

52882

1-12

**A MAGY. TUD. AKADÉMIA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
ÉRTESITŐJE**

VI. évf. 1-6. sz.

1955. jan.-jún.

Kézirat gyanánt.

	oldal
GLEZERMAN, G.: A néptömegek alkotó szerepe a szocialista társadalom fejlesztésében. /Kommunyiszt, 1955.3./.....	1
TYIMOFEJEV, V.A.: V.I.Lenin harca az OSZDMP III. kongresszusának összehívásáért. /Vopr.Iszt. 1955.4.sz./	21
CSAGIN, B.: A világ forradalmi mozgalma központjának áthelyeződése Oroszországba és az első orosz forradalom. /Kommunyiszt, 1955.3./	41
KUZNYECOVA, L.Sz.: A pétervári munkások sztrájkharca 1905 januárjában. /Vopr.Iszt.1955.1./	59
SISKOVA, A.A.: A bolsevikok harca a munkás-paraszt szövetségért az első orosz forradalom éveiben. /Vopr.Iszt. 1955.2./	79
JERMAN, L.K.: A bolsevikok harca a demokratikus értelmiségért 1905-ben. /Vopr.Iszt.1955.2./	97
MENDELSZON, L.: Az imperializmus gazdasági alaptörvényének néhány oldala. /Voproszi Ekonomiki, 1955.2./	118
- - -	
A szovjet társadalom történetének periodizációjához. /Hozzászólások a vitakérdéshez. /Vopr.Iszt. 1955.3./	140
G.N.: A feudális formáció két fejlődési stádiumáról. /Vopr.Iszt. 1955.3./	153
A bolgár történészek vitája a szovjet történészek által írt "Bulgária története" c. két-kötetes munkáról. /Sz.A.Nyikityin, L.B. Valev/ /Vopr.Iszt. 1955.1./	159
A reneszánsz és a humanizmus problémáinak megvitatása. /Vopr.Iszt. 1955.2./	163
A nyugateurópai országok történészeinek konferenciája. /Vopr.Iszt. 1955.2./	168
Jevgonyij Viktorovics Tarle. /Vopr.Iszt. 1955.2./	172
- - -	
Tájékoztatás a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének munkájáról. /Pach Zsigmond Pál beszámolója alapján összefoglalja Ránki György./	174

Beszámoló az egyetemi tankönyvek vitáiról.II. /H.Balázs Éva/	Oldal 203
---	--------------

- , -

Intézetünkbe újonnan beérkezett szovjet történet- tudományi munkák	221
Szovjet folyóiratszemle	229
Folyóiratszemle a népi demokratikus országokból ..	256
Folyóiratszemle egyéb országokból	279

Felelős szerkesztő: Pach Zsigmond Pál

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia
Történettudományi Intézete

Budapest, V., Belgrád rakpart 5.

G. Glezerman:

A néptömegek alkotó szerepe a szocialista társadalom fejlesztésében.

Kommuniszt, 1955.3.sz.

Глезерман Г.: Творческая роль народных масс в развитии социалистического общества.

A világon az utóbbi évtizedekben bekövetkezett mélyreható változások szembeszökően megmutatják a népi tömegeknek a történeti folyamathan betöltött döntő szerepét. Az oroszországi munkásosztály és parasztság által a Kommunista Párt vezetésével kivívott Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme révén első ízben törték át a kapitalizmus világfrontját. A kapitalizmus elleni elszánt harc során országunkban megvetette lábát és állandóan erősödik az új, szocialista rendszer. A Szovjetunió által győzelmesen megvívott második világháború eredményeképpen, a szovjet nép testvéri segítségével Európa és Ázsia számos országának népe lerázta magáról az imperializmus jármát. Létrejött a szocializmus és a demokrácia hatalmas tábor, amely Európa lakosságának mintegy a felét és Ázsia lakosságának majdnem a felét öleli fel. A Szovjetunió, a Kínai Népköztársaság és a többi népi demokratikus országok népei ma az emberiség vezetőerejét képezik és a világtörténet élvonalában haladnak. A szocialista tábor országainak világtörténelmi jelentőségű szerepét az határozza meg, hogy ezek végérvényesen kiszakadtak az imperialista rendszerből. Ez szabad teret teremtett a néptömegek alkotó energiájának és megnyitotta előttük a szakadatlan felemelkedés és az újjászületés útját.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok óriási növekedése ragyogóan bizonyítja a marxizmus-leninizmus tanításának mély igazságát, amely a népben látja a történelem igazi alkotóját és megcáfolja a kapitalizmus ideológusainak azt a tévtanát, mely szerint a történelemben az alkotó szerepet csak a vagyonos kisebbség, a társadalom "felső rétege" játssza. A szocialista tábor országai éppen azért oldják meg sikeresen a történelem legnehezebb feladatait, mert nagy erőre - az új társadalmi rendszer által felszabadított tömegek alkotó aktivitására és kezdeményezésére - támaszkodnak, amelyet a kommunista és munkáspártok a közös célra szerveznek és irányítanak.

A társadalom szocialista átalakítása és az egész nép bevonása az aktív történelmi alkotómunkába.

A nép volt mindig a történelem alkotója. De a nép alkotó szerepe különféle képpen jelentkezik a történeti folyamat különböző szakaszaiban. A szocialista társadalomban a nép alkotó szerepe rendkívüli módon megnőtt a megelőző társadalmakhoz képest.

A marxizmus megalapozói azt tanították, hogy a történeti fejlődés megalapozottságával együtt nő a tömegek mennyisége is, melynek ez egyébként ügye. Ez a történeti fejlődés egyik legfontosabb törvénye. Minél mélyrehatóbb fordulat megy végbe a társadalomban, annál szélesebb tömegeknek kell azt megvalósítania, annál szélesebb tömegeknek kell a fejlődés alkotóivá válniuk.

Tapasztalhatjuk, hogy minden nagy forradalomban ugrásszerűen megnőtt a dolgozó tömegek öntevékenysége. De a burzsoázia által vezetett akár legjelentősebb forradalmak sem tudták hosszabb időre maguk köré tömöríteni a nép széles tömegeit, mert a forradalom győzelme után a burzsoázia érdekei kikerülhetetlen összeütközésbe kerültek a dolgozók érdekeivel. Csak amikor a társadalom zömének érdekeivel azonos érdekekkel bíró proletáriátus állt a néptömegek harcának élére, jöhettek létre olyan feltételek, hogy szoros és tartós szövetség alakuljon ki a forradalom vezetőerejét képező osztály és a nép legszélesebb rétegei között. A történelem legmélyrehatóbb és legnagyobb forradalma, a szocialista forradalom, elképzelhetetlen e szövetség nélkül. A szocialista forradalom győzelme csak akkor lesz biztosítva - írta Lenin - "ha a proletáriátus és a szegényparaszttság elegendő tudatosságot, eszmeiséget, önfeláldozást és állhatatosságot fog tanusítani."/1/ A szocialista forradalom szükséges feltétele a proletáriátus és a város és a falu félproletár rétegeinek /különösen a szegényparasztiságnak/ szövetsége, amelyek együtt az összes nagy kapitalista országokban a lakosság zömét teszik ki.

A proletárforradalom, amely nem váltja fel a kizsákmányolás egyik formáját egy másikkal, és arra hivatott, hogy megszüntesse az embernek ember által való mindennemű kizsákmányolását, az előző forradalmakhoz képest a legszélesebb néptömegeket hozza mozgásba, és vonja be az aktív harcba.

A proletárforradalom az összes társadalmi forradalmak közül a leghatározottabban semmisíti meg a régit és teremti meg az újat. A megelőző forradalmak rendszerint nem számolták fel végérvényesen az elavult gazdasági viszonyokat. A legtöbb kapitalista országban a burzsoá forradalmak után megmaradtak a feudális viszonyok maradványai, amelyek megfértek a kapitalista viszonyokkal és alkalmazkodtak hozzájuk. A néptömegektől való félelem az egyik legfontosabb oka annak, hogy a burzsoázia jónak látta fenntartani a régi viszonyok maradványait mind a gazdasági, mind a politikai rendszerben. Ezzel szemben a szocialista forradalom, amely erejét a néptömegek támogatásából meríti, gyökeresen átalakítja a gazdasági rendszert, felszámolja, ill. átalakítja a régi gazdasági ukladokat, és erős eke módjára átszántja az egész társadalmi talajt.

A néptömegek alkotó szerepe a szocialista forradalomban nem szorítkozik a felkelésekben, a politikai harcban való hősi részvételükre, hanem abban is kifejezésre jut, hogy a néptömegek lankadatlan és kitartó mindennapi munkát végeznek a

/1/ V.I.Lenin művei, 27.köt. 235.1.

társadalom gazdasági életének egész átalakításában és ez a mindennapi munka lényegében szintén hősi munka.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok tapasztalata mutatja, milyen szoros kapcsolatot áll fenn a társadalom szocialista átalakításának elmélyülése és ebbe a folyamatba a dolgozók mind újabb és újabb rétegeinek bevonása között. A szocialista forradalom győzelme és a proletárdiktatura megteremtése a legnagyobb politikai fordulat.

A múltban a politikai hatalom mindig a kizsákmányoló osztályok eszköze volt, 1917 októberében viszont országunkban a politikai hatalom a munkásosztály által vezetett dolgozók kezébe került és a nép érdekeinek bástyájává vált. Ezt a grandiózus politikai fordulatot csak úgy lehetett megvalósítani, hogy megvoltak ehhez a szükséges objektív feltételek, és hogy a Kommunista Párt vezetése alatt aktív harcot vívott a munkások és a szegényparaszatok zöme. Emellett ez a forradalom politikai aktivitásra serkentette a nép legszélesebb tömegeit, és az emberek százazreit és millióit bekapcsolta az önálló politikai életbe. A dolgozók legszélesebb tömegeinek az államigazgatásban való döntő részvétele szemléltetően megmutatta, hogy milyen hősi alkotóerők rejlenek a népben. A Kommunista Párt által vezetett munkásosztály felszabadítva ezeket az alkotóerőket, megmutatta, hogy burzsoázia és földesurak nélkül is tudja kormányozni az országot, még hozzá hasonlíthatatlanul jobban, mint azok.

Minden lépés, amelyet a proletariátus a burzsoázia elleni osztályharca során, a politikai és a gazdasági élet igazgatási apparátusának szervezésében tett, egyben újabb lépcsőfok volt a tömegek alkotó aktivitásának fellendülésében. Így például a munkásfelügyelet, amelyet országunkban az ipar terén megszerveztünk, átmeneti fok volt az ipar nacionalizálásához és az élenjáró munkások ezrei számára a gazdasági vezetés iskolája volt. A tőkés szabotázs elleni harcban az élenjáró munkások kezükbe ragadták a gazdaság irányítását. Falun a szegényparasztbizottságok, amelyeket 1918 derekán a városi munkások segítségével létrehoztak, a kulákság elleni osztályharc szervezőivé váltak. Ezek összefogták a falusi szegénységet, politikailag megszervezték őket és segítségükkel sikerült megtisztítani a szovjetekeket a kulákoktól és egyéb befurakodott ellenséges elemektől. A szegényparasztbizottságokon és a szovjetekeken keresztül a parasztok milliói kapcsolódtak be az államügyek intézésébe.

A gazdasági forradalom, amely egész osztályok mindennapi életfeltételeit érintette, elképzelhetetlen lett volna anélkül, hogy a dolgozók zömét az aktív történelmi alkotómunkába be ne vonják. A nagy- és a középipar, a vasutak, a bankok, stb. nacionalizálása megteremtette az objektív feltételeket ahhoz, hogy rendkívül mélyreható fordulat menjen végbe a tömegek munkához való viszonyában. Ez a fordulat V.I.Lenin szerint, nehezebb, gyökeresebb, döntőbb fordulat volt, mint a burzsoázia megdöntése.

A munkához való új viszony fejlődésében nagy szerepet játszott a szocialista munkaverseny. A szocialista munkaverseny fő szakaszai: a polgárháború éveiben született első kommunista szombatok, az iparosítás széleskörű kibontakozásának időszakában alakult rohambrigádok, a termelési-ujtók tömegmozgalma. E szakaszokat az jellemezte, hogy egyre szélesebb tömegek kapcsolódtak be a szocialista gazdaság építésébe. Míg a kommunista szombatok résztvevői a munkások élenjáró részéből adódtak, addig a szocialista munkaverseny és az élmunkásmozgalom a huszas évek végén és a harmincas évek elején már a munkások nagyobb részét ölelte fel, ma pedig a munkaversenyben már a munkásoknak több mint 90 %-a vesz részt, és közöttük szakadatlanul nő a termelési ujtók száma.

A Szovjetunióban az iparosítást, valamint a mezőgazdaság kollektivizálását azért tudták sikeresen megvalósítani, mert a Kommunista Párt sikeresen mozgósította a munkások és a parasztok milliós tömegeit ezeknek az ország egész megelőző fejlődése által előkészített, történetileg megért feladatoknak a megoldásáért folyó harcra.

Míg a kapitalista iparosítás a munkásosztály érdekeivel ellentétben valósult meg és nem a munkásosztály ügye volt, addig a szocialista iparosítást a munkásosztály és az összes dolgozók érdekében valósították meg. A szocialista iparosítás nem a kapitalista, hanem a szocialista termelési formák győzelméhez, nem a dolgozók elnyomorodásához, hanem anyagi jólétük emelkedéséhez vezetett. A párt irányító útmutatása révén a munkások tömegei teljesen megértették, hogy csak a nehézipar szakadatlan erős fejlesztésével lehet megteremteni a szocializmus anyagi alapját, biztosítani az ország önállóságát és megerősíteni védelmi készségét. A szocialista iparosítás végrehajtása a szocialista építésben való öntudatos részvételre serkentette a munkások millióit, akik a párt felhívására vállalkoztak az ország évszázados technikai-gazdasági elmaradottságának felszámolására és élenjáró ipari hatalommá való átalakítására.

A munkásosztály vezetése alatt az új társadalom építésének folyamatában a nép közös feladatainak teljesítésére tömörült és mind aktívabb munkával vett részt a dolgozó parasztság. A kulákság elleni harcra, amely a munkásosztály vezetése alatt egyre inkább kibontakozott, elősegítette a dolgozó parasztság osztályöntudatának fejlődését. Amikor megteremtették a szükséges anyagi feltételeket és 1929 második felében megindult a tömeges kollektivizálás, a dolgozó parasztság teljesen a szovjethatalom és a Kommunista Párt mellé állt, mikor az a teljes kollektivizálás alapján áttért a kulákság, mint osztály, felszámolására.

A szocialista gazdaság építése falun megkövetelte, hogy addig páratlan méretekben léptessenek elő olyan szervező kádereket, akik irányítani tudják a kollektív termelést. Ezeket a kádereket a munkásosztályból és a parasztságból választották ki. Igen figyelemreméltó az a tény, hogy a mezőgazdasági termelés sokáig bonyolult nagyüzemi gazdaságának vezetésére képes te-

hetséges szervezők jelentős része a parasztok közül került ki, akik évszázadokon keresztül kis⁵nadrágszifyföldjükön gazdálkodtak, ahol nem volt mód képességeik kifejtésére. Ez mutatja, hogy milyen gazdag alkotó erők rejtettek a dolgozó paraszt-ságban, amelyek teljes nagyságukban csak a munkásosztály diktatúrájának viszonyai között juthattak felszínre.

A népi tömegeknek a tudatos történelmi alkotómunkába való bekapcsolódásának nagyszerű folyamata felölelte a Szovjetunió összes népeit. A nemzeti végvidékek iparosítása új életre keltette a turkmének, a tadzsikok, karakalpakok, kirgizek és más nemzetiségek dolgozóit, míg a cárizmus alatt ezek közül több nép kihalásra volt ítélve. A szocialista építés során, az orosz nép testvéri segítségével leküzdötték a népek gyakorlatilag fennálló egyenlőtlenségét, a múlt rendszer örökségét. Az összes szövetségi köztársaságokban hatalmas szocialista ipart hoztak létre, kialakult a munkásosztály nagyszámu nemzeti kádere, megvalósították a mezőgazdaság szocialista átalakítását. Az egységes szocialista tartalmu és sokszínű nemzeti formájú kultúra fejlődése lehetővé tette, hogy a történetileg elképzelhető legrövidebb idő alatt részesülhessenek a kultúra vívmányaiban és aktív részt vehessenek az új társadalom építésében az azelőtt elnyomott népeknek a szocialista forradalom által felszabadított széles tömegei. A szocialista nemzetek kialakulása és felvirágzása a Szovjetunióban megmutatta, hogy az összes népek egyforma mértékben képesek a történelmi fejlődésre, hogy fejlődésük lehetőségei elsősorban társadalmi rendszerüktől függenek.

A szocialista forradalom felszabadította és az új világ építésében való aktív részvételre serkentette a lakosságnak a múltban olyan legelnyomottabb részét, mint a dolgozó nők, holott ezek az emberiség felét teszik ki. A szovjet rendszer a nőnek egyforma jogot adott a férfiakkal, megnyitotta előtte az utat sok olyan foglalkozáshoz, amely azelőtt a férfiak kiváltsága volt, biztosította a nőnek a művelődés lehetőségét. Ennek eredményeképpen a nőknek mind szélesebb rétegei válnak a társadalmi élet aktív résztvevőivé.

V.I.Lenin "Állam és forradalom" c. könyvében leleplezte azt a hazug burzsoá elképzelést, hogy a szocializmus valami halott, megmerevedett, egyszersmindenkorra adott dolog " ... a valóságban - mondotta Lenin - csupán a szocializmussal kezdődik majd a gyors, igazi, valóban tömegeket átfogó, a lakosság többségének azután pedig az egész lakosságnak a részvételével végbemenő haladás a társadalmi és az egyéni élet minden területén."/2/ Most, amikor a szocializmus valósággá vált a Szovjetunióban és valósággá válik a népi demokratikus országokban, Leninnek ezt a jóslatát maga az élet igazolta. A szocialista társadalomban a lakosság zöme aktívan és öntudatosan vesz részt az új élet teremtésében, és a kommunizmus felé való előrehaladásban a társadalom összes tagjai a társadalmi fejlődés aktív tényezőivé válnak.

A népi tömegek új szerepe a társadalom gazdasági, politikai és kulturális életében.

A szocializmusban a néptömegek alkotó szerepe nemcsak egyre nő, hanem újszerűen nyilvánul meg a társadalom életének minden fontosabb szakaszán, a gazdaságban, a politikában, a kultúrában.

Az emberiség sokévszázados történetének egész folyama alatt a nép csinálta a történelmet, hozta létre a társadalom fennállásához és a kultúra fejlesztéséhez szükséges anyagi javakat. De a történelmi haladás ellentmondásos, antagonisztikus formában zajlott le. A dolgozó tömegek, akik erőfeszítésükkel ezt a haladást megvalósították, nem élvezhették ennek gyümölcseit. A termelőerők fejlődése a közvetlen termelők fokozott kizsákmányolása és mérhetetlen szenvedése árán ment végbe.

A szocialista társadalomban a társadalmi termelés fejlődése nemcsak a néptömegek munkája révén valósul meg, hanem a fejlődés maguknak ezeknek a tömegeknek az érdekében történik. A szocialista rendszer a kizsákmányoló osztályok felszámolása után egyesítette a közvetlen termelőket a társadalmi tulajdonná vált termelőeszközökkel, úgyhogy a tömegek munkája már nem kényszermunka, - mint ez az előző osztálytársadalmakban volt, - hanem kizsákmányolástól mentes munka. A dolgozók maguknak, saját társadalmuknak dolgoznak. A szocialista gazdaság fejlődése a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban szemléltetően mutatja, hogy mennyivel gyorsabb a termelés növekedése egy olyan társadalomban, ahol a dolgozó tömegek nemcsak a fő termelőerők szerepét töltik be, hanem a termelés gazdái is, ahol nemcsak létrehozzák a társadalom összes javait, hanem egyben e javak kollektív tulajdonosai is.

Az antagonisztikus társadalmi formációkban a termelésnek a termelési viszonyok által meghatározott célja azt volt, hogy a rabszolgatartók és a feudális urak terméktöbbletre tegyenek szert, hogy a kapitalisták profithajszájukban elsajátítsák az értéktöbbletet. Ez a történelem bizonyos szakaszaiban előrelendíthette a termelőerők fejlődését, teremthetett bizonyos ösztönzést a termelőerők fejlesztésére az illető termelési viszonyok hordozóiként szereplő osztályoknál. De ez a termelési cél sosem volt maguknak a népi tömegeknek a célja, sőt ellentétben állt a közvetlen termelőknek, a dolgozók zömének érdekeivel, bár az uralkodó kisebbség éppen az ő kizsákmányolásuk révén szedte meg magát.

A szocialista társadalomban a termelés célja, az egész társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségletei maximális kielégítésének biztosítása - teljesen egyezik a közvetlen termelők érdekeivel, azaz az ő saját céljuk. Ennek következtében a szocialista termelési viszonyok hatalmas ösztönzőerőt jelentenek a termelőerők fejlesztésében az egész dolgozó tömeg tekintetében. A szocialista termelés fejlesztésében a legfejlettebb technika alapján történő tökéletesítés-

sében tett minden lépés egyben a nép anyagi jólétének további fellendítését jelenti, ami elősegíti a tömegek munkaaktivitásának szakadatlan emelkedését.

A szocializmusban a dolgozó tömegek az anyagi javak termelésével mint a történelem aktív és öntudatos alkotói lépnek fel. A kizsákmányolástól mentes munkájukat a társadalom általános elismeréssel fogadja; mind szélesebb tömegek előtt válik tudatossá, hogy munkájukkal nemcsak az élethez szükséges eszközöket teremtik meg maguknak, hanem hogy az új, kommunista társadalmat is építik.

A szocialista társadalomban a munka közvetlenül társadalmi jelentőséget nyert, a munka embere itt mindennapi munkatevékenységét a társadalom számára hasznos és szükséges ügynek tekinti, bizonyos mértékben mintegy közéleti embernek tekinti magát. Ebből az alapból születik meg a munkához való új viszony, fejlődik ki a történelemben eddig páratlanul álló munkahősiesség, alakul ki a tömegek kezdeményezése a munkában. Ez a kezdeményezőerő szembeszökően nyilvánul meg a munkaeszközöket és a termelési folyamatokat szakadatlanul tökéletesítő termelési ujitók szorgalmában. Jellemző például, hogy országunkban évről évre nő a találmányok és az ésszerűsítési javaslatok száma, 1954-ben ezeknek a száma 900.000-re rugott, ami kétszeresen felülmúlja az 1949-ben megvalósított találmányok és ésszerűsítő javaslatok számát. Az ujitó tevékenység és a tömegeknek a technika fejlesztésében tanúsított alkotó részvétele meggyorsítja a termelőerők növekedését.

A szovjet termelési ujitók tapasztalatait gyorsan felkarolják és elterjesztik a népi demokratikus országokban is. A szocialista munkaverseny ezekben az országokban is a termelőerők fejlesztésének hatalmas tényezőjévé vált.

A szocialista társadalomban a népi tömegek nemcsak sajátmaguk végzik a termelést, hanem részt vesznek a termelés igazgatásában is. A munkástömegeknek a termelés igazgatásában való részvétele terén fontos forma a termelési értekezlet, ahol megvitatják az illető üzem munkájának legfontosabb kérdéseit. A munkások feltárják a termelés belső tartalékait és hathatós javaslatokat tesznek a népgazdasági tervek pontos végrehajtásának és teljesítésének elősegítésére. Az állami és pártszervek pedig a tervek kidolgozásánál tekintetbe veszik az alsóbb funkcionáriusok javaslatait. Így például az SZKP Központi Bizottsága januári plénumának határozata értelmében az egyes területeken, peremvidékeken és köztársaságokban intézkedéseket kell kidolgozni az 1955-1960 évre az állattenyésztés rohamos fellendítésére, és ezekhez az intézkedésekhez a kolhozok, a gépállomások és a szovhozok javaslatait veszik alapul, amelyeket a kolhozisták, munkások és szakemberek szöles tömegei részvételével állítanak össze.

Ujszerűen alakul a szocialista társadalomban a népi tömegek szerepe a termelési viszonyok fejlesztése terén is. A múltban a néptömegek a termelőerők fejlesztésével objektíve előkészítették az áttérést az új, magasabb termelési viszonyokra, az

elavult rendszerrel szemben folytatott forradalmi harcukkal pedig megtisztították a talajt a termelőerők fejlesztése számára. De az antagonisztikus osztálytársadalmakban a néptömegek nem voltak az új termelési viszonyok építői.

Lenin "A Szovjethatalom soronlévő feladatai" c. cikkében megállapította, hogy a polgári forradalmakban a dolgozó tömegek fő feladata negatív, illetve romboló munka volt - a feudalizmus, a monarchia, a középkori viszonyok megsemmisítése, míg az új társadalom szervezésének pozitív, illetve alkotó munkáját a lakosság vagyonos, burzsoá kisebbsége végezte. Az építő munkát ez a vagyonos kisebbség a tömegek ellenállása ellenére végezte, annál is könnyebben, mert az anarchisztikusan felépített kapitalista társadalom fő szervező ereje a szélességben és mélységben növekvő piac. Ezzel szemben a szocialista forradalomban a népi tömegek fő feladata - Lenin megállapítása szerint - "azon új szervezeti viszonyok rendkívül bonyolult és finom hálózatának felépítése, amelyek felölelik az emberek tízmillióinak létfenntartásához szükséges termékek tervszerű termelését és elosztását."/3/

A termelőeszközök magántulajdonán alapuló kapitalista gazdaságnak olyan a természete, hogy főképpen ösztönösen növekszik és fejlődik. Ezzel szemben a szocialista gazdaság nem sarjadhathat ki és nem is fejlődhet ösztönösen. A termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló szocialista gazdaság természete megkívánja a termelők milliói tudatos erőfeszítéseinek tömörítését és szervezett vezetését.

A szocialista gazdaság építése tudatos folyamat, amelyet a dolgozó tömegek a Kommunista Párt és a szocialista állam vezetése alatt az objektív gazdasági fejlődéstörvények alkalmazása alapján végeznek. A forradalmi elméletre támaszkodó párt megmutatja a szocializmus építésének fő utjait, de nem láthatja előre mindazt az újat, amelyet a szabad életet teremtő emberek millióinak tapasztalata létrehoz. A szocialista gazdaság építésében nagy szerepet játszik a dolgozó tömegek kollektív tapasztalata. 1917-ben, az Októberi Forradalom előestőjén, amikor a párt előtt az a gyakorlati kérdés állt, hogyan építsék fel az új gazdaságot a hatalom megragadása után, Lenin eze-
ket írta: "Mi nem állítjuk, hogy Marx vagy a marxisták a szocializmushoz vezető utat minden konkrét részletében ismerik. Ez badarság. Mi ismerjük ennek az utnak az irányát, tudjuk, hogy milyen osztályerők vezetnek ezen az uton, de konkrétan, gyakorlatilag ezt csak a milliók tapasztalata mutatja meg, amikor majd nekilátnak a dolognak."/4/

A dolgozó tömegek gyakorlati tapasztalata - mint Lenin előre látta - lehetővé tette a szocialista gazdasági viszonyok azelőtt ismeretlen konkrét formáinak meghatározását. Így például a mezőgazdaság szocialista átalakításában résztvevő munkások és parasztok millióinak tapasztalatai felbecsülhetetlen

/3/ V.I.Lenin művei, 27.köt.234-235.1.

/4/ V.I.Lenin művei, 25.köt.302.1.

értéket jelentettek az új gazdasági viszonyok legcélszerűbb formáinak kidolgozására falun. Rendkívül nagy szerepet játszott a kolhozrendszer létrehozásában és fejlesztésében annak a kérdésnek a helyes megoldása, hogy milyen formában alkalmazzák a traktorokat és bonyolult gépeket a mezőgazdaságban, hogy milyen legyen a viszony az állami és a kolhozbeli termelőeszközök között, stb. 1927-ben a Tarasz Sevcsenko szovhoz szervezte meg az első traktoroszlopot, hogy segítséget nyújtson a szegény- és középparaszt gazdaságoknak. Ezt a kezdeményezést támogatták a XV. pártkongresszuson a Központi Bizottság beszámolójában és a Sevcsenko szovhoz kezdeményezését más szovhozok is követték. A szovhozok traktoroszlopai mellett a gépállomások létrehozását a termelőszövetkezetek és a kolhozok munkaközösségei készítették elő mezőgazdasági gépkölcsönző állomások és traktoroszlopok szervezésével. A tömegek tapasztalatának általánosítása alapján a párt meghatározta a gépállomások megalakításának útjait és megállapította, hogy a gépállomásoknak milyen nagy jelentőségük van, mint az ipar és a mezőgazdaság közötti termelési összefogás új formájának, mint olyan roppant fontos támaszpontoknak, amelyeken keresztül a szocialista állam a kolhozokat irányítja.

A kolhozrendszer építése szempontjából rendkívül fontos volt, hogy kidolgozzák a kolhozokon belüli gazdaságszervezésnek, a kolhozista-munka megszervezésének, fizetésének helyes formáit, stb. Azokat a konkrét módszereket és formákat, hogyan lehet bevezetni a kolhozokba a munka szerinti részesedés szocialista elvét, szintén csak a falusi dolgozók millióinak tapasztalatai alapján lehetett kidolgozni. Kezdetben a kolhozokban az elosztást nem ritkán "egyénenként, emberenként", stb. végezték. Volt olyan törekvés is, hogy megszabott fizetést adjanak a munkáért. De a gyakorlat arra kószította a kolhozokat, hogy feladják mindezeket az elosztási formákat, mert ezek vagy elmentmondottak a szocialista elosztási elveknek és kispolgári egyenlősdihez vezettek, vagy nem vették tekintetbe, hogy a kolhoz szövetkezeti vállalat, melynek speciális sajátosságai vannak. Az élenjáró kolhozok fokozatosan áttértek a kolhozisták munkájának munkaegység szerinti fizetésére. A kolhozokban kezdték megállapítani a normát a különböző munkákra és a munkát munkaegységekben kezdték mérni. A munkaegység, mint a munka és az elosztás mértéke, a kolhozokban ilyenképpen maguknak a tömegeknek a vívmánya, az új gazdasági viszonyok építésében szerzett kollektív tapasztalataik gyümölcse volt. Ezt a tapasztalatot általánosította a Kommunista Párt és a szovjethatalom, s ezt azután törvényben is lefektették.

A munkások és a parasztok milliói dolgoznak, harcolnak és óriási gyakorlati tapasztalatot szereznek. A Kommunista Párt figyelmesen tanulmányozza és általánosítja ezt a tapasztalatot és támogat minden értékes kezdeményezést, idejében feltárja a gazdasági fejlődés folyamán felmerülő ellentmondásokat, és megszervezi a tömegeket ezeknek a megoldására. A párt, amely a legmagasabbfokú kommunista tudatosságot testesíti meg, és fel van fegyverezve a tudományos elmélettel, segíti a tömegeket, hogy a legnagyobb mértékben becsüljék meg a nép által létrehozott új kezdeményezések történelmi jelentőségét.

A Kommunista Párt és a szovjet kormány gondosan támogatja az élenjáró dolgozók kezdeményezését, általánosítja tapasztalataikat és megszervezi e tapasztalatok terjesztését. A gépállomások, szovhozok, vízi és vasuti közlekedés és az építkezés dolgozóinak 1954 évi összszövetségi konferenciáin, a mezőgazdaság élmunkásainak összszövetségi tanácskozásán, a szibériai mezőgazdasági élmunkások tanácskozásán, a gyapottermelés további fejlesztése ügyében tartott konferencián összegyűjtötték a kommunizmus sokmillió építőjének felgyűlt tapasztalatait, meghallgatták és tekintetbe vették az élenjárók nagy tömegének javaslatait. E tanácskozások résztvevőinek felszólalásaiban szembeszökően megmutatkoztak a szocialista termelés szakadatlan tökéletesítésén fáradozó nép kollektív alkotómunkájának vonásai. Az élenjáró tapasztalat igazi népi egyetemévé vált az Összszövetségi Mezőgazdasági Kiállítás, amelyet 1954-ben 8 millió ember látogatott meg.

A tömegek alulról jövő alkotó kezdeményezésének és a párt és a kormány részéről felülről megnyilvánuló vezetésnek az egyesítése lebirhatatlan erőt kölcsönöz a népi alkotókésztségnek a szocialista gazdaság építésében.

Ujszerűen nyilvánul meg a kapitalizmus megdöntése után a néptömegek szerepe a politikai élet terén is.

A néptömegek hősi harcukkal mindig jelentős hatást gyakoroltak a társadalom politikai életére. A néptömegek a forradalom idején a főerőt képviselték a magukat túlélő politikai rendszerek elleni harcban. A népi harc széles lendülete nagymértékben, sőt sokszor döntő mértékben határozta meg a forradalomnak győzelme révén létrejövő új rendszerek demokratizmusának fokát. Így például - mint Lenin megállapította, - Franciaországban a demokratikus köztársaság az élükön a munkásszótárral haladó demokratikus elemek hosszú harcának eredményeképpen jött létre, az ellenforradalmi érzületű liberális burzsoázia ingadozása és árulása ellenére is. De a néptömegeket a múltban távoltartották a politikai hatalomtól. A dolgozók csak akkor válnak az államhatalom építőivé, amikor az az ő kezükbe kerül. A szocialista forradalom győzelmének eredményeképpen a nép előtt szélesen feltárult a történelmi tevékenység új színtere: a nép - a történelem alkotója - a saját államát építő néppé vált.

Társadalmunk politikai alapját a dolgozók képviselőinek szovjetjei alkotják, amelyek az orosz munkások alkotó kezdeményezésére jöttek létre, mint a tömegek forradalmi harcának szervezetei.

A proletariátus hatalmának politikai formáit nem a párt vezetői és a szocializmus teoretikusai találták ki. Lenin "Állam és forradalom" c. művében kiemelte, hogy például 1851 után, mikor Marx arra a meggyőződésre jutott, hogy a régi államgépezetet össze kell zúzni, egész 1871-ig nyitva hagyta azt a kérdést, hogy mivel kell a szétzúzott államgépezetet felcserélni. Marx nem merült utópiákba, hanem arra számított, hogy a proletariátus tömegmozgalmának tapasztalata alapján majd választ

adhat erre a kérdésre. És csak a Párizsi Kommün tapasztalata révén juthatott el Marx arra a következtetésre, hogy a Kommün a proletárforradalom által "végre feltárt" politikai forma, amelynek útján létrejöhet a munka gazdasági felszabadulása. Ugyanilyen uton - a forradalmi harc gyakorlati tapasztalatainak általánosítása útján - jutott Lenin ahhoz a zseniális következtetéshez, hogy a szovjetek a proletárdiktatura politikai formája. Így a mi időnkben is a dolgozó tömegek harcának új történeti tapasztalata tárta fel a proletárdiktatura olyan formáját, mint a népi demokrácia.

A szocialista állam formái és funkciói nem maradnak változatlanok, hanem a társadalom gazdasági rendszerének változásaival az ország belső és külső helyzetének változásaival fejlődnek. A szocialista állam formáinak, az államapparátus szervezeti felépítésének idejekorán az adott helyzethez való idomulása szükséges ahhoz, hogy az ország fejlődésének szükségleteit sikeresen ellássa. A Kommunista Párt az állam formájának és gépezetének tökéletesítéséről való gondoskodásában mindig a tömegek tapasztalataira támaszkodik, és gondosan figyelembe veszi a tömegek javaslatait. Így például a Szovjetunió alkotmányának elfogadását 1936-ban megelőzte az alkotmánytervezet több mint öt hónapig tartó össznépi megvitatása. Ennek a megvitatásnak az eredményei, számos javaslat és kiigazítás, amelyet a viták résztvevői javasoltak, testet öltött abban a végleges szövegben, amelyet a VIII. rendkívüli összszojetségi szovjetkongresszus a szovjet szocialista állam alaptörvénye gyanánt elfogadott. Ugyanilyen demokratikus uton dolgozták ki a népi demokratikus államok alkotmányait is, például a Kínai Népköztársaság 1954-ben elfogadott alkotmányát. Az alkotmánynak a különbizottság által összeállított tervezetét két hónapig megvitatatták a demokratikus pártok és csoportok, a népi szervezetek és a lakosság minden rétegének képviselői. Ezután a kijavított tervezetet több mint két hónapig tartó országos megvitatásra bocsátották, amelyen több mint 150 millió ember vett részt. A Kínai Népköztársaság alkotmánya, amelyet a népképviselők összkínai gyűlésének első ülősszaka elfogadott, a kínai nép történeti tapasztalatának általánosítása volt és a szocializmusért vívott harcban lelkesítő erővé vált.

A burzsoá rendszerben minden eszközzel távoltartják a dolgozókat az államigazgatásban való részvételtől. Ezzel szemben a szovjet /és ugyanígy a népi demokratikus/ rendszer biztosítja a néptömegek bevonását az államigazgatásba, az állami és társadalmi ügyek megoldásában való állandó, szakadatlan részvételbe. A szocialista demokrácia volt az első, amely lehetővé tette, hogy a munka emberei erejüket az államépítés terén is latbavessék. A Szovjetunió Legfelső Tanácsának, a legfelső köztársasági szovjetek és a helyi szovjetek választásai nálunk a dolgozók milliói számára a társadalmi-politikai tevékenység igazi iskoláivá váltak. A dolgozók küldötteinek szovjetjeiben több mint félmillió küldött dolgozik a munkások, a kolhozisták és az értelmiségiek közül. Sokmillió dolgozó vesz részt a szovjetek állandó bizottságainak munkájában, a szakszervezetek, szövetkezetek, a komszomol és a Kommunista Pártot a tömegekkel összekötő más szervezetek te-

vékenységében. Egyre szélesebbé vált az alulról jövő kritika, amelyben a dolgozó tömegeknek az államapparátus további tökéletesítésére, az összes állami és társadalmi szervezetek munkájának megjavítása iránti gondoskodása nyilvánul meg.

A szocialista rend a társadalom kulturális életének terén is széles kereteket biztosított a néptömegek történelmi alkotómunkája számára. A szocialista forradalom véget vetett a vagyonos kisebbség művelődési monopóliumának és az összes kulturális javakat, minden tudást, amit az emberiség felhalmozott, a dolgozók közkincsévé tette. Felszámolta a szellemi és a fizikai munka közötti ellentétet. Ez lényegesen megváltoztatta a néptömegeknek a szellemi kultúra fejlesztésében játszott szerepét.

Az antagonisztikus társadalmakban a szellemi munka főként a kizsákmányoló osztályok és az ő szolgálatukban álló értelmiség kiváltsága. De bármennyire is hátrányosak a feltételek a tömegek számára, a nép alkotóereje oly nagy, hogy még ilyen feltételek között is felbecsülhetetlen kincsekkel gazdagítja a művészet, a tudomány és a kultúra más ágainak fejlődését. A művészet számos nagyszerű mintaképét a népművészetből meríti. De még a tudományos megismerés fejlődése sem képzelhető el a széles néptömegek tapasztalata nélkül, bármennyire is nagy ezen a téren a zseniális tudósok szerepe. A tudomány mindig a gyakorlati tapasztalatoknak és elsősorban a termelési tevékenység során felgyülemlett tapasztalatoknak az általánosítása alapján fejlődött és fog fejlődni a jövőben is. Ez a tapasztalat pedig a nép tulajdona.

Mindig a nép volt az, amely életadó gyökereivel táplálta a világkultúra legnagyobb alkotásait. A nép törekvései, vágyai és érzései valahogyan mindig visszatükröződtek az irodalomban, a művészetben, a publicisztikában. Mint Lenin megállapította, a kapitalizmusban minden nemzeti kultúrában megvannak a demokratikus és a szocialista kultúra elemei, mert ott van a dolgozó és kizsákmányolt tömeg, amelynek a létfeltételei a demokratikus és a szocialista ideológiát szülik. De a munkásosztálynak és az általa vezetett tömegeknek csak a kapitalizmus megdöntése után nyílt alkalmuk arra, hogy magukévá tegyék a múlt kulturális vívmányait és létrehozzák teljesen szocialista kultúrájukat. A szocializmusban a kultúra a történelem során először vált össznépi tulajdonná.

Az új kultúra megteremtéséhez a munkásosztály nemcsak hogy felhasználta a kapitalizmusban kifejlődött kulturális erőket, a régi értelmiség kiváló részét, de ezenkívül kialakította az új, munkás-paraszt értelmiséget is. Az új értelmiség kialakulása a kulturforradalom egyik legfontosabb eredménye volt. Ez azt jelentette, hogy a Kommunista Párt vezetése alatt kibontakoztak a dolgozó tömegek rendkívül gazdag szellemi erői.

Köztudomásu, hogy a múltban a nép fiainak a legnagyobb erőfeszítésre volt szükségük, hogy utat törhessenek maguknak a szellemi alkotómunka lehetőségéhez. A szocializmus eltávolította a tehetséges emberek útjából az akadályokat, megterem-

tette a reális lehetőségeket ahhoz, hogy a dolgozók műveltséghez juthassanak, és gyümölcsöztethessék képességeiket. Míg az értelmiség azelőtt főként a viszonylag kisszámú kiváltságos rétegekből töltődött fel, addig most az értelmiséget a néptömegekből toborozzák. Az új erőknek az értelmiség körébe való állandó beáramlása meggyorsítja a tudomány, a művészet és a szellemi kultúra összes ágainak fejlődését.

Művészetünkbe állandóan ifjú erő áramlik azok közül, akik a városokban és falvakban működő számtalan kulturcsoportban nevelődtek ki. A népművészet széleskörű fejlődése révén a hivatalos művészet állandóan friss erőkkel gazdagodik, de ezenkívül még rendkívül nagyszámú képzett közönséghez is jut, amely értékelni tudja a művészek alkotásait és ezzel elősegíti további művészi fejlődésüket.

A szovjet tudomány a termelési ujitók gazdag tapasztalatára támaszkodik, akik gyakran maguk is új utakat tárnak fel a tudományos kutatás terén, mint pl. T. Sz. Malcev. T. Sz. Malcev könyve, melyet 1951-ben a Kurgán városi területi kiadó adott ki, "A tapasztalatot át a tudományba" címet viseli. A könyv szerzője a kolhoz földjén kezdte gyűjteni tapasztalatait és új biológiai törvényszerűségeket fedezett fel, elvetette az agronómiai tudomány elavult elképzeléseit, és kimutatta, hogy a talaj kellő megmunkálása esetén nemcsak az évelő növények /mint eddig feltételezték/ hanem az egyévesek is nagyobb termést hoznak.

A szovjet tudomány fejlődését - akár a biológiára, akár a fémforgácsolás tudományára gondolunk - el sem képzelhetjük a termelési ujitók tapasztalata nélkül. A gyakorlati tapasztalat, amelyre tudományunk támaszkodik, nemcsak a laboratórium falai között gyűlik fel, hanem a gyárak műhelyeiben, a kolhozok és a szovhozok beláthatatlan földjein is.

A szellemi kultúra teremtői, a néptömegek a szocialista társadalomban egyre nagyobb szerepet töltenek be és ez nagyrésztben a nép szellemi kulturája szakadatlan emelkedésének köszönhető. Az 1930-ban bevezetett általános elemi iskolai tankötelezettség óta országunk áttért az általános hétéves, majd most a tízéves általános tankötelezettség bevezetésére, először a köztársaságok fővárosaiban, a területi és a nagyipari központokban, majd a többi városokban és a falvakban is. Az üzemekben és a kolhozokban megjelent a dolgozó új típusa, aki kulturális színvonalával mind jobban megközelíti a szellemi munkást. Évente több mint 9 millió munkás és kolhozista képezi tovább magát különböző tanfolyamokon, iskolákban, mint ipari tanuló pedig egyénileg vagy brigád keretében, stb.

A tömeges kulturális-technikai felemelkedés elősegíti annak a Kommunista Párt által kitűzött történelmi feladatnak a megvalósítását, hogy minden munkást és minden parasztot kulturált és művelt emberre kell tenni. Ennek a feladatnak a teljesítése méginkább növelni fogja a néptömegeknek a társadalom fejlesztésében betöltött szerepét.

A néptömegeknek a szocialista társadalomban betöltött egyre nagyobb szerepe nemcsak békés építőmunkájukban nyilvánul meg, hanem hazájuk szabadságáért és függetlenségéért, az imperialista agresszorok ellen vívott harcukban is. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja cáfolhatatlanul bebizonyította, hogy milyen óriási erőt képvisel a szocialista vívmányok megvédésének fenkölt tudatától átfutott és elszánt nép. A szovjet emberek tömeges hősiességében megmutatkozott népünk nagyszerű hazafiui öntudata, szocialista hazája iránti szeretete és odaadása. A szovjet népnek szívügye a béke megerősítése, a háboru elhárítása. De ha kell, pozdorjává tudja zuzni az agresszort. A nép hazafiui öntudata és politikai aktivitása az anyagi erő mellett hazánk katonai hatalmának súlyos tényezője is, amiről meggyőződhetnek az imperialista rablók, ha hazánkra mernének törni.

A tömegek alkotó aktivitásának növekedése és a történeti fejlődés ütemének meggyorsulása.

A történelmet tevékenyen építő tömegek számbeli növekedése mellett nő a történeti fejlődés üteme is. Az oroszországi szocialista forradalom győzelme utáni első években Lenin megállapította, hogy a világ fejlődésének manete hallatlanul meggyorsult és hogy ennek a meggyorsulásnak a fő oka, hogy az emberek újabb százmillióit vonták be a fejlődésbe, így India és Kína népeit, amelyek a többi ázsiai népekkel együtt a föld lakosságának több mint a felét teszik ki.

A szovjet nép után most Európa és Ázsia sok népe lépett a szocializmus építésének útjára. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a világtörténelem egyik legnagyobb eseménye a kínai népi forradalom győzelme volt. A Kínai Népköztársaság és a többi népi demokratikus ország dolgozói rövid néhány év alatt hatalmas lépésekkel haladtak előre történelmi fejlődésükben. A szocialista tábor országainak sikeres politikai, gazdasági és kulturális fejlődése mutatja, hogy milyen nagy tettekre képes a sorsának urává lett nép.

A szocialista gazdasági rendszer előnyei, a széles dolgozó tömegek aktivitása és munkalelkesedése, a kommunista és munkáspártok részéről a helyes vezetés, a szocialista tábor országainak kölcsönös segélynyújtása és együttműködése biztosították a termelőerők gyors növekedését. 1954-ben az ipari termelés a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban túlhaladta az 1937-es színvonal 242 %-át, míg a kapitalista országokban a fegyverkezési hajszra fokozása ellenére is, az ipari termelés növekedése mindössze 76 %-ot tesz ki. Az utóbbi öt éves terv időszaka alatt a termelés fejlődési üteme a szocialista táborban 3,5-szerese a kapitalista fejlődés ütemének.

A kapitalista iga alól felszabadult országok történelmi fejlődésének ütemében mutatkozó gyorsulást tanúsítja az a tény is, hogy a szocialista táborból sok ország néhány év alatt olyan nagy utat tett meg gazdasági és kulturális fejlődésében, amihez más körülmények között egész évtizedekre lett volna

na szükség. Míg a kapitalista országoknak az iparosításhoz 50-100 évre volt szükségük, addig a Szovjetunióban az iparosítást a szocializmus vágányán mindössze 12-13 év alatt valószínűsítették meg. Lengyelország agrárországból rövid idő alatt ipari-agrárországgá vált. A háború előtti időkhöz hasonlítva Lengyelországban 1954-ben kilenccszerannyi gépet és ipari berendezést gyártottak, háromszor annyi acélt olvasztottak, 2,5-szer annyi szenet bányásztak. Bulgária annakidején ipari tekintetben Európa egyik legelmaradottabb országának számított, ma viszont fejlett mezőgazdasági gépgyártása, vegyipari gépgyártása van és már üzemben van az ország első kohóműve. Az iparosítás útjára tért Kína is, ahol háromszáz nagy gyár építése van folyamatban.

Az elnyomás alól felszabadult nép, mint egy mesebeli óriás, történeti útján évszázadokat lép át. A munkásosztály diktatúrájának körülményei között és közvetlen segítségével sok nép a patriarchális-feudális viszonyokról vagy a feudális viszonyokról egyszerre a szocialista viszonyokra tért át, ill. van áttérőben. A Szovjetunió belsőázsiai köztársaságai-
ban, ahol a forradalom előtt a fő mezőgazdasági munkaeszközök a ketmen és a faeke voltak, most a földmunkák nagyobb részét traktorokkal és bonyolult mezőgazdasági gépekkel végzik. Mezőgazdasági technikával való ellátottság tekintetében a Szovjetunió keleti területei messze túlszárnyalták a fejlett kapitalista országokat. A kapitalista világban a népek, amelyek fejlődésükben elmaradtak az élenjáró országoktól, rendszerint még nagyobb elmaradásra vannak kárhozvatva, mert a fejlett nemzetek uralkodó osztályai igájukban tartják és kizsákmányolják őket. A szocializmus világában más törvényszerűségek vannak, itt a fejlődésükben elmaradt népek az élenjárók testvéri segítségével utólérik az élenjárókat. Emellett gazdaságuk és kultúrájuk fejlődési üteme többszörösen felülmúlja az ország átlagos fejlődési ütemét. Elég megemlítenünk, hogy például Tadzsikisztánban az ipari termelés mérve 1954-re /1913-hoz hasonlítva/ a 633-szorosára nőtt! Azon a területen, amelyen most ez a köztársaság elterül, a forradalom előtt a lakosságnak mindössze 0,5 %-a tudott írni-olvasni. A VESZTNYIK VOSZPITANYIJA folyóirat 1906-ban végzett számításai szerint a művelődés fejlődésének akkori üteme mellett 4,600 évre lett volna szükség ahhoz, hogy Belső-Ázsiában felszámolják az analfabetizmust. A Szovjet-hatalom ezt a feladatot 200-szor gyorsabban végezte el! Ma a Tadzsik SzSZK-ban több mint 2,500 elemi, hétéves és középsikola, 9 főiskola, 33 szakközépiskola és 43 tudományos intézet működik.

Egyes burzsoá szociológusok azt bizonygatják, hogy a történelmet nem lehet sem lassítani, sem gyorsítani, úgy ahogy az óramutató előretolásával nem lehet megváltoztatni az idő folyását sem. A szocialista építés gyakorlata megcáfolta ezeket az elgondolásokat. A szocialista rendszernek nagyszerű eszköze van a történeti fejlődés meggyorsítására. Ez az eszköz a széles tömegek bekapcsolása a történelem alakításába, a tömegek művelése és szervezése.

A kommunizmus felé való előrehaladásunk mérve szerint egyre nő azoknak az embereknek a száma, akik tudatosan építik a törté-

nelmet, és egyre nő aktivitásuk. A kommunizmus elképzelhetetlen anélkül, hogy ne tegyük a társadalom összes tagjait a társadalmi fejlődés aktív tényezőivé. Ezért a Kommunista Párt a kommunista építés feladatainak teljesítése során különösen nagy jelentőséget tulajdonít a tömegek részéről megnyilvánuló kezdeményezés és alkotó aktivitás további fokozódásának.

A Kommunista Párt a néptömegek lelkesítője és szervezője. A párt kidolgozta az egész nép létérdekeinek megfelelő helyes politikát és a tömegeket mozgósítja a kommunista építés alapvető feladatainak megoldására.

Ma a szovjet nép a párt vezetésével harcol a népgazdaság és a szocialista kultúra további hatalmas arányu fejlesztéséért, és a kommunizmusra való fokozatos áttérésre irányuló intézkedéseket fogadatosít. A párt a kommunizmus építésében fő feladatának tekinti az egész népgazdaság fejlődésének alapját képező nehézipar további felfejlesztését, mert ez a jólét szakadatlan emelkedésének forrása és az ország rendithetetlen védelmi képességének előfeltétele. A párt Lenin és Sztálin utmutatásainak megfelelően minden eszközzel következetesen fejleszti a nehézipart, ez volt és marad a párt fő irányvonala, mert csak a nehézipar szakadatlan fejlesztésének alapján lehet megteremteni a kommunizmus anyagi-technikai bázisát. A nehézipar további fejlesztése biztosítja azt, hogy egyre fokozódó mértékben láthassuk el a mezőgazdaságot modern technikai felszereléssel és ez a legfontosabb feltétel a mezőgazdaság, valamint a könnyűipar, az élelmiszeripar és egyéb közszükségleti cikkeket gyártó iparágak felfejlesztéséhez.

A kommunizmus győzelmének döntő feltétele a munkatermelékenység rendszeres emelése. A párt felszólítja a tömegeket a munkatermelékenység állandó fokozására, az ipar és a mezőgazdaság méhében rejlő tartalékok felhasználására, hogy sikerrel vívjuk meg a gazdasági versenyt a legfejlettebb kapitalista országokkal és maximális mértékben ki tudjuk elégíteni a nép fokozódó igényeit.

A kommunizmus építésének nagyszerű feladatait csak úgy tudjuk megvalósítani, ha a maximálisra fejlesztjük a nép alkotóerőit, szakadatlanul emeljük politikai és termelési aktivitását. A Kommunista Párt gondoskodik a népi alkotóerő teljes kibontakozásához szükséges anyagi és kulturális feltételek megteremtéséről.

A párt szervezi a népgazdaság további felfejlesztését és ennek alapján biztosítja az összes szovjetemberek létszínvonalának emelkedését, munkakörülményeinek és jóléti feltételeinek állandó javulását. A dolgozók anyagi jólétének emelkedése függ a társadalmi munka termelékenységének fokozódásától és ugyanakkor elősegíti a munkatermelékenység további felfejlesztését.

A tömegek alkotó aktivitásának és kezdeményezőkézségének szakadatlan emelkedése nagy mértékben függ a társadalom kulturális emelkedésétől. Minden lépés, amelyet a társadalom kulturális felfejlesztésének útján - a dolgozók műveltségi színvona-

lának emelésében, a tudomány és a művészet eredményeinek a nép közötti terjesztésében, a tömegek szocialista öntudatának fejlesztésében - teszünk, elősegíti a széles néptömegek termelési és politikai aktivitásának emelkedését. Minél kulturáltabbá válik a nép, annál magasabb lesz politikai öntudata, annál sikeresebben és gyorsabban tudja előrelendíteni a társadalom fejlődését, és tudja teljesíteni a kommunizmus építésének rá váró feladatát. A szocializmust megelőző társadalmakban a nép alkotóerőit nemcsak anyagi, hanem szellemi síkon is elnyomták. A tömegeket elmaradt és gyakran reakciós eszmék tartották hatalmukban, ami megakadályozta alapvető érdekeik felismerését. A szocialista társadalomban élenjáró eszmék uralkodnak, amelyek a nép legszélesebb rétegeinek közkincsévé váltak, mint a szovjet hazafiság, a Szovjetunió népeinek barátsága, a szocialista humanizmus, a nemzetköziség, stb. eszméi. A Kommunista Párt fáradhatatlan nevelő munkája következtében a nép tudatában van létérdekeinek.

A szocialista állam ereje a tömegek öntudata. Az állam akkor erős - mint Lenin tanította - ha a tömegek mindent tudnak; mindenről tudnak ítéletet mondani és mindenhez tudatosan fognak. A párt Lenin ezen utmutatását követve nyíltan megismer-teti a néppel az utunkban álló nehézségeket és a nálunk meglévő fogyatékokat. Elsősorban is ezt kell nevelni a tömegekben, hogy tudatossá váljanak benne ezek a feladatok és felfogja szükségességüket, mert csak így lehet sikeresen megoldani a történeti fejlődés objektív menete által előkészített feladatokat. Csak így bontakozik ki a tömegekben az összes akadályok leküzdéséhez szükséges energia. A párt emeli a tömegek szocialista öntudatának színvonalát, harcol a kapitalizmusnak az emberek tudatában megbuvó csökevényei ellen, tudatossá teszi az egész népben a társadalmi fejlődés minden újabb szakaszában felmerülő feladatokat. Ez fokozza a nép erejét, energiáját a megérett feladatok megvalósításáért folytatott harcban, meggyorsítja a társadalom fejlődését. A tömegek magasfoku aktivitásának és tudatosságának ragyogó példája az a hatalmas népi mozgalom, amely a szűzföldek és parlagon heverő földek megmunkálására serkentő pártfelhívás nyomán kibontakozott.

A néptömegek alkotó aktivitása szempontjából rendkívül nagy jelentőségű a Kommunista Párt szervező munkája. A szocialista forradalom időszakában, amely mozgásba hozza az emberek óriási tömegeit, különös élességgel merülnek fel a szervezési feladatok. A széles tömegek megszervezése - V.I. Lenin meghatározása szerint - a szocialista forradalom alapvető sajátossága, győzelmeinek legmélyebb forrása. A forradalom győzelme után a párt megszervezi a tömegek munkaerőfeszítéseit, mozgósítja energiájukat a kommunista építés alapvető feladatainak megvalósítására.

A tömegek alkotó energiáját mozgósító legfontosabb rugó a szocialista munkaverseny, az új társadalom építésének kommunista módszere. A kommunista munkaverseny szervezéséről való gondoskodás mindig a Kommunista Párt figyelmének központjában állt és fog is állani. Bármilyen mélyre is eresztette gyöke-

reit az életbe a szocialista munkaverseny, ereje azonban nem bontakozhat ki magától. Szükség van a tömegek alkotó kezdeményezésére, az élenjáró tapasztalat terjesztésére, és ez megköveteli a munkaverseny szervezősét és vezetését. Lenin kiemelte, hogy a szovjet társadalomban a példa ereje teljesen más jelentőséget nyer, mint a kapitalista társadalomban, mert abban a társadalomban, ahol megszüntették a termelőeszközök magántulajdonát, a jó példát nem titkolják el mások előtt, mert itt az emberek érdeke, hogy felkarolják a jó tapasztalatot. De a jó példa terjesztésére szolgáló ilyen kedvező feltételek nem zárják ki, sőt megkövetelik az élenjáró tapasztalat terjesztésének aktív szervező munkáját. Az élenjárók kezdeményezéseit anyagilag és erkölcsileg támogatni kell. Kezdeményezésük a széles tömegek közkincsévó válik, így fog gyorsan növekedni a közös munka termelékenysége.

A tömegek alkotó kezdeményezését, amelyet a kizsákmányoló társadalmakban bilincsbe vertek, a szovjet rendszer kiszabadította a béklyóból. De ez nem azt jelenti, mintha ez nem ütközne akadályokba. Egyes funkcionáriusok maradisága és önelégültsége, az apparátus egyes láncszemeinek munkájában mutatkozó bürokratikus elhajlások, a kapitalizmusnak az emberek tudatában megbuvó csökevényei, mindez akadályozza a tömegek alkotó energiájának teljes kibontakozását. A Kommunista Párt engesztelhetetlen harcot visel mindazzal szemben, ami akadályozza a tömegek aktivitásának és kezdeményezésének kifejlését. A párt megszervezi az alulról jövő tömeges kritikát, és ennek a kritikának a tüzeit a bürokratikus elemek ellen irányítja. Kifejleszti a szocialista demokráciát és elejét veszi a szovjet törvényesség mindennemű megsértésének. A párt fontos feladatnak tartja az államapparátus munkájának megjavítását, mert ezt a tömegek szervezése egyik legjelentősebb eszközének tekinti. A párt Központi Bizottsága a legnagyobb nyomatékkal hangsúlyozta, hogy véget kell vetni a vezetés bürokratikus maradi módszereinek, meg kell szüntetni a fölösleges levelezést és nyilvántartást, meg kell erősíteni az alsóbb fokon folyó munka élő vezetését. A Kommunista Párt és a szovjet kormány komoly rendszabályokat hoznak az államapparátus csökkentésére, hogy munkáját gazdaságosabbá tegyék. Az államapparátus státuszainak csökkentése ugyanakkor azt jelenti, hogy mind szélesebben kell bevonni a társadalmi aktívát az állami tevékenységben való részvételbe.

A gazdasági és kulturális építés központosított vezetését össze kell kapcsolni a helyi szervek és társadalmi szervezetek öntevékenységének maximális fejlesztésével, a tömegek alulról jövő kezdeményezésének serkentésével. Az SZKP Központi Bizottsága 1954 február-márciusi plénumának javaslatára változtatásokat eszközöltek a mezőgazdaság tervezésének gyakorlatában, hogy nagyobb kezdeményezési lehetőséget biztosítsanak ebben a helyi szerveknek. Az SZKP Központi Bizottság 1955 januári plénuma szükségesnek találta, hogy megváltoztassa a kereskedelembe kerülő termékek elosztási rendszerét a körzetekben, területeken és köztársaságokban, hogy helyesen összekapcsolják a központosítás alapelvét a helyi kezdeményezés fejlesztésével. A plénum kiemelte, hogy a központosított ellátás körülményei

között különös fontosságra tesz szert a helyi szervek részéről megnyilvánuló kezdeményezés minden eszközzel való ösztönzése és felelősségtudatuk fejlesztése a meglévő lehetőségek maximális felhasználására a mezőgazdasági termékek termelésének növelése ügyében.

A Kommunista Párt erős kézzel eltávolítja a tömegek alkotó aktivitásának fejlesztése útjában álló akadályokat és szervezeteiben következetesen megvalósítja a pártonbelüli demokrácia és a kollektív vezetés alapelveit.

A pártvezetőséget áthatja a tömegek alkotó erejébe vetett mély hit. A párt felhívja kádereinket, hogy állandóan erősítsék meg a kapcsolatot a tömegekkel, és tudatukba belenevelik, hogy nemcsak tanítaniuk kell a tömegeket, hanem tanulni is kell tőlük, meg kell hallgatniuk szavukat és figyelemmel kell követniük kritikai megjegyzéseiket és javaslatukat.

A Kommunista Párt az önkritika és különösen az alulról jövő kritika bátor fejlesztésével serkenti a kommunisták és az összes dolgozók alkotó aktivitását és erőfeszítéseiket a nehézségek és fogyatékosságok leküzdésére, és általános fellendülésére törekszik a kommunista építés minden területén.

--- --

A szocialista rendszer mérhetetlenül gyarapította a nép erejét, új erőforrásokat tárt fel előtte, és képessé tette páratlanul nehéz történelmi tettek végrehajtására. A szovjet nép erejének és győzhetetlenségének forrása elsősorban a kietartó osztályharcban kikovácsolódott erkölcsi-politikai egysége. A szovjet társadalmi és államrendszer biztosítja az egész nép alapvető érdekeinek egységét. A munkásosztály és a parasztság rendithetetlen szövetsége a társadalom erkölcsi-politikai egységének az alapja. A Szovjetunió összes népeit összeforrasztja szoros barátságuk. Ennek alapja az egész nép céljainak közössége, amely a szocialista társadalom fejlődésének hatalmas ereje. A Kommunista Párt vezetése révén a szovjet nép világosan látja a célt, tudja merre megy, miért és hogyan harcol. A szovjet nép magasrendű öntudatossága legnagyobbban a forró és életadó szovjet hazafiságban jut kifejezésre, amely az emberek millióit mind a munkában, mind a Haza védelmében hőstettekbe ragadja.

Az egész világ népei magasra értékelik a szovjet nép nagy történelmi hőstettét, hogy hőiesen leküzdötte azokat a mérhetetlen nehézségeket, amelyek a kommunizmus felé elsőként utat törő nép osztályrésze voltak. A szovjet nép által ezen az úton elért eredmények szembeszökően megmutatják az egész világ dolgozóinak, hogy mire képes egy olyan nép, amely lerázta magáról a kapitalizmus igáját. A szovjet emberek rövid idő alatt helyreállították a háború által lerombolt városokat és falvakat és hatalmas fellendülést értek el a Szovjetunió népgazdasága és kulturája terén és ma a kommunista építés új nagyszerű feladatait oldják meg. A szovjet emberek a gazdasági és kulturális építésben elért sikereikkel nemcsak

megszilárdítják Hazájuk hatalmát, hanem elősegítik a világbéke megerősítését, és segítséget nyújtanak a szocialista tábor országainak. A szocialista tábor országai közötti kapcsolatok a teljes egyenlőség, a kölcsönös támogatás, a testvéri kölcsönös segítség és az elvtársi együttműködés alapelvein nyugodnak. A szocialista tábor országai erős kézzel védik a béke ügyét és megvalósítják a proletár nemzetköziség alapelveit.

A Szovjetunió és a népi demokratikus országok mélyreható befolyást gyakorolnak a világ történetének menetére. Ma a néptömegek világszerte mások, mint azelőtt voltak, mielőtt országunkban áttörték a kapitalizmus frontját, és a kapitalizmus rendszeréből újabb országok szakadtak ki és ezekben megvetette lábát a népi demokratikus rendszer. A kapitalizmus világhelyzetének meggyengülése, a szocializmus világtáborának sikerei, a kommunizmus építésének sikerei a Szovjetunióban és a szocializmus építésének vívmányai a népi demokratikus országokban fokozzák a dolgozók öntudatát és szervezettőségét az egész világon. Ez lelkesíti a kapitalista országokban a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért küzdő haladó erőket. Nincs a világon olyan erő, amely megállíthatná a társadalom haladását előre a kommunizmus felé. *

-.--.-.-.-

V.A.Tyimofejev:

V.I.Lenin harca az OSZDMP III.kongresszusának
összehívásáért.

/Voproszi Isztorii, 1955.4.sz./

Тимофеев В. А.: Борьба В. И. Ленина за созыв III
съезда РСДРП.

Az OSZDMP III. kongresszusának összehívásáért folytatott harc akkor indult meg, amikor a forradalmi válság érlelődött Oroszországban. A 20. század elejére az országban erősen kiéleződött a burzsoá viszonyok és a feudalizmus számos csökevénye közötti ellentmondás. Az ipari válság, a munkanélküliség növekedése a városokban és a tömegéhínség falun egyre rosszabbá tette a dolgozók helyzetét. A kapitalista és félf feudális kizsákmányolás kegyetlen formái és az önkényuralom rendőrségi önkénye tömeges mozgolódást váltott ki a lakosságban. A munkásosztály hatalmas sztrájkjai harcra buzdították a parasztság széles tömegeit. A munkásosztály befolyására fokozódott az egyetemi hallgatók forradalmi mozgalma.

Ilyen körülmények között különösen élesen vetődött fel az a kérdés, hogyan vezesse helyesen a munkásosztály pártja a tömegek harcát. Ugyanakkor az éppen megalakult Csozországi Szociáldemokrata Munkáspárt súlyos válságot élt át. Az OSZDMP II. kongresszusa a lenini ISZKRA által kidolgozott és közzétett alapelveken hozta létre a pártot. De ezen a kongresszuson komoly nézeteltérések merültek fel, amelyek két részre bontották a pártot: a bolsevikokra és a mensevikekre. A kongresszus után ezek az ellentétek még kiéleződtek. A mensevikek az előző opportunisták - az ökonomisták - helyét foglalták el és szakadást szító tevékenységet fejtettek ki, ami arra irányult, hogy meggyűsítsák a II. kongresszus határozatainak végrehajtását és dezorganizálják a pártot.

A mensevikek bojkottálták a pártnak az OSZDMP II. kongresszusa által választott központi szerveit és rágalmozó kampányt indítottak a párt többsége ellen. Lenin minden igyekezetével megőrizze a párt egységét, a mensevikek részéről makacs ellenállásra talált. 1903 szeptember derekán Genfben összeült 17 mensevik és a pártnak a kongresszuson megválasztott intézményeivel szemben egy külön központot alakított. A mensevikek a párt elől eltitkolva külön frakciót szerveztek, és különböző manővereket folytattak, hogy a párt vezető szerveit kezükbe kaparintsák. Ebben azonban - különösen a munkásközpontokban - nem támaszkodhattak az OSZDMP helyi bizottságaira, mert a szociáldemokraták zöme Oroszországban a bolsevikok álláspontját követte. A 14 pártbizottság közül 12 kifejtette álláspontját a II. kongresszus határozatai és a pártban lévő ellentétek kérdésében és álláspontjuk a bolsevikok álláspontja volt. Ezek között olyan bizottságok is voltak, mint a pétervári, moszkvai, jekatyerinoszlavi, északi, nyizsnij-novgorodi, tulai, tveri. A mensovikek a szakadás előidézésére érdekében felhasználták az orosz szociáldemokratáknak főleg

értelmiségiekből álló ugynevezett Külföldi Ligáját. 1903 október végén Genfben összeült a Liga második kongresszusa. Ezen a mensevikek voltak többségben, és aljas kirohanásokat intéztek a párt ellen. Kiharcolták, hogy a Liga olyan szervezeti szabályzatát fogadják el, amely ellentétben állt a párt szervezeti szabályzatával. A bolsevikok Leninnel az élükön otthagyták a Liga kongresszusát, a Központi Bizottság képviselője, Lengnyik pedig kijelentette, hogy a Liga kongresszusa törvénytelen.

Plehanov az OSZDMP II. kongresszusán és a Liga kongresszusán támogatta Lenint, de nem sokáig maradt meg a helyes pártállásponton. A Liga kongresszusa után az opportunisták oldalára állt, kapitulált a mensevikek előtt. Az OSZDMP II. kongresszusán hozott határozatok ellenére Plehanov beleegyezett abba, hogy bevegyék az ISZKRA szerkesztőségébe azokat a korábbi szerkesztőket, akik a mensevikok álláspontján álltak. 1903 november 1-én Lenin ezeket írta Plehanovnak: "Az egységért, a párt szilárdságáért - ne vegye magára ezt a felelősséget, ne válják ki és ne engedje át az egészet a martovistáknak." /1/ De Plehanov nem fogadta meg a tanácsot és a szerkesztőségbe önkényesen kooptált négy menseviket: Martovot, Akszelrodot, Zaszulicsot és Potreszovot. Plehanov árulása következtében elvesztették a párt központi lapjának szerkesztőségéért való harcot. Lenin kivált az ISZKRA szerkesztőségéből. Az ISZKRA, amely oly sokat tett a forradalmi marxizmus propagandájáért és a harcos munkáspárt felépítéséért, mensevikké vált, az opportunizmus, a politikai álszenteskedés és farizeuusság melegágyává lett. V.I.Leninnek, aki oly sok erejét áldozta az ISZKRA-nak, ez mély bánatot okozott. "Milyen szűgyen! - írta Lenin - Hogy megcsufolták a mi régi ISZKRánkat! /2/

Az opportunisták az ISZKRA megszerzése után kezükbe kaparintották a párt Tanácsát is. Plehanov /aki a Tanács elnöke volt/ szavazatához hozzájött az új ISZKRA-tól még két mensevik szavazat. Világos volt, hogy a mensevikek az OSZDMP által alakított pártszervek elleni harc harmadik szakaszára - a Központi Bizottság megszerzésére - térnek át. Lenin felhívította a bolsevikokat, hogy védjék meg a Központi Bizottságot a mensevikok támadásaitól. November elején Lenin ezeket írta G.M.Krzsizsanovszkijnek: "... harcolok a KB-ért; Plehanov gyáva árulása után a martovisták elnemtelenedve már ezt is kezükbe akarják kaparintani, és azt követelik, hogy ők is kapjanak benne helyet, nem is szólva arról, hogy milyen számban!" /3/

A II. kongresszus után a Központi Bizottság tagjai voltak: G.M.Krzsizsanovszkij, F.V.Lengnyik és V.A.Noszkov, 1903 szeptember végén bevették a Központi Bizottságba még R.Sz.Zemljacs-kát, L.B.Kraszint, F.V.Guszarovot és M.M.Esszent, valamivel

/1/ V.I.Lenin művei, 34.köt. 156.1./oroszul/.

/2/ V.I.Lenin művei, 7.köt. 441.1.

/3/ V.I.Lenin művei, 34.köt. 161.1. /oroszul/.

később pedig L.J.Galperint. V.I.Lenin az ISZKRA-ból való kiválása után a Központi Bizottságot akarta bátyává kiépíteni, hogy innen folytassa további harcát az opportunizmus ellen, a pártért. November elején Lenint kooptálták a Központi Bizottságba. November 14-én a Központi Bizottságban megvitatásra került Plehanov tevékenysége. Lenin erre nyilatkozattervezetet nyújtott be, amely elítélte Plehanov cselekedeteit és megállapította, hogy "a KB ... forradalmi úton kezébe veszi a párt Központi Lapját és kijelenti, hogy minden erejével arra fog törekedni, hogy a párt további sorsát a párt egészének akarata, nempedig a Külföldi Liga akarata vagy egyetlen személy árulása döntse el." /4/

A Központi Bizottság nem fogadta el V.I.Lenin javaslatát. A Központi Bizottság tagjai között voltak ingadozó, gerinctelen, elvtelen emberek, akik "a felek kibékítésére" törekedtek. Ilyen volt elsősorban V.A.Noszkov /Glebov/ és L.B.Kraszín. V.I.Lenin a Központi Bizottság tagjaihoz intézett leveleiben rámutatott arra, hogy milyen káros a békéről való eszmecsere, amikor a mensevikek hadat indítottak. Javasolta egy állhatatos és hajthatatlan elvi harc tervének kidolgozását a párthűség érdekében a körösdi ellen, a forradalmi szervezeti alapelvek érdekében az opportunizmus ellen. V.I.Lenin rámutatott a Központi Bizottság tagjai előtt arra, hogy "... Akiben a politikai becsületnek és a politikai tisztességnek csak egy szikrája is van, az nem himezhet-hámozhat és ravaszkodhat /ez nem sikerült még Plehanovnak sem, nemhogy a mi derék Boriszunknak!/, annak határozott álláspontot kell elfoglalnia és ki kell tartania meggyőződése mellett." /5/ Lenin e szavaiból világosan kitűnik, hogy mit követelt meg egy proletár forradalmártól: politikai tisztességet, elvhűséget, és szilárd meggyőződést.

A Központi Bizottság "békülékenyei" kijelentették, hogy ők a II. pártkongresszus határozatainak megvalósítása mellett törnek lándzsát, de a valóságban a mensevikek kezére jártak. Lenin "Nyilatkozat és dokumentumok a központi szerveknek a párttal való szakításáról" c. brossurájában /amely 1905 januárjában/Genfben látott napvilágot/ közzétette az egyik mensevik egy levelét: "... Természetesen szilárd meggyőződésünk, hogy a Központi Bizottságot hatalmunkba fogjuk keríteni és úgy fogjuk irányítani, ahogy az számunkra kívánatos. Ez annál is könnyebb, mert közülük sokan már helyesnek ismerik el a kisebbség elvi bírálatát." /6/

A mensevikek a pártot súlyos válság elé állították. Veszélyben forgott minden, amit óriási erőfeszítésekkel értek; maga az egységes szociáldemokrata munkáspárt szervezeti szabályzatával, programjával és vezetőszerveivel együtt. Az OSZDMP II. kongresszusán a pártelv legyőzte az opportunizmust. Most az opportunizmus arra törekedett, hogy megsemmisítse a

/4/ V.I.Lenin művei, 7.köt. 107.1.

/5/ V.I.Lenin művei, 34.köt. 206.1. /oroszul/.

/6/ V.I.Lenin művei, 7.köt. 575.1.

pártelvet és visszavesse a pártot, a szétszórtság és kontárság állapotába. Magát a párt létét súlyos veszély fenyegette.

V.I.Lenin megírta "Egy lépés előre, két lépés hátra" c. művét, hogy megmagyarázza a párttagok tömegének az OSZDMP II. kongresszusán és a kongresszus után vívott harc jelentőségét és leleplezze a mensevikek tevékenységét. Ebben a könyvben feltárta az OSZDMP II. kongresszusának jelentőségét; leleplezte a mensevikeknek a szervezeti kérdésekben követett opportunizmusát, megvetette a forradalmi proletárpárt szervezeti alapjait és a marxizmus történetében első ízben kidolgozta azt a tanítást, hogy a párt a proletáriátus vezető szerve, a fő fegyver, amely nélkül nem lehet legyőzni a burzsoáziát és felépíteni a szocializmust.

V.I.Lenin "Egy lépés előre, két lépés hátra" c. művében azt írta, hogy a II. kongresszus frissítő forgószél volt, amely elsöpörte a körösdi érdekeknek, érzéseknek és hagyományoknak kivételei nélkül minden maradványát és először teremtett igazi pártfunkcionárius testületeket. De ez a forgószél túlságosan frissnek bizonyult azok számára, akik megszokták a nyárspolgáriasság fülledt levegőjét. "A vad forgószél felkavarta pártfolyamunk fenekének egész iszapját, s az iszap bosszút állt. A régi, begyepesedett körösdi legyűrte a még fiatal pártelvet." /7/

A párt központi szerveit olyan emberek foglalták el, akiknek irányvonalát a pártkongresszus határozottan elvetette, a közelmúlt ökonomistái a mensevikekkel közös frakcióba tömörültek. "Az opportunistákból és az ISZKRÁ-t gyűlöelőkből alakult kisebbség széttépte a pártot - írta V.I.Lenin - rontotta, bomlasztotta a munkát, mert bosszút akart állni a kongresszuson elszenvedett vereségért, és mert érezte, hogy becsületes és lojális eszközökkel /a sajtóban vagy a kongresszuson történő magyarázat útján/ sohasem lesz képes megcáfolni az opportunizmus és az intellektüel állhatatlanság vádját, amelyeket a II. kongresszuson emeltek ellenük. Minthogy felismerték, hogy nincs erejük meggyőzni a pártot, azzal igyekeztek hatni, hogy dezorganizálták a pártot és akadályozták minden munkát. Mikor szemükre vetették, hogy /mivel a kongresszuson zűrzavart teremtettek/ fazekunkat megrepesztették, ők a szemrehányásra azzal feleltek, hogy minden erejükkel igyekeztek a repedt fazekat teljesen összetörni." /8/

Hogy lehet ezt a válságot leküzdeni? Mi a kiút ebből a helyzetből? V.I.Lenin válaszolt ezekre a forradalmi szociáldemokratákat aggasztó kérdésekre. A kiút, mondta Lenin, az OSZDMP új, III. kongresszusának összehívása, csak ez juttathatja kifejezésre az egész párt akarátát. Az új kongresszus összehívásának kérdését Lenin már 1903 novemberében felvetette. M.N.Ljadovhoz intézett levelében ezeket mondta: "Nem marad más hátra nekünk, minthogy harcoljunk a Központi Bizottságért, egy mielőbbi új /nyári/ kongresszusért." /9/

/7/ U.o. 440.1.

/8/ U.o. 378-379.1.

/9/ V.I.Lenin művei, 34.köt.165.1. /oroszul/.

"A helyzetet csak egy dolog mentheti meg - a kongresszus. A kongresszus jelszava lesz: harc a dezorganizálók ellen."/10/ - hangsúlyozta Lenin a Központi Bizottsághoz intézett levelében. De éppen ez volt az, amit a mensevikek a legkevésbé akartak, mert jól tudták, hogy a bolsevikok álláspontját követi az oroszországi pártbizottságok zöme. Martov az 1904 április 8-án a kievi mensevikekhez írt levelében beismerte, hogy egy kongresszus most "nem kedvező nekünk, mint frakciónak, mert több mint valószínű, hogy a Központi Lap szerkesztését kivesszik a kezünkől..." /12/

V.I.Lenin több ízben rámutatott a mensevikek szakadást szító tevékenységének káros voltára és javasolta a párt egységének helyreállítását, hogy kifejleszthessék a párt pozitív munkáját. 1904 januárjában összeült a párt tanácsulése, amelyen résztvettek Lenin, Plehanov, Lengnyik, Martov, Akszelrod. A Központi Bizottság nevében Lenin javasolta, hogy vitassák meg először "A pártban a béke és a normális viszonyok helyreállítása érdekében fogandó intézkedések" kérdését, másodszor az OSZDMP III. kongresszusa összehívásának kérdését. Mivel a mensevikek három szavazattal rendelkeztek, a bolsevikok 2 szavazata /Lenin és Lengnyik/ ellenében, ezt a javaslatot elvetették. A párt Tanácsa még jobban elmélyítette és kiélezte a válságot, helyeselte a mensevik ISZKRA dezorganizáló tevékenységét, határozatot hozott, hogy mensevikeket kooptáljanak a Központi Bizottságba és ellenezte az OSZDMP III. kongresszusának összehívását.

Miután a mensevikek elvetették a pártban a béke helyreállítására irányuló kísérleteket, V.I.Lenin és hívei rendszabályokat kezdtek hozni a pártkongresszus összehívására. A Központi Bizottságban lévő "békülékenyek", akiket V.I.Lenin "álszent mensevikeknek" nevezett, mindenképpen akadályozták a kongresszus összehívását, titokban összejöttek a mensevikekkel és azt tanácsolták Lengnyiknek, "beszélje rá" Lenint, hogy legyen "simulékonyabb" a mensevikekkel szemben. 1904 februárjában a Központi Bizottság a megalkuvók szótöbbségével elutasította a III. pártkongresszus összehívására vonatkozó javaslatát, sőt megróttta V.I.Lenint, amiért a Tanácsban felszólalt a kongresszus érdekében.

A mensevikek egyenesen hamisításokat követtek el, hogy megakadályozzák a kongresszus összehívását és megzavarják a párt tömegeit. Ebből a szempontból jellemző az az eset, amely az OSZDMP szibériai szervezetében történt. A szervezet a bolseviknak tartott V.A.Gutovszkijt küldte Genf-be. V.A.Gutovszkij politikailag igen ingatag ember volt és így a mensevikek könnyen "meg tudták dolgozni". Gutovszkij kijelentette, hogy "fegyverszünetet" szeretne a pártban, és ezzel gyakorlatilag átállt a mensevikek táborába. Lenin ekkor részletes levélben fordult az OSZDMP szibériai bizottságához, amelyben feltárta,

/10/ U.o. 168.1. /oroszul/.

/12/ Központi Állami Történeti Archivum /CGIA/, Rendőrségi osztály, d.5,cs.3,1.A,1904.79.sz.

hogy milyen szemfényvesztés a menševikekkel való "fegyverszünet". "Minél durvábban gunyolódnak a kongresszus felett - írta Lenin - /a locsogó Trockij az ISZKRA szerkesztősége nevében kijelentette, hogy a kongresszus reakciós kísérlet az iszkrás tervek megerősítésére. Rjazanov őszintébb és becsületesebb volt, amikor a kongresszust "összeröffenésnek" nevezte/, minél durvábban gunyolódnak az oroszországi párt és funkcionáriusai felett, annál kiméletlenebb ellenállásba fognak ütközni, annál szorosabbá fog kovácsolódni az összes elvű embereket felölelő többség és meg fogja rendíteni a Plehanov, Martinov és Trockijból álló természetellenes és belsejében rothadt politikai szövetséget." /13/

Ez a levél nyilván nagy hatást gyakorolt volna a szibériai szociáldemokratákra, de eltitkolták előlük. Mint M.K.Vetoskin írja "V.I.Lenin figyelemreméltó levele nem jutott a szibériai bolševikok tudomására: vagy külföldi utjáról visszatérve maga Gutovszkij titkolta el a szibériai bizottságok előtt, vagy Gutovszkij tomszki barátai gondoskodtak erről, amikor a levél a kezükbe jutott, mindenesetre tény, hogy Lenin leveléről közölünk szibériai pártfunkcionáriusok közül, akkor senki nem tudott. Ugyanez a sors érte később N.K.Krupszkajának azt a levelét is, amelyet röviddel Gutovszkij visszautazása előtt írt /14/. A kétkulacsosoknak a párt elleni harcukban minden eszköz jó volt..." /15/.

De a menševikeknek minden mesterkedésük ellenére sem sikerült a maguk oldalára vonniuk az oroszországi szociáldemokrata szervezetek valamennyire is jelentős részét és Leninnek minden alapja megvolt, hogy úgy beszéljen a menševikek pártjáról, mint "kiselejtezett generálisok és miniszterek" pártjáról. A pártbizottságok egymásután hozták határozataikat, amelyben elítélték a menševikek tevékenységét és követelték a III. pártkongresszus összehívását. 1904 február 27-én az OSZDMP jekatyerinoszlavi bizottsága a III. pártkongresszus összehívása érdekében Lenin javaslatát támogatva, követelte, hogy "a központi intézmények tegyenek meg minden

/13/ V.I.Lenin művei, 34.köt.225.1. /oroszul/.

/14/ N.K.Krupszkaja 1904 szeptemberében azért írta levelét, mert a szibériai pártbizottság a III.kongresszus összehívása mellett nyilatkozott, viszont Gutovszkij Genfben vissza akarta vonni a szibériai párttagok nyilatkozatát. N.K.Krupszkaja ezeket írta levelében: "Lehet, hogy a szibériai pártbizottság azért vonta vissza határozatát, mert nincs eléggé tájékoztatva a tényekről, ezért szükségesnek tartom hogy kifejtsem ezeket a tényeket" - és a továbbiakban elmondja levelében, hogy milyen dezorganizáló tevékenységet fejtenek ki a menševikek és hogy hunynak szemet efelett a "békülékenyek". /N.K.Krupszkaja levele először a Krasznoj Arhiv-ban jelent meg. 1./62/.köt. 1934.166.1.

/15/ M.Vetoskin, A szibériai bolševik szervezetek és a szibériai forradalmi mozgalom történetéből. 1898-1907. M.1953.94.1. /oroszul/.

intézkedést a kongresszus mielőbbi megrendezésére". Márciusban ugyanilyen határozatot hozott az odesszai bizottság is. Áprilisban a tveri bizottság a kongresszus megtartása mellett foglalt állást és úgy nyilatkozott, hogy "a többi bizottságok is csatlakozzanak ehhez a követeléshez". Májusban a szibériai szervezet kinyilvánította, hogy a mensevikek szándékkal nem tájékoztatták a helyi bizottságokat az OSZDMP II. kongresszusának határozatairól, elferdítettek mindent, ami a kongresszuson történt és a kongresszus határozatai ellen agitáltak; a szervezet pedig csatlakozott azokhoz a szavazatokhoz, amelyek "a harmadik pártkongresszus mielőbbi összehívását követelték." /16/ A kongresszus összehívásának követelését tartalmazó határozatokat hozott a pétervári, kaukázusi szövetségi, a rigai, tulai és számos más bizottság is.

+ + +

A Lenint támogató szociáldemokrata szervezetek száma egyre nőtt. Amikor a bolsevikok megkapták és áttanulmányozták V.I. Lenin "Egy lépés előre, két lépés hátra" c. művét, erősebb meggyőződéssel és a tények alaposabb ismeretével kezdtek harcolni a mensevikek rothasztó tevékenysége ellen. A mensevikek soraiban a könyv dühödt felháborodást váltott ki. Plehanov azt követelte, a Központi Bizottság jelentse ki, hogy nincs köze a könyvhöz. A Központi Bizottságban ülő megalkuvók meg akarták akadályozni a könyv kinyomását, majd pedig a terjesztését. De hiába! A könyv megjelent és eljutott Oroszországba, figyelmes olvasókra talált az élenjáró munkások között, és a pártaktíva kezében erős fegyver lett a mensevikek és a "békülékenyek" elleni harcban, a bolsevik pártelvért, a III. kongresszus összehívásáért. 1904 májusában N.K.Krupszkaja örömmel közölte a Központi Bizottság déli irodájának tagjaival: "Ma végre is megjelent Lenin brosúrája. A Központi Bizottság a kongresszus összehívása ellen agitálva, mindent úgy forgatott, hogy nincs elvi ellentét. Most a bizottságok a brosúrából láthatják, hogy melyek ezek az ellentétek, igen bő anyagot tartalmaz ez a broszúra..." /17/.

A Központi Bizottságban ülő "békülékenyek" újabb lépéseket tettek a párt demoralizálása érdekében. 1904 júliusában Noszkov, Kraszín és Galperin Lenin elől eltitkolva megrendezték a Központi Bizottság ülését, és ott bolsevikellenes határozatot hoztak, amely a "júliusi deklaráció" néven vált gyászosan ismertté. Ebben a deklarációban a Központi Bizottság elvetette a III. pártkongresszus összehívásának gondolatát és elítélte az összehívásért folytatott agitációt. A párt szervezeti szabályzata úgy szólt, hogy új tagot csak a Központi Bizottság összes tagjainak beleegyezésével lehet kooptálni a Központi Bizottságba. A "békülékenyek" a szervezeti szabályzat megsértésével Lenin és Zemljacska tudomása nélkül három párthívéket bevették a Központi Bizottságba. Olyan határozatot hoztak, amely azt célozta, hogy Lenint gyakorlatilag kap-

/16/ N. Sahov, Harc a kongresszusért /Dokumentumgyűjtemény/.
Genf. 1904. 49, 55, 62. l. /oroszul/.

/17/ Lenyinszkij Szbornyik, XV. köt. 22. l.

csolják ki a párt vezetéséből; Lenint megbízták, hogy lássa el a párt irodalmi szükségleteit, kikötve, hogy művei "minden egyes esetben csak a Központi Bizottság kollégiumának beleegyezésével" nyomtathatók ki./18/. Ezzel a határozattal egyben felmentették a Központi Bizottságban betöltött tisztük alól a bolsevik V.D.Boncs-Brucsevicsét, P.N.Lepesinszkijt és még másokat. Ennek eredményeképpen a "békülékenyek" kezébe került a Központi Bizottság pénztára, az expedíció, a szállítás, a hírközlés. Egy kis idő múlva a "békülékenyek" még tovább mentek: október elején újabb három tagot kooptáltak a Központi Bizottságba, most már nem "békülékenyeket", hanem három esküdt menseviket.

V.I.Lenin alaposan megfelelt a "békülékenyeknek". 1904 szeptember 11-én ezeket írta Glebovnak /V.A.Noszkovnak/: "... elvetem, - mint méltatlant - már magát azt a feltevést is, hogy a többség lemondhat az álláspontjáért vívott pártharcról, a következetes irányzatért folytatott harcról, a körösi ellen vívott harcról. A többség elvhu hűveivel egyetemben, akiknek száma Oroszországban növekedőben van, elidegeníthetetlen jogomnak tartom, hogy ezt a harcot megvívjam."/19/. Lenin szemében a párt érdekei mindenek felett álltak. Lenin rámutatott arra, hogy nem egyik vagy másik politikus- csizmadia akaratával kell számolni, hanem az egész párt akaratával, a párt maga pedig létrehozta az akaratnyilvánításnak az eszközt és ez a kongresszus.

A mensevikek nagyuri leereszkedéssel tekintettek a párttagok tömegére, ezeknek az osztályrésze - véleményük szerint - abban állt, hogy szó nélkül engedelmeskedjenek a "kiválasztottak" parancsainak. A mensevik oligarchák nem tartották szükségesnek tekintetbe venni, hogy mi a párt tömegének óhaja az OSZDMP III. kongresszusának összehívásával kapcsolatban. Ezzel szemben a bolsevikok a pártválság leküzdéséért és a III. kongresszus összehívásáért vívott harcban a párt tömegeire támaszkodtak. V.I.Lenin felhívta a vezetőket, hogy bocsulják meg a párttagok bizalmát, számoljanak a párt tömegeivel, forduljanak az ő elméjükhöz és tapasztalatukhoz és támaszkodjanak az ő aktivitásukra. "Kötelességünknek tartjuk - írta Lenin -, hogy az összes párttagokat felhívjuk arra, hogy tevékenyen és öntudatosan vegyenek részt minden olyan munkában, amelyre szükség van ahhoz, hogy minél gyorsabban és minél kevesebb megrázkódtatással jussunk ki a válságból."/20/.

A bolsevik M.Sz.Olminszkij "Uj utra" c. cikkében leleplezte Martovot, aki a legfőbb törvényt az oligarchikus kollégium akaratában látta: "Mi ezzel szemben azon a véleményen vagyunk - írta Olminszkij - hogy a legfőbb törvény a pártnak a kongresszuson kifejezésre jutó akarat. Azt hisszük, hogyha a kollégium, amelynek keretébe Lenin is tartozik, a párt akaratát ellen tett, akkor Lenin feltétlenül köteles a kollégium határozatai ellen sikra szállni. Ez akkor nem egyéni lázadás

/18/ N.Sahov, id.m. 9o.1.

/19/ V.I.Lenin művei, 7.köt. 5oo.1.

/2o/ U.o. 189.1.

a részéről, hanem meg akarja védeni a pártot az oligarchák jogtiprásától."/21/. Jellemző, hogy Olminszkij miért kezdte cikkeit Galjorka /karzat/ álnévvel jegyezni. "Mikor befejeztem cikkemet - írja - elgondolkoztam, hogy milyen álnevet válasszak. És ekkor eszembe jutott Martov nagyuri megvetése a karzat iránt, amely Leninnek tapsol ... Martov lenézi a karzatosít. Hát akkor kinek ír? Talán a zenekari ülésben tetszelgő generálisoknak, vagy talán a páholyokban pöffeszkedő kereskedőknek? Én szeretem a színházat, és valahogy mindig úgy esik, hogy a karzatra váltok jegyet. A karzat közönsége szívemhez nőtt, közöttük otthon érzem magam. A színházban elfoglalt helyetek és a pártban végzett munkák szerinti elvtársaim, hozzátok, munkásokhoz, egyetemistákhoz, főiskolásokhoz és mindennemű felügyelet alatt állókhoz szólnak szavaim. Kérlek bocsássatok meg, hogy egyszemélyben írt cikkemet közös összefogó nevünkkel bátorodom aláírni."/22/.

A menzevikeknek és "békülékenyek"-nek megfelelték a helyi pártszervezetek. A Központi Bizottság határozatilag feloszlatta a Központi Bizottság déli irodáját, amely az OSZDMP három bizottságát egyesítette magában - az odesszai, jekatyerinoszlavi, és nyikolajjevi bizottságot. A feloszlátás formális ürügye az volt, hogy a Déli Iroda nem ért egyet a Központi Bizottság tevékenységével. V.V.Vorovszkij, a Déli Iroda tagja, ezzel kapcsolatban a következőket írta: "A feloszlátás oka az, hogy agitáltunk a III. kongresszus összehívásáért." A Központi Bizottság "mindenkinél be akarja fogni a száját, aki másként gondolkodik, nehogy egy disszonáns hang is vegyüljön a diadalmaskodó álszentelkedés békülékeny himnuszába."/23/. De a Központi Bizottságnak ezek a tulkapásai sem tudták megállítani a III. kongresszus összehívásáért folyó harcot.

A helyzet a pártban egyre túrhetetlenebbé vált. A pártmunka felborult. Sem a párt Tanácsának, sem a Központi Lapnak, sem a Központi Bizottságnak nem volt tekintélye a pártfunkcionáriusok zöme előtt. Erőskezü rendszabályokat kellett hozni a III. kongresszus összehívására, hogy leküzdjék a válságot és a pártot a forradalmi harc széles útjára vezessék. Ezért Lenin elhatározta, hogy meg kell szervezni a bolsevikok csoportjának akcióját, hogy ez majd indítékul szolgáljon a III. pártkongresszus mielőbbi összehívására. 1904 júliusában M.N.Ljadov Lenin terveiről szólva, ezeket írta M.M.Litvinovnak: "Az öreg azt gondolja, hogy a sziklaszilárdaknak egy kiáltványt kellene intézniük a párthoz, amelyben kifejtik nézetüket mostani helyzetünkről. Nagyon fontos, hogy Oroszország kezdeményezően lépjen fel ebben."/24/

/21/ M.Sz.Olminszkij /Galjorka/ Harc a pártért az OSZDMP II. kongresszusa után. /Cikkgyűjtemény, 1904-1905/, M.1933. 112.1. /oroszul/.

/22/ U.o. 46.1.

/23/ Lásd: N.Sahov, id.m. 92.1.

/24/ Lenyinszkij Szbornyik, XV.köt.99.1.

Julius végén egy Genf melletti faluban Lenin vezetése alatt tanácskozássra ült össze 19 kiemelkedő pártfunkcionárius. A tanácskozáson résztvettek: V.I.Lenin, N.K.Krupszkaja, A.A. Bogdanov, V.D.Boncs-Brujevics, V.V.Vorovszkij, Sz.I.Guszev, R.Sz.Zemljacska, P.A.Kraszikov, P.N.Lepesinszkij, A.V.Lunacsarszkij, M.N.Ljadov, M.Sz.Olminszkij és mások. Határozatukhoz még három bolsevik csatlakozott. Ezért tanácskozásuk a 22 bolsevik tanácskozása néven vonult be a történelembe.

A tanácskozás elfogadta V.I.Leninnek az OSZDMP összes tagjaihoz intézett felhívását, amely arról szólt, hogy a pártélet súlyos válsága elhúzódik, az egyenetlenség roppant megnehezíti a pozitív pártmunkát, pedig a történelmi helyzet óriási követelményeket támaszt a párttal szemben. A kiáltvány megállapította, hogy az oroszországi munkásosztály forradalmi hangulata erősödik, fokozódik az erjedés a lakosság más rétegeiben is, hogy az orosz-japán háború és a gazdasági válság, az éhínség és a munkanélküliség elemi erővel, elkerülhetetlenül aláássa az önkényuralom gyökereit, és ezt a folyamatot még jóval meggyorsítja a becstelen háború közelgő becstelen vége./25/.

A kiáltvány leleplezte a mensevizmus zászlaja alatt tömörült pártellenes blokk tevékenységét és rámutatott arra, hogy a kiút a pártválságból a III. pártkongresszus haladéktalan összehívása. "A kongresszusra szükség van! Szükség volna rá még a pártélet rendes menete esetén is a rendkívüli történelmi helyzetre való tekintettel, új feladatok lehetőségére való tekintettel, amelyeket a világesemények tűznek a párt elé. Kétszeresen szükség van rá a jelenlegi pártválságban, hogy ebből a válságból tisztességgel és okosan kijussunk, hogy megőrizzük a párt erejét, megóvjuk becsületét és méltóságát."/26/ Rámutatva arra, hogy a párt életéről, becsületéről és méltóságáról van szó, Lenin megállapította, hogy az élenjáró munkások politikai öntudatának fejlődése és a pártbizottságok aktivitása arról tanuskodik, hogy születőben van nálunk a párt, sokasodnak a fiatal erők, melyek képesek arra, hogy pótolják és felfrissítsék a régieket, egyre több lesz a forradalmár, aki a pártélet következetes irányát többre becsüli az előző vezetők bármely körénél és hogy egyes vezetők semmiféle kibuvója és huzavonája nem fogja visszatartani a párt megszületését.

"A párthoz" szóló felhívás a párt egységéért, a III. kongresszus összehívásáért folyó harc programjává vált. Lenin megbízásából a felhívás kézirati példányaival R.Sz.Zemljacska Oroszországba utazott. Augusztus 15-én M.M.Litvinov ezeket írta Rigából Leninnek: "Felvettem az összeköttetést a nálunk tartózkodó Zemljacskaival, várva a kinyomatott deklarációt, amellyel Zemljacska végiglátogatja a bizottságokat. Holnap majd megküldök önnek néhány példányt." Rigában sikerült a kiáltványt 200 példányban külön röpiratként kinyomtatni, ami az illegalitás keretei között jelentős eredménynek könyvelhető el.

/25/ Lásd: V.I.Lenin művei, 7.köt. 483.1.

/26/ U.o. 488.1.

Számos tanúsága maradt annak, hogy milyen lelkesedést váltott ki a "huszonkettők" felhívása a helyi pártszervezetekből. Augusztus 29-én Zemljacska azt írta Moszkvából, hogy az ügy ragyogóan áll. A pétervári és moszkvai bizottságok csatlakoztak a 22 elvtárs határozatához. A "békülékeny" Központi Bizottság delegátusa teljesen megsemmisülve távozott Pétervárról. "A 22 elvtárs határozata óriási hatást váltott ki. Az ingadozó elemek egyre-másra jönnek át a mi oldalunkra. ...Ami pedig barátainkat illeti, ezek a szó szoros értelmében örömujjongással fogadták a határozatot."/28/

Erős hatást gyakorolt a 22 elvtárs felhívása a Kaukázuson túli szociáldemokraták között is, ahol a bolsevikok harcát M.G. Chakaja, I.V. Sztálin és más elvtársak vezették. Sztálin Kутаисzából egy emigrációban lévő barátjához a következőket írta: "Bizonyára ismered a 22-ők nyilatkozatát... Járt itt egy elvtárs, aki a ti tájékoztokról utazott ide, magával vitte a kaukázusi bizottságoknak a párt rendkívüli kongresszusát követelő határozatát."/29/

Az OSZDMP odesszai bizottsága kijelentette, hogy a 22 elvtárs tanácskozásán kihirdetett jelszó "a legfontosabb, amely köré a III. kongresszuson tömörülni lehet", hogy a párt ügyeinek jellemzése "teljesen helyes" és újból hangsúlyozta, hogy a lenini platformon áll, csatlakozott "A párthoz" c. felhíváshoz és kijelentette, hogy minden erőfeszítésével "terjeszteni fogja azt a pártelvet valló elvtársak között."/30/. Az OSZDMP moszkvai bizottsága 1904 augusztusában elfogadott határozatában rámutatott arra, hogy "a mostani időszak fontossága arra késztet bennünket, hogy minden erőnket latba vessük a jelenlegi helyzet minél előbbi felszámolására, mert ez végérvényesen megrendítette a pártot és azzal a veszéllyel fenyeget, hogy sokáig fog húzódní." A moszkvai bizottság a rendkívüli kongresszus összehívása mellett szavazott, mert ezt találta az egyedüli eszköznek arra, hogy a pártot a válságból kivezesse. A moszkvai bizottság végezetül kijelentette, hogy "továbbra is szolidáris a 'Mi a teendő?-ben és a 'Levelek egy elvtárshoz...' -ban kifejtett szervezeti alapelvekhez, mert ezek felelnek meg egyedül a proletariátus politikai pártjának."/31/.

Az OSZDMP jekatyerinoszlavi bizottsága hangsúlyozta, milyen rendkívül nagy elvi fontossággal bír, hogy "a forradalmi iszkrasság győzelmet arasson az elfajzott parokiális politika felett" és megállapította: minden kísérlet, amely a párttagokat le akarja téríteni a kisebbség elleni energikus harc útjáról az iszkrasság sikere, a párt egysége, a forradalmi

/28/ Krasznij Archiv, 68.köt. 1935.29.1.

/29/ I.V. Sztálin művei, 1.köt. 60-61.1.

/30/ IMELSZ Levéltára, f.375, op.2.15-37581 őrz.egys.17.1.

/31/ U.o. f.18. op.33. 13-41654 őrz.egys. 1-314.1. /a határozat F.V. Lengnyik kezeirása/.

szociáldemokrácia diadala elleni merénylet". A továbbiakban a jekatyerinoszlavi bolsevikok ezt írták: "Ezzel távolról sem merítettük ki határozatunkban a kisebbség minden gáztettét és a pártban lévő ellentétek egész sorozatát. Nekünk, a párt egyszerű tagjainak, akiknek vállára nehezedik a dezorganizáló kampány egész sulya, ez a feladat meghaladja erőinket. Ez a III. kongresszus dolga." /32/

Az OSZDMP kaukázusi szövetségi és tifliszi bizottságai szeptemberben megerősítették júliusban hozott határozatukat, hogy haladéktalanul össze kell hívni a kongresszust és agitálni kell a kongresszus érdekében, bejelentették, hogy csatlakoznak a 22-ők felhívásához és kijelentették, hogy "nem biznak a Központi Bizottság tagjainak zömében a kisebbség irányában folytatott engedékeny politikájuk miatt, és ezt a taktikát komoly politikai hibának tartják..." /33/ Az OSZDMP nyizsnij-novgorodi bizottsága augusztusban és szeptemberben háromszor is a kongresszus mellett nyilatkozott, kijelentette, hogy nem bizik a Központi Bizottságban és üdvözölte "a Lenin elvtárs vezetésével megalakult új, irodalmi csoportot" /34/.

Még a börtönbe vetett bolsevikok sem rakták le a fegyvert, tovább folytatták a harcot a mensevikek és a "békülékenyek" ellen a III. kongresszus összehívásáért. Etekintetben jellemző F.V.Lengnyiknek V.I.Leninhez és N.K.Krupszkaéhoz intézett levele. Lengnyik mind a saját, mind B.M.Knunjanec, N.E.Bauman, Sz.I.Csernomorgyik, J.D.Sztaszova és a moszkvai Tagan-börtönbe zárt többi bolsevik nevében azt írta, hogy elszántak harcolni "a kisebbség és a puhányok /azaz "békülékenyek" ellen" és felhívást akarnak intézni a bizottságokhoz, hogy csatlakozzanak a bolsevizmus zászlajához. "Mi - jelentette ki Lengnyik - teljesen meg vagyunk győződve arról, hogy még az alig-alig öntudatos elemek is, akiknek drága a Párt becsülete, örömmel fognak hozzánk csatlakozni, amikor a külföldi kloaka által folytatott politikát tisztába tesszük, mert ez a politika áporodott körösdi szellemével és azzal, hogy a pártkonfliktust 'háziilag', suba alatt, egy pohár bor mellett elsimítsa, megmérgezte maga körül az egész légkört...". Majd az utóiratban ezeket írja: "Pompásan érezzük magunkat, csak néha dühöngünk, átkozzuk ezeket a galád rácsokat, amelyek megakadályoznak bennünket abban, hogy egy alapos nyaklevest szözzünk oda páratlan Központi Bizottságunknak." N.K.Krupszkaéhoz Lenin nevében J.D.Sztaszovanak, F.V.Lengnyiknek és a többi elvtársaknak írt válaszával az írt, hogy a börtönből írt levelük "végtelenül megörvendeztette őket", levelükből "csak úgy sugárzik a friss tetterő, ami mindnyájunknak energiát adott. Terveteket változatlanul valószínűsítok meg. A terv kitűnő és rendkívül nagy jelentősége lesz." /35/ Ezt a tervet

/32/ U.o. f.375.op.3. 4-37176 őrz.egys.

/33/ U.o. f.18.op.20.57-37087 őrz.egys. 5.1.

/34/ U.o. f.375.op.2.15-37581.őrz.egys. 3.1.v.

/35/ Lenyinszkij Szbornyik, XV.köt. 160,162,214.1.

meg is valószínűsítették. A börtönbe zárt bolsevikok egy felhívást irtak, majd a rácson át "szabadjára engedték", és a moszkvai bizottság "Felhívás az OSZDMP tagjaihoz" cím alatt külön röplapként kinyomtatta.

A bolsevik bizottságok egymásután csatlakoztak a 22-ők felhívásához és ugyanakkor elítélték a "békülékeny" Központi Bizottság pártellenes "juliusi deklarációját". A "békülékenyek" amikor bejárták a pártbizottságokat, kénytelenek voltak belátni vereségüket. Így egy a Központi Bizottságba kooptált "békülékeny", miután meglátogatott néhány bizottságot, ezt írta Noszkovnak: "A deklarációval kapcsolatban olyan zűrzavar támadt, hogy nehéz benne kiigazodni. Egy világos: valamennyi bizottság - a harkovi, a krími, a bányavidéki és a doni bizottságot kivéve - többségi bizottság... A bizottságok hangulatából pedig világosan látható, hogy a kongresszus a 22-ők szellemében fog határozatokat hozni..." /36/

A menševikeknek nem volt komoly támaszuk az Oroszországban működő szociáldemokrata szervezetekben, de támogatták őket a II. Internacionálé nyugateurópai pártjainak opportunistái. A II. Internacionálé vezetői fenekedtek a bolsevikok, Lenin ellen. Még a német szociáldemokrata párt "baloldali" elemei is - nem ismervén ki magukat a bolsevikok és a menševikek közötti harc lényegében, és nem látva meg, az újat abban, amit Lenin adott, a forradalmi munkásosztálynak, a menševikeket támogatták. Mikor a német szociáldemokrata lapjában, a "Die Neue Zeit" két számában megjelent R. Luxemburnak Lenin "Egy lépés előre, két lépés hátra" c. könyvéről írt cikke, Kautsky nem volt hajlandó közölni a "Die Neue Zeit"-ben Lenin választát, amely feltárta Luxemburg cikkének hibás tételeit.

A pártkádereknek és az egész pártnak a bolsevizmus forradalmi platformján való eszmei és szervezeti tömörülését megnehezítette az, hogy a bolsevikoknak nem volt saját lapjuk és hogy a menševikek monopolizálták a szociáldemokrata irodalom kiadását. A bolsevikok a hiányosság felszámolására Genfben saját kiadót alakítottak. A kiadót "V. Boncs-Brujevics és N. Lenin szociáldemokrata pártirodalmi kiadójának" nevezték el. Ennek a vállalkozásnak a megszervezése nagy nehézségekbe ütközött. A bolsevikok csak rendkívül jelentéktelen anyagi eszközökkel rendelkeztek, kezdetben kevés volt az irodalmi erő, a menševikek a kiadót "törvénytelennek" nyilvánították és az ISZKRA hasábjain tüzet indítottak ellene. A menševikek által okozott minden elképzelhető nehézségek ellenére is a kiadó rövid idő alatt számos brosurát adott ki, amelyek leleplezték a menševikek és a "békülékenyek" dezorganizáló tevékenységét és opportunizmusát és meghatározták a párt harci feladatait. A kiadó által publikált művek között voltak: V.I. Lenin "A zemsztvo-kampány" és az ISZKRA terve, Galjorka /M. Sz. Olminszkij/ "Le a bonapartizmussal!", Orlovskij /V. V. Vorovszkij/ "A tanács a párt ellen", Sahov /N. I. Malinyin/ "Harc a kongresszusért" c. brosurák.

A mensevikeknek a bolsevik kiadó elleni hadjárata tiltakozást váltott ki az oroszországi szociáldemokrata szervezetekből. A mensevik Tanács megtiltotta, hogy az irodalmi csoport, Leninnel az élén, az általa kiadott könyvekre az OSZDMP feliratot rányomja. Mikor erről az OSZDMP moszkvai bizottsága tudomást szerzett, helytelenítette, hogy "a legnagyobb és legtekintélyesebb író - ilyesfajta pártszempontból is teljesen törvénytelen, bojkott alá vegyék". A moszkvai bizottság határozatában azt írta, hogy "teljes szolidaritást vállal Lenin nézeteivel, magasra értékeli Lenin egész tevékenységét, mert Lenin valóban erős proletárpárt megalakítására törekedett azelőtt és most is." /37/ A helyi szervezetek türelmetlenül várták a bolsevik irodalmi szállítmányokat és mindent megtettek, hogy segítsenek az új kiadónak. Így I.V. Sztálin ezt írta Kutaiszból: "Nagy szükség van Boncs-Brujevics kiadványaira"... "Itt mindenkinek tetszenek Boncs kiadványai, mint a bolsevikok álláspontjának mesterei kifejezői." ...Boncs kiadványai érdekében van már határozatunk. Talán pénz is lesz." /38/

+ + +

1904 őszén a III. kongresszus összehívásáért folytatott harc új stádiumba lépett. Szeptemberben Odesszában összeült az odesszai, jekatyerinoszlavi és nyikolajevi pártbizottságok konferenciája. A konferencia követelte, hogy Boncs-Brujevics és Lenin kiadvállalatát erősítsék meg jogaiban, és hogy alakítsanak egy szervezőbizottságot /OK/ a III. pártkongresszus összehívására és kérte a 22 bolsevik tanácskozását Leninnel az élén, hogy állapítsák meg e bizottság személyi összetételét. V.I. Lenin, miután megkapta a konferencia határozatát, azt válaszolta, hogy a 22-ők konferenciájának résztvevői osztják azt a gondolatot, hogy alakítsák meg a többségi Szervezőbizottságot, bár inkább azt szeretné, ha nem Szervezőbizottságnak hívnák, hanem a Többségi Bizottságok Irodája /BKB/, "Hogy egyszerűen felveszük a Többségi Bizottságok Irodája elnevezést, ezt nem tartom lehetségesnek..." - írta Lenin, rámutatva arra, hogy csak az elvtársak ajánlataira lehet szorítkozni, "akik /mint tudomással birunk róla/ gyakorlatilag már hozzáfogtak a többségi bizottságok tömörítéséhez." /39/ V.I. Lenin az Irodába a következőket ajánlotta: M.N. Ljadov, R. Sz. Zemljacska, E. E. Esszen, P. A. Kraszikov, M. M. Litvinov és Sz. I. Guszevet.

Novemberben Tifliszben összeült a kaukázusi /bakui, tifliszi, batumi, imeret-mingréliai/ bolsevik bizottságok konferenciája. A konferencia elítélte a mensevik központi intézmények dezorganizáló tevékenységét, és követelte a III. pártkongresszus mielőbbi összehívását, erre a célra egész irodát választott, azzal, hogy az iroda "tegyen meg minden szükséges-

/37/ Vperjod és Proletarij, Az első bolsevik lapok, 1905.
1. füz. M.-L. 1924. 1. 1. /oroszul/.

/38/ I. V. Sztálin művei, 1. köt. 58, 62, 64. 1.

/39/ V. I. Lenin művei, 34. 220. 1. /oroszul/.

nek talált intézkedést a kongresszus előkészítésére"/40/, összehangolva tevékenységét a kongresszust szervező oroszországi szervvel.

A pétervári, moszkvai, tveri, rigai, nyizsnyij-novgorodi és az Északi /41/ bizottságok képviselői december első felében Kolpinban /Pétervár mellett/ összeültek az északi bizottságok konferenciájára. A konferencia teljes mértékben csatlakozott a 22-ök felhívásához, követelte a III. pártkongresszus haladéktalan összehívását és szintén választott egy irodát a kongresszus előkészítésére. Amikor Lenin megkapta a konferencia jegyzőkönyvét, ezeket írta R.Sz.Zemljacsának: "Gyönyörűen dolgoztak, Ön /papásával, mis-sel/42/ és másokkal/ óriási sikert értek el. Egy ilyen konferencia, amely az orosz viszonyok között igen nehéz ügy, mint látszik, kitűnően sikerült. Óriási jelentősége van..." /43/

A három fenti - déli, kaukázusi és északi - konferencia eredménye az volt, hogy megalakult a Többségi Bizottságok Irodája, amely a III. pártkongresszus előkészítésének gyakorlati lebonyolítását végezte.

1904 végén a bolsevikok még egy győzelmet arattak a pártért vívott harcban. Lenin és párthívei megindították a VPERJOD bolsevik lapot. Ennek a lapnak roppant nagy szerepe volt a mensevikek - a párt dezorganizálói - ellen, a párt megerősítéséért és a III. pártkongresszus összehívásáért folytatott harcban. Azt az irányvonalat, amelyért a VPERJOD harcolt, V.I.Lenin így határozta meg: "A VPERJOD irányzata azonos a régi ISZKRA irányzatával." "A VPERJOD a régi ISZKRA nevében erőlyesen harcol az új ISZKRA ellen. A VPERJOD és az új ISZKRA közti elvi nézeteltérések lényegében ugyanazok, mint korábban a régi ISZKRA és a RABOCSEJE GYELO nézeteltérései voltak." /44/

A VPERJOD kiadásával a bolsevikok erős fegyverhez jutottak. A VPERJOD, melynek első száma 1904 december 22-én /1905 január 4./ jelent meg, népszerűsítette a lenini eszméket, megszervezte a párttömeget, és tömörítette a párt sorait a cárizmus és a kapitalizmus elleni sikeres harcra. A VPERJOD révén megerősödtek a kapcsolatok az egyes bolsevik bizottságok és a bolsevik központ között. Ez hatalmas csapást mért a mensevikek által táplált szervezeti szétziláltságra és szétaprózottságra. Amint a lap megindult, egyre nagyobb áradatban jöttek Oroszországból Genfbe a levelek és tájékoztatások. Lenin a legnagyobb figyelemmel kezelte az Oroszországból érkező leveleket, hosszasan elbeszélgetett a hozzáérkező

/40/ Lenyinszkij Szbornyik, XV.köt. 252.1.

/41/ Az Északi bizottság az ivanovo-voznjeszenszki, kosztromai és jaroszlavl pártszervezeteket egyesítette.

/42/ Papasa - M.M.Litvinov, mis /egér/ pedig P.I.Kuljabko bolsevik elvtársnő fedőneve volt.

/43/ V.I.Lenin művei, 34.köt.242.1. /oroszul/.

/44/ V.I.Lenin művei, 8.köt. 121,122.1.

pártfunkcionáriusokkal, mindig nagyon kérte őket, hogy írjanak és szervezzék meg, hogy a többi elvtársak - és különösen munkások - is írjanak. Ebben megmutatkozott Lenin egyik legjellemzőbb vonása - Lenin mindig tudni akart a munkásosztály életéről és helyzetéről, gondolatairól és hő vágyairól.

Azok a bolsevikok, akik abban az időben Lenin közvetlen vezetése alatt dolgoztak, mesélik, hogy Vlagyimir Iljics minden illegális munkára Oroszországba utazó elvtárssal megigértette, hogy rendszeresen ír az ottani párt és a munkások életéről. Így emlékszik meg erről később Sz.I.Guszev: "Mielőtt Genfből Pétervárra indultam, 'megállapodtunk' Vlagyimir Iljicsel, hogy írni fogok neki mindenről, ami a szervezetben történik... Ezt a megállapodást olyan lelkiismeretesen végeztem, hogy emiatt a pártbizottság és a Többségi Bizottságok Irodája többi tagjai között állandó elvtársi ugratás tárgya lettem. Amikor egy ülés, vagy titkos összejövetel alkalmával csak egy szabad percem is volt, ezt arra használtam fel, hogy Iljicsnek írjak. Engem mindig ceruzával és papírral lehetett látni, amint fáradhatatlanul jegyezgetek."/45/

V.I.Lenin akkori leveleiben állandóan kérte a pártfunkcionáriusokat, hogy írjanak, szervezzék meg a levélbeli tájékoztatást. A.A.Bogdanovnak így írt: "El kell érni azt, hogy a munkások tucatjai és százai egyenesen és közvetlenül írjanak a VPERJOD-nak."/46/ Amikor V.I.Lenin a kaukázusi szövetségi bizottságnak levélben megigértte, hogy küld majd cikkeket a BORBA PROLETARIATA-nak, egyben kérte a kaukázusi bolsevikokat, hogy küldjenek a VPERJOD-nak "minél, minél, minél több munkásleveleket"/47/. Lenin M.M.Litvinovnak írt levelében hangsúlyozta: "Gyűjtsön és küldjön leveleket /mindig: 'Lenin kezéhez' megjegyzéssel/ és anyagot, különösen munkások részéről."/48/ A.M.Sztopanyihoz Bakuba írt levelében V.I.Lenin rámutatott arra, hogy a helyi szervezeteknek mindezekelőtt minél szorosabb kapcsolatot kell fenntartaniuk a központtal, és javasolta, hogy haladéktalanul kezdjenek gyűjteni és küldeni anyagot, levelezést, rölapokat, megjegyzéseket stb. különösen a munkásokról és a munkásmozgalomról. Ugyanilyen kéréseket tartalmaznak N.K.Krupszkaja levelei is. "Irjon minél részletesebben a helyi ügyekről, küldjön lapokat és levelezést" - kérte N.K.Krupszkaja V.Sz.Bobrovszkijt, a bakui pártbizottság egyik tagját. "A levelek jelentik nekünk az életet - írta L.M.Knyipovicsnak és hozzáfűzte - Tegyéél meg mindent, hogy minél több kapcsolatunk legyen"./49/

Az Oroszországgal való levelezés az akkori viszonyokhoz képest óriási méreteket öltött - havonta 300 levél érkezett V.I.Leninnek nemcsak a pártfunkcionáriusok - a hivatásos forradalmárok - irtak, hanem a munkások is. "Lenin tudta olvasni a

/45/ Proletarszkaja Revoljucija, 1925.2/37/sz.71.1.

/46/ V.I.Lenin művei, 8.köt. 30.1.

/47/ V.I.Lenin művei, 34.köt.24o.1. /oroszul/.

/48/ Lenyinszkij Szbornyik, V.köt.139.1.

/49/ Lenyinszkij Szbornyik, XV.köt. 179,267.1.

munkások leveleit - írta N.K.Krupszkaja V.I.Leninről szóló emlékezéseiben - Emlékszem egy levélre, amelyet az odesszai kőbányában dolgozó munkások írtak. Közösén írták nehézkes ákombákomokkal, hol az alany hiányzott, hol az állítmány, se pont, se vessző. De kiapadhatatlan energia sugárzott belőle, készek voltak a harcra a végső győzelemig. Színes, izes volt minden szava, naiv, szilárd és rendithetetlen... Iljics többször is végigolvasta a levelet és mély gondolatokba merülve rótt a szobát, Nem hiába fáradtak az odesszai kőbányászok, mikor Iljicsnek írtak; annak írtak, akinek kellett, annak, aki a legjobban megértette őket."/50/

Az alsóbb pártaktivisták és munkások levelei sokat mondtak V.I.Leninnek. Ezeknek a leveleknek a mélyreható elemzése párosulva azokkal az élő benyomásokkal, amelyeket a párt vezére az Oroszországból jött pártfunkcionáriusokkal folytatott beszélgetéseiből kapott, lehetővé tették, hogy fontos általánosításokat tegyen és következtetéseket vonjon le. Lenin a párt és a munkáosztály életének figyelmes tanulmányozása révén látta, hogy milyen kiváló forradalmi erők emelkednek ki a népből. "Oroszországban töméntelen sok az ember - írta kevéssel a III. kongresszus előtt Bogdanovnak és Guszevnek a Többségi Bizottságok Irodája tagjainak - csak szélesebb körben és bátrabban, bátrabban és szélesebb körben és még szélesebb körben és még bátrabban kell toborozni az ifjúságot, nem félve tőle."/51/

A VPERJOD megjelenése kedvező visszhangra talált a helyi párt-szervezetek körében és új erő és új energia fakadt belőle. Sz.I.Mickevics, a moszkvai bolsevik szervezet egyik tagja, elmondja levelében, hogy miként fogadták vidéken a VPERJOD-ot: "Micsoda örömet és lelkesedést okoz a lap minden egyes számának megérkezése! Kitűnőek Lenin harcos cikkei, amelyek a kkbontakozóban lévő forradalom új, széles távlatait tárják fel! Különösen nagy hatást váltottak ki a következő cikkek: "A két taktika", "A proletariátus és a parasztság", A proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrája"/52/.

A Többségi Bizottságok Irodájának megalakítása és a VPERJOD megjelenése nagy örömet okozott V.I.Leninnek. Jellemző erre az a levele, amelyet 1904 végén Oroszországba M.M.Esszennek írt: "Nálunk itt most nagy a lelkesedés és mindnyájan borzasztóan el vagyunk foglalva. Tegnap kijött a közlemény a VPERJOD megjelenéséről. Az egész többség ujjong és örül, mint még soha... Egyesülnek a többségi bizottságok, már megválasztották az irodát, és most ez a szerv teljesen tömöríteni fogja őket. Hurrá! Csak fel a fejjel, most mi mind egyre nagyobb erőre kapunk... Irjon néhány sort az egészségről és ami a fő, fel a fejjel. Ne feledje, hogy Ön és én nem vagyunk olyan

/50/ N.K.Krupszkaja, Emlékezések V.I.Leninről.M.1933.85-86.1.

/51/ V.I.Lenin művei, 8.köt.137.1.

/52/ Sz.I.Mickevics, A forradalmi Moszkva,M.1940.331.1./oroszul/.

öregesek - még most jön a java!"/53/. Ugyanezekben a napokban V.I.Lenin a következőket írta M.M.Litvinovnak: "Önök ezerszeresen igaza van, hogy határozottan, forradalmian kell cselekedni és addig kell ütni a vasat, amíg meleg. Azzal is egyetértek, hogy a többségi bizottságokat egyesíteni kell. Most már mindannyiunk előtt világos, hogy szükség van egy orosz központra és egy helybeli szervre. Az utóbbiért már mindent megtettünk, amit csak tudtunk."/54/

+ + +

A Többségi Bizottságok Irodájának tevékenysége az első orosz forradalom megindulásának időszakára terjedt ki. A proletariátus előtt álló új történelmi feladatok még nagyobb élességgel vetették fel a pártválság felszámolásának és a párt megszilárdításának kérdését. V.I.Lenin megjegyezte, hogy az 1905 január 9-i események feltárták a proletariátus forradalmi energiájának óriási tartalékait és a szociáldemokrata szervezetek elégtelenségét. A szociáldemokraták részvétele a mozgalomban még gyenge volt és nem felelt meg a proletártömegek megnövekedett politikai aktivitásának, hiányzott a forradalmi harci vezetés. Ez nagyrészt a mensevikek dezorganizáló munkájának eredménye volt.

A szociáldemokrata párt előtt már a forradalom kezdetétől fogva a maga teljes fontosságában ott állt a taktika kérdése. A mensevikek az opportunistá uszálypolitikát követték, amely olyan kárt okozott a forradalomnak. A mensevikek a fegyveres felkelés ellen voltak és a hegemoniát a forradalomban a liberális burzsoáziának szánták, a bolsevikok viszont a forradalom kiterjesztésének irányvonalát követték. Harcoltak a proletariátusnak a burzsoá-demokratikus forradalomban betöltendő hegemon-szerepéért, a munkás-paraszt szövetségért, az önkényuralomnak össznépi fegyveres felkelés útján való megdöntéséért. A bolsevikok és a mensevikek között a szervezeti kérdések terén fennálló nézeteltérésekhez még hozzájöttek a taktikai nézeteltérések.

V.I.Lenin sürgette a pártkongresszus összehívását, hogy ott ne csak a szervezeti kérdéseket vitassák meg, hanem állapítsák meg, hogy milyen taktikát kövessen a proletariátus a meginduló demokratikus forradalomban. Lenin megírta a kongresszus legfontosabb határozatainak tervezeteit, összeállította a kongresszus általános munkatervét és számos cikkben kidolgozta a fő taktikai kérdéseket, amelyeket a kongresszusnak majd meg kell vitatnia.

V.I.Lenin mindenképpen igyekezett aktivizálni a Többségi Bizottságok Irodájának tevékenységét. Az Irodában nem volt meg a teljes egység. Bogdanov ellenezte, hogy a bolsevik lapot külföldön szervezzék meg és halogatni akarta a Többségi Bizottságok Irodája által a III. pártkongresszus összehívásáról kiadandó nyilatkozat megjelenését a pártsajtóban. Lenin

/53/ V.I.Lenin művei, 34.köt. 241.1.

/54/ U.o. 244.1. /oroszul/.

élesen elítélte Bogdanov irányvonalát és a kongresszus megtartásának siettetésére törekedett.

1905 február 28 /15/-én a VPERJOD nyolcadik számában jelent "Közlemény a III. pártkongresszus összehívásáról" a Többségi Bizottságok Irodájának aláírásával. A nyilatkozat röviden összefoglalta a kongresszusért folytatott harc történetét és leleplezte a Központi Bizottságnak a kongresszus összehívásának elodázására, ill. meghúzására irányuló kísérleteit: "De az idő sürget. Fenyegető események közelednek. Ezért a Szervező Iroda megkezdte a kongresszus szervezését. Ha valakiben mégis maradt volna valami kétség afelől, hogy szabályszerű-e a kongresszus összehívása abban az esetben, ha nem a központok hívják össze, akkor az ilyen elvtársaknak csak egyet válaszolhatunk: a forradalmi események forradalmi jogokat léptetnek érvénybe, ez a jog pedig nem ismeri el a gyakorlatilag alkalmatlan intézményeket. Meg kell menteni a párt becsületét, meg kell menteni a proletariátus ügyét." /55/

A VPERJOD szerkesztősége a Lenin által írt cikkben forró együttérzését fejezte ki a Többségi Bizottságok Irodájának a lépésével. V.I.Lenin ebben a cikkben meghatározta a pártvezetés alapelveit és a pártélet normáit és hangsúlyozta, milyen rendkívül fontos, hogy minden párttag tevékenyen részt vegyen a pártéletben, különösen a kongresszus előtt álló nagy kérdésekről szóló beszámolók és határozatok előkészítésében. "Mindenki - írta Lenin - aki így vagy úgy résztvett a pártválság fejleményeiben, segíthet a kongresszusnak, ha röviden közli tapasztalatait és a megoldás módjára vonatkozó véleményét", hogy miként juthat ki a párt a válságból. Mindenki, aki valamely pártszervezetben vagy pártkörűli szervezetben dolgozott, személyes tapasztalataiból igen hasznos anyaggal járulhat hozzá a szervezeti kérdés különböző részleteinek megoldásához." Lenin felhívta a figyelmet arra, hogy "a kongresszus munkájának középpontjában azok az új szervezeti és taktikai kérdések állanak," amelyeket a forradalom egész menete felvetett, és hogy e kérdések megoldása szempontjából felbecsülhetetlenül fontos "a mozgalomban csak valamennyire is résztvevő összes szociáldemokraták kollektív tapasztalata..." /56/

A helyi pártszervezetek nagy lelkesedéssel fogadták a III. pártkongresszus összehívásáról szóló közleményt és nagy energiával fogtak előkészítéséhez. A mensevik dezorganizálók minden ármánya és mesterkedése ellenére, a III. kongresszus összehívásáért folytatott hosszú és kitartó harcot siker koronázta.

Az 50 évvel ezelőtt, 1905 áprilisában összeült III. pártkongresszus - az első bolsevik kongresszus - óriási szerepet játszott a proletariátus forradalmi harcában az első orosz

/55/ A SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai, Budapest, 1954. I. r. 80. l.

/56/ V.I.Lenin művei, 8. köt. 169-170. l.

forradalomban. Megbélyegezte a mensevikeket, mint "a párt elhajló részét", felszámolta a pártválságot, megalakította a párt helyes szervezeti formáit és meghatározta a párt követendő taktikai irányvonalát a meginduló forradalomban. Az OSZDMP III. kongresszusának határozatai azt célozták, hogy minden eszközzel megerősítsék a párt sorait, szorosabbra fűzzék a kapcsolatot a párt és a tömegek között a proletariátusnak a burzsoá demokratikus forradalomban elfoglalandó hegemóniájáért, a munkás-paraszt szövetségért, az össznépi fegyveres felkelés megszervezéséért, a burzsoá demokratikus forradalom teljes győzelméért és szocialista forradalommal való továbbfejlesztéséért. Az OSZDMP III. kongresszusa megerősítette a forradalmi proletárpárt szervezeti alapelveit és megvetette a leninizmus diadalmas stratégiájának és taktikájának alapjait.

-.--.-.-

B.Csagin:

A világ forradalmi mozgalma központjának áthelyeződése
Oroszországba és az első orosz forradalom.

/Kommuniszt, 1955.3.sz./

Чагин Б.: Перемещение центра мирового революционного движения в Россию и первая русская революция.

A 20. század elején a világ forradalmi mozgalmának központja Nyugatról Keletre, Oroszországba helyeződött át.

A világ forradalmi mozgalma központjának Oroszországba való áthelyeződését az oroszországi munkásmozgalom fejlődése objektív és szubjektív feltételei határozták meg. A különböző országokban, különböző időkben, különböző történeti feltételek mellett jöttek létre az objektív társadalmi-gazdasági feltételek a túlélt társadalmi viszonyok mélyreható és gyökeres megdöntésére.

Oroszország a 20. század elején az imperializmus ellentmondásainak gyújtópontja volt. Gyenge láncszem az imperializmus láncolatában, s előtte a legnagyobb népi forradalom; ez képezte alapját az egész világon bekövetkezett mélyreható politikai megrázkódtatásoknak és forradalmi viharoknak. Ezek az objektív, társadalmi-gazdasági feltételek tették végeredményben lehetővé a munkásosztály aktív harcát és tették a munkásosztályt a világ forradalmi mozgalma élcsapatává. Elsőrangú fontosságú volt az a körülmény, hogy a forradalmi mozgalmat az országban a marxista párt, élén Leninnel vezette.

A kommunista párt a hatalmas forradalmi elmélettel - a marxizmus-leninizmussal - felfegyverkezve tömörítette, harcokban megacélozta és világtörténelmi jelentőségű győzelmekre vezette országunk munkásosztályát.

+ + +

A forradalmi munkásmozgalom történetének útját a 19. században világjelentőségű események mérföldkövei jelezték.

Az angliai munkásosztály az ipari forradalom következtében a burzsoáziával szembenálló forradalmi erővé vált. Az ipari forradalom a dolgozó nép szörnyű, embertelen kizsákmányolását okozta. A proletariátus már ebben az időben is felkelt a vállalkozók önkénye ellen; akcióival megmutatta, hogy megvannak a maga osztályérdekei, eszméi, alapelvei. A gazdasági válságok a burzsoázia és a proletariátus közötti ellentétek még erőteljesebb kiéleződéséhez vezettek.

A társadalmi ellentmondások a 19. század harmincas éveiben kiváltották a chartista mozgalmat, amely az első széleskörű, valóban tömeges, politikailag kialakított proletár forradal-

mi mozgalom-volt. Számos történeti ok /amelyek között az egyik döntő ok az volt, hogy az angol burzsoázia a munkásosztály egy részét monopolprofitjai rovására megvásárolta/ következtében a munkásmozgalom forradalmi jellege letompult; a mozgalom békés, trade-unionista mederbe terelődött. 1848-ban Franciaország proletariátusa önálló erőként lépett fel és egészen a Párizsi Kommun bukásáig a világ munkásmozgalmának első soraiban haladt. A 19. század hetvenes éveitől kezdve a világ munkásmozgalmában a vezetőszerp végérvényesen a német proletariátus kezébe került. Németországban már az 1848-as forradalom idejére kb. 600.000 gyári munkás volt. A német munkásosztály kialakulásának történeti sajátossága abban állt, hogy ez a folyamat a polgári forradalom előestéjén ment végbe, míg Angliában és Franciaországban a proletariátusnak a tőkések osztályával szembenálló osztállyá való alakulása a polgári forradalom után történt.

Marx és Engels a Kommunista Kiáltványban azt írták, hogy a németországi polgári forradalom siker esetén a proletáforradalom közvetlen prológusává válhat. És ez a történelmi körülmény volt az egyik legfontosabb oka annak, hogy a marxizmus Németországban jöjjön létre. A marxizmus létrejötté forradalmat jelentett az előző idők társadalomról vallott uralkodó nézeteivel szemben és kifejezésre juttatta, hogy Németországban a forradalmi helyzet megérett, és számos ország forradalmi mozgalmából felgyült tapasztalatok általánosítása volt. A német munkásosztály, az egész világ munkásosztálya forradalmi tudományt kapott, amely megmutatta a társadalmi felszabadításhoz vezető utat és harci eszközöket és mérhetetlen magasra emelte a proletármozgalmat. Megindult az ösztönös munkásmozgalom és a tudományos szocializmus összeolvadása; Németország az európai munkásmozgalom csomópontjává vált. Marx 1870-ben ezeket írta a Németországi Szociáldemokrata Munkáspárt Bizottságának: "Ez a háború a kontinentális mozgalom súlypontját Franciaországból Németországba helyezte át."/1/ A németországi munkásmozgalomnak fontos jelentősége volt az egész európai munkásmozgalom további fejlődése számára.

Az ipar fejlődése Németországban a munkásosztály növekedéséhez vezetett; 1895-ben Németországban a munkások száma 10,6 millióra rugott. Marx és Engels hosszú éveken át kitartó és lankadatlan harcot folytattak a munkásosztály tömegmozgalmának kiterjesztéséért, forradalmi proletárpárt megalakításáért Németországban. A német szociáldemokrata párt Marx és Engels vezetése alatt a széles tömegeket felölelő európai munkásmozgalomnak alapját vetette meg. A múlt század végén a német szociáldemokrata párt az európai országokban alakuló szocialista pártok mintaképévé vált. De a német szociáldemokráciában egymásután jelentkeztek különböző opportunist csoportok és irányzatok; nagy befolyást gyakorolt a munkásosztályra a burzsoázia; a munkásosztályon belül munkárisztokrácia jött létre.

/1/ Marx-Engels: Válogatott levelek, 290.1.

Miután a kapitalizmus imperialista fejlődési szakaszába lépett, és a német munkásosztályban megjelent a munkásarisztokrácia kiváltságos rétege, erős ütemben fokozódott az opportunizmus a munkásmozgalomban. Az elpolgáriasodott munkások egy része és a német burzsoázia szövetséget kötött a proletariátus érdekei ellen.

Lenin rámutatott arra, hogy a monopolkapitalizmus megteremti a gazdasági alapot arra, hogy a munkások jelentős rétegeit megvásárolják olyan országokban mint Anglia, Németország, stb. Az opportunizmus erősödése a német szociáldemokráciában azért is következett be, mert a reakció Németországban már régóta nagy és gyakran döntő erőt képviselt és mert az ország fejlődésének fő kérdéseit felemásan felülről oldották meg. A junkerek és a burzsoázia arra törekedett, hogy a tömegekbe beoltsa az állampolgári hűség és a sovinizmus szellemét.

A német szociáldemokrata párt tevékenységétől függött, hogy a németországi munkásosztály megtartsa élcsapat szerepét. Meg kellett volna óvni a német munkásosztályt a burzsoá ideológia befolyásától, annál is inkább, mert a német burzsoázia arra törekedett, hogy az angol és francia burzsoázia tapasztalatát teljes mértékben felhasználja a munkások tudatának megmérgezésére. A német szociáldemokrácia nem teljesítette feladatát. Engels halála után megindult a német szociáldemokrata párt elfajzásának gyors folyamata.

A nemzetközi proletár forradalmi mozgalom veszélyben forgott. Az imperialista országokban kialakult és a "burzsoá munkáspártok" társadalmi alapjává vált a burzsoázia által táplált "munkásarisztokrácia". Angliában a "munkáspárt" már megalkulása pillanatától megalkuvó politikát folytatott. A francia szocialista párt reformista párt volt és egyszerűen a parlamenti frakció függelékét képezte. Az amerikai munkásmozgalomban a szektánsság, az anarcho-szindikalizmus mellett egyre szembeszökőbben jelentkeztek a reformizmus vonásai. "A II. Internacionálé korszakában - írta Lenin - az a párt volt a szocialista pártok típusa, amely megtúrte soraiban az opportunizmust, mely a "békés" időszak évtizedei alatt egyre jobban felgyülemlett, de meghuzódott, alkalmazkodott a forradalmi munkásokhoz, átvette tőlük a marxista terminológiát és kitért minden világos elvi állásfoglalás elől"/2/. Ezek a pártok nem a társadalmi forradalom, hanem a szociális reformok pártjai voltak; alkalmazkodtak a burzsoáziához.

Ez volt az az időszak, - állapította meg I.V.Sztálin - amikor a kapitalizmus aránylag békésen fejlődött, mikor az imperializmus katasztrofális ellentmondásai még nem tárultak fel teljes valójukban, mikor a munkások gazdasági sztrájkjai, és a szakszervezetek többé-kevésbé "normálisan" fejlődtek, mikor a választási harc és a parlamenti frakciók "falrengető" sikereket értek el, a harc legális formáit égis magasztalták és azt forgatták a fejükben, hogy legális eszközökkel

"megölik" a kapitalizmust; a II. Internacionálé pártjai csakot eresztettek és nem akartak komolyan gondolni a forradalomra, a proletárdiktatúrára, a tömegek forradalmi felkelésére.

Az opportunisták pártok szakítottak a marxizmussal, kizsigeelték belőle az élő, forradalmi szellemet, lemondtak a forradalmi harci módszerektől. A valóságban a munkásmozgalom bomlasztásának eszközeivé váltak az imperialista burzsoázia kezében.

Ezzel egyidejűleg fokozódott a reakció a nyugateurópai országokban. Anglia, Németország és Franciaország burzsoá kormányai a reakció legerősebb bástyáivá váltak Európában. Az ötvenes évektől kezdve a cárizmusnak az európai külpolitikában játszott önálló szerepe hanyatlani kezdett; a cárizmus a nyugateurópai reakció tartalékává vált. Az angol és német imperializmus és rabló külpolitikája a nemzetközi proletariátus számára olyan rendkívüli veszélyt jelentett, amely az egész világ munkásmozgalmának sorsát fenyegette.

Lenin hangsúlyozta, hogy azokban az országokban, amelyek nem zsákmányolnak ki más országokat, nem fordul elő, hogy a burzsoázia megvásárolja a munkásosztály felső rétegét, tehát nincs mélyreható szakadás a munkásmozgalomban, és így a szocializmus győzelmének lehetősége reálisabb. "Mi most a nemzetközi szocializmus erőinek más kombinációját látjuk, - mondotta Lenin - Mi azt mondjuk, hogy könnyebben kezdődik meg a mozgalom azokban az országokban, amelyek nem tartoznak a kizsákmányoló országok közé, vagyis azok közé, amelyeknek lehetőségük van könnyebb fosztogatásra és meg tudják vesztegetni munkásaik felső rétegeit."/3/ Az opportunizmus egyre fokozódott Anglia, Németország, Franciaország és az USA szocialista pártjaiban és ennek arányában Nyugaton a forradalmi mozgalom egyre inkább haladt a romlás felé. Ugyanakkor erősödött a forradalmi mozgalom más országokban, elsősorban Oroszországban.

+ + +

Az oroszországi munkásosztály döntő szerepre volt hivatva az új korszak forradalmi eseményeinek kibontakozásában. Lenin még 1894-ben "Kik azok a 'népbarátok' és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen?" c. munkájában rámutatott arra, hogy milyen élenjáró, forradalmi szerepet fog játszani az orosz proletariátus az elkövetkező kommunista forradalomban. Ez különösen azért volt nagyjelentőségű, mert a II. Internacionálé vezetői lebecsülték az orosz munkásmozgalom jelentőségét és gyakran beszéltek az orosz munkásosztály "politikai éretlenségéről", annak ellenére, hogy már Marx és Engels nagy figyelemmel adóztak az Oroszországban lazajlott széleskörű népmozgalmak iránt.

Marx és Engels nemegyszer kifejtették, az orosz nép arra van hivatva, hogy a forradalmak új korszakát nyissa meg Európá-

ban, "A forradalom - írta Marx 1877-ben - ezuttal Keleten kezdődik, ahol az ellenforradalom eddig sértelessen bástyája és tartalékhadserege van." /4/

Lenin "Mi a teendő?" c. klasszikus művében kifejti a forradalmi mozgalom új körülményei között az orosz proletariátus előtt álló történelmi feladatot. "Az a legközelebbi feladat - írta Lenin - melyet a történelem most előttünk tűzött, a legforradalmibb minden más ország proletariátusának legközelebbi feladatai közül. Ennek a feladatnak a megvalósítása, az európai és /most már mondhatjuk/ egyben az ázsiai reakció leghatalmasabb védőbástyájának lerombolása az orosz proletariátust a nemzetközi forradalmi proletariátus élcsapatává tenné." /5/

A világ forradalmi mozgalma központjának áthelyeződése Németországból Oroszországba törvényszerű történelmi folyamat, amely a 19. század végén indult meg és teljes valóságában az 1905-1907-es forradalom időszakában vált nyilvánvalóvá. Az első orosz forradalom biztosította az oroszországi proletariátusnak az élcsapat szerepét a nemzetközi munkásmozgalomban.

A forradalmi mozgalom központjának áthelyeződését Oroszországba elsősorban az váltotta ki, hogy Oroszország a történelmi feltételek következtében az imperializmus ellentmondásainak csomópontjává, a proletariátus és a parasztság legerősebb forradalmi mozgalmának országává vált.

Oroszország a többi kapitalista országnál későbbben lépett a kapitalista fejlődés útjára. De a kapitalista fejlődés útját néhány évtized alatt járta meg, tehát rövidebb idő alatt, mint a nyugateurópai országok. Az 1887-1897 közötti időszak alatt a vállalatok száma Oroszországban 26,3 %-kal nőtt, a munkások száma 59,2 %-kal, az ipari termelés értéke 112,8 %-kal emelkedett. Minél gyorsabban és lázasabban fejlődött a kapitalizmus, annál erősebben mutatkoztak meg az ellentmondások a kapitalizmus és az országban még meglévő feudális-jobbágytartó csökevények között.

Az országban a kilencvenes években megindult általános ipari fellendülés jelentős mértékben a széleskörű vasutépítésekkel állt kapcsolatban. Az iparban kezdtek monopolitásaságok alakulni. A monopolkapitalizmus azonban Oroszországban félfeudális viszonyokkal fonódott össze. Hatalmon a fináncmágnásokkal a legszorosabb szövetségben lévő földesurak álltak. Oroszországot az elmaradt politikai felépítmény jellemezte. Ennek segítségével próbálta az uralkodó osztály elnyomni a társadalom átalakításáért küzdő haladó erők minden mozgalmát, elfojtani a tömegeknek a társadalmi felszabadulásért vívott harcát.

/4/ Marx-Engels, Válogatott levelek, 366. l.

/5/ V.I. Lenin művei, 5. köt. 334. l.

A feudális csökevények megsemmisítését követelte az országban az objektív, társadalmi fejlődés, a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti kötelező összhang gazdasági törvénye. "A XIX. század végén - írta Lenin - is megtalálható Oroszországban az egész társadalmi fejlődés szükségletei és a jobbágyság közötti éles ellentmondás, amely a nemesi földesuri latifundiumoknak és a gazdaság ledolgozási rendszerének formájában a gazdasági fejlődés akadálya, az elnyomásnak, a barbárságnak, az orosz élet számtalan formában megnyilvánuló tatár jellegének forrása."/6/ A megérett forradalomnak fel kellett számolnia a földesuri birtoktulajdont, és el kellett távolítani a cárizmust.

De természetes, hogy az imminens forradalom érinti a világ monopolizációjának érdekeit is. Oroszországban a 19. század végén és a 20. század elején nagy szerepet játszott a külföldi tőke, amelynek fokozódó beáramlását elősegítette a cárizmus népellenes politikája. A külföldi tőke összege 1895 és 1901 között majdnem a négyszeresére 245 millióról 975 millió rubelre, növekedett. A külföldi tőke részesedése az orosz iparban kb. 40 %-ot tett ki. Az ipar koncentrációja és a monopóliumok alakulása a külföldi monopolizációk közvetlen befolyására ment végbe.

A külföldi monopolizációk döntő szerepet játszottak a legfontosabb iparágakban, amelyeknek fejlődését a maguk érdekeihez szabták. Ezáltal Oroszország gazdasága félgymarmati függőségben volt; a külföldi monopolizációk óriási profitokat és kamatokat préseltek ki belőle, elnyomták és korlátozták az ipart, feltartóztatták a termelőerők fejlődését. A cárizmus és az imperializmus érdekei egybeestek; a cárizmus a nyugateurópai imperializmus szövetségese volt. Az orosz és külföldi monopolizáció kiméretlen igáját súlyosbította a cári despotizmus. Ez az oka annak, hogy a forradalmi erők harca Oroszországban szükségszerűen a világimperializmus érdekeit is érintette.

Az imperializmusra való átmenet az országban a végsőig kiélezte az összes ellentmondásokat. A munkásság helyzete rohamosan rosszabbodott az imperializációk maximális profit utáni hajszája következtében. A paraszti gazdaság pusztulása egyre fokozódott, abban a mértékben, ahogy erősödött a földesuri elnyomás és minél inkább behatolt a kapitalizmus vidékekre. Az imperializmus idején egyre nőtt a nemzeti elnyomás a végvidékeken, ami széleskörű nemzeti mozgalmakat váltott ki a cárizmus és a monopolizáció ellen. Nyugateurópa egyetlen országában sem volt olyan sokrétű és mélyreható az antagónizmus, mint Oroszországban. Oroszország a katonai-feudális, gymarmati és politikai elnyomás melegágya, a népek börtöne volt.

Éppen Oroszország volt az az ország, ahol a társadalmi-gazdasági ellentétek a leghamarabb felgyülemlettek és fejlődtek; fokozódott a cárizmust és egyben az imperializmust fenyegető

/6/ V.I.Lenin, Az agrárkérdésről, II.25.1.

veszély. Hatalmas mozgalom bontakozott ki a dolgozók részéről a kizsákmányolók elnyomása ellen. Oroszországban a levegőben volt a demokratikus forradalom, amelynek a társadalmi fejlődés haladóbb feltételei mellett kellett lezajlania, mint az összes megelőző burzsoá forradalmak, és továbbfejlődése során nyilván a leghatározottabban az imperializmus elleni harcba kellett torkolnia. Az oroszországi forradalom ezért nyert nemzetközi jelentőséget.

A nyugati forradalmakban a vezetős szerepet a liberális burzsoázia játszotta; a proletariátus ott akkor nem jelentett önálló politikai erőt és még nem játszhatta a hegemon szerepét. A parasztság a burzsoázia révén szabadult meg a jobbágyság igájából, és ezért a burzsoázia tartalékát képezte. Oroszországban egészen másként alakult a helyzet. A burzsoá forradalomnak Oroszországban az osztályharc fejlettebb körülményei között kellett lejátszódnia, mint ahogyan ez a nyugateurópai országokban történt. A burzsoá-demokratikus forradalom vezetőerejét az orosz proletariátus képezte, amely a forradalom idejére hatalmas politikai erővé vált. Az orosz proletariátus politikailag fejlettebb és érettebb volt mint a németországi proletariátus a burzsoá forradalom előestéjén, sőt még a francia proletariátusnál is a Párizsi Kommün idején. Az orosz munkásosztály szövetségeseként a parasztság jelentkezik. A liberális burzsoázia, amelyet megrémített a proletariátus forradalmi magatartása és amely kedvező megrendeléseket kapott a cári kormánytól, szövetségre lépett a cárral és a földesurakkal a forradalom ellen.

A proletariátus - a társadalom legforradalmibb osztálya - a néptömegeknek a cárizmus felszámolásáért, a demokratikus szabadságjogok kivívásáért folyó harca élére állt. Ez volt a forradalmi mozgalom központja Németországból Oroszországba való áthelyeződésének egyik legfontosabb történeti feltétele.

Az orosz munkásosztály kialakulása a hatvanas-hetvenes évek-re esik, amikor a nyugateurópai országok munkásosztályai már kialakultak és már jelentős fejlődési szakaszt megjártak. Az oroszországi kapitalizmus fejlődésében voltak olyan sajátosságok, amelyek a munkásosztály erős szervezethez vezetnek. Míg technikai tekintetben az oroszországi ipar elmaradt Nyugat-Európa ipara mögött, addig a termelés és a munkásosztály koncentrációja tekintetében Oroszország a 20. század elején már túlszárnyalta az Egyesült Államokat, Németországot és a többi országokat. 1901-ben az 500 vagy még nagyobb számú munkást foglalkoztató vállalatokban az összes munkások 46,7 %-a tömörült, holott az USA nagyüzemeiben az összes munkásoknak csupán mintegy egyharmadát foglalkoztatták.

Különösen gyorsan nőtt Oroszországban az üzemek és a bennük foglalkoztatott munkások száma olyan iparágakban, mint a kohászat, a szénbányászat, stb. 1900-ban például a szénkitermelésnek több mint kétharmada esett azokra az üzemekre, ahol évente több mint 10 millió pud szenet bányásztak. Az 1905 évi forradalom előtt az orosz ipari proletariátus száma 3 millió főre rugott.

A munkások nagymérvű koncentrációja a nagyüzemekben komoly jelentőséggel bírt az orosz munkásosztály politikai aktivitásának, szervezettségének kialakítása, hatalmas forradalmi erővé válása szempontjából. A nagyüzem megteremtette az objektív lehetőséget a munkások tömörüléséhez és elősegítette a munkásokban osztálycéljaik és a kapitalizmus elleni harci feladataik tudatosodását. A munkásosztály zöme az ország döntő fontosságú ipari és politikai központjaiban működő nagyüzemekben tömörült, ahol azután az osztályküzdelmek kibontakoztak.

Az oroszországi munkásosztály az önkényuralmi rendszer elleni harc nagy politikai iskoláját járta ki, és a teljes politikai jogfosztottság és a gyárakban és üzemekben uralkodó kegyetlen kizsákmányolás türhetetlen nyomása közepette megismerte a harc nehézségeit. A burzsoázia a maximális profit utáni hajszában türhetetlen munkafeltételeket teremtett: hosszú volt a munkanap, alacsony a munkabér, nyomoruságosak a lakásviyszonyok, munkavédelemnek nyoma sem volt. A napi munkaidő a gyárak egyharmadában 12 órát, egyötödében 14 órát és egytizedében 15-16 órát tett ki. Ez a körülmény fokozta a munkásosztály gyűlöletét kizsákmányolóival szemben, engesztelhetetlen harcra tüzelte őket ellenük.

Az oroszországi proletariátus egyöntetűbb volt, mint a nyugat-európai munkásosztály; majdnem teljesen hiányzott itt a céh-megoszlás. Oroszországban a 20. század elejéig még nem alakult ki a munkásarisztokrácia, nem úgy mint Angliában és Németországban, de később sem vált komoly tényezővé. Következésképpen a társadalmi bázis az opportunizmus kifejlődése számára kétségtelenül szűkebb volt, mint Angliában, Németországban és a többi országokban. Lenin így jellemezte az orosz munkásosztálynak ezt a sajátosságát: "Országunk általános helyzete nem kedvez a 'szocialista' opportunizmus elterjedésének a munkástömegek körében. Az oroszországi értelmiségnél, kispolgárságnál, stb. az opportunizmus és reformizmus számos árnyalatát látjuk. Ez az opportunizmus azonban a munkások politikailag aktív rétegeinél alig észlelhető. Nálunk nagyon gyenge a kiváltságos munkások és alkalmazottak rétege." /7/

Az oroszországi proletariátustól, számos nyugateurópai ország munkásosztályától eltérőleg, távol álltak a burzsoánacionalista és sovinszta előítéletek. A cári Oroszország elnyomott népei az orosz proletariátusban nemzeti és társadalmi felszabadulások szempontjából szövetségesüket látták. Az orosz proletariátus hatására megindult az ipari munkásosztály kialakulása Ukrajnában, Belorussziában és az ország más végvidékein és egyre nőtt politikai öntudatuk.

A kilencvenes évek második felétől kezdve egyetlen országban sem fejlődött olyan rohamosan és viharosan a munkásmozgalom, mint Oroszországban. A 20. század elején kirobbant osztályösszeütközések szembeszökően mutatták a népi forradalom kö-

zeledését. Az 1900-1903-as ipari válság erősen kiélezte az osztályellentéteket. Oroszország munkásosztálya körében hatalmas sztrájkmozgalom bontakozott ki, amely később politikai jelleget öltött. A politikai és gazdasági sztrájkokat politikai tüntetések kísérték, amelyek a cárizmus és a kapitalizmus ellen irányultak. A sztrájkolók száma/különösen a nagyiparban/ 1895-től kezdve szakadatlanul nőtt és egyre kitartóbban folytatták a harcot. Távolról sem teljes adatok szerint a sztrájkoló munkások száma 1895-1899 között nem kevesebb mint 221.000 főre rugott. A politikai sztrájkok szaporodása és azokban a résztvevők számának növekedése a munkások politikai érettségéről tett tanúságot. A barbár létviszonyok elleni harc megacélozta a munkásokat, egyhogy politikai öntudatuk igen gyors ütemben fejlődött. A kilencvenes évekbeli és a századeleji sztrájkmozgalom rendkívül nagy mértékben elősegítette a munkástömegek politikai fejlődését és forradalmi megacélozódását. Az orosz munkások 1905 küszöbén óriási tapasztalatot szereztek a politikai sztrájkok terén. A politikai sztrájkok és különösen az 1903-ban Oroszország déli részén lezajlott általános sztrájk jelezték annak az igen komoly szakasznak kezdetét, amelyben az oroszországi proletariátus a világ munkásmozgalmának élcsapatává válik.

Lenin hatalmas oroszországi forradalmi mozgalomra támaszkodva alakította meg a 20. század elején a marxista proletárpártot, amely a munkásosztály társadalmi felszabadításáért vívott harcának élére állt. Ez világtörténelmi jelentőségű tény volt. A munkásosztály harca újabb, még magasabb szintre emelkedett.

Az új korszakban az oroszországi proletariátus volt hivatva arra, hogy a forradalom vezetőerejévé váljék. Ezáltal Oroszországban a burzsoá-demokratikus forradalom speciális vonásokat nyert. V.I.Lenin megállapítva azt, hogy a forradalom társadalmi tartalmát tekintve burzsoá-demokratikus forradalom, ezeket írta: "Az orosz forradalom proletár forradalom is volt, nemcsak abban az értelemben, hogy a proletariátus volt a mozgalom vezetőereje, élcsapata, hanem abban az értelemben is, hogy egy sajátosan proletár harci eszköz, nevezetesen: a sztrájk volt a tömegek felrázásának fő eszköze és a legjellegzetesebb jelenség a döntő események hullámszerű feltornyosulásában."/8/ A politikai tömegsztrájk rendkívül nagy szerepet játszott benne. A forradalom első évében a sztrájkokban résztvevő ipari munkások száma majdnem 3 millió főre rugott. Az orosz munkásosztály példát mutatott a forradalmi harcban az egész világ munkásainak.

Emellett meg kell még jegyeznünk, hogy az orosz munkásosztálytól idegen volt a szektásság. A munkások osztálytudatának kialakulása és fejlődése a nemzetközi forradalmi mozgalom óriási tapasztalatának alapján ment végbe. A bolsevikok a munkásosztályt a nemzetközi forradalmi kapcsolatok szellemében nevelték és arra tanították őket, hogy használják fel a forradalmi harcnak az európai országokban alkalmazott összes módszereit és eszközeit. A Kommunista Párt az oroszor-

szági proletariátust az opportunizmus elleni engesztelhetetlen harc szellemében nevelte.

Az oroszországi munkásosztály - a bolsevik párt vezetésével, V.I.Leninnel az élén, - a tömegek vezetésének olyan képességeit szerezte meg, mint a politikai aktivitás, szervezethezesség, összeforrottsága. A munkásosztály vezető erőként lépett fel a forradalomban. Vele, vezetése alatt haladt a parasztság.

A paraszttömegek forradalmi mozgalmá volt az egyik legfontosabb előfeltétele annak, hogy a forradalmi mozgalom központja Nyugatról Keletre, Oroszországba, helyeződött át.

A legutóbbi száz évben egyetlen európai országban sem volt a parasztságnak olyan forradalmi mozgalmá, mint Oroszországban. Már a múlt század hatvanas éveitől kezdve nagy fellendülés volt tapasztalható a parasztmozgalomban. A jobbágyrendszer maradványainak megléte ellenére, a kapitalizmus visszavonhatatlanul fejlődött falun. Az 1861-es reform eldöntötte a földesuri jobbágytartó gazdaság burzsoá, junkergazdaságba való lassu átfejlődését, és ezzel a parasztságot nyomoruságra, kizsákmányolásra és szolgaságra ítélte. Lenin a statisztikai adatok elemzése alapján kimutatta, hogy a 19. század végén a parasztságnak nem kevesebb mint 50 %-a lényegében munkaerőjének áruba bocsátásából élt. 1905-re ez a százalék 60-ra nőtt. A 10 millió parasztpórtá közül kb. 3,5 milliónak nem volt lova. A nincstelen parasztságnak a földesurak és a féljobbágyi kizsákmányolási módszerek elleni harca a jobbágyreform utáni gazdaságnak egyik jellemző vonása volt.

Oroszország európai részében 1900-ban 48 parasztfelkelés, 1901-ben 50, 1902-ben 340 parasztfelkelés volt. A földesurak elleni paraszt-tömegmozgalom egybeolvadt a forradalmi proletármozgalommal. A jobbágyrendszer összes csökevényeinek gazdasági alapja a földesuri birtok volt, tehát Oroszországban a burzsoá-demokratikus forradalom középpontjában az agrár-paraszt kérdés állt. A parasztság volt a munkásosztály egyetlen természetes szövetségese az elkövetkező forradalomban. A parasztság a munkásosztály vezetése alatt kelt harcra a cárizmus és a földesurak elnyomása ellen. Egyre inkább tudatosodott a parasztságban, hogy csak a munkásosztállyal szövetségben és a munkásság vezetése alatt számíthat a földesuri iga alóli felszabadulásra.

A proletariátus és a dolgozó parasztság szövetségének Lenin rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított és azt tartotta: ez a legfontosabb feltétele annak, hogy a munkásosztály a világ forradalmi mozgalmában vezető szerepét betölthesse. Rámutatott arra, hogy Oroszország munkásosztálya csak ugy teljesítheti történelmi küldetését, ha a parasztsággal közös harcot folytat a cárizmus, a földesurak és tőkések ellen. Lenin "Kik azok a 'népbarátok' és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen?", "A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban." és más műveiben hatalmas konkrét anyag alapján tudományosan megalapozta, hogy a munkásosztály és a parasztság szövetsége lehetséges és szükséges.

Lenin a forradalomban való döntő győzelmet elszakíthatatlanul összekapcsolta azzal a feltétellel, hogy a széles paraszti tömegeket a proletariátus vezetése alatt be kell kapcsolni a harcba. A kérdést így tette fel: a forradalom teljes és döntő győzelmét úgy lehet biztosítani, ha a proletariátus maga után vonja a parasztságot, különben a forradalom a burzsoázia és a cárizmus lepaktálásával végződik.

Lenin kidolgozta a párt agrárprogramját, amely rendkívül nagy szerepet játszott a munkásosztály és a parasztság szövetségének megerősítésében. A III. pártkongresszus határozatában rámutatott arra, hogy a párt feladatának tartja a parasztság összes forradalmi akciójának legenergiikusabb támogatását egészen a földesuri, kincstári, egyházi, kolostori birtokok és cári magánbirtokok elkobzásáig.

Ezzel szemben Németország, Franciaország és az "élenhaladó kapitalizmus" többi országainak szocialista pártjai sohasem vetették fel a munkásosztály és a parasztság valamennyire is szoros szövetségének kérdését, hanem éppen ellenkezőleg, mindent megtettek szétválasztásuk érdekében. Például a német szociáldemokrácia teljes közömbösséget tanúsított a parasztkérdés iránt, sőt ellenezte, hogy ezt a kérdést a pártkongresszusokon napirendre tűzzék.

A német szociáldemokraták előtt a parasztságnak a proletariátussal szembenálló "egységes reakciós tömegét" hangoztató lassalleánus formula lebegett. Csak a bolsevikok, Lenin oldották meg a parasztkérdést azzal, hogy kimondták: a parasztságnak a munkásosztály szövetségésévé kell válnia.

A párt lankadatlan harcot vivott a munkásosztály és a parasztság szövetségének létrehozásáért és megerősítéséért és irányította a munkások és a parasztok erőfeszítéseit az elkövetkező forradalomban a cárizmus megdöntésére és a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának megteremtésére. A proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának győzelme legfontosabb feltétele annak, hogy a burzsoá-demokratikus forradalom szocialista forradalomba nőjön át.

A világon egyetlen forradalom sem keltette fel előre olyan rendkívül élénken a dolgozók érdeklődését és vont be olyan széles tömegeket az akcióba, mint az 1905-ös forradalom. Minél szélesebb volt az egy cél elérésére, egy közös akcióra tömörült emberek tömege, annál alapvetőbb és mélyrehatóbb a társadalmi-politikai fordulat.

Oroszországban megvoltak mind a gazdasági, mind a társadalmi-politikai előfeltételek nemcsak a burzsoá-demokratikus forradalom sikeres megvalósításához, hanem ahhoz is, hogy azután ezt a forradalmat szocialista forradalommal fejlesszék tovább. Az objektív történeti feltételek az oroszországi munkásmozgalmat a világ forradalmi mozgalmának első sorába lendítették. Ebben a folyamatban rendkívül nagy jelentőségű volt egy olyan szubjektív tényező, mint a bolsevik

párt - a munkásosztály élcsapata - elméleti és gyakorlati tevékenysége.

+ + +

Annak, hogy Oroszországban igazán marxista párt, újtipusu párt jött létre, igen nagy jelentősége volt az oroszországi proletariátus és következésképpen az egész nemzetközi munkásmozgalom - sorsa szempontjából. A marxista párt alapvetően különbözött a nyugateurópai szocialista pártoktól, amelyek a burzsoá forradalmak befejeződésekor a parlamentarizmus és a burzsoá legalitás körülményei között fejlődtek ki és nevelkedtek.

Ezek a pártok nem voltak a proletariátus harcra készült pártjai; sokkal inkább a parlamenti választásokhoz szabott választási gépezetek voltak. Nyilvánvaló, hogy ilyen pártok nem készíthették elő a proletariátust a forradalomra. Ennek ellenére az elkövetkező időszakra a társadalmi ellentétek kiéleződése volt jellemző. Ez a korszak a nyílt osztályösszeütközések, a proletárforradalmak korszaka volt. Feltétlen szükség volt egy újtipusu marxista pártra, olyan pártra, amely képes a munkásosztályt az uralomért, a proletárdiktatúraért való harcra vezetni, olyan pártra, amely forradalmi elmélettel, a társadalmi fejlődés törvényeinek ismeretével van fölfegyverezve. Ilyen párt megteremtésének szükségét diktálta a munkásmozgalom forradalmi fejlődésének egész menete. Ilyen párt volt a leninizmus pártja. Ez a párt, a munkásosztály élenjáró és szervezett osztagaként, politikai vezéreként lépett fel.

A bolsevik párt képes volt arra, hogy eszmeileg összeforrasztja a munkásosztályt, megvédje a nyugateurópai szociáldemokrácia oportunizmusának bomlasztó hatásától, beléjük oltsa a forradalmi hagyományt és a cárizmus és a burzsoázia elleni harc kemény iskoláján keresztül győzelemre vigye. A bolsevikok a nemzetközi proletariátus forradalmi hagyományainak birtokában kezdettől fogva kemény és elszánt harcot vívtak az oportunizmus ellen.

Az új körülmények között előtérbe került az a kérdés, hogy a proletariátus játssza a burzsoá-demokratikus forradalomban a vezetős szerepet és hogy ebben cselekvő részt kell vennie a parasztnak, mint a munkásosztály elmaradhatatlan szövetségese. De ahhoz, hogy a proletariátus a vezetős szerepet betölthesse a forradalomban és rohamra indulhasson a cárizmus és a kapitalizmus ellen, a forradalmi proletárpárt rendszeres irányítására volt szüksége. Nemcsak arra van szükség - mutatott rá Lenin - hogy a demokratikus forradalmat előrelendítsék, hanem olyan formát adjanak neki, amely legjobban megfelel a munkásosztálynak. Csak a forradalom továbbfejlődésének összes objektív és szubjektív előfeltételeinek koraként számbavételére épült taktikára támaszkodó marxista párt oldhatta meg azt a feladatot, hogy a munkásosztályt a forradalomra harci készségbe szervezze.

Lenin azt tanította, hogy a marxista párt vezetése nélkül a proletariátus nem válhat a forradalom vezetőjévé, és nem

töltheti be az élcsapat szerepét a világ forradalmi mozgalmában. A munkásmozgalom ösztönösségét csak a forradalmi marxista párt tudja leküzdeni.

Lenin "Mi a teendő?" című munkájában gyökeréig feltárta az opportunizmus eszmei forrásait, rámutatva arra, hogy ez első sorban abban jut kifejezésre, hogy hajbókol a munkásmozgalom ösztönössége előtt és lebecsüli a szocialista tudatosságot. A menševikekkel való harcban kimutatta, hogy az ösztönösség elmélete a proletárpárt élcsapat-szerepének tagadását jelenti. Kiméretlenül bírálta az opportunistákat a párt vezető és irányító szerepének mellőzéséért, és hangsúlyozta, hogy a munkások ösztönös és szétaprózott akcióit csak a marxista párt tudja a proletariátus végcéljaiért való tudatos politikai harcra összefogni. A munkáosztálynak politikai erővé, a forradalom vezetőerejévé való összefogása nem ösztönös folyamat, hanem ezt a párt szervezi.

Nyugat egyetlen szociáldemokrata programjában sem vetették fel azt a kérdést, hogy milyen szerepet tölt be a párt a proletariátus szocialista öntudatának kialakításában. A német szociáldemokrácia ragaszkodott az ösztönösség opportunistá elméletéhez; az osztrák szociáldemokrata program is abból az opportunistá tézisből indult ki, hogy a munkáosztály magától, automatikusan jut el a szocialista tudatossághoz.

Az imperializmus korszakában az országban uralkodó forradalmi helyzet és a nemzetközi munkásmozgalom új feltételei azt a feladatot állították Oroszország proletárpártja elé, hogy vezesse a munkáosztályt a burzsoá-demokratikus forradalomban, amelynek az volt a rendeltetése, hogy szocialista forradalomba nőjön át, lépjen ki nemzeti keretei közül és a nemzetközi szocialista forradalom bázisává váljék. Ehhez a marxista elmélet olyan továbbfejlesztésére volt szükség, amely majd választ ad az orosz és a nemzetközi munkásmozgalom megérett kérdéseire.

A proletariátus osztályharcának új történeti körülményei között a marxizmus csak úgy tölthette be nagy szerepét, ha továbbfejlesztik. Az új gyakorlati feladatok megkövetelték ennek elméleti megalapozását. Az új történeti feltételek mellett nem lehetett tovább a marxizmus egyes régi tételeinek színvonalán megrekedni. Ez ellenkezett volna a marxizmus szellemével.

A kérdés rendkívül élesen vetődött fel: vagy megmerevedik a marxista elmélet és dogmarendszerre fajul, vagy alkotóan továbbfejlesztik és a nemzetközi munkásmozgalom erős ideológiai fegyverévé válik az imperializmus ellen, a társadalomnak a kommunizmus alapján való átalakításáért vívott harcban. Meg kellett elméletileg vizsgálni a kapitalizmus fejlődésének új szakaszát és ezzel kapcsolatban továbbfejlesztetni a szocialista forradalom elméletét és taktikáját. Lenin a marxista tudomány alkotó továbbfejlesztése során megadta az egyedül helyes válaszokat a társadalmi fejlődés menete során felvetődött összes kérdésekre. "A szociáldemokrácia viszonya a

parasztmozgalomhoz" c. cikkében ezeket írta: "... a demokratikus forradalomból mi rögtön megkezdjük az átmenetet, mégpedig erőnkhez mérten, az öntudatos és szervezett proletariátus erejéhez mérten, megkezdjük az átmenetet a szocialista forradalomra. Mi a permanens forradalom mellett vagyunk. Nem állunk meg féluton"/9/. A szocialista forradalomról szóló lenini tanításban abban az időszakban még nem lehetett közvetlen következtetést levonni a szocializmus egy, külön országban aratandó győzelmére vonatkozólag, de ebben a tanításban lényegében meg volt adva minden alap ahhoz, hogy ezt a következtetést később levonják.

Oroszország volt a leninizmus szülőhazája és V.I.Lenin a nemzetközi proletariátus vezére. A leninizmus, az imperializmus és a proletárforradalmak korszakának marxizmusa, magában foglalta a mult haladó eszméi közül az összes leghaladóbb eszmét és a munkásosztály által vezetett nemzetközi forradalmi mozgalom rendkívül gazdag tapasztalatát.

A marxizmus hamar diadalmaskodott és szilárd helyet foglalt el az orosz munkásmozgalomban, nagyrészt azért, mert Oroszország munkásosztályát a marxizmus befogadására már előkészítette a cárizmus elleni elszánt harca és a helyes forradalmi elmélet keresése. "A marxizmust, mint az egyedül helyes forradalmi elméletet - írta Lenin -, Oroszország valóban kikínálta magának, félszázados hallatlan kinszenvedés és áldozatok, példátlan forradalmi hősiesség, hihetetlen energia és önfeláldozó kutatás, tanulás, gyakorlati kipróbálás, csalódások és ellenőrzés, Európa tapasztalatainak ellenőrzése és azoknak a mieinkkel való összehasonlítása árán jutott hozzá."/10/ A marxizmus Oroszországban való terjesztésében, a forradalmi marxista párt megalakításának előkészítésében roppant nagy szerepet játszott a pétervári "Harci szövetség a Munkásosztály Felszabadítására". V.I.Lenin vezete alatt a "Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" volt az első, amely Oroszországban a szocializmusnak a munkásmozgalommal való összekapcsolását kezdte megvalósítani.

Az orosz munkásosztály nagy forradalmi hagyományokkal rendelkezik. Az orosz munkásosztály a nagy orosz forradalmi demokraták eszméinek örököse. Európa egyetlen országában sem voltak olyan szörnyű viszonyok a társadalmi és a politikai életben és egyben olyan mélyreható forradalmi társadalmi áramlatok és olyan haladó eszmeáramlatok, mint Oroszországban a 19. század második felében. Marx és Engels kiemelték, hogy milyen mély eszmeiséggel és forradalmisággal voltak telítve Oroszországban a demokratikus eszmék.

A nagy orosz forradalmi demokraták tisztán látták, hogy elkerülhetetlen a népi tömegek harca a cárizmus ellen, és a forradalomban látták a társadalmi fejlődés történetileg szükségzerű útját. Belinszkij, Gercen, Csernisevszkij és Dobro-ljubov az orosz szociáldemokrácia előfutárai voltak. Az ő

/9/ V.I.Lenin művei, 9.köt.236.1.

/10/ V.I.Lenin művei, 31.köt. 10.1.

eszméik hatottak a dolgozókra.

Engels megállapította, hogy milyen magas elméleti síkon állnak a német munkások, és ebben látta a német munkásmozgás élcsoport szerepének lényeges vonásait a 19. század második felében. Most a 20. században, mikor Lenin az új történeti viszonyok között továbbfejlesztette a marxizmust, az élenjáró munkások eszméi és politikai acélozottsága képezte az orosz proletariátus élcsoport szerepének egyik legfontosabb oldalát. A marxista párt, amely az oroszországi munkásmozgalmat élén állt, a marxizmus-leninizmus szilárd elméleti alapján jött létre.

A nemzetközi proletariátus az új történeti viszonyok között rendkívül nagyerejű ideológiai fegyvert - a leninizmust - kapta a kezébe. Az imperializmus korszakában - a szocialista forradalom előestéjén - rohamosan emelkedik az élenhaladó marxista elmélet jelentősége, amely a népi tömegeket a kapitalizmus megsemmisítésére képes, tudatos politikai hadsereggé szervezte és tömörítette.

Míg a bolsevik párt híven őrizte és gyarapította a marxizmus forradalmi hagyományait és erősítette az oroszországi proletariátus forradalmi élcsoport szerepét, a német szociáldemokrácia, a II. Internacionálé legbefolyásosabb pártja, politikai hanyatlása, eszméi elfajzása felé haladt. A német szociáldemokrácia vezetősége egyre inkább alkalmazkodott az opportunizmushoz, és az elméletnek és az osztályharc taktikájának és stratégiájának döntő kérdéseiben nyíltan szakított a forradalmi marxizmussal. A vezetőség a kautskysta "termelőerők elméletének" alapján állt és azt az ezzel kapcsolatos "tant" vallotta, hogy a szocialista forradalomhoz szükséges feltétel a lakosság zömének proletarizálódása.

Marxnak azt a tételét, hogy egy társadalmi-gazdasági formáció sem pusztul el addig, amíg nem fejlődnek ki benne az összes termelőerők, a német szociáldemokrácia vezetői úgy értelmezték, hogy a forradalom kérdésének eldöntésében csak a termelőerők állapotát, a termelőerők fejlettségi fokát kell feltétlenül tekintetbe venni. Véleményük szerint a proletariátus győzelmét a termelőerők magasfokú fejlettsége határozza meg, amiből következik, hogy az ország lakosságának zömét feltétlenül proletarizálni kell. Még az 1905 évi jénai pártkongresszuson az oroszországi forradalmi események napjaiban is azért az elavult dogmáért szálltak síkra a centristák, hogy a proletariátusnak nem szabad addig kezébe vennie a hatalmat, amíg el nem éri a többséget az országban.

A forradalom lenini elmélete felborította a nyugateurópai szociáldemokraták "elméleteit". Lenin "Marxizmus és revizionizmus" c. cikkében ezeket írta a proletárforradalomról: "...mélységes tévedés volna azt hinni, hogy a lakosság többségének 'teljes' proletarizálódása szükséges ennek a forradalomnak a megvalósításához."/11/. Lenin ezzel súlyos csapást

mért a társadalmi fejlődés centrista felfogására. "A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" c. művében pedig feltárta, hogy milyen törvényszerűség szerint nő át a burzsoá-demokratikus forradalom szocialista forradalomba és megalapozta a proletariátusnak az új történeti korszakban követendő forradalmi taktikáját. Lenin előrevitte a marxizmus elméletét és megvetette a párt politikai /taktikai/ alapjait azzal, hogy kidolgozta a proletariátus által a burzsoá-demokratikus forradalomban betöltött vezetőszeropéről, a munkás-paraszt szövetségről, a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájáról szóló tanítását.

A bolsevik párt a munkásosztályt a forradalmi marxista ideológia szellemében nevelte, és a cárizmus és a kapitalizmus elleni politikai hadsereggé kovácsolta össze. A bolsevikok Leninnel az élen voltak az egyetlen párt, amely következetesen kiállt a marxizmus forradalmi elveiért és továbbfejlesztette a marxi elméletet.

Az a tény, hogy Lenin kidolgozta a párt ideológiai, szervezeti, taktikai és elméleti alapjait, nemzetközi jelentőségű tény volt; a lenini alapelvekre felépített Kommunista Párt a munkásosztályt a forradalom vezetőerejévé tette Oroszország és az egész világ forradalmi mozgalmában.

A párt elé a történelem azt a feladatot állította, hogy a munkásosztályt a nemzetközi munkásmozgalom élcsapatává tegye. Ennek az új típusú pártnak fejlődési törvénye, hogy engesztelhetetlenül harcoljon a marxizmustól való legkisebb elhajlás ellen, sorainak eszmei és szervezeti egységéért. A leninizmus története az opportunisták áruló ideológiája és politikája elleni lankadatlan és egyre erősödő harc története. Az opportunisták elleni kérlelhetetlen harc nélkül nem lehetett volna megtartani és megerősíteni a pártnak mint a proletariátus vezérének szerepét.

A leninizmus ideológiájának és világnézetének kidolgozása a forradalmi marxizmusnak belföldi ellenfeleivel és a nyugat-európai opportunizmussal való harc során folyt le. A bolsevikok pártja Leninnel az élen megtörte az "ökonomisták", mensevikek és a nyugateurópai opportunisták ellenállását és elvezette az orosz munkásosztályt a forradalomhoz; egyben megerősítette és kiszélesítette a világ forradalmi mozgalmában betöltött élcsapat-szerepét.

Az orosz proletariátus élcsapatszerepének megerősítésében fontos szakasz volt az 1905-1907-es forradalom, amely meghatározta a forradalmi események további menetét az egész világon. A forradalom megvetette az európai munkásmozgalom és az ázsiai elnyomott népek nemzeti-felszabadító mozgalmak fellendülésének alapját. Lenin rámutatott arra, hogy az oroszországi forradalom döntő hatást fog gyakorolni a világ proletariátusának mozgalmára. "Semmi sem fokozza annyira a világproletariátus forradalmi energiáját - írta Lenin -, semmi sem rövidíti meg annyira a végső győzelemhez vezető

utat, mint az Oroszországban elkezdődött forradalom döntő győzelme"/12/.

Azt a szocialista pártokban uralkodó felfogást, hogy a proletárforradalom csak a gazdasági és politikai tekintetben legfejlettebb országokban mehet végbe, megcáfolta az oroszországi forradalmi mozgalom menete. Az 1905-1907 évi forradalom, amelyben a munkásosztály vezetőerőként, hegemonként lépett fel, megmutatta, hogy a burzsoá-demokratikus forradalom az új történeti viszonyok között szükségszerűen szocialista forradalomba nő át. Az oroszországi történeti események teljes mértékben beigazolták, hogy helyes a szocialista forradalomnak az az elmélete, amelyet Lenin véglegesen az első világháború idején dolgozott ki és amely a Kommunista Párt hatalmas eszmei fegyverének bizonyult a proletárdiktatúra győzelméért folyó harcban.

Az oroszországi munkásosztály által a nemzetközi munkásmozgalomban betöltött élesapatszerep további megerősítésében rendkívül nagy jelentőségű volt a bolsevikoknak az első világháború előtt és alatt kifejtett tevékenysége. Csak a bolsevik párt maradt hű a forradalmi internacionalizmus zászlajához. A II. Internacionálé különálló szociálszovinista pártokra hullott szét, amelyek elárulták a munkásosztály érdekeit. Lenin és a bolsevikok munkája: a marxizmus alkotó továbbfejlesztése, az opportunizmus és a szovinizmus elleni küzdelem, a nemzetközi proletáriátusnak a burzsoá ideológia alóli felszabadítása érdekében folytatott harca során ment végbe. Lenin a burzsoázia apologetáival vívott harc folyamán az imperializmus mélyreható elemzése alapján megalkotta a proletárforradalom új elméletét, amely döntő szerepet játszott a nemzetközi munkásmozgalom fejlődési útjainak meghatározásában. Elvetették a régi opportunisták normáit, amely szerint a kapitalista világ "egészében" a szocializmusra érik meg és ezzel megnyitottak a forradalmi távlatok minden kapitalista ország munkásosztálya előtt.

A szociáldemokrata pártok összes forradalmi elemei az oroszországi munkásmozgalomra szegezték tekintetüket és fokozatosan a bolsevik párt köré tömörültek, amely Leninnel az élen lankadatlan harcot vívott az egész világ forradalmi erőinek a proletár internacionalizmus alapján való összeforrasztásáért. Az oroszországi forradalmi munkásmozgalmat támogatta a nemzetközi proletáriátus.

Az oroszországi munkásosztály szakadatlanul fejlődő forradalmi mozgalmának kikristályosodása volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. Az oroszországi munkásosztály a bolsevik párt vezetése alatt becsülettel haladt a világ munkásmozgalmának élén a 20. század elején. Az 1917 októberi győzelem révén véglegesen eldőlt, hogy az oroszországi munkásosztály a világ forradalmi mozgalmának vezető ereje. Az Októberi Forradalom megindította a kapitalizmus összeomlását és az egész világon utat nyitott a kommunizmus diadala előtt,

igazolta a marxi-lenini elmélet helyességét. A leninizmus az elmélet és taktika mintaképe az egész világ proletariátusa számára. "A bolsevizmus az egész világon a nemzetközi proletariátus elméletévé és taktikájává lett"./13/ A szocializmus az oroszországi munkásosztály 1917 októberi győzelme révén a történelmi fejlődés napirendjére került.

A második világháború eredményeképpen az imperialista rendszerből kiszakadtak Kína és számos más ország és megalakult a szocializmus és a demokrácia világtábora. A szocialista tábor a Szovjetunióval az élén a béke és a demokrácia rendíthetetlen bástyája, az egész haladó emberiség élcsapata.

-.-.-.-

L. Sz. Kuznyecova:

A pétervári munkások sztrájkharca 1905 januárjában.

/Voproszi Isztorii, 1955.1.sz./

Кузнецова Л. С.: Стаечная борьба рабочих Петербурга в январе 1905 года

Oroszország gazdasági és politikai fejlődésének egész menete a 19. század végén és a 20. század elején azt a feladatot tűzte napirendre, hogy forradalmi úton meg kell dönteni a cárizmust és fel kell számolni a jobbagytartó rendszer maradványait. Az 1900-1903-as ipari válság elősegítette az országban a forradalmi mozgalom fokozódását. A munkásmozgalom új, még magasabb fokra hágott. A forradalmi szociáldemokraták által vezetett munkások a gazdasági sztrájkokról kezdtek áttérni a politikai sztrájkra, a demokratikus szabadságjogokat, a nyolcórás munkanapot, az önkényuralom megdöntését hirdető követelésekre. A rohamosan fejlődő forradalmi munkásmozgalom kilométerkövei voltak: az 1900 májusi harkovi tüntetés, az Obuhovi gyár hősi védelme 1901-ben, a munkások nagy sztrájkjai és politikai tüntetései Batumban, a Donmenti-Rosztovban 1902-ben, a munkások általános sztrájkjai és politikai akciói Bakuban, Tifliszben, Batumban, Odesszában, Kievben, Jekatyerinoszlávban 1903-ban, a bakui munkások jól megszervezett sztrájkja 1904-ben.

A történelmileg kialakult körülmények következtében Pétervár vezető szerepet játszott Oroszország ipari fejlődésében, a pétervári munkások pedig az orosz munkásosztálynak a cárizmus és a kapitalizmus elleni forradalmi harcában. A 20. század elején Péterváron alakultak ki a legkedvezőbb feltételek a proletariátus forradalmi tömegharcának kifejlődése számára. Ezek közé tartozik elsősorban az, hogy itt tömörült a gyári szakmunkások jelentős tömege. Az első orosz forradalom előestéjén a pétervári kormányzóság mind az ipari termelés évi mennyisége, mind az ipari munkások száma tekintetében közvetlenül a moszkvai kormányzóság után következett. 1902-ben a pétervári kormányzóság gyáraiban, üzeimiben és vasutain kb. 200.000 munkás dolgozott, ezek közül 176.000 magában Péterváron. /1/

/1/ A pétervári kormányzóságban dolgozó 158.324 gyárimunkáshoz - a gyári ellenőrzés adatai szerint - hozzájön még a katonai és tengerészeti hatóságok keretében dolgozó 32.382 munkás és a gyári ellenőrzés nyilvántartásában nem szereplő 6.521 vasuti munkás. A gyári és vasuti munkások összlétszámát a következő adatokból állítottuk össze: A gyári ellenőrök 1902. évi nyilvántartása. Sz-Pétervár, 1904. 34-36. l. - N. M. Liszovszkij, A katonai hatóságok kebelében dolgozó munkások, Sz-Pétervár, 1906. 8-9. l. A Putyilov-gyár 100. évfordulója, 1801-1901. Sz-Pétervár, 1902. 3-5. l. - Az admirális izsori üzeim, Sz-Pétervár, 1903. 127. l. - Az oroszországi munkások összetétele és száma az 1897-es általános népszámlálás alapján, 1. köt.

Mikor-Oroszország a fejlődés imperialista útjára lépett, ennek feltétlenül vissza kellett tükröződnie Pétervár gazdasági életén is. Sok fővárosi vállalat monopolvállalatokba tömörült, mint a PRODAMET /Fémforgalmi/, TRUBOPRODAZSA /Csőforgalmi/, Angol-orosz Cérnaszindikátus és még sok más. Péterváron voltak a legnagyobb részvénytársaságok igazgatóságai, a legnagyobb bankok, amelyek egész Oroszország iparát és kereskedelmét finanszírozták. A részvénytársaságok tulajdonába tartoztak: a Putyilov-művek /13.200 munkással/, a névai hajóépítő és mechanikai gyár /6.200 munkással/, az Orosz-amerikai Gummigyár /6.100 munkással/, a Pal-féle Alekszandro-nyevszkaja manufaktura /2.225 munkással/, a szentpétervári vasgyár /2.030 munkással/, a névai pamutgyár /1.890 munkással/ /2/.

Köztudomásu, hogy Oroszország iparát a termelés koncentrációjának magas foka jellemezte. A pétervári kormányzóságban a termelés koncentrálási színvonala lényegesen magasabb volt, mint átlagban Oroszországban. A gyári ellenőrzés színpitett adatai szerint 1904-ben a pétervári kormányzóságban a több mint 500 munkással dolgozó vállalatok száma 6,8 % volt, amelyek a munkások összlétszámának 55,2 %-át foglalkoztatták; ugyanakkor egész Oroszországban a több mint 500 munkással dolgozó gyárak száma 4,4 % volt, és ezek a gyárak a munkások összlétszámának 50,3 %-át foglalkoztatták /3/. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt, hogy a katonai és tengerészeti hatóságok kebelébe tartozó vállalatok nem tartoztak a gyári ellenőrzés hatáskörébe. A felsorolt adatok tehát nem tartalmazzák olyan nagyvállalatok munkásainak számát, mint pl. a balti hajóépítőgyár /5.900 munkással/, az admirális izsorai gyár /4.728 munkás/, az obuhovi acélöntöde /4.000 munkás/, a csőgyár /5.033 munkás/, a szesztrórecki fegyvergyár /kb. 2.000 munkás/, az ohtyenszki puskaporgyár /1.980 munkás/, a szentpétervári patrongyár /1.533 munkás/. Ha a kincstári üzemek munkásait is számbavesszük, akkor kitűnik,

Sz-Pétervár, 1906.11.sz.táblázat.64.1. - A Közlekedésügyi Minisztérium statisztikai gyűjteménye, 69.füz.Sz-Pétervár,1902. - A birodalomban működő részvénytársaságok kompasza. Sz-Pétervár,1907.

/2/ A birodalomban működő részvénytársaságok kompasza. Mivel ez a kompasz csökkentett adatokat nyújt a Putyilov-művekről, a névai hajóépítőkről és a vasgyárról, ezért adatainkat a levéltári anyagból meritjük, mivel ez hiteles érdemlőbb tájékoztatást nyújt az ezekben a gyárakban foglalkoztatott munkások számáról /A leningrádi Központi Állami Történeti Levéltár /CGIAL/,f.23. Kereskedelmi és Iparügyi Minisztérium, op.17.1905.d.339.1. 29-46./

/3/ A gyári ellenőrök 1904.évi nyilvántartása alapján számítva, Sz-Pétervár, 1907. 46. és 49.1.

hogy a pétervári kormányzóságban a termelés koncentrációja az említetténél még magasabb volt. Számításaink szerint az első orosz forradalom előestéjén a pétervári kormányzóságban a több mint 500 munkással dolgozó vállalatok a kormányzóság ipari proletariátusának 63 %-át foglalkoztatták.

Ilyen módon a pétervári proletariátusnak majdnem kétharmada a nagyiparban dolgozott és ez hozzájárult ahhoz, hogy a munkásokban kikovácsolódott az osztályöntudat és a munkások harcos forradalmi tulajdonságai. V.I.Lenin "Levél egy elvtárs-hoz szervezeti feladatainkról" c. híres cikkében /1902/ kiemelte, hogy "...a mozgalom legfőbb ereje éppen a nagy üzemek munkásainak szervezettségében rejlik, mert a nagy üzemekben összpontosul a munkásosztálynak az a része, amely nemcsak számbeli fölényben van, hanem még nagyobb fölényben van befolyás, fejlettség, harcképesség dolgában. Legyen minden gyár a mi erődünk". /4/

A pétervári proletariátus vezető csapata a legszámosabb vasmunkásság volt. 1905 előestéjén a pétervári kormányzóságban kb. 100.000 vasmunkás dolgozott /5/ olyan komplikált és komoly szakképzettséget igénylő termelési ágakban, mint a gép-ipar, hajóépítés, elektrotechnika, katonai felszerelés. Meg kell említenünk, hogy V.I.Lenin a vasmunkásokat a munkásosztály élénjáró, legöntudatosabb részének tartotta. /6/

Rendkívül nagy jelentőségű tény volt a munkásosztály szervezett egyesítése, politikai nevelése, forradalmi harca szempontjából, hogy a nagyvállalatokban a vasipari munkások óriási hadserege tömörült.

Figyelembe kell venni még egy fontos körülményt. A pétervári munkások zöme megszakitott minden kapcsolatot a faluval. A 19. század kilencvenes éveinek végén a pétervári ipari körzet munkásainak 89 %-a proletárcsaládból származó munkás volt. /7/. Oroszországban sehol másutt nem volt ilyen magas az állandó munkásság százalékaránya. A Putyilov-művekben, az obuhovi, balti gyárban, a névai hajóépítő üzemben, a szesztrorecki foggyvergyárban és egyéb vasipari nagyüzemekben, vala-

/4/ V.I.Lenin művei, 6.köt. 243-244.1.

/5/ Kiszámítva az "Adalékok a pétervári vasmunkások gazdasági helyzetéről és szakmai szervezetéről", Sz-Pétervár, 1909. 75-77.1. - alapján. - A vasmunkásoknak az "Adalékok"-ban megjelölt számához /67.240 fő/ még hozzá kell vennünk a katonai és tengerészeti hatóságok keretében dolgozó munkások több mint 30.000 főnyi számát is, mert ezek a vállalatok kevés kivétellel vasipari vállalatok voltak.

/6/ Lásd V.I.Lenin, 16.köt. 370-371.1. /oroszul/; 23. köt. 259-260.1.

/7/ P.I.Ljascsenko, A Szovjetunió népgazdaságának története, II.köt. M. 1950. 165.1.

mint a nagy textilgyárakban /a Thornton, névai pamutgyár, stb./ a munkások jelentős része 25-30 évig dolgozott egy helyen /8/. A szakmunkások magas százalékaránya nagy jelentőséggel bírt a forradalmi tömegmozgalom fejlődése szempontjából a fővárosban.

V.I.Lenin nagy jelentőséget tulajdonított a pétervári proletariátusnak az oroszországi mozgalomban és minden módon arra törekedett, hogy megerősítse a pétervári bolsevik szervezetet. 1902-ben V.I.Lenin az Iszkra egyik ügynökéhez, I.I. Radcsenkóhoz /aki akkor a fővárosban dolgozott/ intézett levelében azt írta, hogy "Pétervár olyan 'hely', amelynek közvetlenül országos jelentősége is van"/9/.

Az OSZDMP Pétervári Bizottsága a II. pártkongresszus után teljesen V.I.Lenin oldalára állt és aktívan harcolt a menseviek bomlasztó tevékenysége ellen. A Pétervári Bizottság volt egyike az elsőnek, amely támogatta V.I.Leninnek azt a javaslatát, hogy hívják össze a III. pártkongresszust. 1904 június 23-án az OSZDMP Pétervári Bizottsága határozatot hozott, amelyben élesen elítélte a menseviek szakadást szító taktikáját, és kijelentette, hogy egyetért a V.I.Lenin "Egy lépés előre, két lépés hátra" c. művében megfogalmazott szervezési elvekkel és szorgalmazta, hogy mielőbb hívják össze a III. pártkongresszust /10/. Később az OSZDMP Pétervári Bizottsága csatlakozott ahhoz "A párthoz" szóló felhíváshoz, amelyet a 22 bolsevik Svájcban 1904 augusztusában tartott értekezletén fogadtak el. November végén a Pétervári Bizottság résztvett az Északi körzet OSZDMP bizottságainak /pétervári, moszkvai, északi, tveri, nyizsnyij-novgorodi, rigai bizottságok/ kolpini konferenciáján, amely a többi /kaukázusi és déli/ bolsevik bizottságok területi konferenciái mellett jelentős szerepet játszott az OSZDMP III. kongresszusáért folytatott harcban.

Miután a menseviek 1904 november 28-án meggyújtották a munkásoknak a Pétervári Bizottság által előkészített politikai tüntetését /11/, a Pétervári Bizottság eltávolította soraiból a szakadárokat és a bomlasztókat és még határozottabb harcot indított azért, hogy a munkástömegeket a maga oldalára vonja. A pétervári bolsevikok röplapokat adtak ki, felvilágosító munkát végeztek a körökben, összejöveteleket rendeztek, amelyeken tájékoztatták a munkásokat a pártban lévő szakadás okairól és leleplezték a menseviek aknamunkáját.

A Pétervári Bizottság bejelentette a mensevik Központi Bizottságnak, hogy csatlakozik az Északi körzet bizottságainak

/8/ A Leningrádi Területi Állami Történeti Levéltár /GIALO/, f.1229. gyári ellenőrzés, szv.29,1905.d.401.1.20.; f.253. pétervári kormányzósági iroda, op.3.1905.d.3874, 1.290; f.1266. a Thornton gyár, szv. 496,1905.d.1413.1.46 és d.1414.1.50,60.74.

/9/ V.I.Lenin művei, 6.köt. 179.1.

/10/Lásd: N.Sahov, Harc a kongresszusért. Dokumentumgyűjtemény.Genf 1904. 107.1. /oroszul/.

/11/Lásd: V.I.Lenin művei, 8.köt.20-25.1.

konferenciáján hozott határozatokhoz és kifejezésre juttatta, hogy nem bizik a mensevik központi intézményekben. A Pétervári Bizottság elutasította a "zemsztvo-kampány" mensevik tervét és kijelentette, hogy ugyanolyan nézetet vall a "központi intézmények által előterjesztett tervről", mint amilyet "az Északi körzet bizottságainak konferenciája és Lenin elvtárs" vallott. A helyi munka kérdéseire vonatkozólag a Pétervári Bizottság rámutatott arra, hogy "magára nézve nem tartja kötelezőnek a Központi Bizottságnak ebben a kérdésben hozott határozatait"/12/.

Amikor a mensevikek látták, hogy nem sikerül kezükbe kaparintaniuk a Pétervári Bizottságot, külön szakadár csoportot alakítottak "A Központi Bizottság mellett működő Pétervári Csoport" névvel. A mensevik Központi Bizottság ezt a csoportot Pétervár vezetőszerveként ismerte el. A Pétervári Bizottság nem fogadta el a mensevik Központi Bizottság határozatait. A mensevikeknek nem sikerült az OSZDMP Pétervári Bizottságát a bolsevik utról letéríteni. De a mensevikek jelentős számú csoportjának tevékenysége aláásta a pétervári munkásosztály harcát és megakadályozta a forradalmi egység létrehozását.

+ + +

A forradalmi szociáldemokraták, a bolsevikok, V.I.Lenin vezetésével, az orosz proletariátust a cárizmus, a földesurak és a kapitalisták iránti gyűlölet szellemében nevelték. Fáradhatatlanul magyarázták nekik, hogy milyen nagy jelentőségű a földesurak és a kapitalisták érdekeit védő önkényuralom megdöntéséért folytatott forradalmi harc. De a proletárok nagy tömege a kilencszázas évek elején még nem ért meg annyira, hogy fel tudta volna fogni az önkényuralom elleni harc szükségességét és még bizott a cárbán.

A munkások anyagi helyzete az 1900-1903-as gazdasági válság és különösen az 1904-ben megindult orosz-japán háború következtében egyre rosszabb lett. Ez a körülmény, valamint a súlyos tőkés kizsákmányolás és a cárizmus politikai igája haragot és felháborodást váltott ki a munkásokból. A munkások között egyre nőtt az a törekvés, hogy egyesüljenek, szervezettebbé váljanak és hogy kiutat találjanak nehéz helyzetükből.

A cári kormány arra törekedett, hogy a munkásokat a neki megfelelő irányzatot követő szervezetek felé terelje. A cári ohrana ügynöke, Gapon pópa segítségével a cári hatóságok megalkotották a legális "Orosz Gyári Munkások Gyülekezetét" Péterváron. A "Gyülekezet" főkolomposai azt hajtogatták, hogy ők szívükön viselik a munkások bajait, holott a szervezet célja a valóságban az volt, hogy a munkásokat az önkényuralom elleni forradalmi harctól elvonja. A városparancsnok hagyta jóvá a szervezet vezetőségi tagjait, pénztárosát, elnökét és más funkcionáriusait és bármikor betilthatta a társaságot vagy megtilthatta, hogy a kormányzatnak meg nem felelő kérdéseket vitasson meg; a rendőrhivatalnokoknak joguk volt résztvenni a

társaság ülésein, stb. Az alapszabályokhoz függesztett megjegyzésekben egyenesen az állt, hogy „a munkásoknak előadásokat, különösen a munkáskérdésről, csak a rendőrkapitány jelenlétében szabad tartani... Sztrájk esetén a „Gyülekezet” segélyalapjából nem szabad segélyt kiutalni”/13/. 1904 végén a gaponisták tevékenysége Péterváron jelentős méreteket öltött.

A zubatovisták elleni harc tapasztalatai alapján a pétervári bolsevikok helyes taktikát tudtak alkalmazni a Gapon-féle „Gyülekezet” ellen, hisz ezeket a Zubatov-szervezetek mintájára és ugyanazzal a célkitűzéssel alakították meg. A bolsevikok leleplezték a gaponisták „rendőri szocializmusát” és egyben arra használták fel a legális gaponista szervezeteket, hogy megerősítsék kapcsolataikat a tömegekkel, politikailag felvilágosítsák és a marxizmus zászlaja alá szervezzék őket.

A bakui munkások 1904 decemberi sztrájkjának győzelméről kapott hírek fokozták az élenjáró pétervári munkások politikai lelkesedését.

1904 december végén a Putyilov-művek munkásai és vezetősége között 4 munkás elbocsátása miatt konfliktus támadt. Január 2-án tömeggyűlést tartott a gaponista szervezet narvai tagozata. Ezen jelen voltak a bolsevikok közül Vaszilij Selgunov, Nyikolaj Poletajev és mások. Selgunov és más bolsevikok felszólalásai nagy hatást gyakoroltak a jelenlévőkre. Az egyszerű munkások szívesen hallgatták a kapitalisták tevékenységét leleplező szónokokat, de még nem fogták fel az önkényuralom osztálylényegét és ezért kérték, hogy a beszédekben ne említsék a cárt. Gaponnak igen nagy befolyása volt a munkásokra.

A munkások azt követelték a „Gyülekezet”-től, hogy haladéktalanul támogassák a sztrájkot. A gaponista főkolomposok megijedtek a fonyegető méreteket öltő szolidaritásmozgalomtól, féltek, hogy esetleg meginog a munkások bizalma a „Gyülekezet”-ben, és miután a gyárigazgatósággal, a városparancsnokkal és a gyári felügyelővel folytatott tárgyalásaik nem vezettek sikerre, kénytelenek voltak beleegyezni a sztrájk kihirdetésébe.

Január 3-án kezdődött a sztrájk a Putyilov-művek műhelyeiben. Külön kijelöltek munkásokat a gépek és egyéb értékes ingóság védelmére, nehogy a kevésbé öntudatos munkások kárt tegyenek ezekben, kidolgozták a gyári kollektívának az igazgatósághoz intézett követeléseit, 37 küldöttet választottak a különböző műhelyek munkásai közül, hogy átadják e követeléseket és tárgyalásokat folytassanak a gyárigazgatósággal. Küldöttnek a legfejlettebb, legenergiikusabb és legöntudatosabb munkásokat választották. A küldöttek között foglaltak helyet a bolsevik Vaszilij Bujanov, Vaszilij Orlov, Nyikolaj Poletajev és mások.

/13/ CGIAL, f.22.kereskedelmi és iparügyi központi intézmények, op.1. 1904-1905.d.749.1.3.

Az igazgatóság elutasította a munkások január 3-án átnyújtott követeléseit. Másnap az előzőleg benyújtott követelésekhez még újabbakat fűztek. Az igazgatóság ezeket is elutasította.

A Putyilov-gyári munkások követelései, amelyeket január 3. és 4-én a "Gyülekezet" narvai tagozatának tömeggyűlésein megvitattak, a következő fő pontokat tartalmazták: a nyolcórás munkanap, a túlóráztatás eltörlése, a napszámosságok és a nők bérének felemelése, díjtalan orvosi ellátás szervezése, az új gyártmányok árát megállapító, munkások által választott bizottság megalakítása, a felvétel és elbocsátás kérdéseinek megoldása, a munkások különböző igényeinek felülvizsgálása, a sztrájkjog és fizetés folyósítása sztrájk idejére, a munkások választott személyeinek személyi sértetlensége és biztonsága./14/

Tehát a Putyilov-gyári munkások nemcsak olyan egyéni követeléseket állítottak fel, amelyek a saját gyárukban uralkodó munkafeltételek megjavítására vonatkoztak, /amint ez régebben rendszerint történt/, hanem egész Oroszország munkásainak érdekeit visszatükröző követeléseket. Nem csoda, hogy ezek a követelések, amelyek között szerepelt az OSZDMP minimális programjának sok pontja, az egész ország munkásainak közkincsévé váltak.

A Putyilov-gyárban akkor 7 illegális bolsevik kör működött, összesen kb. 50 taggal /15/. A tagok között volt a pétervári "Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" tevékeny tagja, régi forradalmár Vaszilij Selgunov, Nyikolaj Poletajev, Vaszilij Bujanov, Makszim Ivanov, Vaszilij Orlov, Ivan Andrejev, Grigorij Hancev és mások. Ezek szoros kapcsolatban álltak a munkásokkal, röpiratokat terjesztettek közöttük, a Putyilov-gyári munkások kiküldötteivel együtt járták Pétervár gyárait és felhívták a munkásokat, hogy csatlakozzanak a sztrájkhoz, átadták nekik a putyilovisták által az igazgatóságnak benyújtott követelések listájának másolatát. A Putyilov-művekben és a körzet többi gyáraiban működő illegális pártkörök tevékenységét az OSZDMP narvai körzeti bizottsága vezette. Ennek élén 1904 őszétől kezdve a bolsevik V.V.Lipsic állt.

1905 januárjában Péterváron 6 körzeti pártszervezet működött: a viborgi, narvai, pétervári, a Vaszilij-szigeti, a névai és a városi szervezet.

Az illegális körök a pétervári pártszervezet alapsejtjei voltak. Az illegális körök ismeretséget kötöttek a munkásokkal, beszervezték a körökbe a legaktívabb és élenjáró munkásokat, terjesztették az illegális irodalmat, megvitatták a sztrájkokkal kapcsolatos összes gyakorlati kérdéseket: a követelések összeállítását, az elbocsátásokat, stb.

/14/ Moszkvai Központi Állami Történeti Levéltár /CGIAM/ f.102. Rendőrségi oszt.op.5.Különosztály,1905. d.4.r. 1.9.és 17.1.

/15/ M.Mityelman,B.Glebov,A.Uljanszkij A Putyilov-művek története, M.1941.145.1.

Több illegális kör alkotott egy alkörzetet. A legnagyobb gyárak, mint például a névai hajóépítőgyár, az obuhovi gyár általában külön alkörzetet alkottak, élükön az alkörzeti bizottsággal, amely az alkörzet szervezőjéből és a pártkörök 8-12 munkásából állt. Az alkörzetek szervezői a körzeti bizottság által kijelölt munkások voltak. Az alkörzeti szervező a körzeti bizottság tagja volt és az irányelveket a körzeti szervezőtől kapta. Ez beszélgetett a pártba belépni szándékozókcal, ő keresett helyiségeket az illegális tanuló körök és a pártmunka végzése számára. 1905 január elején alkörzetek csak a Városi körzetben voltak /4 alkörzet/, de tervbe vették alkörzetek alakítását a névai körzetben is /16/. Hamarosan 3 alkörzetet alakítottak a névai körzetben: az obuhovi, szemjannikovszki és az alekszandrovszki alkörzetet /17/. A körzeti bizottság élén a körzet felelős szervezője állt. A körzeti bizottság tagjai voltak: a felelős agitátor, a felelős propagandista, a titkár, az alkörzetek felelős szervezői. A körzetek felelős szervezőit a Pétervári Bizottság nevezte ki és ezek tagjai lettek a Pétervári Bizottságnak. Az OSZDMP Pétervári Bizottsága keretében körzeti joggal működött "A szentpétervári diákok egyesült szociáldemokrata szervezete". A legképzettebb bolsevik diákokat a Pétervári Bizottság a körzetek szervezőivé, felelős agitátorokká és propagandistákká nevezte ki. Így például Olga Genkina orvostanhallgató, Nyikolaj Dorosenko pétervári egyetemi hallgató a körzetek felelős szervezőiként működtek.

A főváros bolsevik szervezetének élén az OSZDMP Pétervári Bizottsága állt, amelynek tagjai voltak a bizottság titkára, a felelős propagandista, egy felelős agitátor, egy felelős technikus, egy felelős szervező, egy felelős szerkesztő és a körzetek szervezői. 1904 december végétől 1905 májusáig a Pétervári Bizottság titkára Sz.I.Guszev volt, az OSZDMP II. kongresszusán résztvevő küldött, a Többségi Bizottságok Irodájának egyik aktív tagja, V.I.Lenin tanítványa. A Pétervári Bizottság tagjai voltak akkor: R.Sz.Zemljacska, J.D.Sztaszova, P.P.Rumjancev, A.A.Bogdanov; január 9-ig a pétervári bizottság tagjai voltak még V.V.Lipsic, N.Dorosenko. A Pétervári Bizottság tartotta a körzetek felelős szervezőinek összejeveteleit; a körzetek felelős szervezői időnként beszámoltak munkájukról a Pétervári Bizottság ülésein.

Abban az időben a bolsevik szervezet Péterváron kis létszámu volt, december elején kb. 300 taggal rendelkezett. A men-sevikek akkor Péterváron szintén 300 tagot számláltak; a "békülékenyek" kb. 100-an voltak /18/. Érthető, hogy a bol-sevik szervezet tagjainak gyár száma hátrányos volt olyan

/16/ Az IMELSZ Levéltára, f.35.op.1.őrz.egys.1-26765.
Az OSZDMP pétervári bizottságának beszámolója a III. pártkongresszusnak.

/17/ A SZKP leningrádi területi és városi bizottságainak pártlevéltára /LPA/, f.1.szv.11.d.12c.1.26. - A szemjannikovszki gyárban dolgozó V.Sz.Cicarin bolsevik visszaemlékezései.

/18/ Sz.Guszev, 1905. január 9. és Lenin /Történelmi tájékoztató/. M-L. 1925. 37.1.

felelősségteljes időben, amikor a munkásmozgalom ösztönösen óráról-órára nőtt. A bolsevikok előtt az a feladat állt, hogy a putyilovisták sztrájkját a főváros összes nagy gyárainak sztrájkjává fejlesszék. Az OSZDMP Pétervári Bizottsága röplap útján felhívta Pétervár gyárainak munkásait, hogy csatlakozzanak a sztrájkoló putyilovistákhoz: "Gyűljenek össze az összes műhelyek képviselői és vitassák meg, hogy mit kell most követelnünk. Forduljanak a többi gyárak munkásaihoz és szólítsák fel őket, hogy ők is lépjenek sztrájkba és harcoljanak velünk együtt."/19/

Január 4-én a putyilovisták küldöttségének látogatása után több mint 2.000 munkás sztrájkolt a Francia-Orosz gyárban. A putyilovisták példájára ők is összeállították követeléseiket, a saját gyáruk munkaviszonyait tekintetbevevő követelésekkel kiegészítve és azt egy küldöttség átadta a gyár igazgatóságának /20/. Január 5-én sztrájkba lépett a névai hajóépítőgyár 6.000 munkása, akiknél szintén járt a putyilovisták küldöttsége.

A vasmunkások magukkal ragadták a textilgyári munkásokat. Január 5-én megindult a sztrájk a névai pamutgyárban is. A pétervári kormányzóság gyári főellenőre elmondta, hogy a gyár munkásai magukhoz hívták a részlegellenőrt és megmondták neki, hogy "ő a gyári főellenőrrel együtt 1903-ban becsapta őket, mert azt állította, hogy már kidolgozták a munkaidő csökkentéséről szóló törvényt. Azóta 2 év telt el és semmi eredménye. Most ők addig nem nyugszanak, amíg nem teljesítik a putyilovistákkal azonos követeléseiket"./21/. És még ugyanaznap leállt a névai cérnagyár és a jekatyerinhofi pamutgyár /előző nap itt is jártak a putyilovisták küldöttei/.

A pétervári kormányzóság gyári főellenőrének adatai szerint január 5-én a fővárosban 6 gyár mintegy 26.000 munkása sztrájkolt /22/.

A bolsevikok arra törekedtek, hogy a meginduló sztrájkot kiterjesszék és politikai jelleget adjanak neki. Röplapjaikon feltárták a Péterváron megindult sztrájk jelentőségét, rámutattak, hogy milyen elszakíthatatlan kapcsolatban van a főváros munkásainak harca egész Oroszország proletárjainak harcával, megmagyarázták az OSZDMP programjának általános politikai követeléseit, azt a lenini eszmét, hogy a népi forradalomban a proletáriátusé a vezetős szerep, megvilágították a munkás-paraszt szövetség kérdését, a cárizmussal lepaktáló liberális burzsoázia elszigetelésének szükségességét. A röplapokon leleplezték az orosz-japán háború népellenes jellegét és céljait és a politikai tömegsztrájk eszméjét propagálták. "Az obuhovi gyár összes munkásaihoz" intézett röplapon a

/19/ A pétervári bolsevikok röpiratai, 1902-1917. I. köt. 1939. 152-153. l.

/20/ CGIAL, f. 22. op. 1, 1904-1905. d. 749. l. 53.

/21/ U. o. l. 138.

/22/ U. o. l. 138.

Pétervári Bizottság emlékeztette a munkásokat az 1901 évi obuhovi védelem legendás napjaira és felszólította őket az önkényuralom elleni harcra. Január 6-án röplapot intéztek "A slisszelburgi körzet munkásaihoz és munkásnőihez". Másnap, január 7-én Pétervár összes munkásaihoz intézett röplapot adtak ki. Ebben felsorolták a főváros élenjáró proletár kollektíváinak legfontosabb gazdasági és politikai követeléseit és felszólították őket, hogy csatlakozzanak a sztrájkhoz.

Az illegalitásban, a rendőrhajszra kellős közepette rendkívül bonyolult dolog volt a forradalmi röplapok kiadása és terjesztése. Az OSZDMP Pétervári Bizottsága azonban leküzdötte a nehézségeket. Három földalatti nyomdája volt, amelyek naponta 2-3 röplapot nyomtak ki 6-10.000 példányszámban, nem számítva a "helyi" jellegű röplapokat, amelyben csak egy-egy gyár munkásaihoz fordultak./23/. Az illegális bolsevik körök tagjai terjesztették a röpiratokat, szóban is agitáltak a munkások között és közvetlenül résztvettek az üzemekben a sztrájkok szervezésében. A VPERJOD-ban közölt levelekből láthatjuk, hogy a körzetekben gyakran történtek találkozók az illegális körök tagjai és az élenjáró munkások között. Ezeken az összejöveteleken megvitatták a készülő sztrájkok gyakorlati kérdéseit, átgondolták hogy milyen segítséget nyújthatnak a munkásoknak azokban a gyárakban, ahol a sztrájk szervezése nagy nehézségekbe ütközött. Az illegális párt-tanulókörök résztvettek a munkások követeléseinek megfogalmazásában. Olyan üzemekben, ahol nem volt bolsevik, az OSZDMP körzeti bizottságai elküldték képviselőjüket.

A bolsevikok támogatták és terjesztették a tömegekben az élenjáró pétervári munkások értékes tapasztalatait, hogy "elmozdítsák" a munkából azokban a /főként kis- és közép/ vállalatokban dolgozó munkásokat, ahol nehéz volt önállóan sztrájkot indítani. Volt eset rá, hogy a kisebb vállalatok munkásai maguk kérték "elbocsátásukat" hogy így könnyebben tudjanak bekapcsolódni a sztrájkba. A munkából való "elbocsátásban" résztvettek a Putyilov-művek, a balti hajógyár, a csőgyár és más gyárak élenjáró munkásai.

Napról-napra mind újabb gyárak munkásai csatlakoztak a sztrájkhoz. Január 7-én bekapcsolódott a sztrájkba a nyikolajevszki vasutvonal vasuti főműhelyeinek több mint 3.000 munkása. Ezen a napon a sztrájk Péterváron általánossá vált. A gyári ellenőrzés nem teljes adatai szerint január 7-én estére 382 vállalat 105.000 munkása állt sztrájkban /24/. A sztrájk élcsapatában a vasmunkások haladtak: a Putyilov-művek, a Francia-Crosz, a névai hajógyár, az obuhovi, a balti hajógyár, a csőgyár, a pétervári vasgyár, és az izsori gyárak munkásai. De sztrájkba léptek a legnagyobb textilgyárak munkásai és mun-

/23/ Az IMELSZ Levéltára, f.35.op.1.őrz.egys.1-26765.
Az OSZDMP Pétervári Bizottságának beszámolója a III.
pártkongresszusnak, 1905. 38.1.

/24/ CGIAL, f.22,op.1,1904-1905,d.749,1.140.

kásnői is: a névai pamutfonógyárból, a szampszonyievszki, a pétervári és szpasszki pamutgyárból, a Thornton-féle posztógyárból, a Pal-féle alekszandro-névai textilgyárból.

V.I.Lenin jellemezve a Péterváron január 8-án kialakult helyzetet, a "forradalmi események közvetlen proológusának" nevezte: "Croszországban még nem volt példa az osztályharcnak ilyen gigászi kirobbanására. Az óriási, másfélmilliós főváros ipari, kereskedelmi és társadalmi élete teljesen megbénult. A proletariátus gyakorlatban mutatta meg, hogy ő és csakis ő tartja fenn a modern civilizációt, az ő munkája teremti a gazdagságot és a pompát, az ő vállán nyugszik egész "kulturánk"/25/.

+ + +

A cári kormány ki akarta provokálni a pétervári munkások idő előtti akcióba lépését, hogy így fegyveres erővel elfojthassa a kifejlődőben lévő forradalmat. Erre a célra a gaponista szervezetet szemelték ki, amely azután azt javasolta, hogy a munkások vonuljanak a cár elé és nyujtsanak át egy "petíciót".

Január 7-8-án a gaponista társaság minden tagozatában megvittatták a petíciót. A bolsevikok felszólalására olyan követeléseket is belefoglaltak a petíció szövegébe, amelyeket azok az OSZDMP minimális programjából vettek: így a sajtó- és szólásszabadság, a munkásszövetségek engedélyezése, az Alkotmányozó gyűlés összehívása, a nyolcórás munkanap bevezetése, a föld átadása a parasztoknak és még más követeléseket.

A bolsevikok leleplezték Gapon tervének káros voltát és feltárták a munkások előtt a cár elé vonulás esztelenségét. De amikor nyilvánvalóvá vált, hogy ez a mozgalom milyen óriási erővel ragadta magával a tömegeket és hogy a felvonulást nem lehet feltartóztatni, a bolsevikok elhatározták, hogy résztvesznek benne, hogy e felelősségteljes időben együtt legyenek a munkásokkal. Január 9-e előestéjén a körzetekben a bolsevikok az élenjáró munkások részvételével illegális összejöveteleket tartottak. A gyűléseken megvittatták a cár elé való vonulás kérdését. Dubrovin bolsevik emlékezéseiben beszámol arról, hogyan zajlott le a Vaszilij-szigeti körzet, /a Csőgyár, a Siemens-Halske, a volt Possel-féle gyár és a Balti hajógyár/ illegális köreinek összejövetele a Zseleznovodszki utca 2.sz. alatt. A gyűlés azt határozta, hogy részt kell venni a sztrájk kiterjesztésében, elvtársi beszélgetések és nyilvános felszólalások útján elő kell segíteni a tömegek forradalmasítását, kiáltványokat és brosurákat kell terjeszteni, január 9-én, ha összeütközésre kerülne sor, fegyverre, barikádok építésére kell felszólítani a tömeget. Különösen fel kell hívni figyelmüket, hogy milyen fontos a fegyverraktárak és műhelyek elfoglalása, mindenütt együtt kell maradni a néppel, bárhova is vonuljanak /26/. Ugyanilyen határozatot hozott a névai körzet bolsevikjainak illegális gyűlése január 8-án a VENA színház

/25/ V.I.Lenin művei, 8.köt. 1o9.1.

/26/ LPA, f.1, szv 21, 225.sz, 29.1.

egyik helyiségében /27/.

A röpiratokban és felszólalásaikban a bolsevikok figyelmeztették a munkásokat, hogy rájuk fognak lőni, és meggyőzték őket arról, hogy csak a cárizmus ellen, a politikai szabadságért folytatott kitartó harc útján érhetnek el javulást gazdasági helyzetükben. "Az összes pétervári munkásokhoz" intézett január 8-i röpiratukban ez állt: "Olyan olcsó áron, mint egy petíció, amelyet a pápa a munkások nevében átnyújt, nem lehet a szabadságot megvásárolni. A szabadságot csak vérrel, a szabadságot csak fegyverrel, kemény harccal lehet kivívni. Ne könyörögjünk a cárnak, ne is kérjünk tőle, ne alázkodjunk meg esküdt ellenségünk előtt, hanem döntsük le a trónról és vele együtt üzzük ki az egész önkényuralmi bandát - csak ez az útja a szabadság kivívásának." /28/

De a munkásokat nem volt könnyű meggyőzni. Gapon és fullajtárjai kihasználva a munkások gyenge politikai érettségét, bebeszélték nekik, hogy bizzanak a cárbán. A VPERJOD január 9-ének előestéjén a következőképpen jellemezte a munkások hangulatát: "Nagy zürzavar uralkodik a fogalmak terén. Egyrészt, majdnem mindenki világosan látja a mostani politikai helyzetet, szónokok /még munkások is/ magyarázzák a népképviselőket, megvilágítják a sajtó- és szólásszabadság, a személyi sérthetetlenség, stb. követeléseit, hirdetik, hogy szabadon kell bocsátani a letartóztatottakat és ugyanakkor azt hajtogatják: 'a cár-atyuska mindezt megadja nekünk', néha egyébként még hozzáteszik: 'és ha nem adja, akkor ez azt jelenti, hogy csak a saját erőnkre vagyunk utalva'. Itt minden összekeveredik: mind a gaponista maszlag, mind a szociáldemokrata világnézet egészséges magvai, amelyek az utóbbi évtized alatt e nemes talajon kisarjadtak". /29/

A bolsevikoknak nemcsak a gaponisták, hanem a mensevikek ellen is harcolniuk kellett, akiknek befolyása Péterváron ebben az időben még igen jelentős volt. A mensevikek készek voltak a mozgalomban a vezetőszeropet különböző nem-proletár elemeknek átengedni, nem láttak semmi károsat és veszélyeset a Gapon-féle tervben, a Téli Palota elé vonulásban és a pétervári mensevikek vezetője - Szomov - bevallása szerint: "inkább Gapon meginterjuvolásával foglalkoztak".

A cári kormány jóelőre felkészült a pétervári munkások békés felvonulásának lövetésére. Január 7-én a városparancsnoknál tervet dolgoztak ki arról, hogy a katonaság és a rendőrség közösen fog ellenük fellépni. A várost nyolc körzetre osztották és mindegyik körzetbe csapatokat jelöltek ki tábornokok parancsnoksága alatt. A katonai egységek január 9-i tevékeny-

/27/ U.o. szv. 11, 12o. sz, 39. l.

/28/ A pétervári bolsevikok röpiratai, 1902-1917. l. köt. 158. l.

/29/ Lásd: Gyűjtemény a Vperjodból és a Proletarijából. 1. füz. M. 1924. 88. l.

ségének leírását, január 9. 10. és 11-i felállítását tartalmazó publikált anyag teljes bizonyossággal arról tanuskodik, hogy . teljesen tudatosan és előre megfontoltan lőttek a munkások közé./30/

A cár parancsára január 9-én a katonaság a békés felvonulók közé lövetett a város következő pontjain: a narvai kapunál, a Troice-hídnál, a Téli Palota terén az Alekszandrovszkij kertnél/, a Nyevszkij proszpekten, a Rendőrségi-hídnál /amely a Mojka folyón át vezet/, a slisszelburgi országúton, a Vaszilij-sziget Kis proszpektjén. A rendőrség karddal zavarta szét a munkásokat, a kozákok pedig kancsukával ütötték-verték őket. Január 9-én több mint ezer munkást megöltek és több mint kétezen megsebesültek.

A cár által a fegyvertelen munkások ellen elrendelt bestiális terrorcselekmény gyökeres fordulatot hozott a pétervári proletariátusnak, majd pedig egész Oroszország proletariátusának hangulatában. Most a munkások elmaradt rétegei is, amelyek eddig naiv módon bíztak a cárbán, megértették, hogy a szabadságot csak kemény harc útján lehet kivívni. "A proletariátus forradalmi nevelődése - írta V.I.Lenin - egyetlen nap alatt annyit haladt, amennyit a szürke, hétköznapi, sivár életnek a hónapjai vagy évei alatt sem haladhatna."/31/ 1905 január 9-ének történelmi jelentősége abban áll, hogy a népi tömegek kolosszális mértékben ébredtek politikai öntudatra és buzdulnak forradalmi harcra.

A munkások felbuzdulása oly nagy és a cárizmus által kiváltott gyűlölet olyan erős volt, hogy a felvonulás résztvevői a bolsevikok felhívására a gázolt után azonnal hozzáláttak a barikádok építéséhez, hogy fegyverrel verjék vissza az önkényuralmat. A munkások a Vaszilij-szigeten, a slisszelburgi országúton, a narvai kapunál, a Troice-hídnál, az Alekszandrovszkij kertben, a Néva menti tereken barikádokat építettek drótkerítéssel és vörös zászlókkal. Pétervár három napig ostromlott táborhoz volt hasonló. A munkásoknak fegyverre volt szüksége és így a város több helyén rátámadtak a rendőrsztagokra, elvették fegyvereiket, és kezükbe kerítették a Saff fegyverraktárt /32/.

A legmakacsabb barikádharok a Vaszilij-szigeten zajlottak le. A munkások ellen katonaságot vetettek harcba, de csak makacs küzdelem árán sikerült elfoglalniuk a barikádokat. Következő nap, január 10-én, hétfőn, a munkások ezen a helyen új barikádokat emeltek /33/.

/30/ Krasznoj Arhiv, 1930. XXXVIII.köt. 4-19.1.

/31/ V.I.Lenin művei, 3.köt. 86.1.

/32/ GIALO, f.569, op.8, d.4243, 1905.1.8. - CGIAM, f.102, op.5, 1905. d.4.r.1, l.43.

/33/ Lásd: Lonyinszkij Szbornyik, XXVI.köt. 131.1.

A barikádok lerombolását vezető tisztek kiadatlan jelentései a munkások példátlan bátorságáról, hősiességéről és a fegyveres katonai csapatok elleni aktív ellenállásról tanuskodnak. Így a finlandi gárdaezred 6. vegyes századának parancsnoka a pétervári körzeti bíróság helyettes ügyészénél tett tanuvallomásában elmondta, hogy a 4. vonalon, a Kis- és Középső proszpektnél, a 12.vonal és a Kis-proszpekt sarkán a munkások vagy 12 2,5-3 arsin magasságu barikádokat emeltek. A barikádokat kivágott telefonpóznákból, deszkákból, létrákból, butorokból, szánokból, és a legközelebbi üzletekből és vendéglőkből kihordott ládákban és hordókból építették. A különösen veszélyeztetett oldalról a barikádokat többszörös sorban drótsövénnyel vették körül. A barikádokra egyes helyeken vörös zászlót tűztek. A barikádok védői a katonaságot kő- és téglazáporral fogadták. A mellékutcákból, balkonokról és a szomszédos házak ablakaiból, sőt közvetlenül a tömegből revolverlövéseket adtak le a támadó katonákra. A 6. vonalon a munkások vasdarabokat és egyéb dolgokat dobáltak a lovasságra; a Középső proszpekten egyenesen rátámadtak az ulánusszázadra, a munkások kövekkel és téglákkal dobálták őket, a Kis proszpekt és a 12.vonal sarkán revolverrel lőtték a katonaságra /34/.

Január 10-én a bolsevik munkások egy csoportja kezébe kerített egy legális nyomdát, ahol több mint 10.000 példányszámban kiáltványt nyomtattak ki, melyben a munkásokat fegyveres felkelésre szólították fel. A kiáltványban ez állt: "Fegyverbe, elvtársak, foglaljátok el az arzenálokat, a fegyverraktárakat, a fegyverkereskedéseket. Romboljátok le, elvtársak, a börtönöket, szabadítsátok ki a szabadság harcosait! Zuzzátok szét a csendőri- és rendőrpáncsokokat, zuzzatok szét minden kincstári intézményt. Döntsük meg a cári kormányt, alakítsuk meg a magunkét." Mikor V.I.Lenin idézte ezeket a szavakat "Két taktika" c.cikkében, megállapította, hogy a kiáltvány szerzői "nagyszerűen, bátran és gyakorlatiasan láttak neki a közvetlenül előttük álló feladat megoldásának"/35/.

A VPERJOD hasábjain közölte a január 9-i események szemtanúinak leveleit. A levelek írói elmondták, hogy valóságos csaták zajlottak le a munkások és a katonaság, valamint a rendőrség között, hogy a harcra kelt, felzudult tömegek összeverték a csendőröket és a tiszteket, elvették fegyverüket, letépték vállszijaikat, az utcákon gyűlések verődtek össze, hallani lehetett a szónokok lángoló beszédeit, "Le az önkényuralommal!" feliratu zászlók lobogtak./36/

A Pétervári Bizottság a III. pártkongresszusnak adott beszámolójában ezeket írta: "A Nyevszkij proszpekten és a Téli Palotánál a hangulat 12. után olyan erős, olyan határozott volt, hogy minden agitáció feleslegesnek látszott. Délelőtt 10-től

/34/ CGIAL, f.1326,op.6,1905.d.33,1.3-6.

/35/ V.I.Lenin művei, 8.köt. 146.1.

/36/ Lásd: Gyűjtemény a Vperjod és a Proletarij cikkeiből, 1.füz. 59.1.

délután 5-ig agitátorainkkal jártam a Nyevszkij prospektet és olyan csoportot kerestem, amelyhez lelkesítő szavakat kellene intézni. De ilyet nem találtunk. A szó itt nem lett volna helyénvaló. Itt is ott is lengtek a zászlóink. Mellettünk fuvarosok szállították el a halottakat, utánuk pedig tódult a tömeg "Le a cárral!" kiáltással. Ha ez a tömeg fegyvert kap, bármire képes. A Vaszilij-szigeten a tömeg szétdúlt egy ócskavasboltot, és régi kardokkal fegyverkezett fel. Ez nagyon siralmas látványt nyújtott. Mindenünnen felhangzott a kiáltás: "Fegyvert! Fegyvert!" Estére alaposan megváltozott a szervezéssel szemben megnyilvánuló hangulat. Lelkesedéssel hallgatták szónokainkat. A szervezők oda tudják vinni a tömeget, ahová csak akarják. A hangulat az ezt követő napokban sem változott."/37/

A felkelés a pétervári munkások harcias magatartása ellenére sem tudott sikerre vezetni, mert ehhez még sem a kellő feltételek, sem a megfelelő erő nem volt meg. A munkásosztály még nem volt kellőleg megszervezve, nem volt elég öntudatos és nem volt felfegyverezve. V.I.Lenin a január 9-e utáni helyzetet elemezve a forradalmi szociáldemokrácia elé azt a soronkövetkező gyakorlati feladatot tűzte, hogy fegyverezzék fel a népet és készítsék elő a fegyveres felkelésre. "A szociáldemokráciára az a feladat hárul - írta V.I.Lenin - hogy gondoskodik a pétervári véres napok híreinek minél szélesebb körben való elterjesztéséről, szorosabban egybeforassza és jobban megszervezze sorait, s erélyesebben propagálja már réggen kiadott jelszavát: az egész nép fegyveres felkelését." /38/

+ + +

Január 9-e után az OSZDMP Pétervári Bizottsága fokozott szervező és agitációs-propaganda munkát végzett a tömegek között. Az ifjú forradalmárok tekintélyes részét bevonták az agitációs tevékenységbe, a röpiratok terjesztésébe, olyan munkába, amelyet azelőtt a forradalmároknak egy szűk köre végzett; megnőtt az illegális pártkörök száma; a körzetekben alkörzeti bizottságokat kezdtek alakítani; bátrabban kezdték bevonni a munkásokat a felelős agitációs és szervező munkába. Ennek ellenére januárban a munkásréteg a párt vezetőségi munkájában - úgy mint azelőtt - még mindig elég kis számu volt. Csak az alkörzetekben voltak tulsulyban a munkások vezető pártbeosztásban, de a körzeti bizottságokban és a Pétervári Bizottságban az értelmiségiek voltak tulnyomó többségben. Fokozódott a Pétervári Bizottság kiadói tevékenysége. Január 9-17-e között több mint 20 röpiratot bocsátott ki. Gyarapodott a szóbeli agitáció is. Január 24-én Sz.I.Guszev ezeket írta V.I.Leninnek: "Az események óriási tömeg erőt ébresztettek fel. Csak úgy áradnak a /legkülönbözőbb/ javaslatok. A valóságban az a helyzet, hogy óriási a konspirációs gépezetünk, mindössze arra van szükség, hogy ezt bizonyos részlegeken tökéle-

/37/ Az IMELSZ Levéltára, f.35.op.1.őrz.egys.1-26765. 1905. 40-41.l.

/38/ V.I.Lenin művei, 8.köt.103-104.l.

tesítsük, hogy kitűnően működjenek. Elég megemlíteni, hogy jelenleg 60 agitátorunk van /az igaz, hogy több mint a fele igen fiatal/, de nagy tömeg végzi és kész végezni a kisebb aprólékos munkát, a szaladgálást, a kézbesítést, a telefonálást, a bejelentéseket, a levelezést, az expedíálást, a levélküldést, és végül a különböző anyagok egyszerű nyilvántartását."/39/

A január 10-én kibocsátott röpiraton a bolsevikok felhívták a pétervári proletariátust, hogy folytassa a sztrájkot, fegyverkezzék fel, építsen bariádokat. "A munkásokhoz" című röpiratban megfogalmazták a proletariátus fő gazdasági és politikai követeléseit. "A katonákhoz" intézett röpirat arra hívta fel a csapatokat, hogy ne lőjenek munkástestvéreikre, hanem adják át fegyvereiket a munkásoknak. A pétervári proletariátushoz intézett röpiratokon kívül az OSZDMP Pétervári Bizottsága külön röpiratokat intézett egyes körzetek, egyes gyárak munkásaihoz is és felszólította őket a sztrájk folytatására.

A bolsevikok már január 9-én este és különösen az ezt követő napokon nagy gyárakban, sőt a fővárosi utcákon is munkásgyűléseket rendeztek, amelyeken megvitatták a "véres vasárnap" eseményeit. Sokezer ember volt jelen a Peterhofi uton, a Nyevszkij proszpekten, a slisszelburgi uton rendezett gyűléseken és összejöveteleken./40/. Egy Pétervárról Zürichbe küldött, és a titkosrendőrség által elfogott levélben egy szemtanu ezeket írta: "Az egész slisszelburgi ut beszél: hihetetlen, hogy mi megy végbe; egymást érik a gyűlések, tüntetések..." /41/.

Az OSZDMP Pétervári Bizottsága a gyűlések és összejövetelek szervezésével egyidejűleg minden erőfeszítést megtett a sztrájkharc kiterjesztésére. Az üzemekben újabb sztrájkbizottságokat alakítottak és a régiakat megerősítették /42/. Ezek a bizottságok vezették a sztrájkokat és gyűjtötték a pénzt, hogy segítséget tudjanak nyújtani a sztrájkolóknak.

A rendőrség a lakosság terrorizálására és a sztrájkoló munkások diszkreditálására provokátorokat küldött az üzemekbe, csavargókat fogadott fel kirakatüvegek beverésére és boltok kifosztására. Alöltözékes rendőrhivatalnokok azt a hirt terjesztették, hogy a sztrájkok résztvevőit le fogják tartóztatni, Szibériába száműzik, vagy a Mandzsuriában harcoló hadseregbe osztják be őket. Igyekeztek meggyőzni a kis- és középüzemek munkásait, hogy a nagy gyárak már működnek.

/39/ CGIAM, f.102. rendőrségi osztály, op.5, különosztály, 1905. d.5, r.1, l.A, l.37.1. ob-

/40/ Gyűjtemény a Vperjodból és a Proletarijból, I.füz.52, 67.1.

/41/ CGIAM, f.102. rendőrségi osztály, op.5. különosztály, 1905. d.5.r.1.1.11.

/42/ Az IMELSZ Levéltára, f.25, op.6, őrz.egys.202-37185, 1905. 1.1. - Lásd továbbá: Gyűjtemény a Vperjodból és a Proletarijból, I.füz.142.1.

A bolsevikok leleplezték a hatósági provokációkat és felhívták a pétervári munkások figyelmét, hogy ne menjenek lépre a híreszteléseknek, tartsanak ki és maradjanak fegyelmezettek, tanusítsanak proletár osztályszolidaritást és ne vegyék fel a munkát, amíg az általános sztrájk be nem fejeződik. A bolsevikok felhívásai sikerrel jártak. A sztrájk szervezetten zajlott le. Hogy milyen forradalmi aktivitást tanusítottak a főváros munkásai, erről ékesszólóan tanuskodik az a levél, amelyet az obuhovi gyár munkásai írtak a gyárvezetőnek a január 12-én kifüggesztett fenyegető hirdetményére. Az obuhovi munkások bátran és határozottan kijelentették, hogy szolidaritással viseltetnek a pétervári sztrájkoló munkásokkal és szilárdan el vannak tökéelve, hogy bármi áron is kivívják gazdasági és politikai követeléseik kielégítését. Ragaszkodtak küldötteik hivatalos elismeréséhez és kategorikusan elutasították a gyárvezetőség által kinevezett "küldötteket". Néhány kis- és középüzem tulajdonosa engedményeket tett, beleegyezett a munkanap lerövidítésébe és a bérnorma fel-emelésébe. De a sztrájkolók nem voltak hajlandók felvenni a munkát, kijelentvén, hogy bár ők maguk kielégítettnek tartják követeléseiket, de nem kezdik meg a munkát, amíg "a többi nagy gyárak meg nem indulnak"./43/.

A pétervári proletariátus harca 1905 januárjában tömegjelleggel öltött. Felébresztette és mozgásba hozta a pétervári munkások tömegét. Még a gyári ellenőrzés nyilván szépitett számadatai szerint is Péterváron sztrájkoló munkásság száma a következő: január 7 - 105.000, január 8. - 111.000, január 10. - 125.000, január 11. - 122.400, január 12. - 113.050, január 13. - 109.000 /44/. Ehhez a számhoz még hozzá kell számítani a kincstári üzemek kb. 32.000 sztrájkolóját. Ezeket a gyári ellenőrzés nem vette számításba, holott ezek haladtak a pétervári sztrájkoló munkások élén. Ilymódon január 10-én, amikor a politikai tömegsztrájk a városban elérte tetőfokát, a sztrájkolók száma meghaladta a 150.000-et.

Január 10.-e után a sztrájk bár fokozatosan, de lanyhulni kezdett, ez a munkások kitartásáról és szervezetségéről tanuskodik. Az obuhovi és a balti gyárban január 13-án felvették a munkát, de ez csak megszakítással és nem teljes létszámmal folyt. /45/ A balti gyár igazgatója jelentette a tengerészeti minisztériumbeli felettesének, hogy bár a gyár ismét üzemben van, a katonai rendelkezéseket nem tudják teljesíteni /46/. A putyilovisták, akik az elsők között indították el a sztrájkot, az utolsók között fejezték be. A Putyilov-művekben a munka csak január 17-én indult meg és akkor is csak részben /47/.

/43/ Az IMELSZ Levéltára, f.25, op.6, őrz.egys. 202-37185.1905. 1.2.ob.

/44/ CGIAL, f.22, opl, 1904-1905.d.749, 134-144.1.

/45/ GIALO, f.1267, d.1048, 1905.9.1.

/46/ U.o. f.1304, op.1, szv.152, 1905.d.838, 1.100.

/47/ CGIAL, f.23, op.17, 1905.d.339.1.29.

1905 januárjában a bolsevikoknak nemcsak az illegalitásnak és a cárizmus kegyetlen üldözésének körülményei között végzett munkával kapcsolatos rendkívül nagy nehézségeket kellett leküzdeniük, hanem kitartó harcot kellett folytatniuk a gaponisták és a párton belüli mensevikek ellen. N.K.Krupszkaja 1905 február 1-én írt levelében kiemelte, hogy a pétervári proletariátus forradalmi harca élén álló Pétervári Bizottság milyen energikus munkát végzett a januári napokban. "A bizottság - írta N.K.Krupszkaja - rendkívül megfeszített tevékenységet fejtett ki: nagy tömeg röpiratot adott ki, szónokokat küldött ki, megszervezte a pénzgyűjtést, hogy a sztrájkolók között segélyt tudjanak szétosztani, a bizottság vezetésével kezdtek a sztrájkolók fegyverkezni, barikádokat építeni"/48/.

V.I.Lenin fáradhatatlanul figyelemmel kísérte az OSZDMP Pétervári Bizottságának tevékenységét és Sz.I.Guszevhez, R.Sz. Zemljacskához és a Pétervári Bizottság többi vezetőihez intézett leveleivel irányította a fővárosi pártszervezet munkáját. A pétervári bolsevikok irányadó utmutatásokat merítettek V.I.Leninnek a VPERJOD-ban megjelent cikkeiből /A Vperjodot illegális utakon juttatták el külföldről Oroszországba és terjesztették a pétervári munkások között/. Az OSZDMP Pétervári Bizottsága kiadott röpirataiban gyakran idézte a VPERJOD-ban megjelent jelszavakat és egyes cikkeket. Ily módon terjedtek a lenini eszmék a munkástömegek között.

A cári Oroszországban, ahol a proletariátus forradalmi pártját üldözték, ahol a munkássajtó még a létjogosultságtól is meg volt fosztva, ahol betiltották a szakszervezeteket, ahol nem volt parlament, ahol nem voltak meg a politikai szabadságjogok, a tömegsztrájk különösen fontos eszköz volt arra, hogy a munkáosztály széles tömegeit és velük együtt az ország összes demokratikus erőit bevonják a harcba. A pétervári munkások januári sztrájkja harcra gyújtotta a főváros különböző demokratikus rétegeit.

+ + +

Január 18-án a politikai tömegsztrájk végetért Péterváron, a munkások harca azonban nem szakadt félbe. Naponta megtörtént, hogy munkások részleges sztrájkot indítottak, a munkások és a gyárvezetőségek közötti konfliktusok gyakran a rendőrséggel és a katonasággal való nyílt összeütközésekbe torkoltak. A munkások harca szervezettebb jelleget kezdett ölteni. A sztrájkok az üzemekben rendszerint előzetes agitációs és szervezési előkészítés után indultak meg. Megnőtt a politikai sztrájkok száma. Január végén a bolsevikok vezetése alatt Péterváron a megismételt sztrájkok egész hulláma indult el. A munkások áttértek olyan bátor akciókra, mint az önhatalmulag megvalósított nyolcórás munkanap /a Putyilov-művekben, a Francia-Orosz gyárban, a Vagongyárban, a nyikolajevszki vasutvonalon/, sajátmaguk bonyolították le a küldöttválasztásokat /az ugyne-

vezett munkásválasztottak választását/.

A pétervári proletariátus kitartó sztrájkharca 1905 januárjában bizonyos eredményekkel járt. A munkások legfontosabb gazdasági vívmánya volt a munkabér felenelése, a büntetéspénzek csökkentése, a munkanap leszállítása sok üzemben 11,5 órától 10-9 órára, magasabb bér fizetése a tulórákért. A háboru miatt rendkívüli fontossággal bírt a vasutak, meg a katonai és tengerészeti hatóságok üzemének munkája. A cári kormány ennek következtében az egyre ismétlődő sztrájkok nyomására kénytelen volt ezen üzemek munkásainak több gazdasági engedményt tenni. Február elején a vasutakon, valamint a tűzérési és tengerészeti hatóságok alá tartozó gyárakban bevezették a kilencórás munkanapot. De azokat a fő gazdasági és politikai követeléseket, amelyeket a pétervári munkások 1905 januárjában felállítottak, nem teljesítették.

A Péterváron lezajlott januári események az egész Oroszországban kibontakozó forradalmi akciók magvát, az első orosz forradalom magvát képezték. V.I.Lenin a következőképpen emelte ki a pétervári proletariátus forradalmi kezdeményezésének rendkívüli jelentőségét: "Egész Oroszországon viharként dübörög most végig a hős pétervári proletariátus jelszava: 'szabadság vagy halál!', és alább: 'Most mindenkinek a szeme előtt ott lebeg Pétervár proletár hőseinek példája'." /49/.

A pétervári munkások után a moszkvai proletariátus is fellépett, bár itt a mozgalom nem öltött olyan tömegjellegűt. A moszkvai munkásoknak a pétervári munkások iránti szolidaritássztrájkjában 43.000-en vettek részt. /50/ A mozgalom kiterjedt az egész központi iparvidékre, Ukrajnára, a Kaukázusra, Lengyelországra, a Baltikumra, Belorussziára, Szibériára, Bakuban, Batumban, Tifliszben, Revalban, Rigában, Varsóban, Lodzban, Tomszkban a politikai sztrájkot tüntetések és a munkások valamint a rendőrség és a katonaság közötti összetűzések kísérték. A gyári ellenőrzés nem-teljes adatai szerint a varsói kormányzóságban 47.190, a piotrkóvi kormányzóságban pedig 100.000 ember sztrájkolt. /51/. 1905 januárja folyamán Oroszországban 444.000 munkás sztrájkolt /52/, tehát több, mint amennyi az egész megelőző évtized alatt.

V.I.Lenin e napok eseményeinek elemzésében kiemelte, hogy milyen meglepően gyorsan tért át a mozgalom tisztán gazdasági talajról politikai talajra, milyen hatalmas volt a proletárok tiz- és százezreinek szolidaritása és ereje. "A pétervári sztrájk" c. cikkében ezeket írta: "Az élenjáró elnyomott osztály politikai tiltakozása és forradalmi energiája áttör minden akadályon, mind a külsőkön - a rendőri tilalmakon, mind a

/49/ V.I.Lenin művei, 8.köt. 86,89.1.

/50/ Gyűjtemény a Vperjodból és a Proletarijból.1.füz.69.1.

/51/ CGIAL, f.40.op.1.d.58.1905.1.13.

/52/ Lásd: V.I.Lenin művei, 16.köt.371.1./oroszul/.

belsőkön - néhány vezér eszméinek fejtelenségén és elmara-
dottságán. Az a munka, amelyet a szociáldemokrácia az elmúlt
évtized folyamán kifejtett, az a tapasztalat, amelyre a mun-
kásmozgalom ez idő alatt szert tett, meghozta gyümölcseit, a
legszélesebb körökben terjesztve el a szocializmus és a po-
litikai harc eszméit." /53/.

1905 januárjának eseményei széles visszhangra találtak kül-
földön. Európa nagyvárosaiban a munkásosztály és a lakosság
demokratikus rétege felháborodottan tiltakozott a cárizmus-
nak a pétervári munkások ellen foganatosított terrorintézké-
dései miatt és rokonszenvét fejezte ki Oroszország hős pro-
letariátusa iránt. Bécsben, Prágában, Krakkóban, Svájc sok
városában, Rómában, Nápolyban, Párizsban tiltakozásképpen
tömeggyűléseket és összejöveteleket rendeztek. Brüsszelben,
Triesztben és más városokban tüntettek a cári követségek
előtt "Le a cárizmussal! Le a gyilkosokkal!" jelszóval. Ang-
liában széleskörű gyűjtés indult a sztrájkolók megsegítésé-
re. Az 1905 januárjában Péterváron és Oroszország más köz-
pontjaiban lezajlott politikai sztrájkok szembeszökően meg-
mutatták az összes országok munkásainak, hogy a munkásmoz-
galmat marxista pártnak kell vezetnie, és a munkásmozgalmat
a harc és a szervezés új formáival gazdagította, elsősorban
is egy olyan fontos harci formával, mint a politikai tömeg-
sztrájk.

-.-.-.-.-

A.A. Si skova:

A bolsevikok harca a munkás-paraszt szövetségért az első orosz forradalom éveiben.

/Voproszi Isztorii, 1955. 2.sz./

Шишкова А.А.: Из истории борьбы большевиков за союз рабочих и крестьян в годы первой русской революции.

A 20. század elejéig Oroszország már messze előrehaladt a kapitalizmus útján, de a termelőerők további fejlődését gátolta a falu számos feudális csökevénye. V.I.Lenin így írt: "... a jobbágyság fenntartása a mezőgazdaságban teljesen lehetetlenné vált, megszüntetése erőszakos válság, az egész országra kiterjedő forradalom formáját öltötte." /1/ Az agrárkérdés az objektíve elkerülhetetlenné vált polgári demokratikus forradalom fő kérdése volt.

A falu kapitalista fejlődése fokozta a parasztság rétegződését. A parasztság zöme egyre nagyobb nyomorba jutott és proletárrá vált, kisebb része pedig jómódu paraszttá, kulákká. Az első polgári-demokratikus forradalom előestéjén Oroszországban a szegényparasztság a parasztság 65 %-át képezte, a középparasztság pedig 20 %-át tette ki. A középparasztszám állandóan csökkent. A falusi lakosság egyre inkább rétegződött, proletarizálódott. Ugyanakkor a parasztszámra súlyos teherként nehezedett a földesuri elnyomás. A parasztság érdekei és az ország gazdasági fejlődésének egész menete szükségessé tették a feudális termelési viszonyok maradványainak felszámolását.

A kétféle osztályellentét falun - az egész parasztság és a földesuri osztály, valamint a falusi proletárok és a falusi burzsoázia közötti ellentétek - kettős társadalmi harcot váltottak ki falun. Bár a két osztályellentét a falusi proletárok és a falusi burzsoázia között egyre fokozódott, a társadalmi fejlődés adott szakaszán az egész parasztság és a földesuri osztály közötti ellentét, az egész parasztságnak a feudális-jobbágytartó csökevények, a földesuri földbirtoklás elleni általános harca állt előtérben.

A munkásosztály és a parasztság érdekei összefonódtak a polgári-demokratikus forradalomban. A munkásosztálynak érdeke volt, hogy támogassa a parasztszámra a földesurak elleni harcot, vezesse és végigvigye a polgári-demokratikus forradalmat, megsemmisítse a cárizmust és a jobbágyrendszer maradványait és ezzel előkészítse a szocialista forradalom felé vezető utat. A parasztság viszont csak úgy tudta legyőzni a földesurakat és tudott megszabadulni a jobbágyi függőségtől, ha harcot a munkásosztály vezetése alatt és vele szövetségben folytatta. Az ország gazdasági és politikai fejlődése megteremtette az objektív alapot a munkásosztály vezette

/1/ V.I.Lenin művei, 13.köt. 435.1.

munkás-paraszt szövetség számára. Ez a szövetség az önkényuralom és a földesurak ellen vívott harc során alakult ki, mégpedig nemcsak ösztönösen. A munkás-paraszt szövetségért tevékenyen harcoltak a bolsevikok, akik a parasztság megnyerése érdekében felvették a harcot a munkás-paraszt szövetség meggyújtására törekvő polgári és kispolgári csoportok és pártok ellen. Az első orosz forradalom évei fontos szakaszt jelentettek ebben a harcban.

+ + +

Az első orosz forradalom, amelyet Oroszország munkásosztálya 1905 januárjában indított el, hatalmas lökést adott a parasztmozgalomnak. 1905 tavaszától kezdve a paraszti megmozdulások szokásos jelenséggé váltak, s egyre nőtt azoknak a járásoknak a száma, ahol paraszt-mozgolódások történtek. 1905 tavaszán a parasztmozgalom az európai Oroszország járásainak közelítőleg 1/7-ét /85 járást/ ölelte fel. 1905 derekán a parasztmozgalom széles körben elterjedt a szaratovi, tambovi, oreli, kurszki, harkovi, moszkvai voronyezsi, nyiznyij-novgorodi, penzai, tauriai kormányzóságokban. Forradalmi tömegmozgalom indult meg a hadseregben és flottában, ami bizonyos mértékben a földesuri földtulajdon ellen irányuló parasztmozgalom visszatükröződését jelentette. Az orosz munkások és parasztok nyomán megmozdultak a cárizmus által elnyomott nemzetiségek munkásai és parasztjai is. A földesurak ellen irányuló paraszti harc a következőkben nyilvánult meg: fát vágtak a földesur erdejében, szénát, gabonát vittek el a földekről, elszántottak a földesuri földekből, lerombolták a földesurak udvarházait. Ez a mozgalom általában ösztönös, szervezetlen jellegű volt. A forradalmi szociáldemokraták feladata volt tehát, hogy tudatosá, szervezetté tegyék és a helyes kerékvágásba tereljék a parasztmozgalmat.

A bolsevikok azért harcoltak, a munkás-paraszt szövetség megteremtéséért, mert ezt a szövetséget olyan döntő erőnek tekintették, amely alkalmas arra, hogy megdöntse az önkényuralmat, megsemmisítse a jobbágyrendszer maradványait, végigvigye a polgári-demokratikus forradalmat Oroszországban és megtisztítsa a szocialista forradalom felé vezető utat. A bolsevik párt már fennállása kezdetétől fogva rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított az agrár- és különösen a parasztkérdésnek, mivel azt kezdetben a polgári-demokratikus forradalom -, majd az oroszországi szocialista forradalom kérdése egy részének tekintette. V.I.Lenin megjegyzése szerint az orosz szociáldemokraták mindig abból indultak ki, hogy a jobbágyviszonyok megsemmisítésére irányuló agrárforradalom a tartalmát tekintve polgári-demokratikus forradalom szerves része és ezért a szociáldemokráciának minden alapja megvan arra, hogy a lehető legmesszebbmenően támogassa ezt az agrárforradalmat.

Az OSZDMP II. kongresszusán elfogadott agrárprogram követelte a megváltási díj és a dézsma, valamint a parasztságra, mint adózó rendre nehezedő mindennemű szolgáltatás megszüntetését, a parasztságot a földjével való szabad rendelkezés-

ben gátoló minden törvény eltörlését, az aránytalanul magas bérleti díjak csökkentését, parasztbizottságok alakítását a lehasított földek visszaszerzésére és a jobbágyrendszer egyéb maradványainak megszüntetését. A II. kongresszus akkor fogadta el ezt az agrárprogramot, amikor a pártnak még nem volt elég gyakorlati tapasztalata, amikor még nem rajzolódt ki eléggé a parasztmozgalom jellege, mérete és mélysége. A parasztmozgalom erősödése 1905-ben megmutatta a program elégtelenségét és szélesebbkörű követelések meghatározásának szükségességét. V.I.Lenin már 1902-1903-ban azt írta, hogy a "lehasított földek" visszaadásának követelését nem szabad válaszfalként felfogni, hanem ez csak egy kapu, mivel a szociáldemokraták csztják a föld nacionalizálási követelésének elvét és a forradalom meghatározott szakaszában azt előtérbe is fogják állítani. /2/

Az első orosz forradalom kezdetén az OSZDMP III. kongresszusán a bolsevikok a "lehasított földek" visszaadásának követelését felváltották az összes földesuri, kincstári, egyházi, kolostori birtokok és az uralkodóház birtokai elkobzásának követelésével. I.V.Sztálin rámutatott arra, hogy a párt akkor beszélt a "lehasításokról", amikor a parasztság még nem kapcsolódott be a mozgalomba. "De azután megváltoztak az idők. A parasztmozgalom kifejlődött. Ma már nem kell kiváltani - amugyis dühöng. Ma nem arról van szó, hogyan kell megmozdítani a parasztságot, hanem arról, hogy mit kell a megmozdult parasztságnak követelnie. Világos, hogy itt határozott követelésekre van szükség, és íme, a párt azt mondja a parasztságnak, hogy minőn földesuri és kincstári föld elkobzását kell követelnie. /3/ Ezért az első orosz forradalom idején a bolsevikok fő követelése az agrárkérdésben a földesuri és egyéb magánbirtokosi földek elkobzása volt.

Az OSZDMP III. kongresszusa "A parasztmozgalomhoz való viszonyról" hozott határozatában megállapította, hogy az egyre fokozódó ösztönös és politikai öntudattal nem rendelkező parasztmozgalom szükségszerűen a fennálló rendszer és általában a jobbágyrendszer minden maradványa ellen irányul. Az OSZDMP III. kongresszusa rámutatott arra, hogy a szociáldemokraták feladata támogatni a fennálló társadalmi és politikai rend ellen irányuló mindennemű forradalmi mozgalmat, de ugyanakkor a szociáldemokráciának arra kell törekednie, hogy a parasztmozgalom forradalmi demokratikus tartalmát megtisztítsa mindenféle reakciós ragadmánytól, s közben fejlessze a parasztság forradalmi öntudatát és végigvigye demokratikus követeléseit.

Gyakorlati intézkedésként a kongresszus felhívta a pártszervezeteket, propagálják a nép körében, hogy a szociáldemokrácia támogatja a parasztságnak forradalmi megmozdulását beleértve a földesuri, kincstári, egyházi, kolostori földeknek és az uralkodóház birtokainak elkobzását is. A kongresszus gyakorlati agitációs jelszóként kitűzte a parasztmozgalom ön-

/2/ Lásd, V.I.Lenin művei, 6.köt. 134,436.l.

/3/ I.V.Sztálin művei, 1.köt. 231.l.

tudatosodását elősegítő forradalmi parasztbizottságok alakításának jelszavát. A kongresszus megállapította, hogy az önkényuralom dezorganizálása és az ellene irányuló roham támogatása érdekében a parasztmozgalom legcélszerűbb formái a politikai tüntetések, az adófizetés, a katonai szolgálat, valamint a kormányrendeletek és parancsnok teljesítésének kollektív megtagadása. Ugyanakkor a demokratikus forradalom szocialista forradalommal való átfejlesztésének feladataiból kiindulva a kongresszus feladatul tűzte ki a mezőgazdasági proletariátus önálló szervezeteinek létrehozását, a mezőgazdasági proletariátus és a városi proletariátus összefogását a szociáldemokrata párt zászlaja alatt./4/

A bolsevik agrárprogram volt az egyetlen tudományos agrárprogram, amely az orosz történelmi fejlődés számbavételén alapult és a parasztság alapvető érdekeit juttatta kifejezésre. A program tárgyalta a falu demokratikus átalakításában az 1905/7-es forradalomra váró feladatokat, de ugyanakkor kitűzte a forradalom következő szakaszában megoldandó szocialista feladatokat is. Világos, hogy a bolsevikok agrárprogramja gyökeresen különbözött a polgári és kispolgári pártok és csoportok agrárprogramjaitól.

Különösen veszélyes volt az ellenforradalmi liberális burzsoázia megalkuvó agrárprogramja. Ez a program a parasztok és a földesurak kibékítését tűzte ki célul. A "Felszabadulás" szövetség, a Zemsztvo-tagok szövetsége és más szervezetek liberális burzsoáziája /amely később a kadet-pártba egyesült/ minden erővel arra törekedett, hogy fenntartsa a földesuri birtoktulajdont. Meg akarták akadályozni, hogy a parasztok elfoglalják a földeket és ezért kilátásba helyezték a parasztnak, hogy a cári, kincstári, kolostori és az uralkodóház tulajdonában lévő földekből kiegészítik majd telkeiket. A liberális burzsoázia a magánkézen lévő földek jelentéktelen részének "elidegenítéséhez" járult hozzá, akkor is az elidegenítés végrehajtását az ugynevezett igazságos értékelés alapján követelte. Ez a program természetesen nem oldhatta meg Oroszországban a földkérdést, hanem csak arra szolgált, hogy a parasztnak elvonja a harctól. Az orosz liberális burzsoázia a mezőgazdaság porosz-utas fejlődéséért szállt sikra. A liberális burzsoázia arra törekedett, hogy visszatartsa a paraszti tömegeket a forradalomban való részvételtől és a maga oldalára vonja őket. A forradalmi proletariátus és a liberális burzsoázia között a parasztságért folyó harc volt az a fő harci irány, amely az első orosz forradalom sorsát meghatározta.

Egy olyan paraszti országban, mint Oroszország, megvoltak a kedvező feltételek ahhoz, hogy a burzsoá ideológia behatoljon a tömegekbe, hogy a kispolgári illúziók, utópikus eszmék, opportunistá áramlatok keljenek életre. Az ugynevezett

/4/ Lásd: Az SzKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. 1954. 90-91.1.

narodnyik vagy trudovik pártok /népszocialisták, trudovik-csoport, eszerek/, kik a város és a falu kispolgárságának érdekeit tükrözték, akkor demokratikus pártok voltak, mert a jobbágytartó földesuri birtok ellen viseltek hadat, demokratizmusuk azonban következetlen burzsoá demokratizmus volt. A narodnyik pártok - és köztük az eszerek - a polgári rendhívei voltak. Azt remélték, hogy a forradalom eredményeképpen a hatalom majd a liberálisok kezébe jut. A FORRADALMI OROSZORSZÁG című eszer lap így üdvözölte az OSZVOBOZSGYENYJE /Felszabadulás/ című liberális ujság megjelenését: "Hadd arassák le azt, amit nem vetettek, hadd gyűjtsék be azt, amit nem ők vetettek, ez bennünket nem zavar, hisz mi szívesebben látjuk a liberális rendszert, mint az önkényuralmat".

Az eszerek azt tartották, hogy az agrárkérdést a föld szocializálásával, az egyenlősdí földhasználattal kell megoldani, azaz a földet a munka- illetve fogyasztási norma alapján kell felosztani a dolgozók között. De valójában a föld magántulajdonának megszüntetése és a "dolgozók használatára" való átadása, az egyenlősítő földhasználat, nem elégíthette ki a tönkremenő parasztságot. A parasztság zömének nem volt se munkaeszköze, sem igásállata és így nem volt módja gazdálkodni még ha lett volna is földje. Az agrárkérdés végleges megoldása, és a termelőeszközök gyökeres ujraelosztása érdekében arra volt szükség, hogy a polgári demokratikus forradalom szocialista forradalomná nőjön át. Az eszerek az egyenlősítő földhasználatot szocializmusnak nevezve a kisgazdák ama illúzióit támogatták, mintha a termelőeszközök magántulajdona és a kisárutermelő gazdaság fenntartása mellett gyökeresen meg lehetne javítani helyzetüket. Az eszerek nagy hévvel hajtogatták, hogy ők szocialisták. De ez kispolgári, narodnyik szocializmus volt, amelyben nyoma sem volt a szocializmusnak. Az eszerek az értelmiség kivételes szerepéről, az általuk rétegződésmentesnek vélt dolgozó parasztság szocializmusáról szóló régi narodnyik dogmákat vallották.

Az oroszországi kispolgári narodnyik pártok felléptek a feudális-jobbágytartó maradványok ellen és objektíve a mezőgazdaság kapitalista fejlődésének u.n. amerikai útja mellett szálltak síkra. Ez volt agrárprogramjuk haladó oldala. De e programoknak megvolt a másik, a reakciós oldala is, amely a liberális narodnyikságból fakadt. Az a tény, hogy a narodnyikpártok agrárprogramjaiban mind haladó, mind reakciós momentumok voltak, ez visszatükrözte a parasztság kettős jellegét. Ugyanakkor nem lehetett azonosítani a parasztokat - még az eszer parasztokat sem - az eszer értelmiséggel. V.I.Lenin szembeállította az élő, friss, igazi paraszti demokratizmust a narodnyik, fontolgató, szocialista frázisokkal, hangsúlyozta, hogy a parasztság a demokratikus harcban "csak ama tendenciák ellenére győzhet, amelyeket mozgalmába a narodnyik értelmiség visz bele"./5/

A bolsevikok leleplezték az eszer program álszocialista jellegét és egyben harcoltak a mensevikok által az eszerek

íránt tanusított doktrinér magatartás ellen. V.I.Lenin megalapította, hogy a mensevikek az eszerekhez való "közeledéstől" félve, a liberális burzsoáziához közeledtek. A mensevikek tagadván a munkás-paraszt szövetség lehetőségét, nem akarták megérteni, hogy az eszereket követő parasztokat a proletariátus oldalára kell vonni. A bolsevikok azon a véleményen voltak, hogy az önkényuralom és a liberális burzsoázia elleni harc érdekében lehet bizonyos megállapodásokat kötni az eszerekkel, azonban úgy, hogy a megállapodások semmiképpen se korlátozzák a szociáldemokrata párt önállóságát és ne sértsék alapelveit. A bolsevikok abból indultak ki, hogy az eszer-párt és a forradalmi szociáldemokrácia programja, taktikai és szervezési alapelvei között gyökeres ellentét áll fenn.

Az eszer-párt széles körben propagálta téves és káros elméleteit a falvakban. 1905-ben az ország központjában s az egyes vidékeken nagy mennyiségű eszer-irodalmat adtak ki a parasztok számára.

Az eszerek a falvakban u.n. "testvériségeket" alakítottak. Ilyen "testvériség" a penzai kormányzóságban mintegy 60, a szaratovi kormányzóságban pedig még ennél is több volt. A "testvériségek" a szaratovi kormányzóságban általában néhány tucat tagot számláltak, a nagyobb falvakban pedig néhány száz parasztból álltak. Így Dvojenki faluban /atkari járás/ az ottani "testvériségben" kétszázan vettek részt. A "testvériség" élén a falvakban 3-5 tagból álló bizottság állt. Ezek mellett a bizottságok mellett 8-12 emberből álló u.n. "harci osztagok" - lényegében terrorista csoportok - voltak. A "testvériségek" és "harci osztagok" kalandorjellegű tevékenységet fejtettek ki. A falvakban agrárterrort gyakoroltak, amely abban nyilvánult meg, hogy fát irtottak a földesurak erdeiben, fölégették az udvarházakat és legyilkolták a földesurakat és intézőiket.

Bresko-Breskovszkaja -a REVOLJUCIONNAJA ROSSZIJA című eszer lapban "Régi barát" álnév alatt irt leveleiben a parasztokat fegyverkezésre szólította fel. Ez bosszura, agrárterrorra való felhívás volt. Az eszereknek az volt a véleményük, hogy a parasztok ösztönösen vonzódnak az agrárterrorhoz és az eszer-pártnak csak az a feladata, hogy a parasztokat politikai gyilkosságra "serkentse". Az eszer párt agrárterrorjának semmi köze nem volt a fegyveres felkelés forradalmi jelszavához és bomlasztóan hatott a forradalmi parasztmozgalomra. Az eszerek befolyására széles körben alkalmazták az agrárterrort a szaratovi kormányzóság egyes körzeteiben, a tambovi, penzai, kurszki, tulai, oreli és voronyezsi kormányzóságok egyes járásaiban. Az eszerek a parasztmozgalom mögött kullogtak, magasztalták ösztönösségét és szervezetlenségét, politikai zürzavart és fejvesztettséget vittek a mozgalomba és ezzel kudarcra kárhoztatták azt.

A bolsevikok az OSZDMP III. kongresszusának határozatát követve leleplezték az eszer taktika káros voltát és arra törekedtek, hogy az ösztönös parasztmozgalmat a tudatosság és

a szervezethez medrébe tereljék és a proletariátus által vezetett általános forradalmi mozgalom részévé tegyék, a munkásokat és a parasztokat egységes harci szövetségbe tömörítsék. A bolsevikoknak e szövetség létrehozásáért vívott harcát nem tudjuk egyetlen cikk kereteiben megvilágítani. Ebben a cikkünkben e témának csak egy részét világítjuk meg, azt, hogy milyen harcot vívtak a bolsevikok az eszer párt ellen, a parasztmozgalom vezetéséért az első orosz forradalom fellendülésének időszakában.

+ + +

A parasztmozgalom tudatossá és szervezetté tételéhez arra volt szükség, hogy szociáldemokrata szervezetek alakuljanak falun. 1905-ben a falvakban a parasztokból és a mezőgazdasági proletariátusból szociáldemokrata körök alakultak, bár nem nagy számban és nem nagy létszámmal. Az OSZDMP Központi Bizottsága, a pétervári és moszkvai szervezetek és helyi bizottságok röplapokkal és felhívásokkal fordultak a parasztokhoz. A röplapok felhívták a parasztságot, hogy egyesüljön a munkásosztállyal és vele együtt keljen érdekei védelmére. A röplapokon megmagyarázták nekik a bolsevik agrárprogramot. Sok helyi pártszervezet végzett felvilágosító munkát az elnyomott nemzetiségek parasztjai között. A központi bolsevik sajtó több ízben kiemelte, hogy milyen széleskörű munkát folytat az OSZDMP kaukázusi szövetségi bizottsága a bolsevik irodalom grúz és örmény nyelven való kiadása terén. A kazáni bolsevik-szervezet a tatár és csuvas parasztok között folytatott felvilágosító munkát, az, hogy tatár nyelvű szociáldemokrata irodalmat terjesztettek a parasztok körében, kiderül sok akkori rendőrségi irattári anyagból is. A kazáni kormányzó a rendőrkapitánysághoz intézett jelentésében közölte, hogy 1905 április 8-án egy Zajnutdinov nevű paraszttól elkoboztak egy, - az OSZDMP kazáni bizottsága által aláírt - tatárnyelvű kiáltványt./6/

A parasztok körében 1905/7-ben elterjedt számtalan bolsevik röplap, újság és broszúra között fontos helyet foglalt el V.I.Lenin "A falusi szegénységhez" címen 1903-ban írt broszúrája. E broszúráról gyakran találunk említést különböző korabeli ügyiratokban, sajtóban, a forradalmi mozgalomban résztvevő parasztok emlékezéseiben, a rendőrhivatali jelentésekben. A kazáni bolsevikok lapjában egy tudósító megjegyezte, lejött az az idő, amikor a muzsik nem "Blüchert, és nem a buta mylordot hozza haza a vásárból", hanem a DONSZKAJA RECS és a MOLOT kiadványait és a régi ponyvairódalom helyett ott találjuk Leninnek "A falusi szegénységhez" c. broszúráját./7/ V.I.Lenin e broszúrájában népszerű formában kifejtette a bolsevikoknak az agrárkérdésről vallott nézeteit és széleskörűen megbíráltta az eszer párt agrárprogramját. V.I.Lenin a broszúrában az eszereket "a parasztok rossz tanácsadóinak/8/ nevezte, akik csak színleg barátai a kisparasztoknak.

/6/ Központi Állami Történeti Archivum /CGIA/ 102.f. 005, őrz. egys. 27, r. 2, k. 20.1.

/7/ Volzsszkij Kurjer c.lap /Kazán/ 1906.július.

/8/ Lásd V.I.Lenin művei, 6.köt. 390-391.1.

A PROLETARIJ 1905 szeptember 1-i számának "Falun" c. cikke beszámolt egy - konspiratív okokból N. elvtársnak nevezett - bolsevik agitátor munkájáról. Az a tehetséges, lelkes szónok a járásban nagy munkát végzett és kivívta a parasztok rokonszenvét. Mindennap felszólalt a falusi összejöveteleken; a parasztok 20-30 versztről jöttek el hozzá, ha bármilyen nézeteltérésük volt a földesurral. N.elvtárs élenhangú csatát vívott az eszerekkel és a liberálisokkal. Az ujság így írja le ezeket az összecsapásokat: "Roppant tömeg gyűlt össze a gyűlésen a 'felszabadítási párt', és az eszerek egy-egy vezetőembere és N. szólalt fel. A parasztok figyelmesen hallgatták a 3 párt politikai programját. Az eszerek szidalmakkal illették a szociáldemokratákat és olyan utópikus meséket adtak elő az agrárkérdésről, hogy még a parasztok is a fejüket vakargatták. N.elvtárs előadta, az agrárkérdésről vallott nézetét a parasztösszejöveteleken és propagálta a parasztbizottságok eszméit".

A moszkvai járási szervezet a parasztok közötti felvilágosító munka fokozására agrár-csoportokat szervezett. A falusi munka a szervezők előtt új kérdéseket vetett fel, többek között, hogy milyen legyen a viszony a parasztbizottságok és a szociáldemokrata bizottságok között. A falun dolgozó szociáldemokrata elvtársak egy csoportja nem értette meg az OSZDMP III. kongresszusának ebben a kérdésben hozott határozatait, de miután V.I.Lenin megvilágította ezt a kérdést, helyes utra tért.

A szaratovi kormányzósági szervezet keretében működő agrár-csoport szoros kapcsolatot tartott fenn a megyei, járási és falusi szociáldemokrata csoportokkal. A szociáldemokrata szervezetek falusi alapszervezete a szociáldemokrata parasztokból álló járási csoport volt./9/ Kazánban 1905 júniusában szintén szerveztek egy körzeti csoportot a parasztmozgalom vezetésére.

A vlagyimiri csoport hatáskörébe tartoztak a kovrovi, guszhrusztalni, szuzdali és moromai körzetek. A SZVETOCS bolsevik lap levelezője a lap 1906 május 23-i számában megállapította, hogy milyen megfeszített munkát végeznek a szociáldemokraták falun és hogy milyen nagy jelentőségűek a körzeti szociáldemokrata szervezetek. "Az európai Oroszország jelentős részét felölelő körzeti pártszervezetek erősítik befolyásukat falun" - írta a levelező.

A bolsevik propaganda hatására az élenjáró munkások mind jobban felismerték a munkás-paraszt szövetség jelentőségét és a proletariátus vezetőszeropét ebben a szövetségben. Számos munkásszervezet nyilvánította szolidaritását a parasztmozgalom iránt. A Putyilov-gyári munkások 1905-ben tartott gyűlésükön a parasztmozgalommal kapcsolatban hozott határozatukban megállapították, hogy a proletariátusnak kezét kell nyújtania a felkelt parasztságnak, hogy segítse őket a föld megszerzésében és szabadságuk kivívásában: "Mi, Putyilov-gyári

/9/ Rabocsij, szociáldemokrata lap /Szaratov/ 1906. 1-3. száma alapján.

munkások üdvözetünket küldjük a felkelt parasztnak, testvéreinket, a falusi proletárokat pedig felhívjuk, egyesüljenek velünk az OSZDMP zászlaja alatt, mert az OSZDMP soraiban a város és a falu proletariátusa vállvetve indul harcra a szocializmusért."/10/ A SZVETOCS moszkvai lap a következőket írta: "A munkások vidéki tartózkodásuk idején elvitték falura a mi eszméinket és jelszavainkat, dalainkat és irodalmunkat, felkeltették a leghaladóbb parasztnak érdeklődését programunk iránt, és egy egész sor teljesen új kérdést hoztak felszínre."/11/

Az önkényuralom által támoasztott akadályok, valamint a polgári és kispolgári pártok bomlasztó befolyása ellenére is behatolt a paraszttömegekbe az az eszme, hogy a proletariátusnak és a parasztságnak szövetségre kell lépnie. "Mi, alulírottak - írták a szaratovi kormányzóságból a parasztnak - csatlakozunk a felkelt munkásokhoz és megbizzuk meghatalmazottainkat, dolgozzanak ki egy olyan akciótervet a meginduló forradalomra, amelyet követhetünk"./12/ 1905 őszén Szamarában a Puskin-Népházban tartott munkásgyűlésen a helyi paraszti "Sztarobujanszkaja Reszpublika" egyik kiemelkedő tagja, akit kitörő örömmel üdvözölt a gyűlés, a munkásokhoz fordulva ezeket mondta: "Hogyha felleptek, ne feledjétek, hogy mi is fegyverben állunk és ha hívtok, azonnal segítségetekre sietünk"./13/

A munkásokszállal való egyesülésről szóló felhívások élénk visszhangot váltottak ki a parasztnak körében. Ez nyugtalanította a cári önkényurakat. A cári hivatalnokok panaszkodtak, hogy henezen tudnak boldogulni falun a munkásagitátorokkal. A tífiszi kormányzósági csondórparancsnokság főnökének 1905 március 1-én a rendőrkapitánysághoz írt jelentésében a következőket olvashatjuk: "...majdnem reménytelen harcolni az agitátorok ellen, mert ezek helybeliek, akik mint vándoriparosok ideiglenesen dolgoznak az üzemekben és gyárakban és így anélkül, hogy gyanút ébresztenének, bármilyen jóhiszeműnek látszó ürüggyel bármikor visszatérhetnek szülőfalujukba és ott mint fejlettebb emberek befolyással vannak a falubeliekre"./14/

Amíg a bolsevikok a proletariátus hegemoniájának eszméjét ottották a tömegekbe, addig az eszerek azt hirdették, hogy a forradalmi mozgalomban a kezdeményezés és a vezetés a parasztságot illeti. I.V.Sztálin sikraszállt azért a marxista eszméért, hogy a cárizmus és a kapitalizmus elleni harcban és a

/10/ Novaja Zsizny, 1905.nov.17./Szentpétervár/

/11/ Szvetocs, 1906.május 23.

/12/ Novaja Zsizny, 1905.november 12.

/13/ 1905. Az első orosz forradalom éve a közép-Volgavidéken. Gyűjtemény. Szamara, 1931. 64.1.

/14/ A Szovjetunió Forradalmi Muzeumának Archivuma, D. 7-5 B, 22718/137.

szocializmus építésében a vezetős szerepet a proletariátusnak kell játszania: "... a szociálforradalmárok a falun akarják megkezdeni a szocializmus megvalósítását - írta I.V.Sztálin. - Lehetséges-e ez? Mindenki tudja, hogy a város fejlettebb, mint a falu, hogy a város a falu vezére és következőképpen minden szocialista ügynek a városban kell kezdődnie"./15/

Volt eset rá, hogy az eszerek a parasztokhoz intézett kiáltványaikban őket a mezőgazdasági cselédek ellen uszították. /16/. Az eszerek hatására sokhelyütt összeütközés történt a munkások és parasztok között. Ilyen konfliktus zajlott le a Flanden-gyár /klini megye, moszkvai kormányzóság/ munkásai és a környékbeli parasztok között.

A bolsevikok megmagyarázták a parasztoknak, hogy milyen tartathatatlanok és károsak az eszer teóriák, igyekeztek a parasztokat kivonni az eszerek befolyása alól és a forradalmi proletariátus oldalára vonni őket. Erre felhasználták az 1905-ben megalakult Parasztszövetséget is, amelynek nagy befolyása volt a parasztság körében. A Parasztszövetség szervezői főként polgári liberálisok és eszerek voltak, de a Szövetség - összetételét tekintve - pártonkívüli parasztszervezet volt. A bolsevikok igyekeztek a Szövetségen belül elszigetelni a tömegektől a burzsoá liberálisokat és leleplezni az eszerpárt álszocialista jellegét, a parasztmozgalmat pedig az eszer párt törekvése ellenére a társadalom forradalmi-demokratikus átszervezésének útjára terelni.

A Parasztszövetség alapító kongresszusa 1905 július 31- augusztus 1-én ült össze Moszkvában. A kongresszuson 22 kormányzóságból 100-an vettek részt. A kongresszuson a vezetős szerepet a polgári és kispolgári funkcionáriusok, moszkvai ügyvédek, falusi agronómusok, orvosok és statisztikusok játszották. A kongresszuson határozatot hoztak a Parasztszövetség megalakításáról és a Szövetség programjáról. A bolsevik szervezetek részéről a kongresszuson A.L.Sesztakov vett részt, de a polgári és kispolgári elemek erőszakos magatartása következtében nem tudott lényeges befolyást gyakorolni a kongresszusra. "A kongresszus két napja alatt elkecsereedett harcot kellett vívnom a kadétek és az eszerek ellen - írta A.V.Sesztakov -. Ezek az alakok mintha külön azért jöttek volna el a kongresszusra, hogy kizsigereljék és megnyirbálják a hozott határozatokat. Először is az eszerek minden erőfeszítésükkel meggyőztették, hogy a 'népképviselőtről' szóló határozatba bevegyék a demokratikus köztársaság általam javasolt követelését... Amikor arról került szó, hogy adjanak-e a földbirtokosoknak megváltást a földért, az eszerek Fundaminszkij útján azt kérték, hogy 'ne ítéljék a földbirtokosokat inségre és éhezésre, ne fasszák meg őket egy bizonyos mennyiségű földtől és ezenkívül életük végéig nyugdíjat adjanak nekik"./17/

/15/ I.V.Sztálin művei, 1.köt.232.1.

/16/ Lásd: A.V.Sesztakov, A falusi munkások az 1905-1907-es forradalomban. M-L.1930.

/17/ A.V.Sesztakov, A föld lázadása, M.1923. 52-53.1.

A Parasztkongresszus, abban a kérdésben, hogy kié legyen föld, egy szavazat ellenében egyhangulag azt a határozatot hozta, hogy a földet "a nép közös tulajdonának kell tekinteni"./18/ Tehát a kongresszus a parasztek kivánságát tükrözte, a föld nacionalizálása mellett szavazott.

A PROLETARIJ bolsevik lap 25. számában megjelent "A parasztkongresszus" c. cikkében V.Kalinyin /V.A.Karpinszkij név alatt/ ezeket mondta: "A szociáldemokraták üdvözlük a liberális burzsoáziának azt az igyekezetét, hogy a parasztek politikai tudatra ébressze, de nem szabad elfelejteni, hogy a liberálisok részéről a parasztság 'politikai bizalmának megnyerésére' irányuló kísérletek nem jelenthetnek semmi mást, minthogy a parasztságot el akarják vonni a forradalmi utról, amelyre ezek már részben ráléptek. A szociáldemokráciának ez ellen energikusan küzdenie kell. A szociáldemokrácia feladata, hogy a parasztek a maga oldalára megnyerje és bevonja a forradalomba." Ezt a cikket V.I.Lenin szerkesztette és egy beszúrást tett, amelyben kiemelte a parasztmozgalom demokratikus jellegét.

A Parasztszövetségnek 1905 novemberében Moszkvában összeült második kongresszusa is a kadétek és eszerek vezetése alatt zajlott le. A bolsevikoknak egy kivétellel nem sikerült a kongresszus munkájába beiktatni híveiket. A kadet-eszer főkolomposok nem engedték résztvenni a kongresszus munkájában a bolsevikok moszkvai bizottságának képviselőjét, aki tiltakozott is a kongresszus vezetőinek magatartása ellen. A kongresszuson résztvevő parasztküldöttek általános beállítottsága forradalmi volt. A delegátusok kifejezték szimpátiájukat a parasztfelkelések iránt. A kongresszus üdvözlötte a szarato- vi és más 23 kormányzóság felkelt parasztjait. A kongresszus azt javasolta, hogy ne fizessenek megváltást a földért a földesuraknak, ne béreljenek tőlük földet és mint végső akciót az általános mezőgazdasági sztrájkot is megengedhetőnek tartotta.

De a kongresszus főkolomposai megbénították a parasztdelegátusok forradalmi szellemét. C.Csernov, az eszerek vezetője állandóan arra hívta fel a parasztek, hogy maradjanak a harc békés módszereinek keretén belül. Az eszerek befolyására a kongresszus az agrárkérdés megoldásának békés taktikája mellett döntött és a határozat egyik pontjaként az egyenlősítő földhasználatot fogadta el. Midőn a parasztek vidéken az Alkotmányozó Gyűlés összeülésének beására nélkül forradalmi uton elfoglalták a földeket, a kongresszus olyan határozatot hozott, amivel bilincsbe verte a parasztek kezdeményezését. A parasztkongresszus határozatában a következők állnak: "Az Alkotmányozó Gyűlésnek törvényhozási uton szilárd, igazságos és a nép akaratával egyező földbirtoklási rendszert kell létesíteni."/19/

/18/ A Parasztszövetség kongresszusának határozatai. Pétervár, 1905. IV.rész.

/19/ U.o. •

V.I.Lenin a NOVAJA ZSIZNY c. legális lap 1905 november 12-i számában "A proletariátus és a parasztság" c. cikkében fordult a kongresszus delegátusaihoz. V.I.Lenin a cikkben a bolsevik szociáldemokraták nevében üdvözlését küldte a Parasztszövetségnek, kiemelve a parasztok demokratizmusát, s a szabadságért és a földért való harcra való elszántságát. Pozitívan értékelte a kongresszusnak a mezőgazdasági sztrájkokról hozott határozatát. V.I.Lenin felhívta a parasztságot a munkásokszálllyal való szövetségre, majd éles kritikával illette az eszer agrárprogramot, és megnagyarázta a bolsevikok agrárprogramjának jelentőségét.

Míg a kongresszuson és a Parasztszövetség vezetőségében polgári liberálisok és eszerek voltak többségben, addig a bolsevikoknak az egyes helyi szervezetekben jelentős befolyásra sikerült szert tenniük. Így a szaratovi Parasztszövetség küldöttei 1905 decemberében Szaratovban tartott kongresszusukon nem voltak hajlandók elfogadni az eszer-párt programját és a szervezet új elnevezését: "A szociálforradalmárok pártjának parasztszövetsége". A kongresszus úgy határozott, hogy megtartja a parasztszervezet pártonkívüli jellegét és a bizottságba nemcsak eszereket, hanem bolsevikokat is megválasztott./20/ A Parasztszövetség szaratovi kongresszusa a fegyveres felkelés és a földesuri földek elkobzása mellett nyilatkozott.

A parasztszövetségben résztvevő parasztok ingadozásának és az eszerek és a "felszabadítás-pártiak" befolyása ellenére is készek voltak távolról sem békés eszközöket is alkalmazni. Így 1905 decemberében a Szumi városában tartott hatalmas parasztgyűlésen folyt le a járási sztarsina választása. A Parasztszövetségnek a gyűlésen felszólalt aktív tagja ezeket mondta: "Testvéreim! Kérelemmel kell fordulni az uralkodóhoz, rendelje el, hogy a földet elvegyék a pópáktól és a gazdag kolostoroktól és ezt a földet osszák fel közöttetek, parasztok között, egyenlően, és ha ezt a kérelmet egy hónap leforgása alatt nem teljesíti, akkor a földet maguk a parasztok osszák fel..." /21/

A bolsevikoknak kétségtelenül szélesebb és erősebb kapcsolataik lettek volna a parasztok tömegeivel, ha egyes helyi pártszervezetek nem becsülték volna le a Parasztszövetség jelentőségét. A parasztságnak a Szövetségbe tartozó tömege hajlamos volt a kispolgári illúziókra és az eszerek hatása alatt állt, de amint egyes szervezetek tapasztalata mutatta, a parasztokat a helyes utra lehetett vezetni. A Parasztszövetség az első orosz forradalom éveiben életrevaló tömegszervezet volt, amely nagy szerepre volt hivatva a forradalomban.

Az OSZDMP III. kongresszusa felhívást bocsátott ki a forradalmi parasztbizottságok megalakítására. E bizottságok feladata volt, hogy szervezettséget és politikai öntudatot vigyenek a parasztmozgalomba. V.I.Lenin megállapította, hogy

/20/ Biloje, folyóirat, 8.sz. 1908. 35.1.

/21/ A Szovjetunió Forradalmi Muzcumának Archivuma, D.7-5.B, 10.518 /3/ sz.

helytelen lenne ezeket a bizottságokat azonosítani a falusi szociáldemokrata szervezetekkel, mert ha a bizottság szociáldemokrata, akkor nemcsak paraszt, ha paraszt, akkor nem tisztán proletár, nem szociáldemokrata. A parasztbizottságokat a szociáldemokrata szervezetek vezetése alatt kell megalakítani./22/

A központi és a helyi pártsajtó széles körben propagálta az OSZDMP III. kongresszusának a forradalmi parasztbizottságok szervezéséről hozott határozatát. A NOVAJA ZSIZNY legális bolsevik lap harmadik számának "A soronkövetkező feladatok falun" c. vezércikke megmagyarázta a forradalmi parasztbizottságok feladatait. "E bizottságok kötelessége az - írta a lap - hogy gyakorlatilag megvalósítsa a demokratikus rendszert falun a jelenleg uralkodó nacsalnyik-önkénnyel szemben. Ugyancsak foglalkozniuk kell a vidéki földviszonyok szabályozásának kérdésével... Minél előbb létrehozzuk a paraszt-ság említett szervezetét, annál erősebbek lesznek a szabadság és a demokratizmus vívmányai Oroszországban"./23/

A forradalmi parasztbizottságok kérdését megvitatták a szociáldemokrata szervezetek 1905-1907-ben lezajlott konferenciáin. Így például az OSZDMP Kaukázusi /bolsevik/ Szövetségének IV. konferenciája, amely az OSZDMP III. kongresszusa után ült össze, határozataiban rámutatott arra, hogy a parasztság forradalmi mozgalmának fokozása, továbbá tudatosabbá és szervezettebbé tétele érdekében a helyi szervezeteknek haladéktalanul hozzá kell látni a forradalmi parasztbizottságok megszervezéséhez. Emellett a konferencia felhívta a figyelmet arra, hogy ezeket a szervezeteket ne cseréljék össze a szociáldemokrata szervezetekkel.

A volgai körzeti bolsevik szervezetek konferenciáján /amelyet az OSZDMP kazáni bizottsága 1906 őszére hívott össze Szamarába/ határozatot hoztak a forradalmi parasztbizottságok megalakításáról, hogy ezek a harc döntő pillanatában készek legyenek lefegyverezni a rendőrséget, elfoglalni a távírdát és a vasutállomásokat, hogy népfelkelő osztagokat alakítsanak a büntető-osztagokkal való szembeszállásra, elfoglalják a kincstárat, elkobozzák a földeket és bocsássák ezeket a forradalmi parasztbizottságok gondozása alá az Alkotmányozó Gyűlés határozatáig./25/

A PRIVOLZSSZKIJ KRAJ /Lenin irányzatához tartozó szaratovi szociáldemokrata lap/ és a szociáldemokraták által 1905-ben külön a parasztok számára kiadott KRESZTYANSZKIJ LISZTOK c. lap nagy figyelmet szentelt a parasztmozgalomnak s felhívta a parasztokat a parasztbizottságok megszervezésére. A bolsevikok a parasztbizottságokat a parasztfelkelések és a földesuri földek elkobzási szerveinek tekintették. A bolsevikok azt tartották, hogy a földesuri földek elfoglalását a forra-

/22/ Lásd: V.I.Lenin művei, 9.köt. 237.1.

/23/ Novaja Zsizsny, 1905. október 29.

/25/ Lásd: Proletarij /az OSZDMP moszkvai és szentpétervári bizottságainak lapja/, 1906. november 26.

dalmi parasztbizottságok útján már az Alkotmányozó Gyűlés összehívása előtt el kell kezdeni, hogy ezzel kiváltsák a parasztság kezdeményezését a földesurakkal a földért folytatott harcukban. A forradalom során a parasztbizottságok az ideiglenes forradalmi kormány szerveivé válhattak.

Bár gyér és elszórt adatok állnak csak rendelkezésünkre a forradalmi parasztbizottságok tevékenységéről, de így is bizvást következtethetünk arra, hogy széles körben elterjedt szervezeti forma volt ez és nagy szerepet játszott falun. Példaképpen szolgálhat a Nyikolajevszkij gorodok faluban /Szaratov megye/ működő parasztbizottság tevékenysége. /26/ Nyikolajevszkij gorodok körzeti parasztbizottságába 18 faluból falvanként 2-2 tagot választottak be. A bizottság a mezőgazdasági iskola épületében rendezkedett be, és azt a feladatot tűzte maga elé, hogy az összes falusi szerveket választott szervekkel váltsa fel és rájuk ruházza a végrehajtóhatalmat. A parasztbizottság munkatervében szerepelt a katonai és adólisták megsemmisítése, a fegyverek beszedése a lakosságtól és a parasztosztagnak való átadása, jegyzék összeállítása a nagybirtokokon tároló gabona szétosztásáról és a gabona díjtalan szétosztása a dolgozó lakosságnak, a falusi forradalmi bizottságok megszervezése és ezeknek meghatalmazottaik által történő irányítása. Az volt az elgondolás, hogy a körzeti bizottság egész munkáját a szaratovi területi bizottság vezetése alatt fogja végezni és az OSZDMP utmutatásai szerint fog eljánni.

Nyikolajevszkij gorodokban a parasztok gyűléseiken elhatározták, hogy minden forradalmi rendszabályt szervezeten fognak fogantatosítani, rablás és garázdálkodás nélkül. A rendfenntartást a falvakban a fegyveres parasztőrség végezte. A földesuraktól a parasztbizottság előirányzata szerint kobozták el a gabonát. A felkelt parasztok megjelentek a mezőgazdasági iskola gazdaságában liszt és gabona rekvirálására és a körzeti parasztbizottság határozata értelmében 4.000 pud gabonát hagytak meg az iskola szükségletére, 8.000 pudot pedig elrekviráltak a szűkölködők közötti szétosztásra. A gabona és a fegyverek elrekvirálása alkalmával nyugtát adtak át a földesuraknak "A Szociáldemokrata Parasztbizottság" aláírással. Ezt a nyugtát az Alkotmányozó Gyűlésnek való bemutatásra szánták.

Amikor egy Beklemisev nevű földesurnál a földesur alkalmazottai széthordták vagyonát, a parasztbizottság vezetése alatt álló felkelt parasztok a földesurtól egy írásbeli igazolást kértek, hogy a parasztok "gabonán és fegyvereken kívül mást nem vittek el és nem is akartak elvinni". Ezek a tények azt mutatják, hogy milyen öntudatosságot és szervezottséget tudtak teremteni a parasztok között működő bolsevikok.

Nyikolajevszkij gorodokban a forradalmi parasztmozgalom résztvevői között kiemelkedő szerepet játszottak a mezőgazdasági iskola tanulói. A rendőrkapitányság a Nyikolajevszkij gorodok-

/26/ Lásd: Novaja Zsizny, 1905. 6., 11., 21. sz.

ban lezajlott eseményekről írt jelentésében beszámol arról, hogy Nyikolajevszkij gorodokban a "Mária" mezőgazdasági iskola tanulói voltak a parasztmozgalom fő agitátorai, elbarikádozták az iskolaépületet és vörös zászlót tüztek ki rá. Az események színhelyére katonai csapatokat küldtek a bűnösök letartóztatására, még az alkormányzó is kiszállt ide./27/

A szaratovi bolsevikok nagy nehézségekkel küzdve működtek falun, hogy a parasztokat a forradalom oldalára vonják. A szaratovi szociáldemokrata ujság ezeket írta: "A szociáldemokraták számára egyáltalán nem mindegy, hogy a parasztság jobbra tér-e, a reakció karjaiba, vagy éppen ellenkezőleg, teljesen a felszabadító mozgalom oldalára áll-e."/28/

Nagy szerepet játszott a parasztbizottság Lgov megyében /kurszki kormányzóság/. Itt a parasztbizottság politikai jellegű parasztmozgalom felkelési szerve volt. A parasztok eltávolították a helyi hatóságokat, sztrájkokat szerveztek és fegyveres ellenállást tanusítottak a hatóságokkal szemben./29/ A kurszki kormányzó 1906 január 1-én rejtjeles táviratában értesítette a belügyminiszteri megbízottat az "erős, politikai jellegű parasztmozgalom"-ról,/30/ és a parasztság pacifikálására gépfegyvereket és tüzérséget kért. A jelentésre válaszul a belügyminiszter a legszigorubb rendszabályok alkalmazását rendelte el: "...a lázadók falvait el kell törölni a föld színéről, őket magukat pedig minden kimélet nélkül fegyveres erővel ki kell irtani."/31/

A parasztbizottságokat megszervezték Gzsat megyében is /szmolenszki kormányzóság/. A falvakban 25 főre egy-egy képviselőt választottak. A választásokon résztvettek az összes 20 éven felüli férfiak és nők. A kiválasztottak járásonként ültek össze, megvitatták a falvak szükségleteit és 3 tagból álló parasztbizottságokat alakítottak./32/

Nagyon elterjedtek a forradalmi parasztbizottságok Gruziában. E bizottságok a parasztfelkelés méltó szerveivé váltak. Gruzia felkelt parasztjai rendszeresen bojkottálták a helyi kormányintézményeket és forradalmi uton paraszti önkormányzati szerveket állítottak fel.

1905-1907-ben a magukat forradalminak tartó összes demokratikus pártok formailag a forradalmi parasztbizottságok mellett nyilatkoztak, de csak a bolsevikok tekintették ezeket a népi felkelés szerveinek és tüzték célul eléjük a falu társadalmi átalakításának feladatait. A bolsevikok megmagyaráz-

/27/ CGIA, Rendőrségi osztály, Különosztály, 1905. d.2540.sz. 108-109.1.

/28/ Privolzsszkij Kraj, 1905.nov.9./Szaratov/.

/29/ A Szovjetunió Forradalmi Muzeumának Archivuma, D.7-5.B, 6448.sz.

/30/ U.o.

/31/ U.o. D.7-5B, 18295/26.

/32/ Vperjod /az OSZD/b/MP moszkvai bizottságának lapja/, 1905. dec.3.

ták a parasztnak, hogy a hatalom kérdésének megoldása nélkül a helyi vívmányok nem lehetnek szilárdak és ezzel előkészítették a tömegeket az oroszországi általános fegyveres felkelésre, az önkényuralom megdöntésére és a köztársaság kikiáltására.

Amikor a bolsevikok a parasztnak a földesuri birtoktulajdon megsemmisítésére felhívták, tudták, hogy ez nem mehet végbe békés úton, erőszak és a földesurakkal való leszámolás nélkül. De a bolsevikok ugyanakkor ajánlották, hogy kerüljék a termelőerők esztelen rombolását, a jószág, az épületek, a vagyon megsemmisítését és csak végszükségben folyamodjanak ehhez. Lenin így írt: "Csak szörzszálhasogatók /vagy a nép árulói/ siránkozhatnak amiatt, hogy a parasztnak mindig ilyen eszközökhöz folyamodnak. De nincs miért eltitkolnunk, hogy a vagyontárgyak elpusztítása olykor csak a szervezetlenség következménye, annak a következménye, hogy nem tudják az ellenség vagyontárgyait magukhoz ragadni és megtartani, ahelyett, hogy elpusztítanak, - vagy a gyengeség következménye, amikor a harcoló bosszút áll az ellenségnek, mert nincs ereje ahhoz, hogy megsemmisítse, eltapossa az ellenséget"./33/

Azokban a kormányzóságokban, ahol az eszközök és egyéb nagyobb pártok befolyása túlsúlyban volt, általában ösztönös paraszti harcok dultak. Így például a rjazanyi kormányzóságban a földesuri udvarházak felégetése és lerombolása a paraszti akciók 44 %-át képezte. A föld elfoglalása 17 %, a politikai akciók 26 %-ot tettek ki. Más volt a helyzet azokban a kormányzóságokban, ahol a bolsevikok birtak jelentős befolyással. Ezekben a kormányzóságokban a paraszttömeg mozgalom magasabb színvonalu formái voltak túlsúlyban: így munkamegtagadás, földfoglalás, politikai akciók. A moszkvai kormányzóságban a földesuri udvarházak lerombolása az összes akciók 13 %-át, a bojkott és a munkamegtagadás 20 %-ot, a politikai akciók 54 %-ot tettek ki. A tveri kormányzóságban a földfoglalás 17 %-ot, a bojkottok és a politikai akciók 79 %-ot tettek ki./34/

A SZIN ITECSZSZTVA c. narodnyik lap el akarta háritani a NOVAJA ZSIZNY bolsevik lapnak azt a vádját, hogy az eszközök dezorganizálták a paraszttömeget a szaratovi kormányzóságban. A NOVAJA ZSIZNY tudósítója 1905 novemberében leleplezte a SZIN OTYESZSZTVA kibuvó-keresését és hangsúlyozta: meg lehet kérdezni az OSZDMP szaratovi bizottsága agrárcsoportjának bármely tagját, hogy mi miatt kellett neki főként harcolni az eszközök ellen, mindegyik azt fogja válaszolni, hogy "az agrárterror miatt"./35/ A szaratovi bolsevik lap szembeállította az agrárterror a munkásosztállyal szövetségben vívott szervezett, fegyveres felkeléssel és ezeket írta: "Nem! A parasztnak nem gyujtogatással javithatnak helyzetükön, hanem ha erős szövetségbe tömörülve a városi munkásokkal általános fegyveres fel-

/33/ V.I.Lenin művei, 11.köt. 111-112.1.

/34/ Lásd: A.V.Sesztakov, A parasztság harca az 1905-ös forradalomban. Sztarij Bolsevik, 1932. 2.sz.

/35/ Novaja Zsizny, 1905.nov.25.

keléssel elsöprik az önkényuralmi rendszert és kezükbe veszik a kormányhatalmat, ha elveszik a kincstártól, a földesuraktól, a kolostoroktól a földet, amely nélkül a paraszt nem tud élni"./36/

A forradalmi mozgalom Oroszországban 1905-ben óriási erővel fokozódott. A forradalom tetőpontját a decemberi fegyveres felkeléssel érte el.

Mint tudjuk, 1905 decemberében a parasztság nem egyszerre lépett fel a munkásosztállyal, bár együtt érzett a felkelt munkássággal. A parasztok nem értették meg, hogy a cár megdöntése nélkül nem lehet megdönteni a földesurakat, Hittel az eszerek megalkuvó pártjának. Az eszerek és a mensevikek a tömegek nyomására és szóban beszéltek a fegyveres felkelésről, de - a hivatalos eszer lap beismerése szerint - az eszerek pártja nem készítette elő a tömegeket a fegyveres felkelésre, hanem ellenkezőleg, éppen arra törekedett, hogy "a munkásokat a tartózkodó és óvatosabb taktika felé térítse"./37/ A REVOLJUCIONNAJA MISZL c. eszer lap a forradalom eredményeit összegezve, azt a következtetést vonta le, hogy az utóbbi két év alatt a pártok hibáinak főoka az általános felkelés eszméjétől való tulságos elragadtatás volt./38/

A moszkvai fegyveres felkelés idején, 1905 december 11-én, jelent meg a "Kormányzó-szenátushoz intézett cári ukáz", amely az Állami Duma új választási törvényét tartalmazta. A cárizmus abban reménykedett, hogy a Duma segítségével el tudja vonni a tömegeket a forradalomtól. Az eszer-párt I. kongresszurán ugyan határozatot hozott a Duma bojkottjáról, de ezt nem vitte végbe. Az eszerek és a többi narodnyik pártok a parasztok alkotmányos illúzióit táplálták, midőn a kadét Dumát demokratikus intézménynek hirdették, amely arra van hivatva, hogy megoldja a parasztság életbevágó kérdéseit.

1906-ban a parasztmozgalom Oroszországban még szélesebbkörűvé vált, mint 1905-ben, úgyhogy a parasztkérdés teljes éleségében vetődött fel az Állami Dumában. Éppen ebben az időben határolódtak el véglegesen az osztályok és pártok nézetei az agrárprogram tekintetében. A Dumában megjelent a trudovikok parasztcsoportja. De ennek a kérdésnek a vizsgálata túlhalad cikkünk keretein.

A bolsevikok harca a parasztságért, amely 1905-ben bontakozott ki és tovább folyt a Duma fennállásának időszakában, nagy jelentőséggel bírt. A harc azért folyt, hogy szoros szövetséget hozzanak létre a munkások és a parasztok - mint a forradalom döntő erői - között. A falun megjelent az öntudatos fiatal paraszt új típusa. "Érintkezésben áll a 'sztrájkosokkal', ujságot olvasott, beszélt a parasztoknak a városi

/36/ Kresztyanszkij Lisztok /az OSZDMP szaratovi bizottságának lapja/, 1905 július 1.sz. Az IMELSZ könyvtára, illegális fond.

/37/ Bjulletyeny PSzR, 1906. 1.sz.

/38/ Lásd: Znamja Truda /a szociálforradalmárok lapja/, 1908. nov. 13.sz.

eseményekről, megmagyarázta falusi társainak a politikai követelések jelentőségét, harcra buzdította őket a nagy nemesi földbirtokosok, a papok és a hivatalnokok ellen"./39/ A bolsevikok leleplezték az eszereknek azt az állítását, mintha az első orosz forradalomban nem lett volna teljes a proletariátus és a parasztság szövetsége, hanem ez a szövetség csak eszme formájában létezett. "A proletariátus erőinek és a parasztság erőinek szövetsége - írta V.I.Lenin - nem 'elképzelésben áll', és nem 'éppen csak megvalósulófélben volt' hanem jellemezte az orosz forradalom egész első időszakát, az 1905-1907-es évek valamennyi nagy eseményét"./40/

A munkás-paraszt szövetség megnyilvánult akkor, amikor a proletariátus forradalmi akciói együttérző visszhangot váltottak ki mind falun, mind a hadseregben. 1907 januárjában a VPERJOD c. bolsevik lap ezeket írta: "Az a vér, amelyet két évvel ezelőtt Péterváron hullattunk, nem hullott hiába, nemcsak a város, hanem a falu számára sem. Január 9-e nagy tett volt, amely után még szorosabbra fonódott a munkások és parasztok harca, és e szövetség előtt nem állhatnak meg az önkényuralom bástyái"./41/

De az első orosz forradalom idején feltárultak a parasztmozgalomnak nemcsak erős, hanem gyenge oldalai is. Kitűnt, hogy a bolsevikoknak erősebb harcot kell folytatniuk a parasztmozgalom vezetéséért, sokkal mélyrehatóbban és rendszeresebben kell foglalkozni a parasztokkal, hogy szervezettséget és öntudatot vigyenek a parasztmozgalomba. Ha mutatkozott is szervezetség a parasztmozgalomban 1905-ben, egészében véve mégis ösztönös, széttagolt volt, a parasztság lényegesen kisebb öntudatot mutatott, mint a munkásosztály. A parasztság nem vitte végig a harcot, csak ijesztgette a földesurakat, de nem semmisítette meg a földesuri földtulajdont. A munkások és a parasztok szövetsége a forradalomban még nem volt elég szilárd, a parasztság túl szétszórtnak, szervezetlenül és nem elég határozottan lépett fel. A parasztok ugyan igyekeztek szövetséget kötni a munkássággal a földesurak ellen, de még bíztak a cárrban. A munkások és parasztok szoros szövetségének létrejöttét megakadályozta az eszerek megalkuvó pártja. Ezek a körülmények voltak főképp azok, amelyek az első orosz forradalom vereségét okozták. A bolsevikok pártja ezt követőleg egész tevékenységében számbavette ezt a tanulságot. Még erősebben harcolt azért, hogy a proletariátust és a parasztságot szoros harci szövetségbe tömörítse.

~.~.~.~.~.

/39/ V.I.Lenin művei, 23.köt. 262.1.

/40/ V.I.Lenin művei, 15.köt. 337.1.

/41/ Vperjod, 7.sz. 1907.január.

L.K.Jerman:

A bolsevikok harca a demokratikus értelmiségért 1905-ben.

/Voproszi Isztorii, 1955. 2./

Ерман Л. К.: Борьба большевиков за демократическую интеллигенцию в 1905 году.

Az első orosz forradalom éveiben a bolsevik párt erős harcot vivott azért, hogy az értelmiség széles rétegeit a proletariátus oldalára vonja. A levéltárak, a bolsevik sajtó, az emlékiratok értékes anyagot nyújtanak e kérdés tanulmányozásához. A rendelkezésünkre álló anyag alapján egy cikk keretén belül be akarjuk mutatni, hogy a proletariátus forradalmi harcának és a bolsevikok tevékenységének eredményeképpen, hogyan kapcsolódtak be a forradalmi mozgalomba a dolgozó értelmiség különböző rétegeinek, a tanítóknak, az orvosoknak, a műszaki értelmiségnek, a vasuti, távírdai alkalmazottaknak, tisztviselőknek és kis állami hivatalnokoknak tömegei. A téma nagy terjedelme miatt jelen cikkünkben nem foglalkozunk a kérdésnek azzal az oldalával, hogyan vettek részt a diákok, és a művészek az 1905.évi forradalomban.

+ + +

A forradalomelőtti Oroszországban az értelmiség a kapitalista gazdaság és kultúra kiszolgálója, a burzsoázia követője volt. A kapitalizmus gazdasági alaptörvényének hatásaképpen nemcsak a munkásosztály és a parasztság tömegei nyomorogtak, hanem a dolgozó értelmiség széles rétegei is. A dolgozó értelmiség tömege jelentős részben a városi kispolgárság és a parasztság soraiból került ki és szintén a kapitalizmus igáját nyögte; szoros kapcsolatban állt a dolgozó néppel és életkörülményeit tekintve szembenállt a reakcióval. A burzsoá értelmiség anyagilag jól ellátott felső rétege viszont, amely főképpen a burzsoázia köréből került ki, gazdaságilag szoros kapcsolatban állt a tőkéssekkel és a földbirtokosokkal és támogatta az imperialista reakciót.

Az orosz birodalom 1897-ben fogamatossított népszámlálása a következőképpen állapította meg az egyes oroszországi értelmiségi csoportok foglalkozási összetételét:/1/

Pedagógusok /beleszámítva a magánórákat adókat is/	155.520
Egészségügyi dolgozók /orvosok, felcserek, gyógyszerészek/	58.200
A társadalmi és rendi intézményekben dolgozó alkalmazottak	46.300
A közigazgatási és törvénykezői hatóságok alkalmazottai	44.481
A postai és távírdai alkalmazottak	40.931

/1/ Lásd: Az első általános népszámlálás az Orosz Birodalomban 1897-ben, Szerk:N.A.Trojnyickij, II.köt.1901.256-284.l.

A vasuti alkalmazottak /az irodai alkalmazottak nélkül/	23.184
A bankok és biztosítóintézetek alkalmazottai	17.093
Művészek, zenészek, színészek	18.250
Ügyvédek és közjegyzők	8.391
Mérnökök és technológusok	4.010
Tudósok és írók	3.296

Bár ezeket az adatokat nem tekinthetjük teljeseeknek, mindenestre megmutatják, milyen kicsi volt az értelmiségiek számaránya az ország önállóan dolgozó lakosságához viszonyítva. Az értelmiség legjelentősebb részét a pedagógusok és az egészségügyi dolgozók alkották, akik különösen közel álltak a dolgozó tömegekhez. Számarány tekintetében jelentős réteget képviseltek az állami és magánintézmények alkalmazottai, köztük a vasuti és postai-távírdai alkalmazottak. Az értelmiségben a burzsoázia felső részét csak igen kis réteg képviselte.

Az értelmiség különböző csoportjainak anyagi és jogi helyzete nem volt egyforma. Az értelmiség felső, burzsoá rétege anyagilag jó viszonyok között élt, a dolgozó értelmiség széles tömege azonban nyomorgott. Különösen súlyos volt az elemi iskolai tanítók helyzete, akiknek abszolút többsége paraszti sorból vagy a városi kispolgárság köréből származott. Még a közoktatási minisztérium is kénytelen volt megállapítani, hogy a népiskolai tanítók "rendkívül gyengén vannak anyagilag ellátva"/2/. Az értelmiség jelentős része a zemsztvókban szolgált /orvosok, pedagógusok, statisztikusok és mások/. A zemsztvo-vezetőségekben teljhatalmat gyakorló földbirtokosok és tőkések mindenképpen lenézték a hemsztvo-értelmiséget, az ugynevezett harmadik elemet, mint "bérmunkásokat", és egész rendőrségi nyomozási hálózatot építettek ki ellenük, a feketeszázas sajtó pedig állandóan üldözte és feljelentgette őket. Nehéz helyzetben éltek a magán- és állami intézmények alkalmazottai is. A postahivatalokban a napi munkaidő 14-16 órára rugott. Szokásban volt, hogy ügyeletes szolgálatra büntetésképpen jelölték ki az alkalmazottakat. A távírdászok és forgalmisták munkaidejét a vezetőség önkényesen állapította meg és itt is széleskörű gyakorlat volt a fizetetlen éjjeli ügyelet.

Az 1905-1907-es polgári-demokratikus forradalomban a proletariátusnak és pártjának a burzsoáziához és a kispolgári értelmiséghez való viszonyát a Lenin által kidolgozott stratégiai és taktikai feladatok szabták meg. A cári önkényuralom és a jobbagyrendszer maradványai elleni harcban a főerő a munkás-

/2/ A Közoktatásügyi minisztérium 1802-1902 közötti tevékenységének történeti áttekintése, Összeállította: J. Rozsgyensztvenszkij. A közoktatásügyi minisztérium kiadása, 1902. 725.1.

osztály és szövetségese a parasztság volt, a munkásosztály vezetése alatt. Az értelmiség nem alkotott önálló erőt, hanem meghatározott társadalmi rétegek érdekeit tükrözte vissza. Az értelmiség felső rétege, amely a liberális burzsoázia érdekeit fejezte ki a nép rovására, a cárizmussal való meg egyezésre törekedett. A proletariátus forradalmi pártja leplezte az értelmiség felső rétegének burzsoá osztálylénységét, rábizonyította, hogy a cárizmus talpnyalója és a forradalom elárulója.

Más volt a bolsevikok viszonya a dolgozó, demokratikus értelmiséghez, amely a kispolgárság és a parasztság széles tömegeivel állt kapcsolatban, de kispolgári osztálytermészeténél fogva bizonytalan és ingatag volt. Legfőbb érdekei azonban egybeestek a proletariátus és a parasztság érdekeivel. A bolsevikok abból indultak ki, hogy a dolgozó értelmiség, ha ingatag is, de a néphez való közeledés révén nagy erővé válhat az önkényuralom elleni harcban./3/.

A bolsevikok ennek megfelelően határozták meg a különböző politikai irányzatokhoz való viszonyukat. A bolsevikok abból indultak ki, hogy az orosz értelmiség három csoportra oszlik: a polgári-liberális /amelyet a Felszabadítási Szövetség, majd a kadetok képviseltek/, a kispolgári /amelyet az eszerek képviseltek/ és a szociáldemokrata rétegre. A bolsevikok azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy az értelmiséget kivonják a liberális burzsoázia befolyása alól és a proletariátus oldalára vigyék a polgári-demokratikus forradalom feladatainak megvalósításáért folytatott harcban. A bolsevikok egyben azt is lehetségesnek tartották, hogy a forradalmi-demokrata kispolgári pártokkal és csoportokkal megállapodásokat kössenek az önkényuralom elleni közös harc érdekében. 1905-ben a bolsevik pártnak az értelmiségi tömegek megnyeréséért folytatott harca része volt annak a harcnak, amelyet a proletariátus a polgári-demokratikus forradalom tartalékaiért vívott.

+ + +

A bolsevik szervezetek a meginduló forradalomban nagy figyelmet szenteltek a munkásosztály és a parasztság közötti munkának, de egyben széleskörű propaganda, agitációs és szervező munkát fejtettek ki az értelmiség körében is.

Az értelmiségnek számszerint legnagyobb csoportja a falusi tanitóság volt. A PROLETARIJ bolsevik lap felhívta a tanítókat, hogy csatlakozzanak a proletariátus forradalmi harcához. A lap így irt: a tanítók "maguk közelről ismerik a nép nagy szükségét, minden nagy és kis kintzóját és fosztogatóját, ők bármely más egyszerű értelmiséginél jobban érzik a saját bőrükön a fennálló rendszer egész alávalóságát."/4/

/3/ Lásd: V.I.Lenin, 9.löt. 213.1.

/4/ Proletarij lap, 1905. 4.sz.

Pétervár, Moszkva és más városok bolsevikjai rendszeresen tartottak beszámolókat a pedagógus-gyűléseken, leleplezték az ezeken a gyűléseken résztvevő kadetokat és eszereket, megmagyarázták a tanítóknak az ország belső politikai helyzetét és az orosz polgári-demokratikus forradalom feladatait /5/.

1905 márciusában az OSZDMP tulai bizottsága kiáltványt intézett "A tanítókhöz és tanítónőkhöz"/6/. A kiáltvány megállapította, hogy az iskola és pedagógus nehéz helyzetének oka Oroszországban a fennálló társadalmi és államrend, amelyet az egész nép fegyveres felkelése útján meg kell dönteni. Az OSZDMP kazáni bizottsága "A néptanítókhöz" intézett felhívásában /7/ a közoktatásügy munkásait harcra szólította az önkényuralom megdöntéséért és a demokratikus köztársaság felállításáért. A felhívás kiemelte, milyen nagy jelentőségű munkát végeznek a tanítók a parasztok között. A parasztságot elvezetik "barátaikhoz és szövetségeseihez" - a forradalmi munkásokhoz. A kazáni bizottság hangsúlyozottan tanácsolja a tanítóknak a szakszervezetbe tömörülést.

Nagy figyelmet szenteltek a bolsevikok a vasuti alkalmazottakkal való foglalkozásnak. Ennek megvolt az oka, hiszen a vasutak nagy jelentőségűek voltak az ország életében és a vasuti alkalmazottak az értelmiség jelentős rétegét alkották, gyakran elég közeli kapcsolatban is álltak a vasuti munkások tömegével. E tekintetben jellemző a kievi bolsevikok tevékenysége, akik a kievi vasuti csomópont alkalmazottainak sztrájkját készítették elő és vezették. A VPERJOD c. bolsevik lap figyelemmel kísérte a sztrájk menetét./8/

Február elején a vasuti alkalmazottak egy csoportja, akiket a bolsevikok vezettek, tervbevették, hogy megszervezik a Dél-nyugati és a Kiev-poltavai vasuti igazgatóságok alkalmazottainak sztrájkját és ki is dolgozták a gazdasági követelések tervezetét. A követelések közé a következőket vették be: a vasuti igazgatóság körzetében működő alsó és középső csoportba sorolt alkalmazottak fizetésének felemelése, a háromműszakos beosztás bevezetése az állomásfőnökök és távírdászok számára, a díjazás nélküli éjszakai ügyelet eltörlése, évente egyhavi fizetéses szabadság minden alkalmazottnak. Az alkalmazottak kulturális szükségleteinek és jólétének megjavítását célozták a következő követelések: a könyvtárak díjtalan használata, a gyerekek díjmentes tanítása az általános iskolákban, ingyentalakás a vonalfelügyeleti alkalmazottaknak. Mivel a kormányhivatalnokok nagy visszaéléseket követtek el a vasutas nyugdíjassza kezelésében, ezért a vasuti alkalmazottak követelték a kassza alapszabályzatának gyökeres megváltoztatását és a kassza igazgatásából a gyűlölt hivatalnokok kirekesztését.

/5/ L.Menzsinszkaja, A pétervári pedagógusok 1905-ben. "A néptanító" c. lap, 1925.11.sz.40.1.

/6/ IMELSZ, Röpirat-anyag, C 45393.sz.

/7/ U.o. C 39640.

/8/ Vperjod, 1905. 11.sz.

A vonaligazgatóság önkényével szemben azt követelték, hogy alakítsanak az alkalmazottakból egy irodát, amely az alkalmazottak és a vonalvezetőség közötti nézeteltéréseket felülvizsgálja. A követelések közül csak egy volt politikai jellegű, mégpedig az, hogy az orosz-japán háború szükségleteire ne vonjanak le 1 %-ot az alkalmazottak fizetéséből.

A követelések tervezetét lesokszorosították az OSZDMP kievi bizottságának nyomdájában és a vonaligazgatósági és vonal-felügyeleti alkalmazottak között terjesztették./9/

Február 10-én a kezdeményező csoport gyűlést hívott egybe, amelyen azután 2.000 alkalmazott gyűlt össze. A gyűlést a bolsevikok vezették. A gyűlés résztvevőinek zöme passzív magatartást tanusított, sőt jónéhányan nem titkolták, hogy ellenséges érzülettel viseltetnek a forradalmi szociáldemokratákkal szemben. A szociáldemokraták politikai tárgyu beszédeit sokan ellenségesen fogadták. A követelések tervezetét tartalmazó röplapból kihúzták "Az OSZDMP kievi bizottságának nyomdája" aláírást. De a benne lévő gazdasági követelések felkellették minden egyes alkalmazott érdeklődését és a gyűlés elfogadta a bolsevikok javaslatát, hogy hirdessék ki a sztrájkot és a követelések végleges kidolgozására válasszanak küldötteket. A következő napokban a vonaligazgatósági alkalmazottak ahelyett, hogy szolgálatba mentek volna, gyűlésre mentek. A gyűléseken igen nagy számban vettek részt és ezek néha d.e. 10-től éjjel 2-ig tartottak.

A Vperjod kiemelte, hogy milyen nagy akvititást tanusítanak a gyűlések résztvevői a küldöttek által felvetett követelések megvitatásában. Különösen viharosan reagált az egyik gyűlés azokra a beszédekre, amelyekben leleplezték a vasutigazgatóság önkényét. "A kollektív szervezett harc átalakította az alkalmazottakat"/10/. Több ilyen gyűlés után a sztrájk résztvevői kezdtek szétkapkodni a bolsevik röplapokat és már általános helyesléssel találkoztak azok a beszédek, amelyekben a forradalmi jelszavakat, többek között az Alkotmányozó Nemzetgyűlés követelését, kifejtették. Így a kievi bolsevikok megvalósították a gyakorlatban azt a lenini eszmét, hogy a dolgozók elmaradt rétegeit gazdasági sztrájkokkal vonják be a politikai harcba. Még egy hét sem múlt el a sztrájk megindulása óta és a vasutigazgatóság máris kénytelen volt a sztrájkolók jónéhány fontos követelését teljesíteni.

A vasuti alkalmazottak között jelentős munkát végzett az OSZDMP moszkvai bizottsága is. 1905 január végén és február elején megindultak a moszkvai csomópont igazgatóságainak keretében dolgozó alkalmazottak sztrájkjai./11/ A tomszki bol-

/9/ IMELSZ, Röpirat-gyűjtemény, C 55537.sz.

/10/ Vperjod, 1905. 11.sz.

/11/ U.o. 9.sz.

sevikok felhívására a szibériai vasutvonal számos alkalmazottja részt vett a tomszki munkások január 18-án Sz.M.Kirov vezetésével lezajlott fegyveres felvonulásában. A vasutigazgatóság a tüntetésben való részvétel címén elbocsátotta a vasutvonal főkönyvelőségének 12 alkalmazottját. Az OSZDMP tomszki bizottsága "A szibériai vasutvonal alkalmazottaihoz" intézett felhívásában azt követelte, hogy vegyék vissza az elbocsátott elvtársakat./12/.

A pétervári proletariátusnak a január 9-i események utáni általános sztrájkjában részt vettek a főváros 50 gyógyszer-tárának alkalmazottai. A gyógyszertárak tulajdonosai kénytelenek voltak teljesíteni a sztrájkolók gazdasági követeléseit. A pétervári bolsevikok az elért eredmények megszilárdítása érdekében megalakították a gyógyszerészek kezdeményező bizottságát, amely azt a feladatot tűzte maga elé, hogy szakszervezetet alakít "az oroszországi dolgozók két ellensége - a cárizmus és a háta mögött megbuvó maroknyi tőkés - ellen."/13/. A VPERJOD szerkesztősége a kezdeményező csoport tevékenységének támogatására sietve közölte, hogy a kezdeményező csoporttal való kapcsolatot az ujság útján fenntart-hatják. A kezdeményező csoport márciusban összehívta a pétervári gyógyszerészeti alkalmazottak gyűlését. A gyűlés többsége helyesléssel fogadta a csoport tevékenységét és határozatilag kimondta, hogy az OSZDMP pétervári bizottságához kell fordulni segítségért./14/. 1905 februárjában és márciusában a proletariátus egyre szélesebben kibontakozó forradalmi harcának hatására sztrájkba léptek az egészségügyi alkalmazottak Voronyezsben, Novgorodban, Tomszkban, Jekatyerinovszlavban, Harkovban, Bakuban, Minszkben és az ország több más városában. Az általános párttevékenység mellett nagy forradalmi munkát végeztek az egészségügyi dolgozók között olyan kiváló bolsevik orvosok, mint M.F.Vlagyimirszkij, Sz.I.Mickjevics, V.A.Obuh, I.V.Ruszkov, N.A.Szemasko, Z.P.Szolovjov, D.I.Uljanov.

A bolsevik szervezetek arra törekedtek, hogy kiterjesszék befolyásukat a postai-távírdai, irodai és mérnöki-műszaki dolgozókra is.

De az első orosz forradalom kezdeti szakaszában a dolgozó értelmiség jelentős része politikailag még kevésbé volt aktív és gyengén vett részt a forradalmi harcban.

+ + +

A liberális burzsoázia a maga oldalára próbálta vonni az értelmiséget és mozgalmukat a maga érdekében akarta kihasználni. A burzsoá liberálisok központja - a "Felszabadítási Szövetség" - 1905 elején a mensevikek és az eszerek támogatásá-

/12/ IMELSZ, Röpirat-gyűjtemény, C 45025.sz.

/13/ Vperjod, 1905. 11.sz.

/14/ Proletarij, 1905. 3.sz.

val Moszkvában és Péterváron és más városokban értelmiségi "szakmai-politikai egyesületeket" kezdett alakítani. Az értelmiség zömének politikai éretlenségét kihasználva a "felszabadítók" az állítólagosan "osztályonkívüli" és "pártonfelüli" egyesületek cégére alatt olyan értelmiségi szervezeteket alakítottak, amelyeknek politikai platformja a mérsékelt burzsoá liberalizmus platformja volt. Február és április között Moszkvában és Péterváron egyre-másra alakultak a tanárok, ügyvédek, újságírók, mérnökök, egészségügyi dolgozók, pedagógusok, agronomusok, vasuti alkalmazottak, gyógyszerészek és irodai alkalmazottak "szakmai-politikai egyesületei". Ezekbe az egyesületekbe nemcsak a szövetségeket alakító és vezető burzsoá-liberális felső réteg lépett be, hanem a dolgozó értelmiség jelentős része is.

Az eszerek és mensevikek támogatták a "felszabadítók" terveit. Azért agitáltak, hogy a liberális-burzsoá "szakmai-politikai egyesületek" ne csak az értelmiséget, hanem a munkásokat és a parasztokat is felöleljék. A III. pártkongresszus "A liberálisokhoz való viszonyunkról" szóló határozata világosan megmutatta a bolsevikoknak, hogy milyen vonalat kell követni az értelmiségiek "szakmai-politikai egyesületeivel" szemben.

V.I.Lenin feltárta, hogy milyen célt akartak elérni a "felszabadítók", amikor a "szakmai-politikai egyesületeket" megalkotották. Ezek az egyesületek a liberális burzsoázia politikai szervezetei, a kadetpárt magva voltak. "Valójában liberális egyesületek. Nagyjában és egészében olyan egyesületek, amelyek az ugynevezett alkotmányos-demokrata, vagyis polgári-liberális párt magvát alkotják"/15/. A "szakmai-politikai egyesületek" lényegének ebből az értékelésből folyt a bolsevikoknak ezekhez az egyesületekhez való viszonya.

A "szakmai-politikai egyesületek"-ben való tagság kötelező feltétele volt, hogy az illető tag a liberális-burzsoá politikai programot elfogadja, s ezzel a szövetségbe való belépés gyakorlatilag azt jelentette, hogy az illető a proletár-ellenes burzsoá kadet-párt tagjává válik. Világos, hogy a bolsevikok nem léptek be ezekbe az egyesületekbe. E helyett viszont kitartóan harcoltak az értelmiség olyan széleskörű szakmai egyesületeinek a létrehozásáért, amelyek politikai nézeteiktől függetlenül az illető értelmiségi munkaterület összes, vagy majdnem összes dolgozóit összefogná, megvédené tagjainak gazdasági és politikai érdekeit, és harcolna a népi forradalom győzelméért. A bolsevikok feladatuknak tekintették, hogy szóval és tettel küzdjenek ezért, hogy a szakszervezetek - az értelmiségi szakszervezetek is - a forradalmi proletariátus zászlaja alatt harcoljanak. Ami az értelmiségi "szakmai-politikai egyesületeket" illeti, a bolsevikok nem léptek be ezekbe az egyesületekbe, de kötelességüknek tartották, hogy minél aktívabb munkát folytassanak ezen egyesületek tagjainak zöme - a burzsoá liberálisok által becsapott kispolgári értelmiség - között.

A bolsevikok taktikája az értelmiségi "szakmai-politikai egyesületekkel" szemben, a mensevikoknak és a bolsevik párt néhány tagjának ezekkel az egyesületekkel kapcsolatos anti-marxista nézetei elleni engesztelhetetlen harcban csiszolódott ki.

Az értelmiségiek "szakmai-politikai egyesületeihez" való viszony tárgyában javasolt határozatok elfogadása sok pártbizottságban az opportunisták elemek elleni éles harcban zajlott le. V.V.Vorovszkij "A liberális egyesületek és a szociáldemokraták" c. cikkében /16/ írt az egyik bizottságban lefolyt éles összeütközésekről. A szervezet egyik csoportja /az értelmiségiek/ azt bizonygatta, hogy a szociáldemokratáknak be kell lépniük ezekbe az egyesületekbe, mert ezek ugymond kedvező talajt nyújtanak az egyesületek tagjainak zömére gyakorolt burzsoá befolyás elleni harchoz. A bizottság tagjainak zöme a pártszervezet munkástagjainak támogatásával határozatban elutasította ezt az antileninista javaslatot. A bizottság végül is helyes határozatot hozott.

Az OSZDMP déli bizottságainak júliusban tartott konferenciája arra kötelezte a szociáldemokratákat, hogy leplezzék le a "szakmai-politikai egyesületek" burzsoá-liberális jellegét és azt javasolta, hogy szervezzék meg a munkát "azon értelmiségi rétegek között, akiknek helyzete a legközelebb áll az ipari proletariátus helyzetéhez"/17/. Hasonló határozatokat hoztak más bolsevik bizottságok is. A határozatok célja az volt, hogy az értelmiség demokratikus részét a forradalmi szociáldemokraták oldalára vonják.

1905 tavaszán a "felszabadítók" nagyhangú kampányt indítottak a "szakmai-politikai egyesületek" összoroszországi kongresszusainak összehívása ügyében, arra törekedve, hogy a helyi egyesületeket összoroszországi egyesületekbe, majd az "Egyesületek Szövetségébe" tömörítsék.

A pedagógusegyesület 1905 áprilisában Moszkvában összeülő kongresszusának előestéjén az OSZDMP moszkvai bizottsága kiáltványt intézett "A néptanítókhoz", amelyet a moszkvai tanítók és a kongresszus résztvevői között terjesztettek. A kiáltvány ostorozta az önkényuralmat, mint a közoktatás ellenségét, a nép ellenségét, amely arra törekszik, hogy a pedagógusokból "szellemi és erkölcsi mótelyt" terjesztő hivatalnokokat csináljon. A pedagógusoknak "az örök, az ésszerű és a jó magvetőinek" - így szólt a kiáltvány - tömöríteniük kell erőiket a proletariátus vezetése alatt az önkényuralom elleni harcra." Az OSZDMP moszkvai bizottsága felhívta a pedagógusokat, segítsék elő a cárizmus ellen, a demokratikus köztársaság felállításaért, az Alkotmányozó Gyűlés összehívását megvalósító ideiglenes forradalmi kormány megalakításaért küzdő fegyveres felkelés előkészítését./18/

/16/ Proletarij, 1905.18.sz.

/17/ U.o.

/18/ A moszkvai bolsevikok röplapjai 1905-ben, M.1941.78.1.

A bolsevik pedagógusok zárt sorokban, kidolgozott taktikai irányvonallal jöttek a kongresszusra. A bolsevik delegáció tagjai voltak: I.I.Szkvorcov-Sztyepanov, L.Menzsinszkaja és mások. A vitákban a delegáció tagjai élesen szembeszálltak a "felszabadítókkal", és eszerekkel, a "szakmai-politikai egyesületeket" képviselő platformjukkal szemben, a pedagógusok szakszervezetének megalakításáért. Bár a kongresszuson résztvevő delegátusok jelentős csoportja a bolsevikokat követte, a többség mégis a "felszabadítók" "szakmai-politikai egyesületi" platformját fogadta el. Ebben a tényben szembeszökően megnyilvánult az akkori idők értelmiségének politikai éretlensége, amelyre V.I.Lenin akkor rámutatott.

A pedagógus-szövetség I. kongresszusát előkészítő kongresszusnak nyilvánították és határozatai nem voltak kötelezőek a szövetség tagjaira.

A kongresszus után a bolsevik szervezetek fokozottabban kezdtek foglalkozni a pedagógusokkal. Péterváron a pedagógus-kongresszus után a szociáldemokrata pedagógusok frakciója tanácskozásra ült össze. A tanácskozáson éles harc bontakozott ki a pedagógus-szakszervezet megalakításának tervét képviselő bolsevikok és a "felszabadítók" "szakmai-politikai egyesületi" tervét támogató mensevikok között. A bolsevik pedagógusokat támogatta a pártnak az OSZDMP III. kongresszusa által megválasztott Központi Bizottsága. /19/ A frakció azt a határozatot hozta, hogy fokozottabban kell foglalkozni a pétervári pedagógusokkal a szakszervezet megalakítása érdekében és olyan delegátusokat kell választani az alapító kongresszusra, akik az oroszországi pedagógus-szakszervezet létrehozásáért szállnak sikra. A bolsevikok ki is vívták, hogy a delegáció ilyen tagokból álljon.

A bolsevikokat sok néptanító támogatta Moszkvában, Pszkovban, Kalugában, Szaratovban, Szamarában, Voronyezsben, a Donmenti Rosztovban tartott gyűléseiken. A liberálisoknak és eszereknek nem sikerült a bolsevikokat elszigetelniük a pedagógusok tömegétől. A megválasztott delegátusok között szerepelt I.I. Szkvorcov, Sztyepanov, L.Menzsinszkaja, M.Pokrovszkij, K.Levin, N.Rozskov, stb.

A pedagógus-szövetség alapító kongresszusa június 7-én ült össze Péterváron. A kongresszuson 34 kormányzóság küldöttei vettek részt, és igen éles harc lángolt fel közöttük. A bolsevikok feltárták a "felszabadítók" és az eszerek irányzatának burzsoá lényegét, letépték róluk azt az álarcot, amelyben addig a nép érdekeinek oltalmazóiként tetszelegtek. Szkvorcov-Sztyepanov számos felszólalásában kimutatta, hogy azok, "akik a 'szakmai-politikai egyesületek' megalakításáért harcolnak, nem a nép mellett állnak, hanem a liberális burzsoáziát követik, olyan embereket, mint a trónhoz törleszkedő Trubeckoj herceg"/20/. De a "felszabadítóknak" az eszerek segítségével

/19/ Narodnij Ucsityel, /Néptanító/ 1925, 11. sz. 40. l.

/20/ Lásd: A pedagógusok és népművelési funkcionáriusok oroszországi szövetségének közlönye, 1905. 2. sz. 23. l.

sikerült a kongresszusban szakadást szítaniuk. Miután a kongresszus a "szakmai-politikai egyesületi" liberális-burzsoá platformot fogadta el, a bolsevik küldöttek tiltakoztak a liberálisok és az eszerek szakadást-szító politikája ellen, mert az meggátolja a pedagógusok szakszervezetének megalakítását /21/.

A kongresszus határozatait a pedagógusok kormányzósági és kerületi gyűléseiken vitatták meg. A "felszabadítók" és az eszerek nemcsak Péterváron és Moszkvában, hanem vidéken is szemben találták magukat az élenjáró pedagógusok állásfoglalásuk ellen megnyilvánuló elsőprő kritikájával. Például Szuzdalban a pedagógusok egy csoportja kijelentette, hogy a szociáldemokrata pedagógusok a szakszervezet megalakítása mellett kifejtett érveit "teljesen megalapozottnak tartja és reméli, hogy a delegátusok következő kongresszusa az alapszabályok felülvizsgálása alkalmával ezeket az érveket figyelembe veszi"/22/. A kalugai pedagógusgyűlés szótöbbséggel azt a határozatot hozta, hogy a "szakmai-politikai egyesületbe" nem lépnek be és megalakítják a szociáldemokrata pedagógus-szakszervezetet /23/. A bolsevikok irányvonalát támogatták a moszkvai kormányzóság podoljai kerületének pedagógusai is. /24/ A "Pszkovszkoje Obscsesztvo Vszpomocsesztvovanja ucsascsim i ucsivsim" /A tanítók és a tanulóifjúság pszkovi segélyegylete/ rendkívüli ülésén hosszas viták után egyhangulag azt a határozatot hozta, hogy tartózkodik a "szakmai-politikai egyesületbe" való belépéstől/25/.

A bolsevikok éles harcot vívtak a liberálisok, eszerek és menzevikok ellen több más értelmiségi "szakmai-politikai egyesület" - mint például a vasuti, az egészségügyi alkalmazottak - kongresszusain is.

Májusban összehívták az "Egyesületek Szövetsége" első kongresszusát, amelyen részt vettek az összes "szakmai-politikai egyesületek" képviselői. A kongresszus elnökévé Miljukovot választották meg. De az "Egyesületek Szövetsége" jellegéről, céljairól és taktikájáról szóló beszámolót a "felszabadítók" a menzevik Gromanra bízták, arra számítva, hogy így elkendőzik a kongresszus liberális-burzsoá jellegét. Választásukban nem is csalatkoztak; Groman beszéde szellemében teljesen megfelelt a liberális-burzsoá irányzatnak. /26/ A beszámolóban mégcsak célzás sem történt a fegyveres felkelésre, a cárizmus megdöntésére és a demokratikus köztársaság megalakítására szóló felhívásra. A referátum előadója még az Alkotmányozó Gyűlés összehívásának és a demokratikus szabadságjogok meg-

/21/ Bórba, 1905.2.sz.

/22/ Proletarij, 1905.12.sz.

/23/ CGIA, a moszkvai titkos-rendőrség irattári anyaga, d. 787,1.12.

/24/ Pravo, lap. 1905. 1899.1..

/25/ Proletarij, 1905. 7.sz.

/26/ CGIA, a rendőrségi osztály irattári anyaga, d 999-2.1905. 205-208.1.

valósításának követelését is elhallgatta, amihez számos "szakmai-politikai egyesület" ragaszkodott.

Az "Egyesületek Szövetsége" kongresszusa mérsékelt liberális álláspontot foglalt el és azt a rendkívül ködösen fogalmazott feladatot tűzte ki, hogy harcolni kell "Oroszország demokratikus alapokon való politikai felszabadításáért"/27/.

Az OSZDMP moszkvai bizottsága kidolgozott egy nyilatkozatot, amelyet a kongresszuson a moszkvai bizottság lektori csoportjának tagja, Sz.I.Mickjevics adott elő. A deklaráció leleplezte a "felszabadítóknak", eszereknek és mensevikeknek a kongresszus demokratikus jellegéről hangoztatott szólamait és kiemelte, hogy az "Egyesületek Szövetségének" platformja a mérsékelt liberalizmus szellemében fogant és maga az "Egyesületek Szövetsége" a "burzsoá liberálisok vezetésének van alárendelve"/28/. A bolsevikok felhívták a demokratikus értelmiséget, hogy szakítson a burzsoá liberálisokkal és csatlakozzék a forradalmi néphez és ezzel elhagyták a kongresszust.

V.I.Lenin az emigrációban figyelemmel kísérte a bolsevikoknak a "szakmai-politikai egyesületek" kongresszusain a burzsoá liberálisok ellen vívott hardtát. J.D.Sztaszova elmondta, hogy amikor 1905 augusztusában Oroszországból Genfbe utazott s Leninnek elmondta, milyen harcot vívtak a bolsevikok az orvosok, pedagógusok, ügyvédek és más értelmiségi csoportok kongresszusain a liberálisok ellen, Lenin szükségesnek találta, hogy beszámolóját a Genfben élő orosz forradalmi szociáldemokraták összejövetelén megismételje. Lenin segített Sztaszovának a beszámoló összeállításában, amelyet azután a V.I.Lenin elnöklete alatt tartott összejövetelen elő is adott /29/.

+ + +

1905 nyarán és ősz elején élesen felvetődött a Buligin-féle Dumához való viszony kérdése. A liberális burzsoázia és vele együtt a burzsoá-liberális értelmiség azt az álláspontot foglalta el, hogy részt kell venni a Duma választásain és arra számított, hogy a nép rovására megegyezésre juthat a cárizmussal. A mensevikek is a Duma választásain való részvétel mellett kardoskodtak és azt hangoztatták, hogy együtt kell működni a burzsoáziával mind a választási kampányban, mind magában a Dumában.

A burzsoá-liberális táborral ellentétben a bolsevik párt a Buligin-duma aktív bojkottjának következetesen forradalmi taktikáját követte. A bolsevikok a cárizmus ellen, a Duma aktív bojkottjáért folytatott döntő harcra nemcsak a forradalom főerőit - a proletariátust és a parasztságot - tömörítették, hanem a városi kispolgárságot és a dolgozó értelmiséget is.

A kispolgári értelmiség jelentős része hajlott arra, hogy a Buligin-duma bojkottjának taktikáját kövesse. Így az "Egyesü-

/27/ U.o. az "Egyesületek Szövetsége" irattári anyaga, 12/c. sz. őrz.egys.12,1.1.

/28/ U.o. 60.1.

/29/ Lásd: Voproszi Isztorii, 1954.1.sz. 34.1.

letek Szövetségének" kurszk-kormányzósági kongresszusa abszolút szótöbbséggel a Buligin-duma aktív bojkottjáról hozott határozatot./30/ A voronyezsi kormányzóság pedagógusegyesületének gyűlése kijelentette: "Elutasítjuk, sőt részletes kritika tárgyává sem tesszük a Buligin-féle tervezetet, és egyáltalán semmit, amit a bürokrácia eszkábál össze, és nem a társadalom általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján választott képviselői dolgoznak ki"/31/. A Duma bojkottját határozták el a novgorodi kormányzóság számos kerületének pedagógus-kongresszusai is. A pétervári egészségügyi dolgozók gyűlése hosszas vita után kijelentette, hogy "lehetetlennek tartja a Duma választásain való részvételt"/32/.

Ilyen volt a hangulat a demokratikus értelmiség tömegében. Természetes, hogy ez a beállítottság hatást gyakorolt az "Egyesületek Szövetségének" július elején üléselő III. kongresszusán résztvevő delegátusokra is. A Buligin-dumához való viszony kérdése volt a fő probléma a kongresszuson. Mind a referáló Miljukov, mind a Dumában való részvétel többi hívei azt javasolták, hogy vállaljanak szolidaritást a zemsztvo-hivekkel, akik a Buligin-duma támogatásának taktikáját követték. A Buligin-duma bojkottjának taktikáját védő szónokok bebizonyították, hogy az "Egyesületek Szövetségének" vezetői által ajánlott irányvonal elő fogja segíteni a cárizmus pozíciójának erősödését és hogy a burzsoázia, bekerülve a Dumába, nem a nép ügyével fog törődni, hanem a saját érdekeivel. A bojkott hívei olyan határozatot hoztak, amelyben a Buligin-dumát "a kormány Oroszország összes népeivel szembeni szemtelen kihívásnak" bélyegezték. A határozat kiemelte, hogy az ország összes demokratikus elemeit haladéktalanul mozgósítani kell "a kormánytervezet elleni tömegtüntetések rendezésére" és utasította az egyesületi tagokat, hogy "vegyenek részt minden fokozatu választógyűlésen és agitáljanak amellelt, hogy a választók ne vegyenek részt a választásokon"/33/. A kongresszus kétharmad szavazattöbbséggel ezt a határozatot is fogadta el. A liberális-burzsoá felső réteg kisebbségben maradt.

V.I.Lenin az "Egyesületek Szövetsége" kongresszusának a Buligin-duma bojkottjáról szóló határozatát elemezve rendkívül mélyenszántó következtetéseket vont le. "A 'bojkott' gondolatának, ahogy az 'Egyesületek Szövetségében' felvetődött, az tehát a lényege, hogy a nagyburzsoázia első lépése a cárral való tanácskozás - a kiegyezés felé, elkerülhetetlenül azt eredményezte, hogy a kispolgári értelmiség megtette az első lépést a forradalmi néphez való közeledés érdekében. A földbirtokosok és a tőkésök jobbra lendültek, a burzsoá értelmiség, a kispolgárság képviselője pedig balra. Az előbbieket a cárhoz mennek, s persze korántsem mondanak le arról, hogy még néhány-

/30/ Proletarij, 1905. 10.sz.

/31/ CGIA, "Az "Egyesületek Szövetsége" irattári anyaga, 13/c, őrz.egys. 10.sz.6.1.

/32/ Pravo, 1905. 2178.1.

/33/ SZDK. "Egyesületek Szövetsége", 1906. 14.1.

szor megfenyegezzék a nép erejével. Az utóbbiak azon törik a fejüket, ne álljanak-e a nép mellé, de úgy, hogy nem szakítsanak még véglegesen a "kiegyezés" elméletével s nem lépnek egészen a forradalom útjára"./34/

Ez utóbbiról tanuskodott az a tény, hogy az "'Egyesületek Szövetségének" a bojkottról hozott határozatában szó sem volt a demokratikus köztársaságért való harcról, a fegyveres felkelés előkészítéséről és megvalósításáról. A bolsevikok azt tekintették feladatuknak, hogy segítsék a demokratikus értelmiséget, hogy ingadozását leküzdje és újabb lépést tegyen a forradalmi proletariátus felé való közeledésre. "A forradalmi proletariátus helyes osztályösztöne - mutatott rá Lenin - az oroszországi elvtársak többségének az aktív bojkott gondolatát sugalmazta. Ez azt jelenti, hogy támogatnunk kell és magunkhoz kell vonnunk a balszárnnyat, igyekeznünk kell különválasztani a forradalmi demokrácia elemeit, hogy velük együtt csapjunk le az önkényuralomra. A radikális értelmiség a kisujját nyújtotta - ragadd meg a kezét!"/35/

A bolsevikok a Lenin által mutatott irányt követték. Így az odesszai bolsevik bizottság a Dumához való viszony kérdésében hozott határozatában szükségesnek tartotta, "hogy a lehető legenergiusabban támogassák a burzsoázia balszárnya részéről folytatott bojkottot, s aktív bojkottá változtassák azt", és utasította a szervezet tagjait, hogy kiméretlenül leplezzék le a burzsoá értelmiségnek a forradalmat eláruló jobbszárnnyát /36/. Az OSZDMP vjatkai bizottsága támogatta a vjatkai kormányzósági zemsztvo-hivatal alkalmazottainak háromnapos politikai sztrájkját, amelyet a Buligin-duma összehívása elleni tiltakozásul szerveztek. A sztrájkjal kapcsolatban kiadott röplapban a bizottság felszólította a dolgozókat, hogy élesen harcoljanak a Buligin-duma ellen, a demokratikus köztársaságért, amelyet fegyveres felkelés útján lehet majd létrehozni./37/.

A demokratikus értelmiség ellen fenekedni kezdtek az összes feketeszázas és legális burzsoá ujságok a MOSZKOVSZKIE VEDOMOSZTYI-tól /Moszkvai Hírek/ egészen a "baloldaliságával hetvenkedő NASA ZSZIZNY /Életünk/, és PRAVO-ig/Jog/. A liberálisok és a mensevikek illegális ujságai is üldözték a demokratikus értelmiséget. Így az OSZVOBOZSGYENYJE-ben /Felszabadulás/ P.N.Miljukov "Sz.Sz." álnév alá rejtőzve szántszándékkal eltorzította a tényeket és ijesztgette az értelmiséget, meg akarta győzni arról, hogy a Duma bojkottjának taktikája a cárizmus javát szolgálja. Nem maradt el az OSZVOBOZSGYENYJE mögött az ISZKRA sem. Martov és Parvusz cikkeikben abszентizmussal vádolták a demokratikus értelmiséget és politikai hallállal fenyegették őket, ha nem mondanak le a Duma bojkottjáról.

/34/ V.I.Lenin művei, 9.köt.213.1.

/35/ V.I.Lenin művei, 9.köt.215.1.

/36/ Proletarij, 1905. 21.sz.

/37/ IMELSZ, Röpiratanyag, C 30710 sz.

V.I.Lenin leleplezte Sz.Sz.-et, hogy a cárizmus fullajtárja, a burzsoázia osztályérdekeinek védelmezője a forradalmi nép érdekeivel szemben és kimutatta, hogy a mensevikek, akik a demokratikus értelmiséget a bojkott támogatásával vádolják, a cárizmussal megegyezésre törekvő monarchista nagyburzsoázia kezére járnak.

1905 nyarán és őszén a bolsevikok még fokozottabb munkát végeztek az értelmiség között. Ebben az időben a dolgozó értelmiség széles rétegei aktívan részt vettek a sztrájkharcokban.

Az OSZDMP moszkvai bizottsága a keretében működő vasutas-egyesület útján kiterjesztette befolyását a moszkvai csomópontnak nemcsak munkásaira, hanem egyéb alkalmazottaira is. A vasutasok között jelentős munkát végeztek Szaratov, Tula, Csita, Tomszk, Jekatyerinoszlav, Odessza és más nagyvárosok bolsevik szervezetei is.

Szeptember végén a moszkvai gyógyszerárak alkalmazottainak küldöttgyűlése sztrájkbizottságot választott, s ennek az OSZDMP moszkvai bizottságának képviselője is tagja lett.

Szeptember elején a moszkvai bolsevikok megalakították az iskolai és óvodai dolgozók pétervári egyesületét, amely elfogadta az OSZDMP programját. Az egyesület céljait alapszabályának első paragrafusában fogalmazták meg: "Az egyesület célja, hogy tömörítse az iskolai és óvodai oktatás dolgozóit olyan feltételek teremtése érdekében, amelyek biztosítani képesek egy, az egész lakosság számára hozzáférhető szabad iskola létét.

Az egyesület osztja a proletariátus osztályálláspontját és azt vallja, hogy ilyen iskolát nem lehet az uralmon lévő burzsoá-kapitalista rendszerben létrehozni, az egyesület ezért szükségesnek tartja a fennálló rendnek a szocializmus alapján való gyökeres átszervezését."/39/

Az a körülmény, hogy a megalakított pedagógusegyesületet szociáldemokratának és nem széles szakmai egyesületnek nyilvánították, kissé csökkentette a tagok számát. De bizonyos mértékben javított a helyzeten az, hogy az egyesület köré tömörítették a bolsevikokkal együttérző pártönkivüli aktívákat. A szociáldemokrata egyesület a középiskolai tanárok pétervári egyesületének, valamint a pedagógusok és népművelési dolgozók oroszországi egyesületének kadet vezetőségei elleni harc során széleskörű agitációs-propaganda munkát fejtett ki ezen egyesületek tagjai között. Az Egyesületben a propagandisták és az agitátorok komoly csoportja alakult ki. Ezek az iskolákban, körzetekben tartott pedagógusgyűléseken, többek között a liberális-burzsoá pedagógusegyesületek által összehívott gyűléseken is, felhívták a dolgozókat az általános politikai sztrájkra és az országos fegyveres felkelésre.

A pétervári bolsevikok nagy munkát végeztek a kishivatalnokok között is, akik a fővárosi vállalatok és intézmények első kategóriájú alkalmazottainak legnagyobb csoportját jelentették.

1905 júniusában a Tifliszben lezajlott általános sztrájkban résztvettek a vasuti alkalmazottak és a városi igazgatás alkalmazottai is. /40/ A tomszki munkások és vasutalkalmazottak júniusban lezajlott sztrájkjához csatlakoztak az egészségügyi dolgozók, a felügyelő és kincstári kamarák és a kormányzósági igazgatás alkalmazottai is. 1905 nyarán három hétig tartott az odesszai városi telefonállomás alkalmazottainak gazdasági sztrájkja. Augusztusban sztrájkba léptek az összes jekatyerinoszlavi magánvállalatok irodai alkalmazottai. /41/

A dolgozó értelmiség a gazdasági és különösen a politikai sztrájkokban való részvételével közelebb került a proletariátushoz.

Különösen nagy jelentőségű volt az értelmiség széles rétegeinek részvétele az 1905 októberi általános politikai sztrájkban. Az egész Oroszországra kiterjedő októberi politikai sztrájk már az első napokban felölelte az egész ország ipari munkásainak óriási tömegét. A proletariátus által magával ragadva csatlakozott a sztrájkhoz a demokratikus értelmiségnek, elsősorban a bolsevik szervezetek befolyása alatt álló része. A burzsoá értelmiség felső rétege is csatlakozott a sztrájkhoz, de csak október 14-15-én, amikor a sztrájk már tetőfokán állt. Ez a réteg félt attól, hogy ha nem vesz részt a sztrájkban, akkor elszigetelődhet a dolgozó értelmiség tömegétől. De az értelmiségben nem volt egység. Sőt mi több, a sztrájk idején a dolgozó és liberális-burzsoá értelmiség közötti ellentétek még elmélyültek.

Amikor a sztrájk már a vasuti munkások és tisztviselők egész tömegét felölelte, kénytelen volt a sztrájkhoz csatlakozni a vasuti tisztviselők és munkások "szakmai-politikai egyesületének" és a vasuti alkalmazottak I. oroszországi delegátus-kongresszusának kadet-eszer vezetősége is. Emellett a kongresszus delegátusokat küldött tárgyalás céljából Witte-hez és Hilkov közlekedésügyi miniszterhez. A delegátusok kijelentették, hogy az országot nem szabad fegyveres felkelésbe dönteni. Ez a vélemény azonban nem a vasutasok óhaját juttatta kifejezésre. A moszkvai vasuti alkalmazottak küldötteinek október 12-én összeült gyűlése a vasuti tisztviselők és munkások egyesülete vezetőségének álláspontja ellenére sem volt hajlandó semmiféle tárgyalásba bocsátkozni a kormánnyal és kijelentette, hogy "a harcban csak saját erejében bízik és csak össznépi fegyveres felkelés útján tartja kivívhatónak jogait." /42/

/40/ IMELSZ, Röpiratanyag, C 24641.sz.

/41/ 1905 Ukrajnában. I. köt. Harkov. 1926, 117, 183. l.

/42/ A moszkvai bolsevikok röplapjai 1905-ben, 219. l.

A pétervári egészségügyi dolgozók gyűlése azt a határozatot hozta, hogy "együtt kell működni a munkások sztrájkbizottságával"/43/. A pétervári magánvállalatok és kincstári intézmények irodai alkalmazottainak gyűlése a mensevikek ármányai ellenére is kijelentette, hogy az irodai alkalmazottak csatlakoznak az országban "a demokratikus köztársasági kormányforma" létrehozásáért vívott harchoz./44/

Az értelmiség burzsoá-liberális felső rétege minden erejét latbavetette, hogy meggyűsítsa az oroszországi politikai sztrájkot, nehogy az össznépi fegyveres felkelésbe torkolli-jék. Az "Egyesületek Szövetségének" burzsoá-liberális és eszer-mensevik vezetői felhasználták az október 17.-i cári kiáltványt arra, hogy az értelmiség sztrájkjának véget vessenek. Az októberi sztrájk folyamán az értelmiség liberális-burzsoá felső rétege, mint az egész liberális burzsoázia újabb lépést tett a cárral való megegyezés felé, viszont az értelmiségnek a proletariátus vezetése alatt harcoló demokratikus tömegei ebben az időben még inkább közeledtek a forradalmi néphez.

+ + +

A bolsevik bizottságoknak a demokratikus értelmiség körében végzett munkája legnagyobb lendületét az októberi általános sztrájk és a decemberi fegyveres felkelés közötti időszakban érte el. Ezt elősegítette a bolsevik párt kilépése az illegitimitásból és különösen a legális bolsevik ujságok megjelenése. Az első legális bolsevik lap, a NOVAJA ZSIZNY, amelyet V.I.Lenin szerkesztett, rendszeresen megvilágította az értelmiség égető feladatait, a dolgozó értelmiségnek a cári hatóságok, a zemsztvok, a városi dumák és az egyes tőkések ellen szakmai jogaikért vívott harcát. A dolgozó értelmiség forradalmi öntudatának kialakulását elősegítették V.I.Leninnek, valamint M.Gorkijnek a NOVAJA ZSIZNY-ben megjelent cikkei.

Az októberi sztrájk után számos város helyi bolsevik bizottságai az értelmiség körében dolgozó pártcsoportokat alakítottak /az egészségügyi dolgozók, pedagógusok, vasuti alkalmazottak, stb. csoportjai/. A bolsevikok vezetése alatt működtek Péterváron a pedagógusok, az egészségügyi alkalmazottak, a rajzoló, a gyógyszerészek szakszervezetei; Moszkvában a technikusok, gyógyszerészek egyesületei; Rigában a pedagógus egyesület; Szaratovban a zemsztvo-alkalmazottak egyesülete /45/; Csitában a távírdászok és az irodai alkalmazottak egyesületei; Verhnyeugyinszkban a távírdászok egyesülete./46/.

A bolsevikok határozottan leleplezték az Egyesületek Szövetsége burzsoá-liberális és mensevik-eszer vezetőinek manővereit, amelyek arra irányultak, hogy a dolgozók között a forra-

/43/ Russzkij Vrace /Orosz orvos/, 1905.43.sz.1363.1.

/44/ CGIA, Az Egyesületek Szövetségének irattári anyaga, 12/c. sz.30.örz.egys. 16.1.

/45/ Novaja Zsizny, 1905.25.sz.

/46/ Zabajkalszkij Rabocsij /Bajkálontuli munkás/ lap, 1905. 1.sz.

dalom lehetséges békés győzelmének illuzióját terjesszék és meggyőzzék a fegyveres felkelésre való felkészülést. V.I. Lenin "Forradalmi bürokratizmus és forradalmi tett" c. cikkében leleplezte az Egyesületek Szövetsége által felvetett javaslat reakciós jellegét, amelyben azt indítványozta, hogy bocsássák széleskörű vitára az Alkotmányozó Gyűlés békés uton való összehívásának tervezetét. "Nevetséges dolog ilyen 'tervezeteket' írni, uraim! - állapította meg Lenin. - Önök a forradalmat elárult 'kadétok' útján járnak. Elfelejtik, hogy a papiros-tervezetek, mint minden alkotmány-illuzió, megfertőzik a nép forradalmi tudatát és gyengítik harci energiáját, mert elhomályosítják a kérdés súlypontját és kiforgatva vetik fel a kérdést". V.I. Lenin felszólította a szocialista proletariátust, a forradalmi parasztságot és az összes dolgozókat, hogy kössenek harci szövetséget "a szabadságért vívott győzelmes harc megszervezésére"/47/.

A bolsevikok pétervári bizottsága nagy munkát végzett az északnyugati kormányzóságok novemberi pedagógus-kongresszusának előkészítésénél. A kongresszus feladataival a NOVAJA ZSIZNY külön cikkben foglalkozott. A bolsevikok kivívták, hogy a kongresszus határozatot hozzon a pedagógusoknak az általános politikai sztrájkra való előkészítéséről, amelyet a forradalmi proletariátus első felhívására kell elkezdenniük./48/

1905 novemberében az OSZDMP csitai bizottsága megszervezte a bolsevikok felszólalásait a pedagógusgyűléseken, a postai és távírdai alkalmazottak gyűlésein, egy nagygyűlésen, amelyen a mérnökök és vasuti alkalmazottak egyesületeinek tevékenységét vitatták meg, és az Egyesületek Szövetsége által az értelmiség számára rendezett előadáson./49/. A M.Sztopani, aki akkoriban a koztromai pártbizottság titkára volt, később megírta, hogy a város és a kormányzóság olyan értelmiségi rétegei, mint a pedagógusok és a kormányzósági zemsztvohivatal alkalmazottai "teljesen a koztromai bizottság befolyása alatt álltak"./50/ A luganszki bolsevik szervezet, amely K.J.Vorosilov vezetése alatt működött, aktívan vett részt a pedagógusok, agronómusok, orvosok és a dolgozó értelmiség egyéb csoportjainak kongresszusain; ezek a kongresszusok a bolsevik követelések szellemében hozták meg határozataikat /51/.

A harkovi kormányzósági kórházban gyakran tartottak gyűléseket az egészségügyi dolgozók, és itt a bolsevikok megmagyarázták, hogy melyek a párt feladatai a forradalomban. A kórház főorvosa elé terjesztették követeléseiket, hogy emelje

/47/ V.I.Lenin művei, 10.köt. 54.1.

/48/ Novaja Zsizny, 1905. 19.sz.

/49/ Zabajkalszkij Rabocsij, 1905.1.sz.

/50/ Proletarszkaja Revoljucija, folyóirat, 1925.9/44/.sz. 197.1.

/51/ Proletarszkaja Revoljucija, 1926. 1/48/.sz. 205.1.

fel a kórház alkalmazottainak fizetését. A főorvos válaszképpen el akarta bocsátani a kórház forradalmi beállítottágu alkalmazottait, akik erre targoncán eltávolították őt a kórházból és a kórház igazgatása a kórház alkalmazottainak közgyűlése által választott bizottság kezébe került. A bizottság tagjai voltak: 4 orvos, 2 felcser és 4 alacsonyabb beosztású alkalmazott /1 bolsevik/52/.

Érdekes megemlíteni, hogy milyen rendszabályokat hoztak a forradalmi szormovói munkások a kb. 2.000 gyereket oktató helyi egyházközségi iskolákkal kapcsolatban. A szormovói gyár munkásainak népes gyűlése a bolsevikok javaslatára azt a határozatot hozta, hogy az iskolákat ki kell venni az egyházak kezéből. A gyűlés által választott iskolai bizottság azt követelte, hogy a zemsztvo - amely az iskolát anyagiakkal ellátja - ne avatkozzék bele az oktatási folyamatba és a pedagógusok kiválasztásába. A zemsztvo elfogadta ezeket a feltételeket és így a szormovói iskolák oktatási folyamatának vezetése átment a bolsevikok által vezetett iskolai bizottság kezébe. A bizottság sokat tett annak érdekében, hogy az oktatásba forradalmi érzületű pedagógusokat vonjon be. A pedagógiai tanács 35 tagja közül 20 bolsevik volt./53/

A bolsevik szervezetek fokozatosan egyre szélesebbkörű munkát fejtettek ki a falusi értelmiség és elsősorban a falusi tanítók között. Ez rendkívül fontos volt, mert az ő segítségükkel a parasztok széles rétegeit tudták bevonni a forradalmi harcba. Így Malevka és Mihajlovka falvak /Bogorogyicki kerület, tulai kormányzóság/ parasztjainak 1905 decemberében lezajlott akciót Dorksevic, a nyeprijadvenszki kórház orvosa és Gubarev tanító szervezték /54/. 1906 elején a mozsajszki kerületi rendőrfőnök azt jelentette a moszkvai kormányzónak, hogy az Akszanovo faluban működő tanító forradalmi propagandája következtében "az egész falu forradalmi érzületű lett, és segítséget nyújtott az 1905-ben a moszkvai barikádokon lévő személyeknek..." /55/. A braclavi és kamenyeci kerületekben /podolici kormányzóság/ a parasztok akcióiban aktív részt vettek a falusi tanítóképzősök és a járási írások /56/. A falusi értelmiséget a parasztok forradalmi mozgalmában való részvétel közelebb hozta a parasztsághoz, politikailag nevelte és megacélozta őket.

Az első orosz forradalom fontos eseménye volt a postai-távírdai alkalmazottak 1905 november-decemberében lezajlott oroszországi sztrájkja. A postai-távírdai szakszervezet novem-

/52/ 1905 Harkovban, Gyűjtemény, 1925.260-261.1.

/53/ 1905 Szormovóban. 1926.47.1.

/54/ V.P.Szeregin, Agrármozgalom a tulai kormányzóságban és a bolsevikok harca a parasztságért az 1905-1907-es forradalom idején. Tula, 1952.66.1.

/55/ Az agrármozgalom 1905-1907-ben Moszkva-területen. Dokumentumgyűjtemény, 1936. 76.1.

/56/ Az agrármozgalom Oroszországban 1905-1906-ban. 2.r.1908. 63.1.

ber közepén Moszkvában összeült oroszországi kongresszusa azt követelte a kormánytól, hogy oldja fel a postai-távírdai alkalmazottak szakszervezetének betiltását és ne üldözzé többé a szervezet tagjait. A kongresszus kijelentette, hogy ha a követelését nem teljesíti, akkor megindítják a postai-távírdai alkalmazottak oroszországi sztrájkját. Azt a hírt, hogy a szibériai postai-távírdai alkalmazottak már sztrájkolnak, dörgő tapssal fogadták./57/ A kongresszus kihirdette a sztrájkot, amely néhány nap múlva felölelte egész Oroszország postai-távírdai alkalmazottait. E sztrájk alkalmából V.I.Lenin a következőket írta: "A politikai sztrájk fegyvere egyre tökéletesebb; most tanulnak bánni ezzel a fegyverrel a dolgozók újabb seregei, amelyek nélkül egyetlen napig sem állhat fenn a mai civilizált társadalom."/58/

A bolsevik lapok minden számukban közöltek híreket a sztrájk menetéről és ezzel aktivizálták a sztrájk résztvevőit és buzdították őket a forradalmi harcra. A NOVAJA ZSZNY leleplezte a burzsoá-sajtó provokációs tevékenységét, mellyel hamis tájékoztatást közölt a sztrájkról. A NOVAJA ZSZNY szégyenbélyeget süttött a sztrájktrőkre, akik a sztrájkoló postai alkalmazottakat helyettesíteni próbálták. Pétervár, Moszkva, Harkov, Szarátov és más városok bolsevikjei felszólaltak a postai-távírdai alkalmazottak gyűlésein, megszervezték a gyűlések és összejövetelek lefolyásának zavartalanságát, a munkások és az értelmiség között anyagi eszközöket gyűjtöttek a sztrájkoló megsegítésére. A vasutások nem továbbították a postai vagonokat és megakadályozták a vasúti távírda működését. A postai-távírdai alkalmazottak oroszországi sztrájkja folytatódott egészen decemberig, míg azután a decemberi általános sztrájkba torkollott.

A Munkásküldöttek Moszkvai Szovjetje az OSZDMP moszkvai bizottságának utmutatását követve határozatilag kihirdette az általános politikai sztrájkot, hogy azután fegyveres felkeléssé fejlessze azt. A postai-távírdai alkalmazottak kongresszusának képviselője a Moszkvai Szovjet ülésén kijelentette, "a kongresszus minden erejével azon lesz, hogy a postai-távírdai alkalmazottak mindenütt csatlakozzanak a kihirdetésre kerülő általános sztrájkhoz"/59/. Ebben az időben tartották konferenciájukat 29 vasútvonal küldöttei Moszkvában. A konferencia csatlakozott a Moszkvai Szovjet határozatához és politikai sztrájkot hirdetett az összes vasútvonalakon.

A december 7-én Moszkvában megindult általános politikai sztrájkban részt vettek a moszkvai postai-távírdai alkalmazottak, a moszkvai csomópont vasúti alkalmazottai, az elemi és középiskolai tanítók ill. tanárok, a gyógyszerészek. A városi kórházak személyzete egészségügyi osztagokat kezdett alakítani. A középső kategóriájú technikusok szakszervezete

/57/ 1905. A sztrájkmozgalom. Dokumentumanyag. Összeáll. A.Pankratova. M-L.1925.509.1.

/58/ V.I.Lenin művei, 10.köt. 48.1.

/59/ Borba, 1905. 9.sz.

és az értelmiség néhány más csoportja a Moszkvai Szovjet több megbízását teljesítették.

A moszkvai utcákon a barikádok építésében aktív részt vettek a pedagógusok, az egészségügyi dolgozók, a mérnökök, technikusok és tisztviselők /60/. A sétateren lévő fiugimnáziumot ideiglenes segélyhelynek alakították át a sebesült harci osztagok számára, a Predtyecsenszki utcában lévő iskola pedagógusai megszervezték az osztagok ebédellátását. A barikádokon a munkásokkal válllvetve harcolt a gyógyszerészek osztaga. A munkások harci osztagai mellett ott álltak az orvosokkal ki-egésztett egészségügyi osztagok.

A csitai bolsevik bizottság rendeletére az egész terület posta és távirda-hálózatát december 22-én átadták a postai-táv-irdai alkalmazottak bizottságának igazgatásába, úgyhogy csak a lakosság igényeit elégítették ki, a kormányzat hivatalos leveleit nem fogadták el és nem továbbították /61/. A jekatyerinoszlavi sztrájkirányító-bizottság ülésén megállapították, hogy az egész vasutvonalon "a munkások, tisztviselők és parasztok között szoros egység áll fenn"/62/. Jekatyerinoszlavban és a kormányzóság más városaiban a demokratikus értelmiség részt vett a barikádok építésében és a barikádharcokban.

A decemberi sztrájkban és még inkább a decemberi fegyveres felkelésben az értelmiségnek csak egy kisebb része vett részt. De maga ez a részvétel mégis jelentős volt. "Vitathatatlan tény - írta V.I.Lenin - hogy felkel a proletariátus, felkel a parasztság is, a polgári értelmiségnek legalább egy részével együtt."/63/

Az Egyesületek Szövetségének kadet-eszer főkolomposai minden eszközzel igyekeztek megghiusítani a fegyveres felkelést. Az Egyesületek Szövetsége helyi irodáinak vezetői a kialakult helyzet következtében számos helyen kénytelenek voltak szóban kijelenteni, hogy csatlakoznak a fegyveres felkeléshez, a gyakorlatban azonban akadályozták a nép fegyveres felkelését.

A bolsevikok az 1905 tapasztalatára támaszkodva úgy vélték, hogy a burzsoá értelmiség felső rétegétől eltérőleg a demokratikus dolgozó értelmiség tömegei támogatják a munkásságnak és a parasztságnak a cárizmus megdöntése révén létrejövő forradalmi-demokratikus diktaturáját, és hogy a kispolgárság és a burzsoá értelmiség egy bizonyos része együttérez a proletariátussal és a parasztsággal. V.I.Lenin rámutatott arra, hogy az ideiglenes forradalmi kormány keretébe be kell vonni küldötteket "nemcsak a munkások soraiból, hanem először is a matrózok és katonák soraiból, akik már mindenütt szabadságra tö-

/60/ Lásd CGIA, 63.ford.785.örz.egys. 580,36.1.

/61/ Lásd: M.Vetoskin,A szibériai bolsevik szervezetek és forradalmi mozgalom történetéből.M.1953. 226.1.

/62/ A harcos sztrájkbizottság közlönye, 1905.6.sz.

/63/ V.I.Lenin művei, 10.köt.102.1.

rekednek, másodszor a forradalmi parasztság soraiból, harmadszor a forradalmi polgári értelmiség soraiból"/64/.

Az első orosz forradalom éveiben az értelmiség tömege bizonytalan volt és ingadozott; jelentős része a liberális burzsoáziát követte. De minél szélesebb keretek között bontakozott ki a forradalom, minél bátrabban lépett fel a proletariátus és minél szorosabban forrt össze a parasztsággal, annál határozottabban állt át a demokratikus dolgozó értelmiség a nép oldalára. A bolsevikok egyre fokozottabban foglalkoztak az értelmiséggel, mert azt tartották, hogy az értelmiség részéről jövő támogatás megkönnyíti a nép győzelmét az önkényuralom felett.

-.-.-.-.-.-

L.Mendelszon:

Az imperializmus gazdasági alaptörvényének néhány oldala.

/Voproszi Ekonomiki, 1955. 2.sz./

Мендельсон Л.: О некоторых сторонах основного экономического закона империализма.

A modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényével foglalkozó cikkekben és brosurákban sok figyelmet fordítanak a monopolkapitalista maximális profit szükségességének megindokolására. Valamely társadalmi jelenség szükségességének kérdése nem más, mint e jelenség okozati feltételezettségének kérdése. Sajnos, több szerző gyakran más kérdést állít figyelmének középpontjába és pedig azt, hogy a tőkének a jelenlegi viszonyok között mennyi profitra van szüksége? E szerzők annak megítélésével foglalkoznak, hogy melyek a modern kapitalizmus "kiadásai", az általuk kisajátított értéktöbbség hova, és mire irányul, valamint hogy az átlagprofit miért nem elegendő e kiadások fedezésére. Sz.I.Tjulpanov brosurájában, e kiadások jegyzékében szerepelnek a jobboldali szocialisták lefizetésére, s a felduzzadt államapparátus fenntartására eső költségek, sőt még a "burzsoázia osztályát alkotó élősd-csoportok és cselédjeik" pazarló fogyasztásának költségei is./1/ A monopolkapitalizmus ily módon összeállított sajátos "költségelőirányzata" igen tekintélyes összeget tett ki és így "profitszükséglete" óriási lett.

A kérdés ilyen felfogása jogosulatlan és elfogadhatatlan, mivel a jelenségek kapcsolatát a fejetetejére állítja. A munkásarisztokrácia megvásárlása és az élősd burzsoázia tékozló fogyasztásának növekedése csupán következménye annak, hogy a monopoliumok óriási extraprofitot sajátítanak ki, és nem pedig ok, amely a maximális profit szükségességét előidézi. A társadalmi vagyonnak a militarizmussal, a háborúkkal, a gazdasági válságok kiéleződésével, a forgalmi költségek növekedésével, a modern kapitalizmus élődségének fokozódásával kapcsolatos óriási tékozlása következménye annak a sajátos módszerekkel folytatott harcnak, amelyet a monopoliumok a monopolprofit biztosításért folytatnak, nem pedig oka annak, hogy az értéktöbbség törvénye az imperializmus viszonyai között éppen a maximális profit biztosításának törvényeként hat.

A monopoliumok uralma idején a maximális profit biztosítása azért szükséges, hogy többé-kevésbé rendszeresen valósuljon meg a bővített ujratermelés. Néhány szerző ezt a problémát is arra a kérdésre vezeti vissza, hogy mennyi profit szükséges a bővített ujratermeléshez és mennyi tőke szükséges a modern óriási létesítmények építéséhez és bővítéséhez. Ismeretes, hogy nagy kohászati vagy vegyikombinátok, nagyteljesít-

/1/ Lásd: Sz.I.Tjulpanov, A modern kapitalizmus gazdasági alaptörvénye L.1953. 25, 27.l.

ményü vizierőművek és ehhez hasonló létesítmények valóban többmilliós ráfordítást igényelnek. Azonban helytelen ebből levezetni a maximális profit szükségességét a modern kapitalizmus számára.

Néha még a szabadverseny uralma idején is létesítettek óriási vállalatokat, pl. vasutakat. A létrehozásukhoz szükséges nagymennyiségű tőkét részvénytársaságok alakításával hozták össze. A részvény- és kötvénykibocsátás útján történő tökecentralizáció az átlagprofitráta alapján is biztosítja bármilyen nagy összegű - a legóriásibb vállalatok megszervezéséhez is elegendő tőkék létrehozásának lehetőségét. Az imperializmus korszakában ehhez sokkal kedvezőbbek a feltételek, mint a szabadverseny idején, mivel valamennyi főbb iparágban a vállalatok részvénytársasági formája uralkodik: a társadalomnak majdnem egész pénztőkéje a bankokban összpontosul; rendkívül megnövekedett a kis tőkék száma, melyek nem elegendők önálló tevékenykedésre és amelyeket értékpapírok vásárlására használnak fel.

A maximális profit szükségességét a modern kapitalizmus számára azzal magyarázni, hogy másképp nem lenne elegendő profit a bővített ujratermeléshez, különösen helytelen, a kapitalizmus általános válságának időszakában, amikor az imperialista országokban krónikus tökefelesleg van, amikor termelési eszközök és pénz formájában óriási tőkék vannak tétlenségre kárhozthatva, amikor az értéktöbbletnek csupán igen kis részét használják fel felhalmozásra; az Amerikai Egyesült Államokban pl. az értéktöbbletnek ez a része 1919-től 1928-ig terjedő években még a 20 %-ot sem érte el, 1929-től 1939-ig terjedő évek alatt pedig 5 % alá esett.

Marx a kapitalizmus gazdasági alaptörvénye, az értéktöbblet törvény követelményének megfogalmazásakor a következőt írja: "A tőkés termelés célja mindig az értéktöbblet maximumának, vagy a terméktöbblet maximumának a létrehozása az előlegezett tőke minimuma mellett". Néhány közgazdász Marxnak ezt az igen fontos utmutatását kommentálva, - amelyről I.V. Sztálin azt írja, hogy röviden és pontosan határozza meg a tőkés termelés célját, - a következőket állítja: amennyiben a szabad verseny uralmának idején a profitráta kiegyenlítődik, úgy ez a cél /az értéktöbblet maximuma/ csupán mint törekvés lép fel, e maximum biztosításának lehetősége és szükségessége azonban nincsen meg. A tőkés termelés céljának ilyen értelmezése helytelen, mivel szubjektív árnyalata van és elzárja azt az utat, amely a kapitalizmus fejlődése során megmutatkozó fontos tendenciák megértéséhez vezet.

Miről beszél itt Marx? Nem a maximális profitról e fogalomnak abban az értelmezésében, ahogy ezt a fogalmat Sztálin a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének megfogalmazásánál alkalmazta, ahol a legmagasabb monopolprofit mint a monopol-kapitalizmus gazdasági kategóriája van figyelembe véve. Marx itt hangsúlyozza, hogy a tőke célja mindig az értéktöbblet /profit/ lehetőleg minél nagyobb tömegének és rátájának ki-sajtolása a proletariátusból. Az átlagprofitráta keletkezése

nem küszöböli ki e cél megvalósításának lehetőségeit és szükségességét. E cél megvalósítása a következőkben nyer kifejezést:

a./ az értéktöbbletráta növekedésében és minden más olyan folyamatban, amely akadályozza a társadalmi átlagprofitráta csökkenését és azt azon a legmagasabb szintvonalon tartja, amely az adott viszonyok között lehetséges;

b./ a tőkés profit egész tömegének növekedésében, amely a profitráta süllyedő tendenciája ellenére megy végbe;

c./ a profit tömegének növekedésében, amelyet minden egyéni tőke a tőkefelhalmozás és tőkekoncentráció növekedéséhez mérten ér el;

d./ az extraprofitnak olyan tőkék általi kisajátításában, amelyeknél a termelési költségek alacsonyabbak az átlagos társadalmi költségeknél.

Mindezek a folyamatok rendkívül fontosak, s nélkülük elképzelhetetlen a kapitalizmus fejlődése, mivel ezek e fejlődés elengedhetetlen feltételei. Ha a tőke az átlagos profitráta mellett közömbös lenne a profit tömegének növekedésével szemben, úgy nem lenne tőkefelhalmozás és bővített ujratermelés. A felesleges értéktöbblet /extraprofit-szerzés/ a kapitalizmusban a technika fejlődésének alapja. A profitráta csökkenését akadályozó folyamatok rendkívül fontos szerepet játszanak a kapitalizmus bukásához vezető ollenmondások kifejlődésében és kiéleződésében. A legmagasabb értéktöbblet, mint a tőkés termelés célja, objektíven következik magának a kapitalizmusnak a lényegéből, a tőkés tulajdon természetéből. Ez a cél, mint kényszerítő szükségesség érvényesül a verseny mechanizmusán keresztül mind az egész társadalmi tőkénél, mind az egyéni tőkénél.

Azoknak a folyamatoknak, amelyekben megvalósul a legmagasabb értéktöbblet tömeg és ráta biztosításának követelménye, a szabad verseny idején fontos sajátosságuk van: ezek a folyamatok az átlagprofit törvényének alapján és szigorúan meghatározott keretei között mennek végbe. A profit kiegyenlítődése a tőkék átáramlása révén viszonylag akadálytalanul megy végbe, az eltérések az átlagprofitrátától viszonylag nem nagyok és kölcsönösen kiegyenlítik egymást. Az extraprofit azoknak az áraknak az alapján érhető el, amelyek a termelési árak körül ingadoznak, vagyis az extraprofit az átlagprofit törvényének keretein belül sajátítható ki. Az átlagprofitráta teljes egészében huzamosabb időszakokra süllyedő tendenciát mutat. A süllyedő tendenciájú profitráta alapján, de a profit tömegének növekedése mellett megy végbe a monopolkapitalizmus előtti kapitalizmusban a tőkefelhalmozás, a bővített ujratermelés.

- . -

A monopoliumok uralmának létrejöttével az értéktöbblet törvényének követelménye - a profit lehetőleg minél nagyobb töme-

gének és rátájának biztosítása - új formát ölt. Ez a követelmény mostantól kezdve, mint a legmagasabb /maximális/ monopol-profit biztosításának követelménye lép fel. Ez - méretét és rátáját tekintve óriási profit, amelyet csupán a monopoliumok érnek el; biztosítása csak a monopoliumok uralmának alapján lehetséges, s a monopoliumok uralkodó helyzetének gazdasági realizálását jelenti. A maximális monopol-profit rátája jelentősen magasabb az átlagprofitrátánál, tömege pedig mérhetetlenül meghaladja a szabadverseny korszakának legmagasabb tőkés profitját.

A maximális monopol-profitnak nemcsak mennyiségi, hanem minőségi sajátosságai is vannak. Ez a profit, mint gazdasági kategória, a kapitalizmus utolsó, legfelső monopolisztikus szakaszának termelési viszonyait és ellentmondásait tükrözi; tükrözi a kizsákmányolás növelésének a monopoliumokra jellemző módszereit: a munka intenzitásának hallatlan fokozását, a munkaerő megvásárlását alacsony monopolárakon, a munkásnak, mint fogyasztónak kirablását, a magas monopolárak révén, az adószedő apparátuson keresztül, az inflációval, stb. A maximális monopol-profit tükrözi a monopolisztikus és nem monopolisztikus burzsoázia és a monopolisztikus burzsoázia és a kispolgárság közötti ellentétet, valamint a parasztságnak a monopolárak, jelzáloghitel, stb. révén a monopoliumok részéről történő kifosztását. A maximális monopol-profitban realizálódik a gyarmati és félgyarmati elnyomás is, a kapitalista világ országai többségének leigázása, és kifosztása a maroknyi imperialista hatalom monopoliumai részéről. A maximális monopol-profitban realizálódik gazdaságilag a monopoliumok hatalma az államapparátus felett.

A maximális monopol-profit is, mint minden tőkés profit, érték-többlet; azonban e tekintetben is fontos sajátosságai vannak. A monopoliumok a szükséges munkaidőben termelt érték óriási tömegeit is értéktöbbletté alakítják át azáltal, hogy olyan színvonalig szállítják le a munkabért, amely rendkívüli mértékben elmarad a munkaerő értékétől, néha pedig még a létfenntartási eszközök fizikai minimumától is. Maximális monopolprofittá alakulnak át a kistermelők által, nemcsak a többlet munkaidőben, hanem gyakran, különösen a gyarmatokon, még a szükséges munkaidőben előállított értékek óriási tömegei is. A finánc-tőke mindenütt jelen van: uralkodik az iparban, a kereskedelemben, a bankokban, óriási földterületeket foglal el, ezen belül mezőgazdaságilag művelt és ásványi kincsekben gazdag területeket, stb. Ezért a kizsákmányoló jövedelmek összes fajtái, az ipari profit, a kereskedelmi profit, a hitelkamatok, a földjáradék, a maximális monopol-profitban nyernek végső kifejezést. A maximális monopol-profitban összpontosul a kizsákmányolás valamennyi módszere is. A maximális monopol-profit szerzésénél az értéktöbblet-kiszajtolás legfinomabb, legujabb "tudományos" módszerei mellett, /amelyek csupán a kapitalizmus legfelső fokára jellemzők/, alkalmazzák a kizsákmányolás kapitalizmus előtti módszereit is: a földjáradék kapitalizmus előtti formáit, a rab-szolgaság és a jobbágyság nyílt és kendőzött formáit, különösen a monopoliumoknak a gyarmati és félgyarmati országokban lévő vállalatainál, itt a rabszolga és a jobbágyság többletterméke is /részben szükséges terméke is/ monopol-profittá alakul át.

A maximális monopol-profit olyan elemeket is tartalmazhat, amelyek nem tartoznak bele az adott évben termelt értéktöbbletbe, valamint ezen év nemzeti jövedelmébe, de az elmúlt többlet munkával létrehozott nemzeti vagyonnak egy részét alkotják. Ez vonatkozik például, az óriási alapítói nyereségekre és a monopoljövödelmek többi fajtájára is, amelyeket a kis és középszerű tőkések, kis járadékosok kisajátítása útján, a farmerek termelési eszközeinek kisajátítása útján stb. szereznek meg. Ez vonatkozik arra a monopol-profitra is, amelyet közvetlen rablás útján szereznek /pl. mikor a német monopoliumok a háború éveiben a hitlerista Németország által ideiglenesen megszállt országokban és területeken elrabolták a termelési eszközöket, vagy ahogyan az Amerikai Egyesült Államok monopoliumai a háború után Japán és Nyugatnémetország közvetlen kifosztásán megszédtek magukat; egyedül csak a Németországból kivitt szabadalmakat 10 milliárd dollárra értékelik/. Hangsúlyozni kell, hogy a maximális monopol-profit biztosításában mindig óriási szerepet játszik az erőszak, a monopoliumoknak alárendelt állami apparátus széleskörű felhasználásával gyakorolt gazdasági, és gazdaságon kívüli erőszak is. Az erőszaknak és az államapparátusnak különösen nagy szerepe van abban, hogy a gazdaság militarizálása és háború útján rombolóeszközök gyártása, hullák, nyomorékok és romok "gyártása" útján a monopol-profitot biztosítsa.

A "maximális profit", "a profit maximuma", "a legmagasabb profit" - olyan fogalmak, amelyeket I.V.Sztálin alkalmazott a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének megfogalmazásánál. E fogalmak az értéktöbblet maximumáról, mint a tőkés termelés céljáról Marx által felállított tétel továbbfejlesztését és konkretizálását jelentik az imperializmus viszonyaira. Ugyanakkor pedig a maximális profit lényegének megértéséhez különösen fontosak a "monopolprofit" "a maximális monopol-profit", a monopoliumok "extraprofitja" lenini fogalmainak szinonimái, amelyeket Lenin az imperializmus alapvető vonásainak jellemzésénél használ. /2/.

Lenin a monopolprofit megjelölésére gyakran használja az extraprofit fogalmat is. A gyarmati monopoliumról a következőket írta: "Nézzük például a gyarmatok birtoklását... De mit jelentett ez gazdaságilag? Extraprofitot... /3/

Az extraprofit fogalmát ugyanebben a jelentésben használja I.V.Sztálin is több munkájában. A gyarmati elnyomással kapcsolatban a következőket írta: "Extraprofit kisajátítása - ez a kizsákmányolás és elnyomás célja". /4.a./ I.V.Sztálin 1951-ben, a PRAVDA tudósítójával folytatott beszélgetésében az agresszív körökről szólva ezeket mondta: "Nekik háború kell, hogy extraprofitot szerezhessenek, hogy kirabolhassanak más országokat". /4.b./ Ezekben a megnyilatkozásokban a monopol

/2/ Lásd: V.I.Lenin művei, 22.köt.200,313.1.; 23.köt.114,117.1.stb.

/3/ V.I.Lenin művei, 21.köt. 145.1.

/4.a./ I.V.Sztálin művei, 6.köt.82.1.

/4.b./ I.V.Sztálin, A békéért, 1952.93.1.

extraprofitról, a maximális profitról van szó. A monopol extraprofitot nem szabad összekeverni a rendes extraprofit-tal, amelyet a tőkés akkor ér el, ha termelési költségei alacsonyabbak az átlagos társadalmi költségeknél. A rendes extraprofit rendszerint csupán kis, ideiglenes különbözetet jelent az átlagprofithoz viszonyítva. Ez nem elégítheti ki a monopolizációt, amelynek maximális profitra van szüksége.

I.V.Sztálin a modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének megfogalmazásakor, teljes mértékben V.I.Leninnek, az imperializmus elmélete alkotójának és megteremtőjének műveire támaszkodott, amelyekben adva vannak e törvény alapvető tételei.

- . -

Mikép a tőke számára a profit biztosításának lehetősége és szükségessége elengedhetetlen feltétel, amelyet magának a tőkének a természete idézett elő, ugyanugy a modern kapitalizmus számára a maximális legmagasabb monopol-profit biztosításának lehetősége és szükségessége is magának a monopolkapitalizmusnak a lényegéből ered. Az a tőke, amely nem hoz profitot, megszűnik tőke lenni, nem realizálódik, mint tőke, mivel a tőke olyan érték, amely értéktöbbletet hoz. A tőkés monopolium alkotó tényezői a következők:

1./ a társaságnak, vagy a tőkések szövetségének óriási méretei, amelyek a gazdasági erő monopoliumát azaz óriási gazdasági fölényt biztosítanak, bármely más, nem monopoliumban tömörült társaság felett;

2./ a maximális monopol-profit kisajátítása, mint a monopolisztikus uralom gazdasági realizálása. Ez a két momentum elszakíthatatlan kapcsolatban áll egymással. A legmagasabb /maximális/ monopol-profit a tőkés monopoliumnak ugyanolyan elszakíthatatlan alkotó tényezője, mint amilyen a profit a tőkének. Ha a monopoliumok nem érik el a maximális monopol-profitot, - a monopoliumok pedig válság idején veszteséget is szenvedhetnek - ez csupán annyit jelent, hogy a monopolium ebben az esetben gazdaságilag nem realizálható.

V.I.Lenin számtalanszor hangsúlyozta a monopolium és a monopol-profit elszakíthatatlanságát "...A monopolium - mondja Lenin - extraprofitot, azaz a normális, az egész világon szokásos tőkés haszonon felüli többletprofitot biztosít"./5.a./ Lenin megjegyzi, hogy a monopolisztikus uralom minden formája, a piacon érvényesülő kartellmonopoliumtól kezdve egészen a gárgyári monopoliumig, monopolprofitot hoz. Mivel tehát a monopolium és a monopol-profit elszakíthatatlan kapcsolatban áll egymással, az imperializmus pedig monopolkapitalizmus, a monopol-profit Lenin szerint, az imperializmus egyik legjellemzőbb vonása.

A tőke szempontjából a profit szükségességének végső alapja a tőkés tulajdonforma. A monopolkapitalizmus szempontjából a

maximális monopol-profit szükségességének végső alapja a tőkés tulajdon jellegzetes sajátosságai az imperializmus korszakában. Ezek közül a legfőbb sajátosságok a következők:

1./ A tőkés tulajdon koncentrációjának és centralizációjának új, összehasonlíthatatlanul magasabb foka. Németországban például 1925-ben, a 67 legnagyobb iparvállalat, amely még kisebb számú társaságokhoz tartozott, kétszer annyi géperejű hajtóművel rendelkezett, mint 1,634.069 kisebb vállalat.

2./ A tőke-tulajdon és a tőke-funkció elkülönülésének új, összehasonlíthatatlanul magasabb foka; a monopolisták uralma idegen /társadalmi/ tőkék felett, amelyek sokszorosán felülmúlják a jogilag saját tulajdonukat képező tőkéket. A Morgan-csoport által ellenőrzött társaságok tőkéit több mint 50 milliárd dollárra becsülik, ami többszörösen meghaladja a csoport saját tőkéjének óriási összegét, a csoport befolyási körébe tartozó összes társaság tőkéje pedig már a 30-as években 74 milliárd dollárt tett ki.

A tőkés tulajdon mindig mélyreható ellentmondásokat rejt magában. A megtárgyalásult, ki nem fizetett idegen munka e tulajdona "tagadása az egyéni, saját munkán alapuló magántulajdonnak"./5.b./ Az imperializmus idején a tőkés tulajdon ellentmondásai tovább fejlődnek. A monopóliumok gazdasági hatalma nagy mértékben idegen, vagyis társadalmi tőke feletti uralmukon alapul. A kis- és középszerű tőkések tulnyomó többsége számára a tőkés tulajdon is igen ingatag, mivel a bankokban és a részvénytársaságokban elhelyezett tőkékkel a bankokban és részvénytársaságokban gazdálkodó maroknyi monopolista ellenőrzés nélkül rendelkezik, bár ezekben a bankokban, vagy részvénytársaságokban elhelyezett tőkének csupán jelentéktelen része az övék. Marx, a hitelt igénybevevő tőkésről a következőket írta:

"A társadalmi, nem saját tőke feletti rendelkezés lehetővé teszi, hogy társadalmi munka felett rendelkezzenek". Marx rámutatott arra, hogy a hitel és a részvénytársaságok "a tőkék centralizációjához s így a legnagyobb méretű kisajátításhoz vezetnek". Ez a kisajátítás azonban "antagonisztikus alakban jelenik meg, mint a társadalmi tulajdon kevesek által történő el-sajátítása"./6/ Az imperializmus viszonyai között a társadalmi tulajdonnak kevesek által történő ilyen el-sajátítása óriási méreteket ölt, s rendkívüli módon kiélezi a tőkés tulajdon és az egész burzsoá termelési mód antagonisztikus ellentmondásait.

A gazdasági hatalom lehetővé teszi a monopóliumok számára azt, hogy uralkodjanak az államapparátus és az egyház, a burzsoá politikai pártok és a burzsoá sajtó, a burzsoá művészet és a burzsoá tudomány felett. A monopóliumok egész gazdasági és politikai hatalmukat a profit tömegének és rátájának növelé-

/5.b./ Marx, A tőke, I.köt. 1948. 82.1.

/6/ Marx, A tőke, III.köt. 1951. 490-491.1.

sére, a legmagasabb /maximális/ monopol-profit elnyerésére használják fel. A monopoliumok uralmának és a maximális monopol-profitnak elszakíthatatlansága abban tükröződik, hogy a maximális monopol-profit az a cél, amelynek a monopoliumok egész tevékenysége alá van rendelve. Az adott célnak van alárendelve a monopolitőke által ellenőrzött társadalmi termelés is. Ez a cél objektív, független az emberek akaratától, s az imperializmus korszakában fennálló kapitalista tulajdonnak a sajátosságaiból, magának a monopolkapitalizmusnak a lényegéből ered.

A kapitalizmus gazdasági törvényei spontán hatnak és a versenyen keresztül érvényesülnek, amely e törvények követelményeit az egyes tőkékre kényszerítően, a tönkretetés fenyegetésével erőszakolja rá. A verseny nem szüli ezeket a követelményeket, hanem csupán e követelmények érvényesítésének mechanizmusa. Ez a monopolkapitalista maximális profit biztosításának szükségességére is vonatkozik.

A verseny a monopoliumok uralma alatt rendkívül kiéleződik, különösen éles és romboló formákat ölt. Fő sajátossága abban van, hogy ez a verseny az ellenfél megfojtására irányul és hogy nemcsak a gazdasági kiszorítás módszereinek alkalmazásával folyik, hanem széleskörűen alkalmazásukra kerülnek a gazdasági és gazdaságonkívüli erőszak módszerei is. A monopoliumok igen éles harcban vívják ki, védelmezik és szilárdítják meg saját monopolista pozícióikat. Minden monopolium számára szükséges a maximális monopol-profit biztosítása ahhoz, hogy monopolium maradjon, hogy ne taszítsák azoknak a társaságoknak sorába, amelyek az imperializmus korszakában még az átlagprofitot is nehezen érik el. A maximális monopol-profit biztosítása azért szükséges a monopoliumoknak, hogy vetélytársaik ne nyomhassák el őket.

Tehát a modern kapitalizmus maximális profitja szükségességének problémája nem redukálható le arra a kérdésre, hogy mennyi profitra van szükségük a monopoliumoknak. A feladat - kideríteni azt, hogy milyen okok következtében lett éppen a maximális/legmagasabb monopol/-profit az a cél, amelynek a tőkés termelés alá van rendelve. Ha azonban ez a cél a monopolkapitalizmus természetéből és az imperializmus korszakában fennálló tőkés tulajdon sajátosságaiból ered, ha a monopoliumok és a monopol-profit elszakíthatatlanok egymástól, úgy az a kérdés, hogy miért a maximális profit lett a tőkés termelés célja, más kérdésre vezethető vissza és pedig arra, hogy mi okozta a monopoliumok uralmára való átmenet szükségességét?

A szabad verseny uralmát a kapitalizmus ellentmondásainak, ezen belül pedig a tőkés ujratermelés ellentmondásainak rendkívüli kiéleződése alapján váltotta fel a monopoliumok uralma. A 19. század utolsó harmadában fokozódott a verseny, kiéleződött a piacprobléma, mind mélyrehatóbbá és tartósabbá váltak a gazdasági válságok, amelyek meggyorsították a termelés koncentrációjának folyamatát és a monopoliumok kialakulását. Semmi alapja sincsen azonban a monopoliumok uralmára való átmenetet azzal magyarázni, hogy a bővített ujrater-

melés az átlagprofit alapján állítólag körülményesebbé vált és megvalósításához maximális monopol-profitra lett szükség, Az ilyen magyarázat összekeverné az okot a következménnyel.

A monopoliумok uralmára való átmenet okainak kérdésére V.I. Lenin a következő teljesen világos, pontos és kimerítő választ adja: "...a szabad verseny létrehozza a termelés koncentrációját, ez a koncentráció viszont fejlődése bizonyos fokán monopoliумra vezet" "...Az, hogy a termelés koncentrációja létrehozza a monopoliумot, általában a kapitalizmus jelenlegi fejlődése szakaszának általános és alapvető törvénye". /7/ A kapitalizmus számára a maximális profit szükségességének felmerülése, az értéktöbblet-törvény követelményeinek megváltozása, a maximális monopol-profit átalakulása a tőkés termelés céljává, nem oka, hanem következménye a szabad verseny uralmáról a monopoliумok uralmára való áttérésnek.

- . -

Az ujratermelés folyamata mindig a gazdasági alaptörvény alapján megy végbe és e törvény követelményeinek van alárendelve. Egyik gazdasági alaptörvény másik alaptörvénnyel való felváltásának, /amit a tulajdonformák változása és az új termelési módra való áttérés idéz elő/, az a következménye, hogy megváltoznak az ujratermelési folyamat szükséges feltételei, a cél és azok a követelmények is, amelyeknek az ujratermelés alá volt rendelve. A mondottak teljes mértékben vonatkoznak az adott gazdasági alaptörvénynek és követelményeinek olyan változásaira is, amelyek ennek vagy annak a társadalmi formációnak a keretén belül fordulnak elő ezen formáció egyik szakaszából a másik szakaszába való átmenetnél, vonatkozik továbbá az értéktöbblet-törvény követelményeinek a monopoliумok uralmának létrejöttével kapcsolatos változásaira is.

Amenyiben az értéktöbblet-törvény követelményévé a maximális monopol-profit biztosítása válik, úgy e követelménynek lesz alárendelve az ujratermelés folyamata is. A monopolkapitalizmus abban a mértékben valósítja meg a bővített ujratermelést, amilyen mértékben az megfelel az adott követelményeknek. A maximális monopol-profit biztosítása szükséges feltétellé válik a bővített ujratermelés megvalósításának. Gyakorlatilag ez abban nyilvánul meg, hogy azok a vállalatok és iparágak, amelyek nem hoznak maximális monopol-profitot, nem tudják valamennyire is rendszeresen megvalósítani a bővített ujratermelést. Nem azért nem tudják megvalósítani, mintha az értéktöbblet nem lenne elegendő ezen vállalatok vagy ágazatok bővítéséhez. Tengődésre vannak kárhóztatva akkor is, amikor az ország a tőkefeleslegtől fulladozik, mivel gátolja őket a cél /melynek az ujratermelési folyamat alá van rendelve/ korlátozott volta. Gátolja őket a monopoliумok uralma, amelyeknek maximális profitra van szükségük, Gátolja őket továbbá azok az új versenyfeltételek, amelyeket a monopoliумok uralma hozott létre.

Az imperializmus viszonyai között a fináncstőke "a tőkések és a kistulajdonosok összességének majdnem egész pénztőkéjével, valamint az illető országban és egész sereg országban a termelési eszközök és nyersanyag-források nagyobb részével is rendelkezik"./8/ Tehát az ujratermelés méretei, és a felhalmozott értéktöbblet felhasználása a máris maximális profitot követelő monopolizáció mozgásától függenek. Ebből következik a mezőgazdaság és egyéb olyan ágazatok fokozódó lemaradása, ahol a maximális profit biztosítása a különféle feltételek következtében igen nehéz, azaz mivel a monopoliumok által ellenőrzött tőkék oda csak korlátozott mennyiségben áramlanak át. Azok a társaságok, amelyek nem hoznak maximális monopol-profitot, a bankokban rendkívül nehezen kapnak hosszulejáratu kölcsönöket a termelés bővítésére, és új részvények kibocsátásának segítségével is nehezen tudják mozgósítani az ehhez szükséges tőkéket. Az ilyen társaságok képtelenek lennének valamennyire is rendszeresen bővíteni a termelést, még akkor is, ha az ehhez szükséges tőkéket fel is kutatnák, mivel a piacokért folyó harcban nem állják ki a versenyt a maximális profitot elérő monopoliumokkal. Ez különösen a kapitalizmus általános válságának korszakára vonatkozik, amikor a piacprobléma teljes egészében rendkívül kiéleződik.

A bővített ujratermelés a kapitalizmusban mindig ama igen éles ellentmondások közepette megy végbe, amelyeket annak a célnak az antagonizmusa okoz, amelynek a bővített ujratermelés alá van rendelve. A bővített ujratermelést a természeti kincsek, a munkaerő és az emberi élet óriási pazarlása kíséri. A termelés növekedését időszakonként a termelőerők tömeges pusztulásával járó válságok szakítják meg. Míg az egyik oldalon a vagyon halmozódik, addig a másik oldalon fokozódik a legszélesebb tömegek nyomora.

Mindezek az ellentmondások rendkívüli mértékben kiéleződnek az imperializmusba való átmenettel, az értéktöbblettörvény követelményeinek változásaival, valamint azért, hogy a társadalmi termelést a maximális monopol-profit biztosítása céljának rendelik alá. A maximális profit amiatti szükségessége, hogy többé-kevésbé rendszeresen valósítsák meg a bővített ujratermelést, a termelőerők fejlődését fékező hatalmas tényezőként lép fel. Ezt mindenekelőtt az idézi elő, hogy a cél, amelynek a termelési folyamat alá van rendelve még inkább antagonisztikussá válik, a cél és a termelőerők fejlődése közötti konfliktus a végső feszültség stádiumába kerül.

A kapitalizmusban sok olyan gépet nem alkalmaznak, amelyek megkönnyítik és gazdaságosabbá teszik a munkát. Csupán azokat a gépeket használják, amelyek kifizetett munkát takarítanak meg és a tőkének további profitot hoznak. A monopoliumok uralma idején az új technika alkalmazása még nagyobb akadályokba ütközik; mivel az új technikának nem csupán a profit növekedését, hanem a maximális monopol-profit további növekedését kell biztosítania.

Az imperialista országokban a tőkefelesleg ellenére sok gazdasági ág egyhelyben topog és pangásra van kárhóztatva. Ezekbe az ágazatokba új tőkét elenyésző mértékben fektetnek be, amennyiben csupán közönséges és nem pedig maximális profitot biztosítanak.

A monopóliumok felépítményt alkotnak a régi kapitalizmus felett. Valamennyi tőkés országban több százezer és millió kis-középszerű, sőt viszonylag nagy, nem monopóliumokba tömörült vállalat marad fenn. Vannak fontos ágazatok, ahol a termelés nagyobb részét az ilyen vállalatok adják. Ide tartozik mindenekelőtt a mezőgazdaság, valamint a könnyűipar néhány ága. A termelés bővítésének a lehetőségei itt rendkívül korlátozottak. Akadály, hogy az egész társadalomban a termelés bővítése a monopol-profit biztosítása céljának van alárendelve. Ezek a vállalatok pedig nemcsak, hogy nem érnek el monopol-profitot, hanem a monopóliumok uralma mellett még az átlag-profitot is nehezen érik el.

A monopolprofit biztosításának módszerei rendkívüli mértékben fokozzák a széles tömegek elnyomódásának folyamatát, s ezáltal elmélyítik az ellentétet a termelés és a fogyasztás között. Ez kiélezi a piacok problémáját, súlyosabbá teszi a gazdasági válságokat, csökkenti a bővített újratermelés lehetőségeit, valamint a termelőerők fejlődésének ütemét. Ez a legnagyobb erővel a kapitalizmus általános válságának időszakában mutatkozik meg, amikor ezen módszerek között mind nagyobb jelentősége lesz a fegyverkezési hajszának, a gazdaság militarizálásának és a háborúknak.

A monopol-profit biztosítása céljának alárendelt gyarmati és félgyarmati rabszolgarendszer igen erősen fékezi a leigázott népek gazdasági haladását és termelőerőinek fejlődését, /pedig ezek a népek alkotják a tőkés világ lakosságának többségét/s ezzel korlátozza a tőkés világpiac felvevőképességét, következésképp az imperialista országokban is megnehezíti a termelés bővítését.

A monopol-extraprofit biztosításának fontos módszere a monopóliumok által eladott áruk árainak felferése. Ezt követően a felhajtott monopóliumok fenntartása céljából a monopóliumok megakadályozzák az új tőkék beáramlását az általuk elfoglalt termelési ágakba, akadályokat gördítenek új vállalatok szervezése elé, fékezik a technikai haladást és gyakran közvetlenül a termelés méreteit is korlátozzák. A termelési eszközök árainak felferése fékezi az állótőke felujtását és bővítését, új lakások, utak, közüzemek építését; a tömegfogyasztási cikkek magas monopóliumai korlátozzák a fogyasztási cikkek piacának felvevőképességét. Mindez megnehezíti a bővített újratermelést, lassítja annak ütemét.

A monopóliumok előtti kapitalizmusban a termelés bővítése, s az új technika bevezetése volt főszöke a versenytársak szétzuzásának. A monopóliumok ugyanezen cél elérésére számos más eszközzel is rendelkeznek: a nyersanyag-források, közlekedés, hitel és az állami megrendelések monopolizálása és

versenytársaiknak ezektől való megfosztása, részvényeik felvásárlása és különféle tőzsdei mesterkedések stb. Mindez még fokozottabban lassítja mind a technikai haladást, mind a bővített ujratermelést.

A szabadverseny uralma idején a tőkés profit méretei mindenekelőtt a termelés méreteitől függtek. A monopóliumok profitjukat gyakran a termelés korlátozásával növelik. Olyan módszerekkel is élnek, amelyek általában nem követelik meg a tőke kapcsolatát a termeléssel. A monopol-profit óriási tömegét tőzsdei kombinációk útján a financiaoligarchák sajátítják ki, akik vállalatalapításokon, értékpapír spekulációkon, állami vagyon elsikkasztásán, a gyarmatok és félgyarmatok közvetlen kirablásán, az elfoglalt országoknak a háború idején és a háború befejeztével történő kifosztásán jól megszedik magukat. A monopóliumok extraprofit formájában sajátítják ki az elmúlt munkával, gyakran az előző nemzedékek munkájával létrehozott anyagi értékeket, midőn kisajátítják a kis- és közép burzsoáziát és kifosztják "saját" népüket és más népeket. Ebből következik a monopol-profit növelésének ismert lehetősége /természetesen, bizonyos korlátokon belül/ nemcsak bővített ujratermelés nélkül, hanem olyan viszonyok között is, amikor még az egyszerű ujratermelés sem valósul meg.

Természetesen a termelés korlátlan bővítésének a kapitalizmusra jellemző tendenciája a monopóliumok uralma idején is hat. A verseny, amely az imperializmusba való átmenettel még jobban kiéleződik, a tőkések számára kényszerítően szükségessé teszi a tőkefelhalmozást, a bővített ujratermelést. Sőt mi több, a technika magasabb színvonala, a termelés társadalmasításának óriási folyamata és a hatalmas tőkék feletti uralom lehetővé teszi a monopóliumok számára - amikor ez a monopol-profit további növekedését biztosítja - a termelés bővítését, új iparágaknak, különösen a haditermelés ágazatainak gyorsított ütemű kifejlesztését. A monopol-profit óriási tömegeinek kisajátítása megkönnyíti a termelésnek ezt a bővítését. A fejlődés meggyorsításának tendenciája hol itt, hol ott nyilvánul meg, sőt egyes ágazatokban és országokban bizonyos időre még felül is kerekedhet. Végeredményben azonban, ez a tendencia nemcsak a kapitalista fejlődés egyenlőtlenségének kiéleződésében, hanem rothadásának és elődsiségének - a monopolkapitalizmus ezen döntő vonásának - fokozódásához, a technikai haladás feltartóztatásához is vezet. Az új iparágak fejlesztése még inkább fokozza több régi ágazat fejlődési nehézségeit, s gyakran hosszú pangásra kárhoztatja azokat. Az új ágazatokban gyorsan létrejönnek olyan termelési kapacitások, amelyeket aztán nem tudnak kihasználni.

A monopol-profit szükségessége a bővített ujratermelés megvalósításához a társadalmi munka és tőke igen nagyarányú tékozlását vonja maga után. A szabadverseny uralma idején a tőkék /ezt követően pedig a munkáskezek is/ feleslegessé váltak és esztétlenségre lettek kárhoztatva, amennyiben nem hoztak bizonyos profitrátát. Akkor azonban a profitráta, amely kevésnek bizonyult a tőke működéséhez, alacsonyabb volt az átlagos profitrátánál. A monopóliumok uralmának idején a tőkék abban az esetben is gyakran esztétlenségre vannak kárhoztatva, amikor

az átlagos profitrátával azonos profitrátát nyújthatnának, de nem tudják a monopolprofitot biztosítani. Az imperialista országokra jellemző viszonylagos tőkefelesleg /a földművelés fejletlensége és a tömegek szörnyű nyomora mellett/, s a külföldön felhasznált viszonylagos tőkefelesleg/ közvetlen kapcsolatban áll azzal, hogy a társadalmi ujratermelés nem a rendes, hanem a maximális monopol-profit biztosításának van alárendelve. A társadalmi munkának a tiszta forgalmi költségek, a katonai kiadások, háborús költségek stb. növekedésével kapcsolatos óriási méretű tékozlását végeredményben szintén az idézi elő, hogy a monopol-tőke nem rendes, hanem maximális monopol-profitot követel. A társadalmi munkának és tőkének ez a pazarlása - amely a kapitalizmus általános válságának idején éri el a legmagasabb fokot, súlyos teherként nehezedik a társadalomra, megnehezíti a bővített ujratermelést, s még jobban fokozza a monopol-tőke harcát a profit további növeléséért, amelyet ismét csak a társadalmi munka pazarlását növelő módszerekkel folytatnak.

Igy tehát az a körülmény, hogy a bővített ujratermelés többé-kevésbé rendszeres megvalósításának szükséges feltétele nem a közönséges, hanem a maximális monopol-profit biztosítása lett, megnehezíti a termelés bővítését, a kapitalizmus termelőerőinek fejlődését és hatalmas tényezője a tőkés felhalmozás elmentmondásai kiéleződésének, a kapitalizmus rothadásának. Ez a monopol-profit biztosításának különösen oly módszereire vonatkozik, mint a gazdaság militarizálása és a háborúk.

- . . -

A modern kapitalizmus gazdasági alaptörvénye elemzésénél, természetesen felmerül az átlagprofit törvényével való kapcsolatának kérdése. E téren különféle felfogásokkal találkozunk. Egyes szerzők úgy vélik, hogy az átlagprofit törvénye és a maximális profit biztosításának törvénye, az értéktöbblet törvény érvényesülésének két egymást felváltó formája: az elsőnek a monopoliumok uralma előtti kapitalizmus szempontjából, a másodiknak a monopolkapitalizmus szempontjából van jelentősége. Ebből adódik az a következtetés, hogy az átlagprofit törvény a monopoliumok uralmának létrejöttével elveszíti érvényét. Mások úgy vélik, hogy az átlagprofit törvénye tovább működik az imperializmus korszakában is, de csupán a nem monopolizált termelés korlátozott körében. Vannak azonban olyanok is, akik azon következtetés felé hajlanak, hogy az imperializmus korszakában két átlagprofitráta alakul ki, amelyek színvonaluk tekintetében erősen eltérnek egymástól: az egyik a monopol-tőkénél, a másik a nem monopolizált tőkénél.

A monopoliumok uralma a profitráta kiegyenlítődése szempontjából óriási nehézségeket okoz. A főbb nehézségek a következők:

a./ a tőkék széthullása a maximális monopol-profitot hozó monopol-tőkékre és nem monopol-tőkékre, amelyek az imperializmus viszonyai között még az átlagprofitrátát is nehezen érik el;

b./ azok a nagy akadályok, amelyeket a monopoliumok az általuk elfoglalt ágazatokban támasztanak új társaságok alakításával

szemben, a nyersanyagforrások, a szállítási eszközök, a találmányok monopolizálásával és a verseny más jellegzetes módszereivel, meggátolva ezáltal a tőke átáramlását, amelynek segítségével valósul meg a profitráta kiegyenlítődése.

Az átlagprofit-törvény érvényesülésének feltételei és jellege a monopoliumok uralmára való átmenettel lényegesen megváltozik, s megváltozik a törvény jelentősége is abban az értelemben, hogy az átlagprofit már nem elegendő ahhoz, hogy a bővített ujratermelés többé-kevésbé rendszeres megvalósítását biztosítsa. Helytelen lenne azonban azt hinni, hogy az átlagprofit-törvény az imperializmusba való átmenettel általában érvényét veszti.

A kapitalizmus gazdasági alaptörvénye a tőkés termelés összes főbb oldalát, legáltalánosabb kapcsolatait és viszonyait tükrözi. A kapitalizmus egyéb törvényei a kapitalizmusnak csak egyes oldalait, a gazdasági alaptörvény alapján fejlődő, részösszefüggéseit, részkapcsolatait tükrözik, azonban a kapitalizmus törvényei közül mindegyik a tőkés termelési mód olyan lényeges összefüggéseit, viszonyait és tendenciáit tükrözi, amelyek nélkül a kapitalizmus, nem lenne kapitalizmus. A kapitalizmus elképzelhetetlen a versenynek és a termelés anarchiájának törvénye, vagy a kapitalista fejlődés egyenlőtlenségének törvénye nélkül, stb. Hiszen "a törvény és a lényeg egynemű /egyrendű/ vagy helyesebben egy fokon álló fogalmak..." /Lenin/ A kapitalizmus törvényeit nem lehet egymástól elszigetelni. Hatásukban elszakíthatatlan kapcsolatban állnak egymással, mivel a törvényszerűségeknek nem összegezését, hanem rendszerét alkotják, ahol az egyik törvény hatásának megszüntetése elképzelhetetlen a többi törvény csorbulása nélkül. A kapitalizmus törvényei közül mindegyik elszakíthatatlan kapcsolatban áll a tőkés tulajdonformával és míg annak uralma fennáll, a törvény nem veszítheti el érvényét. Természetesen a kapitalizmus törvényei változókéonyak, de csupán abban az értelemben, hogy nem nyilvánulnak meg azonnal teljesen fejlett formában, hanem a kapitalizmussal együtt fejlődnek és bizonyos kereteken belül megváltoztathatják követelményeiket, hatásukat és szerepüket a kapitalizmus szakaszai változásának megfelelően. A kapitalizmus gazdasági alaptörvénye és a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésének törvénye például a monopoliumok előtti kapitalizmusból a monopolkapitalizmusba való átmenettel komoly változásokon mentek át. Ezek a változások a kapitalizmus két szakaszának minőségi különbségét tükrözik. Itt azonban adott törvények változása, az azokra jellemző ellentmondások továbbfejlődése ment végbe, nem pedig egyes törvények elhalása és új törvények megjelenése. Az imperializmusba való átmenettel kapcsolatban a kapitalizmus több törvényének /a verseny, a termelés anarchiája, a válságok stb. törvényének/ elhalásáról alkotott felfogást annak idején a marxizmus ellenségei vetették fel a "szervezett kapitalizmus", a "tisztá imperializmus" és ehhez hasonló tudományellenes elméletekben. Lenin megsemmisítő bírálattal illette ezeket az elképzeléseket. Az imperializmus az kapitalizmus, és pedig annak egy külön szakasza. Tehát továbbra is érvényben maradnak a kapitalizmus összes törvényei, sőt még nagyobb ellentmondásokkal, még nagyobb rombolóerővel érvényesül-

nek. A kapitalizmus egyes törvényeinek elhalásáról felállított tézis annál is inkább hibás, mivel az imperializmus nem más, mint a régi kapitalizmus feletti felépítmény, s "a monopóliumok, amelyek a szabadversenyből nőnek ki, nem kuszóbbolnak ki a szabadversenyt, hanem fölötte és mellette léteznek, s ezzel egész sor különösen éles és heves ellentétet, surlódást, összeütközést szülnek"./9.a./

Az átlagprofit törvényének az imperializmus idején kifejtett hatását kétségbevonni azért is helytelen, mivel ez az értéktörvény hatásának kétségbevonását is jelenti. Az értéktörvénnyel együtt pedig összeomlik az értéktöbblet-törvény is, az a tanítás is, hogy az értéktöbblet egyetlen létrehozója a ki nem fizetett munka.

Marx ellenfelei azt vallották, hogy állítólag a profitráta viszonylagos egyenlőségének ismert ténye azokban az ágazatokban, ahol igen különböző a tőke szerves összetétele, felborítja a Marx által feltárt értéktörvényt és értéktöbblet-törvényt, mivel ha az áruk árait az érték, a profitot pedig az adott ágazatban létrehozott értéktöbblet nagysága határozná meg, úgy a profitráták igen különbözőek lennének. Tehát Marx tanításainak alapjairól volt szó. Marx az átlagprofit törvényének feltárással a kapitalizmus politikai gazdaságtanának egyik legnehezebb problémáját oldotta meg. E felfedezés nagy jelentősége abban rejlett, hogy világossá vált "hogyan képződhet és hogy kell képződjék azonos átlagprofitráta nemcsak az értéktörvény megsértése nélkül, hanem éppen annak alapján",/9.b./ tehát az értéktöbblet törvényének megsértése nélkül, sőt éppen e törvény alapján.

Marxnak az átlagprofitról szóló tanításában rendkívül fontos helyet foglal el az a tétel, hogy a termelési ár, az érték módosult formája. Az értéktörvény több ezer éven át, már a kapitalizmus előtti formációkban működött az áruk értékük szerinti közvetlen kicserélésének formájában. Végbement a kapitalizmusba való átmenet. A társadalmi termelés célja lehetőleg minél nagyobb profit biztosítása lett. Az érték szerinti csere a különféle gazdasági ágak átlagprofitrátainak nagymértvű egyenletlenségéhez vezetett volna. A valóságban azonban ilyen egyenletlenség nincs "sőt nem is lehet a tőkés termelés egész rendszerének összeomlása nélkül" /Marx/: a tőke magasabb szerves összetétele és lassu forgása mellett dolgozó ágazatok, - ezekhez tartoznak a nehézipar legfontosabb ágai - nem fejlődhettek volna, hanyatlásra lettek volna kárhoztatva, mivel profitrátájuk a legalacsonyabb lett volna. Tehát az érték termelési árrá való átalakulásának szükségességét a kapitalizmus előtti termelésről a tőkés termelésre való átmenet idézte elő, az, hogy az értéktörvény ettől kezdve mint olyan törvény működik, amely az értéktöbblet törvényének lett alárendelve. Az átlagprofit-törvényt ezért helyesebb átlagprofit és termelési ár törvényének nevezni, így teljesebben tükröződik tartalma, szerepe a tőkés gazdaságban és helye a marxi

/9.a./ V.I.Lenin művei: 22.köt. 275.1.

/9.b./ Marx, A tőke, II.köt. 27.1.

politikai gazdaságtanban. A termelési árnak, mint az érték módosult formájának kérdése nélkül az átlagprofit problémája elveszti azt a jelentőségét, amellyel Marx tanításaiban rendelkezett.

Az átlagprofit-törvénynek az imperializmus viszonyai között kifejtett hatásával kapcsolatos kérdés elemzésénél ezért meg kell különböztetni a monopol-profitot, - amelyet az áruk termelési árak szerinti cseréjét megsértő és meg nem sértő módszerekkel sajátítanak ki, és következésképpen az átlagprofit törvényét is. Az utóbbiak közé tartozik:

1./ A monopol-profit, amelyhez pénzügyi mesterkedések útján jutnak és amelyet árucseré nélkül realizálnak: alapítói nyereség, az értéktőzsdén folytatott spekulációkból, kölcsönök kibocsátásából stb. eredő nyereség. Lenin midőn kiemelte a profitszerzés ezen módszereinek nagy jelentőségét, a következőket írta: "A finánc-tőke, amely kevesek kezében összpontosul és ténylegesen monopoliumot élvez, óriási és egyre növekvő hasznot főlöz le az alapításokból, értékpapírok kibocsátásából, állami kölcsönökből stb., megszilárdítja a fináncoligarchia uralmát és az egész társadalmat megsarcolja a monopolisták javára"./10/

2./ A monopol-profit, amelyet úgy érnek el, hogy a termelési költségeket az átlagos társadalmi termelési költségek színvonalára alá szorítják, mégpedig a monopoliumokra jellemző következő módon: a munka intenzitását az átlagos társadalmi intenzitáson tulmenően fokozzák, a munkanapot átlagos időtartamán túl meghosszabbítják, a nominálbéreket átlagos színvonaluknál alacsonyabbra szállítják le, a tökéletesített gépekre és termelési módszerekre bejelentett szabadalmakat monopolizálják. Ilyen módszerekkel az egyéni termelési ár huzamosabb időn keresztül a társadalmi termelési árnál alacsonyabb színvonalon tartható. A monopoliumok ezzel a módszerekkel óriási, abszolút nagyságig hajtják fel a rendes extraprofitot és azt monopol-extraprofitná alakítják át. Ez itt attól függetlenül valósul meg, hogy az árakat a termelési áraknál magasabbra hajtották fel.

3./ A monopol-profit, amelyet olyan földek monopolizálásával szereznek, amelyek ásványi kincsekben gazdagok, vagy természetes termőerejük van, vagy előnyös helyen terülnek el. Ez a monopoliumoknak lehetőséget nyújt arra, hogy a különbozeti járadék óriási tömegeit sajátítsák ki és monopol-extraprofitná alakítsák át. A különbozeti járadék, mint ismeretes, az áruk termelési ár szerinti eladásánál is realizálható.

Ezt a felsorolást még folytathatnánk, más népek, különösen a gyarmati népek közvetlen kifosztását, az állami kincstár közvetlen kifosztását stb. is ideértve. Az ilyen módon szerzett monopol-profit igen jelentős; s nem kis szerepet játszik abban, hogy rátája magasabbra emelkedjék az átlagprofit rátájánál. Itt azonban még nem áll fenn az átlagprofit törvényé-

nek megsértése, mivel a monopolprofitot vagy általában az áruárak mechanizmusának mellőzésével /a pénzügyi mesterkedésekből, közvetlen kifosztásból, állami vagyon közvetlen sikkasztásból stb. eredő extraprofit/, vagy az áruárak mechanizmusán keresztül sajátítják ki, függetlenül attól, hogy az áruárak a termelési árnál magasabbra emelkednek /különbözeti járadék, rendes extraprofit, amelyek monopol-extraprofitná alakulnak át/. Az ilyen módszerekkel elért monopol-profitnak jelentős részében /a pénzügyi és tőzsdei mesterkedésekből, közvetlen rablásból, eredő profit, különbözeti járadék/ nem is kell részt vennie az átlagprofitrátának, mint a termelési ár elemének képzésében.

Az átlagprofit törvényének az imperializmus viszonyai között kifejtett hatásával kapcsolatos kérdést ezért elsősorban arra a kérdésre kell visszavezetni, hogy az értéktörvényt, ezt követően pedig a termelési ár törvényét nem ássák-e alá a monopolárak? Ezt a kérdést általános formában megoldotta Marx. "...ha az értéktöbbletnek átlagprofitná való kiegyenlítődését a termelés különböző területein mesterséges vagy természetes monopoliumok és sajátképpen a földtulajdon monopoliuma akadályozzák, úgyhogy monopolár alakulhatna ki, amely meghaladná a monopolium által érintett áruk termelési árát és értékét, ez nem törölné el az áruk értéke által megszabott határokat... Ebben az esetben a monopolárat a reálbérből /vagyis a használati értékek azon tömegéből, amelyet a munkás ugyanolyan mennyiségű munkáért kapna/ és a többi tőkés profitjából való levonás útján fizetnék meg. Azok a határok, amelyeken belül a monopolár befolyásolná az áruárak normális szabályozását, szilárdan megszabottak és pontosan kiszámíthatók lennének"./11/

Az, hogy a monopolárak csupán az értéktörvény általános határain belül érvényesülhetnek, a marxisták számára vitán felül álló kérdés. A monopoliumok a piacnak nem diktálhatnak önkényesen árakat a zónahatáron túl, amelyet végeredményben az értéktörvény szabott meg. A monopoláraknak az értéktől és a termelési ártól való semmiféle eltérése sem változtathatja meg az áruk összértékét. A monopolárak révén növekszik az értéktöbblet egész tömege, mégpedig oly módon, hogy a szükséges idő alatt létrehozott érték egy része értéktöbblétté alakul át. Ez a fő forrása az extraprofitnak, amelyet a monopoliumok a monopolárak segítségével sajátítanak ki. Az újonnan létrehozott érték egész tömege azonban nem változik. A monopolárak a monopolprofitot a kis árutermelők terhére is, sőt részben pedig a monopoliumba nem tömörült tőkések profitja terhére is biztosítják. Mindez az értéktörvény által megszabott határon belül valósul meg.

Előfordulhat azonban, hogy míg az értéktörvény fennmarad, addig az átlagprofit és a termelési árak törvénye elveszíti jelentőségét? Erre a kérdésre feltétlenül tagadó választ kell adni.

Az értéktörvény az imperializmus viszonyai között is a termelési ár módosult formájában lép fel és hat. A monopolár az

értéknek, a termelési árhoz hasonlóan nem új módosulása. Ez konkrét ár, a piaci ár formája, nem pedig az árak belső törvénye. Bármily erősen térjen is el a monopolár a termelési ártól és az értéktől, mégis a termelési ár marad a monopolár bázisa, alsó határa. A termelési ár fogalma nélkül a monopolár fogalma is elveszíti meghatározását. A monopolár piaci ár, amelyet a monopoliumok a termelési ár színvonalánál magasabbra hajtottak fel és amely az átlagprofitnál magasabb profitot biztosít./Az alacsony monopolár kérdésével helyszűke miatt itt nem foglalkozunk./ A termelési ár egyúttal a monopolár belső határa is. Ha huzamosabb időn keresztül a munka termelékenysége nagyarányúan emelkedik, s az áruk értéke és termelési ára ennek megfelelően csökken, úgy ennek együtt kell járnia a monopolár bizonyos esésével, különösen a válságok időszakában. Természetesen a monopolár nem csökken a termelési ár színvonaláig. De független sem lehet ettől a színvonaltól.

Az értéknek termelési árrá való átalakulását az idézte elő, hogy az árutermelők személyes munkáján alapuló tulajdont a tőkés tulajdon váltotta fel, s megváltozott a termelési mód. Az imperializmusba való átmenettel a tulajdonforma és a termelési mód ugyanazok maradtak; itt tehát nincsen alap az értéktörvény olyan módosulására, ahogyan az érték termelési árrá alakult át.

A monopoliumok uralma megnehezíti a profitráta kiegyenlítődése és a termelési ár képződése mechanizmusának érvényesülését, de nem semmisíti meg ezt a mechanizmust. A verseny még jobban kiéleződik. Végbemegy a tőke átáramlása is, de gyakran csupán új formákban. Nem képzelhető el ez az átáramlás túlságosan egyszerűen, csupán abban a formában, hogy a tőkét az egyik ágazatból közvetlen kivonják és másik ágazatba viszik át. Ez a monopolkapitalizmus idején is irreális. A tőkeátáramlás fő formája a felhalmozás egyenlőtlensége a különböző ágazatokban; a felhalmozás gyorsabb üteme azokban az ágazatokban, ahol magasabb a profitráta. Az imperializmus korszakában ez az egyenlőtlenség fokozódik. Ha a monopoliumok valamely ágazatban el is zárják az utat új társaságok alapítása előtt, új tőkék azért mégis beáramlanak ebbe az ágazatba is, mivel az ebben az ágazatban uralkodó monopoliumok maguk fektetnek be új tőkéket. A kölcsönös verseny taszítja a monopoliumokat erre az utra. A maximális profit mind a saját profitból, mind értékpapírok kibocsátása útján szerzett és bankforrásokból kapott idegen eszközök révén is megkönnyíti az új tőkebefektetéseket. Ha az országban az adott áru termelését egy tröszt monopolizálta, s nem engedi meg új társaságok létesítését, ő maga pedig azért nem bővíti a termelést, hogy ne kelljen csökkentenie a monopolárát, úgy a tőke beáramlása csupán új formákat ölt: az új tőkék a tröszttel a külső- és belső piacokon versenyző külföldi iparba áramlanak át, azokba az ágazatokba, amelyek az adott áruk pótlására szolgáló árukat szállítják, azokba az ágazatokba, amelyek harcot folytatnak a tröszttel, hogy a fogyasztók vásárlásaiban minél nagyobb részesedést érjenek el, stb. Mindez nyomja a piacot, az árakat és segíti a profitráta kiegyenlítődésekének tendenciáját.

Hangsúlyozni kell: a monopóliumok az árakat csupán abban a mértékben hajthatják fel, amilyen mértékben sikerül nekik felhasználni az értéktörvényt. Az értéktörvény érvényesülésének következtében az ár a termelési árnál magasabbra emelkedik, ha a kínálat elmarad a kereslettől. A monopóliumok politikája a kereslet és kínálat ilyen arányának mesterséges létrehozására irányul. Ezt a célt szolgálja az árukínálat korlátozása, melyben felhasználják a termelés korlátozását, az import korlátozását, új tőkék beengedésének korlátozását, az árukészletek piacon kívül tartását, sőt még az áruk közvetlen megsemmisítését és dömping árakon történő kivitelét is; a kereslet fokozását, részletre történő eladások-, reklámok, a külső piacokon történő terjeszkedés mesterséges katonai kereslet létrehozása útján stb. Amikor a tultermelés nyilvánvalóvá válik, azaz amikor a kereslet elmarad a kínálattól, elkerülhetetlen a monopóliarak bizonyos csökkentése.

Az átlagprofit-törvény megköveteli a termelés különböző területein mutatkozó átlagprofitráta /de nem a profit-tömeg/ kiegyenlítődését. Az egyéni tőkéknek a szabadverseny uralma idején is nemcsak különböző mennyiségű a profitjuk, a tőke nagyságának megfelelően, hanem a profitrátájuk is különböző lesz, ha azonos áruk előállításánál különböző termelési költségekkel, saját és idegen eszközök különböző arányaival dolgoznak, a kereslet és a kínálat különféle aránya mellett stb. Az egyes ágazatok átlagprofitrátái csak a munka és a tőke teljesen arányos megoszlása esetén azonosak, ami viszont csupán mint ritka kivétel fordul elő. "Általában az egész tőkés termelésben az általános törvény mindig csak igen bonyolult és megközelítő módon, csak örökös ingadozások soha nem rögzíthető átlagaként, mint uralkodó irányzat érvényesül"./12/ A monopóliumok uralma idején a különböző gazdasági ágak átlagprofitrátái között a különbség erősen növekszik. Ez a különbség azonban nem kis mértékben növekszik a monopolprofit azon elemei révén, amelyeknek nem kell résztvenniük a profit társadalmi átlagos rátájának, mint a termelési ár alkotó részének meghatározásában.

A monopóliumok uralma azzal, hogy akadályozza a profitráta kiegyenlítődését, az áruknak termelési árak szerinti cseréjét, a bővített ujratermelésnek az átlagprofit alapján történő megvalósulását, még nem küszöböli ki az értéktörvényt, az átlagprofit és a termelési ár törvényét, hanem csupán megváltoztatja e törvények szerepét és hatását, ami elsősorban a velük járó ellentmondások óriási mértékű kiéleződésében tükröződik. A tőkés ujratermelés ellentmondásairól fentiekhez még a következőket kell hozzátenni:

1./ Az értéktörvény és ennek megfelelően az átlagprofit és a termelési ár törvénye, - a tőkének és a munkának a termelési ágazatok közötti ujrafelosztásáról szóló törvény. Ez az ujrafelosztás a szabadverseny uralmának az idején is válságokon és a termelőerők elpusztításán keresztül valósul meg. "Ahhoz azonban, hogy a tőke elhagyja az ipar egyik területét és egy másikra menjen át, - írja Lenin, - válságra van szükség ezen

a területen..." /13/ A monopóliumok uralma, s a monopolárok előmozdítják a válságok gyakoriságát, súlyosságuk és időtartamuk növekedését, megnehezítik a válságokból való kilábolást.

2./ A kapitalizmusban az értéktörvény a munkaerő értékének formájában, mint a bérabszolgaság és a nyomor törvénye hat. A munkás még a szabadverseny uralma idején is ritkán kapja meg a munkaerő értékének teljes megtérítését, a monopóliumok uralma és a monopolárok pedig a munkaerő értéke és a munkabér közötti eltérést óriási mértékben fokozzák és ezáltal rendkívüli mértékben növelik a proletariátus viszonylagos és abszolút elnyomódását.

3./ Az egyéni értékeknek a társadalmi értékkel és az egyéni termelési áraknak a társadalmi termelési árral való azonosítása mindig a kis árutermelők, a kis- és középszerű tőkék tömeges elszegényedésével, a tőke koncentrációjával és centralizációjával jár együtt. A monopóliumok uralma idején ezek a folyamatok, amelyek szoros kapcsolatban állnak az anyagi értékek elpusztulásával és a tömegek nyomorának növekedésével, soha nem látott méreteket öltenek.

4./ Az érték átalakulása termelési árrá azzal függ össze, hogy az értéktöbbletet a tőke alacsony szerves összetételével dolgozó ágazatokból rendszeresen a tőke magasabb szerves összetételével dolgozó ágazatokba szivattyúzzák át. Ez az átszivattyúzás a monopóliumok uralma idején rendkívüli mértékben fokozódik, mivel a monopóliumok azokban az ágazatokban a legfejlettebbek, ahol a tőke szerves összetétele magasabb, vagyis a nehéziparban. "...az iparban pedig - írja Lenin, - 'a nehézipar' megsarcolja az ipar valamennyi többi ágát". /14/ Amennyiben az értéktöbblet átszivattyúzása a profitráta kiegyenlítődése érdekében ment végbe, annyiban az a tőke magasabb szerves összetételével dolgozó ágazatok fejlődésének is feltételét képezte, tehát a kapitalizmus termelő erői fejlődésének, a viszonylagos arányosság megvalósulásának is a feltétele volt. A monopóliumok ezt az átszivattyúzást a végéig folytatják, amikor is az átszivattyúzás a kiegyenlítő helyett, a különböző ágazatok profitrátájában nagy különbségeket hoz létre, kiélezi a nehézipar és a könnyűipar fejlődésének egyenlőtlenségét, a gazdaságban pedig olyan mélyreható állandó aránytalanságokat hoz létre, amelyek megbontják a társadalmi ujratermelés folyamatát, s fékezik a termelőerők fejlődését.

Igy tehát a profitráta törvénye az imperializmus viszonyai között is érvényben van. Ez mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy az értéktörvény, ugyanúgy, mint a szabadverseny uralma idején is, a termelési ár módosult formájában érvényesül, az átlagprofit pedig, mint a termelési ár szerves része, mint

/13/ V.I.Lenin, A kapitalizmus fejlődése Oroszországban, 48. l.

/14/ V.I.Lenin művei, 22. köt. 224. l.

annak alkotó eleme lép fel./15/ A kapitalizmusban az érték-törvény más formában nem érvényesülhet, azonban mind az érték-törvény, mind az átlagprofit és a termelési ár törvénye óriási akadályokkal, ellentmondásaik rendkívüli kiéleződésével, s fokozott romboló erővel érvényesülnek.

Az utolsó következtetés teljes mértékben vonatkozik a profit-ráta süllyedő tendenciájának törvényére is. Ha a ciklikus jellegű ingadozásokat nem vesszük figyelembe, úgy a monopóliumok uralmának fél évszázada alatt a profitráta egészében véve emelkedett, nem beszélve már a profit tömegének óriási növekedéséről. Ebből azonban azt a következtetést levonni, mintha a profitráta süllyedő tendenciájának törvénye már nem érvényesülne, igen komoly hiba lenne.

A közgazdasági irodalomban találkozunk olyan kísérletekkel, amelyek azt igyekeznek bebizonyítani, hogy a tőke szerves összetételének emelkedése az utóbbi évtizedek folyamán erősen meglassult. Ezt a megbizhatatlan adatokon alapuló következtetést megcáfolták az egy munkásra jutó gépmotorok, munkagépek, feldolgozott nyersanyagok és késztermékek mennyiségének gyorsuló növekedésére vonatkozó adatok. Nem szabad elfelejteni, hogy a tőke szerves összetétele - a tőke érték-összetétele, amennyiben azt technikai összetétele határozza meg és ez utóbbit tükrözi vissza. Már csupán a munka intenzitásának óriási fokozása is /amely növeli az egy munkás által kiszolgált gépek számát és az általa feldolgozott nyersanyagok tömegét/ a tőke szerves összetételének erős növeke-

/15/ Az a kérdésfeltevés, hogy a profitnak az imperializmus korszakában két átlagos rátája van - monopol- és nem-monopol ráta - elsősorban azért nem jogos, mivel az átlagprofitot az érték és a termelési ár problémájától elszakítva tárgyalja. Ha két átlag-profitráta van, úgy ebből azt a logikus következtetést is le kell vonni, hogy két termelési ár van és az áralakulásnak is két törvénye van, vagyis egy a monopóliumok számára és egy az egyéb árutermelők számára. Hangsúlyozni kell azt is, hogy a monopol-profitnak maga a természete kizárja rátájának kiegyenlítődéését, hiszen a monopolizálás foka nem azonos a különböző monopóliumoknál: egyesek a termelés 25 %-át, mások pedig a termelés 80-100 %-át ellenőrzik. Egyes monopóliumoknak lehetőségük van arra, hogy a különbözeti járadékot monopol-extraprofitná alakítsák át, más monopóliumoknak pedig erre nincsen lehetőségük. Egyes monopóliumok tőzsdeműveletek útján több tízmillió nyereséget vágnak zsebre, más monopóliumoknál pedig ez a forrás jelentéktelen szerepet játszik. Az alapítói nyereségnek, a különbözeti járadéknak, s a kincstáron való élőködésből, és a gyarmatok kifosztásából stb. eredő nyereségeknek a monopóliumok közötti egyenletes elosztásának nincs és nem is lehet törvénye. A valóságban egy termelési-ár-törvény van az egész tőkés gazdaság számára, és egy átlagos társadalmi profitráta. Ez az átlagprofit a monopóliumok számára a minimum, a nem monopolizáltak számára pedig a monopóliumok uralma mellett a nehezen elérhető maximum.

désére vezet, az új beruházások alacsony színvonala mellett is. Ugyancsak előmozdítja ezt a nehéziparnak a társadalmi termelésben mindinkább növekvő szerepe és több más folyamat is. A tőke szerves összetételének növekedése egészében véve, az imperializmus korszakában intenzívebb, mint a monopoliumok uralma előtti kapitalizmus viszonyai között. Ha mindazonáltal a profitráta általában mégis emelkedik, úgy ez csupán azt jelenti, hogy még nagyobb mértékben fokozódnak azok a folyamatok, amelyek ellensúlyozzák a profitráta süllyedését.

A profitráta süllyedő tendenciáját előidéző és azt gátló folyamatok igen fontos sajátossága abban van, hogy úgy az egyik, mint a másik folyamat a kapitalizmus valamennyi ellentmondásának erős kiéleződését, különösen a burzsoázia és a proletariátus közötti ellentmondások kiéleződését jelenti. A tőke szerves összetétele növekedésének fő eredménye az, hogy a munkásokat kidobják a termelésből, növekszik a munkanélküliség a proletariátusra nézve összes súlyos következményeivel együtt. A profitráta csökkenését ellensúlyozó fő folyamat - a munkásosztály abszolút és viszonylagos elnyomódásának fokozódásával járó kizsákmányolás fokának emelkedése. A profitráta alakulásában ezek a folyamatok megbéníthatják, kiegyenlíthetik egymást, hol az egyik, hol a másik kerülhet felül, ami a profitráta növekedésében, vagy süllyedésében tükröződik. Ezek a folyamatok a burzsoá társadalom ellentmondásainak alakulása során nem semlegesítik egymást, hanem egy irányban hatnak, előmozdítva ezáltal az ellentmondások kiéleződését. Ezért a tőke szerves összetétele növekedésének az imperializmus korszakára jellemző gyorsulása és a profitráta csökkenését ellensúlyozó tényezők még nagyobb mértékű erősödése azt jelenti, hogy a profitráta süllyedő tendenciájának törvénye a legellentétesebb, a munkásosztály számára a legnagyobb szenvedést hozó formában hat és a legnagyobb mértékben kiélezi a burzsoá társadalom valamennyi ellentmondását.

-.--.-.-.-

A szovjet társadalom történetének periodizációjához.

/Hozzászólások a vitakérdéshez./

/Voproszi Isztorii, 1955. 3.sz. /

К вопросу о периодизации истории советского общества.

I.

I.B.Berhin és M.P.Kim "A szovjet társadalom periodizációjáról" c. cikkükben /1/ azt állítják, hogy régóta megérett a szükségessége annak, hogy a Szovjetunió története e korszakának ma használatos periodizációját revízió alá vegyék. Én tudományos és pedagógiai munkámban nem érzem ennek szükségességét. Az a véleményem, hogy a szovjet társadalom történetének jelenlegi periodizációja helyes. Legfeljebb arról lehet szó, hogy a háboru utáni időszak /1946-1955/ periodizációját pontosabbá tegyék.

Mint tudjuk, a szovjet társadalom történetének vizsgálatánál a Párttörténetben adott periodizációt követjük. Az Október utáni idősakra mind a szovjet társadalom, mind a párt története számára egyforma periodizációt alkalmazunk. I.B.Berhin és M.P.Kim elvetik ezt és egy más periodizációt ajánlanak, amely eltér a SZKP-nek a Párttörténetben adott periodizációjától. Ugyanakkor saját tételükkel éles ellentmondásba keverednek, mikor hangsúlyozzák a párt története és a szovjet társadalom története közötti szerves, elszakíthatatlan kapcsolatot.

Az új periodizáció szerzői kijelentik, hogy "nincs és nem is lehet szó arról, hogy a korszakok teljesen egybeesnének" /72:47/ a párt és a szovjet társadalom történetének periodizációjában, hogy a párt történetének csak "egyes időszakai" esnek egybe "az ország történetének megfelelő időszakaival" /u.o./, hogy "a párt fejlődésének megvannak a maga sajátos törvényszerűségei" /72:46/, ezért van külön periodizációja, a Szovjetunió történetének pedig meg kell lennie a maga - a párttörténet periodizációjától eltérő - periodizációjának. A cikk szerzői két különböző periodizálási elvről beszélnek: az egyik - a párt történetének, a másik - a Szovjetunió történetének a periodizálási alapelve. A párt történetének periodizálásához azt az alapelvet vették, hogy a párt "a főláncszem" "a kommunista építés egész menetére vonatkozó" feladatok láncolatából /73:49/, a Szovjetunió története számára pedig "a termelési mód fejlődésének lényegében befejezett szakaszainak" elvét, mert mint mondják, a Szovjetunió történetének periodizálásához "a 'főláncszem' elve nem elegendő". /73:50/

/1/ Vopr.Iszt.1954.10.sz.-Magyarul: A Magyar Munkásmozgalmi Intézet közlönye /MMIE/ I.1.sz. 45-67.l. - Az idézeteknél elsőnek a Vopr.Iszt. oldalszámát és a kettőspont után a MMIE lapszámát adjuk meg.

Nekem az a véleményem, hogy a párt és a Szovjetunió történetének periodizálása számára felállított különböző alapelvekkel I.B.Berhin és M.P.Kim szembeállítják egymással a párt történetének periodizálását és a Szovjetunió történetének periodizálását, elszakítják a párt történetét a nép történetétől. A szerzők ugyan elismerik, hogy a párt történetének "egyes időszakai" egybeesnek a Szovjetunió történetének időszakaival, de nem magyarázzák meg, hogy ez véletlen-e vagy törvényszerű. Ha ez törvényszerűség, akkor miért érvényes a párt történetének egyik periodusára és miért nem érvényes a másikra. Ha I.B.Berhin és M.P.Kim periodizációját elfogadjuk, akkor a SZKP története és a Szovjetunió története között a Nagy Honvédő Háborúig /1941-1945/ nincs egybeeső időszak.

I.B.Berhin és M.P.Kim felvetették a párt sajátos fejlődési törvényszerűségeinek problémáját, de azt már nem fejtették ki, hogy miben jutnak kifejezésre ezek a sajátos törvényszerűségek. Ilyen sajátos törvényszerűségek valóban vannak. Ezek: a párt engesztelhetetlensége az opportunizmussal szemben és megtisztítása az opportunizmustól, az akarat és a tett egysége, a párt sorainak vasfegyelme, stb. De vajjon ezeknek a sajátosságoknak van-e köztük a társadalom törvényszerűségeihez, gazdasági törvényeihez? A Kommunista Párt - a munkások, dolgozó parasztok és dolgozó értelmiségiek élcsapata, az államnak és a szocialista társadalom létrehozásáért és fejlesztéséért, a kommunizmus győzelméért harcoló dolgozók összes szervezeteinek vezető magva. A párt stratégiáját és taktikáját, politikáját, egész tevékenységét a nép gazdasági és kulturális feladataiból kiindulva a társadalom objektív fejlődéstörvényeire építi. A Párttörténetben az áll, hogy a párt története "annak története, hogyan döntötték meg a cárizmust, hogyan döntötték meg a földbirtokosok és kapitalisták hatalmát, hogyan zúzták szét a külföldi fegyveres beavatkozást a polgárháború éveiben, és hogyan építették fel a szovjet államot és a szocialista társadalmat országunkban."/2/ A párt története a nép történetének elszakíthatatlan alkotórésze. Ezért nincs semmi alapja annak, hogy két periodizációt /egy társadalomtörténeti és egy párttörténeti periodizációt/ hozzunk létre. A pártnak és a szovjet népnek egy közös története van és ezért periodizációjának is egységesnek kell lennie. A Szovjetunió történetének és a SZKP történetének felosztási elve csak egy lehet: a szocialista termelési mód kialakulása és fejlődése.

A szerzők a Szovjetunió történetének periodizálásában elfoglalt álláspontjuk igazolására hivatkoznak I.V.Sztálin megállapítására, melyben Sztálin 1937-ben rámutatott arra, hogy a párttörténeti tankönyvek a múltban nem voltak kielégítőek, mert bennük a párt történetét "az ország történetétől elszakítva" tárgyalták. De a szerzők elgondolása éppen nem egyezik I.V.Sztálinnak ezzel az utmutatásával. Vajjon mit jelent az, hogy a párttörténeti tankönyvben minden fejezetet "az ország gazdasági és politikai helyzetéről szóló rövid történeti összefoglalással kell bevezetni,"/3/ amint ezt a Párttörténet meg is

/2/ Az SZK/b/P története, rövid tanfolyam, Bpest, 1954.6.1.

/3/ A történelem tanulmányozásához.M:1937.28.1./oroszul/ \

teszi? Ez azt jelenti, hogy a párt történetét a társadalom társadalmi-gazdasági és politikai története alapján kell tanulmányozni, a párt történetét a Szovjetunió történetére kell alapozni. Ebből következik, hogy a párt történetének és a Szovjetunió történetének periodizációja azonos.

És most nézzük, hogy a szovjet társadalom történetére milyen új periodizációt javasolnak I.B.Berhin és M.P.Kim.

Azt javasolják, hogy a szovjet társadalom történetének két időszakát egyesíteni kellene: "A szocialista forradalom győzelmének és a polgárháborúnak időszaka a Szovjetunióban /1917-1920/." Később kijelentik; "felesleges érveket felhozunk amellet, hogy a Nagy Honvédő Háborút önálló időszaknak kell tekintenünk." /78:65/ Miért felesleges? Éppen ellenkezőleg - szükséges! Ha a szerzők megpróbálkoztak volna az okfejtéssel, akkor a történeti folyamatnak azok a törvényszerűségei, amelyek I.B.Berhin és M.P.Kim-et arra késztették, hogy a Nagy Honvédő Háborút külön időszaknak tekintsék, kényszerítették volna őket arra, hogy a katonai intervenciót és a polgárháborút is önálló periodusként kezeljék.

Hiszen a háború élesen megmutatkozik a termelési mód fejlődésén. A háború nem gyorsítja, hanem lassítja a termelési mód fejlődését. A háború időszakában nem a nép anyagi és kulturális szükségleteinek maximális kielégítése lép előtérbe, hanem a Haza szabadságának és függetlenségének fegyverrel való megvédése az agresszortól, az idegen igától, az imperialista rabszolgaságtól. Innen is származnak jelszavai: "Veszélyben a haza!", "Mindent a frontnak!", "Mindent az ellenség szétzuzására!" Vajjon ez nem éles határvonal a szovjet társadalom történetében, melyet bizonyos objektív okok váltanak ki?

Természetesen ez éles kronológiai határvonal és I.B.Berhin és M.P.Kim helyesen járnak el, amikor a Honvédő Háborút /1941-1945/ önálló periodusnak tekintik. Vajjon miért törlik el a határvonalat a szocialista építés békés időszaka /1917 október - 1918 július/ és a külföldi fegyveres intervenció és a polgárháború időszaka között? A szerzők ezt azzal indokolják meg, hogy a polgárháború az Októberi Forradalom folytatása, hogy "a háború egész menete elszakíthatatlan kapcsolatban volt a szocialista forradalom fejlődésével"/76:59, lásd 73:48.1-et is./. De vajjon a polgárháború befejeződése után a népgazdaság helyreállításáért és fejlesztéséért vívott harc, az ország iparosítása, a mezőgazdaság kollektivizálása, és egyéb történeti folyamatok nem kapcsolatosak-e az Októberi Forradalommal és nem folytatásai-e az Októberi Forradalomnak?

A szerzők egybeolvasztják az Októberi Forradalom időszakát a polgárháború időszakával és a polgárháború és a katonai intervenció kezdetétől az Októberi Forradalom időpontját jelölik meg, azon az alapon, hogy az Októberi Forradalom "a polgárháború legmagasabb formája"/76:59/ volt.

De összezavarják a polgárháború két típusát. 1917 októberében a proletariátus kiragadta az államhatalmat a burzsoázia kezéből és létrehozta saját diktatúráját. Viszont az intervenció-

sok és a fehérgárdisták elleni háboru a polgárháboru más típusa volt: ekkor a megdöntött kizsákmányoló osztályok a külföldi burzsoázia segítségével fegyveres erővel meg akarták dönteni a proletárdiktatúrát és vissza akarták állítani uralmukat az országban. Ebben a polgárháboruban a proletariátus a Kommunista Párt vezetésével, a sokmilliós parasztság támogatásával, az államhatalomra támaszkodva védte a Szovjetköztársaságot a belső és külső ellenségtől, sikra szállt Október vívmányaiért. Tehát a polgárháboru e két típusa között lényeges különbség van, és nem szabad őket összekeverni.

Nem áll helyt a történészek hibáztatása azért, hogy az 1917 áprilistól 1918 júliusáig terjedő időszakot egy periodusba egyesítik. Egy ilyen egyesítés a szerzők szerint azt jelentené, hogy "elmoszuk a határvonalat a kapitalista és a szocialista korszak között"/72:47/, mert a szocialista korszak nem 1917 áprilisával, hanem az Októberi Fordulattal kezdődik. De soha senki sem állította, hogy a szocialista korszak 1917 áprilisával kezdődik. 1917 áprilisa az az időpont, amikor a párt irányt vett a szocialista forradalomra, ez a forradalom előkészítésének kezdeti időpontja. Ezt a dátumot - áprilist - a párt nem önkényesen választotta. Az egész objektív helyzet arról tanuskodott, hogy a forradalom ekkor lépett új fejlődési szakaszába, hogy a burzsoá-demokratikus forradalom ekkor kezdett szocialista forradalomba átnőni. Az objektív tényezők számbavételével V.I.Lenin híres "Áprilisi téziseiben" ki is emelte, hogy a pártnak és a népnek fel kell készülnie a szocialista fordulatra. Maguk a szerzők is azt írják, hogy "az Októberi Forradalom véghezvitelét nem lehet az előkészítéstől elszakítani"/72:47/, hogy a szovjet társadalom történetíróinak az Októberi Forradalom győzelmét előkészítésével kapcsolatban kell megvilágítanunk /73:48/. De ha nem szabad elszakítani az Októberi Forradalmat a forradalomra való felkészüléstől, ha ez a burzsoá-demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átnövés egységes folyamata volt, akkor miben nem értenek egyet a cikk szerzői az illető időszak fennálló periodizálásával?

Most térjünk át a helyreállítási időszakra. A 76:60. lapon I.B.Berhin és M.P.Kim ezt írják: "A Szovjetunió ipara 1926 szeptemberében már túlhaladta a háboru előtti termelés színvonalát, de sok igen fontos ág /ezek között a kohászat is/ még messze el volt maradva, a teherforgalom az 1925-26-os gazdasági évben a háboruelőttinek csak 88,1 %-át tette ki. Ezért helyesebbnek tartanók a népgazdaság helyreállítási időszaka befejező évének az 1926. évet tekinteni". A megállapítás első része ellentmond a másodiknak. A párt Központi Bizottsága 1925 októberi plénuma világosan megállapította: "Az állami ipar ebben a gazdasági évben helyreállítási időszakának végére ér."/4/. Figyelembe kell venni ezenkívül a XIV. pártkongresszus /1925 dec./ határozatát is, amely megállapította, hogy "az elmúlt évet az egész népgazdaság rohamos fejlődése, a háboru előtti színvonalhoz való közeledése jellemezte"/5/. Végül a Párttörténet rámutat arra, hogy "a mező-

/4/ Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai, Bpest, 1954.II.218.1.

/5/ U.o. 227.1.

gazdaság az 1924-1925-ös gazdasági évben már megközelítette a háboru előtti méreteket, elérte a háboru előtti színvonal 87 százalékát. A Szovjetunió nagyipara 1925-ben már a háboru előtti ipari termelésnek körülbelül háromnegyed részét szolgáltatta."/6/. Mindez azt tanúsítja, hogy nincs semmilyen alap arra, hogy a helyreállítási időszak végső kronológiai határvonalát 1925-ről 1926-ra töljük el.

A szerzők alaptalanul bírálják az ország iparosításának jelenlegi periodizációját. Ők ezt az időszakot 1927-1932-re datálják, és ezzel két időszakot egybeolvasztanak. E periodus datálásának alapjául a szerzők nyilván az első öt éves tervet veszik. De a szovjet társadalom történetének az öt éves tervek szerinti felosztási elvét aligha tekinthetjük helyesnek. A szerzők azt írják, hogy az 1932-es év a népgazdaság újjászervezési időszakának dátuma /77:51 /. De hiszen az újjáalakítási időszak nem zárul le 1932-vel, hanem 1937-ig - a második öt éves terv végéig - tart, a szovjet népgazdaság technikai újjáalakítása befejezésének feladatát alapjában csak ekkor teljesítettük/7/.

Teljesen helyes, hogy a Szovjetunió iparosítási időszakának az 1926-1929-es időszakot vegyük. A helyreállítási időszak kronológiai határvonala 1925, következésképpen az iparosítási időszak kezdete - 1926. Vajjon miért helyes ezen időszak határidőpontjául az 1929-es évet venni? Ebben az évben a Szovjetunió népgazdaságában óriási előretörés történt. Ez volt a szocializmus építésében, a szocialista termelési mód, az ország termelőerői fejlődésében a nagy fordulat éve. Az ország iparosításának gigantikus üteme megteremtette a bázist a mezőgazdaság szocialista újjáalakítása számára. A munkásosztály és a dolgozó parasztság közötti gazdasági összefogás főleg termelési jellegűt öltött. 1929-ben óriási haladás történt az iparban a munkatermelékenység terén. Végül ez volt a nagy fordulat éve a mezőgazdaságban a társadalmi viszonyok átalakítása terén, a nagy fordulat éve a kolhozrendszer építésében falun. A társadalom gazdasági életében beállott gyökeres fordulat kifejezésre jutott a politikában is. A párt, az állam döntő támadást intézett a kizsákmányoló elemek ellen az egész arcvonalon. Kihirdették a kulákság, mint osztály, felszámolásának politikáját a teljes kollektivizálás alapján.

Az OK/b/P Központi Bizottsága 1929 novemberében tartott plénuma megállapította, hogy gyökeres fordulat állt be a mezőgazdaság fejlődésében, amely "a szocializmus országunkban folyó építésének újabb történelmi szakaszát jelenti." /8/ Az OK/b/P Központi Bizottsága plénuma egy másik határozatában ismét kiemelte, hogy "megkezdődik a mezőgazdaság szocialista átalakításának új történelmi szakasza, s ez az átalakulás a proletárállam és a falu zömét alkotó szegény- és középparaszti tömegek közötti termelési összefogás szorosabbra fűzése

/6/ A SZK/b/P története, 1954. 314-315.l.

/7/ Lásd: A SZKP kongresszusainak ... határozatai.III.399.l.

/8/ U.o. II.719.l.

utján valósul meg." /9/ Ez új korszak volt, de nemcsak a párt történetében - amint azt I.B.Berhin és M.P.Kim felteszik - hanem a nép történetében, a Szovjetunió történetében is.

Az új periodizáció szerzői a mezőgazdaság kollektivizálásának időszakát /1930-1934/ nem tartják indokoltnak a szovjet társadalom története számára azon az alapon, mert nem képezi "a termelési mód fejlődésének lényegében befejezett szakaszát". /73:50./ I.B.Berhin és M.P.Kim azon a véleményen vannak, hogy ez az időszak - 1930-1934 - "sajátos törvényszerűségeinél fogva" csak a párt történetére alkalmazható. Joggal kérdezzük: milyen "sajátos törvényszerűségekről" lehet itt szó? Vajjon a párt Központi Bizottsága 1930 januári határozatát, amely a pártnak a kolhozrendszer győzelméért, a kulákság mint osztály felszámolásáért falun követett új politikáját leszögezte, a párt fejlődésének "sajátos törvényszerűségei" diktálták-e és nem a szocializmus objektív gazdasági törvényei?

A Párttörténet XI. fejezetének végén ez áll: "...a párt és a Szovjetország új szakaszba, az osztálynélküli, szocialista társadalom felépítésének befejező szakaszába lépett." /10/

Az 1930-1934-es időszakban, mint a szovjet társadalom történetének más időszakaiban, nem voltak és nem lehettek külön soronlévő feladatai a pártnak és külön soronlévő feladatai a szovjet népnek. A mezőgazdaság kollektivizálásáért folyó harc "fő láncszeme" volt mind a párt, mind a szovjet állam és az egész szovjet nép tevékenységének.

Ebben az időszakban oldották meg a hatalomnak a proletariátus által történt megszerzése után a legnehezebb feladatot, befejeződött a termelési viszonyoknak és a termelőerők jellegének összhangbahozása a mezőgazdaságban. A szocialista termelési viszonyok uralkodókká váltak falun is. A földművelésben megvetette lábát a gépesített nagyüzemi termelés. Az utolsó kizsákmányoló osztályt - a kulákságot - felszámolták. Ez határozza meg az 1930-1934-es dátumok helyességét. A létrehozott gazdasági alapnak politikai felépítményt kellett teremteni és ezzel lényegében betetőzni a szocializmus építését. Az ország új történeti időszakba - az 1935-1937-es időszakba - lépett át.

I.B.Berhin és M.P.Kim elvetették a szocialista társadalom felépítése befejezésének és a Szovjetunió új alkotmánya bevezetésének időszakát /1935-1937/. A cikk szerzői egy új időszakot állapítottak meg: "A Szovjetunió a szocialista társadalom lényegében való felépítésének időszakában" c. alatt és ennek kereteit 1933-1936-ban jelölték meg. Miért cserélték fel 1937-et 1936-tal?

Én azon a véleményen vagyok, hogy a kapitalizmusról a szocializmusra való áttérés egész korszakát 1917-1937-ben kell lerögzíteni, nem pedig 1917-1936-ban, ahogy ezt I.B.Berhin és M.P.Kim teszik.

/9/ U.o. ii. 746.1.

/10/ Az SZK/b/P története, 380.1.

Tudjuk, hogy a második ötéves terv teljesítésének eredményeképpen véglegesen felszámolták a Szovjetunióban a kizsákmányoló osztályokat és teljesen megsemmisítették az embernek ember általi kizsákmányolását szülő okokat. A szocializmus győzelmét a törvényhozás útján lerögzítették a Szovjetunió új alkotmányában, ennek alapján tartották meg a Szovjetunió Legfelső Tanácsának választásait. Ezzel lényegében befejeződött a szocializmus építése. A szocialista építés befejező időszakának és a kommunizmusra való fokozatos áttérésnek a kezdetét 1937-re tenni nem helyes, ennek az időszaknak a kezdetét 1938-ra kell tenni. Hiszen a szocializmus épületének felépítését nemcsak a Szovjetunió alkotmányának elfogadása tetőzi be, hanem az állami szervek, az államapparátus felépítése, a felső szovjet hatalmi szervekbe való választások is. Nem véletlen, hogy a párttörténet ezt az időszakot a Szovjetunió Legfelső Tanácsának választásaival zárja le.

A szocializmus felépítésének befejező és a kommunizmusra való fokozatos áttérés időszakát a harmadik ötéves tervvel kell kezdeni. "A Szovjetunió - mondja az ÖK/b/P XVIII. kongresszusának határozata - a harmadik ötéves terv idején fejlődésének új szakaszába lépett: az osztály nélküli szocialista társadalom felépítése befejezésének és a szocializmusból a kommunizmusba való fokozatos átmenetnek a szakaszába." /11/

Szerintem fenn kellene tartani a szovjet időszak történetének periodizációját a Nagy Honvédő Háborúval bezárólag és a háboru utáni szovjet társadalom történetének periodizálását kellene átgondolni. Nem lenne helyes ezeknek az éveknek a történetét ötéves tervek szerint áttekinteni.

Ugy gondolom, hogy az 1946-47-es éveket külön időszaknak kellene tekinteni "A Szovjetunió a szocializmus felépítésének befejezése és a kommunizmusra való fokozatos átmenet háboru utáni időszakában. A népgazdaság helyreállítása /1946-1947/" címmel. 1947-ben az ország népgazdasága lényegében helyreállt, amiről a párt Központi Bizottsága 1947 februári plenumának határozatai tanuskodnak. Az ipar és a mezőgazdaság helyreállításában elért sikerek lehetővé tették a Szovjetunió kormányának, hogy 1947-ben eltörölje a jegyrendszert és megvalósítsa a pénzreformot.

A következő időszak 1948-cal kezdődik. Ettől az évtől kezdve a Szovjetunió népgazdasága gyorsan fejlődik, és messze maga mögött hagyja a háboru előtti színvonalát. A párt, amely a népnek a kommunizmusért folytatott harcát vezeti, mindent latbavet a nehéziparnak és ennek alapján a szocialista gazdaság többi ágainak további fejlesztéséért. Az SZKP Központi Bizottsága 1953 szeptemberi és következő plenumai után a párt és a nép, a nehézipar kiszélesítése és megerősítése mellett a mezőgazdaság és az állattenyésztés rohamos fellendítéséért harcol.

A.P. Kucskin,
/A Szovjetunió Tudományos Akadémiája
Történettudományi Intézete/

II.

Véleményem szerint a szovjet társadalom tudományosan megalapozott periodizálásának kidolgozása égető feladat. I.B.Berhin és M.P.Kim teljesen helyesen mutatnak rá arra, hogy a Szovjetunió szocializmuskori történetének jelenlegi periodizációja lényeges fogyatékokban szenved, nem mindig tükrözi vissza pontosan a szovjet társadalom fejlődési szakaszait.

A társadalom fejlődésének döntő ereje a társadalom anyagi létfeltételei és ez utóbbiak rendszerében a fő szerepet az anyagi javak termelési módja játssza. Éppen ez az, ami a társadalmi rendszer alapját teszi, ami jellegét meghatározza, a társadalom társadalmi, politikai és szellemi életének folyamatait megszabja. Amint a szovjet társadalom története első sorban a szocialista termelési mód kialakulásának és fejlődésének története, azonképpen e történet periodizációjának vissza kell tükröznie e termelési mód fejlődésében lévő szakaszok váltását.

De a szovjet társadalom történetének I.B.Berhin és M.P.Kim által javasolt periodizációja változtatásokra és kiigazításokra szorul. Először is nem helyes összeolvasztani a külföldi katonai intervenció és a polgárháboru időszakát, az oroszországi szocialista forradalom győzelmének időszakával. A szerzők ezt a két időszakot azon az alapon foglalják egybe, hogy a polgárháboru a Nagy Októberi Szocialista Forradalom folytatása volt, hogy a forradalom a polgárháboru legfelső formája. Véleményünk szerint I.B.Berhin és M.P.Kim nem veszik tekintetbe a szovjet társadalom fejlődésének a külföldi katonai beavatkozás és a polgárháboru időszakában meglévő sajátosságait. Nem szabad elfelejteni, hogy a "hadi kommunizmus" akkor megvalósított politikája a proletárforradalomnak nem elkerülhetetlen fázisa. A szovjethatalomnak a gazdasági építés feladatainak megvalósításához való viszonya ebben az időszakban más volt, mint ennek előtte, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom megvívásának időszakában, amikor a burzsoáziától és a földesuraktól elragadták a fő termelőeszközöket és létrehozták a szocialista szektort a népgazdaságban. A szovjethatalom ezeket a forradalmi átalakításokat a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti kötelező összhang objektív gazdasági törvényének felhasználása alapján valósította meg. Ezeknek a rendszabályoknak a megvalósítása gazdaságilag elő volt készítve, teljesen megfelelt a társadalom anyagi létszükségleteinek és a proletariátus gazdasági feladatainak, amely a szocializmus építését többszektoros gazdaságban indította el. A párt és a szovjet kormány gazdasági politikájában akkor abból a szükségszerűségből indult ki, hogy fokozatosan, gazdasági jellegű intézkedésekkel kell felszámolni az ország gazdaságának többszektoros jellegét, kiszorítani a kapitalista és a kisárutermelő szektort és kivívni a szocializmus győzelmét.

A külföldi katonai beavatkozás és a polgárháboru időszakában a kapitalizmus elleni harc más formákat öltött. A "hadi kommunizmus" gazdaságonkívüli és részben katonai jellegű intézkedéseket valósított meg, amelyek nem feleltek meg a gaz-

dasági építés távlatainak és nem voltak összeegyeztethetők a város és a falu gazdasági összefogásával. A gépi hajtómű nélkül több mint 10 emberrel, valamint gépi hajtóművel és több mint 5 emberrel dolgozó összes ipari üzemek nacionalizálását nem a társadalom anyagi életének szükségletei diktálták, hanem azért valósították meg, mert a pusztulás következtében a szocialista nagyipar egymagában nem volt képes biztosítani az ország védelmének szükségleteit. A szovjethatalom kénytelen volt bevezetni a terményfelesleg kötelező beszolgáltatását, emiatt azonban a paraszt már nem volt érdekelve a termékek termelésében és ez nem segítette elő a mezőgazdaságban a termelőerők fejlődését, de kénytelen volt ezt tenni, "csak-hogy megóvjuk a hadsereg harcképességét és megakadályozzuk az ipar teljes összeomlását."/12/ Mindezt figyelembevéve azt hiszem, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom megvívása időszakának és a külföldi katonai beavatkozás és a polgárháború időszakának a szovjet társadalom történetének periódizációjában mindegyiknek a maga külön helyét kell elfoglalnia.

Következő megjegyzésem a helyreállítási időszak végét érinti. I.B.Berhin és M.P.Kim azt ajánlják, hogy a népgazdaság helyreállításának befejező évül az 1926-os évet vegyük. Abból indulnak ki, hogy ebben az évben mind a mezőgazdaságban, mind az iparban elértük, sőt még valamelyest túl is szárnyaltuk a bruttó termelés háború előtti /1913/ színvonalát. De szem elől tévesztik, hogy az 1925/26-os évben még nem állítottuk helyre a népgazdaság kohászati bázisát és a közlekedést, és még nem volt meg az ipari és mezőgazdasági termelés háború előtti aránya. A kohászat a háborúelőtti termelési színvonalat acélban 1927/28-ban, vas- és hengereltárutertermelésben 1928/29-ben érte el. A vasuti teheráruforgalom a háború előtti színvonalat 1926/27-ben érte el. A nagyipari és mezőgazdasági termelés háborúelőtti viszonylagos arányát az 1926/27-es gazdasági évben érte utól; az iparnak a népgazdaságban való részesedése ebben az évben lett az 1913-as évvel egyezően 42 %. Mindennek alapján azt mondhatjuk, hogy a népgazdaság helyreállítása 1927 végén fejeződött be. A párt 1927 decemberében lezajlott XV. kongresszusa az első öt éves terv összeállításához adott irányelveiben rámutatott arra, hogy a Szovjetunió "a helyreállítási időszakra az újjáalakítási időszakra való áttérés küszöbén" áll /13/.

A kapitalizmusról a szocializmusra való átmeneti korszak utolsó időszakát a cikk szerzői 1933-1936-ra datálják. Szerintünk az időszak végül célszerűbb lenne az 1937-es évet, a második öt éves terv utolsó évét venni, mert ez volt a befejező időszak a szovjet népnek a szocializmus felépítéséért vívott harcában. A második öt éves terv végére teljesen felszámolták az ország gazdaságának többszektoros jellegét, a szocialista gazdasági rendszer gyakorlatilag az egyetlen rendszerré vált az országban, és lényegében befejeződött az egész népgazdaság technikai újjáalakítása. A második öt éves terv fő történeti feladatai voltak: az összes kizsákmányoló

/12/ V.I.Lenin művei, 32.köt. 307.1.

/13/ Az SZKP kongresszusainak... határozatai, II.522.1.

osztályok végleges felszámolása, az embernek ember általi kiszákmányolását, és a társadalomnak kiszákmányolókra és kiszákmányoltakra való oszlását szülő okok teljes megszüntetése. Ezeknek a feladatoknak a megoldása lehetővé tette, hogy hozzáfogjunk a kommunista formáció alsó fázisáról - a szocializmusról - a formáció magasabb fázisára - a kommunizmusra - való fokozatos átmenet megvalósításához.

Ezenkívül a javasolt periodizációban lévő időszakok egyes elnevezéseiben kívánatos lenne kiigazításokat tenni. Tehát e cikkben tett megjegyzéseink figyelembevételével a Szovjetunió szocializmuskori történetének periodizálási sémája a következőképpen festene: I. A kapitalizmusról a szocializmusra való átmenet korszaka. 1. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének és a népgazdaságban a szocialista szektor létrehozásának időszaka /1917 október - 1918 június/. 2. A külföldi katonai beavatkozás és a polgárháború időszaka /1918-1920/. 3. A Szovjetunió a népgazdaság helyreállításának időszakában /1921-1927/. 4. A Szovjetunió a népgazdaság szocialista újjáalakításának és a szocializmus gazdasági bázisa megteremtésének időszakában /1928-1932, az első öt éves terv/. 5. A Szovjetunió a kapitalizmusról a szocializmusra való áttérés átmeneti időszakának befejező éveiben /1933-1937, második öt éves terv/. II. A szocializmusról a kommunizmusra való fokozatos átmenet korszaka. 6. A Szovjetunió a szocializmusról a kommunizmusra való fokozatos átmenet szakaszába való belépés időszakában /1938-1941 június, harmadik öt éves terv/. 7. A Szovjetunió a Nagy Honvédő Háború időszakában /1941 június - 1945/. 8. A Szovjetunió a háború utáni helyreállítás és a népgazdaság fejlesztése időszakában /1946-1950, negyedik öt éves terv/. 9. A Szovjetunió a kommunizmus felé való további előrehaladása időszakában /1951-1955, ötödik öt éves terv/.

B.P.Crlov
/Moszkvai Közgazdasági Főiskola/.

III.

I.B.Berhin és M.P.Kim "A szovjet társadalom történetének periodizálásáról" szóló cikkükben helyesen állapítják meg, hogy a periodizáció alapjául a termelési mód befejezett korszakait kell venni. De nem helyesen választják meg az egyik időszakról a másik időszakra való átmenet ismervéül a bruttó termelés színvonalát. Véleményünk szerint más fontos gazdasági és politikai mozzanatok figyelembevételének mellőzésével nem lehet a történeti időszakok határvonalait megállapítani.

A proletariátus diktatúrájának felállítása jelentette a szocialista alap, valamint politikai és ideológiai felépítménye megteremtésének és fejlesztésének kezdetét. A munkásosztály szövetségben a parasztság dolgozó tömegeivel a szovjethatalom belső és külső ellenségeivel vívott élet-halál harcban megvédte a Nagy Október vívmányait. Ezért a szovjet társadalom első időszakának az 1917 /október/ és 1920 közötti

keretekben való megállapítása /mint ezt I.B.Beuma és M.P.Kim javasolják/ teljesen helyes és szabályszerű.

De nem érhetünk velük egyet abban, hogy a helyreállítási időszak kronológiai végső határa az 1926. év lett volna. 1925 végén a régi termelési bázisok teljesen kimerültek. 1925 decemberében I.V.Sztálin a XIV. pártkongresszuson tartott beszámolójában ezeket mondta: "Az ipar terén a leglényegesebb az, hogy az ipar már majdnem teljesen elérte a háborúelőtti színvonalat, hogy ezen a téren a további lépések azt jelentik, hogy az ipar új technikai bázison, új berendezés felhasználásával fog fejlődni, és hogy megindul az új gyárépítkezés". /14/ 1926 áprilisában az ÖK/b/P Központi Bizottsága plénuma "A gazdasági helyzetről és a gazdasági politikáról" szóló határozatában megállapította, hogy az ipar majdnem teljes egészében elhasználta a burzsoá korszakból örökölt állótőkét, s további fejlődésében az üzemek felszerelésének megújítására és az új gyárak építésére támaszkodik /15/.

Az ország iparosításának megindítása olyan ugrás kezdetét jelentette a termelés fejlődésében, amely országunkat élenjáró ipari hatalommá tette. A beruházások az iparban 1925/26-ban 879,7 millió rubelt tettek ki, az 1924/25-ös 405,5 millió rubellel szemben, azaz több mint kétszeresükre nőttek. Majdnem ugyanilyen növekedést észlelhetünk az 1926/27-es évben /16/. Nem kétséges, hogy a népgazdaság különböző ágaiba történt beruházások irányának a termelés fejlődésének egyik szakaszából a másikba való átmenete meghatározása szempontjából nagy jelentőségük van, legalább is, lényegesebb jelentőségük van, mint a bruttó termelési színvonalnak.

1926 és 1927 a népgazdaság újjáalakításában elért első sikerek évei voltak. Gyors ütemben fejlődött az állami nagyipar és főképpen a termelőeszközök gyártása. A XV. pártkongresszus /1927 dec./ az ÖK/b/P Központi Bizottsága beszámolójáról hozott határozatában így vonta meg a munka első mérlegét: "Az ipar terén a háború előtti arányok túlszárnyalása, a szocialista ipar állótőkéjének felujtása, a technika és a termelés terén elkezdődött gyökeres átalakulások, a villamosítás jelentős eredményei, egész új iparágak létesítése és kifejlesztése /gépgyártás, szerszámgépgyártás, gépkocsiipar, turbinagyártás, repülőgépipar, vegyiipar/, új gyárak építése, különböző hatalmas létesítmények és művek tető alá hozása, a régi gyárak gépi felszerelésének gyökeres felujtása - ezek azok az igen fontos eredmények, amelyeket a párt és a munkásosztály országunknak a XIV. pártkongresszus által meghirdetett iparosítása útján haladva elért" /17/. Mindezt a gigászi munkát nem lehetett egyetlen év alatt, 1927-ben teljesíteni. Az iparosítási időszak kezdetül 1926-ot és nem 1927-et kell venni, amint ezt a cikk szerzői teszik.

A.M.Panfilova, A.M.Anfimov
/Moszkvai Állami Egyetem/

/14/ I.V.Sztálin művei, 7.köt. 335.1.

/15/ Lásd: A SZKP kongresszusainak... határozatai, II.304.1.

/16/ Lásd: "A Szovjetunió szocialista építése", statisztikai évkönyv.M.1934. 300-301.1.

/17/ Az SZKP kongresszusainak... határozatai, II.505.1.

IV.

Egyet kell értenünk I.B.Berhinnel és M.P.Kimmel abban, hogy a szovjet társadalom történetének /és egyben, hozzá kell tennünk, a szovjet állam történetének/ jelenlegi periodizációja revideálásra szorul.

Véleményünk szerint a szovjet társadalom történetének kronológiai szakaszait a következő sajátosságoknak kell egymástól elválasztaniok: a termelőerők fejlődési színvonala és a termelési viszonyok sajátosságai, az osztályerők eloszlása és egymáshoz való viszonya és az osztályharc jellege. Végül a kronológiai szakaszokat azoknak az állami és jogi felépítményben végbement változásoknak kell egymástól elválasztaniok, amelyeket az alaphoz végbement megfelelő változások váltottak ki.

Értékes kezdeményezés, hogy I.B.Berhin és M.P.Kim cikkükben kísérletet tesznek arra, hogy a termelési mód fejlődésében beállott változásokból kiindulva állapítsák meg a szovjet társadalom történetének periodizációját.

De I.B.Berhin és M.P.Kim beosztása teljesen elveszíti szem elől azokat a fő fázisokat, amelyeken a szocialista állam a Nagy Októberi Szocialista Forradalom időpontjától megtett, és a szocialista államnak ezekkel a fázisokkal kapcsolatos fő feladatait. Felvetődik a kérdés: alkalmazható-e a szovjet társadalom történetére a szovjet állam történetének periodizációja? Szerintünk alkalmazható, mert a szovjet szocialista állam fő fejlődési fázisai közötti különbségek alapja a termelőerők fejlettségi állapotában és a termelési viszonyok jellegében lévő különbségek, azaz olyan tényezők, amelyeket feltétlenül tekintetbe kell venni a társadalom történeti fejlődési periodusainak meghatározásánál. A Szovjetunió Október utáni történetének periodizálását nem lehet megoldani, ha nem vesszük figyelembe a szocialista állam történetében végigjárt fázisok által nyújtott tanulságot. I.V.Sztálin a XVIII. pártkongresszuson tartott beszámolójában rámutatott arra, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ideje óta a szocialista állam két fő fázison ment át. Az első fázis az Októberi Forradalomtól a kizsákmányoló osztályok felszámolásáig terjedő időszak. Kronológiailag ez az időszak az 1917 és 1932 közötti időszakot öleli fel.

Ennek megfelelően a szovjet társadalom története első fázisának a következő időszakokat kell felölelnie: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a polgárháború és a külföldi katonai beavatkozás, a népgazdaság helyreállítása, harc a szocialista gazdaság alapjainak felépítéséért. A szovjet társadalom fejlődésének első fázisában megoldást nyertek a kapitalizmusról a szocializmusra való áttérési időszak feladatai, mégpedig: a/ a megdöntött osztályok ellenállásának elnyomása és az ország védelmének megszervezése a beavatkozók ellen; a feladat megoldása közben a kizsákmányoló osztályokat megfosztották a termelőeszközöktől és a munkaeszközöktől; b/ az ipar és a mezőgazdaság helyreállítása majd szocialista újjáalakítása; c/ a feltételek előkészítése a tőkés elemek felszámolására és

a felszámolás megvalósításának kezdete.

A második fázis 1932-vel, a város és a falu tőkés elemeinek, felszámolásával, kezdődik és máig tart. A szovjet társadalom történetének második fázisa a következő időszakokat öleli fel: a szocialista alap felépítésének befejező szakasza és a megfelelő állami és jogi felépítménnyel való betetőzése, a szocializmusról a kommunizmusra való fokozatos átmenet kezdetének időszaka, a Nagy Honvédő Háború időszaka, a népgazdaság háború utáni helyreállításának és további fejlesztésének és a szocializmusról a kommunizmusra való fokozatos átmenet megvalósításáért folyó harc időszaka.

E fázis fő feladatai: a/ a szocialista gazdaság megszervezése az egész országban és a tőkés elemek utolsó maradványainak felszámolása, b/ a kulturforradalom megszervezése, c/ teljesen korszerű hadsereg megszervezése, amely meg tudja védeni az ország szabadságát és függetlenségét, d/ a német-fasiszta megszállók által elpusztított körzetek helyreállítása és a népgazdaság háború előtti színvonalának elérése, e/ a szovjet nép anyagi jóléte és kulturális színvonala nagymérvű felemelésének megvalósítása és a fokozatos átmenet a szocializmusról a kommunizmusra.

B.V.Vilenszkij
/Szaratovi Jogi Főiskola/

-.--.-.-.-

A feudális formáció két fő fejlődési stádiumáról.

/Voproszi Isztorii, 1955. 3.sz./

Н. Г.: О двух основных стадиях развития феодальной формации.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében 1954 december 9-10-én a Szovjetunió feudáliskori történeti osztályán és az "Egyetemes Történet" kiadását előkészítő osztály közös gyűlésén M.V.Nyecskina, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja beszámolót tartott "A feudális formáció két fő fejlődési szakaszáról" címmel.

M.V.Nyecskina felvetette azt a problémát, hogy minden társadalmi-gazdasági formáció két fő fejlődési szakaszon megy át. Az első szakaszban a termelési viszonyok összhangban vannak az illető formációra jellemző termelőerők jellegével, fejlődési lehetőséget adnak a termelőerőknek, és hozzájárulnak fokozatos előrehaladásukhoz. A második szakaszban az adott termelési viszonyok már nincsenek tovább összhangban a termelőerők jellegével, akadályává, végül bilincseivé válnak a fejlődésnek - ekkor áll be a társadalmi forradalom korszaka. Engels ezekben az esetekben az illető formáció "felfelé haladó" és "lefelé menő" szakaszának kifejezését használja.

A "felfelé menő" szakaszáról a "lefelé menő" szakaszra való átmenet megállapítására szolgáló ismerv a termelés terén található meg. A formáció "lefelé menő" szakasza akkor kezdődik, amikor először támad ellentmondás a termelőerők jellege és a termelési viszonyok jellege között. Ez az ellentmondás eleinte bármennyire is gyenge, de tartós, állandó ismétlődésre és fokozódásra hajlamos termelési folyamatokban jut kifejezésre. Az ipari termelés terén ilyen jellemző tünet az egyszerű szövetkezet és különösen a manufaktura. A mezőgazdaság terén a vizsgált ellentmondás legszembeesőbb ismerv a parasztgazdaság keretében az egyszerű újratermelés lehetőségeinek szűkülése, sőt egyes esetekben az egyszerű újratermelés lehetőségének hiánya. Ezekből a kritériumokból kiindulva azt kell mondanunk, hogy Oroszország története esetében a feudalizmus "felfelé menő" szakaszáról a "lefelé menő" szakaszra való átmenet határvonala a 16.század vége, a 17.század eleje. A feudalizmus "lefelé menő" szakaszának kezdete egyben a kapitalizmus "felfelé ivelő" szakaszának kezdete, a "felfelé menő kapitalizmus" korszakának kezdete.

Az orosz manufaktura társadalmi természetéről folytatott vita - az előadó véleménye szerint - zsákutcába jutott. A történészek rendszerint nem tanulmányozták a termelési viszonyok és a termelőerők viszonyát a manufaktúrában, figyelmüket csak a termelési viszonyokra összpontosítják és azokból indulnak ki. M.V.Nyecskina konkrét anyagon bemutatta, hogy a feudális jellegű kényszerített munkával dolgozó manufaktúrában a termelőerők fejlődésének jellege a kapitalista termelési módhoz tartozott, a termelési viszonyok viszont a feudális termelési

módhoz. Ebből mélyreható ellentmondás támadt, ami ezt a fajta manufaktúrát pusztulásra ítélte.

N.V.Nyecskina referátumában foglalkozott az oroszországi eredeti felhalmozás kérdésével, kiemelve, hogy az eredeti felhalmozás folyamata Oroszországban sajátos formában folyt le. Oroszországban a "felfelé menő kapitalizmus" korszakában a termelőerők nem a termelőeszközöktől való teljes megfosztása volt uralkodó /mint Angliában/, hanem a részleges. A legtöbb esetben nem az egész földet vették el a termelőtől, hanem csak jelentős részét /a földbirtokosok már a 17.században támadást indítottak a paraszti földek ellen/, erősen visszaszorították gazdasága ujratermelési lehetőségét és ezzel arra kényszerítették, hogy telkéhez láncolt állapotban eladja munkaerejét. A parasztagazdaság ujratermelési folyamatának felbomlása az oroszországi piac kialakulásának lényeges előfeltétele. Ennek a felbomlásnak a jelenléte is a "lefelé menő" szakaszra való átmenet ismérve.

A feudális fejlődésnek ez a két szakasza - az előadó véleménye szerint - megvolt minden ország történetében. Meg lehet állapítani általában ennek a fordulatnak egységes világtörténeti dátumát. Marx általában a 16.századot jelöli meg a kapitalista fejlődés kezdeti szakaszának /1/.

Tehát az egész feudális formáció Oroszországban kb. ezer évet ölel fel - közelítőleg a 9.századtól a 18.század második felének kezdetéig. A 9.századtól a 15.-ig bezárólag tart a haladó szakasz. A 16. és 17.század határán jön létre a fordulat, folyik le egy bizonyos idő alatt a bonyolult átmenet a "felfelé menő" szakaszból a "lefelé menőre". A 17.század Oroszországban a feudalizmus "lefelé menő" szakaszának első szakasza, amikor már többé-kevésbé szembeszökően megmutatkozik a régi termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang hiánya, kevésbé észrevehető és mennyiségileg nem túltengő, de távlatukat előre vetítő, új jelenségekben. Az összhangnak ez a hiánya a termelőerők fejlődését akadályozza, de még nem bontja meg. Ez jellemzi a belső fejlődés speciális szakaszát. A feudális formáció válságának időszaka a 18.század végén kezdődik és az 1859-1861.-i forradalmi helyzetig bezárólag tart. A régi feudális formáció válságának feltétlen ismérve a forradalmi mozgalom keletkezése.

N.V.Nyecskina referátumát élénk vita követte.

N.V.Usztyugov, a Történettudományi Intézet tudományos főmunkatársa, pozitívan értékelte a feudalizmus két stádiuma kérdésének világos felvetését, de nem elégítette ki a referátum konkrét érvelése. A 17.század elejétől a 19.század derekáig terjedő időszak egyes szakaszainak fejlődési sajátosságai elkerülték az előadó figyelmét, az időszak kezdeti stádiuma - a 17.század - gazdasági és társadalmi ellentmondásainak dialektikáját nem tárta fel. N.V.Usztyugov részletesebben foglalkozott a 17.századi munkaerőpiac kérdésével és nem tartotta ál-

talános jellegűnek azt a folyamatot, hogy a szabad bér munka kezdeteit ismét a robotmunka váltja fel. A.I. Szperanszkij "A 17. századi moszkvai állam közművesipari prikazának rövid története" c. tanulmányában /M.1930/ kimutatta, hogy a 17. század hatvanas-hetvenes éveiben elég széles munkaerőpiac jelentkezik és a kormány nem alkalmazza a regisztrált közművesek és kézműiparosok munkájának feudális kizsákmányolási formáját. A dolgozó emberek óriási tömege fekteti munkáját a szállítási szakmába, a sólepároló iparba, a jaroszlavlai bőriparba, a tulai kovácsiparba.

A.Sz.Nyifontov, a történettudományok doktora, felhívta a figyelmet arra, hogy M.V.Nyecskina teljesen jogosan kísérli meg a konkrét történeti tanulmányok módszertanának precizizálását. De mesterségesnek találja a feudalizmus időszakának két fejlődési szakaszra való bontását. Véleménye szerint az osztálytársadalom minden formációja három fejlődési szakaszon megy át: a kialakulás és kiérés szakaszán układ formájában, a győzelem és megerősödés szakaszán a megérett viszonyok formájában és végül a hanyatlás szakaszán. A kétrészes tagolásnál kiesik a fő szakasz - a megérett feudális viszonyok szakasza - amely pedig hazánk történetében a feudális viszonyok ezeréves fennállásának nagyrészt elfoglalja.

A.Sz.Nyifontov rámutatott arra, hogy a 18. század második felétől 1861-ig fennálló időszakot nem szabad belső periodizálás nélkül vizsgálni. Külön ki kell emelni a válság szakaszát, amely közvetlenül a forradalmi helyzethez vezet. A.Sz.Nyifontov sikra szállt az "układ" terminus helyessége mellett és megállapította, hogy a feudalizmus fejlődési folyamatának két részre osztása elvonja a kutatók figyelmét a feudalizmus méhében fogant új, kapitalista układ megérettétől. A kapitalista układ kezdetét a 18. század második felére kell tenni.

N.L.Rubinsztejn professzor sem értett egyet a feudalizmus két szakaszra való osztásával, és megállapította, hogy a marxizmus-leninizmus klasszikusainál minden esetben három szakaszból, három fejlődési szakaszból van szó /az illető formáció keletkezése, fejlődése és hanyatlása/. N.L.Rubinsztejn véleménye szerint nem szabad már az új első csiráiban az összhang megbomlását látni, amely "ellenlábassággá" válik, sőt konfliktusba, antagonisztikus ellentétbe torkollik. Nem szabad egyenlőségi jelet tenni a feudalizmus "lefelé menő" szakasza és a kapitalizmus "felfelé menő" szakasza közé, mert ha azt mondjuk: "felfelé menő" kapitalizmus, akkor a kapitalista termelési viszonyok rendszere már jelen van. A kapitalizmus rendszerként való jelenléte nélkül /ha ez még csak szűkebb hatókörrel rendelkezik is/ nem lehetséges "felfelé menő" kapitalizmus, mint korszak. Ebből kiindulva a kapitalizmus "felfelé ivelő" korszakát azonosítani kell a kapitalista układ fogalmával.

Az ellentmondások nem a manufaktúrán belül vannak, hanem a manufaktúra és a termelési viszonyok egész rendszere között. Meg kell különböztetni a parasztság elnyomódásának jellegét az egyes időszakokban. A paraszti gazdaság "ujratermelési" lehetőségei összeszűkülésének elvont fogalma, amelyet

a földesuri elnyomással magyaráznak, azt eredményezi, hogy elmosódnak a konkrét történeti határvonalak különböző jelenségek - a parasztság vagyoni differenciálódása és osztálytagozódása - között.

B.F.Porsnyev professzor lényegében osztotta M.V.Nyecskina tételét. B.F.Porsnyev véleménye szerint az összhang időszaka éppen az az időszak, amelyben bennfoglaltatik az illető formáció keletkezése, valamint fejlődése és virágzása is. A termelőerőknek nemcsak színvonalát, hanem jellegét is kell tanulmányozni, nemcsak mennyiségi, hanem minőségi oldalát is. A manufaktúra is olyan új jelenség a feudális társadalom termelőerői között, amely már jellegénél fogva magában rejti más termelési viszonyok szükségességét. B.F.Porsnyev megállapítása szerint azt a tényt, hogy a közvetlen termelő elvesztette parasztgazdaságát és áttért a szabad bér munkára, nem kell mindig valamiféle csapásnak tekinteni. A dolgozó elveszti tulajdonának egyik formáját - a parasztgazdaságot -, de egy új tulajdonformát nyer - mint bér munkás munkaerejének tulajdonát.

P.G.Rindzjunszkij, a történettudományok kandidátusa, megállapította, hogy a 17-18.század nem a regresszív feudalizmus időszaka, hiszen a társadalom csak ebben a formában tudott akkor létezni és fejlődni. A feudalizmus haladó állapotának feltétele az, hogy méhében kialakulnak az új, kapitalista formáció csirái. A 17-18.századi manufaktúrákban, főképp pedig a kitermelőiparban a jobbágy munkát alkalmazó rendszer létszükséglet volt, mert másképp munkaerő nélkül maradtak volna. A feudális rendszer nemcsak akadálya, hanem szükséges fejlődési feltétele is volt a manufaktúrának. Ahhoz, hogy a feudális rendszer kiöregedjék és egy új rendszer váltsa fel, arra volt szükség, hogy a kapitalizmus az egész korszak mindent átfogó formájává váljék. A megelőző időszakban a feudális formáció uralkodó maradt, sőt a társadalmi haladás szükséges feltétele.

Sz.M.Dubrovcszkij, a történettudományok doktora, felhívta a figyelmet arra, hogy ha a kapitalizmus egyes országokban fejlődésnek indult, ez még egyáltalában nem jelenti azt, hogy a megelőző társadalmi viszonyok más országokban ugyanakkor felbomlottak. Így, a kapitalizmus eljövételét Európa számos keleti országában a jobbágyi robotgazdálkodás fejlődése, sőt Amerika déli államaiban a rabszolga tartó, ültetvényes gazdaság fejlődése jelezte. Magában Oroszországban a kifejlődő kapitalizmus az első időkben még serkentette is a robot fejlődését, s csak fejlődésének következő fokozatain semmisítette meg azt. Ilyen a társadalom fejlődésének dialektikája a 17, 18.században és a 19.század első felében. A manufaktúra társadalmi jellege kérdésének eldöntésénél - Sz.M.Dubrovcszkij véleménye szerint - elsősorban az embereknek a termelési folyamatban való viszonyait kell vizsgálni. Akkor világossá válik, hogy abban az időben a feudális-jobbágytartó viszonyok és a feudális uraknak a feudális viszonyokon alapuló diktatúrája volt az uralkodó.

V.I. Sunkov, a történettudományok doktora, megjegyezte, hogy N.V. Nyecskina referátumából hiányzott a feudalizmus periodizációjáról való eddigi nézetek kritikai elemzése, és rámutatott arra, hogy az a feltételezése, mely szerint a "lefelé menő" szakasz rendkívül soká tartott volna Oroszországban, nem nyert bizonyítást, mert a feudalizmus hanyatlásának hosszú folyamata /16.-19.század/ kikerülhetetlenül a termelőkörök pusztulásához vezetett volna, ami a valóságban nem történt meg.

G.A. Novickij professzor úgy vélte, hogy az új - kapitalista típusú - viszonyok kialakulása a feudális társadalmon belül a "fordulat" kezdete a feudális társadalom fejlődésében, és ezt a fordulatot a manufaktúrák formájában a kapitalista termelési mód elemeinek megjelenése idézi elő. A feudális formáció a kapitalista manufaktúra megjelenésével a válság szakaszába lép és a társadalom a benne létrejött új törvényszerűségek következtében megy előre a haladás útján. G.A. Novickij véleménye szerint a kényszerített munkával dolgoztató manufaktúra mind termelőerőinek jellege, mind a termelési viszonyok tekintetében /csíraformában/ kapitalista volt, mert ha kényszerített munkát is alkalmazott, ezekben a manufaktúrákban a munkások és a vállalattulajdonosok között kialakult gazdasági viszonyok minőségileg különböztek a jobbágyparaszatok munkájának megszervezése és kizsákmányolása alapján működő feudális földbirtokokon kialakult gazdasági viszonyoktól /a munkabér, mint a munkaerő újratermelésének egyedüli forrása, a termelőeszközök és munkaeszközök a vállalattulajdonosok kezében, az áru piacra termelése/. Sok 17.századbéli dokumentum alapján állíthatjuk, hogy az első orosz manufaktúrákban bér munkában dolgoztak mesterek és munkások.

A.M. Szaharov, a történettudományok kandidátusa, rámutatott arra, hogy a feudális urakat nem szabad olyan elődi osztálynak tekinteni, amelynek ne lett volna jelentősége általában a termelés fejlődése és különösen a parasztgazdaság fejlődése szempontjából. A valóságban a feudális társadalom létrejöttének viszonyai között a termelőerőknek csupán természeti gazdálkodást biztosító színvonala és a feudális földtulajdon uralma mellett, a parasztgazdaság fenntartásának egyedüli eszköze az, hogy a feudális birtok rendszerébe tartozik. Azon elképzelés alapján, hogy a társadalmi viszonyok feudalizálódása olyan folyamat, amelyet csak az uralkodó osztály érdekei diktálnak, nem érhető meg, miért bizonyult a feudális társadalmi rendszer olyan tartósnak és miért fejlődtek mégis ennek alapján a termelőkörök.

A.M. Szaharov véleménye szerint a feudális társadalom fő konfliktusát nem szabad a feudális tulajdon és a termelés egyéni jellege közötti ellentmondásban látni. A feudális tulajdon előfeltétele az egyéni termelés létezése. De volt egy másik ellentmondás is - a feudális földtulajdon és a földnek gyakorlati paraszti birtoklása között. A.M. Szaharov véleménye szerint a 17.század gazdaságában mutatkozó új elemek alapján nem kell azonnal arról beszélni, hogy nincs meg az összhang vagy hogy megindult a "felé felé menő" kapitalizmus a 17.században.

J.I.Zaozerszkaja megjegyezte, hogy M.V.Nyecskina az ellentmondásokat a manufaktúrán /és különösen a kényszerített munkával dolgozó manufaktúrán/ belül keresi, holott a manufaktúrát egy egészet képező jelenségként kell tekinteni, amelyre vonatkozólag a meghatározó mozzanat nem a munkamegosztás, hanem a bér munkások kooperálása és a kapitalistáknak - mint a termelés szervezőinek - a szerepe. A feudális formáció méhében lévő kapitalista viszonyok keletkezésének és fejlődésének periodizálása tekintetében /egészen a feudális formáció válságáig/ egyetért a referátumban adott periodizációval /17.század kezdete - 18.század vége/.

L.V.Cserepnynin professzor megállapította, hogy M.V.Nyecskina referátumában nagy és fontos kérdéseket vetett fel. Megkísérelte az összhang törvénye működésének kérdését tisztázni a feudális formáció egész tartamára vonatkozólag és néhány fogalmat pontosabban meghatározni, felvetette azt a kérdést, hogy miként jött létre a feudalizmus az ősközösségi rend bomlásának idején és részletesen megvilágította Oroszország történetének új időszakát. L.V.Cserepnynin megállapítása szerint az új megjelenése a feudális formáció méhében nem jelenti azt, hogy megszűnt a régi fejlődése, hogy már a feudális formáció hanyatlásával állunk szemben. De semmiképpen sem értethet egyet M.V.Nyecskinaval abban, hogy már a feudalizmusnak "lefelé menő" szakaszába való átmenetétől /a 17.századtól/ egymás mellett élne a két rendszer /hiszen a kapitalizmus a termelési viszonyok rendszere/ és harc van közöttük. Semmilyen alapja sincs annak az állításnak, hogy Oroszországban már a 17.században meg lett volna a kialakult kapitalista układ. Nem elég a formáció keretén belül két vonal formájában - az egyik a "felfelé menő", a másik a "lefelé menő" - bemutatni az összhang törvényének működését. A haladó feudalizmusban /9-16.század/ ez a törvény különböző időkben különböző formát mutatott. A késői feudalizmust sem szabad a teljes rothadás folyamatoként elképzelni.

M.V.Nyecskina referátumának megvitatása egészében élénk és eredményes volt, számos fontos elméleti kérdést vetett fel, csak az a hiányossága volt, hogy a vita résztvevői nem mozgósítottak elegendő konkrét történeti anyagot.

-.--.-.-.

Sz.A.Nyikityin, L.B.Valev:

A bolgár történészek vitája a szovjet történészek által
írt "Bulgária története" c. kétkötetes munkáról.

/Voproszi Isztorii, 1955. 1.sz./

НИКИТИН С. А., ВАЛЕВ Л. Б.: Обсуждение "Истории Болгарии"
болгарскими историками.

A bolgár történészek 1954 október 2-5-én megvitatták a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szlavisztikai Intézete által készített "Bulgária története" című munka két kötetét. Az első kötet pár hónappal ezelőtt jelent meg, a második kéziratban került megvitatásra. A kötetek vitáját a Bolgár Tudományos Akadémia Bolgár Történettudományi Intézete a közgazdászokkal, művészettörténészekkel és a többi rokon tudományággal közösen rendezte meg.

A "Bulgária története" első kötetének vitájában huszonnégyen vettek részt /egyesek írásban nyújtották be hozzászólásukat/, köztük a Bolgár Népköztársaság vezető történészei D.Koszev, H.Hrisztov, Zs.Natan, A.Burmov, D.Angelov, H.Gandev, V.Nikolaev és mások.

A bolgár történészek pozitívan értékelték a szovjet történészek munkáját és rámutattak arra, hogy a "Bulgária története" az első összefoglaló mű, amelyet a marxizmus-leninizmus módszerével készítettek és amely az ország történetét a legrégebbi időktől napjainkig felöleli. A bolgár történészek megállapították, hogy egyetértenek a könyvben alapul vett periodizációval és Bulgária története fő kérdéseinek megoldásával, és a könyv érdeméért ismerték el, hogy foglalkozik a gazdasági fejlődéssel, a dolgozó tömegek és a forradalmi mozgalom történetével. A könyv érdeme továbbá, hogy historiográfiai fejtegetést közöl a legfontosabb vitás kérdésekről és külön fejezetekben foglalkozik a kultúra fejlődésével. Majdnem minden hozzászóló kiemelte a könyv szép kiállítását és a jó illusztrációkat.

H.Danov professzor a Bulgária szlávokat megelőző lakossága történetével foglalkozó részre hívta fel a figyelmet, amely komoly helyet biztosított a társadalmi-gazdasági fejlődés kérdéseinek. Megjegyezte, hogy ebben a részben bővebben lehetne jellemezni a thrák nyelvet és bővebb anyagot lehetne nyújtani a Fekete tenger nyugati partvidékének görög gyarmatosításáról. V.Tipkova-Zaimova azt javasolta, hogy részletesebben mutassák be a szlávoknak a Balkán félszigetre való beköltözését közvetlenül megelőző időszakban élő lakosság életét Bulgáriában. V.Nikolaev professzor, G.Cankova-Petkova, V.Tipkova-Zaimova és M.Vojnov a szlávok és a protobolgárok kapcsolata és a bolgár állam megalakulása kérdéseiben szólaltak fel. V.Nikolaev megemlítette, hogy a hét moesia törzs szláv államáról a könyvben kifejtett tétel érdekes és elfogadható hipotézis, de megerősítéséhez még tovább kell tanulmányozni a bizánci for-

rásokat. M.Vojnov megállapította, hogy erről a kérdésről a bizánci források nem tartalmaznak közvetlen utmutatást és azt hiszi, hogy a hét törzs bizonyos mértékben függött Bizánctól és nem alkotott önálló államot. V.Tipkova-Zaimova véleménye szerint az állam Bulgáriában csak Aszparuh hordájának megérkezésekor jött létre. I.Dujcsev professzor kifogásolta a könyvnek azt a megállapítását, hogy Szlovénia állam lett volna. I.Dujcsev és G.Cankova-Petkova kifogásolták azt a megállapítást is, hogy a protobolgároknál a nomád életforma hosszabb ideig fennmaradt volna. D.Angelov és G.Cankova-Petkova sikra szálltak amellett a tétel mellett, hogy a szláv-protobolgár szövetség volt az első bolgár állam alapja.

Bulgária középkori történetének kérdéséről D.Angelov tartott nagy előadást. Alapos okfejtéssel bizonyította, hogy a 10. században és későbbi időkben nem minden paraszt volt jobbágy-sorban, és hogy még a 13-14. században is sok volt a szabad paraszt. Bebizonyította, hogy Bulgáriában az ipar és a városok jóval a 10.század előtt keletkeztek.

Érdekes kérdéseket érintett Sz.Lisev, mikor azt fejtette ki, hogy Bulgária elgörögösödésének foka a 11-12.században nem volt olyan erős, mint azt rendszerint elképzelik és hogy az 1072-es események kifejtésénél eltulozták a bolgár bojárság elgörögösödésének jelentőségét. Ezután a 14.századi bolgár városban folyó osztályharc kérdését vetette fel és azt az elgondolását fejtette ki, hogy a barlaamiták ideológiája a gazdag városi kereskedő-iparos körök ideológiája volt. A.Burmov professzor és a vita néhány más résztvevője hibáztatták az első kötet szerzőit, hogy kisebbitették Cyrill és Method szerepének jelentőségét a szláv írásbeliség megalkotásában és hogy a szerzők nem tárták fel eléggé a bolgár írásbeliségnek az orosz és szerb írásbeliség fejlődése szempontjából való jelentőségét. Mind Angelov, mind Burmov professzor kijelentette, hogy a 10.században nem valamennyi bolgár paraszt volt függőségben. Ezenkívül A.Burmov professzor annak a véleményének adott kifejezést, hogy Bulgáriában a 10.században még nem következett be a feudális széttagoltság és hogy az ekkori felkelések dinasztikus jellegűek voltak.

B.Cvetkova megjegyzései a 15-18.századra vonatkoztak, amikor Bulgária török iga alatt szenvedett. B.Cvetkova az agrárviszonyok kérdésével foglalkozott és azt javasolta, hogy több kiigazítást kellene tenni a földkategóriák tekintetében /mülkök, hasszok, vakufok/. Kisebbitéseket javasolt G.Gilibov is/.

A felszólalók nagy figyelmet fordítottak a feudális viszonyok bomlása és a kapitalista viszonyok kialakulása korának a könyvben szereplő megvilágítására. A felszólaló bolgár történészek zöme helyeselte a nemzeti-felszabadító harc mozgató erőinek és az 1876 áprilisi felkelés vezetőerőinek a könyvben adott megoldását. Egyedül Zs.Natan kifogásolta, hogy a szerzők túlzott szerepet tulajdonítottak a bolgár burzsoáziának a nemzeti-felszabadító mozgalomban és az áprilisi felkelésben. Zs.Natan azonban semmiképpen sem támasztotta alá megállapítását történeti adatokkal. A.Burmov professzor azt igyekezett bizo-

nyitani, hogy Bulgáriában a föld egészen a török iga alóli felszabadulásig az állam tulajdonában volt. Megállapításában arra hivatkozott, hogy a török törvények a földbirtokosoknak csak birtoklási jogát ismerték el, nem pedig a tulajdonjogot. Ezt a nézetet kifogásolta H.Gandev professzor, azt bizonyította, hogy a muzulmán jogi norma ellenére is a mezőgazdaságban gyakorlatilag kifejlődtek a kapitalista viszonyok és így a jogi elképzelések nem szolgálhatnak bizonyítékul a feudális viszonyok teljes uralmának fennállására. Ezekután a feladat a kapitalista viszonyok fejlődési körének meghatározása. Gandev és Burmov helytelennek tartották, hogy a könyv az 1839 évi hatt-i-serifet /amely elismerte a keresztények földbirtoklási jogát/ törvényként fogja fel, és számos megjegyzést tettek a 19.század hetvenes éveiben fennállott parasztkategóriák kérdésében. Zs.Natan és J.Mitev ezredes nem tartották helyesnek, ahogy az első kötet G.Rakovszki és L.Karavelov ideológiáját jellemzi. Zs.Natan rámutatott arra, hogy Rakovszki kapcsolatban állt a néppel, a paraszti és városi tömegekkel és az a véleménye, hogy ezen az alapon Rakovszkit a forradalmi-demokratikus ideológia megalapozójának kell tekinteni. Zs.Natan azonban semmilyen érvet sem hozott fel állítása mellett és L.Karavelovot is a forradalmi demokraták közé sorolta. Zs.Natan véleményét támogatta J.Mitev, de ő sem támasztotta alá véleményét érvekkel. Scs.Atanaszov tábornok azokat - a folyóiratban már megjelent - nézeteit fejtette ki, hogy a kirdzsaliak és Pazvand-Oglu harca a bolgár parasztság antifeudális harcának egyik formája volt. Scs.Atanaszov elgondolását a vita több résztvevője kifogásolta.

H.Gandev számos gondolatot fejtett ki e korszak valamint a 19. század hetvenes-nyolcvanas évei történetének más kérdéseiről. Véleménye szerint a kötet nem világítja meg eléggé az orosz polgári közigazgatás tevékenységét, valamint az ujbolgár irodalmi nyelv kialakulását, ezenkívül pontosabban kell meghatározni a bolgár társadalom osztálystrukturáját, a bolgár megújulás korszakában. H.Gandev kiigazításokat tett a gabrovói felkelés előadásával kapcsolatban. J.Mitev megállapította, hogy néhány pontatlanság van az orosz-török háború harci epizódjainak leírásában. Javasolta, hogy ki kellene terjeszteni a korszak diplomáciai történetének képét és több megjegyzést tett Kelet-Rumélia és Észak-Bulgária újraegyesítésének a könyvben adott tárgyalásával kapcsolatban. H.Hrisztov professzor szerint a könyv nem tükrözi vissza kellőképpen a bolgár népnek a berlini kongresszus határozatai elleni harcát.

H.Hrisztov a 19.század végi és 20.század eleji történet tárgyalására vonatkozólag is megjegyzéseket tett, nem tartja kielégítőnek a Sztambolov kormány jellemzését. D.Koszev professzor arra mutatott rá, hogy a könyv 14.fejezete kissé túlozza a bolgár munkásosztály szerepét, bár a könyv általában helyesen mutatja be az imperializmus megjelenését Bulgáriában. Ugyanezt a fogyatékossgát találja a 15.fejezetben. Véleménye szerint ennek az az eredménye, hogy a balkáni háborúk keletkezésének okai helytelen megvilágításba kerülnek, és az a látszat, mintha a burzsoáziát a fokozódó munkásmozgalomtól való rettegés készítette volna erre a katonai kalandra. A bolgár

munkásmozgalom történetére K.Lambrev javasolt néhány kiigazítást.

A második kötet kéziratával tizenhárom felszólaló és írásbeli hozzászólás foglalkozott. Több történész /H.Hrisztov, J.Jocov, V.Bozsinov/ helyeselte az első és a második kötet közötti határvonalat. Ez a határvonal a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. Az a megoldás, ahogyan a második kötet a népi demokratikus fejlődést szakaszokra osztotta, nem váltott ki ellenzést a bolgár történészekből. Nekik is, akárcsak a második kötet szerzőinek, az volt a véleményük, hogy a népi demokrácia, mint a munkásosztálynak a dolgozó parasztsággal való szövetségben gyakorolt uralma, az 1944 szeptember 9-i felkeléssel indult fejlődésnek Bulgáriában. 1947 végétől, amikor a népi demokrácia mint a proletárdiktatura formája, véglegesen megvetette lábát az országban, megkezdődött második fejlődési szakasza - a szocialista társadalom felépítésének kora.

A felszólalók pozitív jelenséggént méltatták, hogy a második kötet kézírata helyesen mutatta be a népi tömegeknek, mint a történelem alkotóinak szerepét, kiemelték, hogy a tömegek harca az a fő mag, amely körül a politikai események fejlődnek.

Emellett több felszólaló megállapította, hogy a kötet egyes részei nem egyenletesek, és különösen azt kifogásolták, hogy kevés benne a konkrét anyag. Többek között rámutattak arra, hogy a legáltalánosabban, a legkevesebb okadatoló anyaggal írták meg a szerzők az 1923. szeptemberi felkelés és a második világháború kezdete közé eső időszak történetét.

A bolgár történészekkel és tudományos intézményekkel Szófiában kötött közvetlen kapcsolat lényegesen gazdagította a mai bolgár történettudományról és képviselőiről való ismereteinket, megerősítette kölcsönös tudományos kapcsolatainkat és kétségtelenül fontos lépés további fejlődésünk útján.

-.--.-.-

M. L. Abramszon:

A reneszánsz és a humanizmus problémáinak megvitatása.

- /Voproszi Isztorii, 1955. 2.sz./

Абрамсон М. Л.: Обсуждение проблем истории Возрождения и гуманизма.

1954 októberében a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete középkori történeti osztályának és a Moszkvai Állami Egyetem középkori történeti tanszékének közös ülésén megvitták a reneszánsz és a humanizmus néhány problémáját. A referátumot "A reneszánsz és a humanizmus története marxista-leninista módszertanának kérdéséhez" címmel Sz.D.Szkazkin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja tartotta.

Az előadó megállapította, hogy a burzsoá történetírás nem vette fel a reneszánsz kultúra osztálygyökereinek kérdését. A szovjet középkorászok legközelebbi feladata a reneszánsz kultúra társadalmi bázisának tisztázása. Sz.D.Szkazkin rámutatott arra, hogy Engels a 'Bürgertum' és 'Bourgeoisie' kifejezéseket sokkal szélesebb értelemben használta, mint ahogyan azt ma teszik. Engels a Bürgertum szó alatt nem egyszer nemcsak a burzsoáziát, mint kialakult osztályt értette, hanem elődjét, a középkori polgárságot is. Az előadó arra a következtetésre jutott, hogy a reneszánsz ideológiája az ifjú, kialakulóban lévő polgárság szülötte volt. A reneszánszban a fő, polgári áramlat mellett más irányzatok is voltak. Itáliában például a lovagi-nemesi ideológiát Ariosto és Tasso képviselték. Másrészt olyan humanisták, mint Sebastian Franck és Thomas Münzer, Morus Tamás és Campanella világnézetét sem a feudális, sem a polgári világnézethez nem lehet sorolni. Ebben a bonyolult képben tehát csak az osztályelemzés útján találhatjuk meg a kulcsot a reneszánsz kora egyes jelenségeinek megértéséhez.

Az előadó a humanista világfelfogás egyes vonásait jellemezte és főleg az individualizmussal foglalkozott bővebben. Sz.D.Szkazkin véleménye szerint az individualizmus főképpen a bármely eszközökkel a haszon, az uralom és a dicsőség hajszolásában jutott kifejezésre. Az individualista tudat fejlődésének oka szerinte a kapitalista viszonyok keletkezésében rejlik. A versengést előidéző új viszonyok között a kialakuló polgári osztály minden egyes képviselője elszigeteltségét és egyben egyéni erői hatalmas megfeszítésének szükségességét kezdte érezni.

A reneszánsz osztálygyökereinek és társadalmi lényegének kérdése élénk vitát váltott ki. A felszólalók egy része csatlakozott Sz.D.Szkazkin álláspontjához. Elhangzottak azonban más vélemények is. A Sz.Szamojlo professzor a reformációt, melyet ő korai kapitalista ideológiai áramlatnak tart, szembeállította a humanizmussal. Megállapította, milyen ellenséges és engesztelhetetlen viszony állt fenn e két áramlat között. Az

életforma és a gazdasághoz való viszony a két irányzat képviselői részéről szöges ellentétben állt: a humanistáknál a pazarlás és a pénz hatalmának elítélése, a kálvinistáknál /és különösen a puritánoknál/ pedig a fukarság hirdetése. Ebből A.Sz.Szamojlo azt a következtetést vonta le, hogy a humanizmus a még senkit sem kizsákmányoló egyszerű árutermelők ideológiája. A kapitalista viszonyok kifejlődése során a humanizmus mint ideológiai áramlat semmivé lett.

Sok felszólaló bírálta A.Sz.Szamojlo megállapításait. N.M. Szmirin professzor rámutatott arra, hogy a reneszánsz kultúrája nem a középkori polgárság kultúrája, hiszen éppen a régi viszonyok felbomlásával kapcsolatos. J.V.Gutnova docens megállapította, hogy A.Sz.Szamojlo nézete alapján nem tudnók megvilágítani azt a kérdést, hogy az egyszerű árutermelés miért nem hozta létre a reneszánsz kultúráját már a 12-13. században. Bár a 15-16. században a kisárutermelés még sok országban a társadalom uralkodó gazdasági alapja volt, a történeti folyamatot a maga dinamikájában kell szemlélnünk, és ne csak azt vegyük számba, mi az adott időben a döntő erő, hanem az illető társadalomban keletkező ujjal is számolnunk kell. Ezért tekintjük mi a 15-16. századot a kapitalista viszonyok érési időszakának, ezek a viszonyok pedig a reneszánsz társadalmi alapját alkotják. Végül pedig A.Sz.Szamojlo a kisárutermelő gazdasági talaj /amelyből a reneszánsz kultúra kinőtt/ hangsúlyozásával J.V.Gutnova véleménye szerint - eltűnteti azt a minőségi határvonalat, amely a reneszánsz kultúrája és a korábbi városi kultúra között fennáll.

A.D.Epstejn docens szerint burzsoázia alatt /amely pedig a reneszánsz megteremtője volt/ a polgárságot a szó széles értelmében kell értenünk, nem pedig a kialakulóban lévő új termelési móddal kapcsolatos osztályt. Véleménye szerint éppen ennek a polgárságnak a körében nőttek ki először az individualizmus, az epikureista életfelfogás, a gazdagsággal szembeni pazarló álláspont, amely létrejöttét tekintve nem értéktöbblet volt, hanem a feudális járadék felgyülemlett része. Ez a nézet A.D.Epstejnnel azzal a megállapítással függ össze, hogy a 14-15. században Itáliában szétszórt manufaktúrák álltak fenn, amelyeket ő a kézműipari-céhes alapon létrejött, és a termelőerők haladása számára semmilyen lehetőséget sem nyújtó manufaktúra megmerevedett formájának tart. /1/ V.N.Lazarev, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája levelező tagjának véleménye szerint A.D.Epstejn nézetei erről a kérdéstről nem helyesek, hiszen teljesen tagadják azt az ujat, amit a reneszánsz kor a gazdaság területén és a felépítményi jelenségek terén hozott; a 14-15. századi firenzei "popolani" szerepe, akik az egész reneszánsz "alkotó kovászát" tették ki, semmivé válik.

A felszólaló elvtársak egyetértettek Sz.D.Szkazkinnek azzal a megállapításával, hogy a reneszánsz és a humanizmus ideológiája sokrétű. Ez a sokszínűség az összes társadalmi osztályo-

/1/ Lásd A.D.Epstejn, "A 'korai kapitalizmus' Firenzében a 14. században" c. cikkét. Szrednyije Veka No.4.1953. 326-355.l. /oroszul/.

kat érintő régi társadalmi-gazdasági viszonyok bomlásának időszakában teljesen törvényszerű volt. A felszólalók azonban nem értettek egyet abban a kérdésben sem, hogy lehet-e a humanizmust a kialakuló polgári osztály egységes ideológiájának tekinteni, vagy a humanizmusban különböző társadalmi jellegű ideológiai irányzatok összességét kell látni.

J.A.Korhov docens azt javasolta, hogy ne tekintsük a humanizmust olyan ideológiának, amelyet csak egy társadalmi réteg hozott volna létre. A reneszánsz fő, polgári irányzata mellett egyrészt egy népi irányzat, másrészt pedig egy nemesi irányzat is élt. Ezeknek az irányzatoknak a kulturális tartalma önálló jellegű volt, ezt az illető osztályok szükségletei határozták meg.

Sz.D.Szkazkin J.A.Korhovval ellentétben megállapította, hogy a reneszánsz korszakában a polgárság mint haladó osztály lépett fel, tehát az egész népet képviselte, mert az akkori idők haladó irányzatai elsősorban a közvetlen termelők érdekeihez kapcsolódtak. Természetesen, tartalmát tekintve a humanizmus nem szorítkozott kizárólag a polgári irányzatra, a reneszánsz kultúra fő eszméit és jellemző vonásait éppen a polgári osztály reális érdekei határozták meg.

A vita során azt is leszögezték, hogy kissé leegyszerűsített az az elgondolás, amely szerint a francia reneszánsz első szakasza nemesi-arisztokrata jellegű /amint ezt a tansegédekben is elfogadták/, mert a francia reneszánszban már kezdettől fogva szerepet játszott egy demokratikus áramlat. François Rabelais mellett e demokratikus irányzat képviselői Bonaventure Despériers, Etienne Dolet és Clément Marot voltak. Shakespearenek és a humanista irodalom és művészet többi hatalmas korifeusainak alkotásait jellemző bonyolultságra hívta fel a figyelmet L.V.Kagan docens. Rámutatott arra, hogy ezeket az írókat és művészeket nemcsak az antifeudális, hanem bizonyos mértékben az antiburzsoá tendenciák is jellemezték, mint például a haszonvágy, a pénzsóvárság leleplezése. A rabló individualizmussal szemben elvként hirdették az egyén és a közösség érdekeinek harmóniáját. L.V.Kagan szerint ez az irányzat a korszak népmozgalmaihoz kapcsolódik, amelyek a feudális elnyomás megsemmisítését tűzték ki célul. J.V.Gutnova rámutatott arra, hogy Shakespeare és a humanista gondolat többi kiváló képviselője természetesen nem igazolhatta a polgári pénzsóvárságot, objektíve azonban a humanisták bizonyos mértékben mindenesetre a 15-16.századi polgárság ideológiájának kifejezői voltak. Szem előtt kell tartanunk azt, hogy a polgárság akkor a néphez kapcsolódó élenjáró osztály volt és világfelfogása bizonyos mértékben a néptömegek világnézetét is visszatükrözte.

Sok felszólaló említette a nép szerepét a reneszánsz korszak kultúrájában. V.V.Sztoklickaja-Tyereskovics professzor arra hívta fel a figyelmet, hogy tanulmányozni kell a dolgozó tömegek költészetét és irodalmát, a nép előtt fellépő színészek és költők tevékenységét. F.A.Kogan-Bernstejn professzor kijelentette, hogy egyetért V.N.Lazarev nézeteinek a referátumban adott kritikájával, V.N.Lazarev ugyanis a művészetben megnyilvánuló népi vonásokat a művész társadalmi származásá-

val magyarázza. A népművészet olyan művészet, amelyben tudatossá válnak a nép érdekei, amely a nép haladását szolgálja, függetlenül attól, milyen az illető művész társadalmi származása és melyik osztály fizeti munkáját. M.M.Szmirin megjegyezte, hogy a humanizmus polgári természete nem zárja ki ennek az irányzatnak népi jellegét. A polgárság létrejöttének időszakában - M.M.Szmirin megállapítása szerint - a népi ideológiára, a népi kultúra elemeire támaszkodhatott. A humanizmus formája, jellege és tartalma azonban nem arról tanuskodik, hogy maguk a néptömegek is részt vettek volna benne. Másként áll a helyzet a reformációval, amelyben a néptömegek közvetlenül is részt vettek. Ezért a reformáció során külön népi irányzat jött létre.

F.A.Kogan-Bernstejn, V.N.Lazarev és más felszólalók megjegyezték, hogy az előadó túl közel hozza egymáshoz a humanisták individualizmusát és a 19.századi burzsoázia individualizmusát és ezzel modernizálja a reneszánsz egyes oldalait. Szem előtt kell tartani, hogy a kialakulóban lévő polgárság sokban különbözött a következő korok polgárságától. N.A.Szidorova kiemelte, hogy a humanisták individualizmusát nem szabad kiemeltül negatív jelenségnek tekinteni, az éremnek két oldala volt: az egyik szoros kapcsolatban állt a leendő polgárság individualizmusával és magán hordozta a harácsolás, az egocentrizmus, a teljes elvtelenség bélyegét, a másik viszont arra irányult, hogy felszabadítsa az embert a középkori céhes, rendi és egyházi bilincsekből, amelyek megbénították fejlődését és halálos szorításukban tartották.

J.A.Porhov megállapította, hogy aligha helyes /amint ezt referátumában Sz.D.Szkazkin teszi/ az embert az élet javaiért való harcra serkentő humanista individualizmust a német protestánsok individualizmusával azonosítani, az utóbbi az embert arra ösztönözte, hogy mondjon le az élet javairól és tulvilági üdvösségével törődjék.

A vitán kitűnt, hogy az egyik megoldatlan kérdés a humanizmus és a reformáció viszonyának kérdése, mert ezek ugyanazon korszakban jöttek létre, de egymástól minőségileg eltérő jelenségek voltak. Különböző nézetek vetődtek fel a reneszánsz korszakának periodizálásában. A történészek egy része a reneszánsz végső határának a 16.század végét tartja, mások viszont a 17.század egy részét, sőt az egész 17.századot is a reneszánszhoz számítják. V.N.Grascsenkov, a művészettörténet kandidátusa, megjegyezte, hogy a történészek a reneszánszt két időszakra osztják - a korai és a későbbi időszakra, a művészettörténészeknél viszont más felosztást fogadtak el: a korai reneszánszt, a virágzó, vagy érett reneszánszt és a késői reneszánszt. A reneszánszt közvetlenül megelőző korszakot pedig /Dante és Giotto korát/ "protoreneszánsznak" nevezik. Végül az irodalomtörténészek és színháztörténészek ismét más kronológiát és periodizációt javasolnak.

N.A.Szidorova, a Történettudományi Intézet középkori történeti szektorának vezetője a vita eredményeit foglalta össze. Megállapította, hogy a reneszánsz, amely az irodalom, a művészet, sőt a politika terén jelentkező új jelenségekkel kapcsolatos,

sokkal többrejtő jelenség, mint a humanizmus, bár a humanizmus is a reneszánsz korának ideológiája. N.A.Szidorova rámutatott arra, hogy helytelen a humanizmust az egyszerű áru-termelők ideológiájaként tárgyalni, és kiemelte, hogy egyesek az emberiség nagy kulturális értékeit közvetlenül a néptömegeknek tulajdonítják, de ez azt jelenti, hogy maguknak a néptömegeknek az alkotásait összekeverik az egyes művészek népies voltával. N.A.Szidorova rámutatott arra, hogy a kialakuló polgárság haladó szerepet játszott, amikor a feudalizmus elleni harcban a dolgozók érdekeit tükrözte vissza. De másrészt a dolgozók kizsákmányolásának új formáiért küzdött, ami ellentétet szült közte és a nép között. Ez tükröződött is a humanizmusnak ebben az áramlatában, amelyet népi-nek nevezhetünk. Ennek képviselői - Morus Tamás, Campanella és mások a népi tömegek kívánságait és reményeit fejezték ki, amikor mind a feudalizmus ellen, mind a kialakuló kapitalista viszonyok által hozott iga ellen felléptek.

A reneszánsz történetével kapcsolatos kérdéseket eddig nem dolgozták ki eléggé. A vita fontos lépés volt e hiányosság kiküszöbölésének útján.

-.--.-.-.-

A nyugateurópai országok történészeinek konferenciája.

/Voproszi Isztorii, 1955. 2.sz./

Конференция историков западноевропейских стран.

1954 augusztus 7-15-én Lysebyben /Oslo mellett/ zajlott le több nyugateurópai ország történészeinek konferenciája. Amint a MORGENBLADET norvég lap augusztus 17-i száma közölte, a konferencia feladata az volt, hogy abból a szempontból vizsgálja felül az iskolai történelemkönyveket, vajjon "kiemelike a történelemben a közösség érzésének fokozására alkalmas momentumokat, a tankönyvek színvonalát csökkentő nemzeti tekintély ellensúlyozására". Ez nyilvánvalóan azt a célt szolgálja, hogy a felnövő nemzedéket a népe nemzeti érdekei iránti közömbösség, a kozmopolitizmus szellemében neveljék. Köztudomásu, hogy az amerikai imperialisták által hirdetett "európai közösség" éppen az európai országok nemzeti szuverenitása ellen irányul. A lysebyi konferencián jelenlévő amerikai Charles A. Foster a MORGENBLADET munkatársával folytatott beszélgetésében kijelentette, hogy a konferencia munkáját "rendkívül fontosnak tartja a nemzetközi kölcsönös megértés és az együttműködésre való akarat fejlesztése szempontjából."

Az első ilyen típusu konferencia 1953-ban Calwban, a Schwarzwaldban /Nyugat-Németország/ ült össze. Itt az egész egyetemes történet kérdései kerültek megvitatásra. A lysebyi konferencián a középkor történetének kérdései kerültek szőnyegre. A harmadik konferencián, amelyet 1955-re terveznek, az ujkori történet kérdéseit szándékoznak megvitatni.

A lysebyi konferencián 15 ország történészei vettek részt: Belgium, Dánia, Franciaország, a Német Szövetségi Köztársaság, Görögország, Hollandia, Izland, Írország, Olaszország, Luxemburg, Norvégia, a Saar-vidék, Svédország, Törökország, az Egyesült Királyság, valamint megfigyelők az UNESCO /Charles A. Foster/ és az "Európai Tanács" részéről /a főtítár képviselője: Crivon/. A konferencián a következők voltak jelen: a belga Történettanárok Nemzeti Szövetségének elnöke, André Puttemans, a francia Történet- és Földrajztanárok Társaságának elnöke, Edouard Bruley, a braunschweigi, kieli, athéni, salernói és más egyetemek tanárai, a törökországi közoktatásügyi minisztérium tanfelügyelője, Ekrem Udzsijgit. A konferencia elnöke Norvégia képviselője, Vigander történettanár volt.

A konferencián a következő témáról tartottak referátumokat: "Közös tényezők és különbségek az európai civilizáció egyes szférái között, főképpen a középkorban". A konferencia résztvevői négy szekcióra oszlottak. Az első szekció az angol, ír-országi és töröknyelvű, a második a francia és olasznyelvű, a harmadik a német, flamand és hollandnyelvű, a negyedik az északi országok nyelvein készült történeti tankönyveket vitatta meg. A konferencián még három bizottság is működött: a be-

számoló összeállítását végző, a koordinációs és a terv-bizottság.

A szekciókban körülbelül nyolcvan középkori történeti tankönyvet vitattak meg, mégpedig olyanokat, amelyeket leginkább használnak az említett országok középiskoláiban. A tankönyveket meghatározott szempontok szerint vizsgálták. A szekciók munkája számára külön kérdőívet dolgoztak ki, amelyben a hét fő kérdés a következő volt: 1. Melyek a tankönyvekben alkalmazott kronológiai keretek a középkorra nézve? 2. Milyen földrajzi keretek között vizsgálják a középkori Európa történetét, és mely civilizációs körzeteket világítanak meg? 3. Vajjon a középkori európai világot mint egységet tekintik-e és ha igen, melyek ennek jellemző vonásai? 4. Hogyan mutatják be Bizánc civilizáló szerepét Keleten? 5. Bizáncnak az 1054-es egyházszakadás révén a Nyugattól való elválását a tankönyv mint Európa történetére elsőrangú fontosságú eredményt világítja-e meg, és tárgyalja-e a tankönyv a keresztény világ e két része közti viszonyt? 6. A német-római császárságot, mint a római birodalom helyreállítására irányuló kísérletet vagy mint a német hegemonia felállítására irányuló kísérletet ábrázolja-e? 7. Bemutatja-e az iszlámot, mint Európa kialakulásának tényezőjét? Még két kiegészítő kérdés: 1. Milyen a római katolikus egyház egyesítő szerepe a tankönyvek ábrázolásában? 2. Hogy tárgyalják a nemzetközi kereskedelmet? Kellő figyelemmel mutatják-e be azokat a különböző utakat, amelyek hozzájárultak a városok keletkezéséhez?

A kérdőív megvitatásánál a konferencia elnöke, Vigander, megállapította, hogy a 4. 5. és 7. kérdést a török és görög képviselők hangsúlyozott kérésére vették fel, mert ezeknek az a véleményük, hogy Bizánc és az iszlám kulturáját nem becsülik és nem értik meg eléggé. Puttemans /Belgium/ úgy vélekedett, hogy több figyelmet kell szentelni a római katolikus egyház egyesítő szerepe problémájának. Hood sajnálatát fejezte ki, hogy olyan fontos kérdéseket, mint a gazdasági kérdések, a kiegészítő kérdések közé utaltak.

Az egyes szekcióknak a felsorolt kérdésekre adott válasza igen figyelemreméltó. Kitűnik belőlük, hogy a tankönyvek zöme a XV. század végével zárul, az olasz történelemkönyvben a középkor Lorenzo Medici halálával fejeződik be.

Az angol tankönyvekkel foglalkozó bizottság megjegyezte, hogy a tankönyvek kevéssé világítják meg az orosz történelmet és majdnem semmit sem mondanak a Nyementől keletre fekvő vidékről, Lengyelország középkori történetéről pedig tudomást sem vesznek. A német, holland és flamand tankönyvekkel foglalkozó bizottság megállapította, hogy a szláv népek történetével több-kevesebb részletességgel csak a német tankönyvek foglalkoznak. A török tankönyvek sem az északi, sem a szláv népek történetét nem tárgyalják. Az iszlámot az angol tankönyvek "katonai vezetés alatt álló erőnek" jellemzik. "A közelmúltban megjelent tankönyvekben hajlam mutatkozik arra, hogy többet szólnak a középkori városokról és kereskedelemről, mint azelőtt."

A kérdőív "egységesítő" formulájával ellentétben Hood kiemelte, milyen változatosak a feudális rendszer formái a különböző országokban.

Danse /Anglia/ hosszú határozattervezetet terjesztett a konferencia elé arról, milyen rendszabályokat kellene az "Európai Tanácsnak" a történetírás terén fogadtatnia. Többek között ezeket javasolta: 1. Frémiumot kellene kitűzni "az európai eszme a történelemben" című disszertációra. 2. Anyagi fedezetet kellene teremteni arra, hogy az iskolásgyererek Európában utazásokat tehessenek. 3. Olyan értelmű körleveleket kellene szétküldeni európai történettanároknak, hogy fokozzák "az európai eszme hirdetését" a történelemtanításban. 4. Ki kellene adni azoknak a könyveknek a bibliográfiáját, amelyek bemutatják, hogyan tanítják a történelmet a különböző európai országokban. 5. Elő kellene segíteni a következő kiadványok megjelenését: a/ népszerű könyvsorozatot a tanulók számára "a nagy európai emberekről", b/ hasonló tárgyú illusztrált könyveket az elemisták számára, c/ olyan könyvsorozatot, amely Európa történetét egységes egészként mutatja be. - Danse megjegyezte, hogy ennek olyan könyvnek kellene lennie, mint Guizot "Az európai civilizáció története" c. könyve. 6. Valamennyi pedagógus számára meg kell könnyíteni a különböző anyagokhoz való hozzáférést, falitérképeket, iskolai történeti atlaszt, európai történeti források szöveggönyvét, az európai történelem legfontosabb okmányainak fényképmásolatait, az "európai eszmét" hirdető könyvek bibliográfiáját, faliképeket, illusztrációs gyűjteményeket kellene kiadni, történeti filmeket, dokumentumfilmeket, stb. kellene készíttetni.

Ez a program azonban, amely a nemzeti szabadság eszméjének és az európai államok függetlenségének és szuverénitásának rovására az "európai eszme" hirdetésére irányult, a konferencia résztvevőinek zöménél nem talált széleskörű támogatásra. A konferencia mindössze a következő javaslatokat tette az "Európai Tanácsnak": 1. Mielőbb ki kell adni azoknak a könyveknek bibliográfiai mutatóját, amelyek bemutatják, hogyan tanítják a történelmet a különböző európai országokban. 2. Olyan forrásgyűjteményt kell kiadni, amely magában foglalja az európai történet legfontosabb dokumentumait. Arra a javaslatra vonatkozólag - hogy egész Európában olyan körlevelet küldjenek szét, amely az "európai eszme" szellemében egyformaságot akarna teremteni a történelemtanításban, valamint az egységes történelemoktatás programjának kidolgozásáról - a konferencia nem hozott határozatot.

Kétségtelen, hogy az európai népeket régi gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatok kötik össze és hogy Európa összes népeinek érdeke a béke fenntartása és megszilárdítása, de egyes tengerentúli és nyugateurópai politikusoknak azok a kísérletei, hogy az "európai eszme" zászlaja alatt aláássák az európai államok nemzeti szuverénitását és emiatt eltorzítsák a népek igaz történetét, nem találhatnak együttérzésre a hazájukat szerető népek között.

A konferencia mellőzte a történelemoktatásra nézve annyira veszélyes jelenségek megvitatását, mint amilyen a történelem-könyveknek a szovinizmus és a népek közötti gyűlölet hirdetésének eszközül való felhasználása. A Béke Világtanács 1954 novemberében Stockholmban tartott ülése minden becsületes pedagógust felhívott, hogy védjék meg a gyermekek nevelését a háborús politika behatásától, harcoljanak az ellen, hogy a gyermekek oktatásába egészségtelen eszméket és érzéseket lopjanak be, amelyeknek gyökere a durvaság, az erő kultusza és a fajgyűlölet, ezzel szemben fejlesszék azt a többi népek iránti megértés és barátság szellemében.

A nyugateurópai országok történészeinek konferenciája a béke és a haladás ügyét szolgálta volna, ha figyelmét erre a feladatra fordítja.

-.--.-.-.

Jevgenyij Viktorovics Tarle.

/Voproszi Isztorii, 1955. 2.sz./

Евгений Викторович Тарле.

A történettudományt súlyos veszteség érte: 1955 január 6-án eltávozott közülünk Jevgenyij Viktorovics Tarle akadémikus, Nagy történész, kiváló szovjet tudóst, kiemelkedő társadalmi személyiséget veszítettünk el benne. Ragyogó, szípkázó tehetségű, óriási tudású ember volt, aki egész fáradhatatlan munkás életét, nagyszerű tollát hazája és a tudomány szolgálatába állította.

Mintegy hatvan évvel ezelőtt, 1896-ban a RUSSZKAJA MISZL folyóirat júliusi és augusztusi számában jelent meg "A parasztok Magyarországon II.József reformja előtt" című cikk. Ez volt az akkor még egész fiatal, huszéves, kezdő történész, J.V.Tarle első nyomtatásban megjelent műve. Ezt az első munkáját követte további műveinek hosszú sora.

J.V.Tarle, ez a rendkívül széles érdeklődési körű történész, számtalan mélyenszántó tartalmu és ragyogó stílusú tudományos művet alkotott, amelyek az ujkori történet igen fontos, központi jelentőségű problémáit ölelték fel. Tanulmányozta a 16. századi Oroszország társadalmi fejlődésének és eszmei harcának folyamatát, majd ugyanezeket a folyamatokat az angol történelemnek a 17.századi polgári forradalmat megelőző kritikus időszakában. Ő volt az első, aki azt a korábban nem vizsgált kérdést tanulmányozta, miképpen jött létre és alakult ki a munkásosztály Franciaországban, és monumentális művet írt a kontinentális blokádtörténetéről. Ezek a művek óriási munkagyümölcssei voltak, szerzőjük hatalmas levéltári állagokat buvárolt át a problémák megoldására.

J.V.Tarle, mint a forradalom előtti Oroszország kiemelkedő történésze nem tért át azonnal a marxizmus alapjára. Ez az áttérés azonban tudományos alkotómunkájának egészét még magasabb színvonalra emelte. J.V.Tarle tehetsége éppen ebben az időben érte el legszélesebb terjedelmét és legnagyobb mélységét. Nagyszerű előadó, a moszkvai és leningrádi egyetem hallgatóinak szeretett professzora, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának rendes tagja, a történettudomány terén megindított legfontosabb kezdeményezések vezetője és résztvevője, kimagasló társadalmi személyiség, a béke ügyének odaadó híve, ragyogó publicista, aki a központi pártsajtó és a szovjet sajtó hasábjain hatalmas csapásokat mért hazánk ellenségeire, a haladás és a demokrácia ellenségeire, és mindenekelőtt ugyanolyan ifjú fáradhatatlansággal, túláradó alkotó lelkesedéssel, merészséggel dolgozó kutató tudós - ilyen volt J.V. Tarle a mi nagy szovjet korunkban.

Tolla alól ezekben az években olyan nagyszerű könyvek kerültek ki, mint "Napoleon", "Napoleon hadjárata Oroszország ellen", "Germinal és prairial" - a thermidori ellenforradalom idejében lángoló népi mozgalmak mesterei feltárása, "A francia

munkásosztály a gépi termelés első idejében", "Talleyrand", "Európa az imperializmus korában", a kétkötetes "Krimi háború", a Nahimovról, Usakov tengernagyról, a csesnci csatáról és sok másról írt, hazafias lelkesedéssel telt könyve.

Könyveit külföldön is számtalanszor fordították le és adták ki. J.V.Tarle sok évtizeden keresztül az ISZTORIK-MARKSZISZT, VOPROSZI ISZTORII történettudományi folyóiratok tevékeny munkatársa volt. 1953-ban a VOPROSZI ISZTORII-ban jelent meg utolsó cikke "Kutuzov, a hadvezér és diplomata" címmel.

Igazi szovjet tudós volt, akit szoros kapcsolatok fűztek a néphez, és mindig úgy tudott írni, hogy könyveit a legszélesebb körök - a kommunista társadalom dolgozói, építői - olvasták. A történelem mesteri tolmácsolója volt és tökéletes ura volt az orosz nyelvnek. Népének írt és szorgalmas munkája tudományos eredményeit a művészi történeti elbeszélés gyönyörű formájába tudta önteni, és így utat talált a szovjet emberek millióinak értelméhez és szívéhez.

Mint lángoló szovjet hazafi, a tudomány szolgálatát sosem választotta el a haza szolgálatától, könyveivel serkentette és erősítette a szovjet emberek hazafiui érzéseit,

J.V.Tarle, mint igazi szovjet tudós-hazafi, sosem zárkózott dolgozószobájába magányába, hanem kutatómunkáját összekötötte a publicista harcos munkájával, és felfigyelt a jelen legégetőbb feladataira. A Nagy Honvédő Háború éveiben J.V.Tarle ragyogó tollával az ellenség, a háboru utáni években pedig a reakciós imperialista körök és ügynökeik ellen harcolt.

Azok, akik éveken keresztül vele együtt dolgoztak, a segítő idősebb elvtársat látták benne, aki félmérhetetlen segítséget nyújtott a fiatal szovjet történészeknek, óriási tudásával, tudományos igényességével, tanácsaival, és hajlott évei mellett is áradó alkotó energiájával. A szovjet történészek J.V.Tarlet úgy ismerték és szerették, mint rendkívül közvetlen, kedves, jószívű, nagylelkű embert. Az élenjáró tudomány iránti odaadó szolgálata lelkesítő példakép marad a szovjet tudósok számára.

-.-.-.-.-

Tájékoztató a Szovjetunió Tudományos Akadémiája
Történettudományi Intézetének munkájáról.

/Pach Zsigmond Pál beszámolója alapján összefoglalja
Ránki György/

Pach Zsigmond Pál, intézetünk helyettes igazgatója, 1954 végén kéthónapos tanulmányutat tett a Szovjetunióban. A Szovjetunióban töltött két hónap során - mely rendkívül gazdag volt tapasztalatokban és tanulságokban - rendszeresen tanulmányozta a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének munkáját, számos konzultációt, megbeszélést folytatott az Intézet vezetőségével, s más szovjet történészekkel. Ezek a megbeszélések egyfelől szervezetiileg is jelentős utmutatást adtak intézetünk gyakorlati munkájához, annak megszervezéséhez, másfelől számos fontos elméleti kérdést új vagy helyesebb megvilágításba helyezve, tudományos munkánk eredményességét segítik elő.

Pach Zsigmond Pál a Szovjetunióban szerzett tapasztalatait Intézetünk dolgozóival a beszámolók egész sorában ismertette, melyeken más történeti intézmények munkatársai is részt vettek. Az általános beszámoló mellett, a MTA Történettudományi Intézetének osztályai, illetve csoportjai előtt Pach elvtárs részletesen ismertette azokat a szervezeti tapasztalatokat, elvi problémákat, melyek szorosabban kapcsolódnak a megfelelő osztály, illetve csoport munkájához.

Az általános beszámoló a tanulmányut legfőbb elvi és gyakorlati tapasztalatait összegezte. Elsősorban azokra a tanulságokra tért ki, amelyekre a szovjet elvtársak a történettudomány eszmei-politikai tartalmával kapcsolatban hívták fel a figyelmet. A szovjet elvtársak, amikor teljesen helyeselték, hogy munkánkban leküzdjük a "baloldalias" hibákat, ismételten felhívták figyelmünket a jobboldali elhajlás veszélyeire, a burzsoá nacionalizmus s a burzsoá ideológia más megnyilvánulási formái felelevenedésének veszélyére. Ez a veszély, mint azóta a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1955 márciusi határozata rámutatott, ezidőszent a főveszélyt jelenti népi demokráciánk egész fejlődése szempontjából. A történetismunkában, ahol a burzsoá történetírás negatív öröksége távolról sincs felszámolva, nagy gondot kell fordítani a jobboldali elhajlás elleni harcra.

A szovjet történettudomány tanulmányozásából - hangsúlyozta Pach elvtárs - s a szovjet kollégáknak a magyar történetírás termékeire vonatkozó megjegyzéseiből rendkívül világosan és élesen domborodik ki néhány alapvető szempont, néhány döntő fogalompár. A hazafias nevelés a mi tudományterületünkön mindenekelőtt a nép, a dolgozó tömegek, a munkásosztály, a Párt történetének feltárásán nyugszik, a haladó hagyományok feltárása mindenekelőtt a dolgozó osztályokhoz fűződő, a munkásosztály és a parasztság harcaihoz, munkájához kapcsolódó hagyományok feltárását követeli meg. Munkánkban mindig figyelemmel kell kísérnünk, hogy a nemzeti összefogás, amelynek megvalósulása nemzetünket történetének számos nehéz szakaszán

segítette át, elválaszthatatlan az osztályharctól, mely az osztályviszonyok megjelenésétől kezdve a szocialista társadalom megvalósulásáig a legfőbb hajtóerő minden nép - így a mi népünk történetében is. Ezzel kapcsolatos, hogy a termelőmunka és a harc a néptömegek történetformáló tevékenységének két, egymással szorosan összefüggő, egymástól elválaszthatatlan oldala.

Amikor a hazafias nevelést méltán tekintjük történetírásunk egyik központi feladatának, állandóan szem előtt kell tartanunk, hogy az igaz hazafiság elválaszthatatlan a proletár-internacionalizmustól, a népek nemzetközi szolidaritásának tudatától. A magyar történetírás csak úgy töltheti be hazafias, nemzeti feladatát, ha a haladó történettudomány táborában kiveszi részét az imperializmust kiszolgáló reakciós történetírás elleni harcból, az imperializmus erői, a háborus agresszió erői elleni világméretű küzdelemből.

Az általános beszámoló - melynek részletes ismertetésére itt nem térünk ki /+/ - az említett kérdések alapos kifejtése mellett a történettudományi munka módszerével kapcsolatos tapasztalatokat ismertetve, továbbá a szovjet történettudományval való együttműködés továbbépítésének kérdésével foglalkozott.

A következőkben azokról a beszámolókról adunk rövid tájékoztatást, melyeket Pach elvtárs intézetünk egyes csoportjai, illetve osztályai részére tartott, ismertetve a Szovjetunió Történettudományi Intézete egyes szovjetuniótörténeti, ill. egyetemes történeti szektorainak munkáját, s az ezzel kapcsolatos főbb elvi kérdéseket.

1.

A Szovjetunió története feudális szektorának munkájával kapcsolatosan Pach elvtárs a szektor munkájának általános ismertetésén túl részletesen beszámolt az eredeti tőkefelhalmozás problémájára vonatkozó számos beszélgetéséről, melyeket e kérdés ismert szakértőivel folytatott.

A Szovjetunió története feudális szektorának munkája a IX. századtól a XIX. század közepéig, 1861-ig terjed. A szektor vezetője - Cserepnjin professzor - ugyanakkor utalt arra, hogy a XIX. század első felére vonatkozó kutatómunka jelentős részben nem a feudális, hanem a kapitalista szektorban történik. Azokat a kérdéseket, melyek éppen a kapitalista viszonyok keletkezésére vonatkoznak, leggyakrabban összevont szektorülésen szokták megvitatni, ahol mindkét szektor munkatársai jelen vannak.

A szektor jelenleg a következő főbb kollektív munkákat készíti: Moszkva történetének hat kötetéből két kötetet a szektor munkatársai irtak. A Szovjetunió történetének vázlatát /Ocserki Isztorii SzSzSZR/ megfelelő kötetei szintén

+/ Megjelent a Századok 1955. 2. számában.

részben elkészültek, részben a közeljövőben fognak elkészülni. Ennek a munkának igen nagy jelentőséget tulajdonítanak, mivel gazdag tényanyag alapján összefoglalja a feudális kor kutatásával kapcsolatos eddigi eredményeket, s egyben világosan körvonalazza a korszakkal kapcsolatos további kutatási feladatokat. Nagyfotosságu ez a munka abból a szempontból is, hogy igen behatóan foglalkozik az orosz nép története mellett a Szovjetunióban élő többi népek történetével is, külön fejezetekben gazdagon ábrázolva a nemzetiségi területek gazdasági, kulturális, politikai fejlődését. Ugyanakkor az általános jellegű fejezetekben is szó esik, természetesen, a nem orosz népek fejlődésének fő kérdéseiről.

A szektor kollektív munkái közé tartozik ezek mellett a Szovjetunió népei történetének egyetemi tankönyve első kötete elkészítésében való részvétel. A kötet 1861-ig terjed s ideiglenes formában már elkészült. Részt vesznek a szektor munkatársai a Vszemirnaja Isztorija munkálataiban is, a Szovjetunió népei történetét tárgyaló fejezetek megírásával.

Emellett a szektorban számos monográfia és tanulmány készül. Így a szovjet elvtársak cikkgyűjteményt készülnek kiadni "Az orosz nép és az orosz burzsoá nemzet kialakulása" címen. Ennek munkálataiban nemcsak történészek, hanem nyelvészek, irodalmárok, művészettörténészek és más tudománysszakok képviselői is részt vesznek.

A beszélgetések során felmerült elvi kérdések közül a legfontosabbakat a következőkben lehetne összegezni. A szovjet történettudományban nem a prefeudalizmus kifejezéssel, hanem - Sztálin, Kirov és Zsdánov ismeretes megjegyzéseinek megfelelően - a dofeudalnij period kifejezéssel találkozunk. A dofeudalnij period - mint a szovjet történészek hangsúlyozták - igen széles időszakot foglal magában, amit azonban helytelen lenne külön formációként kezelni. Ez a periódus az ősközösségi viszonyok felbomlásának és a feudális viszonyok keletkezésének periodusa, amely az általánosan elfogadott felfogás szerint Oroszországban a VI-VIII. századot foglalja magába.

A IX. századtól Kíev vonatkozásában már feudalizmusról, mégpedig a XI. századig a korai feudalizmus időszakáról van szó. Természetes, hogy a dofeudalnij periodon belül nem lehet megreven elválasztani az ősközösségi viszonyok bomlását a feudális viszonyok érlelődésének korszakától. Ez tanulságul kell hogy szolgáljon a magyar történet vizsgálata során is, ugyszintén az is, hogy feudalizmus első, korai időszakának megkülönböztetése nem mellőzhető a magyar történeti kutatásban sem.

Részben a Porsnyev-vita utóhullámaként merült fel a gazdaságon kívüli kényszer problémája. A kérdés az: hogy a gazdaságon kívüli kényszer vajjon az alaphoz vagy a felépítményhez tartozik-e. A Szovjetunióban az a vélemény alakult ki, hogy a gazdaságon kívüli kényszer - mint a neve is mutatja - nem az alaphoz tartozó jelenség, Ugyanakkor, természetesen, az

alap döntő mozzanatának, a feudális földtulajdonnak kiemelése korántsem jelentheti azt, hogy a feudális viszonyok jellemzésénél a gazdaságon kívüli kényszerrel figyelmen kívül hagyhatjuk.

Itt kell megemlíteni, hogy a feudális szektorban dolgozó elvtársak önkritikával illették azokat az előadásukat, tanulmányaikat, amelyekben a felépítmény aktív szerepét hangsúlyozták, s az alap vizsgálatának nem szenteltek elegendő figyelmet. Ilyen értelemben nyilatkozott Cserepnyni professzor arról a - fő eredményeiben továbbra is helytálló - előadásáról is, amelyet a feudalizmus fő szakaszairól Pasuto elvtárssal együtt készített, s mely magyarul a Történettudományi Intézet Értesítőjében is megjelent.

Érdekes probléma - nálunk erősen elhanyagolták - a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti kötelező összhang érvényesülése a feudalizmusban. Itt rá kell mutatni, hogy a feudalizmus első időszakában a termelési viszonyok összhangban vannak a termelőerők jellegével, ami viszonylag gyors fejlődést tesz lehetővé mind az alap mind a felépítmény vonatkozásában. Kétségtelen, hogy a XI-XII. századi magyar történetben is fel kell vetni ezt a kérdést. A másik probléma ezzel kapcsolatban: meddig áll fenn az összhang a feudalizmusban, vagyis meddig haladó a feudalizmus, mikor következik be a termelőerők jellege és a termelési viszonyok közötti összhang megbomlása, mikor kezdődik a feudalizmus hanyatló korszaka. Ennek az elvi kérdésnek vizsgálata feltételezhetően igen termékenynek bizonyulna a mi vonatkozásunkban is.

A középkori egyetemes történet szektorán merült fel - de itt kívánczik említésre - a katolikus egyház szerepének kérdése. Szmirin professzor és Szidorova professzornő kifejtették, hogy nem értenek egyet a mi I/1 tankönyv-prospektünk állításával, amely kategorikusan pozitívan értékeli az egyház szerepét a feudalizmus kialakulásának időszakában. Az a tény - hangsúlyozták - hogy a feudalizmus ebben az időszakban haladó jelenség volt, még nem jelenti azt, hogy saját maga kialakításában csak haladó erőket használ fel. Vannak olyan erők, melyek a feudalizmus fejlődésének szabadabb, gyorsabb útja helyett annak reakciósabb, a dolgozókra súlyosabb, lassabb útja irányában hatottak; ilyen volt az egyház s különösen annak katolikus formája. Ebből a szempontból kritizálták azt az álláspontot is, melyet egyetemi tankönyvünk kézírata a XI. századi népi megmozdulásokkal, a pogánylázadásokkal kapcsolatban elfoglalt. Szmirin és Nyouszihin professzorok azt a véleményt nyilvánították, hogy azért, mert célkitűzéseikben ezek a mozgalmak a kialakuló feudalizmus ellen irányultak, még nem lehet azokat negatívan értékelni. Ismeretes, hogy a feudalizmus fejlődése a kistermelő parasztgazdaságok alapján halad előre; tehát mindazok az erők, melyek a kistermelő parasztgazdaságot súlyosabb helyzetbe hozzák, a feudális fejlődést objektíve meglassítják. Az egyház hozzájárul ehhez, hogy a feudális nyomást felülről növeljék; másrészt az egyházi birtokokon, az egyházi gazdaságokban különösen

nagy a kizsákmányolás. Mindez végső soron azt eredményezi, hogy a kistermelő parasztgazdaságnak kevesebb lehetősége van a termelőerők fejlesztésére; vagyis a feudalizmus fejlődése meglassul. Ilymódon az egyház a népmozgalmak elfojtásában való részvétellel is akadályozza, hogy a kisparaszti gazdaság szabadabban, saját belső törvényei szerint fejlődjék.

A szovjet elvtársak véleményéből le lehet vonni azt a következtetést, - mutatott rá Pach elvtárs - hogy meg kell különböztetni milyen szubjektív célkitűzései voltak e népmozgalmaknak s mi volt azok objektív jellege. Tehát a jelen esetben nem az a döntő, hogy az u.n. pogánylázadások szubjektív célkitűzései a pogányság, az ősközösségi rend visszaállítására irányultak, hanem az, hogy ebben az időben a paraszti-népi mozgalom győzelme esetén is csak feudális fejlődésről lehetett szó. Mivel az adott időszakban a feudalizmus megdöntése fel sem merülhetett, így a népi mozgalmak győzelme is a feudalizmushoz, a feudális fejlődéshez vezetett volna, de egy olyan feudális fejlődéshez, amelyben a viszonylag enyhébb kizsákmányolás a kisparaszti gazdaság fejlődése számára kedvezőbb feltételeket teremtetett volna, így szabadabb lehetőség nyílt volna a termelőerők növekedésének, gyorsabb lett volna a feudalizmus fejlődése.

A szovjet történészek általános véleménye tehát abban összegezhető, hogy a népi mozgalmak a feudalizmus kialakulásának korszakában, objektív jellegüket tekintve, a feudális fejlődés gyorsabb útjának létrehozását szolgálták; ezzel szemben ezeknek a mozgalmaknak leverése a feudalizmus lassabb, kínosabb, keservebb útját stabilizálta.

A szovjet elvtársak nagy súlyt fektetnek arra, hogy a felépítmény egyes elemeit ne dogmatikusan, sematikusán vizsgáljuk; éppen ezért éles különbséget tesznek az egyház és az állam felépítményi szerepe között. Az állam ebben az időszakban mint az egész nép egyesítője jelentkezik, ennyiben elősegíti a fejlődést. Az állam természetesen elnyomja és kizsákmányolja a kisparaszti gazdaságot, a jobbágyokat, ugyanakkor nem egy esetben korlátozza azt a kizsákmányolást az egyes nagybirtokosok viszonylatában; másrészt az államnak külső védelmi funkciója is van, ami szintén védi a kisparaszti gazdaság fejlődését. Emellett az állam elkerülhetetlen, szükségszerű formája a fejlődésnek, létrejöttében, megerősödésében végső soron az egész nép érdekelt. Nem így a katolikus egyház, mely nem volt elkerülhetetlen formája a fejlődésnek, sőt annak korlátozottabb, lassabb útját jelentette. Ezzel kapcsolatban a szovjet történészek utaltak a marxizmus-leninizmus klasszikusainak, elsősorban Engelsnek számos megnyilatkozására, amely az egyház szerepére vonatkozik.

Ezt az egész kérdést azzal lehet lezárni, hogy konkrétan, történelmileg kell vizsgálni a felépítmény egyes elemeinek szerepét. A marxizmus-leninizmus klasszikusainak utmutatásait ez esetben is helytelen lenne skolasztikusan és nem alkotó módon felhasználni. Tehát nem minden felépítményi elemet kell egyformán kezelni; s amikor a felépítmény aktív hatását kiemeljük, nem feledkezhetünk meg arról, hogy ez a hatás az alapra

lehet haladó, de lehet reakciós is - mutatott rá Szidorova elvtársnő.

Részt vett Pach elvtárs Nyecskina akadémiai levelező tag egyik előadásának vitáján. Nyecskina elvtársnő itt a feudális formáció fejlődésének két fő szakaszát jelölte meg. Az első szakasz az, amikor a termelőerők és a termelési viszonyok összhangban vannak; a másik, amikor ellentétbe kerülnek egymással. Felmerült a kérdés, hogyan viszonylik ez a periodizáció a klasszikus periodizációhoz, amely szerint a feudalizmusnak három szakasza van: korai, virágzó és hanyatló feudalizmus. Nyecskina elvtársnő azon a véleményen van, hogy az általa adott két főszakasz a három szakaszt magában foglalja, mégpedig olyanképpen, hogy a korai és a virágzó feudalizmus a feudalizmus azon szakaszai, amikor a termelési viszonyok és a termelőerők jellege között összhang uralkodik; míg a hanyatló feudalizmus azt a korszakot jelenti, amikor ez az összhang már megbomlott és a fejlődés a kapitalista układ kialakulásához vezet a feudalizmuson belül.

A kapitalista układ kialakulásával kapcsolatban a szovjet elvtársak mesterkéltnek tartják azt a megkülönböztetést, amelyet Druzsinyin akadémikus tett a periodizációs vita során a kapitalizmus elemeinek kialakulása és a kapitalista układ kialakulása között. Véleményük szerint itt egységes folyamatról van szó, amelyben az elemek fejlődése és az układ között nehézzé lenne határvonalat húzni. Ezzel szemben szükségesnek tartják a feudalizmus bomlásának /XVIII. század második fele/ és a feudalizmus krízisének /XIX. század első fele/ megkülönböztetését. A kettő közötti különbség részben abban áll, hogy pl. Oroszországban a XVIII. század második felében már megbomlott az összhang a termelési viszonyok és a termelőerők jellege között, a kiéleződés azonban csupán a krízis időszakában következik be. Másrészt a krízis nemcsak a gazdaságban, hanem a társadalmi élet egyéb szféráiban is megmutatkozik. Tehát igen nagy jelentőséget tulajdonítanak a krízis időszakában a társadalom életének egészére kiterjedő egyre jobban kiéleződő ellentéteknek.

2.

A szovjet történészek számos megbeszélés keretében ismertették álláspontjukat a feudális viszonyok felbomlásáról, a kapitalista viszonyok keletkezéséről a feudalizmus méhében, az u.n. eredeti tőkefelhalmozás folyamatáról. E kérdés tekintetében, bár a kutatások már jelentősen előrehaladtak, még nem uralkodik egységes felfogás a szovjet történészek között. Ennek folytán Pach elvtárs beszámolt az egyes kutatók álláspontjáról, anélkül, hogy ezek összegezésére igényt tarthatott volna.

Zaozerszkaja doktornő álláspontját e kérdésről a következőkben lehet összefoglalni.

Az orosz polgári történetírás igen kevés érdeklődést mutatott a kapitalizmus kezdeteinek kérdése iránt; a szovjet történettudományban is csak a második világháború utáni években került

az érdeklődés homlokterébe, amikor egy sor szovjet történész kezdett foglalkozni az idevágó kérdésekkel. A kutatások során egész sor új anyag, adat került felszínre, ami egyre világosabbá tette a kutatók előtt, hogy bár 1861-ig feudalizmus volt Oroszországban, a hűbéri rendszer már jóval 1861 előtt sem volt érintetlen a kapitalizmus elemeitől.

Zaozerszkaja elvtársnő maga a könnyűipar, elsősorban a textilipar fejlődésével kapcsolatos termelési viszonyok kutatásával foglalkozik a XVIII. században. Eddigi kutatásai bizonyítják, hogy a textilipar fejlődése igen sokban különbözik a metallurgia fejlődésétől. Utóbbinál a jobbágyreform előtti időszakban az üzemek jórészt az állam és a nagy földesurak kezében voltak s ezek az üzemek tulajdonrészt jobbágymunkaerőt alkalmaztak. Ezzel szemben a textilipar viszonyai sokkal bonyolultabbak; itt a bér munka korai és széles alkalmazásával találkozunk. Ebben persze számos ok játszott közre. Először is a XVIII. század eleji textilipar főleg gazdag kereskedők kezében volt; ezeknek jobbágymunkaerő nem állt rendelkezésükre, tehát egyéb lehetőségeket kellett keresniök. Másrészt a textilipar különös előképzettséggel bíró munkásokat követelt meg; ilyen előképzettséggel pedig a jobbágyok nem bírtak, alkalmazásuk tehát még akkor is nehézségekbe ütközött volna, ha az üzemtulajdonos rendelkezett volna jobbágymunkaerővel. Ebben az időszakban a szaktudással rendelkező munkás nagy értéket jelentett; így a munkaerő eladója és vevője között természetesen sokkal szabadabb viszony alakult ki, mint például a metallurgiában. Ez a munkások számára a XVIII. század elején viszonylag kedvező helyzetet teremtetett: a munkabér színvonala viszonylag magasabb volt, mivel a munkaerőkereslet meghaladta a munkaerőkinálatot. A munkaerőkinálat korlátozott volta képezte alapját a manufakturatulajdonosok és a földbirtokos nemesség közti ellentétnek. A nemesség minden áron megakart akadályozni a jobbágymunkaerő városba áramlását; a manufakturatulajdonosok pedig azt szerették volna, hogy minél több szabad munkaerő álljon rendelkezésükre. Egy sor cári rendelet világosan mutatja, hogy a nemesség a városba költözés megakadályozására törekszik; ennek ellenére növekszik a száma azoknak a parasztoknak, akik megválnak a falutól, városba mennek, hogy manufaktúrában vállaljanak munkát. Ennek a falutól való elválásnak ebben az időszakban meg két formája van; az egyik amikor még csak ideiglenes munkára mennek el és visszatérnek a faluba; a másik eset, amikor véglegesen szakitnak a faluval. Utóbbiban látja Zaozerszkaja az eredeti felhalmozás fontos mozzanatát a XVIII. század első évtizedeiben. Igen sok kutató által összegyűjtött anyagból világosan kiderül, hogy a parasztság a XVIII. század első évtizedeiben különböző módokon, de tömegesen kezd elszakadni a falutól, - ha lassabban is mint Angliában, ha a folyamat nem olyan tiszta, hanem sajátos formában jelentkezik is. Ez a folyamat a nemesség minden erőfeszítése ellenére erősödik, s a hatvanas évek cári rendeletei már a folyamat komoly előrehaladását tükrözik.

Zaozerszkaja elvtársnő megjegyezte, hogy ő róla egyes kollégái azt mondták: "siettetni" a kapitalizmus kialakulását a feudalizmus méhében. Véleménye szerint azonban az anyagok világosan bizonyítják, hogy a XVIII. század második felében már kialakul

Oroszországban a bérmunka rendszere, kialakul a manufaktura egyes ágaival kapcsolatban a kapitalista układ. /Nyecskina elvtársnő szerint ez már korábban, a XVIII. század derekán megtörtént; Pankratova elvtársnő viszont csak a XIX. század elejére ismeri el a bérmunkások rendszerének kialakulását./ Zaozerszkaja elvtársnő véleménye szerint itt döntő kérdés a munkaerő minősége. A XVIII. század derekán a kereskedőtőkésék még arra törekednek, hogy manufaktúráikban jobbágymunkaerőt kapjanak, a század végén már nem találkozunk ilyen jelenségekkel. A kényszerített munkán alapuló urali fémipar a XVIII. század közepén éri el csúcspontját, de a század végén már - éppen a kényszerített munka alkalmazása miatt - hanyatlik. Zaozerszkaja elvtársnő szerint az utóbbi időben egyre inkább elfogadottá válik a szovjet történészek között az a nézet, hogy a XVIII. század második felében alakul ki a kapitalista układ Oroszországban a feudális formáció keretében.

Ami a pénztőke felhalmozását illeti, oroszországi viszonylatban ez a kérdés korántsem olyan problematikus mint nálunk, s eléggé tisztázottnak tekinthető. A XVII. században már jelentékeny kereskedelmi tőke halmozódik fel, s a XVIII. század folyamán már kezd behatolni a termelésbe, főleg a textilipari manufaktúrákba.

A manufaktúrák kérdése Oroszországban a kapitalizmus kialakulásának központi problémája. /Magyarországon is fontos lenne a XVIII. századi manufaktúrák kutatására nagyobb figyelmet fordítani, - jegyezte meg Pach elvtárs - még akkor is, ha nálunk, a sajátos hazai viszonyok között, a mezőgazdaság áll előtérben a tőkés viszonyok keletkezése szempontjából./ Oroszországban négyfajta manufaktura volt: állami, földesuri, kereskedői és paraszti. Az állami manufaktúrák kezdetben nagyszállal szerepeltek, főleg a fémiparban, de már a XVIII. század végefelé hanyatló tendenciát mutatnak. Igen jelentős számban keletkeztek a XVIII. század folyamán földesuri manufaktúrák; itt azonban figyelembe kell venni, hogy sok eredetileg kereskedői manufaktura a század második felében már földesuri manufakturaként jelentkezik, tekintettel arra, hogy a kereskedőcsaládok közben nemességet szereztek, földesurakká váltak. A XVIII. századi manufaktura-fejlődés fővonalát azonban kétségtelenül a kereskedői manufaktúrák előrehaladása jelenti, elsősorban a könnyűiparban. Emelkedést mutatnak ugyanekkor a paraszti manufaktúrák is; itt azonban nagy nehézséget jelent a kutató számára, hogy a ténylegesen paraszti manufaktúrák sok esetben a földesur néven futnak. Az állami és földesuri manufaktúrák döntően kényszerített munkával dolgoznak; ezzel szemben a kereskedői és a paraszti manufaktúrák főleg bérmunkásokat foglalkoztatnak; ez az utóbbi mennyiségben és minőségben is a fejlődés vonala.

A XVIII. századi manufaktúrákban már tömegesen jelennek meg azok a parasztok, akik teljesen elszakadtak a falutól és a manufaktúrákban találnak munkát, - a XVI. században még a parasztok egyik földesurtól eltávozva, más faluba mentek, legfeljebb még vontatónak mehettek el a Volgára, más életfenn tartási lehetőségük nemigen volt, - ez is mutatja, hogy a XVIII. században a bérmunka rendszere kialakulásának komoly

előrehaladásáról beszélhetünk. Jellemző, hogy a földesurak a XVIII. század ötvenes éveiben azt írják be a parasztok utleveléibe, hogy csak abban az esetben járulnak hozzá a paraszt eltávozásához, ha az nem megy bér munkásnak.

Az oroszországi fejlődés sokkal lassabb mint a klasszikus - zárta le Zaozerszkaja elvtársnő első beszélgetését Pach elvtárssal - de kétségtelen, hogy a XVIII. század már a feudális és a kapitalista viszonyok összefonódását mutatja a feudalizmus méhében.

Egy másik beszélgetés során Zaozerszkaja elvtársnő a parasztság kisajátításáról fejtette ki részletesebben nézeteit. Megítélése szerint az erőszak mozzanatát nem szabad sematikusan átvenni az angol viszonyokról az oroszországi viszonyokra. A paraszt Oroszországban rendkívül erős gazdaságonkívüli kényszer nyomására jön el falujából; ez a nyomás elsősorban az állam és a földesur követelte járadék rohamos növekedésében mutatkozott. Voltak erőszakos földelválasztási esetek is, de ezt még nem tanulmányozták kellően.

Nézete szerint a parasztság kisajátítása vizsgálata során három mozzanatot kell erősen figyelemmel kísérni.

1/ az expropriációval a parasztok milyen tulajdont vesztek el, korábban milyen tulajdonnal rendelkeztek, s teljesen vagy részlegesen veszítették el tulajdonukat.

2/ Hogyan, milyen beavatkozásra veszítették el földjüket a parasztok. Pl. Oroszországban a XVIII. században elterjedt, hogy ezeket a földeket gazdag parasztok szerezték meg.

3/ Végül - de legelsősorban - szükséges megvizsgálni, mivé vált a kisajátított paraszt. A döntő kérdés tehát a bér munkássá válás kérdése.

A legfőbb vitás problémát tehát a következőképpen fogalmazhatjuk meg: ha a parasztság földtől való elválása előrehalad, de a feudális viszonyok nagy mértékben akadályozzák, hogy a kisajátított parasztból bér munkás legyen, hogyan kell megítélnünk a folyamatot? Ugy-e, hogy a sajátos viszonyok között nem indulhatott meg, ill. haladhatott előre az eredeti tőkefelhalmozás - vagy úgy, hogy éppen az eredeti tőkefelhalmozás folyamatának sajátos, lassu, akadályozott, de végső soron mégis érvényesülő folyamatáról van szó? Ha a "guljascsie ljudi" /sétáló emberek; így hívták Oroszországban az állandó foglalkozás nélküli, földtől már elválasztott parasztokat/ nem jutnak bér munkásként alkalmazáshoz, mit jelent ez: a tőkés expropriáció hiányát, vagy csak annak sajátos gátolt, elhuzódó formáját? Vajjon eredeti tőkefelhalmozásról csak akkor beszélhetünk, amikor még kialakulóban van a majdani tőkés társadalom két alapvető osztálya, vagy akkor is, amikor a kisajátítás egyfelől, a tőkefelhalmozás másfelől még csupán a proletariátus és burzsoázia kialakulásának előfeltételeit hozza létre?

Dubrovskij professzor, aki a mezőgazdaság fejlődésével foglalkozik, s aki azok közé tartozik, kik későbbre teszik a ka-

pitalista viszonyok kialakulását, a következőkben fejtette ki álláspontját.

Számára a kiindulópont Marxnak Engelshez írt egyik levele, melyben Marx örömmel veszi tudomásul, hogy mindketten egyetértenek abban, hogy Moldvában és Havasalföldön a jobbágyság /kreposztnyicsesztvo/ teljes kifejlődését lehet látni.

/Hangsúlyozni kell - mutatott rá Pach elvtárs -, hogy a kreposztnyicsesztvo szó, melyet mi egyszerűen jobbágyságnak szoktunk fordítani, az oroszban más értelemben is előfordul. A kreposztnyicsesztvo szűkebb értelemben a jobbágyságnak azt a formáját jelenti, amelyben a munkajáradék /otrabocsnaja renta/ áll előtérben, amely a robotgazdálkodással, allodiális gazdálkodással együtt kerül tulsulyra. Lenin az oroszországi feudalizmus időbeli határaival kapcsolatban arról beszél, hogy a kreposztnyicsesztvo Oroszországban a IX. századtól 1861-ig állt fenn. Ez azonban úgy értendő, hogy az első időszakban csak a kreposztnyicsesztvo elemei voltak meg Oroszországban, teljesen csak a XVI. századtól kezdve fejlődött ki. Ezért a szovjet történészek gyakran nem a jobbágyrendszer második kiadásáról, hanem egészen röviden kreposztnyicsesztvoról beszélnek a XVI-XVIII. században, amivel az ebben az időben döntővé váló munkajáradék-viszonyokat, a kialakult robotgazdaságot /barscsinnoje hozjajsztvo/ jellemzik.

Grekov akadémikus szerint - mutatott rá Dubrovskij professzor - a XIV-XV. században gyorsan fejlődött az árutermelés, ami a parasztság proletarizálódásához vezetett. Ő ezt a folyamatot nem így jellemzi. A XIV-XV-XVI. században a parasztság földnélkülivé válása nem a proletarizálódást, hanem a parasztság zselléresedését /bobilizációját/ eredményezi. A különbség a nyugateurópai viszonyokhoz képest tehát az, hogy az árutermelés fejlődése nem a kapitalista viszonyokhoz, hanem a kreposztnyicsesztvo, a feudális robotgazdaság megerősödéséhez, a jobbágyrendszer második kiadásához vezet. Marx szerint a XV-XVI. századi Angliában folyik a föld megtisztítása a kapitalista gazdaság számára. Dubrovskij professzor azzal a megfogalmazással élt, hogy ugyanakkor ez az időszak Oroszországban, de általában az Elbától keletre eső országokban a föld megtisztítása a feudális robotgazdálkodás, a második jobbágyság számára. Nyugaton a kereskedelem, a gyarmatok kirablása új minőséghez vezet, a kapitalizmushoz. Oroszországban és a keleteurópai országokban ebben az időszakban nem a kapitalizmus, hanem a feudális robotgazdálkodás, a második jobbágyság alakul ki.

A robotgazdálkodás és az árutermelés fejlődésének eredménye az oroszországi piac kialakulása. Dubrovskij professzor tehát - jegyezte meg Pach elvtárs - az oroszországi piac kialakulását a robotgazdálkodásból, az egyszerű árutermelés fejlődéséből vezeti le, s nem emeli ki az oroszországi piac kérdésével kapcsolatban a kapitalista viszonyok csiráinak keletkezését. A robotgazdálkodás egyben a gazdasági alapját képezi a centralizált jobbágytartó monarchiának, ami a legvadabb diktatúrát jelenti a parasztsággal szemben. Dubrovskij elvtárs tehát itt is a centralizált monarchia nemesi jellegét emeli ki.

Felmerül a kérdés - folytatta fejtegetéseit Dubrovskij professzor - vajjon ez volt-e a történeti fejlődés egyetlen útja, s vajjon haladó volt ez az út, vagy sem. A történeti fejlődés persze nem mindenütt egyforma. A kapitalizmus idején például a porosz és az amerikai út lehetősége és tendenciája áll szemben egymással. A két tendencia a feudalizmuson belül is megvolt; a kreposztnyicsesztvo, a robotgazdálkodás nem az egyetlen útja a fejlődésnek, a parasztság éles harcot folytat ezen út elkerüléséért, a második jobbágyság kiépülése ellen, a feudalizmus enyhébb formájáért. A keleteurópai országokban a kreposztnyicsesztvo tendenciája győzött. - Haladó volt-e a kreposztnyicsesztvo? Erre választ csak úgy tudunk adni, ha a kérdést kiegészítjük azzal: mihez képest? Kétségtelen, hogy bármily kínos és keserves út volt ez a parasztság számára, a termelőerőknek bizonyos fejlődésével járt. Így tehát a kreposztnyicsesztvo a nyugateurópai fejlődéshez képest nem volt haladó, de a feudalizmus megelőző szakaszával szemben haladást jelentett.

A folyamat első szakasza a kreposztnyicsesztvo, a második jobbágyság kialakulása és megerősödése. A következő szakasz Dubrovskij elvtárs szerint a második jobbágyság megsemmisítésének az időszaka. Ebben az időszakban az árutermelés fejlődése fellendül a mezőgazdaságban. A XVIII. század utolsó negyedében már nemcsak a balti, de a feketetengeri kikötőkből is exportálnak gabonát, előrehalad a társadalmi munkamegosztás, a földesur növelni akarja árutermelését, ezért a robotot heti 4-5-6 napra fokozza és ezzel lényegében eljut a robotgazdálkodás tagadásáig, annak megsemmisítéséig. Létrejön a "hónaposok" rétege, akiknek már nincs magángazdaságuk, hanem állandóan a földesurnak robotolnak, s természetben kapják meg tőle egy hónapra a legszükségesebb élelmiszereket - munkabéruket naturális formában. Ez persze csak egyik konkrét formája az átmenetnek a kapitalizmus felé.

A nyugateurópai és keleteurópai fejlődés közti különbséget Dubrovskij szerint azzal a képpel lehetne kifejezni, hogy a fát szabadon vagy elföldelve égetik el. Mindenképpen elég, de az utóbbi esetben lassabban, nehezebben, hosszabb idő alatt.

Felvetődik a kérdés: a második jobbágyság út-e a kapitalizmus-hoz? Dubrovskij professzor szerint legfőljebb olyan értelemben, ahogy az ember élete út a bölcsőtől a sirig. A második jobbágyság tehát szerinte egészében nem út a kapitalizmus-hoz. Csak a második jobbágyság második szakasza, megsemmisülése tekinthető a kapitalizmus-hoz vezető utnak. Elyenformán a robotgazdálkodást nem lehet a kapitalista fejlődés prológiájának tekinteni. Itt ugyanis az eszközök felhalmozása a feudalizmus, a földesurak javára történik, s csak igen kis részben válik tőkévé. A feudalizmus keretei között - s ez igen fontos a mi kutatóink számára is - igen fontos megkülönböztetni a feudalizmus számára történő felhalmozást a kapitalizmus számára történő felhalmozástól, bár a kettő igen sokszor egybefolyik. Ugyanakkor persze a robotgazdálkodásnak nagy szerepe van a kapitalizmus anyagi technikai bázisának kialakulásában.

Fejtegetésének alátámasztására a következőképpen érvelt: a második jobbágyságot alapvetően nem az áruviszonyok, hanem a naturálgazdálkodási viszonyok jellemzik. A földesur -jobbági viszony ugyanis alapvetően naturálgazdálkodási viszony. A földesur tehát mikor az árutermelés fejlesztése céljából kiterjeszti a második jobbágyságot, amikor egyre több parasztot von be a robotgazdaság kereteibe, egyre jobban erősíti a kreposztnyicsesztvo alapján naturálgazdasági viszonyait. Csupán a fejlődés későbbi szakasza, mikor a második jobbágyság megsemmisülése kerül napirendre, jelent utat a kapitalista viszonyok felé.

Érdekes megjegyzést tett Dubrovcszkij professzor a feudális földjáradék formáira vonatkozólag is. /Felfogásával egyes közgazdászok is egyetértenek./ Marx Tőkéje 3. kötetének 47. fejezetét, amely a hűbéri földjáradék formáival foglalkozik, nem úgy fogja fel, ahogy általában szokás. Véleménye szerint Marx a fejezet címében is arra utal, hogy nem a hűbéri földjáradék történeti fejlődésének szakaszait kívánja bemutatni, hanem a tőkés földjáradék eredetét vizsgálja, a hűbéri földjáradék alakulását a tőkés földjáradékra való áttérés küszöbén. Oroszországban megfigyelhető, hogy a második jobbágyság robotjáradékát a XVIII. század végén egyre inkább felváltja az obrok, a terményjáradék. Egyre több földesur tér át robotról obrokra, majd innen a pénzjáradékra. A XIX. század első felében, amikor a paraszt elmegy bérmunkásnak, fizetésének nagy részét a földbirtokosnak kénytelen átengedni pénzjáradék címén. Dubrovcszkij elvtárs nézete szerint tehát Marx nem a hűbéri földjáradék egész történetét akarja e fejezetben előadni - ezért van az, hogy ilyenirányu alkalmazása sokszor nehézséget okoz - hanem éppen a keleteurópai országok példáján vezeti le a tőkés földjáradék eredetét: a munkajáradékról a termény-, majd pénzjáradékra való áttéréseken át vezet az ut a tőkés földjáradékhoz. - Ez a felfogás természetesen még vita alatt áll.

Mig Dubrovcszkij professzor a kapitalista viszonyok kialakulását az oroszországi mezőgazdaságban vizsgálja, Pavlenko kandidátus az ipar oldaláról közelíti meg a kérdést. Szerinte a XVII. században veszi kezdetét az eredeti tőkefelhalmozás Oroszországban. Ebben az időben a kereskedők a nem egyenértékű csere alapján a kereskedelmi forgalomból már jelentős tőkét halmoznak fel.

A második szakasz a XVIII. század első fele, amikor az állam nagy számban "irt hozzá" /orosz szakkifejezés/ parasztokat az állami vagy kereskedői manufaktúrákhoz. Itt nagy különbség mutatkozik az angliai fejlődéssel szemben. Mig Angliában erőszakosan kisajátítják a parasztokat, akik azután szabad bérmunkásként mennek a manufaktúrákba, addig Oroszországban erőszakkal kényszerítik a jobbágyokat a manufaktúrákban végzendő munkára. Kapnak munkabért, de mégis kényszerített munkáról van szó. 1750 körül csak a főmipari jegyzékek alapján tízezrekre menő kényszerített munkásról tudunk, akiket "hozzáírtak" manufaktúrákhoz.

Az eredeti felhalmozás harmadik szakasza Pavlenko elvtárs szerint a XVIII. század közepén kezdődik. Ez időben az expropriáció fő eszköze a parasztság kizsákmányolásának állami és föl-

desuri megnövelése; ennek következtében halad előre a parasztság földtől való elválása. A század második felében a manufaktura-tulajdonosok a kényszerített munkáról egyre inkább a bérmunkára térnek át, amint ezt Zaozerszkaja elvtársnő is kifejtette.

Pavlenko a folyamat XIX. századi menetével nem foglalkozik, de hangsúlyozta az 1861-es jobbágyreform és azt követő események jelentőségét a parasztság kisajátítása szempontjából. Oroszországban az 1861-es jobbágyreformnak a kisajátítás dolgában sokkal nagyobb szerepe volt, mint Magyarországon az 1848-as jobbágyfelszabadításnak.

Jacunszkij professzor, az ipari forradalom kutatója is igen fontos megjegyzéseket tett az eredeti tőkefelhalmozás oroszországi menetét illetően. Nem tartja eléggé alátámasztottnak azt a felfogást, amelyet Ljascsenko fejt ki erre vonatkozóan az orosz népgazdaság történetéről írt munkájában. Véleménye szerint éles különbséget kell, természetesen, tenni Anglia és az egész kontinens között az eredeti tőkefelhalmozás dolgában. Angliában egész korán tömegesen választották el a parasztságot a földtől. A kontinensen, akár Németországot, akár Oroszországot tekintjük, a parasztságnak ilyen tömeges, erőszakos kisajátítása nem következett be és nem jött létre a mezőgazdaságban a tőkés bérleti rendszer, amely a klasszikus angliai fejlődést jellemzi. Ez azonban nem jelenti azt, mintha a parasztság különböző rétegeinek földtől való elválasztása nem következett volna be.

A parasztoknak a földtől való elválasztása azonban nem olyan formában ment végbe, mint Angliában: nem a földhöz való jogukat vesztették el, hanem vagy a föld nem tudta eltartani őket, vagy a földesuri és állami kizsákmányolás növekedése következtében voltak kénytelenek azt otthagyni.

Sok helyen megfigyelhető pl. az a jelenség, hogy a paraszt megtartja földjét, azonban emellett kézműparral, például fonással-szövésel foglalkozik nagyobb mértékben; s ez utóbb a falutól való elválásra és a városha költözésre vezet. Jacunszkij egyetért Zaozerszkajával, hogy a közvetlen erőszakos mozzanatot nem lehet a parasztság földtől való megfosztása kizárólagos ismervének tekinteni, hanem ennek rendkívül különböző formái lehetségesek.

A pénztőke felhalmozásának speciális lehetőségei adódtak Oroszországban, így elsősorban a határterületek és Szibéria gyarmati jellegű kizsákmányolásából. Nézete szerint a szibériai szörmenének az orosz eredeti tőkefelhalmozás szempontjából hasonló jelentősége volt, mint Spanyolország szempontjából a nemesfémnek. Természetes azonban, hogy a pénztőke felhalmozás gyarmati forrása önmagában nem határozza meg az eredeti tőkefelhalmozás menetét.

A pénztőke felhalmozásának másik fontos forrását a szesz-bérletek alkották. A szeszkereskedelem jogát az állam áruba bocsátotta és számos kereskedő egyes területeken kizárólagos jogot kapott szeszárusításra. Az ebből származó pénztőkék egy-

része már a jobbágyreform előtt behatolt az iparba. Nagy profitok származtak továbbá a hadiszállításokból; élelmiszer és ruházat szállításából a hadsereg számára. Ezek voltak a pénzfelhalmozásnak azon főbb forrásai, amelyek nem a termelés szférában jöttek létre, tehát az eredeti tőkefelhalmozás kategóriájába tartoztak.

A Jacunszkij professzorral való beszélgetés során felmerült a manufaktura, különösképpen a földesuri manufaktura kérdése. Ebben a vonatkozásban két nézet áll szemben egymással. Az egyik Sztrumilin akadémikus nézete, amely szerint minden manufaktura, minthogy manufaktura, tőkés manufaktura; a másik nézet szerint a földesuri manufaktura, mint amely kényszerített munkán és nem bérmunkán alapul, feudális jellegű manufaktura. Jacunszkij professzor egyik nézetet nem fogadja el. Szerinte amint hiba volna a földesuri manufaktúrát tőkés manufakturának felfogni, ugyanugy hiba lenne egyszerűen feudális manufakturaként kezelni. Figyelembe kell venni, hogy ez nem naturális jellegű üzem, hanem árutermelő; mégpedig nem olyan árutermelő üzem, amely egyszerűen kiszolgálja a feudalizmust. A földesuri manufakturaiban a munkamegosztás, a termelőerők kapitalista jellegűek, viszont a termelési viszonyok feudális viszonyok. Így a földesuri manufaktura mintegy megtestesíti a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közti ellentétet, igen élesen megmutatva, hogy a továbbfejlődés feudális keretek között nem lehetséges.

Végezetül az układ-kérdéssel kapcsolatban felhívta a figyelmet "Lenin mint gazdaságtörténész" című cikkére, mely az Izvesztija Akadémiájának Szeriája Isztórii i Filozofii 1949 első számában jelent meg, s ahol Lenin nyomán az układ fogalmának pontos meghatározását kívánta adni. Lenin műveiben kétféle értelemben találkozunk az układ kifejezéssel. Van úgy, hogy magát a társadalmi formációt jelenti; fontosabb azonban a másik értelme: az új, kialakulóban lévő formáció előzménye a régi formáció keretében, ill. a régi letűnt formáció maradványa az új keretein belül. A kapitalista układ és a bérmunkások rendszere kifejezés között nincsen tartalmi különbség - jegyezte meg végül.

Druzsinyin akadémikus nézetei az oroszországi eredeti tőkefelhalmozásra vonatkozóan összefoglaló jellegűek és egyben bizonyos mértékig kiegyenlítik a szembenálló nézetek különbségeit. Természetesen azonban, mivel a vita még folyik, végleges álláspontot még nem lehet leszögezni.

Druzsinyin akadémikus nézete szerint az eredeti felhalmozás Oroszországban sajátos úton haladt, s így a XVI. században nem kerülhetett sor a feudális függési viszonyok felszámolására. Amikor Oroszország bevonult a nemzetközi piacra, a földesurak, hogy több gabonát tudjanak piacra vinni, megnövelték a munkajáradékot. A munkajáradék növelésére irányuló földesuri törekvések együttjártak a kreposztnyicsesztvo megerősítésével, a jobbágyrendszer második kiadásával, az egyszerű árutermelés érdekében. Az egyszerű árutermelés azonban előkészíti a talajt a tőkés árutermelés, a kapitalista viszonyok elemei számára. A kapitalizmus első gyenge hajtásai és az őket

megfojtani akaró feudális viszonyok között állandó harc folyik. Druzsinyin elvtárs tehát a második jobbágyságot összekapcsolja a kapitalista viszonyok kezdeteivel.

Az eredeti tőkefelhalmozás menetében négy szakaszt különböztet meg 1861-ig, s a reform után még egy befejező szakaszt.

Az első szakasz: a XVII. század, amikor előrehalad a falusi termelőknek a földtől való elválása egyfelől, a pénztőkefelhalmozás másfelől. A XVII. század második felében már sokezeres munkáslétszámmal találkozunk. A harmincas években szaporodnak azok a manufaktúrák, amelyeket az állam finanszíroz. Szabad bér munkásokkal találkozunk a hajóépítésnél és a textiliparban. Elterjed a bér munkával dolgozó tőkés kooperáció. Az állam ugyanekkor biztosítja a második jobbágyság rendszerének erősödését.

A második szakasz a XVIII. század első fele. Igen sok új manufaktúra alakul, különösen az Uralban, Nem felel meg a tényeknek az a korábban eléggé elterjedt nézet, mely szerint a XVIII. század második negyede gazdaságilag visszafejlődést hozott. Ebből az időszakból számos bizonyíték van a parasztság kisajátításának, földtől való elválásának további folyamára. A manufaktúrákban munkát keresők nagy része jobbágyeredetű. A jobbágyok még a földesur engedélyével mennek munkát keresni, de a folyamat előrehaladását egészében véve a feudális viszonyok erősen gátolják. A manufaktúra-ipar gyorsabban fejlődik, mint a munkaerőpiac, így jelentékeny munkaerőhiány lép fel. Egyes üzemek ennek megoldására engedélyt kapnak, hogy jobbágyfalvakat csatoljanak hozzájuk. Tehát olyan manufaktúrák alakulnak ki, amelyek berendezkedésükben megfelelnek a kapitalista üzemeknek, de zömükben jobbágyi munkaerővel dolgoznak. Így azonban a jobbágyviszonyok mindinkább akadályává válnak a fejlődésnek.

A harmadik szakasz: a XVIII. század második fele, a XIX. század eleje a huszas évekig. Ebben az időszakban az eredeti tőkefelhalmozás folyamata meggyorsul. Jelentős pénztőkefelhalmozás megy végbe gazdagparasztok és főleg kereskedők kezén. Erősen halad előre a falvakban a parasztságnak a földtől való megválása, ennek következtében a munkaerőpiac telítetté válik. A munkaerő kínálat most már túlszárnyalja a keresletet. Nemcsak a kereskedők, de a gazdagparasztok is mind nagyobb számban alkalmaznak bér munkásokat. Jellemző, hogy az urali jobbágytartó manufaktúrák lehanyagatlanak, a bér munkával dolgozó manufaktúrák erősödnek.

A negyedik szakasz a XIX. század huszas éveivel kezdődik s az 1861-es jobbágyreformig tart. Megindul és kibontakozik az ipari forradalom, a szabad bér munkásokat alkalmazó manufaktúrák versenye csődbekargetti a jobbágyi erővel dolgozó manufaktúrákat. A jobbágyrendszer fennállása mind élesebben akadályozza a termelőerők fejlődését.

Az ötödik, a zárószakasz az 1861-es jobbágyreform utáni első tíz esztendő. Az 1861-es reformnak igen nagy kisajátító szerepe volt; a kapitalista viszonyok alapvetővé válása lehetővé

tette az eredeti tőkefelhalmozás befejeződését. Ebben az időben ment végbe - az ipari forradalom tetőzésével együtt - az előproletariátusnak ipari proletariátussá való átalakulása. Ebben az időszakban az eredeti tőkefelhalmozással szemben már belső, tőkés felhalmozás vált döntővé.

Látható, hogy Druzsinyin akadémikus felfogásában, amely az eredeti tőkefelhalmozás menetét az ipar fejlődése vonalán vezeti le, - mint általában az iparból kiinduló koncepciókban - a kapitalista viszonyok kialakulása sokkal előrehaladottabban jelenik meg, mint a mezőgazdaság fejlődésére vonatkozó vizsgálatokban. Ez - jegyezte meg Pach elvtárs - kétségtelenül eltérést jelent a magyarországi helyzethez képest.

3.

A Szovjetunió történetének kapitalista szektora az 1861-1917 közötti időszakokkal foglalkozik, bár számos munkatárs kutatási területe a kapitalizmus keletkezésének kérdésére is kiterjed. A szektor vezetője Ivanov elvtárs. A szektor fő munkái a már ismertetett kollektív munkák, köztük az egyetemi tankönyv megfelelő kötetének elkészítése. Míg a korábbi egyetemi tankönyv első kötete a XVIII. század végéig terjedt, a második kötet pedig a XIX. századot foglalta magában, a most készülő munkálat első kötete egészen 1861-ig megy el, viszont a kapitalizmus korszaka /1861-től 1917-ig/ képezi a következő második kötetet.

A készülő monográfiák közül a legjelentősebbek: Pankratova: Az ipari proletariátus kialakulása Oroszországban, Randzunszkij: A városi lakosság története a XIX. század elején, Macselov: A Kaukázusontuli mezőgazdaság fejlődése, stb. Számos monográfia foglalkozik a munkásmozgalom, ill. a külpolitika egyes kérdéseivel.

Ivanov elvtárs, a szektor vezetője, több elvi kérdésben ismertette álláspontját. Így rámutatott arra, hogy az eredeti felhalmozás 1861 után továbbfolytatódik Oroszországban: ez időben zajlik le befejező szakasza. Az eredeti felhalmozás ekkor már egybekapcsolódik a tőkés felhalmozás folyamatával, s az utóbbi válik alapvetővé. Maga is aláhozta az 1861-es jobbágyreform szerepét a parasztság kisajátítása szempontjából; az ő megjegyzéseiből is kiviláglott, hogy Oroszországban a jobbágyreform időpontjára az iparban a tőkés viszonyok jóval fejlettebb fokot értek el mint hazánkban; a mezőgazdaság dolgában viszont fordított volt a helyzet.

A termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang törvényének érvényesülését illetően Ivanov elvtárs kifejtette, hogy a teljes vagy nem teljes összhang kérdésének felvetését kissé skolasztikusnak tartják. A döntő itt az, s ezt kell elsősorban kiemelni, hogy a kapitalizmus kezdeti szakaszán a termelőerők gyorsan fejlődnek. Oroszországban ezt tapasztalhatjuk még a 90-es években is. A termelőerők és termelési viszonyok közötti összhang megbomlását csak a századforduló körül figyelhetjük meg. Ez jut kifejezésre az 1905-7-es forradalomban. A sztolipini reakció, a maga burzsoá reform-

jaival, ideiglenesen megállítja a termelőerők jellege és a termelési viszonyok közti ellentét kiéleződésének folyamatát. Így a végső kiéleződés lényegében az első világháború időszakában következik be; ez teremti meg a Nagy Októberi Szocialista Forradalom objektív szükségyszerűségét.

Ivanov elvtárs itt arra hívta fel a figyelmet, hogy termelőerők és termelési viszonyok közti viszony vizsgálatában nem elég annak "belső" alakulását figyelemmel kísérnünk, hanem szem előtt kell tartanunk olyan "külső" mozzanatokat, mint a feudális maradványok, amelyek jelentősen befolyásolják e viszony alakulását. Nagyon fontos továbbá, hogy a termelőerők és termelési viszonyok közötti viszonyt dialektikusan kezeljük. A termelési viszonyok és termelőerők jellege közti összhang megváltozása nem jelenti azt, hogy viszonyuk már kizárólag ebben az irányban alakulhat, hogy most már ellentétük állandóan továbbéleződik. Lehetséges a termelési viszonyoknak bizonyos belső fejlődése/pl. egyes feudális maradványok megszüntetése révén/, ami lehetőséget nyit a termelőerők bizonyos fejlődésének még az adott formáció keretein belül is.

Igen fontos elvi kérdések merültek fel a Patyomkin és Jacunszkij elvtársakkal folytatott beszélgetések során az ipari forradalom témájára vonatkozóan. Patyomkin akadémiai lev. tag - aki a franciaországi ipari forradalommal foglalkozik - rámutatott arra, hogy a technikai forradalmat meg kell különböztetni az ipari forradalomtól. Ha a termelés valamelyik ágában megjelenik a gép, ez még csak technikai forradalom. Ipari forradalomról csak akkor van szó, ha a gépek bevezetése valamely iparágban széleskörűvé válik, s szociális-gazdasági átalakulással jár együtt. Patyomkin elvtárs utalt arra, hogy pl. Franciaországban 1789 után megkezdődött az ipari forradalom, de csak 1848 tette lehetővé annak tetőzését és befejezését.

Jacunszkij professzor véleménye szerint - aki az oroszországi ipari forradalom kutatója - az ipari forradalom magában foglalja egyrészt a technikai forradalmat, a termelőerők átalakulását, másrészt a termelési viszonyok átalakulását, az ipari proletariátus kialakulását. A technikai forradalom tehát nem első stádiuma, hanem egyik oldala az ipari forradalomnak. A folyamat alapos elemzése megkívánja a munkásság osztályharcának vizsgálatát is; az ipari forradalom előrehaladása ugyanis együttjár az osztályharc formáinak fejlődésével. Pach elvtárs erre vonatkozóan megjegyezte, hogy nálunk eddig a kettőt eléggé elszakították egymástól: vagy csak a gazdasági fejlődéssel, vagy csak a munkásmozgalom fejlődésével foglalkoztunk, így a kettő kölcsönhatását nem tudtuk eléggé figyelemmel kísérni.

Az ipari forradalommal kapcsolatban azt tapasztalhatjuk, hogy míg Angliában az ipar gépesítése megelőzi a közlekedés gépesítését, Oroszországban szinte egybeesik azzal. /1830-80/ Mint hazánkban, Oroszországban is az 1850-es, 1860-as évek a nagy vasutépítkezések ideje. A közlekedés gépesítésének egybeesése az iparéval - sőt nálunk a közlekedés gépesítésének az ipar gépesítését bizonyos mértékig megelőző volta - szintén sajátosan befolyásolja az ipari forradalom menetét. Mivel a köz-

lekedés gépesítésének a kapitalizmus fejlődése szempontjából különösen nagy szerepe van Oroszországban, a szovjet egyetemi tankönyv megfelelő gazdaságtörténeti fejezete előbb tárgyalja a közlekedés fejlődését - hasonlóan a magyar egyetemi tankönyv megfelelő fejezetéhez - mint a mezőgazdasági és ipari termelés fejlődését. Ennek helyessége körül sok vita volt, de végül is az az álláspont győzött, amely kiemeli a vasutépítés különös jelentőségét a belső piac fejlődése és a társadalmi-gazdasági átalakulás szempontjából, s ennek megfelelően állapítja meg a tárgyalás sorrendjét is. Nem azonos viszont a szovjet és magyar egyetemi tankönyv menete a hitelrendszer tárgyalása szempontjából. Oroszországban a tőkés hitelrendszer kiépülésének korántsincs akkora jelentősége a kapitalizmus kibontakozása szempontjából, mint hazánkban. A külföldi tőke szerepe lényegesen kisebb; a hitel fő formája az áruhitel, a kereskedelmi hitel; a mezőgazdasági hitelnek a nagybirtokosok részéről főleg a fogyasztási jellege domborodik ki. Így a hitelrendszer kiemelése és a mezőgazdasági s ipari termelést megelőző tárgyalása nem szükséges.

Jacunszkij elvtárs az ipari burzsoázia kialakulásával kapcsolatban megjegyezte, hogy az a korábbi nézet, amely az oroszországi ipari burzsoáziát főleg kereskedőtőkésekből származtatta, egyre nyilvánvalóbban helytelennek bizonyul. Bár a kérdés még korántsincs teljesen tisztázva, az adatok arra utalnak, hogy az 1861-es reform után a kereskedelemből az iparba történő befektetés viszonylag kevés, kereskedők inkább bankokba vagy vasutépítkezésekbe fektetik tőkéiket. A feldolgozóiparban az ipari burzsoázia zömében kisárutermelőkből jött létre. Nincs nagy szerepe ekkor még a külföldi tőkének sem; amennyiben találkozunk külföldi ipari tőkésekkel, úgy azok mint kistőkések jöttek az országba, s itt gazdagodtak meg. Persze e tekintetben is különbség van az ország egyes területei között; pl. Pétervár körül a külföldi tőkének nagyobb sulya van.

Az imperializmus időszakában a külföldi tőke szerepe megnő, főleg az alapanyagkitermelésbe és a hadiiparba hatolnak be.

Oroszországban 1867-ben, 1873-ban, az 1880-as években, 1900-ban és 1913-ban volt tultermelési válság - mutatott rá Jacunszkij elvtárs. Az 1880-as évek válsága - amely még nincs teljesen tisztázva - erősen elhúzódott.

A reform előtti időszakra vonatkozóan vannak tények az 1857-es válságról. Kérdés, hogy lehet-e ezt valóban kapitalista tultermelési válságnak tekinteni, vagy csupán a külföldi kapitalista országokban kirobbant válság egyszerű kisugárzásának. Jacunszkij elvtárs azon a véleményen van, hogy itt nem a külföldi válság kisugárzásáról van szó. A feudalizmuson belül ekkor már létrejött a kapitalista układ, s a kapitalista układon belül már lehet válság. Nem véletlen, hogy a válság jelenségeivel éppen abban az iparágban találkozhatunk, amelyben a kapitalista viszonyok a legfejlettebb szintet érték el: a textiliparban.

A válságok tanulmányozásában is különbséget kell tenni a szabadversenyen alapuló kapitalizmus és az imperializmus időszakai között. Ami az egyes válságok elhúzódásának kérdését illeti, itt a feudális maradványoknak kétségtelenül igen nagy szerepük van; azonban ez önmagában nem tekinthető általános és teljes magyarázatnak. A válságokat mindig konkrétan kell vizsgálni. Véleménye szerint az 1900-as válságot Oroszországban a külföldi tőke visszahúzódása, a vasutépítés szünetelése tette elhúzódóvá. A politikai események következtében a pangás is elhúzódik, az 1907-es válság lényegében "kimarad" s a fellelengés csak 1909-ben indul meg.

A mezőgazdaság tőkés fejlődésével kapcsolatban Jacunszkij elvtárs rámutatott, hogy a reform után a nagybirtokosok nagy számmal adják bérbe vagy adják el birtokaikat, a vasutépítkezéseknél sincs olyan széleskörű szerepük, mint nálunk. Általában megállapítható, hogy a kapitalista fejlődésbe kisebb mértékben kapcsolódtak be, mint Magyarországon. A mezőgazdasági árutermelésben az első világháború előtt a nagybirtok részvételéé kisebb, mint a kulákgazdaságé. Ismeretes az a statisztika, amelyre Sztálin elvtárs hivatkozik /Művei, 11.k. 92.l./ . Eszerint 1913-ban a gabonatermelés 12%-a földesuri, 38 %-a kulák, 50 %-a szegény- és középparaszti gazdaságból származott; az árugabonának pedig 21,6 %-a került ki a földesurak, 28,4 %-a szegény- és középparasztok, és 50 %-a a kulákok földjéről.

Világosnak látszik, hogy bár mindkét ország mezőgazdasága porosz úton fejlődött, nálunk a porosz út sokkal élesebb formát öltött, a nagybirtok súlya még nagyobb volt, mint Oroszországban.

Gyefter elvtárs az imperializmus korszakának gazdaságtörténetével foglalkozik. Ez Oroszországban - az Októberi Forradalom győzelmének eredményeként - igen rövid korszak: 1900-tól 1917-ig tart.

Az orosz gazdaságtörténetnek ezt a szakaszát a kutatások eddig meglehetősen elhanyagolták. Az utóbbi időben tisztázódott, hogy az imperializmusra való átmenet az 1880-as és főként az 1890-es években halad előre, s a XX. század elején, különösen 1905-re már kialakult imperializmusról beszélhetünk. Az az álláspont, amely az imperializmusra való átmenet időszakát 1900 és 1914 közé teszi, helytelen. Nem szabad azonban megfélemlkezni arról, hogy bár az 1880-as, 1890-es évek már az imperializmusra való átmenet jegyeit mutatják, alapjában még az imperializmus előtti kapitalizmus korszakához tartoznak. Ily módon a kutatások során helytelen egyoldalúan csak az imperializmus felbukkanó jelenségeivel foglalkozni, hanem a monopolium előtti kapitalizmus jelenségeire is kellő figyelmet kell fordítani.

A termelés koncentrációjával kapcsolatban Gyefter elvtárs arra mutatott rá, hogy helytelen és sematikus a koncentráció vizsgálata, ha nem tesszünk megkülönböztetést az egyes iparágak között, nem vesszük tekintetbe, milyen sajátosságai vannak a koncentráció folyamatának az egyes iparágakban. Például más-

ként kell értékelnünk a koncentrációt olyan iparágban, ahol számos kis- vagy középüzemből válik ki a kapitalista fejlődés során néhány nagy üzem, mint olyan iparágban, /amilyen Oroszországban pl. a cukoripar/, ahol a termelés zöme kezdetől fogva néhány nagybirtokos cukorgyárában összpontosul.

A külföldi tőke behatolását Oroszország gazdaságába Gyefter és más elvtársak véleménye szerint szintén nem lehet egyöntetűen gyarmati jellegűnek tekinteni. Itt mindig figyelemmel kell lenni arra, hova hatol be a külföldi tőke. Ha a nehéziparba hatol be, nehézipari üzemeket hoz létre, ezt nem lehet gyarmati jellegű tőkebehatolásnak tekinteni. Emellett azt sem szabad elfeledni, hogy a fiatal tőkés országokban általában elég jelentős a külföldi tőke szerepe. Gyefter elvtárs itt példaként az Egyesült Államokra utalt, ahol a XIX. század végén, XX. század elején még jelentős angol tőkebefektetések voltak.

Ami a külföldi tőke szerepét illeti Oroszországra vonatkozóan, Gyefter elvtárs itt arra utalt, hogy nem szabad a külföldi tőke súlyát Oroszországban túlértékelni. Oroszországban a kapitalizmus fejlődésének alapját elsősorban a belső tőkefelhalmozás teremtette meg; a külföldi tőke behatolása legfeljebb meggyorsította azt. A külföldi tőke ugyanakkor azért, hogy csak a különösen nyereséges iparágakba hatolt be, zavart okozott a népgazdaság belső arányaiban. Végül a kérdés megítélésében figyelmet érdemel, hogy a külföldi tőkét nem szabad egy kalap alá venni; különböző tőkés országok behatolásáról van szó s ezek között nem egyszer éles ellentétek, versenyharc állt fenn.

1905 előtt a külföldi tőke szerepe nem jelentékeny; ekkor még helytelen lenne Oroszországot a nyugati tőkés országok félgymatának tekinteni. Az 1905-7-es forradalom leverése a külföldi imperialisták segítségével azonban nagy lépést jelent ezen az úton, s a világháború évei ezt a folyamatot még tovább viszik. Az intervenció időszakában az ellenforradalmi Oroszország már ténylegesen a nyugati imperialisták félgymatává süllyedt.

A kapitalizmus és az imperializmus gazdaságtörténete egyes kérdéseinek ismertetése mellett Pach elvtárs beszámolt azokról a munkálatokról is, amelyek e korszakok politikai történetének fontos problémáival foglalkoznak.

Amint már az általános beszámoló kifejtette, a szektor életében középponti helyet foglalnak el az 1905-07-i első orosz forradalom 50. évfordulója megünneplésével kapcsolatos kiadványok - tanulmánygyűjtemények, forráskiadványok, monográfiák - előkészítése. Ezekben nagy gondot fordítanak a munkásosztály, a dolgozó tömegek forradalmi aktivitásának gazdag, tényszerű bemutatására, ami rendkívül széles, s az ország egész területére kiterjedő anyaggyűjtésen alapszik. Amikor az egykoru kormányhatóságok /rendőrség, stb./ anyagát, természetesen, alaposan kiaknázzák, igen fontosnak tartják, hogy a munkásmozgalom fellendülését, a forradalom eseményeit minél több olyan forrás felhasználásával ábrázolják, amely a munkásmozgalomban,

a forradalom táborán belül keletkezett.

A szektorban munkálatok folynak Oroszország külpolitikájának vizsgálata terén is, különösen balkáni vonatkozásban. /Ezek a munkálatok összekapcsolódnak a Szlavisztikai Intézet hasonlóirányú tevékenységével./ A feltárt forrásanyagok megvilágítják az orosz külpolitika jelentős szerepét a török uralom lerázásáért, a nemzeti felszabadulásért küzdő balkáni szláv népek harcának elősegítésében.

Jórészt a szektor munkatársai készítik elő a történettudomány történetét tárgyaló mű megfelelő kötetét. Érdemes megjegyezni, hogy e mű nemcsak az orosz történetírás fejlődéséről ad összefoglaló képet, hanem részletesen elemzi a történettudomány történetét Oroszország más népei körében is.

Végül Pach elvtárs beszámolt a szektor egy összejegyzéséről, amelyen Leningrád története III. kötetének kéziratát vitatták meg. Különösen figyelemreméltó, hogy a kézirat igen részletesen elemezte a századforduló körüli évek Pétervárának kulturális életét, s a hozzászólók is behatóan foglalkoztak a pétervári irodalom, művészet, tudomány kérdéseivel.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében három szektor foglalkozik a szovjet korszak történetével. A szektorok beosztása a következő: I. 1917-20; II. 1921-1941; III. 1941-től napjainkig.

A három szektorban 41 doktor és kandidátus, 12 fokozatnélküli tudományos munkatárs és 18 aspiráns dolgozik. A szektorok vezetői Kim és Golikov professzorok.

A szektorok munkájának középpontjában az Intézet egész kollektíváját foglalkoztató nagy munkálatok /Ocserki Isztorii SzSzSzR, Vszemirnaja Isztorija, a Moszkva története sorozat megfelelő részei/, s nem utolsósorban a szovjet korszakra vonatkozó főiskolai tankönyv elkészítése, továbbá a szovjet korszak történetének fontos kérdéseit tárgyaló gyűjteményes és monografikus munkálatok állnak. Többek között elkészült már "A szovjet társadalom történetének vázlata 1921-1925" és "A Nagy Honvédő Háború történetének vázlata" című munka.

Látható tehát, hogy a szovjet történészek ezen a téren is nagy előrehaladást tettek, annak ellenére, hogy e korszak kutatóinak sok nehézséggel kell megküzdeniük.

A szovjet korszakra vonatkozólag korábban főként népszerűsítő munkák jelentek meg, viszont alapvető monográfia alig. Kapcsolatban van ez többek között azzal is, hogy az Intézet e részlegében nehezebben alakult ki olyan szilárd munkatársi gárda, olyan történetkutatói iskola, mint az Intézet más osztályain. Problémák merültek fel a forrásbázis gyengesége miatt is. Figyelembe kell venni továbbá, hogy e korszak történetének feldolgozásánál különös jelentősége van a marxizmus-leninizmus beható tanulmányozásának és alkotó alkalmazásának. A dogmatizmus, a faktológia jelentős mértékben akadályozták a munkát.

A szovjet elvtársak munkájuk ismertetése során tehát olyan hiányosságokra mutattak rá, - jegyezte meg Pach elvtárs - amelyek a mi intézetünk népi demokratikus csoportjának munkájában még sokkal inkább észlelhetők. Idetartozik a politikai eseménytörténet tultengése is a gazdasági alap elemzésével szemben. Egyesek inkább foglalkoztak olyan időszakok feltárásával, amelyek politikai eseménytörténet szempontjából igen gazdagok, változatosak; s kevésbé azokkal az időszakokkal, amikor a szocializmus gazdasági alapja építésének feladata áll előtérben. Világos pedig, hogy a társadalom történetét a jelenségek gazdasági alapjának ismerete nélkül nem lehet tudományosan feltárni.

Korábban nem fordítottak kellő figyelmet a termelőerők és termelési viszonyok kötelező összhangja törvényének vizsgálatára. Nem mutatták meg ebben az összefüggésben a Nagy Októberi Szocialista Forradalom objektív szükségszerűségét. A mezőgazdaság kollektivizálását sem elemezték az összhang megteremtésének szempontjából. Bár foglalkoztak a néptömegek alkotó tevékenységének bemutatásával, még kevés olyan munka született, amely ezt teljes jelentőségében feltárta volna.

Az elmúlt években azonban sikerült komoly eredményeket elérni ezen a téren is, - felszámolni néhány olyan helytelen álláspontot, amely a munkát gátolta. Így elvetették azokat a nézeteket, amelyek szerint a szovjet korszakban nincsen vitás probléma, mert a klasszikusok művei mindent megoldottak. A klasszikusok utmutatásai alapvető jelentőségűek s szilárd eszmei-politikai bázist nyújtanak a történészek számára is, de nem mentik fel őket a korszak történetének alkotó vizsgálata alól. Hasonlóan egyes szovjet elvtársak véleménye szerint nem lehet azt állítani, hogy a szovjet korszak periodizációját a párttörténet megoldotta volna. Itt világosan kell látni - fejtette ki Kim elvtárs - hogy a párt története és az ország története periodizációjának alapelve nem lehet azonos. A párttörténet periodizációjának alapelve: a döntő láncszem a párt politikájában. /Innen adódik, hogy a párttörténetben pl. az 1926-1929 közti évek, amikor az iparosítás volt a döntő láncszem, képeznek egy szakaszt; 1930-34, amikor a kollektivizálás, a következő szakaszt stb./. Ezzel szemben az ország történetének, a társadalom történetének periodizációja a szocialista termelési mód fejlődésén, e fejlődés egyes etapjain, a termelési mód fejlődése objektív folyamatain kell hogy alapuljon. Meg kell különböztetni a párt, a szubjektív tényező történetének periodusait - ebből a szempontból tehát a párt politikájának döntő láncszeme a periodizáció alapelve - és az ország, a társadalom történetének periodusait, ahol az alapelv az objektív társadalmi-gazdasági folyamat, a szocialista termelési mód objektív fejlődési folyamatának előrehaladása.

Ennek alapján Kim professzor véleménye szerint két fő korszakot kell megkülönböztetni a szovjet társadalom történetében.

Az első korszak a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korszaka /1917-1936/.

Ezen belül két korszak van: 1./ A szocializmus gazdasági alapja felépítéséért vívott harc korszaka: 1917-1932. 2./ A szocializmus felépítése lényegében való befejezésének korszaka: 1932-1936.

A két alkorszak között nemcsak mennyiségi, hanem minőségi változás is volt. 1917 után még, nem tekintve az egyes ukladokat, három fő uklad volt a szovjet népgazdaságban: a szocialista, a kapitalista és a kisárutermelő uklad. 1932-ig megtörtént a "sok-ukladuság" felszámolása; ezzel megszűnt az elmentmondás az élenjáró politikai hatalom és az elmaradt "sok-ukladu" gazdaság között. Ez a folyamat három szakaszban ment végbe. 1920-ig: a tőkés és földbirtokos tulajdon megszüntetésének a szocialista forradalom győzelmének és a polgárháborúnak a szakasza; 1921-26 a népgazdaság helyreállításának szakasza, 1927-32: a Szovjetunió ipari országgá válik és nagy sikereket ér el a mezőgazdaság kollektivizálása terén is - a szocialista rekonstrukció szakasza.

A másik fő korszak: A szocializmus és a kommunizmusra való fokozatos átmenet korszaka, 1937-től kezdve.

Ennek szakaszai 1937-41: a szocializmus építése betetőzésének s a kommunizmusra való fokozatos áttérés kezdetének szakasza; 1941-45: a Nagy Honvédő Háború szakasza; 1946-50: a népgazdaság háború utáni helyreállítása és további fejlesztése; 1951-től kezdve: a szocialista gazdaság további nagy felvirágzásáért s a nép anyagi jóléte és kulturális színvonala nagymértékű emeléséért folyó harc szakasza.

A periodizáció alapvető - s természetesen továbbra is vita alatt álló - problémája mellett számos fontos elvi kérdés foglalkoztatja az ezen a területen dolgozó történészeket. Így a kulturforradalom kérdésében egyes történészek és filozófusok azt az álláspontot képviselték, hogy az a Szovjetunióban a harmincas évekre, annak második felére esik. Ezek az elvtársak arra hivatkoztak, hogy a párt és kormány vezetői beszédekben főleg ekkor foglalkoztak ezzel a kérdéssel. E nézetet más elvtársak a kulturális forradalom szűk értelmezésének tartják. A kulturális forradalom - fejtik ki álláspontjukat - hosszú lelki folyamat, a szovjet ember "átszületésének" folyamata a marxizmus-leninizmus eszméi alapján. E folyamat már a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével kezdetét vette s a harmincas évek második felében kulminált, a szocializmus gazdasági alapja felépítésének talaján.

Vita folyik a Szovjetunióban a szocialista nemzetté fejlődésnek egyes szakaszairól. A kérdést az teszi különösen bonyolulttá, hogy számos népről van szó, melyek közül nem egy a Forradalom előtt még a burzsoá nemzet fokáig sem jutott el. Ebből adódik, hogy fejlődésük között jelentős különbségek vannak, melyeket a korábbi faktografikus jellegű munkák nem eléggé vettek figyelembe.

Általában ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban a szovjet történészek élesen állították fel azt a követelményt, hogy szaba-

don, bátran, alkotó módon kell felvetni és vizsgálni a problémákat. Ez persze - hangsúlyozták - elválaszthatatlan attól, hogy minél alaposabban, mélyebben tanulmányozzák a marxizmus-leninizmus elméletét, minél szilárdabbá kovácsolják eszméi-politikai fegyverzetüket. Ha e két feltétel közül valamelyik hiányzik, akkor vagy a dogmatizmus, sematizmus, ismert megoldások egyszerű megismétlése kerül túlsúlyba a történészek munkáiban, vagy a valóságtól és a tudománytól való elrugaszkodásnak, helytelen, antimarxista nézeteknek a veszélye merül fel.

Szorosan ehhez a kérdéshez kapcsolódik két másik fontos probléma - mutatott rá a beszámolójában Pach elvtárs -, amely szintén foglalkoztatja a szovjet történészeket, de ugyanakkor a mi munkánknak is legdöntőbb kérdései közé tartozik. Az egyik a társadalmi-gazdasági fejlődés menet általános törvényszerűségeinek és a sajátosságoknak vizsgálata. A szovjet elvtársak hangsúlyozzák, hogy pl. a népi demokratikus országok történeteinek nagy figyelmet kell fordítani a fejlődés sajátos vonásaira. Nyomatékosan fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy ezt a szempontot semmiképpen sem szabad történetírásunk kizárólagos vezérgondolatává avatnunk. A sajátosságokat csak az általános törvényszerűségek alapján, a klasszikus fejlődéshez viszonyítva lehet és kell vizsgálni. Éppen ezért - hangsúlyozta beszámolójában Pach elvtárs - nekünk alapvető szükségünk van a marxizmus-leninizmus által felfedett általános törvényszerűségek mélyreható ismeretére, a Szovjetunió fejlődésének alapos tanulmányozására. A szocializmus építésében a Szovjetunió nyújtja a fejlődés klasszikus menetét, a népi demokráciák a sajátosat. A sajátosságokat azonban csak akkor tudjuk helyesen, marxista módon értelmezni, ha egy pillanatra sem tévesztjük szem elől a fejlődés klasszikus menetét. A sajátosságok kutatásánál nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy itt az általános törvényszerűségek sajátos megnyilvánulásáról van szó; anélkül a sajátosságok kiemelése végeredményben a polgári történettudomány szingularitási elméletéhez, az általános törvényszerűségek tagadásához, a marxizmus-leninizmussal való szakításhoz vezetne.

A másik kérdés a szovjet történészeket, az írókhoz hasonlóan, sokat foglalkoztatja a "rózsaszínű", "lakkozott", ill. a pesszimista történetírás kérdése. Rámutattak arra, hogy a történetíró feladatait nem lehet úgy megfogalmazni, hogy az a történeti fejlődés eredményeinek és nehézségeinek bemutatásából áll. Igen; meg kell mutatni az elért eredményeket is, a nehézségeket is; de mindezt az elért eredmények, győzelmek színvonaláról, s további eredmények elérésének, további győzelmek kivívásának érdekében.

Pach elvtárs hangsúlyozta, hogy a szovjet történészeknek ezt a megfogalmazását különösen fontosnak tartja a mi munkánk számára is. Ezt a megfogalmazást nem lehet "a teljes igazságot mindenre való tekintet nélkül" formulával helyettesíteni. A "teljes igazság" formulája a különböző történetírói iskoláknál igen különböző tartalommal jelentkezett, s nem egyszer reakciós, haladás- és tudományellenes tartalommal. Marxista

történészek igazság alatt mindig a munkáosztály igazságát, a haladó erők igazságát értik. Ha a történelem kérdéseit az elért eredmények színvonaláról s további eredmények elérését szolgálva tekintjük, akkor sohasem téveszthetjük szem elől a munkáosztály igazságát, meg tudjuk különböztetni a lényegest a lényegtelenről, be tudjuk mutatni a fejlődés fő vonalait, s éppen azokat a kérdéseket dolgozzuk ki, melyek jelenünk s elkövetkező harcaink szempontjából a legdöntőbbek. A fejlődést s a nehézségeket bemutatni, de az elért eredmények, győzelmek színvonaláról s a további eredmények, győzelmek érdekében - ez az, amit a marxista-leninista, harcos, pártos történetírásnak nyujtania kell.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének munkatársai behatóan foglalkoznak egyetemes történettel s ezen a területen igen jelentős eredményeket értek el. Munkájuk középpontjában jelenleg a VszemirnaJa Isztorija tízkötetes sorozatának munkálatai állnak. E hatalmas vállalkozás alapvető gondolata abban áll, hogy a nyugati országok, a kelet és a Szovjetunió történetének fő vonalait együttesen adja meg és szakítsa az eddigi világtörténeti összefoglalások "európacentrikus" szemléletével. A burzsoá összefoglaló munkák ugyanis csak a nyugati népekkel foglalkoztak, a keleti népek történetét elhanyagolták, illetőleg utóbbiakkal csak mint az európai országok gyarmatosításának tárgyával foglalkoztak. A VszemirnaJa Isztorija viszont behatóan foglalkozik Kína történetével, valamint egyéb ázsiai és afrikai népek történetével is, számos kérdést új megvilágításba helyezve.

Nagy nehézséget jelentett a munka elkészítésében és igen sok vitára adott alkalmat a periodizáció problémája. Az egyetemes történet korszak-, ill. kötetbeosztásában ugyanis nem lehetséges a társadalmi formációk változását kizárólagos alapul tekinteni, mivel amikor pl. Európában már kapitalizmus van, Ázsiában még feudalizmus, Afrikában pedig rabszolgaság uralkodik. Alapos megvitatás után a kötetek beosztása a következőképpen alakult. Az első kötet az őstársadalom és az ókori kelet történetét, a második a klasszikus rabszolgatartó társadalmak történetét tárgyalja; a 3. és 4. kötet a középkorral foglalkozik a XIII. századig, illetve az angol forradalomig; az 5. kötet az újkor történetét adja az angol forradalomtól a francia forradalomig, a 6. kötet a párizsi Kommunig, a 7. kötet a Nagy Októberi Szocialista Forradalomig, illetve az I. világháború befejeztéig. A legújabb kor történetét a 8. köt. 1923-ig, a 9. kötet a második világháború kitöréséig, a 10. kötet a második világháború győzelmes befejeztéig tárgyalja.

Zsukov akadémiai lev. tag, a Történettudományi Intézet helyettes igazgatója, aki a VszemirnaJa Isztorija munkálatainak vezetője, számos elvi problémát ismertetett, amelyek a munkálatok során merültek fel.

A világtörténet egységes előadása a XVI. század előtt igen nehéz, hiszen - mint Marx rámutatott - világtörténetről tulajdonképpen csak a XVI. századtól kezdve lehet beszélni, amikor-

tól kezdve az egész-világ a kapitalizmus szférájába kapcsolódik. Korábban "különböző tüzhelyei" voltak a civilizációnak, amelyek a fejlődés igen különböző fokain álltak.

Vitára adott alkalmat az ujkori történet periodizációjának kérdése. Kezdetül az angol forradalmat fogadták el; de van olyan felfogás, amely a holland szabadságharctól, van olyan is, amely a francia forradalomtól datálja azt.

A kötetek természetesen a magyar történettel is foglalkoznak. Figyelemreméltó, hogy azok a fejezetek, melyeket /1526-ig terjedően/ Szmirin professzor írt, mennyire beágyazzák a magyar történetet a nemzetközi viszonyokba, az európai fejlődésbe.

A Történettudományi Intézet ókori szektora - élén Utcsenko professzorral - Görögország és Róma történetét tanulmányozza. /Az ókori kelet népeinek történetével az Orientalisztikai Intézet foglalkozik./ A szektor munkatársainak egytől-egyik igen alapos klasszika-filológiai műveltségük van, e nélkül ozen a téren lehetetlen színvonalas munkát végezni. Számos monográfia készül pl. a kereszténység keletkezéséről, a rabszolgaság kialakulásáról Görögországban, a rabszolgatartó társadalom válságáról és bukásáról a provinciákban, stb. Vita kérdését képezi a rabszolgaságról a feudalizmusra való átmenet időszaka. Két felfogás áll egymással szemben: az egyik az V. századra teszi azt - ez a többségi álláspont - a másik a III. századra. Vita kezdődött a rabszolgatartó-társadalom gazdasági alaptörvényéről; erről a közeljövőben a Voproszi Isztorii cikksorozatot indít.

A középkori egyetemes történeti szektor élén Szidorova professzornő áll. E szektor munkaterületéhez tartozik a bizánci történet kutatása is, melynek a Szovjetunióban igen tekintélyes történetirői iskolája van. A középkori egyetemes történeti szektor munkatervében a Vszemirnája Isztorija és az egyetemi tankönyv megfelelő kötetei mellett számos monográfia szerepel, - mint pl. Koszminszkij: Az angol parasztság a XIII.-XIV. században, Szkazkin: Az olasz parasztság fejlődése és a Dolcino mozgalom, Nyeuszihin: A nyugateurópai függő parasztság kialakulása, továbbá az angol forradalommal, a németalföldi szabadságharccal, Spanyolország, Svédország stb. történetének fontos kérdéseivel foglalkozó munkák.

A felmerült elvi problémák között szerepelt a kulturtörténet kérdése is. A szovjet elvtársak úgy vélik, hogy ezen a területen a történésznek magának kutatómunkát is ki kell fejtenie s nem elegendő támaszkodnia a rokottudományok eredményeire, annak mintegy szinopszisát adva. Figyelmet kell szentelnie a kultúra pozitív hagyományainak, nem leszűkített értelemben, hanem abból kiindulva, hogy mi volt az adott időszakban haladó. Másrészt nem szabad a kulturát az uralkodó osztályok kulturájával azonosítani, hanem az elnyomott osztályok kulturájának vizsgálatára is nagy gondot kell fordítani.

Az ujkori egyetemes történeti szektor - melynek élén Patyomkin akadémiai levelező tag áll, - az európai országok ujkori tör-

ténetével foglalkozik, mivel az elmúlt években végbement átszervezés következtében az amerikai országok történetével külön szektor foglalkozik; a keleti országok ujkori történetét pedig az Orientalisztikai Intézet tanulmányozza.

Az ujkor története szektorban eddig főleg az angol forradalomtól a Párizsi Kommunig tartó időszakot vizsgálták; viszonylag kevesebb figyelmet fordítottak a Párizsi Kommuntól a Nagy Októberi Szocialista Forradalomig terjedő időszakra.

A szektor munkájának középpontjában a Vszemirnaja Isztorija s az egyetemi tankönyv megfelelő kötetei állnak. E mellett számos monográfia készül a szektorban, így Molok professzor könyve a Párizsi Kommunról, emellett kiadják a Párizsi Kommun jegyzőkönyveit - Patyomkin műve: Az ipari forradalom Franciaországban; Porsnyev professzor munkája: A harmincéves háború és Oroszország, stb. A szektor egyik munkatársa Rubinstejn doktornő Ausztia-Magyarország széthullásáról ír monográfiát. Rubinstejn elvtársnő két alapvető elvi kérdés tisztázását tartja legfőbb feladatának: mi az oka annak, hogy Oroszország után éppen Magyarország volt az imperializmus rendszerének másik leggyengébb láncszeme, másodszor: mi az oka a Magyar Tanácsköztársaság vereségének. Mint utalt rá, az ezzel az időszakkal foglalkozó magyar munkálatokat, sok pozitívumuk mellett, a nemzetiségi kérdés elhanyagolása miatt tartja hiányosnak.

Ezen és a legujabbkori egyetemes történeti szektoron egyébként néhány magyar témával foglalkozó aspiráns dolgozik. Már megvan a határozat, hogy az Intézetben meg kell szervezni a nem szláv népi demokráciák történetének szektorát; az aspiránsképzés is e határozat mielőbbi megvalósítását szolgálja.

A legujabbkori egyetemes történeti szektor vezetője Szamurokov elvtárs. A Vszemirnaja Isztorija munkálataiban való részvétel s számos monográfia mellett tankönyvi segédletet készítenek az egyetemek részére a legujabbkor történetéről. Ezen a téren rendkívül sok elvi és módszertani nehézséggel kell megküzdeniök. Az összefoglaló, egyetemes történeti áttekintés és az egyes fontosabb országok fejlődési sajátosságainak kimunkálása, illetve a kettő összehangolása viszonylag rövid terjedelemben - ez a legnehezebb probléma.

A szektor összejövetelein igen sok elvi kérdés merül fel. Így vita folyik a második világháború első időszakának megítéléséről. Elsősorban Franciaország és Anglia háborús részvételéről van szó, 1941 júniusa, illetve 1940 májusa előtt. Sokan hangoztatják, hogy mint a Komintern egykorú határozatai is leszögezték, ebben az időszakban Anglia és Franciaország imperialista háborút folytatott; még mindig a szovjetellenes koalíció létrehozása volt a legfőbb cél, főleg az u.n. különös háború idején. Ezt a kérdést annál is inkább tisztázni kell, mivel Nyugaton igen nagy irodalma van, s ezek a munkák a nyugati országok haladó szerepét hangoztatják, arra hivatkozva, hogy ők kezdték meg a fasizmus elleni harcot s olyan állításokig merészkedve, hogy ők mentették meg a fasizmustól a vilá-

got. A szovjet elvtársak ugyanakkor rámutatnak: természetesen ebben az időszakban is másként kell megítélni a norvég, a jugoszláv vagy a görög hadjárat kérdését, amikor a német fasizmus rablótámadásáról és a megtámadott népek hősiek védekezéséről volt szó.

Az amerikai országok új és legújabbkori történetével foglalkozó szektor munkájában - mutatott rá Krilov elvtárs, a szektor vezetője - korábban bizonyos egyoldalúság érvényesült. Ez főként abban mutatkozott, hogy többnyire az U.S.A. legújabbkori politikájával foglalkoztak, az egyetemes történetet a külpolitika történetével, a nemzetközi viszonyok történetével helyettesítették.

Az elmúlt időszakban szorgos kutatómunka indult meg az amerikai országok belső történetének feltárására. Így témáik között szerepel Az Amerikai Egyesült Államok megalakulása és az első amerikai polgári forradalom, A második polgári forradalom stb. Foglalkoznak a néger nép történetével, s nemcsak a diszkrimináció szempontjából, hanem teljes egészében. Fontos tematikai pontot képez a kapitalizmus átmonete a monopóliumkapitalizmusba az Egyesült Államokban; ezzel kapcsolatban az amerikai kapitalizmus sajátosságainak tisztázása. A közeljövőben nagyobb figyelmet kívánnak szentelni Latin-Amerika népeinek történetére is.

Néhány vitakérdés a szektor munkájából: az 1776-1783-as forradalom jellegének kérdésében két szélső álláspont állt egymással szemben. Egyesek azon a véleményen voltak, hogy itt csak nemzeti szabadságharcról van szó; az amerikai alkotmányt erősen reakciós jellegűnek értékelték, mint amely nem oldotta meg a burzsoá átalakulás feladatait, így fenntartotta a rabszolgaságot. A másik álláspont itt burzsoá forradalmat látott, s az amerikai alkotmánynak nemcsak haladó, hanem demokratikus jelleget is tulajdonított. Az újkori egyetemes történeti tankönyv első kötetével kapcsolatban mindkét nézetet megbirálták. Rámutattak arra, hogy az amerikai alkotmánynak a maga korában haladó jellegét helytelen lenne elvitatni azon az alapon, hogy mivé vált ez az alkotmány napjainkban az imperialista amerikai vezetőkörök kezén; ugyanakkor azonban ez a haladó jelleg egyáltalán nem jelenti az alkotmány demokratikus voltát. Ki kell domborítani, hogy az U.S.A. abban az időben megelőzte Európa feudális abszolutisztikus államait. Rá kell mutatni arra, hogy itt polgári forradalomról volt szó, amelynek fő kérdését nem a rabszolgaság felszámolása, hanem a nemzeti függetlenség kivívása alkotta; ugyanakkor meg kell világítani a burzsoázia antidemokratikus magatartását, amely az alkotmányban a rabszolgaság fenntartásában tükröződött. A szovjet történészek hangsúlyozzák, hogy a második polgári forradalom esetében is ki kell emelni a haladó mozzanatokot, bár itt a reakciós vonások már inkább előtérbe kerültek.

A vitakérdések közé tartozik a két forradalom közötti időszakban az új területek megszerzésének értékelése is. Egyesek szerint ez agresszió volt; mások szerint viszont - hivatkozva Marxra és Engelsre - itt a terület kiterjesztésének természete-

tes és szükségszerű folyamatáról volt szó. Kezd kialakulni az a felfogás - bár a kérdés még nincs kellő alapossággal feldolgozva - hogy az új területek megszerzését, a területi terjeszkedést, különösképpen 1823-ig a Monroe elv kimondásáig nem lehet egyszerűen agresszióknak tekinteni. A Monroe-elv megvédte Amerikát a feudális Európa, a Szent Szövetség beavatkozásával szemben, de azért már az agresszió első csiráit rejtette magában.

A szovjet történészek harcosan, pártosan foglalnak állást minden kérdésben, így az USA története kérdéseiben is; de elítélik azt a "konjunkturális hozzáállást", amely napi politikai szempontok történelmietlen visszavetítésében nyilvánul meg.

Elutasítják azt a felfogást - amely Stein professzor munkájában jelentkezett - amely az izolációt emelte ki az Egyesült Államok külpolitikája fő jellemvonásának; ugyanakkor helytelenítik azokat az "ultramarxista" nézeteket, amelyek a korábbi történeti szakaszokban minden problémával kapcsolatban az Egyesült Államok felelősségét "mutatják ki", nem véve figyelembe a tényleges történeti erőviszonyokat, az USA ellentéteit a többi imperialista országokkal, stb.

Végezetül Pach elvtárs az egyetemes történeti munkálatokkal kapcsolatban beszámolt a Vszemirnaja Isztorija egyik szerkesztőbizottsági ülésének vitájáról. Ez a vita a három utolsó /1917-1945/ kötetéről folyt, elsősorban a kötetek periodizációjáról. Így felmerült az a kérdés, miként viszonylik a világtörténelem periodizációja azon ország történetének belső periodizációjához, amely a fejlődés élén jár - vagyis az adott korszakban a Szovjetunióhoz - amelynek története természetesen a tárgyalás középpontjában kell hogy álljon. Helyes-e, hogy a Vszemirnaja Isztorija nyolcadik kötete 1923-ig, a kilencedik kötet 1939-ig tárgyalja az eseményeket annak eltelére, hogy a Szovjetunió történetében egyik sem tekinthető korszakhatárnak? Az a nézet kerekedett felül, hogy a világtörténet ez időszakának periodizációját a két rendszer harcának, illetve együttélésének szakaszai kell hogy meghatározzák; ebből a szempontból pedig az 1923-as határ teljesen világos, s az 1939-es határ is igazolható.

A szovjet történészek hangsúlyozták, hogy a Vszemirnaja Isztorija megjelenése, természetesen, nem kívánja lezárni, véglegesen megoldani az egyetemes történet periodizációjának problémáit. Az elvi kérdések megoldása és kidolgozása továbbra is igen nagy kutatási és vitalehetőséget nyújt a szovjet történészek és más országok marxista történészei számára.

- . -

Intézetünk munkatársai Pach elvtárs tanulmányutja révén mélyebb betekintést nyerhettek a szovjet történettudomány munkájába. E tanulmányut kapcsán is kiviláglott, hogy milyen kiemeríthetetlen erőforrást jelent számunkra a szovjet történettudomány tapasztalatainak, eredményeinek alkotó felhasználása. Egész történettudományunk érdeke, hogy a magyar történészek ezeket az eredményeket minél alaposabban és sokoldalúbban gyümölcsöztessék munkájukban.

BESZÁMOLÓ AZ EGYETEMI TANKÖNYVEK VITÁIRÓL.

II.

A második kötet első részének vitája.

/II/1. : 1790 - 1849/

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében készült, az 1790-1849 közötti korszakot tárgyaló egyetemi tankönyv vitája 1954. novemberében folyt le a történészek széles körének részvételével. A vitát, melyen 35 hozzászólás hangzott el, Mód Aladár professzor vezette.

A tankönyv szerzői: Varga Zoltán debreceni professzor /1790-1825/, Mérei Gyula szegedi professzor /1825-1848-ig/ és a MTA Történettudományi Intézetének munkatársai, Spira György /1848/49-i forradalom és szabadságharc/, Arató Endre /a nemzetiségek története/ saját kutatásaikon kívül a tankönyv kéziratában feltüntetett előtanulmányokra is támaszkodtak. De természetesen támaszkodtak a haladó polgári történetírás és főként új marxista történetírásunk értékeléseire, eredményeire is. A többnapos vita lefolyása azt mutatta, hogy a magyar forradalom és szabadságharc, s az azt előkészítő évtizedek sokkal szenvedélyesebb érdeklődést keltettek történészeinkben, mint a korai vagy virágzó feudalizmus kora. A korszak iránti tisztelet, a jogos nemzeti büszkeség hangja jellemezte az egyébként igen konkrét, az elvi és tárgyi kérdéseket helyes arányban felvető vitát, s - ezt hangsúlyozni kell - ugyanakkor a Magyarországon élt nem magyar népek történetének, küzdelmének teljes megbecsülése. Csak néhány esetben, egyes történeti személyiségek, az uralkodóosztály egyes csoportjai működése értékelésénél jelentkeztek téves nézetek. Meg kell említenünk azt is, hogy a nemzetiségek ideológiájának vonatkozásában tisztázatlan fogalmak is felmerültek.

A vita résztvevőinek általában átfogó, de mégis döntően saját kutatási területüket tükröző hozzászólásait egy-egy hozzászóló személyéhez kapcsolva közöljük - a jegyzőkönyv ezt a megoldást indikálja. A tankönyv kapcsán felmerült problémacsoportok szerinti ismertetést elvégezte Vörös Károly a Századok 1955. 3. számában.

A tankönyv egészét érintő, tartalmában és terjedelmében kimagasló hozzászólásokkal előljáróban foglalkozunk, azokkal, melyek mintegy meghatározták a vita hangnemt, s annak irányt szabták.

Ilyen volt Barta István hozzászólása, amely egyébként elsőnek is hangzott el. Barta István, saját kutatási területének megfelelően, mellőzte az 1790-1825-ös periódus taglalását. Ugyanakkor az egész tankönyvet érintő megállapításokat tett. Leszögezte, hogy tankönyvvel szemben a történészek fokozottabb igényekkel lépnek fel, erre készíti őket nem csak az a körülmény, hogy e korszak feldolgozói támaszkodhatnak a leggazdagabb kiadott forrásanyagra, a legtöbb feldolgozásra, a marxista klasszikusok, valamint a hazai marxisták legtöbb elvi ut-

mutatására - hanem az a tény is, hogy a tárgyalandó korszak kiemelkedően alkalmas a forradalmi hősök, a történelmet formáló nép bemutatásával a hazafias nevelés szolgálatára.

Ezekután Barta István felvetette a vita egyik továbbgyűrűző kérdését, a tankönyvben újonnan alkalmazott 1831-es alkorszakhatár problémáját. A tankönyvszerzők, szakítva a hagyományos 1825-ös esztendővel, az u.n. kolerafelkelés évét tették meg a reformkorszak kezdetének. Ő maga sem ragaszkodik 1825-höz, s a korszakváltozást az 1825/27-es országgyűlést követő, az országgyűlés bizottságai által átdolgozott reformmunkálatokhoz, az u.n. rendszeres munkálatokhoz kötné. Ezzel kiküszöbölődne az a hiba, hogy a reformmozgalom bázisát képező középnemesi réteg szerepét lebecsülnék, hiszen ez a középnemesség volt az, amely a reformmunkálatok tárgyalásai során harcolt a megyékben a konzervatívokkal szemben. Ennek a rétegnek a haladási készségét indokolatlan lenne az 1831 okozta félelemmel motiválni. Általában szükséges a középnemesség gazdasági helyzetét, politikai magatartását gondosabban megvizsgálni. Külön hangsúlyozta Barta István, hogy helytelen lenne Széchenyi működésének első, leghaladóbb szakaszát, ezen belül a Hitelt és hatását a reformkor keretein kívül rekeszteni.

Általában a reformkor ábrázolása nem kielégítő. Nem ért egyet a szerkezettel, a fejezetek egymásutánjával, de ami a döntő kifogása, az az, hogy az indokoltnál erősebb a tartózkodás, a kritika az egész reformnemesség, s annak egyes képviselőivel szemben. A tankönyv mintegy felülről, az országgyűlés és Kossuth munkáján keresztül mutatja be a reformmozgalmat, s mellőzi a megyei küzdelmek bemutatását. Egyes személyek ábrázolásában pedig, akiknek pályafutása a reformkorban pozitív, bár kétségtelenül 1848-ban lemaradnak, már az első vonásokban a negativumok emelkednek ki, s így Deák, Batthyány Szémere és mások már a reformkorban mintegy kirekednek a haladás táborából.

A nemzetiségi fejezetek gazdagságát kiemelve, Barta István azok túlzott terjedelmére hívta fel a figyelmet, majd rátért az 1848-49-es szabadságharcról és forradalomról írt tankönyvrészre. A tárgyalt korszak emelkedettsége, nagysága nemcsak szakszerű, tudományos, hanem formájában is magasszinvonalu előadást igényel. Spira György megfelelt a követelményeknek. Következétesen törekedett elvi tisztaságra, a marxizmus eddigi tanításait alkalmazva, a hazai történelemre érvényes megállapításokat nem egy esetben továbbfejlesztette. Szépen ír, sorait átfűti a belső együttérzésből fakadó lelkesedés. Mindezek kimagasló erények monográfia esetében - azonban tankönyvről lévén szó, tovább kell mennie a bírálónak. A források túlzott idézésével tankönyv keretében nem lehet egyetérteni. Az előadás maga is sokszor terjengős, a magyarázások, bizonyítások lecsökkenthetők, általában a szöveg rövidítésére kell törekedni. Az arányok nem fogadhatók el a kéziratban belül, - 1849 az előzőkhöz képest rövid tárgyalást kap.

A továbbiakban Barta István a Batthyányi kormány értékléséhez - annak tulságosan negatív képéhez fűzött megjegyzéseket.

Utalt a forradalom és szabadságharc nemzetközi háttérének foghatóóságára, továbbá arra, hogy míg az előző szerző ezt a munkát elvégezte, ebben a részben hiányzik a polgári történetírás bírálata. A részletkérdések során felvetette a tankönyv adta Görgey-képet. A szerző természetesen árulóként ábrázolja Görgeyt, de szakít a sablonos leegyszerűsítésekkel, s rámutat azokra az erőkre, melyekre Görgey támaszkodhatott. Ez a problémafelvető ábrázolás is arra utal, hogy szükséges a Görgey kérdés marxista igényű monografikus feldolgozása.

Barta István hozzászólása végén arra szövegezte fel a szerzőt, akire képességei alapján 1848/49 nagy szintézisének megírása vár, fordítson figyelmet az elsődleges, levéltári forrásanyagra.

Hanák Péter a tankönyv egészét érintő elvi kérdéseket vetett fel. Megállapította, hogy a tankönyvvita funkciója természetesen nem lehet egyedül, vagy túlnyomórészt a hiányosságok feltárása. A mű egészéről kell véleményt formálni, meg kell mutatni a többéves, sok gondnal készült munka eredményeit. A tankönyv egészét sikeres alkotásnak tartja, ez a korszak első átfogó marxista szintézise. A korszakon belül az összefolyamatot ábrázolja, az alap; az osztályharc és a felépítmény fejlődését, s ezek kölcsönhatásait. A történettudomány eddigi eredményeit a szerzők továbbfejlesztették új adatokkal, új megállapításokkal. Általában egyetért a pártok, a történelmi személyiségek ábrázolásával, ha időnként a mérték szigorúnak is bizonyul. Nagy pozitívum a nemzetiségek történetének tárgyalása, s ki kívánja emelni 1848-49 nagy műgonddal megírt, az osztályviszonyok minden eddiginél pontosabb képét nyújtó fejezeteit. A tankönyvszerűség vonatkozásában azonban csak úgy, mint az előző köteteknél indokolt aggályok merülhetnek fel. A problémákat alapos szerkesztéssel, a korszak fő kérdéseit élesen meghúzó bevezető fejezettel s az anyag redukálásával el lehet érni.

Ezekután Hanák Péter felvetette az ország gyarmati helyzetének kérdését. Marx valóságos gyarmatnak azt tekinti, ahol szabad föld van és a föld kisajátítása a gyarmatosítók javára megy végbe. Magyarországon az a sajátosság figyelhető meg, hogy az ország az eredeti felhalmozásnak nem csupán szenvedő tárgya, hanem alanya is. Ezt elősegíti a feudális jellegű, bizonyosfokú autonómia, mely az országnak a Monarchián belül külön súlyt adott.

Ezzel kapcsolatban felvetette a gyarmati helyzet sajátosságainak pontosabb meghatározását, s esetleg az agrárkapitalizmus terminus kiküszöbölését. Nyilvánvaló, hogy nálunk a kapitalizmus nem csak a mezőgazdaságban jelent meg, mert ha elsősorban Ausztriában is folyt le a kapitalizmus fejlődése a hitelszervezet és az ipar vonalán, Magyarországon sem hiányoztak ezek, csökkentebb keretek között. Tehát nem agrárkapitalizmusról, hanem gyarmati viszonyok között fejlődő kapitalizmusról kellene beszélni. Ezzel kapcsolatban elemezte Széchenyi gazdasági felfogását, utalva a Széchenyi Kossuth ellentétben rejlő kétféle utra, melyen a magyar kapitalista fejlődés haladhatott.

mutatására - hanem az a tény is, hogy a tárgyalandó korszak kiemelkedően alkalmas a forradalmi hősök, a történelmet formáló nép bemutatásával a hazafias nevelés szolgálatára.

Ezekután Barta István felvetette a vita egyik továbbgyűrűző kérdését, a tankönyvben ujjonnan alkalmazott 1831-es alkorszakhatár problémáját. A tankönyvszerzők, szakítva a hagyományos 1825-ös esztendővel, az u.n. kolerafelkelés évét tették meg a reformkorszak kezdetének. Ő maga sem ragaszkodik 1825-höz, s a korszakváltozást az 1825/27-es országgyűlést követő, az országgyűlés bizottságai által átdolgozott reformmunkálatokhoz, az u.n. rendszeres munkálatokhoz kötné. Ezzel kiküszöbölődne az a hiba, hogy a reformmozgalom bázisát képező középnemesi réteg szerepét lebecsülnék, hiszen ez a középnemesség volt az, amely a reformmunkálatok tárgyalásai során harcolt a megyékben a konzervatívokkal szemben. Ennek a rétegnek a haladási készségét indokolatlan lenne az 1831 okozta félelemmel motiválni. Általában szükséges a középnemesség gazdasági helyzetét, politikai magatartását gondosabban megvizsgálni. Külön hangsúlyozta Barta István, hogy helytelen lenne Széchenyi működésének első, leghaladóbb szakaszát, ezen belül a Hitelt és hatását a reformkor keretein kívül rekeszteni.

Általában a reformkor ábrázolása nem kielégítő. Nem ért egyet a szerkezettel, a fejezetek egymásutánjával, de ami a döntő kifogása, az az, hogy az indokoltnál erősebb a tartózkodás, a kritika az egész reformnemesség, s annak egyes képviselőivel szemben. A tankönyv mintegy felülről, az országgyűlés és Kossuth munkáján keresztül mutatja be a reformmozgalmat, s mellőzi a megyei küzdelmek bemutatását. Egyes személyek ábrázolásában pedig, akiknek pályafutása a reformkorban pozitív, bár kétségtelenül 1848-ban lemaradnak, már az első vonásokban a negativumok emelkednek ki, s így Deák, Batthyány Szemere és mások már a reformkorban mintegy kirekednek a haladás táborából.

A nemzetiségi fejezetek gazdagságát kiemelve, Barta István azok túlzott terjedelmére hívta fel a figyelmet, majd rátért az 1848-49-es szabadságharcról és forradalomról írt tankönyvrészre. A tárgyalt korszak emelkedettsége, nagysága nemcsak szakszerű, tudományos, hanem formájában is magasszínvonalú előadást igényel. Spira György megfelelt a követelményeknek. Következétesen törekedett elvi tisztaságra, a marxizmus eddigi tanításait alkalmazva, a hazai történelemre érvényes megállapításokat nem egy esetben továbbfejlesztette. Szépen ír, sorait átfüti a belső együttérzésből fakadó lelkesedés. Mindezek kimagasló erények monográfia esetében - azonban tankönyvről lévén szó, tovább kell mennie a bírálónak. A források túlzott idézésével tankönyv keretében nem lehet egyetérteni. Az előadás maga is sokszor terjengős, a magyarázások, bizonyítások lecsökkenthetők, általában a szöveg rövidítésére kell törekedni. Az arányok nem fogadhatók el a kéziraton belül, - 1849 az előzőkhöz képest rövid tárgyalást kap.

A továbbiakban Barta István a Batthyányi kormány értékléséhez - annak túlságosan negatív képéhez fűzött megjegyzéseket.

hogy a jakobinus mozgalom kezdetei 1790-re nyulnak vissza. Nem látva azt, hogy a jakobinus program Hajnóczy utjának továbbfejlesztése, ezt merőben Martinovics forradalmi nézeteiből vezeti le a szerző s egyben elkendőzi Martinovics szerepének kétes voltát.

A továbbiakban Kosáry Domokos szerkezeti kérdéseket, tárgyi hiányosságokat, /belső kereskedelem ábrázolása/ vetett fel. Az 1831-es periódushatárt ő is elveti. A reformkor képének gazdagítását javasolja.

Spira György tankönyvrészét igen sikerültnek találta, mint amely a legösszefüggőbb, legkerekesebb, legjobb hangnemben megírt előadása a forradalomnak és szabadságharcnak. Felveti, hogy a baloldal ábrázolásánál a szerző tulzásokba esik. A Függetlenségi Nyilatkozat politikai hatásának elemzését nem találja kielégítőnek. Viszont a katonai történet áttekinthető, szuggesztív módon foglalja össze a hadműveleteket. Kíváncsinos lett volna, hogy Görgey vonatkozásában végleges álláspont alakuljon ki: a tankönyv alapján nem tudja, Görgeyt inkább tehetségtelennek, vagy inkább ördögien ravasznak tartsa-e.

Révész Imre akadémikus is a kézirat egészéhez szólt hozzá, megállapítva, hogy annak tankönyvjellegét rövidítéssel elérhet élni. A munka jelentőségét abban látja, hogy a tárgyalta korszak gazdasági, és társadalomtörténeti fejlődéseiről, változásairól olyan egységes és szemléletes képet ad, melyet csak a marxista tudományos megalapozottság biztosíthat. A szocialista hazafiságra nevelés szempontjából vizsgálva a kéziratot külön kiemeli Magyarország nem magyar népeinek gazdag fejlődésrajzát. A dolgozó nép osztályharcos mozgalmainak ábrázolását, a forradalom és szabadságharc, különösen a hadtörténeti részek felemelő, s egyben a figyelmet lebilincselő ábrázolását. Legkevesbé sikerültnek a kulturtörténeti fejezeteket találta, hangsúlyozva, hogy e vonatkozásban az előmunkálatok még igen hiányosak.

Az átfogó jellegű felszólalások közt kiemeljük Szabad Györgyét. Nem látja tisztázottnak a feudalizmus válságának fogalmát, úgy gondolja, hogy nem lehet eltekinteni egyes szakaszok megállapításától. Differenciáltan kellene tárgyalni az uralkodó osztályt, s le kellene szögezni, vajjon a nemesség egésze tartozik-e ebbe bele. A tárgyalásnak fel kellene tüntetnie, hogy a robotrendszerrel a tőkés termelésre való áttérés nem egységes folyamat. A nemesség gazdálkodásában ő három típust különböztet meg. 1./ A piactól távoli, elmaradott gazdálkodás. Ennél 1848-ig is alig alakul ki allódium. 2./ Már van majorság, de ennek művelése döntően még robottal történik. 3./ Olyan birtokon, melyeken a bér munka már felülmúlja a robot munkát. De nem csak a nemesség vonalán, hanem a parasztságnál is meg kell vizsgálni a feudalizmus válságának jelenségeit. Ezzel kapcsolatban utal az 1832-36-os országgyűlés nagy jelentőségére, melynek kapcsán a legelő-elkülönözések megindulhattak. Ekkor kezdődik a parasztság nagyobb arányú törekvése szabad földre. A továbbiakban a hozzászóló foglalkozott a periodizáció kérdésével s az 1825-ös évhez való visszatérést javasolta, külö-

nés tekintettel arra, hogy a kolerafelkelés jellegénél fogva inkább a korábbi parasztfelkeléseket zárja le. Egyébként a gazdasági alapon jelentkező új jelek: a gyapjukonjunktúra, a mezőgazdasági válság, a legelő vonatkozásában fordulat a földesur-jobbágy viszonyban - mindez 1825. mellett szól. A Batthyány. kormány értékelését ő is negatívnak érzi. A parasztkérdésben Deák 1848 őszén tett javaslata előrehaladást jelentett - Kossuth későbbi javaslata ezen alapult. Ennek hangsúlyozása azért szükséges, mert rámutat arra a nagy szakadékra, mely a Batthyány. kormányt minden korlátozottsága ellenére is elválasztja az abszolutizmustól.

Vörös Károly a parasztkérdésnek a tankönyvben történt feldolgozását bírálta meg. Kifogásolta, hogy a tankönyv, mely a nagybirtok vonatkozásában - helyesen - oly gondosan vizsgálja a bér munkaerő alkalmazásának problémáit, sehol nem beszél a parasztgazdaságon belüli bér munka egyre szélesebb körű felhasználásáról s azokról a kísérletekről, melyek a parasztpolgárok részéről a náluk dolgozó bér munkás szinte feudális jellegű megkötésére irányulnak. A kérdés pedig lényeges, mert jelentős része a paraszti árutermelés problematikájának a tovább bontva felveti a korábban sokszor emlegetett reformkori munkaerőválság konkrét méretének kérdését is. Ugyanigy hiányosságnak érzi a parasztság technikai felszerelkedésének, valamint a tradicionális népi növénykulturának /bor, paprika, hagyma/ s a paraszti állattartás módszereinek, állatfajtái ismertetésének elmaradását. Így a paraszti gazdaság termelőerőinek méreteiről teljesen hiányos képet kapunk s a paraszti árutermelés nemcsak munkaerő problémáját, hanem mezőgazdasági technikai alapját is képtelenek vagyunk megítélni.

Ugyanő vetette fel, hogy méltánytalanul szűkreszabottnak találja a parasztsággal kapcsolatos kérdések tárgyalását, emellett kifogásolja a paraszti társadalom rajzának bizonyos sematizmusát. Megmutatkozik ez először a parasztság differenciálódásának nem elég alapos bemutatásában, abban, hogy a tankönyv nem mutat rá megfelelő súllyal a középrétegek nagy jelentőségére. De nem veszik tudomásul a szerzők a parasztság jogi differenciáltságát sem, a szabad paraszti kerületekről /jászok, hajduk/, a parasztpolgárságról, a mezővárosi lakosságról igen kevés szó esik. Pedig e területeken már félig vagy akár egészen is megszűnnek a földesuri kötöttségek, és ugyanakkor helyüket - bár a feudális környezettől erősen befolyásolva - már az osztályharc új, magasabb típusa: a gazdag és szegény parasztok közötti harc kezdetei foglalják el. Érzése szerint a szerzők - nyíltan ugyan sehol ki nem mondván - de bizonyos fenntartással kezelik a parasztság polgárosodási törekvéseit, s bennük tulzott mértékben is hajlandók a kulákosodás előfeltételeinek kialakulását látni. Jellemző, hogy az örökváltságról beszélve is a kérdésnek azonnal ezt az oldalát hangsúlyozzák, mint ahogyan a mezővárosi polgárság és a szabad parasztság kérdésének háttérbe szorítása is erre a szemléletbeli egyoldalúságra vezethető vissza. Ugy véli, hogy a szerzőknek a kérdést tágabb perspektívában kellene nézniük, s 1848 előtt e törekvésekben fokozottabban kellene meglátni a parasztság felszabadulásra irányuló vágyait is.

Szükkeblűen kezeli a tankönyv a parasztmozgalmak jelentőségét is. Kétségtelen, hogy a mozgalmak bár objektíve a haladást szolgálták, magának a feudalizmusnak megdöntését nem akarták, s elsősorban a kizsákmányolás csökkentésére irányultak. Jelentőségük mégsem abból áll csupán, hogy megrémitik a földesurakat, és a középnemességet a haladó politika irányába tolják el. Hatalmas nevelő jelentőségük van befelé a falu felé is, és ebben a vonatkozásban még az ellenállás csendes, nyílt megmozdulások nélküli; szívós pereskedésekben megnyilvánuló formáit is értékelni kell. Ezek során formulázódnak meg, s tudatosodnak a faluban a parasztság jogos igényei, földhöz, legelőhöz, árendához ugyanugy, mint a falu politikai, közigazgatási felszabadításának jelszavai is. Ezek azok, melyek 1848-ban is majd egyik napról a másikra lehetővé teszik a parasztságnak, hogy barátai és ellenfelei között oly gyorsan tudjon tájékozódni. A mozgalmak egysikuvá torzítása szintén hozzájárul a parasztság képének leszűkítéséhez, s amellet érthetetlené teszi a 48-as parasztmozgalmakat s a parasztság szabadságharc alatti politikai magatartását is. Ugyanakkor a sematikus paraszti társadalom sematikus ábrázolásával párosulva, nem is indokolja meggyőzően, hogy a földesurak a mozgalmaktól, a néptől egyre erősebben félnek.

Végezetül rámutatott arra, hogy a tankönyv teljesen elhanyagolja a parasztság kulturáját, arról csakis abban a vonatkozásban beszél, hogy egyes költők, írók hogyan viszonyulnak hozzá, hogyan gyűjti e népi kultúra alkotásait az Akadémia vagy más intézmény. Holott itt központi probléma az átalakuló kor gazdasági és társadalmi fejlődésének a népi kultúrára való hatása, a hatás bemutatása lenne. Ehhez persze néprajzi vonatkozású anyag bőséges használata lenne szükséges, ami a tankönyvből hiányzik. Hiányzik a népi anyagi kultúrának /pl. népi építészet, lakáskultúra/ bemutatása is.

Kovács Endre az irodalmi, kulturális élet jelenségeinek alapján, az előzőkhöz hasonlóan szintén az 1825-ös korszakhatár visszaállítását javasolta. Ugyancsak az irodalom kérdéseit vetette fel a kulturtörténeti fejezetek bírálatánál. Indokolatlannak tartja az irodalmi haladás kérdéseinek vizsgálatánál a néppel való azonosulás magas igényét. Vörösmarty, Kölcsey ábrázolása, a 20-as évek irodalmi életének értékelése ezért hűvös és tartózkodó - holott véleménye szerint a helyes eljárás: az írónak az általános haladáshoz való viszonyát a mérce alapjává tenni. A szerző nem értékeli kellőképpen Eötvös, Bajza, Toldy működését, s azáltal, hogy a nyelvi küzdelmet elaprózva tárgyalja, annak pozitív oldala elsikkad.

A továbbiakban Kovács Endre a nemzetiségi fejezetekkel foglalkozott. Nagy eredménynek tekinti a monografikus és nem tankönyv jellegű fejezeteket, amelyeknek gondos kidolgozásával ellentétben sajnálatosan hiányzik a magyar nemzeti mozgalom megfelelő tárgyalása. A magyar és nemzetiségi nyelvek használata körüli harc ismertetésénél el kellene választani a nacionalista-sovinisza tulzásokat a jogos igényektől. Meg kell bírálni a nemzetiségi nacionalista tulzásokat is. A haladás és reakció harcát a nemzetiségi mozgalmakban jobban kellene ábrázolni, megmutatva, hogy a nemzetiségi nacionalizmus tul-

zásainak eredete nem csak a magyar nacionalizmus elleni reakcióban keresendő, hanem a fiatal német burzsoázia nacionalista mozgalmaitól sem szigetelhető el. Hiányolta a pánszlávizmus bemutatását, mint amely az erősödő magyar nyomás fő kiváltója. Felvetette még Kovács Endre a természetes asszimiláció kérdését, a nemzetiségek számszerű arányait Magyarországon, az 1848 tavaszi helyzetet a nemzetiségi ellentétek vonatkozásában, továbbá a lengyelek jellemzését a szabadságharc kapcsán.

I.Tóth Zoltán bevezetésképpen a tudományos szintézis és az egyetemi tankönyv egymáshoz való viszonyát taglalta. Megállapította, hogy a tankönyv fő jellemzője az, hogy: rövid, tudományos s egyben rendszeres összefoglalás. A vitatott kötet a tankönyv követelményeinek több szempontból nem felel meg, főként, mert nem veszi figyelembe a hallgatók egyébirányú elfoglaltságait és előképzettségét. Hibának tekinti a jelenlegi túlzott terjedelmet, melyet harmadára, felére kell csökkenteni. Megjegyzéseit a nemzetiségi fejezetekhez kívánta megtenni. Megállapítása szerint Arató Endre igen komoly munkát végzett és jó előtanulmányokra is támaszkodhatott. Bizonyos elvi következtetések levonásával még adós maradt a szerző, s így a maga részéről néhány gondolatot vet fel. Felveti a magyar uralkodóosztály szerepét a nemzetiségek fejlődésében. Véleménye szerint akkor, amikor tudvalévőleg - a horvátoktól eltekintve - a nemzetiségek jobbagysorban vannak - /a földtulajdon a magyar nemesség kezén van/ akkor a kapitalizmus fejlődésével, mely főként a mezőgazdaságban következik be, a magyar nemesség objektíve, akaratán kívül kedvezően hat a nemzetiségek nemzetté válására is. A gyengén fejlődött nemzetiségi burzsoázia egyes funkcióit tehát az áru-termelő középnemesség vállalta.

Felvetette I.Tóth Zoltán az aktív és passzív asszimiláció kérdését, - mindkettő elsősorban a városban játszódik le.

Nem érzi kielégítőnek annak ábrázolását, mint hatott Kossuth az ellenzék nemzetiségi politikájára. Külön fejezetet javasol a nemzetiségek Habsburg-barát politikájának, s ugyanakkor Bécs nemzetiségi politikájának bemutatására, a pánszlávizmus taglalására. Felhívja a figyelmet a nemzetiségi kérdés tárgyalása kapcsán a parasztkérdésre, a nemzetiségi vezetőrétegek agrárpolitikájára. Ezen belül el kell határolni a burzsoá célkitűzéseket a parasztiaktól. A nemzetiségi vezetők radikalizálódása ugyanis csak addig tartott, amíg az osztrák reakció ügynökeivé nem váltak.

Idő kapcsolódik Makkai László felszólalása, aki szintén a nemzetiségi kérdéssel foglalkozott. Méltatva Arató Endre munkáját, aki az egész tankönyv legujyszerűbb fejezeteit írta meg, több ponton bíráló, kiegészítő megjegyzéseket tett. Így rámutatott arra, hogy - s ez nem Arató hibája - a nemzetiségi részekkel ellentétben nincs felvetve a magyar nemzettéválás problematikája. Amit viszont a szerzővel szemben kíván felvetni az az, hogy nem tisztázta a "polgári" fogalmát. Más kérdés a burzsoá tendencia és más a burzsoá jelleg. Általában utalt a feudális és polgári nacionalizmus kérdésére, azt állítva,

hogy 1848-ig Magyarországon a magyar az egyetlen burzsoá nemzet. A tankönyv szerinte helytelenül jár el, amikor értelmiségi, kereskedő-polgári elemek híján burzsoá jelenségeként értelmez nacionalista jellegű megnyilatkozásokat. Ő tehát a nemzetiségek feudális nacionalizmusáról beszélne. Felvetette végezetül, hogy a német nemzetiség fejlődése a tankönyvből hiányzik.

Kemény G. Gábor szintén kiemelte a nemzetiségi részeket, de egyben rövidítést, s még alapos szerkesztői munkát javasolt, melynek során az egyes nemzetiségek tárgyalása mennyiségileg megfelelő arányba kerülne. A magyar és nemzetiségi kulturális kapcsolatok terén az anyag gazdagítása lenne lehetséges.

Ember Győző is foglalkozott általánosságban a nemzetiségi részekkel, megállapítva, hogy szerencsésebb szerkezeti megoldásra lenne szükség. A korszak alapkérdései egyaránt nyomják rá bélyegüket a magyar és nem magyar népek fejlődésére, valamilyen egységes tárgyalást javasolna. A művelődéstörténet tulmérézettségére hívta fel a figyelmet, továbbá javasolt egy olyan elvi bevezetést, amely kiemeli az európai, azon belül keleteurópai, illetőleg magyar fejlődés sajátosságait.

A magyar jakobinus mozgalom körül kialakult vitából már utaltunk Kosáry Domokos hozzászólására. Benda Kálmán leszögezte, hogy a mozgalom kapcsán a tankönyv ábrázolásával sem nagy vonásokban sem részleteiben nem ért egyet. A tankönyv leszúrkítja a mozgalmat Martinovics személyére, s ugyanakkor mellőzi pl. azt, hogy filozófiájával foglalkozzék. Benda szerint Martinovics csak 1793 óta ismerte közelről a magyar viszonyokat, a mozgalom Magyarországból sarjadt ki és abban résztvettek az ország legjobbjai. Ezek közül Hajnóczy volt "sugalmazója", s Martinovics lényegében csak a program megfogalmazója. Az egész mozgalom történeti értékelésének javát szolgálná, ha Martinovics kevésbé állna az előtérben, hiszen udvari besugói működését Fraknói éppen azért leplezte le, hogy az egész mozgalmat kompromittálja.

Barabás Tibor író Martinovics jelentőségét abban látja, hogy szoros kapcsolatban volt az egyidejűleg leleplezett bécsi mozgalommal. Értékelésénél vértanu halálát, forradalom iránt tanusított hűségét kell figyelembe venni. Egyébként öneki is az a véleménye, hogy a mozgalom hazai gyökereit kell hangsúlyozni s Hajnóczy szerepét jobban kidomborítani.

Kató István ugyanezen kérdés kapcsán bírálta azoknak az álláspontját, akik Martinovics szerepét lekicsinylik. Helytelenül jár el a tankönyv, amikor a mozgalmat mintegy Martinovics művévé teszi. Viszont nem osztja Benda és Kosáry álláspontját sem; a káték megszerkesztője, a materialista filozófia terjesztője megbecsülést érdemlő objektív jelentőségén nem lehet vitázni.

A gazdasági alap kérdéseikhez szól hozzá Berend Iván utalva arra, hogy a feudalizmus válságának kérdései megoldatlanok maradnak, mert nincs szó a termelőerők és termelési viszonyok összhangjának megbomlásáról. A folyamat bemutatása nélkül a

reformmozgalom kibontakozása nem érthető meg. A tankönyv vitatható kérdésének tartja a tőkés gazdaság kibontakozásának kezdeteiről adott hiányos képet. Nem kielégítő a belső piac felvetése, fejlődésének bemutatása sem. Elmaradt az alapvető folyamat, a társadalmi munkamegosztás fejlődésének bemutatása. Még hiányosabb az iparról szóló rész. A tankönyv nem tisztázza, beszélhetünk-e a magyar iparfejlődés manufaktura-korszakáról. Szerinte a fejlődés klasszikus értelmében ilyenről nem beszélhetünk. Mérei Gyula, mint magyar sajátosságot, azt veti fel, hogy az ország, gyarmati helyzete következtében, a kézműves ipari módszerekről a tőkés, a manufaktura korszakot mintegy átugorva rögtön a gépi termelésre térnek át. Ő a magyar sajátosságot viszont abban határozná meg, hogy a céhek bomlása, a manufaktúrák fejlődése későn és nehezen indul meg.

Sándor Vilmos arra hívta fel a figyelmet, hogy a tankönyv elhanyagolja a kereskedelem történetét, ezzel csak a nemzetiségi fejezetek foglalkoznak. A korabeli magyar iparfejlődéssel kapcsolatban hiányzik az Európában akkor lejátszódó ipari forradalom hatásának ábrázolása.

Mánki György az előtte szólók megjegyzéseit kiegészítve a reformkori gazdasági fejezet teljes átdolgozását javasolja. A maga részéről sem magyar, sem gyarmati sajátosságot nem lát abban a körülményben, hogy a magyar tőkés helyenként a manufaktura átugrásával a kézművesipari módszerekről közvetlenül gépi termelésre tértek át.

Gyömrei Sándor a kereskedelmi tőke kialakulásának nehézségeiről, a gyarmati vámrendszer bénító hatásáról beszélt. A francia háborúk idején Pest-Budán alig halmozódik fel kereskedelmi tőke. Ugyanebben az időszakban viszont jelentős hatása van a hadi konjunkturának, a csempészkereskedelemnek. A leglényegesebbnek azt tartja, hogy a meglévő kereskedelmi tőke sem válik ipari tőkévé, mert a vállalkozásokban idegen, főleg osztrák tőke dominál.

Berkó István hadtörténeti kérdésekhez, s főként a Görgey kérdéshez szólt hozzá.

Borus József megállapította, hogy míg a tankönyv 1848/49-es részének hadtörténete értékes, hasznos, eredményeiben helytálló feldolgozás, addig az előző részekről ez nem mondható el. Véleménye szerint a Habsburg hadseregben szolgáló, harcoló magyar katonákról többet kell írni. Utalt Borus József arra, hogy az ellenforradalmi hadtörténetírás Görgey kultuszával szemben a beosztottak, Bayer, Aulich és mások jelentőségét kell kiemelni. A tavaszi hadjáratot elemezve azt fejtette ki, hogy a katonai puccs meggyűlöletében nagy szerepe volt a hadsereg jó szellemének.

Szántó Imre és Balogh György elsősorban a parasztság történetével kapcsolatban tették meg észrevételeiket, míg Tilkovszky Lóránt az 1831-es periódus ellen szólalt fel, s egyben kifejtette, hogy nem ért egyet Széchenyi szerinte negatív ábrázolásával.

Csizmadia Andor a jogtudomány álláspontjáról vizsgálta a tankönyv eredményeit és hiányosságait.

A kulturtörténet kérdéseihez Földes Éva szólt hozzá. Megállapította, hogy az alap és felépítmény kapcsolatának bemutatása, különösen az 1790-1831-es periódusban nem kielégítő, s feltétlenül hiányosságnak tekintendő, hogy a népi, a "második" kulturára nem mutattak rá a szerzők.

M. Császár Edit a színésztörténeti vonatkozásokat emelte ki a tankönyv pozitívumaként.

Kleinné N. Zsuzsa a terjedelem radikális csökkentését javasolta, felhíva a figyelmet arra, hogy egyes részekben az olvasó nélkülözi az elvi fogalmak meghatározását:

Unger Mátyás a nemesség bonyolult differenciáltságának bemutatását hiányolta. A tankönyv nem beszél az arisztokrácia csödbemeneteléről, gyanus hitelműveleteiről, s nem szól az abszontista főurakról sem. A köznemesség vagyon- és birtokviszonyainak ábrázolását tartja szükségesnek. Nem ért egyet a 48-as törvények értékelésével s a Batthyány-kormány tulzott elmarasztalásával.

V. Waldapfel Eszter a kötet aránytalanságait vetette fel, továbbá azt, hogy a burzsoá-nacionalizmus elleni harc helyenként tulzásokra ragadta a szerzőket. Utalt a gazdasági fejlődés ábrázolásának hiányosságaira, s hibáztatta, hogy 1848/49 történetének felépítése tulzágosan kronológiai jellegű.

Lukács Lajos számos hiányosságot vetett fel a Batthyány-kormány értékelése, a középbirtokosok magatartásának rajza vonatkozásában. Hangsúlyozta, hogy a köznemesség jobbratulódásával 1849-ben egy folyamat veszi kezdetét, mely 1867-ben éri el a tetőpontot.

Az egyetemi hallgatók részéről Gunst Péter tette szavá a tulzott terjedelmet, s javasolt módosításokat a kulturtörténeti fejezetekben.

A vita utolsó napján G. Schilfert, a Humboldt-egyetem professzora tolmácsolta a német egyetemi történeti tankönyv munkaközösségének üdvözlését.

A hozzászólások lezárta után a szerzők kapták meg a szót. Elsőnek Varga Zoltán köszönte meg a vita nyújtotta értékes segítséget. Elsősorban Kosáry Domokos probléma-felvetéseire reflektált. Ő maga is szükségesnek tartja a feudalizmus változásának alaposabb, elvi ábrázolását, viszont nehézségeket lát a nemesi mozgalom fő irányvonalainak élesebb elkülönítésénél, főként egyes kiemelkedő személyek vonatkozásában. Az 1790-es parasztdékrétum értékelésén nem kíván változtatni, viszont szükségesnek tartja a parasztság történetére vonatkozó rész elmélyítését.

A továbbiakban Varga Zoltán utalt azokra a nehézségekre, melyek a magyar jakobinus mozgalommal kapcsolatos kérdésekben felmerülnek. Vannak pontok, melyekben a felszólalók és a szerző egyetértenek. Ilyen az, hogy a mozgalmat szélesebb társadalmi alapon kell bemutatni. Martinovics személye mellett különösen Hajnóczy szerepét kell kiemelni. De azok a hozzászólók, akik a nyílt levél és a káték egyes részeit közvetlenül Hajnóczy sugalmazására vezetik vissza, túllépnek azon a határon, amely a források elemzése alapján megengedhető. A mozgalomnak a magyar társadalom mélyébe ereszkedő gyökereit föl-tárva sem mellőzhetjük Martinovics szerepének jellemzését, sem a materialista filozófia népszerűsítése, sem a mozgalom szervezése terén. Rövidíthető azonban Martinovics pályafutásának leírása, amely terjedelménél fogva is hozzájárul annak a fölfogásnak a kialakulásához, hogy a tankönyvrész szerzője az egész mozgalmat Martinovicsra építi fel.

Mérei Gyula válaszában azt hangsúlyozta, hogy a vita során a hozzászólók gyakran megfélemeznek arról, tankönyvszöveget vitatnak és nem még monografikus feldolgozásokat is igénylő nagy marxista összefoglaló művet. Bármennyire szükséges is bizonyos fehér foltok eltüntetése, a tankönyv keretein belül erre egy szerző sem vállalkozhat. Az előtanulmányok megtervezésénél kellett volna a haladó nemesség megyei közgyűlési harcairól, a köznemesség birtokviszonyairól, rétegződéséről, árutermeléséről, a nemzettéválásról, valamint az erdélyi reformmozgalomról szóló monográfiákról gondoskodni.

Nem kíván tankönyvrészén szerkezeti változtatásokat végrehajtani, a kulturtörténeti fejezet túlméretezettségén azonban segíteni fog. Feltétlenül vállalja a kereskedelemről és iparról szóló rész elvi és tartalmi vonatkozású újraindítását. Ez elengedhetetlenül szükséges a felépítmény jelenségeinek megértése szempontjából és a nemzettéválás kérdésének megalapozása érdekében is.

A hozzászólások nem győzték meg az 1825-ös korszakhatár visszaállításának szükségességéről. 1831 ugyan nem volt forradalom és így természetesen nem is változtathatta meg a termelési viszonyokat. Dózsaóta azonban a leghatalmasabb földrendezés volt és olyan súlyú figyelmeztető az urak felé, hogy azoknak tudatában a tankönyvben említett kül- és belpolitikai momentumokkal együtt döntő fordulatot idézett elő, mégpedig egy csoportnál a haladás irányában.

A felszólalóknak igazuk van abban, hogy a reformerek működését még a szűkreszabott kereteken belül is melegebben, megértőbben kell ábrázolni. Ugy véli azonban, hogy egyáltalán nem hiba egyes politikusok cselekedeteinek ismertetésénél bemutatni a törvényszerűségek hatását tetteikre és hogy ők többé vagy kevésbé felismerve e törvényi üéseket, ezek érvényrejuttatása irányában tevékenykednek. Szubjektív jó vagy rossz szándék legfőljebb az illető egyéniség személyi megítélését döntheti el. Történeti szerepét azonban tetteinek objektív, szándékaitól független hatásain keresztül mérhetjük le. Éppen ezért a reformer politikusok pozitív tetteinek előadása mellett megfelelő helyen, kellő súllyal kell feltárnunk

tevékenységük korlátjait is. Ha ezt nem tennénk meg, a reformereket polgári forradalmárokká léptetnők elő. Viszont Kossuth és a nemesi ellenzék balszárnyát, tehát az ő hiveit kivéve a többi reformer nem volt polgári forradalmár. Ezt meg kell írni és meg is kell indokolni, amint ez a szövegben meg is történt.

Nem felejtethetjük el, hogy a nemesség haladó része is csak csigalassusággal haladt előre az új Magyarorszáért folytatott harcban. Nem felejtethetjük azt sem, hogy Kossuthot a birtokosnemesség haladó része zömében nemcsak az ellenzéki csoporton belül, hanem a megyékben sem tekintette vezérének, ellenben a tőle jobbra álló és a nagybirtokos arisztokráciához a jobbágykérdést illető reformok colgában olyan közelálló Deák mögött sorakozott fel. Ez a magatartás nem válik dicséretére sem a birtokos középnemességnek, sem Deáknak. Azt hiszi, feltétlenül szükséges a nemesség politikai fejlődésének és ezzel a polgári átalakulás előkészítésében játszott fontos szerepe megmutatása mellett annak feltárása is, hogy csak a forradalom lehetett a polgári átalakulás utja.

Valóban ki kell dolgozni annak a sajátos helyzetnek a következményeit, hogy Magyarország az osztrák birodalom egyéb országaihoz képest bizonyosfoku önkormányzatot élvezett. Valamint megszívlelendők az uralkodóosztály-kizsákmányolóosztály fogalmak elhatárolására vonatkozó megjegyzések is.

A gazdasági-társadalmi kérdésekkel foglalkozó bírálatokat egyes részletek kivételével teljesen elfogadja. Nem fogadja el azt a nézetet, amely szerint az u.n. eredeti felhalmozás egyik oldala, a munkaerő felhalmozása Magyarországon, míg a másik oldala, a tőkék felhalmozása Ausztriában folyt volna le. Magyarországon is megvolt az u.n. eredeti felhalmozás mindkét oldala, csupán nem egyforma mértékben. Arról azonban lehet és kell is beszélni, hogy az u.n. eredeti felhalmozás Ausztriában lezajló akkumulációs folyamatában a belső adottságok mellett igen nagy szerepet játszottak a magyar gyarmatról különféle formában elrabolt és ott megtermelt értékek, amelyek jelentősen növelték az akkumulálható tőkék nagyságát.

Spira György válaszát a vita során folmerült fő elvi kérdésekre s olyan kisebb kérdésekre korlátozta, melyeknek valamilyen oknál fogva elvi jelentőségük van. Ezek kapcsán Borus Józsefnek és Kovács Endrének válaszolt hadtörténeti vonatkozású megjegyzéseikre, majd rátért a Görgey kérdésre. Kosáry megjegyzéseire leszögezte: a tankönyv nem állítja, hogy Görgey ördögi ravaszsággal hagyta kiaknázatlanul a honvédsereg győzelmeit, hogy a forradalom bukását idézze elő, hanem békepárti politikai meggyőződéséhez hiven beérte taktikai jelentőségű győzelmekkel, mert - nem lévén forradalmár - úgy gondolta, ezzel is célt ér, amennyiben ezzel békekötésre kényszerítheti az ellenséget. Erről a kiindulási pontról lehet megközelíteni Görgey tehetségének kérdését is. Forradalmi hadseregben a helyüket hadvezérek is, beosztott tisztek is csak akkor állhatják meg igazán, ha forradalmárok. A magyar sza-

badság harc egyik nagy gyengesége éppen az volt, hogy hadseregének tisztikarában kevés volt az igazi forradalmár.

A belpolitikai kérdések kapcsán Spira György mind a pozsonyi országgyűlés, mind a Batthyány-kormány értékelése vonatkozásában fenntartotta álláspontját, különösen Unger Mátyás és Waldapfel Eszterrel szemben. Hasonlóképpen változatlanul értékelte a baloldal súlyát és szerepét. A parasztkérdéssel foglalkozó hozzászólások közül Spira György kiemelte Vörös Károlyt és Szabad Györgyét, bár több ponton nem értett egyet velük. Így nem tartotta elfogadhatónak a Batthyány-kormány és a középbirtokos nemesség parasztpolitikájának szépitgetését. Még nem látja határozottan, mennyiben szükséges a forradalom és szabadságharc nemzetközi összefüggéseit bővebben tárgyalni. Lehet, hogy mennyiségileg nem írt eleget az erőviszonyoknak az ellenforradalom javára történt eltolódásáról, elvileg azonban - úgy hiszi - helyesen értékelte az európai nagyhatalmak összefogásának jelentőségét és hatását, valamint a magyar forradalom magáramaradásának körülményeit.

Válaszolva Lukács Lajosnak, aki szerint a tankönyv "baloldali" tulzással értékeli a magyar forradalom külpolitikáját, rámutatott Spira György arra, hogy tankönyv azt bírálja a Batthyány-kormány külpolitikájában, hogy nem törekedett eléggé a forradalmi népekkel való összefogásra.

A továbbiakban Spira György kifejtette, hogy, mint arra többen rámutattak, az általa írott fejezet terjedelme nagyobb, mint amekkora egy tankönyvkötet, illetve tankönyvfejezeté lehet. A szöveg nagyobb anyagot tartalmaz, mint amennyit szoros értelemben véve tanulmányi anyagnak tekinthetünk. Meggyőződése szerint ez nem hiba. Egyetért azokkal, akik 49 utolsó hónapjainak történetét az előzőkhöz képest aránytalanul rövidnek találták.

Stiláris és szerkezeti kérdéseket érintve végezetül különösen Barta István bírálatát köszönte meg, mint amely segítőkészségének újabb megnyilvánulása volt.

Arató Endre először a nemzetiségi fejezetek terjedelmére vonatkozó megjegyzésekre válaszolt. A rövidítés egy bizonyos határon túl elkerülhetetlenül a sematizmus veszélyével jár, azzal, hogy eltűnnek a nemzetiségek történetének egyéni vonásai és a szerbek, szlovákok, románok, horvátok stb. helyett - amint az nem egy eddigi feldolgozásban tapasztalható - a keveset mondó "nemzetiségek" megjelölés és ennek megfelelő általános történet jelenik meg. Az egyes hozzászólásokra rátérve megállapította, hogy azok elvi kérdéseken túlnyomórészt nem egy részletkérdésben is igen hasznosak voltak. Több ponton azonban nem érthet egyet bírálóival. Így Kovács Endre nem helyesen értékeli a szlovák nemzeti mozgalom vezetőit. I. Tóth Zoltán, amikor arról szólt, hogy a reformnemesség akaratán kívül, sőt annak ellenére az elnyomott népek nemzeti fejlődését is előmozdítja, egyoldalú következtetésre jut, hiszen figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a kapitalista viszonyok fejlődése a nemzetiségi területeken nem a nemzetiségi, hanem az idegen kapitalizmus fejlődését jelentette.

Meg kívánja védeni az 1848. évi tavaszi nemzetiségi paraszttömegmozgalmaknak a tankönyvben tárgyalt módját, az ösztönös paraszttömegmozgalmakat és a burzsoázia vezette paraszttömegmozgalmak megkülönböztetését. Ennek kapcsán meg kell nézni azt, hogy a nemzeti mozgalom a parasztságot a reakció vagy a haladás szolgálatába akarja-e állítani.

Makkai Lászlónak a nemzetiségi mozgalmak feudális jellegű nacionalizmusáról mondott szavai nem helytállóak. A tankönyv feladata éppen az ujnak, a nemzeti mozgalmak gazdasági alapjának, a burzsoá fejlődés elemei - sokszor nem több, mint csíraformában való - kialakulásának megrajzolása.

Igaz, hogy a nemzetiségek polgárosodó rétegeinek fejlődése lassu volt - a kettős elnyomás viszonyai között nem is lehetett más. Ugyanakkor a nemzetiségek polgárosodó rétegeinek fejlődése nem lebecsülendő.

Ezzel kapcsolatban Arató Endre utalt arra a tényre, hogy pl. a szerb-, a szlovák-lakta területeken az iparosok száma husz év alatt megkétszereződött. Utalt a kereskedőpolgárság nagymérvű fejlődésére s arra, hogy a nemzeti mozgalmak polgári jellegét a jómódu paraszti gazdaság fejlődése is meghatározza. Arató Endre ezekután hivatkozott arra a fontos marxista tanításra, hogy a felépítmény - jelen esetben a nacionalista ideológia - tevékenyen visszahat alapjához kialakulására. Tehát ha a burzsoá viszonyok még csak csírájában is vannak meg a nemzetiségi társadalmakban, létrejöhét a polgári ideológia, a polgári nacionalizmus, nem utolsósorban akkor, amikor a nemzetiségi mozgalmak vezetői az értelmiségiek egy fejlettebb polgári társadalom polgári ideológiáját veszik át.

Néhány részletkérdést érintve, befejezésül megköszönte a bírálatokat és kérte, hogy akik megjegyzéseiket a vita során nem közölték, utólag tegyék meg, hogy a munka kijavítása során ezeket is figyelembe vehesse.

Mód Aladár professzor a vitát lezárva megállapította, hogy a szerzők komoly, nagy munkát végeztek. Egyben kiemelte, hogy a vita is gazdag, sokoldalú volt, és elvi alapokon folyt. Szerzők és hozzászólók egyaránt átértézték, hogy az 1790-1849-es periódus nemzeti történetünk kiemelkedő szakasza, melynek kapcsán a fokozatos fejlődés és a forradalmi átalakulás történelmien helyes, marxista értékelése a történész feladata. Ez viszont csak a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet sajátos körülményeinek - történelmien változó nemzetközi és nemzeti feltételeinek helyes elvi elemzése alapján oldható meg.

Az átmenet kérdései helyes marxista elemzésének igen komoly elméleti jelentősége van a kapitalizmusból a szocializmusba való - s ugyancsak egész történelmi korszakot magában foglaló társadalmi átalakulás megértésében is. A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet tartalmában és formájában alapvetően különbözik a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenettől. De a marxizmus nem l'art pour l'art - hanem a jelen kérdéseinek megértése-megoldásának megalapozása szempontjából foglalkozik a polgári forradalmak kérdésével.

Mód Aladár négy pontban foglalta össze a tankönyv eredményeit:

1./ Az első marxista kísérlet e korszak tudományosan rendszeres feldolgozására - eddigi eredményeink összefoglalására és egyben továbbfejlesztésére.

2./ Helyesen támaszkodik eddigi eredményeinkre: a haladó nemzeti történetírás és az új marxista történetírás eddigi eredményeire. A korszak feldolgozásában lényegében egyezik a marxista történeti értékelés eddigi megállapításaival és értékelésének alapvonalával.

3./ A kor marxista történelmi értékelését - az eddigieket messze felülmúló gazdag történeti anyag feltárásával és rendszerezésével támasztja alá - illetve viszi tovább. Új és gazdag anyagot ad a marxista történetírás által eddig leginkább feltárt területén is, mint a 48/49-es forradalom és szabadságharc története.

4./ Végül külön ki kell emelni a tankönyvben a nemzetiségek történetének feldolgozását. Első és igen gazdag anyagot magában foglaló és igen komoly kísérlet ez - a magyar történetírás e téren meglévő mulasztásának felszámolására - a magyar nép történetének a Magyarországon élő testvérnépek történetével való egyesítésére.

A továbbiakban - a vita tanulságai alapján - Mód Aladár a tankönyv hiányosságaival foglalkozott. Megállapította, hogy a tankönyv ugyan támaszkodik a marxista történetírás eredményeire, de általában nem fejleszti azokat tovább. A vita ebből a szempontból igen pozitíven egészíti ki a tankönyvet s komoly segítséget ad a legfontosabb elvi kérdések feltárásához és megoldásához. Így többen rámutattak az elvi bevezető szükségességére, s arra, hogy ebben kell felvetni a kor főkérdéseit és problémáit. A szerzők az elvi bevezetőnek, csak mint előszónak tulajdonítanak jelentőséget. Holott az elvi kérdések összefoglalásának és az állásfoglalásnak meg kellett volna előznie a könyv megírását. Különböző ösztönös formát ölt az anyag feldolgozása s ez érezhető is a tankönyv aránytalanságaiban, túlméretezett dokumentációjában, s ugyanakkor igen fontos elvi kérdések elsikkadásában.

Az elvi problémák kapcsán Mód Aladár foglalkozott a periodizáció kérdésével, utalva arra, korántsem tekinti véglegesnek a magyar történet jelenlegi periodizációját, mely az egyetemes történet határvégeire támaszkodik. Konkrétan a tankönyvvel kapcsolatban, ő megismétli eredeti álláspontját: az 1825-ös periódushatár visszaállítását javasolja. Egyetért azokkal a hozzászólókkal, akik az új, 1831-es határvétvén a reformmozgalmat leszűkítve, annak egyes képviselőit szűkkeblű ábrázolásban látják. A gazdasági, politikai, kulturális részek világos szerkezete érdekében is az 1825-ös periódushatár a kívánatos.

A nemzetnéválás kérdése kapcsán - bár nem ért egyet Makkai Lászlónak a feudális nacionalizmust és burzsoá nacionalizmust szembeállító elemzésével, - megállapítja, hogy a tan-

könyv bizonytalanul fogalmaz. A nemzeti fejlődés, a nemzeté-
válás tartalmának és problémáinak tisztázását a gazdasági
alapban végbemenő változások feltárásával és elemzésével kell
s lehet megoldanunk.

Igazuk volt azoknak a hozzászólóknak, akik hiányolták a gaz-
dasági alap változásainak elméleti kérdéseit.

Hiányzik az eredeti tőkefelhalmozás, a belső piac, a gyarma-
ti helyzet, az ipar és a mezőgazdaság sajátos kérdéseinek
elemzése.

Hiányosságnak tekintendő, hogy a tankönyv a mezőgazdasági áru-
termelés kérdését szinte kizárólag a nagy és középbirtok vo-
natkozásában tárgyalja, pedig a döntő a paraszti árutermelés
és akadályainak a kérdése.

Hanák Péternek a gyarmatosítás mibenlétének és sajátosságai-
nak tisztázására vonatkozó megjegyzéseire utalva azt állapít-
ja meg, hogy bár 1867-ben Széchenyi primitív agrárkapitaliz-
muson tulmenő perspektívája valósult meg, de csak 48 által
történhetett ez meg, mely a szabadságharc bukása ellenére is
a primitív agrárkapitalizmuson tulmenő szélesebb utat nyitot-
ta meg a magyar kapitalista fejlődésnek.

A politikai történet vonatkozásában egyetért azokkal, akik ki-
fogásolták a reformkor szűkkeblű ábrázolását, - de sokkal na-
gyobb hiba a dolgozó parasztság, a nép történelmi szerepének
nem kellő és nem eléggé konkrét megmutatása.

Igen fontos a kiemelkedő történelmi egyéniségek helyes értő-
kelése. A reakciós, elsősorban klerikális szemléletű törté-
netírás már az első világháború előtt sorra támadást indított
a magyar progresszív forradalmi képviselői, Rákóczi, Martino-
vics s a jakobinusok, Madarász László - a radikálisok - végül
Kossuth ellen és megérágalmazásukra, történelmi lejáratásukra
vagy legalábbis bizalmatlanság keltésére törekedett.

Martinovics személye, a jakobinus mozgalomhoz való viszonyá-
nak értékelése körül forgó vitára vonatkozólag Mód Aladár
leszögezte, hogy nemcsak a jakobinus mozgalom, de Martinovics
értékelése tekintetében is helyesnek kell tekintenünk a prog-
resszív értékelést. Ez nem azt jelenti, hogy Martinovics sze-
repének és magatartásának megrajzolásánál nincsenek problé-
mák. A jakobinus mozgalmat, mint a magyar társadalom belső
fejlődésének és a nemzetközi forradalom és ideológia találko-
zásának eredményét kell ábrázolni. Fraknói a forradalmat, a
materializmust és a nemzetköziséget ítélte el Martinovicsban,
igyekezett erkölcsileg megsemmisíteni, szégyenpadra ültetni.
Helyes Martinovics mellett a jakobinus mozgalom magyar tala-
jának minél részletesebb kidolgozása, de ugyanakkor helyte-
len volna elejteni Martinovicsot és ezzel a mozgalomban vitt
szerepében a nemzetköziségnek, a materialista filozófiának
jelentőségét.

A vita során még felmerült kérdéseket érintve Mód Aladár az-
zal fejezte be zárszavát, hogy a maga és a szerzők részéről
köszönetet mond a hozzászólóknak segítségükért, s ez szüksé-
ges azért is, mert ez a segítség egyes szerzők válaszában

nem nyert kellő hangsúlyozást. A vita nemcsak a tankönyv
ügyét, hanem történettudósaink elméleti színvonalának fejlődését is szolgálta.

H. Balázs Éva

INTÉZETÜNKBE UJONNAN
BEÉRKEZETT SZOVJET TÖRTÉNET -
TUDOMÁNYI MUNKÁK

- ALEKSZANDROV P.: O putyah posztyepennovo perehoda ot szocializma k kommunyizmu. /A szocializmusról a kommunizmusba való fokozatos átmenet útjairól./ M. 1954, 51.1. 1. - A szerző népszerű formában ismerteti a kommunista társadalom két szakaszát és beszél a kommunizmus gazdasági-technikai alapjának kiépítéséről, a mezőgazdaság és a kereskedelem szerepéről, valamint az életszínvonal állandó növelésének kérdéséről.
- BARANOVSZKAJA M.J.: Gyekabriszt Nyikolaj Besztuzsev. /Nyikolaj Besztuzsev, a dekabrista./ M. 1954, 291, 3 l. - A szerző nagy levéltári anyag felhasználásával ismerteti Besztuzsev irodalmi működését, majd részvételét a forradalmi mozgalomban és különösen behatóan foglalkozik a decemberi felkelés leverése után Szibériában töltött éveivel. Külön felsorolja a Besztuzsevről készült és az általa festett képeket, azután közli a Besztuzsevről szóló irodalom jegyzékét és Besztuzsev irodalmi munkáinak bibliográfiáját.
- BELOVA T.: Szovjetszkije profszojuzi v period pervoj pjatyilotki. /A szovjet szakszervezetek az első öt éves terv időszakában./ Profizdat 1954, 118, 1 l. - A szerző népszerű formában foglalja össze a szakszervezetek harcát a jobboldali kapitulánsok ellen, a munkaverseny kifejlesztésében, a mezőgazdaság szocialista átalakításában és az államapparátus megjavításában játszott szerepüket és részletesen foglalkozik azzal, mit tettek a szakszervezetek a dolgozók anyagi jólétének fejlesztéséért.
- BICSKOV L.N.: Kresztjanszkoje partyizanszkoje dvizsenyije v Otyecsesztvennoj vojnye 1812 goda. /A paraszti partizánmozgalom az 1812-es Honvédő Háborúban./ M. 1954, 103, 1 l. - A könyv a kiadott irodalom alapján és levéltári anyag bevonásával ismerteti a Honvédő Háború előzményeit és a háború lefolyását és azután részletesen bemutatja a parasztok partizánharcát az orosz ellentámadás előkészítése és végrehajtása idején. A népszerű munkát egy térképvázlat és néhány kép egészíti ki.
- BOKSCSANYIN A.G.: Szocialnij krizisz rimszkoj imperii v I.veke n.e. /A római birodalom társadalmi válsága az i.u. I. században./ M. 1954, 236, 2 l. - A szerző az ókori irodalom részletes elemzése alapján ismerteti a római birodalom belső szerkezetét és az itáliai és nyugati provinciabeli társadalmi mozgalmakat, azután különös részletességgel foglalkozik Judea kérdésével és a zsidó háborúval, valamint 68-69 politikai válságával és a válság megoldásával.
- BORI SZOV A.D.: Ogyessza - gorod geroj. /Ogyessza, a hős város./ M. 1954, 77, 2 l. - A népszerű könyv részletesen leírja Ogyessza hősi védelmét 1941 őszén és röviden összefoglalja a város történetét a német megszállás idején és a város felszabadítását 1944-ben. Az elsősorban hadtörténeti szempontból megírt könyvet néhány térképvázlat és kép egészíti ki.

- BRAGINSZKIJ B.I. - KOVAL N.SZ.: Organyizacija planirovanyija narodnovo hozjajsztva SzSzSzR. /A Szovjetunió népgazdasága tervezésének szervezése./ M. 1954, 392 l. - A könyv ismerteti a szocializmus gazdasági törvényeire épült tervezés elméleti kérdéseit, a tervezés egyes szerveinek rendszerét a Szovjetunióban, az állami tervek jelzőszámainak rendszerét, röviden jellemzi a terv fő fejezeteit és a terv kidolgozásának módszertani és szervezési kérdéseit, valamint az állami vezetés módszereit.
- CSERNOV A.V.: Vooruzsonnije szili russzkovo goszudarsztva v XV-XVII. v.v. /Az orosz állam fegyveres erői a XV-XVII. században./ M.1954, 222, 2 l. - A szerző gazdag levéltári anyag és történeti irodalom felhasználásával ismerteti a fegyveres erők fejlődését az adott korszakban I.Péter reformjaiig, szoros kapcsolatban Oroszország gazdasági és politikai fejlődésével.
- CSUGAJEV D.A.: Kommunysztyicseszka Partyija - organyizator Szovjetszkovo mnogonacionalno goszudarsztva. /1917-1924 gg./ /A Kommunista Párt - a soknemzetiségű szovjet állam szervezője./ M. 1954, 119, 1 l. - A szerző népszerű formában ismerteti a Kommunista Párt szerepét a népek Oroszország körül való tömörítésében és abban a harcban, amely a Szovjetunió kialakulására vezetett. Befejezésül utal a Szovjetunió erejének további növekedésére.
- GABOV G.: Obszcsesztvenno-polityicseszkiye i filoszofszkije vzgljadi gyekabrisztov. /A dekabristák társadalmi-politikai és filozófiai nézetei./ M. 1954, 293, 2 l. - A szerző a kiadott anyag alapján bevezetőben ismerteti az oroszországi forradalmi mozgalom kialakulását a XIX. század első negyedében, elemzi a dekabristák hazafiságát, majd ismerteti a dekabristák kritikáját az orosz állam és társadalom szervezetéről, az átalakításra vonatkozó terveiket és agitációs tevékenységüket. Utána a dekabristák szociológiai és filozófiai nézeteivel foglalkozik, utal az idealista filozófia ellen folytatott harcukra és az orosz filozófia materialista hagyományainak továbbfejlesztésében betöltött szerepükre.
- GOLOBUCKIJ V.: Bogdan Hmelnyickij - velikij szin ukrainszkovo naroda. /Bogdan Hmelnyickij, az ukrán nép nagy fia./ Kiev 1954, 1o2, 1 l. - Az ukránból fordított kis népszerű könyv ismerteti az ukrán nép történetét a XVII. század közepéig és azután részletesen bemutatja Bogdan Hmelnyickij harcat Ukrajnának Oroszországgal való egyesüléséért. Befejezésül utal arra, hogy milyen pozitívumot jelentett az egyesülés az ukrán nép számára és hangsúlyozza Bogdan Hmelnyickij alakjának jelentőségét.
- GRABOVSZKIJ I.A. - DNYESZTROV I.N.: Perejaszlav-Hmelnyickij, Kiev 1954, 79, 1 l. - A szerzők részletesen leírják az Ukrajna és Oroszország ujjaegyesítésében jelentős szerepet játszott város történetét, elsősorban régészeti és művészettörténeti szempontból. A könyvet számos kép és térképvázlat egészíti ki.
- HUTT A.: Anglijszkoje profszojuznoje dvizsenyije. /Az angol szakszervezeti mozgalom./ M. 1954, 219, 2 l. - A London-

ban megjelent könyv a XIX. század elejétől kezdve ismerteti az angol szakszervezetek történetét, különösen részletesen a múlt század 80-as éveitől kezdve. A könyvhöz tárgy- és névmutató is csatlakozik. N. Matkovszkij bevezető tanulmánya a könyv bírálatát adja és megállapítja, hogy a könyv általában érdekes és szükséges munka.

JUSKOV Sz.V.: Russzkaja Pravda, proiszhozhgyenije, isztocsnjiki, jejo znacsenyije. /A Russzkaja Pravda, eredete, forrásai, jelentősége./ M. 1950, 378, 1 l. - A jogtörténész szerző alaposan elemzi a feudális orosz törvénykezés legjelentősebb emlékének különböző variánsait és ezek alapján megkísérli a szöveg helyreállítását, azután ismerteti a szöveg keletkezésének történetét és végül összefoglalja kutatásainak eredményeit és tisztázza a Pravdának a külföldi jogforrásokhoz való viszonyát.

ITYENBERG B.: "Juzsnorosszijszkij szojuz rabocsih" - pervaja proletarszkaja organyizacija v Rosszii. /A "Dél orosz munkásszövetség", az első oroszországi proletárszervezet./ M. 1954, 87, 1 l. - A szerző népszerű formában, de levéltári anyag felhasználásával is bemutatja Ögyesszát a múlt század 70-es éveiben és azután részletesen ismerteti a szövetség keletkezését és működését.

Isztorija profszojuznovo dvizsenyija v SzSzSZR. I, /A szakszervezeti mozgalom története a Szovjetunióban./ Profizdat 1954, 173, 1 l. - Az A.M. Pankratova szerkesztésében megjelent könyv a szakszervezeti iskolák számára készült tankönyvsorozat első kötete, amely ennek megfelelően jól tagoltan és világosan adja elő a munkásmozgalom kezdeteit az első orosz forradalom idejéig, az orosz szakszervezetek létrejöttét és szerepét az 1905-7-es forradalom idején és a további időszakban a februári forradalomig.

Isztorija szrednyih vekov II. /A középkor története./ M 1954, 519 l. Az Sz.D. Szkazkin, A.Sz. Szamojlo és A.N. Csasztovonov szerkesztésében megjelent egyetemi tankönyv a XV. század elejétől az angol forradalomig tárgyalja országonként Európa történetét, és külön fejezetben foglalkozik a természettudomány fejlődésével. A könyvhöz kronológiai táblázat, válogatott bibliográfia és 17 térkép csatlakozik.

Isztorija vojenno-morszkovo iszkusstva. II. Vojenno-morszkoje iszkusstvo kapitaliszticeszkovo obscsesztva epohi imperializma. /A tengeri hadművészet története. II. A kapitalista társadalom tengeri hadművészete az imperializmus korszakáig./ M. 1954, 263, 1 l. - A haditengerészeti akadémiák számára készült tankönyv a francia forradalmi háborúktól a XIX. század végéig ismerteti a tengeri hadviselés fejlődését a különböző háborúk során és ezen belül különösen részletesen foglalkozik az orosz tengeri hadművészet fejlődésével. A könyvet számos térképvázlat és kép, valamint kronológiai táblázat egészíti ki.

IVANOV Sz.V.: Matyeriali po izobrazityelnomu iszkusstvu narodov Szibiri XIX- nacsala XX v. /Adatok a szibériai népek képzőművészetéhez a XIX. században és a XX. század elején./ M.-L. 1954, 838 l. - A könyv hatalmas anyag

alapján foglalkozik az egyes népek képzőművészetével és az emlékeket tárgyi alapon csoportosítva tárgyalja, számos illusztrációval. Közli a felhasznált irodalom jegyzékét is.

KALICKA F.: Krakovszkoje vossztanyije 1923 goda. /Az 1923. évi krakkói felkelés./ M. 1954, 116, 2 l. - A Varsóban 1953-ban lengyelül megjelent könyv népszerű formában ismerteti Lengyelország helyzetét 1923 előtt, a krakkói felkelés közvetlen előzményeit és lefolyását és a felkelés leverése után kifejtett terrort. A könyvet egy térképvázlat egészíti ki.

KAPICA M.: Velikaja druzsba narodov Szovjetszkovo Szozjuza i Kitaja. /A Szovjetunió és Kína népeinek nagy barátsága./ M. 1954, 63, 1 l. - A népszerű kis füzet utal arra, milyen segítséget nyújtott a Szovjetunió a kínai népnek az Októberi Forradalom óta és azután részletesen ismerteti a Kínai Népköztársaságnak nyújtott politikai, gazdasági és kulturális segítséget és a szovjet-kínai barátság világtörténelmi jelentőségét.

KOROLKOV, V. - MEDVEGYEV A.: Rabocseje i profszozjužnoje dvizsenyije v SzSA poszle vtoroj mirovoj vojny. /Munkás- és szakszervezeti mozgalmak az Egyesült Államokban a második világháború után./ Profizdat 1954, 249, 1 l. - A könyv röviden vázolja a szakszervezeti mozgalom fejlődését a második világháború előtt, azután ismerteti a monopoliumpok harcát a munkásosztály ellen, romboló tevékenységüket a szakszervezeti mozgalmon belül, az amerikai szakszervezeti vezeték szakadár tevékenységét a nemzetközi szakszervezeti mozgalomban és a haladó erők harcát a monopoliumpok ellen, a munkásosztály egységéért és a békéért.

KOSELEV F.P. Novij etap v razvityii narodnovo hozjajsztva SzSzsZR. /Új szakasz a Szovjetunió népgazdaságának fejlesztésében./ M. 1954, 349, 2 l. - A szerző ismerteti a termelés fejlődését, az elosztás és a csere megszervezését és a fogyasztást az ötödik ötéves terv időszakában.

KOVALJOV Sz.I.: Isztorija drevnyego mira. /Az ókori világ története./ M. 1955, 175 l. - A középiskola V-VI. osztálya számára készült tankönyv második kiadása.

LISZICKSKIN Sz.M.: Ocserki po isztorii razvityija otyecsesztvennoj nyeftjanoj promislennosztji. Dorevoljucionnij period. /A hazai kőolajipar fejlődésének vázlatos története. A forradalom előtti korszak./ M.-L. 1954, 401, 2 l. - A szerző alaposan ismerteti a kőolajipar technikai fejlődését, részletesen elemzi és bőven illusztrálja a különböző új műszaki eljárások bevezetését és végül bemutatja a tőkekoncentrációt, a külföldi tőke behatolását és az olajipari munkásság helyzetét. A felhasznált irodalom és a levéltári anyag jegyzékével.

Lisztovskij moszkovszkoj organyizacii bolsevikov 1914-1925 gg.
/A bolsevikok moszkvai szervezetének röpiratai./ M. 1954, 406, 1 l. - A könyv rövid bevezetés után közli időrendben a moszkvai pártszervezet által kiadott röpiratokat, a könyv végén néhány magyarázó jegyzettel.

K peregovoram mezsdu pravityelsztvom SzSzsZR i pravityelsztvom SzSA po atomnoj problemi. /A Szovjetunió és az Egyesült Államok kormányának az atomkérdésben folytatott tárgyalásaihoz./ M. 1954, 55, 1 l. - A könyv közli az 1953-1954-ben folytatott tárgyalásokkal kapcsolatos hivatalos dokumentumokat, beszédek, leveleket, jegyzékeket.

LINKOV J.I.: Ocserki isztorii kresztyanszkovo dvizsenyija v Rosszii v 1825-1861 gg./Az oroszországi parasztmozgalom vázlatos története 1825-1861./ M. 1952, 276, 2 l. - A szerző jelentős levéltári anyag alapján ismerteti a krími háborúig lezajlott parasztmozgalmakat, a krími háború idején és az 1859-1861-es forradalmi helyzet idején lezajlott parasztmozgalmakat és bizonyos általános következtetéseket von le belőlük.

MAMAJ N.: Kommunizshtyicseszkaia Partyija v borbe za igyejnopolityicseszkoje voszpitanije massz v pervie godi nepa. /A Kommunista Párt a tömegek eszmei-politikai neveléséért folytatott harcban a nép első éveiben./ M. 1954, 135, 1 l. - A könyv levéltári anyag felhasználásával ismerteti a Kommunista Párt harcát a párttagság sorainak megerősítéséért, a Párt eszmei-szervezeti egységéért, a különböző burzsoá ideológiai maradványok ellen és a dolgozók kulturális színvonalának emeléséért folytatott harcát.

MATYUGIN A.A. - CSUGAJEV D.A.: SzSzsZR v period perehoda na mirnuju rabotu po vossztanovleniju narodnovo hozajszstva. /1921-1925/ /A Szovjetunió a népgazdaság helyreállítására irányuló békés munkára való átmenet szakaszában./ M. 1952, 198, 2 l. - A könyv a moszkvai egyetemen tartott előadások jegyzete, nagy dokumentáris anyaggal mutatja be az átmenetet a hadikommunizmusról az új gazdasági politikára, ennek első sikereit, az SzSzsKSz megalakulását, a Lenin halála utáni fejlődést, és külön fejezetben foglalkozik a kulturális építés kérdésével.

MIHEJEV V.I.: Kitaj - velikaja mirovaja gyerzsava. /Kína - a nagy világhatalom./ M. 1954, 66, 2 l. - A népszerű füzet röviden áttekinti Kína korábbi fejlődését és azután ismerteti a Kínai Népköztársaság mai szerepét Ázsiában és részletesen foglalkozik gazdasági megerősödésével.

MIHNYEVICS D.J.: Ocserki iz isztorii katolicseszkoj reakcii /Jezuiti./ /Vázlatok a katolikus reakció történetéből, A jezsuiták./ M. 1953, 310, 2 l. - A szerző nagy irodalmi anyag felhasználásával leleplezi a jezsuiták működését, amely reakciós célok elérésére irányul, különösen a XVI-XVIII. század történetével foglalkozik, önálló fejezetet szentel a jezsuiták által az orosz nép ellen elkövetett bűnöknek és a breszti egyházi uniónak.

NALBANGYAN M.: Izbrannije filozofszkije i obszsesztvennopolityicseszskije proizvegyenyija. /Válogatott filozófiai és társadalmi-politikai művei./ M. 1954, 750, 1 l. - A könyv az 1829-1866-ban élt nagy örmény forradalmi demokrata írásait tartalmazza. A.B.Hacsaturjan hosszabb bevezető tanulmánya általános képet rajzol a szerzőről. A könyv részletes jegyzeteket és névmutatót is ad.

NOVAK Z.: O zadacsah razvityija szelszkovo hozjajsztva Pol-szkoj Narodnoj Reszpubliky v 1954-1955 gg. i prinyatyii nyeobhogyimih mer dlja podjoma szelszkohozjajsztvenno-vo proizvodsztva. /A Lengyel Népköztársaság mezőgazdasági fejlesztésének feladatairól 1954-55-ben és a mezőgazdasági termelés fellendítéséhez szükséges rendszabályok meghozataláról./ M. 1954, 55, 1 l. - A Lengyel Egyesült Munkáspárt II. Kongresszusán, 1954 március 15-én tartott előadói beszéd.

OGURCOV Sz.: Podjom blagoszosztujanyija trugyascsihszja v jevropejszkih sztranaah narodnoj gyemokratyii. /A dolgozók jólétének növekedése az európai népi demokratikus országokban./ M. 1954, 119, 1 l. - A népszerű könyv összefoglalja az életszínvonal emelkedésének politikai és gazdasági alapjait, ismerteti a munkanélküliség felszámolását, a munkafeltételek megváltozását, a nemzeti jövedelem és a fogyasztás növekedését, a lakásviszonyok változását és a kulturális színvonal emelkedését, végül rámutat arra, milyen szerepet játszottak ebben a fejlődésben a kommunista és munkáspártok.

PAVLOVA Gy.J.: Gyekabriszt Nyikolaj Besztuzsev - isztorik russzkovo flota. /A dekabrista Nyikolaj Besztuzsev, az orosz flotta történetirója./ M. 1953, 82, 1 l. - A könyv népszerű formában ismerteti Besztuzsev általános szemléletét az orosz történelem menetéről és az orosz haditengerészet történetére vonatkozó munkáit.

POKROVSZKIJ V.Sz.: Isztorija russzkoj polityicszskoj miszli. /Az orosz politikai gondolkodás története./ 4.füz. M. 1954, 247, 1 l. - A szerző a forradalmi demokraták műveinek alapos elemzése nyomán bemutatja Herzen, Ogarjov és Bjelinszkij filozófiai és politikai nézeteit, a következő fejezetben pedig Csernisevszkij, Dobroljubov és követőik nézeteit. A könyv a moszkvai egyetemen tartott előadások jegyzete és ezért az egyes fejezetekhez ajánlott irodalmat is mellékel.

Putyeszosztvija russzkih poszlov XVI-XVII.vv. /Orosz követek utazásai a XVI-XVII. században./ M.-L. 1954, 487, 3 l. - A könyv hat orosz követ svédországi, törökországi, angliai, gruziai és franciaországi követjárásáról szóló jelentéseket közöl, részletes jegyzetekkel, a jelentéseket irodalmi szempontból értékelő tanulmánnyal, a ritábban előforduló szavak magyarázatával, valamint hely- és névmutatóval.

RADZSABOV Z.: K voproszu ob isztoricseszkih kornyah druzsbi narodov Szrednyej Azii sz velikim russzkim narodom. /A középázsiai népek és a nagy orosz nép közti barátság történelmi gyökereinek kérdéséhez./ Sztalinabad 1954, 113, 1 l. - A könyv népszerű formában ismerteti a középázsiai területek Oroszországhoz való csatolásának történelmi jelentőségét, a demokratikus orosz kultúra kapcsolatait az itteni népek haladó képviselőivel, az orosz munkásosztály harcát az itteni népek felszabadításáért, és a szocializmus és kommunizmus győzelméért.

- REISZNYER I.M.: Razvityije feodalizma i obrazovanyije goszdarsztva u afgancev. /A feudalizmus fejlődése és az állam kialakulása az afgánoknál./ M. 1954, 414, 2 l. - A könyv hatalmas anyag alapján ismerteti az afgán nép települését, az ösközösség bomlását, a feudális földtulajdon és az állam kialakulását és az afgán állam indiai hódításait. A könyvet számos mutató egészíti ki.
- RUTKOWSKI J.: Economicseszkaja isztorija Polsi. /Lengyelország gazdaságtörténete./ M. 1953, 425, 2 l. - A könyv a lengyel polgári gazdaságtörténész lengyel gazdaságtörténeti munkája első kötetének valamelyest rövidített fordítása, amely a XVIII. század végéig ismerteti Lengyelország gazdasági fejlődését. A könyv részletes bibliográfiát is közöl.
- SEJM P.A.: Matyerialno-tyehnyicseszkaje sznabzszenyije szocialiszticzeszkovo promislennovo predpriyatija. /A szocialista iparvállalat anyagi-műszaki ellátása./ M. 1954, 359, 1 l. - A könyv ismerteti az iparvállalatok anyaggal való ellátásának, műszaki vezetésének és költségvetésének rendszerét a Szovjetunióban.
- SKVARIKOV V.: Ocserk isztorii, planyirovki i zasztrojki russzkih gorodov. /Az orosz városok tervezésének és építésének történeti vázlata./ M. 1954, 201, 2, 1. - A könyv számos kép és térképvázlat alapján ismerteti az orosz városépítéssel fejlődését a XVIII. századig és különösen részletesen foglalkozik a XVIII-XIX. századforduló városépítéssel és városrendészetének kérdéseivel.
- SZAPOZSNYIKOV B.G.: Pervaja grazsdanszkaja revoljucionnaja vojna v Kitaje 1924-1927 gg. /Az első polgári forradalmi háború Kínában./ M. 1954, 98, 2 l. - A könyv hadtörténeti szempontból ismerteti a kínai forradalom menetét és különösen részletesen beszél a kínai nemzeti forradalmi hadsereg Északi Hadjáratairól.
- SZAPOZSNYIKOV V.I.: Podvig baltijcev v 1918 godu. /A baltiak hőstette 1918-ban./ M. 1954, 97, 2 l. - A népszerű könyv levéltári anyag felhasználásával ismerteti a balti területen 1918 elején kialakult hadászati helyzetet és bemutatja a balti flotta tengerészeinek harcát a németek ellen. A könyvet néhány kép és térképvázlat egészíti ki.
- SINHA N.K. - BANERJEE A.C.: Isztorija Ingyii. /India története./ M. 1954, 440 l. - A könyv az 1952-es kalkuttai angol kiadás fordítása, a két indiai történész a kezdetektől ismerteti India történetét a XIX. század közepéig és utána még röviden utal India legújabbkori történetére. A könyvet genealógiai táblázatok egészítik ki.
- Szlovo o polku Igoreve Igora szina Szvjatoszlava vnuka Olgova.
/Az Igor-ének./ M. 1954, XVII, 1, 51, 2 l. - A könyv az Igor-ének jelentőségét ismertető tanulmány után közli a XVIII. századi kézirat facsimiléjét, az 1800. évi kiadás szövegét és V. Zsukovszkij fordítását, valamint a kézirathoz fűzött megjegyzéseket.
- SZOKOLOV V. - NAZAROV R.: Szovjetszkaja torgovlja v poszlevojennij period. /A szovjet kereskedelem a háború utáni

korszakban./ M. 1954, 161, 2 l. - A könyv röviden ismerteti a kereskedelem szerepét a Szovjetunió népgazdaságában, áttekinti fejlődését a háboru előtt és a Nagy Honvédő Háboru idején és azután részletes adatokat közöl a szovjet kereskedelem fejlődéséről a negyedik ötéves tervben és az utána eltelt időszakban.

TARLE J.V.: Ekszpegyicija admirala D.N.Szenyavina v Szregyizemnoje more /1805-1807./ D.N.Szenyavin tengernagy földközi-tengeri expedíciója./ M. 1954, 165, 2 l. - A könyv részletes levéltári anyag alapján és nagy irodalom felhasználásával mutatja be a kiváló orosz tengeri hadvezér franciaellenes tengeri hadjáratának történetét, és utal Szenyavin későbbi éveire is. A felhasznált irodalom jegyzékét is közli.

Tyeziszi dokladov isztoricseszkovo fakultyeta. /A történeti kar előadásainak tézisei./ M. 1955, 47, 1 l. - A füzet a moszkvai egyetem 200 éves fennállása alkalmából 1955.május 9-13. közt tartott előadások téziseit közli.

Voproszi szkifo-szarmatszkoj arheologii. /A szkita-szarmata régészet kérdései./ M.-L. 1952/ 243, 3 l. - A könyv a Szovjetunió Tudományos Akadémiája anyagi kultúra-történeti intézete által 1952-ben tartott tudományos konferencia anyagát közli, a tanulmányok többsége a szkita korszakkal foglalkozik.

ZAJONCSKOVSZKIJ P.A.: Otmena kreposztnovo prava v Rosszii. /A jobbágyreform Oroszországban./ M. 1954, 290, 2 l. - A szerző az eddigi irodalom alapján és részben levéltári anyag felhasználásával ismerteti Oroszország fejlődését a XIX. század első felében, a jobbágyreform közvetlen előzményét, a törvényes rendelkezéseket és részletesen foglalkozik a jobbágyreform megvalósulásával.

Žábořanský A.: Burnij 1905 god. /A viharos 1905./ M. 1954, 382, 1 l. - A cseh munkásmozgalom egyik vezetőjének regényes formában megírt emlékezései az 1905-ös csehországi eseményekről. Fordítás cseh nyelvből.

S Z O V J E T F O L Y Ó I R A T S Z E M L E

KOMMUNISZT

1955. 2.szám.

Az internacionalizmus lenini eszméinek nagy ereje.

A szovjet irodalom eszmei-művészeti színvonalának újabb emeléséhez.

Iovcsuk M., A leninizmus - az orosz és világkultúra legnagyobb eredménye.

Pankratova M., Az imperializmus korának első népi forradalma.

Grigorjev A., Emeljük fel tömeges méretekben a munkatermelékenységet az iparban.

Gyenyiszov G., A tudományos eredmények és az élenjáró tapasztalatok propagálása és felhasználása a mezőgazdaságban.

Foster William, A fasiszta tendenciák fokozódása az USA-ban.

Tropkin N., A leninizmus stratégiájáról és taktikájáról.

Viktorov J., Európa és Ázsia békéjéért és biztonságáért.

Könyvismertetés:

Történelmi materializmus. Főszerk.: F.V.Konsztantyinov, M.1954, 2.kiad.

2. szám.

A tömegek alkotó aktivitása és a párt- és szovjet szervezetek feladatai.

Dorosev I., Rumjancev A., Az ujratermelés marxista elméletének elferdítése ellen.

Kapica M., A Szovjetunió és Kína népeinek nagy barátsága - a béke és a biztonság bástyája.

Az építés ügyének gyökeres megjavításáért. /Az építőszervezetek Összszövetségi Tanácskozásáról/.

Kebin I., Harc a szocialista kultúra fejlesztéséért.

Gorsenyin K., A szovjet bíró és szerepe a szocialista törvényesség megerősítésében.

Kotkovszkij J., Pucskov A., A kapitalista országok gazdasági helyzete 1954-ben.

Ojzerman T., A német klasszikus filozófia - a marxizmus egyik forrása.

Figyelő. Az USA diplomatáinak újabb manőverei.

Kritika és könyvszemle:

A Szovjethatalom agrárpolitikája /1917-1918/. Dokumentumok. M.1954. /Ism. M.Krajev/.

Elmer Davis, But we were born free, New York.1954. /Ism.

D.Zaszlavszkij - A könyv visszatükrözi az amerikai utalzkodó körökben uralkodó ellentéteket és az egyre fokozódó ellenzéki mozgalomtól való félelmet/.

Egy helytelen nézet a proletariátusnak az 1905-1907-es forradalomban játszott szerepéről. /Poletajev elvt. a szerkesztőséghez intézett leveleiben tagadja a proletariátus hegemoniáját az 1905-1907-es forradalomban./

3. szám.

A földművelés és az állattenyésztés további fellendítéseért folytatott harc programja.

A népek közötti béke megerősítéséért.

Frolov J., A nehézipar - a Szovjetunió gazdasági hatalmának alapja.

Lavrov V., A szocialista állam költségvetése.

Glezermán G., A népi tömegek alkotó szerepe a szocialista társadalom fejlesztésében.

Csagin B., A forradalmi mozgalom központjának áthelyeződése Oroszországba és az első orosz forradalom.

Dremov A., A politikai tömegmunka és a kulturális-felvilágosító munka falun.

Prestes L.C., Brazília Kommunista Pártja a békéért, szabadságért és hazájuk szabadságáért.

Gajdukov J., A gyakorlat szerepe a megismerés folyamatában.

Alekszandrov B., Tajvan - a Kínai Népköztársaság elválaszthatatlan része.

Azovkin I., Hlisztov F., Terjesszük szélesebb körben a helyi szovjetek munkatapasztalatait.

4. szám.

Harcosan teljesítsük a SZKP Központi Bizottsága januári plénumának határozatait.

A béke és a civilizáció sorsát a népek döntik el.

Hankovszkij A., A gabonatermelés komplex gépesítésének fontos kérdései a Szovjetunióban.

Jakovlev A., A pártszervezetek kezdeményezése a termelésben.

A kiadók halaszthatatlan feladatai.

Momdzsjan H., Montesquieu.

Bljumin I., Az USA burzsoá közgazdászai a kapitalista monopóliumok védelmében.

Maliszov I., A szocialista ujratermelés és a népgazdaság egyensúlya.

Bisztyrov V., Az angol-amerikai versengés Kanadában és a kanadai monopóliumok.

Ismertetés, kritika:

Gyakov A., A kommunistaellenes propáganda kudarca. /A Rinaszita, 1954. 8-9.sz.cikksorozatának ismertetése/.

A kiállításokon szereplő élenjáró kolhozok. M. 1954. /Ism. I. Glotov./

Mihajlov G., Az Isztoriceszkij Arhiv c. új folyóiratáról.

5. szám.

A párttag - a kommunizmus ügyének aktív harcosa.

A filozófia égető kérdései.

Prejsz I., Marx és Engels nagy forradalmi útjának kezdetei.

Szkobkin Sz., A kukorica-vetésterület kiterjesztése - a gabonatermelés növelésének legnagyobb tartaléka.

Tyitov V., A káderek kiválasztásáról és minőségi összetételének megjavításáról,

Bajkov V., A magyar nép nemzeti ünnepe /április 4./

Truscenko J., A külföldi haladó irodalom növekvő szerepe.

Thorez Maurice, Franciaország gazdasági helyzete.

Truhanovszkij V., Anglia a mai nemzetközi viszonyokban.

Kritika és könyvismertetés:

Krajev M.A., A kolhozrendszer győzelme a Szovjetunióban.
M.1954.

Berri L.J., A specializálódás és a kooperálás a Szovjetunió iparában. M.1954.

6. szám.

A nagy Lenin.

A Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézet anyagából. /Lenin összes műveiben nem szereplő 14 cikk a Pravda 1913-as évfolyamából./

A dolgozók nemzetközi szolidaritása.

A párt és a nép megtisztelő megbízatása /A mezőgazdaság fejlesztése/.

Korjagin A., A munkatermelékenység lenini eszméinek nagy jelentősége a kommunizmus győzelme szempontjából.

Szlepov L., Sitarev G., A pártélet lenini normái és a pártvezetés alapelvei.

Gafurov B., V.I.Lenin és a Szovjethatalom győzelme Közép-Azsiában.

Sztrepuhov M., A párt és a kormány határozatai teljesítésére való mozgósítás erős eszköze. /A szovjet sajtóról./

Pavlovics V., 'Az örök barátság szerződése. /A lengyel-szovjet szerződés 10. évfordulójára./

Metcsenko A., A szovjet korszak legtehetségesebb költője.
/V.Majakovszkijról./

7. szám.

A technikai haladás - a szocialista termelés fejlődésének egyik legfontosabb feltétele.

Mityin M., V.I.Lenin a nagy materialista dialektikus.

Jevgrafov V., A kommunizmus ügye szolgálatának lelkesítő példaképe. /V.I.Lenin rövid életrajza 2.kiadásának megjelenésére./

Zseltoz A., A szovjet nép világtörténelmi győzelme. /A fasiszta Németország felett aratott győzelem 10. évfordulójára.

Kosztjin A., Kiemelkedő esemény a Kommunista Párt történetében. /Az OSZDMP III. kongresszusának 50. évfordulójára./

Barszukov M., A kolhozok pártszervezetei a társadalmi gazdálkodás fellendítéséért folytatott harcban.

Petrovszkij I., A szovjet tudomány és kultúra nagy központja. /A moszkvai egyetem megnyitásának 200. évfordulójára./

Udalcov I., A csehszlovákiai népek szocializmusért vívott harcának nagyszerű eredményei.

Arbatov J., Az USA imperialista propagandája a békét és a népek biztonságát veszélyezteti.

A tudományos folyóiratokban folytatott vitákról.

8. szám.

Javítsuk meg a mezőgazdaság vezetésének módszereit.

A béke és a népek biztonsága megerősítésének érdekében.

Fedoszejev P., A marxista-leninista ismeretelmélet jelentősége a társadalomtudományok számára.

Kalinicsev F., A szovjet szocialista jog szerepe a munkásparaszti szövetség megerősítésében.

Udacsin Sz., A föld, a fő termelőeszköz a mezőgazdaságban.

Varvasenja I., A tömegekre való támaszkodás a pártellenőrzés hathatóságának nélkülözhetetlen feltétele.

A szovjet keletkutatás további fellendítéséért.

Lukin J., Korunk kiemelkedő írója. /M.A.Solohov születésének 50. évfordulójára./

Trajnyin A., Morozov G., Az atomháború előkészítése és propagandája a legsúlyosabb bűn az emberiség ellen.

Kritika és könyvismertetés:

Kononov A., Emlékezések V.I.Leninről.

Sztresinszkij M., Mihnevic D., A természettudományi propaganda fontos eszköze.

William Z.Foster, The Negro People in American History, New York, 1954. /Ism. R.Ivanov és T.Tyimofejev./

9. szám.

A szovjet és a jugoszláv nép barátságának megerősítése.

Krisztoszturjan N., V.I.Lenin az igazság konkrét voltáról.

Gatovszkij I., A szovjet kereskedelem szerepe a szocialista újratermelésben.

Jevszejev V., A pártszervezetek és az építés kérdései.

Trahtyenberg I., A gazdasági válságok fő törvényszerűségei és sajátosságai.

Inozemcev N., Az amerikai "erő-"politika és Nyugat-Európa.

Folyóíratsszemle:

Agapov B., Galin B., Zaszlavszkij D., A publicisztika a szovjet irodalmi folyóiratokban.

Kritika és könyvismertetés:

Nehru Dzs., India felfedezése. M.1955. 65o l.

Historia Mundi, I.köt. 56o l.1952.; II.köt.1953.655 l.Bern.
/Ism. M.Levin, B.Poranyev, V.Sztruva - A hibás módszer a tények elferdítéséhez vezet./

Malahov V., Terjesszük mélyrehatóbban a pártmunka tapasztalatát az ipari üzemekben!

Akszenjonok G., Népszerű jogi irodalom a mezőgazdasági dolgozók számára.

1o. szám.

Erősen javítsuk meg a gazdasági vezetést az iparban.

D.Kukin, V.I.Lenin az 19o5-19o7-es forradalomról.

Koleszov N., A termelőeszközök társadalmi tulajdona - a szocializmus megingathatatlan alapja.

Zsukovszkij A., Az építés ipari módszerekkel való végzésének egy fontos eszköze.

Grosev A., A szovjet filmművészet további fejlesztéséért.

Malinyin V., Tarakanov N., Scsipanov I., Az orosz filozófia történetének mai burzscá hamisítói ellen.

Kaganov V., I.P.Pavlov tanításának materialista és ateista jellege.

Kritika és könyvismertetés:

Walentyna Najdus, Lenin w Polsce, Varsó, 1953.

Siskin A., A kommunista erkölcs alapjai. M.1955. 32o l.

PRAVDA

1955. január

5. Kurszkij A., A népgazdaság tervszerű fejlődésének gazdasági törvénye.

7. Ratyiani G., Miért támogatja a francia fináncoligarchia a párizsi szerződéseket.

2o. Zaszlavszkij D., A vasfüggöny az USA-ban.

21. Kammari M., V.I.Lenin a néptömegek alkotó szerepéről.

23. Inozemcev V., Mi rejlik a nyugateurópai szövetség cégére mögött.

31. Figyelő, Mi akadályozza a Szovjetunió és Japán közötti jószomszédi viszony helyreállítását.

február

2. Rigymcev A., A sztálingrádi történelmi győzelem.

6. Steiniger A.P., A párizsi szerződések elzárják az utat Németország egyesítése előtt.

8. Belascsenko F., Az amerikai katonai bázisok a békét fenyegetik.
15. Majevszkij V., A fokozódó ellentétek jegyében /A Brit-Birodalom miniszterelnökeinek konferenciájáról/
17. Tolkunov A., A kormányválság Franciaországban.
20. Borovszkij V., Az amerikai monopoliumpok az atom-nyersanyag utáni hajszában.
25. Macek J., Az európai népek szolidaritása a német militarizmus ujjáélesztése elleni harcban.
26. Az amerikai erőpolitika kudarca.
27. Zaszlavszkij D., A burzsoá "demokrácia" erkölcsi.

március

9. Orehov F., Az angol hajógyárak alkonya.
11. Litosko J., Az USA munkásosztályának törekvése az egységre és a szakszervezeti bürokraták manőverei.
13. Perlo V., Ellentétek az amerikai monopoliumpok között.
20. Figyelő, A parlamentereket terheli a felelősség a béke fenntartásában és megerősítésében.
21. A hitleri Wehrmacht ujjáélesztése ellen, Franciaország biztonságaért és a tartós európai békéért. /M.Thorez válasza a Pravda tudósítójának/.
22. Rasszagyin G., Franciaország uralkodó köreinek a nép háta mögötti üzemei.
27. Osztrovitjanov K., A szocializmus gazdasági alaptörvényeinek vulgarizáló felfogása ellen.

április

13. Nyegyelin M., A fasiszta német csapatok szétzuzása a Bécsért folyó harcokban.
25. Azizjan A., A leninizmus taktikai alapelveinek nagy ereje.

május

1. Figyelő, Ausztria függetlensége ellenőrzőinek újabb manőverei.
5. Foster W., A háboru és a béke erői közti harc az USA-ban.
6. Ulbricht W., Az egységes, békeszerető, demokratikus Németországért folyó harc 10 éve.
- 12-15. Az európai országok varsói találkozója./máj.11./
16. Az Ausztria függetlenségét kimondó államszerződés.
18. Jermalcov V., Amerikai beavatkozás Olaszország belügyeibe.
19. Orehov F., Az angliai választási kampány.

juniús

1. Zukov J., Majakovszkij A., A szovjet delegáció látogatása Jugoszláviában.
7. Dugyinszkij I., Az imperialisták harca a nyersanyagforrásokért.

10. Koplenig J., Az Osztrák K.P. harca a nemzeti szabadságért és függetlenségért.
17. Marinyin M., Vajjon lehet-e Európa a hosszú és tartós béke zónája?
18. Orehov F., Az amerikai tőke beavatkozása Anglia gazdaságába.
28. Béke-Világtalálkozó Helsinkiben.

VOPROSZI ISZTORII

1955. 1.szám

Az első orosz forradalom történetének mélyreható tanulmányozásáért.

Kuznyecova L.Sz., A petrográdi munkások sztrájkharca 1905 januárjában.

Esszen M.M., Találkozások V.I.Leninnel az első orosz forradalom előestéjén és napjaiban.

Akimov N.N., Vlaszova M.G., V.I.Lenin - a Munkás- és Parasztvédelem Tanácsának elnöke.

Ruggero Grieco., Az Olasz Kommunista Párt megalakítása és tevékenysége 1921-1929-ben.

Pavluskova M.A., A magyar parasztság a 11-13. században.

Viták és megvitatások:

Tolibekov Sz.J., A patriarchális-feudális viszonyok a nomád népeknél.

Perszov M.Sz., A formációk általános szociológiai és specifikus törvényeinek viszonyáról.

K ö z l e m é n y e k:

Domnyics M.J., Az 1905-ös forradalom kezdete és a franciaországi szolidaritásmozgalom.

Dobrotvor N.M., A III.Állami Duma munkáskuriák szerinti választásai.

Mihalevszkij B.N., A munkásarisztokrácia Németországban az első világháború küszöbén.

Levelek és megjegyzések:

Anfimov A.M., Az oroszországi parasztság adósságai a Paraszt Földbanknak.

Frumenkov G.G., N.Jankovszkij köre.

Ovcsinnyikov R.V., A Bolotnyikov-felkelés kezdeti szakaszáról.

Kritika és könyvismertetés:

Mao Ce-tung válogatott műveinek IV. kötete, M.1953.

A SZÁZADOK magyar történettudományi folyóiratáról. /Ism. V.L.Iszraeljan és Ju.I.Csernyak/.

Mongajjt A.L. és Persic A.I., Az ősközösség történetének néhány kérdése a háború utáni szovjet irodalomban.

Kozlov V.K., A szocialista nemzetek kialakulása és fejlődése a Szovjetunióban.M.1954./Ism.M.Sz.Ahmedov/.

Genkina E.B., A Szovjetállam áttérése az új gazdasági politikára. /1921-1922/. M.1954. /Ism.I.B.Berhin/.

Kozacszenko A.I., Az ukrán nép harca az idegen leigázók ellen, az Oroszországgal való újraegyesülésért. M.1954.

Melik-Bahsjan Szt., A paulikánus mozgalom Örményországban. Jerevan./örményül/.

A Taiping állam, I-VIII.köt. Adalékok Kína ujkori történetéhez. Sanghaj.1953./kinaiul/.

Szevosztjanov G.N., Az USA aktív szerepe a távolkeleti tüzfészek létrehozásában /1931-1933/. M.1953./ism.B.I. Buharov/.

The Journal of the Negro History. Washington. /Ism.R.F. Ivanov/.

A történettudomány a Szovjetunióban és külföldön:
Az Üzbek SzSzk Tud.Akadémiája Történettudományi és Archeológiai Intézetének munkája.

A vidéki történészek tudományos munkája. /Irkutsk, Penza, Lvov/.

Az Ukrán SzSzk Tud.Akadémiája Társadalomtudományi Osztályának ülése Szebasztopol védelmének századik évfordulóján /1954.okt.12-13./

V.P.Volgin akadémikus ünneplése 75. születésnapján.

A XXIII. Nemzetközi Orientalista Kongresszus /1954.aug. 21-28. Cambridgeben/.

"Bulgária története" megvitatása /A bolgár történészek ülése 1954.okt.2-5./

"A tudomány és a kultúra egyetemes történetének" előkészítése az UNESCO-ban.

A K. Történész Világkongresszus /1955.szept.Rómában/.

Nekrológ R.Ju.Vipper haláláról.

2. szám

Siskova A.A., A bolsevikok harca a munkás-paraszt szövetségért az első orosz forradalom éveiben.

Jerman L.K., A bolsevikok harca a demokratikus értelmiségért 1905-ben.

Szinyicin A.M., A Szovjetállam rendkívüli szervei a Nagy Honvédő Háború éveiben.

Koszminszkij J.A., A feudális járadék formáinak fejlődése Angliában a XI-XV. században.

Arcihovszkij A.V., Ásatások 1954-ben Novgorodban.

Viták és megvitatások:

Pach Zs.P., Az eredeti tőkefelhalmozás sajátosságai Magyarországon.

A feudalizmus gazdasági alaptörvényéről szóló cikkek rövid szemléje.

Közlemények:

Fjodorov A.V., Orosz katonák részvétele a Magyar Tanács-
köztársaság védelmében /1919/.

Karpenko Z.G., Az ipari forradalom Oroszországban /a
Kuznyeck medence adatai alapján/.

Gincberg L.I., Az USA és Anglia reakciós köreinek kapcsola-
tai a hitlerista párttal /1930-1933.január/.

Levelék és megjegyzések:

Zajcev J.D., A Szovjethatalom létrehozásáért vívott harc
a perm kormányzóságban.

Szmirin M.M., A XV-XVI. századi Németország története fon-
tos kérdéseinek helytelen felfogásáról. /Válasz A.D.
Epstejnnnek M.M.Szmirin "Adalékok a Németországban a
reformáció előtt folyó politikai harc történetéhez" c.
könyvre vonatkozó bírálatára./

Kritika és könyv szemle:

Baranovics A.I., Ivanov L.M., Sekun O.A., Lescsenko N.N.,
Misko D.I., A Belorussz SzSZK története, I.köt. Minszk,
1954.c. könyvről.

Makszakov V.V., Az első orosz forradalom kérdései a Nagy
Szovjet Enciklopédiában /1-27.köt./

Kan.Sz.B., Az 1813. évi felszabadító háború a német törté-
neti irodalomban.

Könyvismertetések:

A Szovjethatalom agrárpolitikája /1917-1918/. Dokumentum-
gyűjtemény. Összeállította: I.I.Varzso, Fel.szerk. T.A.
Rezimova. M.1954. /Ism.A.N.Lopatkin/.

Moszkva története /hat kötetben/, III.köt. A jobbágyrend-
szer bomlásának időszaka. Szerk.: N.M.Druzsinyin, M.K.
Rozskova. M.1954. /Ism.Sz.Sz.Dmitrijev/.

Az 1861.évi oroszországi parasztreform. /Törvények és ren-
delet gyűjteménye/ Összeállította: K.A.Szofronyenko.
M.1954. /Ism.P.A.Zajoncsovskij/.

"Stefan Gheorghiu", Bucuresti, 1954. /A román munkásmozga-
lom kiemelkedő harcosának születése 75. évfordulójára/
/Ism. J.I.Szpivakovskij/.

A mai Japán története. Tokio, 1953.I.-II.köt./japánul/
/Ism.I.A.Latisev/.

Braillant A.T., A zulu nép az európaiak odajövetele előtt.
/Rövidített ford.angolból/.M.1953./Ism.A.I.Szobcsenko/.

A történettudomány a Szovjetunióban és külföldön:
Krupnov J.I., Kaukázus régi története archeológiai kutatá-
sának feladatairól.

Abramszon M.L., A reneszánsz és humanizmus történeti prob-
lémáinak megvitatása. /A Történettudományi Intézet kö-
zépkeri osztályának és a Moszkvai Egyetem középkori tör-
téneti tanszékeinek közös ülése, 1954.okt./

A Mongol Népköztársaság megalakulásának 30. évfordulójára.
Macek I., A csehszlovák történetírás mai állapotáról.

A marxista irodalom kiadása az USA-ban.

A fiatal Kína-kutatók 7. nemzetközi konferenciája. /1954. szept.2. Angliában/.

A macarthysmus az angliai tudományos intézményekben. /Levél Angliából - Mary Dickson/.

A nyugateurópai országok történészeinek konferenciája /1954. augusztus 7-15. Norvégiában/.

Nekrológ J.V.Tarle halálára.

Nekrológ M.V.Levcsenko bizantinista halálára.

3. szám

A tudományos szocializmus keletkezési történetének tanulmányozásáról.

Asztapovics Z.A., A Szovjetállam első rendszabályai a munka terén /1917-1918/.

Gopnyer Sz.I., A jekatyerinoszlavi bolsevikok 1905-ben /visszaemlékezések/.

Volgin V.P., Diderot politikai és társadalmi eszméi.

Melnyikova I.N., Csehszlovákia munkásosztályának harca 1924-25-ben.

Szimonov N.V., Oroszország mezőgazdasága az első világháború éveiben.

Viták és megvitatások:

Kucskin A.P., Prlov B.P., Panfilova A.M., Anfimov A.M., Vilenszkij B.V., A szovjet társadalom története periódizációjának kérdéséhez.

Basarin G.P., A patriarchális-feudális viszonyok Jakutiában a 18. század végén és a 19. század elején.

Voronov N.V., A munkaerőpiac Oroszországban a 18.században /a téglaiipar adatai alapján/.

K ö z l e m é n y e k :

Kotlov P.J., A parasztmozgalom a Poltava-vidéken 1905-1907-ben.

Urojeva A.V., Marx Tőkéje első lengyel kiadásának történetéről.

Koszorez N.N., Az agrárkérdés az 1820-1823.évi spanyol forradalomban.

Kritika és könyvismertetés:

Cserkaszov I.I., Hogyan világítja meg egy amerikai folyóirat az újkor történetét /The Journal of Modern History-ról/.

A szocialista ipar első öt éves tervének történetéről szóló disszertációk.

Krajev M.A., A kolhozrendszer győzelme a Szovjetunióban. M.1954. /Ism.J.A.Luckij/.

Jenukidze D., Az imperialista intervenció csődje a Kaukázuson túl, Tbiliszi, 1954./Ism. N.F.Kuzmin-P.Sz.Kolcov/.

A Szovjetunió történetének összefoglalása /Ocserki/. A feudalizmus kora. Oroszország a 18. század első negyedében. I. Péter ujitásai. M. 1954. /Ism. V.V. Mavrogin - A.V. Predtcsenszkij, Sz. I. Pestyic, N.M. Volikin - /A szerkesztőség a bírálók több megállapítását vitásnak tartja.

Arcihovszkij A.V., Az archeológia alapjai. M. 1954. /Ism. A.N. Moszkalenko/.

Varga J., Az imperializmus gazdaságának és politikájának fő kérdései /a második világháború után/. M. 1953. /Ism. A.M. Alekszejev/.

I.I. Orlik, Dokumentumok az orosz forradalomnak az 1905. évi magyarországi munkásmozgalomra gyakorolt hatásáról. /dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához 1. köt. Bpest, 1954.- kapcsán/.

Battaglia R., Az olasz ellenállási mozgalom története /1943-szept. 8. - 1945. április 25./ Ford. olaszból. M. 1954. /Ism. G. Sz. Filatov/

Az 1898 év reformjai. /Anyagok Kína ujkori történetéhez/. I.-IV. köt. Sanghaj-1953. /Ism. G. J. Szmolin/.

A történettudomány a Szovjetunióban és külföldön:
Tolsztovsz Sz. P., A horvát archeológiai expedíció tevékenysége 1951-54-ben.

G.N., A feudális formáció két fő stádiumáról /A Történettudományi Intézet 1954. dec. 9-10. üléséről/.

Jeliszejeva J.V., Tomszk város 350. évfordulójára rendezett tudományos konferencia.

N. Sz., "Az osztályharc Csehországban és Morvaországban a 14. században és a 15. század elején". Fr. Grausz beszámolója a Szovjetunió Szlavisztikai Intézetében, 1954. dec. 9-én.

M. J., A történelem kérdései a német egyetemek folyóirataiban.

4. szám.

V.I. Lenin az első orosz forradalomról.

Tyimofejev V.A., V.I. Lenin harca az OSZDMP III. kongresszusának összehívásáért.

Réti László, Lenin és a Magyar Tanácsköztársaság.

Boncs-Brujevics V.D., Antonov-Szaratovszkij V.P., Radcsenko I.I., Emlékezések V.I. Leninről.

Bovikin V.I., Latisev O.I., A moszkvai egyetem az 1905-1907-es forradalomban.

Szaharov A.M., A kézműipar Északkelet-Oroszországban a XIV-XV. században.

Viták és megvitatások:

Zlatkin I.J., A pátriarchális-feudális viszonyok lényege a nomád népeknél.

A szovjet társadalom történetének periodizációjáról.

A feudalizmus gazdasági alaptörvényének megvitatása.

K ö z l e m é n y e k :

Nemes Rezső, A Magyar Népköztársaság létrejöttének történetéből /1944-1945/.

Ovnanjan Sz.V., A munkásmozgalom fellendülése Ausztriában 1905-1907-ben.

Gardanov V.K., Kononov J.F., A muzeumépítés az OSZFSZK-ban /1917-1920/.

Levelek és megjegyzések:

Bolin B.M., A bolsevik párt 1917-ban Stockholmban megjelent bulletinjei.

Szoszelijs G.K., A "mona" kifejezés az ógrúz források szerint.

Butyenko A.P., A "nép" fogalmának tartalmáról.

Kritika és könyvszemle:

Az "Isztoricseszki Prægled" bolgár történettudományi folyóirat az 1954 évben.

A Szovjetunió iparának nacionalizálása. Dokumentumgyűjtemény. /1917-1920/. Szerk.I.A.Gladkov. M.1954.

A.V.Lihopat, A nacionalista ellenforradalom szétzúzása Ukrajnában /1917-1920/. M.1954.

Garibdzsanjan G.B., Alekszandropol bolsevik szervezete 1917-1920-ban. Jerevan. 1953.

Csernov A.V., Az orosz állam fegyveres erői a XV-XVII.században. A központosított állam megalakulásától I.Péter reformjáig. M.1954.

Ucsonie Zapiszki, A moszkvai állami "Potjomkin" pedagógiai főiskola folyóirata. Ujkori történeti tanszék. XIV.köt. 1.füz. XXV.köt.2.füz. M.1951.

Rubinstejn J.I., A német imperializmus politikája a nyugati lengyel területen a XIX. század végén és a XX. század elején. M.1953.

Browder R.P., The Origins of Soviet-American Diplomacy. Princeton.1953.

Cline H.F., The United States and Mexico. Cambridge. Massachussetts.1953.

A történettudomány a Szovjetunióban és külföldön:

A történettanárok képzésének néhány kérdése. /A.I.Korobcsko és Sz.I.Lerman./

Az Altáji hegyvidék történetének tanulmányozásáról tartott konferencia. /1954.nyarán L.P.Potapov "Az altájiak történetének összefoglalása" c. könyvéről./

Az egyes szövetségi köztársaságokban az első orosz forradalom 50. évfordulójára készülő művekről.

Tudományos ülés Leningrádban 1955.január 21-22-én az 1905-1907.évi forradalom 50. évfordulójának tiszteletére.

Az "Isztoricseszki Arhiv" c. folyóiratról.

W.Foster, a marxista-történészek feladatairól. /Az 1954. dec.-ben a Political Affairs-ben megjelent cikkéről./

A nyugateurópai történészek konferenciája 1953. augusztusában Nyugat-Németországban.

A. Lhotsky, Geschichte des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Graz-Köln, 1954. c. könyvéről.

A nyugatnémet professzorok felülvizsgálják a norvég iskolakönyveket.

Nekrolog I. D. Belkin halálára. /1894-1955/.

5. szám.

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja történetének kidolgozásáról.

Boltin J.A., A Szovjet Fegyveres Erők győzelme a Nagy Honvédő Háború befejező szakaszában.

Gersberg Sz.R., Az ipari dolgozók összszövetségi szocialista munkaversenye 1942-ben.

Pozgyejeva L.V., Az angol és német gazdasági ellentétek a második világháború előestéjén /1933-1939/.

Besszonova V.I., A moszkvai egyetem a Szovjethatalom első éveiben.

Nyedorezov A.I., Csehszlovákia néptömegei a forradalmi átalakításokért folyó harcban /1945-1948/.

Viták és megvitatások:

A feudális formáció gazdasági alaptörvényéről /összefoglaló közlemény/.

Zamjatyin V.N., Karuzina M.I., A gazdasági törvények hatása az antagonisztikus társadalmakban.

Közlemények:

Sztyeckevics Sz.M., Az 1905. május 1-i tüntetés Varsóban.

Kogan-Bernstejn F.A., Montesquieu eszméinek hatása Oroszországban a XVIII. században.

Linkov J.I., N.G. Csernisevszkij politikai programja az 1859-1861-es évek forradalmi helyzetének időszakában.

Vvegyenszkij A.A., Az osztályharc és "összetartás" /ogyinacsesztvo/ Pomerániában a XVI-XVII. században.

Levelek és megjegyzések:

Melnyikova N.N., A moszkvai egyetem első kiadványai.

Beljajeva V.I., Goldfarb L.G., A Donyec-medence helyreállítása 1920-ban.

Zalesszkij A.I., A Szovjetunió munkásosztálya mindennapi életének tanulmányozásáról.

Kritika és könyvismertetés:

Klevanszkij A.H., Masaryk és Benes néppellenes politikájáról /a csehszlovák történeti irodalom szemléje/.

Az Ukrán SzSzk népgazdasága fejlődésének összefoglaló ismertetése. M. 1954.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítése és lefolyása Turkmenisztánban. Dokumentumgyűjtemény. Szerk. A. Golovkin, Ashabad, 1954.

Zajoncskovszkij P.À., A jobbágyság eltörlése Oroszországban. M.1954.

Arutyunjan P.T., Az örmény nép felszabadító mozgalma a XVIII. század első negyedében. M.1954.

Bahrusin tudományos munkái, II.köt./Cikkek a XV-XVII. századi centralizált orosz állam gazdasági, társadalmi és politikai történetének köréből/. M.1954.

Tersen E., Dautry J., Willard Cl., Chambaz J., L'Europe /de Napoleon a nos jours/. Mythes et réalités, Parizs.1954.
/Haladó nyugatu írók alkotása/.

Norden A., Zwischen Berlin und Moskau. /A német-szovjet kapcsolatok történetéhez/. Berlin.1954.

Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands.
Válogatott dokumentumok, 1914-1946. Berlin, 1954.

A keleti országok legújabbkori története, I.köt./1918-1929/. Szerk.: I.M.Rejsznyer, N.A.Szmirnov, L.V.Szimonovszkaja, M.F.Jurjev, M.1954.

A történettudomány a Szovjetunióban és külföldön:
Voronkov I.A., A moszkvai egyetem nemzetközi kapcsolatai.

V.A., Az orosz burzsoá nemzet kialakulásáról /N.M.Druzsinyin akadémikus beszámolója 1955. febr.elején a Szovjetunió Tud.Akad.Történettudományi Osztályán/.

Tájékoztató a főiskolai tankönyvek munkálatairól.

Kiadványok az első orosz forradalom 50. évfordulójára.

A Siszüe kínai történettudományi folyóirat szemléje.

Antonova K.A., A történettudomány Indiában.

Gerelyes Ede, A népi demokratikus országok munkásmozgalmanak történeti muzeuma.

Nyikolajev P.A., A nyugatnémet történettudomány militarizálása.

6. szám.

Levin S.M., V.I.Lenin 1905-ben Péterváron.

Dubrovskij Sz.M., Az 1905-1907-es forradalmi parasztmozgalom előfeltételeiről.

Farbman N.V., A Ruhr-proletariátus harca a francia megszállás ellen és a Ruhr-mágnások nemzeti árulása 1923-ban.

Kazakov N.I., Az orosz-bolgár kapcsolatok az orosz-török háboru idején. /1806-1912/.

Pronstejn A.P., A feudális elnyomás fokozódása a Don-vidéken a 18. században.

Viták és megvitatások:

Fagyeev A.V., A 19. századi kaukázusi müridista mozgalom belső társadalmi bázisáról.

Barg M.A., Lavrovskij V.M., Az új angol nemesség és a yeomanry társadalmi természete a 17.század első felében.

Közlemények:

Galkina P.I., Az ivanovo-voznyeszenszki textilgyárt munkások általános sztrájkja 1905-ben.

Zsu Men-jüan, Az 1905.évi kínai sajtó az orosz forradalomról.

Unpelev G.A., Az uráli nehézgépgyár építése /1928-1933/.

Levelek és megjegyzések:

Sutoj V.J., Az Ocserki isztórii SzSzsZR 18. század első negyedéről szóló kötetéről.

Kritika és könyvismertetés:

Zasztyenker N.J., Kan Sz.B., Levickij J.A., Potjomkin F.V., Rutjenburg V.I., Szaprikin J.M., Szkazkin Sz.D., A tudományos szocializmus előfutárai.

Pityerszkij A.D., A SZKP történetéről tartott egyetemi előadások fogatékosságai.

Ucsenie Zapiszki, 18.füz. Szerk. M.P.Kim és Z.A.Asztapovics. Az SZKP KB-a mellett működő Társadalomtudományi Akadémia, Szovjetunió története tanszéke, M.1954. 252 l.

Sztrumilin Sz.G., Az oroszországi vaskohászat története. 1.köt. Feudális korszak /1500-1860/. M.1954. 534 l.

Kabanov P., A.P.Scsapov társadalmi-politikai és történeti nézetei. M.1954. 88 l.

A Sztjepan Razin-féle parasztháború. Dokumentumgyűjtemény. 1.köt. 1666-1670 jun. Összeállította J.A.Svecova. Szerk. A.A.Novoszelszkij és V.I.Lebegjev. M.1954. 322 l.

A régi orosz irodalom akadémiai osztályának tudományos közlönye. /Trudi Otgyela drevnyerusszkoj literatury/. M-L. 1954. 508 l.

Bilanz des zweiten Weltkrieges. Erkenntnisse und Verpflichtungen für die Zukunft. Oldenburg-Hamburg.1953. 472 l. /Ism. Kirszahov - A cikkek szerzői részben hitlerista tábornokok. Az imperialista agresszió előkészítése a revansisták tollából.

Koszev Dimitr, Az 1923. szeptemberi felkelés, Szófia,1954. 356 l.

Hanák Péter, Az osztrák birodalom elnyomott népei és az 1848-49-es magyar szabadságharc. Studia Hist. Budapest, 1953. 80 l.

I.Tóth Zoltán, Kossuth és a nemzetiségi kérdés 1848-49-ben. Studia Hist. Budapest.1954. 122 l. /Ism. R.A.Averbuh/

Kratochvil M.V., művei Jan Husról, Jan Zizkáról és Jan Zelivskyról "A háborúk és forradalmak hőseinek könyvtára" c. sorozatban. /Ism.B.T.Rubcov/.

A főiskolák és tudományos intézmények tudományos kiadványairól.

A történettudomány a Szovjetunióban és külföldön:

A szovjet társadalom története tansegédlete maketjének megvitatása. /1955 március 3-4-én a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Osztályán/.

Sebanov A.F., Az egyetemi történészképzésről.

Boncs-Brujevics V.D., A tudományos-ateista propagandáról.

Csernyak J.B., Az Amerikai Történelmi Társulatról és folyóiratáról. /American Historical Review/.

Kjuzadzsjan L.Sz., Hu Si burzsoá ideológus nézeteinek megvitatása /A kínai történészek konferenciáin, 1954 okt.-1955 febr./

Callimachi Sk., A bukaresti román-orosz muzeumról.

7. szám.

Az ukrán nép történetének mélyreható tudományos tanulmányozásáért.

Motilev V.J., Az ipari fejlődés sajátosságai Oroszországban a 19.sz. végén és a 20.sz. elején.

Bagrejev A.D., Lengyelország felszabadítása 1944-1945-ben a szovjet csapatok által.

Dmitrijev Sz.Sz., Az orosz nemzet kialakulása.

Zubok L.I., A munkás- és szocialista mozgalom az USA-ban az első világháború éveiben.

Viták és megvitatások:

Manszvetov N.V., Primenov V.V., Csisztjakov O.I., A szocialista nemzetek kialakulása és fejlődése a Szovjetunióban.

Vasziljev B.N., A posszesszionális manufaktúrák gazdasági természetéről.

K ö z l e m é n y e k:

Gronszkij A.Sz., Riessz O.V., A balti kikötők - az imperialista expanzió tárgyai 1918-1920-ban.

Martinszon K.D., A rigai munkások sztrájkharca 1905-ben.

Kim V.A., Jerenov A.J., A földreform a Koreai Népi-Demokratikus Köztársaságban.

Ucsenik V.A., A munkásmozgalom Szerbiában az első világháború előestéjén.

Levelek és megjegyzések:

Abramov L.V., Korenblat I.M., Szabasztópól védelme néhány kérdésének helytelen megvilágításáról.

Gimpelszon J.G., Egy oldal a szakszervezetek életéből /1919-ben, az intervenciósok által megszállt ország-részekén/.

Rejszer Sz.A., N.A.Dobroljubov írta-e az "Orosz ember" álneven Herzenhez intézett levelet?

Kritika és könyvismertetés:

Markov G.J., Gromov G.G., A Szovjetszkaja Etnografia 1953-54-es évfolyamairól.

Satagin N.I., A Szovjet Hadsereg szervezése és fejlesztése az első külföldi fegyveres beavatkozás és a polgárháború éveiben /1918-1920./ M.1954. 248 l.

A Szovjethatalom létrehozása Belorussziában és a Belorussz SzSzk megalakulása. Dokumentumok Belorusszia történetéhez. IV.köt. Minszk, 1954. 514 l.

Gabov G., A dekabristák társadalmi-politikai és filozófiai nézetei. M.1954. 294 l. /Sebtében összeállított munka, sok fogyatékossgal/.

Kazán története. Szövegkiadás G.N.Mojszejev bevezetőjével és jegyzeteivel.M-L.1954.192 l. /A 16.sz. 2.feléből származó krónia jó kritikai kiadása./

Hutt Allen, Az angol szakszervezeti mozgalom rövid története. Ford.angolból. M.1954. 220 l.

A parasztmozgalom forradalmi polgárháboru éveiben Kinában. Peking,1953. 439 l. /Dokumentumgyűjtemény/.

Foster W., Negro People in American History. New York, 1954. 608 l.

Bonosky Ph., Building the Union at Ford. New York,1953. 192 l.

Archivalische Forschungen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. I.3.köt.Halle,1954. 335 l.

A történettudomány a Szovjetunióban és külföldön: Új tanulmányok a marxizmus keletkezésének történetéről. /Disszertációk szemléje. /K.L.Szeleznyev/.

Az orosz burzsoá nemzet kialakulása kérdésének megvitatása /Sz.Sz.Dmitrijevnek a jelen számban szereplő tanulmányáról/.

Egyetemista archeológiai konferencia /1955 márc.19-20. a Moszkvai Egyetem 200. évfordulója alkalmából/.

Koszev D.,Hrisztov Hr., A bolgár történészek tudományos kutató munkája.

A történettudomány Iránban. /J.A.Dorosenko./

DOKLADI I SZOOBSCSENIJA INSZTYITUTA ISZTORII

1954. 1. szám.

Szidorov A.L., V.I.Lenin "A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" c. művének jelentősége a történettudomány számára.

Kim M.P., A munkások és a parasztok rendithetetlen szövetsége lenini eszmájének diadala.

Szobolev P.N., A proletariátus és a szegényparaszság szövetsége a Nagy Októberi Szoc. Forradalom előkészítésének időszakában.

Druzsinyin N.M., A termelőerők és a feudális termelési viszonyok közötti összeütközés 1861 előestéjén.

N.M.Druzsinyin akadémikus referátumának megvitatása.

K ö z l e m é n y e k:

Bromlej J.V.,Volkov Sz.I.,Pjaszkovszkij A.V., Egyesített értekezés a középázsiai és kazahsztáni népek történetéről.

Usztyugov N.V., Tudományos konferencia a litván SzSzk történetéről.

Geftyer M.J., Julkina O.N., Az "Egyetemes történet" munkálatainak néhány kérdése.

B.N., A burzsoá történelemhamisítók ellen. /A Történettudományi Intézet tudományos tanácsának 1953.dec.21-i ülése./

Klokman J.N., Doktori disszertációk megvédése.

A Történettudományi Intézetben 1953-ban megvédett disszertációk jegyzéke.

2. szám.

B e s z á m o l ó k :

Kaszimenko A.K., Ukrajna Oroszországgal való újraegyesülésének történelmi jelentősége.

Novoszelszkij A.A., Az orosz és az ukrán nép közös harca a török-tatár behatolók ellen.

Abecedarszkij L.Sz., A belorussz nép részvétele az 1648-1654-es felszabadító háboruban.

Liholat A.V., Az ukrán nép harca a külföldi intervenciók és a belső ellenforradalom ellen a Szovjethatalom első éveiben:

K ö z l e m é n y e k :

Gyerenkovszkij G.M., A leníni Iszkrá és a parasztmozgalom a poltavai és harkovi kormányozóságokban 1902-ben.

Kalinicsev F.I., Az orosz hadsereg a 17.század második felében.

Klokman J.R., A svéd hódítók szétzuzásának történetéből /1708-9/.

Poznanszkij V.A., Puskarev L.N., A kievi Bogdan Hmelnyickij emlékmű felállításának történetéből /1870-1888/.

K.F., A Szovjetunió Tudományos Akadémiája közgyűlésének és osztályainak jubileumi ülésszakai Ukrajna Oroszországgal való újraegyesülésének 300. évfordulója alkalmából.

Szolvjeva N.N., Az Ukrajna Oroszországgal való újraegyesülésének 300. évfordulójára kiadott történeti irodalom.

3. szám.

B e s z á m o l ó k :

Csebajevszkij F.V., A munkásosztály és a parasztság katonai-politikai szövetsége a külföldi fegyveres intervenció és a polgárháború éveiben /1918-1920/.

Danyilov V.P., A parasztság termelési szövetkezésének leg-egyszerűbb formáiról /a közös géphasználati szövetkezések 1925-1929/.

Mocsalov V.D., A parasztreform a Kaukázusontulon.

Kazakov N.I., Az orosz-szerb kapcsolatok a 19.század elején.

Arhangelszkij Sz.I., A népi-felszabadító mozgalom Délnyugat-Európában az angol forradalom idején.

K ö z l e m é n y e k :

- Cserepnyin L.V., Az orosz parasztság a 15. században.
Kafengauz B.B., M.V.Lomonoszov egy befejezetlen műve. /Orosz ásványtan/.
Geftyer M.J., A külföldi tőke behatolása az Ural és Szibéria bányáiparába az első világháború előtt.
Alefirenko P.K., A kolostori parasztságra Oroszországban a 18. század harmincas-ötvenes éveiben.
Zimin A.A., A prikaz-rendszer kialakulása Oroszországban.

K r ó n i k a :

- Iljin G.F., Veber B.G., Merzon A.C., Az "Egyetemes történet" első négy kötetének megvitatása /1954.március-júniusában/.
"A Szovjetunió a kapitalizmus korában" szektor tevékenysége /A szektor munkálatairól és 3 1954- első félévében tartott beszámolóról/.
S.B., A feudalizmus kori szektorban tartott beszámoló 1954. első felében.
M.L., A középkori történelmi szektor munkája 1953/54-ben.

VESZTNYIK DREVNYEJ ISZTORII,

1955. 1.szám.

- Az ókor társadalmi-gazdasági fejlődésének tanulmányozása.
Szergejzenko M.J., Az olaszországi suburbana mezőgazdasága.
Serejevskij I.V., A "bérmunka" jogi szabályozása Rómában.
Szjuzjumov M.J., A feudálizálódás folyamatai a római birodalomban.
Könyvismertetés:
Banner-Jakabffy, A Közép-Duna-medence régészeti bibliográfiája. Bpest, 1954.
Michell H., Sparta, Cambridge, 1952. 315 l.

Közlemények:

- Fülecz F., A magyar ókori archeológia legújabb eredményei.

ISZTORICESZKIJ ARHIV

1955. 1.szám.

D o k u m e n t u m o k :

- Az OSZDMP III.kongresszusának 50. évfordulójára.
1905.évi bolsevik röplapok.
1905.január 9-e szemtanúi Péterváron.
Az oroszországi forradalmi mozgalom történetéhez.
Az 1905.decemberében a Donyec-medencében lezajlott fegyveres felkelés történetéhez.
1905.decembere a nyizsnij-novgorodi kormányzásban.
A forradalmi mozgalom a Baltikumban /1905 nov-dec./

Cikkek:

Komarov N.Sz., Az OSzDMP könyvtárának és levéltárának megalkotása és tevékenysége Genfben /1904-1906 január/.

Hodorkovszkij V.R., Fotodokumentumok az első orosz forradalom történetéről.

- Kritika és könyvismertetés:

A moszkvai állami történeti-levéltári intézet munkái, V.köt. M.1954. p.268.

A dokumentumkiadványok szabályai tervezetének megvitatása.

Az 1905.évi forradalomról szóló dokumentumgyűjtemények sorozata.

2. szám.

D o k u m e n t u m o k :

V.I.Lenin külföldi referátumairól.

A fémipari munkások részvétele a kolhozépítésben 1930. tavaszán.

Az orosz munkások segítsége Ukrajna proletariátusának 1918-ban.

Az amuri kozáktanács történetéből /1905.dec.-1906.jan./

A cárizmus pénzügyi helyzete az orosz-japán háború és az első orosz forradalom idején.

V.V.Sztaszov levele L.N.Tolsztojról.

C i k k e k :

V.I.Lenin-dokumentumok kutatásáról.

K ö z l e m é n y e k :

Krivosejn L.N., A mezőgazdaságra vonatkozó dokumentumanyag feltárásáról és felhasználásáról.

Karnouhova I.J., A Szovjetunió levéltáraiban őrzött levéltári anyag regesztáinak szerkesztésében szerzett tapasztalatok.

Kritika és könyvismertetés:

A Razin-felkelés, Dokumentumgyűjtemény, I.köt./1666-1670, jun./ Összeáll.:J.A.Svecova.M.1954.322 l.

A doni kozákok 1812-ben. Dokumentumgyűjtemény a doni kozákságnak az 1812-es Honvédő Háborúban való részvételéről. Szerk.A.V.Fagyejev.Rosztov na Donu,1954. 356 l.

A V.I.Lenin könyvtár kéziratosztályának közleményei, 16.sz. M.1954. 299 l.

3. szám.

D o k u m e n t u m o k :

Marx levelezése Wilhelm és Nátália Liebknechttel /1871.jan-ápr./

Szovjet röplapok a fasiszta megszállók háttérországában /1941-1944/.

Az összszövetségi szocialista munkaverseny a Nagy Honvédő Háború éveiben.

A Potyomkin cirkáló matrózainak felkelése.

A Potyomkin cirkáló matrózai az omigrációban.

Az USA, Anglia és Franciaország hadiszállításai az Ideiglenes Kormány idején /1917.márc.-okt./

C i k k e k:

Brzsosztovszkaja N.V., A levéltárügy kiépítése a Német Dem. Köztársaságban.

Ivnyickaja T.V., A szovjet társadalom történetére vonatkozó dokumentumok feltárása és kiadásra való kiválasztása.

Petrovszkaja I.F., Mutatósegédletek a regesztákhoz.

Avtokratov V.N., Bevezetés a dokumentumok regesztázásába.

Kritika és könyvismertetés:

Az ipar nacionalizálása a Szovjetunióban. Dokumentumgyűjtemény 1917-1920.M.1954. 824 l.

Dokumentumok Belorusszia történetéből. IV.köt. Minszk,1954. 513.l.

VOFROSZI FILOSZOFII

1955. 1.szám.

Jovcsuk M.T., A szocialista ideológia szerepe a kapitalizmus csökevényei ellen folytatott harcban.

Bak I.Sz., Sz.J.Gyesznyickij - a kiváló orosz szociológus.

Francev J.P., A modern burzsoá szociológia dekadenciája.

Sejnman M.M., Néhány közös tendencia a vallás területén az imperializmus korában.

Kritika és könyvismertetés:

Koszven M.O., Az ösközössi kultúra történetének vázlata. M.1953.p 213.

Jang Jün-ko, A régi kínai ideológia története. Peking,1954. p 390.

Linhart I., Az amerikai pragmatizmus, M.1954.p 255.

K r ó n i k a:

A római nemzetközi kongresszus a népesség kérdéséről./1954. aug.31-szept.10./

A XIX.század kimagasló forradalmi demokratájának, N.Balcescu filozófiai hagyatékának tanulmányozása Romániában.

2. szám.

Lenin nagy filozófiai hagyatéka.

Kammari M.D., V.I.Lenin a szubjektív tényező szerepéről a történelemben.

Rozental M.M., V.I.Lenin a dialektikus logika kidolgozásának feladatairól és elveiről.

Kedrov B.M., A tudományok osztályozásáról.

Sztyepanjan C.A., Ellentmondások a szocialista társadalom fejlődésében és leküzdésük utjai.

Rumjancev A.M., A politikai gazdaságtan tárgya és a társadalom gazdasági fejlődéstörvényeinek jellege.

Szenyin N.G., Szun Jat-szen, a nagy kínai forradalmi demokrata.

Vagramov E.A., Az amerikai raszizmus "pszichológiai" válfajáról.

Kaszjanova J.V., Kollontai H. a kiváló lengyel materialista filozófus /a 18. század végén-19. század elején./

K r ó n i k a:

Denis Diderot és a 18. századi orosz kultúra.

Cien Sziü-fu., A népi demokratikus hatalom, a szocialista gazdaság szervezője.

Sz.N., Az új demokratikus forradalom átfejlődése szocialista forradalomba.

Efirov Sz.A., A filozófiai képzés egyes külföldi országokban.

Sztrogov V.Sz., Az osztályok problémájának meghamisítása /az American Journal of Sociology hasábjain./

Episzkoposzov G.L., Jessy Bernard "matematikai machiavellizmus".

VOPROSZI EKONOMIKI

1955. 1. szám.

Alekszejev A., .Oroszország gazdasági helyzete az 1905-1907-es forradalom előestéjén.

Di Csao-baj, A Kínai Népköztársaság gazdaságának helyreállításában elért sikerek és az első ötéves terv megvalósításának kezdete.

Csisztjakov A., A szocialista tábor országai gazdasági együttműködésének fejlődése a kevésbé fejlett országokkal.

Manukjan A., Az USA gazdasága ciklikus fejlődésének sajátosságai a második világháború után.

Kol M., Az ültetvényes munkások kizsákmányolása a gyarmati és függő országokban.

Akopjan G., M.L.Nalbandjan, a kimagasló örmény forradalmi demokrata születésének 125. évfordulójára.

Szantalov A., Az amerikai monopóliumok harca az atomnyersanyag forrásainak megszerzéséért a kapitalista világban.

Kritika és könyvismertetés:

Sztrumilin Sz.G., A vaskohászat története a Szovjetunióban. 1. köt./Feudális időszak, 1500-1860/, M. 1954. p 534.

2. szám.

A szocialista gazdaság újabb fellendülése.

Golubkov A., A Kínai Népköztársaság szocialista iparosítása.

Dmitrijev N., Az USA haladó közgazdászai a militarizmus és a reakció ideológiája ellen.

Mengyelszon L., Az imperializmus gazdasági alaptörvényének néhány oldaláról.

Szollertyinszkaja J., A kis- és középfarmerek kisajátítása és a termelés koncentrációja az USA mezőgazdaságában.

Krivibokov A., V.G.Belinszkij társadalmi-gazdasági nézetei.

Kritika és könyvismertetés:

Az Ukrán SzSzk népgazdasága fejlődésének vázlata. M.1954. p 554.

Pavlenko N.I., Az orosz vasipar fejlődése a 18.sz.első felében. M.1953. p 539.

Bljumin I.G., A modern angol burzsoá politikai gazdaságtan kritikája. M.1953. p 357.

3. szám.

A nehézipar vezető szerepe a kommunizmus építésében.

Koselev A., A termelőeszközök társadalmi tulajdona - a szocialista termelési viszonyok alapja.

Plotnyikov K., A hitelrendszer az ötödik ötéves terv végrehajtásáért folytatott harcban.

Kablucsko A., Tíz év a Magyar Népköztársaság gazdaságának fejlődésében.

Koleka Sz., Az Albán Népköztársaság gazdasági és kulturális fejlődése.

A kapitalista országok gazdasága 1954-ben.

Szkorov G., A francia monopoltoke Nyugat-Afrikában.

Kritika és könyvismertetés:

Liszicskin Sz.M., A hazai kőolajipar fejlődésének története, M-L.1954. p.402.

A Csehszlovák Köztársaság népgazdaságának és kulturájának fejlődése 1949-1953-ban. Praga, 1954. p.94.

Az amerikai imperializmus apologetáit leleplező, új könyvek. 1954.

Herchenröder K., Schäfer J., Zapp M., Die Nachfolger der Ruhrkonzerne, Düsseldorf, 1954. p.368.

4. szám.

Kuznyecov A., V.I.Lenin a munkásosztály nagy vezetője és teoretikusa.

Makarova M., V.I.Lenin a kapitalizmusról a szocializmusra való áttérési időszak és a termeléséről.

Leontyev A., V.I.Lenin, az imperializmus marxista elméletének megteremtője.

Gamajunov M., A lenini szövetkezeti terv - a szocialista mezőgazdaság elméleti alapja.

Hromov P., A társadalmi munka termelékenységének emelkedése a szocializmusban.

Majevszkij I., A nehézipar - a Szovjetunió gazdasági hatalmának alapja.

Könyvismertetés:

Altjer L., A "terv-kapitalizmus" elméletének csődje. M. 1954. /Ism.I.Bljumin/.

5. szám.

Manykov Sz., Punanov I., A szovjet nép világtörténelmi győzelme a Nagy Honvédő Háboruban.

Pazsitnov K., A munkásosztály helyzete Oroszországban az 1905-1907-es forradalom előestéjén.

Puszenkov N., A népi-demokratikus Csehszlovákia gazdasági fejlődésének sikerei.

Kahn S., A monopoltőke ujjaéledése Nyugat-Németországban.

Bakumenko A., Az USA ipari termelése a fegyverkezési hajszák körülményei között.

Glagolev I., Az USA katonai támaszpontjai a békét fenyegetik.

Krónika:

A közgazdaságtani problémák E. koordinációs tanácskozása.

6. szám.

Zolotarjev V., Iszajev B., Harc a mezőgazdaság fellendítéseért az európai népi demokratikus országokban.

Pletnyev E., A francia haladó gazdasági eszmék a reakciós ideológia és politika ellen.

Gyinkevics A., Az USA gazdasági expanziója Japánban és a japán-amerikai ellentétek kiéleződése.

ISZTORICESZKIE ZAPISZKI

1954. 48.szám.

Matjugin A.A., A munkásosztály fejlődése a szocializmus felépítésének időszakában /1917-1936./

Szobolev P.N., A szegényparaszság tömörülése a proletariátus köré 1917-ben.

Sarova P.N., A mezőgazdaság kollektivizálása és a szocialista termelési viszonyok létrehozása falun.

Jakubovszkaja Sz.I., A nemzetek gyakorlati egyenlőtlenségének felszámolása /a középázsiai és kazahsztani népek példája nyomán/.

Kucskin A.P., A szovjet apparátus meggyökerezése Kazahsztánban a köztársaság fennállásának első tíz éve alatt /1920-1930/.

Kogan A.N., A párt és a kormány rendszabályainak rendszere a volgamelléki éhínség elleni harcban /1921-1922/.

49. szám.

Az 1905-1907-es orosz forradalom ötvenéves évfordulója.

Smorgun P.M., A munkásküldöttek tanácsai Ukrajnában 1905-ben.

- Losz F.J., A decemberi fegyveres felkelés Ukrajnában.
Bogacsov P.M., A munkásmozgalom Kosztromában 1905-ben.
Hucisvili J.G., Az 1905.évi fegyveres felkelés Gruziában.
Popov V.I., A parasztmozgalom a rjazani kormányzóságban az 1905-1907-es forradalomban.
Mihajljuk A.G., A parasztmozgalom a Balparti-Ukrajnában 1905-1907-ben.
Semjakov D.J., A parasztmozgalom Moldvában 1905-1907-ben.
Korablev J.I., A forradalmi mozgalom a pétervári katonai hadtest csapatainál 1905-ben.
Melnyikov A.B., A forradalmi mozgalom a moszkvai helyőrségben a decemberi fegyveres felkelés idején.
Polescsuk V.J., A forradalmi mozgalom a mandzsuri hadseregénél 1905-ben.
Jerman L.J., A demokratikus értelmiség részvétele az oroszországi októberi politikai sztrájkban.
Boguckaja L.V., Forradalmi csaták 1905 nyarán Lodzban.
Joffe A.J., Forradalmi mozgalom a komi peremvidéken 1905-1907-ben.
Az 1905-1907-es első orosz forradalomról 1948-1954 között írt disszertációk jegyzéke.

VESZTNYIK MOSZKOVSZKOVO UNYIVERSZITYETA

1955. 1.szám.

/Társadalomtudományi sorozat 1./

- Sztoklickaja-Tyereskovics V.V., A feudális város keletkezése Nyugat-Európában /Németország, Franciaország és Olaszország adatai alapján/.
Lavrovskij V.M., Az angol burzsoá forradalom néhány vitás kérdése.
Dobrijanov V.Sz., Vaszil Levszki, a kimagasló XIX.századi bolgár forradalmi demokrata.
Vaszina L.E., A Moszkvai Egyetem hallgatósága az 1901-1902-es forradalmi mozgalomban.
A Moszkvai Egyetem életéből:
A készülő tankönyvek és tansegédletek megvitatása az Egyetem tudományos tanácsában /1954.nov.13./
Történészküldöttség látogatása Bulgáriában./P.N.Tretyakov, L.B.Valev, Sz.A.Nyikityin/.

4-5.szám. /Jubileumi szám/.

- Petrovskij I.G., A moszkvai egyetem kétszáz éve.
Szmirnov I.Sz., Lenin és a szovjet tudomány.
Tyihomirov M.N., M.V.Lomonoszov és az első oroszországi egyetem megalapítása.
Alekszandrov N.G., A törvényesség a szocialista társadalomban.

Ribakov B.A., Az orosz állam kezdetei /a krónikások elképzelései a 6-9.századi Oroszországról/.

KRATKIJE SZOOBSCSENIJA INSZTITYUTA SZLAVJANOVEGYENJE

13. szám.

Koroljuk V.D., Az 1654.évi perejaszlavi rada történeti előfeltételei.

Kompan J.Sz., Az ukrán nép 1648-1654. évi felszabadító háborújának jelentősége a lengyelországi antifeudális mozgalmak számára.

Kosztjuszko I.I., A lengyel demokrácia a 19.sz. első felében és az ukrán nép felszabadító mozgalma.

Sztyecjuk J.A., Az ukrán nép harca a nemesi- sztarsina felső réteg áruló politikája ellen. /1657-1658/.

Malcev A.N., Az orosz csapatok haditevékenysége Belorussziában és Litvániában 1655-ben.

Miller I.Sz., Az 1651.évi lengyelországi parasztmozgalmak forrásainak publikációjáról.

KRATKIJE SZOOBSCSENYIJA INSZTYITUTA VOSZTOVEGYENYIJA

1955. XII.

Tanulmányok a japán és a mongol nyelvről.

XIV.

Ivanova M.N., Nemzeti felszabadító mozgalom az iráni Azerbajdzsánban 1918-1920-ban.

Zahogyer B.N., Egy sirazi kereskedő a Volga-melléken 1438-ban.

Gataullin M.F., Irak gazdasági fejlődése.

Ahramovics R.T., UNESCO küldöttség Afganisztánban.

KRATKIJE SZOOBSCSENYIJA INSZTYITUTA ETNOGRAFII

1955. XXII.

Kusnyer P.I., Az orosz etnográfia történeti atlaszról.

Hayek J., A lengyel etnográfiai atlaszról.

SZOVJETSZKAJA ARHEOLOGIA

1954. XX.

Blavatszkij B.V., A rabszolgaság forrásai a Fekete tenger északi partjának antik államaiban.

Mandelstam A.M., A tadzsik nép kialakulásának néhány kérdése.

Blifeld D.I., A kamrás-sirokban történt közös temetkezések a Dnyeper középső vidékén a IX-X.században.

Bagyer O.N., A Bor II.telep a Káma mentén az ananyinok korát megelőző időből.

Könyvismertetés:

Zbrujeva A.V., A Káma-menti lakosság története az ananyinok

korszakban. /Materiali i isszledovanyja po arheologii SzSzSzR, No. 30./ M. 1952.

Erődítmények a régi Oroszországban. /Materiali i isszledovanyja po arheologii SzSzSzR, No. 31./ M. 1952.

XXI.

Moora H.A., Az észti nép etnogenezisének néhány kérdése az archeológiai leletek tükrében.

Trever K.V., A kusánok, chioniták és heftaliták a IV-VII. századi örmény források tükrében.

Kazsdan A.P., A VII-XI. századi bizánci városok,

SZOVJETSZKAJA ETNOGRAFIA

1955. 1. szám.

Porsnyev B.F., A tűzfejlesztés ősrégi módszeréről.

A szovjet etnográfia feladatai a tudományos-ateista propaganda terén.

Mihajlov G.I., Geszeriáda /A burját nép eposzájáról/.

2. szám.

Szalnyikov K.V., Az ananyinói kultúra eredetének kérdéséhez.

Bunak V.V., Az orosz nép antropológiai tanulmányozásának feladatairól és tervéről.

Nahodil O., J. Kramarik J., Néhány idealista áramlat a csehszlovák etnográfiában 1920 és 1940 között.

SZOVJETSZKOJE VOSZTOKOVEGYENJE

1955. 1. szám.

Rosztovszkij Sz.N., Az új nemzetközi helyzet Ázsiában.

Maszlennyikov V.A., A Kínai Népköztársaság gazdasági rendszere.

Mitbrejt B.A., A Kínai Népköztársaság 5. évfordulója.

Berdnyik P.P., A Mongol Népköztársaság 30. évfordulója.

Az orientalisztika a Lengyel Népköztársaságban.

Megjegyzések a cseh orientalisztikáról.

Tyhvinszkij Sz.L., A XXIII. nemzetközi orientalista-kongresszus Cambridgeben.

Kritika és könyvismertetés:

Válogatott dokumentumok Kína újkori történetéből. Peking, 1954. 830 l.

Hurewitz J., Middle East dilemmas. The background of United States policy, New York. 1953. 262 l.

F O L Y Ó I R A T S Z E M L E

A N É P I D E M O K R Á C I Á K O R S Z Á G A I B Ó L .

NARODNIJ KITAJ

1955. 1. szám.

Kína az új győzelmek útján.

Hou Tö-cseng, A bányászat az ország iparosításáért.

Kuo Zsung, Eredményeink és a jövő tervei.

Jan Csing-jao, A Kínai Népköztársaság államszervezete.

Liu Ko-jin, A kínai nép ellenségeinek agresszív megegyezése. /1954.dec.2. - az USA és a Csan-kaj-sek tárgyalása/.

2. szám.

Vang Csing-cse, A felhalmozás utjai az ország iparosításához.

Cou Csüan, A kínai nép győzelme 1954-ben az áradással szembeni harcban.

Fen Ven-lan, A kínai nép imperializmus és feudalizmus elleni harcának száz éve.

3. szám.

Teng Cö, Háziipari szövetkezetek az új Kínában.

Tung Hao-csuan, A pekingi pedagógiai intézet.

4. szám.

Kína Népi Politikai tanácskozó testülete.

Jang Csung-csien, A kínai tudósok sikerei a paleoantropológia területén.

5. szám.

Szung Csing-ling, A nemzetközi viszonyok új, magas típusa. /A szovjet-kínai barátsági szerződés ötödik évfordulójára./

Co Szung-fen, Kínában a nők az állam aktív építői.

Sze Szing-jan, A tajping forradalom. /1851-1864./

6. szám.

Kuo Mo-zso, A kínai nép határozott fellépése az atomfegyver használatára ellen.

Aj Lan, Fejlődik és erősödik a barátság Kína és India között.

Csu Csi-szin, Az új pénz kibocsátása - a kínai nép új pénzügyi és gazdasági győzelme.

Sze Szing-jao, A tajping forradalom. /folyt./

7. szám.

Tung Pi-vu, Szun Jat-szen halálának 30 éves évfordulója.

Csiang Po-csiang, Szun Jat-szen a nagy kínai forradalmi demokrata.

Jang Pej-szin, A Kínai Népköztársaság pénzügyi rendszere.
Csou Vej-pin, Az első tudományos népszámlálás Kína törté-
netében /1953-54/

Paj Sou-ji, Kereskedelmi baráti kapcsolatok a kínai nép és
az arab országok között.

8. szám.

Harc az összkínai pártkonferencia határozatainak végrehaj-
tásáért.

Zsuan-seng, Kína mezőgazdaságának szövetkezetesítése a győ-
zelemhez vezető úton.

Csen Ming-ta, A hatalmas kínai fal.

Melléklet: A kínai Kommunista Párt összkínai konferenciájá-
nak határozatai /1955.márc. 21-31./

9. szám.

Liu Ning-ji, A dolgozó nép jólétének biztosításáról.

Csu Ci-szin, A Kínai Népköztársaság első ötéves tervének
alapvető feladatai.

Liang Szi-ji, Az amerikai és csankajsekista katonák gaz-
tettei Tacszen szigetén.

Tai Jan-nan, Harcban az acélért. /A Tianzinszkói vasgyár-
ban/.

Vej Csüe, Mégegyszer a kínai írás reformjáról.

10. szám.

Jang Hszian-csen, Lenin tanítása az átmeneti szakaszcól.

Ho Cseng, A bandungi történelmi jelentőségű konferencia.

Fej Haziao-tung, Kína nemzeti kisebbségeinek útja a fel-
virágzás felé.

Li Cjun, A kínai fametszet-művészet új sikerei.

Hszüe I-Juan, Módosítások a Kínai Népköztársaság adminiszt-
ratív szervezetében.

11.szám.

Li Csuang, A gabonatermékek tervszerű felvásárlásáról és
elosztásáról.

Kang Ko-csing, Állami gondoskodás a gyermekekről az új Kíná-
ban.

Fu Mao-csi, Kína nemzeti kisebbségeinek nyelvei, irodalmi
általános megbecsülésnek örvendenek.

Lju Kaj-csü, A kínai kultúra nagyértékű emlékei.

Csen Csing-hua, Az 1898-as kínai reformmozgalom.

12. szám.

Csu Ji, A népgazdaság tervszerű fejlődéséért és újjászerve-
zéséért.

Zsen Hszie, A szovjet Hadsereg a kínai nép barátja.

Bang Csi-jüan, A kínai emigránsok kettős állampolgárságának ésszerű megoldása.

NOWE DROGI

1954. 12.szám.

Erősítsük meg a népi jogrendet.

Ruminski B., Vegyi iparunk fejlődésének utjai.

Tatarkówna - Majkowska M., A munkásosztály konkrét munkával erősíti a munkás-paraszt szövetséget. /A lódzi vajdaság és Lódz város tapasztalataiból./

Kaim F. - Sawick E., Kohászatunk élenjáró tapasztalatainak elterjesztéséért.

Lapter K., A békés együttélésről.

Badura W., Hogyan vezeti a párt a grójeci kerületben a Lengyel Ifjusági Szövetséget.

Hinz H. - Mrówczyński T., Lapok az ésszerű világnézetért folytatott harc történetéből. /XVIII.századi filozófusok írásainak újabb válogatott kiadásairól./

1955. 2.szám.

Morawski J., A Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának III.Plénuma.

Drozniak E., Az államapparátus olcsóbbá tétele és megjavításának utja.

Infeld L., Az atom-korszak a népi Lengyelországban.

Dewitz W., Az uttörő munka megjavításáról.

Rasinszki J., Több figyelmet a mezőgazdasági ismeretek propagálására.

Minc B., Harc a nemzeti jövedelem fejlődéséért és helyes elosztásáért a népi Lengyelországban.

4. szám.

Skrezewski S., A Lengyelország és a Szovjetunió között kötött történelmi jelentőségű egyezmény tizedik éve.

Lenin születésének 85. évfordulóján.

Kowalski J., Lenin eszméi - utmutatás a lengyel munkásmozgalom számára.

Zawadzki S., Lenin a tömegek részvételéről az állam vezetésében.

Prawdzie Cz., A nehézipar nemzetgazdaságunk fejlődésének alapja.

Tomorowicz B., A nemzetek fokozzák a békeharcot.

Paszt A., Nyugat-Németország a párizsi szerződések ratifikációja után.

Okecki St., A 2 Lengyel Hadsereg győzelmes harcának tizedik éve.

5. szám.

Lachs M., A varsói konferencia.

Jaworska H., A Lengyel Egyesült Munkáspárt II. kongresszusa határozatainak gyors és sokoldalubb megvalósításáért.

Swiatkowski H., A Lengyel Népköztársaság igazságszolgáltatása a népi jogrend megerősítéséért vívott harcban.

Lesz M., A műszaki tudományok új fontos feladatai.

Jakubowski J.Z., Friedrich Schiller.

Kozlowski A., Az 1905. júniusi fegyveres felkelés Lódzban.

Zukower H., Egy tanító naplójából.

Huber H., A politikai iskolák I. évfolyama számára kiadott tankönyv ügyében.

Kwas W., Néhány megjegyzés a politikai iskolák II. évfolyamának tankönyvéről.

Brzezinski L., Az alapfoku falusi párttanfolyamok tankönyvéről.

KWARTALNIK HISTORYCZNY

1954. 4. szám.

Jablonski H., Pomeránia történetének új szemléletéről.

Pawlowski I., Forradalmi mozgalom a Varsói Katonai Körzet katonái között 1905-ben.

Rodzinski W., Próbálkozások a polgárháború kirobbantására Kínában az amerikai imperializmus által./1945 augusztus-december./

Sreniowska K., Stanislaw Zakrzewski nézetei a lengyel állam és a lengyel nemzet kialakulásáról.

Wisniewski J., A kapitalista układ elemeinek a kialakulása a nyugat-pomerániai mezőgazdaságban a XVIII. században.

Wielopolski A., A termelő erők és a társadalmi viszonyok fejlődése Nyugat-Pomeránia mezőgazdaságában a XIX. század első felében.

V i t á k :

Kiersnowski R., A Nyugat-Pomeránia állami szervezete kezdeti kérdésében.

Wyczanski A., A nemesi majorság Lengyelországban a XVI. században.

1955. 2. szám.

Kula W., A Mickiewicz - év.

Poppe A., A nemesi forradalmiság haladó historiográfiájának forrásainál - Zorian Dologa Chodakowski.

Gentzen F.H., A porosz uralom alatt álló lengyel terület a januári felkelés idején.

Knapowska W., A Lud Polski /Lengyel Nép/ - Forradalmi Csoport Londonban.

Piekarczyk S., Néhány megjegyzés a lengyel nép kialakulásáról és fejlődéséről.

Vitacikkek:

Kulczycki J., A periodizációs ismérvek rendszerének kérdése vagy a történeti fejlődés törvényszerűségei és sajátosságai.

Moszczenska W., Szűk szakterület-e a történetírás története?

Budzyk K., A kultúra kérdése a Lengyelország története c. tankönyvben.

Krónika:

Stebelski A., A III. módszertani levéltáros-konferencia.

Kersten K., A fiatal történészek ülészsaka.

Michalkiewicz S., A szovjet történészek kutatásai az oroszországi belső piac kialakulásáról a kapitalista viszonyok kialakulása idejében.

A szovjet tudományos élet eseményei.

Thiele G., Németország történetének muzeuma.

Sachs I., Az Egyesült Államok politikája a latinamerikai országokkal szemben.

PRZEGLAD HISTORYCZNY

1954. 4. füzet.

Dziwulski St., Varsó urbanisztikai átalakulása a tíz év alatt.

Grochulska B., Varsó lakosságának statisztikája a XVIII. század második felében.

Wójcik Z., Lengyel-tatár rivalizálás Ukrajnáért 1660/1661-ben.

Michalski J., A céhellenes politika kérdései Stanisław August idején.

Galos A., Németország uralkodó osztályainak álláspontja a lengyel-kérdésben./1894-1914/

Gassowski J., Manteuffel T., Tomaszewski Z., Beszámoló az 1953 május 7. és május 30. között folytatott kutatásokról Opatowa koraközépkori településhelyei és román építészeti emlékei felett.

Rostworowski E., Potoczki Szczesny és Rzewuski Seweryn levelezése 1788 és 1796 között.

Złotorzycka M., Padlewski Zygmunt levelezéséből.

Złotorzycka M., Szwarc Bronisław a biłystoki kerület helyzetéről az 1861-es esztendőben.

Grygier T., A lengyelség mozgalmainak a kérdéséről Warmiában és Mazur vidékén 1920-1923 között.

Wronski Stanisław., Az 1939-es Lengyelország ellenes imperialista agresszió kérdésében. /vitacikk./

1955. 1-2. szám.

Pietrzak-Pawlowska I., A gazdasági pangás a Lengyel Királyságban és az 1904. évi forradalmi válság elemei.

Najdus W., A galíciai burzsoá-demokratikus mozgalom alapja az 1905-7-es forradalom előestéjén.

Zarnowska A., A varsói proletariátus az 1905-7-es forradalomban /1905 október-december/.

Molenda J., A cárizmus és a birtokos osztályok az 1905-7-es forradalom elleni harcban a lengyel falun.

Zarnowski J., Az 1905.évi iskolai sztrájk történetéből.

Dunin-Wasowicz K., A földbirtokosok és a gazdag parasztság szövetségének történetéből Galiciában /1907-1914/.

Zientara B., Az oroszországi manufaktúrák gazdasági szerkezetének kérdéséről /vitacikk/.

SPRAWY MIĘDZYNARODOWE

1955. 1. szám.

Verax, 1954/1955 fordulóján.

Lychowski T., A világ gazdasági helyzete 1954-ben.

Nasielski A., Az új Wehrmacht arculata.

Dorosz K., 12 nap a második világháború kitörése előtt.

2. szám.

Verax, Hónapról - hónapra.

A nemzetközi helyzet néhány problémájáról.

Jaworznicki B., A német fegyverkezés ellenőrzése az első világháború után.

Sidor K., Az olaszországi sztrájkmozgalom jelentősége.

Palme Dutt R., Terror Iránban.

3. szám.

Verax, Hónapról - hónapra.

Artymowska Z., Az amerikai atompolitika bűvös köre.

Durand G., A londoni és párizsi szerződések kulisszatitkai.

Tomala M., Az újrafelfegyverzés következményei Nyugat-Németország gazdasági élete számára.

Szeminski A., A hamis mérlegek mesterei.

5. szám.

Európa biztonságáért és a világ békéjéért.

Verax, Hónapról - hónapra.

Lachs M., Az "erőpolitikáról".

Lessel R., "Egység", amely a gazdasági érdekek ellentéte.

Nagórski W., Harc az atomenergia békés alkalmazásáért.

Jaworznicki B., Pilsudski kievi hadjárata.

A hitleri külügyminisztérium dokumentumaiból.

EKONOMISTA

1955. 1.szám.

Markowski S., A mezőgazdasági termelés fejlődése a Népi Lengyelországban.

Rachwalski J., A textilipar fejlődése a Népi Lengyelországban.

Minc B., A szocialista társadalom nemzeti jövedelmének elméletéről.

Dziewicka M., A mezőgazdaság hanyatlásának kérdése a kapitalista Lengyelországban.

Stanczyk M., Az agrártulnépesedés a kapitalista Lengyelországban.

Eaton J., Keynes követőinek "baloldali" elméleteiről.

Tomala M., A nyugatnémet monopóliumok gazdasági terjeszkedésének ujjaszületése.

Boczar K. - Cholaj H., A szocialista kereskedelem szerepe és feladatai a Népi Lengyelországban.

Zienkowski L., Kutatások a nemzeti jövedelem kiszámításának módszeréről a Statisztikai Főhivatalban.

Chlebowczyk A., A munkatermelékenység tartalékaira vonatkozó kutatások a Lengyel Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetében.

Maroiniak Z., A Lengyel Tudományos Akadémia pomerániai ülészakának tárgyalásaiból.

Grabski A., Megjegyzések a falusi kereskedelem fejlődéséről a poznańi vajdaságban.

2. szám.

Lenin közgazdasági tanításairól.

Sadowski W., Befektetések és az állandó vagyon bővített újratermelése a szocialista gazdasági életben.

Rakowski M., Harc a gazdasági hatékonyság növeléséért és a népgazdaság arányai.

Manteuffel R., A munkatermelékenység meghatározásának problémája a mezőgazdaságban.

Kierczynski T., A szocialista állami költségvetés elméletének néhány kérdése.

Sachs I., Megjegyzések Latin-Amerika gazdasági szerkezetéről.

Lipinski E., Stefan Garczynski - a század korszak közgazdász.

Grabowski Cz., Megjegyzések a lengyel lakosság pénzbeli jövedelmeiről és kiadásairól 1953-ban.

Orlowski M., Tájékoztató a Lengyel Közgazdasági Társulat 1954. évi munkájáról.

MYSŁ FILOZOFICZNA

1955. 1.szám.

Morawiecki W., A szocialista és kapitalista államok békés együttélésének lehetőségéről.

A lengyelországi filozófia és társadalmi gondolkodás haladó hagyományaiából.

Szyfman L., Jędrzej Śniadecki mint materialista természet-tudós.

Ogonowski Z., A Lengyel Testvérek filozófiai és társadalmi ideológiája.

Andrzej Wyszowaty a hit és az ész viszonyáról.

Az imperializmus ideológiai arculata.

Kolakowski L., A "személy jogai" az ember jogai ellen. A "keresztény perszonalizmus" igazi értelme.

Bauman Z., A "manager-társadalom" mítoszától az agresszió és diverzió apológiájáig.

Rosen H., A vallástudományi kutatások folytatásának szükségességetéről.

Krónika:

Wesolowski W., A dialektikus materializmus új szovjet tankönyvének vitája.

Plawuszeszka R., Vita a lengyelországi filozófiai front tevékenységéről.

A Lengyel Tudományos Akadémia Filozófiai Bizottságának munkájából.

2. szám.

Widerszpil S., A szocialista állam politikája és a gazdasági jogok.

A filozófia és társadalmi gondolkodás haladó hagyományaiából.

Litwin J., Mably és az antifeudális táboron belüli ellentétek /vitacikk/.

Libera Z., A dialektikus és történelmi materializmus és a szaktudományok előadásának szorosabb kapcsolatáért.

Skwarczynska S., A dialektikus és történelmi materializmus egyetemi oktatásáról.

Katz H., A marxizmus keletkezésének történelmi feltételei.

Krónika:

A filozófiai tanszékek munkájából.

Wojnar J., Konferencia a haladás ismervéről a történelemben. Vita az anyag fogalmáról.

NOVÁ MYSŁ

1955. 1.szám.

A leninizmus eszméinek nagy ereje.

Harcos és hatékony szatiráért.

Pavlu B. - Goldmann J., Az új technika bevezetése és kihasználásának megjavítása - a munkatermelékenység növekedésének döntő tényezője.

Svoboda K., Az egységes földművesszövetkezetek gazdaságának néhány kérdéséhez.

Trofimov P. - Borev J. - Vanszlov V. - Szkatyerscsikov V., A marxista-leninista esztétika elvei.

Myslivecek F., Mi a mezőgazdasági vásárok jelentősége.

Könyvismertetés:

Udalcov I.I., A nemzeti és politikai harcok történetéből Csehszlovákia 1848-ban. Praha 1954. /Ism. A. Klima./

2. szám.

Állítsuk az atomenergiát az emberiség és a béke szolgálatába.

Halaxa V., Az önköltség színvonala - a szocialista társadalom gazdaságosságának mutatója.

Drozda M., A szovjet írók második összszövetségi kongresszusa.

Matousková J., A társadalmi és egyéni érdekek összekapcsolása az egységes földművesszövetkezetekben.

Penkava Z., A spartakiád előkészítése során erősítsük meg az ideológiai munkát a testnevelésben és a sportban.

Sepilov D., A párt általános irányvonala és a marxizmus vulgarizálói.

Az első orosz forradalom 50 éve. /Tézisek./

3. szám.

Küszöböljük ki a mezőgazdaság elmaradásának okait.

Fokozzuk a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség aktivitását a szocializmus felépítéséért folytatott harcban.

Reznicek J., Az önálló gazdasági elszámolás érvényesülése iparunkban.

Boguszak J. - Bystrina I., A szocialista törvényesség megerősítése fontos feladat a szocializmus építésének jelenlegi szakaszában.

Cvekl J., A tudományos és vallásos világnézet ellentétéről.

Foster W.Z., A fasiszta tendenciák erősödése az USA-ban.

Berlioz J., A Francia Kommunista Párt harca Németország újrafelfegyverzése ellen.

Flek J., A munka díjazása az egységes földművesszövetkezetekben.

Gottwald K., Művei. 4. köt. Praha 1954. /Ism. V. Lastovka./

Dokumentumgyűjtemény az 1920. decemberi sztrájkokról. Praha 1954. /Ism. Z. Kárník. - A kötet hasznos, de hosszabb bevezetés kellene hozzá./

4. szám.

Fokozzuk a szocialista építés feladatainak teljesítéséért folytatott politikai agitációt.

Jovosuk M., A leninizmus - az orosz és a világkultura legnagyobb vívmánya.

Sik O., A szocializmus gazdasági alaptörvénye és a tervszerű fejlődés törvénye felhasználásának fő problémái nemzetgazdaságunkban.

Auerhan J., A mezőgazdasági kisárutermelés néhány kérdéséhez.

Jindra J., A Német Demokratikus Köztársaság - a csehszlovák nép hű barátja és szövetségese.

Könyvismertetés:

Bárta D., Az 1920. évi decemberi általános sztrájk. Praha 1953. /Ism. K.Gajan. Jó könyv, bár nem sikerült teljesen válaszolnia minden fontos kérdésre./

6. szám.

A békéért és az európai kollektív biztonságért folyó harc új szakasza.

A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetőségének határozata az 1955-1956. évi pártoktatásról.

A SZKP KB mellett működő Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézet anyagai.

V.I.Lenin új cikkei.

Csehszlovákia Kommunista Pártja történetének helyzetéről és feladatairól.

Komenda B., A nehézipar - a szocialista építés alapja.

Preininger M., Alapvetően fokozzuk a gépállomások feladatát a mezőgazdasági termelés fejlesztésében.

Hájek J., A kommunista alakja mai prózairodalmunkban.

Reiman P., Friedrich Schiller - a szabadság és a népek testvériségének költője.

Hronsky M. - Rázga V., Néhány helytelen nézet az életszínvonal emelésének politikájáról.

Könyvismertetés:

Koralka J. - Koralková K. - Ruzicka K., Megjegyzések Csehszlovákia történetének tankönyveiről.

7. szám.

Neveljünk szüntelenül a kommunista erkölcs szellemében.

A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetőségének határozata az általános műveltséget nyújtó iskoláztatás színvonalának emeléséről és további fejlődéséről.

Machacová-Dostálová B., A mezőgazdasági termékek felvásárlásában felvetődő sürgős feladatokról.

Soják V., A csehszlovák-lengyel barátság - a béke biztos támasza.

Klofác J., A szociáldemokratizmus ellen folyó jelenlegi harc néhány kérdéséhez.

Miller R., Az osztrák államszerződés megkötése - jelentős lépés az európai béke megszilárdításában.

Lér L. - Preisler J., Mi a jelentősége a felhalmozási terv teljesítésének a dolgozók életszínvonalának emelése szempontjából.

Koca V., Miért függ az árleszállítás politikájának megvalósítása a munka termelékenységének növekedésétől?

Az elvtelen kritika sem az olvasót, sem a költőt nem segíti.

Könyvismertetés:

Lastovka V. - Ungerman Z. - Tomis R., A plzei kerületi munkásmozgalom történetéről szóló munkák.

Solle Z., Népszerű kiadvány a munkásmozgalom kezdeteinek történetéből. /A XIX.sz. utolsó harmadának munkássajtójából válogatott írások./

STUDIA W CZESNOSREDNIOWIECZNE

III. köt.

Tymieniecki K., A korai középkori kézművesség szervezete és a lengyel városok keletkezése.

Kiersnowski R., "Klodona" - Klodzien, koraközépkori pommerániai telep.

Jazdzewski K., A Gdanskban 1948-1952 folytatott régészeti kutatások általános eredményei.

Kocka W. - Ostrowska E., A Wroclawban 1949-1951. folytatott ásatások.

Nadolski A., A koraközépkori Leczyca területén folytatott kutatások.

Krónika:

A lengyel állam kezdeteire vonatkozó kutatások vezetése.

CESKOSLOVENSKY CASOPIS HISTORICKY

1954. 4.szám.

Gosiorovsky M., Az 1944. évi Szlovák Nemzeti Felkelés.

Novotny J., Adalék néhány népi származásu felvilágosító szerepének kérdéséhez a cseh nemzeti megújulás kezdetén.

Mésáros J., Adalék a feudális maradványok jellegének megmagyarázásához Szlovákiában 1848 után.

Bradác Z., Az 1924. év jelentősége a Csehszlovák Kommunista Párt történetében.

Vrbová P., Adalék a gépgyártó ipar keletkezésének kérdéséhez a cseh tartományokban.

Krónika:

Pesa V., Vita a morvaországi munkásmozgalom fejlődésének kérdéseiről.

Kodedová O., Az első orosz forradalom 50. évfordulója.

Vita a népi demokratikus Csehszlovák Köztársaság történetének téziseiről.

1. szám.

A Ceskoslovensky casopis historicky harmadik évfolyama.

Macek J., A nemzetiségi kérdés a huszita forradalmi mozgalomban.

Snejdarek A., Németország egysége megbontásának kérdéséhez a bonni különállam létrejötte előtti időben.

Koralka J., Hogyan lett a csehszlovákiai német nép a fasiszmus zsákmánya.

Stanek I., A Vatikán, a szlovák néppárt és az un. szlovák állam szövetségese.

Teichová A., A képviselőház tagjainak fizetett tevékenységéről az 1929-1935. választási időszakban.

Krónika:

Pesa V., Vita a morvaországi munkásmozgalom fejlődésének kérdéseiről.

Kladiwa J., A Csehszlovák Kommunista Párt történetének tan-
széke a Károly-egyetem filozófiai - történeti karán.

Cerny B., Beszélgetés a Ceskoslovensky casopis historicky
olvasóival.

ARCHEOLOGICKE ROZHLEDY

1955. 1.szám.

Filip J., J. Eisner akadémikus 70 éves.

Perina Z., A Slavnik-birodalom nyugati határai.

Rataj J., A régészeti intézetek 9. munkakonferenciája Prágában.

2. szám.

Buchvaldek M., Adalék a zsinóros kerámia osztályozásához Csehszországban.

Előadássorozat az új csehszlovákiai leletekről.

SLEZSKY SBORNIK

1954. 4. szám.

Macurek J., A kysucei és cadcai vlach település és összefüggése Tesinnel.

Chylik J., A sziléziai cukorgyárak.

Grobelyny A., Az ostravai kohómunkások bér- és sztrájkharca 1905-1907-ben.

Myska M., Adalék a sziléziai táncok 1844. évi felkelésének visszhangjához.

Bartos F.M., Komensky és Abranam Frankenberg.

Privratsky A., Hlucin város 1728. évi urbárium.

Kühndel J., V.Prasek terve a Városi Levéltár c. folyóirat kiadására. /1905./

IUPTA DE CLASA

1955. 1. szám.

A demokrácia és szocializmus táborának erői legyőzhetetlene-
nek.

Voicu S., Lenin szövetkezeti terve értékes utmutatás a szo-
cializmus építéséhez a Román Népköztársaságban.

Petrescu M., Lenin harca a proletárpárt szervezeti alapjai-
nak megteremtéséért. /Művei 7. kötete./

Cherestesiu V., Az első orosz forradalom hatása a romániai
forradalmi mozgalomra.

Onescu A., Javítsuk meg a káderek kiválasztását és elosztá-
sát.

3. szám.

A szocialista munkaverseny nagy erő az ötéves terv utolsó
éve feladatainak teljesítéséért folytatott harcban.

Gulian C.I., A szocialista erkölcs kialakulása a Román Népköztársaságban.

Georgescu T., A népi erők 1945 március 6-án aratott győzel-
mének 10. évfordulója.

Brucan S., A tőkés országok közötti ellentétek kiéleződése.

Csupor L., A Magyar Autonóm Terület pártszervezeteinek mun-
kája az élenjáró mezőgazdasági módszerek terjesztése és
alkalmazása terén.

A MDP KV határozata a politikai helyzetről és a párt fel-
adatairól.

Dules M., A tulajdonformák a Román Népköztársaságban.

4. szám.

A leninizmus - a béke, a demokrácia és a szocializmus győ-
zelméért vívott harc nagy zászlaja.

Sugar E., 30 éve jelent meg Lenin "Baloldaliság - a kommu-
nizmus gyermekbetegsége" c. munkája.

Rossi F., Olaszország a monopóliumok iga alatt.

Dolgu Gh., V.I. Lenin az imperializmus történeti helyéről.

Rachmuth I., Hogyan folyik le az újjátermelés a kisáruter-
melésben.

Nita I., Az alapszervi pártcsoportokról.

5. szám.

A varsói konferencia történelmi jelentősége.

A dolgozók jóléte emelésének utja.

Burtan F. - Enache V., A nehézipar az egész nemzetgazdaság
fejlődésének alapja.

Manea I., A német fasizmus felett aratott történelmi jelen-
tőségű győzelem egy évtizede.

Chepes Gh., A munkásosztály és a parasztság szövetségéről szóló lenini tanítás.

Foglalkozzunk többet a párt, az állami és a gazdasági kérdések oktatásával.

PROBLEME ECONOMICE

1955. 4. szám.

V.I.Lenin - a közgazdaságtudomány korifeusa.

Varga V.A., V.I.Lenin "A nemzeti és gyarmati kérdésről szóló tézisek vázlatja" c. munkájáról.

Dumitru V., A nehézipar szerepe a szocializmus anyagi termelési alapjának felépítésében a Román Népköztársaságban.

Rachmuth I., A földjáradék marxista elmélete.

Sateles T., Az USA tőkekivitele - a nyersanyagforrások megszerzésének eszköze.

Brincu Z., A nemzeti jövedelem a kapitalizmusban.

Anghel E., A nehézipar fejlődése a Csehszlovák Köztársaságban.

5. szám.

A gazdasági és politikai fejlődés két vonala a második világháború után.

Az önköltségcsökkentés - a dolgozók életszínvonala emelésének fontos tényezője.

Kohn H., Az objektív gazdasági törvények tendencia jellege.

Casevschi E., Az infláció aktuális mozzanatai a tőkés országokban.

Sabin C., A szocialista újratermelésről.

Dan P., Polgári közgazdászok a proletariátus anyagi helyzetéről a tőkés országokban.

A tőkés kizsákmányolás a "Dermata" gyárban. Szerk. H.Kohn és Keszi S. Bucuresti 1954. /Ism. I.Adam./

6. szám.

Voicu M., A szocialista munkaverseny - az ipari terv minden jelzőszám szerinti teljesítésének fontos emeltyűje.

Pascovschi V., A mezőgazdasági termelés területi megoszlásának néhány mozzanata.

Ianovici N., Románia megrablása a burzsoá-földesuri uralom alatt a külkereskedelem útján.

Stroja L., Ázsia és Afrika népeinek harca a gyarmati rendszer ellen.

Zaharescu B., A mezőgazdaság szocialista rendszere.

A tőkés országok gazdasági helyzete 1954-ben.

NOVO VREME

1955. 1. szám.

A leninizmus eszméi megvilágítják a népeknek a kommunizmus-hoz vezető útját.

Sztojkov Sz., Hazafiság és proletár-internacionalizmus.

Hadzsiniokolov V., Az első orosz forradalom és a "szűk szocialisták" pártja.

Ruszinov Sz., Az aktiva - a pártbizottságok támasza.

2. szám.

Atanaszov Ja., Periodikus gazdasági válságok és a jelenlegi válságjelenségek a kapitalista országok gazdasági életében.

Szorokin G., A népgazdaság tervezésének tudományos alapjai.

Radev J., Montesquieu társadalmi-politikai nézetei.

Csarkcsiev A., A népi demokrácia fejlődésének két szakasza nálunk.

Könyvismertetés:

Ivanov V., Georgi Dīmītrov műveinek 10. kötete.

3. szám.

Valov I., A BKP stratégiai jelszavai a parasztkérdésben.

Polikarov A., - Mitrani L., Az atomenergia és felhasználása.

Mihajlov Cs., A munkabér a szocializmusban.

Bucsakcsiev P., - Ruszev P., A pártkáderek marxista-leninista nevelése a tirnovói körzetben.

4. szám.

A munkás-paraszt szövetségről szóló lenini tanítás a BKP hatalmas fegyvere a szocializmus építésében.

Angelov Sz., Lenin a néptömegek alkotó szerepéről a szocialista építésben.

Pavlov T., A tipikus kérdéséhez a valóságban és művészi tükrözéséről a művészetben.

Natan Zs., A politikai gazdaságtan új tankönyve.

Grigorov M., A Párt harcossajtószerve. /A Rabotniceszko Delóról./

5. szám.

Zsoltov A., A szovjet nép világtörténelmi jelentőségű győzelme.

Ruzs I., Három antifasiszta költő. /Hriszto Jaszenov, Geo Milev, Szergej Rumjancev./

A Párt szervezeti szabályzata néhány pontjának helyes alkalmazásáról.

Ázsia és Afrika népeinek nagy sikere a békéért és a nemzetközi együttműködésért vívott harcban.

1955. 6.szám.

Mateev E., Az ujratermelés kiszélesítése a szocialista fejlődés mostani szakaszában.

A filozófia időszerű kérdései.

Kolarov P., A társadalmi munka jellege a szocializmusban.

Doncsev K. - Panov Sz., A népi hatalom tíz éve.

Dimitrova Sz., Todor Petrov válogatott műveiről.

ISZTORICSESZKI PREGLED

1955. 1.szám.

Vlahov T., A török-bolgár viszony 1913-15-ben.

Primov B., A bogumilok társadalmi és politikai nézeteinek kérdéséhez.

Sarova K., A plovdivi pártszervezetnek az opportunistáktól való megtisztítása 1901-ben.

Cvetkova B., A török feudalizmus és a bolgár nép helyzete a XIX.század elejéig.

Könyvismertetések:

Sztoicsev I.K., A Hriszto Botev bibliográfia.

Miatev P., A Hriszto Botev Intézet Értesítőjéről.

Szemle:

Angelov D., Konstantin Jireček és művei.

Dimitrova E., Az-Állami Levéltár dokumentumanyaga.

2. szám.

Dimitrov Sz.A., A csiflikgazdálkodás a XIX.század 50-70-es éveiben.

Petrov P., A Bulgária és a római egyház közötti viszony 1204-ben és a negyedik kereszteshadjárat.

Sztojanov M., Kelet Rumélia alkotmányának kidolgozása.

Koszev D., A történettudomány eredményei a Román Népköztársaságban.

Tivcsev P., Az orosz és szovjet bizantinológia eredményei a "Földtörvény" és a benne tükröződő agrárviszonyok kutatása terén.

3. szám.

Bozsinov V., A népi demokratikus Bulgária részvétele a hitleri Németország elleni háborúban.

Todorova C., A forradalmi ifjumunkás-mozgalom kezdete.

Karateodorova K., Két kiadatlan dokumentum Sztefan Karadzsa életrajzához.

Mavrodinov N., Preszlav leírása Joan Exarch "Sesztodnev" című munkájában.

Venedikov I., A kelta betörés hazánk földjére az i.e.III. században a régészeti anyag megvilágításában.

Hrisztov H., Új dokumentumok Georgi Dimitrov életrajzához.

Birman M.A. - Valev L.B., A bolgár történészek folyóiratának 1954. évfolyama. /A Voproszi Isztorii 1955. 4.sz.-ból./

Rajbojnikov A.Sz., Thrákia néhány új tudományos munkában.

Koszev D., A kétkötetes "Bulgária története" megvitatása a Szovjetunióban.

Djankov D., A szófiai, szamokovi és dupnical /sztanke dimitrovi/ városi tanácsok levéltári állagaiból.

EINHEIT

1955. 1.szám.

A jelenlegi legfontosabb gazdasági feladatok a Német Demokratikus Köztársaság mezőgazdaságában.

Schmidt M., Néhány megjegyzés a takarékosági rendszabályok végrehajtásához.

Abusch A., A népi kultúra felépítésének problémája és perspektívái. /A kulturpolitika problémáiról az új szakaszban./

Streisand J., "Marx-Engels-Lenin-Sztálin - A német történelemhez" c. mű II.kötetének megjelenéséhez.

Verner P., A munkások bér- és sztrájkharcainak tanulságai Nyugat-Németországban.

Fricke D., Az 1905-07-es orosz forradalom hatása a német munkásmozgalomra.

Kritika és könyvszemle:

Norden A., Berlin és Moszkva között, Berlin. 1954. /Az 1917 és 1921 évi német-szovjet kapcsolatokról./ Ism. Puls, P./

Schaff A., Az igazság marxista elméletének néhány kérdéséhez. /Ism. Polzin M./

Puls P., Német-szovjet kapcsolatok az 1917-21-es években.

2. szám.

A Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetje Elnökségének rendelkezése a Szovjetunió és Németország közötti hadiállapot beszüntetéséről.

A szovjet kormány nyilatkozata a német kérdésről.

Gazdaság és politika a párt munkájában.

Koenen W., A prágai konferencia jelentősége.

Neumann O., Németország Kommunista Pártjának hamburgi kongresszusa.

Grünstein H., A Szovjet Hadsereg - a német militarizmus legyőzője.

Bredel W., A szovjet írók II. Összövetségi Kongresszusa.

Foster W.Z., A fasiszta irányzatok élesedése az USA-ban.

Kritika és könyvszemle:

Hampicke E., Értékes hozzászólás a munkatermelékenység kérdéséhez. /Behrens F.: Tanulmány a munkatermelékenység, érték és a termelés önköltsége közötti összefüggésről c. Berlinben, 1954-ben megjelent munkáról./

3. szám.

A politikai gazdaságtan tanulmányozása - pártunk és kormányunk gazdasági politikája megvalósításának fontos feltevése.

Schlemm H., J.V. Sztálin műveinek 12. kötete német nyelven.

Kopitz G., A kereskedelmi szervek feladatai a szocialista ipar és a parasztgazdaságok közötti kapcsolatok megerősítésénél.

Klaus G., Kant filozófiájával való visszaélés az imperialista háborús készülődés szolgálatában.

Az internacionalizmus lenini eszmájének nagy ereje.

Rossmeyr R., A Kínai Népköztársaság alkotmánya - a szocialista építő állam alap törvénye.

4. szám.

Lenin - a szovjet állam megteremtője.

Verner P., A párizsi szerződés ratifikálása után.

Wendt E., Lenin Műveinek német kiadásához.

Hager K., Világnézetünk tudományos-atheista jellegéről.

Reinhold O., Egy lépés előre. Tudományos konferencia a kapitalizmusból a szocializmusba való átmeneti időszakról a Német Demokratikus Köztársaságban.

Lendle O., A dialektikus materializmus a közgazdasági al tudomány elleni harcban.

Classen H., A nyugatnémetországi szakszervezeti mozgalom helyzetéről.

Diehl E., Németország Kommunista Pártjának története.

Scheinmann M.M., Kritika és bibliográfia
A Vatikán a második világháborúban. Berlin, 1954.

5. szám:

A felszabadítás napja.

Behrens Fr., Miért kell a munkatermelékenységnek gyorsabban nőni a béréknél.

Benjamin H., Család és családjog a Német Demokratikus Köztársaságban.

Kaufmann H., "Mert ő a miénk volt!" - Friedrich Schiller halálának 150. évfordulója, 1955. május 9.

Lawonn K., A nyugatnémet parasztság a monopolisták és junkerek elnyomása alatt.

Grosse Fr., A tíz éve felszabadított Csehszlovák Köztársaság.

Lavrov V., A Szovjetunió költségvetése. /A "Kommunist" 1955, 3. számában megjelent cikk nyomán./

Konzultáció
Reinhold O., A marxi értéktöbblet-elmélet és jelentősége a munkásosztálynak a kapitalista kizsákmányolás ellen folytatott harcában.

Kritika és bibliográfia
Josef Dietzgen válogatott írásai. /Ism. Kirchner H.G./

6. szám.

A béke fenntartásáért és biztosításáért.

A SzKP Központi Bizottsága Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézetének anyagából. Lenin 1913 május-júniusban a Pravdában írt cikkei.

Behrens Fr., V.I. Lenin Művei negyedik kötetének megjelenéséhez.

Zöllner W., Albert Einstein - a relativitás-elmélet megalkotója.

Kohlmeier G., A szocialista tábor országai gazdasági együttműködésének alapjai és formái.

Zörner G., A nőbizottságok jelentősége a Német Demokratikus Köztársaságban.

Richter G., A Németország Kommunista Pártja elleni per - merénylet a béke és a német nép nemzeti és demokratikus jogai ellen.

Marek Fr. /Bécs/, Az osztrák államszerződés megkötéséhez.

Heininger H., A kapitalista országok egyenlőtlen fejlődésének megerősödése a második világháború után.

Kritika és könyvismertetés:
Winzer O., Tizenkét éves harc a fasizmus és a háború ellen. Berlin, 1955.

7. szám.

Az ideológiai-politikai munka feladatai.

A szovjet kormány jegyzéke a Német Szövetségi Köztársaság kormányához.

A SzKP Központi Bizottsága Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézetének anyagából. Lenin 1914 áprilisban írt, eddig kiadatlan cikkeiből.

Reimann M., A modern kapitalizmus gazdasági alaptörvényének gazdasági kihatásai a nyugatnémetországi munkásosztályra.

Kuczynski J., Engels "A munkásosztály helyzete Angliában" c. munkájának aktuális jelentősége.

Wandel P., A legújabb kor történetének megvilágítása. /Walter Ulbricht: A legújabb kor történetéhez" c. munkája első félékötetének megjelenéséhez./

Lemnitz A., A marxista-leninista agrárgazdaságtanért. /Az NDK egyetemei mezőgazdasági tanszékeinek oktató- és kutatómunkájáról folyó vita ismertetése./

Fürnberg L., Milyen írókra van szükségünk?

Reinhold O., A munkásosztály és a dolgozó parasztság kereskedelmi és termelési szövetsége a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában.

Kritika és könyvismertetés:

Schmidt W., A Diétz-Kiadó tíz éve.

Plechanov G.V., Művészet és irodalom. Berlin 1955.

ZEITSCHRIFT FÜR GESCHICHTSWISSENSCHAFT

1955. 1.szám.

Paulus G., Tudományos kortörténet vagy a német imperializmus védelme? /A nyugatnémet történészek bírálata./

Klein E., Az 1811 februári parasztfelkelés Sziléziában.

Mayer H., Könyvkiadó-történet, mint irodalomtörténet. /A Rütten und Löning cég történetéről./

Viták

Stern L., Egy tudományos kritika első ideiglenes mérlege. II. /"A német nép története" főiskolai tankönyv prospectusának vitájáról./

Pach Zs.P. - Sándor P., Magyar történészek megjegyzései a Német Demokratikus Köztársaságban a gazdaságtörténet néhány kérdéséről tartott vitához.

Kuczynski J., Alap és felépítmény az egyik osztálytársadalomból a másikba való átmenetnél.

Közlemények és megjegyzések

Otto K.H., Történészek, archeológusok, nyelv- és irodalomtörténészek közös konferenciája Prágában. /Ukrajna és Oroszország egyesülésének 300. évfordulója alkalmából a szláv kapcsolatokról tartott konferenciáról számol be./

Soboul A., Georges Lefebvre 80. születésnapjára.

Könyvismertetések:

Kamnitzer H., A német parasztháború előtörténetéhez. Berlin, 1953.

Porsnyev B.F., Népi felkelések Franciaországban a Fronde előtörténete 1623-tól 1648-ig. Leipzig, 1954.

Warnke H., A német szakszervezetek történetének áttekintése. Berlin, 1954.

Norden A., Berlin és Moszkva között. A német-szovjet kapcsolatokról. Berlin, 1954. /A megjelent első kötet a weimari köztársaság idejével foglalkozik, 1917-1921-ig./

2. szám.

A felszabadulás 10. évfordulójára.

Bleiber H., A Berlin Moabit-kerületében lezajlott zavargások 1910-ben. /Az 1910-es berlini mozgalmakról./

Viták

Stern L., Egy tudományos kritika első ideiglenes mérlege /III./ /"A német nép története" főiskolai tankönyv prospectusának /1918-1945/ vitájáról./

Köhler Fr., Plesse, W. "A középnémetországi antifasiszta ellenállási mozgalomhoz /1939-1945/" c. munkájáról.

Günther R., Az ókori római agrárpolitika néhány kérdése. /Schwartz K.: "Földreformkísérletek a római köztársaságban" c. cikkéről./

Mühlpfordt G., Közlemények és megjegyzések
Értékes segédeszközök a történetkutatás számára. /Több új kiadvány ismertetése./

A restauráció mítosza. /Ritter, G. freiburgi történész
"Goerdeler Károly és a német ellenállási mozgalom" c.
könyvéről./

A lipcsei Marx Károly egyetem Mehring Intézetének tudományos konferenciája.

Lotzke H., Heinrich Otto Meisner 65. születésnapjára.

Könyvismertetések:
Engelberg E. - Rössler H. - Wachtler E., A szász bányamunkásmozgalom történetéhez. Berlin 1954.

A jelenkor világtörténete dokumentumokban. I. Kiadja: Freund M. Greiburg-München. 1953.

Foster W., Az amerikai földrész politikai története. New-York 1951.

3. szám.

Kaim L., Gottfried August Bürger népi realista lírája és a Francia Forradalom. /Részlet a szerző nagyobb munkájából./

S.B.Kahn, Az 1813-as felszabadító háborúk a német történeti irodalomban.

Schreiner A., A legújabbkori német történet néhány kérdéséről. /Válasz a Német nép története /1918-1945/ tanulmánykönyve prospektjével kapcsolatos kritikai állásfoglalásokra - vitacikk./

Közlemények és megjegyzések:
A "Politikai gazdaságtan" tankönyv megjelenéséhez.

Schmerbach G., Dokumentumok a munkásmozgalom elleni fasiszta terrorhoz /1933 és 1934/.

Behrsing S., Új munkák Kina legújabbkori történetéhez.

Könyvismertetések:
Malowits M., Tanulmányok a kézműipar történetéből. /A feudálisizmus válsága idején a 14. és 15. században Nyugateurópában/ Varsó, 1954.

Winter E., A nyugat- és keleti szláv nyelvek művelése Halle-ban a 18. században. Berlin 1954. /Adalékok a nyugat- és keleti szláv népek polgári nemzetté válása történetéhez./

Az 1905-07-es első orosz forradalom kihatásai Németországra. Szerk. Leo Stern. Berlin, 1954.

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT

1954. 4. szám.

Behrens Fr., Harc a milliárdokért. Az életszínvonal emelkedése és a termelés növekedése valamint a minőség megjavítása közötti összefüggés.

Weckwert M., A nyugatnémet külkereskedelem és a piacprobléma.

Schmidt J.L., A gazdaságtan oktatásának hiányosságai főiskoláinkon és e hiányosságok legyőzése.

Kritika és könyvismertetés:

Kohlmeier G., Ferd. Friedtől Wilhelm Röpkéig. /Az elnyomó és hódító politika igazolása./

Manevics J.L., A munkabér és formái a szovjet iparban, Berlin, 1954.

5. szám.

Tudomány és élet.

Mukherjee R., Egy brit "védett terület" Afrikában.

Rühle O., A munkaverseny-szabályzat W.Eucken-féle elméletéhez.

Blessing H., A kapitalista világpiac-elmélet néhány kérdéséhez.

Kritika és könyvismertetés:

Jevsztatfjev G.N., A szocialista munkaverseny, a szovjet társadalom gazdasági fejlődésének törvényszerűsége és hajtóereje.

6. szám.

A politikai gazdaságtan kérdései a Német Demokratikus Köztársaságban.

Gazdaságtani ismeretek kiszélesítése. /A "Politikai Gazdaságtan" tankönyvének megjelenéséhez./

Benary A., A város és falu gazdasági összefogása a Német Demokratikus Köztársaságban.

Hessel H., A társadalmi termelés két nagy ágának fejlődési üteméről.

Behrens Fr., A polgári gazdaságtan u.n. hozadéktörvénye.

Richter G., A munkatermelékenység statisztikájának méréséről.

Kritika és könyvismertetés:

Zahn L., Fritz Sternberg, az imperializmus álmarxista védelmezője. /Sternberg Fr.: Kapitalizmus és szocializmus a világ ítéltőszéke előtt c. könyvéről. Hamburg 1951-52. Köln 1952./

Paoh Zs.P., A termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet idején. /Részlet/

Heininger H., Szovjet közgazdászok a Német Demokratikus Köztársaságban. /A NDK alapításának 5. évfordulójára érkezett szovjet delegációról./

1955. 1.szám.

Leuschner Br., Az állami gazdasági feladatok végrehajtása 1955-ben.

Berger W., Németország Szocialista Egységpártja Központi Bizottsága 21. konferenciájának néhány gazdasági problémája.

Naumann R., A "Politikai Gazdaságtan" tankönyv előtörténetéből.

Horváth R., Marx szerepe a statisztikai tudomány megalapításában.

Behrens Fr., Megjegyzések a munkatermelékenység, nemzeti jövedelem és a béremelkedés arányához.

SOZIAL- UND WIRTSCHAFTSGESCHICHTE

1955. 1.szám.

Aubin H., A nyugati gazdasági fejlődés fokai és hajtóerői a korai középkorban.

Kirchner W., Az orosz külkereskedelem az ujkor kezdetén.

Könyvismertetés:

Werner E., A kolostori reform társadalmi alapjai a 11.sz.-ban. Berlin, 1953.

Tremel F., A korai kapitalizmus Belső-Ausztriában. Graz 1954.

Hausherr H., Az ujkor gazdaságtörténete a 14.sz. végétől a 19.sz. közepéig. Weimar, 1954.

Leroy M., A szocialista eszmék története Franciaországban. Párizs 1954.

Stökl G., A kozákság keletkezése. München 1953.

Schoen W., Közép- és Délamerika története. München, 1953.

Böttcher U., A munkásmozgalom kezdetei és fejlődése Brémában az 1848-as forradalomtól az 1890-es szocialista törvényig. Bréma 1953.

Buchheim K., A keresztény pártok története Németországban. München, 1953.

Raupach H. - Quante P., A német Kelet mérlege. Kitzingen, 1953.

A Marshall-terv és Európa gazdasági integrációja. Bonn, 1953. /A német kormány hivatalos közleményei a Marshall-szegély lebonyolításáról./

F O L Y Ó I R A T S Z E M L E
E G Y É B O R S Z Á G O K B Ó L

CAHIERS DU COMMUNISME

1955. 1.szám.

Cogniot G., A Francia Kommunista Párt politikájának nemzeti jellege - elvi adottság.

Guyot R., A tömegmunka gazdag gyakorlata. /A Francia Nők Szövetségéről./

A szocializmus és a béke.

2. szám.

A Wehrmacht és az atomveszély ellen. - Folytatódik a békés egymás mellett élésért folyó küzdelem.

Feix L., A kommunisták és az algiri nép nemzeti harca. /Eszakafrika népének mozgalmairól./

Delorme H., A költségvetés és az osztályharc.

Michaut V. - Limbourg M., A "Cahiers" harmincadik évfordulójára.

de Gaulle tábornok "Háborus emlékiratok" c. könyve. /Roger Garaudy könyvismertetése./

3. szám.

Thorez M., Franciaország gazdasági helyzete.

Berlioz J., A német nemzeti kérdés.

Rochet W., A harci helyzet s a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének problémái.

Desanti J.T., Az alap és a felépítmény néhány kérdéséről.

Badia G., A francia és a német munkásosztály harcái szövetsége a párizsi kommun idején.

Recanati J., Mendes-France álarca nélkül.

4. szám.

Thorez M., Interju a Pravdával.

Garaudy R., A szociáldemokrácia és az egységfront.

Courtieu P. - Houdremont J., A korlátlan elszegényedés és a munkásosztály.

Domnitch M.J., Az 1905-ös forradalom kezdete és a szolidaritás mozgalma Franciaországban.

A Párt agrárprogramjáról.

5. szám.

Duclos J., A fasizmus felett aratott győzelem tizedik évfordulója.

Garaudy R., A Pártnak a tudományban elfoglalt helyzetéről.

Ralite J., Winston Churchill.

6. /jun./ szám.

Fajon E., A burzsoá demokrácia elkorcsosulása és a szabadságért folytatott harc.

Ansard G., A munkásosztály harca életkörülményei javításáért.

Hentges P., Bandung és a gyarmatosítás válságának meggyorsulása.

Kriegel-Valrimont M., Elzász jövője és a francia nemzet.

Souquiere A., A kommunisták és a békemozgalom.

LA NOUVELLE CRITIQUE

61. 1955./jan./ szám.

Mehring F., Marx Károly Demokritoszról és Epikurosztól.

Mayer R., Szabad az út a bomba előtt vagy eltiltják? /Az atomháború veszélyéről./

Prenant M., Mendes-France, a tudomány és a trösztök.

Anissimov I., A szocialista realizmus a világirodalomban.

62. /febr./ szám.

Bottigelli E., Marx utja.

Togliatti P., Hegeltől a marxizmusig.

Cogniot G., Anatole France időszerűsége.

Jouvenel R.de, Howard Fast, az amerikai nép írója.

63. /márc./ szám.

/Szovjet irodalmi kongresszusi szám./

Szurkov A., A szovjet irodalom helyzete és feladatai.

Szimonov K., A szovjet széppróza.

Vurgun S., A szovjet költészet.

Kornyejcsuk A., A szovjet színpad.

64. /ápr./ szám.

Sebag L., Marx, Feuerbach és a vallás kritikája.

Infeld L., Néhány megjegyzés a relativitás elméletéhez.

Monjo A., Egy amerikai "Patyomkin páncélos" - a "Föld sója".
/Egy haladó amerikai film méltatása./

65. /máj./ szám.

Casanova L., Nem vagyunk ismét 1938-ban! /A megváltozott külpolitikai helyzetről, 1938-cal összehasonlítva./

Joly P., A burzsoázia a szépművészet ellen.

A frankóizmus a kultúra ellen.

66. /jun./ szám.

Lukács Gy., Marx és az 1844-es kéziratok.

Remortier H., A gondolat és a cselekvés Einsteinnál.

Yata A., A bandungi lecke.

Rodinson M., Fajelmélet és civilizáció.

CAHIERS INTERNATIONAUX

62. 1955./jan./ szám.

Szavazott a nemzetgyűlés...És most? /A német felfegyverzés megszavazása a francia Nemzetgyűlésben./

Duret J., Francia közgazdászok látogatása Lengyelországban.

Bettelheim Ch., A szovjet gazdasági élet 1954-ben.

Trempé R., A carmauxi bányászok első harcai. /A bányászok sztrájkharca és mozgalma Carmauxban a múlt század 50-es éveitől kezdve./

Lentin A.P., Megosztott többség Bonnban. /Nyugatnémet belpolitika./

Zyromski J., A szocialista hagyomány és a szenátus.

Grammos V., Az amerikai segély nyolc éve után Görögországban.

Clémentin J.R., Josida bukása. /Japáni belpolitika./

63. /febr./ szám.

Fenoaltea G., A politikai helyzet Olaszországban.

Capek A., Marx Károly és Lincoln Ábrahám.

Lentin A.P., Tömegakció Nyugatnémetországban a felfegyverzés ellen.

T.de.L., Zavarok Középamerikában.

Schaffer G., A Labour Party problémái. /Angol belpolitika./

64. /márc./ szám.

Alvergnet L., A Népi Felszabadító Mozgalom és az akcióegység.

Zyromski J., A kommunisták és a Szovjetunió.

Duret J., Mendes-Francótól Edgar Faureig - infláció felé haladunk-e?

Bettelheim Ch., A szovjet gazdasági élet 1954-ben. II. A külkereskedelem fejlődése.

Damien M., Vannak-e francia trösztök?

Um Nyobé R., Merre halad a kameruni nacionalizmus. /Nyugatafrika./

Souchere E.de la., A frankóizmus mindig hű önmagához.

65. /ápr./ szám.

Minc B., A beruházások megválogatása a szocialista közgazdaságban.

Joucla R., Az 1879-es marseillei Szocialista Munkáskongresszus.

Lanoue H., A vietnami szekták gazdasági és társadalmi bázisai.

66. /máj./ szám.

Lenormand M., Francia egység és akcióegység.

Maund A., John Brown öröksége. /Az amerikai négerkérdésről./

Scharf E., Ausztria példája.

Clémentin J.R., A bandungi értekezéslet.

T.de L., Brazília az elnökválasztások előtt.

67. /jun./ szám.

Capek A., Gazdasági és társadalmi ellentétek az Egyesült Államokban.

Duret J., Az átválthatóság veszélyei. /Francia pénzügyek./

Deyon F., A szocialista egység ötvenedik évfordulója. /Az 1905-ös párizsi kongresszus és történelmi előzményei./

T. de L., Katolikus mesterkedések Latinamerikában.

Schaffer G., Az angliai választások másnapján.

Grammos V., A görögországi elnyomás.

Nicolai R., Az olaszországi elnökválasztás.

LA PENSÉE

60. /márc.-ápr./szám.

Badia G., A német nép az újrafelfegyverzés politikája ellen.

Willard G., Az angol vezetők felelőssége 1939-ben - hivatalos angol okmányok alapján.

Bonnoure P., A zene helye a cseh nemzeti kultúrában.

Varloot J., Montesquieu.

Gersaint A., Merre tart a francia szociológia? /Kritikai értékelés./

61. /máj.-jun./ szám.

Albert Einstein emlékére.

Kiadatlan részletek az Engels-Lafargue levelezéséből: A francia szocialisták és a Boulanger-féle válság.

Orcel J., -Lefebvre G., Megjegyzések a történelemről.

Maurel H., A vallásos ideológia az Egyesült Államokban.

Bouvier-Ajam M., A mai Görögország senyvedése.

Gisselbrecht A., A nyugati filozófia nagy eltévelyedése.

59. 1955./jan.-febr./ szám.

Lefebvre H., Filozófiai vita a Szovjetunióban: a formális logika és a dialektikus logika.

Mossé C., A rabszolgaság Görögországban. /Ókori történelem./

Fossaert R., Guizot és Thierry osztályelmélete.

Servant J., Lenin és a politikai gazdaságtan időszerű kérdései.

Parain Ch., A kereszténység eredetéről.

Desanti J.T., Lucretius és az ókori materializmus.

RINASCITA

10. 1954./okt./ szám.

Sereni E., Ujabb merényleg a nemzeti függetlenség és a béke ellen. /A német felfegyverzés./

Manzocchi B. - Peggio E., A francia és a német monopoli-
umok európai egyeduradalomra törnek.

Vidali V., Trieszt gazdasági és társadalmi helyzete, és
perspektívái.

Guttuso R., Halálos veszedelemben van-e a művészet?

1. 1955./jan./ szám.

Pintor L., A kereszténydemokrácia visszafejlődése és szö-
vetségeinek sorsa.

Mazzoni G., Firenze városának katasztrofális közigazgatása.

Diaz F., A szociáldemokraták gyógyithatatlan tehetetlen-
ségéről.

2. /febr./ szám.

Colombi A., A munkásság helyzete és szabadságjogaikért,
valamint méltóságukért folytatott hathatós küzdelmük.

Longo L., Az ellenállási mozgalom politikai jelszavainak
időszerűsége.

Tabet D., Az igaz ügy és a felesbirtok. /Az olasz paraszt-
ságról./

3. /márc./ szám.

Togliatti P., A szocialisták és a kommunisták.

Negarville C., A monopoli-umok antagonisztikus erői és a
dolgozók.

Mieli R., Az angol politika veszélyes perspektívái.

Canzio S., Olaszország részvétele az 1918-1920-as szovjet-
ellenes agresszióban.

de Lipsis C., Az indonéz nép nemzeti egysége.

4. /ápr./ szám. Különszám az olaszországi felkelés tizedik év-
fordulója alkalmából.

Mieli R., A felkelés a nemzetközi helyzet szemszögéből.

Battaglia R., A katonai helyzet Itáliában. /1944 tavaszán./
Az olasz hadsereg a felszabadulásért folytatott harcban.

Longo L., A politikai irányzatokkal szemben az egységért
folytatott küzdelem.

A partizánok politikája és diplomáciája.

Lampredi A., Harcok április közepén. /1944-ben./

5. /máj./ szám.

Togliatti P., Az elnökválasztások. /Olaszországban./

Alicata M., Őrség a szicíliai választásokon.

Sereni E., Harc az atomháborús készülődések ellen.

Mieli R., Semlegességet határainkon!

Spano V., Az indiai kommunista párt, a béke és a haladás nagy ázsiai tényezője.

Albergamo F., Albert Einstein tudományos elmélete és filozófiája.

SOCIETA

1954. 6./dec./ szám.

Trentin B., A Hosszu Menetelés öröksége. /Kína felszabadulása és következményei./

Aloisi M., A biológiai tudomány helyzete.

Berlinguer G., A halandóság Rómában.

Muscatia C., Az olasz kultúra és a szovjet világ.

1955. 1.szám.

Pietranera G., Marx és a gazdasági elméletek története.

Pizetti I., Bucsú Hemingwaytől. /Az amerikai író műveinek értékelése./

Lanternari V., Az egyház kulturpolitikája vidéken.

Procacci G., A feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenetről.

WEG UND ZIEL

1955. 1.szám.

A moszkvai nyilatkozat után. /A Moszkvai konferencia utáni nemzetközi helyzetről./

Marek P., A "jólét országa" elméletéhez /A szociáldemokraták opportunistá államelméleteiről./

Hornik, Leopold, A nyugatnémet munkások harca.

Strobl F., A fiatal osztrák munkásmozgalom ideológiája.

Schneider M., A kölni kommunista-per.

Spira L., Érveink ereje. /A Stahrenberg ügyben, a Katonai Egyesületek ügyében, a német militarizmus újjáélesztése ügyében./

Stein W., Adóteher és jövedelem.

Kreissler F., Új gyarmati dráma: Algír. /A november eleji algíri hazafias felkelésről és elfojtásáról./

2. szám.

Növekvő veszedelem - erősödő harc. /A német militarizmus újjáélesztése ellen./

Marek F., Antikommunizmus és Ausztria.

Sacher K., A Szovjet Írók Kongresszusa.

Barta T., Latin-Amerika.

Strobl F., Winarsky Leopold - a baloldal előharcosa az osztrák szociáldemokrata pártban.

Lauscher F., A parasztkamarai választások jelentősége.

A kapitalista tultermelési válságok alapja. /Szemelvény a "Politikai Gazdaságtan Tankönyv" 16. fejezetéből./

4. szám.

Fischer E., Ausztria megújulásának tizedik évfordulója.

Ausztria egységéért és függetlenségéért. Az 1955. márc. 13-án tartott népkongresszus határozata.

Winzer O., Munkásegység Németország egységéért.

Fürnberg Fr., A fiatalság tegnap és ma. /A Weg und Ziel 1954. novembere óta a mai fiatalságról lefolytatott vitájának zárszava./

Spira L., Hogyan készítették elő gazdaságilag Ausztria annexióját?

Foster W.Z., A fasiszta tendenciák kiéleződése az USA-ban. "A "Political Affairs" 1954. novemberi számában megjelent cikk./

Clegg A., Egy új Indonézia hajnala.

Könyvismertetések:

West Fr., "1927. július 15-től 1934. február 12-ig." Wien, 1955. /Az osztrák munkásmozgalom tanulmányozása tankönyv 3. füzeté./

5. szám.

A moszkvai megegyezés végrehajtásáért. Egy szabad, demokratikus, független Ausztriáért. /Ausztria Kommunista Pártja Központi Bizottságának nyilatkozata./

A moszkvai ut. /Dokumentumok 1948-tól a moszkvai tárgyalásokig./

Prager Th., Bór és megölhetőség.

Spira L., Jalta, az "erőpolitika" és Ausztria.

Marek Fr., A nemzeti kérdésről.

Sichrovsky H., India békepolitikája és a kommunisták.

6. szám.

West Fr., Államszerződés és semlegesség.

Wimmer E., A bandungi konferencia.

Marek Fr., A jobboldali szocialisták és az "elavult Marx".

Lenin újonnan felfedezett cikkei. /Lásd oroszul: Kommuniszt 1954. 6. sz./

Fischer E., A Kreml-i "álmodó". /Lenin 85. születésnapján mondott beszédéből./

Honner Fr., A nemzetközi brigádok és a "Február 12."-zászlóalj. /A spanyolországi osztrák zászlóaljról, 1936-39-ben./

7/8. szám.

Semlegesség és benemavatkozás.

Fürnberg Fr., A nemzeti kérdés Ausztriában az államszerződés megkötése után.

Stein W., Egy semleges Ausztria gazdasági perspektívái.

Kreissler F., A munkásegység előrehaladása Franciaországban.

Strobl Fr., Jobboldali szocialista elméletek az imperializmusról.

Engels Frigyes harca az opportunizmus ellen. /S.M./

Kostmann J., A "demokratikus szocializmus" és a Labour Party veresége.

Az államszerződés és a kommunisták feladatai. /Az Osztrák KP máj.20-i határozatai./

THE MARXIST QUARTERLY

1955. 1./jan./ szám.

Hutt A., A munkaóra.

Hobsbawn E.J., Merre tartanak a brit történészek?

Hogarth P., A mai brit művészet.

Fryer P., Russel, Lyer és a burzsoá moralitás.

Cornforth M., A tudományosság a történelemben.

2. /ápr./ szám.

Matthews G., A hidrogénbomba és a háborus tervek.

Bernal J.D., Kína átalakulásának néhány szempontjáról.

Cannon L., A termelési hajsza. /Az angol kapitalizmus produktivitásáról./

PAST AND PRESENT

1955. ápr. 7.szám.

Worsley P.M., Ázsiának Ausztráliával való korai kapcsolatai. /Az európai felfedezés előtti távoli időkben fennálló indulindiai-ausztráliai kapcsolatok./

Koszminszkij E., A feudális teher Angliában a XI. és a XV. század között.

Betts R.R., Társadalmi és alkotmányos fejlődés Csehország huszita korszakában.

Chesneaux J., A vietnami nemzeti mozgalom fejlődési stádiumai, 1862-1940.

LABOUR MONTHLY

4. /ápr./ szám.

R.P.D., A hidrogénbomba, a munkásság és a kommunizmus.

Pritt D.N., A választás kilátásai.

Montagu I., Bangkoktól Bandungig. /Az ázsiai és afrikai népek a világpolitikában./

5. /máj./ szám.

Lauchlan W., A konzervatívok priusza. /Az angol konzervatív pártot jellemző számadatok és magyarázatuk./

Gollan J., A munkáspárt és a választások. /Angol belpolitika./

Sancho Panza; Az új konzervatizmus.

Pearce B., Cárizmus, nacionalizmus és szocializmus. /Oroszország nemorosz népeinek egyes történeti problémái a szovjet történetírás megvilágításában./

1955. 1./jan./ szám.

R.P.D., A gyilkosok bukni fognak. /A háborus uszítók elkerülhetetlen bukásáról./

Pollitt H., Hogyan győzedelmeskedhetik a munkásosztály.

Horner J., Hatszázmillió barátom. /Kináról./

Zweig A., Levél Mendes-Francehoz.

2. /febr./ szám.

Page Arnot R., Háboru vagy béke lesz-e 1955-ben?

Gollan J., A brit politikai helyzet.

Quaestor, Európa válaszuton.

Ghosh A., Nehru és az indiai kommunizmus.

3. /márc./ szám.

R.P.D., Játék a tüzzel. /A nyugati politikáról./

Campbell J.H., A vasutak pénzügyei és az államosítás.

Pritt D.N., Béketerv Kenya számára.

Meyer E., Növekvő lázadás Adenauerrel szemben.

Francis H., A költségvetés a választások évében. /Angol belpolitika./

Ghosh A., Nehru és a kommunizmus.

Panza S., Nagybritannia társadalmi strukturája.

6. /jun./ szám.

R.P.D., Az utolsó pillanat esélyei. /Külpolitikai szemle./

Quaestor, Új remény Európában. /Külpolitikai./

Csu En-lai, Bandungban.

Bernal J.D., Einstein helye a történelemben.

Magil A.B., Guatemala egy év után.

POLITICAL AFFAIRS

1954. 12./dec./ szám.

Blumberg A.E., A novemberi választások és a Párt programja.

Walker R., Németország és nemzeti érdekeink.

Chancey M., A "bűnös konspiráció" elmélete és az amerikai munkásmozgalom.

1955. 2./febr./ szám.

A kommunista vezetők új bebörtönzése. /Tizenkét amerikai kommunista pere./

Foster W.Z., Egy munkás-parasztpárt kilátásai az Egyesült Államokban. /A harmadik párt megteremtéséért./

Perry P., A farmok helyzete az Egyesült Államokban.

Williams W., A fehér sovinizmus elleni küzdelem.

Logan M., Indítsunk ellentámadást a mccarthyizmussal szemben.

Aptheker H., Az Egyenjogusítási Nyilatkozat. /Lincoln emancipációs nyilatkozatának haladó történeti értékelése./

3. /márc./ szám.

Hastings F. - Mann Ch.P., Tömegpolitikát a néger szabadság ügyéért!

Morris G., Az AFL - CIO egyesüléséről. /A két nagy amerikai szakszervezet 1955 végéig egyesül./

Ganley N., Az Egyesült Autómunkások 15. konferenciájáról.

Norris M., A jelenlegi "ujjáépítési" program természetéről. /Az amerikai gazdasági élet válságairól és konjunktúráiról 1953-55-ben./

4. /ápr./ szám.

Foster W.Z., A központi bizottsági tagok szabadonbocsátásáról. /Bebörtönzött kommunisták szabadonbocsátását követeli./

Swift J., Gondolatok a független politikai akcióról. /Egy harmadik amerikai párt megalapításának gondolata./

Foster W.Z., Eisenhower és a keynesizmus. /A monopolkapitalizmus gazdasági ideológiája a hanyatlás korszakában és Eisenhower érájának gazdaságpolitikája./

Aptheker H., Az informátori rendszer és a demokrácia. /Matusow hamis tanu, az FBI informátora és leleplezése./

Richmond A., Anita Whitney - a kommunista. /A.W.amerikai kommunista nő emlékére./

Prestes C.L., Brazília Kommunista Pártjának programjáról.

5. /máj./ szám.

Aptheker H., Foster "A három Internacionálé története" c. művéről. /Kritika./

Blumberg A. - Magil A.B., A béke és az 1956-os választások.

Foster W.Z., Jegyzetek a néger jogaiért folyó küzdelemről.

Stevens A., A fehér sovinizmus elleni küzdelem.

6. /jun./ szám.

Emlékezz Guatemalára! /A guatemalai demokratikus erők eltiprásának évfordulójára./

Ganley N., Az Egyesült Autómunkások kongresszusa és az elkövetkező küzdelmek. /Az amerikai autómunkások és a tőkés harc./

Ghosh A., A bandungi konferencia.

Buck T., A kanadai tőke dilemmája.

SCIENCE AND SOCIETY

1955. 1.szám.

Jaspan M.A., A fajok és a társadalom Délafrikában. /A dél-afrikai "faji kérdés" bírálata./

Foner P.S.- Mandel B., Lincoln és a munkásság. Vita.

2. szám.

Barkley J.M., Az "elit" elmélete és a hatalom mitológiája. /Burzsoá társadalomelméletek kritikája./

Gielman J.M., John Maynard Keynes értékelése. /Birálat burzsoá gazdasági elméleteiről./

Ginger A.F., Politikai deportálások 1945-1954, /Az Egyesült Államokban.

REVUE HISTORIQUE

1955. jan.-márc. szám.

Mousnier R., A polgári politikai ellenzék a 16.század végén és a 17. század elején, Louis Turquet de Mayerne műve.

Rémondon R., Katonai problémák Egyiptomban és a Birodalomban a 4.század végén. /Római hadtörténelem./

Soustelle J., A Mexikó ókori történetére vonatkozó munkák jelenlegi állása.

Boutruche R., Franciaország története a középkorban /5.-15.század, 2.rész, annotált bibliográfia az 1947-53 években megjelent művekből./

ápr.-jun. szám.

Égret J., A forradalom kezdetei Bretagneban. /1788-89/

Boutruche R., A középkori történet négy francia tézise.

Lefebvre G., A Forradalom és a Császárság.I.

Brunschwig H., Németország a XIX. században. Liberálisok és konzervatívok.

ANNALES HISTORIQUES DE LA RÉVOLUTION FRANCAISE

138. /1955.jan.-márc./ szám.

Lefebvre G., Robespierre és Colchen.

Festy O., Francia népmozgalmak a forradalom kezdeteitől a konzulátusig és okaik.

Suratteau J., A svájci forradalmi korszakra vonatkozó levéltári anyag.

Cobb R., A szeptemberi mészárlásokra vonatkozó néhány okmány.

139. /ápr.-jun./ sz.

Lefebvre G., Megjegyzések a civilizációk történetéről.

Calkin H., A francia forradalom eszméinek terjesztése Irországból.

Piogier A., Pierre Cohin, az Északi Hadsereg önkéntesének levelei családjához, 1777-1794.

Hyslop B.F., A sérelmi iratok 1789-ben. /A rendi gyűlés elé terjesztett gravamenekről./

REVUE D'HISTOIRE ÉCONOMIE ET SOCIALE

1955. 1.szám.

Boudot F., A franciaországi szervezetek történetének néhány eredeti szempontja.

Rémond A., A társadalmi élet néhány mozzanata Langres körzetében a középkor vége felé.

Rubel M., Marx irásai a cári Oroszországról.

RASSEGNA STORICA DEL RISORGIMENTO

1954. IV. fasc. /okt.-dec./ sz.

Filippo L., A második függetlenségi háború Spanyolországban. /XIX.századi spanyol történelem./

Bulferetti L., Etika és politika a diplomáciatörténetben. Megjegyzések Nello Roselli egy posthumus művéről.

Pedrotti P., Giuseppe Mazzini két kiadatlan levele Giuditta Sidolihoz.

1955. I. fasc. /jan.-márc./ sz.

Giusti W., Ivan Turgenyev, Itália és Róma. /Irodalomtörténeti./

Briguglio L., A vallásos érzület Velencében, a harmadik osztrák uralom alatt.

Vidal C., Francia tanulmányok a Risorgimentóról, 1870-1915.

RIVISTA STORICA ITALIANA

1954. IV. fasc.

Treves P., John Selden politikai eszméi. /Angol haladó jogtudós, XVII. század eleje./

Berengo M., A velencei uralom alatt álló Dalmácia gazdasági-társadalmi kérdései az 1700-as évek végén.

Peroni B., A milánói "Societa popolare", 1769-1799.

NUOVA RIVISTA STORICA

1954. III. fasc.

Frati A., Athén és a szofisztika.

Pansini G., Joseph de Maistre és a demokrácia. /XVIII.század./

Porzio G., A "királyi háboru" Itáliában 1848-49-ben.

Luraghi R., Kesselring emlékiratai. /A volt náci tábornok emlékiratai az olaszországi hadműveletekről és politikai eseményekről a második világháború idején./

1955. I. fasc. /jan.-ápr./

Porzio G., A "királyi háboru" Itáliában 1848-49-ben.II.

Rillosi A., 1859 és a "Crepusculo" kimulása. /Hirlaptörténeti cikk./

Ciardo M., A munka humanizmusa.

Gaeta F., Az európai humanizmus kalandjai és eseménytelen-ségei.

HISTORISCHE ZEITSCHRIFT

1955. 179.k. 1.f.

Funke G., Maine de Biran. A középkori politika filozófiai megalapozása.

Goetz W., II.Vilmos császár és a német történetírás.
/Heilpritz H.: II.Vilmos császár és király c. könyvéről is./

Hauser O., Egy német-osztrák vámuniós terv 1931-ben és az európai föderáció. /Curtius-Schober-féle tervezetről./

Irodalom:

Heer F., Európai szellemtörténet. Stuttgart, 1953. /-Ism.
Steinen,v.W./ /Nyugat-Európa szellemi élete fő vonásai-
ban "Konstantintól Hitlerig"/

Rassow P., A német történelem áttekintése. Stuttgart, 1953.
/Ism. Mayer Th./

Történelmi materializmus és európai történetfelfogás.
Düsseldorf, 1954, /Az 1953.okt. 20-24-i Wanne-Eickel-i
ülés előadásai./ /Ism. Meyer H./

Böttcher U., A munkásmozgalom kezdetei és fejlődése Brémá-
ban 1848-tól 1900-ig. Bremen, 1953. /Ism. Dietrich R./

Főiskolai dolgozatok jegyzéke:

Wagner W., Az Odera-Neisse-vonal keletkezése... Stuttgart,
1953. /Ism. Beyer H./

Weidlein J., A németek Magyarországról való elűzésének hát-
tere. /Ism. Beyer H./

Kertész I., A németek elűzése Magyarországról. /Ism.Beyer H./

Annabring M., A magyarországi németiség. /Ism. Beyer H./

Kölling M., Németország Kommunista Pártjának harca Ernst
Thälmann vezetésével az egységfrontért az 1924-1927-es

viszonylagos stabilizáció idején.

Nekrolog Alfons Dopschról /1868-1953/

1955. ápr. 179.k. 2.f.

Sander E., Julius Caesar hadügyi reformja.

Gollwitzer H., Kísérletek a királyi főtörvényszékek megújítására az 1505-1506-os években.

Braubach M., Jenő herceg és a 18. évszázad.

Hagen M., "Világpolitika háboru nélkül". /Német politikai irányzatok az első világháború idején./

Irodalom:

Johannsen O., A vas története. Düsseldorf, 1953.

Demandt K.E., A Katzenelnbogen grófok regestái 1060-1486.

I.-II. Wiesbaden, 1953/54. /Egy középrajnai grófi család egész levéltárát közli./

Döhring E., A német igazságszolgáltatás története 1500-tól. Berlin, 1953.

Bastid P., A francia parlamenti monarchia politikai intézményei /1814-1848/ Páris, 1954.

Robertson P., Az 1848-as forradalmak, Princeton, 1952. /Az 1848-as európai forradalmak szociológiai és pszichológiai ismertetése./

Freund M., A jelenkor világtörténete dokumentumokban. A második világháború története. Freiburg/München, 1953.
I. 1938-1939.

Hiscocks R., Ausztria ujjaszületése. London, 1953. /Az 1945-től 1953-ig terjedő időszakról foglalkozik, visszapillantva az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása óta eltelt időre, s a hitleri megszállás éveivel részletesebben foglalkozik./

Droysen J.G., A hellénizmus története. Basel, 1953. Kiadja Bayer E.

Richard J., A jeruzsálemi latin császárság. Paris, 1953.

Maas F., A jozefinizmus. II.: 1770-1790. Wien, 1953. Forrásgyűjtemény.

1955. 179.k. 3.f.

Kluxen K., Politika és teológia Bossuetnél.

Winckler M.B., A párizsi béke V. cikkelyének megszüntetése és Bismarck útja a kettősszövetséghez.

Bosk K., A modern Németország középkori alapjai angol nézőpontból.

Irodalom:

John R.L., Állam és egyház a francia gondolkodás tükrében. Wien, 1953.

Tanulmányok a marxizmusról. Kiadta az Evangélikus Akadémia tanulmányi közössége. Tübingen, 1954.

Gause F., Német-szláv sorsközösség. Kitzingen-Main 1952.

- Ganshof F.L., A középkor. /Nemzetközi kapcsolatok története, I./ Párizs 1953.
- Bainton R.H., Miguel Servet, az eretnek és mártír 1553-1953. Geneve, 1953. /Ism. Stadler P./
- Goodwin A., A francia forradalom. London, 1953.
- Lefebvre G.- Terroine A., A Rendi Gyűlés ülései jegyzőkönyveinek gyűjteménye, 1789 május-junius, Párizs, 1953.
- Allen W.E.D. - Muratoff P., A kaukázusi hadszíntér. A török-kaukázusi határon lefolyt harcok története 1828-tól 1921-ig. Cambridge, 1953.
- Zimmermann W.G., Bajorország és a birodalom 1918-1923. München, 1953.
- Stolz O., Az osztrák alkotmány- és államigazgatási történet kézikönyve. Innsbruck-Wien, 1951.
- Dahms H.G., Az Amerikai Egyesült Államok története. München, 1953.
- Mc Cleary G.F., A Malthus-féle népesedési elmélet. London, 1953.
- Schreiber G., Német tudománytörténet Bismarcktól az atomtudós Otto Hahnig. Köln-Opladen, 1954.
- A sorsvonal, Középeurópa keleti részének problémái. /Új folyóirat, amely az Odera-Heisse-vonal kérdéseivel foglalkozik./

HISTORISCHES JAHRBUCH

74. évf. /1954./ München-Freiburg, 1955.

- Aretin K.O., Metternich alkotmánytervei 1817/18-ban. A bécsi bajor követ és a bajor külügyminiszter levelezése alapján.
- Bengston H., A hellén világ hanyatlásának néhány alapokáról.
- Braubach M., Savoyai Jenő herceg harca a hatalomért 1701-1705.
- Ernstberger A., Wallenstein mellett és ellen. Hangok és hangulatok Frankföldön és Oberpfalzban a fővezér halálakor.
- Gollwitzer H., Az I. Miksa korabeli diplomácia történetéhez.
- Herre F., Pregler von Preglas berlini bajor követ és a Bismarck-kormányzat.
- Pfeiffer R., Erasmus és a klasszikus és keresztény renaissance egysége.
- Schubert F.H., Németalföld a harmincéves háború idején a hágai diplomáciai testület megítélésében.
- Stadtmüller G., Nyugat és a keleti kereszténység világa.
- Weis E., Liberalizmus és totalitarizmus az 1792-1793-as francia Nemzetgyűlés nevelési terveiben.
- Zeeden E.W., Reformáció és ellenreformáció I. Burckhardt történeti töredékeiben.

THE JOURNAL OF ECONOMIC HISTORY

1955. 1.szám.

Habakkuk H.J., A család strukturája és a gazdasági élet változásai a tizenkilencedik századi Európában.

Hartland P., Kanada gazdasági növekedésének tényezői. /A múlt század 50-es éveitől./

Birch A., A brit vasipar külföldi tanulmányozói a 18.században.

THE JOURNAL OF MODERN HISTORY

1955. 1. /márc./ szám.

Sarrailh J., Spanyolország szellemi és gazdasági válsága a 18.század végén.

Eyck G., A német egyetemi ifjúság ideológiája és tevékenysége 1815 és 1819 között.

Loubere L.A., Louis Blanc politikai filozófiájának kialakulása.

Ferrell R.H., A mukdeni incidens 1931 szeptember 18-19-én.

Könyvismertetések:

M.M.Drachkovitsch: Les socialismes français et allemand et probleme de la guerre, 1870-1914.

W.S.Vucinich: Serbia between East and West: the events of 1903-1908.

THE ECONOMIC HISTORY REVIEW

1955. ápr. sz.

Hinton R.W.K., A merkantil-rendszer Thomas Mun korában. /A 17.század első fele./

Barley M.W., A farmházak és a tanyák 1550-1725 között.

Rich E.E., Oroszország és a gyarmati szőrmekereskedelem. /17./18. szd./

John A.H., A háború és az angol gazdasági élet 1700-1763-ban.

HISTORY

1954. 135-136. /febr.-jun./ sz.

Boxer C.R., Jegyzetek a portugál történetírásról, 1930-1950.

Saunders J.J., Mohammed Európában - a próféta életének nyugati értelmezéséről.

Knowles D., Az angol szerzetesek élete a késői középkorban.

Thomson M.A., A protestáns trónöröklés védelme 1702-1718. /Angliában./

Glasgow E., A "Northern Star" című ujság megalapítása. /Angol chartista lap./

52882

**A MAGY. TUD. AKADÉMIA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
ÉRTESÍTŐJE**

VI. évf. 7-12. sz.

1955. júl.-dec.

Kézirat gyanánt

TARTALOMJEGYZÉK

Oldal

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háboruja törté- netének kidolgozásáról. /Vopr.Iszt. 1955.5./	1
POZGYEJEVA, L.V.: Angol-német gazdasági ellentétek a második világháború előestéjén /1933-1939/ /Vopr.Iszt. 1955.5./	9
SZINYICIN, A.M.: A szovjet állam rendkívüli szervei a Nagy Honvédő Háború éveiben. /Vopr.Iszt. 1955.2./	31
BOLTYIN, J.A.: A szovjet fegyveres erők győzelme a Nagy Honvédő Háború záró- szakaszában. /Vopr.Iszt. 1955.5./	47
BAGREJEV, A.D.: Lengyelország felszabadítá- sa 1944-1945-ben a szovjet csapatok által. /Vopr.Iszt. 1955.7./	66
NYEDOREZOV, A.I.: Csehszlovákia néptömegei a forradalmi átalakításokért folyó haroban /1945-1948/ /Vopr.Iszt. 1955. 5./	83
CHEPEŞ, Gh: A munkás-paraszt szövetség meg- szilárdításának néhány problémája ha- zánkban /Studii, 1954.III./	101
BOZSINOV, V.: A népi demokratikus Bulgária részvétele a hitleri Németország elleni háboruban. /Iszt.Pregled, 1955.3./	128
SCHAFF, A.: A prezentizmus - a burzsoá törté- netírás reakciós módszere. /Kommunizist, 1955. 16.sz./	172
PAULUS, G.: Tudományos kortörténet, avagy a német imperializmus apologiája? /Zeit- schrift für Geschichtswissenschaft, 1955. 1.sz./	193

CSERKASZOV, I.I.: Az ujkor történetének megvilágítása egy amerikai folyóirat hasábjain. /Vopr.Iszt. 1955. 3.sz./	217
A történettanár-képzés néhány kérdése. /Vopr.Iszt. 1955. 4.sz./	227
A főiskolai tankönyvek munkálatairól. /Vopr. Iszt. 1955. 5.sz./	231
"A szovjet társadalom története" tankönyvének maketjéről tartott vita. /Vopr. Iszt. 1955. 6.sz./	234
A történészképzés az egyetemeken. /A.F.Sebanov/ /Vopr.Iszt. 1955. 6.sz./	243
Az "Egyetemes történet" első négy kötetének megvitatása. /Dokl. i szoobses. Inszt. Iszt. 3.sz.-1954/	248
A Szovjetunió népei kapitalizmuskori történetének osztályán. /Dokl. i szoobses. Inszt. Iszt. 3.-1954/	255
- . -	
Niko Nikov beszámolója a MTA Történettudományi Intézetében a bolgár történetírás helyzetéről	260
- . -	
Intézetünkbe újonnan beérkezett szovjet történettudományi munkák	269
Szovjet folyóíratszemle	276
Folyóíratszemle a népi demokratikus országokból	302
Folyóíratszemle egyéb országokból	333

Felelős szerkesztő: Pach Zsigmond Pál

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia
Történettudományi Intézete

Budapest, V. Belgrád rakpart 5.

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja történetének
kidolgozásáról.

Voproszi Isztorii 1955. 5.sz.

О разработке истории Великой Отечественной войны
Советского Союза.

A Szovjetuniónak a Nagy Honvédő Háboruban 1941-1945-ben aratott győzelme az emberiség történetének legdicsebb diadalai közé tartozik. Megmutatta az egész világnak, hogy milyen törhetetlen erővel bír az a nép, amely felszabadult a kapitalista iga alól, s amely szocialista hazájáért, az elnyomott népek felszabadításának igaz és nemes ügyéért küzd. A háboru során szembeszökően kidomborodott a szovjet társadalmi és állami rendszer előnye, a szovjet fegyveres erők fölénye, a szovjet társadalom erkölcsi és politikai egységének, a munkás-paraszt szövetségnek, a népek barátságának, a szovjet hazafiságnak a szerepe. A Szovjetunió győzelme a legnehezebb és legszörnyűbb háboruban, amelyet csak ismert a történelem, gazdagította a szovjet nép katonai és politikai tapasztalatát, megnövelte az erájukbe vetett hitet és a szovjet emberek joggal lehettek büszkéek szocialista hazájukra.

A szovjet történettudomány egyik legfontosabb feladata, hogy világosan és mélyrehatóan bemutassa a szovjet nép hőstettét, feltárja a Szovjetunió győzelmének forrásait és a győzelem világtörténeti jelentőségét. Ezt a feladatot csak úgy tudjuk megoldani, ha marxista módszerrel mélyrehatóan elemezzük a második világháboru előzményeit, jellegét és menetét, helyesen mutatjuk be a küzdő felek erőviszonyát, megvilágítjuk az egyes harcoló táborok általános céljait és belső ellentéteiket, és a hitleri Németország és csatlósai feletti győzelem feltételeit és körülményeit. A háboru történetének megértéséhez Lenin elméletei adják a kulcsot: az imperializmus elmélete, a kapitalista országok egyenlőtlen gazdasági és politikai fejlődésének Lenin által feltárt törvénye az imperializmus korszakára vonatkozólag, Lenin tanítása a kapitalizmus általános válságáról, Lenin és Sztálin tételei a háboruk jellegéről és az államok háboru előtti politikájával való kapcsolatukról, a szocialista társadalom és állam gazdasági, politikai és ideológiai alapjairól, és fejlődésük hajtóerőiről.

A háboru történetének kidolgozása szempontjából nagy jelentőségű I.V.Sztálin "A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról" írt könyve, 1946. február 9-én választókerületének választási gyűlésén mondott beszéde és "A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" c. műve. A Honvédő Háboru

történetével kapcsolatos különböző problémák értékes elemzését találhatjuk M.I.Kalinyin, V.M.Molotov, K.J.Vorosilov, N.A.Bulganyin, A.A.Zsdanov, A.Sz.Scserbakov, a párt és a szovjet állam más vezetői cikkeiben és beszédeiben.

A nemzetközi politika fontos kérdéseit a második világháború időszakára vonatkozólag megvilágítja a Szovjet Tájékoztató Iroda "Történelemhamisítók" c. kiadványa. A kutatók számára komoly ösztönzést jelentenek "A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában" c. publikáció és más dokumentumgyűjtemények.

- . -

A Nagy Honvédő Háború történetének kérdéseivel sok könyv és broszúra, sok kandidátusi disszertáció foglalkozik. A következő munkák jelentek meg: I.V.Anyiszimov és G.V.Kuzmin "A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja /1941-1945/", Sz.Golikov "A szovjet hadsereg kimagasló győzelmei a Nagy Honvédő Háborúban", E.N.Burdzsalovnak az SZKFKB pártfőiskolája által kiadott előadásai, B.Sz.Tyelpuhovszkij "A szovjet hadsereg nagy sztalingrádi győzelme" és más művek.

A Nagy Honvédő Háború történetével foglalkoznak a hadtörténészek, a katonai akadémiák tudományos munkatársai. A Szovjet Nagy Enciklopédiában levő megfelelő cikkek, F.D.Vorobjov és V.M.Kravcov "A szovjet fegyveres erők győzelmei a Nagy Honvédő Háborúban 1941-1945-ben", valamint a szovjet hadsereg egyes hadműveleteit tárgyaló munkák kifejtik a hadműveletek menetét és a Nagy Honvédő Háború nagy ütközeteinek lefolyását. Megjelent számos broszúra a Szovjetunió hőseiről. A partizánmozgalom és az ellenség hátában folyó földalatti harc résztvevőinek - Sz.A.Kovpak, A.F.Fjodorov, I.A.Kozlov, J.P.Sztyopánov, I.I.Naumov, D.N.Medvegyev és mások - visszaemlékezései nyomán életre kel a szovjet hazafiaknak a hitleristák által ideiglenesen megszállt területeken vívott önfeláldozó harcának története.

A szovjet gazdasággal a Nagy Honvédő Háború idejére vonatkozólag a következő könyvek foglalkoznak: P.A.Belov "A gazdasági élet kérdései a mai háborúban", J.Sz.Karnauhova "A kolhoztermelés a Nagy Honvédő Háború éveiben", stb. Külön cikkek és brosurák szólnak a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség tevékenységéről, hősi munkájukról, amellyel a szovjet csapatokat az ellenség szétzuzásához szükséges dolgokkal ellátták. A helyi kiadók olyan könyveket és dokumentumgyűjteményeket adtak ki, amelyek értékes anyagot tartalmaznak Sztalingrád, Odessza, Tula, Ivanovo és más városok dolgozóinak hazafias hőstetteiről, és arról, hogy miként vettek részt Lettország, Kirgizia, Örményország, Csuvasia és más szovjet köztársaságok és területek dolgozói a háborúban.

De az eddig végzett munka még távolról sem felel meg a Nagy Honvédő Háború történetének valóban tudományos kidolgozása terén fennálló feladatoknak. A háború vége óta már 10 év telt el, és a Nagy Honvédő Háború történetének monografikus feldolgozása még mindig nem bontakozott ki kellőleg. Mindeddig

nem láttak napvilágot egyes hadtörténészek munkái, a Nagy Honvédő Háborúról szóló számos disszertáció.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Történettudományi Intézete nem szentel kellő figyelmet a Nagy Honvédő Háború története kidolgozásának és folyóiratunk gyengén tükrözi vissza a Nagy Honvédő Háború dicső történetét.

A Nagy Honvédő Háborúról eddig megjelent irodalom zöme népszerű könyvekből, brosurákból és nem mélyreható tudományos tanulmányokból áll. Még a legkomolyabb munka - F.D.Vorobjov és V.M.Kravcov műve - is csak népszerű vázlat, amint ezt maguk a szerzők az előszóban meg is jegyzik. Igen szűk azoknak a forrásoknak a köre, amelyekre a megjelent munkák támaszkodnak. A szerzők többnyire csak újsághanyagot használnak fel, nem elemzik mélyrehatóan a vizsgált kérdéseket, nem vonnak le önálló alkotó következtetéseket és általánosításokat. A Nagy Honvédő Háború történetéről írt könyvek legnagyobbbrészt közismert tételeket ismételnek vagy hatalmas tömeg idézetet hoznak fel. Egyes szerzők ragaszkodnak a helytelen "idézési módszerhez", ami azt mutatja, hogy dogmatisták, tekintélyek mögé akarnak bujni.

A Nagy Honvédő Háború történetének sok fontos kérdését irodalmunk felületesen és helytelenül világítja meg. Több munka lebecsüli a néptömegeknek az ellenség felatti győzelm biztosításában játszott döntő szerepét. A legtöbb könyv és brosuraszerzője nem elég világosan és mélyrehatóan mutatja be a szovjet harcosoknak a fronton, valamint a munkásoknak, parasztoknak és az értelmiségieknek a háterszágban tanúsított tömeges heroizmusát. A szerzők rendszerint megelégedesnek a front és a háterszág széleskörben ismert hőseinek felsorolásával és nem szánják rá magukat új anyag keresésére. A Nagy Honvédő Háború történetéről szóló irodalomban nem tükröződik kellőleg vissza a front és a háterszág elszakíthatatlan egysége, az ellenség ellen szoros együttműködésben küzdő összes szovjet emberek érdekeinek és erőfeszítéseinek közössége, ami pedig a hitlerista Németország elleni Nagy Honvédő Háborúnak, mint honvédő, össznépi háborúnak, ugyyszólván legfontosabb vonása.

Gyengén nyer megvilágítást a kommunista párt szerepe, hogy a párt volt a szovjet nép lelkesítője és szervezője a fasisztanémet hódítók elleni harcban. Az általános tételeket kifejtik erről a kérdésről, de a történészek által felhozott konkrét történeti anyag igen szegény, és ugyyszólván alig vannak lebelőlük következtetéseket és nem általánosítják azt. A politikai, párt- és komszomolszerveknek a hadseregben végzett munkáját többnyire csak deklarativ kifejezésekben mutatják be. F.D.Vorobjov és V.M.Kravcov említett könyvükben például ezt mondják: "A szovjet hadvezetőség és a frontparancsnokság által foganatosított számos nagy szervezési rendszabály és a párt széleskörű politikai munkája eredményeképpen a védelem szilárdsága az Észak-Kaukázusban megnőtt" /175.l./. Világos, hogy ilyen általános megállapítás, amelyet sem tények, sem példák nem tesznek szemléletessé, nem gazdagítja az olvasók ismeretét.

A háboru napjaiban a pártszervezetek hatalmas gazdasági szervező munkát végeztek a háterszágban, a gyárakban, kolhozokban, szovhozokban, a közlekedésben. A pártszervezetek a hős városok dolgozóinak élére álltak az ellenség elkeseredett előnyomulása elleni harcukban. De például J.I. Szoldatyenko "A "A szovjet nép munkahőstettei a Nagy Honvédő Háboruban" c. műve és néhány más munka egyáltalán nem kielégítően és konkrétan szemlélteti a pártszervezeteknek a háterszágban kifejtett tevékenységét. A Szovjetunió Kommunista Pártjának történetéről tartott előadások a Nagy Honvédő Háboru éveirc vonatkozólag rendszerint semmiben sem különböznek a Szovjetunió történetéről tartott előadásoktól, gyakran a hadműveletok egyszerű leírásából állnak csupán, a párt munkáját igen gyorsan tárják fel.

A háboru menetének jellemzésében a szerzők gyakran szépítik az eseményeket, lekicsinylik a háboru nehézségeit és az ellenfél erejét. Tudjuk, hogy kezdetben a háboru menete kedvezőtlenül alakult a szovjet csapatok számára. I.V. Sztálin megjegyezte: "Kormányunk nem kevés hibát követett el, voltak kétségbeesett pillanatok 1941 - 42-ben, amikor hadseregünk visszavonult, elhagyta szerett szülőfalvainkat Ukrajnában, Belorussziában, Moldáviában, Leningrád területén, a Baltikumban, a Karéli-Finn Köztársaságban, elhagyta, mert nem volt más kiút." /1/

Ezzel szemben egyes történészek a háboru első időszakának hadműveleteit az aktív védelem klasszikus formájaként ábrázolják, mintha ezt a szovjet hadvezetőség tervében már előre így irányozta volna elő. Valójában a szovjet csapatok akkor súlyos védelmi harcokat vívtak és az ellenség elkeseredett nyomása elől az ország mélyébe voltak kénytelenek visszavonulni.

A fasiszta-német csapatok Moszkva alatti veresége meggyengítette a fasiszta Németországot, eloszlatta a hitleri hadsereg győzhetetlenségéről terjesztett mesét és megmutatta, hogy a szovjet hadsereg szét tudja zúzni az ellenséget. De a Moszkva alatti csata még nem jelentett döntő fordulatot a háboru menetében és 1942 nyarán az ellenségnek sikerült újra előrenyomulnia. Az a jellemzés, hogy a háboru első időszaka az "aktív védelem időszaka", helytelen elképzelést kelt az akkori hadműveletok jellegéről. Megérte a szükségesség annak, hogy pontosabban határozzuk meg mind ennek az időszaknak a tartalmát, amikor kudarcot vallott a Hitler-félc vilálmáhaborus törv és kialakulóban voltak a gyökeres fordulat feltételei a háboruban; mind a Nagy Honvédő Háboru története további időszakainak tartalmát.

Irodalmunk helyesen hangsúlyozza a nagy sztálingrádi csata történelmi jelentőségét. De gyakran úgy ábrázolják, mintha a sztálingrádi csata döntötte volna el teljesen a háboru kimenetelét. Azt a benyomást keltik, mintha a továbbiak során a szovjet csapatok nem találkoztak volna komoly ellenállással és hadműveleteik láncolata győzelmi felvonulás lett volna. A háboru eseményeinek ilyen ábrázolása nem felel meg a valóságnak, mert a kurszki kanyarban vívott csatának és a szovjet csapatok összes további hadműveleteinek leboocsúlásához vezet. Tekintetbe kell venni azt, hogy a hadműveletok-

/1/ Sztálin, A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborujáról, 1949. 189. 1.

ben a kezdeményezést a szovjet csapatok a kurszki csata után ragadták kezükbe és hogy a hitleri Németországnak még ezután is voltak olyan gazdasági és emberanyag tartalékai, amelyekre támaszkodva egész 1945 tavaszáig továbbra is elkeseredett ellenállást tanusított. Az ellenség teljes szétzuzásához a szovjet nép minden erejének megfeszítésére volt szükség.

Helytelen feltennünk azt, hogy a szovjet csapatok hadművészetének színvonala már kezdettől fogva megfelelt volna a modern háború követelményeinek. A háború kezdeti szakaszában sok szovjet parancsnok még nem rendelkezett a modern háború követelményeinek megfelelő csapatvezetési tapasztalattal, komoly hibákat és tévedéseket követtek el, nem tudták megszervezni a különböző csapatnemek együttműködését és helyesen felhasználni a haditechnikát. A szovjet csapatok a háború tapasztalatából tanulták meg, hogy hogyan kell megverni az ellenséget a modern hadtudomány összes szabályai szerint. A történésznek azt kell bemutatnia, hogy az elkeseredett ütközetek során hogyan tökéletesedett a szovjet harcok és parancsnokok hadművészete, úgyhogy a szovjet hadsereg a világ legerősebb és legtapasztaltabb hadseregévé vált. Ragyogóan hajtotta végre az élenjáró hadművészet mintaképcivé vált legbonyolultabb hadműveleteket, kerítette be és semmisítette meg az ellenfél hatalmas hadseregecsoportjait. A Nagy Honvédő Háború történetéről írott munkákban be kell mutatni, hogy a szovjet fegyveres erők, az elsőrangú szovjet felszerelés felhasználásával, katonai tapasztalatokkal gazdagodva és a nemes cél által lelkesítve, hogyan valósították meg a győzedelmes offenzívát a hatalmas front egész hosszában, ami azután azt eredményezte, hogy a fasiszta hódítókat kiűzték a szovjet területről, felszabadították Európa népeit és szétzúzták a hitleri Németországot.

A Nagy Honvédő Háború éveiben a tehetséges szovjet hadvezéreknek és flottaparancsnokoknak egész táboruk alakult ki, akik ügyesen tudták irányítani a legnehezebb hadműveleteket és bebizonyították, hogy felette állnak a beképzelt fasisztanémet tábornokoknak. A szovjet iparban, közlekedésben, mezőgazdaságban, pártszervezetekben és állami intézményekben a tömegek tapasztalt vezetői, gazdasági vezetők, szervezők működtek, akik önfeláldozó munkájukkal, tudásukkal és tapasztalatukkal biztosították az egész szovjet háttország zökkenőmentes munkáját, amely oly nagy szerepet játszott az ellenség feletti győzelemben. De ezeknek a tevékenységek nem tükröződik kellőleg vissza a Nagy Honvédő Háború történetéről írt munkákban. Egyes művek még a szovjet hadvezérek, párt- és állami funkcionáriusok nevét sem említik.

A győzelemben jelentős szerepet játszottak a hadiflotta tisztjei és matrózai, akik vizen és szárazon hősiességgel harcoltak a fasiszta hódítókat ellen. De a Nagy Honvédő Háború történetéről írt általános munkák csak futólag érintik a szovjet tengerészek dicső hőstetteit. Mindaddig még egyetlen alapos tudományos munka sem jelent meg a hadiflotta hadművéseinek történetéről.

A szovjet történészek és közgazdászok nem tárják fel teljesen és mélyrehatóan a Szovjetunió hitlerista Németország feletti gazdasági győzelmének katonai jelentőségét. A kiadott könyvekben és brosurákban elég sok tényanyag van arról, hogy milyen állapotban volt a Szovjetunió ipara és mezőgazdasága a háboru éveiben, de nem elemzik minden oldalról, hogy milyen volt a Szovjetunió gazdasága a háboru idején, hiányzik belőlük a Szovjetunió háborús gazdasági életének sokoldalu elemzése, nem mutatják be kellőképpen, hogy a Szovjetunió népgazdasága annak ellenére, hogy óriási nehézségekkel kellett megküzdenie, szakadatlanul fejlődött és erősödött és sikeresen legyőzte ezeket a nehézségeket. Teljesebben és mélyrehatóbban kell feltárni a szovjet gazdaság sajátosságait a Nagy Honvédó Háboru egyes szakaszaiban, szakaszból szakaszra be kell mutatni fejlődésének sajátosságait és ki kell fejteni, hogy a Szovjetunió népgazdasága a háboru során hogyan oldotta meg a mind bonyolultabb feladatokat és látta el a hadsereget a szükséges elsőrangú felszereléssel, hadianyaggal, municióval és élelmiszerrel. A szerzők kiemelik a szovjet szocialista gazdaság előnyeit, de nem mindig támasztják ezt alá konkrét történeti anyaggal. Kevésbé vizsgálnak olyan problémákat, mint az ipar fejlődése a keleti körzetekben, a szovjet közlekedés munkája, az ipar és a mezőgazdaság helyreállítása az ellenségtől felszabadított területeken a háboru napjaiban.

A Nagy Honvédó Háboru menetét nem szabad elszakítani az egész második világháború eseményeitől. A háboru napjaiban létrejött a népek hatalmas antihitlerista koalíciója. A Szovjetunió fegyveres erőivel együttműködtek az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia és a háboru végén Bulgária és Románia csapatai. A fasiszmus szétzuzásában aktív részt vettek a hitleristák által megszállott területeken működő partizánok is. De történeti irodalmunkban nem világítják eléggé meg, hogy milyen jelentőségű volt az ellenség szétzuzása szempontjából a hitlerellenes koalíció létrejötte és megerősödése, a Szovjetunió, az Egyesült Államok, és Anglia együttműködése, valamint az európai országok hazafiainak harca felszabadulásukért. Nem mindig emelik ki, hogy a Szovjetunióknak az összes békeszerződő erők összeforrasztására irányuló helyes külpolitikája volt az egyik legfontosabb tényező, amely a hitleri Németország fölötti győzelmet biztosította.

A kapitalista államokban és elsősorban az Egyesült Államokban, Angliában és Nyugat-Németországban számos dokumentumot, tanulmányt, emlékiratot adnak ki, melyeknek szerzői meghamisítják a második világháború történetét, hogy igazolják az imperialisták mai bűnös politikáját és a néptömegeket a sovinizta és militarista propaganda mérgével fertőzzék meg. Ezek a könyvek eltorzítva mutatják be a háború előzményeit, menetét és következményeit és mindenképpen kisebbiteni igyekeznek a Szovjetunió szerepét a háborúban. Így "Az Egyesült Államok hadserege a második világháborúban" c. kiadvány szerzői csak futólag emlékeznek meg a szovjet-német front létezéséről, és felfújják az angol-amerikai fegyveres erők szárazföldi, légi és tengeri hadműveleteinek jelentőségét. Ph. Graves, Fuller, Liddel Hart, Arnold és néhány más amerikai és angol író arra

törekszik, hogy igazolja a nyugateurópai második front megnyitásának rosszszándéku elodázását és Guderian, Halder, Westphal, Kesselring és más megvert fasiszta német tábornokok nyomán a hitlerista seregeknek a szovjet-német fronton elszenvedett vereségét az orosz klíma szigorúságával vagy Hitlernek és szűkebb környezetének dilettáns stratégiájával próbálják magyarázni.

A reakciós történelemhamisítások leleplezése érdekében a Szovjetuniónak a hitleri Németországgal szembeni haditetteit szembe kell állítani az angol-amerikai csapatoknak Afrikában, Nyugat-Európában, Délkelet-Ázsiában végzett hadműveleteivel. Csak ilyen vizsgálattal lehet kellő meggyőzéssel bemutatni, hogy a szovjet-német fronton történt csemények döntő hatással voltak a második világháború egész menetére. Csak akkor értjük meg, hogy a Szovjetunió milyen grandiozus tettekkel járult hozzá az ellenség feletti győzelemhez, ha ezeket a körülményeket is figyelembe vesszük.

- . -

A szovjet történészeknek olyan kapitális tudományos műveket kell alkotniuk, amelyek méltóak a Szovjetunió által a Nagy Honvédő Háborúban 1941-1945 folyamán aratott hatalmas győzelmekhez.

A hadtörténészek és a köztörténészek eddig egymástól elszigetelve dolgoztak, nem mutatták be kellő mértékben a front és a hátszág eseményei közötti kapcsolatot. Összhangba kell hozni a hadtörténészek és köztörténészek, a közgazdászok, jogászok, filozófusok munkáját és erőfeszítéseiket a háború történetével foglalkozó kapitális művek alkotására kell irányítani.

Ezekben a munkákban a szovjet népnek a Nagy Honvédő Háborúban 1941-1945 folyamán aratott hőstetteit a maguk teljes nagyságában és sokrétűségében kell ábrázolni. Konkrétan és világosan kell bemutatni a szovjet nép győzelmeinek okait, a Nagy Honvédő Háború példáján fel kell tárni a szovjet szocialista társadalmi és állami rendszer, a szocialista gazdaság és ideológia fölényét a kapitalista társadalmi és állami rendszerrel, a kapitalista gazdasággal és ideológiával szemben. Külön monográfiákat kell írni a kommunista pártnak a háború éveiben kifejtett tevékenységéről, az ipar, a mezőgazdaság, a közlekedés munkájáról, a munkásosztálynak, a parasztságnak és a szovjet értelmiségnek a külföldi hódítók elleni önfeláldozó harcáról, a hős városok és az egyes szövetségi köztársaságok dolgozóinak a háborúban való részvételéről, az ellenség hátszágában folyó partizánmozgalomról, a Szovjetunió nemzetközi kapcsolatairól és külpolitikájáról a háború idején. Célszerű lenne újra kiadni a "Diplomácia történetét" és kiegészíteni azt a háború alatti nemzetközi viszonyok vizsgálatával. Eljött az idő, amikor a Nagy Honvédő Háború történetéről többkötetes összefoglaló munka írásához kell hozzáfogni.

Ahhoz, hogy komoly monográfiákat és összefoglaló műveket írjunk a Nagy Honvédő Háboru történetéről, ki kell terjeszteni a forráskutatást, fejleszteni kell a háboru történetére vonatkozó dokumentumok, valamint a gazdasági és statisztikai anyag gyűjtését és kiadását. A kutatóknak nagy segítséget nyújthatnak az ISZTORICESZKIJ ARHIV-ban erről a témáról kiadott dokumentumok. Minél szélesebb lehetőséget kell feltárni a történészek előtt, hogy hozzáférhessenek az állami levéltárakban, a társadalmi szervezetekben, az egyes vállalatoknál és intézményekben őrzött, a háboru történetével kapcsolatos anyaghoz. A Nagy Honvédő Háboru történetének fontos forrásai a háboru résztvevőinek emlékezései. Ezért mielőbb neki kell látni a katonai, állami és társadalmi személyiségek, ipari, mezőgazdasági és kulturális funkcionáriusok emlékezései összegyűjtéséhez és a legértékesebbeket ki is kell adni.

A tudományos munkákon kívül ki kell adni népszerű tudományos könyveket is a Szovjetuniónak a fasiszta-német hódítók elleni háborujáról a Szovjetunióban és külföldön élő széles néptömegek számára. Ezeknek a műveknek az összeállításába be kell vonni az írókat és az újságírókat is, akik közül sokan, mint tudjuk, részt vettek a háboruban.

A szovjet történészeknek rendszeresen figyelemmel kell kísérniük, hogy mi jelenik meg külföldön a második világháboru történetéről, határozottabban kell leleplezniük a burzsoá történelemhamisítókat és egyben szélesebb körben kell felhasználniuk és népszerűsíteniük a haladó szerzők műveit. A szovjet folyóiratokban, és elsősorban a mi folyóiratunkban gyakrabban kell közölni kritikai szemléket és ismertetéseket a második világháboru történetéről külföldön megjelent munkákról.

A Nagy Honvédő Háboru történetének a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetében működő szektora arra hivatott, hogy maga köré tömörítse a történészeket, előrelendítse a Nagy Honvédő Háboru történetének tanulmányozását, és bátran és alkotóan dolgozza ki ezeket a problémákat. A kiadóknak, a folyóiratoknak - és köztük a VOPROSZII ISZTORII-nek - több munkát kell kiadniuk a Nagy Honvédő Háboru történetéről. A Nagy Honvédő Háboru történetének tudományos kidolgozása és népszerűsítése fokozni fogja a szovjet nép harckésztségét bármely imperialista agresszor szétzuzására, elő fogja segíteni a szovjet embereknek igaz ügyük győzelmébe vetett rendíthetetlen hitük szellemében, a lángoló szovjet hazafiság és a proletár nemzetköziség szellemében való további növelését.

Pozgyejeva L.V.:

Angol-német gazdasági ellentétek a második világháború előestéjén /1933-1939/.

Voproszi Isztorii 1955.5.sz.

Поздеева Л. В. - Англо-германские экономические противоречия накануне второй мировой войны /1933-1939 гг./

A második világháború burzsoá történelemhamisításának egyik elterjedt módszere az, hogy elhallgatják a világháború eredetének igazi okait, amelyek a monopolkapitalizmus természetében rejlenek. A burzsoá irodalom rendszerint arra szorítkozik, hogy csupán a háború keletkezésének diplomáciai történetét mutassa be, és azt is meghamisítva. /1/

Igen kevésbé tükröződnek benne olyan elsőrendű fontosságú kérdések, mint a háború előtti imperialista, és különösen a gazdasági ellentétek. Elhallgatja a háború gazdasági okait számos olyan "mű" is, amely a "A második világháború története" hivatalos angol kiadványban szerepel /így az ugynevezett háborús termelési sorozat - M.M. Postan szerkesztésében /2/ - és a "Civil Series" - amelyet W.K. Hancock professzor és M.M. Gowing szerkesztettek /3//.

/1/ Lásd: St. King-Hall. History of the War. Vol. I. The Cause of the War. London. 1939; u.a. Our Own Times 1913-1939. London. 1940; W.N. Medlicott. The Origins of the Second Great War. London. 1940; E.L. Woodward. The Origins of the War Oxford. 1940; "The Second Great War. A Standart History". Ed. by J. Hammerton, Ch. Gwinn. Vol. I. London. 1947; Cyril Falls. The Second World War. London. 1948; J.F.C. Fuller. The Second World War 1939-1945. London. 1948; W. Görlitz. Der zweite Weltkrieg 1939-1945. Stuttgart. 1951; Kurt von Tippelskirch. Geschichte des zweiten Weltkriegs. Bonn. 1951. H. Guderian. Erinnerungen eines Soldaten. Heidelberg. 1951; F. Halder. Hitler-soignuer de la guerre. 1950.

/2/ "History of the Second World War. United Kingdom War Production Series"; M.M. Postan. British War production. London. 1952.

/3/ "History of the Second World War. United Kingdom Civil Series. British War Economy". Ed. by W.K. Hancock and M.M. Gowing. London. 1949; W.E.B. Court. Coal. London. 1951; R.J. Hammond. Food. London. 1951; E.L. Hargreaves, M.M. Gowing. Civil Industry and Trade. London. 1952; J. Hurstfield. The Control of Raw Materials. London 1953, stb.

A második világháború tudományos, marxista történetét csak úgy lehet vizsgálni, ha minden oldalról elemezzük a kapitalista országok két ellenséges csoportjának létrejöttét és a fegyveres összeütközésüket előkészítő mélyreható gazdasági és politikai okokat. Különösen fontos kérdés az angol és német imperialista ellentétek kérdése. Ezt a kérdést már bizonyos mértékben megvilágították a szovjet történettudományi folyóiratokban /4/, valamint A. Kocsetkov "Az angol-amerikai versengés Nyugat-Európa piacain /M.1952/" c. könyvében /5/.

Ebben a cikkben megkíséreljük az Anglia és Németország közötti imperialista ellentétek további vizsgálatát, elemezzük a világpiac megszerzéséért folytatott harcukat.

- . -

A világ imperialista újrafelosztása, amelyet az első világháború eredményezett, és amelyet a "béke"-szerződések versaillesi-washingtoni rendszere rögzített le, átmenetileg meggyengítette a német imperializmust. Németország hosszú évekre lekerült a világuralomért folyó harc arénájáról és kénytelen volt Anglia fő versenytársának szerepét az Egyesült Államoknak átengedni. Az angol imperializmus nagy hasznot húzott a gyarmatok új felosztásából, amikor mintegy 9,2 millió lakossal bíró 843.000 négyzetkilométer területet kobozott be a német birodalom gyarmati örökségéből.

A kapitalista világrendszeren belül létrejött "erőegyensúly" azonban nem bizonyult hosszúéletűnek. Németország és Anglia gazdasági fejlődésének egyenlőtlensége a két világháború között tovább fokozódott. Ebben az időszakban a külföldi, főleg amerikai tőke nagy befektetéssel újította fel Németország nehéziparát és hadiiparát. 1929-re a német imperializmus majdnem teljesen helyreállította a világon gazdasági pozícióját, kivéve a gyarmatbirtokokat. Ezzel szemben Anglia a termelőerők fejlődési üteme tekintetében jelentősen elmaradt Németország mögött. Így az ipari termelés 1929-ben a következő volt /1913 = 100/ : Németországban 113 %, Angliában 99,1 % /6/.

/4/ V.A.Matvejev, Hogyan szenvedett kudarcot a nyugati hatalmaknak az a kísérlete, hogy világháborút robbantsanak ki a Szovjetunió ellen 1938-1939-ben. Voproszi Isztorii, 1953. 4.sz. - A.M.Nyekrics, Angol-német ellentétek a gyarmati kérdésben a második világháború előtt, Voproszi Isztorii, 1954.7.sz.

/5/ Lásd ezenkívül: A.Kocsetkov, Angol-német versengés a világpiacon a második világháború előestéjén, M.1947. Disszertáció.

/6/ Lásd I.V. Sztálin művei, 13.köt. 305.1.

Nyersvas és acéltermelés tekintetében Németország ekkorra már ismét utólérte Angliát /7/.

Ugyanakkor az Angliában még a 19. század derekán mutatkozó rothadás és parazitizmus jelei a kapitalizmus általános válsága idején továbbfejlődtek. Az angol tőkét mind kevésbé használták fel az angol ipar megújítására és modernizálására. Anglia egyre inkább függővé vált a járadékoktól, amelyeket mint tőke kivívó az egész világtól és elsősorban az elmaradt országok népeitől szedett be. 1912-ben a külföldi befektetésekben származó jövedelem már 176 millió fontot és 1929-ben 250 millió fontot tett ki" /8/.

Fokozódott az angol ipar szervezeti-technikai elmaradottsága is. Angliának a világ ipari termeléséből való részesedése az 1913. évi 1/5-részről 1938-ra az 1/10-re csökkent. Leszállt az iparcikkek kivitelében való részesedés világvizonylatban is. Anglia, amely valamikor a "világ műhelye" hírnévnek örvendett, R. Palme Dutt találó kifejezése szerint a magas szervezettségű iparral bíró Németországhoz és az USA-hoz képest "egyre inkább az elavult gyári berendezés honává lett" /9/.

Egyrészt az Anglia és Németország gazdasági erejének fejlettsége, másrészt a gyarmatbirodalmaik és befolyási övezeteik közötti eltérés már az 1914-1918-as első világháború utáni első évtizedben nyilvánvalóvá vált.

Amint egyre inkább megszilárdult a német monopóliumok gazdasági ereje, ennek arányában fokozódtak az Anglia és Németország közötti imperialista ellentétek. Anglia már a kapitalizmus ideiglenes és részleges stabilizációjának éveiben megérezte a német konkurrencia első nyomását. Az angol-német imperialista ellentétek akkor élesedtek ki igazán, amikor 1933-ban Németországban a hitleristák kerültek uralomra. A "Nagy-Németország" létrehozásának és a világuralom megszerzésének fasiszta programja fokozta a brit imperializmusnak az egész földkerekségen szétszórt birtokait fenyegető veszélyt. Igaz, a hivatalos fasiszta propaganda másként hajtogatta, hogy Németország nem akar gyarmatokat rabolni a nyugati hatalmak rovására, ez a mosc azonban csak arra szolgált, hogy leplezzék a fasiszta német agresszió széleskörű terveit, amely többek között azt tűzte ki célul, hogy tönkretegye a brit birodalom gazdasági, politikai, tengeri és gyarmati hatalmát.

Ezekről a szándékokról már a hitleri rendszer fennállásának első éveiben nyíltan írtak a háború fasiszta szószólói, akiket nem kötött a hivatalos helyzet. A fasiszta Ewald Banse "A nép és tér a világháborúban" c. könyvében azt hangsúlyozta, hogy katonailag szét kell zúzni Angliát, meg kell

/7/ Világgazdasági válságok, 1848-1935. Szerk. J. Varga, 1. köt. M. 1937. 494-495, 502-503. l.

/8/ R. Palme Dutt, A brit birodalom válsága, Bp. 1950. 3311.

/9/ U.o. 4o. 1.

semmisíteni nemzeti szuverenitását és el kell foglalni rendkívül gazdag gyarmatbirodalmát /10/.

A fasiszta geopolitikusok /Haushofer és mások/ szívesen dedelgették azt a gondolatot, hogy "a brit birodalom kiöregedett" és nem képes tovább vinni a "fehérember terhét". A német fajgyűlölők az angol gyarmatosítók természetes utódjainak szerették volna magukat feltüntetni /11/.

A német fasiszták azt hirdették, hogy az "új rend" megteremtésére irányuló küldetésük mind Európára, mind a gyarmatbirtokokra kiterjed, sőt az amerikai földrészt is felöleli. A fasiszta főkolomposok a német "világbirodalom" létrehozásának távlatait tárták fel hiveik előtt /12/.

Az Anglia és Németország közötti versengés méginkább kiterelblyesedett az első világháborút megelőző bonyolult történeli helyzetben. A nyugati hatalmak uralkodó körei már 1918-tól a német katonai és ipari potenciál visszaállítását tervezték, mert Németországot a szovjet köztársaság és az európai demokratikus mozgalom elloni harcra akarták felhasználni. Az angol vezető körök is cselekvő részt vettek ebben a reakciós irányzatban. Már 1929-ig nagy angol tőkebefektetések történtek Németország szénbányászatába, vastermelésébe, kohászati és fémfeldolgozó iparába. A német fémiparban például erősen képviselve volt az IMPERIAL CHEMICAL INDUSTRY, az ELMORS METAL COMPANY LIMITED, LONDON, a METAL COATING COMPANY LIMITED, LONDON, BRITISH METAL CORPORATION LIMITED, LONDON /13/.

1933 után Anglia vezető monopoltársaságai sokat tettek Németország katonai-ipari erőforrásainak további fejlesztése érdekében. Az Angol Bank és a ROYAL DUTCH SHELL olajvállalat 1934-1936-ban több ízben is nagy kölcsönöket nyújtottak a hitleri rendszer pénzügyi támogatására és a német fegyverkezésre. A nemzetközi Schröder bankház londoni fiókja, a J. HENRY SCHRÖDER & COMPANY alkotta a fő összekötő láncszemet az angol fináncok és Nyugat-Németország mammut konszernjei között. A londoni Schröder bankház szoros kapcsolatban állt a nagy kölni Heinrich Stein bankházzal. Heinrich Stein igazgatósági tag volt a német acéltrösztben és egyik igazgatója a STOLBERG & Co-nak, amely a FRANKFURTER METALLGESELLSCHAFT konszern ellenőrzése alatt állott. Ennek a konszernnek egyik igazgatója volt Oliver Littleton az angol fémipar egyik kimagasló képviselője /14/.

/10/ Ezt a könyvet angolra is lefordították és "Germany Prepare for War" címmel Londonban is megjelent 1934. 427.1,

/11/ H.Rauschning, Hitler's Aims in War and Peace, London, 1940. 17.1.

/12/ U.o. 50-53.1.; lásd továbbá H.Rauschning, Gespräche mit Hitler, Zürich, 1940. 63.1.

/13/ W.Salewski, Das ausländische Kapital in der deutschen Wirtschaft, Essen. 1930. 37.1.

/14/ Gracchus, Your M.P., London, 1944. 46.1.

Littleton társai spanyolországi angol-német egyesült vállalatok igazgatói pozícióit töltötték be, ideértve a Rio-Tinto ércbányát is. A FRANKFURTER METALLGESELLSCHAFT-tal szoros kapcsolatban álló angol RIO TINTO LIMITED igazgatói között ott szerepelt a MIDLAND BANK igazgatója, a birminghami fegyvergyár részvénytársaság igazgatója, a külföldi részvénytulajdonosok szövetségének elnöke és az angol finánc-oligarchia más befolyásos képviselői is. /15/.

A második világháború küszöbén a nemzetközi Schröder bankház, amely tevékeny szerepet játszott a hitleri diktatura létrejöttében, a fasiszta országok pénzügyi pillérévé vált. A bank londoni és new-yorki fiókjai pénzügyi műveleteikkel támogatták a hitlerista pártot és a német monopóliumokat.

Különösen nagy szerepet játszottak a német katonai-ipari potenciál visszaállításában az angol IMPERIAL CHEMICAL INDUSTRY /ICI/ - a világ egyik legnagyobb vegyipari konszernje - nemzetközi kartellkapcsolatai. 1926-ban az ICI kartellmegállapodást kötött az amerikai DUPONT DE NEMOURS konszernnel és a német IG FARBENINDUSTRIE konszernnel a világ lőporpiacainak felosztása tárgyában. Az ICI-vel egyesült Nobel angol dinamitröszt szoros kapcsolatban állt az amerikai és német robbanóanyag-gyárakkal. A.V.I.Lenin "Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelső foka" c. művében említett nemzetközi lőportrösztöt /Németország - Franciaország - USA / 1925-ben a legnagyobb robbanóanyag-gyárak /az angliai Nobel csoport, az amerikai DUPONT DE NEMOURS és a német DINAMIT FABRIK AG/ között létesült megállapodás formájában ismét visszaállították /16/.

1932-ben a Nobel tröszt belépett az európai anilinfestékkartellba és ilyen módon közvetlen kapcsolatba került az IG FARBENINDUSTRIE-val /17/.

Az ICI vezetői már nemzetközi kartellkapcsolataik kiterjesztésekor tekintetbe vették, hogy a legközelebbi jövőben el fogják törölni a versaillesi szerződés Németországot érintő katonai korlátozásait. /18/

/15/ Conrad Suden, Anglo-German Interests in Spain, Labour Monthly, 1937. júl.sz./ 429-430.1.

/16/ Lásd V.I.Lenin művei, 22.köt. 261.1.; lásd továbbá: Ujabb anyagok Lenin "Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelső foka" c. művéhez, M. 1936. 155.1.

/17/ Lásd: Uj anyagok Lenin "Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelső foka" c. művéhez, 55.1.

/18/ Az ICI vezetője, lord MacGowen 1933. március 6-án ezt írta Lammotte Dupontnak: "Még vagyok győződve arról, hogyha német barátaink engedélyt kapnak /fegyver-L.P./ gyártásra belföldi használatra és esetleg kivitelre, majd kedvező pozíciót akarnak maguknak biztosítani ezen a téren, amely azonban nem fogja érinteni a robbanóanyagok tárgyában velük kötött megállapodásunkat. Mi teljessen reálisan számbavettük ezt a lehetőséget." /Munitions Industry Report on Activities and Sales of Munitions Companies. Senate Report 944, pt.3, 74 Congress, 2d Sessions. 1.köt. Washington, 1936. 262.1.

A harmincas évek derekán az ICI-nek a következő katonai jellegű megállapodásai voltak a fasiszta Németország konszernjeivel és cégeivel: az IG FARBENINDUSTRIE-vel salétromsavra vonatkozó kölcsönös tájékoztatásról, a KOSWIG-gal az exportelosztásról, a WESTFALISCHE-ANHALTISCHE SPRENGSTOFF AG-vel az áruértékesítésről, a REINISCH-WESTFALISCHE SPRENGSTOFF-fal az áruértékesítésről és kölcsönös technikai tájékoztatásról /19/.

A német imperializmus és militarizmus ujjaélesztését elősegítő amerikai-angol politika ugyan bizonyosképpen rányomta bélyegét Anglia és a fasiszta Németország monopóliumai közötti harcra, de egyáltalán nem szüntette meg a két állam közötti igen éles imperialista ellentétet. Már az 1933-1939 évi angol-német gazdasági ellentétek fokozódásának rövid elemzéséből is kaphatunk bizonyos képet azokról a mélyreható okokról, amelyek az angol-német versengés kiéleződéséhez és a második világháború kirobbanásához vezettek.

Az 1929-1933. évi világgazdasági válság éveiben és különösen a sajátos depresszió idején /1934-1936/ Németország Anglia egyik fő versenytársává nőtte ki magát a kapitalista világban.

"Németország - írta 1933-ban a THE FORTNIGHTLY REVIEW c. angol konzervatív folyóirat - gazdasági tekintetben már ma az egyik legerősebb ország Európában, a legszervezettebb és legellátottabb ipara van, amely az egész világot el tudja árasztani olcsó áruval... Komoly konkurenciát és gazdasági veszélyt jelent nemcsak Közép-Európa, hanem Európa összes országai és elsősorban fő vásárlója és ipari versenytársára - Nagy-Britanniára /20/.

Termelési színvonal tekintetében a döntő iparágakban Németország a második világháború küszöbén jóval túlszárnyalta Angliát. A következő táblázat az Anglia és Németország közötti erőviszonyt tünteti fel a fő gazdasági mutatószámokban /havi középértékek/ /21/.

	1929		1938	
	Anglia	Németorsz.	Anglia	Németorsz.
1./ Szénbányászat /millió tonnában/	21,8	29,3 ⁺	19,3	31,7 ⁺
2./ Működésben lévő nagy- olvasztók száma	158	95	97	138
3./ Nyersvas termelés /ezer tonnában/	643	1.278	573	1.543
4./ Acéltermelés /ezer tonnában/	816	1.538	880	1.934

/+ Kőszén és barnaszén./

/19/ Minutes of Evidence Taken Before the Royal Commission on the Private Manufacture of and Trading in Arms, London, 1935-1936, 196-197.1.

/20/ The Fortnightly Review, 1933. január, 46-47.1.

/21/ Lásd: Világgazdasági évkönyv 1938-39. Szerk. J.Varga, M.1939. 260-261, 264-265.1.

A harmincas évek derekán a német monopóliumok a világ minden fontos piacán összeütközésbe kerültek Angliával. Az Anglia és Németország közötti gazdasági harcnak, melynek alapját a maximalis profitért való hajszá és a világuralomra való törekvés képezte, színterei Európa, a Közel- és Közép-Kelet, Latinamerika, Kína, India országai és afrikai brit birtokok voltak.

A német burzsoázia elleni harcban az angol burzsoázia felhasználta hatalmas gyarmatbirodalmának előnyeit /külföldi tőkebefektetéseket, az egyes nyersanyagfajták monopolizálását, /22/ a legnagyobb kedvezményt nyújtó birodalmi vámok rendszerét, stb./ és az Anglia speciális helyzetéből adódó előnyöket, azt, hogy Anglia nagy pénzügyi központ volt és az élelmicikkeket a világ minden részéből vásárolta és így a vele való kereskedelomben érdekelve voltak az ezeket az árukat exportáló országok. Az angol monopóliumok felhasználták ezenkívül a gazdaság állami "szabályozását" arra, hogy extraprofithoz jussanak mind Angliában /a dolgozók rovására/, mind a világpiacokon /Németország és más kapitalista konkurrenciák rovására/.

A fasiszta Németországban a gazdaság állami "szabályozása" messze felülmulta az Angliában hozott hasonló intézkedések mértékét. A fasiszta Németország külkereskedelmi expanziója arányában fokozódott a német munkásosztály kizsákmányolása. A német munkások bérének színvonala sokkal alacsonyabb volt az angol munkásokénál és ez volt az egyik főok, amely Németországnak Anglia felett az exportpiacokon fölényt biztosított. A fasizmusban a külkereskedelem az agresszív háborúra való fegyverkezés egyik elősegítő eszközévé vált. /23/

A valuta- és kereskedelmi dömping, a kliring- és kompenzációs megállapodások, a befagyasztott hitelek, az export közvetlen és közvetett támogatása /24/ - ez a távolról sem kimerítő felsorolása azoknak a gazdasági expanziós módszereknek, amelyeket a német fasizmus a világ ujrafelosztásáért való háboru előkészítésére felhasznált.

/22/ Az angol ásványügyi hivatal adatai szerint 1937-ben a brit birodalom országai a világ termelésében a következő százalékokban részesedtek: nikkel 86,6%, cink 43,9%, ólom 40%, króm 31% /Die deutsche Volkswirtschaft, 1937. 27.sz. 934.1./

/23/ Lásd: J.Kuczynski, A németországi munkafeltételek története. Ford. németből, M. 1949. 306, 347-48.1.

/24/ A fasiszta Németországban az export támogatása átlag a német export értékének 30 %-át tette ki /Statist, 1938. január 15.84.1./

Közép- és Délkelet-Európa országainak a német imperialisták a "Reich" agrár- és nyersanyag-szállító függelékének szerepét szánták és ezekben az országokban különösen nagy mértékben alkalmazták a kliring-megállapodásokat és kényszerítették őket német árucikkek behozatalára. /25/ A fasiszta Németország Anglia háttérbe szorításával mind újabb pozíciókat foglalt el Közép- és Délkelet-Európa országainak gazdaságában, elsősorban a kereskedelemben. 1933-1936-ban Németország részesedése a balkáni országok importjában 19,4 %-ról 40,2 %-ra szökött fel, ugyanakkor Anglia részesedése 13,7%-ról 10,4 %-ra csökkent. /26/

A hitleri Németországnak ugyancsak ezekben az években nagy sikereket sikerült elérnie a kereskedelem terén Anglia rovására a legtöbb latinamerikai államban is, és a fasiszta propaganda ezt a földrészt a német ipar legfontosabb tevékenységi területének magasztalta. /27/ Latinamerikában több befektetés terén a fasiszta Németország a második világháború küszöbén jóval az USA és Anglia mögött maradt. De kereskedelmi forgalma tekintetében Latinamerika országaiban /Argentina és Uruguay kivételével/ vagy a második helyet foglalta el, vagy megközelítette ezt a fokot, sőt egyes helyeken az elsőségért küzdött. /28/ Így 1935-től kezdve a német export Braziliában tulszárnyalta az USA ideirányuló exportját és az angol exportot a negyedik helyre szorította vissza. /29/

Az angol imperialisták Távol-Kelcten is kénytelenek voltak a német imperializmus fokozódó expanziója következtében több fontos pozíciójukat feladni. Az 1929-1933-as világgazdasági válság után Németország kereskedelme gyors ütem-

/25/ A hitleri Németország Közép- és Délkelet-Európának majdnem összes országaiban hitelre vásárolt óriási tételeket a neki szükséges katonai nyersanyagból és élelmiszerből. Ilyen módon ezeknek az országoknak befagyott követeléseik származtak a hitleri Németországtól. Közép- és Délkelet-Európa országai befagyasztott valutaköveteléseik felszabadítására kénytelenek voltak nagyarányú bevásárlásokat eszközölni Németországban olyan árucikkből, amelyekért Németország nem tudott valutát kapni a világpiacon. Így például Jugoszlávia kénytelen volt óriási mennyiségű aszpirint, Románia többször írógépet, Görögország százczernyi szájharmónikát, stb. vásárolni /Economist, 1938.nov.5. 262.l./

/26/ Bonnell, A.Th., German Control over International Economic Relations. 1930-1940. Illinois, 1940. 138.l.

/27/ Die deutsche Volkswirtschaft, 1937. 8.sz. 273.l.; Der deutsche Volkswirt, 1938. május 6. 1534.l.

/28/ Lásd: G.Dasevszkij, Latinamerika és a második imperialista háború, "A világgazdaság és világpolitika" c. folyóiratban, 1939.4.sz. 123-125.l.

/29/ Current History, folyóirat, 1939. április, . 1.

ben kezdett gyarapodni a keletázsiai országokkal és elsősorban Kínával, amely az ezekbe az országokba irányuló német exportnak a felét vette fel. 1935-ben a fasiszta Németország kereskedelmi téren Kínában Angliát az USA és Japán utáni harmadik helyről a negyedik helyre szorította vissza. 1936-ban Németország részesedése Kína importjában 15,9 %-ot, Angliáé viszont 11,7 %-ot tett ki /30./ Különösen megnőtt ekkorra a Kínába irányuló német készáruimport. Németország ebben a kategóriában nemcsak Anglia, hanem az USA exportját is felülmulta.

Az angol és német imperialisták között éles harc bontakozott ki a skandináv államok piacain is, amelyhez Angliának igen nagy imperialista érdekei fűződtek. /31/ A fasiszta Németország irányt vett angol konkurrensé kiszorítására. 1934-ben a skandináv országok az első helyet foglalták el Németország importjában. Különösen rohamosan fokozódott a fasiszta Németország újrafelfegyverkezésével kapcsolatban a Németországba irányuló svéd vasérc-import. 1933-1936 között Németország az egész svéd ércimportnak majdnem háromnegyedét vette fel /32/ 1933-1939-ben Anglia részesedése a svéd exportban 27-ről 23,6 %-ra szállt le, ugyanakkor Németország részesedése 10-ről 20,1 %-ra nőtt. /33/

Németország gazdasági expanziója a földkerekség minden fontosabb körzetére kiterjedt, úgyhogy a harmincas évek derekára Anglia egyik fő konkurrensé lett a világpiacon acélban, szénben, gépekben, pamutárúkban, vegyszerekben.

Acél- és vaskivitel terén az angol és német monopóliumok harca rendkívül élessé vált. Ebben a harcban Krupp, Thyssen és Németország többi acél-"királyá"-nak Angliához képest nagy fölényt biztosított, hogy az 1918 után amerikai kölcsönökkel újjászervezett német acélpár szerveszétileg sokkal magasabb színvonalon állt. /34/

/30/ V.Stejn, A német imperializmus gazdasági pozíciói a Távol-Kéletben, "Világgazdaság és világpolitika" folyóirat, 1938. 5.sz. 124.1.

/31/ A skandináv államok igen fontos helyet foglaltak el az angol kereskedelemben, mivel a dominiumok után Anglia fő szállítói voltak nyersanyagban és élelmiszerben és az angol árucikkek egyik fő vásárlója voltak. 1937-ben Észak-Európa 9,25 %-ot vett fel az angol exportból és 14,5 %-ban részesedett az Angliába irányuló importból.

/32/ Statist, 1937. március 6, 363.1.

/33/ Die deutsche Volkswirtschaft, 1939.16.sz. 616.1.

/34/ Az első világháború után egyedül a német acéltröszt az USA-tól több mint 100 millió dollár hosszulejáratu hitelt kapott. Lásd: R.Sasuly, IG Farbenindustrie, M.1943. 106-107.1.

Az angol acélipar viszont - mint ezt 1933-ban a TIMES beismerte - szervezeti és technikai színvonala tekintetében "messze elmaradt sikeres versenytársai mögött a kontinensen és az USA-ban" /35/. 1934-1936-ban a német monopóliumok bizonyos mértékben Anglia /valamint az USA és Franciaország/ rovására fokozták részesedésüket a kapitalista országok acél- és vasexportjában világviszonylatban. /36/ A német acéltröszt magát az angliai piacot választotta ki legközelebbi célpontjának. A nemzetközi acéltröszt, amelyben a német acéltröszt vezetői vitték a hangot, egyedül 1933/34-es évben Angliába irányuló acélexportját 643.000 tonnáról 912.000 tonnára növelte /37/.

A harmincas évek derekán az angol kormány hozzáfogott az acéliparnak a nagytőke által diktált széleskörű "ujjászervezéséhez". Ennek során kartellizálták az acélipart, "szabályozó" szervet alakítottak, a Brit Acél- és Vasipari Szövetséget, a nagyvállalatokat közvetlenül a vasbányák körzetébe helyezték át, stb. De ezek az intézkedések nem tudták biztosítani az angol acéliparnak a fölényt a némettel szemben. Bár a megfeszített háborús készülődés következtében Angliának 1936-ban jelentős mértékben, 25 %-kal sikerült tulszárnyálnia az 1929-es termelési színvonalat, de az országban továbbra is érezhető volt az acélhiány és az angol vas- és acélkivitel ezután is egyre csökkent /38/. Az angol acélipar termelési lehetőségei és szervezeti és technikai viszonyai tekintetében egészen a második világháborúig orszon olmaradt az USA és Németország ipara mögött. Angliában a nagyolvasztók és kokszolókemencék méretei lényegesen kisebbek voltak, mint az USA-ban és Németországban. /39/

1935. június 4-én Luxemburgban megállapodást írtak alá arról, hogy a Brit Acél- és Vasipari Szövetség belép a Nemzetközi Acélkartellbe. A nemzetközi tőkének a hitlerista pártot és a német fegyverkezést finanszírozó ezen igen fontos szervezetéhez való közeledést a Baldwin-W. Chamberlain kormány politikáját irányító londoni City urai kezdeményezték. /40/ Az angol acélmégnásoknak különösen olyan "szabályozás" állt érdekében, amely a brit dominiumok és gyarmatok piacain korlátozza a külföldi konkurrenciát, mert az angol acélexport jelentős része ide irányult. /41/

/35/ Times, 1933. augusztus 15.

/36/ Statist, 1938. július 2. 10.1.

/37/ Times, 1935. május 2.

/38/ "A világgazdaság 1936-ban", évkönyv. Szerk. J. Varga, M. 1937. 57.1.

/39/ F. Benham, Great Britain under Protection, New-York, 1941. 194-198.1.

/40/ Times, 1935. június 12.

/41/ E. Hexner, The International Steel Cartel, Chapel Hill, 1943. 119-120.1.

Az 1935. június 4-i megállapodás az angol kapitalisták számára aránylag kedvező acél-exportkvótákat rögzített le. /42/ Az ugyanakkor az ár tekintetében kötött megállapodás következtében Angliának a következő években sikerült a nyersvas- és acélárakat a belföldi piacon jelentősen felemelnie. /43/ Ez módot nyújtott Anglia legnagyobb monopógyesüléseinek, mint az United Steel Company Limited-nek, hogy egyre növekedő profitot biztosítson magának.

De az 1935-ben létrejött megegyezés kétségtelenül nem vetetett véget az angol és német tőkések közötti konkurrenciabaronnak. Az új kartell keretein belül a hitleri "Reich" acélmágnásai további támadást indítottak Anglia ellen. Különösen India, amely azokban az években továbbra is az angol imperializmus fő gyarmata maradt, vált Németország erős gazdasági expanziójának tárgyává. 1937-39-ra a fasiszta Németország már hasonló arányban részesedett az indiai vas- és acélbehozatalban, mint Anglia. A harmincas évek derekán jelentősen fokozódott az angol-német vetélkedés európai kapitalista országokba irányuló vas-, acél- és fémárucikkek kivitele terén. 1937-1938-ban Németországnak sikerült Angliát végleg kiszorítania az Olaszországba és Svájcba irányuló félkészáru-kivitelből és vezető helyet elfoglalnia Hollandia, Belgium, Portugália, Dánia, Svédország és Norvégia behozatalában. /44/ A második világháború küszöbén a német sajtó kárörvendve megállapította, hogy Angliának a nemzetközi Acélkartellbe való belépése nem váltotta be urainak a várakozásait, hogy ez a legközelebbi 4-5 év alatt biztosítja Angliának az elsőséget az acéltermelésben és kivitelben. /45/

A harmincas évek derekán késhegyre menő harc bontakozott ki az angol és a német monopoliumok között a szénkivitel területén is. Az angol szénbányászat az első világháború után egyre mélyebben hanyatlott /46/ és a külföldi piacon nem tudott versenyezni Németország szénbányászatával. 1932-1937-ben a német szénexport 66 %-kal növekedett, míg az angol csak 4 %-kal /47/

/42/ Eszerint az acélkartell kivitele Angliába nem haladhatta meg az aránylag alacsony 1933-as színvonalat /643.000 tonna/; az angol iparmágnások a külföldi piacokra irányuló exportkereskedelemből azt a részt biztosították maguknak, amelyet 1934-ben élveztek és amely jelentősen felülmuta az 1933-as részesedést /Lásd: Times, 1935. június 12./

/43/ 1938-ban a vas- és acélárak Angliában 10-12 %-kal magasabbak voltak, mint 1936-ban /Lásd: "Világgazdaság és világpolitika"; 1939. 4. sz. 174. l.

/44/ A. Kocsetkov, Az angol-amerikai vetélkedés Nyugat-Európa piacain. M. 1952. 137-139. l.

/45/ Wirtschaftsdiens, 1939. június 16. 807. l.

/46/ Lásd: Allen Hutt, The Condition of the Working Class in Britain, London, 1933.

/47/ Statist, 1938. július 16. 101. l.

1933 tavaszán Anglia, amikor kereskedelmi szerződést kötött a skandináv országokkal, felhasználta azt a helyzeti előnyét, hogy nagy bevásárló volt ezekben az országokban élelmiszerekben és így komoly előnyöket vivott ki az angol szénipar számára. /48/ A skandináv államokban Németország is nagy exportérdekekkel rendelkezett. A német ipari körök lapja, az *INDUSTRIE UND HANDEL* ezért azzal vádolta Angliát, hogy Németország legjobb piacait foglalta el. /49/ A Dániával, Svédországgal, Norvégiával és Argentínával kötött kereskedelmi szerződésből az angol szénipar által húzott előnyöket a hitlerista imperialisták "rendkívülieknek" minősítették. /50/

Anglia ezen előnyök ellenére sem tudta megakadályozni, hogy részesedése a világ szénexportjában ne csökkenjen. "Az 1932 után az angol szénexportban beállott viszonylagos hanyatlás oka majdnem teljesen a német szénexport növekedése" /51/ - mondta le a következtetést az *ECONOMIST*. Németország Anglia rovására szakadatlanul növelte részesedését a francia, olasz, holland és belga szénimportban. /52/ 1937-ben Németország a szénimportra szoruló Európának már a szükséges mennyiség 37,9 %-át szállította, azaz alig kevesebbet, mint Anglia, amely az európai szénimportban 40,3 %-ban részesedett. /53/

- . -

1937 második felétől a kapitalista világ a soronkövetkező gazdasági válság időszakába lépett.

Angliában az ipari termelés volumene egyedül az 1937/38-as évben 11,7 %-kal csökkent. A lognehezebb helyzetbe a régi angol iparágak - a szénbányászat, a hajógyártás, és a textilipar - kerültek. A fasiszta Németországban, amely gazdaságát már 1937-ben átállította hadivágányokra, nem volt túltermelési válság. Németország ipari termelése az 1937-es 117,2 %-ról /1929-es indexszám = 100/ 1938-ban 125 %-ra emelkedett. /54/ Ezt az emelkedést a németországi fegyverkezés örült irama biztosította. A közszükségleti cikkek gyártása a fasiszta Németországban 1938-ban lélekszámra számítva alacsonyabb volt, mint 1929-ben. /55/

/48/ Így Dánia kötelezte magát, hogy szénbehozatalának 80 %-át, Norvégia 70 %-át, Svédország 47 %-át fedezi Angliából /J.H.Richardson, *British Economic Foreign Policy*, London, 1936. 104-105.l./

/49/ Lásd: *Izvesztija*, 1933. május 28.

/50/ *Times' Trade and Engineering Supplement*, 1933.május 6.

/51/ *Economist*, 1933.szeptember 10. 502.l.

/52/ F.Benham, id.m. 147.l.

/53/ A.Kocsetkov, *Az angol-amerikai versengés Nyugat-Európa piacain*, 56.l.

/54/ Lásd: I.Sztálin, *A leninizmus kérdései*, 1953.675.l.

/55/ W.Ulbricht, *Der faschistische deutsche Imperialismus, /1933-1945/*. Berlin, 1952. 32.l.

A második világháború előestéjén a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődése törvényének működése újabb nagyarányú változást eredményezett Anglia és Németország gazdasági erőinek viszonyában. 1938-ra a német imperializmus az ipari termelés bruttó hozama tekintetében utólrta Angliát és az USA után a második helyet foglalta el a világ kapitalista termelésében. 1938-ban Németország az összes fontos termelési ágakban /a kőszén kivételével/ az európai kapitalista országok között az első helyre került, maga mögött hagyva Angliát és Franciaországot. Németország 18,6 millió tonna vasat /Anglia 6,9 millió tonnájával szemben/, 23,2 millió tonna acélt /Anglia 10,6 millió tonnájával szemben/, 160.000 tonna alumíniumot /Anglia 23.000 tonnájával szemben/ termelt. Németországban 55 milliárd kilowatt villamosenergiát /Anglia 25 milliárd kw-jával szemben/ termelt. Németország egyedül kőszénbányászatban maradt el Anglia mögött /186 millió tonna Anglia 232 millió tonnájával szemben/, de ezzel szemben Németország 195 millió tonna barnaszenet termelt, amelyct Angliában egyáltalában nem bányásztak. /56/

Mindenesetre tekintetbe kell vennünk, hogy míg Németországnak 1938-ban kb. 66 millió lakosa volt, addig Angliának mindössze 46 millió.

De Németország még ennek a körülménynek a figyelembevételével is túlszárnyalta akkor Angliát gazdasági tekintetben, azaz az egy lélekre eső ipari termelés mérve tekintetében. /57/

Ilyen módon a német imperializmus a harmincas évek végére a termelőerők fejlődése terén ismét biztosította magának Angliával szemben a döntő túlsúlyt, amint ez az első világháború előestéjén volt, ahogy ezt V.I.Lenin "Az imperializmus, a kapitalizmus legfelső foka" c. munkájában megállapította /58/. Ezzel szemben a gyarmatok és a befolyási övezetek felosztása távolról sem felelt meg Anglia és a fasiszta Németország termelőerői viszonyának. Anglia a világ legnagyobb gyarmatbirodalmának ura volt, amely a második világháború előestéjén az egész földkerekség kb. egynegyedét /34,7 millió négyzetkilométert/ tette ki és ezen a világ lakosainak kb. egynegyede lakott /525 millió lélek/ /59/.

/56/ J.Varga, Az imperialisták harca a világ újabb ujrafelosztásáért, Bolsevik, 1940.9.sz. 16.1.

/57/ Lásd: V.M.Molotov, Beszámoló a Szovjetunió harmadik népgazdasági ötéves tervéről, "Az SZK/b/P XVIII kongresszusa, 1939.márc.10-21.Gyorsírási jegyzőkönyv." M.1939. 289.1.

/58/ Lásd: V.I.Lenin művei, 22.köt. 286.1.

/59/ J.Varga, Az imperializmus gazdaságának és politikájának fő kérdései /A második világháború után/, Bpest. 1954. 180.1.

A német imperialisták mind hangosabban és makacsabbul követelték a világ újrafelosztását. Ezzel kapcsolatban mindjobban kiéleződött az angol és német imperialisták között a maximális profitok forrásaiért - a nyersanyagforrásokért, az áru piacokért, a tőkebefektetési övezetekért - folyó harc.

A gyarmatok és a gyarmati nyersanyag kérdése lett az angol-német viszony egyik fő kérdése. A német fasiszták nyíltan felléptek a brit imperialisták olyan katonai-stratégiai nyersanyagokra való monopoliuma ellen, mint a nikkel, ólom, króm. A hitleristák jövőbeli gyarmati hódításaik igazolására szélteben hirdették, hogy Németország "nincs ellátva" nyersanyaggal. Cikkeket publikáltak a "brit nyersanyag-imperializmusról", Angliáról, mint "a világ nyersanyag-készletének fő birtokosáról", a Délafrikai Unió, India, Dél-Rhodesia és más brit birtokok nyersanyagkincseiről. /60/ Anglia vezető körei a fasiszta propaganda hatásának gyengítésére tárgyalásokat kezdtek a világ nyersanyagforrásaihoz való "hozzáférés" kérdésében. /61/ De a hitleri imperialisták világosan Anglia tudomására hozták, hogy gyarmatokat akarnak és nem elégednek meg mandátumok formájában adományozott apró ajándékokkal vagy a világ gazdasági forrásainak "jobb felhasználását" tartalmazó tervezetekkel. /62/ A hitleri kormány demonstratív módon megtagadta, hogy elküldje képviselőjét az 1937-ben a Népszövetség keretében "A nyersanyagproblémák tanulmányozására alakított bizottságba". Krosigk német pénzügyminiszter ebből az alkalomból kijelentette: "Németország gyarmati problémáját nem lehet abból kiindulva megoldani, hogy a "nyílt ajtók" politikája biztosítja számára a szükséges nyersanyagot." /63/ A gyarmati kérdésben az angol "békeangyalok" által összeállított kompromisszumos tervezetek mind a levegőben lógtak. A német fasiszta imperializmus arra spekulált, hogy Anglia kezéből kiragadja gyarmati kincseinek legfinomabb falatait. Napirondón tartotta az agresszív háborút, mint az egyedül lehetséges utat a gyarmatok és befolyási övezetek imperialista újrafelosztására.

1938-1939-ben Anglia érezni kezdte, hogy a világ piacain és különösen Dél-Amerika és Skandinávia országaiban egyre növekszik Németország konkurrenciája. A német konkurrenciától a leginkább Anglia szénipara, autó-, gép- és hajógyártó ipara szenvedett. /64/

/60/ Die Volkswirtschaft, 1937.4.6,27.sz.

/61/ Lásd: Statist, 1938. április 23.626.1.

/62/ Egy ilyen tervezetet terjesztett a Népszövetség közgyűlése elé még 1935 szeptemberében S.Hoare angol külügyminiszter. /Lásd: Times, 1935. szeptember 12/.

/63/ Survey of International Affairs, 1939-1946.
The World in March 1939. Ed. by A. Toynbee, London, 1952. 487.1.

/64/ Lásd: Világgazdasági évkönyv, 1938-1939. 58.1.

A nagy német monopoliumok a második világháború előtt még fokozottabban kezdték kihasználni a fasiszta Németország államapparátusának egész erejét a maguk érdekében. Óriási pénzügyi támogatást kaptak az államtól és ezt az áru kivitel kiterjesztésére és ezt dömping útján új piacok szerzésére használták fel /65/. Az export támogatásának fokozása megkönnyítette a német imperialisták számára, hogy számos új fontos pozíciót hódítsanak el 1938-ban Angliától a világkereskedelmében. Ennek a rendszernek az alkalmazása Latin-amerikában Lord Wardington, a Bank of London and South America Limited elnökének kijelentése szerint azzal fenyegette Angliát, hogy elveszti legfontosabb piacait. /66/ A nagymérvű exporttámogatás következtében a német cégek nagy sikereket értek el az autó-világpiacon Anglia rovására. 1938-ban Németország a fő autó-világexportőrök sorába került, a harmadik helyet foglalta el az USA és Anglia után. /67/ A nagyfokú állami támogatásban részesült német automobilgyártók olcsó autókcal árasztották el nemcsak Észak- és Nyugat-Európa országait, hanem még Dél-Afrika, India és Dél-Amerika távoli piacait is. 1938-ban az Opel automobilkonzern dömping útján bohatolt az angol cégek eddigi monopoljaira. Az angol sajtóban széleskörű vita tárgyat képezte az a kérdés, hogy milyen sikereket ért el a német támogatott export és hogy mennyire hanyatlott Anglia részesedése az autó-világexportban.

Az angol-német gazdasági ellentétek olyan időben kezdtek fokozódni, amikor a fasiszta országok a világ erőszakos újrafelosztásához fogtak hozzá. A fasiszta agresszió a kapitalista Anglia ellen is irányult. Többek között Abessziniának a fasiszta Olaszország által történt elfoglalása, az olasz és német fegyveres intervenció a spanyol köztársaságban rendkívül súlyos csapásokat mértek Anglia imperialista érdekeire Európában, Ázsiában és Afrikában.

A világ újrafelosztásáért és a világuralom megszerzéséért folyó imperialista harc folyamán a kapitalista országok között két egymással szembenálló csoport alakult ki. A német imperializmus az 1936-37-ben létrejött fasiszta agresszorblokk élére állt, amely blokk mindegyik résztvevője a brit gyarmatbirodalmat fenyegette. Ez adott különös élt az angol-német ellentéteknek. A második világháború előestéjén ezek az ellentétek /az USA és Németország közötti ellentétek mellett/ a világkapitalizmus fő ellentétei sorába léptek és időiglonosan háttérbe szorították az Anglia és az USA közötti ellentéteket. Az angol imperializmus vezető kö-

7657 1938. január-szeptemberében például a Reichsbank a Brazíliával való német kereskedelem fejlesztésére 10 millió dolláros támogatást adott a német nagyiparosoknak. A Brazíliába irányuló német export összege ezen időszak alatt 45,6 millió dollárt tett ki. /Lásd: New York Times, 1938. december 29./

/66/ Statist, 1938. december 31. 856.1.

/67/ Economist, 1939. június 10. 599.1.

/68/ Egyes adatok szerint a német autóexportőrök javára 3 %-ot juttattak az autógyárosok által befizetett forgalmiadóból. /Economist, 1938. május 21. 412.1./

rei azzal próbálták megoldani a Németországgal való ellentéteiket, hogy "nem avatkoznak be" a fasiszta agresszorok ténykedésébe. De a más országok népeinek rovására a német imperializmussal való lepaktálás politikája révén még átmenetileg sem enyhültek az angol-német ellentétek, Anglia katonai összeütközésbe került Németországgal, újabb világháború tört ki.

A fasiszta Németország 1938-39-ben a nyugati hatalmak támogatásával elfoglalta Ausztriát és Csehszlovákiát és még tovább fokozódtak az imperialista ellentétek Anglia és Németország között.

Ausztria elfoglalásával a német fennhatóság alatt álló terület 17 %-kal, a lakosság száma 10 %-kal, a vetésterület 10 %-kal és az ipari források 4-5 %-kal nőttek. /69/ A német fasiszták tulajdonukba vették az osztrák nehézipari vállalatokat, lefoglalták az Osztrák Nemzeti Bank aranykészletét, eltulajdonították az osztrák szabadalmakat és találmányokat, valamint Ausztria külföldi tőkebefektetéseit. Csehszlovákia Szudéta-vidékének elfoglalása, majd Csehszlovákia egész területének felfalása méginkább fokozta a fasiszta Németország katonai-ipari potenciáljának növekedését. A Szudéta-vidék elrablásával Németország textilgép-felszerelése egyharmadával gyarapodott és olyan fontos nyersanyagokhoz jutott hozzá, mint barnaszén, fa, grafit, kaolin, stb. /70/ 1939.márciusában Németország Csehszlovákia elfoglalásával nemcsak Nyugat-Európa legjobb hadiüzemeit koritette kezébe, hanem az európai antimontormelés orgánygyűdét és a legfontosabb higanylelőhelyeit is eltulajdonította. /71/ Ausztria és Csehszlovákia elfoglalásával a német ipar termelési kapacitása egészében 10-12 %-kal emelkedett. /72/

A fasiszta Németország gazdasági és katonai hatalmának megerősítésével fokozott erővel indult harcba az értékesítési piacokért és a nyersanyagokért. 1938-1939-ben a német gazdasági expanzió elsősorban Délkelet- és Kelet-Európa országai ellen irányult. A hitleri imperialisták a velük való kereskedelmet szervezett rablásá tették.

Angliában aggódni kezdtek, hogy a német fasiszták a hagyományos angol "befolyási övezetek" /gyarmatok, Közel-Kelet, stb./ kézrekerítésére a gazdasági agresszióknak ugyanazokat a módszereit fogják alkalmazni, mint Kelet és Délkelet-Európában. Ez a veszély, mint az angol parlamentben elhangzott számos kijelentés és a sajtóhangok mutatták, /73/ komolyan aggasztotta az angol burzsoáziát.

- /69/ I. Lemin, Ausztria elfoglalása a német fasizmus által és a háború veszélye, "Világgazdaság és világpolitika", 1938.4.sz. 6.1.
/70/ Lásd "Világgazdaság és világpolitika", 1939.1.sz.134-135.1.
/71/ J. Kuczynski, id.m. 351.1.
/72/ Világgazdasági évkönyv, 1938-1939. 79.1.
/73/ Economist, 1938.november 5. 267.1.; 1938.dec.10. 521.1.; 1939.febr.4. 255.1.; Parliamentary Debates, House of Commons, 348.köt. 1939.junius 9. 864.1.

Az angol kormány a nagy monopoliumpok nyomására elhatározta, hogy egy speciális alapot létesít az angol szénexport fokozására. /74/

Másrészt - mint már említettük - a Chamberlain kormány a "benemavatkozás" politikájával próbálta enyhíteni az imperialista ellentéteket. 1938. júliusában a hitleri kormánnyal adóssági és kereskedelmi szerződést irtak alá. A szerződésnek az osztrák adósságokkal foglalkozó első részében az angol kormány leszögezte, hogy milyen politikai és gazdasági engedményeket ad Németországnak Ausztria tekintetében és gyakorlatilag törvényesnek ismerte el Ausztria megszállását. /75/

Németország ezen engedmények ellenében kötelezte magát egy olyan, évi 19 millió font sterlinges alap létesítésére, amelyet angol árucikkek vásárlására fognak fordítani. /76/ De ugyanakkor Németország azt követelte, hogy a brit birodalom országaiban szállítsák le a német árucikkek behozatali vámjait. Ezzel a követeléssel meg akarták bontani az angol birodalmi periferiális vámtarifák rendszerét, amely a brit birodalom részeinek összetartását szolgáló legfontosabb alapon volt. A német imperializmus, szokása szerint, túl magas árat kért az Angliával való üzletkötésért. Ilyenmódon a "benemavatkozás" politikája nagy kárt jelentett a brit érdekekre. Ennek újabb, még komolyabb tanúsága volt a müncheni paktum.

A nyugati hatalmak müncheni paktuma fokozta a háboru veszélyét és megingatta Anglia presztizsét, ami hamarosan meg is mutatkozott az ország gazdasági helyzetén. A tőkék Angliából az USA-ba kezdtek vándorolni, leszállt a font sterling értéke, 1938 végén 4,66 dolláron jegyezték, ugyanakkor mikor a hivatalos paritás 4,86 dollár volt. /77/ 1938. szeptember-decemberében Angliából kb. egy milliárd dollárt vittek át az USA-ba. /78/ Jellemző, hogy még az amerikai pénzügyi körök lapja, az ANNALIST, is a font leértékelését az az aggodalommal hozta kapcsolatba, hogy "München vég eredményben nem biztosította a békét" /79/ A német gazdasági és politikai expanzió nyilvánvalóan messze túlhaladta azokat a kereteket, amelyek közé a nyugati reakciós körök szorítani akarták.

/74/ Statist, 1938. július 30. 157-158.1.; Statist Banking and Commercial Review, 1938. augusztus 20. 8.1.

/75/ Ami a gazdasági engedményeket illeti, ezek mérvét már abból is megítélhetjük, hogy az angol kötvénnytulajdonosok, akiknek osztrák kölcsönkötvények voltak birtokában, a kamatláb leszállításával 210.000 font sterlinget vesztek.

/76/ Statist, 1938. július 5. 45-46.1.

/77/ J. Varga, A kapitalista országok versengése. "Világgazdaság és világpolitika", 1939. 3. sz. 149-150.1.

/78/ Annalist, folyóirat, 1939. január 25. 165.1.

/79/ U.o.

München után a hitleristák egyáltalában nem mondtak le az expanzióról, amely a brit imperializmus létfontosságú "befolyási övezeteit" érintette. A fasiszta Németország makacsul behatolt Közel- és Közép-Kelet országaiba és rajtuk keresztül Indiába. 1938-1939-ben Németország gazdaságilag egyre jobban előretört Törökországban, Iránban, Egyiptomban és ott további sikereket ért el Anglia rovására. Törökországban például német áruk képezték a török import felorészét és a török export felé Németországba irányult. /80/ Az indiai importban 1939 nyarára a német fémárucikkek mennyisége már az angolokéval vetekedett. /81/ Egy Angliában rövidesen München után nyilvánosságra hozott konzuli különjelentés arról számolt be, hogy a németországi gépek, fémárucikkek, műszerek, autók, fosztékek Indiába irányuló importja rohamosan nő és ugyanakkor kiszorítja az indiai piacról az Angliából való exportot. 1939. áprilisában az ECONOMIST arról számolt be, hogy India és Németország kereskedelmi szerződést szándékoznak kötni, Németország gépeket szállítana az indiai pamut ellenében. /82/

Az angol uralkodó osztályoknak hathatósabb eszközöket kellett keresniük imperialista érdekeik védelmére. Az angol burzsoázia az egyik ilyen eszközt a fokozott tőkekivitelben és az angol tőkebefektetéseknek a brit birodalom országaiba való áttelepítésében látta. A STATIST a fokozódó német és japán agresszióról szólva megjósolta, hogy össze fognak szűkülni a befektetési övezetek az angol tőke számára és ezzel kapcsolatban azt vizsgálta, hogy miképpen lehetne kiterjeszteni az angol investíciókat Anglia afrikai gyarmataiban. /83/ A FINANCIAL NEWS, a City lapja azt hangzottatta, hogy az angol tőkebefektetéseket Kínából az angol-indiai vállalatokba kell átvinni. /84/

Ugyanakkor Angliában fokozódott a kampány, hogy óvják az angol kereskedelmet a fasiszta országokkal, és elsősorban Németországgal való "igazságtalan" és tisztességtelen konkurrálástól. A parlamentben egyre határozottabban követelték, hogy az "állam avatkozzék be" a nagy monopoliumok érdekében. Ezzel kapcsolatban Hudson angol kereskedelemügyi miniszter bejelentette, hogy külön alapot létesítenek minden angol iparág számára, hogy ezzel buzdítsák az angol exportot. /85/ 1939.február 28-án lépett életbe az "Exportgarancia-törvény", amelynek értelmében az exportgaranciára szolgáló állami pénzalapot 25 millió fonttal 75 millió font sterlingre emelték. Emellett törvénnyel egy további 10 millió fontos alap létesítését az angol exportkereskedelem fejlesztése érdekében /1939.júliusában ezt az összeget 60

/80/ Statist, 1939.augusztus 5. 263.1.

/81/ Der deutsche Volkswirt, 1939.junius 23. 1894.1.

/82/ Economist, 1939.április 8. 87.1.

/83/ Statist, 1939.január 7. 9-10.1.

/84/ Financial News, 1939.január 23.

/85/ Times, 1938.december 3.

millió fontra emelték/. O. Stanley a tengerentuli kereskedelem minisztere, nyilvánosan kijelentette, hogy Anglia a "saját fegyverével" akarja leverni Németországot. Az ECONOMIST kiemelte, hogy milyen óriási potenciális lehetősége van Anglia "új irányvonalának" a "Schacht és Funk urak milliárdjai" elleni harcban. /86/ A fasiszta Németország részéről egyre inkább fonyogató veszedelem arra kényszerítette az angol burzsoáziát, hogy a kereskedelmi politika terén némileg közödjék az Egyesült Államokhoz. Ez kifejezésre jutott az Anglia és az USA között 1938. november 17-én kötött kereskedelmi szerződésben. A megállapodás értelmében Anglia némileg elújírt a birodalmi preferenciális tarifák rendszertől, főképpen az USA-ból való mezőgazdasági termékek importja tekintetében. Ez azt jelentette, hogy Anglia vezető köréi a fasiszta államokban - Németország, Olaszország és Japánban - veszedelmesebb imperialista vorsonytársat láttak, mint az USA-ban. Az imperialista táboron belül a fasiszta agrosszorok blokkjának ellonsulyaképpen a kapitalista államok egy másik csoportja alakult ki, amely az USA-ból, Angliából és Franciaországból állt.

Az 1938. évi angol-amerikai kereskedelmi szerződést a hitlevisták a világpiacon, és elsősorban Észak- és Dél-Amerikában, Németország érdekei ellen irányuló fegyvernek tekintették. Azt tartották, hogy ez a szerződés kezdete annak a németellenes gazdasági blokknak, amely a továbbiak során Angliát, az USA-t, a skandináv országokat és Dél-Amerikát fogná össze. /87/

Az "exportgarancia-törvény" és az angol-amerikai kereskedelmi szerződés olyan időpontban jött létre, amikor a hitlerista imperialisták újabb lépéseket tettek a német külkereskedelmi expanzió kiterjesztésére; be kezdték vonni a magántőkét az export iparágakba, több mint 10.000 kereskedelmi képviselőt alakítottak külföldön, stb. /88/ A hitleristák többek között arra törekedtek, hogy még inkább fokozzák a beruházási exportot az elmaradt országokba. /89/ Ugyanakkor a német sajtóban fokozott demagóg kampány indult, amely Angliát és az USA-t azzal vádolta, hogy nem akarják megérteni a harmadik birodalom "létérdekeit". 1939. január 30-án Hitler a Reichstagban újból azzal a követeléssel állt elő, hogy Németországnak adják vissza gyarmatait, mintha Németországnak csak az a választása lenne, hogy "vagy exportál, vagy elpusztul". /90/

/86/ Economist, 1938. december 10. 522.1.

/87/ Economist, 1938. nov. 26. 422.1.; 1938. dec. 3. 477.1.; Statist, 1938. nov. 26. 693.1.

/88/ Economist, 1938. dec. 10. 535.1.; 1938. dec. 17. 594.1.; 1939. febr. 11. 295-296.1.

/89/ 1937-1938-ban - a Konjunkturakutató Intézet adatai szerint - a német exportban a beruházási export 31 %-ról 43 %-ra nőtt. /Lásd: Der deutsche Volkswirt, 1939. febr. 24. 984.1./

/90/ Wirtschaftsdienst, 1939. febr. 3. 139.1.

De az angol uralkodó körök még a Németországgal való fokozódó verseny közben sem hagytak fel azzal a kísérettel, hogy gazdasági és gyarmati síkon más országok rovására üzletet kössenek a német fasizmussal. München után - mint tudjuk - számos angol-német tárgyalás indult meg, amelyeknek az volt a céljuk, hogy szovjetellenes alapon előkészítsék a talajt egy széleskörű angol-német megállapodás számára. De az angol és német monopolisták között sok esetben létrejött ideiglenes megállapodások nem tudták kiküszöbölni a mélyreható angol-német ellentéteket.

Példa erre az 1938-ban létrejött angol-német szénszerződés. A megállapodásban felosztották a világpiacot és kvótát állapítottak meg az angol ill. német szén, kokszt és brikett exportjára. A megállapodás feltételcsei szerint Anglia és Németország egyforma arányban vihetett ki ezekből a nyersanyagokból. Ezek a feltételek rendkívül előnyösek voltak Németország számára, amely ezen az alapon még csak gyarapította azokat a sikereket, amelyeket az előző években főképpen Anglia rovására kivívott. /91/

Egy másik botrányos hírhedtségű megállapodást 1939. március 15-én Düsseldorfban írtak alá a brit ipari szövetség és a német birodalmi ipari csoport képviselői. Anglia és Németország monopolistakéjének e két vezető csoportja között létrejött e megállapodás mutatta, hogy közös törekvésük a Szovjetunió és a kelet-európai országok rovására a világ ujrafelosztása. Aligha véletlen, hogy a düsseldorfi megállapodás aláírásának napja egybeesett a hitleri csapatok Prágába való betörésének napjával, és a brit ipari szövetség közlönye nemsokára keréken amollett nyilatkozott, hogy Délkelet-Európa államai "részben mondjanak le nemzeti szabadságukról", azaz adják meg magukat a német fasisztáknak. /92/ A düsseldorfi megállapodással ki akarták küszöbölni az Anglia és Németország ipara közötti "egészségtelen konkurrenciát" és a legszorosabb együttműködést akarták megteremtetni a két ország monopolistái között a világpiacon az USA monopolistáinak rovására.

A csehszlovákiai hitlerista agresszió felháborodott közvélemény nyomására az angol kormány kénytelen volt kijelenteni, hogy nem lépteti életbe az angol-német szerződést. Ugyanakkor a düsseldorfi megállapodás története megmutatta, hogy az Anglia és a Németország közötti imperialista ellentétek lehetetlenné tették a szilárd megállapodást a két állam között.

A német sajtó már a düsseldorfi szerződés megkötése után két nappal azt vetette fel, hogy új megállapodást kellene kötni Angliával, amely szerint "fokozottabban látnák el a /brit - L.P./ birodalmat német iparcikkekkel" és a brit birodalmon belül "ésszerűen osztanák el a munkát" Anglia és Németország között. /93/ Ez azt jelentette, hogy a hit-

/91/ Lásd: Economist, 1939.febr.4. 263.1.

/92/ Lásd: A.Norden, A német történelem tanulmányai, Berlin 1947. 192.1.

/93/ Wirtschaftsdienst, 1939.március 17. 350.1.

leristák igényt formálnak az angol monopoltőke maximális profitjának egy bizonyos részére.

A német fasizmus agresszív vágyai a brit imperializmus birtokai, érdekei és befolyási övezetei iránt nem ígért nagy sikert az angol "benemavatkozási" politikának, amely szovjetellenes alapon igyekezett megegyeztetést létrehozni Anglia és Németország között.

Az angol imperializmusnak az az akarata, hogy nem óhajt lemondani érdekeiről a fasiszta Németország javára, leghatározottabban az 1939. június-augusztusában folytatott újabb, titkos angol-német tárgyalások során jutott kifejezésre. Nincs szükség rá, hogy ebben a cikkben részletesen ismertetessük ezekben a tárgyalásoknak a történetét, csak arra emlékeztetünk, hogy ezeken a tárgyalásokon széleskörű katonai, gazdasági és politikai szövetséget akartak kötni Anglia és a fasiszta Németország között. Anglia vezető körői lényegében a Szovjetunió, a délkelet-európai és kelet-európai országok, valamint Kína és a brit birodalmon kívül eső és "befolyási övezetébe" nem tartozó gyarmati országok népeinek rovására akarták felosztani a világot Németországgal. Azt is lehetségesnek tartották, hogy egy bizonyos szakaszban az USA imperialistákat is bevonják a német fasisztákkal való megegyeztetésbe. Hudson angol miniszter a hitleri képviselőkkel való megbeszélései során Anglia, Németország és az USA imperialista expanziójának még messzebbmenő terveit vetette fel és azt javasolta, hogy ebből a célból dolgozzák ki a három hatalom "gazdasági és ipari együttműködésének meghatározott formáját". Hudson 1939. július 20-án a következőket jelentette ki Hitler meghatalmazottjának, Wohltatnak: "Én Oroszországot, Kínát és az európai hatalmak különböző gyarmatbirtokait olyan területeknek tekintem, amelyek majdnem korlátlan lehetőséget biztosítanak a tőkebefektetésre és jó piacot jelentenek Anglia, Németország és az Egyesült Államok nehézipara számára." /94/

Az Anglia és a fasiszta Németország közötti titkos tárgyalások nem vezettek megegyeztetésre a két ország között. Az Anglia és a fasiszta Németország közötti imperialista elmentéket nem lehetett "békés" megegyeztetésekkel megoldani. A német imperialistákat nem elégítette ki csupán azoknak az országoknak a birtokba vétele, amelyeket Anglia kész volt Németország "természetes gazdasági befolyási övezeteinek" elismerni. A német fasizmus azt forgatta fejében, hogy Anglia, Franciaország és az USA gyarmatbirtokait közébe korítsa és a világuralmat megszerezze. A második világháború előestéjén a hitleristák azt tervezték - amint ezt a német vezérkar 1939. évi hivatalos beszámolójából láthatjuk - hogy támadást indítanak a brit birodalom ellen és Angliát elszigetelik gyarmatbirtokaitól. A hitleri Németország vezetői tárgyalásokba bocsátkoztak ugyan Angliával,

de egyáltalában nem tettek le arról a titkos szándékukról, hogy a brit birodalmat összezuzzák. 1939.május 23án, amikor Lengyelországot már kiszemelték legközelebbi agressziójuk tárgyának, Hitler ugyanakkor Göring és többi befentesei előtt kifejtette, hogy "élet-halál" harcra kell készülni Anglia ellen. /95/

Az angol-német imperialista ellentét volt az egyik főok abban, hogy 1939-ben nem jöhetett létre Anglia és Németország között a Szovjetunió ellen irányuló szövetség. Ez az ellentét gyakorlatilag erősebbnek bizonyult, mint a kapitalista és a szocialista tábor közötti ellentétek.

- . -

A.M. Szinyicin:

A szovjet állam rendkívüli szervei a Nagy Honvédő Háború éveiben.

Voproszi Isztorii, 1955.2.sz.

Миницын А. М. - Чрезвычайные органы Советского государства в годы Великой Отечественной войны.

A szovjet állam becsülettel kiállta a Nagy Honvédő Háború sokrétű próbáját. A szovjet társadalmi és államrendszer a szovjet háterszág megingathatatlan alapja és a Szovjet Hadsereg harci erejének fő forrása volt. Ez tette lehetővé, hogy a legteljesebben és a legésszerűbben használhassák fel az ország valamennyi tartalékát a beindított és gyorsan fejlődő háborús gazdaság, valamint a front minden szükséglete zökkenőmentes ellátásának megszervezésére.

I.V.Sztálin Moszkva Sztálin-választókerületének választási gyűlésén, 1946.február 9-én, mondott beszédében rámutatott arra, hogy a Szovjetunió győzelme a Nagy Honvédő Háboruban egyben a szovjet társadalmi rend, a szovjet államrendszer, a szovjet fegyveres erők győzelmét is jelentette. A szovjet állam elszakíthatatlan kapcsolatban áll a néppel. A háború nehéz éveiben **különös erővel mutatkozott meg a szovjet állam gyökeresen népi jellege.** A Kommunista Párt által vezetett szovjet állam sikeresen folytathatta gigászi méretű katonai, gazdasági, szervező és nevelő munkáját, mert egész tevékenysége a szovjet emberek millióinak támogatásán nyugodott. A Kommunista Párt és a szovjet állam intézkedéseinek megvalósításáért tevékenyen harcoltak a munkássz-tály, a parasztság és az értelmiség széles tömegei.

- . -

A háború éveiben a szocialista állam funkcióinak egymáshoz való viszonya lényeges változásokon ment keresztül. Míg az ország békés fejlődése idején a szovjet állam fő funkciója a gazdasági-szervező és a kulturális-nevelő munka volt, addig a háború idején az ország védelmének feladata került előtérbe. A szovjet állam gazdasági-szervező és kulturális-nevelő munkája az ellenséges betörés elleni harcra, az ellenség feletti teljes győzelem biztosítására irányult. A Nagy Honvédő Háború mutatott rá M.I.Kalinyin, "a legszörnyűbb megpróbáltatásnak tette ki nemcsak az egyes embereket, hanem az államszervezetet is a maga egészében - az állam intézményeit, vállalatait, szervezeteit és különösen szovjetjeit, mint az államhatalom helyi szerveit." /1/

/1/ M.I.Kalinyin, A szovjetek munkája a háború idején.
Izvesztija, 1943.május 30.sz.

I.V.Sztálin 1943. július 3.-án a Kommunista Párt és a szovjet kormány nevében mondott beszédében felhívta a szovjet embereket, hogy mozgósítsák önmagukat, állítsák át egész munkájukat háborús vágányokra, mindent rendeljenek alá a front szükségleteinek és az ellenség szétzúzása feladatának. I.V.Sztálin emlékeztetett Lenin kijelentéseire: "A nagy Lenin, államunk megteremtője, azt mondta, hogy a szovjet emberek elengedhetetlen alaptulajdonsága a bátorság, a morális, a rettenthetetlenség a harcban, a készség együtt harcolni a néppel hazánk ellenségei ellen. Arra van szükség, hogy a nagyszorú bolscvik tulajdonságokat a Vörös Hadsereg, Vörös Hajóhadunk és a Szovjetunió minden népének milliói meg milliói magukévá tegyék." /2/

A fasiszta agresszorok szétzúzása érdekében egyre nagyobb mennyiségben kellett gyártani a tankokat, repülőgépeket, ágyukat, aknavetőket, páncéltörő lövegeket, gépfegyvereket, ismétlő fegyvereket, puskákat, lőszert, aknákat, töltényeket és minden másfajta fegyvert és hadianyagot. Zökkenőmentesen kellett ellátni élelmiszerral és ruházattal a sokmillió hadsereget. A szovjet állam nem oldhatta meg sikeresen ezt a feladatot anélkül, hogy előzőleg az országot minden tekintetben elő ne készítse az aktív védelemre. Az ország iparosítása és a mezőgazdaság kollektivizálása hatalmas gazdasági bázist teremtett a Szovjetunióban, amelyet fel tudtak használni a háború folytatására.

A szovjet ipart lényegében a háború első három-négy hónapja folyamán, a szovjet gazdaságot pedig egy év alatt állították át haditermelésre. Gigászi méretekben folyt az iparvállalatoknak a frontmelletti övezetből a messzi háterszágba való áttelepitése. Néhány hónap alatt több mint 1.300 nagy iparvállalatot költöztettek át az ország belsejébe. Egyedül 1941 júliusától decemberéig kb. másfélmillió vagonra való felszerelést és anyagot szállítottak át az Uralba és Szibériába. Az áttelepitett vállalatok az új helyen rendkívül rövid idő alatt ismét üzembe léptek. Ezzel egyidőben a háterszági körzetekben széles fronton folyt az új vállalatok építése.

A pártszervezetek, az állami és szakszervezeti szervek a háború éveiben óriási munkát végeztek a munkatermelékenység emelése, az önköltség csökkentése és a termelés mennyiségének emelése érdekében. Az üzemekben még szélesebben terjedt a szocialista munkaverseny és a Sztahanov-mozgalom, orvóteljesen bontakozott ki a harc a termelési technológia megjavításáért és a legszigorubb takarékoság megvalósításáért. A munkásosztály tömegét hatalmas munkalolkosedés hatotta át.

A háború éveiben a mezőgazdaság területén is óriási munka folyt. A párt- és szovjet szervezetek a kolhozparaszság kezdeményezésére és öntevékenységre támaszkodva nagy emelkedést értek el a háterszági körzetekben a gabona, vetemény és az ipari növények termesztése terén, és arra töre-

/2/ I.Sztálin, A Szovjetunió Nagy Honvédó Háborujáról, 9.1.

kedtek, hogy pótolják azokat a veszteségeket, amelyek a jelentős nagyságu vetésterületek ideiglenes kiesésével jártak. A háboru első évében a vetésterület az összehasonlítás tárgyát képező területen 3.600.000 hektárral nőtt.

A szovjet kormány a háboru nehéz viszonyai között minden eszközzel erősítette az állami költségvetést. A háboru óriási kiadásokat követelt. Az ország védelmére már az első időszakban mintegy kétszáz milliárd rubelt költöttek. Ezzel szemben nagymértékben csökkentek egyes fontos bevételi forrásokból származó jövedelmek. Így az áruforgalom csökkenése következtében majdnem egyharmadával csökkentek a forgalmi adókból és a haszon utáni illetékekből származó bevételek. A szovjet állam ennek ellenére a háboru évciben egyre nagyobb összegeket költött a háborus szükségletek fedezésére és a népgazdaság további fejlődésére.

A háboru által diktált új feladatok az államszervezet jelentős átszervezését követelték. Az államapparátus a háboru napjaiban még rugalmasabbá és tevékenyebbé vált. Egyes állami szerveket megszüntettek, másokat viszont kiterjesztettek. A rendes állami szervek mellett, ideiglenesen rendkívüli állami szerveket is alakítottak. Jelen cikkünkben ezen rendkívüli szervek tevékenységének egyes oldalait foglalkozunk.

Az ellenség támadásával kapcsolatban a szovjet államot fenyegető veszély olyan rendkívüli szerv alakitását követelte meg, amelynek kezében az állam egész hatalma összpontosuljon. 1941.június 30-án, a háboru kilencedik napján a Szovjetunió Legfelső Tanácsának elnöksége a Kommunista Párt Központi Bizottságával és a Szovjetunió Népbiztosainak Tanácsával egyetértésben határozatilag megalakította a Szovjetunió Állami Védelmi Bizottságát. I.V.Sztálin 1941.július 3-i beszédében a nép tudomására hozta, hogy a Szovjetunió népei minden erejének gyors mozgósítása és a hűségősen hazánkra tört ellenség visszaverése céljából megalakult az Állami Védelmi Bizottság, amelynek kezében az egész államhatalom összpontosul. Az Állami Védelmi Bizottság - mondotta I.V.Sztálin - megkezdte munkáját és arra hívja fel az egész népet, hogy tömörüljön a Kommunista Párt köré, támogassa a Vörös Hadsereget, zuzza szét az ellenséget/3/.

A Kommunista Párt és a szovjet kormány az Állami Védelmi Bizottság élére I.V.Sztálint állította, aki a háboru egész folyamán vezette a Bizottságot. Az Állami Védelmi Bizottság tagjai V.M.Molotov, K.J.Vorosilov, G.M.Malenkov, és kissé később A.I.Mikojan, L.M.Kaganovics és N.A.Bulganyin voltak.

Az Állami Védelmi Bizottság a Szovjetunió népeinek egész erejét a hazánkra hűségősen rátörő ellenség visszaverésére irányította. Az Állami Védelmi Bizottság kezében összpontosult az egész államhatalom. A Bizottság határozatait és rendelkezéseit mind a párt, mind az összes szovjet intézményekre és szervezetekre mind az ország egész népére kötelezők voltak.

/3/ Lásd: U.o. 13.1.

Az Állami Védelmi Bizottság tevékenysége rendkívül sokoldalú volt. A Bizottság irányította az ellenség fegyveres visszaverésének megszervezését, az ipar, a közlekedés, a mezőgazdaság munkájának vezetését, intézte a lakosság és a hadsereg élelmiszerral való ellátásának kérdéseit, a szén, tőzeg, fa begyűjtését, az új építkezéseket, a tartalékok előkészítését a front számára, a munkaerő elosztását a termelőüzemekben, a munkatartalékok képzését és sok más fontos kérdést. Így 1941.szeptember 18-án az Állami Védelmi Bizottság határozatot adott ki arról, hogy "a Szovjetunió minden állampolgára katonai kiképzésben köteles résztvenni" /4/ 1941.október 19-én pedig Moszkvában és környékén határozatilag kihirdették az ostromállapotot/5/. 1941.november 20-án a Bizottság határozatot tett közzé, amely mozgósított hadsereg parancsnoki kara katonai címének rendjéről intézkedett /6/. 1942.második felében az Állami Védelmi Bizottság határozatot hozott a Kuznyeck-mendence széntermelésének emelésére irányuló halaszthatatlan intézkedések fogantatásáról /7/. A Bizottság meghagyásából különböző iparvállalatokat, vasutakat, bányákat, áramtelepeket építettek az országban, felépítették és üzembe helyezték a csoljabinszki csőgyárat /8/, a krasznojarszki gépgyárat, a vlagyimiri traktorgyárat, stb.

Az Állami Védelmi Bizottság határozatait rendszerint közvetlenül az államhatalmi vagy közigazgatási szervekhez, a szövetségi vagy autonom köztársaságok népbiztosi tanácsaihoz, a dolgozók küldötteti területi vagy peremvidéki szovjetjeinek végrehajtó bizottságaihoz, különböző állami intézményekhez és igazgatóságokhoz, népbiztosi hivatalokhoz és bizottságokhoz, hatóságokhoz és vállalatokhoz intézte. Ezekben a határozatokban konkrét feladatokat tűzött ki, megállapította, hogy ki és milyen határidő alatt teljesítse azokat. Egyes esetekben - amikor a helyzet úgy kívánta - az Állami Védelmi Bizottság kiterjesztette az államigazgatási szervek és az egyes állami intézmények jogait.

Különösen nagy munkát végzett az Állami Védelmi Bizottság a fegyver-, hadianyag- és lőszergyártó honvédelmi ipar termelésének növelése érdekében. Köztudomásu, hogy a háború első hónapjaiban a szovjet hadsereg ideiglenes sikertelenségének egyik oka az volt, hogy nem állt rendelkezésére elegendő tank és repülőgép. Az Állami Védelmi Bizottság már a háború legelején azt a nehéz feladatot tűzte a harc-

/4/ Izvesztyija, 1941.szeptember 18.sz.

/5/ Izvesztyija, 1941.október 21.sz.

/6/ Krasznaja Zvezda, 1941.november 20.sz.

/7/ Izvesztyija, 1942.november 22.sz.

/8/ Izvesztyija, 1944.január. 19.sz.

kocsi- és repülőgépgyártók elé, hogy emeljék többszöröskére a gyártott tankok és repülőgépek mennyiségét és ezzel számolják fel a fasiszta csapatoknak ezekben a fegyvernemekben mutatkozó mennyiségi fölényét. A harcokocsitermelés emelésének szorgalmazását az Állami Védelmi Bizottság elnökhelyettese, V.M.Molotov vette a kezébe. V.M.Molotov irányításával a harcokocsigyártó üzemek sikeresen teljesítették feladataikat. A szovjet hadsereg a háború második évében már elegendő mennyiségben kapott tankokat. A harcokocsigyártó ipar a háború utolsó három éve alatt évenként átlag több mint harmincezer tankot, gépkocsit és páncélosautót gyártott. Nagy munkát végzett az Állami Védelmi Bizottság a repülőgép-, ágyu- és aknavető-, valamint hadianyaggyártás terén. A front élelmiszerral, üzemanyaggal, anyagi eszközökkel való ellátásának kérdéseit az Állami Védelmi Bizottság tagja, A.I. Mikojan végezte.

Az Állami Védelmi Bizottság intézkedéseit nemcsak a szovjet- és pártszerveken keresztül, hanem helyi meghatalmazottjai útján valósította meg. Az ÁVB-nak meghatalmazottjai voltak a szövetségi köztársaságokban és autonóm területeken is. Egyes esetekben az ÁVB tagjai helyszíni szemlét tartottak a fenyegetett területeken.

1941. október második felében az ÁVB határozatot hozott városi védelmi bizottságok alakítására olyan városokban, amelyek a front közvetlen közelében fekszenek. A városi védelmi bizottságok is rendkívüli szervek voltak, amelyek kezében az illető városban, körzetben vagy területen az egész hatalom összpontosult. A városi védelmi bizottságok irányították a szovjet-, párt- és társadalmi szervezetek egész munkáját, az illető város, körzet és terület dolgozóinak a front megsegítésére, a védelem megszervezésére és a legszigorubb rend fenntartására irányuló minden erőfeszítését. A városi védelmi bizottságok közvetlenül az ÁVB-nak voltak felelősek és kapcsolatban álltak a frontok katonai tanácsaival, azoktól gyakran katonai feladatokat kaptak.

A városi védelmi bizottságok tagjai között rendszerint a párt-, szovjet- és katonai szervek képviselői is helyet foglaltak, ami lényegesen megkönnyítette a város, a terület vagy a körzet összes szervezetei által végzett munka irányítását.

Városi védelmi bizottságokat alakítottak Szevasztopolban, Sztálingrádban, Tulában, Rosztovban, Murmanszkban és egyes más városokban. A Szovjetunió legnagyobb városainak - Moszkvának és Leningrádnak - védelmét közvetlenül az ÁVB irányította.

A városi védelmi bizottságok a város védelmében széleskörű teljhatalommal rendelkeztek. Az illető városban kihirdethették az ostromállapotot, elrendelhették a lakosok átköltöztetését egyik körzetből a másikba, az ipari üzemeknek különleges feladatokat adhattak különböző fegyverek, hadianyag vagy lőszer gyártására, megszervezhették a népfelke-

lést és a romboló osztagokat, mozgósíthatták a lakosságot, valamint kirendelhették a különböző szállítóeszközöket a város körüli védősáncok építéséhez, vagy akár a városon belül torlaszok emeléséhez, joguk volt külön tervek kidolgozására az élelmikészleteknek a városban való decentralizálására, valamint vastartalékok képzésére.

A tulai városi védelmi bizottság már megalakulása második napján 1941. október 22-én határozatot hozott, hogy a város körül építsenek védősáncokat és erre a munkára kirendelte a város lakosságát. A bizottság a katonai parancsnoksággal együtt részletes tervet dolgozott ki a város védelmére, ennek értelmében az egész várost több szigoruan elhatárolt harci körzetre osztották, amelyeknek élén az egyes kerületi pártbizottságok titkárai állottak. A város közeli és távoli előterében kijelölték a fő védelmi csomópontokat. 1941. október 26-án a front közeledésekor a városi védelmi bizottság kihirdette Tulában az ostromállapotot. A városban és a külvárosokban a legszigorubb forradalmi rend fenntartását Tula katonai parancsnokára, a városi védelmi bizottság tagjára bízta. Felhatalmazták, hogy "a legszigorubbban vonja felelősségre a forradalmi rend összes megbontóit és állítsa őket haditörvényszék elé.

A provokátorokat, kémeket, a rosszakaratu hírek terjesztőit és az ellenség más ügynökeit a helyszínen lőjje agyon." /9/

A védelmi bizottság rendelkezésére a városban hozzáfogtak a barrikádok és a tankcsapdák építéséhez, a város határában pedig lövészárkokat ástak és fedezékeket építettek. A városi bizottság intézkedésére 1941. októberében Tulában munkásczredet alakítottak, amelynek ötven százaléka kommunistákból és komszomolistákból állt. Amikor a fasiszta csapatok a város alá értek, a tulai munkásczred tevékeny részt vett a város védelmében.

Az ostrom súlyos napjaiban a védelmi bizottság naponta foglalkozott a lakosság élelmiszerrel és egyéb árucikkkel való ellátásának kérdéseivel. A dolgozók életének és vagyonának megóvása érdekében a bizottság 1941. november 18-án úgy rendelkezett, hogy több ezer lakost költöztessenek ki az első védelmi vonal melletti külvárosból, a kevésbé veszélyes és ágyutüzttől mentes kerületekbe. Amikor a fasiszta csapatok által megszállt kerületek egymás után szabadultak fel, a tulai városi bizottság visszaállította azokon a helyeken az államhatalmi és igazgatási szerveket.

Óriási munkát végzett az 1941. szeptember 23-án megalakított sztálingrádi városi védelmi bizottság is. Egyes más bizottságoktól eltérően a sztálingrádi védelmi bizottság alá rendelték az ugyanaznap megalakított asztraháni és kamisini városi védelmi bizottságokat is. A sztálingrádi városi védelmi bizottság a város összes szovjet-, párt- és társadalmi szervezeteinek vezető központja lett, ugyan-

/9/ "A tulai pártszervezet dokumentumaiból", Pártépítés, 1942. 17-18. sz. 10, 12. l.

akkor fontos intézkedéseket hozott a volgai erőd védelme érdekében is. Az ÁVB rendelkezésére 1941 októberében a sztálingrádi területen is megkezdtek a védősáncok ásását, először a város távoli, majd később közeli előterében. Ez az építőmunka óriási méreteket öltött. A sztálingrádi védelmi vonalon egy hónap múlva már hetvenezeren dolgoztak, 1942 januárjában ez a szám 195.000 emberre emelkedett. Az építkezésnél 516 teherautó, 478 traktor és több mint ötezer lovasfogat dolgozott /10/ A védelmi építmények munkálatai egészen addig húzódtak, amíg a front Sztálingrád alá nem ért. A városi védelmi bizottság irányításával a lakosság ez alatt az idő alatt 2850 km mindenféle oróditást, 1.170 km hosszú tankesapdát, 85.000 lőállást, 125.000 lövészárkot és fcdczéket épített. /11/ 1942.szeptember 1-én a városi védelmi bizottság határozatot hozott, hogy a városban további torlaszokat kell emelni. /12/

Ugyanakkor újabb komp-átkelőket építettek a Volgán, új sínek raktak le és országutakat építettek, amelyek a védelem napjaiban később fontos szerepet játszottak. Ezeken az utakon és kompjáratokon szállították az ostromlott Sztálingrádba az élelmiszert, a hadianyagot, az utánpótlást. A védelmi építményekhez szükséges egész felszerelést és szerzőmokat a városi védelmi bizottság rendelkezésére közvetlenül a városi üzemekben készítették, vasbeton bunkerokat, fémből gépfegyver és ropezsdarab ollení védőpáncélt, tuskésdrótsövényt, aknáí és sok más védelmi felszerelést. A gyárak egyben tankokat, ágyukat, aknavetőket, automatafegyvereket, lövedékeket, gránátokat, robbanóanyagokat, páncélvonalokat készítették.

Az államhatalom és igazgatás szerveinek közvetlen és aktív részvételével a védelmi bizottság nagy munkát végzett a városi lakosság egy részének Sztálingrádból való elköltöztetése érdekében is. Az 1942.augusztus 23 és október 28 közötti időben Sztálingrádból 333.000 lakost vittek el ingóságaiival együtt. Ugyanezekben a napokban 75.000 sztálingrádi lépett be a hadsereg soraiba. /13/ A sztálingrádi területi pártbizottság és a területi szovjet végrehajtó bizottsága határozatából még 1941.dereván megkezdtek a városi népfelkelő hadtestek megalakítását, egy lovas, egy lövész hadosztályt, egy páncélos zászlóaljat, egy tüzérségi hadosztályt és egy aknavető századot. Később a városi bizottság még több katonai alakulatot állított csatasorba. Mindezek tevékeny részt vettek a város védelmében.

A sztálingrádi városi védelmi bizottság nagy munkát fejtett ki a katonai objektumok védelmében, az ellenség által küldött kémek és diverzánsok kinyomozásában és a mindenfélle hazug hír terjesztői elleni harcban. A munkásokból és

/10/ M.A.Vodolagin, Sztálingrád a Nagy Honvédő Háboruban, Sztálingrád, 1949. 96.1.

/11/ A.Csujanov, Sztálingrád, a harci hagyományok városa. Pártépítés, 1945. 9-10.sz. 63-64.1.

/12/ A Sztálingrádért folyt hősi harc dokumentumaiból. Pártépítés, 1943.3.sz. 23.1.

/13/ A.Csujanov, id.m. 66.1.

kolhozistákból külön osztagokat szerveztek a volgai hajózás védelmére. Ezek az osztagok több tucat különböző hajót mentettek meg. Amikor az ellenség már betört a városba, a városi védelmi bizottság felszólította a lakosságot, hogy minden utcát zárjanak el barikádokkal, és minden városnegyed, minden utcát tegyenek áttörhetetlen erőddé. "Fel mindenki a barikádok építésére! - mondta a kiáltvány. - Minden fegyverforgatásra képes ember a torlaszokra, szülővárosa, otthona védelmére!" /14/ A városi védelmi bizottság felhívására sokezer szovjet hazafi kelt Sztálingrád védelmére, segítettek a szovjet hadsereg csapategységeinek a város védelmében és az ellenség szétzuzásában.

Az ÁVB és a városi védelmi bizottságok megfelelték rendelkezésüknek. Segítségükkel az ország egységes katonai táborrá vált, megszervezték az ellenség szétzuzását. A háboru befejeztével ezeket a rendkívüli szerveket mindenütt feloszlatták.

- . -

Az ország védelme új központi állami intézmények létrehozását tette szükségessé. Így már a háboru első hónapjaiban megalakították a Szovjetunió Harckocsiiparának Népbiztosságát. Ez a népbiztosság a háboru egész tartama alatt sikerrel vezette a harckocsi gyártást, az ÁVB által adott feladatok szerint ellátta a frontot a szükséges fegyverzettel. A Harckocsiipari Népbiztosságot a háboru befejeztével a Szovjetunió Legfelső Tanácsa 1945. október 14-i rendeletével megszüntette.

1941. november végén az Általános Gépipari Népbiztosság keretében megalakították az Aknavetőfegyverek Népbiztosságát. Az aknavetőipar termelése nagy jelentőségű volt a szovjet hadsereg hadműveletei szempontjából. Tudjuk, hogy az aknavetőipar 1942-1944 időszakában évenként átlag kb. százezer aknavetőt gyártott. /15/

A hátország megerősítésében a háboru éveiben nagy munkát fejtettek ki a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa és a szövetségi köztársaságok népbiztosi tanácsai mellett a különböző ideiglenes igazgatóságok, bizottságok, irodák és más intézmények.

Már a háboru első napjaiban sokmillió szovjet embert, köztük sokszázezer szakmunkást hívtak be a szovjet hadsereg kötelékébe. Sokmillió kolhozista vonult ki a frontra a háza védelmére. Mindez azt eredményezte, hogy lényegesen csökkent a munkaerők és különösen a szakmunkások száma. A szovjet államra a háboru éveiben az a feladat hárult, hogy mozgósítsa, betanítsa és clossza a munkaerőt a népgazdaságban.

/14/ Pártépítés, 1943. 3.sz. 24.1.

/15/ Lásd: Sztálin, Beszéd Moszkva Sztálin-választókerületének választási gyűlésén, A békéért, Budapest, 1952. 19.1.

Az ipar, a közlekedés, az építkezések és a mezőgazdaság munkaerőhiányán úgy próbáltak segíteni, hogy a városok és a falvak munkaképes lakosságát - férfiakat és nőket egyaránt - mozgósították. 1941. június 30-án, a háború kilencedik napján a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsának keretében megalakították a munkaerők számbavételét és elosztását intéző bizottságot. Ebben a bizottságban helyet foglaltak a Népbiztosok Tanácsának, az Állami Törvényszéknek és a Belügyi Népbiztosságnak a képviselői. A bizottság megvizsgálta a gyáraktól és az építkezésektől beérkezett munkaerő-igényléseket és a Szovjetunió Legfőbb Tanácsa Elnöksége határozatait, valamint a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa és az Állami Védelmi Bizottság döntései alapján rendelkezett a munkaerő honvédelmi szükségletre való mozgósításáról és elosztásáról. Ezek az intézkedések az összes népbiztosságok és hatóságok, valamint a köztársasági, területi és peremvidéki államhatalmi szervek számára kötelezőek voltak.

1942 végén a szövetségi és az autonóm köztársaságok /az OSzSzsZK-t kivéve/ népbiztosi tanácsainak kebelében, valamint a területi és peremvidéki szovjetek végrehajtó bizottságai mellett a munkaerő számbavételére és elosztására irodákat alakítottak. Ezeknek az irodáknak az elnökevé rendszerint a népbiztosok tanácsainak elnökhelyettesét, a területen és peremvidékeken pedig a szovjetek végrehajtóbizottságának elnökhelyettesét nevezték ki. Ilyen irodát állítottak fel továbbá az egyes nagy ipari városokban, sőt egyes városokban többet is. Így Moszkvában 25 kerületi irodát alakítottak. Leningrádban a városi és a kerületi szovjetek végrehajtó bizottságainak keretében irodát hoztak létre a munkaerő számbavételére és elosztására /16/. A munkaerők mozgósítására a falusi körzetekben külön funkcionáriusokat neveztek ki.

A Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa keretében a munkaerő számbavételére és elosztására alakult bizottság és a helyi irodák nyilvántartást vezettek mind a városok, mind a falvak munkaképes lakosságáról és terveket állítottak össze a munkaképes lakosság mozgósítására. A munkaerők mozgósítására az Állami Védelmi Bizottság, a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa és a szövetséges köztársaságok népbiztosi tanácsai adták ki az utasítást. Ezek a szervek utasításaikban pontosan megjelölték, hány embert kell mozgósítani, mikorra és hova. A mozgósítás teljesítéséért közvetlenül az államhatalmi szervek viselték a felelősséget.

A mozgósítottakat különböző állandó és ideiglenes munkára küldték az iparba, a közlekedésbe, építkezésekhez, fakitermeléshez és a mezőgazdaságba. A rjazanyi területen például a népbiztosságok számára a széniparba, a villanytelep építéséhez, a táviróhálózathoz, a mezőgazdaságba, a vegyiparba, a belvízi hajózáshoz, a textiliparba, az üzemanyagiparba és más ágazatokba irányították a munkaerőt./17/ 1942-ben

/16/ A háborús időkben kiadott rendelet, határozatok, döntések és rendelkezések gyűjteménye, 1942-1943. I. 1944. 103. l.

/17/ A rjazanyi területi végrehajtó bizottság levéltára, 1942. l. d. 2, 6, 23, 123 l.

a rjazanyi területen az iparba és a közlekedésbe 182.000, a mezőgazdaságba 98.915 embert irányítottak /18/. A rjazanyi területéről 1943 három hónapja /április-június/ alatt több mint nyolcvanezer embert irányítottak különböző munkákra. /19/

Évente sokszázezer embert küldtek munkára a fa- és tőzegki-termelő telepekre. Így Moszkvában 1942 őszén nyolcvanezer embert állítottak be a faszállításba. /20/ 1942-ben több tízezer ember dolgozott a rjazanyi területen a faszállításban, mert az Állami Védelmi Bizottság és a kormány rendelkezése a télre több mint kétmillió köbméter fát kellett beszállítani. /21/ 1944-ben az Állami Védelmi Bizottság azt az utasítást adta a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa keretében működő Munkaerő Nyilvántartási és Elosztási Bizottságnak, valamint a szovjetek területi és peremvidéki végrehajtó bizottságainak, a szövetségi és autonom köztársaságok népbiztosi tanácsainak, hogy az 1944-es idényben a Villanytelepek Népbiztossága tőzegtelepeire 134.000 embert és más népbiztosságok és hatóságok tőzefeldolgozó vállalataihoz 156.550 embert, összesen 290.550 embert mozgósítsanak. /22/ A munkaerők nyilvántartását és elosztását végző bizottság és iroda mozgósította a szükséges új munkaerőket, sőt a meglevő munkaerők elosztását is ésszerűen szervezte át, amennyiben elsősorban a hadiipar, a közlekedés, a mezőgazdaság és az építkezések legfelölöségtoljcsobb szakaszaira irányította őket.

Mivel a falu sok munkáskezet veszített, de a kolhozok és szovhozok zökkenőmentes munkáját meg kellett szervezni, a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa és a Kommunista Párt Központi Bizottsága 1942. április 13-án különrendeletet hozott arról, hogy a városok és a falvak munkaképes lakosságából hogyan kell új munkaerőket toborozni mezőgazdasági munkára a kolhozokba, szovhozokba és a gépállomásokra. A helyi államhatalmi szervek és elsősorban a munkaerő nyilvántartását és elosztását végző iroda a párt és a kormány e határozatának végrehajtása során évente sokszázezer munkaképes embert mozgósítottak mezőgazdasági munkára. A rjazanyi területen 1944-ben a termés begyűjtéséhez ötszázezer emberre volt szükség, a terület kolhozaiban és szovhozaiban azonban csak négyszázezer munkaképes ember állt rendelkezésre, tehát tp-

/18/ U.o. 1944. 11.d. 29.1.

/19/ U.o. 1943. 17.d. 23,26,28.1.

/20/ A Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézet Levéltára.

/21/ A rjazanyi területi végrehajtó bizottság levéltára, 1943. 24.d. 6-24.1.

/22/ U.o. 1944. 1.d. 57.1.

vábbi százezer emberre volt szükség. Ezt a hiányt a városi és a falusi lakosság munkaképes tagjainak mozgósításával töltötték be. Egyedül promóciós munkára több mint nyolcvanezer embert mozgósítottak /23/.

Igy valósult meg a szocialista város és a szocialista falu kölcsönös segítsége. A város a vetés és begyűjtés idején nyújtott segítséget a falunak, a falu viszont télidőben adott segítséget a városnak a fűtőanyag beszállításában és a kolhozistákat építkezési és egyéb munkákra engedte.

A háború éveiben nagy munkát végzett a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa keretében működő Lakosság-áttelepítési igazgatóság /Upravlenyje po evakuacii naszelenyija pri Szovnar-kome SzSzsZR/. Az ország különböző részein már 1941 júliusában alakítottak állomásokat, ahol a front közelében lakó polgári lakosság áttelepítését szervezték. Az áttelepítési állomásokat a köztársaságok népbiztosi tanácsai, valamint a területi szovjetek és a végrehajtó bizottságok irányították. A helyi hatalmi szervek látták el az áttelepítési állomásokat helyiséggel, hivatalnokokkal, szervezték meg az egészségügyi állomásokat, és végezték az agitációs munkát a tömegek között. Az áttelepítési állomások intézték az áttelepítendő lakosság adatfelvételét és regisztrálását, látták el őket élelmiszerekkel és ideiglenes lakással, nyújtottak nekik szükség esetén orvosi segítséget, szervezték meg vonaton vagy hajón a lakosság elszállítását. Az áttelepítési állomásokat rendszerint vasutak, vagy kikötők mellé helyezték. Ezeket az állomásokat azután feladatuk elvégzése után feloszlatták.

A háború folytán alakított állami szervek rendszerében külön hely illeti meg a szovjet tájékoztató irodát. /Szovjetszkoje informacionnoje bjuro/. A tájékoztató iroda feladata a lakosság széleskörű tájékoztatása volt a front helyzetéről és a szovjet háterszág munkájáról. A tájékoztató iroda jelentései és közleményei, mint hivatalos kormányközlemények, elejét vették a különböző ellenséges agyszüleményeknek és hírverésnek. A tájékoztató iroda jelentéseiből a szovjet emberek a háború első hónapjaiban megtudták a rideg valóságot a front átmeneti nehézségeiről és a lelkesítő híreket a szovjet harcosok kitartásáról és hősiességéről a fronton, valamint a szovjet emberek hősi helytállásáról a háterszágban. A következő években a tájékoztató iroda közleményei mind gyakrabban hoztak örömteli híreket a szovjet csapatok kiemelkedő győzelmeiről. /24/ A Szovjet tájékoztató iroda híreit naponta az emberek tízmilliói várták türelmetlenül, mert ezek a hírek a munkásokat, a kolhozistákat, az értelmiségieket, a szovjet hadsereget, minden szovjet embert új harci és munkahőstettekre lelkesítették.

/23/ U.o. 11.d. 58-62.l.

/24/ Lásd: A szovjet tájékoztató iroda közleményei, A Szovjet Tájékoztató Iroda kiadásában, 1944-1945. 1-8 köt.

A fasiszta rablók galád gaztetteinek leleplezését annak a szervezotnek a tevékenysége is elősegítette, amelyet a Szovjetunió Legfelső Tanácsa 1942. november 2-i rendeletével alakított. A fasiszta német rablók és kiszolgálóik által elkövetett gaztettek, valamint az általuk a Szovjetunió polgárainak, kolhozistáinak, társadalmi szervezeteinek, állami vállalatainak és intézményeinek okozott károk megállapítására és kivizsgálására alakított rendkívüli állami bizottság /Cserevicsajna goszudarsztvennaja komisszija//25/. Ezenkívül még köztársasági, peremvidéki, területi és városi bizottságokat is alakítottak, hogy elősegítsék a Rendkívüli Állami Bizottság tevékenységét és minél alaposabban számba tudják venni a fasiszta gonosztevőknek és kiszolgálóiknak a német megszállók alatt szenvedő körzetekben elkövetett gaztetteit. A megszállás alól mentes körzetekben ezt a munkát a szövetségi és az autonóm köztársaságok népbiztosi tanácsai és a peremvidéki és területi szovjetek végezték. /26/ Egyes esetekben azonban az ellenséges megszállás alól mentes városokban is alakítottak ilyen bizottságokat. Így például városi és kerületi bizottságokat alakítottak Leningrádban. Az állami vállalatokat, intézményeket és szervezeteket ért károk számbavételét a megfelelő népbiztosságok és központi intézmények végezték.

A fasiszta német rablók által elkövetett gaztettek megállapítására és vizsgálatára alakított rendkívüli állami bizottságban kiváló párt-, állami és társadalmi funkcionáriusok vettek részt, így például A.A.Zsdanov, N.M.Svernyik, valamint N.N.Burgyenko, B.J.Vegyenyjev, T.D.Liszenko, J.V.Tarle akadémikusok, A.N.Tolsztoj író és mások.

A rendkívüli állami bizottság már a háboru éveiben hatalmas dokumentumanyagot gyűjtött össze a fasiszta német rablók és kiszolgálóik által elkövetett gaztettekről. /27/ A bizott-

/25/ "Utasítás a fasiszta német rablók és kiszolgálóik által az állami, szervezeteki és társadalmi vállalatoknak, intézményeknek és szervezeteknek okozott károk számbavételére" és "A fasiszta német rablók és kiszolgálóik által elkövetett gaztettek megállapításáról és vizsgálatáról", valamint "A fasiszta német megszállók és kiszolgálóik betörése és gaztettei által a Szovjetunió állampolgárainak vagyonában okozott károk megállapításáról" szóló utasítások. /"A háborus időkben kiadott rendeletek, határozatok, döntések és rendelkezések gyűjteménye". 1942-1943. 12-33.1./

/26/ A Szovjetunió törvényeinek és a Szovjetunió Legfelső Tanácsa elnöksége határozatainak gyűjteménye, 1938-1944. "A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Tudósításai" kiadása, M.1945. 42-44.1.

/27/ "A dokumentumok védolnak." A fasiszta német rablók szovjet területen elkövetett szörnyű gaztetteit feltáró dokumentumok gyűjteménye. 1.füz. 1943. 2.füz. 1945.

ság tagjai az összegyűjtött anyag kivizsgálására gyakran a helyszíntre utaztak ki. A rendkívüli állami bizottság munkájába széles körben vonták be a szovjet társadalom képviselőit. Egyedül a fasiszta gaztettekről szóló dokumentumok összeállításában több mint hétmillió ember vett részt./28/ A vizsgálatok eredményeiről szóló tudósításokat a szovjet sajtó rendszeresen közölte. A megszállók vércskezű gaztetteinek leleplezése a szovjet emberek az ellenség iránti gyűlöletre, a haza szabadságáért, az ellenség teljes szétzúzásáért utolsó csepp vérig való harcra, a teljes elszántság szellemében nevelte.

A szovjet kormány egymásután oldotta meg az ország védelmének bonyolult feladatait, ugyanakkor azonban nagy figyelmet szentelt a felszabadított területeken folyó helyreállítási munkáknak is. 1943. augusztusában, amikor a szovjet csapatok sikerrel nyomultak előre, a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa és az ÖK/b/P Központi Bizottsága határozatot hozott "A német megszállás alól felszabadított körzetek gazdaságának helyreállítására irányuló haladéktalan intézkedésekről". Megalakították a fasiszta német megszállás alól felszabadított körzetek helyreállításának bizottságát. Ez a bizottság vezette a fasiszta német rablók által tönkretett szovjet városok és községek helyreállítási munkálatait.

Az a körülmény, hogy a szovjet köztársaságok területe felszabadult a fasiszta német megszállás alól, a szovjet állam elé azt a fontos feladatot állította, hogy a legrövidebb idő alatt helyreállítsák ezeknek a köztársaságoknak a lakóházait. 1943-1944-ben az Ukrán SzSZK-ban, az OSzSZSZK-ban, a Belorussz SzSZK-ban és a többi szovjet köztársaságban megalakították a polgári lakóházak építésének köztársasági népbiztosságait. Ezekre a népbiztosságokra hárult a városok és a községek lakótere helyreállításának és az új lakóházépítkezéseknek bonyolult és felelősségteljes feladata.

A népbiztosságok keretében az építkezés közvetlen vezetésére létrehozták a különböző igazgatóságok és trösztök széles hálózatát. Így az OSzSZSZK polgári lakóházépítési népbiztosságának keretében 15 főigazgatóság és 93 tröszt működött. Az Orosz Föderáció majdnem mindegyik nagy városában alapítottak építőtrösztöket /Sztálingradsztrój, Kalinyinsztrój, Orelsztrój, Brjanszksztrój és még sok más/. A polgári lakóházépítési népbiztosságok és az építőtrösztök a pártszervezetek és államhatalmi szervek mindennapi támogatásával nagy munkát végeztek a háború éveiben lerombolt épületek újjáépítésében és új lakóházak építésében.

- . -

/28/ A fasiszta német rablók gaztetteinek megállapítására és vizsgálatára alakult rendkívüli állami bizottság közleménye. 1945. 3.1.

- 77 -

A háborus idők nehéz feltételei ellenére is az összes központi és helyi szovjet intézmények tovább működtek. A háboru éve alatt háromszor ült össze a Szovjetunió Legfelső Tanácsa ülősszaka /1942.juniában, 1944 január-februárban és 1945.áprilisában/. 1944.márciusában összehívták az OSzSzsZK Legfelső Tanácsának ülősszakát. 1943-1944-ben a többi szövetségi köztársaságok legfelső tanácsai is tartottak ülősszakot.

A háboru éveiben a Szovjetunió Legfelső Tanácsa elnöksége számos fontos határozatot hozott polgári és katonai ügyekben /szerződések ratifikálása, új népbiztosságok alakítása, új területek alakítása, különböző adók mérvének megállapítása, hadiállapot kihirdetése egyes helyeken, az egyszemélyi vezetés megszilárdítása a hadseregben, magas katonai rangok odaítélése, új kitüntetések és érmek alapítása a szovjet hadseregben, a Szovjetunió Hőse címének odaítélése, katonák kitüntetése, stb./

A háboru idején nagymértékben megnőtt a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsának, valamint a szövetségi és az autonóm köztársaságok népbiztosi tanácsainak tevékenysége. Tovább folytatták munkájukat a helyi államhatalmi szervek is - a területi, peremvidéki, kerületi, körzeti, városi, községi és falusi szovjetek. A helyi államhatalmi szervek megtartották ülősszakaikat, és még a front közelében is rendeztek ülősszakokat az aktívák részvételével. Így például 1942 januárjában összeült a moszkvai területi szovjet hatodik ülősszaka, amelyen megvitatták a fasiszta német megszállóktól felszabadult moszkvai területen és városaiban a népgazdaság és a kulturális-jóléti intézmények helyreállítására fogandó rendszabályok kérdését. /29/

A Nagy Honvédó Háboru éveiben kiterjesztették néhány központi és helyi államhatalmi szerv hatáskörét, hogy a hadműveletekkel és a hátszág munkájával kapcsolatos halasztathatatlan kérdéseket gyorsabban és operatívabban tudják lebonyolítani. A népbiztosságoknak és a helyi államhatalmi szerveknek széles hatáskört biztosítottak az új építkezések, a fűtőanyag- és nyersanyag termelés, a helyi építőanyagok felkutatása és felhasználása, a vetés és aratás lefolytatása, a munkaerő és a különböző közlekedési eszközök mozgósítása, a nyersanyag és felszerelés elosztása és újraelosztása terén és sok más kérdésben.

1941.juniás 26-án, a háboru ötödik napján a Szovjetunió Legfelső Tanácsa elnöksége rendeleti úton engedélyt adott az iparvállalatok, a közlekedés, a mezőgazdaság és a kereskedelem igazgatóságainak, hogy a Népbiztosok Tanácsának engedélyével, a vállalatok, valamint az egyes műhelyek, részlegok és munkacsoportok összes munkásaikkal és alkalmazottaikkal napi egy-három órai kötelező túlórárt végeztethetnek. /30/ A túlórárt azért vezették be, hogy a lehető

/29/ Pravda, 1942.január 30.sz.

/30/ A Szovjetunió törvényeinck és a Szovjetunió Legfelső Tanácsa elnöksége rendeleteinck gyűjteménye, 1938-1944. 143-144.l.

legrövidebb idő alatt teljesíthessék azokat a termelési feladatokat, amelyek a front és a háttország szükségleteit voltak hivatva biztosítani. Ez a Szovjetunió egész népének érdeke volt. Ezért az új munkaidő-rendszert az összes munkások és alkalmazottak feltétlenül betartották.

1941. július 1-én a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa külön határozatot hozott "A Szovjetunió népbiztosi jogkörének a háború idején való kiterjesztéséről". 1941. július 18-án ezt a határozatot kiterjesztették az Orosz Föderáció és az Ukrán Köztársaság népbiztosaira is /31/. E kormányrendelet alapján a népbiztosok a termelési és építési tervek mielőbbi teljesítése érdekében a népbiztosság anyagi tartalékait az egyes vállalatok és építkezések között saját belátásuk szerint oszthatták el, illetve újraeloszthatták.

Az ország népgazdasága szempontjából nagy jelentőséggel bírt a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa 1941. július 23-i határozata "A köztársaságok népbiztosi tanácsai és peremvidéki /területi/ végrehajtó bizottságai jogkörének kiterjesztése munkások és alkalmazottak más munkára való átirányítása tárgyában" /32/. E kormányrendelet alapján a helyi államhatalmi szervek a munkásokat és alkalmazottakat az egyik vállalatból illetve intézményből áthelyezhették olyan másik vállalatba illetve intézménybe, amely a front szükségletei számára dolgozott.

A Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa engedélyt adott a frontmenti övezetben működő helyi államhatalmi szerveknek, hogy a körzet, illetve terület erőivel megszervezhessék a gazdálkodó maradt vetések begyűjtését. A helyi államhatalmi szerveknek jogukban állt a termés begyűjtésére nemcsak a munkásokat és alkalmazottakat, hanem családtagjaikat is mozgósítani, sőt megengedhette egyes kolhozoknak, hogy vethetnek a szomszédos kolhozok kihasználatlan vetésterületein - az utóbbiak beegyeztetésével.

1942. januárjában a szovjet kormány különhatározatot hozott, hogy a vasútvonalakon keletkezett hótorlaszok eltávolítására akár munkaerőt, akár fogatot be lehet vonni.

A helyi fűtőanyag kitermelésének sikeresebb megszervezése érdekében 1942. május elején a Szovjetunió kormánya engedélyt adott egyes köztársaságok népbiztosi tanácsa elnökeinek és számos peremvidék és terület szovjetje végrehajtóbizottsági elnökeinek, hogy a Szovjetunió Népbiztosi Tanácsa tudomásával munkásokat mozgósíthatnak a tözegytelcek kiaknázására. E kormány-rendelkezés végrehajtásának eredményeképpen az ország tözegytelcei a háború éveiben szakadatlanul működtek és termelésük jelentősen emelkedett.

/31/ A háborús idők törvényhozási és közigazgatási-jogi aktái, 1942. március 22. - 1943. május 1. M. 1943. 82-83. l.

/32/ U.o. 83-84. l.

A Nagy Honvédő Háboru éveiben a Szovjetunió államhatalmi szervei gigászi munkát végeztek. A Kommunista Párt vezetésével a szovjet emberek minden erőfeszítését egy cél elérésére - az ellenség szétzuzására - irányították. A Honvédő Háboru súlyos napjaiban a párt- és a szovjet szervezetek biztosították a hadigazdaság gyors megszervezését, a szovjet fegyveres erők katonai hatalmának szakadatlan gyarapítását. Ez döntő jelentőségű volt, a szovjet népnek a fasiszta német rablók feletti győzelme szempontjából.

- . -

A szovjet fegyveres erők győzelme a Nagy Honvédő Háború
zárószakaszában.

Voproszi Isztorii 1955.5.sz.

Болтин Е. А. - Победа Советских Вооруженных Сил на заключительном этапе Великой Отечественной войны.

A Szovjetunióknak a hitleri Németország felett tíz évvel előttr aratott győzelme a szovjet fegyveres erők és az egész szovjet nép hosszú és kitartó harcának eredménye volt. A háború első szakaszának idején a szovjet ország sokszor került nehéz helyzetbe mindaddig, amíg a szovjet hadsereg Sztálingrádnál ellentámadásba nem ment át. A tulerő addig emberben és anyagi eszközökben a fasiszta német hadsereg oldalán állt. A fasiszta német csapatok szétzúzása 1941 decemberében Moszkva alatt és azok a csapások, amelyek a szovjet hadsereg 1941-1942 telén az ellennélre mért meggyőztették ugyan a "villámháború" hitleri tervét, de a döntő fordulat eléréséhez nem bizonyultak elégségeseknek. Ilyen fordulat a háború folyamán csak akkor érkezett el, amikor a fasiszta német csapatokat 1942 november-decemberében Sztálingrádnál és különösen 1943 augusztusában Kursknál szétzúzták. A szovjet hadsereg a fasiszta német hadsereg gerincének megroppantásával biztosította az amerikai és angol fegyveres erők számára a sikeres hadműveleteket. A Nagy Honvédő Háborúban ebben az időben kivívott győkezes fordulat egyben fordulatot jelentett az egész második világháború menetében.

1945 elején a végső, befejező csapásokat kellett a hitleri Németországra mérni ahhoz, hogy a demokratikus erők teljes győzelmet arassanak. I.V.Sztálin még 1944.május 1-én rámutatott arra, hogy az ellenséget saját területén kell meggyőzni és fel kell szabadítani Nyugat-Európa népeit a fasiszta önkényuralom alól: "A Vörös Hadsereg és szövetségseink hadseregei - mondotta I.V.Sztálin 1944.november 7-i parancsában - kiinduló állásokat foglaltak el a Németország életbevágóan fontos központjai elleni döntő támadáshoz. Most az a feladat, hogy az Egyesült Nemzetek hadseregeink gyors előretörésével a legrövidebb idő alatt szétzúzzuk a hitleri Németországot" /1/

Ennek a feladatnak a megoldásáért folytatott harc rendkívül bonyolult és sajátos politikai helyzetben folyt le Európában és a szovjet néptől és hadseregétől a lehető legnagyobb erőfeszítést követelte. Bár a fasiszta Németország gazdasági, erkölcsi és katonai erőforrásai egyre nagyobb mértékben csökkentek, a fasiszta német hadsereg makacs ellenállása a szovjet-német fronton egészen a háború utolsó nap-

jáig lankadatlanul tartott. A hitleristák ellenállásuk során újabb mesterkedésekbe fogtak, hogy éket verjenek a hitlerellenes koalíció részvevői közé és az USA és Anglia uralkodó köreivel való összeesküvés útján akadályozzák meg a német imperializmus szétzuzását.

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának zárószakaszát a szovjet hadseregnek 1945 januárjában a Balti tengertől a Kárpátokig terjedő 1.200 kilométeres szakaszon indított nagyszabású offenzívája nyitotta meg. Ez a támadás a komoly nehézségek ellenére igen sikeresen haladt előre. A szovjet csapatok az offenzíva eredményeképpen olyan kiinduló állásokba jutottak előre, ahonnan azután az ellenségre az utolsó csapásokat tudták mérni.

Április elejére a szovjet-német arcvonalon a következő helyzet alakult ki:

A szovjet Baltikumban, a kurlandi félsziget északi részén egy régebben az északi hadseregcsoporthoz tartozó 21 hadosztálynyi fasiszta német sereget nekiszorítottak a tengernek és szigeteltek el. Ennek a hadseregcsoportnak az elszigetelését a leningrádi arcvonal valószínűsítette meg /parancsnoka L.A.Govorov, a Szovjetunió marsallja volt/.

Kelot-Poroszországban a 3. Belorussz Arcvonal /parancsnoka A.M.Vasziljevskij, a Szovjetunió marsallja/ zúzott szét egy körülzárt és Königsberg-től délre a tengernek szorított nagy fasiszta német hadseregcsoportot. Április 6-9-én pedig rohammal vette be a nagy városkörödt, a porosz militarizmus fellelővárát. Az ellenség volt kelotporosz hadseregéből mindössze tíz megtépzott hadosztály maradt meg, amelyet a zemlandi félszigeten vágtek el. Április második felében ezeket a hadosztályokat teljesen megsemmisítették.

Kelot-Pomerániában a 2. Belorussz Arcvonal /parancsnoka K.K. Rokosszovszkij, a Szovjetunió marsallja/ és az 1. Belorussz Arcvonal /parancsnoka G.K.Zsukov, a Szovjetunió marsallja/ szétverték a "Visztula" hadsereg főerőit, amelyek oldalba akarták támadni az Oderáig előrenyomult szovjet csapatokat. A 2. Belorussz Arcvonal lényegében Gdansk és Gdynia térségében összpontosította csapatait és itt fojzte be az ellenség 4. hadseregének megsemmisítését. Az 1. Belorussz Arcvonal csapatai a Balti tenger partvidékén Kolberg-től az Oderá folyó torkolatáig és onnan délre az Oderá mentén a Neisse torkolatáig terjedő vonalat vették fel, és hídfőt alakítottak az Oderá nyugati partján, Küstrin térségében.

Az 1. Belorussz Arcvonaltól balra a Neisse folyó mentén és tovább a Szudéták előhegyei előtt az Oderá felsőfolyásáig a 4. Ukrán Arcvonal csapatai /parancsnokuk I.Sz.Konyev, a Szovjetunió marsallja/ helyezkedtek el. Az oderái hídfő kiszélesítéséért és az arcvonal hadműveleti pozíciójának megjavításáért vívott csaták eredményeképpen lengyel Szi-lézia területét szabadították fel.

A Kárpátok északnyugati részén, Ratibortól Ruzomberokig, a 4.Ukrán Arcvonal csapatai tevékenykedtek /parancsnokuk A.I.Jeremenko hadseregtábornok/. A csapatok támadó hadműveleteket vezettek az ugynevezett morva kapuért /Opava és Moravska-Ostrava között/, mert ezen át vezet az út Morvaország és Csehország központjába.

Ilyen módon a Balti tenger és a Kárpátok között helyezkedtek el a szovjet hadsereg főerői, a 2.Belorussz, az 1. Belorussz és az 1.Ukrán Arcvonal, valamint a délről hozzájuk csatlakozó 4.Ukrán Arcvonal. Velük szemben álltak a hitlerista "Visztula" hadsereg és a "Központi" hadsereg megmaradt csapatai.

A szovjet-német arcvonal déli szárnyán a front Banska-Bystricától /Kárpátok/ délnyugatra a Dráva folyóig és a folyó északi partján Osiekig húzódott. Ezen a sávon két arcvonal csapatai tevékenykedtek: a 2.Ukrán Arcvonal /parancsnoka R.J.Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja/ és a 3.Ukrán Arcvonal /parancsnoka F.I.Tolbuhin, a Szovjetunió marsallja/. Ezek a csapatok a Balaton és a Velencei tó között visszaverték a 6.német SS páncélos hadsereg támadását, Bécs irányában ellentámadásba mentek át és április 13-án elfoglalták Bécset.

A szovjet csapatok kedvező állást foglaltak el, ahonnan a Stettintől Penzigig /a Neisse folyó mellett/ terjedő széles fronton és főleg Berlin irányában mérhettek döntő csapást az ellenségre. A szovjet hadsereg részei a küstrini hídfőnél mindössze 60 kilométerre álltak Berlintől. A szovjet-német front jobbszárnyán a helyzet teljesen szilárd volt. Az ellenség csapatainak Kurlandban, Kelet-Poroszországban és Kelet-Pomerániában rekedt maradványai elvesztették stratégiai jelentőségüket és ezeket csapataink meg is semmisítették. A Vörös Zászló-rendes Balti flotta uralta a Balti tenger délkeleti részét. A szovjet-német front balszárnya biztosította a szovjet hadsereg előnyomulását Bécs felé.

A szovjet csapatok elhelyezkedésében azonban néhány negatív momentum is volt. A 2.Belorussz Arcvonal csapatai Pomeránia keleti részében kiinduló állásuktól 250-300 kilométerre voltak és onnan kellett indulniuk a Berlin elleni támadásra. Az 1. Belorussz Arcvonal csapatai igen széles fronton, a Balti tenger partjától végig az Odera mentén egészen a Neisse folyó torkolatáig voltak széthúzódva. Az 1.Ukrán Arcvonal főerőit nem annak jobbszárnyán vonták össze, ahol a csapást kellett intézni, hanem a balszárnyon, Felső-Sziléziában, ahol éppen akkor fejezték be az oppelni ellenséges csapatösszevonás körülkerítésére és felszámolására irányuló támadó hadműveletet. A szovjet csapatok számára bizonyos veszélyt rejtett magában az, hogy az ellenségnek nagy csapategységei voltak még Csehszlovákiában. Ezek a kelet felé előretolt csapatok bizonyos mértékben fenyegették Berlin felé összpontosított csapataink balszárnyát.

Milyen politikai és katonai helyzet alakult ki a háboru befejező szakaszában Nyugat-Európában? Az USA és Anglia 1944. júniusában Észak-Franciaországban partraszállt másfélmillió hadseregének hadműveleteit a határozatlanság jellemezte, támadó hadműveleteiknek célja korlátozott volt és lassu ütemben valósították meg ezeket. Ha az amerikai-angol csapatok mindemellett nyolc hónap leforgása alatt meg tudták szállni Franciaország és Belgium területét, úgy ez elsősorban annak a következménye volt, hogy a szovjet fegyveres erők döntő győzelmeikkel a szovjet-német frontra vonták a fasiszta Németország minden tartalékát. A hitleri klikk és a fasiszta német hadsereg parancsnoksága a második európai front megnyitása után is a Szovjetuniót tekintette fő ellenfelének.

Amikor 1944. végén az amerikai-angol csapatok Németország nyugati határához értek és megközelítették Németország létfontosságú körzeteinek /köztük a Ruhr-vidéknek/ védelmére emelt "Siegfried vonalat", a Németországot nyugatról fenyegető veszély fokozódott. A fasiszta német hadvezetőség továbbra is keleten a szovjet hadsereg ellen összpontosította erőit és azt tervezte, hogy az Ardennek körzetében váratlan csapást mér az amerikai-angol csapatokra, szétzuzza ezeket a csapatokat, különbéke vagy legalábbis az aktív tevékenység feladására kényszeríti az USA és Anglia kormányát, ami lehetővé teszi majd a fasiszta Németország számára, hogy a háboru további tartamára a Szovjetunió ellen összpontosíthassa minden erejét. Erre a célra a fasiszta német hadvezetőség tankosztageinak /a 6. SS páncélos hadsereg, az 5. páncélos hadsereg/ és légierejének jelentős tömegét /főleg vadászgépek/ vonta össze nyugaton. /2/ 1944. december elején Hitler főhadiszállását Kelet-Poroszországból Ziegenbergbe /Giessen alatt/ tette át, hogy minél közelebb legyen a nyugati fronthoz, ahol a "döntő támadást" végre akarta hajtani.

December 16-án a fasiszta német csapatok támadásba mentek át és egy száz-kilométeres szakaszon 110 kilométer mélységben áttörték a frontot. Az amerikai és angol csapatokat szétszakították, úgyhogy az együttműködés megszakadt közöttük. Az angol hadvezetőség már azon gondolkodott, hogy csapatait visszavonja a La Manche partjára. Mivel azonban a fasiszta német hadvezetőségnek már nem voltak mozgó tartalékai a siker továbbfejlesztésére, a légtérben a kezdeményezés hamarosan az amerikai és angol repülők kezébe ment át.

1945. január 1-én a fasiszta német hadvezetőség újabb támadást indított a Vogézekben /Elzász-Lotharingia északi határán/ Zabern város irányában. Ez a támadás kezdetben sikerrel járt. A helyzet annyira feszült és veszélyes maradt, hogy W. Churchill január 6-án kénytelen volt I.V. Sztálinhoz fordulni, hogy a szovjet hadsereg nyújtson segítséget. /3/.

/2/ A német légi erők a háboru egész ideje alatt a nyugat-európai fronton számbelileg 1945. január 1-re érték el a maximumot /kb 2.100 harci repülőgép/.

/3/ Lásd: Történelemhamisítók, Bpest. 1951. 80. l.

A Szovjet Legfelső Hadvezetőség szövetségi kötelezettségeihez híven minden erejétől telhetőt megtett, hogy segítséget nyújtson a súlyos helyzetbe került amerikai-angol csapatoknak. Támadási parancsot adott ki a Balti tengertől a Kárpátokig húzódó frontokon, nem várva meg a hadműveletek előkészítésének teljes befejezését és az idő kitisztulását. A hitleri hadvezetőség már a szovjet csapatok e téli támadásának első napjaiban beszüntette nyugaton az aktív tevékenységet. Ugy döntött, hogy nyugaton védelemre rendezkedik be és kivonja csapatait az "ardennesi zsákból".

A szovjet csapatok sikerei arra kényszerítették a hitleristákat, hogy 16 hadosztályt dobjanak át a nyugateurópai frontról a keletre. 1945 elején a nyugateurópai frontokról összesen harminc fasiszta német hadosztályt - köztük a nyugati fronton levő páncélos hadosztályok zömét - helyeztek át keletre. Ugyanide irányította a fasiszta német csapatok főhadvezetősége majdnem az egész tüzérséget is. A szovjet hadsereg hatalmas méretű támadása, amely igénybevette a hitleristák összes erőit, lehetővé tette, hogy az amerikai-angol csapatok helyrehozzák pozíciójukat és a továbbiakban támadó hadműveletekre térjenek át. A hitlerista csapatok ellenállása így nyugaton nagyon meggyengült, úgyhogy az amerikai-angol csapatoknak sikerült leküzdeniük a "Siegfried vonalat", és március 23-án átjutottak a Rajna nyugati partjára.

A szovjet támadás sikerei aggodalomba ejtették a hitleri klikket. Hitler néhány segédje arra törekedett, hogy különszerződést kössön az amerikai és angol uralkodó körökkel, beszüntessék a háborút az USA-val és Angliával szemben és fokozottabb ellenállást tanúsítsanak a szovjet csapatok irányában. Különösen Ribbentrop és Himmler tevékenykedtek ezen a téren. Az ő elgondolásaikat osztotta a fasiszta német tábornoki kar jelentős része is. Himmler a svéd Vöröskereszt képviselője, Bernadotte útján közölte az amerikai-angol körökkel, hogy a hitleristák készek letenni a fegyvert a nyugateurópai fronton és megkönnyíteni az amerikai-angol csapatok előrehaladását kelet felé, hogy közösen folytassák a harcot a Szovjetunió ellen. Március 22-én Himmler tájékoztatta a "Visztula" hadsereg parancsnoki karát a nyugati hatalmakkal folytatott tárgyalásokról és felvilágosította őket, hogy tartsák az Odera vonalát, amíg az amerikai-angol csapatok Németországot meg nem szállják.

A hitleri főkolomposok a hadparancsokban és utasításokban rámutattak arra, hogy "az Oderán küszöbön álló csata döntő jelentőségű lesz valamennyi német sorsa szempontjából", hogy "a háború nem nyugaton, hanem keleten dől el" és ezért "a németek tekintetüket csak keletre fordítsák, függetlenül attól, hogy mi történik nyugaton".

A hitleristák felhívásait az USA és Anglia reakciós körök együttérzéssel fogadták. Éppen elég híve volt náluk annak a gondolatnak, hogy kössenek békét a hitleristákkal és indítsanak közös agressziót a Szovjetunió ellen. Még mielőtt

a szovjet csapatok a német határokhoz értek volna, a madridi angol követ, Samuel Hoare máris szorgalmazta, hogy kössenek különbékét a német fasisztákkal. Ugyanakkor Franco levelet intézett Churchillhez, amelyben azt javasolta, hogy szüntessék be a háborút Németország ellen és alakítsanak egy "nyugati blokkot" a "kommunista veszély" elleni harcra. 1945. januárjában Vandenberg szenátor nyíltan azt a programot hangoztatta az Egyesült Államok szenátusában, hogy alakítsanak egy egységes szovjetellenes frontot.

Az amerikai kémszervezet európai szervezője, Allen Dulles 1945. márciusában arra törekedett, hogy a fasiszta német csapatok Észak-Olaszországban tegyék le a fegyvert, nyissák meg a frontot, úgyhogy az amerikaiak mielőbb elfoglalhassák Dél- és Közép-Németországot. E célból Bernben tárgyalások indultak, amelyeken angol-amerikai részről Lemnitzer tábornok /Alexander tábornok vezérkari főnök helyettese/ és német részről K.Wolf /Himmler személyi vezérkarának volt helyettese/ vett részt. Az USA és Anglia reakciós körői nem idegenkedtek attól, hogy különbékét kössenek a hitleristákkal és erőiket a Szovjetunió elleni harcra fordítsák. W.Churchill "A második világháború" c. emlékirataiban beszámol a Himmler és Bernadotte közötti tárgyalásokról. /4/

Az USA és Anglia uralkodó körői azonban akkor nem mertek nyíltan szakítani a Szovjetunióval. Megakadályozta ezt a német fasizmus elleni harcra kelt néptömegek hatalmas hulláma, a szovjet kormány következetesen becsületes politikája, valamint az az óriási nemzetközi tekintély, amelyet a Szovjetország a fasiszta Németország elleni hősi harcával szerzett magának.

Az USA és Anglia kormánya nem kötött nyílt szerződést a hitleristákkal, de mindent megtett ahhoz, hogy meggyengítse a Szovjetunió pozícióját. Az amerikai-angol hadvezetőség a háború előző szakaszaival ellentétben azon erősködött, hogy csapatai előnyomuljanak. Erre meg is volt minden lehetőség. Március végére az Európában állomásozó amerikai-angol csapatok létszáma 1944. szeptemberéhez képest megkétszereződött, elérte a 4,600.000-es létszámot. A hadosztályok száma százra nőtt, és ennek több mint a negyede páncélos volt. Ezek teljes összetételű, teljes hadifelszereléssel ellátott és teljesen motorizált csapategységek voltak. Az USA és Anglia légi flottája több mint 16.000 harci repülőgépből állt, ennek kb. a fele volt bombázó /könnyű-, közép- és nehézbombázó/. Az amerikai-angol légierő döntő fölényét már abból is megítélhetjük, hogy 1945. márciusában a hitleristáknak Nyugat-Európában mindössze... 150 bombázójuk volt. Hadianyag és technika tekintetében a szövetséges csapatok és légierőjük minden szükségességgel el volt látva.

Április elején a hitleri Németország még jelentős tömegű szárazföldi csapattal rendelkezett. A meglévő 292 hadosztályából /amelyből 30 páncélos és 12 motorizált volt/ a

/4/ W.S.Churchill, The Second World War, VI.köt.466.1.

harcképzet ebb 185 hadosztályt a szovjet-német frontra csoportosították. /A 185 hadosztályból 30 páncélos és 10 motorizált volt/. A nyugateurópai arconalon 52 gyenge összetételű fasiszta német hadosztály állt /ebből 4 páncélos hadosztály és 3 motorizált hadosztály volt/. A többi hadosztály Olaszországban és Németország központi körzeteiben állt. Ezeknek a zöme azokból a szovjet csapatok által szétvert hadosztályokból állt, amelyeket a háterszágba rendelték kiegészítés céljából.

Az amerikai-angol hadvezetőség kihasználva emberben és eszközben való túlsúlyát március végén parancsot adott csapatainak az általános támadásra. Magában véve ezt a tényt csak örömmel lehetett fogadni: a fasiszta Németországot végre nemcsak keletről érik hatalmas csapások, hanem nyugatról is. De az amerikai-angol csapatok támadásának kevésbé volt az a célja, hogy a fasiszta német csapatokat szétzuzza, mint inkább az, hogy keletre való gyors előretöréssel a legrövidebb idő alatt megszállja egész Észak-, Közép- és Dél-Németország, Észak-Olaszország, Ausztria területét és a lehetőség szerint minél mélyebbre hatoljon be Németország keleti részébe és Csehszlovákiába, hogy még a háború befejezése előtt uralni helyzetet foglaljon el ezekben a körzetekben. Az Egyesült Államok és Anglia vezető körői készek voltak arra, hogy megsértsék a németországi megszállási övezetekkel kapcsolatban 1945 februárjában a krími /jaltai/ konferencián kötött megállapodásokat.

Az amerikai-angol reakció titkos terveire és számításaira éles fényt vetnek Churchill emlékiratai. Churchill bevallása szerint az amerikai-angol reakció azon a véleményen volt:

"Először is, hogy Szovjet-Oroszország halálos veszedelemmé vált a szabad /azaz a kapitalista - J.B./ világ számára.

Másodszor, hogy haladéktalanul új frontot kell létrehozni a Szovjetunió további előretörése ellen.

Harmadszor, hogy ezt a frontot minél keletebbre kell létrehozni.

Negyedszer, hogy Berlin az angol-amerikai hadseregek fő és igazi célja.

Ötödször, hogy Csehszlovákia felszabadítása és az amerikai csapatok bevonulása Prágába rendkívül nagy jelentőségűvé válik..." /5/.

Március 23-án az amerikai és angol csapatok hozzáálltak a Rajnán való átkeléshez és ezzel megindították általános támadásukat. Az amerikai-angol csapatok volt főparancsnoka, Eisenhower tábornok "Keresztteshadjárat Európában" című emlékirataiban az Egyesült Államok és Anglia csapatainak a háború vége felé kifejtett tevékenységet "ragyogónak"

/5/ W.Churchill, id.m. 400.1.

nevezi. Ezeket írja: "A vitéz angol-amerikai csapatok olyan áthághatatlan akadályt küzdöttek le, mint a Rajna..." Valójában a Rajnán úgy keltek át, hogy az ellenség csak elenyésző ellenállást tanúsított. A front középső szakaszán, Remagen térségében, például, a hitlerista csapatok nem rombolták le a hidat, úgyhogy az 1. amerikai hadsereg főerői ezen vonultak át. Délre, Oppenheimnél az amerikai csapatok egyetlen puskalövés nélkül keltek át a folyón. A Rajna keleti partján a fasiszta német csapatok szintén csak jelentéktelen ellenállást fejtettek ki és védelmi vonalak itt nem is voltak előkészítve. Eisenhower erről emlékirataiban ezt írja: "A Rajnától keletre a németek semmilyen mesterséges akadályt sem készítettek, amely előnyomulásunkat feltartóztathatta volna, ha csak a sötétben összehajtott helyi jellegű sáncokat nem vesszük számításba. Nagyobb arányú védelmi vonalaiknak csak a tervei voltak meg, amelyeket azonban most már nem valósíthattak meg."

Az amerikai és angol csapatok könnyen átkeltek a Rajnán és széles arcvonalon igyekeztek kelet felé. A Montgomery parancsnoksága alatt álló 21. angol hadseregcsoport, amelyre az a feladat várt, hogy elsőként vonul be Berlinbe, tervet dolgozott ki a német fővárosnak ejtőernyősökkel való elfoglalására és ebben maguknak a hitleristáknak a támogatására számított. Ennek a tervnek a megvalósítását az angolok és az amerikaiak közötti surlódások akadályozták meg.

A hitlerista csapatok ellenállása a nyugati fronton napról napra gyengült. Az amerikai Brenton D. Wallace "Patton és 3. hadserege" c. könyvében ezeket írja az akkori helyzetről: "A németek csak néhol tanúsítottak ellenállást kisebb csapategységekkel... A Hitler által épített négy-sávos autópályák nagyon tetszettek autóvezetőinknek és élvezettel "adták rá a gázt"... A németeknek sem tankjuk, sem repülőgépük nem volt tartalékban." Valójában hát milyen komoly ellenállásról lehetett szó az amerikai-angol csapatokkal szemben, amikor a Göbbels-féle propaganda azt a jelszót adta ki: "Inkább adjuk fel Berlint a szövetségeseknek, mint hogy az oroszokat engedjük be oda" és a hitleri főhadiszállásnak azokat a parancsait, hogy német csapategységeket dobjanak át a nyugatról a keleti frontra, nyíltan, rádióon közvetítették?!

- . -

A szovjet fegyveres erők európai előretörésének befejező szakasza két következetesen végigvitt stratégiai előnyomulási hadműveletből - a berlini és prágai előretörésből - állott. Mindkét hadművelet általános irányítását a Legfelső Parancsnokság Főhadiszállása vezette, élén I.V. Sztálinnal.

A hitlerista hadvezetőség, amely a szovjet hadsereg részéről Berlin irányában várta a döntő csapást, összes megmaradt erőit és eszközeit az Odera-Neisse vonalnak és közvetlenül Berlin körzetének tartására használta fel. Az a

védelmi felkészültség, amelyet ezen a vonalon már idejében előkészítettek, mélyen tagolt erősített sávok összefüggő rendszeréből állott, amelyek egész hosszában csapatokat helyeztek el. Az Odera-Neisse vonal háta összeolvadt a berlini megerősített védelmi övezettel. Az Odera és a Neisse nyugati partjain három védelmi övezetet létesítettek, mind-egyiket két-három védelmi vonallal, amely összefüggő lövészárkokból, jól kiépített tüzelőállásokból, szögesdrót-akadályokból, aknamezőkből, aknavető és tüzérségi állásokból, stb. állt.

Az aknamezőkön elhelyezett aknák sűrűsége egy kilométeres frontvonalra számítva kétezer akna volt. Az összes városokat és falvakat sündisznóállásszerű erődökké építették ki. Az Odera-Neisse védelmi vonalának mélysége 20-40 km-re rugott és a berlini körzettel együtt elérte a száz kilométert.

A Berlin felé vezető úton és magában a fővárosban a fasiszta német hadvezetőség többmilliónyi létszámú csapatot vont össze: 64 hadosztályt /ebből hét páncélos és hét motorizált hadosztály volt/, számos különálló csapategységet, katonai iskolákat és intézményeket, és kétszáz zászlóaljnyi népfelkelőt /Volkssturm/. A tömörített fasiszta német csapatok összesen majdnem hétezer ágyúval, kb. négyezer aknavetővel, kb. 1.500 tankkal és motorizált tüzérségi állással rendelkeztek. Támogatta őket a még megmaradt, több mint 3.200 harci repülőgépből álló német légierő /főleg vadászok/ melynek az állandó repülőterek kitűnő hálózata állt rendelkezésére. Hozzá kell fűznünk, hogy a berlini övezet óriási mennyiségű légvédelmi cróvel rendelkezett.

A fasiszta német csapatok morálja megrendült, de a pálcafegyelem megszokása, a kegyetlen megtorlástól való félelem és a fasiszta propaganda megtette a magáét: a német katonák és tisztek folytatták az ellenállást. Sokan közülük tudták, hogy személy szerint felelősek a szovjet nép ellen elkövetett számos gáztettért és ezért elkeseredetten küzdöttek.

A Berlin elleni hadművelet célja az volt, hogy szétzuzzuk az ellenségnek Berlin irányában történt stratégiai csapatösszevonásait, elfoglaljuk Berlint és a fasiszta Németországot feltétel nélküli megadásra kényszerítsük.

Három fronton a csapatoknak az volt a feladatuk, hogy erős széttagoló csapásokkal több irányban áttörjék az ellenség védelmi vonalát, az összevont csapatokat részekre forgácsolják szét és azután mély átkarolással és megkerüléssel kerítsék be, semmisítsék meg őket, és elfoglalják Berlint. Ugyanakkor széles fronton kellett kijutni az Elba vonalára és itt kellett egyesülni az amerikai-angol csapatokkal. A terv szerint ezeket a feladatokat az április 16-án megindított támadás után 12-15 nap alatt teljesítjük.

Az előttünk álló hadműveletben a főszerep az 1. Belorussz és az 1. Ukrán Arcvonal csapataira várt. A fő csapást a küst-rini hídfőből kiindulva keletről közvetlenül Berlin ellen

az 1. Belorussz Arcvonal indította el és egyben északról és délről megkerülte azt. A Küstrintől nyugatra fekvő ellenséges hídfő erős védelmének áttörésére a szovjet csapatok F. I. Perhorovics, V. I. Kuznyecov, N. E. Bogdanov és V. I. Csujkov tábornokok parancsnoksága alatt indultak el. Az Odera keleti partján páncélos csapatokat vontak össze M. J. Katukov és Sz. I. Bogdanov tábornokok parancsnoksága alatt. Ezeknek az volt a feladatuk, hogy a áttörési éket kiszélesítsék. Ezenkívül az 1. Belorussz Arcvonal kíségetésképpen két hadseregnyi erővel két helyen támadta oldalba az ellenséget.

A második erős csapást az 1. Ukrán Arcvonal csapatai a Forst városától délre fekvő térségből intézték Belzig felé, hogy ezzel Berlint délről **kerüljék meg**. Az ezen a fronton rohamra induló csapatok I. Sz. Kolesznyicsenko, A. Sz. Zsádov és N. P. Puhov tábornokok parancsnoksága alatt állottak. Ezeknek a csapatoknak április 16-án hajnalban erős tűzérségi előkészítés után, füstfüggöny leple alatt kellett átkelniük a Neisse folyón és át kellett törniük a folyó nyugati partján húzódó ellenséges védelmi vonalat. Az áttörésbe a P. Sz. Ribalko és D. D. Leljusenko tábornok parancsnoksága alatt álló csapatokat is bevonták. Ezeknek az volt a feladatuk, hogy Luckenwalde irányában kiszélesítsék az áttörési éket és Berlint délnyugatról bekerítsék. A Legfelső Parancsnok azonban figyelmeztette Konyev marsallt, hogyha a körülmények esetleg megkívánják, az 1. Ukrán Arcvonal erőinek egy részét közvetlenül Berlin felé irányítsák az 1. Belorussz Arcvonal csapatainak megsegítésére. A fő csapáson kívül az 1. Ukrán Arcvonal csapatainak a Kohlfurt városától nyugatra fekvő térségből Drezda irányában kiegészítő csapást is kell mérniük azzal a céllal, hogy biztosítsák a támadó szovjet csapatok balszárnyát.

A 2. Belorussz Arcvonal feladatához tartozott, hogy átkeljen az Odera két ágának alsó folyásán /Stettintől délre/, áttörje az ellenség védelmét és Neusterlitz irányában támadásba lendülve Nyugat-Pomerániában zuzza szét az ellenség 3. páncélos hadseregét, elvágja őket Berlintől és ezzel biztosítsa az 1. Belorussz Arcvonal jobbszárnyát. E feladat teljesítése érdekében azt a parancsot adták ki, hogy a 2. Belorussz Arcvonal Pomeránia keleti részében bonyolult átesoportosítást hajtson végre. Ezen a fronton a támadás megindítását április 20-ra tervezték.

A Berlin elleni hadműveletben a lengyel fegyveres erők két hadserege is résztvett.

A Berlin elleni hadművelet óriási méreteire már abból is következtethetünk, hogy ebben a szovjet hadsereg részéről 41.600 különféle kaliberű ágyú és aknavető, több mint 6.300 tank és motorizált tűzérségi egység és 8.000 repülőgép vett részt. Az emberanyagnak és eszközöknek ilyen hallatlan arányú összpontosítása egy megadott stratégiai feladat megoldására úgy vált lehetségessé, hogy roppant mértékben megnövekedett a Szovjetunió katonai és gazdasági hatalma.

A szovjet csapatok politika-erkölcsi színvonala rendkívül magas fokon állt. A szovjet harcosok jól tudták, hogy mi a kötelességük hazájukkal szemben. Jól ismerték, hogy a szovjet emberek hallatlan szenvedéseket és nélkülözést álltak ki, óriási áldozatokat követelt tőlük a fasiszta betörés, tudták, hogy a háterszág önfeláldozóan dolgozva mindent megadott a hadseregnek a fasiszmus szétzuzásához. Mindaz, amit a szovjet harcosok utjukon láttak, méginkább megerősítette bennük a fasiszmus iránti gyűlöletüket és azt a vágyat, hogy mielőbb megsemmisítsék azt és megteremtsék a népek békéjét. A parancsnokok, a politikai szervek, a pártszervezetek egy-egybe forrasztották a harcosokat és döntő összecsapásra lelkesítették őket. A támadás előestéjén a harcosok ezrei kérétek felvételüket a párt soraiba, hogy mint kommunisták küzdjenek és győzzenek.

Az 1. Belorussz Arcvonal április 16-án, helyi idő szerint éjjel három órakor hatalmas tűzérségi tűzzel indította meg támadását, 20-25 perc múlva a főcsapás irányában kb. 200 hatalmas fényerejű reflektor gyulladt ki. Fényük megvakította a rémült ellenséget és a szovjet gyalogság és a tankok támadásba lendültek.

A szovjet csapatok hadműveletei a kitűzött tervnek megfelelően bontakoztak ki. Az április 16-19-ig terjedő időszakban az 1. Belorussz Arcvonal fő csapásának szakaszán áttörték az ellenség védelmét és a csapatok 30 kilométer mélyen nyomultak előre. Az ellenség számos, mélyen tagolt állásvonalát egymás után kellett áttörni. Az áttörés kiszélesítésére bevonták az összes páncélos csapatokat. A hadirepülőgépek állandó segítséget nyújtottak a földi csapatoknak.

Április 20-án az 1. Belorussz Arcvonal csapatai megkezdtek a Berlin körülkerítésére irányuló hadmozdulatokat. Bogdanov tábornok csapatai, majd utánuk Perhorovics tábornok csapatai is, északnyugati irányból kerülték meg Berlint és Ketzin, valamint Potsdam térségébe jutottak. Ez lehetővé tette, hogy Kuznyecov tábornok csapatai észak felől betörjenek Berlinbe. Ugyanakkor Berzarin és Csujkov tábornokok csapatai heves harcok árán nyomultak elő Berlin keleti és déli külvárosaiba; Katukov tábornok csapatai pedig délről megkerülték a várost.

Ugyanezekben a napokban az 1. Ukrán Arcvonal rohamalakulatai átkeltek a Neisse és a Spree folyókon, áttörték az ellenség védelmét és április 18-ára kb. 30 kilométer mélységben hatoltak előre. A Spree folyón való átkelés után az arcvonal mozgó csapatai előtt széles arányú hadmozdulat lehetősége nyílt meg. Ribalko és Leljucsenko tábornokok páncélos hadseregei a Legfelső Parancsnokság Főhadiszállása által előirányzott terv véghezviteléhez fogtak. Gyors ütemben nyomultak elő délről Berlin felé, ezzel elvágták az ellenség Berlintől délkeletre álló 9. és 4. páncélos hadseregeinek visszavonulási útját.

A két arcvonal csapatai határozott tevékenységének és merész hadmozdulatainak eredményeképpen április 25-én az ellenség egész Berlin köré tömörült haderejét körülkerítették és ugyanakkor két részre vágták. Bogdanov és Perhorovics tábornokok csapatai Potsdam térségében egyesültek Leljusenko tábornok előretolt csapategységével és közös bekérítő gyűrűt alkottak, Katukov és Ribalko tábornokok élcsapatai pedig, miután április 24-én Bohnsdorf /Berlintől délkeletre/ térségében egyesültek, széttagolták az ellenség erőit és elvágták a berlini helyőrséget a 9.hadsereg főerőitől. Így két nagy zsák jött létre. Az egyikben, a berlini zsákban kb. 200.000 főnyi katona és tiszt, kb. 3000 ágyu és aknavető és kb. 250 tank és rohamágyu rekedt, míg a frankfurt-gubeni zsákban 200.000 ember, több mint 2.000 ágyu és aknavető és több mint 300 tank és rohamágyu szorult össze.

A 2.Belorussz Arcvonal csapatai, amelyek április 20-án indították meg az átkelést az Odera nyugati ágán, április 25-re áttörték az ellenség védelmi vonalát és 20 kilométert nyomultak előre, majd északnyugati irányban tovább sikerült előretörniük. Ugyanaznap az 1.Ukrán Arcvonal csapatai Torgau térségében, az Elba nyugati partján találkoztak az 1. amerikai hadsereg csapataival. Ilyen módon a szovjet csapatok az egész hatalmas berlini térséget körülkerítették és egyben elvágták Németország déli részétől és Csehszlovákiától.

A 9.amerikai hadsereg 19.hadosztályának páncélos élcsapatai már április 11-én Berlintől nyugatra elérték az Elbát és fogóhorgotól délre hídfőállást építettek ki. Ugyanannak a hadseregnek a 13.hadosztálya, amely az előbbiektől északabbra támadott, páncélos zászlóaljával április 13-án szintén kijutott az Elbára és ott hídfőállást foglalt el. Innen rövid út nyílt a közvetlen Berlin elleni rohamra. Berlin elfoglalásának amerikai terve azonban kudarcot vallott. Az Elbához kijutott amerikai élcsapatoknak nem állt elég erő rendelkezésükre ennek a feladatnak a végrehajtására. A 9.amerikai hadsereg csapatainak zöme, tüzésre és tréningre hátramaradt. Ugyanakkor a hitlerista csapatok Magdeburg térségében váratlanul ellonállást tanúsítottak az amerikaiakkal szemben és április 14-én előőrsciket az Elbán túlra vettették vissza. A 9.amerikai hadseregnek csak április 18-án sikerült Magdeburgot elfoglalnia. Időközben a szovjet csapatok már befejezték az Odera-Neisse vonal áttörését. Mire az amerikai hadsereg főerői az Elbához értek, a szovjet csapatok már körülzárták Berlint.

Ugy látszott, hogy április 25-e után Berlin sorsa és vele együtt a két zsákban körülvevő fasiszta német csapatoknak a sorsa már eldőlt. A hitleristák részéről a további ellenállás kilátástalan volt. A fasiszták azonban abban reménykedtek, hogy tartani tudják magukat az amerikai csapatok megérkezéséig és arra számítottak, hogy ezek összeütközésbe kerülnek a szovjet hadsereggel. A félőrült Hitler, aki a valóságos helyzetet képtelen volt megérteni és aki ott rejtőzött a birodalmi kancellária mély földalatti pincéjében,

azt követelte a berlini helyőrségtől, hogy küzdjön minden egyes utcáért, minden házáért és az utolsó katonáig folytassa az ellenállást. Április 22-én a rádió útján nyíltan azt a parancsot adta a 12.hadsereg parancsnokának, hogy adja fel az Elba keleti partján húzódó védelmi vonalat, azaz nyissa meg a frontot az amerikaiak előtt és csapatait 180 fokra elfordítva intézzon ellentámadást délkelet felé, kapja oldalba az 1.Ukrán Arcvonal csapatait, amelyek a németek frankfurt-gubeni csapatait bekerítették.

Az ellenség makacs ellenállása következtében a csata a szovjet-német fronton újult erővel lángolt fel. Az 1.Belorusz és az 1.Ukrán Arcvonal csapatai súlyos ütközeteket vívtak ezért, hogy felszámolják az ellenség frankfurt-gubeni csapattömrölését. A hadműveletek erdős-tavas területen, folyóktól és csatornáktól átszeldelt vidéken folytak. A német csapatok kihasználva a földrajzi körülményeket és nem törődve a veszteségekkel, kitörték a gyűrűből és fokozatosan nyugat felé haladva arra törekedtek, hogy kijussanak Beelitz, Treuenbrietzen /Berlintől délnyugatra/ térségébe. Ugyanakkor cefelé a védelmi vonal felé közeledtek nyugatról a 12.német hadsereg csapatai is. A szovjet csapat-egységek széttagoló csapásokat mértek a körülzárt ellenséges alakulatok oldalába és hátába és ugyanakkor visszaverték a 12.hadsereg még erős csapategységeit. Az ellenség két csoportja még egy utolsó kísérletet tett az egyesülésre, de ezt május elsejének éjjelén felszámolták, amikor egy mindössze 3-4 kilométeres korridor választotta el egymástól. Ennek eredményeképpen a szovjet csapatok a frankfurt-gubeni csoportot teljesen megsemmisítették. Az ellenség itt kb. 60.000 katonát és tisztet veszített, ezenkívül 120.000 főt elfogtak a megmaradt hadfelszereléssel együtt. Ami a 12.hadsereget illeti, ennek csapatai az Elbához vonultak, átkeltek a nyugati oldalra és megadták magukat az amerikaiaknak.

A frankfurt-gubeni csoporttól eltérőleg a körülzárt berlini helyőrség nem tört ki nyugat felé, hanem folytatta a harcot a város belső területén. Berlinben több mint 2 milliós lakosság rejtőzött a pincékben, a földalatti alagutjaiban és a házak romjai között. A 100 kilométeres patkóalakú fronton április 26-án kezdődött meg a Berlin elleni roham. A szovjet csapatok különböző irányokban egymásután intézték csapásaikat a város központja felé. Az utcai harcokban mindenféle csapatnem, valamint harckocsi oszlopok és a légierő is részt vett. A szovjet harcosok egymás után tisztították meg a háztömböket az ellenségtől. A körülzárt helyőrséget több részre forgácsolták szét és csapataink elszántan törtek előre a város központja felé.

Április 30-án 13.30 órakor hatalmas tűzérségi támogatással megindult a Reichstag ostroma. Nyeusztrojev és Davidov kapitányok, valamint Szanszonov főhadnagy zászlóaljai betörték az épületbe. 14.25 órakor Jegorov és Kantarija őrmesterek, két rettenthetetlen felderítő, kitűzte a Reichstag ormára a győzelem vörös zászlaját. Május elsején mindent szétzúzós tűzérségi csapás érte a város szívéét. Ezután a helyőrség

roncsai egymásután adták meg magukat. Május 2-án reggel a Berlin védelmét vezető vezérkari főnök bejelentette a kapitulációt. 15 órakor az ellenség megszüntette az ellenállást. A fasiszta Németország fővárosát végleg elfoglalták a szovjet csapatok.

Május 3-7 között a szovjet hadsereg csapatai folytatták előnyomulásukat nyugat felé, hogy találkozzanak az amerikai és angol csapatokkal. Ezekben a napokban a 2. Belorussz Arcvonal csapatai a tengernek szorították és megadásra kényszerítették az ellenség 3. páncélos hadseregét. A német csapatok egy részének sikerült abban a zónában elrejtőzniük, amelyet a nyugatról előnyomuló angolok foglaltak el.

Az angol hadvezetőség ekkor adta ki azt az áruló parancsot, amelyet W. Churchill Montgomery tábornagynak küldött "...gondosan össze kell gyűjteni és el kell raktározni a német fegyvereket, hogy azután ismét könnyen szétoszthassuk a német katonák között, akikkel együtt kell működünk, ha a szovjet előnyomulás tovább folytatódna."

A Berlinért folyó hadművelet eredményeképpen felőrölték az ellenség seregének egymilliós csoportját. A szovjet csapatok majdnem félmilliónyi fasiszta német katonát és tisztet ejtettek foglyul. 1945. május 8-án a porrázuzott fasiszta Németország képviselői aláírták a Berlin feltétel nélküli megadásáról szóló okmányt.

- . -

Amikor a fasiszta német csapatok berlini csoportjának szétzúzása befejezéséhez közeledett, egyben kibontakozott a szovjet hadsereg utolsó 1945-ös európai hadművelete - a prágai offenzíva. A prágai offenzívát a május 6-11 közötti időszakban az 1., 4. és 2. Ukrán Arcvonal csapatai hajtották végre. A hadművelet célja az volt, hogy felszámolják az ellenség még megmaradt nagy egységeit, amelyek a "Központi" és "Déli" hadseregek csapataiból álltak. Ezeknek a csapatoknak a felőrlése biztosíthatta csak Csehszlovákiának a hitlerista megszállás alól történő teljes felszabadítását. Nyilvánvaló volt, hogy ezeket a csapatokat fel kell számolni, még mielőtt csapataink Berlin irányában folytatják a támadást. Az ellenségnek ezek az egységei egy keleti irányban mélyen becsöngelő hatalmas területet foglaltak el és fenyegették a Drezda és Bécs irányában előnyomuló csapataink szárnyait.

Az ellenséges erők Csehszlovákiában meghuzódó maradványainak felszámolását politikai jellegű elgondolások is szűkessé tették. A hitlerista csapatok még Berlin eleste után sem tették le a fegyvert. Keitel május 5-én rádió útján a fegyveres erökhöz intézett parancsában azt követelte, hogy a legvégsőkig folytassák az ellenállást a szovjet hadsereggel szemben. Ugyanakkor a délnémetországi csapatok parancsnokává kinevezett Kesselringet utasította, hogy ne akadályozza az amerikai csapatok bonyomulását Cscheszlovákiába

és a hitlerista csapatokat harcok árán is vezesse a nyugati megszállási övezetbe.

Ezt a tervet az USA és Anglia vezető köreinek jóváhagyásával valószínűsítették meg. Churchill emlékirataiban leírja, hogy táviratilag azzal az egyenes javaslattal fordult Trumanhoz, hogy az amerikai csapatok a szövetségesek között a krími /jaltai/ konferencián létrejött előzetes megegyezőzés alapján foglalják el Prágát. Az amerikai-angol reakciósok arra számítottak, hogy Prága elfoglalásával és Csehszlovákia nyugati részének megszállásával a háború után is biztosíthatják uralkodó helyzetüket ebben az országban. "Dönitz tengernagy-kormány, amely a hitlerista kormányzati hatalmat igyekezett felváltani és amely az angol megszállási övezetben talált menedéket, május 6-án Montgomery vezérkarától azt a tanácsot kapta, hogy haladéktalanul vonja vissza a csehszlovákiai frontról a Scherner tábornagy vezetésével álló hadseregcsoporthoz és küldje Nyugat-Németországba az amerikaiak által megszállt övezetbe. /6/

A 3. amerikai hadsereg élcsapatai már április 18-án elérték Csehszlovákia határát a Karlovy Varytől északnyugatra fekvő térségben. Az amerikai csapatok arra törekedtek, hogy mielőbb benyomulhassanak Dél-Németországba és Ausztriába. A 3. hadsereg főerői a Dunához igyekeztek, átlépték az osztrák határt és elérték Linz és Salzburg városokat. A továbbiakban az amerikai hadvezetőség azt vette tervbe, hogy az amerikai csapatok Csehszlovákia felé hatoljanak be. Eisenhower tábornok először azt közölte a szovjet hadvezetőséggel, hogy az amerikai hadvezetőségnek az a szándéka, hogy az amerikai csapatok mindössze a Karlovy Vary, Plzeň és Cesko Budejovice vonalra akarnak kijutni. Május 4-én azonban Eisenhower már arról tájékoztatta őket, hogy az amerikai csapatok "a Vltava és Elba vonaláig" szándékoznak előnyomulni, ami azt jelentette, hogy az ezektől a folyóktól nyugatra eső egész területet - beleértve a csehszlovák főváros, Prága nyugati részét is - szándékoznak elfoglalni. Amint a továbbiakban kiderült, az amerikai hadvezetőség ennek a tervnek a megvalósítása érdekében a 3. hadsereget megerősítette az 5. hadtesttel és Karlovy Varyt át szelvé délközveti irányba Plzeň és Cesko Budejovice felé dobta.

Az 5. amerikai hadtest május 6-án ért ebbe a körzetbe. A szovjet fegyveres erők Legfelső Hadvezetőségének Vezérkarára ugyanazonnap kénytelen volt figyelmeztetni Eisenhower tábornok vezérkarát, hogy helytelenítik a közös hadműveletek tervének önkényes megváltoztatását és kérik, hogy az amerikai csapatok előnyomulása korlátozódjék az eredetileg kitűzött és általuk már elért Karlovy Vary - Plzeň - Cesko Budejovice vonalra. Május 7-én Churchill azzal a javaslattal fordult Eisenhowerhez, hogy foglalják el Prágát. /7/

/6/ W. Züdde-Neurath, Regierung Dönitz. Die letzten Tage des dritten Reiches. Göttingen, 1950.

/7/ E. S. Churchill. id. m. 442. l.

A 3.hadsereg élcsapatai még aznap bevonultak Beroun városába és egy felderítő csoport Prágáig halad előre.

A szovjet hadsereg prágai hadműveletét a Csehszlovákiában kialakult körülmények tették szükségessé. A fasiszta német megszállás igájában sinylődő országban tömörültek és acélozódtak a hazafias erők. A kommunista párt a hitleristák kegyetlen terrorja ellenére is harcba tudta lelkesíteni és tömöríteni ezeket az erőket a Csehszlovákia felszabadításáért való harcba, és egyben megkezdte a fegyveres felkelés előkészítését, hogy megghiusítsa a nagyburzsoázia áruló terveit. A nagyburzsoázia ugyanis egyrészt le akart paktálni Hitler gauleiterével, Frankkal, másrészt pedig az amerikai-angol reakcióssokkal, hogy megakadályozza a szovjet hadsereg bevonulását és fenntartsa Csehszlovákiában a reakció uralmát. A felkelést a Cseh Nemzeti Tanács vezette, melynek vezető köreit a kommunisták alkották.

Azokban a napokban, amikor a szovjet csapatok Berlint elfoglalták, Prága olyan volt mint egy forrongó katlan. A felkelést nem lehetett elodázní, a tömegek kiözönlöttek az utcára. Május 4-én Prágában ösztönös összeesapások törték ki a lakosság és a hitleristák között. A kommunisták által vezetett általános fegyveres felkelés május 5-én indult meg. A hitleristák kegyetlen terrorral akarták elfojtani a prágai lakosság felkelését. A fasiszta légierő repülőtámadásokat intézett a város ellen. Német páncélos alakulatokat vetettek be. Május 5, 6 és 7-én a csehszlovák fővárosban makacs utcai harcok tomboltak. Május 7-én este azonban a helyzet kritikussá vált a felkelők számára, május 8-án német tankok törték be a város központjába. Haladéktalanul segítő közet kellett nyújtani a testvéri csehszlovák népnek.

A prágai hadművelet elgondolását a Legfelső Hadvezetőség Vezérkara a berlini hadműveletek idején dolgozta ki. Május elsején a frontok parancsnokainak megadták az irányelveket a prágai hadművelet lebonyolítására. A feladat az volt, hogy súlyos esapást kell mérni az északról délre, Prága irányába huzódó fasiszta német csapatok oldalába. A Prága környéki szovjet esapatösszevonásnak az volt a célja, hogy bekerítse az ellenség főerőit. A fő esapást északról délre Drezda - Prága irányába az 1.Ukrán Arovonál jobb szárnyának esapatai intézték. Az 1.Ukrán Arovonál derékhadának és balszárnyának esapatai elé azt a feladatot tűzték, hogy az ellenséget a Szudéták térségében kerítsék be és ne engedjék, hogy elvonulhasson onnan. Az 1.Ukrán Arovonál rohamesoportjába tartoztak N.P.Puhov, A.Sz.Zsádov, K.A. Korotejev, P.Sz.Ribalko és D.D.Leljusenko tábornokok esapatai, valamint K.K.Swierozewski tábornok lengyel hadserogo. Velük szemben délről előrenyomultak a 2.Ukrán Arovonál esapatai, amelyek I.M.Managarov, M.Sz.Sumilov, A.G.Kravcsenko és I.A.Plijev tábornokok parancsnoksága alatt álltak. A 4. Ukrán Arovonál esapatai /P.A.Kurocskin, K.Sz.Moszkalenko, A.A.Greosko, A.I.Gasztyilovics tábornokok esapatai és egy csehszlovák hadtest/ folytatták a nyugat felé való előretörést.

A prágai hadművelet méreteiről az a tény nyújthat képet, hogy az ivalaku arcvonal, amelyet a résztvevő szovjet csapatok alkottak, szélességében elérte az ezer kilométert. Ez a gigászi iv, amelynek a szárnyai közötti távolsága több mint 300 kilométer volt, átfogta a fasiszta német "Középső" hadsereg csapategységeit /a 4.páncélos hadsereget, a 17.hadsereget, az 1.páncélos hadsereget és a 8.hadsereget/ összesen 64 hadosztályt, amelyből 14 hadosztály páncélos és motorizált volt. Az ellenség csapatainak összlétszáma meghaladta a 900.000 főt katonában és tisztben.

A hadművelet egész előkészítő munkáját 4-5 nap alatt végezték el. A hadművelet végrehajtásához az 1.Ukrán Arcvonal csapatainak bonyolult átoszportosítására volt szükség. Amikor Ribalko és Leljusenko tábornokok páncélos seregei az új feladatot megkapták, még Berlin déli előterében harcoltak és négy nap múlva készen kellett lenniük arra, hogy egy Berlintől 150 km-re délre fekvő körzetből Drezda ellen intézzenek támadást. A szovjet csapatok támadása május 6-án indult meg. Abban az irányban, amerre az 1.Ukrán Arcvonal fő csapását intézte, az ellenségnek nem volt előkészített védelmi vonala és nem foglalt el zárt frontot. Ez lehetővé tette, hogy már az első lépcsőben bevéssék mindkét páncélos sereget, amely széles fronton támadott. Ezeket 10-20 kilométer távolságban követték autó- és járműoszlopokban, a gyalogság és az általános katonai alakulatok. Május 8-ra az 1.Ukrán Arcvonal csapatai elfoglalták Drezdát. A páncélosseregek átlépték a német-csehszlovák határt; átkelve az Érchegység meredek déli lejtőin és a fasiszták által tönkretett és elaknásított utakon leereszkedtek Csehszlovákia központi körzeteibe. A 2. és 4.Ukrán Arcvonal csapatai is sikeresen nyomultak előre. Május 8-án a 4.Ukrán Arcvonal csapatai harcban bevették Olomoucot. A 2.Ukrán Arcvonal csapatai délről nyomultak előre Prága felé.

Május 8-án este a három arcvonal csapatai minden irányban üldözték a visszavonuló ellenséget. Ebben az időben vált köztudomásúvá a fasiszta Németország fegyverletétele. A "Középső" hadsereg parancsnoksága azonban nem volt hajlandó teljesíteni a fegyverletételi feltételeket, amelynek teljesítése május 8-án 24 órakor kezdődött. Május 9-én reggel az ellenség a front egész vonalán nehéztüzérséggel és különböző tartalékainak bevetésével megkezdte a visszavonulást Prága felé, arra számítva, hogy eljut az amerikai megszállási övezetbe és ott megadja magát az amerikaiaknak. A szovjet hadvezetőség valamennyi arcvonal csapatait utasította, hogy a lehető leggyorsabb ütemben folytassák az ellenség üldözését, nehogy az ki tudjon szabadulni és ugyanakkor ezzel segítséget nyújtott a felkelt csehszlovák hazafiaknak. Május 8-ról 9-re virradó éjjel az 1.Ukrán Arcvonal csapatai gyors hadmozdulatot hajtottak végre és május 9-én reggel 4 órakor bevonultak Prágába. Dél előtt 10 órára Ribalko és Leljusenko tábornokok hős páncélosai már teljesen elfoglalták a várost. Még aznap beérkezett Prágába Kurocskin tábornok csapatainak gyors élcsapata /4.Ukrán Arcvonal/. 35 km-re délkeletre Prágától egyesültek az 1. Ukrán Arcvonal élcsapatai Kravcsenko tábornok csapataival /2.Ukrán Arcvonal/.

A fasiszta német csapatok milliós csoportjának visszavonulási útja el volt vágva. Csehszlovákia fővárosát megmentették attól, hogy a bestiális német fasiszták feldulják és szétrombolják. Prága lakossága diadalmasan fogadta megmentőit és testvéreit - a szovjet harcosokat. Május 9-én a "Középső" hadsereg csapatai parancsnokságuk tilalma ellenére tömegesen tették le a fegyvert.

Május 10. és 11-én a szovjet csapatok kijutottak a Chemnitz, Plzen, Ceske Budejovice vonalra és találkoztak az amerikai csapatokkal. A Prágáért folyó hadművelet befejeződött. A csehszlovákiai fasiszta német csapatok szét voltak zúzva. A három arcvonal csapatai több mint 800.000 hitlerista katonát és tisztet ejtettek foglyul. Csehszlovákia felszabadításának feladatát teljes mértékben teljesítették.

A háború befejező szakaszában elérték azt a katonai és politikai célt, amelyet a Legfelső Hadvezetőség a szovjet csapatok elé állított: "... saját barlangjában kell végeznie a fasiszta fenevaddal és ki kell tüznie Berlin városára a győzelem lobogóját" /8/.

Az ellenség berlini csapatainak szétzúzása és felszámolása, valamint csapatainak fogságba ejtése Csehszlovákia területén azt jelentette, hogy lényegében felszámolták a fasiszta német hadsereg maradványait.

A nemzetközi reakció ekkor arra törekedett, hogy megmentse a német militarizmus töredékeit, megtartsa a fasiszta német csapatok maradék emberanyagát, csökkentse és korlátozza a szovjet hadsereg győzelmének eredményeit. A szovjet kormány következetes politikája, a szovjet csapatok onergikus eszlekményei, Európa néptömegeinek harca azonban megghiusították ezeket az álnök terveket. Míg az USA és Anglia vezető körői ilyen kétkulacos politikát folytattak, amely akadályozta a német fasizmus teljes szétzúzását, addig az amerikai és az angol hadsereg katonáinak és tisztjeinek tömeges lelkesedéssel nyomult kelet felé, őszintén bízva a szövetségesek céljainak és katonai feladatainak egységében. Az elbai találkozás megmutatta az amerikai, angol és szovjet nép egymás iránti igaz baráti érzelmeit.

A szovjet fegyveres erők hadműveletei a háború befejező szakaszában olyan körülmények között folytak le, amikor megmutatkozott az előző vereségek folytán legyengült ellenség feletti számbeli, anyagi-technikai és erkölcsi túlnyomó fölényük. Ez a szovjet hadseregnek rendkívül nagy előnyt biztosított és meghatározta az operatív és taktikai feladatok megoldásának módjait. A szovjet csapatok - mint a háború előző szakaszaiban - most is a harci feladatokat nemcsak számarányukkal, hanem tudásukkal oldották meg. A Nagy Honvédő Háború befejező hadműveletei bővelkedtek olyan példákban, amelyek a szovjet hadsereg magas katonai művészetéről

/8/ Sztálin, A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborujáról, 162.1.

tanuskodtak. Ilyen mintapéldák közé sorolhatjuk a csapatok okos és gyors átcsoportosítását; az ellenség erős, összefüggő védelmi vonalainak áttörését folyón való átkeléssel; a páncélos egységek széles frontu és bátor manővereit; a nagy csapattömörülések bekerítését és felszámolását; olyan nagy, megerősített város, mint Berlin, megrohamozását; stb. A felhasznált emberanyag és eszközök mennyisége tekintetében a berlini hadművelethez hasonló a háboruk egész világtörténetében sem találunk.

A szovjet fegyveres erők sikereiket az egész nép önfeláldozó munkája támasztotta alá. A szovjet nép erőfeszítései a hátországban, cselekvő részvétele az ellenség feletti győzelem kivívásában, a szakadatlanul gyarapodó haditermelésben, a szovjet hadseregnek új harcosokkal való állandó feltöltésében, a frontnak nyújtott mindenféle anyagi és erkölcsi-politikai támogatásban jutott kifejezésre. A kommunista párt a szovjet népet a haza szabadságáért és függetlenségéért vívott nagy harcra lelkesítette és bölcsen irányította a teljes győzelem kivívásáig.

A szovjet hadsereg teljesítette történelmi küldetését. Megvédte a szovjet szocialista államot legádázabb ellenségétől és felszabadította Európa népeit a hitleri fasizmus alól. A Szovjetuniónak a Honvédő Háborúban a fasizma német rablók felett aratott győzelme Európában és Ázsiában egy hatalmas szocialista tábor kialakulását segítette elő.

A.D.Bagrejev:

Lengyelország felszabadítása 1944-1945-ben a
szovjet csapatok által.

Voproszi Isztorii, 1955.7.sz.

Багреев А. Д. - Освобождение советскими войсками Польши
в 1944-1945 годах.

1944-1945-ben Lengyelország területén a hitlerista hadsereg szétzúzása egyik legragyogóbb fejezet a Szovjetunió Nagy Honvédó Háborújának történetében és Lengyelország történetének egyik legnagyobb eseménye.

A német imperializmus a második világháborút Lengyelország megtámadásával kezdte. A létrehozott kegyetlen megszálló rezsim, mely fegyverrel és a lengyel kizsákmányoló osztályok áruló elemei segítségével akarta megszilárdítani uralmát Lengyelországban. Másrészt az USA és Anglia reakciós körei arra törekedtek, hogy a lengyel nép ne arasson győzelmet és hogy a háború előtti fasiszta "szanáció" kormányt állítsák vissza. Nagy-Britannia területén nyert menedéket a reakciós, szovjetellenes elemekből álló lengyel emigráns kormány, amely létét az amerikai és angol imperialisták közvetlen támogatásának köszönhette. Ez a "kormány" londoni és washingtoni urainak parancsára a Szovjetunió és hadserege irányában zsaroló és provokatív politikát folytatott. De a lengyel nép forró együttérzéssel és reménnyel követte a szovjet nép hősi harcát, a szovjet harcosokra, mint felszabadítóira várt.

1944.május 1-én a Legfelsőbb Főparancsnok, I.V.Sztálin parancsára a szovjet hadsereg elé azt a feladatot állították, nemcsak hogy teljesen kiűzze az ellenséges csapatokat hazánk területéről, hanem "ki kell szabadítaniunk a német rabságból lengyel és csehszlovák testvéreinket és a hitleri Németország igája alatt színlődő, velünk szövetséges többi nyugateurópai népet". /1/

1944 derekán a katonai és politikai helyzet kedvező volt a szovjet csapatok hadműveletei számára. Ekkorra a szovjet hadsereg a világ leghatalmasabb és legtapasztaltabb hadseregévé vált. Felülmulta az ellenséget mind katonai tudása, mind technikai felszerelése, mind erkölcsi szelleme tekintetében. A szovjet háterszág hősi erőfeszítései következtében csapataink 1944-ben a többszörösét kapták a háború első évében kapott fegyvereknek és muníciiónak, megvolt mindaz a szükséges anyagi-technikai és katonai-politikai feltétel, amivel döntő vereséget mérhettek a fasiszta né-

/1/ Sztálin, A Szovjetunió Nagy Honvédó Háborújáról, 140.1.

met hadseregre. A Kommunista Párt által nevelt szovjet harcosok készek voltak teljesíteni felszabadító küldetésüket és teljesen szétmorzsolni az ellenséget.

Ennek a feladatnak végrehajtása csak súlyos nehézségek árán volt megoldható. A hitlerista Németország a fasiszta német csapatoknak Sztalingrádnál, Kurszknál és a Dnyeperen elszorított súlyos vereségei ellenére is még jelentős anyagi forrásokkal rendelkezett és hadserege továbbra is elkeseredett ellenállást tanusított. A szovjet hadvezetőség felhívta a szovjet harcosokat arra, hogy józanul ítéljék meg az ellenség erőit, gondoljanak arra, hogy bár a háború menetében döntő fordulat történt, a fasiszta német csapatokat vereség vereség után éri, de az ellenség még nincs szétverve, hanem makacsul kapaszkodik minden egyes rögéhez az elrabolt föld minden kedvező védelmi vonalhoz, és csak egyre fokozódó megsemmisítő csapásokkal lehet megtörni.

Az USA és Anglia csak 1944 júniusában, a megállapodott határidő után két évi késéssel nyitotta meg a második frontot Európában, tette partra csapatait Észak-Franciaországban. De a hitleri Németország főerőit ezután is a szovjet-német fronton tartotta. Itt az ellenség 240 hadosztálya tevékenykedett /ebből 182 német/, míg Nyugat-Európában /nem számítva az olasz frontot/ mindössze 77 fasiszta német hadosztály állt fegyverben, beleszámítva a megszállási szolgálatot végző alakulatokat is. A hitleri Németország arra törekedett, hogy makacs védekezéssel feltartóztassa a szovjet csapatok előnyomulását, elhuzza a háborút és szakadást idézzon elő a Hitler-ellenes koalícióban, hogy így elkerülje a szétzúzást.

Lengyelország felszabadulása annak volt köszönhető, hogy a szovjet csapatok a hatalmas szovjet-német front egész vonalán támadásba mentek át a fasiszta német hadsereg ellen. Ezt a hadműveletet két szakaszra bonthatjuk. Az első szakasz idején, 1944. nyári hónapjaiban /július 20-21-től kezdve/ felszabadították Lengyelország keleti körzeteit és a Nyugati-Bug és a Visztula közötti területet, a második szakasz idején /1945. január-április/ Lengyelország nyugati körzeteit a Visztulától az Oderáig, beleértve Lengyelország fővárosát - Varsót.

A szovjet hadsereg szétzúzta a fasiszta német bandákat a szovjet-német front két szárnyán és megsemmisítő csapást mért az ellenségre a front közepén - Belorusszia területén is. A június 23 - július közepéig terjedő időszakban Belorusszia irányában áttörte az ellenség védelmi vonalát, szétzúzta az ellenség vityebszki, mogiljovi, bobrujszki és minszki csapatösszevonásait, amelyek a "Középső fasiszta német hadseregosoport főerőit alkották. Ezzel az ellenség stratégiai frontján egy több mint 400 km-es rést vágtak, amelybe azután a szovjet csapatok betódultak. Az 1. Ukrán Arcvonal csapatai július 3-án felszabadították Minszket, július 13-án Vilniust, július 13-án Lvov irányában támadásba lendültek.

A fasiszta német hadvezetőség nagy tartalékokat vetett be a szovjet-német fronton, hogy elhárítsa a szovjet csapatok támadását és elreteszelve azt a részt, amely a Varsó-Berlin vonal irányában Németország létfontosságú centrumai felé megnyílt.

Julius 18-tól kezdve az 1. Belorussz Arcvonal, amelynek csapatait K.K. Rokosszovskij, a Szovjetunió marsallja vezette, újabb támadó hadműveletet indított, amely a Lublin-Breszt-i offenzíva néven ismeretes. A front jobboldalán álló csapatok előnyomulása Breszt felé és Breszt megkerülése északnyugatról a fasiszta német hadvezetőséget arra kényszerítette, hogy a Kovel-Lublin-i vonalról ebbe az irányba vonja operatív tartalékait és erőinek egy részét. Az ezután következő csapások, amelyeket a frontnak ekkorra a balszárnyon összevont főerői Breszt, Siedlce és Lublin irányában rájuk mértek, arra kényszerítették a fasiszta német csapatokat, hogy sietve vonuljanak vissza a Nyugati-Bugon túlra. A szovjet csapatok áttörték a Kovel-től nyugatra fekvő térségben jóelőre előkészített ellenséges védelmi vonalat, és Bresztől délre kijutottak a Nyugati-Bughoz, a szövetséges Lengyelország határvonalaára.

Az 1. Belorussz Arcvonal balszárnján /Kovel körzetében/ a fasiszta német csapatok két legerősebb hadseregcsoportja - a "Középső" /annak a jobbszárnyon levő 2. hadserege/ és az "Észak-Ukrajna"-i /annak a balszárnyon levő 3. páncélos hadserege - között rés volt. Amint az 1. Belorussz Arcvonal egy kb. 250 km-es fronton elérte a szovjet-lengyel határt, szembe vele az ellenségnek kb. 25 hadosztálya és számos védelmi és speciális alakulat /amelyek közül azonban már sok nem számított teljesértékű harci egységnek/ védte a vonalat. Szervezetileg ezek a csapatok lényegében a fasiszta német csapatok 2. és 4. páncélos hadseregébe tartoztak, és részben az ellenség Bobrujszk körzetében szétzúzott 9. hadseregének maradványai voltak

A Nyugati-Bug mentén húzódtott az ellenség állandó jellegű védelmi vonala. Ennek az építését még 1939-ben kezdték, amikor a hitleri hadsereg Lengyelországot megszállta, és 1943 tavaszán újjáépítették és megerősítették. A védelmi építmények főleg a folyó nyugati partján húzódtak és lövészárkok és bekötő járatok hálózatával összekötött ellenállási csomópontokból állottak. Breszt városa, amelyet három védelmi sávval hatalmas erődrendszerre építettek ki, s amelyet az ellenség bármi áron tartani akart, zárta el a fő közlekedési útvonalon, a varsói országúton, a Nyugati-Bughoz való előrehatolást. A hitleristák a következő /hátsórszági/ védelmi sávot hosszú időn keresztül építették a Visztula nyugati partja mentén. Az erődrendszer magába zárta a varsói erődített körzetet, a Visztula keleti partján Varsó Prága közötti elővárosának körzetében húzódo, állandó építményekkel bíró erődített hídfőállásokat.

Az ellenségnek azonban nem volt elegendő ereje, hogy időjében csapatokkal töltse meg ezeket az övezeteket és a kö-

zöttük huzódó közbenső állásokat. Az ellenség parancsnoksága akkor próbálta megszervezni a védelmet a folyó nyugati partján, amikor csapataink már elérték a Nyugati-Bugot, csak akkor vontak vissza a Kovel-től nyugatra fekvő körzetben szétvert alakulatait és osztagait. Nem sikerült azonban idejében visszavonni őket erre a vonalra, mert túl gyors ütemben bontakozott ki az 1. Belorussz Arcvonal balszárnyának támadása.

Julius 20-a éjszakáján az 1. Belorussz Arcvonal balszárnyának csapatai Bresztől délre kijutottak a Nyugati-Bugra, sőt az élosapatok számos szakaszon át is keltek ezen a fontos víziakadályon, úgyhogy ezáltal megakadályozták az ellenséget abban, hogy a folyó nyugati partján megvesse lábát. Motorizált élosapataink támadása olyan rohamos ütemben történt, hogy az ellenségnek számos ponton még a szűk-séghidakat sem sikerült lerombolnia, úgyhogy ezeket a szovjet csapatok azonnal fel tudták használni. A 4-25-ös csoportokban operáló ellenséges légierő a levegőből próbálta szétbombázní ezeket a hidakat, de sikertelenül: légierőnk és légháritóink visszaverték a hitleristák támadásait. Délebbre az 1. Ukrán Arcvonal élosapatai is kijutottak a Nyugati-Bughoz /a Vlagyimir-Volinszkij-től nyugatra fekvő körzetben./

Ilyen módon a Nyugati-Bug körzeteiben teljesen felszabadultak a tulajdonképpen szovjet területek és a szovjet hadsereg megindította a velünk szövetséges Lengyelország keleti körzeteinek felszabadítását. A Nyugati-Bug balpartján fekvő hidfők elfoglalása kedvező feltételeket teremtetett a támadás északnyugati irányban való továbbfejlesztésére, a breszti erődvözet megkerülésére Siedlec felé és nyugati irányban Lengyelország keleti részének legfontosabb politikai és közigazgatási központja - Lublin - felé.

Ekkorra már erősen kiéleződött a politikai helyzet Lengyelországban. A lengyel nép, a munkásosztállyal az élén kitartható harcot vívott a megszállók és a velük lepaktált lengyel reakciós erők ellen. A hitleristák háta mögött megalakult az Armia Ludowa /Néphadsereg/, amely fegyverrel támadt az ellenségre és a fasiszta német rablók mögöttös területét pusztította. A Lengyel Munkáspárt kezdeményezésére 1944. január 1-ére virradóra megalakították a felszabadító harcező vezető szervét - a Krajowa Rada Narodowa /Országos Nemzeti Tanácsot/, amely egyesítette összes antifasiszta, demokratikus illegális szervezeteket és a Lengyelország szabadságáért harcoló csoportokat.

Ezzel szemben a lengyel reakció erői, amelyek élén a londoni emigráns "kormány" állt, engedelmesen teljesítették az amerikai-angol imperialisták akarátát. A lengyel reakciósok arra törekedtek, hogy bármely áron visszaállítsák Lengyelországban a fasiszta rezsime. E célból nem áttállottak a kulisszák mögött tárgyalásokat folytatni a hitleristákkal, amellet nyílt provokációkat és árulásokat szerveztek. A lengyel reakció az illegális Armia Krajowa /"Országos hadsereg"/ támaszkodott, melynek élén Bór-Komorowski tábornok állt.

Abban a pillanatban, amikor az országban a lengyel nép legjobb képviselői, élükön a Lengyel Munkáspárttal, önfeláldozó harcot folytattak a fasiszta német megszállók ellen, az Armia Krajowa a "korlátozott harc" és "lábhoz tett fegyver" jelszavát adta ki. A hős Armia Ludowa partizánosztagei elleni harora a reakciók egyben megalakították az Armia Krajowa különosztageit. Az árulók sok lengyel hazafit orvul megöltek, vagy kiadták őket a Gestapónak. Az Armia Krajowa ellenforradalmi tevékenysége különösen 1944. márciusától fokozódott, amikor illegális fegyveres fasiszta szervezeteket olvasztottak bele. /"Nemzeti Fegyveres Erők", stb./ A reakciós lengyel emigráns sajtóban nyíltan azt irták: a főerőket "nem a németek, hanem Oroszország ellen" kell mozgósítani /2/. A reakciós lengyel emigráció nem Lengyelország dolgozóinak érdekeit tükrözte vissza.

1944. július 21-én - tehát a szovjet hadsereg élosapatainak lengyel földre való benyomulását követő napon - Varsóban összeült az illegális Krajowa Rada Narodowa. Ezen az ülésen határozatilag megalakították a Nemzeti Felszabadítás Lengyel Bizottságát, Lengyelország felszabadított területeinek ideiglenes hatalmi szervét. A Bizottság kebelében helyet foglaltak a forradalmi-felszabadító illegális harc és a Szovjetunióban élő lengyel emigráció vezető emberei. Ugyanakkor elhatározták, hogy egységes Lengyel Hadseregbe tömörítik a Szovjetunióban élő lengyel hazafiak szövetsége által alakított 1. Lengyel Hadsereget és a hitlerista rablók hátában működő Armia Ludowát. /3/

Az 1. Lengyel Hadsereg a Szovjetunió területén azután kezdett alakulni, hogy a reakciós "Anders-hadsereg" /Anders aktív pilsudskista és a Szovjetunió esküdt ellensége volt/ nem volt hajlandó hadműveleteket folytatni a fasiszta német csapatok ellen és inkább a Közel-Keletre, az amerikai-angol parancsnokság szárnyai alá vonult. A Wanda Wasilewska vezetésével álló Lengyel Hazafiak Szövetsége kezdeményezésére 1943. májusában a Szovjetunióban lengyel demokratikus elemekből megalakult az 1. "Kosciuszko" lengyel hadosztály. Később megalakult a 2. lengyel hadosztály is, majd az 1. lengyel hadtest, amelyet azután 1944 tavaszán az 1. Lengyel Hadsereggé alakítottak. A szovjet állam ezeknek a lengyel csapatoknak elsőrangú felszerelést biztosított.

A Lengyel Hadseregbe beleolvadt Armia Ludowa soraiban tömörültek a Lengyel Munkáspárt vezetése alatt működő Gwardia Ludowa Népi Gárda osztagai és a többi lengyel demokratikus fegyveres szervezet.

/2/ Mysł państwa, 1943. december 13. sz.

/3/ Lásd: "A Lengyel Nemzeti Tanács dekrétuma arról, hogy főhatalmat gyakorol a Szovjetunióban levő Lengyel Hadsereg felett és a Néphadsereg és a Szovjetunióban alakult Lengyel Hadsereg egységes Lengyel Hadseregbe egyesül." Pravda, 1944. július 26. sz.

A Gwardia Ludowa első partizánosztaga 1942 májusában indította meg hadműveleteit a fasiszta német megszállók és fullajtáraik ellen. 1943 végéig a Gwardia Ludowa csapatai és osztagai a hitleristák 127 katonai vasuti szerelvényét semmisítették meg a rendőrség és a fasiszta hatalmi szervek sok-száz kirendeltségét számolták fel, sokezer ellenséges katonát, tisztet, valamint hazaárulót öltek meg. Voltak olyan járások, amelyek majdnem teljesen a partizánok ellenőrzése alatt álltak. Az Armia Ludowa megalakulásával a lengyel hazafiak aktív fegyveres harcának lendülete még jobban fokozódott. A fegyveres összecsapások kezdtek hetekig tartó hosszabb katonai ütközetekké alakulni /mint például a lublini vajdaságban 1944 nyarán/. De a lengyel hazafiaknak nem volt elég erejük és eszközük arra, hogy önállóan győzelmet arassanak az erős fasiszta német hadigépezet felett. Csak a **szovjet** fegyveres erők segítsége tehetette és tette valóban lehetővé Lengyelország felszabadulását a hitleri iga alól.

A szovjet harcosok között, mint az 1. Lengyel Hadsereg alakulatai között is nagy politikai tömegmunkát fejtettek ki. A propagandisták, agitátorok, valamint a sajtó /újságok, röplapok/ megmagyarázták a szovjet harcosoknak Lengyelország és a hitleristák által elfoglalt többi európai ország felszabadításának jelentőségét. E tekintetben jellemző az a cikk, amely ezekben a napokban hadseregünk egyik lapjában "A felszabadító harcos nevelése" címmel jelent meg. Ebben a következők álltak: "Minden harcosnak és tisztnek csumci-log még jobban fel kell készülnie ennek a nagy történelmi feladatnak a teljesítésére. Minden harcosnak meg kell magyarázni az átélt jelenlegi helyzet jelentőségét, meg kell magyarázni, hogy milyen feladatai vannak a Vörös Hadseregnek Lengyelország területén, és hogy milyen szerepe van a nagy felszabadító küldetés megvalósításában - ez most a politikai szervek legfontosabb kötelessége." /4/

Lengyelország dolgozó népének többsége lelkesedéssel fogadta a szovjet hadsereget, mint felszabadítóját. A hadsereg lapja vezércikkében ezt írta: "A lengyel nép nemcsak virágokkal fogadja a Vörös Hadsereg átvonuló alakulatait, hanem csak forró lelkesedéssel üdvözlí a szovjet harcosokat, a nép arra törekszik, hogy minden erejével segítse a Vörös Hadsereget az ellenség mielőbbi kiűzésében." /5/

A szovjet és a lengyel csapatok azonban a felszabadított körzetekben emellett nyílt és titkos ellenségekkel is találkoztak elsősorban a londoni emigráns "kormány" ügynökeivel, akik aktív szovjetellenes tevékenységet fejtettek ki. Ez a körülmény magasfokú politikai éberséget kívánt meg a szovjet csapatok és a lengyel hadsereg katonáitól és tiszteitől.

/4/ Krasznaja Armija /Vörös Hadsereg/, újság, 1944. augusztus 10.sz.

/5/ Krasznaja Armija, 1944. augusztus 3.sz.

1944. július 21-én az 1. Belorussz Arcvonal csapatai aktív támadó hadműveletekkel az élos csapatok által a Nyugati-Bug balpartján elfoglalt hidfőket 60 km-es arcvonalon és 15-20 km mélységben kibővített egységes hidfővé egyesítették. Másnap a szovjet hadsereg által felszabadított Chelm lengyel városban a Lengyel Nemzeti Felszabadító Bizottság kiáltványt adott ki, amelyben kikiáltották az új, demokratikus lengyel államot. /6/ Ez a dokumentum /egészen az új lengyel alkotmány elfogadásáig/ visszaállította az 1921-es lengyel alkotmány fő demokratikus intézkedéseit és egyben eltörölte az 1935. évi fasiszta alkotmányt, amelyet a londoni lengyel emigráns "kormány" fenntartott. A kiáltvány feltárta a nép forradalom kifejlődésének távlatait Lengyelországban.

A kiáltvány kiméretlen harcot hirdetett a fasiszta német megszállók ellen és azt követelte, hogy a lengyel fegyveres erők aktívabban vegyenek részt a fasiszta Németország szétzuzásában, a Szovjetunióval való szilárd szövetséget és barátságot Lengyelország külpolitikájának alapjául hirdette meg. A kiáltványban kimondották, hogy az egész lengyel földnek a lengyel állam keretébe kell tartoznia, a szovjet-lengyel határ kérdését pedig aszerint az elv szerint kell rendezni, hogy a lengyel földek Lengyelországhoz, az ukrán, belorussz, litván földek pedig Szovjet-Ukrajnához, Szovjet-Belorussziához, Szovjet-Litvániához csatoltassanak. Kijelentette a területtrablók által elragadott nyugati lengyel földnek az anyaországhoz való visszacsatolását, és a német határt az Odera vonalában állapította meg. A Krajowa Rada Narodową ideiglenes parlamentté nyilvánította, a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottságot ideiglenes végrehajtó hatalommá, amely a lengyel nép felszabadítási harcának vezetésére hivatott. Kimondotta a demokratikus szabadságjogok visszaállítását és számos társadalmi átalakítás foganatosítását, többek között széleskörű agrárreformot. A fasiszta német rablók és a lengyel árulók birtokában levő földeket elkobozták. A több mint 50 ha /Lengyelország nyugati körzeteiben pedig a 100 hektáron felüli/ kiterjedésű földbirtokokat bevették a földalapba. Ennek egy része állami mintagazdaságok alakítására volt szánva, a többi részét pedig a kevés földdel rendelkező és földnélküli parasztoknak szánták. A dekrétum kimondta, hogy a munkások és alkalmazottak fizetését, amelyet a fasiszta német megszállók erőszakkal a háború előtti szinten tartottak, törvényhozási úton felemelik a létminimumot biztosító szintre.

A Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság kiemelve a szovjet csapatok felszabadító küldetését, ünnepélyesen kinyilvánította:

"A szövetséges Vörös Hadsereg, amely példátlan hősiességével és önfeláldozásával megsemmisítő csapásokat mért a hitleri Németországra, Lengyelország földjére, mint felszabadító hadsereg lépett.

/6/ Rzecz Pospolita, lap, 1944. július 23. Chelm városa.
"Kiáltvány a lengyel néphez".

A Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság felhívja az egész népet és a Bizottságnak alárendelt összes hatalmi szerveket a Vörös Hadsereggel való legszorosabb együttműködésre és a leghathatósabb segítség nyújtására".

A kiáltvánnyal egyidejűleg kiadták: a Krajowa Rada Narodowa 1944. július 21-i dekrétumát a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság megalakításáról, továbbá a Krajowa Rada Narodowa dekrétumát arról, hogy átveszi a főhatalmat a Szovjetunióban megalakult Lengyel Hadsereg felett és hogy az Armia Ludowa és a Szovjetunióban megalakított Lengyel Hadsereg egységes Lengyel Hadsereggé olvad össze, valamint a Krajowa Rada Narodowa határozatát a Lengyel Hadsereg főparancsnokságának megalakításáról.

Július 26-án a szovjet kormány hivatalos nyilatkozatot adott ki, amelyben hangsúlyozta, hogy a szovjet csapatoknak lengyel területen kifejtett tevékenységét úgy kell tekinteni, mint egy szuverén, baráti, szövetséges állam területén végzett tevékenységet. A nyilatkozat kifejtette: "a szovjet csapatok azzal a határozott szándékkal léptek Lengyelország területére, hogy szétzuzzák az ellenséges német hadsereget és segítik a lengyel népet a német rablók igája alóli felszabadulásáért folytatott harcában és a független, erős és demokratikus Lengyelország helyreállításában" /7/

Ez a nyilatkozat pontosan meghatározta a szovjet kormánynak Lengyelország irányában folytatott igazságos politikáját.

A szovjet kormány ugyanakkor a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottsággal közösen megállapodást írt alá, amelyben elismerte a Bizottság hatalmi jogát a fasiszta német rablók alól felszabadított egész lengyel területre. A megállapodás rámutatott arra, hogy annak arányában, ahogy Lengyelország egyes részei "megszűnnek közvetlen hadművelleti övezetek lenni, a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság teljesen kezébe veszi a polgári közigazgatás összes ügyeinek irányítását." /8/

A Siedlce irányában előrenyomuló motorizált szovjet csapatok július 22-én átkeltek a Włodawa folyón és július 23-án az időközben odaért lövészcsoportokkal együtt felszabadították Włodawa városát, valamint Paroczew és Radzyn városokat. Lublin irányában a szovjet motorizált osztagok július 22-én estére Wymysłów, Jaszców szakaszán /Lublintól keletre/ kijutottak a Wieprz folyóhoz. Az éjszaka folyamán a szovjet páncélos alakulatok átkeltek a folyón és északról, északnyugatról és délkeletről támadva 23-án betörték Lublinba, Lublinban utcai harcokra került sor és másnap teljesen megtisztították a várost az ellenséges csapatoktól. Lublin lett a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság székhelye.

/7/ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában, II.köt. M.1946. 155.1.

/8/ U.o. 158.1.

A lublini vajdaság területének felszabadításában jelentős segítséget nyújtottak az előnyomuló csapatoknak a lengyel partizánok, akik már jelentős tapasztalatra tettek szert az ellenséggel vívott harcban. Az arcvonal közeledtével beleolvadtak a Lengyel Hadseregbe.

Julius 23-án a Bresztől délebbre a Nyugati-Bugon átkelt osapataink megindították a támadást Breszt délnyugati elővidéke ellen, megkerülve a keleti irányban felvonult fő-ellenséges erődöket. A frontcsapatok - miután leküzdötték az ellenség makacs ellenállását, 27-én éjjelre befejezték a tulajdonképpeni breszti ellenséges csapatösszevonások bekerítését és július 28-án éjszakára rohammal bevették a várost, amely fontos vasuti és országuti csomópont volt Varsó irányában, 28. és 29-én pedig megsemmisítették a környező erődökbe áttört ellenséget. A kb. három hadosztály és különböző különálló ezredekkel és zászlóaljakkal álló ellenséges csapatcsoport megsemmisítését kevesebb mint két nap alatt hajtották végre. Ezalatt az idő alatt megsemmisítettek 22 ellenséges tüzérségi löveget és sok más fegyvert. A Bresztből nyugatra vezető utat az ellenségnek a szovjet légierő és tüzérség által szétbombázott hadfelszerelése borította, tanubizonyságul annak, hogy milyen elkeseredett harcot vívtak meg a szovjet csapatok.

A breszti ellenséges csapatösszevonás bekerítése és megsemmisítése kedvezett a lengyel terület felszabadításáért folyó harc arcvonalának kiszélesítése számára. A szovjet csapatok itt is átlépték a lengyel határt.

Julius 24-én motorizált egységeink Siedlce irányában éjjeli támadással felszabadították Lukówot, július 25-én pedig elvágták a Siedlce - Varsó-i országutat és heves csatákat vívtak meg Międzyrzeczért és Siedlceért. A fasiszta német hadvezetőség visszavonuló osapatai megerősítésére Siedlcebe dobta át a 73. gyalogos zászlóalj, 3. SS "Halálfejes" páncélos zászlóalj friss erőt és több páncélos vonatot. A városban a késhegyre menő utcai harcok július 31-ig folytak, míg ezt a várost teljesen felszabadították.

A Lublint elfoglaló motorizált csapatok az egyesült csapat-egységek főerőivel nyugati irányban újabb támadást indítottak és 25-én elérték a Visztulát, július 26-án pedig kitarító harccal felszabadították Dęblin /Ivangorod/ és Pulawy /régi erőd/ megerősített pontokat, ahol a Visztula tulpártjáról idevont friss ellenséges csapat-egységek védekeztek. Augusztus 1-re osapataink Varsótól délre Garwolinától Józefówig terjedő széles szakaszon kijutottak a Visztulára. Julius 28-án éjjelére a Lengyel Hadsereg 1. seregének egységei Dęblin-Pulawy vonalra felfejlődtek a Visztuláig.

Lélegzetvételnyi pihenőt sem hagytak az ellenségnek. Julius 27-én szovjet páncélos egységek északi irányban megindították a támadást Dęblin körzetéből, hogy átvágják a keletről és északkeletről Varsó felé vezető országutakat és vasutakat. A páncélos egységek egyetlen nap alatt a front vona-

lán 50-60 km-es mélységben az ellenség hátában végzett hadműveletekkel utközben foglalták el Stoczeket, Garwolint és Varsó elővárosát, Prágát fenyegették. Julius 30-ra sikerült elérniük a Bialystok - Varsó-i országutat és vasutat. A páncélos egységek ugyanaznap felszabadították Radzymint és másnap Minsk-Mazowieckit.

Varsó elővárosának, Prágának védelme érdekében az ellenség válogatott csapatokat dobott be.

Prága ebben az időben erősen megerősített körzet volt, állandó építményekkel rendelkező erődövezettel, amely futóárkokkal, összekötő utakkal és számos hadászati akadállyal volt felszerelve. Julius vég és augusztus eleje között a fasiszta német hadvezetőség a Prágától keletre fekvő körzetben öt páncélos és egy-két gyalogos zászlóaljból álló nagy páncélos csoportot vont össze, valamint nagyszámu speciális és határvédelmi csapategységet vetett be és megparancsolta nekik, hogy bármely áron, áldozatot nem kimélve, állítsák meg a szovjet csapatokat, ne engedjék őket Lengyelország fővárosa alá.

A többszáz kilométert harcolva megtett páncélos egységeinknek szükségük volt arra, hogy soraikat feltöltsék és rendezzék, mert itt friss ellenséges csapatokba és előkészített védelmi állásba ütköztek. Tehát kénytelenek voltak felhagyni az előnyomulással, majd az odaérkezett lövészegekkel együtt visszaverni az ellenség páncélos csoportjának ellentámadását.

A Legfelső Szovjet Főparancsnokság még aközben, hogy az arcvonalat előre vonták, a Visztulához, azt a feladatot tűzte csapataink elé, hogy az arcvonal balszárnyának erőivel foglalják el azonnal a Visztula nyugati partján a Varsótól délre fekvő hídfőt. A Legfelső Főparancsnokság nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy mielőbb átkeljenek a Visztulán és ezért parancsában az arcvonalon harcoló egész leghétség és a tisztikar tudomására hozatta, hogy az a harcos és parancsnok, aki ennél az átkelésnél kitünteti magát, külön kitüntetést kap, sőt esetleg a Szovjetunió Hőse címét is. Ezen a mély és széles folyón nem voltak gázlók és az átkeléseket a hitleristák felrobbantották. Ennek ellenére csapataink és alakulataink becsülettel teljesítették az eléjük állított feladatot. Julius 29-én délelőtt a szovjet csapatok élcsapatai a Pulawytól 10-15 km-re délnyugatra fekvő körzetben a kéznél levő eszközökkel átkeltek a folyón. Így vetették meg az alapját annak az átkelő helynek, amelyet azután pulawy-i hídfőnek neveztek el. Augusztus 1-én reggel a Magnuszewtól keletre eső körzetben megindult az átkelés, kialakították az azután magnuszewi hídfő gyanánt ismertté vált hídfőt.

Ekkorra már sikeres támadó hadműveleteket indítottak Lengyelország területén a 2. Belorussz és az 1. Ukrán Arcvonal is. A G.F. Zaharov tábornok parancsnoksága alatt álló 2. Belorussz Arcvonal július 27-én felszabadította Bialysto-

ket, az I.Sz.Konyev, a Szovjetunió marsallja vezetése alatt álló 1.Ukrán Arcvonal csapatai pedig a Lvov-sandomierzi hadművelettel július végén és augusztus elején Sandomierz körzetében átkeltek a Visztulán és azért harcoltak, hogy megerősítsék a Visztula nyugati partján fekvő sandomierzi hídfőt. Az 1.Ukrán Arcvonal csapatai visszaverték a fasiszta német csapatok számos ellentámadását és kiszélesítették az elfoglalt hídfőt. Ennek rendkívül nagy jelentősége volt a szovjet csapatoknak Lengyelország felszabadításáért folytatott további hadműveletei szempontjából.

A szovjet csapatok tehát széles arcvonalon egy időben jutottak ki a Visztulához és több hídfőt képeztek ki nyugati partján. Ezekkel a hadműveletekkel sikeresen befejeződött Lengyelország keleti körzeteinek felszabadítása. Ezzel végződött Lengyelország szovjet hadsereg általi felszabadításának első fejezete.

- . -

A szovjet csapatoknak, amelyek szakadatlan megfeszített támadó harcokkal többszáz kilométert tettek meg Bobrujszktól a Visztuláig, időre volt szükségük, hogy megerősítsék magukat az elért vonalon és gondosan felkészüljenek arra az új támadó hadműveletre, amelyet olyan erős vonal ellen kellett intézniük, mint a Visztula és a varsói megerősített körzet. Azt is szem előtt kell tartani, hogy ebben az időben /1944 augusztus/ a szovjet csapatok hatalmas csapást mértek az ellenségre a Kisinyov és Jasi körzetben, hogy Romániát kivonják a hitleri Németország csatlósainak sorából és ezzel kedvező feltételeket teremtsenek ahhoz, hogy Bulgária és Magyarország területét is felszabadíthassák a fasiszta német csapatoktól.

Éppen ezt az időpontot választotta ki a londoni emigráns "kormány" arra, hogy kiprovokálja a lakosság felkelését a hitleristák által megszállt Varsóban. A londoni "kormány" tetteit nem hangolta össze a Szovjet Parancsnoksággal, mert arra számított, hogy hirtelen kezébe ragadja Varsót, s ezzel megakadályozza, hogy a szovjet csapatok szabadítsák azt fel és létrehozzák a népi demokratikus rendszert Lengyelországban. A reakciós Armia Krajowa vezetősége, élén Bór-Komorowskival, augusztus 1-én felkelést indított. Varsó lakossága nem tudott a felkelés valódi céljairól, azt gondolta, hogy annak pontjában megállapodtak a szovjet parancsnoksággal, fegyveres harcra kelt a fasiszta német rablók ellen. A Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottság és a népi demokratikus Armia Ludowa parancsnoksága elítélte a felkelés szervezőinek kalandor politikáját, de mivel a felkelés már megindult, minden tőlük telhetőt megtettek, hogy mentseék a helyzetet és fegyverrel a kezükben, a főváros lakosságával együtt harcoltak a gyűlölt ellenség ellen.

A felkelés első három napján a felkelők elfoglalták a főváros számos fontos kulcspontját, de nem sikerült kezükbe ragadniuk a Visztulán át vezető hidakat és Prága körzetét,

mert ebben az időben itt voltak összevonva azok a válogatott fasiszta német csapategységek, amelyek a szovjet csapatok elleni ellentámadásra készültek. Egyébként az Armia Krajowa parancsnoksága erre nem is törekedett. Lemondott a szovjet csapatokkal való egyesülést lehetővé tevő döntő támadó hadműveletekről és kivárási taktikára rendezkedett be. Ennek megvoltak a maga végzetes következményei. A fasiszta német hadvezetőség a város alá vont SS és védelmi osztagokkal támadásba indult a felkelők ellen és bástiális módon leszámolt a lakossággal.

Bár a városi felkelést nem a megfelelő időben, a Szovjetunió és Lengyelország érdekei ellenére robbantották ki, a szovjet csapatok mégis megtették minden lehetőt, hogy segítséget nyújtsanak a felkelőknek. A Varsó elővárosához, Prágához vezető úton elkeseredett harcok bontakoztak ki, amelyek szeptember 14-én Prága felszabadítását eredményezték. A felkelés körzetébe nagyszámu szovjet és lengyel repülőgép élelmiszert, fegyvert és hadianyagot dobott le. A szovjet hadvezetőség az adott helyzetből való egyetlen célszerű kiutként azt javasolta az Armia Krajowa vezetésének, hogy a szovjet tüzérség és légierő fedezése mellett törjön ki a Visztulához. A kitörés helyét és időpontját is megállapították. Bór-Komorowski tábornok mégis jobbnak látta, hogy kapituláljon a fasiszta német hódolók előtt, kezükbe adta a felkelőket és a város lakosainak százezreit. A felkelők egyes osztagai azonban megtagadták Bór-Komorowski áruló parancsának teljesítését és a szovjet tüzérség és a légierő támogatásával áttörtek a szovjet csapatokhoz és egyesültek velük.

A lengyel reakciók, a nép árulói által provokált felkelés Varsó lakosainak kb. 250.000 áldozatába került és az ellenség borzasztó pusztítást vitt végbe a városban. Hitler külön parancsot adott ki, amelyben követelte, hogy Varsót tegyék egyenlővé a föld színével.

- . -

1944 december 31-én a Krajowa Rada Narodowa határozatából a Lengyel Nemzeti Felszabadítási Bizottságot a Lengyel Köztársaság Ideiglenes Kormányának nevezték el és a Krajowa Rada Narodowa elnökét, Boleslaw Bierutot a köztársaság elnökévé választották. 1945. január 1-én megalakult az új Lengyelország kormánya, amelyet január 7-én a Szovjetunió kormánya hivatalosan elismert. Ezek a fontos politikai aktusok előzték meg közvetlenül Lengyelország felszabadításának azt a második szakaszát, amelyet a szovjet csapatok január 12-én indítottak el.

A szovjet-német front akkor a Nyeman folyó torkolatától, Tilsiten, Prágán keresztül /Varsó elővárosa/, Magnuszewótól, Pulawytól, Sandomierztől, Budapesttől, Belgrádtól nyugatra vonult végig. A Baltikumban a szovjet csapatok hadműveleteket folytattak a Tukums és Liepaja között bekerített fasiszta német csapatösszevonások ellen. Kelet-Poroszország határmenti körzeteiben hadseregünk befejezte

a keletporoszországi hadműveletre való felkészülést, amelyben a 3. és 2. Belorussz Arcvonal csapatai vettek részt. A front középső szakaszán az 1. Belorussz és az 1. Ukrán Arcvonal csapatai a visztula-oderai hadműveleti terv szerint arra készültek, hogy a Visztula nyugati partján, Varsótól délre fekvő hídfőről támadásba menjenek át. A szovjet-német front balszárnyán csapataink az ellenség körülzárt budapesti csoportjának megsemmisítéséért harcoltak. Tehát a stratégiai kezdeményezés az egész front vonalán továbbra is a szovjet csapatok kezében maradt.

A nyugateurópai fronton ebben az időben az események kissé másképp alakultak. A fasiszta német csapatok támadásba mentek át az Ardennes-ekben, arra törekedtek, hogy csapást mérjenek Liege-re, szétzuzzák az 1. amerikai hadsereget és kijussanak Antwerpenhez, elvágják a 9. amerikai, 2. brit és 1. kanadai hadsereget és a szövetségeseknek egy második Dunkerque-et rendezzenek. A hitlerista csapatoknak sikerült áttörniük az 1. amerikai hadsereg védelmi vonalát, meggyújtani az amerikai-angol hadvezetőség támadó terveit és bekoritással fenyegetni az angol-kanadai expedíciós hadsereg főerőit. Churchill angol miniszterelnök akkor a Legfelső Szovjet Főparancsnoksághoz fordult segítségért.

A szovjet csapatok szövetségi kötelezettségeikhez híven a szovjet-német fronton a támadás megindítását a terv szerinti január huszadika körüli napokról január 12-14-re tették át és hallatlan erejű csapást mértek az ellenségre a Balti tengertől a Kárpátokig húzódó több mint 1.200 km-es fronton. Megindult Lengyelország szovjet hadsereg általi felszabadításának második és egyben zárószakasza. A 2. Belorussz Arcvonal csapatai megtisztították Lengyelország északnyugati körzeteit az ellenségtől, a narevi hídfőből Kelet-Poroszország felé indultak támadásba. Lengyelország felszabadításának befejezésében a fő szerepet az 1. Belorussz és az 1. Ukrán Arcvonal csapatai játszották. Ezek a Kárpátokban előnyomuló 4. Ukrán Arcvonal erői egy részének együttműködésével megvalósították 1945. januárjában a visztula-oderai hadműveletet.

Meg kell jegyeznünk, hogy seregeink hadműveleteiket nehéz téli viszonyok között bonyolították le. A Visztula, Varta, Pilica, Odera folyókat több szakaszon jég borította, ez azonban nem volt olyan szilárd, hogy a súlyos hadfelszerelést rajta át lehetett volna szállítani. Így kénytelenek voltak a harcokcsik és a nehéztüzérség számára pontonhidakat felállítani. A 4. Ukrán Arcvonalnak a tél nehézségeivel kellett megküzdenie a Kárpátok hegyes-erdős vidékein. A repülőik tevékenységét különösen az előnyomulás első napjaiban erősen korlátozta az erős köd és az alacsony felhőréteg.

A Visztula és az Odera között az ellenség erős hadászati védelmi építményeket állított fel általában 500-600 km mélységben. Az 1. Belorussz Arcvonal előnyomulási szakaszán több

védelmi övezet volt, amelyet még idejében felszerelt a hadmérnökség. A hatodik övezet magában foglalta a pomerániai és a mezeriti megerősített körzeteket, a hetedik pedig az Odera nyugati partján vonult végig. Az 1.Ukrán Arcvonal előnyomulási szakaszán, és a krakkói megerősített körzetben is számos ellenséges védelmi övezet húzódt.

Az 1.Belorussz és az 1.Ukrán Arcvonallal az ellenség "A" hadseregéből a 9., 4.páncélos és a 17.hadseregcsoport alakulatai álltak szemben. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az ellenség csapatai már idejében csak az első, helyenként a második védelmi sávot foglalták el. A legnagyobb operatív tartalékokat Kielce, Radom, Józefów körzetében összpontosították.

Az 1.Belorussz Arcvonal 240 km-es sávon támadásba ment át Poznan irányában és főerőit a magnuszewi és pulawy-i hídfők körzetében összpontosította. Az 1.Ukrán Arcvonálnak az volt a feladata, hogy egy 250 km-es szakaszon nyomuljon előre Wroclaw irányában. Ezért főerőit a sandomierzi hídfő körzetében vonta össze. A 4.Ukrán Arcvonal a Nyugati Kárpátokban támadott és erőinek egy részével a sziléziai iparvidék és Krakkó irányában nyomult előre. Ezzel elősegítette Lengyelország nyugati körzeteinek felszabadítását.

Az 1.Ukrán Arcvonal /parancsnoka: I.Sz.Konyev, a Szovjetunió marsallja/ január 12-én indult támadásba. A sandomierzi körzetben az ellenség védelmi vonalát már első nap egy kb. 35 km-es arcvonalszakaszon 15-20 km mélységben áttörték. Másnap az arcvonal csapatai visszaverték az ellenség operatív tartalékainak ellentámadását és felmorzsolták őket, az áttörési szakaszt szélességben kb. 60 km-re, mélységben 40 km-re terjesztették ki. Január 15-én befejezték az ellenség erős kielcei és opatów-ostrowieci csoportjainak szétzuzását. Csapataink felszabadították Kielcet és megkezdtek az ellenség üldözését minden irányban és január 17-18-án eljutottak a krakkói megerősített körzet védelmi állásaihoz. A támadás hetedik napjáig a front csapatai kb. 14 ellenséges zászlóaljat szórtak szét és kb. 170 km mélységben hatoltak előre.

Az 1.Belorussz Arcvonal /parancsnoka: G.K.Zsukov, a Szovjetunió marsallja/ január 14-én lendült támadásba. Két nap alatt 120 km szélességben és 30-50 km mélységben törték át az ellenség védelmi vonalát. Nyugati irányban a fasiszta német csapatok megkezdtek a visszavonulást, de csapategységeink szakadatlanul üldözték őket. Január 17-én a szovjet csapatok a Lengyel Hadsereg csapategységeivel együtt felszabadították a romokban heverő, de a hitleri rablónak magát mégis meg nem adó, sokat szenvedett Varsót. Ugyanerre az időre szétzúzták az ellenség radomi csoportját is. Az előnyomulás 4 napja alatt az arcvonal csapatai 70-100 km mélységben és 120 km szélességben áttörték az ellenség védelmi vonalát.

Lengyelország felszabadított körzeteinek lakossága ujjongással fogadta a főváros felszabadulásáról szóló hirt. Az összes városokban és falvakban szovjet és lengyel zászlókat függesztettek ki.

Boleslaw Bierut I.V.Sztálinhoz, a szovjet fegyveres erők Főparancsnokához a következő üzenetet küldte: "Sztálin marsall, a legnagyobb örömmel tölt el bennünket, hogy felszabadult meggyőztört fővárosunk, Varsó, felszabadult sokmillió testvérünk, sokezer városunk és falunk. A lengyel nép nevében ezért a legmélyebb és legőszintébb köszönetünket fejezem ki Önnek, az Ön személyében a Vörös Hadseregnek és az egész szovjet népnek." /9/

A szovjet hadsereg és a lengyel hadsereg hős harcosai több mint kétmillió lövedéktől és aknától tisztították meg Varsót. Minimális hat napi idő alatt megépítették a Visztulán át vezető hidat és helyreállították a táviróösszeköttetést. A szovjet kormány azonnal élelmiszer segílyt nyújtott Varsó lakosainak. Hamarosan /március elején/ Varsóba érkezett a N.Sz.Hruscsov vezetése alatt álló szovjet kormánybizottság, hogy segítsen a város helyreállításában.

A Narev folyón lévő hidfőkből /Varsótól északra/ sikeres támadást indítottak a 2.Belorussz Árcvonal csapatai /parancsnoka: K.K.Rokosszovszkij, a Szovjetunió marsallja/ és felszabadították Lengyelország északi és északnyugati körzeteit.

Január 18-24 között az 1.Belorussz Árcvonal csapatai üldözőbe vették az ellenség rendetlenül visszavonuló csapategységeit. Január 19-én felszabadították Lódzot. Csapategységeink gyors előnyomulása révén sikerült ezt a nagy ipari központot felszabadítani, még mielőtt a hitleristák a vállalatokat felrobbanthatták, az épületeket felégethették és a lakosságot elhurcolhatták volna.

A fasiszta német parancsnokság több friss hadosztályt és számtalan önálló zászlóaljat és ezredet vetett be, de előnyomulásunkat nem sikerült feltartóztatnia a harmadik védelmi övezet - a bartowi védelmi vonal - előtt sem. Január 20-22 között áttörtük ezt az övezetet is és január 24-én megindult a csata az ellenség negyedik védelmi övezetéért - az úgynevezett poznani vonalért. Motorizált csapategységeink számos szakaszon áttörték az ellenség védelmi vonalát. Január 27-én befejezték a Poznan körüli ellenséges csoport bekerítését. Elcsapataink megkörülték az ellenség bekerített és elszigetelt csoportjait és ebben az irányban elérték a német határt.

Január 19-én az 1.Ukrán Árcvonal háromnapig küzdelem után felszabadította Krakkót, Lengyelország nagy ipari és közgazgatási központját. Január 28-29-én az árcvonal csapatai Wroclaw térségében kijutottak az Oderához. Ugyanakkor

79/ Krasznaja Zvezda, 1945.január 20.sz.

elkeseredett harc folyt a sziléziai iparvidék előteréért, ahol a legnagyobb szénbányák és kohóművek feküdtek. A sziléziai iparvidék rendkívül nagy népgazdasági jelentősége miatt a Legfelső Főparancsnokság azt a parancsot adta az előnyomuló szovjet csapatoknak, hogy ne engedjék összerombolni Szilézia iparműveit.

A szovjet hadsereg támadó hadműveletei egyre nagyobb erővel bontakoztak ki. A január 26. és február 3-a közötti időszakban az 1. Belorussz Arcvonal befejezte a poznańi megerősített körzet áttörését és átkelt az Oderán, és Küstrintől északra és délre, Berlintől 60 km-re elfoglalt két hídfőt. Ezzel kedvező helyzetet teremtettek ahhoz, hogy döntő csapást mérjenek a fasiszta Németországra. Az arcvonal csapatai január 14-től harcolva 570 km-t tettek meg és az ellenségnek több mint 35 hadosztályát semmisítették meg. Várható volt, hogy a fasiszta német csapatok keletpomerániai csoportja ellentámadást indít, ezért az arcvonal parancsnoksága cróinck és eszközcinck jelentős részét északra irányította.

Január 26. és február 3. között az 1. Ukrán Arcvonal motorizált csapatai megkerülő manővert hajtottak végre, a főerők pedig frontálisan támadtak. Ezzel a hadművelettel a sziléziai iparvidéket sikerült felszabadítani az ellenségtől. Csapataink Wrocław térségében bekerítették egy ellenséges csoportot, széles szakaszon átkeltek az Oderán és kijutottak a Neissehez. A szovjet hadsereg viharos előretörése Sziléziában lehetővé tette, sok gyár és üzem megóvását ebben a körzetben, amelyek azután a lengyel nép közkincsává váltak. A sziléziai iparvidék felszabadításával komoly csapást mértek a fasiszta Németország gazdaságára. A január 12-től február elejéig terjedő előnyomulás idején az arcvonal csapatai 480 km mélységben hatoltak előre.

Igy a Visztula-oderai hadművelet eredményeképpen befejeződött a szövetséges Lengyelország legnagyobb részének felszabadítása. Emellett az 1. Belorussz és az 1. Ukrán Arcvonal kedvező állást foglaltak el ahhoz, hogy innen kiindulva végleges csapást mérjenek a hitleri Németországra.

A lengyel föld teljes felszabadulása valamivel később következett be, miután a szovjet hadsereg szétzúzta az ellenség pomerániai csoportját és március 30-án Gdanskot /Danzigot/ és április 26-án Szezecint /Stettint/ megtisztította az ellenségtől. A Visztula és az Odera között elterülő nyugati lengyel területek felszabadítása során nagy hadseregcsoporthoz - az ellenség "A" hadseregcsoporthoz - zúzták szét. Az ellenség vesztesége 220.000 halott és fogcsábba esett katona és tiszt, 340 repülőgép, 1.530 harcokos és önjáró szorkezet, több mint 10.000 ágyú és aknavető, kb. 28.000 géppisztoly volt. A január 12. és február 3. közötti 23 nap alatt csapataink 480-570 km-t nyomultak előre és több mint 100.000 négyzetkilométernyi területet szabadítottak fel.

1955.február 1-én a Lengyel Köztársaság Ideiglenes Kormánya székhelyét Lublinból Varsóba tette át. Az ideiglenes Lengyel Kormány a Legfelső Szovjet Főparancsnokhoz intézett táviratában elmondta: "a lengyel nép sohasem fogja elfelejteni, hogy szabadságát és független állami élete helyreállításának lehetőségét a szovjet fegyverek győzelmének és a hős szovjet harcosok vére bő hullásának köszönheti."
/10/

Azáltal, hogy a szovjet csapatok felszabadították Lengyelországot, olyan feltételek jöttek létre, amelyek lehetővé tették, hogy a munkásosztály, a parasztság és a dolgozó értelmiség megteremthesse a lengyel népi demokratikus államot, amely sikeresen halad előre a szocializmus felé vezető úton.

A.I.Nyedrezov:

Csehszlovákia néptömegei a forradalmi átalakításokért
folyó harcban /1945-1948/.

Voproszi Isztorii, 1955.5.sz.

Недорезов А. И. - Народные массы Чехословакии в-борьбе
за революционные преобразования /1945-1948 гг./

1945.májusában Csehszlovákia dolgozói létrehozták a népi demokratikus rendszert és országuk sorsát saját kezükbe vették. Csehszlovákia népeinek e történelmi győzelme számos körülményen alapult.

Döntő külpolitikai jellegű előfeltétele az volt, hogy az antihitlerista koalíció, élén a Szovjetunióval, szétzúzta a hitleri Németországot és hogy a második világháború után a kapitalizmus egész rendszere ismét meggyengült. A Szovjetunió felszabadította Európa leigázott népcit és külpolitikájának demokratikus alapelveit követve lehetőséget nyújtott nekik arra, hogy belügyeiket saját belátásuk szerint intézzék.

A hitleri Németország szétzúzása egyben csapás volt a megszálló rezsimet támogató csehszlovák monopolista burzsoáziára és földbirtokosokra. A csehszlovák burzsoázia a megszálló rezsim összeomlása után államapparátus nélkül maradt és akkoriban nem volt arra módja, hogy az imperialista hatalmak hadseregeire támaszkodjék, s így nem tudta a München előtti burzsoá-földesuri államot visszaállítani. Mindez jelentősen megkönnyítette a dolgozó tömegeknek a burzsoázia ellen és az új állam felépítéséért folytatott harcát.

Az országban a német imperialisták és fullajtárjaik ellen a megszállás ideje alatt kibontakozott nemzeti felszabadító mozgalom antiimperialista, nemzeti felszabadító, demokratikus jellegű népi demokratikus forradalomba ment át. A mozgalom kulminációs pontjai voltak a szlovák nép 1944-ben és a cseh nép 1945 májusában kibontakozott hatalmas össz-népi arányú felkelései. A munkásosztály vezette nemzeti felszabadító harc során létrejött a munkásosztály szövetsége a parasztsággal, a városi kispolgársággal és a dolgozó értelmiséggel. A szövetség megtestesítője a kommunista párt kezdeményezésére alakult cseh és szlovák Nemzeti Arcvonal lett. A Nemzeti Arcvonalhoz a középburzsoáziának az a része csatlakozott, amely nem kompromittálta magát a megszállókkal való együttműködéssel és amelynek érdeke volt a nemzeti állam visszaállítása. Megalakultak a nemzeti bizottságok, a nemzeti felszabadító mozgalom vezető szervei és az új államhatalom csirái.

A Csehek és Szlovákok Nemzeti Arcvonalában egyesülhettek a dolgozó tömegek általános törekvéseik közös volta révén és együttesen vehettek részt a nemzeti és társadalmi elnyomás felszámolásáért vívott harcban. A munkásosztály vezetése alatt álló szövetség politikai alapja lett a népi demokratikus rendnek, amelynek létrehozása a nemzeti felszabadulás ügyének megkoronázása volt. A Csehek és Szlovákok Nemzeti Arcvonalának megalakulása politikailag elszigetelte a csehszlovák nagybурzsoáziát és a földesurakat. Ezek kívülrekedtek a Nemzeti Arcvonalon és az ellenforradalom, a népi demokratikus rendszer ellenségének a táborát alkották.

A Nemzeti Arcvonal léte tette lehetővé, hogy a még burzsoa pártokban lévő néptömegeket a munkásosztály a kommunista párt vezetésével bevonhassa a forradalmi harcba, magával ragadhassa őket, hasson rájuk és mindent ezeknek a pártoknak a felső rétege - a burzsoázia és a földbirtokosok ügynökei - megkerülésével sikerült elérnie. A népi demokratikus rendszer létrehozása megteremtette a reális lehetőségeket ahhoz, hogy megindulhasson a harc a csehszlovák társadalom forradalmi átalakításáért.

- Az új állam felépítésének harci programja a népi demokratikus kormánynak a kommunista párt által kidolgozott kassai programja volt, amelyet 1945. április 15-én Kassán a Szlovák Nemzeti Tanács ülésén hirdettek ki /1/. A Nemzeti Arcvonal kormányának célja - a program szerint - hogy kivívja a győzelmet a fasiszta hódítók felett, és az ország népe számára az új élet építéséhez szükséges legfontosabb intézkedéseket tegye. A program kifejtette az ország demokratikus rendjének tényezőit: kimondta az összes nemzetek egyenjogúságát és a szlovák nép autonómiáját az egységes állam keretein belül; bevezette az általános választójogot és a férfiak és nők egyenjogúságát, biztosította a sajtószabadságot, a szólásszabadságot, a szervezkedési és gyülekezési szabadságot, stb. A helyi végrehajtó hatalmat átadta a nép által választott nemzeti bizottságok kezébe, amivel biztosította a néptömegek széleskörű részvételét az államigazgatásban.

A programban fontos helyet foglaltak el az ország gazdaságában foganatosítandó gyökeres átalakítások. Ezen a téren elsőrendű fontosságú feladat volt a reakció és a fasizmus gazdasági bázisának felszámolása. Ezt a célt szolgálta a földesuri birtok felszámolása is, amelyben érdekelve voltak a földesuri elnyomás és földhiány miatt színlódó parasztság széles tömegei. 1945. májusában az ország parasztjainak 57,1 %-a 1-5 hektár földdel rendelkezett, ugyanakkor viszont az 50 hektáron felüli földesuri birtokok, amelyek az összes gazdaságoknak mindössze 1,7 %-át tették ki, a föld 56,2 %-át birtokolták. Így a parasztság zömének földje 5 hektáron alul volt /2/. A kassai program első sorban a német

- /1/ Coskoslóvenské listy, Cséhszlovák lapok, 1945. május 1.
- /2/ K. Gottwald, 1946-1948. Sborník statí a projevu, /Cikkek és beszédek gyűjteménye/ II. köt. 167. l.

és magyar földbirtokosok a megszállókkal együttműködő cseh és szlovák nemzetiségű egyének földjeinek és vagyonának elkobzását irányozta elő. Kimondta, hogy az elkobzott földeket és vagyonokat a földnélküli vagy kevés földdel rendelkező parasztok magántulajdonába kell adni. Következő lépésnek a földesuri birtokok teljes felszámolását jelölték meg. E feladat megoldása nélkül elképzelhetetlen volt a nemzeti felszabadító harc következetes véghezvitele, a társadalmi rend demokratizálása és az ország további gazdasági fejlődése.

A kassai program által kitűzött forradalmi átalakítások közül elsőrendű jelentőségű volt a legfontosabb iparágaknak, az energiaforrásoknak, a bankoknak és biztosító társaságoknak az államosítása. Ez a rendszabály csapást mért a monopolizációra és a nép kezébe összpontosította a gazdasági kulcspozíciókat. Az ipar államosításához előkészítő rendszabályként bevezették a nemzeti /állami/ ellenőrzést /gondnokságot/ az üzemekben, a német és a magyar monopoliumnoknak és a nép ellenségeinek birtokában volt gazdaságokban.

A kassai program ezenkívül rendszabályokat / a munkabér felemelését, a társadalmi biztosítás bevezetését/ irányozott elő a dolgozók anyagi helyzetének megjavítására, az oktatás demokratizálására, az egészségvédelem javítására, a nép kulturális színvonalának felemelésére, stb.

Az új állam külpolitikájának alapja a Szovjetunióval való szövetség, barátság és mindenirányú együttműködés /3/.

A kassai program megfelelt a Nemzeti Arcvonalba tömörült összes osztályok és dolgozó társadalmi csoportok érdekeinek. Ez a program a népi demokratikus forradalom által kitűzött feladatok következetes megoldásának programja volt. Egyben ennek a programnak a megvalósítása volt hivatva arra, hogy előkészítse a szocialista jellegű rendszabályokra való átmenetet. A program kihirdetése nagy forradalmasító hatást gyakorolt a tömegekre.

A Nemzeti Arcvonal kormányának megalakulása fontos szakasz volt Csehszlovákia népeinek életében. A létrejött népi demokratikus államban a hatalom magukat a dolgozókat illeti meg. A néptömegek a történelemben először nyertek lehetőséget az állam irányítására. Az államapparátus a nagyburzsoáziát és a földesurakat elnyomó szervvé és a társadalom forradalmi átalakításának emeltyűjévé vált. A fejlődés első szakaszában általános demokratikus jellegű rendszabályokat valósítottak meg. Ugyanakkor a dolgozók egy része még bizalommal viseltetett a burzsoázia ama csoportjaival szemben, amelyek a hitleri megszállás idején részt vettek a népi felszabadító mozgalomban. Az államhatalmi szervezetben /a parlamentben, a kormányban, a nemzeti bizottságokban, stb./ részt vettek a burzsoázia képviselői is; a népi demokrácia a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának válfaja volt. A proletariátus és parasztság forradal-

mi demokratikus diktatúrája akkor jött létre, amikor a kapitalizmus általános válsága a második világháború után kiéleződött, és ez a diktatúra lehetővé tette a dolgozó tömegeknek, hogy számos csapást mérjenek a kapitalizmus gazdasági bázisára és előkészítsék az új, szocialista termelési viszonyokra való átmenetet. A forradalmi demokratikus diktatúra idején a munkásosztály megerősítette szövetségét a parasztsággal és ezen az alapon megszilárdította vezető szerepét az államban, leleplezte a burzsoá pártok és vezetők népolencs politikáját és elszigetelte őket a tömegektől. A forradalmi demokratikus diktatúra történetileg szükségszerű átmeneti fok volt a proletárdiktatúrához, és előkészítette annak győzelmét.

A gyökeres átalakítások lebonyolításában az országban történelmi szerepet játszott a tömegek forradalmi aktivitása. A népi demokrácia a dolgozók számos szervezetét hívta életre. A politikai pártok mellett alakítottak egységes forradalmi szakszervezeteket, gyári tanácsokat és munkásmiliciát, cseh és szlovák parasztszövetséget, parasztbizottságokat, egységes ifjúsági, női, szövetségi és egyéb szervezeteket, a Nemzeti Arcvonal koordináló bizottságait. A kommunista párt ezekre a szervezetekre támaszkodva vezette a tömegeket, és energiájukat elsőrangú fontosságú forradalmi feladatok megoldására irányította.

A forradalmi átalakítások megvalósításáért vívott harc szempontjából nagyjelentőségű volt a szakszervezeti szétagrózottság felszámolása és egységes szakszervezetek alakítása. Ennek a rendszabálynak a megvalósítása megerősítette a proletariátus sorait és megszilárdította a kommunista párt kapcsolatát a pártunkivüli munkásokkal. A szakszervezetek megalakították az üzemi tanácsokat, hogy a munkások érdekeit védjék és biztosítsák a munkások részvételét a vállalatok igazgatásában. Ezeket a tanácsokat maguk a munkások választották. 1946. áprilisban csak az ország cseh körzeteiben 12.000 ilyen tanács működött. Az üzemi tanácsok az ország felszabadulása után rögtön hozzáfogtak az elmenekült hitleristák és együttműködők gyárainak helyreállításához és termelésének megindításához. A munkásosztály megmutatta, hogy kapitalisták nélkül is sikeresen tudja vezetni a termelést. Antonín Zápotocký, a szakszervezetek akkori vezetője az üzemi tanácsok szerepét a következőképpen értékelte: "A nemzeti bizottságok mellett az üzemi tanácsok a jelenlegi forradalmi időszakban új államunk felépítésének legfontosabb tényezői." /4/

A szakszervezetek által 1945. májusában alakított fegyveres munkásgárda őrizte a forradalmi rendet, letartóztatta az árulókat és a hitleristákat, védte a nép vagyonát, harcolt a hitlerista bandák maradványai ellen. 1945. június 6-án a forradalmi munkásgárdát munkásmiliciává alakították át és megbízták a gyárak őrzésével. A munkásmilícia a munkásosztály rohamcsapata lett és később, 1948. februárjában, fontos szerepet játszott a burzsoázia ellenforradalmi összekövésének szétzuzásában.

/4/ A. Zápotocký, Nová odborová politika. /Új szakszervezeti politika. IV. 1949. 18. 1.

A kommunista, szociáldemokrata és nemzeti szocialista pártok megállapodása alapján megalakították a Nemzeti Arcvonal koordinációs bizottságait /5/. Ezek a bizottságok vezették a politikai tömegkampányokat, ellenőrizték a népi hatalom szerveinek tevékenységét, összhangba hozták a Nemzeti Arcvonal pártjainak tevékenységét. A csehszlovák kormány kedvező feltételeket teremtett a demokratikus szervezetek számára és betiltotta az összes reakciós és fasiszta pártokat és szervezeteket: az agrárpártot, a földművespártot, Hlinka szlovák "néppártját", stb. A burzsoáziát ezzel megfosztotta azoktól a fontos szervezettől, amelyeken keresztül politikai befolyást gyakorolt a tömegekre.

A dolgozó tömegek vezetője és szervezője a népi forradalomban a marxista-leninista stratégiával és taktikával felfegyverzett Csehszlovák Kommunista Párt volt. A párt, tekintetbe véve az események objektív menetét és a tömegek politikai érettségének fokát, minden szakaszban azokat a megérett feladatokat állította előtérbe, amelyeknek megvalósítása a főcélhoz - a társadalom szocialista átalakításához - vezetett. A kommunista párt megerősítette a munkásparaszt szövetséget és a burzsoázia elleni harcra egyesítette erőfeszítéseiket.

A népi demokratikus rendszer megalakulását a munkásosztály és a tömegek a kommunista párt vezetésével olyan fontos gazdasági átalakítások megvalósítására használták fel, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy aláássák a kizsákmányoló osztályok gazdasági hatalmát, megsemmisítsék a dolgozóknak a monopoliumpok és a földesurak által történő kizsákmányolását, és a termelőerők jellegének megfelelő új termelési viszonyokat hozzanak létre.

A gazdasági természetű átalakításokat a köztársaság egész területén a nemzeti gondnokság bevezetésével kezdték meg /6/. Az 1945.május 19-i rendelet értelmében a német vagy magyar monopoliumpok, vagy német, magyar személyek vagy a nép árulói által rabolt, vagy az ő kezükben levő vállalatokban, bankokban és mezőgazdasági birtokokon bevezették a termelésnek és a készáru elosztásának állami ellenőrzését. Azokat a vállalatokat és kisgazdaságokat, amelyek korábban cseh vagy szlovák dolgozók tulajdonát képezték, visszaadták előző tulajdonosaiknak /7/. A rendelet végrehajtását a

/5/ "Funkcionar KSC", /A CsKP funkcionáriusa/ 1947.szeptember 16.

/6/ Szlovákiában a forradalmi átalakítások 1944-ben, a szlovák népi felkelés után indultak meg. Így a földreformról szóló határozatot a Szlovák Nemzeti Tanács már 1945.február 27-én hozta meg.

/7/ Sbirka zákonu státu Československého. /A Csehszlovák Állam törvényeinek gyűjteménye./ 5.sz. 1945. /A továbbiakban rövidítve: Sbirka zákonu. A törvényszámban a számláló a törvény sorszáma, a nevező a törvény elfogadásának és közzétételének éve./

nemzeti bizottságokra bízta, amelyek a nemzeti ellenőrzés alá tartozó objektumokhoz külön nemzeti gondnokokat neveztek ki /8/. 1945. augusztus 31-re bevezették az állami gondnokságot több mint 9.000 vállalatnál /amelyek összesen több mint 1 millió munkást foglalkoztattak/, az összes bankoknál és biztosító társaságoknál. A mezőgazdaságban több mint 80.000 gazdaságot helyeztek felügyelet alá /több mint 800.000 hektár területtel/. /9/. Az iparban a nemzeti gondnokok között a munkások közül a mezőgazdaságban pedig a nap-számbesók és a kevés földdel bíró parasztok közül nevezték ki.

A nemzeti gondnokság bevezetése biztosította a termelés megszervezését a nép ellenségeinek vállalataiban és birtokain, a vagyon védelmét, az állami termékbeadást, aláásta a fasizmus és a reakció gazdasági alapját és előkészítette a kulcsiparágak és a bankok államosításának megvalósítását.

1945. június 21-én rendeletet adtak ki a németek, magyarok és az államnak a hitleri megszálló rezsimet támogató többi ellenségei birtokában levő földek és más mezőgazdasági tulajdonok elkobzásáról. A rendelet elsősorban a német és magyar nagybirtokosokat érintette. Az elkobzott földet és más vagyont átadták a kevés földű és földnélküli parasztok magántulajdonába, az erdőségeket pedig állami kezelésbe vették. /10/.

A föld elkobzásának végrehajtását közvetlenül a szegény-paraszság kezébe adták. A helyi és körzeti nemzeti bizottságok keretében külön parasztbizottságokat alakítottak, ezek határozatokat hoztak a föld elkobzásáról és elosztották azt a parasztok között. A parasztbizottságokban zselérek és kisparasztok vettek részt. Ezek összeforrasztották a szegényparaszságot a földesurak elleni harcban, és a szegényparaszság igazi szorvoi voltak a földreform végrehajtásában. A parasztbizottságok munkájában aktívan részt vettek a falun élő gyári munkások is.

A földelkobzási rendelet végrehajtása /11/ éles osztályharc keretében folyt le. A burzsoázia és a földbirtokosok nagy erőfeszítéseket tettek, hogy meggyúsítsák a rendelet végrehajtását. A reakcióssok különösen erős ellenállást tanúsítottak a cseh és szlovák birtokosok földjeinek elkobzásával szemben. A burzsoá hivatalnokok kihasználva a nem-

/8/ U.o.

/9/ J.Kotátko, Konfiskace, rozdelování a osídlování puďy, /A föld elkobzása, elosztása és betelepítése./ Praha, 1946.8.1.

/10/ Sbirka zákonu, No.12/1945.

/11/ Az elkobzási rendelet kiadásának helyén 1945. július 20-án rendeletet adtak ki cseh és szlovák parasztoknak a határmenti körzetekben való betelepítéséről, ahol az elkobzott földek zöme volt.

zeti bizottságokban és a szlovákiai mezőgazdasági és földreform megbízotti hivatalban /poverenictvo/ betöltött pozíciójukat, minden eszközzel igyekeztek feltartóztatni a parasztbizottságok által a földelkobzások ügyében hozott javaslatok felülvizsgálatát, magas földárakat állapítottak meg, nehogy a föld a szegényparasztság kezébe jusson. /12/ A földhöz jutott parasztokat sok esetben elűzték és földjüket átadták a kulákoknak, vagy visszaadták a földbirtokosoknak /13/.

A földelkobzások végrehajtását végző helyi hatósági szervek munkájának ellenőrzésére kiszálló bizottságokat szerveztek, amelyekben a parasztok képviselői foglaltak helyet. 1946. januárjában ezek a bizottságok 16 körzetet vizsgáltak felül és sok esetben megállapították, hogy földbirtokosokat jogtalanul mentesítettek az elkobzás alól. /14/ A parasztok a kommunista párt támogatására támaszkodva követelték a föld elkobzásának és felosztásának meggyorsítását. A dolgozó tömegek aktív részvételre biztositotta ennek a fontos intézkedésnek a sikeres lebonyolítását. Több mint 3 millió hektár föld és erdő került a nép kezébe. A parasztság kb. 1.700.000 hektár földet kapott /15/. Az erdőségek túlnyomó része állami tulajdonba ment át.

Az 1945 június 21-i rendelet aláásta a földesurak gazdasági hatalmát és felszámolta az évszázados gyarmatosítás következményeit, a cseh és szlovák földek német és magyar hódítók általi birtoklását. Ez fontos lépés volt a nemzeti felszabadító harc betetőzésében. A cseh és szlovák parasztok felszabadultak a német és magyar nemesség nemzeti elnyomása alól. A szegényparasztság, amely a munkásosztály kezéből kapott földet, a népi demokratikus rendszer biztos pillérévé vált. A földesuri földek elkobzása elősegítette a munkás-paraszt szövetség megszilárdulását, a munkásosztály vezető szerepének megerősödését ebben a szövetségben és a dolgozó parasztság forradalmi lehetőségeinek fejlődését.

A nemzeti gondnokság bevezetése a vállalatoknak csak egy részét érintette és nem változtatta meg a termelőeszközök tulajdonának jellegét. A proletariátus előtt az a történelmi feladat állt, hogy felszámolja a kapitalista termelési viszonyokat, a termelési viszonyokat összhangba hozza a termelőerők jellegével és szocialista termelési viszonyokat teremtsen. Az ipari kulóságok és a bankok államosításának követelése már a felszabadulás utáni első napokban a munkásosztály sürgető követelésévé vált, amely a kormányhoz, a parlamenthez és a Nemzeti Front szerveihez intézett sokszor határozatban jutott kifejezésre /16/. 1945. július 16-án

/12/ Rudé právo, 1946. november 28.

/13/ Zemodělské noviny, /Földműves Újság/ 1946. június 26.

/14/ Zemodělské noviny, 1946. február 5.

/15/ K. Gottwald, 1946-1948. II. köt. 146. l.

/16/ Zpráva z 1. schůze delegátů závodních organizací KSČ koncernu Skodových závodů, /Jelentés a Skoda-művek koncernben működő CsKP üzemi szervezetei küldötteinek első összejeöveteléről./ 1946. augusztus 26. Kniznice politické výchovy. /A politikai nevelés könyvtára./ 1945.

az egységes szakszervezetekbe tömörült munkások milliósainak nevében Antonín Zápotocký kijelentette: "A vezető iparágak államosítása nélkül ma már senki sem tudja a munkásokat munkára készíteni." /17/.

A tömegek nyomására a Csehek és Szlovákok Nemzeti Arcvonaljának Központi Bizottsága 1945. július elején határozatot hozott a kulcs-iparágak államosításáról. Erre a célra központi államosítási bizottságot hoztak létre. A bizottságban részt vettek a Nemzeti Arcvonal pártjainak, a Szlovák Nemzeti Tanácsnak és a Szakszervezetek Központi Tanácsának képviselői. A bizottság kidolgozta a legfontosabb iparágak államosításának tervét, amelyet szeptemberben nyújtottak be jóváhagyásra a minisztertanácsnak. A kormányban ezzel a kérdéssel kapcsolatban éles harc indult meg. A reakciós miniszterek ellenőzték a könnyűipari vállalatok államosítását/18/, a nehézipari vállalatok államosításával kapcsolatban pedig azt javasolták, hogy az államosítást szakaszonként hajtsák végre, először a több mint 800-900 munkást foglalkoztató vállalatokat államosítsák, azután pedig, később előre meg nem határozott időben, a kevesebb munkással dolgozó vállalatokat. A reakció arra számított, hogy ezzel a tervvel időt nyerhet, hogy az egész kérdést ígéretes és tárgyalások kátyújába viszi és végeredményben meghiúsítja az államosítást.

Az államosításért folyó harc kimenetelét a kommunista párt által vezetett dolgozó tömegek forradalmi nyomása döntötte el. 1945. október 24-én 4 olyan rendeletet írtak alá, amely előírta a foglalkoztatott munkások számától függetlenül az összes bányai, energiatermelő, kohászati és hardipari vállalatok; az 500 munkáson felül foglalkoztató fémipari, elektrotechnikai, finommechanikai, optikai vállalatok; a 150-500 munkással dolgozó vegyi, üveg-, téglagyártási, gyógyszerészeti, papír-, textilgyárak, a fafeldolgozó és bőripari üzemek, valamint számos élelmiszeripari vállalat, részvénybank és biztosító társaság /19/ államosítását.

Az ezzel egyidőben az üzemi tanácsokról hozott rendelet törvényesítette azt a helyzetet, hogy az üzemi tanácsok, a munkások érdekvédelmi szervei. Az üzemi tanácsokra az a feladat várt, hogy a vállalatok kollektíváit a munkatermelékenység emelésére mozgósítsák.

Az ipar államosításáról szóló rendeletek a belső reakció és a külföldi tőke elkeseredett ellenállását váltották ki.

/17/ A. Zápotocký, id.m., 25. l.

/18/ Kb. 10.000 könnyűipari gyár és üzem volt a burzsoázia kezében.

/19/ Sbirka zákonu, No. 100-103/1945.

A burzsoáziának a nemzeti tanácsokban és egyes minisztériumokban megbuvó ügynökei segítségével sikerült egyes vállalatok államosítását megakadályoznia. A külföldi monopóliumok azt követelték, hogy fizessenek óriási kártérítést és külföldi tőke bevonásával alakítsanak vegyes vállalatokat. De a kommunista párt, a szakszervezetek és az üzemi tanácsok a munkástömegekre támaszkodva megtörték a reakciók ellenállását, meggyőzték a vállalattulajdonosokat azokat a kísérleteit, hogy kibújjanak az államosítás alól. Egyes esetekben a munkások a rendelkezések végrehajtása érdekében sztrájkhoz folyamodtak. Így a FRANKOVKA társaság munkásai sztrájkjal harcolták ki a társaság vállalatainak államosítását. /20/

Az üzemi tanácsok az államosított vállalatokban segítettek rendbehozni a termelést, serkentették a tömegek alkotó kezdeményezését, a munkához való öntudatos viszony szellemében nevelték őket és a munkatermelékenység emelésére törekedtek. 1945 őszén a kommunisták kezdeményezésére megindult az országos munkaverseny, a "nemzeti műszakok" mozgalma, stb. A munkások és többi alkalmazottak sok millió órát ingyen dolgoztak a köztársasági helyreállítási alap részére. A nagy munkaelköltődés eredményeképpen már 1945 őszén és 1946 elején sikerült jelentősen felemelni az ipari termelést/21/. Ez lehetővé tette a népi demokratikus kormánynak, hogy javítsa a munkások anyagi helyzetét és jelentős segítséget nyújtson a parasztságnak.

A munkásosztály forradalmi aktivitása biztosította az államosítás sikeres lefolytatását. Több mint 3.000 iparvállalat ment át a népi demokratikus állam tulajdonába. Az ipar államosított szektorában a csehszlovákiai iparban foglalkoztatott munkások 60 %-a dolgozott. Államosították a döntő fontosságú iparágakat: az egész bányá- és kohóipart, az energiatermelőipar 73 %-át, a vegyipar 72 %-át, a fémipar 68.5 %-át, a cukoripar 80 %-át, a bőr- és bőráruipar 53.5 %-át, és a textilipar 47.7 %-át. Az állami vállalatok vezető szerepet kezdtek játszani az ország ipari termelésében /22/.

/20/ Černá kniha kapitalistického hospodárení před unorem 1948. Sbirka dokumentů. /Feketekönyv az 1948. február előtti tőkés gazdálkodásról. Dokumentum-gyűjtemény./ Praha, 1948. 82-83. l.

/21/ Az ország felszabadulása után az ipari termelés a háború előtti színvonalnak kb. a felét tette ki. 1946. januárjában sok iparágban /barnaszénttermelésben, elektromos energia termelésben/ elérték a háború előtti színvonalat. Az acél- és kőszénttermelés ez alatt az idő alatt 1945 júliusához képest a kétszeresére nőtt.

/22/ 1947 végére a nép ellenségeinek birtokát képezett és elkobzott vállalatokkal együtt az államosított szektor az egész ipari termelés 75-80 %-át adta.

Elsőrendű jelentőségű volt az a körülmény, hogy a kulcsiparágak államosítása mellett államosították az összes bankokat is. Ez a rendszabály aláírta a bel- és külföldi finanszírozás fő pozícióit Csehszlovákiában. "Az a tény - mondotta Klement Gottwald - hogy gazdaságunkban a vezető pozíciók a néptől idegen áruló és ellenséges kizsákmányoló osztály kezéből a nép kezébe mentek át, megteremti a feltételeket népünk számára a boldog és valóban szabad munkához és megerősíti nemzeti szabadságunk és állami függetlenségünk gazdasági bázisát" /23/

A csehszlovák iparban végrehajtott államosítás eredményeképpen új szocialista termelési viszonyok alakultak ki, és a munkások zöme felszabadult a burzsoázia kizsákmányolása alól. A szocialista szektor létrejött az iparban azt jelentette, hogy a népgazdaság legfontosabb iparágaiban érvényesülni kezdett a szocializmus gazdasági alaptörvénye. Ugyanakkor lehetőség nyílt arra, hogy a népgazdaság tervszerű fejlődésének törvénye érvénybe lépjen. Mindez döntő jelentőségű volt nemcsak a háború és a megszállás által tönkretett ipar helyreállításának meggyorsítása szempontjából, hanem abból a szempontból is, hogy a népgazdaság fejlődését a szocializmus útjára tereljük. Ez a termelési módban bekövetkezett forradalmi fordulat kezdete volt.

Az 1945. októberében végrehajtott államosítás után még jelentős gazdasági pozíciók maradtak a burzsoázia kezében, különösen számos könnyűipari ágban, amelyeket az államosítás csak részben érintett /az élelmiszeriparban a kapitalisták kezében maradt a vállalatok 85.2 %-a, a fafeldolgozóiparban 81.7 %-a, a szesziparban 76.1 %-a, a sörfőzőiparban 72.6 %-a./ Nem érintette az államosítás az építőipart, a nyomdaipart és több más iparágat. Majdnem teljesen a burzsoázia kezében maradt a nagy- /75 %/ és a kiskereskedelem /83 %/. /24/. Tehát a burzsoá termelési viszonyok felszámolása az iparban még nem fejeződött be teljesen.

A Csehszlovák Kommunista Párt 1946 márciusában tartott VIII. kongresszusa összegezte a forradalmi átalakulások megvalósításában elért első komoly sikereket és programot adott a további teendőkre ebben az irányban. A kongresszus azt javasolta, hogy törvényben fektessék le a nemzeti bizottságoknak, mint hatalmi szerveknek a helyzetét, rögzítsék le az alkotmányban az összes társadalmi-gazdasági átalakulásokat, fejezzék be az ipar államosítását és a földreformot, biztosítsák a népgazdaság gyors fejlődését, vivják ki a dolgozók anyagi helyzetének megjavítását, nyújtsanak segítséget a parasztságnak, vezessék be a szociális biztosítás új

/23/ K. Gottwald, Deset let /Tíz év, 1936-1946/. Cikkgyűjtemény, Praha 1949. 398. l.

/24/ Plánování hospodářství v Československu. /A tervgazdálkodás Csehszlovákiában/. Praha. 1948. 102-103. l.

rendszerét, stb. /25/ Ez a program a munkásosztályt és az ország összes dolgozót arra sarkalta, hogy erősítsék meg és mélyítsék el a forradalmi átalakulásokat. A csehszlovák szakszervezeteknek röviddel a pártkongresszus után összeült első kongresszusa /1946. április 19./ teljes szolidaritást vállalt ezzel a programmal.

Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés 1946. májusában tartott választásai arról tanuskodtak, hogy fokozódott a kommunista párt befolyása a dolgozó tömegekre. A párt Csehszlovákia, Morvaországban és Sziléziában az összes szavazatok 40,2 %-át kapta és az első helyre került. A nemzeti szocialista párt ugyanakkor 23,7 % szavazatot kapott, a Néppárt pedig 20,2 %-ot. /26/. Az említett burzsoá pártokra és a szlovákiai demokrata pártra a kis- és középparasztság egy része és a városok kispolgári rétegei szavaztak. A parasztság jelentős tömegei akkor a burzsoázia és a proletariátus között ingadoztak. /27/ A kommunista párt továbbra is kitartó harcot folytatott, hogy ezeket a tömegeket a proletariátus oldalára vonja és leleplezze a burzsoá pártokat. Ezt elősegítették a forradalmi átalakulások.

A Csehek és Szlovákok Nemzeti Arcvonala új kormányának élére /amelyet a parlamenti választások után alakítottak/ Klement Gottwald került. A kommunisták a kormányban 26 hely közül 9-et foglaltak el. Abban az időben a kommunista pártnak sem a kormányban, sem a parlamentben nem volt többsége. Ez megnehezítette a forradalmi átalakulások véghezvitelért vívott harcot. Ebben a bonyolult belpolitikai helyzetben a kommunista párt lankadatlanul haladt a kitűzött irányban. A Gottwald-kormány programjába vette, hogy az ipari termelést kétéves népgazdasági terv útján a háború előtti színvonalra emeli, kitűzte új demokratikus átalakítások végrehajtását, többek között az 1919. évi földreform revízióját, a dolgozók anyagi helyzetének megjavítását /28/.

/25/ Protokol VIII sjezdu Komunistické strany Československa. Vydal ustřední výbor KSČ v Praze. /A Csehszlovák Kommunista Párt VIII kongresszusának jegyzőkönyve. Kiadta a CsKP központi Bizottsága./

/26/ Statistická příručka Slovenska. /Szlovákia statisztikai kézikönyve. Bratislava, 1947. 306. l.

/27/ Jellemző, hogy azokban a körzetekben, ahol az elközbást már lebonyolították /Karlovy Vary, Liberec körzetében/ a választók több mint 50 %-a a kommunistákra szavazott.

/28/ Lásd: A Gottwald-kormány építő programja. Praha, 1946. /oroszul./

A kormányprogramból kiindulva 1946 nyarán a mezőgazdasági minisztérium /élén a kommunista J. Durissal/ hat törvénytervezetet dolgozott ki: 1/ az 1919. évi földreform revíziója, 2/ a paraszti földek szétszórtságának felszámolása a földesurak és a kulákok rovására, 3/ a földreform alkalmával kapott föld tulajdonjogának lerögzítése, 4/ a földbirtokosok vadászati monopóliumának felszámolása és a vadászati jog megadása a parasztoknak, 5/ a földtulajdon öröklésének rendezése, 6/ segítségnyújtás a parasztoknak a kétéves terv teljesítésénél.

E rendszabályokat 1946 őszén tették közzé és a parasztság széles körben megvitatta ezeket. A szegényparasztság és a középparasztság zöme politikai hovatartozásától függetlenül támogatta a törvénytervezeteket. A földbirtokosok és a városi burzsoázia elleneztek a törvénytervezeteket. A reakció bedobta a "szabad kereskedelem" követelését, azt a tervet, hogy a paraszt /kulák/ gazdaságokat lássák el traktorral, stb., hogy ezzel elvonja a parasztságot a mezőgazdasági minisztérium által kidolgozott törvénytervezetekért folyó harctól. /29/. A reakciós pártok a népi demokratikus rend ellen irányuló röplapokat terjesztettek falun, fegyveres bandákat alakítottak ill. támogattak és nyíltan kijelentették, hogy nem engedik a törvények elfogadását. De a parasztok zöme nem hagyta magát félrevezetni a reakciósok agitációjától, támogatta a népi demokratikus kormány rendszabályait és erélyesen fellépett a burzsoá pártok vezetősége ellen /30/.

A burzsoá pártok ekkor a forradalmi rendszabályok sabotálásához folyamodtak, a hatalmi szervezetekben - az Alkotmányozó Nemzetgyűlésen és a kormányban - és a törvények elfogadása ellen szavaztak. Klement Gottwald a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának 1947. januárjában tartott plénümán kijelentette, hogy a politikai erők megosztása a Nemzeti Arcvonalban és a hatalmi szervezetekben nem teszi lehetővé, hogy a lehető legteljesebben és leggyorsabban megvalósítsák azokat a megérte rendszabályokat, amelyek a népi demokratikus kormány programjából folynak. /31/. A Központi Bizottság megállapította, hogy a Nemzeti Arcvonalon belül reakciós erők működnek, amelyek formálisan ugyan elismerték a kormányprogramot, de a valóságban sabotálják a megvalósítását. A KB plénuma hangsúlyozta, hogy fokozottabb harcot kell vívni a dolgozók életbevágó követeléseikért, a pártnak meg kell erősítenie a tömegekre gyakorolt befolyását, ki kell terjesztenie a hatalmi szervezetekben elfoglalt pozícióit, hogy ezzel biztosítsa a forradalmi átalakulások mielőbbi megvalósítását.

/29/ Lidová demokracie, /Népi demokrácia/ 1947. január 26.

/30/ Rudé právo, 1946. december 29.

/31/ K. Gottwald, 1946-1948. I. köt. 117.1.

A Csehszlovák Kommunista Párt még nagyobb energiával folytatta a harcot a népi demokratikus rendszer megszilárdításáért. A parasztságban megmutatkozó forradalmi beállítottság lehetővé tette a nagybirtok teljes felszámolásának és más demokratikus rendszabályoknak a felvetését falun. A kommunista párt által kidolgozott rendszabályokat 1947. április 4-én a parasztok Hradec Kralové városában tartott tömeggyűlésén hozták nyilvánosságra, úgyhogy a program a hradeci program elnevezést nyerte /32/. A hradeci program abból az alapelvből indult ki, hogy: "A föld azé, aki megműveli.". Ennek értelmében javasolták, hogy a mezőgazdasági birtok maximális nagyságát 50 hektárban szabják meg, az ezen felüli földet pedig vásárolják meg a földtulajdonosoktól és adják át a földnélküli és kisföldű parasztságnak.

A tömeges részvételű nagygyűléseken és összejöveteleken a parasztok felszólaltak a reakciós szabotálók ellen és követelték a törvénytervezetek haladéktalan elfogadását és a hradeci program megvalósítását. A parasztdelégációk július-júliusban tucatjával érkeztek Prágába az ország különböző vidékeiről, hogy kifejezésre juttassák a dolgozó parasztság akaratát és a parlamentet a mezőgazdasági törvények elfogadására kényszerítsék. /33/

A szegényparasztnak nem is várva meg a törvények kiadását, mindenütt parasztbizottságokat kezdtek alakítani, lajstromba vették a földbirtokosoknak és a földjüket bérbe adó szemmélyeknek a földjeit és összeállították azoknak a jegyzékét, akiknek joguk van földre /34/. A harcba bekapcsolódtak a falu széles rétegei. A parasztság a munkásosztály mind aktivabb szövetségesévé vált, s a széles paraszti tömegek /belevéve a középparasztokat is/ szakítottak a burzsoáziával és a munkások oldalára álltak. 1947. július elején a reakció "lóversenyek" rendezése címén megkísérelte kulák-földbirtokos elemek fellépését megszervezni Nechanicében, közel Hradec Kralovéhez. De a reakció tervei megghiúsultak, mert a Hradec Kralové-i gyárak munkásai tiltakozó sztrájkot jelentettek be, a belügyminisztérium pedig betiltotta a "lóversenyeket".

Július 11-én elfogadták az 1919-es földreform revíziójáról szóló törvénytervezetet. A törvény értelmében a 150 hektáron felüli szántót és 250 hektáron felüli egyéb földet az 1913-1915-ös áron megváltják a tulajdonostól /35/. Ezenkívül felszámolták a "maradékbirtokokat" /36/, abban az esetben, ha eredeti tulajdonosuknak nem volt hozzá joga az 1919-es földreform törvény alapján, vagy ha törvényellenes úton jutott hozzá /37/. A földbirtokosoktól elvett földet

/32/ Lásd: Hradecky program, Praha, 1947.

/33/ Lásd: a Rudé právo és a Zemědělské noviny ujságok 1947. május-júliusi számait.

/34/ Zemědělské noviny, 1947. április 30.

/35/ Sbirka zákonu, No. 142/1947.

/36/ A "maradékbirtokok" olyan birtokok, amelyeket az 1919-es földreform során alakítottak.

/37/ Sbirka zákonu No. 142/1947.

A földbirtokosoktól elvett földet átadták a kisföldű parasztnak, a mezőgazdasági munkásoknak, társadalmi szervezeteknek, szövetkezeteknek és kisebb tagban /0,5 hektárig/ munkásoknak és alkalmazottaknak. 1947 folyamán még a kormányprogramban előirányzott több más mezőgazdasági törvényt alkottak. Ezenkívül törvényt hoztak a milliommások rendkívüli megadóztatásáról, amelynek összegét az 1947. évi erős aszály által sújtott parasztság segélyezésére fordították.

Az 1919. évi földreform revíziójáról szóló törvény és az 1947-ben hozott többi mezőgazdasági törvények újabb lépést jelentettek a földkérdés megoldásában a parasztság javára. A földesuri birtokra döntő csapást mérték. A mezőgazdasági törvények megvalósítása elősegítette a munkás-paraszt szövetség további megerősítését és fokozta a kommunista párt befolyását a parasztság soraiban. Míg ebben az időben a burzsoá pártok létszáma állandóan csökkent, addig a Csehszlovák Kommunista Párt tagjainak száma 1947. novemberében elérte az 1.300.000-et.

A burzsoá pártok vezetősége, amely vereséget szenvedett a tömegekért való nyílt politikai harcban, ellenforradalmi lázadás előkészítéséhez fogott azzal a céllal, hogy a kommunistákat kirekesszék a hatalmi szervekből és visszaállítsák a burzsoázia teljes uralmát. 1947 júliusában a nemzeti szocialista párt vezetősége ellenforradalmi puccs tervét dolgozta ki, amely a "XXII memorandum" elnevezést kapta. /38/ A reakcióso, hogy megkönnyítsék a terv megvalósítását, megszervezték az élelmiszerszállítás szabotálását, különböző diverziókat rendeztek, fegyveres bandákat hoztak létre stb. és a külföldi /elsősorban amerikai/ imperialisták aktiv támogatására számítottak.

1947 szeptemberében államellenes összeesküvést fedtek fel Szlovákiában. Az összeesküvők a népi demokratikus rendszer megdöntését készítették elő és erre a célra az ország hegyvidékein tevékenykedő fegyveres fasiszta bandákat akarták felhasználni. Az összeesküvésben részt vettek a demokrata párt vezetői, köztük a szlovák Meghatalmazotti Testület tagjai. Az összeesküvésről szóló közlemény felháborodást váltott ki a dolgozó tömegekből. Az üzemi tanácsok október 30-án Bratislavában tartott kongresszusa olyan új Meghatalmazotti Testületének alakítását követelte, amely "Szlovákiát a Gottwald-kormány építő programjának szellemében igazgassa, végigvigye az államapparátus megtisztítását, megbüntesse az államellenes bűnösöket, haladéktalanul a parasztnak kezébe adja az elkobzott földet és törvénybe iktassa az összes társadalmi vívmányokat." /39/ Az üzemi tanácsoknak ohhez a követeléséhez Szlovákia számos társadalmi szervezete csatlakozott. 1945. november 5-én a kormány határozatot hozott egy új Meghatalmazotti Testület alakításáról.

/38/ Tvorba, /Alkotás/ folyóirat 1949. 12.sz.

/39/ Pravda, 1947. október 31.

A szlovákiai államellenes összeesküvés felszámolása után sem szüntek meg a reakció ellenforradalmi próbálkozásai. A reakciósok a népi demokratikus rend megdöntését tervezték, erőket gyűjtöttek erre, kommunistaellenes frontot tákoltak össze. Minden eszközzel akadályozták az 1919-es földreform revíziójának végrehajtását, /40/ és a munkások helyzetének megjavítására irányuló rendszabályokat. A kormány reakciós része elutasította a szakszervezeteknek azt a javaslatát, hogy egyidejűen fizetésmelést adjanak az alacsony kategóriába sorolt munkásoknak és alkalmazottaknak. A kommunista párt által vezetett munkásozstály és dolgozó parasztság az ellenforradalom provokációjára és szabotázsára azzal válaszolt, hogy fokozta a harcot a további forradalmi átalakításokért. A Szakszervezetek Központi Tanácsának Elnöksége azt a határozatot hozta, hogy 1948. február 22-ére hívják össze az üzemi tanácsok képviselőinek kongresszusát a további átalakítások és a belföldi politikai helyzet kérdésének megvitatására. A körzeti parasztbizottságok képviselőienk február 16-án Prágában összeült konferenciája azt követelte, hogy hajtsák végre a kommunista párt által javasolt összes agrárátalakításokat és azt határozta, hogy február 29-re parasztkongresszust hívjanak össze Prágában. /41/

Az ellenforradalmárok látva, hogy az ország dolgozó tömegei újabb támadást intéznek a burzsoázia pozíciói ellen, siettek az államellenes puccs megvalósításával. Február 16-án gyűlést tartott a "Kereskedelmi és Ipari Tanács" - a nagykereskedők és nagyiparosok szervezete - amely az összeesküvés fő belföldi szerve volt. A gyűlés azt a határozatot hozta, hogy döntő tettekre kell áttérni a népi demokratikus rendszer ellen, továbbá, hogy 5 millió koronát kell összegyűjteni a Tanács tagjai között a népi demokratikus rendszer elleni harc finanszírozására és elsősorban a szakszervezeti kongresszus meghiusítására /42/. Másnap a reakciós miniszterek szántszándékkal meghiusították a kormány ülését. Az ellenforradalom rátért népellenes ármányainak megvalósítására.

Ugyanaznap, február 17-én, a kommunista párt Központi Bizottságának Elnöksége azzal a felhívással fordult a néphez, hogy legyenek éberek és álljanak harci készségben, hogy "minden erejükkel csírájában fojtsák el a reakció ármányait és védjék meg az állam és a nemzet érdekeit." /43/

/40/ Sesit pro agitatora a referenta KSC /A CsKP agitátorának és referensének füzeté./, 1947.No.4.

/41/ Dny, které dovsily vitezstvi lidu, /A napok, amelyek betetőzték a nép győzelmét./, Praha, 1948. 8.1.

/42/ Rudé právo, 1948.február 21.

/43/ K.Gottwald, Kupredu, zpátky ni krok! /Előre, egy lépést sem hátra!/, Praha, 1949. 18.1.

A kommunista párt gyári szervezetei és a gyári szakszervezeti tanácsok munkásgyűléseket szerveztek, harci készségbe helyezték a munkásmiliciát, és rendszabályokat hoztak a vállalatok védelmére. A mosti Sztálin gyár és a zlini /ma Gottwaldov/ cipőgyár sokezerfőnyi dolgozója, a prágai és brnoi Cesko-Moravska-Kolben-Danek, Tatra, Avia, Java, Zbrojovka és még sok más gyár kollektívája egyhangulag követelte a köztársaság rendjének, békés fejlődésének biztosítását és hogy teremtsék meg a feltételeket a szocializmus építéséhez /44/. A munkások és parasztok gyűléseiken azt követelték, hogy valósítsák meg a további forradalmi átalakításokat, tisztítsák meg az állami intézményeket a burzsoázia ügynökeiktől, stb. /45/.

Aktívan beleavatkoztak az események fejlődésébe a csehszlovákiai ellenforradalmi összeesküvés fő sugalmazói, a külföldi imperialisták. Mikor Steinhardt amerikai követ február 19-én sietve visszatért Prágába, megérkezésekor a repülőtéren annak a reményének adott kifejezést, hogy a csehszlovák kormány elfogadja a Marshall-segélyt /46/. Ugyanaznap este megjegyezte, hogy igen kapóra jönne egy kormányválság Csehszlovákiában. Másnap 12 reakciós miniszter beadta lemondását. A reakciós miniszterek tettét teljes mértékben támogatta Benes elnök.

A kommunista párt felhívta a dolgozókat, hogy keljenek a népi demokratikus rend védelmére /47/. A gyárakban és üzemekben a munkások mindenütt gyűléseket és összejöveteleket tartottak. "Az árulók és kémek gyámjai ne merjenek visszatérni a kormányba" - jelentették ki határozatukban a brnoi Zbrojovka gyár munkásai - "Nem tűrjük a kormányban az államosítás és a népi demokratikus rend ellenségeit!" /48/ - írták határozatukban a vitkovicei kohászati kombinát munkásai. Február 21-én reggel a dolgozók nagygyűlésre gyűltek össze a prágai starémestoi /óvárosi/ téren. A gyűlésen felszóllaltak K. Gottwald és a párt- és társadalmi szervezetek képviselői. A gyűlésen részvevő munkások kijelentették: "Követeljük, hogy az alkotmánynak megfelelően és a demokratikus hagyományok szellemében Klement Gottwald miniszterelnök a kormányt olyan új tagokkal töltsse be, akik hűek a Nemzeti Arcvonal programjához és készek önfeláldozóan szolgálni a nép és a népi demokratikus köztársaság érdekeit." /49/

/44/ Rudé právo, 1948. február 18.

/45/ Rudé právo, 1948. február 20.

/46/ A. Svoboda, A. Tucková, V. Svobodová, Így volt februárban, M. 1950. 61-62. l. /oroszul./

/47/ K. Gottwald, Kupredu, zpátky ni krok! 23-26 l.

/48/ A. Svoboda, A. Tucková, V. Svobodová, id. m. 96. l.

/49/ Mi történt Csehszlovákiában. Dokumentumgyűjtemény. Praha, 1948. 24-25. l. /oroszul./

Február 22-én nyílt meg a gyári szakszervezeti tanácsok képviselőinek kongresszusa, amelyen a munkásosztály 8.000 választottja vett részt. A kongresszus a csehszlovák munkásosztály követeléseit kifejezve rendkívül nagy lelkesedéssel fogadta el azt a határozatot, amely magában foglalta a további forradalmi átalakítások programját, köztük az ipar további államosításáról szóló programpontot. /50/ A munkások és alkalmazottak millióinak nevében a kongresszus követelte a kormányból és a parlamentből a reakciók eltávolítását. "Függetlenségünket és szabadságunkat csak az biztosíthatja, - hangzott a kongresszus határozata - ha fokozatosan eltávolítják az élősdielemeket és rendületlenül a szocializmus felé vezető úton haladunk, szilárd szövetséget kötünk a szláv országokkal és a szocialista Szovjetunióval." /51/ A kongresszus teljes határozottsággal támogatta a parasztság követeléseit az új földreform lefolytatásával kapcsolatban, üdvözölte a parasztkongresszus összehívását és kimondta, hogy a munkásosztály teljes támogatást fog nyújtani a parasztnak.

Csehszlovákia dolgozói a kommunista párt vezetése alatt egy szívvel-lélekkel haragra kelttek a burzsoá ellenforradalom ellen. Két-három nap alatt az ország összes városaiban és falvaiban, a gyárakban és intézményekben és különböző szervezetekben megalakították a Nemzeti Arcvonal akcióbizottságait. Ezek sok helyen magukra vállalták a nemzeti bizottságok funkcióit, ügyeltek a társadalmi rendre, gondoskodtak a lakosság ellátásáról. Falun a parasztbizottságok saját hatáskörükben megvalósították a nemzeti gondnokságot az 50 hektárt meghaladó földeken. /52/. A gyárakban az akcióbizottságok az üzemi tanácsokkal karöltve biztosították a gyárak őrzését és harci készségbe helyezték a munkásmiliciát. A minisztériumi alkalmazottakból alakított akcióbizottságok eltávolították a reakciós hivatalnokokat.

/50/ A kongresszus a következő követeléseket vetette fel: 1/ a munkások és alkalmazottak szociális biztosításának haladéktalan törvénybeiktatása és nemzeti biztosítás az iparosok és parasztnak részére, 2/ alkotmány elfogadása, amely lerögzíti a nép összes jogait, valamint a kapitalista kizsákmányolás felszámolását és biztosítja az ország további előhaladását a szocializmus felé, 3/ az állami és társadalmi alkalmazottak fizetésének szabályozása, 4/ az egész nagy- és külkereskedelemnek, a szeszszesitalok és gyógyszerek termelésének, és az 50 munkásnál többet foglalkoztató összes kapitalista vállalatok államosítása. A kongresszus ugyanakkor a munkásosztály nevében beleegyezett abba, hogy hagyják a vállalkozók kezében mindazokat az ipari üzemeket, amelyekben 50 főnél kevesebb munkás dolgozik és hogy az iparosoknak adókedvezményeket nyújtsanak.

/51/ Mi történt Csehszlovákiában, 38.1.

/52/ Dny, které dovršily vitezstvi lidu, 36.1.

Igy a tömegek forradalmi kezdeményezése ebben a felelősségteljes történelmi időszakban a dolgozók osztályharcának új szerveit teremtette meg a burzsoázia ellen. Ezeknek a szerveknek a megalakulása, a tömegek magasfoku forradalmi aktivitása, a februári napokban tanusított egységük teljesen megcáfolják a csehszlovák burzsoá emigrációnak és a kapitalista országok burzsoá személyiségeinek azokat a történelmhamisító kísérleteit, amelyek szerint a burzsoázia ellenforradalmi lázadását 1948. februárjában a kommunisták erőszakos akciói fojtották kudarcba. A februári események kiemelését végeredményben a város és a falu dolgozóinak a népi demokratikus rendszer védelmére irányuló energikus fellépése határozta meg. Már a februári események első napjai egészen világosan megmutatták, hogy a reakciós összeesküvőknek nincsenek reális lehetőségeik terveik megvalósítására. Fellépésük energikus ellenakciókat váltott ki a nép részéről.

A reakció összeesküvése teljes csődöt vallott. Február 25-én Benes kénytelen volt elfogadni a reakciós miniszterek lemondását és aláírni az új miniszterek kinevezését. Két nappal ezután, február 28-án, Prágában megnyílt a parasztkongresszus. 6.000 parasztdelegátus hallgatta meg a kormány tagjainak felszólalásait a mezőgazdasági politikáról. A kongresszus egyhangulag amellett nyilatkozott, hogy végre kell hajtani az új földreformot, helyeselte a kormány által kitűzött összes rendszabályokat és követelte legsürgősebb életbeléptetésüket. A februári napokban a dolgozó parasztság úgy lépett fel, mint a munkásosztály hű és megbízható szövetségese, segítségére volt a burzsoázia lövéréseiben és a proletárdiktatúra végleges megszilárdításában.

A februári győzelem révén végleges diadalt aratott Csehszlovákiában a proletárdiktatúra. Ennek alapja a munkásosztály szövetsége volt a dolgozó parasztsággal, amelyet a kommunista párt a nemzeti felszabadító mozgalom folyamán valósított meg. A proletárdiktatúra létrehozása lehetővé tette a harcot a burzsoá rendszer szétzúzásának befejezéséért és a szocializmus alapjai építésének kifejlesztéséért. A dolgozók forradalmi vívmányait az Alkotmányozó Nemzetgyűlés által 1948 május 9-én elfogadott alkotmányban rögzítették le.

Gh. Chepeș:

A munkás-paraszt szövetség megszilárdításának néhány problémája hazánkban.

Studi 1954. III. sz

Unele probleme privind întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare în țara noastră

A Román Munkáspárt Központi Bizottsága 1953. augusztus 19-20-án tartott kibővített ülésének történelmi határozatai újból rámutattak arra a tényre, hogy azok a hatalmas vívmányok, amelyeket országunk a demokrácia és a szocializmus útján elért, a munkásosztály és a dolgozó parasztság megdönthetetlen testvéri szövetségén alapulnak, ahol az új típusú párt vezette munkásosztályé a vezetőszerp. Miután az ülés a marx-lenini tanítások fényénél és a népi tömegeknek országunkban végbement forradalmi harcainak tapasztalatai alapján mérlegre tette a párt és a népi demokratikus állam gazdasági politikáját, rámutatott arra, hogy az embernek ember által való kizsákmányolása megszüntetésének és a nemzetgazdaság állandó és harmonikus fejlődésének útján, a dolgozó tömegek állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségletei maximális kielégítésének biztosítása érdekében - és ez a párt és a kormány tevékenységének a legfőbb törvénye - a központi feladat a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének további megerősítése. "Szüntelenül gondolnunk kell a nagy Lenin utmutatására - mondja a határozat a pártmunkának, a párt és a tömegek kapcsolatának megjavítására vonatkozóan - amely szerint a szocializmust nem lehet felépíteni a munkásosztály vezette dolgozó parasztság milliós tömegeivel való tartós szövetség nélkül. Pártunk és kormányunk legfőbb feladata ezt a jól kipróbált lenini politikát győzelemre vinni." /1/ A népi demokratikus rendszer alapja a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, amely egyben az új társadalmi rendszer sikeres megteremtésének is biztosítéka.

Ebben a tanulmányban néhány olyan kérdést elemzünk, amelyek azzal foglalkoznak, hogyan alkalmazza pártunk Marx-Engels-Lenin-Sztálin győzelmes tanítását és a Szovjetunió Kommunista Pártjának tapasztalatait a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének szüntelen erősítésére vonatkozóan. Nem lehet feladatunk, hogy ezt a kérdést a maga teljes bonyolultságában kifejtjük, inkább azokat a lényeges mozzanatokot igyekszünk feltárni, amelyek a jelenlegi szakaszban alapvető fontosságuk mind elméleti, mind pedig gyakorlati síkon abban a harcban, amelyet dolgozó népünk az új élet megteremtéséért folytat.

- . -

/1/ A Romániai Munkáspárt Központi Bizottságának döntései és határozatai. 1951-1953. Bucuresti 1954. 2. köt. 464. l.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és az újtipusu marxista-leninista párt megteremtése előtt, hazai vonatkozásban a társadalmi felszabadításért folytatott harcban nem beszélhetünk a proletariátus és a parasztság akcióegységéről. A román parasztság, amely évszázadokon keresztül újra és újra felkelt a feudális földesuri iga ellen a földért és a szabadságért, és amely a gyakorlatban - a mensevik és trockista opportunisták és más mélyen ellenséges ideológiák legnagyobb bosszúságára - bebizonyította, hogy felmérhetetlen forradalmi lehetőségekkel rendelkezik, nem tudott a munkásmozgalom részéről szervezett segítséget kapni, annak ellenére, hogy a proletariátus haladó elemei újra és újra bebizonyították szolidaritásukat a parasztság igazságos ügyével. Ez a helyzet elsősorban azaz magyarázható, hogy a romániai szocialista párt áruló vezetői körében Dobrogeanu-Gherea opportunisták felfogása uralkodott, amely tudvalevően lebecsülte hazánkban a forradalmi erők kibontakozását és erejét, tagadta a munkáosztály és a parasztság szövetségének fontosságát és azt állította, hogy csak a szocializmusnak Nyugateurópában bekövetkezett végleges győzelme után lehet nálunk forradalmi átalakulásokat megvalósítani. Ez a mélyen reakciós felfogás lényegében a forradalmi erők leszereklésére, a burzsoáföldesuri érdekek megvédésére irányult és a két kizsákmányoló osztály "szörnyűséges koalícióját" támasztotta alá.

Csak miután a leninizmus győzött a nemzetközi munkásmozgalomban és megalakult a Romániai Kommunista Párt, kezdődött meg országunkban a szervezett harc a munkáosztály és a dolgozó parasztság közötti szövetség megteremtéséért, azaz olyan társadalmi erő létrehozásáért, amely biztosítja mind a parasztság demokratikus mozgalmainak, mind pedig a dolgozó parasztsággal szövetséges munkáosztály szocialista mozgalmainak sikerét.

Ebben a vonatkozásban különleges jelentősége van a Romániai Kommunista Párt 1932.évi V.Kongresszusának, amely szétzúzta egyrészt Dobrogeanu-Gherea új jobbágyfelfogását, másrészt pedig a baloldali "szektáns" nézeteket, és az objektív társadalmi-gazdasági feltételek elemzése alapján tudományos módon jelölte ki a romániai proletariátus forradalmi feladatait. A hazai forradalom távlataira vonatkozóan az anti-marxista nézetek szétzuzásának különös jelentősége volt, amennyiben az előbbi két felfogás - a Dobrogeanu-Gherea-féle azzal, hogy tagadja a parasztság forradalmi képességét, a szektáns pedig azzal, hogy nem vesz tudomást a falusi munkástömegek követeléseiről - közös vonalon találkoztak, hogy aláássák a párt harcát, amelyet a munkáosztály és a dolgozó parasztság szövetségének megteremtéséért folytatott.

A hazai forradalmi mozgalom távlataira vonatkozóan az V. Kongresszus helyes nézeteinek /burzsoá-demokratikus forradalom véghezvitele és áttérés a szocialista forradalomra/ okát abban kell keresnünk, hogy a párt reális módon figyelembe vette a forradalom antifeudális feladatait, a romániai

kispolgárság, de különösen a parasztság különleges nehézségeit és helyes módon értékelte a társadalom anyagi életfeltételei fejlődésének reális szükségleteit.

A Kongresszus rámutatott arra, hogy ennek a forradalomnak a vezetője csak a proletariátus lehet, mint a leghaladóbb és egyedül következetesen forradalmi osztály, amely "az országban a proletár és félproletár elemekre támaszkodik, magával viszi mint szövetségeseiket a parasztság szegény- és középparasztsága legjelentősebb rétegeit, és amely harcol a falusi burzsoáziával /kuláksággal/, hogy magához ragadja a vezetéskét a parasztság tömegei felett"/2. Ezzel a stratégiai jelzőben jutott kifejezésre a hazánkban végbement forradalmi fejlődés egyik sajátossága.

A Romániai Kommunista Párt az objektíven fennálló társadalmi ellentétek alapos tanulmányozása alapján a burzsoá-demokratikus forradalom véghezvitelének időszakában nem adta ki a jelszót az egész parasztsággal való szövetségre /a Szovjetunió Kommunista Pártjának jelszava a forradalom megfelelő időszakában/, mert nálunk az alapvető ellentétek mellett /a proletariátus és a burzsoázia között, a parasztság és a földesurak között/ még hatalmas, különleges nehézségeket jelentő antagonisztikus ellentétek álltak fenn a falusi burzsoázia /kulákság/ és a falu proletár, félproletár és szegény rétegei között. Ez az ellentmondás azután különösen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után mélyült ol, amikor is a burzsoá-földesuri rendszer vezető köröi még erősebben kezdték támogatni a kulákságot /ezt a politikát már az 1907-es parasztfelkelések óta folytatták/, hogy társadalmi bázist teremtsenek maguknak falun, amely meggátolja a dolgozó tömegek harcát és megakadályozza a városi és falusi tömegek szövetségének létrejöttét.

A burzsoázia az 1918-1921-es földreform segítségével, majd később hasonló módon felhasználva a földbirtokok szabad forgalmáról szóló "Michalache-féle törvényt" a kulákság gazdasági megerősítésére törekedett. Ennek a politikának eredményeként - amint az az 1930. évi népszámlálás adataiból kitűnik - a kulák gazdaságok /az összes falusi gazdaságok 7,2 %-a/ az egész földterület 20 %-át tették ki, míg 1907-ben osupán 8,89 %-át tartották a birtokukban. A burzsoá-földesuri rendszer korlátlan lehetőségeket nyújtott a kulákságnak arra, hogy könyörtelenül kizsákmányolhassa a szegény- és középparasztokat. Jelentősek ebben a vonatkozásban azok az esetek, amelyeket Gheorghiu-Dej olvtárs említett meg a Romániai Munkáspárt Központi Bizottságának 1949 március 3-5-én megtartott ülésén olhangzott beszámolójában. Irina Olah kuláknő például a Satu-Mare megyei Oar községben lakó Augustin Bara szegényparaszt holmijait elárvereztette és 75 lei adósság fejében a következő dolgokat vette meg az árverésen: egy lovat, egy hámot, egy vasekét, egy kazal lóherét és még egyéb holmikat kb. 13.000 lei összértékben.

72/ Dokumentumok a Romániai Kommunista Párt történetéből.
1953. 116.1.

Ilyen körülmények között világos, hogy bár az uralkodó osztályok diverziós okokból parasztpárt elnevezéssel különféle polgári pártokat hívtak életre, mégis a falusi dolgozó tömegek és a kulákság közötti kibékíthetetlen ellentétek, amelyek a parasztság differenciálódásának a mezőgazdaság fejlődésére jellemző, objektív folyamatából származtak, egyre jobban kiéleződtek.

A párt az 1932. évi kongresszus irányvonalát követve központi feladatának tekintette a munkások és parasztok harci szövetségének megteremtését a munkásosztály vezetésével, és a paraszti tömegek harcának vezetését, egyrészt a dolgozó parasztság azonnali szükségleteinek kielégítésére, másrészt a paraszti probléma forradalmi uton való megoldására."

Ez utóbbi feladatokat azonban csak 1944 augusztus 23-a után lehetett megvalósítani. Romániának a Vörös Hadsereg által történt felszabadítása megteremtette a szükséges előfeltételeket a párt által vezetett népi tömegek évtizedes harcának sikerre viteléhez, azaz a polgári-demokratikus forradalom befejezéséhez és a szocialista forradalomra való áttéréshez.

A munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, amelyet a Román Kommunista Párt irányításával a munkásosztály vezetett a földreform megvalósításáért, továbbá a földbirtokosoknak, mint osztálynak a felszámolásáért, a parasztságnak a nagy adók, a kamatok és a feudális kizsákmányolás különböző formái igája alól való felszabadításáért, az ország demokratizálásáért vívott harcban kovácsolódott ki.

A földreformnak forradalmi uton, a "történelmi pártok" és a nagy részében reakciós burzsoá-földesuri kormány akaratára ellenére történt megvalósítása, a földnek felosztása azok között, akik megművelték és megművelik, bebizonyította a dolgozó parasztságnak, hogy csak a proletariátus oldalán és csak annak vezetésével oldhatja meg létfontosságú problémáit.

A burzsoá-földesuri rendszer alatt végrehajtott földreformnak egészen más céljai voltak: a parasztság becsapása, a nagybirtokok fenntartása - és amint előbb már rámutattunk - a falusi burzsoázia megerősítése és kifejtése. A burzsoáziával érdekszövetségben álló földbirtokosok különböző manőverei következményeként 1934 januárjáig - a hivatalos adatok szerint - a 2.308.922 összeírt család közül /miután számos szegényparaszti kategóriát kizártak a birtoklás jogából/ csupán 1.478.633 család kapott földet /és ez is megváltás útján történt/, ami azt mutatja, hogy a jogosultak 34 %-ának elismert kérését nem teljesítették. A kisajátított földterületnek csak 56 %-át osztották fel, annak ellenére, hogy 1930-ban még több mint 700.000 olyan paraszt volt, akiknek egyáltalán nem volt földjük. Az 1921-es földreform csökkentette a nagybirtokot, de nem számolta fel a félf feudális kizsákmányolási formákat: elsősorban is fennmaradt a dézsma, mint a parasztság felemelkedésének és a mezőgazdasági fejlődésnek legfontosabb akadálya. A törvény különböző lehetőségeket biztosított a földesuraknak, hogy

kivonják magukat a kisajátítás alól és hogy késleltessék ennek alkalmazását. Még 1945-ben is folytak a földreformmal kapcsolatban perek a bíróságoknál. Egyébként a burzsoáföldesuri rendszer hivatalos politikája megkönnyítette a földesurak, kulákok, uzsorások és bankok számára a dolgozó parasztság kizsákmányolását. Egyes mezőgazdasági vidékeken, a második világháború előestéjén a szegény- és középparasztok azok, akiknek nem volt mezőgazdasági felszerelésük, és el voltak adósodva, kénytelenek voltak két évtized alatt az 1921-ben megváltott földek 40 %-át eladni. E földreform csalárd jellege egyébként a régi rendszer által utoljára 1930-ban megejtett népszámlálás adataiból is kitűnik: míg a dolgozó parasztság gazdasági az össz földterület alig 48 %-át tették ki, addig a nagybirtok, amely a gazdásoknak még 1 %-át sem képviselte, a földterület 32.2 %-át tartotta birtokában.

Az 1945-ös földreformnak egészen más volt a tartalma. A végrehajtás során 918 .000 földdel egyáltalán nem, vagy csak kevés földdel rendelkező parasztot juttattak földhöz, akik között az 1.468.000 kisajátított hektárból 1.109.000 hektárt osztottak szét, a többi állami tartalék maradt. A szétosztott földfelületből, amely azelőtt 28.128 földbirtokot tett ki, 400.000 gazdaságot lehetett létesíteni, további 500.000 kiscgazdaság pedig a kisajátítás révén kapott földből gyarapodott és megerősödött. A földreform a birtokosságot mint osztályt felszámolta.

Ennek eredményeként a párt által vezetett munkásosztályt a dolgozó parasztság teljes mértékben támogatta, amikor a népi hatalom bevezetésekor 1945 március 6-án demokratikus kormányt segített uralomra.

A két osztály szövetsége 1945-1947-es években szilárdult meg, amikor is a munkásosztály a Szovjetunió önzetlen támogatásával testvéri segítséget nyújtott a szárazság sújtotta parasztságnak, továbbá, amikor a népi hatalom meghiúsította a kulákságnak azon törekvéseit, hogy megkaparintsa a dolgozó parasztság földjeit: kártérítés nélkül érvénytelenítettek minden olyan földvétele, amelyet a kulákság a dolgozó parasztoktól a szárazság idején eszközölt, és törvénnyel szabályozták a mezőgazdasági ingatlanok forgalmát.

A munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének megszilárdításában igen fontos szerepet játszott a Román Kommunista Párt 1947-ben tett javaslata az ország gazdasági talpraállítására és a pénzügyi stabilizációra vonatkozóan, amelynek végrehajtása megszüntette a gazdasági és pénzügyi káoszt.

Mindezek az eredmények a munkásosztály és pártja javára változtatták meg az erőviszonyokat. A burzsoá-demokratikus forradalom befejezéséért, a népi demokratikus rendszer megteremtéséért vívott harc - amelynek élén a párt vezette munkásosztály haladt - egyúttal a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének megteremtését is jelentette.

Arra a kérdésre, hogy miben áll minden országban a szocialista forradalom központi feladata V.I.Lenin, a nagy ideológus, a nemzetközi munkásmozgalom vezére a következő választ adta: A legalapvetőbb és leglényegesebb kérdés a munkásosztály magatartása a parasztsággal szemben, a munkásosztály és a parasztság szövetsége...

A társadalom tulnyomó többségét alkotó munkásosztálynak és dolgozó parasztságnak a munkásosztály által vezetett szövetsége az egyetlen társadalmi erő, amely meg tudja törni a kizsákmányoló osztályok ellenállását és sikerre tudja vinni a forradalmat.

A mi tapasztalataink is bebizonyították ennek a tanításnak nemzetközi érvényét. A városi és falusi dolgozók szövetségének megteremtése folytán vált lehetővé a burzsoá-földesuri pártok elszigetelése és szétzúzása, a monarchia megdöntése, a Román Népköztársaság kikiáltása és végül a népi demokratikus rendszernek /mely hazánkban a proletárdiktatúra formája/ megteremtése.

Csak a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségére támaszkodva volt képes a népi hatalom végrehajtani azt a forradalmi tettet, hogy állami tulajdonba vegye a legfontosabb termelői eszközöket és ezzel létrehozta azt a szocialista gazdasági formát, amelyben megszűnik a kizsákmányolás és a termelési viszonyok és termelőerők jellege közötti összhang szabadon érvényesülhet.

A munkásosztály és dolgozó parasztság szövetségének jelentősége és tartalma hazánkban a jelenlegi szakaszban.

A marxizmus-leninizmus és a Szovjetunió Kommunista Pártjának tapasztalatai azt tanítják, hogy a szocialista forradalomra való áttérés és a szocialista építés időszakában egyáltalán nem csökken a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének fontossága, sőt ellenkezőleg, egyre inkább fokozódik. Ez a tény a szocialista forradalom alábbi bonyolult feladataiból következik:

1. ahelyett, hogy egyik kizsákmányolási formát a másikkal felváltaná, mindenfajta kizsákmányolást meg kell szüntetnie,
2. ebből a célból új termelési módot, de különösen a termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló új termelési viszonyokat kell létrehoznia, amelyek még nem léteztek akkor, amikor a proletariátus a politikai hatalmat birtokába vette. Tehát a munkásosztálynak a politikai hatalom átvételét és a kizsákmányoló osztályok felett aratott politikai győzelmét - a szocialista forradalom első és legfontosabb, de nem egyetlen és legnehezebb feladatát - gazdasági és ideológiai győzelemmel kell betetőznie.

Az új szocialista alap és felépítmény megteremtése, amely a régi alap és felépítmény maradványai és a régi osztályok elleni harc közepette megy végbe, szükségessé teszi a dolgozó és kizsákmányolt osztályoknak a burzsoáziától való végleges elszakítását és az új társadalmi rendszer megteremtésének érdekében a proletariátus oldalára való állítását; szükségessé teszi tehát a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének állandó erősítését a munkásosztály vezetése alatt.

Ahhoz, hogy a szövetség jelenlegi politikai és gazdasági jelentőségét helyesen értékeljük, kiindulási pontként rá kell mutatnunk arra, hogy hazánkban a kapitalizmusról a szocializmusra való áttérés szakaszában három fő gazdasági tényezővel kell számolnunk: a szocialista szektorral, a kisárutermeléssel, és a magántőkés szektorral; ezeknek három fő társadalmi erő felel meg: a munkásosztály, a kisárutermelők /elsősorban a dolgozó parasztság/ és a burzsoázia /különösen a kulákság/. E három szektor együttélése, a szocialista szektor uralkodó és egyre erősödő szerepe a kapitalista szektor rovására, valamint a kisárutermelés áttérése a szocialista gazdasági formára alkotják hazánkban az osztályharc gazdasági alapját. A kapitalizmusból a szocializmusra való áttérés szakaszában ennek a harcnak lényege a következő: "Az osztályellenség ellenállásának megtörése és a paraszti tömegektől való elszigetelése azáltal, hogy megerősíti a munkásosztálynak a dolgozó parasztsággal fennálló szövetségét, s így ez utóbbit bevonja a szocializmus építésébe." /4/

A mi körülményeink között is teljes mértékben beigazolódott a marxizmus-leninizmusnak az a tézise, amely szerint a kapitalizmusból a szocializmusra való áttérés szakaszában az osztályharc nem szűnik meg, sőt ellenkezőleg, egyre inkább élesedik és különféle formákban nyilvánul meg. A szocializmus egyre erősödő támadása az osztályellenség elkeseredett ellenállásával találkozik. Az osztályellenség nem hagyja el önként a történelem színpadát, amint ezt az osztályharc különböző formái bizonyítják, például az állami szorvek által leleplezett szabotázsakciók, a kulákság elkeseredett ellenállása, amely kizsákmányolási lehetőségeit korlátozva látja és ezért a legkülönbözőbb ellenséges eszközökhöz folyamodik az állami törvények szabotálásától a mezőgazdasági szocialista szektor kompromittálásán át a terrorakciókig, a reakciós elemek által a sovinizmus és faji gyűlölet szításáig, a nacionalizmus és a burzsoá-kozmpolitizmus mérgeának a nép elmaradott elemei közötti terjesztéséig, stb. Ezért a proletariátus és a burzsoázia közötti antagonisztikus ellentétek felszámolásának egyedüli útja csak a kapitalizmus elleni állandó támadás lehet egészen a kizsákmányoló osztályok végleges felszámolásáig. Ennek az alapvető feladatnak a megvalósítása pedig éppen a munkásosztály és a dolgozó parasztság közötti szövetség megszilárdításától függ.

A burzsoázia elleni harcban a proletariátusnak mozgósítania kell és mozgósítja is a nemproletár osztályok kizsákmányolt tömegeit /elsősorban a parasztság alaptömegeit/, mert érdekei megegyeznek a társadalom túlnyomó többségének az érdekeivel. A proletariátus önmaga felszabadításával a többi dolgozó réteget is felszabadítja a kizsákmányolás igája alól. És éppen az alapkérdésekben való érdekközösség adja meg a munkás-paraszt szövetség politikai tartalmát.

Lenin joggal tartotta a munkásság és a parasztság szövetségét a proletárdiktatura alapjának és legfőbb elvének, mert ennek lényege a többség uralma a kisebbség felett. A proletárdiktaturát, azaz egyetlen osztály, a munkásosztály, hatalmának megvalósítását és végleges megszilárdítását csak az egész dolgozó nép támogatásával lehet kivívni. Ez a tézis teljes mértékben érvényes a mi népi demokratikus rendszerünkre is, amely a proletárdiktatura egyik formája. "A Román Népköztársaságban - mondja az alkotmány második cikkelye - a néphatalom alapja a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, amelyben a vezető szerep a munkásosztályé".

A két osztály szövetségének azonban gazdasági tartalma is van. I.V.Sztálin megcáfolta azokat az antimarxista nézeteket, amelyek szerint ennek a szövetségnek csak politikai tartalma lenne és rámutatott arra, hogy a munkásosztály és a parasztság közötti szövetség számvetésen, a két osztály érdekszövetségén, a munkások és a parasztság zömének közös érdekein nyugvó osztályszövetségén alapul.

A kérdésnek ezt az oldalát fogjuk most megvizsgálni, szem előtt tartva, hogy milyen fontos ez hazánkban a jelenlegi szakaszban,

A mezőgazdaság fejlesztése létérdeke a munkásosztálynak, mert ettől függ a város élelemmel és az ipar nyersanyaggal való ellátása; ugyanakkor a parasztgazdaságok az ipari termékek számára belső piacot jelentenek. A parasztságnak is érdeke az ipar fejlődése, mert ez látja el a falut közszükségleti cikkekkel, a mezőgazdaságot gépekkel és egyéb szükséges felszereléssel; a város pedig a falusi gazdaságok mezőgazdasági termékeinek legfőbb piaca. Ebből következik, hogy mind a munkásságnak, mind pedig a parasztságnak érdeke az egész népgazdaság állandó, arányos fejlesztése, a termelés és a termelékenység szüntelen növelése a legfejlettebb technika alapján, mert csak így lehet biztosítani a dolgozók állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítését. Mindkét osztálynak egyaránt érdeke az ipar és a mezőgazdaság közötti szoros és állandó gazdasági kapcsolat megszervezése. A kapitalizmusból a szocializmusra való áttérés szakaszában a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége a város és falu közötti együttműködés alakját ölti fel. Ez az együttműködés a város és falu közötti árucsere által valósul meg, amely a két osztály szövetségének gazdasági alapját képezi. Az árucsere az egyetlen út, amelyen keresztül a szocialista ipart és a kisárutermelésen alapuló mezőgazdaságot az egységes nemzetgaz-

daságba be lehet kapcsolni és meg lehet valósítani azokat a kölcsönös ellátási kapcsolatokat, amelyeket mind az ipar, mind a mezőgazdaság fejlesztése szükségessé tesz és egyben a parasztság is elfogad. V.I. Lenin rámutatott arra, hogy a falusi kisárutermelők kisajátítása a dolgozó parasztsággal való szövetség felszámolására vezetne és hangsúlyozta, hogy a kis- és középparaszt gazdaságoknak a szocializmus útjára való átállítása igen hosszú folyamat. Ennek folyamán az egyéni parasztgazdaságoknak a mezőgazdasági termelésben döntő szerepük van. Hazánkban jelenleg a piacra kerülő gabona 75 %-át a kis- és középgazdaságok szolgáltatják.

Az ilyen jellegű árutermelő gazdaságoknál, ahol a kisárutermelésre jellemző objektív gazdasági törvények /elsősorban az értéktörvény/ működnek, az adás-vétel útján történő árucseré képviseli az anyagi ösztönzőerőt, mint amely gazdasági aktivitásuk legfőbb hajtóereje. Csak az áruforgalom bizonyos szabadsága következtében lesz a paraszt érdekelt a termelésben, csak ez ösztönzi arra, hogy növelje a munka termelékenységét, fejlessze a mezőgazdaságot és biztosítsa a szocialista ipar fejlődéséhez szükséges feltételeket. Lenin rámutatott arra, hogy a kereskedelem megszüntetése olyan körülmények között, amikor a kisárutermelők milliósával kell számolni, ostobaság lenne és az ezt az utat követő párt öngyilkosságát jelentené: "Ostobaságot követne el, mert ez a politika gazdaságilag lehetetlen; öngyilkosságot követne el, mert az ilyen politikával próbálkozó pártok feltétlenül hajótörést szenvednek". /5/

Ezért a szocialista ipar és a többségében kisárutermelésen alapuló mezőgazdaság közötti gazdasági szövetség érdekében minden eszközzel fejleszteni kell az árucserét, mint a várossal való gazdasági kapcsolatnak a parasztgazdaságok által is elfogadható egyetlen formáját, és a maximumig kell fejleszteni a szocialista kereskedelmet /államit és szövetkezetit egyaránt/, hogy ezzel az áruforgalom területéről fokozatosan kiszorítsuk a spekulánsokat és közvetítőket.

Ez az objektív szükségszerűség a proletárdiktatura gazdaságpolitikájának helyességét bizonyítja; ennek a politikának lényege a munkásság és dolgozó parasztság közötti szövetség formáinak kidolgozása a szocializmus gazdasági alapjai lerakásának szakaszában. Ez a politika, amely a különböző társadalmi-gazdasági szektorok területén működő objektív gazdasági törvények ismeretén és felhasználásán alapszik - a kapitalista elemek korlátozása mellett az ipar és a mezőgazdaság közötti gazdasági kapcsolatokat igyekszik biztosítani az árucseré, a piac közvetítésével a városi és falusi dolgozók kölcsönös ellátása, a szocializmus építése érdekében. A proletárállam gazdaságpolitikája az átmeneti időszakban /nep/ az árutermelés kettős jellegét tükrözi. Az árutermelés, egyrészt a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének megszilárdítását, azaz a szocializmus ügyét szolgálja. Másrészt azonban lehetőséget ad arra, hogy

/5/ Lenin, Válogatott művek, II. 840. l.

a kapitalista elemek felhasználják a kereskedelmet, mint olyan területet, ahol az osztályharc a legélesebb. Az áru-termelésnek éppen ez a saját ssága, "az új gazdasági politika" határozza meg két oldalának szükségességét. Figyelembe véve egyrészt azt a körülményt, hogy a mezőgazdasági kisárutermelésnek szüksége van a saját gazdasági alapjának megfelelő ösztönző erőre, vagyis a kisparaszti gazdaságokra, az új gazdasági politika bizonyos szabadságot enged a magánkereskedelemnek is és elsősorban a termelőnek, hogy termékfeleslegét a piacon eladhassa. Másrészt azonban az állam szabályozó szerepének közbeiktatásával igyekszik ezt a kereskedelmet bizonyos keretek közé szorítani, hogy a piacon az árak és a spekuláció szabad játékát megakadályozza. Következésképpen az új gazdasági politika összhangot hoz létre az egyéni termelők magánérdekei és az állam érdekei között. Rá kell azonban mutatnunk arra, hogy ez utóbbi oldal fontosabb az előbbinél, mert csak ez utóbbi által lehet a magánérdeket a társadalmi érdeknek alárendelni, mert csak ez által erősödik meg a munkásosztály helyzete, vezetésrepe a munkás-paraszt szövetségben, csak ez által lehet gazdaságilag korlátozni az ellenség pozícióit, azon az úton, amely annak, mint osztálynak felszámolásához vezet - vagyis csak ez utóbbi oldal által lehet a munkás-paraszt szövetség követte célpont megvalósítani.

Népi demokratikus államunk egyrészt a szubjektív-voluntarista felfogáson alapuló kalandor irányzatok ellen vívott harcokban, amelyek az új gazdasági politika első oldalát felakarták számolni, adminisztratív eszközökkel "helyettesítve" az objektív gazdasági törvényeket, másrészt azokban a harcokban, amelyeket e törvények fétiszizálására irányuló törekvések ellen vívott, amelyek a kapitalista elemek bátorítása és a kispolgári elemek uralmának érdekében ki akarták küszöbölni a második oldalt, egy sor eredményt ért el a város és falu közötti árucseré szabályozásának és kifejlesztésének vonalán. A különböző tartalékok mozgósításának eredményeként a városban eladott áruk volumene 1952-höz képest 1953-ban megnövekedett: a kenyér 35 %-kal, a liszt 56 %-kal, a tésztafélék 38 %-kal, étolaj 30 %-kal, huskonzerv 13 %-kal, rizs 32 %-kal, túrófélék 8 %-kal, cukor 8 %-kal, lekvár 43 %-kal stb. Az árucseré megszervezéséért vívott harcban államunk különféle mozgatóerőket használt és használ fel még ma is: így az állami kereskedelmet, eladási és fogyasztási szövetkezeteket, a begyűjtést, a szerződéseket, a felvásárló kereskedelem segítségével pedig olyan terméktartalékokat halmozott fel, amelyek révén a szabadpiac befolyásolhatja a mezőgazdasági termékek árát és így a gazdasági törvényeket a gazdasági építés érdekében használhatja fel.

Népi demokratikus államunk gazdaságpolitikája, amelynek célja a dolgozók állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségleteinek maximális kielégítése, a szocializmus gazdasági alapjainak lerakására, a kizsákmányolás megszüntetésére törekszik a szocialista iparosítás, a mezőgazdaság szocializálása, a város és falu közötti szoros gazdasági kapcsolat megteremtése útján.

Ez az út teljesen megfelel a proletár osztálypolitikának, amely a szocializmus építését tűzte ki feladatul és a kapitalizmus elleni szüntelen támadáson alapul és egyben a dolgozó parasztság alapvető érdekeit is visszatükrözi. Ezt a tényt a falusi dolgozók életkörülményeiben tapasztalható mélyreható átalakulások bizonyítják, amelyek a burzsoá-földesuri rendszertől örökölt gazdasági és kulturális elmaradottság felszámolásának az útján jöttek létre.

Tudvalevő, hogy Románia elmaradottságának elméletét a burzsoá és földesuri ideológusok emelték törvényerőre. Ezek az ideológusok úgy mutatták be Romániát, mint amely előtt az a jövő áll, hogy "kizárólag mezőgazdasági" ország maradjon. Ezzel akarták igazolni a földesurak létét és érdekeit és dicsőítették a burzsoá földesuri kormánykörök politikáját, akik arra törekedtek, hogy országunk a nyugati imperialista hatalmak mezőgazdasági hinterlandja és nyersanyagszállítója maradjon. "A szörnyűséges koalíció" teoretikusai tagadták az ország ipari fejlesztésének szükségességét, azaz a traktorokat és mezőgazdasági gépeket gyártó vasiparnak a megteremtését, s ezzel alapjában akadályozták a mezőgazdaság fejlődését és ennek keretében a tudomány és technika vívmányainak felhasználását. "A román paraszt - amint azt 1931-ben P.P. Nițescu burzsoá közgazdász is kénytelen volt elismerni - a 12. századi kaszt és cséphadarót, a Krisztus születése előtti 5. századból származó ásót és kapát használja, a henger pedig parasztgazdaságainkban ujitásnak számít, annak ellenére, hogy a föníciaiak már háromezer évvel ezelőtt mindenütt használták; vetésnél kézzel szórjuk a magot, mint ötezer évvel ezelőtt az asszirok; sarlóval aratunk és állatokkal csépelünk, úgy mint hatezer évvel ezelőtt az egyiptomiak. Az aratógépet már 1809-ben feltalálták, de ez nem jutott el a parasztokhoz. A Dombasle által 1840-ben feltalált szórólapátot és a 200 évvel ezelőtt feltalált vetőgépet parasztgazdaságaink nem ismerik." /6/

Ilyen körülmények között egyáltalán nem lehet csodálkozni azon, hogy a dolgozó parasztság a legsötétebb nyomorban tengődött. 1935-ben a 3.078.820 falusi lakás közül 1 millió volt a vályogház /32,50 %/ és több mint 40.000 a földkunyhó, ahol a falusi szegénység még a legelemibb egészségügyi feltételeket is nélkülözte. A második világháború előestéjén falun mindössze ezer orvos működött. A régi Romániában a parasztok millióinak házában nem volt kenyér és cukor és a falusiak háromnegyedének nem volt lábbelije. A burzsoá-földesuri rendszer a dolgozó parasztság széles tömegei fizikai elmaradottságának fenntartására törekedett.

A népi hatalom éveiben országunkban gyökeresen megváltozott a falusi dolgozók élete. A földbirtokos osztály felszámolása, a föld felosztása földnélküli vagy csak kevés földdel rendelkező parasztok között, a szegény- és középparasztságnak

76/ A nagy szocialista gazdaságok útja a mezőgazdaságban c. munkából idézve. B. 1953. 7.1.

nyújtott állandó anyagi segítség, a kulákkizsákmányolás korlátozása, a mintegy 10.000 traktorral és különböző mezőgazdasági gépekkel felszerelt 220 gépállomás létesítésével a mezőgazdasági gépesítés alapjainak lerakása, több mint 4.300 állami gazdaság és szövetkezet létesítése és a kifejlődő mélyreható kulturforradalom stb. mind hozzájárultak nemcsak a mezőgazdaság fellendüléséhez és a dolgozó parasztság elszegényedési folyamatának megállításához, hanem az anyagi és kulturális életszínvonal érezhető emelkedéséhez is. A népi demokratikus rendszer éveiben a parasztoknál a fogyasztás is erősen megnövekedett. Így pl. a gabona és rozs fogyasztás 1938-hoz képest 50 %-kal emelkedett, 1949-hez viszonyítva 1953-ban a falu háromszor több gyapjút, 50 %-kal több pamutot, háromszor több bőrátut vásárolt.

Az utolsó években a falu összetételében nagy átalakulás ment végbe: megnőtt és állandóan növekszik a mezőgazdasági dolgozók száma; az állami gazdaságok és gépállomások dolgozói mellett közel 300.000 osaládnak a szocialista gazdálkodásra való áttérésével új réteg jelent meg, a termelősövetkezeti parasztság; a kisparaszti gazdaságok megerősödtek, egyes kisparaszti középparaszti sorba emelkedtek, ezek száma egyre gyarapodik; a középparaszti mind számban, mind gazdasági jelentőségénél fogva a falu központi alakja lett. A munkásosztály és a dolgozóparasztság szövetsége megszilárdult, és egyre jobban megszilárdul a kulákság elleni éles harcban. Kormányzatunk erősen korlátozza a kulákság gazdasági hatalmát és politikailag is elszigeteli azt.

Általános vonalakban rámutattunk a munkásosztály és a dolgozóparasztság alapvető politikai és gazdasági érdekeinek egységére. Ez a két osztály szövetsége megerősítésének objektív alapja.

- . -

Ha a munkásosztály és dolgozó parasztság közötti kapcsolatokat elemezzük, nem szabad szem elől tévesztenünk azt a körülményt, hogy - azon az érdekközösségen kívül, amely a két osztályt a népgazdaságnak a szocializmus útján való fejlődésében összekapcsolja, amiből harci szövetségük következik - vannak közöttük bizonyos nem antagonisztikus jellegű ellentétek is, ezek azonban kisebb jelentőségűek, mint a közöttük fennálló érdekközösség.

A munkásosztály és a dolgozó parasztság közötti kikerülhetetlen ellentéteket a két osztály objektíven különböző természetű határozza meg. Míg a proletariátus a népgazdaságot a szocialista tulajdonra alapítja, addig az egyénileg gazdálkodó parasztság gazdaságának alapja a termelőeszközök magántulajdona, a kisárutermelés pedig belső objektív törvényeinek megfelelően, önként, óráról órára és tömegesen hozza létre a kapitalizmust /ez a tézis teljes mértékben érvényes a kapitalizmusból a szocializmusra való áttérés szakaszára is, annak ellenére, hogy a népi hatalomnak módjában áll korlátozni ezt a folyamatot/. A dolgozó paraszt-

ság osztályhelyzetéből származik kettős jellege: az egyéni paraszt egyrészt mint dolgozó érdekelt a kizsákmányolás megszüntetésében és a szocializmus építésében; másrészt azonban mint termelőeszközök tulajdonosa érdekelt a magántulajdon megszilárdulásában, terményeinek szabad eladásában, a spekulációban, amelynek gazdasági alapja a kisbirtokos réteg éppen úgy, mint a magánkapitalizmus, amelynek - Lenin szavai szerint - minden kispolgár egy-egy "ügynöke".

A kisárutermelők e sajátos érdekein keresztül nyilvánul meg a munkásosztály és a dolgozó parasztság közötti ellentét különösen az árak kérdésében. A parasztság nyitott "ollót" akar a mezőgazdasági termékek számára: a lehető legalacsonyabb áron akarja megvenni az iparcikket, saját termékeit pedig a lehető legmagasabb áron akarja eladni. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a dolgozó parasztság ne lenne életfeltételei révén érdekelve az ipari és mezőgazdasági árak közötti viszony szabályozásában, a kötelező beszolgáltatás és a mezőgazdasági adó vonalán, az állammal szembeni kötelezettségei teljesítésében, mert ellenkező esetben nemcsak az ipar, de az egész népgazdaság fejlődését, azaz a szocializmus építését, a nyomorból és elmaradottságból való felemelkedését aknázná alá. Eppen ezért - amint azt a Szovjetunió Kommunista Pártja és saját tapasztalatunk is bizonyítja - a munkásosztály és a dolgozó parasztság közötti ellentétek nem válnak érdekellentétekké, hanem objektíve alá vannak rendelve a két osztály közötti szövetségnek, ennek keretében oldódnak meg, a város és falu közötti gazdasági kapcsolatnak a termelés és fogyasztás vonalán való fokozatos megszilárdulásával, a parasztgazdaságok erősödésével, a mezőgazdaság kollektivizálásával és általában a szocialista átalakulással. Mégis nem mehetünk el szó nélkül ezen ellentmondások mellett, melyeknek megoldása a szocializmus építésének szerves és lényeges részét alkotják.

A munkásosztály és a dolgozó parasztság közötti nem antagonisztikus ellentétek elsimitása terén különleges jelentőségűek voltak a Román Munkáspárt Központi Bizottságának 1953 augusztus 19-20-án tartott kibővített ülésén hozott határozatok, amelyek az ipar és mezőgazdaság fejlődése között fennálló aránytalanságok felszámolását célozták.

Tudvalevő, hogy az ipar és mezőgazdaság harmónikus fejlődése a szocializmus gazdasági törvényeinek egyik alapvető követelménye /a szocializmus gazdasági alaptörvénye a népgazdaság tervszerű arányos fejlesztése/. Ezek a törvények működnek országunkban a szocialista szektorban; ez a népgazdaság vezető szektora, ezen nyugszik népi demokratikus államunk gazdaságpolitikája. Eppen ezért a népgazdaság fejlődésében mutatkozó aránytalanságok akadályozzák az objektív törvények működését és ellentmondanak a társadalom anyagi élete fejlődése reális szükségleteinek. Konkrétan ez azt jelenti, hogy nálunk ezek az aránytalanságok a mezőgazdaság és a közszükségleti cikkek termelésének elmaradottságát, a város és falu közötti árucseré meggyengülését

eredményezték, és ebből kifolyólag komoly nehézségeket okoztak a városi lakosság élelemmel és az ipar nyersanyaggal való ellátásában, a nemzetgazdaság általános fejlesztése terén pedig az volt a következményük, hogy a falusi és városi dolgozók életszínvonala nem emelkedett megfelelő mértékben.

Kétségtelen, hogy a gazdasági élet ezen hiányosságai politikai téren is éreztették hatásukat. Természetes tehát, hogy leküzdésük létfontosságú kérdés mind a munkás-paraszt szövetség, mind a párt, a kormány és a nép kapcsolata szempontjából a népi demokratikus rendszer további megerősödése érdekében.

Pártunk ereje és legyőzhetetlensége abban áll, hogy politikája a társadalom anyagi életfeltételeinek szükségleteit és így a dolgozó nép alapvető érdekeit tükrözi. A párt szüntelenül tanulmányozta, hogy miképpen tükrözze politikájában az objektív folyamatok törvényszerűségeit, felfedte a politikája és a törvényszerűség között mutatkozó esetleges ellentéteket, még mielőtt ezek összeütközésre adtak volna okot és így még időben összhangba tudta hozni politikáját az objektív gazdasági törvények követeléseivel.

Politikájának mélyen tudományos jellegénél fogva a párt felderítette a népgazdaság fejlődésében megnyilvánuló aránytalanságokat és reálisan értékelte kiküszöbölésük lehetőségeit; rámutatott arra a döntő kérdésre, amelytől a jelenlegi szakaszban a népgazdaságnak és a népi tömegek életszínvonalának emelkedése függ, azaz a mezőgazdaság fejlesztésének fontosságára, a termelés minden vonalon való emelésére, de különösen az 1 hektárra eső termelékenységi fokozására. Ennek megvalósítása égetően szükséges, mert míg az ipari termelés 1953-ban az 1938-as színvonal háromszorosát tette ki, addig a mezőgazdaság a háborúelőtti szinten mozgott; a lakosság természetes szaporulata, a városi fogyasztók számának az ipar fejlődése folytán bekövetkezett gyarapodása következtében a mezőgazdasági termékek iránt a kereslet igen megnövekedett.

A párt rámutatott arra, hogy a mezőgazdaság elmaradottságáért vívott harccal párhuzamosan tovább kell fejleszteni az ipart különösen azért is, mert csak így lehet a falut árucikkekkel ellátni és tőle cserébe minél több gabonát kapni, mert csak így lehet a mezőgazdaságot és elsősorban a termelőszövetkezeteket és az állami gazdaságokat "a mezőgazdaság iparosítása" érdekében gépekkel ellátni és csak így tudjuk növelni a piacra kerülő gabonamennyiséget. Biztosítva a nehézipar és különösen a gépipar ésszerű, nem erőltetett fejlesztését, figyelembe vesszük az új történelmi helyzetet, ahol - eltérően a Szovjetuniótól, amelynek a szocialista iparosítás erőltetett útját kellett választania, mert egycsüli ország volt, amely a szocializmust építette - mi az új társadalmi rendet a szocializmus győztes országának állandó segítségére támaszkodva építjük és kölcsönös segítség alapján együttműködünk a demokratikus tábor minden országával.

A mezőgazdasági termelés felfejlesztése érdekében - ez most az előttünk álló központi feladat - egy sor intézkedés született mind a beruházásokkal kapcsolatos gazdaságpolitikánk megjavítására /1953-1955-ben az eredeti tervvel szemben a mezőgazdasági beruházások megkétszereződtek/ mind pedig a mezőgazdaságban a szocialista szektor növeléséért vívott harc terén, de különösen a meglévő termelőszövetkezetek gazdasági és szervezeti megerősítése érdekében.

Emellett azonban különös figyelmet fordítunk az egyénileg dolgozó parasztgazdaságok támogatására és ösztönzésére. Ebben a vonatkozásban pártunk figyelembe veszi azt a tényt, hogy a mezőgazdasági cikkek fő termelői még hosszú időn át a kis- és középgazdaságok lesznek; bár a kisárutermelésben fennálló termelési viszonyok nem ösztönzik megfelelő mértékben a termelőerők fejlődését, az egyéni parasztgazdaságoknak a termelékenység növelése, a mezőgazdasági termelés felfejlesztése, az állattenyésztés és más mezőgazdasági termelési ágak fejlesztése terén még sok lehetőség áll rendelkezésre. A Grădinari /București tartomány/ községben lakó Toma I. Stefan egyénileg dolgozó paraszt például az egy hektárra eső 1100 kg. átlagos búzatermessel szemben hektáronként 2340 kg.-ot takarított be. A száraz éghajlatú Constanța tartományban Mircea Voda községben lakó Ion Sforaru és a Jegalia községben lakó Spirea Iordache egyéni parasztok 1500, ill. 3200 kg. kukoricát takarítottak be hektáronként, szemben az egész tartomány 620 kg.-os átlagával. Mig Galati tartományban a búzából elért hektáronkénti átlag 1400 kg. volt, Chișcani /Braila körzet/ községbeli dolgozó parasztok például 2000 kg.-ot termeltek hektáronként. Az a tény, hogy az elmaradottakhoz hasonló éghajlatu sok élenjáró gazdaság, falu és körzet hektáronként magasabb termékmennyiséget és összehasonlíthatatlanul nagyobb termelékenységet mutat fel, ékesszólóan bizonyítja, hogy az egyéni parasztgazdaságok többségében még mindig nem használják ki megfelelő módon a lappangó gazdag tartalékokat. A birtokukban levő eszközök jobb kihasználásával és állami támogatással a dolgozó parasztok néhány éven belül legalább 25 %-kal növelhetik a hektáronkénti termés hozamot, szemben az eddig szokásos termésátlaggal, vagyis olyan hozamot érhetnek el, amilyent a körülöttünk élő népi demokratikus országok egyéni parasztgazdaságai mutatnak fel.

Ahhoz, hogy a mezőgazdasági termelést növelhessük, elsősorban arra van szükség, hogy a párt mozgósítsa a tömegeket az általa kijelölt úton.

A tömegek támogatják a párt politikáját, mert az a dolgozók érdekeit képviseli. De, hogy ezt a dolgozóban tudatosíthassa, helyes módon kell összehangolnia a társadalom és az egyén érdekeit. Ebben a vonatkozásban a párt reálisan figyelembe veszi azt, hogy az összes dolgozók a kapitalizmus megdöntése után nem tudják azonnal belátni közös érdekeiket úgy, ahogyan azt elsősorban a munkásosztály élcsapata megérti. De a szocializmust csak a dolgozók millióinak segítségével lehet felépíteni és csak úgy lehet őket az új társadalmi rendszer felépítéséért folyó munkába bevonni,

ha saját tapasztalatuk alapján győződnek meg arról, hogy ez megfelel egyéni érdekeiknek. Ez az általánosságban érvényes tézis különleges élösséggel merül fel a dolgozó parasztság milliói mozgósításának vonatkozásában, akiknek gazdasági helyzete határozza meg kettős ellentétes természetüket /dolgozó, és ugyanakkor termelőeszközök tulajdonosa/. Ezért ha azt akarjuk, hogy a dolgozóknak a munkához és a társadalmi tulajdonhoz való viszonya megváltozzék, ha mozgósítani akarjuk őket a hazafias szocialista munkaversenyre a termelés és a termelőkenység emeléséért vívott harcban /ettől függ ugyanis az új társadalmi rend győzelme/ ehhez az szükséges, hogy egyénileg is érdekelve legyenek a termelésben; ez a kommunizmus első szakaszának alapelve, amely a munka utáni részesedés objektív gazdasági törvényéből származik. Csak így lehet a dolgozók egyéni érdekeit a szocializmus építésének szolgálatába állítani. Csak így lehet az egyéni érdeket a társadalmi érdeknek alárendelni. Lenin joggal tartotta ezt olyan irányelvnek, amelynek segítségével a párt a tömegeket a maga oldalára állíthatja. Lenin rámutatott arra, hogy a kapitalizmusból a szocializmusra való áttérés időszakában a népgazdaságot "ne közvetlenül a lelkesedésre építsünk, hanem a nagy forradalom szülte lelkesedés segítségével a személyes érdekre, a személyes érdekeltiségre, a gazdasági megfontolásokra támaszkodva dolgozzunk ... a személyes érdekeltiség növeli a termelést; nekünk pedig mindennekellott és mindenáron a termelés növelésére van szükségünk." /7/

Ez az elv az alapja pártunk és népi demokratikus államunk egész gazdaságpolitikájának. A Román Munkáspárt Központi Bizottságának 1953 augusztus 19-20-án megtartott ülésén hozott határozatok és a kormánynak e határozatok értelmében tett intézkedései igen kedvező feltételeket teremtettek a mezőgazdasági termelés fellendítése érdekében. Az ülés határozatot hozott annak a helyzetnek a felszámolására, hogy bürokratikus módszereket alkalmaztak a tervgazdaság megvalósítására, figyelmen kívül hagyva a kisárutermelés területén működő objektív gazdasági törvényeket, ahelyett, hogy az egyéni parasztgazdaságok termelésének növelése érdekében a népgazdaság szükségleteivel megegyező intézkedéseket hoztak volna, és így összekapcsolták volna az állami érdeket a gazdaságok érdekeivel. A párt általánosságban rámutatott arra, hogyan lehet kiküszöbölni az utóbbi években a parasztsággal való gazdasági kapcsolatok területén elkövetett hibákat, amelyek csökkentették a parasztság érdekeltiségét a mezőgazdasági termelés növelésében.

Igy azoknak a termelőknek, akik hus, tej, gyapju és más cikk eladására kötnek szerződést, különféle előnyöket és kedvezményeket biztosítanak. Ilyenek például: az egy hektárra megállapított terméshozam túlteljesítése esetén progresszív

/7/ Lenin, Válogatott művek, II. Bp. 1954. 389. l.

juttalmazási rendszer bevezetése, ipari termékek kedvezményes áron való juttatása, bizonyos termékek esetében a kötelező beszolgáltatás csökkentése vagy elengedése, stb. A Veseud faluban /Medias körzet, Boarta község/ lakó Ion Gradinaru dolgozó paraszt például két 1075 kg. súlyú ökör eladására kötött szerződést. Be is adta azokat rendkívül felhízott állapotban 133 kg. tulsúllyal. 8803 leit kapott értük és a kötelező husbeszolgáltatásból 120, a kötelező kukorica-beszolgáltatásból pedig 250 kg-ot engedtek el neki. Olyan árukat vehetett továbbá, amiket csak az államnak szerződés útján állatokat eladó termelők kaphatnak. Például 3 kg. talpat, 7 tekercs bőrt, azután a felvásárló kereskedelem keretében 4,5 kg. dohányt és még más egyébeket. Emelkedett egy sor olyan árucikk ára, amelyek nélkülözhetetlenek a lakosság élelemmel és az ipar nyersanyaggal való ellátásához; azok a termelők, akik hajlandók voltak növényi és állati termékeiket az állami és szövetkezeti kereskedelmnek eladni, a vételáron kívül más kedvezményben is részesültek. Rendkívül fontos ösztönzőerő volt az, hogy tekintet nélkül a terméshozamra, megállapították az 1 hektárra eső kötelező beszolgáltatás mennyiségét, stb; ezáltal a parasztnak még inkább érdekévé vált a termelés növelése.

Az intézkedések végrehajtásának eredményei igazolták a rendelkezések helyességét. A Suceava tartományi Solomiț faluban például, ahol 1953-ban csak két termelési szerződést kötöttek, ebben az évben már 34 dolgozó paraszt kötelezte magát szerződésileg, hogy 11,60 hektár területen burgonyát termeszt. A Cluj tartományi Aiud körzetben a szerződéskötési tervet 1954 januárjában a szarvasmarhánál 120 %-ra, a borjunál 287 %-ra, a sertésnél 100 %-ra és a juhnál 103 %-ra teljesítették. Az anyagi érdekeltséget fokozták bizonyos ki-egésztő kedvezmények, törölték ill. csökkentették a rászorulóknak adóját, elengedték az 1952-ben az őszi vetésre megállapított kötelező beszolgáltatás hátralékát, bizonyos állami tartalékföldöket /500 ezer hektár összterületen/ örökös használatra adtak át egyes termelőszövetkezeteknek vagy egyénileg dolgozó parasztoknak, hitelt nyújtottak a mezőgazdaság és állattenyésztés támogatására, a kis- és középparasztgazdaságokat kedvező feltételek mellett ellátták traktorokkal, egyéb gépekkel, valamint műtrágyával, stb. Mindezek az intézkedések erőteljesen támogatják országunkban a mezőgazdaság fejlesztéséért vívott harcot.

A Központi Bizottság 1953. évi augusztusi ülése felhívta a figyelmet a párt kulákkorlátozó - a jelenlegi szakaszban egyedül helyes - politikájától való baloldali elhajlás káros következményeire. A kulákság felszámolására irányuló kalandor tendenciák a kulákgazdaságok termelésének csökkentésére vezettek. Az is megtörtént, hogy tulajdonosaik parlagon hevertették, vagy el is hagyták a gazdaságokat. Az ülésen hozott határozatok rámutattak arra, hogy az adott időszakban a népgazdaságnak az az érdeke, hogy a kulákgazdaságok minél többet termeljenek, teljesítsék az állami be-adást és termékeiket a piacra vigyék. Természetesen ennek nem szabad opportunistá és a falu kizsákmányolóira iránti megbékélő magatartásává válnia.

A párt és állami szervek gondoskodjanak arról, hogy a kulákság tartsa tiszteletben az ország törvényeit és a kormányhatározatokat, hogy időben és maradéktalanul teljesítse beadási kötelezettségeit, előzzék meg és akadályozzák meg a szabotázsakciókat és tegyék meg az intézkedéseket a szabotálókkal szemben.

Az 1953 augusztusi ülés határozatainak szellemében az ipar és mezőgazdaság közötti aránytalanságok felszámolása, a mezőgazdaságnak az ipar színvonalára való emelése érdekében hozott intézkedések különös jelentőséggel bírnak a munkás-paraszt szövetség megszilárdítása vonalán.

Másrészt ezek még jobban megerősítik a két osztály megbont-hatatlan érdekközösségét. A munkásosztálynak létérdeke a mezőgazdasági termelés növelése, mert enélkül az ipar sem fejlődhet, nem lehetséges a népgazdaság gyors fellendülése, az ellátás biztosítása, sem pedig a dolgozók életszínvonalának emelkedése. A kisérutermelő parasztságnak viszont érdeke, hogy minél több mezőgazdasági terméket termeljen, mert csak így tudja életkörülményeit számottevően megjavítani.

A fentemlitett intézkedések egyben a két osztály közötti nem antagonisztikus ellentétek csökkenésére is vezetnek. Annak ellenére, hogy a parasztgazdaságok termelésének növelését célzó segítség a dolgozó parasztnak esetében, /ha ró-luk, mint a termelőeszközök tulajdonosairól beszélünk/ elő-segíti a spekuláns irányzatokat, de ugyanakkor mint dolgozókat, közelebb hozza őket a munkásosztályhoz azért, mert jövedelmük növelésére ösztönzi azzal, hogy termékeiket az állam megvásárolja tőlük.

A mezőgazdasági termelés fellendítését és a város és falu közötti árucseré kiszélesítését célzó intézkedések egyben hozzájárulnak a munkásosztály vezetőszerrepének a megerősödéséhez a munkás-paraszt szövetségben, és a proletárdiktatúrának a kapitalizmus rovására történő megszilárdulásához. Annak ellenére, hogy a fenti intézkedések a magánkereskedelem fellendüléséhez vezetnek, objektíve mégis megszilárdítják az állam szabályozó szerepét a piacon, mert - különféle gazdasági ösztönző módokkal, az anyagi érdekelttség elvét alkalmazva - az állam a mezőgazdasági termelést egyrészt a népgazdaság fejlődésének irányába terelheti, másrészt pedig növelheti azokat a tartalékokat, amelyek a szervezetlen piacon az árakat befolyásolják, megakadályozva így a spekuláns irányzatok érvényesülését.

Ha bomlasztó hatásukat korlátozzuk így lehet felhasználni a társadalom érdekében az árutermelésre jellemző objektív gazdasági törvényeket. Ezek ösztönzően hatnak az egyéni érdekekre, de helyes módon össze lehet egyeztetni a társadalmi érdekekkel és ezeknek alá lehet rendelni őket.

Ez a fejlődés dialektikus útja a kapitalizmusból a szocializmusra való áttérés időszakában, mikor a hatalom a munkásosztály kezében van és a dolgozó néppel egyetemben gyakorol-

ja az uralmat a termelőeszközök felett. Ez az út pártunk és népi demokratikus államunk politikájában jut kifejezésre; ez a politika szem előtt tartja a kapitalista és szocialista elemek közötti harcot, a szocialista elem növekedését a kapitalista elem rovására, győzelmét a kapitalista elem felett, a szocializmus gazdasági alapjainak lerakását és a kizsákmányolás megszüntetését.

Az ellentétek két típusának elismerése és elemzése az átmeneti szakaszban - egyrészt a munkásosztálynak és a dolgozó parasztságnak a városi és falusi burzsoáziával szembeni antagonisztikus ellentétei, másrészt a munkásság és dolgozó parasztság között fennálló nem antagonisztikus ellentétek - e két utóbbi osztály eltérő természetének tanulmányozása, a társadalmi erők, valamint a falusi erőviszonyok helyes értékelése, mindez hozzájárult ahhoz, hogy pártunk már a Központi Bizottság 1949 március 3-5-ig megtartott ülésének anyaga alapján kiadhatta a parasztkérdésben a proletárdiktatura viszonyai között egyedül helyes lenini jelszót: "Meggyezésre kell jutni a középparaszttal - egyetlen pillanatra sem mondván le a kulák elleni harorról és szilárdan csak a szegény-parasztságra támaszkodva."

A Román Munkáspárt Központi Bizottságának 1953 augusztus 19-20-i ülésén hozott határozatok támadták a jelszó alkalmazásánál megnyilvánult elhajlásokat és hibákat, rámutattak arra, hogy csak a Lenin által kijelölt uton tudjuk tovább erősíteni a munkás-paraszt szövetséget, amely nélkül nem lehet sikeresen megoldani a szocializmus építésével kapcsolatban előttünk álló feladatokat.

A mezőgazdaság szocialista átalakításáért vívott harc hazánkban magasabb szintre emeli a munkás-paraszt szövetséget.

Az eddig elmondottakban megkíséreltünk rámutatni arra, hogy a munkásosztály és a dolgozó parasztság, az ipar és a mezőgazdaság közötti kapcsolat a szocializmus építésének útján, a népgazdaság fejlesztésének központi kérdése a dolgozók anyagi és kulturális életszínvonalának emelése terén.

Ebben a vonatkozásban nem téveszthetjük szem elől, hogy bár államunk egyre erősebb támogatást nyújt az egyéni parasztgazdaságoknak és hogy ezeknek is még sok fontos, eddig ki nem használt gazdasági lehetőség áll rendelkezésre, mégis az elmaradott termelési viszonyok - kisárutermelés és a mezőgazdaságban még fennálló kapitalista termelési viszonyok - nem segítik elő a termelőerők fejlődését és így megnehezítik a dolgozó parasztság életszínvonalának gyors és állandó emelkedését.

Ezek a termelési viszonyok nem teszik lehetővé a szocialista ipar fejlődésének megfelelő ütemét és a mezőgazdaságnak az iparral szembeni állandó elmaradását eredményezik. A szocializmus építése tehát - amely az ipar és mezőgazdaság egyetemes gazdasági rendszerbe való összekapcsolását követeli -

nem valósítható meg két különböző alapon: egyrészt a bővített ujratermelés elvének megfelelően tervszerűen fejlődő szocialista ipar, másrészt a kisparaszti gazdaságokon alapuló mezőgazdaság, amely nemcsak hogy nem képes az ipar színvonalán mozgó bővített ujratermelésre, de bizonyos kedvezőtlen körülmények között még az egyszerű ujratermelésre sem. Ebből következik országunk számára is az az objektív gazdasági szükség-szerűség, hogy áttérjünk a nagyüzemi gazdálkodásra, amely meg tudja valósítani a bővített ujratermelést, egyenletesen és teljes egészében ki tudja elégíteni az ipar növekvő nyersanyag-szükségletét és a lakosság élelmiszer-szükségletét és véglegesen megoldja majd a kenyérproblémát.

A mai elaprózott gazdálkodásról a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérést két homlokegyenest ellentétes úton lehet megvalósítani. Az első a kapitalista út, amely összeférhetetlen a munkásosztály diktatúrájával, és a falusi dolgozók elnyomódásához vezet, amint ez a kapitalista tábor országaiban be is következett. Az Egyesült Államokban például a legutóbbi mezőgazdasági népszámlálás adataiból kiderül, hogy 15 év leforgása alatt a gazdaságok száma 1.500.000-rel csökkent /csupán 1940-1950 között 750.000 kis- és középgazdaság ment tönkre/ és a gazdálkodók több mint 80 %-ának a jövedelme a létminimumon alul maradt. Franciaországban 1947-1952-ig terjedő időszakban több mint 800.000 hektár terület került át a parasztok kezéből a bankokkal kapcsolatban levő kapitalisták birtokába. Argentínában a parasztok 60 %-a az összszántóterület alig 3 %-a felett rendelkezik.

A második a szocialista út, amelyet Lenin jelölt ki híres szövetkezeti tervében; ez megismerteti a parasztságot a nagyüzemi gazdálkodás elveivel, először a mezőgazdasági termékek eladásának és az iparcikkekkel való ellátásnak a vonalán, majd azután a termelés vonalán.

Ennek a lenini vonalnak a legfőbb jelentősége abban áll, hogy helyes módon kapcsolja össze a kis- és középgazdasággal rendelkező parasztok millióinak egyéni érdekét a szocializmust építő munkásosztály általános érdekeivel, a lehető legkedvezőbb feltételeket biztosítja a dolgozó parasztság számára, hogy minél könnyebben lépjen rá arra az útra, amely a gazdaság szocialista formájához vezet. A szövetkezeti út az egyéni parasztgazdaságokat fokozatosan a nagy mezőgazdasági üzemmé való egyesülés útjára vezeti, amelyek föl vannak szerelve a tudomány és technika minden vívmányával, megvan a lehetőségük, hogy tervszerűen és egyenletesen fejlődjenek, minthogy a termelőeszközök szocialista tulajdonán alapuló termelési viszonyok hatalmas mértékben segítik elő a termelőrők fejlődését.

A mezőgazdaság szocialista formájának fölénye országunkban is teljes mértékben beigazolódott: a termelőszövetkezetek és még a kollektív termelés alacsonyabb fokát képviselő termelőcsoportok is, hektáronként sokkal nagyobb termés hozamot adnak, mint a dolgozó parasztok egyéni gazdaságai. A "Február 16" termelőszövetkezet például /Ploesti tartomány, Mizil körzet/ 1952-ben hektáronként 2200 kg. átlagos búzatermést,

1150 kg. átlagos napraforgó termést adott hektáronként, addig, míg a szomszédos egyéni gazdaságok ugyanezekből a termékekből hektáronként 850, illetve 300 kg-ot takarítottak be. Uiheiu /Arad tartomány/ faluban a szövetkezeti tagok 1953-ban szemes kukoricából 6000 kg-ot termeltek hektáronként, szemben a község által elért 2500 kg-os átlaggal. A Domnești /București tartomány/ községben lakó termelőcsoport tagja, Tudor Alecu dolgozó paraszt, a múlt évben 2390 kg. búzát takarított be hektáronként, szemben az 1952-es évi 1240 kg-nyi terméssel, amikor még egyedül művelte meg a földet. Az Ineu körzeti /Arad tartomány/ 11 termelőcsoport 1953-ban hektáronként 300-500 kg. gabonát termelt, többet, mint az egyénileg dolgozó parasztok. Cluj tartományban kukoricából például a mezőgazdasági termelő szövetkezetek és csoportok hektáronként átlag 2020, illetve 1850 kg-ot takarítottak be, addig a kis- és középparaszt gazdaságok hektáronként 1350 kg-ot értek el.

A mezőgazdaság szocialista átalakítása a dolgozó parasztság legfőbb érdeke, mert csak ezáltal tud véglegesen és teljes mértékben megszabadulni a kizsákmányolástól és a nyomortól. A kollektív gazdálkodás a bőséges életet jelenti, amint ezt sok ezer és tízezer dolgozó parasztsalád példája mutatja, akik már ráléptek hazánkban erre az útra. Míg a Santaul Mare /Oradea tartomány/ községben lakó termelőszövetkezeti tagoknak az átlagjövedelme 1950-ben 6500 kg gabonára, 900 kg takarmányra és 400 lei készpénzre emelkedett, addig az ugyanebben a községben lakó és 6 hektár földdel rendelkező Zahuli Carol középparaszt 1952-ben csak 3850 kg. búzát, 800 kg. takarmányt takarított be, amiből még le kell számítanunk az államnak járó kötelező beadvást. A Palazu Mare /Constanța tartomány/ községben levő termelőszövetkezet tagjai egy bölcsődét létesítettek 27 férőhellyel és egy időszaki óvodát állítottak fel, amelyet 64 gyermek látogatott; a szövetkezet alapításától számított 3 év alatt 12 tag vásárolt rádiókészüléket, 38-an vezették be a villanyt a lakásukba és hárman építettek új házat. Ennek a szövetkezetnek az eredményei a legmeggyőzőbb példák a parasztok számára, hogy milyen nagy hasznot jelent a szocialista fejlődés útja: míg 1950-ben ez a termelőszövetkezet 34 családot számlált, addig 1953 májusában a családok száma elérte a 206-ot, a falu lakosságának 90 %-át. Általában az élenjáró termelőszövetkezetek magas terményhozamának eredményeként a szövetkezeti utat választók száma állandóan növekszik. Így a termelőszövetkezetbe belépett családok száma 2-4 év leforgása alatt Golasei községben /Galați tartomány/ 60-ról 383-ra, Slobozia-Mindra községben /București tartomány/ 65-ről 802-re, Racoșu de Sus /Magyar Autonóm Tartomány/ 40-ről 316-ra stb. emelkedett. Ezzel egyidőben 1953-ban több mint 300 termelőszövetkezet és 1500 termelőszövetkezeti csoport létesítésére nyújtott be kérvényt.

A mezőgazdaság szocialista átalakítása az egyetlen elfogadható és előnyös út nemcsak a dolgozó parasztság, hanem a munkásosztály számára is, mert gazdasági szempontból csak

igy lehet megvalósítani a kulákságnak mint osztálynak a felszámolását, megszüntetni az embernek ember által való mindenfajta kizsákmányolását és lerakni a szocializmus alapjait. A mezőgazdaság kollektivizálása létrehozza ezeket a feltételeket, elrekeszti és megszünteti azokat a osztorákat, amelyek segítségével létrejön a kapitalizmus. A mezőgazdaság szocialista átalakulásával, mikor az iparban már a szocialista termelési viszonyok uralkodnak, a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang az egész nemzetgazdaság vonalán teljessé válik és a szocializmus gazdasági törvényeinek működése szabad teret kap. Pártunk a marxizmus-leninizmus elméletére és a Szovjetunió Kommunista Pártjának tapasztalataira támaszkodva még az 1949 március 3-4-én megtartott központi bizottsági ülésen megjelölte a mezőgazdaság szocialista átalakításának feladatait. Ennek a cikknek a keretében nincs lehetőségünk elemezni a pártnak a kollektivizálásra elengedhetetlenül szükséges feltételek létrehozásáért vívott harcat, sem az ezen a vonalon elért eredményeket, mégis megemlítjük, hogy még 1950-ben a mezőgazdaságban a szocialista szektor /az állami gazdaságok, termelő szövetkezetek és csoportok/ az ország egész szántóterületének csak 9.21 %-át tette ki, addig ma ez a szám már 25 %-ra emelkedett. A szocialista szektor gabonabeadása pedig a központosított alap összforrásaiból 1953-ban körülbelül háromszor akkora volt, mint 1950-ben.

A Román Munkáspárt Központi Bizottságának 1953 augusztus 19-20-án tartott kibővített ülése a párt és az állam elé azt a feladatot tűzte, hogy napról-napra különleges figyelmet szenteljen az új termelőszövetkezetek és termelőcsoportok megszervezésének, meggyőzze az egyénileg dolgozó parasztokat arról, hogy milyen előnyöket jelent nekik ez az út, továbbá szorgalmazza a szükséges technikai körülmények kialakítását. Különleges feladatul tűzte ki a termelőszövetkezetek és termelőcsoportok gazdasági-szervezeti megerősítését, hogy ezek olyan igazi központok legyenek, amelyek a dolgozó parasztságot a szocialista gazdaság útjára vezetik. A párt nagy figyelmet szentel az egyénileg gazdálkodó dolgozó parasztok támogatásának, ösztönzésének és a termelésben való érdekelttségének, a mezőgazdaság fejlesztéséért vívott harcban pedig állandó és különlegesen fontos feladatának tekinti a szocialista szektor kiszélesítését a mezőgazdaságban.

Pártunk a mezőgazdaság kollektivizálásának vonalán sikerrel folytatja lenini politikáját a munkás-paraszt szövetség megerősítése szempontjából alapjukban hibás és káros különböző antimarxista felfogások és manőverek elleni harcban.

Ebben a vonatkozásban különösen fontos volt a jobboldali elhajlók ellenforradalmi akciójának leleplezése és szétzúzása, amely a városi és falusi kapitalista elemek ösztönzésével és előnyben részesítésével, az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek pénzügyi aláaknázásával, a TOZ típusú termelőcsoportok létesítésének és fejlődésének

megakadályozásával és a dolgozó parasztsággal szemben adminisztratív és gazdasági korlátozó eszközök alkalmazásával meg akarta gátolni a mezőgazdaság szocialista átalakításának munkáját.

A pártnak azonban politikájával homlokegyenest ellenkező manőverek ellen is kellett küzdenie.

Ezek egyrészt "az erőszakos ut" kalandor elméletét hirdették, a legdurvább módon sárba tiporták a termelőszoövetkezetbe való belépés önkéntességének elvét. Ezen felfogások szóvivői, egyes aktívák, párt- és állami szervek, amelyek a mennyiségi "eredmények" utáni hajszában "munkaversenyt" is szerveztek a kollektivizálással kapcsolatban, elfeledtek arról, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakulása robbanás nélküli ugrás, amelyet meg lehet valósítani a proletárhatalom kezdeményezésére, de csak a parasztság dolgozó tömegeinek alulról jövő támogatásával. A párt rámutatott és ismételt rámutat arra, hogy a kényszereszközök alkalmazása a helyett, hogy közlebb hozná, eltávolítja a parasztságot a kollektív gazdálkodástól, a kuláknak és a szocializmus ellonségcincik malmára hajtja a vizet és aláaknázza magát a népi demokratikus rendszer alapját, a munkás-paraszt szövetséget is.

Másrészt az antimarxista manőverek "a minden magától megy" tudományellenes elméletét hirdették. A kapitalizmusban a falu önként követi a várost, u.i. a városi kapitalista gazdaság és a kisárutermelő egyéni parasztgazdaság lényegében a termelőeszközök magántulajdonán alapuló egyazon fajta gazdaság a szocializmus építésénél, viszont a falu nem követi önként a várost, mert a szocialista ipar és az egyéni parasztgazdaságok két különböző gazdasági formát képviselnek. Ahhoz, hogy a falu ilyen körülmények között kövesse a várost, nagy szocialista gazdaságok létesítésére van szükség, amelyek magukkal tudják ragadni a parasztság fő tömegeit és átmenetet alkotnak a dolgozó paraszti gazdaságok és a gazdaság szocialista formái között, és megkönynyítik az egyéni paraszt számára, hogy megtogye a szocializmus felé az elhatározó lépést. Ebben a megvilágításban tisztán látszanak annak a fatalista passzivitásnak káros következményei, amely egyes helyeken a föld közös megmunkálására alakult termelőcsoportok alakításával kapcsolatban megnyilvánultak. Pedig a termelőcsoport olyan termelési forma, amely lehetővé teszi a mezőgazdasági termelés növelését és emellett lehetőséget ad a dolgozó parasztnak, hogy saját tapasztalataik alapján győződjön meg a nagy területen és gépi eszközökkel végzett közös munka fölényéről. Ami a mezőgazdaság kollektivizálásával kapcsolatos politikai munka elhanyagolásának következményeit illeti, elég, ha csak néhány számot hasonlítunk össze: míg 1954 áprilisában a kollektív gazdaságok és termelőcsoportok Constanta, Arad és Galați tartományokban a mezőgazdasági összterület 29,6 %, 18,1 %, illetve 14,5 %-át tették ki, hasonló munkafeltételek mellett ugyanezen szocialista gazdasági formák Oradea Mare, Iași és Craiova tartományokban az összterületnek csupán 4,9 %, 4,1 %, illetve 3 %-át képviselték.

Mindkét felfogás és manőver "objektív módon közös platformon" találkozik, amennyiben a mezőgazdaság kollektivizálásának megakadályozását és a munkás-paraszt szövetség gyengítését célozza. Az ellenük való harc elsőrendű feladat ma is, úgy, amint azt a pártvezetőség 1953 augusztusi ülésének határozatai hangsúlyozták.

Különlegesen káros jelenleg az a nézet, hogy a mezőgazdaság gyarapítása érdekében az egyéni parasztgazdaságokat támogató intézkedések megnehezítik a mezőgazdaság szocialista átalakulását. Ellenkezőleg - úgy, amint azt nekünk a marxizmus-leninizmus és a Szovjetunió Kommunista Pártjának tapasztalatai tanítják - a munkás-paraszt szövetség megszilárdítása, a parasztságnak a nyomorból és elmaradottságból való kiemelése, a mezőgazdaság elmaradottságának felszámolása, a gabonaprobléma végleges megoldása érdekében szükség van az egyéni parasztgazdaságok fejlesztésére és ennek a folyamatnak kiegészítéseként a mezőgazdaságban a szocialista termelési formák minden vonalon való kifejlesztésére. A Rómán Munkáspárt Központi Bizottságának már 1949 március 3-5-i ülése hangsúlyozta, hogy a kollektív gazdálkodás nem lép fel ellenségesen a dolgozó parasztsággal egyéni gazdaságaival szemben, hanem az ő oldalukon halad, segítségükre van, rámutatott arra, hogy a kollektív gazdálkodást nem a kis- és középgazdaságok tönkretételével és szétzuzásával, ellenük folytatott harccal fogják megszervezni, hanem úgy, hogy ezeket gazdaságilag a technika, a kultúra és a szervezés magasabb fokára emelik, ami a munkásság és dolgozó parasztság érdekszövetségének egyetlen útja.

Ezeknek az irányelveknek a helyessége a következő fő megfontolásokon alapul: a/ az egyéni parasztgazdaságok termelésének növelése és a mezőgazdaság kollektivizálása között - a szocializmus építésének perspektívájában - elszakíthatatlan kapcsolat áll fenn, mert csak a mezőgazdasági termelés fellendítésével lehet biztosítani a városi dolgozók élelemmel és az ipar nyersanyaggal való ellátásának megjavítását s így a mezőgazdasági gépipar fejlesztését; a mezőgazdaság gépesítése pedig a mezőgazdaság szocialista átalakításának alapvető feltétele; b/ az egyéni parasztgazdaságok fellendítése fejlettebb technikai-gazdasági alapot fog biztosítani a termelőszövetkezetek számára, amelyek éppen azon fognak alapulni, hogy mit visznek be a dolgozó parasztok a termelőszövetkezetbe; c/ az életszínvonal emelése anyagi alapot teremt a dolgozó parasztok kulturális színvonalának emelkedéséhez és az élenjáró, fejlett gazdasággal rendelkező dolgozó parasztok könnyebben meg fogják érteni, hogy mennyire szükséges a tudomány és technika vívmányai alkalmazása, ami csak a kollektív gazdaságok keretében lehetséges. Jelentések ebben a vonatkozásban a következő adatok: 1950-ben a középparasztnak soraiból került kollektív gazdaságok tagjainak arányszáma csak 33 %, volt, 1953 májusában ez az arány már 43 %-ra emelkedett, 1952 júliusa és 1953 májusa közötti időszakban például az új kollektív gazdaságokat alakító családok nagyrésze középparasztokból került ki /57,8 %/, a földnélküli parasztok pedig 35,2 %-ot képviseltek; d/ a gazdaságilag jól meg-

szervezett kollektív gazdaságok reálisan be tudják bizonyítani fölényüket a legélenjáróbb egyéni parasztgazdaságokkal szemben, mert nagy gazdaságok, amelyek egyébként a kapitalizmus körülményei között is rentábilisabbak. Meggyőző példát mutat erre az a tény, hogy míg a Gradinari községben lakó /București tartomány/ Toma I. Stefan a mezőgazdasági termelés kitüntetett dolgozója, hektáronként 2340 kg. rekord búzatermést takarított be, a Calarașii Vechi /București tartomány/ községben lévő termelőszövetkezet Baicu Aur által vezetett brigádja 300 hektár területen hektáronként 3500 kg. búzatermést ért el /háromszor nagyobb, mint a község egyéni parasztgazdaságainak hektáronkénti átlagtermése/.

Íme néhány bizonyíték arra, hogy az egyéni parasztgazdaságok támogatása és a mezőgazdaság kollektivizálásának politikája nem egymással ellentétes politika, amely kölcsönösen kizárja egymást, hogy ez az "elmélet", amely szembeállítja a dolgozó parasztság gazdaságainak fejlesztését a mezőgazdaság szocialista átalakításával, téves és mélyen ellenséges. Szüntelen harcot kell vívni ezzel az alapjában kértékony felfogással, mert ez a dolgozó parasztság elszegényedését vonja maga után és gyakorlatban a párt által kijelölt gazdasági intézkedések semmibevevására vezet, amelyek a mezőgazdaság kollektivizálásáért vívott harcot szerelik le, vagy a parasztok ellen olyan orószakos és pártellenes eszközök felhasználását eredményezi, amelyek a munkás-paraszt szövetség gyengítését vonják maguk után.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a két osztály szövetségének megerősítése és a mezőgazdaság kollektivizálása között szoros összefüggés van. A mezőgazdaság szocialista átalakítását csak a szövetség megszilárdítása alapján lehet megvalósítani, következetes módon alkalmazva a lenini hármas és osztatlan jelszót a parasztkérdésben, a kulákság és egyéb kizsákmányoló elemek maradványai ellen vívott egyre élesedő harcban, amelyek mind elkeseredettebb támadást indítanak a szocializmus ellen. A mezőgazdaság kollektivizálása pedig a szövetséget magasabb fokra emeli, ahol a két osztály barátsága biztos alapot nyújt - az az egységes szocialista gazdaság, ahol végül is eltűnnek a két osztály közötti gazdasági ellentétek.

A Román Munkáspártnak a munkás-paraszt
szövetség megerősítéséért vívott harcából leszűrt
következtetések.

1./ Az a hatalmas segítség, amelyet a párt által vezetett munkáosztály parasztságunknak adott, a földbirtokos osztálynak a felszámolásáért, a földbirtokok kisajátításáért és a szegényparasztok között való felosztásáért, a kulákság harácsoló törekvései ellen vívott harcban a munkás-paraszt szövetség megteremtését és megszilárdítását vonta maga után. Az egyre erősödő kapcsolat az árucserre vonalán és az a támogatás, amelyet népi demokratikus államunk nyújt

tott és nyujt állandóan a kis- és középparaszt gazdaságok termelésének emelésére, az a harc, amely a mezőgazdaság szocialista átalakításához szükséges feltételek kialakításáért folyik, mindezek a város és falu közötti évszázados érdeellentétek fokozatos felszámolására vezetnek és vezetnek, eltérően a kapitalizmustól, ahol ezek kibékíthetetlen ellentétekké válnak. Ennek az érdeellentétnek a gazdasági alapja a falunak a kapitalista város általi kizsákmányolása, a parasztság kisajátítása és a falusi lakosság nagy részének tönkretétele az ipar, a kereskedelem és a hitelrendszer fejlődésének egész vonalán. A népi demokratikus rendszerben azonban a munkásosztály vette kezébe a hatalmat, és államosította a legfontosabb termelőeszközöket, úgyhogy a város /ahol a szocialista szektor uralkodó/ és a falu /ahol a kisárutermelés uralkodik/ gazdaságai között nem létezik és nem is létezhetik érdeellentét, minthogy ez nem antagonisztikus ellentétté vált. A város és falu között a munkásosztálynak és a dolgozó parasztságnak a munkásosztály vezette ősi szövetségén alapuló új kapcsolatok keletkeztek és ezek napról-napra egyre jobban megszilárdulnak a kizsákmányoló osztályok teljes felszámolásáért vívott harcban.

2./ A népi demokratikus rendszer szüntelen fejlődése során országunkban egyre jobban megerősödik a társadalomtulnyomó többségét képező ama társadalmi erő, amely szétzuzza az objektív gazdasági törvények működését akadályozó eltűnőben levő - és a Román Népköztársaságban a szocializmus építése idején fejét még felütő - társadalmi erők ellenállását. A kizsákmányolás megszüntetése és az új társadalmi rendszer megteremtése idején a munkás-paraszt szövetség hatalmas hajtóerő az ország gazdasági fejlődésében, amely megvalósítja az új alap és felépítmény megszilárdulását és fokozatos kiszélesítését a régi alappal és régi felépítménnyel, valamint a régi osztályokkal való harcban, állandóan erősítve így a proletariátus diktatúráját és a Román Munkáspárt által vezetett munkásosztály helyzetét és hatalmát.

3./ A szocializmus építésének útján való előrehaladásunk és a szocializmus építésének az üteme a párt és a történelmet formáló népi tömegek kapcsolatának szorosabbá tételétől és különösen a munkás-paraszt szövetség megszilárdításától függ. A párt által vezetett munkásosztály csak a dolgozó parasztság széles tömegeivel együtt építheti fel a szocializmust, csak akkor, ha a falusi dolgozó tömegek támogatják és követik őt. E szövetség bármiféle osztorbitása népi demokratikus rendszerünk erejét és életképességét veszélyezteteti. Ezért hazánkban a mezőgazdaság fellendítéséért, jelenleg különösen az egyéni parasztgazdaságok fellendítéséért, valamint ezeknek a szocializmus útjára való vezetéséért vívott harc közepette antimarxista és mélyen káros az az irányzat, amely nem ismeri el a marxizmus-leninizmusnak azt a tételét, hogy semmiféle gazdasági átalakulás - a mi esetünkben a mezőgazdaság kollektivizálása - sem jöhet létre addig, amíg erre a szükséges feltételek

meg nem értek. A siker záloga az osztályharc frontján az elfoglalt pozíciók megerősítése, tehát a meglévő szocialista gazdasági formák gazdasági-szervezeti megerősítése és a front hátában szoros kapcsolat fenntartása a dolgozó parasztság milliós gazdaságaival.

Pártunk politikája legyőzhetetlen, mert az objektív törvények és a társadalom anyagi életfeltételei fejlődésének reális szükségletei ismeretén alapul, egyrészt szigorúan tudományos alapon támad minden kalandorságot, másrészt pedig helyes módon egyezteteti össze az egyéni és társadalmi érdekeket. Ezáltal sikerült a pártnak a maga számára biztosítania a népi tömegek támogatását, megkönnyítve számukra, hogy megértsék politikájának helyességét. Pártunk fáradhatatlanul harcol a munkás-paraszt szövetség megszilárdításáért a munkásosztály vezctése alatt, ebben V.I.Lenin általánosan érvényes irányelvét követi: "Össze kell fogni a parasztság tömegével az egyszerű dolgozó parasztsággal, és meg kell kezdeni az előrehaladást összehasonlíthatatlanul, mérhetetlenül lassabban, mint ahogy ábrándoztunk róla, de viszont úgy, hogy valóban az egész tömeg velünk együtt haladjon. Akkor azután, a maga idejében olyan gyorsulás fog bekövetkezni ebben a haladásban, amilyenről ma még álmodni sem merünk." /9/

- . -

Bozsinov V.

A népi demokratikus Bulgária részvétele a hitleri
Németország elleni háboruban.

Isztoricseszki Pregled, 1955.3.sz.

Божинов В. - Участието на народнодемократическа България
в войната против хитлеристка Германия.

Május 8-án volt tíz éve annak, hogy a második világháború véget ért. Ez a háború, melyet a német imperialisták robbantottak ki, a népek számára mindjárt a kezdetétől fogva antifasiszta és felszabadító-jelleget öltött.

A hitleri Németország elleni harc élére a hatalmas Szovjetunió állott. A szovjet hadsereg hősi győzelmei révén a fasiszta Németország vereséget szenvedett, térdre kényszerült és 1945. május 8-án Berlinben aláírta a teljes és feltétlen megadásról szóló okmányt. Ez a német imperializmus számára szégyenteljes összeomlást, a népek számára viszont a hitlerista rabság alól való felszabadulást jelentette.

A szovjet népnek a második világháború alatt teljesített felszabadító küldetését az összes békeszerető népek, az egész haladó emberiség méltóképpen és a mélységes hála érzésével értékelte. "Ma már mindenki elismeri - hangsúlyozta I.V.Sztálin - hogy a szovjet nép önfeláldozó harcával megmentette az európai civilizációt a fasiszta pogromlovagoktól. Ez a szovjet nép nagy világtörténelmi érdeme."/1/

Bulgária tevékenyen vette ki részét a hitlerista Németország elleni háború utolsó szakaszából. Addig vezetőink büne folytán három és fél esztendőn keresztül kényszerszövetségben állott a hitleristákkal, akik az ország területét tulajdonképpen megszállva tartották. A bolgár nép azonban egyetlen pillanatra sem nyugodott bele a fasiszta diktatúrába, a bolgár burzsoázia áruló politikájába és a rákényszerített hitlerista megszállásba. A Kommunista Párt vezetésével hősi harcot folytatott a gyűlöletes fasizmus ellen, s ez a harc arany betűkkel került történelmébe. 1944. szeptember 9-én a szovjet hadsereg döntő segítségével ez a harc győzelemmel végződött. A monarcho-fasiszta diktatúra megdőlt, Népi hatalom létesült, amelyben a vezető helyet a munkásosztály foglalta el dicső kommunista élcsapatával. Új korszak, a mélyreható demokratikus és szocialista átalakulások korszaka kezdődött az ország történetében.

Az 1944. szeptember 9-i népi győzelem után a bolgár nép számára az első és legfontosabb feladat az lett, hogy részt vegyen a hitlerizmus teljes szétzuzásában. Ezt követelték

1/1/ I.V.Sztálin, A Szovjetunió Nagy Honvédó Háborujáról, 1949., 156.lap.

a népi demokratikus Bulgária érdekei, amelynek meg kellett védelmeznie a szeptember 9-i vívmányokat és meg kellett javítania nemzetközi helyzetét. A bolgár nép becsülettel oldotta meg ezt a nehéz feladatot, melyet legújabbkori történelmének egész menete reá rótt. A hitleristák teljes szétzuzásában való részvétele folytatása és betetőzése volt annak a hősi harcnak, amelyet még 1923-ban elsőnek kezdett meg Európában a barbár fasizmus ellen.

A jelen cikk alapvonásaiban nyomon követi, vajon milyen viszonyok között kellett a bolgár népnek a hitlerista Németország ellen harcolnia. Feltárjuk a háború szakaszait és azt, hogy milyen szerepet játszott népi hadseregünk ebben a harcban.

- . -

1944. szeptember 9-én a Hazafias Arcvonal kormánya súlyos örökséget vett át. Az országot a hitlerista megszállók kirabolták. A népgazdaság a tönk szélén állt. Az ipari termelés nyersanyag és segédanyagok hiányában a háború előtti színvonalhoz viszonyítva 64 %-ra esett vissza. A gyárak évente alig néhány hónapot voltak üzemben és még hozzá termelő képességüket sem használták ki teljesen. A gyárak raktárai üresek voltak, nem volt bennük sem nyersanyag, sem készáru. Különösen súlyos állapotban volt a fémfeldolgozó-, a bőr-, textil- és papíripar, amelyek első sorban szorultak behozott nyersanyagokra. /2/ Az angol-amerikai bombázások miatt különösen zilált volt a termelés a szófiai ipari körzetben, amely a háborúig az ország egész ipari termelésének 2/5 részét adta. A munkások nagyrésze elhagyta Szófiát és a többi ipari központokat és a falvakban tulajdonképpen munka nélkül tengődött. Ezzel még inkább szaporodott az országban a munkanélküliek száma.

Súlyos helyzetbe került a mezőgazdaság is, melyet a leggarázdább módon fosztottak ki a német imperialisták és a velük kapcsolatban álló bolgár burzsoázia. 1944 vége felé a mezőgazdaság teljes volumene az akkoriban uralkodó kedvező éghajlati viszonyok ellenére alig érte el a háború előtti színvonal 70 %-át. /3/ A hitlerista megszállók harcra szólása miatt az ország súlyos szükséglet szenvedett kenyérben, zsiradékban és ruházati cikkekben. A falvakban hiányoztak a legszükségesebb áruk, mint a petróleum, patkó, szeg, mezőgazdasági szerszámok stb. A fasiszta rendszer örökségeként megmaradt a jegyrendszer és a tömeges üzérkedés a közszükségleti cikkek, élelmiszerek és ipari termékek terén. Hazánkban uralkodó helyzetet foglalt el a fekete piac, amelyet a fasiszta vezetők fenntartottak, mert így

/2/ Lásd: Ikonomiczeszki Problemi /Közgazdasági kérdések/ folyóirat, 1945, 8. és 9. füzet, 571-572.1.

/3/ Lásd: Szpiszanie na Glavnata Direkcija na Sztatisztikata, /A Statisztikai Hivatal Folyóirata/ 1946, 1. füzet.

követelték meg osztályérdekeik. A feketepiacból a gyáriparosok, a kereskedők, a fasiszta közigazgatás és a falu kulák rétege gazdagodott, viszont a munkások és a dolgozó parasztok tömegesen jutottak a tönk szélére.

A Hazafias Arcvonal az országot infláció és pénzügyi csőd küszöbén találta. Az állami költségvetésben óriási volt a deficit. A bankjegyek hatalmas mennyisége nem felelt meg az ország szegényes árukészletének és a Bolgár Nemzeti Bank aranyfedezetének. Emiatt a bolgár leva elértéktelenedett. Másrészt a fasiszta kormányok rendszeresen "pénzelték" a hitleristákat a háború viselésében, ami arra vezetett, hogy Németország a "kompenzációs kereskedelem révén a Bolgár Nemzeti Banknak három milliárd levára rugó /4/ óriási összeggel lett adósa, amelyet aztán sohasem fizetett ki /5/.

A népgazdaság pusztulását a közlekedés összeomlása is elmélyítette. A gépi szállítóeszközök a hitleri hadsereg részére végzett erőltetett szállítások következtében tönkrementek. Nem volt tartalékalkatrész, gépolaj és üzemanyag. A gépkocsifuvarozás részére az Elosztási Igazgatóság 1944. október 6. táján csupán 19 autógúnival rendelkezett /6/. Bulgária tengeri kereskedelmi flottáját is elveszítette, melyet a háborúban a hitleristák a Szovjetunió ellen használtak fel.

Az 1944. szeptember 9-én megdöntött fasiszta német ügynökök és a tőkés burzsoázia a felszabadító szovjet hadsereg hazánkba való győzelmes bevonulása idején nem mertek fegyveres ellenállást szervezni a népi demokratikus hatalommal szemben. Megbújt és kedvezőbb pillanatot várva a csöklökvésre, azt a látszatot keltette, hogy politikailag és katonailag fegyvertelenné vált. Egyes fasiszta parancsnokok Gorna Banjaban, Dolni Lozenben, a haszkovói helyőrségben, Sumonben /ma: Kolarovgrad/ és másutt katonasággal próbáltak harcba szállni a népi hatalom ellen, de szöktek a kíséreltetek a népi felkelők és a Hazafias Arcvonal oldalára állott közketonák kiméltetlenül letörték.

A bolgár tőkés burzsoázia azonban az osztályharc másik formájáról, a gazdasági szabotázsról sem mondott le. Így például még az 1944. szeptember 9-e utáni első napokban a nagykereskedők szállítóeszköz-hiányra hivatkozva csökkentett mértékben vagy egyáltalán nem szállítottak Szófiába és az ország nagyobb városaiba egyes elsőrendű fontosságú élelmiszereket, hogy ezzel ellenséges hangulatot szítsanak a népi hatalommal szemben. Szófiában a pékek tüzelőanyaghiányra hivatkozva nem állították elő az általuk felvett lisztnek megfelelő mennyiségű kenyeret. Más kereskedők jegyre kapható árucikkeiket vidékre szállították /7/.

/4/ Az összegeket mindenütt a levának az új, 1952. évi árfolyama szerint adjuk.

/5/ Rabotniceszko Delo /Munkásügy/ napilap, 1944. december 11.sz.

/6/ V.ö. Ilonomszeszki Problemi, 1945, 2.sz. 110.1.

/7/ A honvédelmi minisztérium hadtörténeti levéltára, d.7/i, 1. 382.

Sok gyáros kelletlenül indította el a termelő munkát üzemében, mások viszont zárva tartották gyárukat, hangsúlyozva a pillanatnyi objektív nehézségeket - a nyersanyaghiányt, a tartalékkalkatrészek, illetőleg az energia hiányát. Egyes vállalatokban és hivatalokban szabotáltak, szándékosan kárt okoztak, megkísérelték a termelés szétzilálását és a munka megállítást. /8/ A falvakban a kulákok eldugták nem csekély élelmiszerfeleslegeiket, melyek annyira szükségesek voltak a városi lakosság és a hadsereg számára. A hatalomról letaszított tőkés burzsoázia szabotálta a népi hatalom intézkedéseit az állami apparátus vonalán is, ahol nagyszámu még ki nem seprűzött fasiszta hivatalnok volt.

A népi demokratikus uralom a gazdasági és belső fronton már a győzelem másnapján ilyen nehézségekkel küzdött. Még nagyobbak voltak azonban az ország külpolitikai jellemző nehézségei.

1944. szeptember 9-én a Hazafias Arovonal kormánya rendetlen nemzetközi viszonyokot örökölt: Bulgária fasiszta vezetőinek büne folytán még mindig fennállt a hadiállapot Angliával és az Egyesült Államokkal. A fasiszta kamarilla a hitleri Németországgal való bűnös szövetsége révén Bulgáriát ellenségekkel vette körül, akik bizalmatlansággal és gyanakvéssal néztek rá. Hazánkat "befeketítették a szabadságszerető népek előtt és elszigetelték tőlük..." /9/ Ehhez nagymértékben hozzájárultak a megszállott területeken működő bolgár fasiszta hatóságok is, melyek aljas gáztetteket és népellenes tulkapásokat követtek el /10/.

Az a politikai elszigeteltség, amelybe Bulgária 1944. szeptember 9-e előestéjén került, növelte az amerikai és angol imperialisták és balkáni bérenceik agresszív szándékait. Ezek hosszabb ideig tartó megszállást akartak az országra kényszeríteni és országrészeket akartak leszakítani Bulgária területéből Görögország javára. A király "küldöttje" az utolsó monarcho-fasiszta kormányhoz intézett táviratában 1944. szeptember elején a kairói fegyverszüneti tárgyalásokról azt közölte, hogy Anglia rokonszenvezik Görögországgal és főleg Görögországot akarja kielégíteni, amelynek támogatást nyújt majd a bolgár-görög határ kiigazításában, egyes határmenti bolgár földek megszerzésében. /11/ "Ne várjanak semmi jót Bulgária számára!" - közölte egy másik táviratban a királyi diplomata Kairóból.

/8/ Rabotniceszko Delo 1944, szeptember 20.sz.

/9/ Vlko Cservenkov, Georgi Dimitrov utján, Szófia, 1950. 24.1.

/10/ Vaszil Kolarov, Az Októberi Forradalomról. A Szovjetunió és a bolgár-szovjet barátság. Szófia, 1949, 294.1.

/11/ A bolgár-orosz fegyverbarátság muzsoma, Fényképmásolat Sztojeszp Mosanov táviratáról.

Ezalatt a görög monarchofasiszta körök kairói képviselője, Dragumisz sajtónyilatkozataiban fenyegette a bolgár népet, azzal védolva meg, hogy harminc év leforgása alatt háromszor támadta meg Görögországot és azt kérte "Görögország nagy szövetségeseitől", hogy biztosítsanak neki "erős és védhető" északi határokat, azaz újabb bolgár területeket raboljanak el /12/. Még határozottabban nyilatkozott 1944. szeptember 9-e után Bulgáriát rágalmazó beszédében Papandreu görög miniszter, aki felvetette az északi görög határok "biztonságának" a kérdését Bulgária rovására /13/.

A monarchofasiszta Görögországnak ezek a szeptember 9-e előestéjén és utána kinyilvánított bolgárellenes agresszív céljai a nyugati imperialista körök részéről támogatásra és buzdításra találtak. Így például Churchill 1944. augusztus 2-i parlamenti beszédében alaptalanul megvádolta a bolgár népet a jugoszláviai és görögországi fasiszta megszállók gonosztettei és gazságai miatt. Az említett országok reakciós köreinek védelmében komor képet rajzolt arról, ami Bulgáriára várna a szövetségesekkel való fegyverszüneti tárgyalásokon /14/. Churchill terve az volt, hogy a törökök segítségével meg kell előzni a szovjet hadsereget, hogy az egész Balkán-félsziget számára elfogadható, azaz reakciós "rend" jöjjön létre /15/. Ez a terv megfelelt Anglia és az Egyesült Államok imperialista érdekeinek, céljuk az volt, hogy megölözzék az oroszokat a Balkánon /16/. Az amerikai és az angol imperialisták ezért a kairói fegyverszüneti tárgyalásokon a bolgár monarchofasiszta kormány küldöttétől azt követelték, hogy minél előbb írja alá a fegyverszünetet, mert az angol delegáció titkára, Steal szavai szerint a szövetséges vezérkarok már készen állanak és nem várhatnak tovább /17/.

Az amerikai és az angol imperialisták a tervei egybeestek a bulgáriai monarchofasiszta klikk érdekeivel, hogy ne engedjék be az országba a szovjet hadsereget és tartsák fenn a monarchiát és a kapitalista rendszert. Ezért a fegyverszüneti tárgyalásokon résztvevő bolgár "küldött" is követelte, hogy Szófiából azonnal küldjenek számára meghatalmazást a fegyverszünet megvitatására és aláírására /18/.

/12/ War and peace aims of the United Nations, II.köt.Boston, 1948. 1092.1.

/13/ U.o. 1094.1.

/14/ U.o. 509 1.

/15/ A.F.Miller, Törökország legújabbkori történetének vázlat. Moszkva, 1948. 207.1. /oroszul./

/16/ Ralph Ingersoll, Teljesen titokban. Moszkva 1947, 454.1. /oroszul./

/17/ A külügyminisztérium levéltára, Sztojcso Mosanov beszámoló naplója 1944. szeptember 1-ről.

/18/ U.o. 1944. szeptember 1-i távirat.

A Kairóban tervezett fegyverszünetnek, amely a Szovjetunió nélkül és a bolgár nép háta mögött készült, legsúlyosabb feltételei Bulgária megszállása és a bolgár hadsereg leszerelése voltak. Ez a bolgár nép számára új imperialista rab-ságot jelentett volna.

A nyugati imperialisták Bulgária megszállására vonatkozó terveiben néhány török hadosztálynak a részvételével is számoltak /19/. Ebben az időben a törökországi reakciós körök arra számítottak, hogy rájuk bizzák majd a balkáni esendőr szerepét. Nem hiába igyekeztek a török újságok meggyőzni a "nyugati szövetségeseket" afelől, milyen hasznuk lesz abból, ha Törökországra bizzák, hogy "rendet teremtsen" a Balkán félszigeten s "megakadályozza a zürzavárt és a polgárháborút" /20/. Különösen ellenséges volt a török reakciós sajtó állásfoglalása a népi demokratikus Bulgáriával szemben 1944. szeptember 9-e után. Így a Taszviri Efkiar című napilap rágalmazó módon azt írta, hogy Bulgária nem "független" ország és amíg nem lesz független, a béke és barátság óhajai részéről "plátóiak" fognak maradni /21/.

A Hazafias Arcvonal kormányának, különösen a hitleri Németország elleni Honvédő Háború szervezésében és vezetésében kellett számításba vennie Törökországnak ezt a külpolitikai hangulatát. Ugyancsak előtte állott még a Szovjetunió testvéri támogatása mellett a Jugoszláviával való politikai kapcsolatok rendezése is.

Ezenfelül a szeptember 9-i győzelem után Bulgáriát a hitlerista támadás veszélye is fenyegette. A hitlerista hor-dákat szétverték, de még nem semmisítették meg. A hitleri fenevad súlyosan megsebesült, de még nem pusztult el. A győzelmes szeptember 9-i felkelés után megkezdték a balkáni német seregek átcsoportosítását és ezek komolyan fenyegették nyugat felől a bolgár határt. Ebben az időben a bolgár nép hirhedt hóhéra, Cankov, aki a hitleristák és a német befolyás alá került bolgár tábornokok segítségével államcsínyt kísérelt meg és megpróbálta háboruba vinni Bulgáriát a Szovjetunió ellen, már elmenekült a németekhez és ott megrögzött fasisztákból bábkormányt alakított. Cankov 1944. szeptember 18-án külön felhívással fordult a bulgáriai reakciós erőkhöz, s a Hazafias Arcvonal elleni harcra és a Szovjetunió ellen "végsőkig" kitartó háborúra hiv-

/19/ Koztva, Lambrev, Szredna Gora-i partizánok. Szófia, 1948, 347.1. "Ma teljesen megállapított tény - mondja a Hazafias Arcvonal Nemzeti Bizottsága 1947. október 24-i nyilatkozata -, hogy 1944-ben, szeptember 9-e előestéjén, az angol-amerikai imperialisták Bulgária ellen török megszálló-hadsereget akartak bevetni. /Rabotniceszko Delo, 1947, október 26.sz.

/20/ A.F. Miller, id.m. 208.1.

/21/ Rabotniceszko Delo, 1944. szeptember 28.sz.

ta fel őket /22/. A határontuli "kormány" fűhrerje a Donau-Senderen keresztül dühödten fenyegette a bolgár népet.

Az ország helyzete azonban gyökeresen különbözött attól az időtől, amikor Cankov büntetlenül gyilkolhatta a nép fiait és leányait. A Hazafias Arcvonal Bulgáriájának minden szükséges ereje megvolt ahhoz, hogy kiméletlenül el tudjon bántani a reakciós és fasiszta elemek minden ellenállási kísérletével, meg tudja szilárdítani uralmát és meg tudja védelmezni igaz ügyét. Az országban voltak a legyőzhetetlen szovjet hadsereg egységei. A szovjet hadsereg bejövetele nemcsak biztosította a szeptember 9-i népi fegyveres felkelés sikerét, hanem megmentette az országot az intervenciótól és a polgárháborútól, szavatolta függetlenségét és külső biztonságát is. "A fasiszta német rabiga fokozta éjszakái után - írta a bolgár néphoz intézett felhívásában a Vörös Hadsereg parancsnoksága, - a bolgár népre fényes és örömteli napok köszöntöttek. Bulgáriába lépett a Vörös Hadsereg, - a felszabadulás hadserege, a nagy Szovjetunió testvéri népeinek hatalmas szervezett hadserege" /23/.

Mindez megkövetelte a népi demokratikus Bulgáriától, hogy felszabadítójával, a Szovjetunióval együtt vállvetve vegye ki a részét a hitleri Németország elleni háborúból. Ilyen módon a bolgár nép mindenekelőtt megvédelmezhetette országának határait a fenyegető német veszélytől. Bulgária, mint állam, fasiszta vezetőinek bűne folytán sok kárt okozott a szomszédos balkáni népeknek és a Szovjetuniónak és így jövője - amint arra Georgi Dimitrov rámutatott - attól függött, mivel járul hozzá tettelesen a háboru mielőbbi befejezésére és a tartós, igazságos béke megteremtésére irányuló közös erőfeszítésekhez. Ennek a feladatnak minden egyéb kérdést és másodrangú feladatot alá kellett rendelni. /24/

Éppen ezért a Hazafias Arcvonal kormánya még szeptember 9-én tárgyalásokba bocsátkozott a hazánkban lévő szovjet parancsnokság képviselőivel, hogy fegyverszünetet kössön és megegyezzen a hitlerista seregek elleni közös hadműveletekre vonatkozólag. A szovjet parancsnokság a legnagyobb jóindulattal viseltetett a bolgár kormány kérése iránt, amely már megszakította a kapcsolatokat Németországgal és hadat üzent neki. 1944. szeptember 9-én este a szovjet csapatok beszüntették bulgáriai hadműveléseiket. Ugyanazon év szeptember 17-én a bolgár hadsereg bekapcsolódott a szovjet hadsereg Tolbuhin marsall vezetése alatt álló 3. Ukrán Arcvonalának kötelékébe. /25/ Így lépett a bolgár nép a hitleri Németország elleni igazságos és felszabadító háboru hősi korszakába.

/22/ L.B. Valev, A népi demokratikus Bulgária 1944. szeptember 9-től a második világháború végéig. Ucsonie Zapiszki Inszt. Szlavjanovegy. II. 1951. 86. l.

/23/ Rabotnicseszko Delo, 1944. szeptember 27.

/24/ Georgi Dimitrov, Művei. II. köt. 152. l.

/25/ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában, Moszkva, 1946, 201-202. l. Hadtörténeti levéltár d. 850/c, 20, 23. l.

Az a háború, melyet a népi demokratikus Bulgária a hitleristák ellen kezdett, a testvéri Szovjetunió vezetése alatt folyt és az 1941-44. évi népfelszabadító harc természetes folytatását jelentette. Ez a mélyen demokratikus jellegű háború a bolgár nép számára valóban honvédő háború volt.

A háború a Georgi Dimitrov által megadott alapvető jelszó jegyében folyt: "Mindent a frontért, mindent a fasiszmus, a német gonosztevők és rabszolgatartók feletti végleges győzelem gyors kivívásáért!" /26/ A párt helyesen látta a nemzetközi helyzetet és az ország belső állapotát, határozottan harcolt az ettől a jelszótól való mindennemű elhajlás ellen, egyes párttagok baloldali előreszaladása ellen, akik azon a véleményen voltak, hogy a pártnak azonnal a közvetlen szocialista átalakításokhoz kell hozzáfognia /27/. A párt leleplezte azokat a fasiszta provokátorokat is, akik azért, hogy zavart és bomlást idézzenek elő a Hazafias Arcvonal crói között, befurakodtak a hadseregbe és szélső-baloldali jelszavakkal dobálóztak a tanácsok létrehozásáról és a fegyver elhagyásáról, a vállalatok birtokbavételéről és a kommunista hatalom kikiáltásáról. /28/

Az egyetlen helyes vonal akkor az volt, amint arra Georgi Dimitrov a párt V. kongresszusa előtt tartott beszámolójában rámutatott, a lehető legnagyobb mértékben egyesíteni a nép minden antifasiszta, demokratikus, hazafias erejét, közte a polgárság bizonyos németellenes elemeit is a fasiszta klikk teljes szétverése, a háborúellenes háborúban való győzelmes részvétel érdekében, a haza nemzeti függetlenségének, területi épségének, állami szuverenitásának megvédése és biztosítása érdekében /29/. A Hazafias Arcvonal programja, amelyet a népi kormány 1944. szeptember 17-én hirdetett ki, olyan általános nemzeti és demokratikus feladatokat tartalmazott, amelyek népünk antifasiszta és hazafias cróit a Hazafias Arcvonal zászlaja alatt a háborúban való sikeres részvétel és a háború befejezése érdekében egyesítették /30/. Helyes politikájának eredményeként a pártnak sikerült kapcsolatba kerülnie a legszélesebb néptömegekkel és mindjárt a szeptember 9-10 utáni első napokban sikerült megszilárdítania vezető szerepét a kormányzatban és elszigetelnie a felkelés és a népi hatalom ellenségeit, erős háttérrel biztosítani az országban.

/26/ Georgi Dimitrov, Művei, 11. köt, 152. l.

/27/ Georgi Dimitrov, válogatott cikkek és beszédek, Bpest. 1952. 332. l.

/28/ Rabotniceszko Delo, 1944. szept. 20.

/29/ Georgi Dimitrov, Válogatott cikkek és beszédek, 332. l.

/30/ A Hazafias Arcvonal 1944. szeptember 17-i programjára vonatkozólag lásd: Rabotniceszko Delo, 1944. szeptember 18. sz.

A Kommunista Párt és a Hazafias Arcvonal kormánya a legnagyobb gondot fordította a hadseregnek a háborúra való előkészítésére, szeptember 9-től kezdve végig a háború befejezéséig. Miután 1944. szeptember 9-én a régi királyi hadsereg felbomlott és nem jelentett már ütőképes hadsereget, az alapvető feladat az volt, hogy új típusú népi hadsereget teremtsenek, amely teljesen harcra képesen végigvigye a felszabadító háborút. E cél eléréséhez a hadsereget meg kellett tisztítani a németbarát és fasiszta elemektől és azokat a hazához hű parancsnokokkal kellett helyettesíteni/31/. Így mindjárt szeptember 9-én és a népi győzelem utáni első napokban a leghírhedtebb fasiszta tiszteket, szervezőket és a bolgár nép gyilkosait elmozdították a hadseregből és le tartóztatták. Helyüket a népi hatalomhoz hű parancsnokok foglalták el a partizáncsapatok és a fasiszta rendszer által elbocsátott tisztek köréből. A népi hadsereg megteremtésében fontos szerepet játszottak a gárdacsapatok, melyeket 1944. szeptember 9-e után a volt partizán-alakulatokból és önkéntes antifasisztákból hoztak létre.

A népi demokratikus forradalom első napjaiban, amikor a régi királyi hadsereg összeomlott és az új népi hadsereg kialakulóban volt, a katonai alakulatokon belül a forradalom hatalmi szerveiül katonai bizottságokat alakítottak. Ezek a Kommunista Párt volt illegális katonai csoportjainak a tagjaiból alakultak pártonkívüli antifasiszta katonák közreműködésével. A katonai bizottságok feladatai közé tartoztak a következők: 1./ A hadseregnek a hitlerista és fasiszta vétkes és javíthatatlan ügynököktől való megtisztításának támogatása és biztosítása; 2./ politikai felvilágosító munka a Hazafias Arcvonal programjának szellemében anélkül, hogy betöltenék a katonai parancsnokság szerepét /32/. A katonai bizottságok hasznos munkát végeztek a hadseregben, amikor a hadsereg forradalmi úton átállt a Hazafias Arcvonal oldalára és amikor megszabadult leghírhedtebb fasiszta tisztjeitől. Ezeknek azonban nem volt meg a szükséges előképzettségük és erejük, hogy a fegyelmet a hadsereg kebelében megszilárdítsák. A fegyelmet megromlott, mivel a katonák elégedetlenek és bizalmatlanok voltak a királyi hadseregből alakulataiknál visszamaradt tisztekkel szemben /33/. A hadsereg politikai átnyelésének és a fegyelmet megszilárdításának feladatát ezután a párt kezdeményezésére létesített segédparancsnoki intézményre bízta, melyet a hadügyminisztérium politikai osztálya vezetett. E tekintetben a Bolgár Kommunista Párt jól felhasználta a Szovjetunió Kommunista Pártjának a szovjet hadsereg kiépítésében szerzett tapasztalatát.

Az alakulatokhoz kipróbált párttagokat, főleg partizánokat és politikai foglyokat küldtek segédparancsnokoknak, akiknek fő feladataik a következők voltak: 1./ A katonák bi-

/31/ Rabotniceszko Delo, 1944. szeptember 21.sz.

/32/ Rabotniceszko Delo, 1944. szeptember 20.sz.

/33/ Hadtört. Levéltár, d.7/1, l. 379.

zalmának és tiszteletének helyreállítása azok iránt a tisztek iránt, akik a Hazafias Arcvonal mellé állottak; 2./ az öntudatos vasfegyelem megteremtése; 3./ a hadsereg harci szellemének fokozása; 4./ a hadseregnek a Hazafias Arcvonal szellemében való politikai átnevelése.

A segédparancsnokok munkája felelősségteljes és nehéz munkát jelentett. A háborús körülmények közepette legrövidebb időn belül kellett előkészíteniök a hadsereget és kiirtaniok belőle azt a mérget, melyet a fasizmus éveken keresztül beleoltott. Másrészről gyakran ütköztek tehetetlenségbe, sőt egyes esetekben egyes "régi" tisztek ellenséges magatartást tanusítottak a háboru vezetése terén. A katonák ezzel szemben teljes bizalommal fogadták a párttól küldött segédparancsnokokat és támaszkodtak is rájuk. "A hadsereg türelmetlenül vár benneteket - írta a Rabotniceszko Delo című napilap vezércikkében a segédparancsnokokról. - Menjeteck el közéjük. Dolgozzatok olyan önfeláldozóan és hűségesen, ahogyan a hegyek között harcoltatok." /34/

A hadsereg mozgósítása közben nagy nehézségekkel találta magát szemben a párt és a Hazafias Arcvonal kormánya. A hadüzenet a bolgár hadsereget az ország egész területén szétszórta, sőt a hadsereg nagyobbik része a fasiszta vezetők büne folytán Bulgária határain kívül /Szerbiában, Macedóniában és az Égei-tenger mellékén/ állott. Óriási erőfeszítésekre volt szükség ahhoz, hogy a hadsereget rövid időn belül mozgósítani és összpontosítani lehessen /35/. A mozgósítás tulajdonképpen a háboru első napjaiban maguknak a hadműveleteknek a folyamán ment végbe. Alig állították össze az alakulatokat, máris a frontra küldték őket, hogy visszaverjék a hitleristák támadását és megvédelmezzék nyugati határunkat. 1944. szeptember 22-én a párt Kiáltvánnyal fordult a bolgár néphez, amelyben kiemelte, hogy szeptember 9-ének ügye veszélyben forog és a hazát ellenség fenyegeti. Ennek a veszélynek a végleges elhárításához a nép összes anyagi és szellemi erőinek haladéktalan és teljes mozgósítására volt szükség. "Es nemcsak a fronton, hanem ugyanugy a háterszágban is! S nemcsak puskával, hanem kalapáccsal, sarlóval, tüvel és tolálal a kézben is! A magasztos történelmi pillanat azt követeli, - mondja a párt kiáltványa - hogy mindenki haladéktalanul, öntudatosan és feltétel nélkül teljesítse hazafias kötelességét, hogy a haza megmentésére odaadja minden erejét és vagyonát, beleértve az életét is." /36/

Hála a párt és a népi hatalom szervei erőfeszítéseinek, a mozgósítás a legrövidebb idő alatt sikeresen ment végbe. Különös érdemük van ebben a Hazafias Arcvonal bizottságainak, melyekben a legtevékenyebb szerepet a kommunisták

/34/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 4.sz.

/35/ Hadtört. Levéltár, d. 850/v, l. 173.

/36/ Rabotniceszko Delo, 1944. szeptember 22.sz.

játszották. Feladatuk az volt, hogy segítséget nyújtsanak a mozgósítás lebonyolításában, hogy a tartalékosok idejében, késedelem nélkül jelenjenek meg csapattesteiknél. /37/ A Hazafias Arcvonal bizottságai a rekvirálást a szociális igazságság alapján irányították, beadási kötelezettséggel sújtva azt a kulák réteget, mely a fasiszta rendszerben a dolgozó parasztok rovására kihuzta magát a rekvirálások alól.

A gyűlöletes német fasizmus elleni háboru értelmét és jellegét megértve népünk virágözönnel kísérte ki frontra induló fiait. A háboru igazságos jellegét domborította ki az a különös jelenség is, hogy az önkéntes fiatalok tömegesen özőnlöttek a hadseregbe. Sok esetben utasítottak vissza a mozgósító irodák parasztifjakat azért, mert az önkéntes keret betelt. Akkor ezek az ifjak sok kilométer utat tettek meg gyalog, hogy ajánló okmányt hozzanak a Hazafias Arcvonal helyi szervezeteitől pusztán csak azért, hogy felvegyék őket a hadseregbe. /38/ Mind a mozgósításban, mind a háboru folyamán nagy érdemeket szerzett a Munkás Ifjusági Szövetség /RMSz/ amely sok, drága áldozatot hozott a hitlerista megszállók és a bolgár fasizmus elleni egyenlőtlen harcban. Most, amikor a haza veszélybe került, ismét teljes mértékben támogatta azt. A Munkás Ifjusági Szövetség tagjai feladatává tette, hogy a legöntudatosabb, legbáttrabb és legfegyvermezettebb katonák legyenek. Megkövetelte tőlük, hogy jó példával járjanak elől a hősiességben. "A Munkás Ifjusági Szövetség tagjainak - szól a Munkás Ifjusági Szövetség Központi Bizottságának 3.számú körlevele - meg kell magyarázniuk a katonáknak a Hazafias Arcvonal programját és feladatait, tevékenyen segíteniük kell a segédparancsnokokat a hadsereg helyes politikai eligazításában, minden fasiszta megnyilatkozás ellen tevékenyen kell harcolniuk, vasfegyelmet kell teremteniük és minden orvól segíteniük kell a katonák és a tisztek közötti szakadék áthidalásán." /39/ Ezt a feladatot a Munkás Ifjusági Szövetség tagjai a Honvédő Háboru folyamán becsülettél teljesítették. A kommunista katonákkal együtt ők alkották azt a szilárd politikai magvat, amelyre a segédparancsnokok politikai munkájukban és a hadseregrészek harcra való előkészítésében támaszkodtak.

Népünk összes anyagi és szellemi erői haladéktalan és teljes mozgósításáról, a hitleri Németország elleni háboruban az egyesült nemzetek oldalán és a testvéri Szovjetunió vezetésével való tevékeny részvételről szóló pártfelhívást országunk dolgozói - a munkások, parasztok és a népi értelmiség - jól megértették és teljesítették. Az ellenséggel vívott első csatákban, s a mozgósítás folyamán a had-

/37/ Hadtört. Levéltár, d. V-2088, 1.11.

/38/ Narodna Vojszka /Népi Hadsereg/, napilap, 1944.szept.22.

/39/ Narodna Vojszka, 1944. szept. 22.sz.

sereg és a nép között, a front és a háttér között létrejött az az összeerőtlenség és egység, amely a háború sikeres folytatásának döntő feltétele volt.

- . -

A bolgár népnek a hitleri Németország ellen folytatott Honvédő Háborúja két szakaszban zajlott le. Az első szakasz-ban a hadműveletek a Balkánon /Szerbiában és Macedóniában/ folytak és közel három hónapig tartottak, szeptember 9-től 1944. november végéig. A második szakaszban a hadszíntér a Szerémségbe, Délnyugat-Magyarországra és Északnyugat-Jugoszláviába helyeződött át, s ezek a harcok 1944. decemberétől Németország fegyverletételéig tartottak.

A bolgár parancsnokságnak az volt a terve a háború első hónapjában, hogy minden német támadással szemben aktívan kell védelmezni nyugati határunkat, amíg a bolgár hadsereg mozgósítása és összpontosítása meg nem történik, hogy azután a szovjet hadsereggel együtt döntő támadásba menjen át a fasiszta német seregek ellen.

A háború első napjaiban különösen nehéz feladatot jelentett a Bulgária határain kívül lévő bolgár seregek kivonása. A fasiszta Bagrjanov-kormány áruló politikája következtében az ~~itt~~ gyalogos hadosztályból álló megszálló hadtest csupán 1944. augusztus második felében kapott parancsot a Szerbiából és Boszniából való visszavonulásra, s maga a visszavonulás csak augusztus végén és szeptember elején kezdődött. Ezalatt a hitleristák, akik a Bulgáriából megtorlás nélkül visszavonuló alakulataikkal erősödtek, támadásra készültek a bolgár csapatok ellen, hogy leszereljék és fogságra vessék őket. Szeptember 4-én oszlott fel a Niska Banjában lévő hadtest törzse, majd a következő napokban a hadtest három hadosztályának törzseit is /40/.

A hadtest királyhű törzstisztjeinek tehetetlensége és árulása következtében a bolgár alakulatok szétforgácsolódtak, miután majdnem teljes fegyverzetüket, élelmiszerkészleteiket és raktáraikat német kézben hagyták, a katonák egy része pedig fogságba esett. A parancsnokaitól magukra hagyott bolgár katonáknak többszáz kilométeres utat kellett megtenniük gyalog az anyaország felé vezető úton, német és drázevista csapatokkal való szakadatlan csatározások közepette. Sokan közülük napokig tartó menetelés után étlen, meztelen, ruhátlanul és felsebzett lábbal érkeztek vissza nagynehézen hazájukba /41/. Lelkükben forrongó fájdalommal és a hitlerista ellenség és a bolgár fasiszták iránti gyűlölettel teltelve a katonák nagyrésze rövid bulgáriai pihenő után saját elhatározásából csatlako-

/40/ Rabotnicscszko Delo, 1945. január 18.sz.; Zarja /Hajnal/ napilap, 1944. szeptember 6.sz.

/41/ Narodna Vojszka, 1944. szeptember 14.sz.

zott az igazi népi hadsereghez, hogy harcoljon a hitleristák ellen, noha leszerelték őket.

1944. szeptember 9-én a Macedóniában lévő V.bolgár hadsereg helyzete is rendkívül súlyossá vált. A monarchofasizista Muraviev-kormány osupán szeptember 6-án rendelte el telefonon, hogy a hadsereg készüljön fel az ország régi határai közé való visszavonulásra, amely majd "pótlólag küldendő parancs szerint" /42/ történt volna. Ugyanabban a telefonüzenetben arra is utasították őket, hogy "német lefegyverzési kísérlet esetén fejtsenek ki ellenállást", de ekkor a hadtestparancsnokságot a hitleristák Nisben már foglyul ejtették. Ilyen ellenállásra a katonák készek voltak, de nem tudták azt megszervezni a fasiszta kormány és az V. hadsereg parancsnokságának árulása miatt. Ezek időközben már "tárgyalásokat" folytattak a németekkel a bolgár csapatok Macedóniából való "békés" kivonásáról. 1944. szeptember 9-én az V. hadsereg felleázadt és a Hazafias Arcvonal oldalára állott, megkísérelve, hogy fegyverrel törjön magának utat hazája felé. A helyzet azonban a hitleristák javára változott. A hadsereg megkésétt kivonását, valamint néhány magasrangú tiszt árulását kihasználva sikerült elvágniuk a bolgár csapatok visszavonulási útját. A Macedóniából való visszavonulás közben az V.bolgár hadsereg elkeseredett harcokat folytatott a hitleristákkal Kumanovo, Bitolj és Prilep térségében és súlyos veszteségeket szenvedett. E hadsereg egyes csapattestcít a németek lefegyverezték és elfogták /43/.

A Bulgária határain kívül álló csapatokból osupán az égei-tengermelléki három gyaloghadosztályból álló II. hadtest csapatai vonultak vissza, 1944. október végén teljes hadi rendben és minden veszteség nélkül. 1944. szeptember 9-én ezek a csapatok forradalmi uton a Hazafias Arcvonal oldalára állottak és ideiglenesen fő fegyveres erőkként maradtak az Égei-tenger mellékén Tolbuhin marsall legfelsőbb parancsnoksága alatt. A bolgár csapatok testvéri együttműködésre léptek a görög partizánokkal az égei-tengeri Trákiában és Kelet-Macedóniában a rend biztosítására, amíg a szövetségesek véglegesen nem szabályozták e területek sorának kérdését /44/. A bolgár csapatok addig, amíg el nem jöttek e területekről, megvédelmezték a helyi lakosságot Andon Csaus nacionalista bandáitól és biztosították a kiköltöző bolgár lakosság biztonságát. A görög hazafiak

/42/ Hadtört. Levéltár, d. 850/c, 1.12.

/43/ Hadtört. Levéltár, d. V-2042, 1.12, 110, 111, 114, 213.

/44/ Hadtört. Levéltár, d. 850/c, 1.29, 31.

1944. szeptember 9-e után hálásan gondoltak a bolgár csapatokra ezért az együttműködésért /45/.

A hitleristák, miután lefegyverezték, szétszórták és részben foglyul ejtették a szerbiai és macedóniai bolgár csapatokat, amivel biztosították hátukat, erős gépesített és harckocsi-csapatokat vontak össze a nyugati bolgár határ irányában azzal a céllal, hogy: 1./ szilárdan elsáncolják magukat a szovjet hadsereg és a bolgár néphadsereg előnyomuló oszlopai ellenében azért, hogy biztosítsák csapataik kivonását Görögországból és Jugoszláviából, továbbá hogy 2./ egy ellenforradalmi puccs esetén Bulgáriába betörve fegyveres segítséget nyujtsanak a belső reakciónak/46/.

Bulgária elleni előnyomulásukat a hitleristák a következő irányokban kísérelték meg: Zajosartól Kula és Vidin irányában; Bjala Palankától Pirotd és Szófia felé; Kriva Palankából Deve-bairon át Kusztenid felé s Carevo Szelóból Gorna Dzsurnaja /ma Blagoevgard/ felé.

Kula körzetében, mielőtt még a bolgár hadsereg összpontosult volna a határon, a hitleristáknak sikerült egy nem nagy páncélos oszappal előnyomulniok. Szeptember 12-én elfoglalták a várost és a környező falvakat, miközben Vidint is fenyegették. A betolakodókkal a Georgi Benkovszki vidini partizánkülönítmény szálott harcba és ebben a régi hadsereg és a lakosság önkéntesei is támogatták. Ötórás elszánt harc után 1944. szeptember 14-én Kula város megszábadult az ellenségtől. Két nap múlva a hitleristákat kiszorították a bolgár területtől.

Érdemes megemlíteni Kula lakosságának hősiességét, amely minden módon támogatta a bolgár hadsereg előnyomulását. A bolgár harcosok körülbelül négyszerte többen voltak a hitleristáknál, de sokkal gyengébben voltak felfegyverezve. "Az a tudat, hogy saját földjükért harcolnak, minden diadalmaskodott." /47/

/45/ Atino Dofisz partizánparancsnok a Dede Agacs-i bolgár katonai egység parancsnokához intézett levelében a következőket írja: "Megkaptam bucsulevelét és biztosítottam önt, hogy velünk való együttműködését nem fogjuk elfelejteni és mint antifasiszta, nagy erőfeszítést és igyekezetet fogok kifejteni népcink összecbarátkozása érdekében, melyeket a fasiszták egymással szembe akartak állítani önző egyéni érdekeikért. - Dede Agacs, 1944. október 17. Atino Dofisz s.k."
Lásd Otcosesztven Front /Hazafias Front/ 1946. május 15.sz.

/46/ L.B. Valev id.mű 66.1.

/47/ A partizánkülönítmény parancsnokának jelentéséből. Hadtörténeti Levéltár, d. 40/14, 1. 3.

1944. szeptember 16-án a bolgár katonaság megsegítésére Vindinnél bevetették az 53. szovjet páncélos hadtestet, amely a Timok völgyében összezúzta a hitleristákat és nyugat felé Belgrád irányába üldözte őket. /48/

A fasiszta német csapatok Pirof felé intézett fő előnyomulását az ujonnan alakított bolgár hadsereg páncélos dandárja és alakulatai állították meg és verték vissza. Ezek Bjala Palankánál makacs és véres harcot folytattak az ellenséggel és sikerült visszavetniük őket kiinduló állásaikba. /49/ Ezáltal ezen a fronton megszilárdult a helyzet és a Szófia felé irányuló német előnyomulás veszélye elhárult.

Összeomlott a hitleristáknak az a kísérlete is, hogy hatalmukba kerítsék a Deve-Bair hágót és Küsztendil felé nyomuljanak előre. A Deve-Bair védelmében folytatott harcban a Georgi Dimitrov partizán katonai dandár tűnt ki, mely Atanasz Ruszev főhadnagy vezetésével alakult bolgár katonából Loszkovac körzetében. Ez a brigád 1944. szeptember 9-ig jugoszláv területen sikeres harcokat folytatott német és drazsevista alakulatokkal. /50/

Szeptember 11-én és 12-én az új bolgár hadseregből való erősítések megérkezésével a németeket kiszorították az országból, úgyhogy azok új állásokban sáncolták el magukat Kriva Palanka előtt és Sztrazsin és Sztracin mélységében, arra számítva, hogy ott hosszabb ideig tudják magukat tartani és ellent tudnak állni.

Harccal szorították vissza a német csapategységeket a bolgár határról Carevo Szelo körzetében, valamint az ország legdélibb részén Sztrumicánál is.

Ilyen módon a bolgár néphadsereg mindjárt a háború első napjaiban és megalakulásának hajnalán a haza aktív támogatásával sikerrel vetette vissza a hitleristák előnyomulását, meggyőztette azt a kísérletüket, hogy fegyveres segítséget nyújtsanak a belső reakciónak és "érzékeny veszteségeket okozott nekik emberben és anyagban" /51/. A bolgár csapatok a sikeres harcok eredményeként megvédték a nyugati bolgár határt, sőt kulcsállásokat foglaltak el, ahonnan az ellenség ellen támadásba tudtak indulni.

- . -

1944. szeptember vége felé a bolgár néphadsereg, miután leküzdötte a mozgósítás és a haza megvédése során támadt nehézségeket, crejének nagyobb részével már készen állott a

/48/ L.B.Valev, id.mű 67.1.

/49/ Rabotniceszsko Delo, 1944. december 8.sz.

/50/ Narodna Vojszka, 1944. szeptember 20.

/51/ Hadtört. Levéltár, d. Lohr vezérezredes hadifogoly, Adatok, 2.1.

a balkáni német seregekkel szembeni döntő támadó hadműveletekre /52/. Készen állt az a mintegy 450.000 főnyi katoná, összesen négy hadsereg. Három hadseregnek /I., II. és IV./ az volt a feladata, hogy Macedóniában és Szerbiában a németek ellen forduljon, a negyediket /III. hadsereg/ viszont az országban tartották stratégiai tartalékként és a török határ védelmére.

A szovjet hadvezetőség testvéri támogatásával és segítségével 1944. október 5-én Craiovában Jugoszláviával is egyezményt írtunk alá a közös ellenség elleni katonai együttműködésről, hogy a bolgár hadsereg jugoszláv területen tevékenykedhessen /53/. A bolgár hadsereg megsegítésére a szovjet hadvezetőség saját repülőcsoportot engedte át és minden bolgár hadosztály és dandár törzsébe egy-egy ezredesi rangban lévő képviselőjét küldte tanácsadás és összhang teremtése céljából.

A 3. Ukrán Arcvonal parancsnokságának vezetésével a bolgár hadsereg 1944. október 8-án az egész arcvonalon döntő támadásba ment át a németek ellen. A szovjet hadvezetőség által kitűzött feladat az volt, hogy a Morava, Vardar és Ibar folyók völgyeiben gyors előnyomulással megverjék a németeket és elvágják előlük az északra és északnyugatra való visszavonulás útját. A fő hadászati cél a Nisi-siklás és a Rigómező megszerzése volt. Ennek a célnak a megvalósításához a bolgár hadseregnek: 1./ el kellett érnie a Nis - Kumanovo vonalat és el kellett vágnia a német visszavonulás útját a Morava folyó völgyén; 2./ előre kellett nyomulnia a Rigómező felé és el kellett vágnia a visszavonulási lehetőségeket a Vardar és Ibar folyók völgyében. /54/ Hadműveleteiben a bolgár hadsereg a szovjet hadsereg bal és legdélibb szárnyát alkotta, amely győzelmesen nyomult előre Észak-Szerbiában Belgrád felszabadítására.

A szovjet hadsereg és a bolgár néphadsereg csapategységei ellen a hitleristák körülbelül 25 hadosztályt állítottak fel a Balkánon, melyek közül egyesek nem voltak teljesek. A legnagyobb csapategység Löhr tábornok Görögországból kivonult "E" hadseregcsoportja volt, tíz teljes hadosztályal és sok önálló csapategységgel /ezredekkel és zászlóaljakkal/, s összetétele háromszázötven gyalogos, ötvenezer tengerész, a légierő harminc-negyvenezer katonája /55/ volt, tízezer gépkocsival. Ezt a hadsereget a hitlerista

/52/ A Bolgár Népköztársaság Központi Állami Levéltára, Kormányzótanács, III.kötet, Anyagok a Honvédő Háborúról, I. 51, 52.

/53/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 9.sz.

/54/ A bolg. Népközt. Közp. Áll. Levéltára, Kormányzótanács, III.k.1.52.

/55/ Hadtört.Levéltár, d. Löhr vezércsoport hadifogoly, Adatok, 1.1.

hadvezetőség mindenáron és a legrövidebb időn belül ki akarta vonni Görögországból és át akarta dobni Észak-Szerbiába a 3. Ukrán Arcvonal előnyomuló csapategységei ellen. Ez ellen a német hadsereg ellen nyomult elő a három bolgár hadsereg 255 ezer harccsal, a szovjet légierők hathatós támogatásával.

1944. október 14-én az ellenséggel való döntő csaták hevében a Hazafias Arcvonal Nemzeti Bizottsága Kiáltványt intézett a bolgár néphez, amelyben ez állott: "A balkáni német megszálló csapategységek végleges szétzúzása nélkül, a hitleri fasizmus végleges felszámolása nélkül, hazánk nem menekülhet meg egyszer s mindenkorra a német veszélytől, nem fejlődhet tovább önálló, szabad, demokratikus és erős államként, s nem lehet kiharcolni igazságos és tartós békét a Balkánon." A kiáltvány lelkes felhívással fordult a harcosokhoz: "Tisztek, altisztek és katonák! Felhívunk benneteket, hogy méltóképpen teljesítsétek drága hazánk iránti kötelességeket! Mutassátok meg az egész világnak, mire képes a bolgár, amikor apái földjének szabadságát és függetlenségét védelmezi! Nagy megtiszteltetés ért benneteket azzal, hogy a németek elleni háborúban a hősi szovjet hadsereggel együtt vehettek részt... Szolgáljatok rá erre a megbecsülésre!" /56/

A bolgár néphadsereg harcosai méltónak bizonyultak erre a megbecsülésre és népünk, a párt és a népi kormány bizalmára a balkáni hitlerista hadakkal folytatott harcokban.

A legütőképesebb II. bolgár hadsereg, amelyhez négy gyaloghadosztály, a népfelszabadító gárdahadosztály, egy lovas hadosztály, egy harcoksidandár és egy határőrző dandár tartozott, a Nisava folyó völgyében és a Vlaszotinci-szorosban kezdte meg döntő előnyomulását. Hét napos elszánt harcban, a szovjet légierők testvéri támogatásával szétverte és futásra kényszerítette az ellenséget. Védelmében résztvett egy gárdazászlóalj és egy harcoksidandár, amely a Vlaszotinci melletti hozzáférhetetlen szoroson keresztül Nis városától délre bekerítette és a város kiűritésére kényszerítette az ellenséget /1944. október 14./. Miután elvált, hogy az ellenség nyugat felé kísérli meg a kivonulást, a páncélos dandár még ugyanazon a napon elzárta és megszakította az ellenség visszavonulási útját Prokuplje városnál és Prokuplje és a Morava folyó közötti térségben morész támadást hajtott végre megsemmisítve a "Prinz Eugen" német elit SS-hadosztályt. Ezekben a harcokban elesett a hadosztály parancsnoka és foglyul esett az egész hadosztálytörzs irattára. /57/ Ugyanabban az időben a népfelszabadító gárdahadosztály jugoszláv partizánok támogatásával felszabadította a Szurdulica körzetében lévő gyári központot, ahol erős ellenséges fészket semmisített meg. /58/

/56/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 14.

/57/ Rabotniceszko Delo, 1944. december 8. sz.; Hadtört. Levéltár, d. V-2015, l. 230.

/58/ Hadtört. Levéltár d. V-2015. l. 230.

A Nis, Prokuplje és a Morava folyó mellett lezajló harcokban még két német hadosztályt/az I.hegyivadász hadosztály és az I.vegyes hadosztály/ és egyéb vegyes csapategységeket morzsoltak fel. Az ellenség súlyos veszteségeket szenvedett: 5200 halottat és sebesültet, fogolyként 3850 katonát és tisztet, valamint sok hadianyagot és kocsit veszített /59/.

A második bolgár hadsereg, miután felszabadította Nist és elvágta a német visszavonulás útját a Morava folyó völgyében, azt a hadműveleti rendelkezést kapta a 3.Ukrán Arvonal törzsétől, hogy döntő és aktív hadműveletekre térjen át a Rigómező és az Ibar folyó völgyének a megszerzésére /60/. A hadsereg bátran megrohmozta az ellenség új védővonalát Prepolacnál és a Poduevo-Pristina szorosnál. Tizenöt napi szakadatlan, elkeseredett harcok után, rendkívül súlyos hegyi hadműveleti feltételek mellett, szakadatlan esőzések és hófúvások közepette verte szét az ellenséget és 1944. november 19-én elfoglalta Pristinát, amely fontos vasuti és közuti csomópontja a történelmi Rigómezőnek. A szétvert visszavonuló német csapategységekkel folytatott harcok folyamán felszabadultak Vuositrn, Koszovszka Mitrovica, Raska /1944. november 27./ és Novi Pazar városok /61/. Ezzel a második bolgár hadsereg teljesítette az Ibar folyó völgyének birtokbavételére irányuló hadműveleti feladatát. A többi német alakulat menekülésre kényszerült és az albán hegyeken keresztül nyugati irányban vonult vissza.

Azokban a harcokban, melyeket a II. bolgár hadsereg folytatott, különösen kitűntek a páncélos dandár, a gárdahadosztály és a testvéri szovjet hadsereg rettenthetetlen repülői, akik tevékenyen működtek közre a közös ellenség szétzuzásában. A helyi lakosság mindenütt felszabadító hadseregeként fogadta a bolgár katonaságot és mindenben támogatta őket/62/.

Az I. bolgár hadseregnek, amely három gyaloghadosztályból állott, az volt a feladata, hogy bevegye Szkopljét és vágja el a németek visszavonulási útját a Vardar folyó völgyében, ugyanakkor pedig védelmezze és támogassa a II.hadsereg előnyomulását. A hitleristák gyalogos és tüzér-csapatok felhasználásával nagymértékben megerősített védelmet építettek ki ellenük a Kriva Palankából Szkopljébe vezető úton. Különösen erősek voltak az állások Sztracinnál és a Posinja folyónál. 1944. október 8-án az első bolgár hadsereg megkezdte döntő előnyomulását a németek felé, szétverte Kriva Palankánál lévő előretolt állásaikat és kitartó harccal fel-

/59/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 16.sz.; Hadtört. Levéltár, d. 850/e, l. 176.

/60/ Hadtört. Levéltár, d. V-2029, Rigómezői hadművelet, l.1.

/61/ U.o. l.87, 113.

/62/ Hadtört. Levéltár, d. V-2015, Hadműveleti parancs a II.bolgár hadsereg részére, l.230.

szabadította a várost. A Kriva Palanka-i német helyőrség, amint később Löhr tábornok vallomásában kiemelte, súlyos veszteségeket szenvedett és egy egész úteget veszített/63/.

Különösen elkeseredettek és véresek voltak az ellenség Sztrazsin és Sztracin melletti fő hadállásainak az elfoglalásért folytatott harcok. A bolgár seregek frontálisan és átkaroló mozdulatokkal támadták a makacsul védekező ellenséget. Az ellenség hadállásaiba mélyen benyomult első szófiai lövészezredet bizonyos időre bekerítették a németek, úgyhogy a harc legdöntőbb napjaiban, október 17 és 19 között, repülőgépekről látták el hadianyaggal és élelemmel, de a katonák lelkesedése nem hanyatlott és az ezred megtartotta hadállásait /64/.

1944. október 25-én drága áldozatokat követelő hősi küzdelem után szétverték az ellenséget és bevették Sztracint. "A sztracini siker - írta a Rabotniceszko Delo című napilap - annak az egységnek köszönhető, mely a nép és a hadsereg, a front és a háterszég között létrejött, s amely... vitéz népi harcosainkban megerősíti azt a mélységes tudatot, hogy a német megszállók elleni háború igazságos háború, népi háború, magasztos és honvédő háború, amely teljes összhangban áll az egész bolgár nép mai és holnapi érdekeivel." /65/ Erről a sztracini győzelemről Soforszt szovjet ezredes így nyilatkozott: "A bolgár katonák hősi tettet hajtottak végre. Elbántak egy olyan erős ellenféllel, amely erős természetes állásokkal rendelkezett... El vagyok ragadtatva a hadművelettől, az átkarolás és a frontális csapás ennyire mesteri párosításától." /66/

Az első bolgár hadsereg, miután a német seregeket újabb megerősített vonalukon a Pesinja folyónál és Kumanovo előtt /november 11./ szétverte, 1944. november 14-én a macedón partizáncsapatok támogatásával felszabadította Szkopljo várost. Ezután folytatta előnyomulását észak felé és felszabadította Kačanik és Uroševac városokat. Ezzel segítette a II. hadseregnek a Rigómező megszerzéséért folytatott hadműveleteit. Ezzel a németeknek a Vardar folyó völgyében húzódó útja megszakadt.

A IV. bolgár hadsereg, amely két gyalogos hadosztályból és egy lovasdandárból állott, kezdetben az Oszogovo-hegytől délre Belaszićáig nyúló széles frontot védte. Miután a németeket Carevo Szelónál visszavetette és a VII. gyalogos

763/ Hadtört. Levéltár, Löhr vezérezredes hadifogoly, Feleletek... l. 60.

/64/ Hadtört. Gyűjtemény I. évf. 1953. 2. füzet, 150. l.

/65/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 26. sz.

/66/ Hadtört. Gyűjtemény, I. évf., 1953, 2. füz. 152. l.

hadosztály segítségével újból felszabadította Sztrumica várost, Stip és Velesz irányában előre nyomult a Vardar folyó völgye felé. Október 18-án a bolgár hadak harccal bevették a kalimani hadállást, megtörték az ellenfél ellentámadásait Berovónál és Pehcevónál és 1944. november 8-án a Bregalnica folyó völgyében koncentrált csapásokkal a macedón népfelszabadító seregek támogatásával szétverték a német csapatokat Stip körzetében /67/. A IV. hadsereg egységei bátran üldözték a hátráló ellenséget és az I. bolgár hadsereggel egyidőben érték el Szkopljét. A IV. hadsereg drága áldozatok, nagy erőfeszítések árán és a legsúlyosabb körülmények közepette teljesítette a ráruházott feladatot, szilárdan biztosította az I. bolgár hadsereg déli szárnyát és jelentős ellenséges erőket kötött le.

Ilyen módon a bolgár katonaság sikeres szerbiai és macedóniai hadműveletei révén megvalósult a szovjet hadvezetőség által kitűzött alapfeladat. A német seregeket egymásután érték a csapások, összezilálódtak és Görögországból való visszavonulásuk során a Vardar és a Morava folyók völgyétől nyugatra szorultak. Seregeik egy része, számbelileg mintegy negyvenezer lélek, egyáltalában nem is tudott kijutni Görögországból és az angolok fogságába esett.

A bolgár hadsereg által a német hadak ellen Szerbiában és Macedóniában folytatott hadműveletek jelentőségét megállapíthatjuk Löhr vezérezredesnek, a görögországi német csapatok parancsnokának a háború után a belgrádi bíróság előtt tett vallomásaiból. Löhr ezeket mondta: "A kezdeti visszavonulási terv az volt, hogy a főerők magva Szkopljéből Kumanovón és Vranján át Nis felé hátráljon. A német erők megpróbálták utat törni maguknak ebben az irányban, de ezt megghiúsították a bolgár csapatok erős támadásai... Mindenekelőtt a bolgárokkal folytak a harcok. A macedóniai harcok miatt a visszavonulás 14 napot késett, ami hatással volt magára a visszavonulás menetére, valamint az Észak-Szerbiáért való harcok kimenetelére is... A Vörös Hadsereg előnyomulása és az "E" hadseregcsoportnak Görögországból való lassu kivonása miatt a német parancsnokság első tervét módosítani kellett...

A német csapatok a légierőtől és a harcok folyamán mind emberben, mind hadianyagban érzékeny veszteségeket szenvedtek... Macedóniában különösen sok tüzérséget hagytunk hátra."/68/.

A háború első szakaszában balkáni hadműveletei során néphadseregünk felszabadította Macedónia nagy részét és Dél-Szerbiát, s ezzel közvetve meggyorsította Görögországnak a hitlerista megszállás alól való felszabadulását is. Délről biztosította a 3. Ukrán Arvonál előnyomulását, mely az észak-szerbiai német seregeket zúzta szét, aztán felszabadította

/67/ Hadtört. Levéltár, d. V-2044, l. 420, 203.

/68/ Hadtört. Levéltár, d. Löhr vezérezredes hadifogoly, Adatok, 2.1.

Belgrádot /1944. október 20./ és a fasiszta német csapatok üldözése során átkelt a Duna északi oldalára.

A bolgár hadsereg súlyos veszteségeket okozott a hitlerista megszállóknak. Több, mint nyolc német hadosztályt vert szét, amelyek 35.000 halottat, sebesültet és foglyot vesztettek. A bolgár hadsereg gazdag hadizsákmányra is szert tett /3200 gépkocsi, 32 harckocsi, 76 traktor, 35 mozdony, 2450 vasuti kocsi - legnagyobb részét tele élelmiszerekkel, fegyverrel stb. - 10 tartálykocsi, 20 repülőgép, 277 ágyú, 100 aknavető, 1000 könnyű és nehéz géppuska, 10.000 puska, 24 fegyver- és élelmiszerraktár stb./.

A jugoszláv parancsnoksággal előzetesen kötött egyezmény értelmében ezt a zsákmányt a jugoszláv partizáncsapatok és közigazgatási hatóságok kapták meg /69/. A bolgár néphadsereg ezzel megmutatta, hogy nem hódító célokért harcol és ontja vérért, hanem igaz ügyért, mind a bolgár nép, mind a jugoszláv népek szabadságáért. Ily módon a közös ellenség elleni háborúval a népi demokratikus Bulgária jóvátette a volt fasiszta kormányok által Jugoszlávia népeivel szemben elkövetett gaztetteket és lerakta a balkáni népek közötti testvéri együttműködés szilárd alapjait.

A háboru első balkáni szakaszában hadseregünk győzelmeit drága áldozatok árán szerezte meg /16463 elesett, sebesült és eltűnt harcos/. A Honvédő Háboru első részében a bolgár néphadsereg sikeresen küzdött meg feladatával. Fiatal, kiképzetlen, tapasztalatlan harcosaink, akik csak az imént kerültek ki a fasizmus karmai közül, visszaverték az ellenség dühödt támadásait, messzire visszavetették őket határainktól és megmentették az országot a hitlerista veszélytől. /70/ "Katonáink és tisztjeink - mondta Vlko Cservenkov elvtárs a szófiai lakosság előtt 1944. december 17-én mondott beszédében - kivételes vitézséget tanusítottak. Hadtörténetünkbe dicső oldalakat irtak. Népünk mély hálázzal jegyezte fel néphadseregünk viharos niszí, sztracini, kumanovói, poducovói, pristinai, rigómczei, novi-pazari győzelmeit." /71/. Ezeket a győzelmeket csupán a harcosok magas erkölcsi színvonala és áldozatkészsége tette lehetővé.

- . -

A háboru első szakasza a belpolitikai fronton is döntő győzelmeket hozott a bolgár nép számára. A Hazafias Arcvonal zászlaja alatt a Kommunista Párt vezetésével a háboru során kiépült országunkban a dolgozók hazafias egysége. A népi demokratikus hatalom ellenségei vereséget szenvedtek, ártalmatlanná váltak, a háborús főbűnösök és a bolgár nép gyilkosai népbíróság elé kerültek. A hadsereg megtisztult a nyílt fasisztáktól és a néphez hű parancsnokok, szeretett segédparancsnokai köré tömörült.

769/ Hadtört. Levéltár, d/850-e, 1.178.

/70/ Rabotniceszko Delo, 1944. december 13.sz.

/71/ Rabotniceszko Delo, 1944. december 18.sz.

A munkások, parasztok és a népi értelmiség harcosan kiálltak szeptember 9-e ügyének védelmére és önmegtagadóan egymás után gyűrték le az ország gazdasági nehézségeit. Az államot már sajátjuknak érezve Bulgária történelme során páratlanul álló munkalelkesedést tanúsítottak a termelésben és óriási erőfeszítéseket tettek a hadsereg rendszeres ellátásának biztosítására. A termelés növeléséért folyó harc élére Per-nik /ma Dimitrovo/ hős bányászai állottak. A széntermelést napi tízezer tonna fölé emelték, miután az 1944. szeptember 9-e körül hatezer tonnára süllyedt. Példájukat követte az egész munkáoszta, mely saját szakszervezeteiben szervezkedett és az Általános Munkás Szakszervezeti Szövetségben /ORPSZ/ egyesült. Különösen tömegmozgalmi jellegűt öltött a frontot szolgáló segély- és ajándékgyűjtési mozgalom, amely az egész országot átfogta. A párt által vezetett össznépi akcióban különösen hasznos munkát végeztek a Hazafias Arcvonal bizottságai. Ezek a lakosság körében melleg ruhát és élelmiszert gyűjtöttek a katonák részére és segítséget nyújtottak a hadba vonultak családjainak.

Alkotó lendületükben a "Mindent a frontért, mindent a győzelemért!" jelszóval a dolgozók vaskemény háterszágát építették ki, amely nélkül a győzelem elképzelhetetlen lett volna /72/.

A háboru első szakaszában a bolgár nép külpolitikai vonatkozásban is jelentős sikereket harcolt ki. Mindenekelőtt a Szovjetunió támogatásával a Hazafias Arcvonal kormánya 1944. október 28-án fegyverszüneti egyezményt kötött a Szovjetunióval, az Egyesült Államokkal és Angliával. Ilyen módon Bulgária kilépett abból a politikai elszigeteltségből, amelybe a fasiszta vezetők taszították. Jelentős volt az a tény, hogy a fegyverszünetet közel ötven nappal a hitleri Németország elleni háboru megkezdése után írták alá. Nagy jelentőségű körülmény volt az is, hogy Moszkvában írták alá, a Szovjetunió támogatása és védelme mellett, nem pedig Kairóban vagy Ankarában - a Szovjetunió távollétében - amint azt az amerikai-angol imperialisták és a bolgár fasiszta vezetők óhajtották. A fegyverszünet teljesítésének ellenőrzésére Bulgáriában Szövetséges Ellenőrző Bizottság /SzKK/ létesült, amelynek a bolgár nép szerencséséjére a Szovjetunió dicső marsallja és az országban lévő szovjet csapatok parancsnoka, F.M. Tolbuhin lett az elnöke. Az a tény, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökét a Szovjetunió adta, nagy haszonnal járt a bolgár nép számára, mert az Egyesült Államok és Anglia bizottsági képviselői a bulgáriai népi demokratikus rendszer irányában barátságtalan magatartást tanúsítottak.

A Hazafias Arcvonal kormánya még a fegyverszüneti egyezmény aláírása előtt előzetesen saját akaratából számos olyan kötelezettséget teljesített, amelyeket az egyezmény irányozott elő: háborút üzent Németországnak és aktívan folytatta azt; lefegyverezte az országban található német fegyveres erőket és átadta őket a szovjet parancsnokságnak, meghatá-

772/ Rabotniceszko Delo, 1944. december 13.sz.

rozott határidőn belül kivonta csapatait és közigazgatási hatóságait Macedóniából és az Égei-tenger mellékéről; szabadon bocsátotta az amerikai és angol hadifoglyokat és a politikai foglyokat stb. Egyszóval a Hazafias Arcvonal kormánya összes, 1944. szeptember 9-e után hozott intézkedéseiben határozottan szakított a fasiszta multtal. "A Bulgáriával való fegyverszünet - írta a Pravda napilap - fontos szolgálatot jelent a béke ügye számára." A szovjet nép ezért nagy megelégedettséggel üdvözölte ezt a fegyverszünetet. /73/

A Bulgáriával kötött fegyverszünet nem kötötte ki az ország teljes és feltétel nélküli megadását, az ország megszállását és a bolgár hadsereg leszerelését, amely a kairói tárgyalásokon benyújtott feltételek között szerepelt. Bulgária megőrizte szabad és független államiságát /74/. Annak ellenére, hogy az egyezmény bizonyos gazdasági kötelezettségeket irányzott elő Bulgária számára a görög és jugoszláv lakosság élelmiszerrel való megsegítésére stb., a fegyverszünet a rosszindulatnak és bosszuállásnak még csiráját sem tartalmazta a bolgár nép irányában azok miatt a gaztettek miatt, melyeket a fasiszta kormányok a szövetséges országokkal szemben elkövettek.

"Ilyen Bulgáriára nézve kedvező fegyverszünet - írta a Rabotniceszko Delo - csak a Hazafias Arcvonal kormányának bölcs politikája révén vált lehetségessé. Ezt hangsúlyozta maga a fegyverszüneti konferencia elnöke, Molotov elvtárs is, aki kiemelte, hogy a fegyverszüneti záradékok nagy részének önként való teljesítése a bolgár kormány részéről "nagyon értékes aktívát jelent e kormánynak", Molotov azt is hangsúlyozta, hogy a bolgár csapatok, mint szövetségesek már Jugoszláviában vannak, Tolbuhin marsall parancsnoksága alatt a közös ellenség elleni harcban /75/.

A Bolgár Munkás /kommunista/ Párt Központi Bizottságának a fegyverszünettel kapcsolatban 1944. november 2-án kiadott 9.számú körlevele hangsúlyozta, hogy a fegyverszünet feltételei /bár egyes pontjai nem könnyűek/ kedvezőek és igazságosak a bolgár nép számára és lehetőséget adnak Bulgáriának arra, hogy mint szabad és független állam rendezze nemzetközi helyzetét. /76/

A háború első szakaszában kedvezően rendeződtek a politikai kapcsolatok Jugoszláviával. A Craiovában létrejött egyezmény kiemelte, hogy mindazokat a kérdéseket, amelyek a Bulgária és Jugoszlávia közötti szomszédi viszonyból és baráti együttműködésből adódtak, Jugoszlávia és Bulgária népei közös érdekeinek szellemében kell majd eldönteni. Ebben a szellemben a szovjet parancsnokság közvetítésével sikeresen felszámolták azokat a félreértéseket és azt a bizalmatlanságot, amelyet a háború elején a jugoszláv hatóságok a bolgár hadseregnek jugoszláv területen folytatott hadműveleteivel szemben tanúsítottak. /77/

/73/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 30.sz.

/74/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 31.sz.

/75/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 31.sz.

/76/ Rabotniceszko Delo, 1944. november 2.sz.

/77/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 12.sz.; Hadtört.

Levéltár, d. 850/e - Levelezés a 3.Ukrán Arcvonnallal 1.25.

A Hazafias Arcvonal kormányának küldöttei Craiovában kifejezték abbeli készségüket, hogy mindent megtesznek azoknak az igazságtalanságoknak a kijavítására, amelyeket Jugoszlávia népeinek a bolgár hadsereg reakciós és fasiszta elemei okoztak. Kijelentették, hogy minden intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a kapcsolatok a bolgár nép és Jugoszlávia népei között a teljes testvéri szolidaritás szellemében normalizálódjanak. /78/.

A bolgár nép ebben az irányban még a háború balkáni részének idején reális bizonyítékokkal szolgált. A jugoszláv népek iránti testvéri szolidaritás jutott kifejezésre abban, hogy a bolgár hadsereg aktív segítséget nyújtott a német megszállók Jugoszlávia területéről való kiűzésében és a hadizsákményt átadta a jugoszláv hatóságoknak. A bolgár nép ezenkívül felfegyverezte, minden szükségessel ellátta és Macedóniába küldte a bolgár hadseregben szolgáló macedónokból alakított több mint tízezer főnyi "Goce Delcsov" brigádát, amelyre 560 millió levát költöttek /79/. Ez a brigád, amely később bregalnicei-sztrumicei hadtestté alakult át, a IV. bolgár hadsereggel együtt résztvett Macedóniában a német csapatok elleni hadműveletekben. A Kalimani-mezőn, Stipnél, Ovose Polénél és Sztrumicánál a közös ellenséggel szemben vívott emlékezetes ütközetekben még jobban megerősödött a két nép barátsága.

A bolgár nép élelmiszerekben és anyagokban jelentős segítséget nyújtott a német fasiszta megszállók által kirabolt rászoruló jugoszláv lakosságnak. Menedéket és élelmet adott annak a tízezer jugoszláv gyermeknek, akik a jugoszláv népek népfelszabadító háborúja során árvákká váltak.

A bolgár hadsereg lehetőségeihez képest élelmiszereket és egyéb terményeket adott a jugoszláv népfelszabadító hadsereg nagy hiányt szenvedő osztagegységeinek. Egy ilyen anyagi segítségért 1944. november 30-án a II. bolgár hadsereghez intézett levelében a 22. jugoszláv hadosztály törzse a következő módon fejezte ki köszönetét:

"Ma együtt pusztulunk és ontjuk Jugoszlávia osztagterein a két testvéri nép legjobb fiainak drága vérének..."

Ma közösen szenvedünk és nélkülözünk a háború miatt, de ennek fejében a Szovjetunió segítségére támaszkodva holnap együtt fogjuk begyűjteni a bolgár nép és Jugoszlávia népci szolidaritásának a gyümölcsét..."

Éljen a testvéri bolgár felszabadító hadsereg! /80/

/78/ Rabotniceszko Delo, 1944. október 12.sz.

/79/ Hadtört. Levéltár, d. V-2088, l. 99.

/80/ U.o. d.330/3, Kapcsolatok a jugoszláv hatóságokkal, dok. 26.

A jugoszláv népfelszabadító hadsereg csapatai elégtelen fegyverzetük és felszerelésük ellenére balkáni hadműveletei során fontos támogatást nyújtottak a bolgár hadseregnek. Sok ütközetben a jugoszláv partizánok a bolgár katonasággal együtt aktívan vették ki részüket a közös ellenség szétzuzásában. A II. bolgár hadsereg első népfelszabadító gárdaezredének harcosai jelentették, hogy a Vlaszotinci város elfoglalásáért vívott közös harcban még jobban megerősödött a bolgár és jugoszláv partizánok fegyverbarátsága. /81/

Szerbia és Macedónia lakossága helyesen látta a bolgár nép által viselt háború jelentőségét és mindenütt feliratokkal és zászlókkal, felszabadító hadsereggként fogadta a bolgár hadsereget és mindennel segítette azt. A jugoszláv anyák és asszonyok kegyeletben tartották az elesett bolgár katonák emlékét és gondozták sirjaikat.

A Balkánon folyó háboruban való részvételével a bolgár nép nagy segítséget nyújtott a jugoszláv népeknek a hitlerista megszállás alól való felszabadulásért folytatott harcukban. A bolgár népnek ez az érdeme kedvező befolyást gyakorolt volna a népi demokratikus Bulgária ügyére nemzetközi helyzetének rendezésénél. Eppen ezért a tengerentuli imperialisták és bulgáriai ügynökeik Bulgáriának a háboruban való részvétele ellen foglaltak állást. Az Északamerikai Egyesült Államok és Anglia reakciós körei képtelenek voltak megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy Bulgária kiszakad az imperialista rendszerből és a háboruban való részvételével elnyeri a Szovjetunió hatalmas támogatását nemzeti függetlenségének megvédésében. /82/ Azt akarták, hogy Bulgária elszigetelődjék a Szovjetuniótól és maradjon fegyvertelen, hogy kegyetlenül megbüntethessék, mint a hitleri Németország volt osatlóságát.

A tengerentuli imperialisták e törekvéseit fejezte ki Churchill, mikor 1944. szeptember 28-i parlamenti beszédében kijelentette, nem óhajtja azt, hogy a bolgárok a németek ellen harcoljanak "a szövetséges országokban". Ez azt jelentette, hogy a bolgár hadsereg ne lépje át Bulgária határait, azaz valójában ne vegyen részt a háboruban /83/.

781/ U.o. d. 585/VII., Az első népfelszabadító gárdaezred hadi története, l. 17.

/82/ Dokumentumok az USA ellenséges és agresszív politikájáról... Szófia, 1952., 33.l. /oroszul./

/83/ Churchill beszédében a bolgárokra vonatkozóan a következőket mondta: "Ők talán azt akarják, hogy hadviselőknek tekintsük őket... Csak menjenek és semmisítsenek meg minden németet, akit ellenséges országban találunk. Mi nem óhajtjuk őket szövetségeseink földjein." Lásd: War and peace aims of the united nations, vol. II. p.516.; Rabotniceszko Delo, 1944, szeptember 29.

Méltó feleletet adott Churchill bolgárellenes beszédére a "Narodna Vojszka" /Néphadsereg/ című napilap, amelyben egy sorkatona,, a bolgár hadsereg hangulatát kifejezve így írt: "Mi a hátráló német barbárok nyomában járunk és kíméletlenül megsemmisítjük őket nemcsak az ellenséges országokban, hanem mindenütt, ahol csak találkozunk velük." /84/

Az angolok és amerikaiak a szovjet hadsereg balkáni előnyomulásának meglassítása érdekében semmiféle segítséget sem nyújtottak, bár ezt légiuton megtehették volna. Ami a bolgár hadseregnek nyújtott "segítség"-et illeti, ez abban nyilvánult meg, hogy 1944. november 21-én az angol-amerikai légierők Vucsitrn-t bombázták, ahol a bolgár páncélos dandár csapategységei állomásoztak /85/.

Az angol-amerikai imperialisták meg akarták hiúsítani, hogy a népi demokratikus Bulgária részt vegyen a Honvédő Háborúban és a céljuk elérésében nagyban számítottak a dr. G.M. Dimitrov /Gemeto/ kém- és áruló csoportjának vezetése alatt álló belső reakcióra. A háború alatt Gemeto Törökországban és Egyiptomban járt az amerikai és angol kémszolgálat ügynökeként. 1944. szeptember 9-ig Gemeto emberei is részt vettek a Hazafias Arcvonal Nemzeti Bizottságában, felelős állásokat foglaltak el és belülről akarták meghiúsítani a bolgár nép népfelszabadító harcát. /86/ Gemeto jelentős szerepet játszott a kairói fegyverszüneti tárgyalásokon. /87/ Az 1944. szeptember 9-i népi győzelem után a Földműves Szövetség "vezető"-je gyanánt küldték Bulgáriába, miután a közeli angol felderítés vezetője, Watson őrnagy az országon belüli tevékenységre vonatkozóan jól ellátta utasításokkal. Utban Bulgária felé 1944. szeptember 20-án a "La République" című török újságnak adott áruló nyilatkozatában azt mondta, hogy Bulgária szeretné, ha a béketárgyalások Ankarában folynának. /88/

Gemeto közvetlenül Bulgáriába való érkezése után megkezdte ellenséges tevékenységét a munkás-paraszt egység és szövetség megbontására, a Hazafias Arcvonal felbomlasztására, szembe akarta állítani a Földműves Szövetséget a Kommunista Párttal. A Sztara Zagora-i parasztkonferencián 1944. novemberében felvetette az önálló paraszturalom jelszavát, holott erről már ítéletet mondott a történelem és a bulgáriai parasztpárti kormányzás gyakorlata. Hogy a Földműves Szövetséget "tömegszervezetté" tegye, szélesre tárta a Szövetség kapuit a fasiszta elemek előtt. /89/ A Földműves Szövetség hivatalos vezetősége mellett Gemeto más "illegális vezetőség"-et is alakított legmeghittebb embereiből,

/84/ Narodna Vojszka, 1944. október 5.sz.

/85/ Hadtört. Levéltár, d.V-2029, 1.103.

/86/ Rabotniceszko Delo, 1947. október 2.sz.

/87/ Novini /Újság/ napilap, 1948. január 9., 12., 26.sz.

/88/ Zemedelszko Zname /Földműves Zászló/ napilap, 1944. október 4.sz.

/89/ Novini, 1948. február 16.sz.

akiket beavatott az angol-amerikai Bulgária-ellenes politika céljaiba és módszereibe. Ez a "vezetőség" Gemeto javaslatára /amelyet az úgy állított be, mint az amerikaiak és az angolok óhaját/, jóváhagyta azt a nyilatkozatot, hogy a legelutasítóbb álláspontot kell elfoglalni a Honvédő Háború kérdésében, azaz Bulgária ne vegyen részt ebben a háborúban, mert részvételével segíteni fogja a szovjet hadsereget abban, hogy hamarabb érjen Berlinbe, miáltal az angoloknak és amerikaiaknak nehézségei támadnak. /90/ Ebben a szellemben oktatta ki az "illegális vezetőség"-be tartozó híveit, magyarázzák meg a parasztoknak, hogy a háború folytatásának nincs értelme.

Gemeto emberei az angol és amerikai uraik által kitűzött irányelvek alapján ügynökeik útján bomlasztó tevékenységbe kezdtek a hátszországban és a fronton Bulgáriának a háborúban való részvétele ellen. Eppen akkor, amikor az ország nagy megpróbáltatásokat élt át és az egész nép megfeszítette erőit, hogy sikeresen fejezze be a Honvédő Háborút, Gemeto hívei a "békét, kenyeret és szabadságot!" áruló és defetista jelszót hirdették. A háború közepette ilyen jelzőnek a hangoztatása a hitlerista hordák elleni hadműveletek félbeszakítását jelentette volna, amelyből csak Bulgária ellenségei húzhattak hasznát. A "kenyeret!" jelszóval Gemeto hívei a hátszországban és a hadsereg élelmezésében akartak bomlást okozni és tönkre akarták tenni élelmezésüket azért, hogy elégedetlenséget szítsanak a katonák között. Ezért arra biztatták a parasztokat, hogy mindent dugjanak el és semmit se adjanak az államnak /91/. A "szabadságot!" áruló jelszó a népi demokratikus hatalom idején semmi egyebet sem jelentett, mint hogy szabadságot kapjanak a hatalomról szeptember 9-én letaszított nagytőkés rablók, a fasiszták és a reakciósök, a bolgár nép összes gyilkosai, akiket a Hazafias Arcvonal kormánya gáztetteikért népbíróság elé állított.

Gemeto híveinek hátszágai defetista tevékenysége jutott kifejezésre abban is, hogy megkísérelték a frontkatonák feleségeit arra bujtogatni, hogy szervezeten lépjenek fel a hatóságok előtt férjeiknek a frontról való visszaengedése érdekében /pl. a preszlavi járásban/. Amint később a Gemeto hívei elleni perben 1946. május és június havában kiderült, **olyan leveleket írtak a katonák rokonaival, melyek rágalmakat tartalmaztak a népi uralom szervei ellen és felhívták a katonákat a hazatérésre. A frontra Gemeto hívei "békét, kenyeret és népuralmat!" jelszavakat tartalmazó röplapokat küldözgettek, a Zemedelszko Zname napilapba csomagolva. Ügynökeik arra bujtogatták a katonákat, hogy parancsnokaiktól kérjék hazabocsátásukat és ha ezt megtagadják, gyilkolják le parancsnokaikat és önkényesen hagyják ott a frontot.** /92/

/90/ Dokumentumok az USA ellenséges és agresszív politikájáról, 39.1.

/91/ U.o. 38.1.

/92/ Otcosesztven Front /Hazafias Arcvonal/ napilap, 1946. június 6.sz. - A Gemeto hívei elleni per.

Gemeto híveinek ez a bomlasztó tevékenysége egyes hadsereg-részek katonáinak harci szellemére kedvezőtlen hatást gyakorolt. a 4. és a 32. gyalogezredekben a katonák már a háboru első szakaszában vissza akartak térni Bulgáriába, a 12. gyaloghadosztály egyes csapatai pedig el is indultak visszafelé. Sumenben /ma Kolarovgrad/ egy hadseregcsoport megtagadta a frontra való elutazást. Az ez alkalommal tartott vizsgálat megállapította, hogy ezt az egész defetista tevékenységet Gemeto és barátai vezették. /93/

Gemeto hívei továbbfolytatták, sőt fokozták vétkes tevékenységüket a háboru második szakaszában, amikor az első bolgár hadsereg a hitlerista ellenség ellen hazája határaitól távol, Észak-Jugoszlávia és Dél-Magyarország rónáin harcolt. Az volt a céljuk, hogy szétbomlasztják az első bolgár hadsereget, meggyengítik részvételét a háboruban, a népi demokratikus Bulgáriát kedvezőtlen színben tüntetik fel a hitleri Németország ellen harcoló többi népek előtt és igyekeznek gyengíteni nemzetközi helyzetét. Ennek elérésére Gemeto hívei és ügynökeik a harcok között defetista jelszavakat és olyan teljesen valószínűtlen híreket terjesztettek, hogy az összes régi hadseregbeli tiszteket elbocsátják, hogy Szófiát a német légierő bombázta, hogy az országban fegyveres összecsúszások vannak a kommunisták és földművespártiak között stb., és arra bujtogatták a katonákat, hogy térjenek vissza Bulgáriába /94/.

Gemeto híveinek defetista befolyása alá kerültek a harmadik balkáni gyalogos hadosztály egyes osztagai is az Ilok melletti Duna-átkelésnél 1945. januárjának első napjaiban. A 24. gyalogezred két százada megtagadta a Dunán való átkelést, a hitleristák ellen való harcot Magyarországon és visszafordult Bulgária felé. A hadsereg parancsnoksága részéről erélyes intézkedéseket kellett foganatosítani ezeknek a csapatok részének a megállítására és lefegyverzésére, s a felbujtók katonai bíróság elé állítására. /95/

A foganatosított rendszabályoknak és főleg a parancsnokság és a segédparancsnokok politikai felvilágosító munkájának eredményeként Gemeto hívei nem érhettek el céljukat. Az első bolgár hadsereg megtisztította sorait a gemetovista ügynököktől és a népi demokratikus Bulgária szeptember 9-e ügyének szilárd bástyája lett. Gemeto híveinek bűnös tevékenysége a háboru második szakaszában, amint később meglátjuk, csak a hitlerista ellenségnek vált hasznára.

/93/ Otecseztven Front, 1946. június 12.sz.

/94/ Hadtört. Levéltár, d. 2042, 1.178.

/95/ Hadtört. Levéltár, d. 2042, 1.97, 103, 113; Otecseztven Front, 1946. június 6.sz; Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés 1947. augusztus 26-i gyorsírási jegyzőkönyvei.

Gemeto hívei az arcvonalon és a háttországban végzett bomlasztó tevékenységük mellett megkísérelték megmenteni a népbíró-ságtól a háborús bűnös fasiszta katonatiszteket. Ezzel meg akarták óvni a hadsereg reakciós tisztikarát, hogy azután felhasználhassák őket a népi demokratikus hatalom erőszakos megdöntésére. Ezért Damjan Velosev híveivel szövetségben, sikerült keresztülhajtaniok a minisztertanácson, - a kommunista miniszterek részvétele nélkül, - az 1944. november 23-1 negyedik rendeletet, melynek értelmében a népbíró-ság által felelősségre vont tiszteket /ha ezek is így akarják/ szabadon bocsátják a börtönből és kiküldik a frontra, hadd "bűnhődjenek" ott teljesen vagy részben a nép ellen 1944. szeptember 9-ig elkövetett gaztetteikért. Ez a rendelet feljogosította a hadügyminisztert, hogy saját belátása szerint határozza meg, kire vonatkozzék. /96/.

1944. december 4-én a párt Központi Bizottságának Politikai Irodája állást foglalt ez ellen a reakciós határozat ellen, amely mind a Hazafias Arcvonal programjának, mind pedig Bulgáriának a szövetséges nemzetekkel szemben vállalt nemzetközi kötelezettségeinek ellentmondott és homlokegyenest ellenkezett a bolgár nép érzéseivel és érdekeivel. Ezt, amint a Központi Bizottság Politikai Irodájának közleménye mondotta, a kommunista miniszterek távollétében és azok beleegyezése nélkül hozták, anélkül, hogy kikérték volna a Hazafias Arcvonal Nemzeti Bizottságának véleményét /97/. "Országunk dolgozói emlékeznek arra - mondotta Georgi Dimitrov a Bolgár Kommunista Munkáspárt V. kongresszusa előtt tartott beszámolójában - milyen eréllyel és határozottsággal hívta őket a párt az utcára, hogy tiltakozzanak Damjan Velosev híveinek ismeretes negyedik határozata ellen. Ezzel akarták ugyanis a kormányban és a Hazafias Arcvonalban levő reakciós elemek megmenteni a népnek a hadsereg soraiban megbujt hóhérait a nép megtorlása elől." /98/ Az egész országban tömeggyűléseket tartottak szeptember 9-e vívmányainak védelmében és a Hazafias Arcvonal egységének megerősítéséért, a reakciós elemek felemelkedése ellen, melynek lelkesítői Gemeto hívei voltak. A dolgozók és a katonaság gyűléseinek határozatai üdvözölték a párt Központi Bizottságát szilárd állásfoglalásáért ezzel a határozattal kapcsolatban. "A bolgár nép gyilkosainak nincs helyük a bolgár hadsereg soraiban" - jelentették ki határozatukban a hetedik rilai gyaloghadosztály segédparancsnokai /99/.

A párt ébersége és a tömegek felháborodása folytán a reakciós határozatot hatálytalanították. Ez megsemmisítő csapást mért Gemeto és Damjan Velosev híveire, valamint az egész belső reakcióra. A párt és a népi kormány körül tö-

/96/ Rabotniceszko Delo, 1944. december 4.az.

/97/ U.o.

/98/ G.M.Dimitrov, Válogatott cikkek és beszédek, Bpest, 1952. 335.l.

/99/ Rabotniceszko Delo, 1944. december 23.sz.

mörült bulgáriai dolgozók előtt világossá vált, ki ténylegesen az ország igazi ura és milyen jellegű a népi hatalom. /100/

A negyedik határozat érvénytelenítéséért vívott harccal egyidejűleg a párt nyilatkozatot adott ki a katonaságban uralkodó helyzetről, mely szerint a néphadsereget meg kell tisztítani a reakciós elemektől és a párt azért harcol, hogy ez a legrövidebb időn belül megtörténjék. A nyilatkozat azt is kiemelte, hogy a háború közepette a becsületes tisztek támogatásával a segédparancsnokok helyreállították a fegyelmet, a hadsereg harcképességét és sikerült betölteni azt a szakadékot, amely a tisztek és katonák között tátongott /101/.

A párt és a népi demokratikus hatalom sikerei a felemelkedő reakció elleni harcban nagymértékben hozzájárultak a belső front megszilárdulásához az országban, valamint a bolgár nép Honvédó Háborúja második szakaszának megszervezéséhez és valóra váltásához.

- . -

1944. november 24-én a Hazafias Arcvonal kormánya kiáltvánnyal fordult a bolgár néphez, melyben bejelentette, hogy a német betolakodók elleni háború a Balkánon a bolgár fegyverek fényes győzelmeivel ért véget, és felhívta a harcosokat, hogy a szovjet hadsereggel együtt folytassák a háborút az ellenség ellen. A kiáltvány hangsúlyozta a háború folytatásának szükségességét és ezeket mondta: "Ne feledjük, hogy a mostani történelmi pillanat hosszú és hosszú évekre meghatározza azt a helyet, amelyet hazánk majd a szabadságszerető és haladó népek között elfoglal." /102/ Ez a bolgár néptől újabb erőfeszítéseket és áldozatokat követelt, a bolgár nép azonban készséggel megadta ezeket, mert hitt a hitleri fasizmus feletti végső győzelemben.

A háború második szakaszában az 1944. november végén és december elején megalakított első bolgár hadsereg vett részt, amely hat gyaloghadosztályból /két hadtest/, egyéb csapat-egységekből és szolgálati alakulatokból, összesen körülbelül 130.000 harcosból állt. /103/

A hadsereg parancsnokává Vladimir Sztójcsev altábornagyot, segédparancsnokává Sterju Atanaszov vezérőrnagyot nevezték ki. Ez a hadsereg beletartozott a 3. Ukrán Arcvonalba, amely Tolbuhin marsall parancsnoksága alatt állt. A szovjet parancsnokság testvéri segítséget nyújtott az első bolgár hadseregnek, ellátta minden szükségességgel és csapataiba ta-

/100/ V.Cservenkov, A Hazafias Arcvonal és küszöbön álló feladatai, Szófia 1952. 29.1.

/101/ Rabotniceszko Delo, 1944. december 4.sz.

/102/ Rabotniceszko Delo, 1944. november 25.sz.

/103/ Hadtört. Levéltár, d. 850/e, 1.179.

pasztalt szovjet kiképző-parancsnokokat és katonai szakembereket vezényelt. /104/ A hadsereg politikai vezetésének megerősítésére mindegyik csapathoz, majd mindegyik századhoz újabb segédparancsnokot küldtek. Ezzel, valamint a Balkánon vívott háboruban szerzett tapasztalattal jelentősen emelkedett az I. bolgár hadsereg harcképessége ahhoz a három bolgár hadsereghez viszonyítva, amelyek a háboru első szakaszában tevékenykedtek.

Kezdetben az I. bolgár hadsereg azt a hadműveleti rendelkezést kapta a 3. Ukrán Arcvonal törzsetől, hogy a Belgrádtól északnyugatra eső vidéken a Duna és Száva között /Szerémség/ vonja össze erőit. Feladata a szovjet hadsereg déli szárnyának védelme volt. Jugoszlávia kormánya beleegyezett a bolgár hadsereg takarmánnyal való ellátásába és biztosította elszállásolását. /105/

A rábizott feladat teljesítéseként 1944. december elején két gyaloghadosztály /a 3. és 8./ és egy tüzérezred Petrovaradin-Szremszka Mitrovica körzetében felváltotta a 68. szovjet hadosztályt és az 1. jugoszláv hadtestet és a fronton foglalt állást. December 22-től a hadsereg a jugoszláv csapatokkal együtt és a dicső szovjet tüzérség támogatása mellett döntő támadásba ment át a Szerémségben az erősen megerősített ellenfél ellen. /106/ Elkezdődtek az első véres csaták az ellenséggel a haza határaitól távoli fronton.

Ezeket a harcokat az jellemezte, hogy a bolgár csapatok kitartó ellenállást fejtettek ki a tulsúlyban lévő ellenfél ellentámadásaival szemben. "Ha eljutnak valahová, ott szilárdan megvetik lábukat - írta jelentésében a hadsereg segédparancsnoka - és az ellenség semmiféle ellentámadásai sem képesek őket onnan elmozdítani. A jelentős veszteségek ellenére a csapatok harci szelleme friss." /107/ Heraszkov szovjet ezredes a 29. lövészezredhez intézett levelében a következőket mondta a Grabovo faluért folyt harcokban kitünt bolgár harcosok haditettéről: "A tisztek és a katonák vitézségükkel megmutatták határtalan hűségüket és szeretetüket hazájuk és a testvéri szovjet hadsereg iránt és törhetetlen akaratukat a hitlerista szörnyeteg feletti győzelom kivívására." /108/

Az I. bolgár hadsereg, miután sikeresen megbirkózott frontfeladatával a Szerémségben, 1944. december 30-án a következő újabb feladatot kapta a 3. Ukrán Arcvonal parancsnokságától:

/104/ L.B.Valev, id.mű, 72., 73.1.

/105/ Hadtört. Levéltár, V-2051, 1.87., 57.

/106/ U.o. V-2053, A Bolgár Főparancsnokság 1944. december 27-i jelentése.

/107/ U.o. d. V-2051, 1.163.

/108/ Hadtört. Gyűjtemény, I/1953/. 2.sz. 159.1.

"Az I. bolgár hadsereg teljes összetételben csoportosítsa át erőit magyar területre a Drávától északra, a Pécs városától nyugatra és délnyugatra eső körzetbe. A jelzett körzetben a hadsereg menjen át a Dráva északi partjának frontvédelmére...

A hadsereg fő feladata az, hogy ne engedje az ellenséget áttörni a Dráván észak felé és a front fő csoportjának a háta ne kerüljön veszélybe... /109/

Az I. bolgár hadsereg 1944. december 31-én kezdte meg a Dunán való átkelést és indult el Magyarország felé. A felvonulás mintegy tíz napig tartott. A hadseregnek kétszer kellett átkelnie a Dunán: először jugoszláv területen délről észak felé az Ilok-Bacska Palanka és a Petrovaradin-Noví Szad réveken, másodszor pedig Magyarországon kelet-nyugati irányban Batinánál /Kiskőszeg/, Mohácsnál és Bajánál. A Dunán való átkelésre a szovjet parancsnokság a bolgár hadsereget folyami hajókkal, páncélos motorcsónakokkal, vontatóhajókkal, uszályokkal stb. támogatta, Magyarországon pedig pontonhidakat épített. /110/ A hadsereg tűzerejének erősítésére két szovjet ezredet osztottak hozzá - egy páncéltörőt, és egy Katyusa-aknavetőt.

Az I. bolgár hadsereg ragyogóan teljesítette feladatát erőinek Magyarországra való átcsoportosításában, és 40-50 km-t tett meg naponta a legsúlyosabb téli időjárási viszonyok mellett. 1945. január 20-ig elfoglalta a számára védelemre kijelölt 350 km hosszúságú frontrészt, amely három szakaszra oszlott: nyugatira - Nagyatádtól a Dráváig; déli vagy drávai - a Dráva északi partján a folyó dunai torkolatáig; és keleti - jugoszláv területen - a Duna mentén, a Dráva torkolatától Bacska Palankáig. Az I. bolgár hadseregtől északra a Balatonig terjedő térségben az 57. szovjet hadsereg tevékenykedett, délre pedig, a Szerémségben, a jugoszláv hadsereg csapatai. /111/

Közel két hónapon keresztül a legrosszabb éghajlati viszonyok mellett, hidegben és hóban építette ki a hadsereg védelmi övezetét és edzette meg harci szellemét. Az aktív védelemnek ezt az időszakát, amely 1945. márciusának első napjáig tartott a parancsnokság jól felhasználta fokozott politikai munkára és a csapatok harci képzettségének emelésére. A 3. Ukrán Arcvonal törzse politikai apparátusának támogatásával a hadsereg elkezdte a Frontovak /Frontharcos/ c. lap kiadását, melyet érdeklődéssel olvastak a harcosok. Ezenkívül számos alapszervi lap jelent meg, melyeknek összeállításában ugyyszólván mindenki részt vett. /112/ Az alapszervi sajtó óriási szerepet játszott a harcosok harci szellemének emelésében azáltal, hogy helyesen tájékozt

/109/ Hadtört. Levéltár, d.V-2046, Az I. bolgár hadsereg hadműv. 1.7.

/110/ Hadtört. Levéltár, d. 2042, 1.32.

/111/ U.o. d./850/ e, 1.181.

/112/ Hadtört. Gyűjtemény, 1953, 2.sz. 163.1.

tatta őket a politikai helyzetről és a fronthelyzetről, folyamatosan értesítette őket mindenről, ami körülöttük történt, bírálta némely fogyatékossgát, bátorította a jó megnyilatkozásokat és bizonyos mulattató és oktató anyagot is hozott a csapatrész életéből. /113/ A hadsereg három színjátékos csoporttal, két vándormozival, egy rádióriportautóval rendelkezett és minden egyes csapategységnek megvolt a maga könyvtára. Az anyaországgal való kapcsolatot rendszeres légiposta járattal tartották fenn, a harcosoknak ez hozta a leveleket, csomagokat és az ajándékokat, valamint a Hazafias Árvonal napisajtóját is.

A frontvédelem ideje alatt a segédparancsnokok a csapatoknak számos politikai előadást tartottak. Megvilágították a háború jellegét, a Szovjetunió hazánkuk nyújtott segítségét, a fegyver megerősítésének szükségességét stb. Minden alkalommal leleplezték Gemeto híveinek áruló szerepét is. A katonák elítélték a gemetovisták áruló tevékenységét és határozataikban egyhanguan kijelentették, hogy a nép ellenségeit határozottan és kimélotlenül föl kell számolni. /114/

Ennek az aktív politikai munkának az eredményei is jók voltak. "Ez meglátszott - írja a 3/41 gyalogos zászlóalj segédparancsnoka - a március 6-19 közötti harcok idején..." /114/, amikor a hitleristák támadást intéztek az első bolgár hadsereg frontja ellen és vereséget szenvedtek.

1945. márciusának elején a hitleri Németország a szakadék szélére került. Csapatait mindenütt megverték és súlyos veszteségek érték a szovjet felszabadító hadsereg téli offenzívájában is. 1945. február 13-án a 2. és 3. Ukrán Árvonal csapatai felszabadították Budapestet, és ezzel Magyarországot, Németország utolsó háborús szövetségését is kétvállra fektették. Magyarország elvesztése a hadsereg élelmezését és a német lakosság ellátását veszélyeztette. Ez arra készítette a hitleristákat, hogy egy utolsó elkészedett "nagy hadműveletet" hajtsanak végre a keleti front déli szakaszán, azért, hogy taktikai sikereket érjenek el és biztosíthassák maguknak Magyarország mezőgazdasági kincsét. Terv szerint ennek a hadműveletnek közvetlenül az olvadás után kellett kezdődnie /115/. A hitleristák ehhez Németország belsőjéből és az olasz frontról vontak el csapatokat, engedve, hogy az angolok szabadon haladjanak előre Ausztria felé.

/113/ Hadtört. Levéltár, d. 846/5, A 13. rilai gyalogezred "Rilai csapás" című lapjáról, 1.152.

/114/ Hadtört. Levéltár, d. 846/5, 1.118

/115/ Hadtört. Levéltár, d. Lőhr vezérezredes hadifogoly, Felelek, 85,1.

A hitlerista parancsnokság célja az volt, hogy összpontosított támadásokkal észak, nyugat és dél felől Pécs környékének irányában átkarolják és megsemmisítsék az 57. szovjet hadsereget és az első bolgár hadsereget, szétzúzzák a 3. Ukrán Arcvonalat és teljesen megzavarják a keleti frontot. /116/ A hitleristák 1945. március 6-án mindhárom irányban egy időben kezdték el támadásukat. Északról és nyugatról fő erőiket a 3. Ukrán Arcvonal seregei ellen vetették be, délről a Dráván keresztül nyomultak előre Dolni Miholjac város körzetében az első bolgár hadsereg IV. hadteste ellen, Oszijek és Valpovo térségében pedig a XIII. jugoszláv hadtest ellen fordultak.

Az első bolgár hadsereg ellen intézett támadásukat a hitleristák szándékosan a harmadik balkáni gyaloghadosztály szakaszán kezdték meg. Arra számítottak, hogy ez a hadosztály nem fog kitartani, mivel egyes csapatai /két zászlóalj/ Iloknál megtagadta a Dunán való átkelést. Ezen a frontszakaszon két gyaloghadosztályt vetettek be egy páncélos ezreddel, két műszaki zászlóaljjal és egyéb csapategységekkel együtt, miután sikerült hídfőállást teremteniük a Dráva északi partján. A harmadik gyaloghadosztály azonban állta az ellenség támadását és elszántan harcolt, míg meg nem érkezett a hadsereg tartaléka - a 16. gyaloghadosztály és egyéb csapatok. Véres harcokban meg is állították az ellenség előnyomulását. Az első bolgár hadsereg megsegítésére a 3. Ukrán Arcvonal parancsnoksága Artyusenko tábornok 133. szovjet hadtestét vetette be. A hős szovjet katonák megjelenése óriási lelkesedést keltett a bolgár harcosok és parancsnokok körében. Saját szemükkel láthatták a szovjet hadművészetet, érezhették a szovjet hadsereg magas erkölcsi szellemét, vasfegyelmét, kitartását, bajtársiasságát és a szovjet harcosok segítségét /117/. "Leirhatatlan volt a mi balkáni férfiaiunk /a 3. gyaloghadosztály - szerző megjegyzése/ lelkesedése - írja a hadsereg segédparancsnoka, Sterju Atanaszov vezérőrnagy, - amikor maguk mellett látták a dicsőséggel övezett Vörös Hadsereg katonáit, amikor érezték a Katyusák és a szovjet tüzérség hatalmas támogatását. Valóban készek voltak arra, hogy a Vörös Hadsereggel együtt megrohamozzák akár az eget is." /118/

A bolgár csapatok /a 3., 16. és 11. gyaloghadosztályok/ a szovjet harcosokkal válllvetve tizenhárom napi szüntelen harcban szétzúzták a hitleristákat Drávaszabolosnál, Drávapalkonyánál és Drávacsehinél és március 19-én felszámolták hídfőállásukat. Az I. bolgár hadsereg ezzel sikeresen teljesítette Tolbuhin marsallnak a Dráván átkelt hitlerista csapatok szétzúzására vonatkozó parancsát. "A benyomult ellenséges csapatok - mondta a bolgár parancsnokság 1945. március 19-i rendkívüli jelentése - teljesen megsemmisültek, csupán száználmas maradványaik vonulhattak vissza a Dráva

/116/ Hadtört. Levéltár, d. 850/e, 1.182.

/117/ L.B.Valev, id.mű, 73.1.

/118/ Szvobodnaja Bolgarija /Szabad Bulgária/ ujság, 1946. február 25.sz.

déli oldalára. A folyótól északra csak holttestek, hadifoglyok, szétvert ágyuk és szétroncsolt tankok maradtak. Az ellenség több mint hatezer halottat veszített." /119/

Ezekben a harcokban az I. bolgár hadsereg drága áldozatokat hozott a győzelemért. A gyűlölt fasizmus elleni harcban parancsnokok, segédparancsnokok és harcosok estek el távol hazájuktól. "Hősi tettük emléke mindörökre megmarad népünk történelmében." /120/ A legsúlyosabb veszteségeket a 16. gyaloghadosztály szenvedte: 2298 halottat, sebesültet és eltűntet /köztük 195 tisztet és segédparancsnokot/. A másik két gyaloghadosztály /a 3. és 11./ a tüzércsapatokkal együtt 2108 halott, sebesült és eltűnt harcost veszített /121/

Miután az I. bolgár hadsereg szakaszán összezuzták a német csapatokat, a 133. szovjet hadtest a 16. gyaloghadosztállyal és a 11. gyaloghadosztály csapategységeivel együtt testvéri segítséget nyújtott a jugoszláv 12. hadtestnek a Valpovo melletti második német hídfőállás felszámolásában /122/. A hitleristákat így drávai előnyomulásukban teljes kudarc érte és súlyos veszteségeket szenvedtek emberben és hadianyagban egyaránt. Négy német gyaloghadosztály megsemmisült.

Március 6-án az ellenség Nagybjom-Kaposvár irányában is támadásra indult a 57. szovjet hadsereg körzetében azzal a céllal, hogy északról elszakítsa az I. bolgár hadsereget a 3. Ukrán Arcvonaltól. A szovjet csapatok több napig tartó elszánt harcban /március 6-14/ szétverték a hitleristákat és ezt a támadásukat is meggyorsították. Az ellenségtől fegyvert 299. szovjet lövészadosztállyal karöltve részt vett a harcban a 12. bolgár gyaloghadosztály és a 10. gyaloghadosztály 44. ezrede. A bolgárok és az oroszok itt is közös lövészárkokban harcoltak és a közös ellenség ellen együtt hullatták vérüket. A Csekel és Gige melletti véres harcban különösen kitűntek a 31. és 44. gyalogezered, amelyek páratlan kitartásukról és magasfokú harci szellemről tettek tanúságot, - amiért a szovjet hadosztály parancsnoka személyesen üdvözölte őket. A 12. bolgár gyaloghadosztály parancsnoka jelentésében azt írta, hogy a 31. gyalogezered a bolgár nép legujabbkori történetébe olyan hőstettet írt bele, amely fáklyaként mutatja meg az elkövetkező nemzedékeknek a haza felemelkedéséhez és nagyságához vezető utat /123/.

Ugyanakkor a 3. Ukrán Arcvonal főerői a Balatontól délre zuzták szét a hitleristák támadását, majd miután átoszoptosították erőiket, óriási ellentámadásba mentek át Bécs irányában. Ilyen módon vallott kudarcot a hitlerista pa-

/119/ Hadtört. Levéltár, d. V-20 - 53, 1.76.

/120/ Narodna Vojszka, 1945. március 21.sz.

/121/ Hadtört. Levéltár, d. V-3017, 1.45, 50, 51, 53.

/122/ Hadtört. Levéltár, d. 2025, 1.68.

/123/ Hadtört. Levéltár, d. 850, 1.133., 278.

rancsnokság nagy és egyben utolsó hadművelete a keleti front déli szakaszán.

Ezekben a harcokban az I. bolgár hadsereg óriási kitartást tanusított és aratta első nagyszabású sikerét a védelmi harcban. A bolgár csapatok a szovjet hadsereg harcosaival együtt elsőízben folytattak utcai harcokat az állig felfegyverzett ellenséggel és legyőzték azt. Ez a győzelem jutott kifejezésre Tolbuhin marsallnak az I. bolgár hadsereg parancsnokához intézett üdvözlő táviratában, amelyben ez állott:

"Örülök, hogy köszönetemet fejezhetem ki Önnek, a tábornokoknak, a tiszteknek és katonáknak, akik e harcokban részt vettek.

Külön kiemelésre méltó a 16. gyaloghadosztály egész személyi állománya kiváló harci teljesítményéért...

Kifogástalanul működött a tüzérség is.

Mélységesen hiszem, hogy ez a harci siker jó utmutató lesz a gyűlöletes fasizmus feletti további győzelmekhez." /124/

Georgi Dimitrov, a bolgár nép vezére és tanítómeistere, Moszkvából táviratilag üdvözölte az I. bolgár hadsereg harcosait a kiharcolt győzelemért. Rámutatott arra, hogy a bolgár néphadseregnek ahhoz, hogy mindvégig teljesíteni tudja a haza iránti köteletségét, arra van szüksége, hogy parancsnokainak politikai színvonala emelkedjék, a segédparancsnokok sajátítsák el a haditudományt, a harcosok pedig tanulmányozzák fegyvereiket, hogy teljesen uraivá váljanak azoknak /125/. Ezzel Dimitrov elvtárs a hadsereg katonai és politikai felkészültségének további tökéletesítésére utalt.

A drávai harcokban megsemmisítő csapás érte a fasiszta propagandát és Gemeto híveinek defetista működését a fronton. Kudarcot szenvedtek a hitleristáknak azok a kísérletei is, hogy Gemeto híveinek jelszavait kihásháználva, lezüllesszék az I. bolgár hadsereg harcosainak harci szellemét. A Hazafias Arcvonal Bulgáriájának összes régalmazói, Gemeto hívei és a Cankov-pártiak, méltó leckét kaptak a bolgár néphadseregtől Drávaszabolcsnál, Drávacséhinél és Drávapalkonyánál. /126/

A drávai harcok sikeres befejezése után 1945. március 22-én a 3. Ukrán Arcvonal törzse azzal bizta meg az első bolgár hadsereget, hogy az 57. szovjet hadsereggel együtt támadást készítsen elő és hajtson végre nyugati irányban. A feladat

/124/ Narodna Vojszka, 1945. március 21.sz.

/125/ Georgi Dimitrov, Művei, 11.kötet, 148.1.

/126/ Otecsestven Front 1946. március 7.sz. 1. Sterju Atanaszov tábornok cikkét.

a következő volt: a hadsereg harmadik hadteste, melyhez hozzákapcsolták a 16. gyaloghadosztályt és a 417. szovjet lövész-ezredet, rohamozza meg az ellenséget Nagyatádtól és Nagykanizsától délre, a negyedik hadtest viszont fedezze a drávai frontot és terjessze ki védelmét a Mura folyóig. /127/

1945. március 29-én a harmadik bolgár hadtest támadásba ment át az ellenség erősen megerősített állásai ellen, áttörte védelmét és számos községet foglalt el a szovjet csapatok által felszabadított Nagykanizsa térségében. Így kezdődött az 1945. április 15-ig tartó murai hadművelet. Ebben a hadműveletben a hadtest szüntelen harcok közepette 100 km-t tett meg, áttört három erősen megerősített vonalat, átkelt a Murán és a Főosatornán, szétzúzott négy német hadosztályt és felszabadította Dél-Magyarországot és a Muraközt. Több, mint 6500 fogoly és óriási mennyiségű fegyver és hadianyag került bolgár kézbe. Ezeket a győzelmeiket 3761 főnyi áldozat árán harcolták ki, akik közül 738 halott és 3023 sebesült volt. /128/

1945. április vége felé az első bolgár hadsereg védekezésre tért át. A 3. Ukrán Arcvonal hadműveleti rendelkezéseinek megfelelően a Mura és a Dráva közötti térségben és a Dráva északi partján állította fel erőit. Május elején, a háború utolsó napjaiban, a hadsereg újból nyugat felé támadott, Mariborig és az osztrák határig üldözve a szétvert ellenséget. 1945. május 9-én a hitleri Németország kapitulációja után az I. bolgár hadsereggel szembenálló ellenség részben megadta magát, részben pedig megszegve az általa aláírt kapitulációt, továbbra is ellenállott. Így a hadsereget - amint a bolgár főparancsnokság jelentéséből kitűnik - kénytelen volt folytatni előnyomulását nyugat felé. Ennek eredményeként felszabadították Maribort, melyet azután a jugoszláv csapatoknak adtak át. /129/

1945. május 10-én a bolgár hadsereg átlépte a régi osztrák-jugoszláv határt és osztrák területre nyomult be, ahol május 11-én Klagenfurt előtt négy kilométerrel kapcsolatot teremtett a nyugatról előnyomuló VIII. angol hadsereg egységeivel. Ezzel véget értek az első bolgár hadsereg hadműveletei. A hitlerista Németország kapitulációja a bolgár hadsereget az Alpok lábainál találta. A bolgár hadsereg négyezer halottja és sebesültje árán másfél hónap alatt több, mint 250 km-t tett meg drótkadályokkal, lövészárkokkal, aknamezőkkel telerakott terepen. Így járult hozzá szerény részével a "győzhetetlen" hitleri hadsereg hírnevének megtépázásához és a hitleristák szétzuzásához. /130/

Az I. bolgár hadseregnek a szovjet parancsnokság vezetése és közvetlen segítsége mellett aratott győzelmeit helyesen

/127/ Hadtört. Levéltár, d. 850/e, 1. 185.

/128/ Hadtört. Levéltár, d. 541/II., 1. 90.

/129/ Hadtört. Levéltár, d. 2053, 1. 239.

/130/ Hadtört. Levéltár, d. 850/e, 1. 187.

értékelte és emelte ki hadparancsaiban I.V.Sztálin, a szovjet hadsereg főparancsnoka. 1945. március 30-án, 31-én és április 2-án a Szovjetunió fővárosa a 3. Ukrán Arcvonal kiváló osapataival egy sorban díszlövésekkel üdvözölte a mi I. bolgár hadseregünket is a közös ellenségén aratott győzelmeért /131/. A harctéren tanúsított vitézségért és harci érdemekért az első bolgár hadsereg harcosai közül sokat tüntettek ki szovjet érdemrendekkel és emlékérmekkel.

Az I. bolgár hadsereg méltóképpen teljesítette feladatát a Honvédó Háboruban. Biztosította a Magyarországon működő szovjet hadsereg déli szárnyát és annak harci tapasztalataiból tanulva és annak vezetésével értékes győzelmeket vívott ki a közös ellenség - a hitleri fasiszmus - elleni harcban. "Büszke vagyok arra, - mondta Georgi Dimitrov 1945. május 1-én alkalmával az I. bolgár hadsereg parancsnokságához intézett köszönő levelében, - hogy az I. bolgár hadsereg olyan hőiesen és sikeresen vette ki részét a nagy Sztálin legfelsőbb parancsnoksága és Tolbuhin marsall közvetlen vezetés alatt a fasiszta Németország végleges és győzelmes szétzuzásából." /132/

Az I. bolgár hadsereg biztosította a hadműveleti kapcsolatot a szovjet hadsereg és Jugoszlávia hadserege között és hozzájárult Horvátország felszabadításában elért sikereihez. Aktív részt vett a magyarországi német csapatok szétzuzásában, majd a nyugat felé vezető győzelmei során felszabadította a hitlerista megszállás alól Horvátország és Szlovénia egy részét. Ezzel hozzájárult a bolgár nép és Jugoszlávia népei közötti testvéri kapcsolatok megerősödéséhez. Ezért is fogadta a helyi lakosság az I. bolgár hadsereget mindenfelé felszabadító hadseregként. Az utcákon a felszabadult horvátok és szlovének az I. bolgár hadsereg harcosait ilyen feliratokkal köszöntötték: "Üdvözlünk benneteket körünkben, felszabadító testvérek! Üssétek a németeket!" /133/ Különösen ünnepélyesen fogadták a bolgár katonaságot Belgrádban az anyaországba való visszatérés alkalmával. "Aligha volt része valaha is a bolgár katonaságnak - írja a háboru egy résztvevője - nagyobb diadalban ennél a belgrádinál. Virágot szórtak hőseinkre, pompás virágsofrok fedte az utcát. Sokézer belgrádi torkából hangzottak fel kórusban a jelszavak: "Éljen az első bolgár hadsereg! Éljen a testvéri bolgár katonaság!" /134/.

Az I. bolgár hadsereg sikerei elképzelhetetlenek lettek volna a Kommunista Pártnak a Honvédó Háboru szervezésében és véghez vitelésében betöltött vezető szerepe nélkül. A párt biztosította a szilárd hátországot és a hadsereg szilárd

/131/ Hadtört. Levéltár, d. 1053, 1.88; 96., 97., 104., 105.

/132/ Georgi Dimitrov, Művei, 11. kötet, 193.1.

/133/ Narodna Vojszka, 1945. április 27. sz.

/134/ Ivan Kircsev ezredes, A Honvédó Háboru, 1944-45., Szófia, 1946., 101.1.

politikai vezetését, leleplezte és meghiusította Gemeto híveinek defetista tevékenységét, elítélte a Hazafias Arovonal híveinek számító, egyes körök könnyelmű nemtörődömségét a háborúval szemben, és az egész nép erőfeszítéseit a Honvédő Háborúnak sikeres befejezéséig való folytatására tömörítette. /135/

A párt és a Hazafias Arovonal bizottságai fáradhatatlan tevékenysége révén az I.bolgár hadsereg harcosai szüntelenül érezték a haza gondoskodását. A gyűléseken és konferenciákon összesereglett dolgozók üdvözlő táviratokat küldtek a hadseregnek győzelmei alkalmával. A szófiai Platno gyár munkásainak és munkásnőinek a táviratában ez állt: "Mint az I.bolgár hadsereg hőseinek nővérei és fivérei örömmel eltelve, elragadtatással követjük hadi utatokat a magyar rónákon, melyeket drága testvéreink vére öntöz. Diadalmensetek a dicső Vörös Hadsereg szüntelen haditetteivel és győzelmeivel együtt meg fogják semmisíteni a fasiszta fenevadat és biztosítják hazánk szabadságát és boldogságát..." /136/

A párt az I. bolgár hadsereg harcosai között a politikai vezetés és nevelést a segédparancsnokok útján valószínűsítette meg. Ők voltak a katonák legmeghittebb harcos és politikai társai, hősiessen küzdöttek az első sorokban és személyes példájukkal magukkal ragadták a harcosokat. Sokan közülük hősi halált haltak, csupán a 16. gyaloghadosztályban 29 segédparancsnok esett el. /137/ Hála a segédparancsnokok fáradhatatlan és eredményes munkájának, az I.bolgár hadsereg harcosai politikailag a népi demokratikus hatalom odaadó védelmezőivé váltak. Nagyrészüket rokonszenvezett a Kommunista Párttal, a csapatok aktivistái pedig kifejezésre juttatták azt az óhajukat, hogy a háború befejezése után egytől-egyik a párt tagjai legyenek. /138/

Az I.bolgár hadsereg győzelmei, melyeket több száz kilométerre a hazától, drága áldozatok árán harcoltak ki, elragadtatást váltottak ki a fiatal bolgár nemzedékből, az egész bolgár népből. A fiatal bolgár katonák az I.bolgár hadsereg katonáitól tanultak és tanulnak hazafiasságot és hősiességet. A fiatalok levelek egész sorában fejezték ki a ha-

/135/ A háború sikeres befejezésének és a defetizmus elleni harcnak a kérdésével foglalkozott a Hazafias Arovonal bizottságainak első országos kongresszusa is /1945. március 9-12 között/. Lásd: Gyorsírási jegyzőkönyvek, 544., 545.1. A Bolgár Népköztársaság Központi Állami Levéltára.

/136/ Rabotniceszko Delo, 1945. április 3.sz.

/137/ Ivan Kircsev, id.mű, 1.1.

/138/ Hadtört. Levéltár, d.846/5, 1.127.

zai laktanyákból örömeiket az I. bolgár hadsereg győzelmei felett és ígérték, hogy követik példáját." A távolban, a testvéri Jugoszlávia bércei között és a széles magyar rónákon aratott nagyszerű győzelmeitől lelkesítve - írták az ujoncok Sumen városából /ma Kolarovgrad/ - mi előttetek, a nép és a haza előtt ígérjük, hogy minden erőnket a hadtudomány és a fegyelem gyors elsajátítására fogjuk fordítani... Mi, öcséitek, a ti hősiességeitekről veszünk példát." /139/

Az I. bolgár hadsereg sikerei, melyeket a testvéri szovjet hadsereggel közös hadműveletekben értek el, nagy történelmi jelentőséggel bírnak. Ezek a sikerek magasra emelték hazánk jó hírét a szabadságszerető népek körében és mindenek előtt megerősítették a bolgár nép törhetetlen harci barátságát felszabadítóinkkal - a Szovjetunióval.

- - -

1944. szeptember 9-ének népi győzelme után nyolc hónapon keresztül vitézül harcolt a bolgár népi hadsereg a szovjet hadsereg harcosaival válllvetve a Balkánon és Magyarországon a német fasiszta csapatok ellen és hozzájárult mielőbbi szétzúzásukhoz és kapitulációjukhoz. Ebben a Bulgária számára valóban Honvédő Háboruban a bolgár nép nagy katonai és gazdasági erőfeszítéseket tett és drága áldozatokat hozott. A háboru kezdetétől befejezéséig a bolgár hadsereg 31910 embert vesztett halottakban, sebesültekben és eltűntekben, az ország pedig 290 millió dollárra vagy 2 milliárd és 140 millió levére rugó anyagi veszteséget szenvedett. /140/

A bolgár nép emberben és hadianyagban hozott áldozataival szemben a háboru alatt hadseregünk a következő veszteségeket okozta az ellenségnek: több mint 60.000 halott, sebesült és fogoly; zsákmányolt, illetve megsemmisített 3724 gépkocsit, 46 harckocsit, 21 repülőgépet, 405 ágyut, 340 aknavetőt, 1984 géppuskát, 13476 puskát, 71 mozdonyt, 5679 vasuti kocsit és sok egyéb hadifelszerelést. /141/.

Ilyen módon jellemezhető a népi demokratikus Bulgáriának a háboruban való részvétele, így járult hozzá számokban kifejezve a hitleri fasizmus szétzúzásához. Ennek a hozzájárulásnak nagy erkölcsi és politikai jelentősége volt a bolgár nép számára, háboru utáni nemzetközi helyzetének rendezése szempontjából. Azoknak az erőfeszítéseknek és ál-

/139/ Hadtört. Levéltár, d. 346/7, l. 16.

/140/ A külügyminisztérium levéltára, Délégation bulgare a la Conférence de la paix, Discours et documents, Annexes, V, p. 3; La participation de la Bulgarie a la guerre contre l'Allemagne, Sofia, 1946, p. 6-8.

/141/ Rabotniceszko Delo, 1945. május 21.sz., lásd: A bolgár főparancsnokság zárójelentése.

dozatoknak a révén, amelyeket népünk a háboru alatt hozott, Bulgária Németország csatlósából, amely 1944. szeptember 9-ig fasiszta vezetőinek bűne folytán volt, tulajdonképpen a szövetségesek oldalán harcoló állammá változott.

A faszizmus és a hitlerista megszállás elleni fegyveres harc-
cal szerzett érdemével, a hitleri Németország elleni háboru-
ban való részvétel érdemével jelent meg a bolgár nép az 1946.
évi párizsi béke-konferencián. Ezen a konferencián a népi
demokratikus Bulgária megkapta igazságos érdekeinek méltó
és testvéri védelmét a Szovjetunió küldöttsége és az ENSZ-
ben helyetfoglaló népi demokratikus államok képviselői ré-
széről. A monarchofasiszta Görögország küldötte, Pipinel-
lisz, - az Egyesült Államok, Anglia, az angol-amerikai
blokkba tartozó néhány más állam küldötteitől támogatva -,
sikertelen kísérletet tett arra, hogy elvitassa Bulgáriá-
nak az antifasiszta háboruban való aktív részvételét. A tör-
ténelmi igazsággal ellentétben Pipinellisz megkísérelte két-
ségessé tenni Bulgáriának a Németország elleni háboruban
való részvételét. /142/

A történelmi igazság védelmében a Bulgária ügyével foglal-
kozó politikai és területi bizottságban N. Novikov, a Szov-
jetunió képviselője világosan és kategorikusan kiemelte
Bulgáriának a háboruban való részvételét: "A szovjet dele-
gáció - mondta - Bulgária nagy érdemének tekinti, hogy
erőinek harci előkészítését és összpontosítását minimális
határidő alatt fejezte be, úgyhogy a 12 hadosztályt szám-
láló bolgár csapatok mindössze 2 hónap alatt felszabadított-
ták Macedónia és Szerbia nagy részét, harcban szétzúztak
nyolc német hadosztályt és jelentős segítséget nyújtottak
a Dunánál harcoló szovjet csapatoknak. A bolgár csapatok
ezután is tevékenyen vettek részt a Németország elleni há-
boruban, amelyet egészen Németország szétzúzásáig folytat-
tak. A bolgár hadsereg lényeges segítséget nyújtott a Vö-
rös Hadsereg hadműveleteihez a 3. Ukrán Arcvonalnak, vala-
mint a jugoszláv népfelszabadító hadsereg hadműveleteihez
és összekötötte azokat egymással. A bolgár csapatok rész-
vétele a Vörös Hadsereg nyugat felé való előnyomulásában
segített Horvátország, Szlovénia, Magyarország és Ausztr-
ia gyorsabb felszabadításához, tehát a szövetséges álla-
mok végleges győzelméhez."

Beszédében Novikov rámutatott arra, hogy a görög küldött
elfelejtette vagy igyekezett elhallgatni ezeket a tényeket,
amelyek meggyőzően mutatják, hogy Bulgáriának a háboruban
való részvétele ténylegesen aktív volt és elősegítette Gö-
rögország és Jugoszlávia felszabadulását, valamint Német-
ország végleges szétzúzását. /143/

/142/ Szlavoso Vaszev, Krum Hrisztov: Bulgária a párizsi
békekonferencián, Szófia, 1947, 80, 84.1.

/143/ A külügyminisztérium irattára, La commission poli-
tique et territoriale pour la Bulgarie, Annexes II,
pp. 1,2; Szlavoso Vaszev és Krum Hrisztov, id.mű,
84,85.1.

A békeszerződés előkészítésénél az angol-amerikai blokk képviselői történelmi igazságtalanságot követtek el Bulgáriával szemben. A szerződésjavaslat bevezetésében, majd magában a békeszerződésben is olyan megállapítás kapott helyet, amely ellenkezik a történelmi tényekkel, azaz, hogy Bulgária a hitleri Németország ellen az 1944. október 28-i moszkvai fegyverszünet aláírása után kezdte el hadműveleteit. A bolgár küldöttség ennek a hibás megállapításnak a helyesbítését indítványozta, amennyiben kérte, hogy a bevezetésben utaljanak arra, hogy Bulgária még 1944. szeptember 10-én elkezdte a német csapatok elleni hadműveleteit, mindjárt azután, hogy megdőlt a fasiszta kormány és a hatalmat a Hazafias Arcvonal vette át. A bolgár küldöttség ezenkívül javasolta, hogy a békeszerződés előszavába vegyék be, hogy Bulgáriát elismerik a hitleristaellenes koalíció hadviselő államának. /144/

Ezeknek a történelmi tényeknek megfelelő igazságos bolgár követeléseknek a támogatására felszólaltak a Szovjetunió és a népi demokratikus államok képviselői a Bulgária ügyével foglalkozó politikai és területi bizottságban. A történelmi igazság helyreállítása érdekében, N. Novikov beszédében a következőket jelentette ki: "A bolgár hadsereg közvetlenül szeptember 9-e után, anélkül, hogy bevárta volna a fegyverszüneti szerződés aláírását, harcra kelt Németország ellen a szövetséges erők oldalán és a szovjet főparancsnokság rendelkezései szerint védelmi feladatokat teljesített, majd hamarosan támadó hadműveletekre tért át." /145/

A történelmi tények ellenére az angol-amerikai tömb államainak küldöttei a békekonferencián nem ismerték el Bulgáriának hadviselő állam jellegét és a szavazásnál szándékosan, többségi alapon keresztülhajszolták azt, hogy a békeszerződés bevezetőjében megmaradjon ez a valótlanítás a hitleri Németország elleni hadműveletek elkezdésére vonatkozólag. Bele kellett azonban egyezniük abba a bevezetésben lefektetett helyes meghatározásba, hogy Bulgária "tevékenyen részt vett a Németország elleni háborúban" /146/. Ennek pedig nagy jelentősége volt a népi demokratikus Bulgária számára. Elismerték a szövetséges népek oldalán szerzett háborús érdemeit, és ez jó hatással volt a békeszerződés előkészítésre, főleg pedig a jóvátételre és Bulgária egyéb kötelezettségeire vonatkozó záradékok tekintetében.

Ilyen módon azzal, hogy a hitleri Németország elleni háborúban közösen és pedig nagy felszabadítóan, a Szovjetunió vezetésével vett részt, a népi demokratikus Bulgária megszilár-

/144/ A külügyminisztérium irattára, Amendements et observations concernant le préambule du Projet de Traité de Paix avec Bulgarie. Annexes, I. p. 1.

/145/ Szlavcsó Vaszev és Krum Hrisztov, id.mű, 85.1.

/146/ Szlavcsó Vaszev és Krum Hrisztov, id.mű; melléklet - A Bulgáriával kötött békeszerződés, 329.1.

ditotta nemzetközi tekintélyét és sikerült az akkori körülményekhez /1947.február 10-én/ képest a lehető legelfogadhatóbb békeszerződést kötnie. Bulgária nemzeti függetlenségének és állami szuverénitásának védelmére elnyerte a Szovjetunió hatalmas támogatását és oltalmazását, valamint az ENSZ-ben helyet foglaló népi demokratikus államok segítségét.

Ez volt az első fontos nemzetközi jelentőségű következménye a hitleri Németország elleni Honvédő Háboruban való részvételének. Ezenkívül még a következő megállapításokat tehetjük:

A bolgár nép Honvédő Háborujában a közös ellenség - a hitleri fasizmus - ellen közösen kiontott vér örökre megszilárdította a két testvéri nép, a bolgárok és az oroszok harci barátságát. Az 1877-1878.évi felszabadító háboruban Sipkánál és Sejnovónál aratott győzelmek mellé a két nép harci történetébe új fényes diadalokat irtak be, mint Drávaszabolas, Drávacséhi és Drávapalkonya. Ez a harci barátság vált a törhetetlen bolgár-szovjet barátság alapjává, amely nemzeti függetlenségünknek, hazánk szocialista fejlődésének éltető napja.

A hitlerista megszállók elleni Honvédő Háboruban népünk nagy segítséget nyújtott Jugoszlávia és Görögország népeinek felszabadító harcukban és drága áldozatok árán meggyorsította felszabadulásukat a német fasiszta megszállás alól. Ezzel a háborúval a bolgár nép volt fasiszta vezetőinek a szomszédos balkáni népekkel szemben elkövetett gaztetteit levelezelve, lerakta a szomszédaival való tartós és őszinte megértés szilárd alapjait és mindenekelőtt megszilárdította testvéri kapcsolatait Jugoszlávia népeivel.

A Honvédő Háboru alatt a munkásosztállyal az élen kiépült országunkban a dolgozók erkölcsi és politikai egysége. A Haza-fias Arcvonal zászlaja alatt és a "Mindent a frontért, mindent a győzelemért!" alapvető jelszó végrehajtásaként a Kommunista Párt az egész népet a háboru sikeres véghezvitelére tömörítette. A párt szilárd politikai vezetést teremtett a hadseregben, szétzúzta a defetista ellenséget a fronton és a háttérországban, lelkesedést és harci szellemet öntött a harcosokba a győzelemhez. A dolgozók és a front harcosai ezért Bulgária összes nemzeti érdekét, népük legfényesebb reményeit és bizakodásait a párt nevével kötötték egybe.

A Honvédő Háboru tűzében kiépült az új bolgár népi hadsereg, a dolgozó nép hadserege, a népi demokratikus hatalom fogycsereje és támasza. A Honvédő Háboruban fiatal néphadseregünk kiállotta az első harci próbát. Néphadseregünk, felhasználva a háboru gazdag tapasztalatát és szüntelenül tanulva a dicső szovjet hadseregtől, követve harci szellemét és vasfegyelmét, a haza szabadságának és függetlenségének biztos őrévé vált.

A Honvédő Háboru a bolgár nép legújabbkori történetének nagy történelmi eseménye. A Honvédő Háboru jellege és céljai, a

harcosok hősiessége és a gyűlöletes fasizmus elleni harcban elesett áldozatok, azok a győzelmek, amelyeket fiatal néphadseregünk kivívott, méltán keltik fel népünkben a büszkeséget, a saját erőibe vetett hitet; megerősítik nagy felszabadítóinkkal, a Szovjetunióval való barátságot, s a fiatal bolgár nemzedékek hazafias nevelésének kimerithetetlen forrásává válnak.

- . -

A. Schaff

A prezentizmus - a burzsoá történetírás reakciós módszere.

Kommuniszt, 1955.16.sz.

A. Шафф, Презентизм - реакционный метод буржуазной историографии.

A burzsoázia osztályharcának az ideológia területén különböző formái vannak a szembeszökően kifejezésre jutó osztálytendenciával bíró, nyílt reakciós módszerektől kezdve /mint amilyen például a faji gyűlölet vagy a neomathuzianizmus, mely irányzatok társadalmi funkciója világos és szembetűnő/ egészen a humán tudományok módszereiről alkotott rendkívül kifinomult nézetekig /melyeknek társadalmi funkcióját ugyan elkendőzik, de ugyanolyan mérgezőek és ellenségesek/. Azt hihetnők, hogy ez utóbbi esetben olyan elvont nézetekről van szó, amelyek csak az emberek szűk köre számára hozzáférhetőek, és így nem is lehetnek veszedelemesek, nem lehet nagy jelentőségük. De ez csak látszat. Először is, ezen a problematikán át is világosan keresztül a materializmusnak az idealizmus elleni harca, és így fontos szerepet játszik a tudományos világnézetért vívott harcban. Másodszor a módszerbeli problematikának rendkívül nagy jelentősége van a szaktudományok fejlődése szempontjából és innen kiindulva hatást gyakorol az egész ideológiai harc menetére.

Tehát amikor ezzel a problematikával foglalkozunk, nem az ideológiai harc határterületén mozgunk, hanem a középpontjában, amely közvetlenül érinti az aktuális politikai kérdéseket. Vizsgáljuk meg most a mai idealista módszertan egyik válfaját, amelyet a burzsoá irodalom prezentizmusnak nevez /a present = jelen, mai kor szóból/. Ez olyan filozófiai és történetírói koncepció, amely lényegében tagadja a történelmi folyamat objektív jellegét és a múlt történetét egy-egy történész "mai" alkotásának tekintí.

Egyes burzsoá tudósok tevékenységük osztályjellegét valamiképpen az "objektivitás", a politika iránti "semlegesség" leplébe igyekeznek burkolni, ezzel szemben a prezentizmus hívei nyíltan kijelentik, hogy a történész nem maradhat a politikai és ideológiai harcok kívül. Emellett azonban megtagadják az "objektív tudományt", azt állítva, hogy a történettudományban a tények nem jelentenek semmit, a történész szempontja viszont mindent. És ez nem véletlen. A történeti igazság veszélyes az imperialista burzsoázia számára és ezért az ő érdekeit szolgálja a prezentizmus. Az irányzat hívei azt igyekeznek alátámasztani, hogy a történelmet "modernizálni" kell, azaz a történeti folyamatot az imperialistáknak tetsző fényben kell bemutatni.

Faust Goethenél lenézően nyilatkozik a történészek tevékenységéről:

A mult, barátom, hét pecsét alatt
Őrzi előttünk elmerült időit.
Minek ma korszellem neve:
Csupán egyes urak torz szelleme,
Melyben ama kor tükröződik.

Goethe előtt néhány évtizeddel Jean Jacques Rousseau a következőket írta: "Egyébként távol állunk attól, hogy a történelemben kifejtett tények a megtörtént tények pontos viszszafeleltetései lennének. A történészek agyukban átformálják a tényeket, alárendelik érdekeiknek, és rányomják előítéletük bélyegét."

Magától értetődő, hogy nem lehet Rousseau vagy Goethe nézeteit mechanikusan a mai burzsoá ideológusok nézeteivel összehasonlítani. Az illető konkrét történeti feltételek között más szerepet játszottak, más volt a funkciójuk. Ezekről tehát csak azért tettünk említést, hogy megmutassuk, hogy a társadalmi élet megismerése problémájának hosszú története van.

A módszertani problémák igen fontos komplexuma, hogy a társadalom fejlődése nyomán megváltozik a történeti események értékelése, a történészek állásfoglalása társadalmi és osztályérdekeiktől függően különbözik, mind újabb és újabb távlatokat tárnak fel a mult vizsgálatában, ami kapcsolatban áll azzal, hogy a történelem fejlődése magasabb fokra jutott, és ezért újszerűen, mélyebben kell felfogni a multat. Ezeket a problémákat a marxizmus oldotta meg. A burzsoá tudomány viszont elferdíti ezeket a problémákat és megkísérli a marxista ideológia elleni harcban felhasználni. Ezért ismét felül kell vizsgálni a történelem számos módszertani kérdését és fel kell tárni, hogy mennyiben torzították el ezeket az idealisták. Melyek ezek a kérdések? Elsősorban is az a kérdés, hogy vajon a történeti megismerés objektív igazságot ad-e, vagy - amint ezt az idealista történeti módszertan állítja - a történész szubjektív alkotásának gyümölcse-e? Vajon van-e a történetírásban az igazságnak objektív kritériuma, vagy a szubjektivizmus következményeként - amely a történetírást tudomány jellegétől megfosztja - a relativizmus nyilatkozik-e meg benne osztatlanul? Ha pedig a történetírás más tudományágakhoz hasonlóan objektív igazságot tár fel, hogyan jelentkezik ez az igazság és miként viszonyul a történetírás osztályjellegéről szóló tételhez?

Mint látjuk, a történelem alapvető módszertani problémáiról van szó, amelyek igen szoros kapcsolatban állanak a materializmus és az idealizmus harcának történetével. Sőt mi több, ez a problematika égetően aktuális.

Minél gyakrabban fordul a burzsoázia a mai korszak osztályharcának konkrét körülményei között valamely elméleti kérdés elferditéséhez, annál élesebben kell visszaverniök a marxistáknak ezeket a hamisításokat egyrészt az ellenséges, tudományellenes ideológia kritikájának, valamint a felvetett kérdés elmélyült tudományos elemzésének formájában. Az ellenséges ideológia álláspontjának kritikája a probléma pozitív eldöntése nélkül csak fél eredmény. Ezért a társadalomtudományok módszertanának terén az ideológiai harc égető és aktuális kérdései: a történeti jelenségek megismerésének jellege, a történeti jelenségek objektív vagy szubjektív jellege, az igazság a történettudományban.

Számba kell venni azt, hogy a burzsoá tudósok konkrét tudományterületükön fontos tudományos felfedezést tehetnek, értékes tényanyagot gyűjthetnek. De a módszer területén a helyzet alapvetően más: az uralkodó burzsoá világnézet befolyása alatt nem képesek az összegyűjtött tényanyagból helyes módszertani következtetéseket levonni, sőt mi több, elméleteik ellentmondásba kerülnek a tényekkel. Bámulatos tisztánlátással mondta erről Lenin: "Ezek a professzorok igen értékes kémiai, történelmi, fizikai műveket tudnak írni, de ha filozófiáról van szó, egyetlen szót sem szabad hinni egyiküknek sem. Miért? Ugyanazon oknál fogva, amiért egyetlen szót sem szabad hinni egyetlen közgazdaságtan-professzornak sem, ha a politikai gazdaságtan általános elméletéről van szó, noha a tények speciális kutatása terén kitünő munkákat tudnak alkotni. Mert a politikai gazdaságtan éppen olyan párttudomány a modern társadalomban, mint az ismeretelmélet." /1/

A társadalomtudományok módszertana terén a mai reakciós irányzatok gyökerei a múlt századba nyulnak vissza. A burzsoázia félelme 1848 után és különösen a párizsi kommün után ideológiailag abban jutott kifejezésre, hogy hadat viselnek minden ellen, ami bizonyítja a burzsoázia uralmának elkerülhetetlen bukását és feltárja az új, szocialista rend győzelmét hirdető társadalmi fejlődéstörvények objektív jellegét. A burzsoázia ideológusai kezdték tagadni a történelem törvényeinek objektív jellegét, átokkal sujtották azokat, ki akarták ézni a történetírásból és megtiltani a tudománynak, hogy velük foglalkozzék. Itt kell keresni a társadalomtudományi módszerek terén folyó harc központját. De a harc szükségletei a burzsoázia ideológusainak azt diktálták, hogy szélesítsék ki frontjukat: a történeti fejlődés törvényeinek objektív jellegét hirdető tan "cáfolatához" azonban be kellett volna "bizonyítani", hogy a történeti fejlődés törvényei megismerhetetlenek, és ezt szolgálta a történeti megismerés objektív jellegének tagadása. Az okfejtés itt nem bonyolult: ha a történeti megismerés szubjektív jellegű /ennek az állításnak az "alátámasztására" megfelelt az idealista filozófia bármely válfaja/, akkor ennek eredményeképpen a relativizmushoz jutunk, és a szubjektivizmus és relativizmus zavaros vizében eltűnik a történeti törvények objektív jellegének tézise.

/1/ Lenin művei, 14.köt, 356.1.

Az irracionális, szubjektívizmus és relativizmus áradata a múlt század végén elárasztotta a humán tudományok burzsoá módszereit általában és a történettudományt különösen. Ez az áradat - és ez nem véletlen - elősegítette a támadás fokozódását a történeti fejlődéstörvények objektív jellegéről szóló tézis ellen. Az sem volt véletlen, hogy a burzsoázia ideológusai a történeti törvények objektív jellegének tételét támadva egyben az irracionális "életfilozófia", a szubjektívizmus és a relativizmus dicséretét zengték. Hogy csak a burzsoá társadalomtudomány módszereinek olyan "nagy neveit" említsük, mint Dilthey, Simmel, Rickert, Croce. Igaz, hogy e mellett egymás között is "hadakoztak", de ezek lényegében csupán az egységes táboron belüli kisebb összecsapások, a materializmus elleni támadásokban való vetélkedések voltak. Közös idealista koncepciójuk alapjait nem érintették. Azért a materializmus mindezen ellenfeleinek nézetét a marxizmus által következtetesen képviselt tudományos módszerek tagadásának csak különböző variánsai voltak. Ezért nem változtak, lényegükben nézeteik, csak a filozófiai zászlók, amelyek alatt a burzsoázia támadásba ment: neo-kantiánizmus, "életfilozófia", új-hegelianizmus, stb. A vezérfonal változatlanul a szubjektívizmus és a relativizmus maradt, amelyek biztosították azt, amire a burzsoázia ideológusainak elsősorban szükség volt: tagadni a társadalmi fejlődésnek és törvényeinek objektív jellegét, a társadalom további fejlődésének távlatait voluntarista módon felfogni.

A szubjektívista tendenciák, amelyekkel a burzsoá társadalomtudományi módszerek már az imperializmus hajnalán át voltak itatva, különösen az imperializmus teljes kifejlődésének időszakában bontakoztak ki egészen. És ez érthető is. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom oroszországi győzelme után és miután a népi demokráciák is bekerültek a szocializmus táborába, a burzsoázia a kapitalizmus egyre fokozódó általános válságának harapófogójába került. Nem csodálható, hogy ilyen körülmények között még nagyobb erővel minden eszközzel, így ideológiai eszközökkel is próbálta védelmezni uralmát. Ez különösen az Amerikai Egyesült Államokban látható. Az USA imperialistái jelenleg kezükbe vették az imperialista tábor vezetését.

Míg a szubjektívizmus történeti módszerei a XIX. század végétől főképp Németországban és Olaszországban fejlődtek ki, addig ma az USA burzsoá metodológusai ezekből a forrásokból merítve, de elsősorban B. Croce prezentizmusához csatlakozva, különösen aktív szerepet játszanak a tudományos történetírás elleni támadásban. John Dewey, Charles Beard, Conyers Read neve a szubjektívizmus zászlajává vált a történetírásban. Igaz, hogy az Egyesült Államok irodalmában ellenzéke is van a relativizmusnak /például Lovejoy, Destler, Mandelbaum/, de ez az ellenzék nem következetes és kevés híve van. A szubjektívizmus és a relativizmus hulláma, amely a két világháború közötti időszakban csapott magasra, ma elárasztja az Egyesült Államok burzsoá történetírását, sőt nem is csak az Egyesült Államokét. Ugyanezt az irányzatot figyelhetjük meg

Anglia módszertani irodalmában, ahol ezt a leghatározottabban Collingwood juttatta kifejezésre, Franciaországban, ahol - némi ingadozásokkal - Raymond Aron száll sikra érte, Nyugat-Németországban, ahol a misztikus irracionális leple alatt Jaspers aknázza alá a tudományt. Ime látjuk, hogy ez nemzetközi jelenség, amelynek egyik központja ma az Egyesült Államokban van.

A szubjektivizmus és relativizmus hívei az ismeretelmélet segítségével viselnek hadat a materializmus ellen, azzal a számítással, hogy akik elvetik a tudományos megismerés objektív igazságát, azt a megismerési készséget, hogy az objektív valóságot egyenértékűen vissza lehet tükrözni /akár a nyílt szubjektivisták, akik a valóság objektív voltát tagadják, akár az agnosztikusok, akik a valóság megismerésének lehetetlenségét vallják vagy általában tartózkodnak attól, hogy a "belső tapasztalat" határain túllépjenek/ - közvetve vagy közvetlenül - tagadják az objektív anyagi valóságot és a materializmus ellenségeinek oldalára állnak. Az a tény, hogy a burzsoázia éppen az ismeretelmélet talaján üzen hadat a materializmusnak, az idealizmus és a materializmus közötti harc általános törvényszerűségével kapcsolatos. A burzsoázia az imperializmus időszakában ezt a harcot különböző indítékokból az ismeretelmélet területére vitte át. Először is ezen a talajon könnyebb leplezni obskurantizmusát, sötét terveit, az "empirizmus" fogalmának tág jelentésére spekulálva, amelyet a burzsoázia szubjektivista szellemben értelmez. Az idealisták, kikerülve az "ontológiai" problematika elemzését, igyekeznek elkerülni a természettudománnyal való nyílt összeütközést és elkerülni fideista következtetéseiket. Végül, az ismeretelmélet területén kényelmesebb a természettudomány felfedezéseivel manipulálni /különösen az ugynevezett "fizika válsága" következményeivel/, idealista értelmezésben és elszakítva az ismeretelméletet az "ontológiától". Ezért vált az ismeretelmélet az imperializmus időszakában az idealisták kedvelt területévé. Ezért a társadalomtudományok burzsoá módszerének, mint már láttuk, különösen érdeke az, hogy éppen az ismeretelméletet, többek között az igazság problémáját a történettudományban tegyék a materializmus elleni támadás fő terévé.

- . -

A történeti megismerés változékonyságának, az objektív történeti folyamat megismerése változékonyságának problémáját különféle képpen oldja meg a materialista és az idealista attól függően, hogy melyik korban él az illető történész és melyik osztályhoz tartozik. A materialisták a történeti megismerés kérdését ugyanarra a sikra állítják, mint az objektív valóságnak az emberek tudatában élő minden tükröződését, tehát az objektív élet síkjára. Az objektív történeti folyamat tükröződése az emberek tudatában a viszonylagos igazságok elérése útján az abszolút igazság megközelítésének folyamata, ezért változékony, de mindenesetre egészében helyes és mind teljesebb és tökéletesebb tükröződése

az objektív valóságnak. Az idealisták viszont abból indulnak ki, hogy tagadják az objektív történeti folyamatot, mert a valóság objektív létezésének elismerése a materializmushoz vezetne. Emellett a szubjektivizmusba süllyed mindenki, aki a történeti folyamatot nyíltan a történész alkotásának vallja /nem nagy a különbség, vajon az alkotó individuumból vagy az "egyénefeletti" csoportos szubjektumból van szó/, és azok, akik az ismeretelméletben az agnoszticizmust hirdetik. Ez a szubjektivista megoldás relativista mert, mivel tagadja az objektív igazságot, elkerülhetetlenül ennek az elismeréséhez vezet, hogy a történeti megismerés függ a történész személyétől, tevékenységi feltételeitől, stb.

Az Egyesült Államok mai burzsoá történetírásában az egyik vezető idealista szubjektivista irányzat a prezentizmus. Ennek az irányzatnak közvetlen ideológiai forrása Benedetto Croce prezentizmusa.

Croce olasz filozófus és történész világnézetének fő vonása a végletes spiritualizmus, és a materializmus teljes tagadása. Croce a maga filozófiai tanát "abszolút immanentizmusnak" nevezte, még Hegelt is bírálta, annak a ténynek az "elködösítéséért", hogy egyetlen valóság van, és az a szellem, amely Croce szerint az aktivitás, a szabadság, "az élet örök teremője". Croce "szellemfilozófiája" szerint a szellem területéhez tartozik nemcsak az elméleti, hanem a gyakorlati tevékenység is. Ez utóbbihoz tartoznak a természettudományok és a matematikai tudomány, amelyeknek nem megismerési, hanem tisztán hasznossági értékük van. Az elméleti tevékenységet Croce két területre osztja: a fogalmak és az intuició területére, amelyek a szellem egyenjogú formái."

Croce a történetírást eredetileg a művészetek sorába számította, a különbséget csak abban látta, hogy a történetírás a valóságban megtörtént tényekre szorítkozik, a művészet viszont mentes az ilyen megszorításoktól és azzal is foglalkozik, ami lehetséges. A továbbiakban azonban Croce megváltoztatta a történetírás jellegéről és a művészettel való rokonságáról vallott felfogását, de koncepciója még zavarosabbá vált: véleménye szerint a történetírás a fogalom és a képzelet /vagy az ő terminológiája szerint "intuició"/ szintézise. Ez a nézet alkotja a történeti ítéletről - mint a megismerés legmagasabb formájáról - vallott rendkívül mesterkélt elméletének alapját.

A szubjektivizmus elemei nagyon erősek Croce filozófiájában, és szembeszökően kifejezésre jutnak történeti koncepciójában. Croce határozottan elutasítja azt a gondolatot, hogy a történeti tények kapcsolatát és egységét az objektív valóságban "a külsőben és anyagiban" kellene keresni. Az igazi történész - vallja Croce - ezt a kapcsolatot magamagában, "a történeti gondolkodás aktusában" találja meg. Ez a nézet, mint Croce történeti doktrínájának számos más mozzanata is, ellentétben áll azzal a tétellel, hogy a történelem az elmúlt dolgok tudománya. Croce el akarja simítani ezt az el-

lentétet, és ezért azt a tételt veti fel, hogy minden történelem jelenkori, azaz az ugynevezett prezentizmushoz jut el.

A prezentizmus a "szellem filozófiájának" következetes továbbfejlesztése és csak akkor fogható fel, ha ez adja a háttérteret. A történelem jelenkoriságát hirdető tétel alapja a "szellem filozófiája", amely szerint minden, ami a történelembe tartozik, a szellem szülötte.

Hogy szemléletesebbé tegyük Croceének ezt a tézisé, néhány helyet idézünk Croce munkáiból. Croce helyteleníti például a tények történeti és nem-történeti tényekre való felosztását és ezzel kapcsolatban ellenzi, hogy kritériumot állítsunk fel a tények ilyen kiválasztására. "Mivel egy tény csak annyiban történeti, amennyiben gondolatban ölt testet, és mivel a gondolaton kívül más nem létezik, ezért abszolút semmi értelme sinos annak a kérdésnek, hogy mely tények történetiek és melyek nem-történetiek." /2/ "A kutató - mondja Croce - teljesen önkényesen választja ki a tényeket és a dokumentumokat, de e válogatás önkényességétől függetlenül a történelemben, mint a művészetben is, nem lehet eltévedni, mert ez maga "hozza létre a képet, a kép egységét" /3/

Mindez arra indítja Crocét, hogy lenézően kezelje a történeti tények összegyűjtésének munkáját, melyet "krónikairásnak" nevez, hiszen az igazi történelem - szerinte - az igazságot kizárólag a "belső tapasztalatból" meríti. Croce egyik későbbi művében ezeket írja: "A tények kompilációját krónikának, feljegyzéseknek, naplónak, évkönyveknek hívjuk, de nem történeti műveknek; még ha kritikailag át is vannak szűrve, ha meg is adjuk az összes forrásokat, vagy pontosan ellenőrizzük a dokumentumokat, mindig magukon hordják ezek valakinek a lényét, aki "mondja", vagy aki "írja", és sohasem lehetnek ezek a mi igazságunk, holott a történelem tőlünk azt az igazságot követeli, amelyet a belső tapasztalásból meritettünk", /4/ tehát Croce szembeállítja a tényeket az igazsággal, amelyet az egyén "belső tapasztalatának" tekint. A történelemnek ez a szélsőségesen szubjektivistá felfogása tükröződik az egyes történeti kategóriák - mint a "szükségsszerűség", a "periodizáció", stb. - kezelésében is. Croce természetesen ezeket is a szellem szülötteinek tartja. "Elgondolni a történelmet - mondja Croce - annyi mint periodizálni, mert a gondolat élő szervezet, dialektika, dráma és így megvannak a maga periódusai, a maga kezdete, közepe és vége és minden más gondolati szünete, amelyet a drámában megkövetelnek és megengednek. De ezek a szünetek ideális jellegűek és ezért elszakíthatatlan kapcsolatban állnak a gondolattal, amellyel egyetemes egészet alkotnak, mint az árnyék a testtel, a hallgatás a hanggal: tehát azonosak vele és vele együtt változnak". /5/

/2/ B.Croce, Theory and History of Historiography, 1921. 108.1.

/3/ U.o. 111.1.

/4/ B.Croce, Die Geschichte als Gedanke und als Tat, 1944. 37.1.

/5/ B.Croce, Theory and History of Historiography, 1921. 112.1.

Ilyen szubjektivista szemszögből nézi Croce a történelem kérdéseit. Ebből a szubjektivizmusból nő ki - mint már említettük - a prezentizmus koncepciója. Ha minden a szellem szülötte, ha a szellemen kívül semmi más nem létezik, akkor a történeti tények is az ő szülöttei. Tehát nincs objektív múlt, csak az örökké változó jelenkorban a szellem által létrehozott tények. A történelem mindig jelenkori, hiszen a szellem szülötte, amely mindig most működik és a jelenkori érdekek és indítékok behatása alatt hozza létre a történeti képet /amelyen kívül nincs semmi, mert a szellemen, a gondolaton kívül nincs semmi/. "A gyakorlati szükségesség - írja Croce - amelyre bármilyen történeti következtetés támaszkodik, a történelemnek a "jelenkori történet" jellegét adja, mert az /függetlenül attól, hogy mely régi idők-re vonatkoznak az elmondott események/a valóságban a mai szükségleteket, a mai helyzetet érinti"/6/.

Croce véleménye szerint minden általunk végrehajtott szellemi aktusban /és a történelem - az ő véleménye szerint - éppen ilyen aktus/ benne van az egész múlt és megfordítva, a múlt csak akkor kel életre, ha a történeti dokumentumok egy meghatározott szellemi állapotról való emlékképeket váltanak ki és erősítenek meg /ezek az emlékképek természetesen csak "most" kelhetnek életre, azaz jelenkoriak/. Ilyen szellemi tevékenység nélkül a történeti emlékek, krónikák, ásatások, stb. csak holt dolgok. Ebből következik, hogy történelemtől csak akkor beszélhetünk, ha magunk átélünk egy meghatározott érzést /például a keresztényi szeretetet, a lovagi becsületet, a jakobinusok radikalizmusát, stb./ Ennek révén pedig a történelem "énünk" sajátos tükröződése, amelyet a mai szükségletek váltanak ki és ami csak azáltal lehetséges, mert "az ember - a mikrokozmosz ... történeti értelemben, a világ történetének szintézise" /7/ Croce egy más helyen azt írja, hogy a jelenkoriság - nemcsak a történeti jelenségek valamelyik osztályának jellemző vonása, hanem bármely történelemre jellemző vonás.

Nagy vonalakban ez Croce prezentizmusának tana, amely az Egyesült Államok mai relativista történetírásának alapjává vált.

A relativizmus tagadja az objektív igazságot, azt a tényt, hogy a tudomány adekvátn tükrözi az objektív valóságot. A relativizmus szerint a hitelesség a megismerés és a megismerő alany /a tudat/, ennek érdekei, indító okai, stb. közötti viszony sajátossága. A relativizmus nem hagy helyet a megismerés objektív hitelességé számára, az abszolút igazság számára, még egy részlegesen adekvát megismerés számára sem, amely a teljes megismerés egy fokozata. Nincs benne helye az adekvát megismerés kategóriájának, mert a relativizmus tana szerint, a megismerés nem a valóság tük-

/6/ B.Croce, Die Geschichte als Gedanke und als Tat, 41.1.

/7/ U.o. 42.1.

rögződése, hanem a megismerő szubjektum alkotása. Ebből világos, hogy a relativizmus csak a szubjektivizmus sajátos formája. És ez törvényszerű is.

Osztálytársadalomban nincs "elfogulatlan" társadalomtudomány és nem is lehet. A történettudomány sem kivétel ebből az általános szabályból. A történettudomány, ugyanugy mint a többi társadalomtudomány, az elkeseredett osztályharc fegyvere és egyben színtere is. És ilyen értelemben a burzsoá tudomány mindig pártos. De pártossága a bérabszolgaság, a kiszákmányolás védelmére és igazolására irányul, azaz objektív ellentmondásban áll a történeti haladással, és ez azt eredményezi, hogy szépíteni akarja a kapitalista valóságot, el akarja fojtani és fedni az antagonisztikus ellentétek életét, az osztályok harcát. Ebből adódik, hogy a burzsoá szocialógusok és történészek valamely formában állandóan tagadják az objektív igazságot, a materializmust, és alapot építenek a misztikának, a vallásnak, a voluntarizmusnak. Így a burzsoá ideológia, a burzsoá társadalomtudomány pártossága szubjektivizmussá válik és az objektív tények önkényes kezelésére vezet. Egészen más a marxista-leninista tudomány pártossága, amely könyörtelenül harcol minden reakciós ellen. Ez a tudomány következetesen sikraszáll a megismerés objektív igazsága mellett, kötelezőleg előírja, hogy az eseményeket objektíven kell elemezni, ez a tudomány nyíltan a munkásosztály oldalára áll és védelmezi alapvető érdekeit, amelyek egybeesnek a társadalmi fejlődés objektív szükségleteivel és megfelelnek az összes dolgozók hő vágyainak. Ezért a kommunista pártosság a megismerésben végigvitt objektivitást jelenti.

Az ember és az emberiség tudatától független objektív igazság marxista kritériuma azt követeli, hogy fogalmaink, ítéleteink, tudásunk megfeleljenek az objektív valóságnak. A dialektikus materializmus abból indul ki, hogy ismereteink igazságát a társadalom gyakorlata igazolja, amely lehetőséget nyújt az igazság és az eltévelyedés szétválasztására. Az idealisták nem ismerik el az igazságnak ezt az egyetlen tudományos kritériumát és így nem tudnak kigabalyodni a szubjektivizmus, a relativizmus hálójából. Ez a prezentizmus példáján különösen világosan látható.

A prezentizmus, amely a történeti megismerést a történelmet állítólag létrehozó szubjektumra vonatkoztatja, a relativizmus szélsőséges megnyilatkozása. Ennek a doktrínának a fényénél a történelom - mint már említettük - mindig jelenkori történelmet jelent, a történeti megismerés hitelessége egyenértékű a szükséglettel, amely ezt a megismerést kiváltotta.

A prezentizmus, amely a megismerést és hitelességét a megismerésnek megfelelő érdekhez köti, a pragmatizmus álláspontját közelíti meg. Nyilvánvaló, hogy ezért lett John Dewey a prezentizmus lángoló hive. De az ilyen álláspont messze kiható következményeket hord magában, mert ennek alapján el

kell ismerni, hogy a történeti folyamat szemszögéből nem lehet objektív történeti fejlődésről, egységes történelemről beszélni: annyi történelem van, ahány agy, amely ezt a történelmet "megalkotja". Továbbá el kell ismerni, hogy egy korszaknak, egy népnek, egy társadalmi osztálynak sincs története, de gyakorlatilag minden történészben, és általában minden gondolkozó emberben megvan a történelem. Végül azt is el kell ismerni, hogy a különböző és szükségszerűen változó történelmek értékelésének egyetlen kritériuma az, hogy milyen mértékben felelnek meg a szükségleteknek, érdekeknek, követelményeknek. De kicsoda szükségleteinek, érdekeinek és követelményeinek? Ezt a kérdést a prezentizmus álláspontjáról következetesen csak akkor oldhatjuk meg, ha elismerjük, hogy az egyén "a minden létező kritériuma".

Ezek a következmények, amelyek a prezentizmus tanából elkerülhetetlenül folynak, katasztrofálisak a történetírás számára, mert a történész kénytelen egyszerre helyesnek elismerni ugyanazon történeti esemény ellentmondó magyarázatát, mert ezek megfelelnek bizonyos érdekeknek. A történész, hogyha következetes akar maradni, még azt is kénytelen tagadni, hogy különböző művekben ugyanazon történeti eseményekről van szó, hiszen a prezentizmus szemszögéből az események csak az agy szülöttai, és ezek a szülemények ugyanolyan különbözőek, mint a torcmtó agyak. A történettudomány így elveszt mindennemű kritériumot, amelynek alapján az igazságot elválaszthatná a hamisításoktól, és ha következetességre tart számít, akkor általában hadakoznia kell az ellen, hogy bárki ilyen kritériumot keressen.

A prezentizmus szélsőséges szubjektivizmusa és relativizmusa teljesen megfosztja a történetírást tudományos jellegtől. Éppen ez az, amire Croce és hívei szomjuhozna. Bár Croce az "abszolút szellem" tanában keresett menedéket a relativizmus megsemmisítő következményei elől, ott sem talált többet, mint eklektikus elegyet szubjektivizmusához. Az a tétel, hogy a misztikus "abszolút szellem" döntőbíró lehet az ellentmondó történeti ítéletek között /amelyek mindegyike meghatározott feltételek között hiteles/ a történetírás szempontjából semmit sem nyújt. A prezentizmus szerint csak egy a nyilvánvaló: mindig annak van igaza, aki utóbb nyilatkozik.

- . -

1950-ben jelent meg Chester McArthur Destler cikke "Néhány megjegyzés a mai történetelméletekhez" címmel. Destler ebben a cikkében leírja, hogyan fejlődött a relativizmus az Egyesült Államok történetírásában főképpen a második világháború utáni időszakban. Destler ellensége a relativizmusnak, de olyan ellenfél, aki szintén a burzsoá ideológia talaján áll. Annál érdekesebb néhány megjegyzését idéznünk a relativizmus társadalmi funkciójáról.

Destler a történetelmélet jelenlegi állapotát így jellemzi az Egyesült Államokban: "... Néhány történész között országunkban az a meggyőződés alakult ki, hogy a jelenlegi tudás fényénél a tudományos igények, valamint az angliai és amerikai "naiv realista" Ranke-iskola egyéb megállapításai nem nyújtanak elég alapot a történeti kutatáshoz. Ezenkívül a nemrégiben a belső reformok kérdésében lezajlott harok és a tovább folytatódó nemzetközi válság egyes kortársainkban hajlandóságot ébresztettek a "funkcionális" történelem iránt, amely alkalmasabb lehet a mai problémák megoldására" /8/

Mint látjuk, Destlernek sikerült megragadnia a kérdés lényegét, jellemezni a "funkcionális" történetírás társadalmi szerepét, amely a relativizmust a burzsoázia osztályharcának szolgálatába állította. A történeti relativizmus nem az amerikai reakciós történetírók találmánya. Az új benne csak az, hogy a kiéleződött osztályharc új feltételei között a már ismert ideológiai jelenségek élesebb, leplezetlenebb formát öltenek. De ez meg is könnyíti, hogy lerántuk az álarcot a reakciósokról, feltárhassuk nézeteik igazi társadalmi tartalmát és érdemükhöz mértén értékeljük előfutáraikat.

A prezentizmus eszméit amerikai talajon olyan befolyásos burzsoá ideológus kultiválta és fejlesztette tovább, mint John Dewey. Ebben kétségtelenül szerepet játszott a prezentizmusnak a pragmatizmussal való rokonsága, a prezentizmus hasznossága a burzsoázia osztályharca szempontjából. Ez a körülmény nem kerülhette el a forradalom olyan esküdt ellenségének figyelmét, mint John Dewey.

Dewey fejtegetéseiben a kiindulópont a relativizmus híveinek az a kedvelt problémája, hogy a történésznek ki kell válogatnia a kutatás anyagát. Dewey felveti a kérdést: milyen alapon tanusítunk több bizalmat a multról való egyik megítélésnek, mint a másiknak? A multról - mondja Dewey - kizárólag olyan ítéletek alapján vonunk le következtetéseket, amelyeket a dolgokon a jelenben figyelhetünk meg /dokumentumok és más történeti emlékek. De ezek az ítéletek olyan elemzésnek az eredményei, amelyet meghatározott szükségletek szempontjából végeztünk, ebből kifolyólag tehát relatívok és mindig a jelenidő eredményei /9/

Az első érv, amelyet Dewey a prezentizmus mellett felhoz, a szubjektív előfeltételekből következik, amelyek szerint a tudat hozza létre a valóságot, az adott esetben a múltat. Dewey a kérdést a lábáról a fejetetejére állítja: csak a tudat teremt új problémákat és tényeket és ez azt jelenti, hogy a tudatban beállott változások a történelemben is változásokat hoznak létre /mivel a történelem képe és maga a történelem egybecsúszik/. A prezentizmus szubjektivista jellege itt minden díszítéssel nélkül különösen világosan lép

/8/ The American Historical Review, LV.köt. 3.sz.150.503.1.

/9/ John Dewey, Logic. The Theory of Inquiry, N.Y., 1938. 232.1.

előtérbe. De Deweyt nem elégíti ki ez az érv, a prezentizmus alátámasztására közvetlenül a történeti anyag kiválogatásának problémájához fordul. "Minden történeti konstrukció szükségyszerűen eklektikus - írja Dewey. - Mivel a multat nem lehet teljesen újjáteremteni és újból végigélni, ez az elv annyira nyilvánvaló, hogy nem is tekinthető fontosnak. Pedig ez az elv fontos, mert ha elismerjük, akkor ügyelnünk kell arra, hogy amikor történelmet írunk, minden az anyag kiválogatásánál alkalmazott elvtől függ. Ez az elv dönti el, hogy milyen jelentőséget kell tulajdonítani a mult eseményeinek, mit kell elfogadni, mit kell elvetni; eldönti azt a kérdést is, hogy milyen rendbe kell állítani a kiválasztott tényeket. Továbbá, hogyha a válogatás tényét valami kiinduló, alapvető tényezőnek fogadjuk el, akkor ahhoz a következtetéshez kell jutnunk, hogy minden történelmet szükségyszerűen a jelen szemszögéből írunk és szükségyszerűen nemcsak a jelen történetének bizonyul, hanem azon történetnek is, amelyt a jelen szempontjából fontosnak tartanak." /10/

Itt már egy másik érv is felmerül, amellyel egyébként a relativistáknál gyakran találkozunk: a történeti anyag kiválogatását teljesen a jelenkor érdekei diktálják, és ebből következik, hogy a történeti kép okszerűségének változásával együtt változik. Dewey "érdeke" csak az, hogy nyíltan kimondta azt, amit a burzsoázia más ideológusai inkább leplezni próbálnak. A történeti anyag kiválogatása szükségességének - Dewey szerint - igazolnia kell a szubjektívizmust és relativizmust. Ezért helyesen nevezi Destler az amerikai történetírást ezt az álláspontját "szubjektívista-relativista prezentizmusnak".

A filozófiai szubjektívizmusra támaszkodva fejlesztették ki nézeteiket az amerikai történetírás relativista "lázádoi". Ezen irányzat számos híve közül csak Ch. Beard-et és C. Beckert - az ugynevezett "columbiai iskola" képviselőit - és C. Read-et - az ifjabb nemzedék képviselőjét - említjük, Charles Beard, az amerikai alkotmány híres történésze, a "lázádo" táborának egyik főalakja. Ch. Beard mint történész főleg azért érdekes, mert gyakorlatában egyesítette a szubjektívizmust és relativizmust a történelem ugynevezett "ökonómiai interpretációjával". Ez újabb példa az "ökonómiai materializmus" és idealizmus közötti kapcsolatra és újabb megnyilvánulása annak, hogy ez az irányzat szemben áll a történelmi materializmussal.

Ch. Beard a szubjektívizmust hirdetve támadta az objektív történeti igazság elméletét, nyíltan dicsőítette a burzsoá történettudomány pártos osztályirányzatosságát és feltárta rendszerint szemérmesen leplezett lényegét. Ebből a szempontból rendkívül jellemzőek Beardnek Ranke és iskolája elleni támadásai. Beard megtámadta a Ranke "objektívi-

tásáról" terjesztett mítoszt, és rámutatott arra, hogy Ranke a burzsoázia pártideológusa volt. Beard a Ranke-iskola álláspontját támadva, azonosította ezt az igazság objektív voltát hirdető elmélet védelmezőinek álláspontjával és ezzel előkészítette a talajt saját szubjektívizmusának védelmére. A Ranke-iskola objektívizmusának kritikájából - Beard véleménye szerint - a szubjektívizmusnak kell következnie. A leíró történetírás követelménye tagadásának eredménye, hogy a történetírást hit-aktusnak fogjuk fel és ez a felfogás - Beard bizonygatásai ellenére is - a relativizmus szélsőségs formája.

Beard megkülönbözteti a történelmet mint "a mult valóságát" attól a történelmtől, amelyet - Croce után - "a multról vallott jelenkori elképzelésnek" fog fel. /11/ A történetírást ezen utóbbi felfogásában teszi fejtegetéseinek tárgyává. Abból, hogy a történelem a multról való elképzelés - fejtegetéseinek megfelelően - az következik, hogy a történelem mindig kiválogatás eredménye, és emellett a tényeket a történész "annak megfelelően" válogatja ki és "rendezi", "ahogy ő gondolkozik". /12/

Milyen következtetést von le ebből Beard? Konceptiója formailag a relativizmus ellen irányul, gyakorlatilag azonban éppen a relativizmus egyik szélsőséges válfaja. Hiszen - Beard szerint - a történelem "a hit aktusa", azaz a történelem a történész alkotómunkájának szubjektív terméke, amely teljes egészében a történész egyéniségétől függ és az alkotó alany egyéniségével együtt változik. "A történelmet író történész - ha a rendről és a mozgásról van szó - tudatosan vagy öntudatlanul a hit aktusát végzi, mert a rendre és a mozgásra vonatkozólag a tárgyalt valóság ismeretéből fakadó meggyőződés számára hozzáférhetetlen... Hite gyakorlatilag az a meggyőződés, hogy valamicske igazat lehet tudni a történelem mozgásáról, és ez a meggyőződése szubjektív megoldás, de nem objektív felfedezés." /13/

Beard hívei között ott találjuk Carl Beckert - a relativista "lázadó" egyik fő képviselőjét. Becker nézeteit világosan láthatjuk "elnöki megnyitójából", amelyet 1931-ben az Amerikai Történelmi Társulat gyűlésén mondott el /14/ A hagyománynak megfelelően a társulat elnökének ilyen beszéde alapvető jellegű és a szerző "credoját" tartalmazza. Becker - Beardhez hasonlóan - a történelmet a történetről való elképzeléssel, a történettudománnyal azonosítja. Igaz, megállapítja, hogy itt valójában két sorról van szó: az egyik maguk az események, és a másik az események gondolati képei, "... de a valóságban az események sorozata számunkra kizárólag egy ideális sor terminusaiban létezik, amely megállapításainkban kel életre és amelyet mi megőriztünk emlékeztünkben. Ezért kénytelen vagyok a történelmet a történettudománnyal azonosítani". /15/

/11/ The American Historical Review, XXXIX, 1934. 2. sz. 219. l.

/12/ U.o. 220. l.

/13/ U.o. 226. l.

/14/ The American Historical Review, XXXVII. köt. 1932. 2. sz.

/15/ U.o. 222. l.

Tehát a felületen marad a történelem, mint szubjektív kép, mint a szubjektív alkotás terméke, és minden más - frázis.

De ha a történelem nem több, mint "a kimondott és véghezvitt dolgok emlékezete", akkor minden ember a maga mindennapi életében történész. Sőt mi több, minden ember egy a másiktól eltérő, külön történelem alkotója. Emellett minden ember a történelmet a jelenkor mintájára és hasonlatosságára teremti meg, mivel "nem képes az elmúlt eseményekre másképp emlékezni, mintha valamilyen különleges módon függő kapcsolatba hozza szükségleteivel, vagy azzal, amit ő szeretett volna tenni... Ilyen értelemben az egész létező történelem - mint Croce mondja - jelenkori: mert amikor a múltról gondolkodunk... az mai látható világunk integrális és élő részévé válik" /16/.

Ezekből a tételekből Becker rendkívül szubjektivista és relativista történeti koncepciót hoz létre. "Ezen az alapon - írja Becker - nyilvánvaló, hogy a létező történet, az az ideális eseménysorozat, amelyről meggyőződéssel szólunk és amelyet megtartunk emlékezetünkben tekintettel arra, hogy szoros kapcsolatban van azzal, amit teszünk és azzal, amit szándékozunk tenni, nem lehet egy és ugyanaz minden ember számára a megadott időszakban, vagy különböző nemzedékek számára. Ebben az értelemben a történetet nem lehet statisztikai adatok sorára korlátozni, amelyeket lehet ellenőrizni, vagy általános érvényű matematikai formulákban megfogalmazni. A történelem inkább a képzelet terméke, egyéni ügy, amelyet mindegyikünk egyéni tapasztalata alapján fogalmaz meg, hozzáidomítva gyakorlati vagy emocionális szükségleteihez és esztétikai ízlésének megfelelően ékesíti fel," /17/

Becker ugyan a későbbiekben megállapítja, hogy ez "a képzelet terméke" nem teljesen önkényes, mert más emberek létezése korlátozza; "mindenki saját óhaja szerint teremthetné meg a látszatvilágot," ha nem volnának más emberek. A mondottakból látható, hogy Becker csak az "általános megállapodás" kritériumát fűzi hozzá Beard szubjektivista koncepciójához. Mint tudjuk, ez a kritérium egyáltalán nem mond ellent a szubjektivizmusnak. Sőt mi több, Becker ezt a külső elhatárolást is felemás formában mondja ki. Az ő saját eszméje az, hogy a történészt segítenie kell "az alkotó művész szabadságának," /18/ hogy a történelem újjateremtésénél szükségszerűen a tények és a fantázia keverékét adjuk, hogy "a történelem a szubjektív alkotásnak a jelenkor által meghatározott terméke" /19/

/16/ U.o. 227.1.

/17/ U.o. 227-228.1.

/18/ U.o. 229.1.

/19/ U.o. 234.1.

Most ugorjunk át egy 18 éves időszakot és térjünk át Becker "elnöki megnyitójáról" C. Read "elnöki megnyitójára", melyet 1949-ben mint az Amerikai Történelmi Társulat akkori elnöke mondott. Ez a beszéd "A történész társadalmi felelőssége" sokatmondó címet viselte. /20/ Ami magát a tan tartalmát illeti, Read semmi újat sem adott. Read Beardhoz és Beckerhez hasonlóan, a történelmet az emberek multbeli tapasztalatainak emlékezőeként, azaz szubjektíven fogja fel. Elődeihez hasonlóan ő is ebből a szubjektivistá nézőpontból támadja az objektív igazság koncepcióját. A harc fő vonala - véleménye szerint - az objektív történelmi igazság védelmezői és azok között vonul, akik "a multat egyszerűen a jelen eszméink és érdekeink az emlékezetben megmaradt tapasztalat felhalmozódott adataira való kivonításának tartják". /21/ Read nyilván ez utóbbiak oldalán áll, és azzal a már általunk ismert érveléssel operál, hogy a történésznak ki kell válogatnia az anyagot. A válogatás indítékai - mondja Read - a jelenkor érdekei és a jelenkor igényeit szolgáló történészi alkotómunka termékévé válik; megváltoznak az általunk alkalmazott minták, megváltoznak a multtal szemben felvetett kérdések, és ez magyarázza, hogy miért kell minden nemzedéknek újból megírnia a történelmet.

Mindezek a szubjektivistá-relativista prezentizmus általunk már ismert eszméi. Read ebben semmi eredetit sem mond. Nincs semmi eredeti abban sem, amikor az objektív igazság védelmezőit objektivizmussal, társadalmi semlegességgel vádolja. Ebben a relativisták régi fogását használja, akik az objektív igazság védelmét Ranke nézeteivel azonosítva könnyű győzelmet arattak az ellenfél sajátmaguk által elferdített nézetein. De újat mond Read ott, ahol állásfoglalásának társadalmi alapját próbálja kibetűzni. Read figyelmezteti a történészeket társadalmi felelősségükre és aktív állásfoglalásra szólítja fel őket a "demokráciára való nevelés" ügyében. Eppen ez az aktív állásfoglalás váltja ki szerintem annak szükségességét, hogy tagadni kell az objektív szemléletet és relativista-prezentista álláspontot kell elfoglalni.

Hogy támasztja alá Read posztulátumait? A "demokrácia" állítólagos védelme során a fasizmust és a kommunizmust egy kalap alá veszi. "Az elmúlt évszázadra, a liberalizmus évszázadára, ha úgy tetszik - mondja Read - a célok és értékek nagy száma, valamint az élet alapvető problémáival szemben való semleges állásfoglalás volt a jellemző. Ebben a században a semlegesség olyan messze ment, hogy kezdtünk már ... saját céljainkban sem hinni ... Határozottan a harc elvét kell elfogadnunk, ha életben akarunk maradni. Egy rossz tanra a válasz nem az intellektus semleges állásfoglalása, hanem egy jobb tan. Meg kell erősítenünk saját céljainkat, fel kell állítanunk saját ideáljainkat, meg kell védenünk

/20/ The American Historical Review, LV.köt.1950.2.sz.
275.1.

/21/ U.o. 280.1.

saját életformánkat és társadalmunk minden erejét meg kell szervezni ennek védelmére. A fegyelem a hadsereg harcképességének fő alapfeltétele, függetlenül attól, akár a csillagos-sávos lobogó alatt, akár a sarló és kalapács zászlaja alatt folyik is le. Harcolnunk kell az ellenség ellen, melynek értékrendszere tudatosan le van egyszerűsítve, hogy gyors döntéseket tudjon elérni. Az atombombák pedig a gyors megoldásokat teszik szükségessé. A semlegesség liberális állásfoglalása, a társadalmi fejlődésnek a szenvtelen behaviorizmus szemszögéből való megközelítése már nem elegendő. A ködös válaszok már nem elégítik ki pozitív biztosítékokra irányuló követeléseinket. A totális háború, akár forró, akár hideg, mindenkit bevon és mindenkit részvételre kötelez. A történész nem kevésbé mentos ottól a kötelezettségtől, mint a fizikus." /22/

A történésznek - jelenti ki a későbbiekben Read - a múltban kell támaszt találnia jelenlegi álláspontja számára. Ha ezt nem teszi meg, akkor az emberiség "pozitívabb alternatívában fog támaszt keresni, akárhonnán is jöjjön az, akár Rómából, akár Moszkvából." Innen ered Read elve, a társadalmi ellenőrzés elve. "A fontos csak az - mondja Read - hogy elfogadjunk és támogassunk egy ilyen ellenőrzést, amely lényeges életformánk fenntartása végett." Read véleménye szerint a kérdés ilyen felvetése nem fenyegeti az egyéniség szabadságát és nem vezet a tudomány elferdítéséhez. A történész mélyrehatóbban vizsgálhat minden jelenséget", de nekünk számot kell magunknak adnunk arról, hogy nem minden alkalmas utcai rádióközvetítésre, ami a laboratóriumokban lejátszódik." /23/

Read fejtegetéseinek értelme világos: a történettudományt a burzsoá társadalom szolgálatába kell állítani, a társadalom védelméhez kell idomítani. Ennek érdekében a múltat úgy kell "megformálni", hogy alátámassza, támogassa a burzsoázia uralmát. Ezért Read - a többi prezentistákhoz hasonlóan - határozottan elutasítja Ranke ideáljait, amelyek az új körülmények között már nem szolgálják a burzsoáziát. Ma - mondja Read - a burzsoá történetírásnak el kell vetnie az objektívizmus és a semlegesség minden látszatát, az elmélet és a világnézet problémái iránti közömbösség látszatát. Végezetül Read olyan "egészséges" társadalomfilozófia követelését állítja fel, amely megvalósíthatná a történelemnek a prezentizmus szellemében való kifejtését.

- . -

A relativizmus kritikája a történeti módszerekben megköveteli a prezentizmus ama érveinek cáfolatát, hogy a jelen álláspontja "teremti", határozza meg a történeti képet.

A Mannheim-féle "perspektivisták" azt vallják, hogy a történeti kép az "állásponttól", a "perspektívától" függ. A

722/ U.o. 283.1.

725/ U.o. 284.1.

prezentisták a maguk részéről hozzátesszik, hogy az "álláspont" a történetész tevékenységében indítékul szolgáló aktuális tényezőktől függ, hogy a történeti kép gyakorlatilag a múltba kivetített jelenkor. Mindkét álláspont /gyakorlatilag csak egy álláspont/ elkerülhetetlenül a relativizmushoz vezet. Ebből kiindulva elég lenne egyszerűen rámutatni a prezentizmus szubjektivizmusára, ha ez nem támaszkodna néhány olyan érvre, amelyek reálisan fennálló módszer-problémák megoldását igénylik.

A prezentisták nem elégednek meg általános elméleti elveik hirdetésével, hanem egyidejűleg olyan tényekre is hivatkoznak, amelyek ezen alapelvek megerősítését volnának hivatva szolgálni. Ilyen tény - amelyre minden prezentista hivatkozik - a történeti munkák elavulása: új történeti korszakokban újból meg kell írni a történelmet. A prezentizmus egyes teoretikusai rámutatnak arra, hogy ennek a jelenségnek az okait nem szabad egyedül csak új források, új tények felfedezésében, vagy csak a történészek változó elméleti állásfoglalásaiban keresni. Az a helyzet - mondják a prezentisták, - hogy a történeti fejlődés lehetővé teszi, hogy az elmúlt események új aspektusait új következményeik prizmáján keresztül láthassuk meg.

Nem kétséges, hogy a történeti kép az idővel változik, hogy a történeti fejlődés során a múlt olyan új aspektusait láthatjuk meg, amelyek a történelem revíziójára késztetnek bennünket. Ez az oka a történeti munkák "elavulásának"; ez teszi lehetővé, hogy a történeti megismerést az abszolút igazsághoz való közeledés szakadatlan folyamatának foghassuk fel. Ezt a módszertani problémát a marxizmus oldotta meg. Marx közismert tétele szerint az ember anatómiája a majom anatómiájának kulcsa. Marx ezeket írta: "A polgári társadalom a termelés legfejlettebb és legsokrétűbb történelmi szervezete. Ezért tagozódásának megértése, azok a kategóriák, amelyek viszonyait kifejezik, egyuttal betekintést nyújtanak mindazoknak a létűnt társadalmi formáknak tagozódásába és termelési viszonyaiba, amely társadalmi formák romjaiból és elemeiből felépült oly módon, hogy egyrészt azoknak még fel nem számolt maradványai továbbtengődnek benne, másrészt, hogy az azokban foglalt pusztá utalások a fejlődés folyamán jelentősen kibontakoztak stb. Az ember anatómiája a majom anatómiájának kulcsa. Ellenben a magasabbrendűre való utalásokat, amelyek az alacsonyabbrendű állatfajoknál megvannak, csak akkor érthetjük meg, ha magát a magasabbrendűt már ismerjük..." /24/

A történelem vizsgálatában /mindegy, akár a társadalom, akár bármilyen más történetnél/ mindig folyamatokkal van dolgunk. Minden eseményt, minden úgynevezett történeti tényt csak úgy tudunk megérteni, ha olyan folyamat láncszemeként, olyan fejlődési láncként vizsgáljuk, ahol nem szigeteljük el a tanulmányozott jelenséget, hanem dialektikusan, a más

724/ Marx, Bevezetés a politikai gazdaságtan bírálatához, MLKK, 78.sz. 31.1.

történeti eseményekkel való objektív kapcsolatában és kölcsönhatásában tanulmányozzuk. Csak akkor tudjuk megérteni, hogy minden történeti tény jelentősége a fejlődés folyamataiban domborodik ki.

Marx azt mondja, hogy az alsóbbrendű állatoknál a felsőbbrendű formák csiráit csak úgy értjük meg, ha ezek a felsőbbrendű formák már ismeretesek. Marx e tételének széleskörű módszertani jelentősége van minden történeti folyamatra vonatkozólag. A történeti fejlődés, amely a fejlődés egyes lehetőségeit valósággá változtatja, azt mutatja, hogy milyen erők és tendenciák rejtőztek a mult meghatározott jelenségeiben, ha feltártuk fejlődésük törvényszerűségeit. A tudományos előrelátás segítségével ezek közül néhányat megláthatunk, de nem mindegyikét és nem teljesen. Különösen nehéz előre meglátni azoknak a kapcsolatoknak és kölcsönös oksági összefüggéseknek bonyolult hálózatait, amelyeknek döntő jelentőségük van a folyamat végeredménye szempontjából. Ezért a történeti események teljes jelentőségét gyakran csak távoli perspektívákból értékeljük. A "Minerva baglya csak alkonyatkor repül ki" szólas nem csökkenti a történeti előrelátás jelentőségét, de hangsúlyozza a történeti elemzés jelentőségét /történeti elemzés olyan értelemben is, hogy csak a későbbi fejlődés teszi lehetővé a folyamat egyes láncszemei jelentőségének mélyrehatóbb és teljesebb értékelését/.

Amikor Marx arról szólt, hogy az ember anatómiája a majom anatómiájának kulcsa, ezzel azt a fontos módszertani gondolatot akarta hangsúlyozni, hogy a fejlődési folyamatot mindig az elért legmagasabb pontból kiindulva kell értékelni. Ebből a tetőpontból - ha hasonlattal akarunk élni - olyan széles távlat nyílik előttünk, ahonnan jobban láthatjuk az egész megtett fejlődési utat és jobban megérthetjük kanyarulatait. Minél tovább haladt a fejlődés, az adott jelenségnek minél több következménye áll szemünk előtt, annál jobban érthetjük meg az ebben a folyamatban működő erőket és tendenciákat. Ebből a magaslati nézőpontból megláthatjuk az illető eseménynek olyan oldalait és aspektusait, amelyek csiraformájukban érthetetlenek voltak számunkra; ennek alapján kiigazításokat tehetünk értékelésünkben, megfcloló arányokba állíthatunk sok kérdést, amelyet korábban tévesen aránytalanul fontosnak láttunk. Ez pedig egyáltalán nem azért van, mert az utódok "objektívabbak", mert nincsenek benne közvetlenül az eseményekben, a harcban, hanem azért, mert a fejlődés magasabb fokán állnak és ha objektíven, hiven vizsgálják a történeti folyamatot, ez több adatot nyújt nekik a mult teljesebb és mélyrehatóbb értékeléséhez.

Ez a történeti értékelés nem pártatlan értékelés. Sőt ellenkezőleg mélyrehatóan pártos és egyben lehetőséget ad ahhoz, hogy új szempontból pillantsunk be magának a pártosságnak a problémájába. A proletár pártosság a társadalomtudományokban az objektivitás biztosítója, ez tulajdonkép-

pen a fejlődésnek az a legmagasabb foka, amely az adott időszakban a társadalmi fejlődés legszélesebb távlatait tárja fel és lehetővé teszi a legmélyebb-reható tudományos kutatást.

Amikor a megismerés végtelenségére mutatunk rá, amelyet nem merithet ki bármely egyedi megismerési aktus, rendszerint a kapcsolatok és kölcsönös függőségek azon végtelen mennyiségére utalunk, amely az illető jelenséget az egész valósággal összefüzi. Ez helyes, de nem elég. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy megismerésünk mindig véges, és ezért a megismerés végtelen tárgyának csak töredékeit öleli fel. Hangsúlyoznunk kell, hogy a megismerés szükségszerűen folyamatjellegű és azért fel kell tárni a megismerési folyamat dinamikáját. Ez a dinamika pedig - egyebek között - kapcsolatos azzal, hogy a valóság fejlődésének folyamata mind újabb vonásokat, a multnak mind újabb oldalait tárja fel előttünk, amelyeket azelőtt nem láttunk és nem is láthattunk. Az egyes dolgok és jelenségek kapcsolatainak és kölcsönös függéseinek végtelen sora éppen fejlődésük során tárul fel előttünk, mintha a fejlődés ezeket feltárná és jobban kidomborítaná. Így aránylag egyszerűen magyarázható az a kérdés, hogy miért írják mindig újból a történelmet és miért kell mindig újra írni. Ez - ismétlem - nemcsak azért van, mert új források, új tények kerülnek napvilágra, hanem elsősorban azért, mert a történeti fejlődés az ismert tényeknek mind újabb oldalait tárja fel és ezzel a történeti folyamatot új színekben mutatja meg, mélyebben és újszerűen világítja meg. Ilyen módon a véges megismerésnek a végtelen valósághoz való viszonya új, mélyebb értelmet nyer.

Az ember anatómiája, mint a majom anatómiájának kulosa, formulája mögött annak elismerése rejlik, hogy a történeti igazság objektív igazság, valamint hogy a történeti valóságnak az abszolút igazsághoz való szakadatlan közeledése során megvalósuló megismerése dinamikus jellegű. De ezt nem szabad úgy felfogni, mintha a történeti megismerés új szakasza egyszerűen elvetné, felszámolná mindazt, amit a megismerés az előző szakaszban elért. Itt nagyon bonyolult, dialektikus folyamatról van szó, amely azon alapszik, hogy a valóság objektív tükröződésének régi képükben megmaradt elemeit átvesszük és új elemeket adunk hozzá és így ennek megfelelően az egész kép megváltozik. Következésképpen a "tagadást" itt dialektikusan kell felfogni, azaz a pozitív elem megőrzésével, számbavéve az átöröklést a fejlődésben. Ez az egész koncepció az objektív igazság materialista elméletének következetes továbbfejlesztése.

Miről beszél tehát a prezentizmus, amikor azt állítja, hogy a történelem mindig jelenkori történet, a jelenkor terméke? Ebben elsősorban az objektív igazság tagadása rejlik, tehát szubjektivistá-idealista tézis, amely szerint a történelem a történész alkotása. Mivel a történész a prezentizmus eszméje szerint csak a jelenkorból kiinduló indítékok behatá-

sára alkot, tehát nincs és nem is lehet objektív igazság, a történeti kép csak a megismerő szubjektum kivetítése a történeti valóságra.

Hogy milyen romboló hatással van a prezentizmus a történeti kutatások gyakorlatára, arra csak még egyet szeretnénk megjegyezni: a prezentizmus a historizmus tagadása; elkerülhetetlenül a történeti analógiák vulgarizáló módszeréhez vezet. Másként ez nem is lehet, ha a történelmet a jelenkor termékének, a jelenkori politika multba való kivetítésének jelentjük ki. Ha a kérdést így vetjük fel, akkor a történésznek a mult eseményeit a jelen szemszögéből kell értékelnie, a multban kell korosnania a jelent és az objektív valósággal ellentétben, a multban megtalálnia azt, amit ő maga helyez bele. Ennek eredménye nem tudományos történelem, hanem értékeitől megfosztott vulgáris történeti analógizálás. Eppen ilyen módon jutott M.N. Pokrovszkij ama koncepciója alapján, hogy "a történelem multba vetített politika", a narodnyik "szocializmus" és a proletárforradalom között vont hamis analógiákhoz, ahhoz a hazug nézethez, hogy Zsoljabov programja a bolsovikok agrár-programjának megsejtése, hogy Tkacsov volt az első proz marxista, stb. Ez a történeti igazság objektív jellegének fő követelményeivel szembenálló nyilvánvaló antihistorizmus a Pokrovszkij által vallott sajátos prezentizmus megnyilvánulása volt, a szubjektivista idealizmus jelentkezős machista formájában. Nem kell bizonyítanunk, hogy az ilyen nézeteknek semmi közük sincs a marxizmus-leninizmushoz, amely ellensége mindennemű spekulatív, elvont-skolasztikus sémának.

A marxizmus-leninizmus azt vallja, hogy a történeti kép változik, hogy a történelmet a történeti fejlődés új időszakában újból kell írni, hogy a társadalmi fejlődés mai színvonala hatással van a multról vallott elképzeléseinkre. Mintha a prezentizmus is mondaná ezt. De ez az egyezés kizárólag külsőséges jellegű. A marxizmus a prezentizmusnak ugyanolyan elszánt ellenfele, mint a következetes materializmus az idealizmus elszánt ellenfele, mint az objektív igazság elmélete az objektív igazság szubjektivista tagadásának elszánt ellenfele. A marxizmus számára a történettudomány mindig a dialektikus fejlődés folyamatában van, de a tudomány objektív jellegénél fogva ez a folyamat az átvétel, a viszonylagos igazságok felhalmozásának sajátos folyamata. A prezentizmus viszont tagadja azt, hogy bármilyen átvétel lehetősége fennállna és a történettudományt teljesen relativizálja a konkrét korok, társadalmi csoportok és személyek viszonylatában. A marxizmus-leninizmus mélyreható, objektíven alapos vizsgálatot, a konkrét tények, történeti folyamatok, események vizsgálatát követeli meg törvényszerű kapcsolataikban és történeti egymásutániságukban.

A prezentizmus a történettudomány tudományos jellegének tagadása, ki akarja törölni a történelmet a tudomány sorából. Ezért az élenjáró tudósok harca a prezentizmus - a burzsoá történetírás reakciós módszere - ellen: harc a tudományos megismerés diadaláért.

GÜNTER PAULUS:

Tudományos kortörténet avagy a német imperializmus
apológiája?

Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 1955. I. sz.

Wissenschaftliche Zeitgeschichte
oder Apologie des deutschen Imperialismus?

Ma, amikor a Nyugat-Németország újrafelfegyverzéséért és újrafasiszálásáért való fáradozások újabb, rendkívül fenyegető stádiumba jutottak, a demokratikus német történettudománynak még főbenjáróbb feladata, hogy a német nép elé elethű, leplezetlen képet tárjon a militarizmusnak és az imperializmusnak azokról a romboló erőiről, amelyeknek uralma az utóbbi évtizedek alatt annyi bajt zúdított Németországra és a világra. Ezzel kapcsolatban fontos feladat az ezzel a témakörrel foglalkozó nyugatnémet történettudományi művek alapos elemzése, hiszen a nyugatnémet történészeknek éppen a legújabbkori német történetről kiadott könyvei, folyóirat- és újságcikkei jelentős hatást gyakorolnak hazánk nyugati része közvéleményének kialakulására. Ezenkívül a történetírás tételei az általános népszerű publicisztikában is lecsapódnak. A történelemmé formált mult azonban elsősorban a jelen politikájára és ezzel a jövő alakulására hat ki. A továbbiakban megvizsgáljuk a Münchenben megjelenő VIERTELJAHRSHEFTE FÜR ZEITGESCHICHTE /1/ első két évfolyamát, hogy mennyiben egyezik a folyóiratban a legközvetlenebbi multról - az 1933-1945. évi németországi fasiszta rendszorról - adott értelmezés azokkal a font jelzett feladatokkal, amelyeket egy demokratikus német történetírással szemben támasztunk. A VjH-t Hans Rothfels /2/ és Theodor Eschenburg /3/ adja ki a müncheni Institut für Zeitgeschichte megbízásából, amelynek kurátori testületében mindenkori helyet foglal a bonni belügyminisztérium egy magasrangú tisztviselője. /4/ Maga ez a tény, továbbá számos neves professzor közreműködése a VjH-ben, valamint a folyóirat nagyvonalú szerkesztési és technikai kiállítása, amely a nyugatnémet viszonyokhoz képest szokatlanul kedvező anyagi helyzetre utal, azt tanúsítja, hogy a VjH-t a legújabbkori történet kérdései tekintetében a szövetségi köztársaság reprezentatív lapjának kell tekintenünk.

/1/ A továbbiakban rövidítve: VjH. A VjH a kortörténet tárgyának az 1917-1945 évek történetét tekinti.

/2/ A történelem professzora a chicagói és tübingeni egyetemen.

/3/ A tudományos politika professzora a tübingeni egyetemen.

/4/ 1954. márciusig Strauss államtitkár, jelenleg Hübinger osztályvezető.

L. Dehio a marxista történetírás és különösen a ZEITSCHRIFT FÜR GESCHICHTSWISSENSCHAFT ellen írt polémiaiban még nagy ügyel-bajjal, de egyáltalában nem meggyőzően próbálta fenntartani a polgári történészeknek a politikamentes történetírásról vallott fikcióját /5/, ezzel szemben H. Rothfels programadó bevezetőjében /6/ hangoztatta a "kortörténet - a legújabb kor története - felé való relativ súlyponteltolódását." Ezt azzal okolja meg, hogy ez "mindenkit érint", elismeri a polgári történészek politikai célzatosságát és azt, hogy a súlypontot a legújabb korra helyezték át: "Ez nemcsak a közép- és főiskolai állampolgári nevelés stb. gyakorlatilag megfellebbezhetetlen szükségleteinek felel meg, hanem a korszakváltás ösztönzéséből és az önmegértetés igazi szükségletéből is fakadhat." Az a tény, hogy az utóbbi években a nyugatnémet történészek tulnyomó többsége az utóbbi évtizedek német történetével foglalkozik, továbbá, hogy olyan neves polgári történészek, akiknek speciális érdeklődési köre a korábbi korszakokra terjedt ki /mint például, G. Ritter/, messzemenően az ujkori és legújabbkori történet felé fordultak, mutatja, hogy Rothfels az általános irányzatot juttatja kifejezésre.

Természetesen egy marxista sem fog pusztán a kutatási terület eltolódása miatt a polgári történetírásnak szemrehányást tenni. Ezzel kapcsolatban azonban az a döntő kérdés, hogy milyen szellemben tárgyalják az új tematikát, vajon a kérlelhetetlen és következetes öntudatra ébredés és önkritika szellemében - amelyre a német polgárságnak az utóbbi évtizedekben folytatott politikája katasztrofális következményei miatt sürgős szüksége lenne, - avagy a kendőző és leplező apologetika szellemében. Első pillanatban egészen jól hangzik, amit Rothfels programikájában erre vonatkozóan kifejt: "... már jelentkeznek azok, akik legszívesebben az eltakaró leplet teregetnék és magukat a feledés fellegébe szeretnék burkolni" /7/ - állapítja meg joggal és arra szólítja fel a történészeket, hogy minden energiájukkal ragadják meg a német történet "forró vasát", a "legnagyobb fokú objektivitást" igéri "a tények megragadásában" és az "önmegalázás és az apologetika minden tendenciájától való elszakadást" követeli. Ezek mind dicséretreméltó követelmények, habár már itt is kételyek merülnek fel, mit ért Rothfels "az önmegalázás minden tendenciájától való elszakadás" alatt. Mi nyilván nem az önmegalázásért szállunk síkra, de emlékeztetünk arra, hogy sok náci 1945 után az antifasisztáknak azt a követelését, hogy például a koncentrációs táborok szörnyűségeinek felfedése után könyörtelenül le kell számolni a fasiszta barbarizmussal, az "önmegalázás" megrázó kifejezésével akarták megrágmazni.

/5/ Historische Zeitschrift, 178.köt. 151.l.

/6/ Zeitgeschichte als Aufgabe, VjH 1/1953, 3.skk.

/7/ VjH, 1/1953. 8.l.

Ha figyelmesebben olvassuk Rothfels bevezetőjét, láthatjuk, hogy általában a fogalmak homályossága és többértelműsége jellemzi. Csak úgy hemzsegek benne az olyan kifejezések, mint "a feltételezettségek", "elhatároltság", "a jelentőségteljes", "az értékmentes szembenállóság", "a lét határhelyzetei", "az egészbeni látás". Mintapéldául szolgálhat a következő mondat: "Mindig a helyes, valamint az értékszerűen érvényes kijelentés szellemében fogant igazságról van szó." Rothfels szerint a kortörténet "az élcttel osztja a merés és nyelés sajátos arányviszonyát. "Rothfels tehát ki-mondottan tagadja az objektív megismerés lehetőségét és a realizmust a történettudományban a "naiv" jelzővel próbálja diszkreditálni. Kézenfekvő, hogy ilyen alapbeállítottság és ilyen zűrzavaros terminológia után nem várhatunk valami sokat egy ilyen történetsszemlélet reális eredményeitől. Mindenesetre érthetetlen marad, hogy olyan egy-értelműen világos alapvető tényállagot miért éppen ebben a korszakban kell ilyen műveltnök ható, de a valóságban üres, érthetetlen "fogalmak" zagyvalékába rejténi, és igen erősen kínálkozik az a gondolat, hogy minden ellenkező bizonykodás ellenére alapjában mégis csak apológiáról van szó, amely már lényeges eredménnyel jár ott, ahol el tudja hitetni, hogy a történeti események végeredményben megmagyarázhatatlanok, fátumszerűek és ezért voltaképp nem is íté-
hetők meg.

Egészen ebbe az irányzatba vág, hogy Rothfels cikkében egy-általában nem ad világos meghatározást a fasiszmusról. Egy helyen, ahol a fasiszmus történeti helyéről beszél, a két világháború közötti időszakot olyan évtizednek nevezi, amelyben "a demokrácia, a fasiszmus és a kommunizmus háromszögben egymás mellett állnak fenn ... míg 1945-ben ismét kezd kialakulni a kettős polaritás." Ez a megfogalmazás két szempontból is hamis és félrevezető. Először is a polgári demokrácia és a fasiszmus - mint a termelőeszközök magántulajdonán alapuló polgári társadalom két uralmi formája - közötti ellentétet egy szintre helyezi a kapitalizmus és a szocializmus, a különböző uralkodó osztályokkal rendelkező két társadalmi formáció közötti ellentéttel. Ez természetesen nemcsak elemi logikai hiba, hanem igen megszemenő gyakorlati következményeket eredményező megállapítás, amelynek az a csattanója, hogy vitatja, miszerint a fasiszmus a polgári társadalom egyik uralkodó formája és ezzel a ma Nyugat-Németországban uralmon lévő osztályt mentesíteni akarja a fasiszta diktatúráért való minden felelősség alól. /8/ Másodszor Rothfels 'háromszög'-elméletc

/8/ Ez a náci-korszakról szóló nyugatnémet történetírásnak kétségtelenül egyik központi kérdése, amely többek között már abból a könyvismertetésből is kiviláglik, amelyet a VjH egyik munkatársa, H.D.Erdmann a GESCHICHTE III WISSENSCHAFT UND UNTERRICHT folyóiratban E.Nickisch "Az alsórendű démonok birodalma" c. munkájáról írt. Nickisch megsemmisítő szenvdéllyel és bámulatos ügyetlenséggel fogja ki azt az alaptételt, hogy a fasiszmus a

azt is implikálja, mintha ma a világon már nem is lenne fasizmus. Rothfels így igyekszik az ugynevezett "szabad világ" - fiktiiv - egysége érdekében a fennálló mélyreható ellentmondásokat eltüntetni, mint például a maccarthyzmust, az USA fokozódó fasizálódását, a fasiszta államok - mint Franco-Spanyolország - létezését, a délafrikai faji gyűlöletet, és nem utolsósorban Nyugatnémetország ujranácisítását.

A VjH a következő részekre oszlik: Az általában átlagosan száz oldalra terjedő füzetek zömét a tanulmányok foglalják el. Ezt közlemények követik, majd a dokumentáció, amelyben különböző fajtájú és eltérő értékű forrásanyagot közölnek. A füzet végén kutatási beszámolók nyújtanak áttekintést a bel- és külföldön működő intézetekről és a dokumentumanyag állapotáról. Függelökképpen minden füzet egy folytatólagos "kortörténeti bibliográfiát" ad, amely a Németországban és a külföldön 1951 óta az 1917-1945-ös időszakról megjelent irodalmat öleli fel. Igaz, hogy a marxista kutatás, elsősorban a Szovjetunióban és a népi demokráciákban folyó munka csak kivételes esetekben nyer képviselőt. Egészében véve a bibliográfia érdemes munka, bár az önkényesen 14 csoportba való besorolás nem kielégítő.

Hogy milyen általános szempontokat követ a VjH a náci diktatura kérdéseivel szemben, erre vonatkozólag természetesen a legtöbb anyagot a tanulmányok és a közlemények nyújtják. Mielőtt rátérnénk az egyes tanulmányokra, szeretnénk áttekintést nyújtani a VjH-ban előtérben álló tematikáról. Az 1933-1945-ös évek történetéről az első két évfolyamban kilenc tanulmány és hat közlemény szól. Két tanulmány a külpolitika kérdéseivel foglalkozik /A harmadik birodalom és a nyugati hatalmak a Balkánon, 1.évf.45.sk.; Legendák Hitler külpolitikájáról, 2.évf. 217.sk./ kettő a belpolitikáról /Az 1933.márc.24-i felhatalmazási törvény, 1.évf. 197.sk.; A "második forradalom" - 1934.június 30., 1.évf. 19.sk./ míg két további cikk a második világháború történetével kapcsolatban foglal állást /A német döntés Szovjetunió megtámadására, 1.évf. 301.sk.; Hitler elhatározása Oroszország megtámadására, 2.évf. 240.sk./ . Egy-egy cikk az ideológiával /Hitler szuper-machiavellizmusa, 2.évf. 344.sk./, az ellenállással /A német ellenállás politikai hagyatéka, 2.évf. 329.sk./, valamint a szűkebb értelemben vett náci-szervezettel /Az SS, Adalék a nemzeti szocializ-

hanyatlóban levő polgárság produktuma. Ez a könyv egyetlen tétele, amelynek Erdmann teljes határozottsággal ellentmond, de emellett természetesen elővigyázatosság céljából Nickisch cáfolása helyett csak annyit jegyez meg, hogy helyszüke miatt nem térhet ki bővebben a kérdésre. /Geschichte in Wissenschaft und Unterricht, 1954. 5.sz. 380.1./

mus szociológiájához, 2.évf. 1.sk./.. A közleményekben kétszer van szó az ellenállásról /A hivatalos angol álláspont a német ellenállási mozgalommal szemben, 1.évf. 347.sk.; Erwin Rommel és a Hitler elleni német ellenállás, 1.évf. 65.sk./ é. egyszer a második világháborúról /Döntés a német páncélos csapatok megállításával kapcsolatban Flandriában, 1940. 2.évf. 247.sk./.. A többi téma: A nemzeti szocializmus fejlődése Dél-Afrikában, 1.évf. 170.sk.; Hitler külföldről való pénzfelvételéről szóló koholmányok, 2.évf. 386.sk. A közlemények között szerepel egy tulmérész fasiszta igazolóírás /Kleist "Té is ott voltál" c. könyve 2.évf. 177.sk./ elleni polémia, amelynek sajátos tendenciájáról alább még lesz szó.

Első pillantásra a kép eléggé változatos, a döntő kérdéseket azonban a cikkek majdnem teljesen figyelmen kívül hagyják. A németeknek a náci diktatúra alatt szerzett szörnyű tapasztalatok után joguk van arra, hogy történelemszeiktől választ kapjanak arra a kérdésre, mi volt ennek a diktatúrának a lényege. Hogyan, milyen bel- és külföldi társadalmi erők révén jutott Hitler uralomra? Kinek volt ez érdeke? Ki keresett a fegyverkezésen és a háborun? Másrészt: a német nép milyen osztályokból és rétegeiből toborzódtak az antifasiszta ellenállás harcosai? Olyan jellegű összefüggésekről, amelyek nyilvánvalóan a problémák magvát alkotják, a VjH-ból ugyszólván semmit sem tudhatunk meg. Emellett különösen szembeszökő, hogy az egyedüli közlemény, amely a náci pénzforrásaival foglalkozik /9/ nagy igyekezettel csak azon fáradozik, hogy egyes nyugati pénzmágnásokat tisztára mosson az alól a gyanu alól, hogy Hitlernek anyagi támogatást nyújtottak.

A marxizmus a fenti kérdéseket a fasiszmusnak a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának XIII. plénumán adott meghatározásával válaszolja meg, amely szerint a fasiszmus "a fináncióke legreakcióssabb, legsovinisztább, legimperialistább elemeinek nyílt terrorista diktatúrája". Ez a világos válasz, amelynek helyességét a náci diktatúra általánosan ismert céljai, módszerei és eredményei cáfolhatatlanul bizonyítják. Ezzel kapcsolatban rá kell mutatnunk arra, hogy a Dimitrov által fogalmazott tétel az 1945-öt követő hónapokban és években a legkülönbözőbb - szocialista és kapitalista - országokban az emberek közkinosává vált. Akkoriban, amikor a Hitler-féle uralom még mindenkinek közvetlenül az emlékezetében élt, az emberek zöme amellett szavazott, hogy meg kell dönteni a monopolmágnások és a nagybirtokosok uralmát Kelet- és Nyugat-Németországban, Kruppot és társait pedig a közvélemény nyomására háborús bűnösökként törvény elé állították. Ma, amikor a történelem tényeinek emléke már nem olyan friss, az újabb kalandokra kiszemelt háborús bűnösöket messzemenően rehabilitálják, a megátalkodott fasiszták arcátlan szemtelenséggel

79/ H.Lutz, Hitler külföldről való pénzfelvételéről szóló koholmányok, 2.évf. 386.sk.

ismét szót kérnek, és a nyugatnémet polgárság hivatalos történetírása, úgy amint a VjH-ban elének lép, gondosan kerüli a hitleri uralom történetének döntő kérdéseire való válaszadást.

Természetesen a cikkek címeinek felsorolása és elemzése csak futólagos benyomást nyújthat és így a továbbiakban egyenként vesszük vizsgálat alá az egyes tanulmányokat. Először is azzal a néhány cikkel kezdjük, amely közel jár ahhoz, amit Rothfels bevezetőjében "a tények megragadásában a legnagyobb objektivitással" való eljárásnak nevez.

Itt első helyen Gerhard L. Weinberg cikkeit kell emlitenünk. Weinberg, aki mint a new-yorki Columbia-egyetem által kiadott WAR DOCUMENTATION PROJECT munkatársa, az amerikai hadsereg által zsákmányolt dokumentumokat /amelyek a német kutatás számára még nem hozzáférhetők/ válogatta és dolgozta fel, ennek a még egyáltalában fel nem használt anyagnak az alapján exakt, szép munkát írt: "A német döntés a Szovjetunió megtámadására" /10/.

Weinberg kimutatja, hogy még az 1940 júniusi franciaországi hadjárat ideje alatt elhatározták, hogy nagy hadsereget küldenek /AOK 18/ keletre. Ezek a csapatok nem védelmi, hanem támadó célokat szolgáltak. Ez már összetételükből is kiviláglik. Már az első hullámot jelentő 24 hadosztályban hat páncélos- és három motorizált hadosztály volt. Csak néhány héttel később, 1940. július 2-án vitatták meg a hadsereg főparancsnokságán az Anglia elleni háború folytatásának kérdését. Weinberg szerint Hitler ugyan "Anglia mielőbbi békeajánlatára várt", július 2-án azonban mégis parancsot adott "az angliai partraszállás előkészületeinek foganatosítására." De ez a megállapítás túl messzemenőnek látszik. Helmut Greiner, akinck a július 2-i jegyzőkönyv szintén rendelkezésére állt, megállapítja: Hitler "július 2-án csak abba egyezett bele, hogy információk anyagot szerezzenek be és hogy a partraszállásra, mint egyik lehetséges esetre' tervet dolgozzanak ki, de nyomatékosan megállapította, hogy semmilyen anyagi előkészületeket se tegyenek." /11/

Weinberg ezután Halder egy naplójegyzetét idézi, amely szerint Hitler július 13-án Brauchitsch és Halder előtt úgy nyilatkozott, hogy "Angliának még reményt nyújthat Oroszország". Tehát először a Szovjetuniót kellett megtámadni. Brauchitsch már néhány nappal később, 1940. július 21-én kész hadművelleti tervet terjesztett be, amely a Szovjetunió megtámadását még az év őszére irányozta elő. "A Szovjetunió megtámadására vonatkozó döntés" - mint Weinberg írja - tíz nappal később történt. A Weinberg által publikált további anyagból kitűnik, hogy az egész német hadművelleti tervezés valóban csupán a Szovjetunió megtámadására volt beállítva. Az angliai partraszállást - Unternehmen Seelöwe - többször mérlegelték ugyan, de komolyan

/11/ Helmut Greiner, A Wehrmacht felső vezetése, 1939-1943. Wiesbaden, 1951. III.1.

/10/ VjH, 1953.4.sz. 301.skk.

sohasem készítették elő, mivel már a katonai előfeltételek - az abszolút légifölény, elegendő hajótér és az angol flotta kikapcsolása - sem voltak adottak. Még fontosabbak voltak azonban azok a politikai okok, amelyek Hitlert Anglia közvetlen megtámadásától visszatartották. Hitler - a Szovjetunió megsemmisítésének óhajával szemben - végeredményben nem Anglia elpusztítására törekedett, hanem ugyanúgy, mint azelőtt, régi kedvence eszméjét akarta megvalósítani, valamilyen szövetségfélét kötni az angol birodalommal, hogy azután a német imperializmus mint senior-társ fasiszta jellegű "véduralmat" gyakoroljon a brit birodalom felett. Mind Hitler, mind tábornokai az 1940-ben folytatott összes megbeszéléseiken újból és újból hangoztatták, hogy az invázió az utolsó eszköz lenne Anglia "békére való kényszerítésére." Hitler mindig hozzáfűzte, hogy Anglia, véleménye szerint, csak azért harcol tovább, mert a Szovjetunió előbbi vagy utóbbi beavatkozására számít. Ezért először ezt az esetleges "kontinentális ellenfelet" kell két vállra fektetni, Anglia majd akkor békét kér.

Weinberg maga nem tér ki az 1940-es Anglia elleni hadviselési kampányra, de bő anyagot hoz a Szovjetunió elleni támadási tervről és kimutatja, hogy a Szovjetunió elleni támadást már 1940 júliusában eldöntötték. Ezáltal nyugati oldalról is bizonyítékot kapunk arra, hogy Churchillnek és bámulóinak állítása az 1940.évi "harc Angliáért" /12/ döntő voltáról jámbor legenda, amely ellentétben áll a történeti tényekkel.

M.Gusz szovjet történész teljes joggal írja: "A második világháború történetének ez a fejezete - amely 1940 június 22-vel kezdődött és 1941 június 22-vel tetőződött be - a valóságban nem "Angliáért való harc" volt, hanem a Szovjetunió elleni német támadás elkészítése." /13/

Ez a megállapítás egyáltalában nem akarja lekicsinyelni az angol nép hősiességét és helytállását; az angol nép a Hitler által az angol ellenállóerő szétmorzsolására szánt

/12/ Churchill írja: "Mi sem tesz túl az 1940-es éven, 1940 végén ez a kis, öreg sziget ... bizonyosságot tett arról, hogy az egész vihart és a világ sorsának egész súlyát kibírja.... A Commonwealth és az Empire fellegvárát nem lehetett bevenni... Az Angliáért folyó harcot megnyertük." /Churchill: A második világháború, II.köt. 2.könyv, Hamburg, 1950. 368.skk./

/13/ M.Gusz, Az "Angliáért való harc" legendája, Novoje Vremja, 1949. 26.sz. 12.skk.

súlyos légitámadások ellenére egy percre sem gondolt arra, hogy lepaktáljon a fasiszta agresszorokkal. Ebben az értelemben jogosult az 1940-es évről, mint "Anglia legnehezebb órájáról" beszélni.

Weinberg ugyan nem tudja megállni, hogy barátságtalan oldalvágást ne intézzon a Szovjetunió ellen /ez alighanem azért szükséges, hogy valaki a "szabad világban" történész maradhasson/, tanulmánya azonban a maga egészében mégis azt bizonyítja, hogy bizonyos jóakarattal polgári történészek is feldolgozhatják a legújabb kor speciális témáit tudományos megalapozottsággal és a legjobb értelemben objektíven. /14/ Igen jellemző azonban, hogy az egyes helyeken a faszizmus nyugatnémet apologetáival közvetlenül szembeszálló Weinberg munkája volt az egyedüli a VjH cikkei közül, amely kimerítő kritikát kapott, és hogy a szerkesztőség ennek a náci és szovjetellenes állásfoglalásnak helyet adott a folyóiratban. Hans G. Scraphim /15/ és Andreas Hillgruber "Egyes megjegyzések" /16/ c. kritikájukban a történelmet olyan durván és ügyetlenül hamisították meg, úgyhogy Weinbergnek nem okozott különös fáradságot, hogy zárószavában megjegyzéseikre a tudatos valótlanságok bélyegét süthesse. /17/

Az ugyancsak Weinberg által kiadott "Az Antikominternpaktum titkos szerződése" /18/ dokumentumkötetben gyűjtötték össze először az összes titkos kiegészítő egyezményeket és kiegészítő jegyzőkönyveket, amelyek - Weinberg megállapítása szerint - "mintegy a Szovjetunió elleni szövetséget tartalmaznak, de ugyanakkor ezt a szövetséget különböző fenntartásokkal világos és határozott kötelezettségeket nem tartalmazó barátságbizonygatássá változtatták". Hozzátehetjük, ennek az az alapja, hogy a Náci-Németország és Japán imperialista érdekei ellentmondtak egymásnak és Japán félt a Szovjetunió erejétől.

Ugyancsak igen fontos dokumentumanyagot tartalmaz "Egy szemtanú beszámolója a belseni koncentrációs táborban történt tömeges elgázosításokról" /19/ cikk, amelyek olvasásakor mindnyájunkat az iszonyat fog el. Az emberi nyelv képtelen a

/14/ Ebben teljesen egyetértek D. Knabbal, aki a GESCHICHTE IN WISSENSCHAFT UND UNTERRICHT /5. évf. 1. füz. 62. 1./ nyugatnémet pedagógusfolyóiratban ezeket jegyzi meg: "Ez a tanulmány jó - és nem az egyedüli - bizonyíték arra, hogy vannak, akik valóban tudományosan foglalkoznak a második világháború eseményeivel, amelyet Günter Paulus a keleti övezetben újonnan alapított ZEITSCHRIFT FÜR GESCHICHTSWISSENSCHAFT-ban hiányol." /ZfG, 1953. 3. sz. 445. skk./

/15/ Peter Scraphimnak, Hitler keleti ügyekben mérvadó szaktanácsadójának fia.

/16/ VjH, 1954. 3. sz. 240. skk.

/17/ U. o.

/18/ VjH, 1954. 2. sz. 195. skk.

/19/ VjH. 1953. 2. sz. 177. skk.

hideg, cinikus bestialitás és embertelenség e hallatlan szörnyűségeit kifejezni. A nyelvi csődöt mond: "Belcec: napi maximális teljesítmény 15.000 ember, Treblinka: napi maximális teljesítmény 25.000 ember, Sobibor: napi maximális teljesítmény 20.000 ember", ezzel dicsekedett lobocogó SS-csoportvezető dr. Gersteinnek, aki mint szemtanú erről beszámolt. Ő maga, szintén SS-tiszt, a következőket látta Belcecben: "Elől egy festői szépségű fiatal lány, így vonulnak a fasoron, mezítelenül férfiak, asszonyok, gyermekek ... Anyák csecsemőikkel a karjukon, felérkeznek, haboznak, belépnek a halálkamrákba! ... legtöbbjük egyetlen szót sem szól. Egy körülbelül negyven éves zsidónő lángoló szemekkel a gyilkosokra olvassa a kiontott vért, Wirth százados lovaglócistorával öt-hatszor az arcába vág és ez az asszony is eltűnik a kamrában. A kamrák megtelnek. Jól telőtölteni - parancsolta Wirth százados ... 25 négyzetméterre, 45 köbméterre 700-800-at... Két óra 49 perc múlva ... beindul a Dicsél-motor. /20/... 32 perc múlva mindonki halott! - Kidobálják a hullákat... Két tucat fogorvos kamrával felfeszíti szájukat, aranyat keresnek... Néhány munkás megvizsgálja a genitáliákat és az anusokat, nincsenek elrejtve arany, briliáns vagy más érték. Wirth odahív magához: Emelje csak meg ezt a konzervdobozt, a benne lévő aranyfogak csak a tegnapi és tegnapelőtti arcméniyből vannak."

De mit tartunk róla, ha Rothfels, mint kiadó a borzalomnak és a szégyennek ehhez a dokumentumához hozzáfűzi: "... nem gyűlölet felkeltésére vagy ébrentartására", hanem "tudományos-kritikailag" azért adta ki a folyóirat ezt a tudósítást, nehogy azzal vádolják, hogy elkerüli a "kényes kérdéseket". /21/ Ki előtt akar Rothfels ilyen szégyenteljesen kimagyarazkodni azért, hogy folyóirata legalább egyszer ki merje hozni az igazságot? Az új életet Németországban nyilvánvalóan nem szabad egyedül gyűlöletre építeni, a német népnek azonban elnézést nem ismerő energiával és gyűlölettel kell üldöznie azokat az emberbőrbe bujt vadállatokokat és sugalmazókat, akik a német név becsületét ilyen galádsággal kimondhatatlanul beszennyezték.

H. Stuebel "A nemzeti szocializmus fejlődése Dél-Afrikában" c. rövid, de tanulságos közleményéből a következőket tudhatjuk meg: "A nemzeti szocialistákat a Dél-Afrikában élő németek 80-95 %-ára becsülték. Ez az utóbbi szám a valószínűbb." Stuebel más kérdéssel kapcsolatban olyan adatokat tár elénk, amelyből megtudhatjuk, milyen osztályerdők játszottak közre abban, hogy ilyen nagyszámu német vált nácivá a fasiszta birodalmon kívül lakó németek kö-

/20/ 1942 végéig az áldozatokat Diesel-kipuffogógázzal ölték meg. Ezután az IG Farbenindustrie és más gyárak mérgezgázokat szállítottak.

/21/ A dokumentum, mint kiadatlan bizonyítvány már a nürnbergi törvényszék kezében is volt.

"Egyrészt a németek alkották itt a gazdaságilag legerősebb és legfejlettebb elemet. Ővők voltak a legnagyobb és legjobb farmok és a kereskedelemben és az iparban is jelentős szerepet játszottak. Emellett a németeknek Pretoriában hatalmas barátaik voltak." A "birodalomba való visszatérés gondolata tovább élt."

Stuebel nem tisztázza a gyarmati imperializmussal szemben elfoglalt álláspontját. A herero- és hottentotta-háborúról így ír: "Sokan közülük /a német telepesek közül - G.P./ résztvettek 1903-1907-ben a hererók és a hottentották elleni harcokban, amelyek során ötezer német katona és telepes esett el, vagy vált a bennszülöttek áldozatává." A gyarmatosítók által a négerék között rendezett vérfürdőről azonban, amelyben a négerék tizezrei pusztultak el, Stuebel hallgat!

Hans Schneider az eddig ismert teljes anyag alapján kidolgozta "Az 1933.márc.24-i felhatalmazási törvény" /23/ létrejöttét és végrehajtását. Ezzel új fényt derít az ugynevezett weimari pártok szégyenletes szerepére, többek között a Centrumra, amely 1933-ban is a mérleg nyelvét jelentette. Schneider helyesbíti Brüning 1947-es adatait és Schwerin-Krosigk-ra olvassa, hogy /emlékirataiban/ hazudott.

Munkája részleteiben tekintve értékes és tanulságos. Mindenesetre, amikor a szerző ismételten hangsúlyozza, hogy nem szándéka "vádolni vagy védelmezni", ez újból világosan megmutatja, hogy nincs szó a fasizmusnak és módszereinek elvi kritikájáról. A szerzőnek az a módszere, hogy mind a vádtól, mind a védelemtől tartózkodik, azt eredményezi, hogy a tények pusztá ismertetésével vádol és annyiban véd, amennyiben a polgári államjogászok /mint Thoma és Jellinek/ nézeteit idézi, akik - éppenugy, mint a nyugatnémet szövetségi törvénytörvényszék 1952-ben - emellett nyilatkoztak, hogy el kell ismerni a náci "forradalmi jogának normatív erejét /sic!/" /24/ azaz a náci-rezsim törvénytörvényszerűségének tézisének.

724/ Ezenfelül nemcsak a nyugatnémet államjogtanra, hanem a hasonló felfogást valló történeti iskolára is jellemző, hogy a náciakat, akiket a fináncotlók hóhérlogé nyciként csempészték a hatalomra, "forradalmároknak" tüntessék fel. Így akarják terjeszteni azt a hazugságot, hogy a náci-rendszer burzsoáellenes volt, vagy legalább is nem volt polgári, de ugyanakkor valóban forradalmi törekvéseket azzal akarnak megérthetlenné tenni, hogy a náci gonosztörekvésekkel hozzák egy szintre azt. Ebben az esetben azonban ilyen torzításokról maguk a burzsoá ideológusok mondják ki a leújtató ítéletet. Napjaink igazi forradalmával szemben még egy töredék-részét sem tanúsítják annak a megértésnek, amelyet a náci-"forradalom" "normatív erejének" szentelnek, és ezzel elárulják, hogy milyen finom érzékkel tudnak különbséget tenni forradalom és "forradalom" között és milyen kitűnő érzékük van a döntő osztálykérdések iránt.

Schneider elhallgatja, hogy olyan német polgári jogászok is élnek, akik azon a véleményen vannak, mint mi: "a harmadik birodalom államjogilag bitorolt hatalom volt, amelyet sohasem törvényesítettek". Ezt hangsúlyozta 1952-ben a Remer-perben dr. Bauer főügyész is. Bár Bauerrel távolról sem minden pontban értünk egyet, mindenesetre Bauer megállapításai ebben a tekintetben előnyösen eltérnek azoknak a fasiszta apologetáknak a felfogásától, akik ma a nyugatnémet jogszolgáltatásban ismét vezető szerepet játszanak. Bauer következtetései ezek: "A harmadik birodalom a Reichstag égisével /1933.febr.27./ kezdődött, amelyet a hatalmon levők arra használtak fel, hogy 1933.febr. 28-án szükségrendelettel felfüggeszék az alapvető jogokat... A Reichstag égisé és a szükségrendelet ellenére csak 44 % náciit és 3 % német nemzeti-pártit választottak meg... Mivel Németországban ekkora többséggel nem lehetett kormányozni, a kormány számára szükségessé vált a felhatalmazási törvény. Ehhez a felhatalmazáshoz a szavazatok kétharmadára volt szüksége. Ezt csak úgy tudta elérni, ha a kommunista mandátumokat alkotmányellenesen érvénytelennek minősíti. A weimari alkotmány szerint nem volt mód arra, hogy mandátumokat érvénytelennek nyilvánítsanak... A felhatalmazási törvény, a harmadik birodalom gerince, csak alkotmányellenes aktus révén vált lehetővé." /25/

Schneider nagy fáradozással próbálja alátámasztani azt, hogy a felhatalmazási törvény elfogadása akkor is biztosítva lett volna a Reichstagban, ha a náciok nem akadályozták volna meg erőszakkal a Német Kommunista Párt szabályszerűen megválasztott 81 képviselőjét mandátumuk elfoglalásában. Ennek az állításának a bizonyítására azt hozza fel, hogy a náciok végeredményben olyan nagy többséget szereztek, hogy még 81 ellenszavazat sem tudta volna a törvény elfogadását megakadályozni. Ritkán nyilvánul meg szembeszökőbben, milyen szoros kapcsolát áll fenn a burzsoá történetírás korlátoltsága és fogyatékosága, valamint politikai célkitűzésének gonoszsága és veszedelmessége között. Schneider csak parlamenti síkon, a Reichstagban lezajlott döntő szavazás napján veszi tekintetbe az eseményeket. Ezeket elszigeteli az előző hetek eseményeitől, a náciok január 30-a óta gyakorolt terrorjától, pedig ezek szolgáltatták az okot a szembenálló erők gyengeségéhez. Egyetlen szót sem ejt a Szociáldemokrata Párt vezetőinek áruló megatartásáról, akik semmibe vették a párttagok jelentős részének akaratát, hogy elszánt harcot folytassanak a náciok ellen. Mindez és sok más fontos mozzanat hiányzik Schneidernél, pedig ezek igen fontosak az 1933 első hónapjaiban lezajlott események egészének megítélésénél. Ebből azután az a groteszk ábrázolás kerekedik, hogy az olvasó méltán kérdezi, vajon csodálatos véletlen, vagy a fasiszták butasága okozta-e azt, hogy a fasiszták terrorjuk főcsojót fölöslegesen a Kommunista Párt ellen irányították. A valóságban

725/ Idéző: A hiábavaló felkelés, Beszámoló a német nép ellenállási mozgalmáról, 1933-1945. 2.kiad. Hamburg 1954.34.1.

természetesen Hitler nagyon jól tudta, hogy a Német Kommunista Párt a legdöntőbb erő a fasizmus elleni harcban és hogy bűnös terveinek végrehajtására csak akkor van kilátása, ha a Német Kommunista Pártot legalább Németország hivatalos politikai életéből ki tudja iktatni. Schneider szémekkel való játékával eltussolja azt a tényt, hogy a náci csak úgy tudták megszerezni a többséget, hogy az antifasiszták elleni véres terrorjukkal a parlament polgári tagjainak egy részét megnyerték maguknak, másik részét pedig megfélemlítették. Itt azonban megmutatkozik, hogy Schneider nem egyszerűen gyenge képességű történész, akinek nem sikerül a történeti eseményeket a maguk komplexitásában és kölcsönös oksági kapcsolatukban bemutatnia, hanem hogy gondolatmenete kézzelfogható, politikai jellegű végkövetkeztetésekhez vezet. Aki az akkori évek ábrázolásából kihagyja azt a tényt, hogy az egész korszak történetének alapvonása a munkásosztály leghaladóbb része és a Hitler-fasizmus közötti harc volt, az teljesen eltorzítja a történeti tények lényegét és cikendőzi a Hitler-állam osztályjellegét.

Hermann Mau "A 'második forradalom' - 1934. június 30." c. cikkében szintén átveszi a náci forradalmi frazeológiát. Egyébként néhány új adatot szolgáltat ahhoz, hogy a Reichswehr tábornoki kara és elsősorban von Reichenau/Schliecher utóda a Wehrmacht főparancsnoki tisztében/ Göringgel és Himmlerrel közösen tervezték és hajtották végre a gyilkossági akciót az SA-hoz tartozó gyanútlan versenytársaikkal. Mau a következőket bizonyítja rá a Reichswehr tábornokaira: "A felelősség alól nem lehet őket mentesíteni. Az a tény, hogy a Reichswehr vezetősége a hadsereg körében felhangzott felháborodott vélemények ellenére is szó nélkül tűrte két tábornokának meggyilkolását, ez mutatja, hogy valamilyen homályos módon kötve érezte magát."

Amikor azonban ugyanabban a bekezdésben ezt olvassuk: "Június 30-a árnyékot vetett a Reichswehr vezetésének integritására", ez nem más, mint látszólagos kritikával ügyesen álcázott apologetika. Ha hinnénk Maunak, akkor a porosz-német tisztikar "belső összefogását elsősorban erkölcsi meggyőződésének egységében biztosította" volna. Belső összefogás volt, de egy minden szállal összekötött uralkodó kaszt összefogása; közös meggyőződés is volt, de vajon a militarista gondolkodás gonosz szellemét "erkölcsileg" megalapozottnak nevezhetjük-e?

A továbbiakban Mau azon fáradozik, hogy a náci és a Reichswehr közötti kapcsolatokat ártatlanoknak tüntesse fel: "A Reichswehr emellett Hitlerrel szemben annyiban kedvező helyzetben volt, hogy azzal a két tábornokkal szemben, akik a Reichswehr vezetését nála képviselték, /Blomberg hadügyminiszter és a Wehrmacht főparancsnoka, v. Reichenau/ nem viseltetett olyan bizalmatlansággal, mint általában a többi tisztekkel szemben. Blomberg Hitler számára vératlan szerencsét jelentett. Hitler nem ismerte Blomberget, ami-

kor Hindenburg őt 1933. január 30-án hadügyminiszternek ki-nevezte. Blomberg, aki körében outsidernek számított, hama-rosan teljesen Hitler rabja és kritikátlan csodálója lett, miáltal megvalósult az az elengedhetetlen előfeltétel, hogy a Hitlerrel való mintegy bizalmas együttműködés létrejö-
hetett."

Blomberg azonban nem jött "váratlanul" Hitlerhez, és nem is ekkor kezdődött "bizalmas együttműködésük", mert ez már évek óta fennállt! Blomberg 1933 januárjáig I.védelmi kör-zet kelet-poroszországi parancsnoka volt és Keitel ezre-
dessel, aki akkor a Truppenamt /így nevezték az álcázott vezérkart/ szervezési osztályát vezette, az egész kelet-poroszországi SA-t az illegális "határvédelmi alakulat" keretei között katonailag kiképezte.

Mau ezt nyilvánvalóan tudta, hiszen a folyóirat következő számában az ő közreműködésével jelentek meg dokumentumok Brüning bukásáról, amelyekben v.Holtzendorff vezérőrnagy következő kijelentése szerepel: "A Reichswehr számbeli gyöngesége miatt különösen az elszigetelt Kelet-Porosz-országban a keleti határ védelmének nem lehetett nélkülöz-ni a helyi lakosság önkéntesből toborzott helybeli határ-védelmi alakulatokat. Emellett az éppen Kelet-Poroszország-ban számottatott SA segítsége is nélkülözhetetlen volt." /27/

Legyen szabad itt egy kis kitérést tennünk. Az 1953-ban Holtzendorff által fogalmazott és a VjH által publikált kijelentés érdekes tanúság arra, milyen ügyes és feltűnés-mentes történelemhamisítási módszerekkel dolgoznak a VjH kiadói és munkatársai. Holtzendorff leplezetlenül kimond-ja nyilatkozatában, hogy a Reichswehr és az SA már 1933 előtt együttműködtek, ezzel egyben alibit teremt egész nyilatkozatának szavahihetőségére, így arra a megállapi-tására is, hogy az illegális "határvédelmi alakulatok" "a keleti határ védelmét" szolgálták volna.

Előtt olyan dokumentumok is vannak, amelyek éppen az el-lenkezőjét bizonyítják! Az amerikai Gordon A.Craig, aki Groener hadügyminiszter aktáit átvizsgálta, a következő-
ket mondja: "De volt számos olyan vezérkari tiszt, aki a korridor visszaszerzéséért Lengyelország ellen folytatán-dó háborút elkerülhetetlennek, sőt kívánatosnak tartotta, és így természetesen ellenezte az értékes segédcsoportok /azaz az SA - G.P./ feloszlátását. Groener lebecsülte en-nek az osztálynak a szándékait. 1931-ből kelt irásában a lengyel háborút 'útópiának' nevezte, de hozzátette: 'a stratégia sajnos fertőző betegség, amely különösen azokat a főket fertőzi meg, amelyek nincsenek éppen tudással tel-lítve...' Groener tudta, hogy a tervezők továbbra is ter-vezni fognak és hogy minden lehető katonai alakulat, be-leszámítva az SA-t is, szerepelni fog terveikben." /28/

/27/ VjH, 1953.3.sz. 273.1.

/28/ G.A.Craig, Reichswehr and National Socialism;
The policy of Wilhelm Groener, 1928-1932, a Political
Science Quarterly-ben, LXIII.köt. 2.sz.New York, 213.1.

Egészen köztudomásu tehát, hogy Blomberg azért lett hadügyminiszter Hitler alatt, mert évek óta szorosan együttműködött a fasisztákkal és azokhoz a "főkhöz" tartozott, akik a második világháborút már akkor olyan intenzíven előkészítették.

Ha figyelmesen tanulmányozzuk Mau első pillantásra egészen elfogadhatónak látszó dolgozatát, úgy még más kérdéses dolgokat is találunk benne. Így például, amikor ezeket mondja: Röhm "a nemzeti szocialista programban a szocializmust komolyan vette; aligha érthetett egyet azzal, hogy Gregor Strasser kivétele a nemzeti szocializmusnak ez az oldala teljesen a háttérbe szorult."

Attól eltekintve, hogy éppen Röhm, a korábbi puccsista és a bolíviai hadsereg oktatótisztje, kimondottan aszociális elem volt, a náci társadalmi demagógiájának egyáltalában semmi köze sincs a munkásosztály társadalmi programjához. A náci 25 programpontja kizárólag kispolgári és lumpenproletár követelményeket tartalmazott, amelyeket sajnos a németek milliói szociálisnak sőt szocialistának tartottak. Az 1934-ben magukat becsapottnak érző kis-náci és SA-k nagymérvű nyomasztó elkövetlenedését az SA-vezetők csak saját önző céljaikra aknázták ki. Nem azért nem voltak elégedetlenek ők Hitlerrel, mintha valamiféle szociális vagy szocialista programpontot nem teljesített volna, hanem mert saját párttag-társaik nem engedték őket a husos-fazokakhoz. Végeredményben körül forgott az SA-vezetők és a Reichswehr tábornoki kara közötti viszály is. Aligha feltételezhető, hogy a fasiszta diktatura más jelleget öltött volna, ha Hitler helyett Röhm kerül a "Führer" posztjára, és ha a Reichswehr tábornokai helyett az SA-vezetők szervezték volna a Wehrmachtot az új háborúra.

Az 1934. június 30. körüli eseményekkel kapcsolatos anyagot találunk ezenkívül a "Schleicher tábornok meggyilkolásához" című téméről adott dokumentumanyagban. /29/

Itt csupán a gyilkosság után tartott hivatalos vizsgálat menetéről elhangzott tanuvallomásokat találjuk, amelyek a Schleicher-ügyről magáról semmi újat sem mondanak, de mégis érdekesen világítják meg a porosz hivatalnoki kar - ez esetben az ügyészség - magatartását.

"... A bűnpártolás vagy az ellenállás alternatívája előtt álltak" - írja Theodor Eschenburg gondos előszavában. A hivatalnok urak, ha szívfájdalommal is, mégis a gyilkosok pártolása és pályájuk biztosítása mellett döntöttek. "Az ügyészek - írja Eschenburg mentegetően - egy képzeletviláguktól teljesen idegen helyzettel álltak szemben." Eschenburg dicséri a "régi hivatalnoki kart", mert "korrektül, a törvényes előírások szerint igyekezett hivatali kötelezettségeinek eleget tenni."

Eschenburg, mint a weimari viszonyok jó ismerője természetesen kiválóan ismeri az osztály-jogszolgáltatás gyakorlatát, amely számtalan esetben pártolta a radikálisan jobboldali gyilkosokat, ha a meggyilkolt politikailag balról állt./30/

Aligha volt a fasiszta uralkodó-gépezetbe való beépítésre olyan jól preparált állami intézmény, mint a jogszolgáltatás és segédszerve, a rendőrség. Mikor Eschenburg ezeket az összefüggéseket figyelmen kívül hagyja, sőt éppen részvétet igyekszik ébresztetni az 1933 előtti ártatlan, derék és ártalmatlan törvénykezési hivatalnokok iránt, akik egyszerűen csak olyan helyzetbe kerültek, amelyek számukat teljesen idegen és új volt, ismét szemléltető példát nyújt a VjH "antifasiszta kritikájából": A fasiszta zsarnoki uralom logikavibb megjelenési formáit bírálja és ugyanakkor olyan fontos összefüggéseket torzít el vagy rekeszt ki, amelyek a dolgok lényegének megértéséhez vezetnének. "Az SS. - Adalék a nemzeti szocializmus szociológiájához."/31/ Ennek a hosszú "tipológiai tanulmánynak" szerzője, Karl O. Pactel, jól ismeri a témát, hiszen mint volt náci és Otto Strasser "Fekete Frontjának" tagja a Fekete Fronttal nemcsak szinbeli azonosságban állt. Pactel igen szemléletesen ecseteli az SS fejlődését az első "Schutzstaffeltől", Hitler testőrségétől, a világtörténelemben addig páratlanul álló hatalmas bünszövetkezetig. Az SS lélektani típusát olyan kiméletlenül és egyben átéléssel elemzi, ahogy azt valószínűleg csak olyasvalaki tudja, aki egyszer maga is megtestesítette azt - legalább is osirájában. De éppen azért, mivel olyan életteltjesen rajzolja és részleteiben olyan találóan elemzi, elemzése kétszerezesen veszedelmes, mert egészében véve a történeti eseménysort görbe tükörben mutatja be.

Ezért Pactel cikkét nem pontról pontra cáfoljuk, hanem csak alapvető kifogásunkat emeljük ki. Pactel ezt írja: "A nagyiparosok több mint egy évig vártak... váltójuk bováltására... és lassan bizalmatlanok lettek, mert - mint Pactel mondja - nem a nagyiparosok, hanem a 'rend' vette át a hatalmat és végülis egy egész ujszorú képződményt teremtett, "a nemzeti szocialista rend minden igazi állami életet megölő diktaturáját...., amely a 'Führernek' bármely percben a hadsereg, a párt és a kormányzat, a gazdaság és a birodalmi minisztérium vagy a joghatóságok jogkörébe való bármely beavatkozást biztosított, - szóval egy SS-különállamot."

Ha Paetel akár egyetlen futó pillantást is vetett volna a tőzsdei jelentésekbe, valamint a német monopóliumok és a trösztök mérlegeibe, könnyen meggyőződhetett volna arról, hogy kik voltak Németország igazi urai: az iparmágnások, akiknek nem kellett sokáig várniuk "váltóik bováltására". Taylor amerikai hadosztálytábornok, a nürnbergi nemzetközi bíróság tagja, ezeket írta Kruppról: "A Wehrmachtnak

730/ Olvassuk csak el E.I.Gumbel szociáldemokrata írásait a huszas évekből.

/31/ VjH, 1954.1.sz. 1.sk.

szállított fegyverek profitot jelentettek Krupp számára. Egy évvel Hitler hatalomrajutása után a Krupp igazgatói évi zárszámadásukban megállapíthatták, hogy 'az üzlet három évi veszteség után most először mutat hasznot'... 1935-ben a Krupp-művek tiszta nyeresége 57 millió birodalmi márkát tett ki, 1938-ban pedig 97 milliót." Taylor azt is megállapítja, hogy a nagyiparosok Krupp vezetésével finanszírozták az SS-t: "Krupp szervezte az ugynevezett 'Adolf Hitler Spende-t', amelynek 1942-ig elnöke is volt. Ezt az alapot éveként gyűjtötték össze a német ipar, pénzügy és mezőgazdaság minden területéről az SS, SA, a Hitler-Jugend és más párt-szervezetek javára."/33/

Senki sem vitathatja, hogy az SS hatalommal rendelkezett és azt ki is használta... Pactel azonban az eszközt vezetőnek tartja, a látszatot valóságnak. Az SS-t olyan rangra emeli, amelyet az sohasem birt és nem is birhatott. Önálló és függetlenül működő hatalommá, bálvánnyá avatja, amely minden kötöttségtől mentesen az osztályok felett állt. Pactel a valóságot a fejtegetőjére állítja, az urakat szolgálknak és a szolgálakat uraknak tünteti fel. Így kiderül, hogy Pactel "tipológiai vizsgálata" egyike annak a VjH által tett számos kísérletnek, hogy az imperialista burzsoáziát a fasiszmusért és a háborúért való felelősség alól tisztára mossa.

Theodor Eschenburg akarátlanul is segít jellemezni a Pactel és egyáltalában a VjH által alkalmazott módszert, amikor a következőket írja: "A demagógiában nem az a lényeges, hogy a részleteket cáfolhatóan ábrázolja, hanem az, hogy az egészet torzítva látja. A demagóg mindent hamis megvilágításba állít, ezért céltalan dolog, hogy érveit pontról pont-ra megcáfoljuk."

Eschenburg ezt mindenesetre csak "Himmler július 20-ról szóló beszédére" vonatkoztatja, /34/. amelyet Himmler 1944. augusztus 3-án a Posenben összegyűlt náci Gauleiterek előtt mondott. Himmler, akit július 20-a után gyűlölet töltött el a Wehrmacht tisztikara ellen, ebben a beszédében egyedül a hadseregre próbálja hárítani a felelősséget a fasiszta agresszió kudarcáért és a hadsereget a legbecsmérlőbb módon ósárolja. Ez ma természetesen az elképzelhető legjobb igazolás Hitler volt tábornokai és egyáltalában az újrafelfegyverzés számára.

Theodor Eschenburg előszavában nyíltan kifejezésre jut az ezen érzett elégtétel érzése: "A július 20-ról ma folyó vita szempontjából is érdekes, hogy Himmler a felső pártvezetőség szűk körében az egész hadsereget az ellenállással azonosítja és azt állapítja meg, hogy ez a hadsereg lényegéből és a nemzeti szocialista mozgalommal szemben

733/ Telford Taylor, *Sword and Swastika*, New York, 1952. 94. és 92. l.

/34/ VjH, 1953. 4. sz. 357. skk.

elfoglalt hagyományszerű ellentétéből fakadt, ellentétben azzal a hivatalos felfogással, hogy az ellenállást 'a becs-vágyó, lelkiismeretlen és egyben bűnösen buta tisztek egészen kis klikkje' tanusította volna. Ezzel Himmler, ha "negatív formában is, de megalapozottan igazolja a katonai ellenállást: 'A hadsereg nem volt hajlandó', azaz pozitívan: a hadsereget természeténél fogva nem teremtték Hitler eszközének."

Ez világos végső következtetés, csak az a hátránya, hogy nem egyezik a történeti tényekkel, és nem támaszkodik kifogástalan forrásokra. Hiszen Eschenburg maga írja Himmler beszédének értékéről: "Az érvelés törékeny és repedezett, nincs megalapozva és gyakran hiányzik belőle az összefüggés. Ahol pedig hitelt érdemel, ott nem a lényeget érinti."

Eschenburg sem érinti a lényeget. Ez a következőkből derül ki: Himmler egy helyen azt mondja, hogy a Freies Deutschland nemzeti bizottsága antifasiszta propagandával és a "Wehrmacht-osztagokkal" /35/ zűrzavart okozott a fasiszta Wehrmachtban és ezzel jelentős része volt a "Mitte" /közép-ső/ hadseregcsoport összeroppanásában 1944 nyarán.

"A hadsereg - mondja Himmler a továbbiakban - belsejében teljesen megingott egyrészt a hadsereg és a hadtest vezetőségének defetista magatartása, illetve a vezetés hiánya miatt, másrészt azáltal a mindinkább terjedő szokás, azaz-hogy rossz szokás folytán, hogy magukat megadják és Seydlitz urnál és az oroszoknál tábornokot játszzanak." /36/ Eschenburg a Himmler elleni polémiaiban egyszerűen visszajára fordítja a dolgot. A következőképpen okolja meg a

/35/ A Freies Deutschland mozgalom Wehrmachtosztageit a fronton és a fasiszta hadsereg mögöttes területein vetették be. - A Freies Deutschland mozgalom Wehrmacht-osztagainak és Németországban bevetett harci-osztagoknak antifasiszta ellenállási harcában alkalmazott módszereibe és formáiba jó betekintést nyerhetünk Bodo Uhse, A hazafiak, 1.köt. Berlin. 1954. c. könyvéből.

/36/ Walter von Seydlitz tüzérségi tábornok, a II. hadtest főparancsnoka, aki Sztálingrádnál fogságba jutott, elnöke volt a német tisztek 1943. szeptember 12-én a alakított szövetségének és 1943. szeptember 14-e óta a Freies Deutschland nemzeti bizottságának alelnöke a Szovjetunióban. "Az oroszoknál tábornokot játszani" - egyetlen német tiszt számára sem volt lehetséges. Himmler itt nyilván arra utal, hogy a "Mitte" hadseregcsoport összeroppanása után 16 fogságba került német tábornok - miután, ha későn is, felismerte a háboru bűnös értelmetlenségét - felhívta a német Wehrmachtot, hogy vessenek véget Hitlernek és a háborúnak.

"Mitte" hadseregcsoporthat összeroppanását: Hitler a szovjet felvonulást félrevémozdító hadmozdulatnak tartotta és vonakodott megrövidíteni a frontkaréjt. Megtiltotta a csapatok taktikai hátravonását. Ez mind rendben volna, de vajon csakugyan ezek voltak az összeroppanás "igazi okai"? Az igazi ok a szovjet hadsereg és a szovjet hadvezetés förlénye! Természetesen Hitler esztelen parancsai, amelyeket az egész tábornoki kar engedelmesen végrehajtott, sietették az elkerülhetetlen összeroppanást. De sem Eschenburg, sem Himmler nem ébredtek rá arra a gondolatra, hogy nem taktikai vagy stratégiai hibák, hanem a háború jellege - amely a fasiszták részéről rabló támadó háború volt, a lerohant népek részéről pedig igazságos védelmi és felszabadító háború volt az, amely ugyan a háború meneténck egyes részleteit nem, de mindenesetre a háború kimenetelét, a győzelmet, illetve vereséget meghatározta.

A felfuvalkodottság Németországban annyira husává és vérvé vált az uralkodó osztály különböző képviselőinck, hogy még a polgárság egyébként olyan mérsékelt tagja, mint Eschenburg is, úgy látszik, még mindig azt hiszi, hogy a német militarizmus mégis csak legyőzhetetlen. Bárhol is győzték le - és ez ténylck elég gyakran megtörtént - állítólag sohasem ellenfelei győzték le, hanem mindig saját hibái.

Hogyan is áll a helyzet Eschenburgnak azzal a megállapításával, hogy "a hadsereget természeténél fogva nem Hitler eszközének teremtették"? Erről hadd mondja el véleményét Friedrich Meinecke, aki egész életében szoros kapcsolatban érezte magát a német tisztikarral: "Amint látjuk, mindeddig még sohasem vették tekintetbe, hogy a modern technika-utilitarista szellemnek, amelynek a Hitler-emberfajttával való összefüggésén fejünköt törtük, már másfél-két évszázaddal ezelőtt megvolt a mintaképe a porosz militarizmusban, úgy ahogy azt I. Frigyes Vilmos létrehozta. És ez a mintakép - amelyről már mondtunk egyetmást - rendkívül szilárdan és mélyen bevéssődött az emberek tudatába. Létrejött a porosz tiszt típusa, amely mind a többi országok tiszttypusaitól, mind az országbeli más hivatást üző típusoktól élesen különbözik." /37/

Egy más helyen Meinecke ezeket mondja a vezérkarról: "A homo sapienset itt is leváltotta a homo faber." /38/ És ez a homo faber orkölesi meggyőződéstől mentesen hódítva, rabolva és gyilkolva végigmasírozott egész Európán.

Hogy a hadsereget, szűkebb értelemben véve a reakciós porosz-német tisztikart "természeténél fogva" mennyire "Hitler eszközének teremtették", azt például a ma antifasisztaként annyira ünnepele v. Fritsch vezérőrnagy tanusítja, aki Hitler által 1938. december 11-én történt csufos levál-

/37/ Fr. Meinecke, A német katasztrófa, Wiesbaden, 1946.
64. l.

/38/ U. o. 68. l.

tása után is még a következőket írta egyik ismerősének:
"Röviddel a világháború után arra a meggyőződésre jutot-
tam, hogy ha Németország megint hatalmas akar lenni, há-
rom csatában kell győznünk, először is a munkásság elle-
ni harcban - Hitler megnyerte ezt a csatát, másodszor a
katolikus egyház, talán helyesebben az ultramontanizmus
ellen, végül harmadszor a zsidók ellen. Most ezeknek a csa-
táknak a kellős közepén vagyunk és a zsidók elleni csata
a legnehezebb. Remélem, mindenki elismeri ezeknek a har-
coknak a nehézségeit." /39/

Természetesen a náci hadseregben is voltak kivételek. Er-
ről többek között a náciak által kivégzett Stief vezérőrnagynak a VjH-ban publikált levelei is tanuskodnak. Stief,
aki 1939-ben a lengyelországi rémtetteket látta, a legmé-
lyebb megrendüléssel ezeket írta feleségének: "Szégyelem ma-
gam, hogy német vagyok" /40/. Ezt tanusítják elsősorban
azok a német tisztek és tábornokok is, akik a Hitler-féle
háború bűnös jellegét a saját, keserű tapasztalataikból
felismerték és akik a tisztességes katonaszellelem Gneise-
nau, Scharnhorst és Clausewitz által lefektetett hagyo-
mányaira rádöbbsentek és még a háború idején a német nép
nemzeti erőinek oldalára álltak.

Ezek a német hazafiak, akik az Erich Weinert vezetése
alatt álló Freies Deutschland nemzeti bizottságában tömö-
rültek, antifasiszta tevékenységükben talán nem is értek
el olyan nagy eredményeket, amilyeneket Himmler célzato-
san tulajdonított nekik. Teljesítményük tudományosan meg-
alapozott értékelésével még adósak vagyunk. Az összefüggé-
sek kikutatásánál a történésznek vigyáznia kell, nehogy
egyrészt Himmler, vagy másrészt Gerhard Ritter hatása alá
kerüljön, aki a nemzeti bizottság munkáját és eredményeit
"egyenesen nevetségességeknek" nevezte. /41/

Himmler beszédében van néhány hiteltérdemlő megállapítás,
amelyeket az eddigi kutatások is megerősítettek, így pél-
dául Himmler beismerése a hadseregfőparancsnoksági tájékoz-
tatóban foglalt hazug győzelmi és eredményjelentésekről.
Ezt a részletet nem mint forrásanyagot idézzük, hanem csak
illusztrációnak szánjuk már ismert dolgokhoz. Himmler el-
ismerte, hogy: "Olyan frazeológiához szoktunk hozzá, amely
nem sokban különbözik az olasztól. Ugyanezeket a dolgokat
éltük át természetesen már a nyugati hádjáratnál, elsősor-
ban azonban 1941 óta, például a foglyok dupla számbavevé-
sét. /42/ Ezek mind olyan dolgok - tagtársaim - amelyeknek

/39/ Részben megtalálható Jacksonnak, az USA fővédőjének
vádbeszédében, IMT, I. köt. Nürnberg, 1947. 132. l. Teljesen
/angolul/ T. Taylor id. mű, 338. sk. l.

/40/ VjH, 1954. 3. sz. 300. l.

/41/ Egy 1954 novemberében a nyugat-berlini Ford-alapítvány-
ban/ Gördelor külpolitikai programjáról tartott elő-
adásában.

/42/ 1942. nyarán a magasabb katonai hatóságokkal közölték,
hogy a 4.5 milliónyi szovjet hadifogoly "propaganda-
szám". Egy német vezérkari tiszt közleményei, Freies
Deutschland, 1. évf. 1943. aug. 13. 4. sz.

én magam néztem utána. Nem mesélek én itt semmi mást, csak azt, hogy én 1941, 1942, 1943-ban nagyon sokat jártam szer-
te autón, láttam a kievi és harkovi visszavonulást, és
szemügyre vettem azt a csűrhet, amely ilyenkor visszafelé
özönlik. Szemügyre vettem az előnyomulást is, láttam,
amint egy harckocsira fel van írva, hogy 111.hadosztály,
jön egy ember, aki letörli ezt, aztán jön a következő és
ráfesti, hogy 78.hadosztály. Így azután az lett a látszat,
hogy a harckocsit kétszer ejtették zsákmányul. Végül jön
a következő és ráírja: 11.hadosztály. A harckocsit így
harmadszor is számbaveszik. A katonáknak pedig van képük
azt mondani: Ezt és ezt a harckocsit megsemmisítettük,
vagy ejtettük zsákmányul ... Sok esetben hőstetteket ha-
zudtunk önmagunknak".

Eschenburg találónan jegyzi meg ehhez: "1941 december óta
Hitler a hadijelentéseket gyakorlatilag maga fogalmazta",
de elfelejti hozzátenni, hogy számtalan apologéta még ma
is a hadsereg főparancsnokság jelentéseiből vett számadat-
tokkal hazudik össze hőstetteket a nyugatnémet olvasóknak.
Itt is alkalom volna arra, hogy mindennemű apologetikával
felhagynának, amint ezt Rothfels a bevezetőben megígéri.
De ezt, mint oly gyakran, kihasználatlanul hagyták.

Rothfels azonban nem hagyta kihasználatlanul azt az alkal-
mat, hogy Helmut Krausnick segítségével ideológiai háborús
készülődést ne indítson a Szovjetunió ellen. Krausnick
"Hitler keleti politikája 1943-ban"/43/cikkében közli Hit-
ler egyik beszédét, amelyben Hitler aggályait fejezi ki
az ugynevezett Vlaszov-hadsereg felállításával kapcsolat-
ban, mert emlékében felmerülnek Ludendorff szomorú tapasztalatai,
amikor az 1916-ban egy lengyel vazallusállam ki-
kiáltásakor hiába próbált lengyel katonákat verbuválni.
Krausnick hosszabb fejtegetései során szemére veti Hitler-
nek, hogy: "egyszerűen" képtelen volt az Oroszország nem-
zeti erőivel való együttműködés alternatíváját őszintén és
előítélet nélkül tekintetbe venni."

Hogy elejét vegyük az érthető félreértéseknek, hozzá kell
tennünk: Rothfels és Krausnick "Oroszország nemzeti erőin"
egyáltalában nem az orosz népet értik, amely a Nagy Honvédő
Háboruban szocialista hazáját, szülőföldjét, városait és
falvait, szabadságát olyan csodálatraméltó hősiességgel
védelmezte a fasiszta betolakodók ellen - nem! - Rothfels
és Krausnick a Vlaszov-bandát meri "Oroszország nemzeti
erőinek" magasztalni, tehát éppen azokat a nácik által
megvásárolt figurákat, akik nemzetük és hazájuk ellen az
elképzelhető leggaládabb árulást követték el.

Az ember azt hiheti, hogy a tapintat és a tisztesség még
a világnézeti ellentétek ellenére is megtiltja az ellen-
félnek, hogy egy másik nép nemzeti érzését, becsületét és
méltóságát ennyire lábbal tiporja. Ugy látszik azonban
nem tiltja egyes nyugatnémet történészeknek.

Ezek így kalkulálnak: A második világháborúban akadt egy Vlaszov és hozzá - amint előadják - "több száz ezer orosz önkéntes". Ha az ember egy harmadik világháborúban a hasonló sütetű gonosztevőkkel való "együttműködés lehetőségét" előítélet nélkül tekintetbe veszi, akkor voltaképpen nem is üthet majd ki olyan rosszul a dolog. Rothfels és elvtársai azonban rosszul számítanak.

A Szovjetunióban már régóta állt és áll fenn a proletárdiktatura, amelynek feladatai között Sztálin első helyen a következőket nevezi meg: "...meg kell törni a forradalom által megdőntött és kisajátított földbirtokosok és kapitalisták ellenállását, meg kell semmisíteni a tőke hatalmának visszaállítására irányuló minden néven nevezendő kísérletüket... Aligha szorul bizonyításra, hogy mindezeket a feladatokat rövid időn belül teljesíteni, néhány év alatt végrehajtani teljességgel lehetetlen. Ezért a proletariátus diktatúráját, a kapitalizmusról a kommunizmusra való átmenetet nem szabad néhány "különösen forradalmi" cselekedet és dekrétum röpké időszakának felfogni, hanem úgy kell felfogni, mint egész történelmi korszakot, amelyet polgárháborúk és külső összeütközések, szívos szervező munka és gazdasági építés, támadások és visszavonulások, győzelmek és vereségek töltenek be." /44/

A nácioknak valamennyi megtámadott országban sikerült ötödik hadoszlopot alakítaniuk, amelyek a harcoló népeket hátbatámadták. Ezen a téren csak a Szovjetunióban vallottak kudarcot. Az ottani ötödik hadoszlopot 1936-1938-ban felszámolták. /45/

"Valóban - írta annakidején I.V.Sztálin - nevetséges és ostoba dolog volna, ha szemet hunynánk a kapitalista környezet ténye fölött, és azt hinnénk, hogy külső ellenségeink, a fasiszták, nem fognak alkalomadtán támadást megkísérelni a Szovjetunió ellen... Ugyanilyen nevetséges volna tagadni, hogy egy katonai intervenció legcsekélyebb sikere esetén a beavatkozók az elfoglalt területeken megpróbálják majd lerombolni a szovjet rendszert és feltámasztani a burzsoá rendet." /46/

/44/ Sztálin művei, 6.köt.121.123.1.

/45/ V.ö. A.I.Visinszkij, Perbeszédok, 491, 713.1.

Még olyan elfoglalt szemlélő, mint Davies, az akkori USA ügyvivő is megállapította: "1941-ben a Szovjetunióban nem volt ötödik hadoszlop ... A tisztogatási akció valóban alaposan kisöpörte az országot és megszabadította az összes árulóktól."

/J.Davies, Moszkvai jelentés, Bpest.1945. 232.1.

/46/ Idézve: A.J.Visinszkij, Perbeszédok, Bp.1953. 561.1.

A szovjet állam éberségének és szilárdságának köszönhető, hogy ezek a kísérletek csődöt mondtak. Krausnick fájlagja ezt, és ezért a Vlaszov-bandának utólag olyan jelentőséget próbál tulajdonítani, amilyen ennek a nyomoruságos fehérgárdista csoportnak sohasem volt. Azok a "százvezretek", akik állítólag Vlaszovot követték, éppenséggel nem önkéntesek voltak. Tulnyomó részük hadifogoly volt, akiknek a fasiszták csak azt a választást hagyták, hogy nyomoruságos éhhalált szenvednek a táborban, vagy belépnek a Vlaszov-különítményekbe. Elővigyázatosságból évek során át nem adtak fegyvert a kezükbe. /47/ Amikor ezeket a kényszerített "önkénteseket" a háboru utolsó szakaszában bevetették, a fasiszta hadvezetőséget kellemetlen meglepetés érte, úgyhogy végül is a hadsereg főparancsnokság visszavonta alakulataikat a keleti frontról. /48/ Az egyetlen hadosztály, amelyet Vlaszov Himmler segítségével összehozott, 1945. májusában Prága közelében felkelést indított a Schörner-féle hadseregcsoport ellen.

A Szovjetunió elleni régi és új kereszteslovagok minden reménykedése sem változtat azon a tényen, hogy a Szovjetunió népei a második világháborúban a legnehezebb feltételek mellett is megtartották egyedülálló politikai-erkölcsi egységüket. Nem vethet erre árnyékot egy tucatnyi megvásárolt áruló. A Belorussziában, Ukrajnában, a Kaukázusban, a fasiszta agresszorok által átmenetileg megszállt összes területeken működő sokmillió szovjet partizán és a szovjet katonák szocialista hazájukat olyan odaadással védelmezték, amely csak olyan forrásokból táplálkozó igazi hazafiságnak sajátja, amelyenről olyan imperialisták, mint Rothfels és Krausnick, még csak nem is álmodtak soha.

A német militarizmus tipikus vonása, hogy az ellenfelet lebecsmérel és ezzel alábecsüli. Üres nagyképűség és ön-

/47/ Ezt többek között K.H.Pfeffer, A németek és a többi népek a második világháborúban, "A második világháboru mérlege" c.kötetben is elismeri, Oldenburg, 1953. 379.1.

/48/ A jelenlegi bonni "menekültügyi" miniszter, Oberländer, aki azelőtt SA-vezető, kém és a náci hadsereg századosa volt, a Vlaszov-hadsereg vezérkarához tartozott és a háboru idején Mittenwaldban egy Vlaszov-osztagot állított fel. A tisztek kivétel nélkül németek voltak. "Altisztekként a párizsi emigránskolóniából szállítottak volt fehérgárdistákat Mittenwaldba." A legénység között kommunista sejt alakult! "Der Spiegel", VIII.évf. 1954.17.sz. 9.1.sk.

teltség már két világháborúban segítette hozzá a német imperialistákat saját vereségükhöz. Ürös nagyképűség és önteltség uralkodik még ma is a nyugatnémet laperdőben. A Szovjetunió azonban ma már nem egyedüli szocialista államként és nem elszigetelten áll szemben az ellenséges kapitalista környezettel. Ma a Szovjetunió a világ leghatalmasabb állama. A német militarizmus soha többé nem fog olyan ütőképességet elérni ellene, mint a második világháborúban. Ezt tudja Krausnick ur is. Ezért reménykedik új Vlaszovokban. De vajon komolyan gondolja-e, hogy akad valamirevaló számu szovjet polgár, aki komoly esetben cserben hagyná nagy szocialista hazáját és rá hagyná magát szedni azoknak a szírenhangjaitól, akik már többször le akarták őket igazni? Csak azok a németek ülnek fel ennek, akik neki és a hozzá hasonlóknak ezt elhiszik és egy újabb keleti kalandra vállalkoznak.

Ezt a tervezett keleti kalandot nemcsak a VjH majd mindegyik cikkében foglalt szovjetellenes kirohanások szolgálják, hanem a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal foglalkozó külön cikkek is. De ebbe a kérdéssoportba itt nem mélyülünk el, mert ez az ugynevezett "Ostforschunghoz" tartozik, amelyről Waldemar Szecczinowski folyóiratunkban már elmondta a szükségeset. /49/

Ezt a sajnos nem túl öröndetes áttekintésünket olyan cikk ismertetésével zárjuk, amelyben a VjH-ben érvényesülő tendenciák különösen világosan kidomborodnak. Ez Hans Buchheim kritikája Peter Kleist "Te is ott voltál" c. könyvről. /50/

Buchheim Peter Kleist fasiszta diplomata elaborátumát a legszakavatottabban boncolja szét, rábizonyítja vaskos hazugságait és mindezt olyan kiválóan, hogy az ember hajlamossá válik következetes anti-fasisztának tartani őt - míg a következő megállapításaiba nem ütközik: "Hitler keleti politikájának bírálataival kapcsolatban merül fel kettő a könyv kevés valóban jó megjegyzései közül. Kleist Hitler szemére veti, hogy teljesen elhanyagolta 'a minden háborúk leghatározottabb háborújának politikai vezetését', és rámutat arra, hogy a Hitler által elkövetett sok politikai hiba csak akkor lenne felismerhető, ha egyszer nem abból a tételből indulnánk ki, hogy a háborút már eleve elvesztettük, hanem abból az antitéziséből, hogy a háborút valójában el sem lehetett volna vesztenünk." Ez a módszer tipikus: a fasiszmus jó kritikája tíz oldalon keresztül, amely még az erkölcsi követelményeknek is megfelel, de akkor, mintegy mellékesen, feltárul igazi világnézete olyan mondatokban, mint amelyeket most idéztünk.

/49/ Lásd: W. Szecczinowski, Az "Ostforschung" megszervezése Nyugat-Németországban, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 1954. 2. füz. 288. l. skk.

/50/ VjH, 1954. 2. sz. 177. skk. l.

Dióhéjban összefoglalva: Hitler elmarasztalandó, mert kudarcot vallott! Így tesz Kleist, így tesz Buchheim, Rothfels, Eschenburg és sokan mások is hasonlóképpen járnak el a nyugatnémet történészek közül.

Kleist szovjetellenes koncepciójáról így ír Buchheim: "Kleist a NATION EUROPA /51/ ügyvédjévé szegődik, amely a francia forradalom minden kárának leküzdése után a bolsevizmus elleni szilárd erőd" és csupán ezt fűzi hozzá: "De mindennek előfeltétele, hogy Európa szíve - Németország - egészséges legyen." A fasizmus szavakban legélesebb kritikája mellett a "demokratikus" kritikus egyetért kritikája fasiszta tárgyával politikai felfogásának egyik alapkérdésében. Ez jellemző arra, hogy miként tárgyalja a VjH a náci korszakot. A fasizmus apológiája a kritika leplében - ez az ilyenfajta "történetírás" igazi célja.

Ezzel egyszersmind világosan áll előttünk, mennyire veszélyes ez a gyakran ügyes, részleteiben ismeretgazdag és érdekes előadású "kortörténet". Ezért ez az elemzés egyben sürgető felhívás a haladó és hazafias német történetíráshoz, hogy megsokszorozott erőfeszítéssel exakt tudományos, ideológiailag világos munkákkal építsen gátat az apologetikus, emberellenes, haladásellenes irományok özöné elé. Ha a történeti érdeklődésű olvasót, aki szilárd politikai nézőpontot szeretne kapni, magára hagyjuk, ezzel kiszolgáltatjuk a német imperializmus és militarizmus évtizedes tapasztalatokból merítő, minden elképzelhető álcázással és fogással dolgozó ideológusainak. Rothfels tudja és ki is használja ezt. Már említett bevezetőjében is elisméri: "Ahol üres tér van, oda könnyen fészkelik be magukat a logondák."

- . -

751/ Jellemző módon NATION EUROPA címet viseli az új nyugatnémetországi SS-lap is, amely a náci időkben megjelent DAS SCHWARZE KORPS SS-lapnak felel meg.

I.I.Cserkaszov:

Az ujkor történetének megvilágítása egy amerikai folyóirat
hasábjain.

Voproszi Isztorii 1955.3.sz.

Черкасов И.И., Освещение новой истории на страницах америк-
канского журнала.

A JOURNAL OF MODERN HISTORY - az egyik amerikai előkelő történeti folyóirat - 1929.március óta jelenik meg a chicagói egyetem és az Amerikai Történeti Társulat európai ujkori történeti szekciója kiadásában. A folyóirat évenként négyszer jelenik meg. Szerkesztőbizottságában az amerikai egyetemek és kollégiumok professzorai és tudományos munkatársai foglalnak helyet. A folyóirat szerkesztője 1946-ig Bernadotte E. Schmitt - a nemzetközi kapcsolatok történetének közismert szakembere volt. A folyóiratot jelenleg George Barr Carson /chicagói egyetem/ szerkeszti.

Amint Chester P. Higby - a wisconsini egyetem professzora - "Az ujkori európai történet jelenlegi állapota az Egyesült Államokban" /megjelent a folyóirat első számában, 1929-ben/ c.cikéből láthatjuk, a folyóiratnak az a célja, hogy fokozza az amerikai történészek érdeklődését az európai országok ujkori története iránt, publikálási lehetőséget nyújtson e kor szakembereinek, valamint levéltári és egyéb dokumentumokat közöljön az európai országok ujkori történetére vonatkozólag.

A folyóirat cikkeket közöl az európai államok kül- és belpolitikájának történetéről, a nemzetközi kapcsolatokról, a munkásmozgalomról és a politikai pártokról, az ideológiáról, historiográfiai cikkeket, bírálatokat, levéltári dokumentumokat közöl. A kritikai és könyvismertetési rovat a folyóiratnak több mint egyharmadát foglalja el. Az amerikai szerzők cikkein kívül a folyóirat néha más államok burzsoá történészeinek tanulmányait is közli.

A folyóirat a történeti tények kiválogatásában és a történeti események megvilágításában "objektivitását" és "pártatlanságát" hangoztatja a "tisztá tudomány" lobogója alatt. Az 1951-1954-ben megjelent legfontosabb cikkek alapján igyekszünk megítélni, mennyiben felel meg a folyóiratban követett gyakorlat ennek a szándéknak.

1951-1954-ben a folyóirat több cikket közölt a historiográfia kérdéseiről: Ch.E.Nowell "Van-e helye a multnak a történelemben?" /1952.4.sz./, L.O'Boyle "Az osztályfelfogás

a történelemben /u.o./, E.B.Schmitt "Az utóbbi ötven év alatt megjelent európai történeti tankönyvek áttekintése" /1951. 3.sz./, A.G.Mazour és H.E.Bateman "Ellentmondások a mai szovjet történetírásban" /1952.1.sz./. Ezenkívül az egyes történészekről is megjelent néhány cikk: Leopold Rankeről /1952. 3.sz./, George P.Goochról és Goldwyn Smithről /1954.3.sz./, stb.

Ezekből a cikkekből kiderül, hogy szerzőik hajlamosak a történettudomány objektív jelentőségének tagadására. Így Frank H.Knight /chicagói egyetem/ azt állítja, hogy a történelem közbelső helyet foglal el a művészet és a tudomány között /1954.1.sz., 76.1./; A.G.Mazour és H.E.Bateman pedig megállapítja, hogy "a történetírás társadalmunkban olyan folyamat, amelyet még távolról sem határoztak meg világosan. Formája attól függ, hogy a történész hogyan határozza meg a történelem lényegét; hívást mondhatjuk, hogy a történelemnek annyi meghatározása van, ahány történész" /1952.1.sz. 65.1./. Nem szükséges bizonyítanunk, hogy a történelem ilyen szubjektív-idealista felfogása a történelemnek, mint tudománynak teljes tagadásához vezet.

A burzsoá történészek megállapítása szerint a történettudomány célja az igazság elérése, a mult valószínű megvilágítása. Az USA fasiszálódása következtében azonban egyesek nyíltan hangoztatják reakciós politikai céljaikat. Így például C.Read, az Amerikai Történeti Társulat elnöke, 1949. december 29-en mondott beszédében úgy határozta meg a történettudományt, hogy az a mai politikai eszmék egyszerű átvitele a mult területére és felszólította a történészeket, hogy fokozottan harcoljanak a haladó erők ellen és ne tanúsítsanak tovább "liberalizmust" és "semlleges magatartást" a történeti eseményekkel szemben.

"A totális háború - akár forró, akár hideg - jelentette ki C.Read, mindenkit mozgósít és felszólítja részvételre." /1/ Ezt a felhívást 1952-ben az Amerikai Történeti Társulat másik vezetője J.G.Randall is megerősítette. Kijelentette, hogy "a jelenlegi háborúban a történész nem maradhat "közömbös". /2/

A folyóiratban megjelent cikkek és bírálatok jellemző vonása, hogy tagadják a társadalmi fejlődés objektív törvényszerűségeit, megismerésük lehetőségét és a történelmet a véletlenek halmozának tekintik. Így a már említett Frank H.Knight Patrick Gardiner "A történelem magyarázatának természete" és Richard MacKeon "Szakadás és történelem" c. könyvéről írt ismertetésében /1954.1.sz. 75.1./ megállapítja, hogy P.Gardiner könyvében kiküszöbölte "a materializmus és az idealizmus egyoldalú állásfoglalásait" /75.1./ ő maga azonban az idealizmust követi, mivel hogy a neo-kantiánusok történetiszemléletét támogatja. Azt írja, hogy a társa-

/1/ The American Historical Review, 1950. 2.sz. 283.1.

/2/ U.o. 1953. 2.sz. 264.1.

dalomban nincs ismétlődés, törvényszerűség /u.o. 76.1./ és lényegében arra a megállapításra jut, hogy a társadalmi jelenségeket nem lehet megismerni és tagadja a történelem tudomány voltát /u.o./

Immanuel C.Y.Hsu /Harvardi egyetem/ "Kuruszu küldetése az Egyesült Államokba és egy halvaszületett módus vivendi" c. cikkében /1952.3.sz./ a történeti eseményeket különböző véletlenekre, egyes személyek ténykedésére vezeti vissza. Többek között azt állítja, hogyha C.Hull, az USA volt külügyminisztere a japánokkal 1941. őszen folytatott tárgyalásai során egy három hónapos módus vivendi tervvezetést javasolt volna nekik, akkor "az egész világtörténelem megváltozhatott volna" /u.o. 307.1./. Természetes, hogyha az USA és Japán közötti hadműveletek három hónappal későbbben kezdődnek, akkor az események esetleg másként alakulnak, általános irányuk azonban nem változott volna meg. A történelem fejlődését mélyreható objektív törvényszerűségek határozzák meg és nem egyes személyek tevékenysége, bár az egyén gyakorolhat bizonyos befolyást a történelem fejlődésére.

Az a tudományellenes álláspont, hogy a történelem objektív törvényszerűségei megismerhetetlenek, bizonyos politikai célokat takar.

A folyóiratban megjelent legtöbb cikk általános vonása, hogy mélyen empirikus jellegű. A cikkekben tények részletes leírásával, számadatokkal és idézetekkel találkozunk, de ritkán bukkanunk olyan kísérletre, ahol a szerző mélyen behatolna a történeti jelenségek mélyére, feltárná lényegüket. Vegyük például G.Kitson Clark "Az éhínség és a politika 1842-ben" c. nagy cikkét /1953.4.sz./ amely leírja az 1842. évi angliai sztrájkokat, a gabonatörvények eltörléseért vívott harcot, elmondja a dolgozók nyomoruságos helyzetét, de nem térja fel ennek a helyzetnek igazi okait. Malthus reakciós elméletét követve azt állítja, hogy a nyomor legfontosabb oka a "túl sokan nagy lakosság" volt. A szerző a gépek használatában is a dolgozók nyomorának okát látja, mert ennek révén csökkent a munkaerő-szükséglet. A cikk semmit sem szól arról, hogy 1841-1842-ben Anglia súlyos gazdasági válságban szenvedett, pedig az volt a közvetlen oka annak, hogy a dolgozók helyzete rosszabbá vált. Clark úgy ábrázolja a dolgot, mintha a dolgozók elnyomódásának okai az átmeneti konjunktúrális viszonyok lettek volna, nem pedig maga a kapitalista rendszer. Az angol munkások 1842 nyári sztrájkjait Clark úgy mutatja be, mintha azok a politikailag műveletlen és zabolátlan "plebs", "tömeg" mag gondolatlan cselekedetei lettek volna. A népi tömegekről alkotott e vélemény az egész reakciós burzsoá történetírással jellemző. Nem véletlen, hogy a folyóiratban egyetlen cikk sem szól a népi tömegeknek a történelemben játszott szerepéről.

A folyóiratban gondosan elkenődzik a proletariátus és a burzsoázia közötti antagonisztikus osztályellentétet.

Egyes cikkek szerzői meg próbálják dönteni az osztályokról és az osztályharcról szóló marxista tanítást és helyette a burzsoá állam "osztályfelettségének" és "össznépi jellegének" eszméjét vetik fel. Így L.O.Boyle "Az osztálykonceptió a történelemben" /1952.4.sz./ azt hangoztatja, hogy a történészeknek kritikusnak kell felhasználniuk az olyan fogalmakat, mint az "osztály", "állam", stb. "Az államnak - írja a szerző - amellyel a burzsoáziának nem szabad magát azonosítania, az osztályokon felül és kívül kell állnia és közvetítő szerepet kell betöltenie az osztályok között." /u.o. 391. l./. L.O.Boyle azt próbálja bizonyítani, hogy a marxizmus nem ad pontos meghatározást az osztályokról és hogy az osztálykonceptiót "precizizálni kell és hogy egy teljesebb meghatározással kell felváltani, amely tisztázza, hogy mi is az az osztály és hogyan működik" /u.o. 379.l./ O'Boyle véleménye szerint a történészek túlságosan szűken értelmezik az "osztály" fogalmát, lebecsülik a többi társadalmi csoportokat, amelyeket a "szakma", "életforma", "vallás", "rokonság", "nevelés", stb. ismérveiből kiindulva kell meghatározni. L.O.Boyle ezekben a fogalmakba akarja belefojtani az osztályok fő ismervét - a termelőeszközökhöz való viszonyt - és ezzel akarja elrendezni, hogy a burzsoá társadalom két ellenséges osztályra - a burzsoáziára és a proletariátusra - oszlik.

A folyóirat a marxizmus elleni hadakozásban felhasználja a már régen csődöt mondott anarchista és más reakciós elméleteket. A folyóirat 1952. márciusi számában jelent meg Mary B. Allen "P.J.Proudhon és az 1848-as forradalom" c. cikke. M. Allen megjegyzi, hogy Proudhon ellenezte a munkásoknak a politikai hatalomra való kerülését és Proudhonnak ezt az álláspontját az "egyensúly" reakciós metafizikus elméletével igazolja, amely elismeri, hogy vannak ellentétek, de tagadja, hogy harc lenne közöttük. M.Allen Proudhonnal a "váltóbankra" vonatkozó kispolgári utopisztikus eszméit hirdeti, mintha ez lehetővé tenné a dolgozóknak a kizsákmányolás alól békés uton való felszabadítását. M.Allen a múlt eseményeit "objektív" kutatójának mezeibe öltöztetve a valóságban védelmébe veszi Proudhont, igazolja a párizsi munkások hősi júniusi felkelése idején a proletariátussal szemben elkövetett szegyenletes árulását és a munkásosztály politikai harcát ellen száll sikra. "A multtal való erőszakos szakítás - írja M. Allen - semmi újat sem hoz, hacsak nem a lerombolt rendszer szurrogátumát" /1952.1.sz. 5.l./.

Oliver H.Radkey "A bolsevizmus alternatívája; az orosz eszerek programja" /1953.1.sz./ c. cikkében részletesen kifejti az eszerek programjának történetét. O.Radkey ezt a programot "szocialistának" tekinti. Minden tekintetben eltörzsi V.I.Lenin nézeteit és több nevet a Narodnyikok eszméi hagyatékából vezet le, bár jól tudjuk, hogy V.I.Lenin porrá zúzta a narodnyikok elméleteit. O.Radkey magasztalja az eszereket, de egyben megjegyzi, hogy programjuk "elvont" és "gyakorlatiatlan", hiányzik belőle "a konkrét cselekvési

terv". Azt írja, hogy az eszerek így "nem is érhatték el a dolgok olyan állapotát, amíg céljaikat elfogulatlan próbának nem tették ki" /u.o. 39.1./ O.Radkey érthetően elhallgatja, hogy az oroszországi munkások és parasztok saját tapasztalataikból ismertek meg az eszerek "céljait", amikor azok a burzsoá ideiglenes kormány keretében a hatalmon voltak és így a nép kézzelfoghatón győződhetett meg az eszer párt népellenes jellegéről.

Magától értetődő, hogy a cikkben nyoma sincs az eszereknek a "hősökről és a tömegről" vallott szubjektív-idealista elméletének, az egyéni terror általuk követett taktikájának kritikájáról. A cikk a marxizmus "cáfolatának" hibávaló feladatával bibelődő burzsoá tudósok munkáinak egyik jellemző példája. Az ilyenfajta "tudományos cikkekről" találóan jegyzi meg V.I.Lenin: "... amikor a professzor urak nekihuzakodnak, hogy megcáfolják a szocializmust, az ember nem tudja, min csodálkozzék inkább, ostobaságukon, tudatlanságukon, vagy lelkiismeretlenségükön." /3/

A folyóirat több cikkben propagálja az "osztályok együttműködése" és "a munka és a tőke érdekeinek összhangja" eszméit és helyesli a jobboldali szocialisták tevékenységét. J.Salwyn Schapiro Keith Hutchinson "a brit kapitalizmus hanyatlása és bukása" c. könyvéről írt bírálatában /1951.2.sz. 172.1./ a labouristáknak az 1945.évi választásokon aratott győzelmét a történelem "legnagyszerűbb eseményének" tekinti. Azt írja, hogy ezzel a munkásosztály jutott az államigazgatásba, hogy a labouristák reformjai Angliát a szocializmus-hoz és "nagyobb gazdasági egyenlőséghez fogják vezetni, mint amilyen az országban valaha is volt /u.o. 173.1./

C.L.Mowat az angliai labourista párt történetéről írt szemle cikkében különösen nagyra értékeli J.T.Murphy kommunista renegátnak a labourista vezetőket magasztaló könyvét /u.o. 147.1./ A folyóirat az ausztriai jobboldali szocialistákra is bőkezűen pazarolja a dícsőítő szövegeket. Robert A.Kann Karl Rennerről szóló nagyterjedelmű cikkében /1951.3.sz./ Rennert "kimagasló filozófusnak és szociológusnak" magasztalja. R.Kann helyesléssel nyilatkozik Renner hírhedt "kulturális nemzeti autonómiát" hirdető terveiről /u.o. 244.1./, a "marxista dogmatizmus" és a "régi erőszakos lerombolása" elleni felszólalásairól.

A katolikus pártok tevékenységéről szóló cikk elmondja, hogyan hadakoztak ezek a pártok a kommunisták növekedő befolyása ellen. R.V.Burks "A katolikus pártok a latin Európában" c. cikkében /1952.3.sz./ idézi a római pápának ezt a kijelentését, hogy az egyházból mindenkit kiátkoznak, aki "a kommunisták materialista és keresztényellenes doktrínájában hisz" /u.o. 269.1./ Egyben megjegyzi, hogy az egyház befolyása - különösen az ipari körzetekben - csökken. "Az egyházat - írja - az a veszély fenyegeti, hogy kisebbségi sorba szorul

viSSza." /u.o. 284.1./ . R.V.Burks hadakozik az ellen, hogy az USA beavatkozzék az olasz ügybe, hogy Olaszországban szükséges "reformokát" fogantatosítsanak és eljót vegyék a "radikalizmus" növekedésének.

A modern burzsoá történetírásban nagy helyet foglal el a világháborúk keletkezésének és jellegének kérdése. Az utóbbi években számos olyan "munka" jelent meg, amely az imperialisták érdekében meghamisítja a második világháború történetét. Egyes cikkek szerzői azt állítják, hogy a második világháborút nem a mélyreható imperialista ellentétek idézték elő, hanem az egyes kormányok és politikai vezetők hibás cselekedetei. Ilyen tendencia jellemzi Bernadotte E. Schmitt professzor "München" c. cikkét /1953.2.sz./, amely a brit külpolitika dokumentumai, 1919-1939" harmadik sorozatával foglalkozik. Schmitt azt igyekszik bebizonyítani, hogy a "müncheni" politikáért csak Anglia és Franciaország államférfiai felelősek. "Kétségtelen - írja - hogy az a politika, amelynek tetőfoka München volt, alapjában Chamberlain politikája" /u.o. 166.1./ Emellett azt hajtogatja, hogy Chamberlain őszintén a békére törekedett. Teljesen elkerüli azonban azt a kérdést, hogy a müncheni politikát Anglia, Franciaország és az USA kapitalista monopóliumai dolgozták ki és, hogy a müncheni paktum a Szovjetunió ellen irányult. B.Schmitt lényegében igazolja a "müncheni béke-angyalok" bűnös tetteit, azt, hogy vonakodtak elfogadni a szovjet kormánynak egy kollektív biztonsági rendszer létrehozására vonatkozó javaslatát, amely hathatós bástyát emelt volna a fasiszta agresszorok elé és megerősítette volna a békét.

Említésre méltó, hogy egyes amerikai burzsoá történészek München értékelésében más következtetésre jutnak, mint B.E. Schmitt. Így például C.Lamont megállapításaira is hivatkozhatunk. /Lamont könyvét egyébként a folyóirat 1953. szeptemberi száma hirdeti./ C.Lamont azt írja, hogy a müncheni megállapodásokkal a brit toryk és francia követők "arra törekedtek, hogy diplomáciailag elszigeteljék a Szovjetuniót, elkerüljék a Hitlerrel való katonai összeütközést, erősítsék az európai fasizmust, mint a kommunizmus elleni legjobb eszközt, és a náci katonai gépezetet keletre, Oroszország ellen fordítsák. Ehelyett a vezető angol és francia diplomaták saját sirjukat ásták meg" /4/

Az imperialista háborúk keletkezésének okait vizsgálja Harold F. Williamson John W.Nef "Háború és emberi haladás" c. könyvéről írt bírálatában /1951.2.sz. 164.1./ . A bírálatban a könyv szerzőjének azt a megállapítását idézi, hogy a háborúért felelős az "iparosítás", "a technika haladása" és a "háborúk elleni erkölcsi és intellektuális korlátok" lerombolása, amely az előbbiek kiserőjelensége. Lacey B. Smith "Az utóbbi ötven évben megjelent európai történeti tankönyvek vizsgálata" c. már említett cikkében /1951.3.sz./ azt állítja, hogy mindkét világháború "ilyen "izmusok" következménye, mint a nacionalizmus és az industrializmus"

/u.o. 255.1./ Valójában a háborukat nem a technika fejlődés idézi elő. Az ipar, a technika békés építő célokat szolgálhat, amint ez a demokratikus tábor országában történik. Éppen az imperialisták, akik számára a háboru előnyös üzletet jelent, igyekeznek lerombolni "a háboru elleni erkölcsi és intellektuális korlátokat", ösztönöztetik vissza a tömegpusztító fegyverek betiltására vonatkozó javaslatokat, a nemzetközi viszonyokban levő feszültség enyhítésére, a felmerült konfliktusok békés szabályozására vonatkozó javaslatokat.

William Maehl "A nacionalizmus győzelme a német szocialista pártban az első világháboru előestéjén" /1952.1.sz./ c. cikkében azt igyekszik bizonyítani, hogy a dolgozók nemzetközi szolidaritása a háboru megakadályozásáért való harcban - képtelenség. Cikkét a következő szavakkal kezdi: "Azt a csodás reményt, hogy a munkásosztály nemzetközi szolidaritása a háborut lehetetlenné teszi, 1914-ben Liege alatt porrá lőtték a nagykaliberű ágyuk" /u.o. 15.1./. A szerző megállapítja, hogy a proletariátus nemzeti és nemzetközi érdekei összeegyeztethetetlenek. Rehabilitálni igyekszik a német szociáldemokrata párt opportunistá vezetőit, akik elárulták a proletariátus érdekeit és segítették a burzsoáziát bűnös, imperialista háborújában. W.Maehl cikke az első világháboru időszakával foglalkozik, de a mai időkre is kétségsbe vonja, hogy lehetséges-e a dolgozók egysége a békeharcban.

A folyóiratban vannak olyan cikkek is, amelyek azt hirdetik, hogy létre kell hozni és meg kell erősíteni az agresszív katonai blokkokat és újjá kell éleszteni a német Wehrmachtot. Ilyen közlemény például Hans W.Gatzke /John Hopkins egyetem/ "Stressemann dokumentumai" c.cikke /1954.1.sz./. Igaz, Gatzke alig beszél saját nézeteiről, de ahogyan Stressemann dokumentumait élénk tárja, ez határozott politikai célt jelent. A szerző az olvasó figyelmét arra irányítja, hogy Stressemann Németország keleti határainak revíziója mellett szállt síkra és Németországnak a kelettel szemben folytatott politikáját "a nyugattal való kapcsolatok szemszögéből" nezte. A szerző Stressemann tevékenységének csak azokat az oldalait és azokat a kijelentéseit hangsúlyozza, amelyek az amerikai imperialistáknak kedveznek. H.W.Gatzke sok más burzsoá történészhez hasonlóan a nyugatot szembeállítja kelettel. Ezt teszi Eric C.Kollman is /"Walter Rathenau és a német külpolitika: gondolatok és tettek" c. cikkében/1952. . . . 2.sz./.

Egy jövődő háboru előkészítésének és lefolytatásának problémáit vizsgálja Forrest C.Pogue "Egy vezérkari főnök gondolatai a szövetségi parancsnokság multjáról" és James Lea Cate "Globális parancsnokság" c. cikkében, amelyhez Jeter A.Isely írt kommentárt /1951.dec.sz./. F.C.Pogue azt írja, hogy a szövetségeseknek a második világháboruban szerzett tapasztalata igazolja Eisenhower tábornoknak azt a későbbi törekvését, hogy megalakítsák a nyugati fegyveres erők főparancs-

nokságának vezérkarát "egy esetleges tétlenség ellen" /1951.4.sz. 329.1./ . A szerző szerint még inkább központosítani kell a parancsnokságot és az atlanti tömbbe tartozó államoknak ezen a téren engedményeket kell tenniük. Isely gondolatmenete szerint az USA-nak erős szövetségeseivel kell bírnia "a vasfüggöny országai elleni háborúban" a lehető legalaposabban fel kell fegyverezni nyugat-Európát és még kell erősíteni fegyveres erőiket. Hangsúlyozza, hogy támogatni kell az északatlanti paktumot és helyesli az USA katonai rablóhadjáratait Korszában és Távol-Kelet más körzeteiben.

Meg kell jegyeznünk, hogy a folyóirat a fasiszta Németország és szövetségesei elleni háború idején mérsékeltabb álláspontot tanúsított a Szovjetunióval szemben, mint jelenleg. Erről tanuszkodik például az a bíráló, amelyet Stuart R. Tomkins A.C. Carwellnek a Lengyelország és a Szovjetunió közötti kapcsolatról szóló könyvéről írt, és amelyben a szerző a Szovjetunió ellen irányuló számos rágalmat megcáfolt.

1951-1954 között a folyóirat egyetlen cikket sem közölt a Szovjetunió történetének szovjet időszakáról vagy a Szovjetunió külpolitikájáról. Ezekben az években azonban jelentős számú bíráló jelent meg szívtelenes tartalmu könyvekről. Így például pozitív kritikát írt egy bizonyos John S. Reshotarnak az ukránai burzsuá-nacionalista mozgalom történetéről írt könyvé felett, amelyben a szerző az ukrán dolgozók legádázabb ellenségeinek - Petljurának és Szkoropadszkijnak - a tevékenységét dicsőíti.

1952. márciusában jelent meg a folyóiratban A.G. Mazour és H.E. Bateman/Stanford egyetem/ "Ellentmondások a mai szovjet történetírásban" c. cikke. Ami ebben a cikkben nem frázis, az erőszakolt tulzás, ferdtetés vagy egyszerű rágalom. A szerzők azt mondják, hogy a Szovjetunióban a történészeknek nincsenek meg a feltételeik a tudományos kutatás munkára. A szovjet történészek közötti szabad véleményváltásban, az elvi tudományos kritikában csak politikai körülmények által előidézett "konfliktusokat" látnak. A cikk hemzseg az ilyen "gyöngyszemekről". Komoly képpel írják például azt, hogy a szovjet történetírás - hivatalos utasításra/?!/ - "Nagy Péterről lemosta a beteges zsarnok hírét és hős harcosává, a kommunizmus előfutárává kanonizálta", hogy "az összes háborút - még azokat is, amelyeket a cárok viseltek - védelmi háborúknak deklarálták" /u.c. 60.1./.

A szerzők természetesen nem "vétemednek" arra, hogy olyan szovjet történészeket idézzenek, akiknél ilyen állítások lennének találhatók. Mazour és Bateman e cikke, amely "tudományosságra" és "objektivitásra" tart igényt, durva rágalmazó kirohanás a szovjet történettudomány ellen.

Mazour és Bateman nyomdokait azonban nem minden szerző követi a folyóiratban. Szovjet történészek műveiről írt egyes kritikai cikkekben elismerik a szovjet történettudomány sikereit.

Igy a folyóirat 1953. júniusi számában I.Stone tollából kritika jelent meg a Szovjetunióban az utóbbi években a dekabristákról megjelent irodalomról. A bírálót szerzője megállapítja, hogy a szovjet történeti irodalmat "a dekabrista mozgalomról szóló számos elsőrangú tanulmánnyal és nagyszámu levéltári anyag kiadásával" gazdagították /1953.2.sz. 187.1./.

Stone részletes áttekintést nyújt M.V.Nyecskiná "Az 1825. december 14-i felkelés" és "A.Sz.Gribojedov és a dekabristák" c. könyveiről, valamint K.A.Akszenov "A dekabristák északi társasága" c. művéről és elismeri a művek kétségtelen tudományos érdemeit. Stone az egyesült szlávok társaságának néhány kérdésében polemizál M.V.Nyecskinával. Nem fogadja el Nyecskinának azt a következtetést, hogy a dekabristák mozgalma történetileg korlátozott volt, és az a véleménye, hogy mozgalomuk "sokkal inkább a rossz szervezés és a hihetetlenül tehetésgtelen vezetés miatt vallott kudarcot /u.o. 188.1./.

A folyóiratban ugyanez a szerző irt bírálatot B.J.Stejn "Az orosz kérdés" a párizsi békekonferencián, 1919-1920", V.M.Turok "Locarno", I.M.Lemin "Nagy-Britannia külpolitikája Versailles-tól Locarnóig, 1919-1925", valamint A.Berezkin "Az Egyesült Államok a Szovjet-Oroszország elleni katonai intervenció tévékeny szervezője és résztvevője /1918-1920/" c. könyvéről. I.Stone kritikával illette a szovjet tudósok több következtetését. Véleménye szerint B.J.Stejn könyvében alap nélkül tulozza az "orosz kérdésnek" a párizsi békekonferencián játszott jelentőségét.

A folyóirat 1953.4.számában /417.1./ C.L.Lundin bírálja a középiskolák számára készült Szovjetunió történeti atlaszát /Szerk. K.V.Bazilevics/. A kritikus elismeri, hogy az atlasz "három kitűnő kötetét" jól készítették el, hogy a nagyszámu térkép igen gondos munka, stb., ugyanakkor azonban még több alaptalan igényt támaszt az atlasz összeállítóival szemben. Így kifogásolja, hogy az atlasz túlságosan részletesen mutatja be a tannenbergi csatát, pedig abban "orosz csapatok egyáltalában nem vettek részt", holott jól tudjuk, hogy ebben a német-agresszorok elleni csatában a lengyel és litván csapatok mellett szmolenszki csapatok is harcoltak.

A folyóirathan közölt dokumentumok között bizonyos tudományos érdekek hirnak Henry Middleton pétervári amerikai követ jelentései, amelyek a dekabristák felkeléséről /1953.3.sz./, a Mussolini-kormány és a spanyol monarchista pártok között 1934. márciusában a spanyol monarchia restaurációjáról létrejött megállapodásokról /1952.2.sz./, a Clark-Darlan megállapodásról 1942.november 22-én /1953.1.sz./ stb. tartalmaznak adatokat.

Az USA-ban a tudomány minden területén, így a történettudomány területén is, támadják a haladó elemeket. Az USA uralkodó körei a történészeket a "big business" apologétáivá, valamint a Szovjetunió és a népi demokráciák elleni háboru hírdetőivé akarják tenni, és kegyetlenül üldöznek mindenkit,

ski nem ért egyet ezzel az irányzattal. Tudjuk, hogy a folyóiratban írásával szereplő O.Lattimore és MacCarthysták azért üldözték, mert bírálta az USA távolkeleti politikáját, többek között a Csang-Kai-sekkel és a Li Szin-man klikkel való szövetekezést.

A maccarthizmus támadása sok burzsoá történészből elégedetlenséget váltott ki. Egyeseket aggaszt az amerikai történetírás állapota és további sorsa. Ez az ismertetett folyóirat hasábjain is visszatükröződik. Így Charles E. Nowell "Van-e a multnak helye a történelemben?" c. cikkében a történészeknek az a törekvése jut kifejezésre, hogy fejleszteni kell a kutatómunkát és helytelenítik, hogy a maccarthizmus belávatkozik a tudományba. A szerző kritikával illeti az Amerikai Történeti Társulat és lapja, az AMERICAN HISTORICAL REVIEW munkáját. Ch.E. Nowell azt írja, hogy az amerikai történészek között elterjedt az a nézet, hogy hasznosabb a közelmúlt és a jelenkor eseményeit tanulmányozni, mint a távoli múltban történeteket. Az AMERICAN HISTORICAL REVIEW - írja Nowell - az utóbbi tíz év alatt mindössze két XVII. századdal foglalkozó cikket közölt, és emellett az egyiket nem is amerikai, hanem egy jelenleg az USA-ban tartózkodó angol szerző írta /u.o. 335.l./. Az amerikai történetírás komoly fogyatékoságaként említi, hogy csökkent az érdeklődés az ókor és a középkor tanulmányozása iránt.

Helytelen módszerrel tanítják az amerikai ifjúságot - írja Ch.E. Nowell -. Az ifjúság nem akar történelmet tanulni, "a gépkorszak a célratörő fiataljai, a világ élére akarnak kerülni" /u.o. 337.l./. A szerző sajnálatát fejezi ki, hogy az egyetemisták közömbösek az amerikai nép multja iránt, a hallgatókba pedig olyan gondolatokat oltanak, mintha Harding és Coolidge többet tettek volna a nemzetért, mint Franklin és Washington. Aggodalmát fejezi ki az amerikai történetírás további sorsa felatt, és azt ajánlja, hogy szenteljenek nagyobb figyelmet az ókori és középkori történet problémáinak, tartásuk fenn a szükséges arányt a történeti kutatómunka egyes területei között. "Komoly veszély fenyeget bennünket, - írja - az, hogy nemcsak egyensúlyunkat veszítjük el, hanem az egész történelmet is" /u.o. 339.l./. Nowell cikke arról tanuskozik, hogy az USA-reálisan gondolkodó tudósait aggasztja az amerikai történetírás mély hanyatlása.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a JOURNAL OF MODERN HISTORY távol áll a történeti események igazán tudományos megvilágításától. A folyóiratba író szerzők zöme az objektivitás leplebe burkolózva ferdít el egyes történeti tényeket, másokat pedig elhallgat.

A reakciós burzsoá történetírás módszere alapjában hibás, mert az idealizmus és a metafizika alapelveire, a társadalmi fejlődés törvényeinek tagadására épül. A JOURNAL OF MODERN HISTORY tartalma tükrözi a mai amerikai burzsoa történetírás mély válságát, amely egyre inkább elmélyül, amint a maccarthizmus a tudomány ellen tör.

A történettanár-képzés néhány kérdése.

Voproszi Isztorii 1955.

4.sz.

Некоторые вопросы подготовки преподавателей истории.

Most, amikor a nagy városokban, majd falun áttérünk a középiskolai tankötelezettségre, a szovjet kormány nagyarányu iskolaépítést folytat és kiterjeszti a tanárképző főiskolák hálózatát. Véleményünk szerint azonban a történettanárok képzése a pedagógiai főiskolákon nem folyik teljesen kielégítően. Ennek nagyrészt a programok és a tantervek fogyatékosága az oka, valamint, hogy számos tantárgyból nincsenek teljesértékű tankönyvek.

1954-ben léptek életbe az új tantervek. Ezekben a tervekben pozitív vonás, hogy felemelték a szaktárgyak óraszámát, mint önálló tárgyat bevezették a Szovjetunió hisotiográfiáját, az archeológiát, emelték a pedagógiai gyakorlat és az idegen nyelvek óráinak számát. Emellett azonban az órák száma nem emelkedett, hanem csökkent, ami lehetővé teszi, hogy jobban szervezhetjük meg a diákok önálló munkáját. A tanórák csökkentése főképp abból adódott, hogy a külföldi irodalmat a fakultatív tárgyak közé sorolták. Nyilván a fakultatív tárgyak közé kellett volna iktatni az orosz irodalmat is, mert a jelenlegi tananyag ebből a tárgyból csak alig bővíti azt a tudásanyagot, amelyet a diákok a középiskolában kaptak.

Célszerű lenne kötelező tárgyként bevezetni az irodalomelméletet, amely alapot adhatna a diákok irodalomtörténeti ismereteihez. Erre azért volna szükség, hogy a diákok tudományosan elemezhessék és értékelhessék az irodalmi műveket és helyesen fogják fel az irodalom történeti fejlődésének törvényeit.

Pozitív vonása a tantervnek, hogy kötelező tantárgy lett a historiográfia, amelyre nagy szükség van a történettanítás eszmei-elméleti színvonalának emeléséhez. Erre azonban csak 40 órát iktattak be, ami rendkívül kevés. Amikor ez a tárgy fakultatív volt, 84 órára terjedt.

Ugy gondoljuk, hogy a pedagógiai főiskolák történeti fakultásain kötelező tantárgyként be kellene vezetni a forrásismeret oktatását is. A források tanulmányozásával a pedagógiai főiskolák diákjai jobban tudnak felkészülni jövődi pedagógiai tevékenységükre. A forrás ismerete és okos felhasználása révén a tanár ki tudja küszöbölni az iskolai oktatásban levő olyan fogyatékoságot, mint az anyag kifejtése alkalmával fellépő elvontságot és a bizonyítás hiányát. A történeti forrásokat most a gyakorlati

foglalkozásokon tanulmányozzák, de ez nem elegendő. Szükség volna külön forrásismereti gyakorlatra, amelynek keretében marxista módon jellemznék, milyen körülmények között jött létre az illető forrás, mi a forrás ismeretnyújtó jelentősége, osztályirányzatossága, stb. A forrásismeretet most a fakultatív tárgyak közé sorolták, de a legtöbb vidéki pedagógiai főiskolán nem adják elő.

A pedagógiai főiskolákon most a "Kelet országainak ujkori és legujabb kori történeté"-ből tartanak előadásokat. Így egy egész korszak története - a keleti országok középkori története - ~~csak ki~~ /a keleti országok ókori történetét az ókori világ történetének tárgya körében adják elő/, holott a középkori kelet története, azaz a Kelet története a feudalizmus korában, igen fontos a keleti országok lakossága legnagyobb lélekszámu része - a parasztság - történetének megértéséhez, az ujkori és legujabbkori Kelet agrárkérdése lényegének felfogásához, a gyarmati és függő országokban működő kommunista pártok programjának megértéséhez, stb. Mindez azt követeli, hogy "A keleti országok középkori történetét" akár mint külön tárgyat, kellene bevezetni "Középkori Kelet" címmel, amint ez az egyetemek történettudományi fakultásain történik, akár mint "A keleti országok történetének" részletét.

Pozitív intézkedésnek tekintjük, hogy felemelték a külföldi nyelvek óraszámát, de azt hisszük, hogy a tanterv bizonyos kiegészítésével egy második szaktárgyat is lehetne a történettanárnak adni. A külföldi nyelv szaktárgyként való választásánál azonban speciális nyelvészeti tárgyakat és a külföldi nyelvek tanításának módszertanát is be kellene tárgyként venni.

A történésznek a nyelvtudomány alapjainak ismeretére is szüksége van: mi a nyelv, miben áll a nyelv lényege, hogyan jött létre, hogyan fejlődött, hogyan osztályozzuk a nyelveket, hogy használjuk fel a nyelvi adatokat az emberi társadalom történeti fejlődési folyamatának megvilágítására, stb. Ehhez be kellene iktatni kötelező tárgyként "A nyelvtudomány alapjai" című kollégiumot. Ehhez ugy lehetne kellő óraszámot nyerni, ha csökkentjük a nem-szaktárgyak óraszámát vagy ha - mint fentebb mondtuk - az orosz irodalmat a fakultatív tárgyak közé soroljuk. A fakultatív tárgyak közé fel kell venni az általános földrajzot is.

Valaki azt vethetné ellen, hogy a tantervek már ugyis túl vannak zsúfolva és új tárgyak beiktatása csak növelné a vizsgák és kollokviumok számát. De ez távolról sem áll így. A vizsgák és beszámolók száma nem emelkednék: a nyelvészeti és irodalomelméleti vizsga a két orosz irodalmi vizsga helyébe kerülne és a "Középkori Kelet" tárgyából nem kellene külön vizsga.

A főiskolákon a pedagógiai folyamatban nagy helyet foglalnak el a szakkollégiumok és szakszemináriumok, rendszerint a felsőbb /3. és 4./ évfolyamokban, amikor a hallgatók már a szaktárgyak előadásainak jelentős részét lehallgatták és a gyakorlati foglalkozásokon már eléggé fel vannak készülve a források önálló kezeléséhez. Egyes szaktárgyak tematikája azonban tulságosan széles, ami elkerülhetetlenül az előadások megduplázódásához vezet, a szakkollégiumi és szakszemináriumi foglalkozás számára nem mindig vannak kész programok. A különszemináriumok óraszámát egyenetlenül osztották el félévek szerint és ez a diákok erős túlterheléséhez vezet. Az egyes csoportok túlméretezettek /25-27 hallgató/, ami igen megnehezíti, hogy megteremthessük az alkotó, tudományos munka légkörét.

Gyengén áll a helyzet az évfolyamdolgozatokkal. Ezek a dolgozatok gyakran **kompilációs** jellegűek, nem készülnek el idejében, és a diákok a dolgozatokkal kapcsolatban nem vesznek részt elég konzultáción. Több időt kellene juttatni az évfolyamdolgozatokra, amelyeknek elkészítésével kapcsolatban emelni kellene a felelősség-tudatot.

A leendő történettanár képzésének fontos eleme a jól megszervezett pedagógiai gyakorlat. Véleményünk szerint a teljesértékű pedagógiai gyakorlat érdekében minden pedagógiai főiskola számára ki kellene jelölni egy iskolát, ahol az összes fakultások hallgatói állandóan tanulmányozhatnák az iskola munkájának tapasztalatát. Nem nevezhető normálisnak az az állapot, hogy a hallgatók pedagógiai gyakorlatuk minden szakaszában más-más vezetőt kapnak. A pedagógiai gyakorlat vezetőjének a diákot az első évfolyamtól a negyedikig kellene vezetnie. Jobban kellene előkészíteni a diákot a pedagógiai gyakorlatra - emelni kellene a történettanítás módszertanának tudományos színvonalát, különös figyelmet kellene szentelni a legjobb tanárok tapasztalata általánosításának.

A hallgatók önálló munkáját megnehezíti az, hogy a pedagógiai főiskolák nem rendelkeznek kellő anyagi alappal. Az oktatásügyi minisztériumnak több történeti térképet, történeti filmet, diapozitívot, stb. kellene kiadnia. Ennek megfelelően meg kellene javítani a történeti kabinetek felszerelését mind az iskolákban, mind a pedagógiai főiskolákon.

A fennálló programok még nem felelnek meg a fokozott követelményeknek. Tul vannak terhelve másodrangú anyaggal, olyan adatokkal, amelyek kimondottan sürgősséget igényelnek, úgyhogy a tantervek jelentős átdolgozásra szorulnak. A tantervben aránytalanul túlteng a politikai történeti anyag és kevés figyelmet szentelnek a gazdaság- és kultúrtörténetnek. A politikai történetnek ezt a túltengését megtartották a Szovjetunió történetének 1954-ben kiadott programjában is. A középkori és újkori történet tanterveinek átdolgozása pedig igen elhúzódott. Az újkori történetre vonatkozólag például még most is az 1951-es programot használjuk.

Nem helyeselhető, hogy a történeti program és a tankönyvek azonosak az egyetemek és a pedagógiai főiskolák viszonylatában. Mindig szem előtt kell tartani; hogy az egyetemek és a pedagógiai főiskolák tantervei különböznek. A történelemnek sok fejezete, amelyet az egyetemeken külön tárgyaként tanulnak /az ősközösségi rend, a középkori kelet, a nyugati és keleti szlávok, stb. története/ a pedagógiai főiskolákon egyes diszciplínáknak csak egy részét alkotják.

A főiskolai előadóknak rendszeresen kellene foglalkozniuk tudományos kutató munkával, hogy kellő eszmei-elméleti és tudományos színvonalon tudják tartani előadásait és a gyakorlati foglalkozásokat. Sajnos vidéken még nincsenek meg a szükséges feltételek ehhez a munkához: a tudományos dolgozókat túlterhelik oktatási munkával, megfosztják attól a lehetőségtől, hogy tudományos központokba utazhassanak és felhasználhassák azok könyvtárát, valamint szak-konzultációban sem részesülhetnek. Véleményünk szerint a pedagógiai főiskolák történeti előadóinak szakképzettségük emelése céljából alkotószabadságot kellene adni, hogy tudományos munkát végezhesse. Több jelöltet kellene felvenni doktoranturára és külön konzultációs állomásokat kellene szervezni a doktori disszertációkra. A vidéki történészeknek is biztosítani kellene, hogy tudományos munkáik nagyobb számban jelenhessenek meg a vidéki és központi kiadványokban.

Mindez megjavítaná a történelem oktatását a főiskolákon, következésképpen a történelemtanárok képzését is.

A.I.Koroboosko, Sz.I.Lerman
a gomeli pedagógiai főiskola
előadója.

A főiskolai tankönyvek munkálatairól.

Voproszi Isztorii 1955. 5.sz.

О подготовке учебников для высшей школы .

A főiskolák tankönyvekkel való ellátása - a szakemberek sikeres képzésének döntő feltétele.

Az utóbbi időben elég sok történeti tankönyv jelent meg. Nemrég jelent meg "A középkor története" /I.köt. 1952; II.köt. 1954./; "A Szovjetunió története" /I.köt. 1947, 2.kiad.; II.köt. 1954. 3.kiad./; "Az ókori Kelet története" /1953/; "Az újkor története" /I.köt. 1951./ és "A keleti országok újkori története" /1. és 2.rész, 1952./.

A mostani tankönyvek és tansegédletek azonban nem elégítik ki az egyre fokozódó igényeket. Az egyetemes történet és a Szovjetunió története számos időszakából még mindeddig nincsenek tankönyvek és előkészítésük rendkívül lassan halad.

Egy nagy szerzői és szerkesztői kollektiva hosszú évek óta foglalkozik a Szovjetunió történetéről szóló háromkötetes tankönyv megírásán. Nemrég vitatták meg az I.kötet maketjét /szerkesztőbizottság: M.V.Nyecsckina, B.A.Ribakov, L.V.Cserepnjin, A.A.Novoszelszkij/. Nagyon elhúzódott "A Szovjetunió története" II.kötetének nyomdábaadása /a XIX.század derekától a Nagy Októberi Szocialista Forradalomig terjedő időszakot öleli fel/, /szerkesztőbizottság: A.M.Pankratova, A.L.Szidorov, V.K.Jacunszkij, L.M.Ivanov/. Sok szerző /Sz.A.Nyikityin, V.M.Hvosztov, Sz.Sz.Dmitrijov, A.L.Szidorov, L.M.Ivanov/ nem adta be idejében fojcztét. Ennek következtében a II.kötet nyomdába adását 1955. negyedik negyedére tették át.

A Szovjetunió története /szovjet időszak, 1917-1936/ tansegédletének szerkesztőbizottsága /fel.szerk.: M.P.Kim, a szerkesztőbizottság tagjai: A.P.Kucskin, A.L.Szidorov, J.A.Poljakov/ benyújtotta a maketet, amelyet a tudományos körök megvitattak. A tankönyvet az elhangzott megjegyzések figyelembevételével a legközelebbi jövőben kell nyomdába adni.

Nagyon lassan halad "Az újkor története" tankönyv II.kötete /1789-1870; szerk.: F.V.Potyomkin/ és III.kötete /1871-1918; szerk.: I.Sz.Galkin, V.M.Hvosztov, A.Sz.Jerusalimszkij, N.J.Zasztjenker/ előkészítése. A III.kötetet az előirányzat szerint csak 1956-ban fogják befejezni. Még rosszabbul áll a legújabb kori tankönyv IV.kötetének munkája. E kötet munkálatait eddig még el sem kezdték; nem oldották meg véglegesen a IV.kötet szerkesztőinek és szerzőinek összetételét.

A Moszkvai Állami Egyetem keleti történeti tanszékének előadói kollektívája hozzákezdett "A keleti országok legújabbkori története" tansegédlet négy kötetben való kiadásához. Az első kötet, amely a keleti országok legújabbkori történetét 1918-1929-ig tartalmazza, már elhagyta a nyomdát; az 1929-1939-ig terjedő időszakot felölelő kötetnek 1955 első felében kell megjelennie. A szerzők továbbra is dolgoznak a III. és IV. kötetén. Rosszabbul áll a helyzet a Kelet középkori történetével foglalkozó tankönyvvel. A Moszkvai Állami Egyetem előadói már öt év óta dolgoznak ennek a tankönyvnek az előkészítésén. A tankönyv nyomdába adási határideje 1955. második negyede.

Terv szerint 1955-ben kellene a kiadónak leadni a déli és nyugati szlávok történetéről szóló tankönyvet /szerkesztők: Sz.A.Nyikityin, I.M.Beljavszkaja és I.N.Csasztuhin/. A déli és nyugati szlávok történetének tanszéke már hosszú évek óta dolgozik ezen a tankönyvön.

A Moszkvai Állami Egyetem ókori történeti tanszéke egy új tankönyvet készít az ókori Görögország történetéről és újabb kiadásra készíti elő az ókori Róma történetének tankönyvét. Folyik a munka "Az ősközösségi társadalom története és az etnográfia alapjai" c. tankönyvön /szerk: N.N.Csebokszarov/. Nyomdára készítik elő "A Szovjetunió népeinek etnográfiája" tansegédletet /szerző: Sz.A.Tokarev/. 1954-ben látott napvilágot A.V.Arcihovszkij régészeti tankönyve. A.D.Ljublinszkaja a Leningrádi Állami Egyetem kiadójának már beadta "A középkori források" c. tankönyvet.

Kiadásra készítik elő a következő tankönyveket: az ókori művészet története /szerző: M.M.Kobilina/, "A külföldi középkori művészet története" /szerző: A.A.Guber/, "A XVIII. századi orosz művészet története" /szerző: N.N.Kovalenszkaja/, "A szovjet művészet történetének vázlata" /szerzők: R.L.Kaufman, P.I.Lebegjev/.

Bizonyos eredmények ellenére is a tankönyvek kiadásának ügye rendkívül el van hanyagolva. Megállapítják a tankönyvek kiadásának határidejét és ezt évről évre megszegik. A főiskolai tankönyvek kiadása terén uralkodó áldatlan helyzetnek az a magyarázata, hogy nem fordítanak rá kellő figyelmet hazánk legnagyobb tudományos és oktatási intézményeinek tudományos kollektívái, elsősorban a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Történettudományi Intézete, és a Moszkvai Állami Egyetem, továbbá az, hogy az egyetemek és pedagógiai főiskolák zömének tudományos pedagógus erőit nem vonják be a tankönyvírói munkába. A Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma nem szentel kellő figyelmet a történeti tankönyvek írásának és nem ellenőrzi megfelelően ezt a munkát. A Felsőoktatási Minisztériumnak a tankönyvek és tansegédletek írásába bele kellene vonnia a vidéki egyetemek kollektíváit is, szigorúan ellenőriznie kellene a tankönyvek megírásának határidejét és minden eszközzel a tankönyvek minőségének emelésére kellene törekednie. Lan-

kadatlanul arra kell törekedni, hogy emelkedjék a tankönyvek eszmei és tudományos színvonala, hogy a tankönyvek visszatükrözzék a szovjet történettudomány legújabb eredményeit. Fontos az is, hogy a kiadott és újra kiadott tankönyveket széles körben megvitassák a tudományos körök.

A történészek elsőrangú feladata a következő tankönyvek megírása: a Szovjetunió történetének szovjet időszaka, a kapitalista országok legújabbkori története, a népi demokratikus országok története, a keleti országok története. Tovább kell folytatni az egyes szovjet köztársaságok történetéről szóló tankönyvek és tansegédletek kiadását. A tankönyvszerzők kiválogatásánál tekintetbe kell venni, hogy legtöbbször azok a tudósok írják jó tankönyveket, akik maguk is előadnak a főiskolákban és ezért jobban számolnak a főiskolák szükségleteivel. Tekintetbe kell venni azt, hogy a főiskoláknak joguk van a tankönyv és tansegédletszerzőknek három hónapig terjedő alkotószabadságot nyújtani. A fő történeti diszciplinákról szóló általános tankönyveken kívül ki kell adni tanulmányi anyagot is az egyes országok történetéről, történeti dokumentumgyűjteményeket a gyakorlatokhoz és a szemináriumi munkához, valamint életrajzi kiadványokat. Ezzel kapcsolatban célszerű lenne kiadót létesíteni minden egyetem mellett és kiterjeszteni a már fennálló egyetemi kiadók tevékenységét.

Azokból a tárgyakból, amelyekből rövid időn belül nem lehet teljes értékű tankönyveket alkotni, kézirat gyanánt ki kell adni egyes egyetemi előadásokat vagy előadássorozatokot. Nem tekinthetjük normális állapotnak, hogy a Moszkvai Egyetem történettudományi karán - ahol több mint 30 történettudományi doktor működik - majdnem egyáltalán nem adnak ki egyetemi előadásokat, ugyanakkor, amikor a történettudományi oktatási irodalom iránti szükséglet mind ezen a karon, mind más egyetemeken rendkívül nagy. Jelenleg a főiskolák utasítást kaptak, hogy nagyobb mértékben adjanak ki előadássorozatokot és egyes előadásokat kézirat gyanánt. A felsőoktatási minisztérium rendelete előírározta, hogy az egyetemek kiadói tevékenységét ki kell terjeszteni és hogy ehhez el kell látni őket a szükséges személyzettel és papírányaggal.

Hogy az új és az újra kiadásra kerülő történeti tankönyvek minőségét emeljük, több figyelemmel kell megszervezni a tankönyvek széleskörű megvitatását a karokon és tudományos konferenciákon. Az egyetemeknek és kiadóknak a történeti tankönyvek kiadását elsőrendű feladatuknak kell tartaniuk. Eddig alapvető történeti tankönyvek és tansegédletek kiadásával csak az Állami Politikai Kiadó /GOSZPOLITIZDAT/ foglalkozott.

"A szovjet társadalom története" tankönyvének maketjéről
tartott vita.

Voproszi Isztorii, 1955. 6. sz.

Обсуждение макета учебного пособия по истории советского общества.

1955. március 3 és 4-én a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Osztályának Irodája a moszkvai állami egyetem történeti karának és a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tudományos tanácsaival közös vitaülést tartott "A Szovjetunió népeinek története a szocializmus korában" tankönyv maketjéről. A vitán a szövetségi köztársaságok akadémiáinak tudományos munkatársai, Moszkva, Leningrád és más szovjet városok tudósai is résztvettek.

Az ülés megnyitásán M.N. Tyihomirov akadémikus kiemelte, milyen nagy tudományos és politikai jelentősége van a szovjet társadalom történetéről szóló tankönyv megírásának. Felhívta a tudósokat, hogy minden tekintetben nyujtsanak segítséget a szerzői munkaközösségnek a tankönyvmunkálatok befejezéséhez. A tankönyv felelős szerkesztője, M.P. Kim elmondta az ülés résztvevőinek, melyek voltak a szóban forgó tankönyv megírásának fő alapelvei és milyen munkát végzett ezzel kapcsolatban a szerzői munkaközösség. Megjegyezte, hogy néhány kérdés még így is megoldatlan maradt. Többek között a tankönyvben nem tudták még megoldani a kulturális építés megvilágítását és nem sikerült még kidolgozni a szovjet társadalom történetének periodizációját sem. A szerzői kollektíva a tankönyv strukturájának kérdését a bemutatott makettel kapcsolatban elhangzott vélemények összehangolása után dönti el véglegesen.

Z.A. Asztapovics /az SZKP KB mellett működő Társadalomtudományi Akadémia/ véleménye szerint a maket értékelésénél számba kell venni azt, hogy a szovjet társadalom történetének néhány kérdése még nincs eléggé kidolgozva és hogy milyen nehézségekbe ütközik a levéltári anyag felhasználása. A szerzői munkaközösség a tankönyv alapját alkotó, a moszkvai állami egyetemen elhangzott és kiadott egyetemi előadások anyagában található sok fogyatékoságot leküzdött. A maketben azonban most is túlteng a tényanyag, amelynek összeválogatása nem mindenben sikeres és, ami a fő, nem eléggé általánosítható. Nem fejtették ki azt a tételt, hogy az Októberi Szocialista Forradalom az objektív társadalmi-gazdasági fejlődés egész menetének eredménye volt. A tankönyv nem elemzi elég mélyen a forradalom gazdasági előfeltételeit és a bolsevik pártnak a forradalom előestéjén

képviselt gazdasági programját. Mellőzték a szovjet szocialista állam fejlődési szakaszainak kérdését is. Z.A. Asztapovics megállapította, hogy a maketben a kulturális építés kérdéseivel foglalkozó részek a leggyengébbek. A szovjet kultúra kialakulási időszakában folyó osztályharc nem tükröződik eléggé vissza benne és teljesen kimaradt az a kérdés, hogyan jött létre a Szovjetunió népeinek nemzeti formájú és szocialista tartalmu kulturája.

Z.A. Asztapovics arra is rámutatott, hogy a maket tulságosan bő, az anyag elosztása ellen pedig komoly kifogás merülhet fel. Nagyon részletesen világítja meg az Októberi Forradalom és a polgárháború időszakát, viszont lényegesen rövidebben a szocialista építés azt követő időszakait. Z.A. Asztapovics véleménye szerint a szerzői munkaközösség nem gondolta át a tankönyv felépítését, pedig egyes fejezeteknek és alfejezeteknek helytelen címet adott.

N.V. Kamenszkaja /a Belorussz SzSzk Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete/ kijelentette, hogy a Belorussz SzSzk Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete szovjet társadalommal foglalkozó osztályának tudományos munkatársai a maket megvitatásakor a maketet kedvezően értékelték. Megállapításuk szerint a maket lényegében helyesen világít meg olyan kérdéseket, mint a szocialista forradalom győzelméért való harc, a szocialista építés menete az országban, a párt és a szovjet állam vezető szerepe, a munkásparaszt szövetség jelentősége, stb. A könyv igen bő anyaggal jellemzi a szocialista társadalom felépítésének történetét. A maketnek azonban ezen túl komoly fogyatékokai vannak. Csaknem teljesen mellőzi a tényeket a Baltikum, Ukrajna, Belorusszia, a Kaukázusontul, KÖzép-Ázsia, stb. népeinek konkrét történetében, gyengén világítja meg a nemzeti szovjet köztársaságok megalakításáért és az egyes köztársaságokban a szocializmus győzelméért folytatott harcot; alig-alig omliti meg a munka hőseit, a tudomány és a kultúra kimagasló alakjait; rosszul fejti ki a Szovjetunióban folyó kulturális építés menetét

N.V. Kamenszkaja véleménye szerint mélyebben kellene feltárni az Októberi Forradalom világtörténelmi jelentőségét, bemutatni az új gazdasági politika szerepét, /mint amely a kapitalizmus feletti győzelemre irányuló gazdasági rendszarbályok egész rendszerét foglalta magában/, szélesebben kellett volna megvilágítani azt a testvéri segítséget, amelyet az orosz nép a többi népeknek nyújtott azért, hogy leküzdhessek gazdasági és kulturális elmaradottságukat; jobban meg kellett volna világítani, milyen szerepet játszottak a határvidéki népek a külföldi intervenció és a belső ellenforradalom leküzdésében, valamint a szocialista építés feladatainak megoldásában. Azt is meg kellett volna írni, hogyan változtak a munkásparaszt szövetség formái és hogy ez a szövetség milyen szerepet játszott a szocialista építésben. A szerzők egyes esetekben megbontják az időrendet a történeti események megvilágításában. A tankönyv pontat-

lanságait ki kell javítani és küzdeni kell azért, hogy a tankönyv mielőbb megjelenhessen.

M.I.Hejfec /moszkvai állami egyetem/ közölte, hogy a maketet széles körben megvitatták az egyetem előadói, aspiránsai és hallgatói. A maketet egészében jónak találták, de megállapították, hogy vannak benne lényeges fogyatékok is. Különösen kiemelték, hogy a maket hízagosan tárja fel a Szovjetunió gazdasági fejlődését és több fejezetben ehelyett megelégszik a párt gazdaságpolitikájának kifejtésével. Gyengén világítja meg a szocialista építés nehézségeit is. Semmit sem szól arról, hogy az Október utáni időszakban melyek voltak a parasztság differenciálódásának sajátosságai, miért volt munkanélküliség a helyreállítási időszakban és milyen rendszabályokkal harcoltak ellene, milyen új elveket, követtek a termelőerők elosztásában. Nem mozog eléggé magas elméleti színvonalon a második ötéves tervvel és az új alkotmánnyal foglalkozó 21., ill. 23. fejezet. Igaz, idézi a párt dokumentumokat, I.V.Sztálin beszámolóját, de nem ad alkotó elemzést és általánosítást a tényanyagról. A maket nem emeli ki a munkásosztály vezető szerepét a szocialista társadalom építésében. Gyakran beszél általánosságban a népről, a dolgozókról, de nem fejti ki az osztályok közötti kapcsolatot és kölcsönhatást. Semmit sem szól arról, hogy hogyan alakult ki a Szovjetunió munkásosztálya és hogy ennek keretében milyen változások történtek az iparosítás éveiben.

M.I.Hejfec megjegyezte, hogy a néptömegek szerepének megvilágítása mellett világosabban kellett volna jellemezni a párt és a szovjet állam személyiségeit, a polgárháború és a Nagy Honvédő Háború és a szocialista építés hőseit, a szovjet tudomány és a kultúra kimagasló alakjait. A maket komoly fogyatéka, hogy majdnem semmit sem szól a szocialista nemzetek kialakulásáról és ezt a problémát tulajdonképpen fel sem veti. A kulturális építés történetének kérdéseit egy tankönyvben a politikai történet keretén belül kell bemutatni. A tankönyv stílusa száraz - hangsúlyozta M.I.Hejfec - az anyagot nem érdekletően fejti ki. A Szovjetunió iparosításáról szóló fejezetben az elméleti kérdések kifejtésénél nem veszi figyelembe egy történeti tankönyv különleges követelményeit.

I.B.Berhin véleménye szerint a tankönyvet a szovjet társadalom újonnan átjavított periodizációja alapján kell felépíteni. A tankönyv tudományos színvonalának a megvitatott maketénél magasabbnak kell lennie. A maket deklarálja, de nem fejti ki konkrét történeti anyagra támaszkodva az olyan fontos kérdéseket, mint a szocialista társadalom gazdasági törvényeinek működése. Nem mindig tárja fel az egyes jelenségeket kiváltó objektív tényezőket. A szocialista munkaverseny kibontakozását csak a munkásosztály munkatevékenységének emelkedésével magyarázza meg, holott meg kellett volna említeni az ipar technikai ellátottságának fokozódá-

sát, a munkások anyagi helyzetének javulását is, stb. Nem tükröződnek vissza a tankönyvben a város és a falu, a fizikai és a szellemi munka közötti ellentét felszámolásának problémái. I.B.Berhin szükségesnek tartja, hogy a tankönyv teljesebben tárja fel V.I.Lenin utolsó munkáinak tartalmát, amelyekben Lenin általánosítja a szovjet állam első éveinek tapasztalatait és megfogalmazza, milyen program szerint haladjon a szocialista építés az új gazdasági politika végányain.

A.P.Seljubszkij /a Turkmén SzSZK Tudományos Akadémiája történettudományi, régészeti és néprajzi intézete/megállapította, hogy a maket nem világítja meg minden oldalról a Szovjetunió népeinek történetét. Többek között nem mutatja be, hogy a különböző gazdasági és kulturális fejlődési szinten álló középpázsiai népek hogyan építették fel a szocializmust az orosz és más szovjet népek testvéri segítségével. Történészeink egészen a legutóbbi időkig jóformán alig foglalkoztak a szovjet népek kulturájának történetével és az meg is mutatkozott a megvitatásra került maket-n. A.P.Seljubszkij véleménye szerint a tankönyv elméleti színvonala emelkedett volna, ha a Párttörténet periodizációját vette volna alapul.

Sz.N.Belouszov /Ukrán SzSZK Tudomány Akadémiája Történettudományi Intézete/ véleménye szerint be kellett volna mutatni, milyen helyet foglal el Ukrajna a Szovjetunió népgazdaságában. Számba kell venni azt, hogy a Szovjetunió iparosításának kezdetéig Ukrajnában az ország össztermeléséhez képest 70 % fém, 80 % szenet, 85 % ércet, stb. bányásztak és hogy Közép-Ázsia és néhány más körzet gazdaságának gyors fejlődése a régi ipari központok növekedése alapján történt. A tankönyv szerzőinek alaposabban kellett volna felhasználniuk a szovjet szocialista nemzeti köztársaságok népeinek történetére vonatkozó legújabb kutatásokat.

G.A.Konjuhov /a Litván SzSZK Tudományos Akadémiája Történet- és Jogtudományi Intézete/ szerint elsőrendű jelentőségű, milyen a tankönyv tudományos periodizációja. A periodizáció alapjául - véleménye szerint - a Párttörténet periodizációját kell venni. Átgondoltabban kell elemezni - jegyezte meg - a polgárháború és a Baltikumban 1917-1920-ban az intervenciók ellen vívott harc katonai eseményeit.

E.E.Gerstejn /szaratovi állami egyetem/ véleménye szerint a tankönyvben világosabban kell bemutatni a néptömegek szerepét a történelemben, a szocialista termelés hőseit, a tudomány, a társadalom és a kultúra kiemelkedő alakjait, stb. A felszólaló megjegyezte, hogy a maket stílusa és nyelve nem elég sima.

P.G.Szofinov /moszkvai állami "Lenin" pedagógiai főiskola/ annak az óhajának adott kifejezést, hogy a tankönyv szerzői közé Ukrajna, Belorusszia és más köztársaságok törté-

nészeit is be kell vonni. Nem ért egyet I.B.Berhin véleményével abban, - jegyezte meg a felszólaló -, hogy a Szovjetunió történetét a szocializmus felépítése előtt ne lehetne a szocializmus történetének tekinteni. Véleménye szerint a tankönyvet historiográfiai tájékoztatóval kell ellátni.

J.A.Tokarzszevszkij /az Azerbajdzsani SzSzk Tudományos Akadémiája történettudományi és filozófiai intézete/ hangsúlyozta, hogy a tankönyvben mélyebben kell feltárni országunk valamennyi népének az intervenciók és a belső ellenforradalom ellen, a szovjet hatalom győzelméért és megszilárdulásáért vívott harcában tanúsított tevékeny részvételét. Több anyagot kellene közölni a polgárháború hőseiről, a Vörös Hadsereg nemzeti alakulatairól és jelentőségükről is. Teljesebben kellene kifejteni a kaukázusontuli forradalmi eseményeket, különösen Azerbajdzsánban, és főleg a Bakuban, a szovjet hatalomért folyt harcot. Véleménye szerint meg kellene világítani a párt és a szovjet állam növekedését és tevékenységét. Tényanyaggal kellene kiegészíteni az amerikai imperializmus agressziójának leleplezésével foglalkozó fejezeteket. Bővebben kellene megvilágítani a Szovjetunió kulturális építésének történetét.

J.K.Szarkiszov /az Örmény SzSzk Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete/ az intézet munkatársainak véleményét közölve megállapította a tankönyv érdemeit és kifejtette, hogy szerintük a szovjet társadalom történetének periodizációját az M.F.Kim és I.B.Berhin által adott periodizációnak /Lásd: Voproszi Isztorii, 1954.10.sz. - magyarul: NMI Értesítője, 1954./ megfelelően kellene felépíteni. J.K.Szarkiszov véleménye szerint a kulturális építés kérdéseit célszerűbb lenne minden fejezet végén közölni. Nem indokolt, hogy miért hiányzanak a maketből a kaukázusontuli dolgozóknak a német-török és angol-amerikai imperialisták ellen, a szovjet hatalom létrehozásáért vívott harcát szemléltető adatok. Nem helytálló a maketnek az a megállapítása, mintha a gruz menševikek már a Kerenszkij-féle Ideiglenes Kormányban követelték volna azt, hogy védjék meg Gruzia függetlenségét a forradalmi Oroszországtól. A valóságban ezt a követelést az Októberi Forradalom oroszországi győzelme után vetették fel.

V.K.Jacunszkij /a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete/ szerint a tankönyvnek alaposabban kellene visszatérnie a Szovjetunió termelőeri fejlődésének történetét. A maket nem mutatja be, hogy csak a szovjet hatalom kezdte az egész ország viszonylatában szorgalmazni a természeti kincsek feltárásának munkáját. Aránytalanul kis helyet szenteltek a GOELRO tervnek. A maketből hiányzik a nehézipar fejlődésének mélyreható elemzése: nem említi a gépipar, a vegyipar és egyéb iparágak létrehozását, nem szól olyan gyárak felszereléséről, mint a kramatorszki gépgyár, az uráli gépgyár, a Frozjor/Maró/, a Kalibr/Finommechanika/ stb. gyár, nem tárja fel, miért kellett az

uj szénbányát megépíteni Karagandában. Fontos lett volna megemlíteni, hogyan tolódott el a buza vetésterülete észak felé, és hogyan vették művelés alá a Kaukázusontul szub-tropikus vidékeit, stb. Gyengén mutatja be a szovjet köz-lekedés történetét. Az ország gazdasági körzetekre való bontását összetéveszti a Szovjetunió közigazgatási felosz-tásának problémájával.

Sz.V.Harmandarjan /az Örmény SzSzk Történettudományi Inté-zete/ szerint a kulturális építés kérdéseit a tankönyv két helyén kell kifejtteni - az iparosításról szóló fejezetben és a zárófejezetben - ahol a Szovjetunióban folyó szocia-lista építés eredményeit fogják megvonni. Sz.V.Harmandarjan helytelennek tartja azt a megállapítást, hogy a kulturális forradalom alapját az Októberi Forradalom vetette meg. A kulturális forradalom később kezdődött, akkor, amikor a szo-cialista forradalom kibontakozott a városban és a falun. A felszólaló nem találja helyesnek, hogy a szövetségi köz-társaságok történetét részletesen kifejtsék a maketben, történetük fő vonalait lehet csak megvilágítani. A maket helytelenül állítja, hogy a szovjet hatalom egyszerre győ-zedelmeskedett az egész Kaukázusontulon, semmit sem szól arról, hogy 1920 végén és 1921 elején az antant újabb had-járatot készített elő Szovjet-Oroszország ellen.

Sz.V.Harmandarjan hangsúlyozta, hogy a történelmet nem sza-bad modernizálni. Helytelen az a megállapítás, hogy az Ok-tóberi Forradalom és a polgárháború időszaka egyben a szo-cialista nemzetek kialakulásának időszaka. Az Októberi For-radalom után a szocialista nemzetek valóban formálódni kezd-tek, de véglegesen csak a szocialista építés éveiben alakul-tak ki.

I.I.Minc akadémikus megjegyezte, hogy a tankönyv tényanya-gának összeválogatása nem mindig átgondolt, vannak benne pontatlanságok és torzítások. Többek között Oroszország forradalomelőtti eladósodottságáról három különböző számad-a-tot közöl. A maket szerzői ahelyett, hogy az ifjú szovjet állam békeharcáról beszélne, csak a pártnak a Németor-szággal való békéért folytatott harcáról beszélnek. I.I.Minc a könyv fogyatékoságának tartja, hogy a tényanyagot elméletileg nem teljesen mélyrehatóan általánosítja. Ez főképpen az ország gazdaságával foglalkozó fejezetekre vo-natkozik. Nem szabad tények említése nélküli fejtegetésekre szorítkozni, de ugyanígy helytelen a tényeket általáno-sítás és elemzés nélkül idézni. I.I.Minc megjegyezte, hogy a maket néha vét a historizmus ellen: a tények előadásából azt a benyomást nyerhetjük, hogy a szocialista szektor rögtön az Októberi Forradalom után létrejött a népgazda-ságban. A maket nem hangsúlyozza azt a lenini tételt, hogy a termelőerők fejlődésének egyik döntő feltétele a nehéz-ipar fejlődése. A szerzők ugyan kifejtik Lenin szövetkeze-ti tervét, de nem tárják fel a terv jellegét és jelentősé-gét. Az 1918-1920-as időszak szocialista munkaversenyét nem szabad az 1930-1935-ös szocialista munkaversennyel

azonosítani, amint ezt a szerzők teszik. A maket gyengén világítja meg a szovjet állam külpolitikájának kérdéseit, többek között a Szovjetunióhoz való viszonyát, a szovjet állam szerepét a génuai konferencia összehívásában, stb.

V.V.Rudnyev /az Ukrán SzSzk Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete/ szerint elsősorban azt kell bemutatni, hogyan működik a szovjet társadalomban a termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti összhang törvénye és a többi objektív törvényszerűség. Ezentul teljesebben kell feltárni a munkásosztály és a parasztság szövetségének szerepét az Októberi Forradalom előestéjén és a Forradalom győzelme utáni első időszakban. Azt is fontos lenne kifejezni, milyen különbség volt országunk népeinek gazdasági, politikai és kulturális színvonalában az Októberi Forradalom előestéjén és meg kellene magyarázni, hogy ez a különbség hogyan mutatkozott meg a szocialista nemzetek kialakulásában és fejlődésében is.

D.K.Selesztov /moszkvai állami egyetem/ szerint a maket XII., ill. XIV. fejezete - "A Szovjetunió megalakulása" és "Áttérés a népgazdaság szocialista újjáépítésére és az ország iparosításának kezdetei" - túlságosan elméletieskedő, hiányzanak belőlük a szükséges tények és azok elemzései. A szocialista gazdaság építésének megkezdéséről /1918. tavasza/ szóló fejezetben aligha helyes a falun kibontakozó szocialista forradalom kérdését vizsgálni. A maket címének egy része nem felel meg a tárgyalt anyagnak. A tankönyv lényeges fogyatékossága nyelvének szárazsága. Hiányzanak a maketből a kidomborodó tények, példák, mintaképek. Egyes esetekben leegyszerűsíti, szépíti a történeti eseményeket. Így például azt állítja, hogy a szovjet kormány már 1918 tavaszán a tudomány és a kultúra kiemelkedő képviselőinek tevékenységére támaszkodott. Ezt későbbi időpontra kell tenni.

C.B.Kalandadze /a Gruz SzSzk Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete/ is megjegyezte, hogy a tankönyv szerzői munkaközössége nem használta fel eléggé az egyes szovjet köztársaságok történetére vonatkozó anyagot. A maketben pontatlanságok és ténybeli hibák vannak. Többek között helytelen az a megállapítás, hogy Adzsaria az autonómiát 1923-1924-ben nyerte el, holott ez a valóságban 1921. július 16-án történt. C.B.Kalandadze azt is hangsúlyozta, hogy a tankönyv gyengén világítja meg a szovjet kultúra fejlődésének történetét. A kultúra történetét nem szabad elszakítani a történeti folyamat általános menetétől, mert például az ország iparosítása bizonyos feladatokat állított a tudomány elé, a kollektivizálás pedig ismét más feladatokat. A tankönyv gyengén világítja meg a szovjet kultúra fejlődésének elméleti alapjait.

V.A.Maamjagi /az Észt SzSzk Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete/ felszólalásában közölte, hogy az

észt történészek kollektívájának véleménye szerint a tankönyv gyengén világítja meg a szovjet nemzeti köztársaságok, többek között a balti köztársaságok, történetét. A tankönyvben ki kell emelni, hogy a burzsoá uralom idejéig /1940-ig/ a Baltikum dolgozói harcoltak a szovjet hatalom létrehozásáért, a Szovjet-Oroszországgal való egyesülésért. Azt is fel kell tárni, milyen szerepet játszottak a néptömegek a szocialista gazdaság építésében, különösen a Dnyeprogesz, a Kuznyeck-medence, Komszomolszk és az ország más ipari központjainak építésében.

I.F.Petrov /a SZKP KB mellett működő Társadalomtudományi Akadémia/ szerint a maket nem oldja meg kielégítően a periodizáció kérdését és hogy az anyagot nem egyenletesen osztotta fel a fejezetek között. A munkás-paraszt szövetség megvilágításánál nem hangsúlyozza, hogy a szocializmus építésénél milyen segítséget nyújtott a parasztság a munkásosztálynak. I.F.Petrov szerint a tankönyvben élesebben kellene kiemelni a szovjet szocialista köztársaságok önállóságát, politikai, gazdasági és kulturális sikereit. Komoly fogyatékoság a pártkongresszusok leíró bemutatása. Több megállapítás gondos helyreigazításra szorul. V.I.Lenin utolsó cikkeivel kapcsolatban feltétlenül kell szólni arról, hogy ezekben elvi utmutatásokat ad arra vonatkozólag, hogy milyen úton térhet át a parasztság a szocializmusra. Helytelen az a megállapítás, hogy a bolsevikok 1917-ben vetették fel az imperialista háború megszüntetésének jel-szavát. A bolsevikok a fennálló államhatalom megdöntése útján küzdöttek az imperialista háborúból való forradalmi kiválásért.

G.N.Golikov /a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete/ véleménye szerint a szovjet társadalom történetét a következőképpen kell periodizálni: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a polgárháború /1917-1920/; a népgazdaság helyreállítása /1921-1925/; a Szovjetunió az ország iparosításának és a mezőgazdaság kollektivizálásának időszakában. A szocializmus győzelme /1926-1940/. Ezeknek az időszakoknak kell szentelni a tankönyv első részét, második részében pedig meg kell világítani a Honvédő Háború és a háború utáni időszak történetét.

A.M.Pankratova akadémikus rámutatott arra, hogy a tankönyvnek a gondosan összeválogatott anyag alapján kell feltárnia a szovjet társadalom fejlődésének objektív törvényeit, ábrázolnia kell a szocialista termelési mód, a termelőerők és termelési viszonyok létrejöttének és fejlődésének folyamatait, be kell mutatnia a termelőeszközök minden szempontból való fejlesztését megvalósító pártunk általános irányvonalát, hiszen a termelőeszközök fejlődése a Szovjetunió népgazdasága fejlődésének és az ország védelmi megerősítésének alapja. A tankönyvben be kell mutatni a Nagy Októberi Szocialista Forradalom világtörténelmi jelentőségét, amely új korszakot nyitott meg a világtörténelemben, fel kell tárni a proletariátus helyzetében beállott alapvető válto-

zást és azt, milyen szerepet tölt be az új rendszer megalakításában. A.M. Pankratova szerint a tankönyvet célszerű lenne 1945-tel zárni és egy kötetben kiadni.

A maket megvitatásában más történészek is résztvettek.

"A Szovjetunió népeinek története a szocializmus időszakában" c. tankönyv maketjéről tartott vita eredményeit megvitatták a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Osztályának Irodáján. Az Iroda azt a határozatot hozta, hogy a Történettudományi Intézet az 1955-ös tervbe vegye be a szovjet társadalom történetét /1917-1945/ tárgyaló tankönyv kiadásra való előkészítését egy kötetben 50-55 szerkesztői ivben; a tankönyv nyomdába adásának határideje 1956 első negyedéve.

A.F.Seбанov:

A TÖRTÉNÉSZKÉPZÉS AZ EGYETEMEKEN.

Voproszi Isztorii, 1955.6.sz.

Себанов А.Ф., - О подготовке историков в университетах.

A Szovjetunió minisztertanácsának és a SZKP Központi Bizottságának "A felsőfoku és középfoku szakképzettséggel rendelkező szakemberek kiképzéséről, elosztásáról és felhasználásáról" hozott határozata megállapította, milyen sikereket ért el a főiskola az utóbbi években, meghatározta, milyen intézkedéseket kell tenni a fogyatékosok felszámolására és rámutatott a főiskolai oktatás továbbfejlesztésének útjaira.

A Szovjetunió minisztertanácsa és a SZKP Központi Bizottsága azt is megállapította, hogy az egyetemek jelentősen megjavíthatják és meg is kell javítaniuk az iparban, mezőgazdaságban és a közoktatásban végzendő gyakorlati munkára alkalmas szakemberek képzését.

Országunkban a történelem főiskolai oktatását jelenleg 32 állami egyetem és 125 pedagógiai főiskola bonyolítja le. Ezenkívül még 14 tanítóképzőben nevelnek történészeket. Nagyarányu fejlődést ért el a levelező oktatási rendszer is.

Az utóbbi években emelkedett az előadói kar tudományos képzettsége. Bizonyos előhaladás történt a tanulmányi programok, tankönyvek és tansegédletek megjavítása terén is.

Emellett azonban a főiskolákon még számos fogyatékoság mutatkozik a történészképzés, az oktató-nevelő és tudományos-kutatómunka területén.

Az egyetemek rektorainak, a közgazdasági és jogtudományi főiskolák igazgatóinak 1955. februárban a Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériuma által összehívott tanácskozása megmutatta, hogy az állami egyetemeknek minden lehetőségük megvan arra, hogy fontos szerepet játsszanak a történeti oktatás további kiterjesztésében és megjavításában.

Az általános tankötelezettség bevezetése nagyszámu olyan magasképzettségű tanárt, többek között történettanárt, igényel, akik mélyreható tudományos ismeretekkel és a tudományos munkára való készséggel rendelkeznek. Ilyen szakembereket az egyetemek képezhetnek és kell is képezniük, hiszen az egyetemeknek megvan az az előnyük a pedagógiai főiskolákkal szemben, hogy egészében véve magasabb kép-

zettségű professzori és előadói karral, komolyabb anyagi eszközökkel, gazdagabb könyvtárral rendelkeznek és szorosabb kapcsolat fűzi őket a tudományos-kutató intézetekhez, valamint az ötéves egyetemi képzési idő révén alaposabb szakképzettséget tudnak nyújtani. Az egyetem elvégzése után a középiskolákba irányított történészek száma évről-évre nő. Míg 1954-ben a középiskolákba az egyetemet végzetek 66,4 %-át küldték, addig 1955-ben kb. 94 %-ukat szándékoznak ideirányítani.

Az egyetemek egyben továbbra is a történészképzés fő centrumai a tudományos, állami és kulturális-nevelő intézmények, muzeumok, stb. számára. A szakemberképzés további kiterjesztése és javítása az egyetemeken az oktató és nevelőmunka jelentős tökéletesítését kívánja meg.

A történészképzés jelenleg rendkívül szétforgácsolt. A történészek zömét a főiskolákon képezik ki, az első évfolyamra évente általában 25-25, néha 50-50 főt vesznek fel. Ezért a tanszékeken alacsony az előadók száma, és több tárgyat kell előadniuk. Ilyen körülmények között az előadók gyakorlatilag meg vannak fosztva attól a lehetőségtől, hogy komoly tudományos-kutató munkát folytassanak. Ennek következtében az oktatás nem folyik eléggé tudományos színvonalon, és a szakemberek képzésének költsége jelentősen fokozódik. Az egyetemek történeti tanszékein kívül az egyes városokban párhuzamosan a pedagógiai főiskolák is képeznek történészeket. Ez a helyzet Gorkijban, Voronyezsben, Rosztovban, Tbilisziben, Petrozavodszkban és más városokban. Megérett annak a szükségességgé, hogy felülvizsgáljuk a történettudományi karok hálózatát, kiküszöböljük a paralízismust és a történészképzést olyan karokon összpontosítsuk, amelyek a legmagasabb képzettségű professzori-előadói karral, megfelelő oktatási és anyagi alappal rendelkeznek, és az első évfolyamra évente legalább 75-100 hallgató felvételét tudják biztosítani. Ezekben a tanszékeken majd lehetővé válik olyan erős előadói kollektívák létrehozása, akik aktív tudományos kutatómunkát tudnak folytatni és ezen az alapon megjavítják a pedagógiai munkát. Már megvannak a történettudományi fakultások kiszélesítésének első mintái. Az 1954-1955 tanévben a lett állami egyetem és a lett állami pedagógiai főiskola történettudományi karai egyetemi alapon egyesültek. A tanév végén elemezni kell ennek a tapasztalatnak az eredményeit és számba kell venni annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy más városokban is összevonják-e a történettudományi karokat.

Az egyetemi oktatásban egészen az utóbbi időkig az volt az egyik leglényegesebb fogyatékoság, hogy szűk szakosítás uralkodott. A tanterv a történész-hallgatók számára 11 szakosítási lehetőséget biztosított, emellett a szaktárgyakra több mint 700 óra esett, ami a kötelező oktatási munkának 20 %-át tette ki. Ez a szakosodási szétaprózottság leszűkítette a szakemberek képzési profilját, leszál-

litotta általános tudományos képzésük minőségét és megnehezítette azt, hogy a végzettséget felhasználhassák az iskolai munkában.

A Szovjetunió minisztertanácsa és a SZKP Központi Bizottsága a szakok és a szakosodás rendkívüli szétaprózottságának kiküszöbölésére felállította a szakok új listáját, amely szerint már az 1955-1956-os tanévben a főiskolán a szakembereket fogják képezni. Az egyetemek történettudományi karain a hallgatókat egy széleskörű "történet" szaktárgy keretében fogják oktatni, a moszkvai történeti-levéltári főiskolán pedig fenntartják a "történeti-levéltári" szakot.

A régi tantervek fogyatékosai közé tartozott az is, hogy a hallgatókat túlterhelték kötelező tárgyakkal, beszámolókkal és vizsgákkal, ugyanazt az anyagot néha több tárgy keretében is előadták, és fölöslegesen széttagolták a terveket. 1955. januárjában a Szovjetunió felsőoktatási minisztere jóváhagyta az állami egyetemek "történeti" szakának új tantervét. Ez a terv nem foglal magában szűk szakosítást és olyan széles profilu történészek nevelését irányozza elő, akiket mind a tudományos-kutató, mind a szerkesztői munkában, mind középiskolai tanárként egyformán lehet felhasználni. Az új tanterv kissé kiszélesíti az általános történeti képzést, a Szovjetunió történetéről szóló órákat 334-ről 472-re emeli és ezenkívül jelentős helyet biztosít a pedagógiai tárgyaknak, a termelési és pedagógiai gyakorlatnak. Kötelező tantárgyként bevezették a "logikát" és a "pszichológiát", a történettanítási módszertani órák számát 30-ról 70-re emelték, rendszeresítették a 6 hetes aktív pedagógiai gyakorlatot. A kötelező foglalkozások számát 3.906-ről 3.608-ra szállították le. Leginkább a szűk szakdiszciplínák óraszámát csökkentették. A félévi vizsgák számát négyre csökkentették, hogy a hallgató több időt szentelhessen a vizsgákra való alapos és elmélyült készülésre. A tudományos kutató munka készségének fejlesztése céljából az új tantervben előirányozták, hogy a hallgatók tanulási idejük alatt négy évfolyamdolgozatot készítenek, amelyeket a tanszéki ülésen nyilvánosan meg kell védeniük, az ötödik tanévben pedig meg kell írniuk és védeniük diplomamunkájukat. A kötelező foglalkozások számának leszállítása lehetővé teszi az egyetemi tanszékek számára, hogy több fakultatív kollégiumot, vagy szemináriumot állítsanak be, ami fontos eszköz a hallgató látókörének szélesítéséhez és önálló tudományos munkára való készségének kifejlesztéséhez.

Az egyetemi oktatás hagyományait követve az új tanterv a széleskörű általános történeti képzés mellett az oktatási idő 10 %-át olyan kollégiumoknak szenteli, amelyeket a hallgató a III. évfolyamtól kezdve saját választása szerint látogathat.

A szakemberek eredményes képzésének fontos feltétele az oktatási programok helyes felépítése. A történeti studiumok érvényben lévő programjainak komoly fogyatékosága, hogy túl vannak terhelve tényanyaggal, ugyanazzal az anyaggal a hallgatók több kollégium keretében is találkozhatnak. Ennek az a következménye, hogy a Szovjetunió népei története programjának terjedelme 5,5 nyomdai iv, az ujkor története /első és második időszak/ 6 nyomdai iv. Tulságosan nagy a kötelező és a hallgatóknak ajánlott kiegészítő irodalom is. Ezzel szemben a kollégiumok programjának csak a kollégium fő tételeit kellene tartalmaznia, hogy az előadónak lehetősége nyíljon arra, hogy a tételek tárgyalásánál alkotó kezdeményezést tanusítson. A programnak első sorban az eszmei irányvonalat, elméleti általánosításokat és az illető kollégium módszertani alapelveit kell magában foglalnia. A program anyagát logikusan és következetesen, világosan, pontosan és tömören kell kifejteni.

A történettudományi programokat jelenleg a Szovjetunió minisztertanácsa és a SZKP Központi Bizottsága utmutatásainak megvilágításában vizsgáljuk felül.

A Szovjetunió minisztertanácsa és a SZKP Központi Bizottsága azt a feladatot tűzték ki, hogy a fő diszciplínákban három-négy év leforgása alatt biztosítani kell stabil kiváló tankönyvek és tansegédletek írását. A tankönyvek ne legyenek nagy terjedelműek, fölösleges részletezés nélkül fejtsék ki az illető tudomány alapjait, világítsák meg a mai tudomány eredményeit és a szocialista építés élenjáró tapasztalatait. A tankönyvek írásába kiváló tudósokat és szakembereket kell bevonni. A tankönyvíróknak három hónapig terjedő alkotószabadságot fognak biztosítani fizetésük folyósításával. Tervbe vették, hogy versenypályázatot írnak ki a tankönyvekre.

Jelenleg azonban még lényeges fogyatékoságok vannak a történész-hallgatók kiváló tankönyvekkel való ellátása terén. Helyesen fejtette ezt ki a VOPROSZI ISZTORII 5. száma.

Szélesebb körben kellene folytatni azt a gyakorlatot, hogy kiadják az előadott kollégiumokat és az egyes témákról szóló előadásokat. Az előadások kiadása tekintetében még a moszkvai és a leningrádi egyetemeken is igen gyengén áll a helyzet, ahol pedig a legkiválóbb képzettségű tudományos kutató erők tömörülnek és ahol saját sokszorosító üzemük is van.

A történészképzés minőségi megjavításának egyik döntő tényezője az előadói kar tudományos képzettségének további emelése. Mindamellet a történettudományi előadók 9.4 %ának van meg mindössze a professzori címe és a tudományok doktora fokozata. A professzorok és doktorok sorai igen lassan töltődnek fel, bár ehhez megvannak a feltételek: a doktorantúra és a Felsőoktatási Minisztériumnak joga.

van a főiskolai tanároknak háromhavi külön szabadságot adni doktori disszertáció elkészítésére. Ezek az intézkedések azonban egymagukban nem tudják eldönteni a professzori kar feltöltésének problémáját. Az előadói káderek tudományos képzettsége csak úgy fog emelkedni, ha tevékenyen részt vesznek a tudományos kutató munkában és kidolgozzák az időszerű problémákat. Rendszeres mederbe kell terelni az egyetemi UCSENIE ZAPISZKI-k és TRUDI-k, cikkgyűjtemények és monográfiák kiadását. Különös figyelmet kell szentelni a főiskolák közötti kölcsönös tájékoztatásra és kiadványcserére. A történettudományi karokon folyó tudományos munka megvilágításában fontos szerepet kell játszania a VOPROSZI ISZTORII-nak.

A Szovjetunió minisztertanácsának és az SZKP Központi Bizottságának rendelete különös figyelmet szentelt az esti és a levelező oktatásnak.

Jelenleg 22 egyetem történettudományi karán van levelező tagozat. Az első évfolyamra 1954-ben, mintegy 2.000 hallgatót vettek fel. Az utóbbi években a levelező-hallgatók száma nagymértékben megnőtt és a rendes tagozatok hallgatóinak számához képest 110 %-ot tesz ki. A levelező hallgatók zöme középiskolai történettanár, a párt- és szovjet-apparátus funkcionáriusa.

A Szovjetunió minisztertanácsának és a SZKP Központi Bizottságának rendelete előírja, hogy növelni kell a levelező hallgatók számát, több kedvezményt kell nekik nyújtani. Ki kell terjeszteni a minisztériumoknak és hatóságoknak a jogát, hogy új oktatási-konzultációs állomásokat szervezzenek, gyarapítani kell a levelező intézetek anyagi bázisát, stb.

A magasképzettségű történészek képzésének megjavítása országunk egyetemének igen fontos feladata.

Az "EGYETTES TÖRTÉNET" első négy kötetének megvitatása.

Dokladi i Szobscsenyija /Insztituta Isztorii 3.füz./1954/

Обсуждение первых четырех томов "Всемирной истории".

1954.március-juniában folyt le az első négy kötet előkészített kéziratának megvitatása. Az ősközösségi rend időszakát a legrégibb rabszolgatartó államok létrejöttét és fejlődését felölelő I.kötet kéziratának megvitatásában vettek részt Moszkva és Leningrád tudományos köreinek képviselői. A kötet lektorai A.I.Tyumenyev, akadémikus, I.M.Lurje, D.G.Regyer és O.V.Kudrjavcev voltak, ezenkívül pedig a kötet egyes részeihez még kilenc elvtárs szólott hozzá.

A felszólalók megállapították, hogy a kötet szerzői kollektívája és szerkesztőbizottsága lényegében jól megbirkózott feladataival. A kötet koncepciójára és felépítésére vonatkozólag nem hangzottak el elvi kifogások. A kötet felépítésére vonatkozó részlet-megjegyzések arra korlátozódtak, hogy jobban kellene szinkronizálni az Ókori Kelet egyes országainak történetét. Annak ellenére, hogy a kötet megírásában különböző szerzők vettek részt, a kéziratban - a felszólalók szerint - sikerült bizonyos egységet elérni a kompozícióban és következetességet a fejtételekben. A legtöbb fejezet magas tudományos színvonalon áll, és a kötet fő problémáit eléggé alaposan világították meg. Egyes elvtársak /O.V.Kudrjavcev, I.M.Lurje/ azonban rámutattak arra, hogy a kéziratot még ki kellene egészíteni egy, a kisázsiai népek i.e. XII-VI.századi történetéről írt fejezettel és részletesebben kellene szólni Babilonia i.e.XVII-VII.századi történetéről. A felszólalók kiemelték, hogy az egyes fejezetek szövege eléggé népszerű és könnyen olvasható.

Emellett azonban fontos kritikai megjegyzéseket is tettek. Sok felszólaló /I.M.Lurje, A.I.Tyumenyev akadémikus, N.M.Posztovszkaja, stb./ rámutatott arra, hogy az ókori kelet legrégibb rabszolgatartó államairól szóló fejezetek - annak következtében, hogy ez a kérdés még nincs eléggé kidolgozva - nem mutatják be eléggé az ősközösségi viszonyok maradványait és a társadalom szerkezetében játszott szerepüket. A legtöbb fejezet olvasásánál az a benyomás alakulhat ki az olvasóban /külön megemlítették ebben a tekintetben az ókori Egyiptom és az ókori Mezopotámia történetéről szóló fejezeteket/, mintha a királyok, templomok és főurak gazdaságain kívül ezekben az ókori államokban más gazdasági forma /különösen földközösségi/ nem is létezett volna; és ha történik is említés helyenkint a földközösségről és a szabad közvetlen termelőkről, ez

rendszerint nem eléggé konkrét jellegű. Ezáltal a társadalmi viszonyok képe nem teljes, következőképpen leegyszerűsített.

Ezenkívül még az egyes fejezetekre vonatkozólag is tették megjegyzést. A.I.Tyumenyev akadémikus bírálata tárgyává tette a Mezopotámia történetével foglalkozó fejezetek több tételét, főképpen a Dél-Mezopotámiában létrejött legrégibb államok kialakulási folyamatának sajátosságait, a Sumer királyi és papi gazdaságaiban dolgozó közvetlen termelők társadalmi helyzetét, a mesterséges öntözés jelentőségét és szerepét, stb. tárgyaló tételeket. E fejezetek szerzője - V.V.Sztruve akadémikus - válaszában fenntartotta véleményét.

Az ókori Egyiptom történetéről szóló fejezetek értékelésével kapcsolatban a felszólalók /I.M.Lurje, O.V.Kudrjavcev, R.I.Rubinsztejn, N.M.Posztovszkaja, stb. valamennyien kiemelték, hogy a fejezetek tudományos érdemi eredeti munkává teszik ezt a részt. Emellett kívánságok hangzottak el arra vonatkozólag, hogy az Egyiptom legrégibb történetével foglalkozó fejezetet ki kellene egészíteni a neolitik és a korai eneolitik időszakának rövid jellemzésével. Egyesek szerint ki kellene bővíteni a "Késői Egyiptom" fejezetet, mert ez elnagyoltabb mint Egyiptom történetének többi fejezetei.

Kedvezően értékelték az ősközösségi rend történetét tárgyaló fejezeteket. A lektorok /O.V.Kudrjavcev és I.M.Lurje/ kifejezték azt a kívánságukat, hogy külön kellene foglalkozni a fajok keletkezésével, kissé ki kellene egészíteni a család történetéről szóló és néhány más részt.

V.A.Rubin és A.A.Szerkina a régi Kína történetét tárgyaló fejezetekkel kapcsolatban tettek kritikai megjegyzéseket. Megállapították, hogy az általános tételeket a szerző leegyszerűsítve tárgyalja, és hogy néhány fejezet megírásánál /különösen a Kína legrégibb történetéről szóló fejezetben/ - a bírálók szerint - egyes esetekben önkényesen értelmezte a forrásokat.

I.Sz.Kacnyelszon a Görögország legrégibb történetéről szóló fejezetekkel /Kréta és Mikéné, Görögország a homéroszi korban/ foglalkozott. Megjegyezte, hogy ezek a fejezetek még kissé alaposabb kidolgozásra szorulnak, mert nem vették bennük figyelembe az archeológia és az epigráfia legújabb eredményeit, holott a legújabb felfedezések ezen a területen lehetővé teszik, hogy újszerűen közeledjünk az ókori görögök etnogenezisének, a homéroszi korszak görögjei kulturális színvonalának, stb. kérdéséhez. A.I.Tyumenyev akadémikus rámutatott arra, hogy ezekben a fejezetekben kevésbé megalapozott megállapítások is szerepelnek.

Ezenkívül némelyek szerint egyes megállapításokat pontosabban kellene megfogalmazni, ki kellene küszöbölni néhány ténybeli pontatlanságot és az egyes kérdésekben a szerzők

közötti véleményeltéréseket, valamint el kellene simítani a stilisztikai érdekességeket.

Egészében véve az I.kötet közös megvitatása tudományos tekintetben gyümölcsözőnek bizonyult és nagy segítséget jelentett a szerzőknek és a kötet szerkesztőbizottságának.

- , -

Három napon keresztül folyt a közös vita az "Egyetemes történet" II. kötetéről, amely a rabszolga-termelési mód uralmának időszakával foglalkozik / i.e. VIII.sz. - i.u. IV.sz./. A vitában majdnem valamennyi ókori történész részt vett Moszkvából és egyesek Leningrádból, Kievből, Kazánból, és a Szovjetunió más tudományos központjaiból. A résztvevőknek ez az összetétele biztosította a vita gyümölcsöző jellegét és a beható építő kritikát.

Nem számítva a kötet szerkesztőbizottságát - Sz.L. Utosenkot és D.P.Kallisztovot - és az egyes fejezetek szerzőit, a vitában tizenheten vettek részt. A.I.Tyumenyev akadémikus és Sz.I.Kovaljov írásban küldték be hozzászólásukat.

Sajnálatos, hogy a vita résztvevői között csak egy régész volt, V.D.Blavatszkij. Ezenkívül - különösen a kötet utolsó fejezeteinek megvitatásánál - érezni lehetett a középkori történelemmel foglalkozó történészek hiányát, /csak A.P. Kazsdan szólalt fel/.

A kötet kézírata nagy figyelmet szentelt az országunkban élő népek és törzsek életének. A szerzőknek sikerült bemutatniuk, hogy az ókori időkben milyen nagy szerepet játszott a Fekete tenger melléke, Közép-Ázsia és a Kaukázuson túl.

A keleti országok történetéről szóló fejezetek vázolták az itteni társadalmi fejlődés sajátosságait, Kínát illetően pedig felvetették a rabszolga-termelési módról a feudalizmusra való átmenet bonyolult kérdését.

Az értekezleten megvitatották a kötetben érintett fő problémákat, és a kötet felépítését. Sz.L.Utcsenko bevezetőjében elismerte, hogy a kötet eddigi felépítésében komoly fogyatékok vannak és egy új felépítésre tett javaslatot, amely jelentős mértékben kiküszöbölné a különféle történelmi jelenségeknek a jelenlegi felépítésben szereplő mesterkélt szinkronizálását. A vita résztvevői helyeselték a szerkesztőbizottság javaslatát és a maguk részéről számos megjegyzést tettek a kötet és egyes részei kompozíciójával kapcsolatban.

A II.kötetben felvetett egyes nagy problémák közül bírálat érte a polisok problémáját, /különösen K.M.Kolobova részéről/, hogy nem világították meg eléggé a polisok valóságát a i.e. IV.századi görögországi anyag alapján.

A legtöbb kritikai megjegyzés a hellenizmus problémájának fejtegetésével kapcsolatban hangzott el. A felszólalók többségének véleménye szerint vités és igen pontatlan a kötetben a hellenizmus lényegének általános jellemzése. A kötet szerkesztőbizottságának különös figyelmet kell szentelnie arra, hogy a hellenizmussal kapcsolatos kérdéskomplexumot marxista módon világítsa meg, és éles kritikát gyakoroljon a burzsoá ferditések felett. Itt azt is számba kell venni, hogy a "hellenizmus" fogalmát a modern burzsoá történelemhamisítók kozmopolita koncepcióikban széles körben használják.

A vita során megjegyezték, hogy helyenként még mindig el-
tulozzák egyes történelmi személyiségek - Makedoniai Sándor, Octavianus-Augustus, stb. - helyét és részben szerepét is. Másrészt a széles népi tömegek alkotó szerepét nem minden esetben domborítják ki. Ebből a szempontból újból át kell nézni a kötet egész anyagát.

Számos megjegyzést váltottak ki a kötetnek azok a fejezetei és bekezdései, amelyek a feudális viszonyok keletkezéséről szólnak, és különösen a zárófejezet: "A rabszolgatartó rendszer hanyatlásának problémája." Ezek a részek alapos átdolgozásra szorulnak, és szorosan kell kapcsolódniuk a III.kötethez.

Felvetődött a kéziratban levő historiográfiai "elemek" jellegének kérdése is. Többek között E.P.Kazakevics hívta fel a figyelmet arra, hogy a burzsoá historiográfia kritikája nem mindig eléggé céltudatos és hathatós, sokszor régen elavult nézetek elleni polémiaiba téved.

Számos megjegyzés hangzott el a kötet egyes fejezeteivel kapcsolatban és rámutattak arra, hogy ki kell küszöbölni a szükségtelen részleteket, ismétléseket, és a fejezetek aprólékosságokkal való túlhalmozását.

A vita megmutatta, hogy a szerzői kollektíva és a szerkesztőbizottság nagy alkotó munkát végzett. Ugyanakkor rámutattak arra, hogy a végleges szerkesztésnél milyen fő irányban kell a további munkát folytatni.

- . -

Az "Egyetemes történet" III. és IV.kötete az egész középkort - a feudális viszonyok uralmának korszakát - felöleli.

A vita sok középkori történész figyelmét vonta magára és így a feudalizmus tanulmányozását érintő több nagy kérdés feltevését tette lehetővé.

A III.kötet /amely a III-XV.századot foglalja magában/ vitájában a szerzőkön kívül tizennyolcan vettek részt. Ezenkívül írásbeli hozzászólást nyújtottak be V.P.Volgin akadémikus, M.N.Tyihomirov akadémikus, a Történettudományi Intézet néhány tudományos munkatársa, a moszkvai állami egyetem professzorai.

A felszólalók megállapították, hogy a vitára bocsátott kézirat egy nagy történészkollektíva komoly és átgondolt munkájának eredménye, amelyben a szovjet történettudomány legújabb eredményeit is számba vették. A szerzők a marxizmus-leninizmus módszerével dolgoztak. Néhány nyugateurópai ország, többek között Olaszország, Spanyolország, Franciaország, történetére vonatkozólag friss anyagot hoztak. A szerzők nem összevontan tárgyalják Olaszország, Németország és a pápaság középkori történetét, ami az eddigi összefoglaló munkák fogyatékosága volt. A kötet nagy figyelmet szentel Oroszország történetének és a világtörténetben betöltött szerepének. Érdekes anyagot közöl a nyugati és a déli szlávok történetére vonatkozólag és általánosítja a Kína, Kórea, Japán, India, Irán és más keleti országok történetét jellemző hatalmas ténnyel. Számos fejezet, jelentős figyelmet fordít a feudális elnyomás elleni népi mozgalmakra. A bírálók a III. kötet más pozitív vonásait is kiemelték. A vita a maga egészében megmutatta, hogy a benyújtott kézirat mint az "Egyetemes történet" alkotórésze, előkészíthető a kiadásra.

Emellett azonban a vita megmutatta, hogy a kézirat még további kidolgozásra szorul. A felszólalók elsősorban azt hangsúlyozták, hogy nem tartalmaz anyagot Moldova, Havasalföld és a skandináv országok történetére vonatkozólag. Bírálata tárgyává tették a kötet felépítését, amely még nem biztosítja teljes mértékben az illető korszak egyetemes történeti folyamatának kifejtését, nem veszi eléggé számba az egyes országok történeti fejlődésének színvonalában és ütemében fennálló sajátosságokat és különbségeket.

A vita több résztvevője kiemelte, hogy a szerzők és a szerkesztőbizottság keze alól nem olyan típusú kiadvány készírat került ki, amely a szovjet olvasók széles köre számára alkalmas volna. A kézirat egyes fejezeteire jellemző a szociologizálás, egyes fontos elméleti tételeket nem konkrét anyagon mutatnak be. Hiányzik a történeti személyiségek rövid jellemzése. A felszólalók kiemelték, hogy a tárgyalás stílusát könnyebben olvashatóvá és világosabbá kell tenni.

Különösen nagy figyelmet szenteltek az általánosító fejezeteknek. Kitűnt, hogy a kötet bevezetése nem felel meg rendeltetésének, nem világította meg behatóan a periodizálás kérdését és nem jellemezte kielégítően a vizsgált időszakot.

Sok kritikai megjegyzést váltottak ki a Kelet történetéről szóló fejezetek. Alapos bírálatot kaptak többek között a Közép-Ázsia és a Kaukázuson túl /XIII. és XXVI. fejezet/ és az arabok történetét tárgyaló fejezetek /IV. fejezet/. Feltárták a Szovjetunió történetéről szóló fejezetek hiányosságait. A keleti államról szóló X. fejezet lényegesen átdolgozásra szorul. A vita megmutatta, hogy a nyugateurópai országok, Bizánc, a déli és nyugati szlávok történetét tárgyaló néhány fejezetnél is átdolgozásra van szükség.

A kézirat megvitatásánál nemcsak a különböző fejezetekre jellemző fogyatékokosságok tárultak fel, hanem a könyv egészének hiányosságai is. A fő hiányosság az, hogy még nem sikerült teljesen elérni a vitára bocsátott szöveg szerves egységét. Még sok munkát kell végezni, hogy az összes vagy legalább is a legtöbb ország és nép legfontosabb történeti problémáit összhangba hozzák. Elég olyan problémákra utalni, mint a feudalizmus létrejöttének sajátosságai különböző történeti körülmények között, a feudális függés formáinak, a feudális állam típusainak fejlődése, az etnikai fejlődés problémája, stb.

Még nem küzdötték le a Nyugat és Kelet egyforma társadalmi jelenségek értékelésében mutatkozó zűrzavart. A kötet egyes fejezetei gyengén világítják meg a kultura kérdéseit.

A III.kötet vitájának megszervezésében hiányosságot jelentett, hogy résztvevői között nem szerepeltek a vidéki tudományos intézetek és egyetemek képviselői.

A IV.kötet /a XVI.század és a XVII.század első fele/ kéziratának megvitatásán tizenhatan szólaltak fel. A moszkvai tudományos munkatársakon és egyetemi előadókon kívül a vitában Sz.I.Arhangelszkij, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja /Gorkij/, A.D.Ljublinszkaja /Leningrád/, L.N.Bortnyik /Szverdlovszk/ is részt vettek.

A kézirat érdemcseit jellemezve a felszólalók kiemelték, hogy a történeti folyamat helyes marxista-leninista felfogásán alapszik, fogalmat nyújt a szovjet történettudománynak az egyetemes történet c szakaszának kidolgozásában elért eredményeiről. A kötet kellő figyelmet szentel olyan rendkívül fontos történeti eseményeknek, mint a német parasztháború, a németalföldi polgári forradalom, a Bolotnyikov-felkelés. A kötet konkrét anyag alapján követi, hogyan fejlődött a kapitalista termelési mód /üklaú/ a feudális formáció méhében. A kötet abban különbözik előnyösen a középkorról szóló korábbi összefoglaló munkáktól, hogy nagyobb anyagot ölel fel az egyes országok, és különösen az osztrák soknemzetiségű állam történetére vonatkozólag. Tartalmasak az egyes keleti országok - Kína, Korea, Japán, India, stb. - történetére vonatkozó fejezetei. Mindez azt mutatja, hogy a szerzői munkaközösség és a szerkesztőbizottság munkája sikeres befejezéséhez a szükséges lehetőségekkel rendelkezik.

Emellett azonban komoly hiányosságokra is rámutattak. A kézirat még kiegészítésre szorul Közép-Ázsia, a Kaukázusontul, a Baltikum, az arab országok és az amerikai népek történetére vonatkozólag.

A kötet általános felépítése ellen nem merült fel kifogás, de egyes fejezetek kompozícióját megalapozott kritikával illették.

A vita résztvevői rámutattak arra, hogy a IV.kötet szerzői és szerkesztőbizottsága még nem tudta elérni, hogy a munká-

nak tudományos népszerű jellege legyen. Különösen bonyolult a tárgyalás és bőviben vannak szociológiai tételek a VIII.. /Franciaország/, XI. /Skandinávia/, XIII. /Lengyelország/ és a XXIV. /A kultúra története/ fejezetekben.

A kéziratnak lényegében nem volt bevezetése, amely pedig az egész szöveget összefogó igen fontos strukturális tényező. A nyugateurópai kapitalizmus keletkezésének tárgyalását bevezető rész - a felszólalók egyhangú véleménye szerint - különösen bonyolult, a fejtegetés elvont és majdnem teljesen hiányzik belőle a konkrét történeti anyag. Még mint külön fejezet sem megfelelő.

Bírálattal illették a francia történet számos kérdésének tárgyalását /az úgynevezett franciaországi vallásháborúk lényege, a francia abszolutizmus osztálybázisa/. Egyes felszólalók megjegyezték, hogy fogyatékosak az Anglia, a skandináv országok, Spanyolország, Ausztria történetét tárgyaló fejezetek. Jelentős kiegészítésre szorul a IV. kötetnek a kultúráról szóló majd mindegyik fejezete, a kultúra történetéről szóló összefoglaló fejezet pedig radikális átdolgozást igényel.

Számos felszólaló kritikailag elemezte a főleg a XIX. fejezetre jellemző fogyatékosságokat /Oroszország a XVI. században/: a felépítés hibáit, a társadalmi-gazdasági fejlődés kérdéseit tárgyaló fejtegetés megfogalmazásának pontatlanságát, azt, hogy kevés figyelmet szenteltek a soknemzetiségű orosz állam kebelében élő népek történetének.

Bírálattal illették a keleti országok történetéről szóló fejezeteket /különösen a X. fejezetet "Az oszmán feudális birodalom" és a XVIII. fejezet "A Szevevidék állama"/.

Az általános vita kiemelte, hogy a XVI. század és a XVII. század első felének legfontosabb problémáit a IV. kötet minden részében sokkal alaposabban kell megvilágítani. Ezek között: az eredeti felhalmozás és a kapitalizmus létrejöttének sajátosságai az egyes országokban, az új osztályok - a burzsoázia és a proletariátus - kialakulása, az úgynevezett "második jobbágyság" Kelet- és Közép-Európa egyes országaiban, a nemzeti és soknemzetiségű központosított államok kialakulása, az abszolutizmus jellemzése, a burzsoá nemzetek létrejötte, a keleti országok elmaradottságának okai, stb. Bár a felsoroltak közül egyes kérdéseknek szentelt bizonyos figyelmet a kézirat, egészében véve ezeket a problémákat még nem világították meg eléggé és nem hozták összhangba a kötetben.

A bírálók felszólalásaikban minden szempontból megvizsgálták a kéziratot, a vita során azonban egyes fejezeteknek - a Csehország, Magyarország, Lengyelország, a skandináv államok, az orosz állam /a XVII. század elején/, Japán és néhány más állam fejezeteinek - kevés figyelmet szenteltek. Ez a IV. kötet megvitatásának egyik hiányosságát jelentette.

A Szovjetunió népei kapitalizmuskori történetének osztályán.

Dokladi i Szobscsenyija Insztyituta Isztorii 3.füz./1954/.

В секторе истории народов СССР периода капитализма.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete 1955-ben az egész országgal együtt készül az 1905-ös forradalom 50.évfordulójának megünneplésére. Erre a nevezetes ünnepre számos kollektív munka készül.

A Szovjetunió kapitalizmuskori történetével foglalkozó osztály egy "Az 1905-1907-es forradalom az ország nemzeti körzeteiben" című cikkgyűjteményt rendezett sajtó alá /2. átdolgozott és javított kiadás; szerkesztők: A.M.Pankratova akadémikus, A.L.Szidorov, a történettudományok doktora, L.M.Ivanov, a történettudományok kandidátusa/. A gyűjtemény rávilágít arra, milyen hatást gyakorolt az egész proletariátus harca a volt peremvidékeken /ma szövetségi és autonóm szovjet szocialista köztársaságok/ lezajlott forradalmi események fejlődésére. A legnagyobb figyelmet a forradalom első szakaszára /1905. január - december/ fordítják.

Az 1905-ös forradalom eseményeinek külpolitikai oldalát és a forradalommal való kapcsolatát jellemzi az Intézet által készített "Az 1905-ös forradalom nemzetközi jelentősége" című gyűjtemény. Az osztály munkatársai, A.M.Pankratova akadémikus és A.L.Szidorov, a történettudományok doktora, a kötet szerkesztőszéki tagjai és szerzői. E kiadvány elkészítésébe ezenkívül egyes külföldi országok kimagasló történészeit és társadalmi tényezőit is bevonták.

Sajtó alá került "Az 1905-ös forradalom kezdete" c. dokumentumkiadvány. Sajtó alá rendezik a következő két dokumentumkiadványt: "Az októberi általános politikai sztrájk" és "A decemberi fegyveres felkelés". Ezt a munkát a Levéltári Főigazgatósággal karöltve végzik.

A Szovjetunió kapitalizmuskori történetének osztálya a Moszkva és Leningrád történetéről szóló kötetek szerkesztésén és sajtó alá való előkészítésén is dolgozik. Juniusban jelent meg a "Moszkva története" harmadik kötete /a jobbágyrendszer hanyatlásának időszaka; szerkesztők: N.M.Druzsinyin akadémikus és M.K.Rozskova, a történettudományok doktora/. E kiadvány negyedik kötete /"Moszkva az ipari kapitalizmus időszakában"; szerkesztők: B.F.Kozmin és V.K.Jacunszkij a történettudományok doktorai/ 1954 végén jelenik meg.

Az 1905-ös forradalom 50.évfordulójára várható a "Moszkva története" ötödik kötetének /"Moszkva 1894-től 1917 februárig"; szerkesztői: A.M.Pankratova akadémikus, L.M.Ivanov, V.D.Mocsalov, a történettudományok kandidátusai megjelenése.

"Leningrád történetének" második kötete /a XIX.század ötvenes éveitől a kilencvenes évekig/ szerkesztés alatt áll; a harmadik kötet szerkesztése befejezéshez közeledik /a XIX. század kilencvenes éveitől 1917 februárig; a második és harmadik kötet szerkesztői: Sz.Sz.Volk, N.V.Kirejev, B.M.Kocsakov, S.M.Levin, a történettudományok kandidátusai/.

Az osztály tovább dolgozik a Szovjetunió történetének összefoglaló munkáján /Ocserki po isztorii SzSzSZR/. Sajtó alatt van "A társadalmi gondolkodás fejlődésének vázlatos története" /Ocserki po isztorii razvityija obszesztvennoj miszli/ és "A munkásmozgalom". Szerkesztés alatt áll "A XIX. század első felének vázlatos társadalmi-gazdasági története" /Ocserki szocialno-ekonomicseszkoi isztorii I.polo-vini XIX.v./

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézete és a Moszkvai Állami Egyetem Szovjetunió történeti tan-
széke a Szovjetunió történetét tárgyaló új főiskolai tan-
könyveken dolgozik. A Szovjetunió kapitalizmuskori fejlő-
désével foglalkozó osztálya készíti a "Szovjetunió törté-
nete" tankönyv második kötetét /1861-1917 februárig; fele-
lős szerkesztő: A.L.Szidorov, a történettudományok doktora,
szerkesztőségi tagok: A.M.Pankratova akadémikus, V.K.Jacun-
szkij, a történettudományok doktora, L.M.Ivanov, a történet-
tudományok kandidátusa/. A tankönyv fejezeteinek jelentős
részét már megvitatták a szakértők bevonásával rendszeresen
tartott szerkesztőbizottsági üléseken. A kötet több fejeze-
tét élénk vita keretében tárgyalták meg az osztály ülésein.
A kötet szerkesztőbizottságának megjegyzései és az osztály
ülésein lefolyt véleménycsere segítséget nyújt a szerzők-
nek az eredeti szöveg jelentős átjavításához. Meg kell je-
gyeznünk azonban, hogy a Moszkvai Állami Egyetemen és a
Történettudományi Intézetben működő egyes szerzők még nem
adták le a szerzői kéziratot, ami hátráltatja a kiadvány
megjelenését.

Az idei év első felében az osztályon több tudományos elő-
adást tartottak. Élénk vitát váltottak ki A.M.Sztanyiszlav-
szkaja és G.M.Gyerenkonvszkij kandidátusok és M.V.Nyecsina,
a Szovjetunió Tudományos Akadémiája levelező tagjának re-
ferátumai.

A.M. Sztanyiszlavszkaja 1954. február 19-án tartotta refe-
rátumát, amelyben leleplezte a XIX.eleji nemzetközi viszo-
nyok történetének amerikai-angol történethamisítását. A re-
ferátum anyaga egy a "Történelemhamisítók" című cikkgyűj-
teménybe szánt cikkből került ki. A szerző angol és rész-
ben amerikai történészeknek a napoleoni háborúkkal, a bé-
csi kongresszussal és a Szent-Szövetség megalakulásával
foglalkozó munkáit világította meg.

A felszólalók megállapították, hogy nagyon időszerű és éles a téma felvetése. Rámutattak, hogy a szerző nagy amerikai-angol irodalmat tett kritika tárgyává és az olvasónak helyes elképzelést adott a szovjetellenes propagandát szolgáló modern reakciós burzsoá történettudomány állapotáról. A szerző leleplezte az angol és részben az amerikai történészeket, hogy apologetikusan értékelik a brit külpolitikát és lebecsülik az orosz nép szerepét. Megállapították, hogy A.M.Sztanyiszlavszkaja feltárta annak a rendkívül nagy érdeklődésnek a politikai gyökereit, amelyet a reakciós burzsoá történetírás a Szent-Szövetség iránt tanusít, mert a burzsoá történészek ebben próbálják megtalálni az "európai védelmi szövetség" mintaképét.

Egyes elvtársak /A.V.Fagyeev, A.L.Narocsnyickij, N.A.Jero-fejev/ felszólalásaikban rámutattak arra, hogy pontosabban kell elhatárolni a cikk tematikáját és az érintett kérdések körét, és hogy teljesebb áttekintést kell nyújtani az amerikai történészek munkáiról.

Néhányan annak a óhajuknak adtak kifejezést, hogy Anglia és az orosz cárizmus külpolitikájának egyes oldalait részletesebben kell elemezni.

A vita megmutatta, hogy az ott elhangzott több megjegyzés figyelembevételével ez az érdekes cikk megjelenhetik a gyűjteményben.

1954.április 23-án G.M.Gyerenkovszkij tartott beszámolót "A forradalmi mozgalom központjának áthelyeződése Oroszországba" témáról. Az osztály mindenekelőtt azért tűzte ki ezt a témát megvitatásra, hogy számos olyan kérdés tisztázódjék, amelyek a tankönyvi munka során merülnek majd fel.

G.M.Gyerenkovszkij véleménye szerint a forradalmi mozgalom központjának egyik országból a másikba való áthelyeződése az ujkor különböző időszakaiban azzal áll kapcsolatban, hogy a kapitalizmusban nem egyforma az egyes országoknak gazdasági és politikai fejlődése.

Az előadó meghatározta a forradalmi mozgalom "központjának" fogalmát. A szerző szerint a forradalmi mozgalom központja az az ország, amelyben először is a legnagyobb erővel jutottak kifejezésre az illető korszak legélesebb ellentmondásai és ennek következtében megvannak az objektív előfeltételek a forradalomra; másodszor: az olyan ország, ahol megvan az a szubjektív tényező is, amely a forradalom objektív lehetőségét valóságra tudja váltani; harmadszor: az erőben lévő forradalom nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi jellegű is; negyedszer: az illető országban lezajlott forradalmi események, a forradalmi harc formái és módszerei erős forradalmasító hatást gyakorolnak más országokra is, és a forradalmi osztályharc elsőrangú tapasztalataival gazdagítják azokat; ötödször: az illető ország nemcsak mintaképe a forradalmi harcnak, hanem a forradalmi eszmék köz-

pontja is, az illető ország és az egész nemzetközi forradalmi mozgalom tapasztalata általánosításának központja; hatodszor: az illető ország népi tömegének köréből kiemelkednek a forradalomnak olyan vezérei és a forradalmi eszméknek olyan titánjai, akiknek a befolyása messze országuk határain túl is érvényesül.

Az előadó hangsúlyozta, hogy a forradalmi mozgalom központját alkotó ország kérdését az egyes korokra alkalmazott történeti szemszögből kell megközelíteni. Ezért világos, hogy mindazon megjelölt vonások kifejezőerejének foka, amellyel a szerző a forradalmi mozgalom "központjának" fogalmát meg akarta határozni, különböző lesz Franciaországban, a XIX. századi Németországban és a XX. századi Oroszországban.

G.M.Gyerenkovszkij részletesen foglalkozott a forradalmi mozgalom központjának Nyugatról Keletre - Oroszországba - való áthelyeződésének belső és nemzetközi okaival, ami a XIX. és XX. század fordulóján akkor következett be, amikor fordulat állt be a kapitalista világrendszer fejlődésében és a kapitalizmus az imperializmus korszakába lépett.

A felszólalók /N.M.Druzsinyin, L.M.Ivanov, M.V.Nyecskina, B.P.Kozmin, V.D.Mocsalov, P.G.Rindzjunszkij/ megállapították, milyen rendkívül fontos a probléma felvetése, és megoldása lényegében sikerültnek mondható. Olyan kívánságok is elhangzottak, hogy pontosabbá kell tenni és el kell mélyíteni a referátum számos tételét.

A vita megerősítette, hogy a kutatómunka az osztályon ezzel a témával kapcsolatban még csak most bontakozik ki.

1954. június 4-én tartotta meg az osztályon beszámolóját M.V.Nyecskina, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja "A Herzen- és Ogarjov-dokumentumok szófiai gyűjteménye" címmel, ezt a gyűjteményt az "Irodalmi hagyaték" szerkesztősége kutatta fel. A gyűjteményt a Bolgár Tudományos Akadémia ajándékozta a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának, ami a testvéri népek közötti kulturális kapcsolatok megerősödését és továbbfejlődését tanúsítja.

A "szófiai gyűjtemény" 82 dokumentumot foglal magában, sok rendkívül fontos és helyenként teljesen új anyagot tartalmaz, különösen a XIX. század hatvanas éveit forradalmi mozgalmának kutatója számára.

M.V.Nyecskina röviden jellemezte a legértékesebb dokumentumokat. Ezek elsősorban azok, amelyek a forradalmi mozgalom korai szakaszával - a Petrasev-kor történetével - foglalkoznak.

Az 1859-1861-es első forradalmi helyzet előestéjét érdekes, sok esetben még felhasználatlan anyag világítja meg, amely a harkovi egyetem hallgatóinak mozgalmaihoz kapcsolódik.

V.M.Nyecskina eléggé részletesen jellemezte Scsapovnak Vjazemszkij herceghez intézett levelét, amely tudományos körökben most került először nyilvánosságra. E levél publikálásával - mondotta az előadó - a történészek mélyebben hatolhatnak majd be Scsapov világszemléletébe.

A vitában felszólalók hangsúlyozták, mennyire értékes ez a gyűjtemény a szakemberek széles köre számára. Sz.A.Makasin, a filológiai tudományok kandidátusa, megállapította, hogy a történészeknek és irodalomtörténészeknek szorosabb kapcsolatot kell létesíteniök e dokumentumok kiadása érdekében.

B.P.Kozmin, a történettudományok doktora arra hívta fel a figyelmet, milyen nagyjelentőségű Rogyicsevnak Ogarjovhoz intézett levele az orosz liberalizmus jellemzése szempontjából. J.I.Linkov, a történettudományok kandidátusa, megvilágította Utyin levelének fontosságát, amelynek segítségével több részletet tisztázhatunk a "Föld és Szabadság" e képviselőjének tevékenységével kapcsolatban.

Egyhangulag felmerült az a kívánság, hogy mielőbb adják ki ezt a rendkívül érdekes anyagot.

E néhány problémának az ismertetése, amellyel a Szovjetunió kapitalizmuskori történetének osztálya ezidén foglalkozik, mutatja, milyen nagyjelentőségük van ezeknek a problémáknak a szovjet történettudomány számára.

- . -

K. N.

Niko Nikov beszámolója a MTA Történettudományi Intézetében
a bolgár történetírás helyzetéről.

Niko Nikov, a Bolgár Tudományos Akadémia Bolgár Történettudományi Intézetének munkatársa, a Szófiai Pártfőiskola tanára. 1955 nyarán két hónapos tanulmányutra látogatott el Magyarországra. Ennek során 1955 július 25-én a MTA Történettudományi Intézetének munkatársai és más intézményekben dolgozó történészek előtt beszámolt a bolgár történetírás helyzetéről és válaszolt az Intézet munkatársai által feltett kérdésekre.

Nikov elvtárs a bevezetőben rövid áttekintést adott a bolgár történetírás fejlődéséről. A bolgár polgári történetírás első jelentős képviselője, Zaharij Sztojanov az Áprilisi Felkelés történetét írta meg, de bizonyos szempontokból már meghamisította az eseményeket, számos adatot elhallgatott. A polgári történetírás nevezetes képviselői a későbbiekben V.N.Zlatarszki és P.Nikov. Az ő munkásságukban inkább a pozitívumot kell hangsúlyozni, azt, hogy nagy anyagot tártak fel és a bolgár történelem számos részletkérdését tisztázták. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után az osztályharc éleződésének megfelelően a hivatalos bolgár történetírásban is egyre erősebb fasiszta tendenciák mutatkoztak. Ezeknek a képviselője P.Mutafosiev. A polgári történetírás a két világháború közötti időszakban teljes mértékben a bolgár területi aspirációk kielégítésének szolgálatába állott és igyekezett történetileg megalapozni a szomszédos népek területére törő bolgár burzsoázia igényeit.

Ezzel szemben már a századforduló idején kialakulóban volt a marxista történetírás. Első jelentős képviselője a bolgár szociáldemokrata párt megalapítója, D.Blagoev. Blagoev két kisebb tanulmányt írt a bolgár szabadságharcok történetéről és Hrisztov Botevről, különösen pedig "Adalék a szocializmus történetéhez Bulgáriában" c. munkájában adott elsőként marxista szempontból vázlatos összefoglaló képet Bulgária fejlődéséről. Ebben a munkájában fejtette ki azt, hogy Bulgáriában volt feudalizmus, de a polgári történetírás ezt a tényt elhallgatta. Blagoev nyomán a tesznyák párt másik jelentős egyénisége, G.Bakalov is foglalkozott történeti kérdésekkel, így az Áprilisi Felkelés történetével. Az a kép, amelyet ez a marxista történetírás kialakított, nem volt teljesen helyes, mert még nem bolsevik szempontból vizsgálta a múltat, így pl. Oroszország XIX. századi balkáni szereplését elítélte, csak a cárizmus hódító politikáját látta benne és nem figyelt fel arra, hogy az orosz külpolitika objektíve felszabadító szerepet játszott. Ez a doktrinér állásfoglalás megmutatkozott a tesznyák párt vezetőinek egyéb kérdésekben tanúsított magatartásában is, így az első világháborúval, az 1923-as év eseményeivel, ezek értékelésével kapcsolatban. Csak a harmincas években, a párt bolsevizálódása során sikerült ezeket a hibákat kiküszöbölni.

A bolgár történettudomány a felszabadulás után a sok pozitivum mellett, amelyet az összegyűjtött tényanyag jelentett, súlyos örökséget vett át a fasiszta rendszertől. Így pl. nem volt Történettudományi Intézet, nem volt Országos Levéltár, a levéltár ugy általában rendezetlen volt. Ez magyarázza azt, hogy amikor 1944 után sor került az ideológiai front átszervezésére, a bolgár történészek egy időre lemaradtak a fejlődésben és nem kerültek az ideológiai front élére.

A bolgár történészek első feladata a felszabadulás után a nagybolgár sovinizmus felszámolása volt. Ennek a sovinizmusnak maradványai még jó ideig tovább éltek. Az 1948 tavaszán a történetírás helyzetéről lefolyt vita megmutatta pl. P.Ormandzsiev felszólalásában, milyen erős még ez a káros ideológiai hatás. Ennek felszámolásában jelentős szerepe volt az Isztoricseszki Pregled /Történeti Szemle/ c. folyóiratnak. Ez eredetileg népszerű tudományos folyóirat volt, amely az első években cikkeivel sokat tett a sovinizmus és nacionalizmus leküzdéséért. A későbbiekben pedig ez a folyóirat a bolgár történettudomány reprezentatív sajtószervévé nőtte ki magát.

A történeti kutatás központja ma Bulgáriában a Bolgár Tudományos Akadémia Bolgár Történettudományi Intézete, amelynek mintegy 30 munkatársa van, köztük 5 adminisztratív. Bár Bulgária elmaradottsága miatt az országban igen nagy gondot kellett fordítani a szocializmus alapjainak felépítésére, a párt és a kormányzat mégis sokat tett az ideológiai front és ezen belül a történettudomány fejlesztése érdekében. A tudományos kutatásokra szánt nagy összegek mellett ki kell emelni azt, hogy a Bolgár Kommunista Párt Központi Vezetősége figyelemmel kíséri a történettudomány fejlődését. Vlko Cservenkov elvtárs, a Minisztertanács elnöke és a Központi Vezetőség tagja maga is történész. A Szovjetunióban éveken át munkatársa volt az Isztoricseszki Zsurnalnak és 1934-ben könyvet jelentetett meg. G.Genov közreműködésével az 1923-as Szeptemberi Felkelésről. Az 1948-ban lezajlott történész-vitán Cservenkov elvtárs tartotta a zárószót, a Bolgár Kommunista Párt V.kongresszusán az ideológiai front helyzetéről tartott beszámolójában is kitért a történettudomány helyzetére és feladataira. Azóta is élénk figyelemmel kíséri a történettudomány fejlődését, magához kéri pl. a Történettudományi Intézet tudományos üléseinek jegyzőkönyvét.

A bolgár történetírás fejlődését nagyban elősegítette a szovjet történettudomány példája és segítsége. Amellett, hogy a bolgár történészek számára a szovjet történetírás eredményei első kézből hozzáférhetőek, meg kell említeni azt, milyen jó személyes kapcsolat alakult ki a szovjet és a bolgár történészek között. Így Grekov, Udalcov, Kosztomarov, Nyikityin, Tretyakov, Valev, Artamonov elvtársak jártak Bulgáriában, legutóbb éppen a Bulgária története című 2 kötetes összefoglaló munka vitája alkalmával. A szovjet történészek látogatásaik során rámutattak a bol-

gár történettudomány gyengeségeire, ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a bolgár történészek alapjában helyes uton haladnak. A Voproszi Isztorii o. folyóiratban több ízben megbírálták a bolgár történeti munkákat, az Isztoricseszki Pregledet és ezzel is nagy segítséget nyújtottak a bolgár történészeknek.

A Bolgár Történettudományi Intézet munkatársainak egy része régebbi történész, de van köztük elég fiatal kutató, -sőt filológusok is. Az Intézetben és általában a történész fronton a felszabadulás után bizonyos baloldali elhajlás mutatkozott, bizalmatlanság a régi szakemberekkel szemben. A párt azonban kezdettől fogva harcolt az ilyen tulkapások ellen és szorgalmazta az értékes régi szakemberek bevonását a munkába. Jellemző példa erre I. Dujcsev professzor esete, aki a felszabadulás után eltávozott az egyetemről, de most, mint a Bolgár Történettudományi Intézet munkatársa, értékes munkát fejt ki. A régebbi szakemberek most általában inkább levéltári anyag gyűjtésével és dokumentumok kiadásával foglalkoznak, még nem tudnak vagy nem akarnak szintétikus, marxista-leninista szellemű munkákat írni, de minden remény megvan arra, hogy tolluk alól hamarosan ilyen munkák is kikerülnek.

A bolgár történettudomány legsürgősebb feladatai ezidősz szerint a következők:

- 1./ A sovinszta történetírás leleplezése és káros hatásának kiküszöbölése. Itt fontos feladat pl. Oroszország szerepének helyes értékelése, mert a fasiszta korszakban olyan hangok is hallatszottak /pl. B.Jocov/, hogy jobb lett volna, ha Bulgária nem szabadul fel a török iga alól, mert így Oroszország befolyása alá kerül. A sovinszta szemlélet legkirívóbb maradványait ma már sikerült felszámolni, de azért még állandó harcot kell folytatni egyes csökevényei ellen.
- 2./ A haladó hagyományok feltárása. Ezen a területen még igen sok a teendő. Az eredmények közül meg lehet említeni, hogy az egyik aspiráns Ivajlo középkori parasztfelkeléséről írta meg disszertációját, és itt említhető M.Dimitrovnak Botevról szóló életrajza, a nagy bolgár forradalmár életének alapos bemutatása.
- 3./ A hazafias nevelés, a bolgár történelem kiemelkedő eseményeinek feltárása. Ezen a téren különösen nagy az elmaradás, mert a bolgár történészek attól való félelmükben, hogy a nagy bolgár sovinizmus és nacionalizmus hibájába esnek, nem merték kellőképpen hangsúlyozni a bolgár nép hősi múltját és ezzel hazafias alkotó munkára serkenteni a dolgozókat. A hibák kijavításában elsősorban a szovjet példa siet a bolgár történészek segítségére.
- 4./ A tudományos eredmények népszerűsítése. Ezen a téren már vannak bizonyos eredmények, megjelent néhány népszerű füzet Levszkiről, Botevról K.Sarova tollából, D.Angelov professzor Ivajlo felkeléséről írt népszerű cikket. De még ezen a téren is sok a teendő.

5./ A kétkötetes népszerű tudományos "Bulgária története" megírása. Ez a munka 1950 óta nagyjából lekötötte a történet-sz-front erőit. A munka 1878-ig terjedő első kötete már megjelent, második kötete még ebben az évben elhagyja a sajtót. A bolgár történészek ezzel a munkával leróják nagy tartozásukat a bolgár néppel szemben. A bolgár történelem marxista-leninista szellemű, a néphez szóló feldolgozását már annak idején Georgi Dimitrov sürgette. Most, hogy a bolgár történészek ezt a feladatot nagyjából már megoldották, ismét rátérhetnek a monografikus kutatásokra. A két kötet megírása háttérbe szorított számos egyéb feladatot, pl. a forráskiadást is. Ezen is most kezdenek segíteni. Hamarosan megjelenik I. Besevliev szerkesztésében a legrégibb bolgár feliratos anyag kétnyelvű /görög-bolgár/ kiadásban. Ebben az évben még két további forráskiadvány jelenik meg. A Vassil Kolarov Nemzeti Könyvtárban nagy munka folyik a jelentős mennyiségű török okleveles anyag feldolgozása terén. Most folyik ennek az anyagnak a felkatalogizálása, a Bolgár Történettudományi Intézetben pedig egy török bizottság dolgozik az anyag kiadásának az előkészítésén. A terv szerint már ebben az évben megjelenik egy dokumentumkötet. Persze nagy nehézségeket jelent itt az anyag kiválogatása, hiszen az egész okleveles anyag nem kerülhet kiadásra.

A bolgár történészek arra törekszenek, hogy együttműködjenek az ideológiai front más képviselőivel. Így például V. Nikolaevnek a bolgár bányászat fejlődéséről szóló munkáját a közgazdászok is megvitatták.

Általában nagy törekvés mutatkozik arra, hogy kifejlesszék a széleskörű vitákat. Így az Áprilisi Felkelés 75. évfordulóján kétnapos tudományos vitaülést rendeztek, és most legutóbb a kétkötetes Bulgária története maketjét is megvitatták. Ezen a vitán rámutattak a bolgár történelem nagy pozitív eseményeire, amelyeket hangsúlyozni kell és feltárták az új bolgár történetírás hibáit és gyengéit. A vitán igen nagy érdeklődés mutatkozott meg a legszélesebb rétegek köréből, ami nagy ösztönzést jelent a bolgár történészek további munkája számára. Meg kell említeni azt is, hogy a nem szakemberek közül számosan fordulnak a Bolgár Történettudományi Intézethez történeti vonatkozású kérdésekkel és ezzel elmélyül a kapcsolat a bolgár történészfront és a bolgár dolgozó nép között.

A beszámoló után Nikov elvtárs részletesen válaszolt a fel-tett kérdésekre. Arra a kérdésre: "Hogyan érvényesül a hazafias nevelés a bolgár történetírásban és hogyan dolgozzák fel a haladó hagyományokat?" Nikov elvtárs kifejtette, hogy a hazafiasság természetesen nem azonos a szovinizmussal és a nacionalizmussal. A bolgár történészek is arra törekszenek, hogy a szomszéd népekkel való megértést segítsék elő, ugyanakkor persze éles harcot folytatnak a görög és török burzsoá történetírás hamisításai ellen. Ezen a téren még sok a teendő. Így pl. a Bulgária története megjelent első kötetében

több szó esik a szomszéd népek ellen vívott háborúkról, mint ezeknek a népeknek közös harcairól és hagyományairól. Nem világították meg eléggé pl. a bolgárok részvételét a görög szabadságmozgalomban a XIX. század első évtizedeiben, nem mutatták be kellőképpen a belgrádi légió szerepét vagy azt a vendégszeretetet, amellyel a XIX. század derekán a román nép fogadta a bolgár forradalmárokat.

A "Hogyan fejlődött a bolgár mezőgazdaság 1878 után és milyen módon fejlődött ki a kapitalizmus a kisárutermelő Bulgáriában?" kérdésre Nikov elvtárs kifejtette, hogy a kapitalizmus fejlődése már 1878 előtt megindult, de igen lassu ütemben, az eredeti felhalmozás is gyengén folyt ebben a korszakban. A török feudalizmus, amelyet Engels barbárnak nevezett, útját állta ennek a fejlődésnek. Az 1878-as felszabadulás felszámolta a nagybirtokot, a parasztok elfoglalták az egykori török földesurak földjeit. Később azonban kénytelenek voltak az államnak megváltást fizetni ezekért a földekért, ehhez pedig uzsorásokhoz kellett folyamodniuk kölcsönért és így eladósodtak. A berlini kongresszus határozatai lehetetlenné tették a bolgár állam számára, hogy önálló vámpolitikát folytasson, viszont biztosították a nyugati államok számára iparcikkeik vámmentes behozatalát. A kényszerű szabadkereskedelmi politika meggyorsította a tőkefelhalmozást és a proletarizálódást. Amikor a XIX. sz. végén a bolgár állam áttért a protekcionista vámpolitikára, megindult nagymértékben a külföldi tőkebehatolás. Viszont ez sem járult hozzá jelentős mértékben a hazai bolgár ipar fejlődéséhez, pl. a 90-es években a vasutépítés fellendülése nem hozta magával a vasipar kibontakozását, mert a szükséges vasat külföldről hozták be. Ennek ellenére ez a fejlődés új terület bevonását jelentette a belső piacra. A parasztságot nemcsak a megváltásból eredő eladósodás sújtotta /nem volt ritka a 200 %-os kamat/, hanem az állami adóterhek is nagyrészt a parasztságra hárultak, a könnyűipar fejlesztését is a bolgár parasztok fizették ki. Ez vezetett a tömeges méretű kivándorlásra. A bolgár nép nemcsak a kapitalizmus fejlődésétől szenvedett, hanem a kapitalizmus hiányos és lassu fejlődésétől is. A bolgár mezőgazdaság külterjes volt, maradi technikával dolgozott, ezért a bolgár parasztság jövedelmei nem voltak nagyok, és nem is lehetett a gazdaságot fejleszteni. A bolgár parasztság körében mindez erős differenciálódásra vezetett. A bolgár és az idegen tőke kettős kizsákmányolása alatt szenvedő parasztság a múlt század végén a magyarországi agrármozgalmakhoz hasonló mozgalmakat indított meg. Minthogy Bulgáriában nem volt nagybirtok, ezek a mozgalmak a burzsoázia ellen irányulnak, tehát nem antifeudális jellegűek. Ez az egyik oka annak, hogy a szektáns álláspontot elfoglaló tesznyák párt nem látta meg a parasztmozgalom jelentőségét.

Azra a kérdésre, hogy "Milyen az érdeklődés a bolgár történetészek között a népi demokratikus országok történetírása iránt és milyen kutatások folynak a szomszéd népekkel való kapcsolatok feldolgozására?" Nikov elvtárs azt válaszolta,

hogy az érdeklődés még nem eléggé nagy, ezt mutatja az, hogy Isztorioszeszki Pregledben nem számolnak be a népi demokratikus országok történetírásáról, így pl. nem jelent meg beszámoló az 1953-as magyar történész kongresszusról. A kapcsolatok feldolgozása terén is elmaradtak a bolgár történészek. Nem kísérték eddig kellő figyelemmel a görög és török burzsoá történetírást sem és az egész kérdés-komplexumot kissé lebecsülték. A kétkötetes Bulgária története sem sikerült kellően ebből a szempontból. Itt még sok a teendő.

Ehhez kapcsolódott a következő kérdés "Hogyan folyik a népi demokratikus országok történetének oktatása az egyetemen?" A szomszéd népek történetével foglalkozó egyetemi tanszéket 1948-ban megszüntették. De van most külön tanszék Törökország történetéről és valószínűleg a közeljövőben létesítenek tanszéket a szomszéd és népi demokratikus országok történetéről. Törökországgal egyébként több bolgár aspiráns is foglalkozik Szófiában és Moszkvában.

"Milyen munkálatok folynak a bolgár történetírás történetének feldolgozására?" Nikov elvtárs kifejtette, hogy ezen a téren egyelőre monográfiák megírására van szükség, csak azután lehet szó nagyobb összefoglaló munka megírásáról. A felszabadulás óta megjelent már néhány cikk a polgári történetírás egyes képviselőiről. Ezek a cikkek azonban túlságosan csak a negatívumokat mutatták be és nem értékelték kellőképpen a polgári történetírás pozitív oldalait. Ezen a szemléleten a bolgár történetírás ma már túljutott, de tanulmányokban és cikkekben ennek még kevés nyoma van.

Arra a kérdésre, "Hogyan tervezik meg a Bolgár Történettudományi Intézetben az egyes munkatársak munkáját és hogyan szervezik meg a kollektív munkálatokat?" Nikov elvtárs azt válaszolta, hogy a kollektív munkában a bolgár történészeknek még nincs nagy tapasztalatuk. Tulajdonképpen csak a kétkötetes Bulgária története jelentett ilyen kollektív munkát. Ennek a kötetnek a szerzői munkaközösségét a Bolgár Kommunista Párt Központi Vezetőségének közreműködésével állították össze. A kollektíva általában jól működött, bár nem egy részvevője másirányu nagy elfoglaltságára hivatkozva nem fejezte be idejére munkáját. A közeljövőben egyéni kutatások folynak, bár szóba került egy munkaközösség megszervezése, amely a bolgár parasztság történetét dolgozná fel. A Történettudományi Intézetben a munka tervezése úgy történik, hogy az Intézet Vezetősége kifejti a munkatársak előtt az Intézetre váró feladatokat és a munkatársak ennek alapján bejelentik, milyen témával óhajtanak foglalkozni. A munkaterv általában egy évre szól, ezenfelül mindegyik munkatársnak van perspektivikus munkaterve is. A munkatársak által beadott terveket az Intézet Tudományos Tanácsa megvitatja és azután az Akadémia Elnöksége hagyja jóvá. A terveket néha módosítani kell, de az utóbbi két évben ez elég ritkán fordult elő.

"Hogyan foglalkoznak a Történettudományi Intézetben a fiatalabb munkatársakkal, milyen segítséget kapnak ezek az idősebbektől?" A fiatalabb munkatársak általában idősebb munkatársak mellé vannak beosztva, azok irányítják őket. De éppen az idősebb és vezető munkatársak nagy elfoglaltságukra hivatkozva nem tudnak mindig kellő segítséget nyújtani és ezért időnként az Intézeten kívül álló idősebb kutatók támogatását is igénybe kell venni. Ez a helyzet azonban nem kielégítő és a fiatalabb munkatársak, a pártszervezet segítségét is igénybevéve, arra törekszenek, hogy minél több konkrét segítséget kapjanak az idősebb kutatóktól.

Arra a kérdésre "Hogyan népszerűsítik a történettudomány eredményeit?" Nikov elvtárs elmondotta, hogy a bolgár történészek tartanak népszerű előadásokat, részben az u.n. olvasóköri körökben, részben pedig a párt Központi Vezetősége mellett működő lektori csoport keretén belül. Ezen kívül a történészek általában mind tagjai a tudományos munkások szövetségének és ilyen minőségükben is kötelesek évente előadásokat tartani.

"Hogyan folyik a Történettudományi Intézetben a munkatársak továbbképzése?" Ennek legfőbb módszere a közös intézeti vitákon való részvétel, ahol egyes készülőkben lévő vagy elkészült munkákat bírálják meg. Ezenkívül ebben az évben politikai gazdaságtani szemináriumot tartanak a tudományos munkatársak számára, a szeminárium vezetője a közgazdaságtudományi intézet egyik munkatársa. A nyelvtanulás az Akadémia által szervezett nyelvtanfolyamokon megy végbe.

A következő kérdés az volt, hogy "Milyen kutatások folynak a népi demokratikus korszak feldolgozására, melyek ennek a kutatásnak a problémái?" Nikov elvtárs elmondotta azt, hogy a Bolgár Történettudományi Intézet ujkorai osztályán belül V.Bozsinov foglalkozik a népi demokratikus korszak történetével, azonkívül a Szovjetunióban is folynak erre vonatkozó kutatások. A történészek ezen a téren sokáig elmaradtak, mert úgy vélték, hogy ennek a korszaknak a történetét még nem lehet feldolgozni, a forrásanyag egy része még nem hozzáférhető és a korszakkal való foglalkozás inkább csak publicisztika. Ezt a szemléletet már sikerült nagyjából felszámolni és most tervezik a Bolgár Történettudományi Intézeten belül egy új osztály felállítását, amely ezzel a korszakkal foglalkoznék. Azonkívül igyekeznek aspiránsokat ennek a korszaknak a kutatására irányítani. A történészeknél eddig többet foglalkoztak ezzel a korszakkal a filozófusok, akik egész tanulmánykötetet adtak ki erről a korszakról. Ebben jelent meg Kiszelinov tanulmánya a bolgár falu szocialista átszervezéséről és Csarakcsiev tanulmánya a népi demokrácia két szakaszáról. A népi demokratikus korszakkal egyébként közgazdászok és jogászok is foglalkoznak, Vaszilev pl. könyvet írt a népi demokrácia jogalkotásáról.

Két éve hosszabb vita folyt le a bolgár történészek körében a népi demokrácia két szakaszáról. Egyesek Szobolev szovjet történész nyomán igyekeztek a népi demokráciák fejlődéséről szóló tételeket mechanikusan alkalmazni a bolgár viszonyokra. Meg kell azonban állapítani, hogy a népi demokratikus fejlődés sajátos vonásain belül, amelyek valamennyi népi demokráciában fellelhetők, az egyes országoknak még külön vannak sajátosságai. A bolgár fejlődés megértéséhez kissé vissza kell nyulni időben. 1919-ben a Bolgár Kommunista Párt I. Kongresszusa stratégiai célként a proletárdiktatúrát tűzte ki, de taktikai megfontolásokból nem ezt a jelszót, hanem a munkás-paraszt kormány jelszavát adta ki. Ez azadott pillanatban és 1923-ban is helyes volt, a parasztság hajlandó volt együttmárcolni a fasizmus ellen, de még nem volt hajlandó a proletárdiktatúráért való harcra. 1928-ban a III. Internacionálé VI. Kongresszusa Bulgáriát a közepes fejlettségű kapitalista országok közé sorolta, amelyekben tehát a oél a szocialista forradalom, a feudális maradványok felszámolása pedig mellékes. Nikov elvtárs hivatkozott itt Leninnek arra a megállapítására is, hogy a polgári demokratikus és a szocialista forradalom csak két és nem három szakasz. Bulgáriában ma már általánosságbán elfogadott álláspont az, hogy 1944-ben rögtön a felszabadulás után létrejött a proletárdiktatura. Az államosítás 1947 végén csak betetőzése a proletárdiktatúrának, és ha ezzel új szakaszt akarunk nyitni, ez csak a proletárdiktatúrán belüli új szakasz lehet. Bulgáriában a proletárdiktatura szakaszát nem előzte meg polgári demokratikus szakasz, mert a nagybirtokrendszert már régen felszámolták, tehát nem kellett a feudális maradványok ellen harcolni. A demokratikus forradalom feladatai azért álltak mégis egy ideig előtérben, mert Bulgária nemzetközi helyzete a békekötésig nem volt rendezve, Bulgária területén működött még a Szövetséges Ellenőrző Bizottság. Emellett szubjektív tényezők is voltak, Dimitrov több ízben óvott az elszietéstől. De meg kell állapítani, hogy az előtérben álló antifasizista és antiimperialista feladatok Bulgáriában nem voltak egyuttal antifeudálisak, hanem antikapitalista jellegűek. Dimitrov több ízben mondotta azt, hogy aki felszámolja a fasizmust, megrendíti egyuttal a kapitalizmust is. 1944 után a proletárdiktatura azt jelentette, hogy nem volt hatalom-megoszlás, a Hazafias Front kormányán belül kezdettől fogva érvényesült a Párt vezető szerepe. A koalíció formáját csak azért tartották meg, mert a Pártnak ez a vezető szerepe ebben a formában könnyebben érvényesült. Mindezek alapján Bulgáriában a népi demokráciának első szakasza a proletárdiktatura létrehozása és megszilárdítása, második szakasza pedig a szocializmus alapjainak lerakása, ez megfelel a Szovjetunióban a 3. fejlődési szakasznak.

Az utolsó kérdés az volt, hogy a felszabadulás után a különböző népi szervek meddig gyakoroltak államhatalmi funkciókat. Nikov elvtárs szerint a Hazafias Front Bizottságai, amelyek a felszabadulás idején jöttek létre, általában megtartották államhatalmi funkcióikat a tanácsrendszer behozataláig. Ezt mutatja, hogy amikor a koalíciós kormány nem

akarta a háborús bűnös tiszteket megbüntetni, a Párt ezekre a bizottságokra támaszkodva hiusította meg ezt a kísérletet és harcolta ki a háborús bűnösök kemény, de igazságos elítélését. Ezekben a bizottságokban minden párt képviselve volt, s a koalíciós partnerek meg is próbáltak helyenként szembeállni a Kommunista Párt politikájával, ezek a kísérletek azonban nem sikerültek és a Párt vezető szerepe a Hazafias Front bizottságaiban is teljes mértékben érvényesült. Az 1946-os választások azután világosan megmutatták, hogy a fasizmus elleni harc éveiben a Bolgár Kommunista Párt megnyerte a dolgozó nép többségének a bizalmát. Mindehhez hozzá kell még tenni azt is, hogy a bolgár paraszt már a két világháború közötti időszakban megismerkedhetett a kúszó gazdaság hátrányaival, ezért volt gyorsabb Bulgáriában a mezőgazdaság kollektivizálása. A fasizmus elleni harc során pedig már 1923-tól kezdve szoros munkás-paraszt szövetség alakult ki és a fasizmus sohasem tudott tömegbázisra szert tenni. A partizánmozgalmat is a Párt szervezte és ezzel is kiérdemelte a nép bizalmát.

Mindezek a tényezők együttevén igazolják azt a felfogást, hogy Bulgáriában már 1944-től proletárdiktatura van és nem beszélhetünk a népi demokrácia két szakaszáról olyan értelemben, ahogy ez más népi demokratikus országokban, pl. Magyarországon is szokásos.

Niko Nikov elvtárs előadását a megjelent történészek nagy figyelemmel kísérték. Az előadás világos képet adott a bolgár történetírás helyzetéről és feladatairól és különösen a népi demokratikus korszakkal foglalkozó kutatások elvi megvilágításával a magyar történészek számára is igen értékes és hasznos új szempontokat vetett fel.

INTÉZETÜNKBE UJONNAN
BEÉRKEZETT SZOVJET TÖRTÉNET-
TUDOMÁNYI MUNKÁK

Szovjet történészek referátumai a római nemzetközi törté-
nészkongresszuson.

- ARCHOVSZKIJ A.V.: Novije otkrityija v. Novgorode. /ar-
cheológiai leletek Novgorodban./ M. 1955. 54 l.
/oroszul és franciául/.
- ARHANGELSZKIJ Sz.P.: Agrarnoje zakonodatyelesztvo i ag-
rarnoje dvizsenyije v Anglii vo vremena revolucii
XVII. veka. /Az agrártörvények és az agrármozgalmak
Angliában a XVII. sz.-i forradalom idején./ M. 1955.
84 l. /oroszul és angolul/.
- DRUZHINYIN N.M.: Genezisz kapitalizma v Rosszii. /A ka-
pitalizmus keletkezése Oroszországban./ M. 1955. 78 l.
/oroszul és franciául/.
- KNOROV J.V.: Kratkije itogi izuosenyija drevnyej pisz-
mennosztyi maja v Szovjetszkom Szozuje. /Rövid össze-
foglaló az ősi maja írás szovjetunióbeli tanulmányo-
zásáról./ M. 1955. 53 l. /oroszul és angolul/.
- KOSZMINSZKIJ J.A.: Osznovnije problemi zapadnoevropej-
szkovo feodalizma v szovjetszkoj isztorieszskoj
nauke. /A nyugateurópai feudalizmus alapvető problé-
mái a szovjet történettudományban. M. 1955. 87 l.
/oroszul és angolul/.
- MINC I.I., GOLIKOV G.N.: Velikaja oktyabrszkaja szocia-
liszticeszkaja revolucija i jejo znacsenyije v
isztorieszskij szugybah narodov Rosszii. /A Nagy
Októberi Szocialista Forradalom és jelentősége Orosz-
ország népeinek történetében./ M. 1955. 98 l. /oro-
szul és angolul/.
- MIZIANO K.F.: Nyekotorije problemi isztorii vosszoje-
gyinyenyija Italii. /Olaszország ujragyecsítésének
egyos problémái./ M. 1955. 140 l. /oroszul és ola-
szul/.
- NYIKONOV A.D.: Preiszhözsgyenyije vtorej mirovoj vojni
i jcvropejszkij polityiceszkij predvojennij krizisz
1939. goda. /A második világháború keletkezése és az
1939. évi európai háború előtti válság./ M. 1955.
93 l. /oroszul és angolul/.
- PIOTROVSZKIJ B.B.: Novije dannije o drevnyejshh civili-
zaczijah na territorii SzSzsSzR. /Új adatok a legré-
gibb kultúrákról a Szovjetunió területén./ M. 1955.
74 l. /oroszul és angolul/.

PORSNYEV B.F.: Zsan Molje i narodnije isztoki jego mirovozcnyija. /Jean Meslier és világnézetének népi eredete./ M. 1955. 71 l. /oroszul és franciául/.

RIBAKOV B.A.: Obrazovanyije drovnyerusszkovo goszudarstva. /A régi állam kialakulása./ M. 1955. 88 l. /oroszul és franciául/.

SZIDOROV A.L.: Osznovnije problemi i nyckotorije itogi razvityija szovjetszkoj isztoriescszkoj nauki. /A szovjet történettudomány alapvető problémái és fejlődésének egyes eredményei./ M. 1955. 272 l. /oroszul és franciául/.

SZKAZKIN Sz.D.: Isztoriescszkije uszlovija vossztanyija Dolcsino. /A Dolcino-felkelés történelmi előfeltételei./ M. 1955. 58 l. /oroszul és olaszul/.

SZTRUVE V.: Znacsenyije nyckotorih iz demotiascszkih papiruszov goszudarsztvennovo muzcja izobrczityclnih iszkusztv imenyi A.Sz. Puskina dlja isztorii i kulturi ptolemejevskovo Egipta. /Az A.Sz. Puskinról elnevezett állami képzőművészeti múzeum egyes demotikus papiruszainak jelentősége a Ptolemaios-korabeli Egyiptom története és kulturája szempontjából./ M. 1955. 56 l. /oroszul és angolul/.

SZTYEPANOVA E.A., LEVIOVA SZ.Z.: Borba zajegyinyu gye-mokratiascszkuju Germanyju v period revoljucii 1848-49. godov. /Harc az egységes demokratikus Németországért az 1848-49. évi forradalom idején./ M. 1955. 117 l. /oroszul és németül/.

UTCSENKO Sz.L.: Krizisz polisza i polityicscszkije voz-zrenyija rimszkih sztoikov. /A polis (ókori város-közösség) válsága és a római sztoikusok nézetei./ M. 1955. 61 l. /oroszul és angolul/.

VOLGIN V.P.: Gumanizm i szocializm. /Humanizmus és szocializmus./ M. 1955. 63 l. /oroszul és franciául/.

ZUTISZ J.: Osznovnije napravlenyija v isztoriografii narodov vosztocsnoj Pribaltiki. /XIX-XX./ A kelet-baltikumi népek történetírásának fő irányzatai. /XIX-XX./ M. 1955. 89 l. /oroszul és németül/.

- . -

DRUZYNYINA E.I.: Kjusuk-kajnardzsijszkij mir. /Az 1774. évi kücsük-kajnardzsi béke./ M. 1955. 366 l. - A SZU Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének kiadványaként megjelent mű szerzője a műben részletesen ismerteti a béke előkészítésének és megkötésének történetét.

ITYENBERG B.: "Juzsnorosszijszkij szojuz rabocsih" - pervaja proletarszkaja organizacija v Rosszii. /A "Dél orosz Munkásszövetség" - az első proletárszervezet Oroszországban./ M. 1954. 87 l. - Népszerű broszúra az orosz munkásmozgalom kezdeti szakaszáról.

Iz isztorii borbi Marksza i Engelsza za proletarszkuju partyiju. /Marx és Engels harca a proletáriátus pártjáért./
M.1955. 750 l. - Az I.Sz.Galkin professzor által szerkesztett és a SZKP Központi Bizottsága mellett működő Társadalomtudományi Akadémia kiadásában megjelent kötet nyolc tanulmányt tartalmaz. R.P.Konyusaja ismerteti Marx és Engels tevékenységét az 1848-49. évi forradalom idején. M.I.Mihajlov Marx és Engels 1849-52. években kifejtett tevékenységével foglalkozik. I.A.Bach tanulmányának címe: "Karl Marx és a londoni "Das Volk." /1859/ A.K.Vorobjova tanulmányában Marx és Engels által Lassalle és a lassalleizmus ellen folytatott harccal ismerteti meg az olvasót. A.Sz.Dergunova azt tárgyalja, milyen szerepe volt Marxnak és az I. Internacionálénak az angol munkások választójogi harcában. /1865-67./ L.I.Gollmann az ir kérdéssel és Marx-Engels ezzel kapcsolatos állásfoglalásával foglalkozik. A.E.Korotyejeva az I. Internacionálé hágai kongresszusának szenteli tanulmányát, míg A.A.Poletajev a XIX. sz. 70-90-es évek amerikai munkásmozgalmával, ill. Marx-Engels idevágó utalásaival foglalkozik. A kötetet mutatók egészítik ki.

JACUNSZKIJ V.K.: Isztorieszszkaja geografia. /Történeti földrajz M. 1955. 328 l. - A SzU Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézeté által kiadott mű a történeti geográfia keletkezésével és fejlődéstörténetével foglalkozik, a XIV.-tól a XVIII. századig. A mű 5 fejezetre oszlik. Az első fejezetben a szerző a kérdés elvi vonatkozásaival foglalkozik. A második fejezetben a szerző a nagy földrajzi felfedezések előtti olasz humanisták műveit elemzi. A harmadik fejezetben a nagy földrajzi felfedezések utáni történeti geográfia áll a középpontban. A negyedik fejezet címe: "Történeti geográfia a XVII-XVIII.században." Az ötödik fejezet a XVIII.sz.-i felvilágosodás és a történeti geográfia viszonyát tárgyalja. A kötetet számos térkép egészíti ki.

KAFENGAUZ B.B.: Rosszija pri Petre pervom. /Oroszország I.Péter idején./ M.1955. 174 l. - A tudományos-népszerű broszúra átdolgozott kiadása az 1948-ban, ugyanettől a szerzőtől megjelent "I.Péter és kora" c. munkának. A szerző célja: tömören és népszerűen feleleveníteni azokat az eseményeket, amelyek a XVII.sz. végén, a XVIII.sz. elején zajlottak le Oroszországban.

KARELINA M.: Bolsevisztkaja gazeta "Novaja Zsizny" /1905/. /Az "Új élet" c. bolsevik ujság /1905/. M. 1955. 103 l. Az 1905. október-december hónapokban megjelent első legális bolsevik ujság megjelenésének körülményeivel foglalkozik a népszerű broszúra szerzője, majd részletesen kitér az ujság szerepének és jelentőségének tárgyalására.

KARI-NYIJAZOV T.N.: Ocserki isztorii kulturi szovjetszkovo Üzbekisztana. /Tanulmányok Szovjet-Üzbekisztán kultúrtörténetéhez./ M. 1955. 560 l. - Általános áttekintést nyújt az üzbég szovjet szocialista kultúra fejlődéséről.

KOSZTOMAROV G.: Moszkovszkij szovjet v 1905 godu. /A moszkvai szovjet az 1905. évben./ M. 1955. 199 l. - A térképpel és számos illusztrációval ellátott népszerű műben a szerző tíz fejezetben ismerteti a moszkvai szovjetek történetét 1905-ben. Foglalkozik a szovjetek létrejöttének elvi jelentőségével, s részletesen kitér az 1905. év Moszkvában lezajlott forradalmi eseményeire. A könyv végén részletes jegyzékben feltünteti a moszkvai szovjetek keletkezésének pontos helyét és dátumát.

LEMEN I.M.: Anglo-amerikanszkije protivorecsija poszle vtoroj mirovoj vojny. /Angol-amerikai ellentétek a második világháború után./ M. 1955. 482 l. - A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetének kiadásában megjelent mű nyolc fejezetre tagolódik. Az első fejezetben a szerző a kapitalizmus általános válságával s ezen belül az angol-amerikai tömb belső ellentétéivel foglalkozik. A második és harmadik fejezetben az angol-amerikai gazdasági versenyről, a gyarmatokért folytatott harcról szól a szerző. A további fejezetek a politikai jellegű ellentétekkel ismertetik meg az olvasót: azaz az angol-amerikai ellentétekről nyercépeket az "egyesült Európa", Nyugat-Németország, Távol-Kelet és az északatlanti szövetség kérdésében. A nyolcadik fejezetben a Szovjetunió békepolitikájával, valamint az USA és Anglia uralkodó köréi között külpolitikai kérdésekben megnyilvánuló ellentétekkel foglalkozik.

MAHNENKO A.H.: Goszudarsztvennij sztroj Polszkoj narodnoj reszpubliki. /A Lengyel Népköztársaság államszervezete./ M. 1955. 288 l. - A népszerű tudományos mű szerzője részletesen ismerteti a Lengyel Népköztársaság alkotmányát, jellemzi a köztársaság társadalmi rendjét, majd kitér a népi demokratikus állam szerveinek, ill. az állampolgári jogok és kötelességek ismertetésére. A kötet utolsó fejezetében a szerző az Egyesült Lengyel Munkáspárt szerepével foglalkozik.

MATVEJEV V.A.: Proval mjunhenszkoj polityiki. /1938-1939. gg./ A müncheni politika csődje. /1938-1939./ M. 1955. 263 l. - A nyolc fejezetből álló műben a szerző a kérdés tárgyalását az 1929-30-as évekkel kezdi, érintve a világgazdasági válságok okozta problémákat, a Szovjetunió békepolitikáját, majd áttér a müncheni tárgyalásoknak és következményeinek ismertetésére és értékelésére.

Moszkovszkij universzitet za 200 let. /A 200 esztendő moszkvai egyetem./ M. 1955. 162 l. - Az A.M.Szaharov, D.K.Selesztov által készített és I.Sz.Galkin által szerkesztett rövid történeti áttekintésből az olvasó megismerkedhet az 1755-ben alapított egyetem történetével. A mű két részre tagolódik: 1/ az egyetem története az alapítástól 1917-ig, 2/ az egyetem története 1917-től 1955-ig. Számos illusztráció ékesíti a kötetet.

MURATOV H.I.: Kresztjanszkaja vojna 1773-1775. v Rosszii. /Az 1773-75. évi parasztháború Oroszországban./ M. 1954. 206 l. - A tizenegy fejezetből álló műben a szerző részletesen ismerteti a korabeli Oroszország társadalmi-gazdasági helyzetét, kifejti a parasztháború kirobbanásának okait, majd áttér a parasztháború menetének tárgyalására. A műben részletesen foglalkozik Szalavat Julajev, Ivan Grjaznov és Pugacsov szerepével.

Ocserki po isztorii filozofszkoi i obscsesztvenno-polityicseszkoi miszli narodov SzSzsZR, I. Tanulmányok a Szovjetunió népei filozófiai-, és társadalom-politikai eszméinek történetéhez. I. M. 1955. 589 l. - A két kötetesre tervezett mű szerzőinek célja, hogy marxista megvilágításban az olvasók elé tárják a Szovjetunió népeinek a feudalizmus és a kapitalizmus idején kibontakozó haladó filozófiai és társadalom-politikai eszméit. Az első kötet a IX. századtól a XIX. század közepéig jut el, míg a második kötet a XIX. század második felét öleli fel.

Ocserki razvityija narodnovo hozjajsztya Ukrainszkoj SzSzsZR. /Vázlatok az Ukrán SzSzsZK népgazdaságának történetéhez./ M. 1954. 551 l. - A mű az Ukrán Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetének kiadásában Oroszország és Ukrajna egyesítésének 300. évfordulója alkalmából jelent meg. A mű az egyesítéstől a második világháborút követő évekig tárgyalja Ukrajna népgazdaságának történetét.

PEUNOVA M.N.: Obscsesztvenno-polityicseszkije i filozofszkije vzgljadi N.V.Selgunova. /N.V.Selgunov társadalom-politikai és filozófiai nézetei./ M. 1954. 109 l. - A mű szerzője cáfolja azokat a helytelen értékeléseket, amelyek Selgunovról a forradalom előtt, de után is napvilágot láttak és helyes marxista értékelését adja a neves forradalmi demokratának.

Po szledam drevnyih kultur. /Régi kulturák nyomában./ M. 1954. 333 l. - A tizenkét tanulmányt tartalmazó kötet szerzői a Közép-, és Alsó-Volga-vidék, a Káma, az Ural, Dél-Szibéria, a Távol-Kelet és a Pamir-völgy régi népeinek kulturájával ismerteti meg az olvasót. Hazánkban külön figyelmet érdemel V.N.Csernecov és V.I. Mosinszkaja tanulmánya, melynek címe: "Az ugor népek őshazájának nyomában."

Podgotovka Velkoj Oktyabrszkoj Szocialiszticeszkoj Revolyucii na Ukraine. /A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítése Ukrajnában./ Kiev, 1955. 938 l. - Az Októberi Forradalom és a szocialista építés ukrán központi állami levéltára valamint a harkovi egyetem kiadásában megjelent dokumentum gyűjtemény az első kötete annak a sorozatnak, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak Ukrajnában aratott győzelmét van hivatva bemutatni. A sorozat második kötete már 1951-ben megjelent. A jelenlegi kötet különböző jellegű dokumentumokat tartalmaz, /előadások, beszámolók, határozatok, felhívások, stb./ melyek száma 875. A dokumentumok tematikusan, ill. azon belül terület és időrend szerint nyertek elhelyezést. A kötetet kb. 80 oldalnyi mutató egészíti ki.

Pravila izdanyija dokumentov. /A dokumentumközlés szabályai./ - A Szovjetunió Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, A Központi Levéltári Igazgatóság és a Történeti-levéltári Intézet által összeállított s kézirat gyanánt szereplő füzet tartalmazza azt a tervet, amelyet a sokéves gyakorlat és tapasztalatok alapján a szovjet történészek és levéltárosok jelenleg a dokumentumkötetek összeállításánál kiindulási alapul tekintenek.

PTUHA M.V.: Ocserki po isztorii sztatistiki v SzSzSzR. /Tanulmányok a Szovjetunió statisztika-történetéhez./ I. M. 1955. 465 l. - A kötet négy tanulmányt tartalmaz. Az elsőben a szerző kísérletet tesz arra, hogy általános jellemzést adjon a statisztika állásáról Oroszországban a XIX. sz. elejéig. A második, harmadik és negyedik tanulmányban az egyes tudós statisztikusok ill. intézmények munkásságával ismerteti meg az olvasót. A kötetnek két függeléke van. Az elsőben a szerző részletesen ismerteti a XVIII. sz.-ban Oroszországban fordításban kiadott statisztikai műveket, míg a második függelékben első ízben közli orosz nyelven Daniel Bernoulli-nak még a pétervári Tudományos Akadémia által annakidején latin nyelven kiadott írásait.

RAZIN E.A.: Isztorija vojennovo iszkussztva. I./-Hadtörténet. I./ M. 1955. 556 l. - Az 5 kötetre tervezett monográfia első kötete a rabszolgasáadalomnak hadművészetiével foglalkozik. E sorozat kibővített és átdolgozott kiadása a Szovjetunióban 1938-1940. ill. 1941. években megjelent háromkötetes hadtörténeti munkának. A monográfia az 1941-45. évi Nagy Honvédő Háborúval fog befejeződni.

REMENNYIKOV A.M.: Borba plemjon szevernovo pricsernomcrja s Rimom v III. veke. /A Fekete-tenger északi partvidékén élő törzsek harca Rómával a III. században./ M. 1954. 145 l.

RUBCOV B.T.: Guszitszkije vojni. /A huszita háborúk./ M. 1955. 322 l. - A kilenc fejezetből álló tudományos-népszerű műben a szerző részletesen foglalkozik a XVI-XV. századforduló Csehországnak társadalmi-gazdasági helyzetével, a társadalmi és nemzetiségi ellentétekkel, majd rátér a cseh reformáció és Husz János tévékenységének ismertetésére, s részletesen tárgyalja a nagy cseh parasztháború történetét. A kötetet egy térkép és több illusztráció egészíti ki.

SZANTALOV A.A.: Imperialisztioseszkaja borba za isztocsniki szirja. /Az imperialisták harca a nyersanyaglelőhelyekért./ M. 1955. 585 l. - A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézetének kiadásában megjelent mű szerzője azt a célt tűzte maga elé, hogy bemutassa azt a harcot, amelyet a monopóliumok és az egyes imperialista hatalmak folytattak és folytatnak a világ legfontosabb stratégiai nyersanyaglelőhelyeinek felosztásáért, ill. újrafelosztásáért, továbbá, hogy feltárja azt a változást, amely e téren az erőviszonyokban a kapitalizmus általános válságának második szakaszában beállott. A kötetet kb. 130 oldalt kitevő részletes táblázat és forrásjegyzék egészíti ki.

Ukrainszkiije revoliucionnie demokracii o druzsbe ukrainszkovo naroda sz russzkim. /Ukrán forradalmi demokraták az ukrán és orosz nép barátságától/. Kiev, 1955. 164 l. - A D.F. Osztrjanyin professzor szerkesztésében megjelent mű az Ukrán Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetének kiadványa 7 tanulmányt tartalmaz. A tanulmányok szerzői T.G.Sevcsenko, Marko Vovcsok, Panas Mirnij, I.J.Franko, P.A.Grabovszkij, M.M.Kocjubinszkij és Leszja Ukrainka tevékenységével foglalkoznak.

ZADONSKIJ N.: Gyenyisz Davidov. M. 1955. 381 l. - Történelmi regény a kiváló költőről, katonai íróról és harcosról. A regény végén a szerző áttekintést nyújt a felhasznált forrásanyagokról.

ZARODOV K.: Lenyinszkaja gazeta "Proletarij" /1905.g./ A lenini "Proletár" c. ujság. /1905./ M. 1955. 165 l. - Az 1905. májustól 1905. novemberéig Genfben megjelenő s Lenin által szerkesztett ujság történetét és jelentőségét tárgyalja a szerző művében.

ZINOVJEV M.A.: Ocserki metodiki prepodovanyija isztorii. /Tanulmányok a történelemtanítás módszertanához./ M. 1955. 182 l. - A mű az ez év januárjában elhunyt szovjet tudós utolsó műve, amelyben megismerteti az olvasókat a történelemtanítás módszerének általa és pedagógustársai által a legutóbbi időkben felismert új lehetőségeivel.

ZUJEV F.: Mezsdunarodnij imperializm - organizator napagyenyija panszkoj Polsi na szovjetszkuju Rossziju. /1919-1920/ A nemzetközi imperializmus a Szovjetorszország elleni lengyel támadás szervezője. /1919-1920./ M. 1954. 231 l. - A hét fejezetből álló műben a szerző levéltári- és sajtóanyag alapján részletesen ismerteti azokat a terveket, amelyeket a nyugati hatalmak szőtttek Lengyelországgal kapcsolatban a szovjet-hatalom letörésére, majd áttér azoknak az akcióknak az ismertetésére, amelyekkel a nyugati hatalmak Lengyelország útján Szovjetországnak kívántak ártani.

S Z O V J E T F O L Y Ó I R A T S Z E M L E

KOMMUNYISZT

1955. 11.sz.

Az SZKP Központi Bizottságának júliusi plénuma.

A nemzetközi feszültség enyhülésének útján.

Bah I., A nagy barátság kezdete, /Marx és Engels művei II. kötetének megjelenése alkalmából./

Visnyakov A., A Kommunista Párt a tömegek aktivitásának és alkotó kezdeményezésének fejlesztéséért.

Nyikityin P., A technikai haladás a Szovjetunió iparában.

Larionov A., A mezőgazdaság fellendítésének feladatai és a tömegek között végzett szervező munka.

Szkobkin Sz., Gyűjtsük be a termést veszteség nélkül, határidő előtt teljesítsük a begyűjtési tervet.

Aj Szi-ci, Harc a burzsoá ideológia ellen a népi Kínában.

Tyitarenko Sz., A szocialista internacionalizmus - a népek közötti barátság ideológiája.

Piszarev R., Az anyagi-technikai ellátás néhány kérdése.

Kuzmicsov I., A szerzőkkel való foglalkozás és a szerkesztés módjai.

Kritika és könyvismertetés:

Marx és Engels harca a proletárpártért. Cikkgyűjtemény, szerk. I.Sz.Galkin. M. 1955. /Ism. K.Szeleznyev/.

Zur Geschichte der Kommunistischen Partei Deutschlands. Válogatott dokumentumok, 1914-1946. Berlin, 1954. 462 l. /Ism. Sz. Tanyin/.

Through the Glass of Soviet Literature. Views of Russian Society. Kiadta, bevezetőt írta: E.J.Simmons, New-York. 1955. 301 l. /Ism. L. Tyimofejev./

12.sz.

A nemzetközi problémákat Genf szellemében kell megoldani.

Szevrikov K., Szircov M., V.I.Lenin a szovjet államapparátus munkájáról.

Kuljov I., Az elektroenergetika fejlődése - a technikai haladás fő feltétele.

Galenko A., A pártszervezetek a fémtermelés fokozásáért.

Hankovszkij A., A haladó termésbegyűjtési módszerek bevezetése - a gabonabegyűjtés fokozásának fontos eszköze.

Sahnazarov G., A népszerű társadalmi-politikai irodalomról.

Mihejev V., Az új Ázsia.

Abalkin N., Az irodalom és a művészet kérdései a helyi pártfolyóiratokban.

Kritika és könyvismertetés:

Momdzsjan H.N., Helvetius filozófiája. M. 1955. 406 l. /Ism. M. Baszkin/.

Laue M., Die Geschichte der Physik, III. jav. kiad. 1950. Bonn. 164 l. /Ism. I. Kuznyecov/.

Megjegyzések és levelek:

Rodovszkaja B., Guszenkova A., Szamohina N., A bibliográfiai tájékoztató irodalom kiadásáról.

13.sz.

Az SZKP XX. kongresszusa elébe.

Nadtocsejev D., A kommunizmus építésének lenini terve.

Jeljutyin V., Emeljük a társadalomtudományok oktatásának minőségét a főiskolákon.

Szivolap I., Az élelmiszertermékek termelése emelésének tartalékairól.

Maklakov A., A Kínai Népköztársaság iparának fejlődése az első öt éves terv időszakában.

Vasziljeva V., A Vietnami demokratikus Köztársaság 10 éve.

Narszkij I., A filozófiai pozitivizmus és a tudomány.

Gubareva O., A társadalmi termék a szocializmusban.

A mezőgazdaság fejlődése Lengyelországban a legközelebbi öt éves tervben. /A Tribuna Ludu szemléje./

Gyenyiszejev V., A bibliográfiai munka megérett kérdései.

Kritika és könyvismertetés:

Kihtjev Sz., A kommunista Donyec-medence a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítésének és lefolytatásának időszakában. Kiev. 1954. 314 l. /Ism. N. Prokopenko/.

Nyefedov G., "Az állami ellenőrzés közlönye" c. folyóiratról.

14.sz.

Az elmélet és a gyakorlat kapcsolata a pártpropagandában.

Szelektor M., A társadalmi fejlődés törvényszerűsége és az emberek tudatos ténykedése a szocializmusban.

Kosztjennyikov V., A Szovjetunió gazdasági körzeteinek gazdasági rayonizálásáról és komplex fejlesztéséről.

Kedrov B., Gurgenidze G., Lenin filozófiai hagyatékának mélyreható kidolgozásáért.

Konyusaja R., K.Marx újabb kéziratai Oroszországról.

Csicserov V., Az irodalom és a szóbeli népköltészet.

Viktorov J., Fontos lépések a nemzetközi feszültség enyhülésének útján.

Varga J., Magyarország népgazdaságának fejlődése az első öt éves terv ideje alatt.

Kritika és könyvismertetés:

Anglia társadalmi egyéniségeinek harca az élenjáró ideológiájáért. Rövidített cikkek fordítása angolból. M. 1954. 319 l. /Ism.*A. Makarovszkij/.

Die Auswirkungen der ersten russischen Revolution von 1905-1907. auf Deutschland. Levéltári kutatások a német munkásmozgalom történetéhez. Berlin, 1954. 336 l. /Ism. A. Pityerszkij/.

Peale N.V., The Power of positive thinking. New York, 1954. 276 l. /Ism. V.Msvenieradze, A.Csanisev/.

15.sz.

Október zászlaja alatt.

Minc I., A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a társadalmi haladás.

Kalnberzin J., A dolgozóknak a népek közötti barátság szellemében való nevelése.

Kozlov F., Lankadatlanul valósítsuk meg a SZKP KB júliusi plénumának határozatait.

Sztoletov V., A micsurini tanítás - a biológia kimagasló eredménye.

Dubina K., A szocialista forradalom lenini elmélete.

Ivanov V., Az osztályok és az osztályharc a mai Bulgáriában /A Novo Vreme, 1955. 7.sz.-ból./

Avrutyin Sz., Szakszaganszkij T., A technikai haladás és a szakfolyóiratok.

Kritika és könyvismertetés:

Az OSZDMP III.kongresszusa. Dokumentumgyűjtemény. M.1955. 720 l. /Ism. I. Mihajlov/

Szantalov A.A., A nyersanyagforrásokért folyó imperialista harc. M. 1954. 586 l. /A Manukjan/
Labor Fact Book, New York, 1955. 160 l. /Ism. V. Szusczenko/.

16.sz.

A leghigoribban takarékoskodjunk, ne költünk semmi fölöslegesen!

Odusev Sz., Hudusin F., Saskevics P., Rendkívül fontos szakasz a marxista filozófia kialakulásában /Marx-Engels művei 3.kötetének megjelenése alkalmából/.

Golikov G., A Nagy Októberi Szocialista Forradalom objektív előfeltételei.

Podgornij N., Emeljük az ipar pártvezetésének színvonalát.

Rilszkij M., A nagy lengyel forradalmár költő /Adam Mickiewicz halálának 100. évfordulójára/.

Saff A., A prezentizmus - a burzsoá történetírás reakciós módszere.

Kozlov V., Camerjan I., A nemzeti kérdés megoldásának lenini alapelvei.

Mihajlov V., A Csehszlovák Kommunista Párt harca a mezőgazdasági szövetkezetek további fejlesztéséért és megerősítéséért.

Kritika és könyvismertetés:

A bolsevikok az 1905. októberi oroszországi politikai sztrájk élén. Dokumentumgyűjtemény. M. 1955. 920 l.

Winzer Otto, A fasizmus és a háború elleni harc 12 éve. Adalékok a Német Kommunista Párt történetéhez /1933-1945/. Berlin. 276 l.

Megjegyzések és levelek:

A kiadói kultúra néhány kérdése. /J.Lihtenstejn/.

17.sz.

Emeljük a kommunisták aktivitását és az alapszervezetek harci készségét.

A békéért és a nemzetközi együttműködésért.

Pomelov I., A marxizmus-leninizmus élettereje és "bírálnak" tehetetlensége.

Csadajev J., A szocialista népgazdaság tervszerű vezetése és a helyi szervezetek kezdeményezései a termelés emelésébe.

Szidorov A., A decemberi fegyveres felkelés.

Toymaszzjan Sz., A Szovjetunió népeinek testvéri családjában.

Baranov N., Bilinkin N., A tudomány fő feladatai az építészet és architektúra terén.

Larev V., Uhov L., A kínai falu a kollektivizálás útján.

Kritika és könyvismertetés:

Kim M., A Kommunista Párt a kulturförrelátalom szervezője a Szovjetunióban. M. 1955. 339 l.

A Mongol Népköztársaság története, M. 1954. 422 l.

Garaudy Roger, La liberté, Paris. 1955. 469 l.

/Maurice Thorez előszavával/.

PRAVDA

1955. július

5. Hodzsa Enver, Hozzájárulás a béke megerősítéséhez a Balkánon.

9. Afonyin M., Mi fenyegeti az országok biztonságát Közép- és Közép-Keleten.

15. Rasszagyin G., Berezsinszkij V., Mit várnak Franciaországban a genfi konferenciától.

19. A négy kormányfő genfi tanácskozására.

27. Eisenhower elnök rádióüzenete.

30. Tito elnök karlováci beszéde Horvátország felszabadulásának 10. évfordulóján.

augusztus

2. Marinyin M., Teremtjük meg a bizalom és együttműködés légkörét a nemzetközi kapcsolatokban.

3. Majerszkij V., Az ázsiai és távolkeleti megérett problémák megoldása nem tőr haladékot.

10. Rákosi Mátyás csepeli beszéde.

13. Otto Grotewohl kormánynyilatkozata.

26. Rasszagyin G., Franciaország és az európai biztonság problémája.

szeptember

26. Pasztuhov N., Az ENSZ és Ázsia problémái.

29. Szui Ti-szin, A magánkereskedelem és ipar szocialista átalakítása Kínában.

október

14. Figyelő: A nemzetközi együttműködés.

28. A négy külügyminiszter genfi tanácskozásának megindulása.

november

2. Gheorghiu-Dej Gh., A szocialista **tábor** országainak testvéri együttműködése a proletár internacionalizmus eszméinek megtestesülése.
5. Thorez Maurice, Az Októberi Forradalom és a békeharó.
22. Medvegyev V., Az arab országok népei az agresszív blokkok ellen.
28. Sztyepanova J., A proletariátus nagy tanító mestere és vezére /Engels születésének 135. évfordulója./

december

2. Figyelő: Nagy nemzetközi fontosságú esemény /Bulgaryin és Hruscsov elvtársak indiai útja./
5. Domogackih M., Ping Ming "A Szovjetunió és Kína népei barátságának rövid története", Peking, 1955. é. könyvének ismertetése.
17. Sztyepanov V., Marx-Engels művei III. kötetének megjelentése.

VOPROSZI ISZTORII,

1955. 8.sz.

A világ történészei közötti tudományos kapcsolatok további megerősítéséért.

Tyihomirov M.N., A kulikovói csata /1380/.

Gorogveckij J.N., A néptömegek harca a szovjet állami szervek megalakításáért /1917-1918/.

Sztyepanova J.A., Kangyel J.P., A német demokratikus mozgalomban a 19.sz. negyvenes éveiben lezajlott eszmei harc történetéből.

Ozolin A.I., A 15.századi cseh parasztháború nemzetközi jelentőségéről.

Bragina L.M., A feudális paraszti tulajdon Északkelet-Olaszországban a XIII-XIV. században.

Viták és megvitatások:

Pekarcsik Sz., A lengyel nép kialakulásának és fejlődésének kérdéséhez.

Kornyejcsik J.I., A belorussz nemzet kialakulásának gazdasági előfeltételei.

Ting Jüan-jin, Az 1910.évi rizslázadás Csansaban.

Csaptikov K.G., Paraszti termelőszövetkezetek Hakassziában 1925-1929-ben.

Vaszilev K.Sz., A bolgár nép harca az 1878-as berlini kongresszus határozatai ellen.

Szergacsenko M.J., A pásztorabszolgák a régi Itáliában.

Janyin V.L., A régi pénzek és a pénz-áruforgalom a régi Oroszországban.

Levellek és megjegyzések:

Filimonova L.V., Néhány megjegyzés az oroszországi ipari forradalom kérdéséhez.

Sapsal Sz.M., Bogdan Hmelnyickij és fia, Tyimofej, a Krimben.

Kritika és könyvismertetés:

Kon I.Sz., Ljublinszkaja A.D., Marc Bloch francia történész munkái.

Liu Jüan-an, Carusjanc J.M., Kukuskin K.V., A Kínai Népköztársaság történeteinek folyóirata.

Andrejev A.M., A litván nép harca a Szovjethatalomért, 1918-1919. 1954. M. 162 l.

A Szovjetunió története, II. Oroszország a XIX. században. A feudalizmus válsága, a kapitalizmus megerősödése. Szerk. M.V.Nyecsina, M. 1954, 846 l.

Venturi Franco, Il populismo russo. I-II. 1194 l.

Vernadsky G., The Mongols and Russia, New Haven, 1953. 462 l.

A 17. századi angol burzsoá forradalom, Szerk. J.A. Koszminszkij, I. 494, II. 384. M. 1954.

Szinha N.K., Bonerjea A.Cs., India története, Ford. angolból. M. 1954. 440 l.

Enno van Gelder H.A., Nederlandse dorpen in de 16-^e eeuw /A németalföldi falu a 16. században/, Amsterdam, 1955. 148 l.

Vipper R.J., Róma és a korai kereszténység, M. 1954. 266 l.

Szenyekina O.K., Marx és Engels műveinek második kiadása orosz nyelven.

Zutisz J.J., Lettország történetének tanulmányozásáról.

A régi maják írása.

K r ó n i k a :

Az 1954. évi archeológiai és etnográfiai kutatásokról tartott tudományos ülészek.

Külföldi történészek látogatása a Szovjetunióba.

Orosz és szovjet tudósok a nemzetközi történészkongresszusokon.

Alibali J., A történettudomány Albániában.

K.D., Az amerikai történészek kongresszusán /New Yorkban, 1954. dec./

9.sz.

Az orosz társadalmi eszmék történetének néhány kérdése /XVIII.sz. vége - XIX.sz. első fele/.

Vilcan M.A., A mezőgazdaság technikai ujjaszervezése a második öt éves terv éveiben.

Rindzjuhszkij P.G., A parasztok és a város a reform előtti Oroszországban.

Sztoklickaja-Tyereskovics V.V., A tirannusok Itália középkori városaiban.

Viták és megvitatások:

Szeleznyev M.Sz., Nyikolajev F.V., Mihajlov V.N., Sabanov F.S., A szovjet társadalom történetének periodizációjáról.

Razgon A.M., A parasztság bomlása a XVIII. század második felében.

K ö z l e m é n y e k:

Sumilov M.N., A mezőgazdasági munkások mozgalma 1905-1907-ben.

Besadszkaja O.I., Az orosz és német proletariátus forradalmi együttműködésének történetéből /az 1904-es königsbergi per/.

Oszipova P.J., Az amerikai-japán harc Mikronéziáért 1919-1922-ben.

Levelek és megjegyzések:

Csirkín V.J., A rabszolgák és parasztok fölkelései során létrejött államalakulatok tanulmányozásáról.

Karjakin J.F., Plimak J.G., Filippov L.A., A forrásokkal való önkényes eljárásról.

Melnyikov A.B., Fejgina F.J., Hausztov V.A., A "Kiváló emberek élete" sorozatról.

Kritika és könyvismertetés:

Laptyin P.F., Az obscsina problémái M.M. Kovalovszkij műveiben.

Szemionov V.F., Az angol haladó történészek folyóirata /Past and Present/

Az OSZDMP III. kongresszusa, Dokumentumgyűjtemény. M. 1955. 720 l.

Hcszin Sz.Sz., A haditengerészek a Szovjetek hatalmáért folytatott harcban /1917. okt.-1918. márc./ M. 1953. 256 l.

A Lett SzSZK története, II. köt. /1861-1917. márc./ Riga 1954.

Gurzsij I., A feudális-jobbágytartó rendszer hanyatlása Ukrajna mezőgazdaságában a XIX. század első felében, Kiev, 1954. 450 l.

Orosz követek utazásai a XVI-XVII. században, Feljegyzések. M-L. 1954. 488 l.

Manfred A.Z., Franciaország külpolitikája 1871-1891-ben. M. 1952. 588 l.

A harmadik polgárháború áttekintése. Forrásanyag Kína
ujkori történetéhez. /1946-1949/. 1954. 243 l.

Dragojlo Dudics, Napló. 1941. Beograd. 240 l.

Luzzatto G., Olaszország gazdaságtörténete. M. 1954.

Murray J., Az 1926. évi sztrájk Angliában. M. 1954. 200 l.

K r ó n i k a :

A Szovjetunió Szlavisztikai Intézetének munkájáról.
/I.A.Hrenov/.

A Litván SzSZK történészeinek tudományos kutató munká-
járól.

Tudományos ülésszakok az első orosz forradalom 50. év-
fordulójának tiszteletére.

Az 1954. évi kandidátusi disszertációk jegyzéke.

A New Age c. haladó indiai folyóiratról.

Lencman J.A., A kréta-mikénei feliratok megfejtése.

Könyvek Jugoszlávia történetéről.

Kiállítás Bukarestben az első orosz forradalomról.

10.sz.

Ugarov I.F., A bolsevikok a moszkvai munkások 1905.
októberi általános politikai sztrájkja élén.

Salajeva J.I., Lejberov I.P., Pétervár szakszerveze-
tei 1905-ben.

Bagmanjan A.M., A Kommunista Párt harca a munkásosz-
tály és a középparasztság szövetségéért 1919-ben.

Vasziljev V.F., Levinszon G.I., Rudnyev V.Sz., A dél-
kelet-ázsiai népek felszabadító harca 1941-1945-ben.

Viták és megvitatások:

Potapov L.P., A szibériai népek nemzeti konszolidáció-
járól.

Orleanszkij A.I., A társadalmi fejlődés törvényszerű-
ségeinek kérdéséről.

K ö z l e m é n y e k:

Guszjatnyikov P.Sz., Az egyetemista mozgalom 1905-ben.

Fedosov I.A., A.V.Bergyajev alkotmánytervezetei a
XIX. század negyvenes éveiben.

Szamojlov Sz.I., Az 1821-es népi-felszabadító felkelés
Havasalföldön.

Levelk és megjegyzések:

Aszinovszkaja Sz.A., T.N.Granovszkij kiadatlan kézira-
ta.

Arutyunjan P.T., A kaukázusontuli népek történetének
néhány kérdéséről.

Szmirnov I.I., A Bolotnyikov felkelés történetéhez.

Kritika és könyvismertetés:

Kocsakov B.M., Övszjankin V.A., Az első orosz forradalom történetének megvilágítása az Isztoricseszkie Zapiszki-ben.

Riszjkin B.I., A középkor történetének kérdései a Szovjetunió ped.főiskoláinak és egyetemeinek Ucsonie Zapiszkijeiben.

Sztorozsev V., A munkásosztály és a szegényparasztság szövetsége a szocialista forradalomban. M. 1954. 214 l./ Ism.P.N.Szobolev/

Forradalmi mozgalom az irkutszki kormányzáságban az első orosz forradalom időszakában. Dokumentumgyűjtemény. Irkutszk.1955. 154 l. /Ism. V.A.Kondratyev/.

Gorlovszkij M.A., Pjathyickij A.N., Az urali munkásmozgalom történetéből. A Közép-Úral jobbágymunkásainak helyzete és harcuk a jobbágyság felszámolásáért /1800-1870/. Szverdlövszk. 1954. 380 l. /Ism. D.L.Kaszickaja/.

Szljuszarszkij A.G., Szlobodszkaja Ukrajna. Történeti vázlat XVII-XVIII.század. Harkov, 1954. 278 l. /Ism. D.I.Misko/.

Maczlennyikova N.N., Pszkov csatlakozása a központosított orosz államhoz. L. 1955. 196 l. /Ism. J.Sz.Lurjo/.

Ajzin B.A., A munkásmozgalom fellendülése Németországban a XX.század elején. /1903-1906/. M.1954. 398 l. /Ism. G.G.Tolmacsev, A.M.Mirkind/.

Purycar V.J., Napoleon és a Dardanellák. Berkeley and Los Angeles. 1951. 438 l. /Ism. A.R.Joannyiszjan/.

A középkor története. II.köt. Szerk.Sz.D.Szkazkin, A.Sz.Szamojlo és A.N.Csisztovonova. M.1954. 520 l. /Ism. Sz.I.Arhangelszkij/.

Kudrjavecov O.V., A Balkán félsziget hellenisztikus tartományai i.u.II.században. M.1954. 364 l. /Ism. J.M.Stajerman/

K r ó n i k a :

A "Lengyelország története" 1. kötetének megvitatása a Szlavisztikai Intézetben. /Ism. I.I.Kosztjuszko/.

"Oszétia története" maketjének megvitatása.

Az A.V.Szuovorov muzeum történetéből. /R.B.Brodskij/.

A római.történészkongresszus. /1955.szept.4-11./

A pekingi történeti muzeum. /V.N.Nyikiforov/.

A történettudomány állapota Latinamerikában./I.R.Grig/.

"A Szovjetunió népei története" intézeteinek munkája a Német Demokratikus Köztársaságban. /V.Markov, I.Kalis/.

11.sz.

Marx és Engels cikkei 1847-1849-ből. /Engels négy cikket tartalmazza különböző német lapokból./

Galperin M.J., Hogyan dolgozta ki Lenin a bolsevikok agrárprogramját az első orosz forradalomban.

Petrova L.F., A Munkásküldöttek pétervári tanácsa 1905-ben.

Rákosi Máttyás, A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakítása. A Magyar Tanácsköztársaság /1917-1919/.

Viták és megvitatások:

Efendijev M.M., Persic A.I., A pátriarchális-feudális viszonyok lényege az állattenyésztő nomádoknál.

Volodarszkaja Cs.G., Áttérés a szabad bér munkára az első orosz pamutfonodában.

K ö z l e m é n y e k:

Sapiro A.M., Marx Károly és az angol trade-unions az I. Internacionáléban.

Beránek J., Dolezal I., Az 1905-1907-es orosz forradalom hatása a csehországi forradalmi mozgalomra.

Kapusztyn M.I., Az északi front bolsevikjai a katonatömegekért folytatott harcban 1917-ben.

Ljublinszkij V.Sz., Új adatok az 1775. májusi párizsi zavargásokhoz.

Levelek és megjegyzések:

Andrusenko A.I., Hübák H.I., Muratov "Az 1773-1775. évi oroszországi parasztháború" c. könyvében.

Rugyenko Sz.I., A gornoaltaji kurgánokról.

Kritika és könyvismertetés:

Regykin P.K., Firsztova V.N., Az 1905-1907-es forradalom parasztmozgalmának történetéről szóló irodalomról.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítése Ukrajnában. Dokumentum-gyűjtemény. Szerk. Sz.M. Korolivsckij. Kiev. 1955. 940 l.

Adalékok a tadzsik nép történetéhez a szovjet időszakban. Cikkgyűjtemény. Tadzsikogoszizdat. Szerk. B.G. Gafurov. 1954. 460 l.

Pogrebinszkij A.P., A forradalom előtti Oroszország pénzügyének története /XIX-XX.sz./ M. 1954. 268 l.

Druzsinyina J.I., A kücsük-kajnardzsi béke /1774/. /a béke előkészítése és megkötése/. M. 1955. 368 l.

Winzer O., 12 év harca a fasizmus és a háború ellen. Adalék a Német KP történetéhez. /1933-1945/. Berlin, 1955. 276 l.

Wright L.G., A skóciai chartizmus. Edinburgh. 1953.
242 l.

Culinovic F., Parasztmozgalmak Horvátországban. Zagreb,
1951. 185 l.

Ostrogorsky G., A bizánci feudalizmus történetéhez
/Corpus Bruxellense historiae byzantinae. Subsidia
I./ Bruxelles, 1954.

A Magyar Munkásmozgalmi Intézet Értesítője, I.évf.
1,2,3.sz., Budapest.

K r ó n i k a:

Az oroszországi eredeti felhalmozás kérdésének megvitatása. /M.D.Kurmacseva/.

A vidéki történészek munkájáról /Leningrád, Szaratov, Kazan, Szamarkand, Tomszk/.

Tudományos irodalom nemzetközi cseréje.

Az 1954-ben megvédett kandidátusi disszertációk listája.

A mai svéd történészek munkájáról /A.Sz.Kan/.

A csehszlovákiai és Német Demokratikus Köztársaság-beli történészek bizottságának tevékenysége.

A Nemzetközi Történészkongresszuson elhangzott referátumok tematikája.

DOKLADI I SZOOBSCSENYIJA INSZTYITUTA ISZTORII,

1953. 4.sz.

Minc I.I., A Nagy Októberi Szocialista Forradalom nemzetközi jelentősége.

Pelse A.J., A Nagy Októberi Szocialista Forradalom jelentősége a Baltikum népei számára.

Tajgro J.J., Észtország dolgozóinak harca az amerikai-angol beavatkozók ellen 1918-1920-ban.

Szaat I.M., Az 1924.dec.1-i fegyveres felkelés Tallinban.

Krasztiny J.P., A munkásmozgalom a burzsoá Lettországbán /1920-1940/.

Drizul A.A., A Szovjethatalom visszaállítása Lettországbán 1940-ben.

Zsjugzsda J.I., A fasiszta rezsim megdöntése és a Szovjethatalom visszaállítása Litvániában.

Nyunka V.J., Litvánia Kommunista Pártjának harca a munkás-paraszt szövetség megerősítéséért.

Sztrazgyin K.J., A Lett SzSzK munkásosztályának harca a mezőgazdaság szocialista átalakításáért.

Kravcsenko I.Sz., A szocialista építés a Belorussz SzSzk nyugati területein.

Maamjagi V.A., A kulturális építés az Észti SzSzk-ban.

K ö z l e m é n y e k:

G.G., A balti népek Október utáni történetéről tartott harmadik tudományos ülásszakról.

Az ülásszak határozatai /Tallin, 1954.okt.26-30./

5.sz.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történeti Szakosztályának tudományos ülásszaka Szevasztopol védelmének 100.évfordulójára.

Druzsinyin N.M., Megnyitó beszéd.

Krovjakov N.Sz., Szevasztopol hősi védelme 1854-1855-ben.

Fagyejev A.V., Szevasztopol védelme 1854-1855-ben és az orosz társadalom.

Petrov I.J., Szevasztopol a Nagy Honvédő Háboruban.

K ö z l e m é n y e k:

Besztuzsev I.V., Az 1853-1856.évi krími háboru jelentősége az orosz haditudomány fejlődésében.

Zverev I.V., A krími háboru fő eredményei a flotta fegyverzetének, technikájának és taktikájának fejlődésében.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája társadalomtudományi osztálya ülásszaka.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája történettudományi osztályának tudományos ülásszaka Albánia felszabadulása tízéves évfordulójára.

Kol Papariszto, az Albán Népköztársaság tudományos intézete elnökének üdvözlő beszéde.

B e s z á m o l ó k.

Buda A., Az orosz és albán nép közti barátság hagyományai.

Polo Szt., A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása Albániára.

Szmirnova N.D., Az Albán Népköztársaság megalakulása.

Szilajev J.D., Társadalmi-gazdasági átalakulások a népi-demokratikus Albániában.

Sahov A.A., A szovjet-albán barátság és együttműködés.

6.sz.

Geftyer M.J., Az első orosz forradalom gazdasági előfeltételei.

Truszova N.Sz., A Putyilov-gyár munkásainak 55 napos sztrájkja 1905 január-februárjában.

Szmolin I.Sz., 1905. január 9. Péterváron.

Dubrovszkij Sz.M., A népi forradalom kezdete Oroszországban.

Petrov V.A., Az 1905 elején a hadseregben kibontakozott forradalmi mozgalom történetéből.

Moszberg G.I., Az 1905-1907-es forradalom kezdete Észtsz. országban.

Mnuhina R.Sz., Visszhangok a nyugateurópai országokban az 1905. január 9-i pétervári eseményekről.

K ö z l e m é n y e k:

Kuzmina L.F., Puskarev L.N., Raszesetnova I.M., Az 1905-1907. évi oroszországi forradalom dokumentumainak új kiadása.

Manszvetov N.V., A szocialista nemzetek kialakulása történetének megvitatása a tudományos tanács szocializmus-kori szektorában.

Manteuffel T., A lengyel történészek tudományos kutatási tervei.

Lesnodorski V., A Lengyel Tud. Akadémia Történettudományi Intézetének fő feladatai és munkái.

Bardach I., A lengyel jogtörténészek munkájáról.

Zurawicka J., Ülősszak Pomeránia történetéről.

A Magyar Történészkongresszus anyaga.

Pach Zs.P., A Magyar Tud. Akadémia Történettudományi Intézetének munkájáról.

ISZTORICSESZKIJ ARHIV

4.sz.

D o k u m e n t u m o k:

A közös tervezés és az önálló elszámolási brigádok a gépiparban /1930-1932/.

A RABOTNYICA folyóirat kiadásának történetéhez /1914/.

A lengyel és litván szocialdemokrácia az első orosz forradalomban. /1905. január-augusztus/.

I.V. Micsurin születésének 100. évfordulójára.

Az 1861. évi csernogaj-kangyievkai felkelés történetéhez.

Az 1703. évi kunguri felkelésről.

Az 1707-1708. évi népfelkelés elfojtásáról.

A papság szerepe az antifeudális felkelések elleni harcban.

C i k k e k:

Csernih V.A., A történeti források szövegei reprodukálási módszereinek fejlődése a forradalomelőtti orosz archeográfiában.

K ö z l e m é n y e k:

Kovaljov I.F., A cári cenzúra harca az ateista propaganda ellen Oroszországban.

A levéltárügy Bulgáriában.

M e g j e g y z é s e k:

Nazarov F.Sz., Újabb adatok A.I.Gercen felhívásainak terjesztéséről.

Kritika és könyvismertetés:

Archivalische Forschungen zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, 2/1.köt. Die Auswirkungen der ersten russischen Revolution von 1905-1907 auf Deutschland. Kiadja: Dr.Leo Stern, Berlin, 1954.

A Moszkvai Állami Történeti-Levéltári Intézet Közleményei, 7.köt. Szerk. A.T.Nyikolajeva, M.1954. 238 l.

K r ó n i k a:

A Szovjetunió állami levéltári állagának dokumentumanyaga a nép szolgálatában.

5.sz.

Az OSZD/b/MP KB levellei a helyi bolsevik szervezetekhez /1917.szept.-okt./

A moszkvai bolsevikok harca az Októberi Forradalom győzelméért /1917. márc.-okt./

A munkásmozgalom a forradalmi fellendülés éveiben /1913-1914/.

A háboruellenes sztrájk 1916-ban Nyikolajevben,

A forradalmi mozgalom az orosz hadiflottában/a XIX.század hatvanas éveiben/

A.V.Poljakov jobbágyművész életrajzához.

C i k k e k:

Roszlova A.Sz., A moszkvai történeti-levéltári intézet /Megalakulásának 25. évfordulójára./

Pavlova N.A., Az utikalauz jellegű tájékoztatók a forradalomelőtti Oroszországban.

Szmoktunovics L.L., A kartográfiai anyag feldolgozásának tudományos-technikai tapasztalataiból.

K ö z l e m é n y e k:

Volcsenkov G.I., Az Októberi Forradalom és a Szovjetunióbeli Szocialista Építés Központi Állami Levéltárának új dokumentációs anyag beszerzése.

Kan J.M., A levéltárügy fejlődése Magyarországon.

Kritika és könyvismertetés:

Dokumentumok a Szovjetunió történetéről. 1.füz. /Dokumentumok a szovjet társadalom történetéről./. M.1955. 52o 1.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítése Ukrajnában. Kiev. 1955. 941 1.

A lengyel és litván szociáldemokrácia az 19o5-ös forradalomban. Varsó, 1955. 59o 1.

K r ó n i k a :

A Szovjetunió állami levéltárainak munkája a tematikai és tájékoztató jellegű kérésekkel kapcsolatban.

VESZTNYIK DREVNYEJ ISZTORII

1955. 1.sz.

Az ókori világ társadalmi-gazdasági fejlődésének tanulmányozása.

Seresejevszkij I.V., A "bérmunka" jogi szabályozása Rómában.

Szjuzjumov M.J., A feudalizálódási folyamat a római birodalomban.

Beszámolók és közlemények:

Van Csao a nyugati határvidékről /1.u. I.század/.

Gurevics A.J., Egy keletrómai város gazdaságtörténetéből /Korikos ciliciai város fellegvára

Gviligenszkij G.G., A mezőgazdasági patrocíniumok a késői római birodalomban.

Fülep F., A magyar ókori archeológia legújabb eredményei.

Kritika és könyvismertetés:

Arcihovszkij A.V., Az archeológia alapjai. M.1954. 279 1.

Az egyetemek és pedagógiai főiskolák Ucsonie Zapiszki-jeiben az ókor történetéről megjelent cikkek szemléje.

A tadzsikisztáni archeológiai expedíció munkái. II.köt. M-L. 1953. 314 1.

Banner J.-Jakabffy I., A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája a legrégebb időktől a XI.századig. Budapest, 1954.

Michell H., Sparta, Cambridge, 1952. 315 1.

2.sz.

Amuszin I.D., A "föld népe" /Az ókori Elő-Ázsia szabad földműveseinek kérdéséhez/.

Masszon V.M., A pénzgazdálkodás a régi Közép-Ázsiában numizmatikai adatok alapján.

Kudrjavcev O.V., Kappadocia provincia a római keleti politika rendszerében /17-72 évek/.

Zlatkovszkaja T.D., A géták törzsszövetsége Birebista vezetése alatt /i.e. I.sz./

3.sz.

Kolcszovszkaja J.K., A dáciai római uralom hanyatlásának történetéhez.

Udalcova Z.V., A függő viszonyban levő falusi lakosság Itáliában a VI. században.

Kac A.L., A manicheizmus a római birodalomban az Aota Archelai adatai szerint.

Tolsztoy Sz.P., A horezmi archeológiai-etnográfiai expedíció eredményei 1953-ban.

Kritika és könyvismertetés:

Orlik I., Új munkák a régi Románia történetéről.

K r ó n i k a :

Az ókor történetére vonatkozó források kiadása a Német Demokratikus Köztársaságban.

Tarr László, A magyar archeológusok legújabb ásatásairól. Nekrológ M.V. Levcsenko halálára /1890-1955/.

VOPROSZI EKONOMIKI,

1955. 7.sz.

Az ipar további fellendítésének programja.

Csangli I., A szocialista munkaverseny és a technikai haladás.

Kaigl Vl., A gazdasági kapcsolatok fejlesztése a szocialista tábor országai között.

Ponomarjov B., A kapitalista országok munkásosztályának harca a háború utáni időszakban.

Ivanov N., A népi demokratikus országok gazdasági fejlődése.

Kritika és könyvismertetés:

Aaronovitch S., Monopoly. A Study of British monopoly capitalism. London, 1955. 191 l.

8.sz.

Volodarszkij L., Az állami statisztika és a népgazdasági tervezés.

Orlov J., A szovjet kereskedelem hatása az ipari termelésre.

Minc Br., Lengyelország gazdasági fejlődésének fő problémái a jelenlegi időszakban.

Izmajlov K., Hogyan biztosítják maguknak a kapitalista monopóliumok a gyarmati profitot.

Piszarev I., Az indiai köztársaság statisztikai rendszere.

Kritika és könyvismertetés:

A nemzetközi olajkartell. M.1954. 470 l.

Labor Fact Book. 12.köt. New York. 1955. 160 l.

9.sz.

Ljubosic L., A gazdasági fejlődés általános és sajátos törvényei viszonyának kérdéséhez.

Boldirev B., A Kínai Népköztársaság pénzgazdálkodása az első ötéves terv szolgáltatában.

Volkov A., Új helyzet Ázsiában és harc Japán gazdasági fejlődésének békés útjáért.

Beccsin A., A háború utáni kapitalista ciklus sajátosságainak kérdéséhez.

Gluskov V., Az állami monopolkapitalizmus növekedése.

Csaprakov V., A burzsoá közgazdászok és az állami monopolkapitalizmus.

Bljumin I., Dvorkin I., Az átmeneti osztályok modern politikai gazdaságáról.

Kritika és könyvismertetés:

Rozenberg D.I., Marx és Engels gazdasági tanításainak fejlődése a XIX.század negyvenes éveiben. M.1954. 326 l.

10.sz.

Djacsenko V., A tudományos kutató munka feladatai a közgazdaság területén.

Orlov B., A Munkásküldöttek Szovjetjeinek tevékenysége 1905-ben a gazdaság területén.

Brenner M., A technikai haladás és a munkatermelékenység emelkedése a Szovjetunió kőolajiparában.

Szlodkevics N., A gépgyárak ütemes munkája és a termelés tudományos megszervezése.

Peksev Ju., A Kínai Népköztársaság a szocialista iparosítás útján.

Belouszov R., A Német Demokratikus Köztársaság gazdasági sikerei.

Fjodorov V., Feoktyisztoy A., A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság gazdasága.

Rubinstejn M., A mai India gazdasági fejlődéséről.

Figurnov P., Marx "Tőkéjének" tanulmányozásáról.

Mircnov I., Szokolovszkij A., A termelés belső tartalékainak mozgósítása és harc az ötéves terv határidő előtti teljesítéséért.

Kritika és könyvismertetés:

Lemin I.M., Angol-amerikai ellentétek a második világháború után. M.1955. 485 l. /Ism. N.Inozemcev/.

K r ó n i k a :

Értekezlet a statisztika kérdéseiről a Szovjetunió Tud. Akadémiája Közgazdaságtani Intézetében. /A statisztikai csoportosítások alkalmazásának gyakorlata és a módszer továbbfejlesztésének feladatai a Szovjetunió szocialista iparának tanulmányozásában./

11.sz.

Kangyel J., Engels Frigyes, a proletariátus nagy harcosa és tanítója.

Kolganov M., Az Egyesült Államok nemzeti jövedelmének kiszámítási módszereiről.

Szolodkin R., Az angliai ciklikus ujratermelés sajátosságai a második világháború után.

Kazandzsiev M., A mezőgazdaság szocialista átalakítása a Bolgár Népköztársaságban.

Kritika és könyvismertetés:

Lukjanova M.I., A japán monopoliumok a második világháború idején. M.1953. 395 l.

Trahtyenberg I.A., A kapitalizmus hitel-pénzrendszere a második világháború után. M.1954. 186 l.

ISZTORICESZKIE ZAPISZKI

50.sz./1955/

Ljubimov N.N., A Szovjetunió külkereskedelme a második világháború után.

Mitrofanova A.V., A munkásosztály munkahőstette a döntő fordulat évében a Nagy Honvédő Háború idején.

Kirjzhina J.I., Az Összoroszági Parasztszövetség. 1955-ben.

Bovikin V.I., A francia-orosz kapcsolatok az első világháború előestéjén.

Galjperin A.L. Hogyan készítette elő a portsmouthi békekonferenciát a japán-angol-amerikai blokk.

Geraszimova J.I., A parasztmozgalom Oroszországban 1844-1849-ben.

Szmirnov I.I., Andrej Sztarickij lázadása 1537-ben.

Kafengauz B.B., Felkelés Pszkovban 1483-1486-ban.

K ö z l e m é n y e k :

Berlin L.I., Epstejn A.I., Az orosz és ukrán munkások szocialista kölcsönös segítségnyújtása az első öt-éves terv teljesítéséért vívott harcban.

51.sz./1955/.

Csadajeva O.N., A pétervári helyőrség katonatömegei az októberi fegyveres felkelés lefolytatásának előkészítésében.

Draugyin T.J., Lettország földnélküli parasztsága a szovjethatalomért és a földért folytatott harcban 1917-ben.

Sztyisov M.I., A szocializmus gazdasági alaptörvénye. működésének jellege a szovjet hatalom első éveiben /1917-1920/.

Kovalenko D.A., A pétervári munkások munkája a védelmi berendezéseken /1918 ősze - 1919 ősze/.

Katunceva N.M., A munkásfakultások létrejötte és szerepük az új szovjet értelmiségi káderek kialakításában /1919-1925/.

Leginov A.P., Az új Moszkva-környéki szénmedence létrehozása a háború előtti ötéves tervek éveiben.

Sarova P.N., A nagy fordulat éve a Központi-Fekete-földi övezet mezőgazdaságában.

Bor-Ramenszkij J.G., A hitleristák Moszkva elleni légítámadásának kudarca 1941-ben.

Ksitrefanova A.V., A Kommunista Párt - a Szovjetunió munkáosztálya szocialista munkaversenyének lelkesítője és szervezője.

52.sz./1955/.

Krovjakov N.Sz., A balti flotta "jégadmiráliságának" történetéhez /1918/.

Tokarev J.Sz., A népi jogalkotás a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előkészítésének és lefolytatásának időszakában /1917 március - 1918 február/.

Volobujev P.V., A kőolajipar monopolizálása a forradalom előtti Oroszországban /1903-1914/.

Cukernyik A.L., A "Krovlja" szindikátus történetéhez.

Amalrik A.Sz., A sztrájkolók száma és földrajzi megoszlása Európai Oroszországban 1905-ben.

Gohlerner V.M., A parasztmozgalom a szaratorvi kormányzóságban az első orosz forradalom éveiben,

Baraboj A.Z., A harkov-kievi titkos forradalmi társaság /1856-1860/.

Besztuzsev I.V., A haladó és a reakciós irányzat harca az orosz hadielméletben az 1862-1874.évi katonai reform előestéjén.

K ö z l e m é n y e k :

Fjodorov V.A., A katonai telepések félkelése Csugujevben 1819-ben.

Romanov B.A., A XVI.századi adósszolgaság 15 rubeles maximumáról.

Zimin A.A., A XVI.századi orosz városok összetétele.

VESZTNYIK MOSZKOVSZKOVO UNYIVERSZTITYETA,

1955. 7.sz. /Társadalomtudományi sorozat 3.sz./

Ünnepi szám a Moszkvai Lomonoszov egyetem Lenin renddel való kitüntetése alkalmából, az egyetem fennállásának 200. évfordulóján.

Beszámolók az ezzel kapcsolatos ünnepségekről és az egyes karokon tartott jubileumi ülésekről.

VOPROSZI FILOSZOFII,

1955. 1.sz.

Iovosuk M.T., A szocialista ideológia a kapitalizmus csökevényei elleni harcban.

Piontkovszkij A.A., A szocialista törvényesség megerősítése és a szovjet jog elméletének néhány kérdése.

Iljenkov E.V., Az elvont és a konkrét dialektikája a tudományos-elméleti megismerésben.

Bak I.Sz., Sz.D.Gyesznyickij, a kiváló orosz szociológus.

Francev J.P., A modern burzsoá szociológia hanyatlása.

Sejnman M.M., Néhány általános tendencia a vallás területén az imperializmus időszakában.

A viszonylagosság elméletéről szóló vita összefoglalásához.

Kritika és könyvismertetés:

Koszven M.O., Az ősközösségi kultúra történetének vázolata. M.1953. 213 l.

Jan Jun-kó, A régi kínai ideológia története, Peking, 1954. 390 l. -

Linhart I., Az amerikai pragmatizmus. M.1954. 255 l.

K r ó n i k a :

Balcescu N. a kiváló forradalmi-demokrata filozófiai hagyatékának tanulmányozása Romániában.

2.sz.

Kammari M.D., V.I.Lenin a szubjektív tényezőről a történelemben.

Rosental M.M., V.I.Lenin a dialektikus logika kidolgozásának feladatairól és alapelveiről.

Kedrov B.M., A tudományok osztályozásáról.

Rumjancev A.M., A politikai gazdaságtan tárgya és a társadalom gazdasági fejlődése törvényeinek jellege.

Szenyin N.G., A nagy kínai forradalmi demokrata, Szun-Jat-szen.

Tovmaszjan Sz.Sz., M.L. Nalbandjan és az orosz forradalmi demokratikus esztétika.

Kaszjanova J.V., H.Kollataj, a kiváló lengyel materialista filozófus.

3.sz.

Emeljük a filozófiatörténeti kutatások eszmei-elméleti színvonalát.

Gorszkij D.P., A materialista dialektika kategóriáiról.

Petroszjan M.I., Marxizmus és humanizmus.

Tarakanov N.G., Az orosz filozófiai eszmék történetének hamisítói.

Karpusin V.A., Hogyan dolgozta ki Marx a materialista dialektika kérdéseit a "Gazdasági-filozófiai kéziratokban", 1844-ben.

Montesquieu halálának 200. évfordulójára.

4.sz.

Osztrovitjanov K.V., A szocializmus gazdasági törvényeinek felhasználása a kommunista építés gyakorlatában.

Gak G.M., A társadalmi és személyi érdekek és összhangba hozásuk a szocializmusban.

Grusin B.A., A logikai és történeti vizsgálati módszerek Marx "Tőkéjében".

Togliatti P., Hegeltől a marxizmusig.

Belik A.P., Az orosz forradalmi demokraták esztétikai programja.

Cornforth M., Az idealizmus ellenfelei a modern angol burzsoá filozófiában.

5.sz.

A történelmi materializmus aktuális problémái.

Kammari M.D., A néptömegek szerepe az 1905.évi forradalomban.

Togliatti P., Az olasz gondolkodás fejlődése és válsága a XIX.században.

Kritika és könyvismertetés:

Szemle a Nouvelle Critique 1953-1955-ös évfolyamaiból.

KRATKIJE SZOOBSCSENYIJA INSZTYITUTA SZLAVJANOVEGYENIJA

14.sz. /1955/.

Zelenyin V.V., A szerb parasztok felkelése Szerémben 1807-ben.

Glagoleva A.P., Orosz-lengyel kapcsolatok a poltavai csata előestéjén

Kariskovszkij P.O., Az oroszok balkáni hadjáratai Szvjatoszlav korában.

Miller I.Sz., Anyagok a nyugat-galiciai forradalmi agitáció történetéhez 1846-ban.

Nyefedov I.M., Parasztmozgalom Nyugat-Galiciában 1832-1833-ban.

Rubcov B.T., A feudális járadék fejlődése Csehországban és hatása a parasztok helyzetének rosszabbodására a nagy parasztháború előestéjén a XV.században.

Vinogradova A.I., A cseh városok a XIV.században és a XV.század elején.

K r ó n i k a :

A csehszlovák történészek kollektívája által készített "Csehország története" főiskolai tankönyv prospektjének megvitatása.

A "Bulgária története" I.kötete maketjének megvitatása a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szlavisztikai Intézetében.

A szlavisztika a voronyezsi állami egyetemen.

A Moszkvai Állami Egyetem nyugati és déli szlávok története katedráján végzett diplomamunkák.

15.sz.

Bolgár és más szláv nyelvészeti tanulmányok.

16.sz.

Ovcsarov V.I., A lengyel nép sikerei a szocializmus építésében.

Melnyikova I.N., Csehszlovákia gazdasági fejlődése a kapitalizmus részleges stabilizációjának éveiben /1924-1929/.

SZOVJETSZKAJA ETNOGRAFIA,

1955. 3.sz.

Zsdanko T.A., Közép-Ázsia történeti-etnográfiai atlasza.

Nagodil O., A csehszlovák etnográfia 10 éve.

SZOVJETSZKAJA ARHEOLOGIA,

XXII./1955/.

Popova T.B., A katakomba-kultúra fejlődési szakaszai és helyi változatai.

Korzuhina G.F., A Dnyeper középső folyása történetéhez az i.u. I. évezred derekán.

Zeljin K.K., A hellenizmus történetének néhány fő problémája.

Blavatszkij V.D., A hellenizmus kulturája.

Kritika és könyvismertetés:

Meljukova A.I., A szkíta kultúra emlékei Közép-Európa területén /kritikai szemle/.

Klejn L.Sz., A szlávok eredetének kérdése a Szovjetunió Tudományos Akadémia Archeológiai Intézetének VI. tudományos konferenciáján elhangzott beszámolókat tartalmazó gyűjteményben.

Vinberg N.A., Zadnyeprovskaja T.N., A szovjet archeológiai irodalom 1952-ben.

VESZTNYIK AKAGYEMII NAUK SzSzSzR,

1955. 3.sz.

Predtecszenszkij A.V., Kolcov A.V., A Tudományos Akadémia történetéből az 1905-1907-es forradalom éveiben.

4.sz.

A szövetségi köztársaságok akadémiáinak tudományos tevékenységét koordináló tanács XIV. ülészsaka.

5.sz.

Vorosenko G.D., Szaltanov J.A., A moszkvai egyetem 200. évfordulója.

Rusznyák István, A magyar tudomány fejlődésének utjai.

6.sz.

Magyarország felszabadulásának 10 éve. /Ülésszak az Akadémia történeti osztályán./

7.sz.

Csehszlovákia felszabadulásának 10 éve. /Ülésszak az Akadémia történeti osztályán./

8.sz.

Miller I.Sz., A szovjet és a lengyel történészek alkotó együttműködése.

Kritika és könyvismertetés:
Lengyelország története, I.köt. Szerk: V.D.Koroljuk,
I.Sz.Miller, P.N.Tretyakov, M.1954. 583 l. /Ism.
J.Bardach./

KRATKIJE SZOOBSCSENYIJA INSZTYITUTA VOSZTOKOVEGYENIJA,
XV. /1955/.

Cikkek India ujkori történetéből.

SZOVJETSZKOJE VOSZTOKOVEGYENIJE.

1955. 1.sz.

Maszlennikov V.A., A Kínai Népköztársaság gazdasági rendszere.

A keletkutatás a Lengyel Népköztársaságban.

Tyihvinszkij Sz.L., A XXIII. Nemzetközi Orientalista Kongresszus Cambridgeben.

2.sz.

Rejsznyer I.M., Az 1905-1907-es orosz forradalom és Ázsia fellángolása.

Komarov E.N., V.I.Lenin az angolok indiai uralmáról.

Bereznij L.A., Az USA intervenciója Kínában az 1924-1927 forradalom idején.

Ivanov M.Sz., Az amerikai imperializmus expanziója Iránban /A Morgan-Schuster misszió 1911-ben/.

K r ó n i k a :
Mosencejeva I.I., A moszkvai állami egyetem gazdasági kara népi demokratikus országok gazdasága tanszékének munkájáról.

3.sz.

Zahogyer B.N., A régi Oroszország volgai-káspi kapcsolatainak történetéről.

Kritika és könyvismertetés:
Kuznyecova N.A., Az ACTA ORIENTALIA, a magyar orientalisták folyóirata.

4.sz.

A Kelet országai gazdaságának tanulmányozásáról.

Maszlennikov V.A., A gyarmati és függő országok gazdasági fejlődésének néhány sajáttsága az imperializmus korszakában.

K r ó n i k a :

Vita a gyarmati és függő országok gazdasági fejlődéséről az imperializmus korszakában.

Kritika és könyvismertetés:

Tung Ming: Az államkapitalizmus az átmeneti időszakban.
Peking. 1954. 83 l.

5.sz.

Avarin V.J., A Nagy Októberi Szocialista Forradalom Keleten.

Kovaljov K.F., Agrárátalakulások az ázsiai népi demokratikus országokban.

Dancig B.N., Törökország gazdasági helyzete.

K r ó n i k a :

A lengyel orientalisták XIV.kongresszusa.

F O L Y Ó I R A T S Z E M L E
I N É P I D E M O K R Á C I Á K O R S Z Á G A I B Ó L .

NARODNIJ KITAJ

1955. 13.sz.

Csen Ming: Kína és a délkelet-ázsiai országok növekvő kereskedelmi kapcsolatairól.

Vang En-jüan: India miniszterelnökének kínai látogatása.

Lin Vu-szun: Kínai-osehszlovák barátság.

Ven Csi-osie: Csü Csiu-po, a kínai nép nagy fia. /1899-1935/.

Taj Ju: Antiimperialista hazafias mozgalom Vietnamban.

14.sz.

Csang Ji: Kína és Vietnam népeinek barátsága.

Kuo Mo-zso: Új fejezet a tudományos munka fejlődésében a Kínai Népköztársaságban.

Li Csi-jen: A Kínai Tudományos Akadémia ülősszaka. /1955.jun./

Vang Csi-min: Az új Kína ifjúsága.

Csao Pu-csu: A kínai buddhizmus látogatása Burmában.

15.sz.

Az összkínainépi gyűlés második ülősszakasza.

Vang Kuang-vej: A nagy terv. /első ötéves terv 1953-57./

Vang Csing-cse: Az új Kína állami költségvetése az 1955 évre.

Hszia Jen: Sokszázados bensőséges barátság. /India és Kína baráti kulturkapcsolatairól.

Csin Feng: Ho Si Min pekingi tartózkodásáról.

16.sz.

Csu En-laj: A jelenlegi nemzetközi politikai helyzet-ről és a Kínai Népköztársaság külpolitikájáról.

Li Zsuj: A Huangho folyó építkezésének hatalmas terve. A Kínai Népköztársaság a lyoni nemzetközi vásárban.

Könyvismertetések:

Tien Csia-ji: Mao-Ce-tung a helyes kormányzati módszerért és a termelés fejlesztéséért folytatott mozgalom-ról. /1941-43 évekből./ Peking, 1953. 41 p. A munkás-mozgalom a polgárháború első időszakában /1924-27/ Peking, 1954. 556 p.

Parasztmozgalmak a polgárháború első időszakában. /1924-27./ Peking, 1953. 439 p.

17.sz.

Li-Csö-zsch: A Szovjetunió és a népi demokráciák segítése az első ötéves terv sikeréhez.

Ho Vu-suang: A Kínai Népköztársaság külpolitikájának alapja a békepolitika.

Cseng Csen-to: A régi kulturális emlékek védelme.

Melléklet: A Kínai Népköztársaság népgazdaságának fejlődése az első ötéves terv éveiben. /1953-1957./ A miniszterelnökhelyettes beszéde az összkínai népi tanácskozó gyűlés 1955.júl. 5-6-i ülésén.

18.sz.

Csuang-Tao: A Kína és Japán közötti normális viszony helyreállításáért.

Csang Lin-osi: A Kínai Népköztársaság mezőgazdaságának fejlődése az ötéves terv idején /1953-1957./

Vang Scu-tao: A jelenlegi közlekedési uthálózat.

19.sz.

Csu Csi-hszin: Az első ötéves terv az élet sikeres megváltoztatásában.

Veji Ji: Az ipar fejlődésének útja Kínában.

20.sz.

Jo Csi-csuang: A normális nemzetközi kereskedelem fejlődéséért.

Liu Kuj-vu: Az 1911. évi forradalom.

Kao Si-san: Ut a tudományhoz./A "Csinghua" egyetem munkájáról./

Melléklet: A Kínai Népköztársaság állami statisztikai hivatalának 1954.évi jelentése az állami terv teljesítéséről és a népgazdaság fejlődéséről.

21.sz.

A mezőgazdasági szövetkezetek kérdéséről. Mao Ce-tung beszéde a Kínai Kommunista Párt 1955.júl 31-i területi, városi és körületi bizottságainak ülésén.

Cong Csich: A kínai fiatalság útja a szocializmushoz.

Lin Vu-szun: A Kínai Népköztársaság nemzetközi kulturális kapcsolatainak fejlődése és erősödése.

22.sz.

Hszin Fu: A kínai parasztok útja a szocializmushoz.

Tan Csi-hsziang: A Nagy-csatorna.

Csen Ta-ming: Taj autonóm kerület.

NOWE DROGI

1955. 6.sz.

A béke és a szocializmus erőinek sikerei.

Zólkiewski, Stefan: A mai irodalmi vitákról.

Jędrichowski, Stefan: Megjelent a szovjet politikai gazdaságtani tankönyv lengyel fordítása.

Jaroszewicz, Piotr: Az ipari dolgozók összszövetségi tanácskozása Moszkvában.

Daszkiewicz, Władysław: A munka aktuális problémái.

Syskind, Jerzy: Az amerikai üzemi szövetségek - helyzetük és perspektíváik.

Könyvismertetések.

8.sz.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának IV.plénuma.

Kornecki, Roman: Genf.

Galęski, Bohusław: A kollektív falusi munka néhány egyszerű formájáról.

Kalabiński, Stanisław - Tych, Feliks: Forradalmi parasztmozgalmak a Lengyel Királyságban 1905-1907.

Mirski, Michał: A lengyel romanticizmus vitás kérdéseiről.

Gliński, Bohdan: A gazdasági elszámolás a szocialista iparvállalatban. /Konzultáció./

Könyv- és folyóiratszemle.

9.sz.

Az állandó barátság új tartalma.

Petrusewicz, K. - Michajłow Wl.: A biológiában folyó ideológiai harc mai szakasza.

Morecka, Z. - Zurawicki, S.: Mindig ifjú és élő mű. /A Tőke II.kötetének lengyel fordításához./

Topicht, Jerzy: Vitaválasz vitakérdésekre. /A falusi munka kérdései./

Bertold, Edward: A tervezés a kisárutermelő gazdaságban és a termelészövetkezetekben.

Sanocki, Józef: Támogassuk bátran a dolgozó parasztok kezdeményezését.

Sidorski, Mikolaj: A kooperáció egyszerű formái a városi vajdaságban.

Tomczak, Tadeusz: Erről is meg kell emlékeznünk. /A termelészövetkezeti mozgalomról./

Drozdowicz, Jakub: Néhány megjegyzés a falusi szövetkezés egyszerű formáiról.

Temkinowa, Anna: A Hromada Lud Polski létrejöttének 120. évfordulójára.

Jankowska, T. - Drozdzyński, A.: Az ifjúsági politikai kiadók kérdése.

10.sz.

Erősítsük az alkotó erőfeszítést az ideológiai munkában.

Krasucki, Ludwik: Néhány megjegyzés a falusi politikai tömegmunkáról.

Kancewicz, Jan: Az október-decemberi harcok - az 1905-1907-es forradalom tetőpontja a Lengyel Királyságban.

Parasiak, Maria: A termelőszövetkezeti káderek képzésének margójára.

Kapliński, J. - Serekwicki, J.: A népi Korea az újjáépítésben és az egyesülésért folytatott harcban.

Wyka, Kazimierz: A lengyel romantizmus vitathatatlan és vitás kérdései.

Lewandowski, Andrzej: A mezőgazdasági termelési szerződések. /Konzultáció./

Könyvismertetések.

11.sz.

Hofman, Michal: Európa biztonsága és a német kérdés. /A genfi konferencia után./

Zarajczyk, A. - Wendel, A.: Gondoskodjunk a nemzeti bizottságok tevékenységének javításáról.

Rychlik, Tadeusz: Az állami gazdaságok rentabilitása.

Skrzekot, Józef: Építészetünk problémái.

Makarewicz, Aniela: Az elmélet és a gyakorlat egységének néhány aspektusa a mezőgazdaságban.

Galaj, Dyzma: A falusi ifjúság helyzetéről és perspektíváiról. /Vitacikk./

A.P.: A Német Demokratikus Köztársaság - a munkások és parasztok állama. /A Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottságának XXV.plénuma./

Könyvismertetés.

KWARTALNIK HISTORYCZNY

1955. 3.sz.

Tymieniecki, Kazimierz: A koraközépkori lengyel falu szerkezetében bekövetkezett változások és hatásuk a termelőerők fejlődésére.

Korzec, Pawel: A lódzi proletariátus fegyveres felkelése 1905-ben.

Serejski, Marian H.: A varsói pozitívista iskola helye a XIX. századi lengyel történetírásban.

Koberdowa, Irena: Traugutt és a népi tömegek részvétele a Felszabadító Háborúban.

Wojtkowski, Andrzej: Még egyszer a német felvilágosodás lengyelbarát publicistáiról.

Górka, Olgierd: Ismeretlen tatár krónika 1644-1650-ből.

Labuda, Gerard: Megjegyzések a lengyel állam egyesítéséről a XIII-XIV. század fordulóján.

Könyvismertetések.

Zurawicka, Janina: A liberalizmus és a haladás ismeret-
voinek értékelése.

Wilder, Jan Antoni: A Lengyel Tudományos Akadémiának az európai kollektív biztonság kérdéssel foglalkozó tudományos ülésze.

Kowceki, Jerzy - Lepkowski, Tadeusz: A haladó lengyel gondolkodók leveleit tartalmazó szovjet gyűjteményes kötet megvitatása.

Biskup, Marian: A nyelvészek továbbképzésével foglalkozó zakopanei konferencia.

Lengyel és német történészek együttműködése.

Tudományos hírek.

Hrenov, I. A.: A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szlavisztikai Intézetének munkájáról.

Lengyel történészek látogatása a Szovjetunióban.

Geremek, Hanna: Szovjet történészek újabb kutatásai a római birodalom bukásának kérdéséről.

Kersten, Adam: A szovjet történettudomány Ukrajna Oroszországgal való egyesüléséről.

Valenta, Jaroslav: Új csehszlovák forráskiadványok.

Wojnarowski, Emil: Az olasz munkásmozgalom történetéből.

4-5.sz.

Kalabinski, Stanislaw - Tych, Feliks: A paraszttömegek harca a Lengyel Királyságban az 1905-1907-es forradalomban.

Zins, Henryk: A paraszti lakosság helyzete Warmiában a XVI. század első felében.

Zgórnjak, Marian: A plébánia szerepe a parasztság kiszákmányolásában és osztályharcában a kislengyelországi faluban, a XVIII. második felében.

Steyer, Donald: A kikötőmunkások és a tengerészek helyzete és harca a két világháború közti Gdyniában.

Schaff, Adam: A prozentizmus, mint uralkodó relativista irányzat a mai amerikai történetírásban.

Jędruszczyk, Tadeusz: A második sziléziai felkeléshez.

Odyniec, Wacław: A tenger melléki falu differenciálódására vonatkozó kutatásokból a XVIII. században.

Vielrose, Egon: Kisérlet a lakosság által fizetett pótterfillérek összegének megállapítására Lengyelországban a XIV-XVI. században.

Könyvismertetések.

Trawkowski, Stanisław: A Lengyel Tudományos Akadémia Anyagi Kultúra Történeti Intézetének első régészeti ülészaka.

Dyoniziak, Ryszard - Kowalska, Stefania - Skrobiszewska, Halina: A történészek és filozófiatörténészek Mickiewicz-konferenciája.

Litwin, Aleksander: Az európai népi demokratikus országok párttörténeti intézeteinek tanácskozása.

Lukasiewicz, Juliusz: A Lengyel Történelmi Társulat küldötteinek évi kongresszusa.

Ryszka, Franciszek: A Bytom 900 éves fennállásával foglalkozó tudományos konferencia.

Kowaczki, Jerzy: A Lengyelország története c. kézikönyv 1764-95-ös korszakra vonatkozó részének megvitatása.

Sobolewski, Marck: A lengyel állam és jog történetével foglalkozó kézikönyv második kötetének munkálatai.

Tudományos hírek.

Lepszy, Kazimierz: Kétszáz éves a moszkvai egyetem.

Szovjet krónika.

Molnár Erik: A magyar történettudomány tíz éve.

Tomala, Mieczysław: Az Odera-Neisse határ a nyugathémet történetírásban.

KWARTALNIK INSTYTUTU POLSKO-RADZIECKIEGO

1955. 1-2. /10-11/sz.

A Lengyelország és a Szovjetunió közötti szerződés aláírásának 10. évfordulója.

Bolesław Bierut beszéde, N. Sz. Hruscsov beszéde.

Ülészaka Ukrajna Oroszországgal való egyesülésének 300. évfordulójára.

Młynarski, Zygmunt: Bevezetés.

Arnold, Stanisław: A nemzeti Lengyelország az ukrán nép XVII. századi nemzeti felszabadító háborúja ellen.

Młynarski, Zygmunt: Lengyel-ukrán testvériség a XIX. és XX. századi nemzeti felszabadító harcokban.

Hrabec, Stefan - Lehr-Splawinski, Tadeusz - Zwolinski, Przemyslaw: Az ukrán nyelv fejlődése.

Jakóbiec, Marian: Az ukrán kultúra forrásai és fejlődésének utjai.

Jablonski, Henryk: Szovjet-Ukrajna.

Vita.

Jablonski, Henryk: A vita összefoglalása.

Cikkek.

Kersten, Adam: Az ukrán nép felszabadító harca és a lengyel parasztok mozgalmi 1648-1654.

Dunin-Wasowicz, Krzysto : Ivan Franko publicisztikája a galíciai népi mozgalom sajtójában.

Grabski, Andrzej Feliks: Az orosz őskrónika, mint lengyel történeti forrásanyag az újabb irodalom megvilágításában.

Podhorski-Okolów, Leonard: Egy dekabrista verse egy lengyel nő albumában.

Fiszman, Samuel: Adam Mickiewicz D.V. Golcinhez.

Belza, Igor: Orosz-lengyel zenei kapcsolatok.

Batowski, Henryk: A dekabristák vizsgálati vallomásai a lengyelekkel való kapcsolataikról.

Könyvismertetések.

Folyóiratismertetések.

Hrenov, Ivan: A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Szlavisztikai Intézetének munkája.

Kowalczewski, Marian: A Lengyel-Szovjet Intézet könyvtára.

A Lengyel-Szovjet Intézet tevékenységéből. 1955.jan.-jun.

SOBÓTKA

1955. 9.évf. 2.sz.

A "Szilészia története" című munka konspektusa.

Orzechowski, K.: A paraszttelkek felaprózódása a XIX. században két felsőszilésziai faluban.

Wereszycki, H.: A januári felkelés visszhangja a wrocławi ujságokban.

Popiolek, F.: Vázlatok a szilésziai Beszkidek parasztjainak történetéből.

Czapliński, W.: A XVII.századi lengyel kereskedelem néhány sajátossága.

Popiolek, O.S.: A Kosciuszko-felkelésre vonatkozó adatok Opole város aktáiban.

Könyv- és folyóiratismertetés.

Tudományos krónika.

10. évf. 1-2.sz.

A wroclawi történeti kutatások 10 éve.

Ganzel, K.: Szilézia felszabadulása.

Zieliński, H.: A felszüléziai munkásosztály helyzete és harca az első világháború alatt.

Orzechowski, K.: A paraszttelkek felaprózódása a XIX. században két felszüléziai faluban. /2.rész./

Michalkiewicz, S.: A bányászat történetének néhány kérdése a walbrzychi körzetben a XVIII.század második felében.

Könyv- és folyóiratismertetések.

Tudományos krónika.

KWARTALNIK HISTORII KULTURY MATERIALNEJ

1955. 1.sz.

Kula, Witold: A krakkói püspökök kielcei vasművei 1746-ban.

Długosz, Alfons: Régi szállítóeszközök a wieliczki megyei muzeumban.

Sawicka, Stanisława: A svéd kohászat iránti érdeklődés a felvilágosodás-kori Lengyelországban.

Jaros, Jerzy: A "Król" bánya technikai fejlődése a XIX. század derekától 1918-ig.

Pazdur, Jan: A lengyelországi XVI-XVII.századi szinesfém-kohászatra vonatkozó kutatások.

Dziekoński, Tadeusz: A vörösréz és ólomkohászat Białogonban a XVII.században.

Rauhut, Lechosław: Jelentés a Białogonban 1954-ben végrehajtott ásatásokról.

Zywirska, Maria: Reden telep Dąbrowa Górniczában - a legrégebb bányásztelep a dąbrowai medencében.

Krygier, Eugeniusz: A bányászat és a kohászat történeti szótárának szükségességéről.

Ruszczyńska, Teresa - Krygier, Eugeniusz: Megjegyzések a Gazdasági Emlékek Katalógusa megvalósításának elveiről és módszereiről.

Łoziński, Jerzy Z.: Helyes arányokat a Gazdasági Emlékek Katalógusában.

Jedlicki, Jerzy: A cisówkai nagykohó 1830-1834.

Wielowiejski, Jerzy: A fordulat kérdése a mezőgazdasági technikában az i.u. első évezredben Lengyelország területén.

Chmielewski, Stefan: Megjegyzések a lengyelországi mezőgazdasági számszámokhoz a pénzzolgáltatásos rendszer kezdetén.

Könyv- és folyóiratismertetés.

Krónika.

2.sz.

Przewonski, Kazimierz: A lengyelországi településtörténeti kutatás időszéri problématicája.

Sreniowski, Stanislaw: Megjegyzések a telekről a majorsági gazdálkodás rendszerében.

Gieysztorowa, Irena - Zaboklicka, Anna: Mazowszei adójegyzékek a XVI.századból. Egy új forráskiadvány megindokolása.

Topolski, Jerzy: Földművelő szerszámok Lengyelországban a majorsági gazdálkodás uralma idején.

Wolff, Adam: Megjegyzések a prágai alföld településéhez a XI-XVI.században.

Kazimierski, Józef: A belorussziai branczycei birtok mérőeszközeinek inventáriuma.

Warecka, Daniela: A varsói Régi Levéltár térképgyűjteménye.

Könyvismertetések.

Haisig, Marian: Az anyagi kultúra a "Szilézia tíz évszázada" című kiállításon.

Az anyagi kultúra történetének harmadik kötete.

Külföldi vendégek az Anyagi Kultúra Történeti Intézetében.

WIADOMOSCI ARCHEOLOGICZNE

1955.2.sz.

Rajewski, Zdzislaw: A koraközépkori faluközösségek ásatásának módszeréről.

Holubowicz, Włodzimierz: Az 1950-ben Niemcza Śląskában folytatott ásatások eredményei.

Zielonka, Bonifacy: Anyagok a toruni körzet Kamieniec nevű falvában feltárt luziicei kulturájú megerősített helyről.

Luka, Leon Jan: Két római kori importált edény a chejnieci körzetben lévő Lesnóból.

Zak, Jan: Állatdiszes fésűk lengyel és nyugati szláv területekről.

Nadolski, Andrzej: Gdanskban talált XI.századi kardmarkolat.

Ásatások.

Krónika.

MYSL FILOZOFICZNA

1955. 1. /15/sz.

Morawiecki, Wojciech: A szocialista és a kapitalista államok békés együttélésének lehetőségéről.

Szyfman, Leon: Jędrzej Śniadecki, mint materialista természettudós.

Ogonowski, Zbigniew: A lengyel testvérek filozófiai és társadalmi ideológiája.

Andrzej Wiszowaty a hit és ész viszonyáról.

Kolakowski, Leszek: A "személy jogai" az ember jogai ellen. A "keresztény personalizmus" igazi értelme.

Bauman, Zygmunt: A "managerek társadalmának" mitoszától az agresszió és diverzió apológiájáig.

Rosen, Henryk: A vallástörténeti kutatások folytatásának szükséges voltáról.

Vita /A logika kérdéseiről./

Könyvismertetések.

Folyóiratismertetés.

Wesolowski, Włodzimierz: A dialektikus materializmus új szovjet kézikönyvének vitájáról.

Plawuszevska, Regina: Vita a lengyelországi filozófiai front tevékenységéről.

A Lengyel Tudományos Akadémia filozófiai bizottságának munkájáról.

2. /16/sz.

Widerszpil, Stanisław: A szocialista állam politikája és a gazdasági törvények.

Litwin, Jakub: Mably és az antifeudális tábor belső ellentétei.

Libera, Zdzisław: Szorosabb kapcsolatot a dialektikus és történelmi materializmus tanítása és a résztudományok között.

Skwarczyńska, Stefania: A dialektikus és történelmi materializmus egyetemi oktatásáról.

Katz, Henryk: A marxizmus keletkezésének történelmi körülményei.

Könyv- és folyóiratismertetések.

A filozófiai tanszékek munkájából.

Wojnar, Janina: Konferencia a progresszivitás ismértékének kérdéséről a történelemben.

3. /17/sz.

Suchodolski, Bogdan: A nevelés materialista elméletének alapjairól.

Az 1860-as évek lengyel forradalmi demokratáinak társadalmi gondolkodása.

Könyv- és folyóiratismertetés

Nowakowski, Stefan: Az UNESCO munkálatai a társadalomtudományok terén.

Skroboszewska, Halina: A történészek a Mickiewicz-évben. A filozófiai tanszékek munkájából.

Nowakowska, Irena: A Lengyel Tudományos Akadémia filozófiai bizottságának munkájából.

4. /18/sz.

Hochfeld, Julian: A nemzeti kérdés néhány aspektusa a kapitalizmus általános válságának mai szakaszában.

Szacki, Jerzy: Az 1820-1830-as évek lengyel nemesi forradalmáiról.

Baczko, Bronislaw: A lengyel demokratikus társadalmi gondolkodás világnézete kialakulásának utjai a XIX. század derekán.

Tatarkiewicz, Wladyslaw: Forrásadatok Edward Dembowski-ről.

Könyv- és folyóiratismertetések.

Kubski, Jacek: Vita a történelmi materializmus szovjet tankönyvéről.

Mrówczyński, Tadeusz: A marxizmus "vallásos" jellegéről.

Wesolowski, Wlodzimierz: A nemzetközi munkásmozgalom történetének oktatása.

SPRAWY MIĘDZYNARODOWE

6.sz.

Verax: Hónapról-hónapra.

Juszkiewicz, Aleksander: Az Egyesült Nemzetek Szervezetének tíz éve.

Karpińska, Anna: Az osztrák államszerződés.

Ocheduszko, Jaromir: Törökország és az arab országok.

Sidor, Kazimierz: Az amerikai katonai támaszpontok.

Tények és kommentárok.

Könyvismertetések.

A nemzetközi események kronológiája, 1955 május.

7-8.sz.

Verax: Hónapról-hónapra.

Jaszunski, Grzegorz: Potsdamtól Genfig.

Golde, Kazimierz: A német kérdés a négyes konferencián.

Tomala, Mieczyslaw: A zgorzeleci szerződés történelmi jelentősége.

Sluczanski, Edward: India a világpolitikában.

Szemiński, Andrzej: A brit parlament szerepe és az 1955. évi választások.

Wolski, Aleksander: Tizenöt évvel Franciaország fegyverletétele után.

Syskind, Jerzy: A világ és A. Toynbee professzor.

Tények és kommentárok.

Könyvismertetések.

A nemzetközi események krónikája, 1955. június-július.

9.sz.

Verax: Hónapról-hónapra.

A genfi nemzetközi atomkonferencia.

Michalski, Marian: Az indokínai fegyverszünet kérdéséről.

Nasielski, Aleksander: A német tábornokok és a NATO.

Jaszunski, Grzegorz: A korrupció az Egyesült Államokban.

Sokulski, Henryk: A német vámháború Lengyelország ellen 1925-34-ben.

Tények és kommentárok.

Könyvismertetések

A nemzetközi események krónikája, 1955. augusztus.

10.sz.

Verax: Hónapról-hónapra.

Németország háború utáni történetének új fejezete.

/A moszkvai tárgyalások./

Pomian, Krzysztof: Az északafrikai válság és nemzetközi jelentősége.

Sachs, Ignacy: A perónizmus tíz esztendeje - kísérlet elemzésére.

Bukowski, Wojciech: A japán külpolitika néhány problémája.

Tények és kommentárok.

Könyvismertetések.

A nemzetközi események krónikája, 1955. szeptember.

ČESKOSLOVENSKÝ ČASOPIS HISTORICKÝ

1955. 2.sz.

Csehszlovákia felszabadulásának 10. évfordulójára.

Kodedová, O.: A nemzetiségi kérdés 1905-1907.

Gajanová, A.: A Szlovák Néppárt részvétele a csehszlovák burzsoázia fasizáló törekvéseiben a gazdasági válság időszakában.

Klokov, V.I.: A csehek és szlovákok részvétele az ukrainai és belorussziai partizánharcokban a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának éveiben.

Purš, J.: Gőzgépek alkalmazása a cseh tartományok iparában az imperializmus előtti korszakban. /Folytatás./

Köpstein, H.: A XV.századi csehországi nemzetiségi kérdés értelmezése a nyugatnémet történetírásban 1945 után.

Könyvismertetések.

Hírek.

Krónika.

SBORNIK HISTORICKÝ

1954. II.sz.

Vojtišek, Václav: Az oklevéltani módszer fejlődése és szükségletei.

Burian, Jan: A rabszolgotartó termelési viszonyok hatása a colonatus fejlődésére.

Fiala, Zdeněk: A kamarás és az alkamarás. /Tanulmány a két tisztség kialakulásáról és kölcsönös viszonyáról a XIII.század végén./

Bartoš, F.M.: A huszita és cseh testvér történetírás. I. Egy elveszett krónika a huszita forradalomról és Brezovai Lőrinc Krónikájának keletkezése. II. Egy új táborita történetíró. III. Egy új cseh testvér történetíró.

Polišenský, Josef: A németalföldi burzsoázia politikája és az 1618-1620-as cseh felkelés.

Roubík, František: A II.József-féle kataszter keletkezése Csehországban 1785-1789-ben.

Kutnar, František: A takácsok szociális kérdése a XIX.század dörckén.

III.sz.

Pokora, Timoteus: Vang-Mang kísérletei az i.u. első században a társadalmi válság megoldására.

Oliva, Pavel: A rabszolgotartó rend válságának kezdete a római birodalomban.

Fiala, Zdeněk: Az egyház igazgatása és helyzete Csehszágban a XIII.század elejétől a XIV.század derekáig.

Vojtíšek, Václav: A Károly-egyetem régi pecsétjeiről.

Bartoš, F.M.: Egy bázeli forradalmár és huszita visszhangok művében.

Polišenský, Josef: A fehérhegyi csata és Masaniello felkelése 1647-ben.

Petrán, Josef: A "Fel csehek!" című ének és variánsai.

ČASOPIS MATICE MORAVSKÉ

1954.

Morvaországi anyagok a munkásmozgalom történetéhez.

Sindelář, Bedřich: A morvaországi munkásmozgalom történetének áttekintése a hainfeldi kongresszusig.

Mainus, František: Az első manufaktúrák Morvaországban.

Fojtík, Karel - Sirovátka, Oldřich: A bányászat története Rosica és Oslava körzetében a XIX.század első felében.

Vytiska, Josef: Néhány adat az ipari termelés fejlődéséről és a munkásosztály növekedéséről Morvaországban és Sziléziában.

Radimský, Jiří: A legrégibb morvaországi egyesületek, tekintettel a munkásegyesületekre.

Peša, Václav: A cseh munkásmozgalom és az I. Internacionálé.

Hosák, Ladislav: Az 1873-as gazdasági válság hatása az iparvidék népesedésére.

Jordán, František: A morvaországi szociáldemokrácia kettészakadása mérsékeltekre és radikálisokra az 1880-as évek első felében.

Radimský, Jiří: A "Rovnost" /Egyenlőség/ munkásorgyület kezdetei.

Plotka, Václav: A cseh munkásdalok legrégibb daloskönyve.

Válka, Josef: A "második jobbágyság" kérdésének jelenlegi állása a közép-európai országokban.

Matejcek, František: A fehérhegyi csata előtti Morvaország feudális problematikájából.

Radimský, Jiří: Morvaországi adórajstrom a XVI.század első feléből. /Második rész./

Kolár, J.: Két cseh ujság a XVI.-XVII.század fordulójának török háborúiról.

Tichá, Zdenka: A huszita hagyomány a XVII.-XVIII.században.

Wurmová, Milada: František Palacký ismeretlen levelei.

Hirck.

SLEZSKY SBORNIK

1955. 1.sz.

Kühndel, Jan: A Fuggerek Sziléziában.

Dohnal, Milon^V: A szervezkedő munkásmozgalom kezdetei Ostrava körzetében.

Valosek, Isidor: A fő termelési ágak helyzete Ostravában a XIX.század első felében.

Posvár, Jaroslav: A bányászat és kohászat szervezetének történetéhez Sziléziában a XIV.századig.

Sorfová-Nováková, Eliška: A sziléziai takácsok felkelésének hatása Németország irodalmi életére.

Hirek.

2.sz.

Macurek, Josef: A ylachok Északkelet-Morvaországban és kapcsolataik Těšinnel, Lengyelországgal és Felső-Szlovákiával /1620-ig./

Křístek, Václav: A bányászati terminológia Gustaw Morcinek művében.

Navrátil, Jan: A céhlegények sztrájkja Bíla körzetében 1811-ben.

Krůta, Tomáš: A sziléziai Ondřejovice melletti Latzdorfban lévő bányáról és vaskohóról.

3.sz.

Mainuš, František: A těšini nagyvásárok 1775-1782-ben.

Indra, Bohumir: Az Opava melletti Oldřšov jobbágynak felkelése 1765-ben. /Adalék a sziléziai 1766. évi nagy jobbágymozgalomhoz./

Chlebowczyk, Josef: Az egészségügyi viszonyok az ostravakarvini medencében a XIX-XX.század fordulóján.

Štastný, Vladislav: A morvaországi munkássajtó és a múlt század 90-es éveinek Mickiewicz-ünnepei.

Pitronová, Blanka: Megjegyzések a těšini urbáriumokhoz.

Hirek.

HISTORIE A VOJENSTVÍ

1955. 1.sz.

Engels, Friedrich: Erőditménytan.

Šáda, Miroslav: A koreai néphadsereg.

Durdík, Jan: A znojmi ágyuöntés a XV.század első harmadában.

Könyvismertetések.

Hirek.

Ryzner, František: Csehszlovákia felszabadítása a Vörös Hadsereg és az I.Csehszlovák Hadsereg által 1944-45-ben.

2.sz.

Moszkalenko, K.Sz.: A szovjet és csehszlovák nép diosó fegyverbarátsága.

Hruška, Čeněk: A Szovjetunióban alakult I. Csehszlovák önálló páncélosbrigád harca az új népi demokratikus köztársaságért. - Három tanulmány az Ostraváért folytatott harcokról.

Csehszlovákia felszabadítása a Szovjet Hadsereg által.

Sýkora, Jan: A Szovjetunióban alakult egységünk harcai Szilbvákiában.

Engels, Friedrich: A vontasövű ágyú.

Könyvismertetések.

Sebek, Jiří: A sztálingrádi csata a szovjet képzőművészetben.

Mejdrlická, K.: J.V. Tarle akadémikus elhunyt.

Slaisová, D. - Nývlt, K.: Jelentés az ugynevezett I. Csehszlovák Külföldi harc /1914-1920/ állagairól.

Králová, B. - Boháčková, E.: Jelentés a General-Kommando Brünn állagának regesztáiról.

3.sz.

A kínai népi felszabadító hadsereg.

Du Pin: A kínai népi önkéntesek ereje, további erősödésének éve.

Křížek, Jaroslav: A csehszlovák légiók első fegyveres fellépése a szovjet hatalom ellen 1917 november 10-13-án.

Hora, Antonín: A XVI. század első fele lengyel hadművészetének kapcsolata a huszita hadművészettel.

Líbal, D. - Píša, V.: Új adatok a prágai óváros középkori erődítéséről.

ARCHEOLOGICKÉ ROZHLEDY

1955. 2.sz.

Jílková, E.: Adalék a sirhalmos kultúra kezdetének problémájához.

Buchwaldek, M.: Adalék a csehországi zsinórdíszes kerámika osztályozásához.

Előadássorozat az új csehszlovákiai leletekről.

Könyv- és folyóiratismertetés.

3.sz.

Vána, Zdeněk: Vlastislavi ásatások és az ugynevezett ifjabb erődítésszerű kultúra keramikája kezdetének problémája.

Filip, Jan: A csehszlovákiai régészeti intézetek munkakonferenciája Liblicében.

Könyv- és folyóiratismertetés.

4.sz.

Novotný, Bohuslav: Szkita-hallstatti településmaradványok Szlovákiában.

Kraskovská, L.: Szláv temető Pozsony mellett.

Točík, A.: Új kutatások a X. és XI. századi szlovákiai sírokban.

Hírek.

Könyv- és folyóiratismertetés.

EKONOMICKÝ CASOPIS

1954. 5.sz.

Ferjanc, Ján: A mezőgazdaság - a Csehszlovák Köztársaság nemzetgazdasága fejlődésének főkérdése a legközelebbi korszakban.

Sebesta, Mikuláš: A termelőszövetkezetek gazdasági megerősítésének útjai.

Fendek, Július - Tulka, Jaroslav: Az üzemben belüli gazdasági elszámolás bevezetésének néhány tapasztalata a könnyűipari üzemekben.

Káspár, Jozef: Az ipari önköltség statisztikai vizsgálatának kérdéséhez.

Unoovsky, Ladislav: Berzeviczy Gergely közgazdasági és szociális nézetei.

Könyvismertetések.

6.sz.

Hornová, Adola: A termelőerők termelésének elsődleges fejlesztése a bővített újratermelésnél.

Svetoň, Ján: Szlovákia lakossága osztályszerkezetének fejlődése a kapitalizmus korában.

Tomčáni, Ján: Az egyéni parasztgazdaságok és a gépállomások kölcsönös kapcsolatainak néhány kérdéséről.

Hronský, Filip: A mezőgazdasági termékek felvásárlása - a város és a falu közötti piaci-pénzkapcsolatok sajátos formája.

Krilev, A.I.: A termelési viszonyok és a termelőerők közötti ellentmondás jellegéről a szocialista társadalomban.

A politikai gazdaságtani tanszék munkatársainak harmadik konferenciája.

Könyvismertetések.

LUPTA DE CLASA

1955. 6.sz.

Az élettel szorosan összekötött, harcos elméleti pártfolyóíratért.

Constantin, S.: A termelés önköltségének csökkentése a szocialista ipar fő feladata.

Fedoszejev, P.: A marxista-leninista elmélet fontossága a társadalmi tudományok megismerése szempontjából.

Ionescu, Al.: A Szovjetunió és a demokratikus tábor országai békepolitikájának újabb sikerei.

Alexe, T.: A marxizmus-leninizmus a burzsoá és szocialista forradalomról.

7.sz.

Az aktiva a pártbizottságok munkájának erős támasza.

Enache, V.: Minél magasabb terven felüli szocialista felhalmozást biztosítsunk a hazának.

Borgeanu, C.: A társadalmi fejlődés mozgatóerői a Román Népköztársaságban.

Trachtenberg, I.: A gazdasági válságok alapvető törvényei és sajátosságai.

Cernea, A.: A genfi értekezlet - a nemzetközi kapcsolatok új szakaszának kezdete.

8.sz.

A román nép nagy nemzeti ünnepe /1944. augusztus 23-a emlékére/.

Florescu, M.: A kémiai ipar fejlődése a Román Népköztársaságban.

Arnautu, C.: A Kínai Népköztársaság nemzetgazdaságának szocialista átalakításáról.

Cinca, E.: - Pavel, O.: Emeljük a pártmunka színvonalát a felsőoktatási intézményekben.

Haupt, Gh.: A romániai munkások szociáldemokrata pártjának megalakításáról /1893-1899/.

9.sz.

A párt szociális összetételének állandó javításáért.

Voicu, St.: Az újratermelés marxista-leninista elméletéről.

Molinte, L.: Az élelőjáró ipari munkamódszerek elterjesztése - a munkatermelékenység növelésének nélkülözhetetlen forrása.

Garaudy, R.: Az ideológiai harc az értelmiségiek sorában.

Iosifescu, S. - Mindra, V. - Iordan, M.: Értékes hozzájárulás a román irodalomtörténelemhez /A román irodalomtörténet tankönyve a VIII. és IX. osztály számára/.

10.szám

A Román Munkáspárt II.kongresszusának tiszteletére - előre a szocializmus építésének új sikerei felé.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 38. évfordulója.

Cioara, Gh.: Az ország villamosítása - a nemzetgazdaság fejlődésének fő feltétele.

Tismaneanu, L.: A Román Kommunista Párt 1945 októberi országos konferenciája.

Brucean, S.: "Genf szelleme" a nemzetközi életben.

Az elmélet és gyakorlat egysége és a pártpropaganda /A Kommunizist 1955. 14.számának cikke/.

STUDII. Revista de istorie și filozofie.

1954. IV.sz.

Ionescu, M.: Az amerikai-angol és német kőolajmonopóliumok együttműködése Romániában a második világháború idején /1938-1944/.

Kolker, B.M.: A nemzeti felszabadító harc Romániában 1941-1944-ben.

Radaceanu, L.: A német irodalom történetének periodizálásáról.

Ralea, M.: A francia nép harca függetlenségéért és nemzeti egységéért.

Campus, E.: A kisantant felbomlása.

Liveanu, V.: A focsani fegyverszünet /1917/

Cherestesiu, V.: Az 1848. május 3-15-i balázsfalvi gyűlés és céljai /I/.

Stanescu, E.: A románok és a kozákok katonai együttműködése a XVI.század utolsó negyedében /II/.

Grecu, A.: Az írott jog kezdetei román nyelven.

Kritika és könyvismertetés:

Jakó Zsigmond: A Valea Ungurului-i és Calin-i hamuzsírgyártás története. Studii și cercetări științifice, 1953. 3-4.sz.

Graus, Fr.: A csehországi parasztság története a huszadik század előtti időszakban. Prága 1953. I.köt.

... A Románia történetét érintő dokumentumok. XV.század. A. Moldova, II.köt. /1476-1500/.

Bizánc bevételének kérdései a VIZANTYIJSZKIJ VREMENNYIK-ben publikált szovjet tanulmányok fényénél.

STUDII. Revista de istorie.

1955. I.sz.

Az első orosz forradalom 50 éve /tézisek/.

... A Román Népköztársaság Akadémiája történettudományi intézetének és történettudományi osztályának tudományos kutatási terve 1955-re.

Haupt, Gh. - Slivat, X.: A román proletariátus szolidaritásmegnyilvánulásai az első orosz forradalommal /1905.jan.-1906.jun ./.

Munteanu, N.G. - Panciu C. - Lungeanu I.: A fő termelőeszközök - a nagyipar, a bányászat, - közlekedés és a bankok - államosításának forradalmi aktusa /1948. jun.11./.

Fedorov, G.B.: A régi szlávok Moldvában.

Beszámoló a Német Demokratikus Köztársaságban és a Magyar Népköztársaságban tett látogatásokról.

Udrea, Tr.: A történettudomány néhány kérdése a Román Népköztársaságban.

K r ó n i k a :

... A Román Népköztársaság Akadémiája kolozsvári tagozata tudományos ülészekének munkája.

... Fr. Kavka, L. Holotik és D.Koszev történészek látogatása hazánkban.

Kritika és könyvismertetés:

Rapant, D.: Parasztfelkelések Szlovákiában 1831-ben. Bratislava 1953, I.köt. 313 l.; II.köt. 1.rész, 528 l.; II.köt. 2.rész 524 l. /Ism. Tr.I.N./

Zujev, F.: A nemzetközi imperializmus - apának Lengyelországa Szovjetunió elleni támadásának szervezője. /1919-1920/. Moszkva, 1954.

A milanoi MOVIMENTO OPERARIO történeti és bibliográfiai folyóirat tartalma.

Nekrológ J.V.Tarle haláláról.

II.sz.

Fotino, N.: Az angol-francia imperialisták által diktált fegyarmati Duna-igazgatási rendszer. Az 1921. évi Végleges Duna-szabályzat.

Egyed, A.: A román és magyar parasztek harca Élesden 1904-ben.

Berindei, D.: Politikai és társadalmi mozgólódások Cuza Havaşalföld uralkodójává való megválasztásával kapcsolatban.

Nicolaescu-Plopşor, C.S.: Tudor Vladimirescu egy kiadatlan levele.

K r ó n i k a :

A Román Népköztársaság Tudományos Akadémiája történeti osztályának és történettudományi intézeteinek tudományos ülése az első orosz forradalom 50. évfordulója alkalmából.

1954. évi munkaértekezlet a Román Tudományos Akadémia bukaresti történettudományi intézetében.

Kcszev, D.: Az 1923. évi szeptemberi antifasiszta népi felkelés Bulgáriában.

Kritika és könyvismertetés:

Rochet, Waldeck: A francia parasztság felszabadulásához vezető út. București 1955, 276 l.

Kabrda, Josef: A szófiai és vidini török kádik régi lajstromai és jelentőségük Bulgária régi története számára. Archiv Orientální XIX. Praga 1951, 329-392. l.

III. sz.

Haupt, Gh.: A romániai szocialista körök harca a marxizmus elterjedéséért /1881-1884/.

Maciu, V.: A román parasztság helyzete és harca a függetlenségi háború előestéjén.

Turbatu, M.: A falusi iparosok szerepe az árutermelés fejlesztésében Havasalföldön a XVII. sz. első felében.

Frances, E.: A szlávok hazánkban a XII. században.

Pascu, St. - Benkő S. - Russu, I. I.: A Román Tudományos Akadémia kolozsvári történettudományi intézete 1954. évi tudományos munkájának elemzése.

Kavka, Fr.: A huszita forradalmi mozgalom és világnézete.

Ionașcu, I.: Kiadatlan dokumentum az 1899. júniusában Olt megyében lezajlott parasztfelkelésről.

Macrea, D.: A román nyelv eredete és strukturája, Limba Romina 1954. 4. sz.

Holitic, L.: Az olasz és francia katonai missziók szerepe Szlovákiában 1919-ben.

Kovács Endre: Bem József Bpest 1954, 792 l.

Várkonyi Ágnes: A Rákóczi-szabadságharc kibontakozása Erdélyben, /1703-1704. jul./ Századok 1954.

Marx-Engels-Lenin-Sztálin: Zur deutschen Geschichte Berlin 1953, 784 l.

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ

1954. 1-2. sz.

Az 1953. évi régészeti ásatások térképe.

A Trușești-i régészeti feltárás.

A Traian-i régészeti feltárás.
A Histria-i régészeti feltárás.
A Gradiştea-i régészeti ásátások.
A Garvan-i régészeti ásátások.
A Moreşti-i régészeti ásátások.
A Hlincea-Iaşi-i régészeti ásátások.
A Suceava-Cetatea Neamţului-i régészeti feltárás.
Régészeti felfedezések a Giurgiu-i rajonban

3-4.sz.

Berciu, D.: Az olténiai régészeti ásátásokkal kapcsolatban felmerült problémák /1949-1951/.

Comşa, Eug.: A Boian-i kultúra fejlődésével kapcsolatos megállapítások.

Dumitrescu, H.: A Cucuteni-Tripolie-i festett kerámiák tanúsága a temetkezési szertartással kapcsolatban.

Pippidi, D.M.: Új hírek a Histria-i vár belső szervezetről az autonómia korszakában.

Popescu, Em.: Egy új felirat Histriáról és a Cybele-i kultúráról.

Mitrea, B.: Éremtámi adalékok a római birodalom elleni harc történetéhez Dáciában, I.

Hoređt, K.: A Balgrad - Alba-Iulia-i vajdaság.

Barnea, I.: A dinogetiai feudális korabeli amforák.

Preda, C.: Az élet nyomai a XII-XIII.századboli Histriában.

PROBLEME ECONOMICE

1955. 7.sz.

Florescu, C. - Deak, L.: Lenini tézisek a város és a falu árucseréjére a kapitalizmusból a szocializmusra való átmenet időszakában.

Gheorghiu, A.: A Román Népköztársaság állami költségvetése a szocializmus építésének szolgálatában.

Safir, I.: A tüzelőanyag-fogyasztási szövetkezetek racionalizálásáért.

Dobrescu, O.: A helyi állami ipar fejlődésének néhány kérdéséről.

Romanovici, A.: A mezőgazdasági termelés emeléséért a Román Népköztársaságban.

Marin, D.: A mezőgazdasági kisárutermelés számára létesített feltételek és a termelés növekedésének lehetősége.

8.sz.

A párt, a kormány és a nép egysége a szocializmus építésének biztosítója a Román Népköztársaságban.

Petrescu, S.: A Szovjetunió segítsége hazánk szocialista iparosításában.

Anghel, I.: A jelenlegi hazai piaci ár kérdéseinek szempontjai.

Cruceru, St. - Rausser, V.: A társadalomtudományok előadásának tökéletesítéseért a felsőoktatásban.

Sinescu, A. - Nicolăescu, T.: A Román Népköztársaság vas kohászatának fejlődése.

Topor, V.V. - Nicolescu, T.: Az önköltségi ár és a jövedelmezőség néhány kérdése a traktor- és gépállomásokon.

Ionescu, V.: Az agrárkérdés N. Balcescu műveiben.

9.sz.

Ünnepi ülés Románia felszabadulásának 11. évfordulója alkalmából.

Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs beszéde.

N.Sz.Hruscsov elvtárs beszéde.

Emil, S.: A Tőke III.kötetéről.

Kohn, E.: Az értéktörvény működésének néhány szempontja a Román Népköztársaságban.

Lupse, P.: A közlekedés feladatai a mezőgazdaság ellátásában.

Antim, P.: A Kínai Népköztársaság külkereskedelméről.

Mesaros, E.: Ujmalthusianista elméletek a népességről.

10.sz.

A Román Kommunista Párt országos konferenciájának 10 éves évfordulója.

Anghel, I.: A politikai gazdaságtan a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában.

Schwartz, N.: Az új technika alkalmazása a munkatermelékenység növekedésének alapja a szénbányászatban.

Postolea, Gh.: Az élelmiszeripar jövedelmezőségének szempontjai.

Virgiliu, G.: A Német Demokratikus Köztársaság a gazdasági fejlődés útján.

Nisipeanu, Gh.: Az angol-amerikai gazdasági ellentétekről.

NOVO VREME

1955. 7.sz.

A káderek helyes megválasztásáról, kiemeléséről és neveléséről.

Ivanov, V.: Osztályok és osztályharc társadalmunk fejlődésének jelenlegi szakaszában.

Köncsev, N.: A munkaegység szerepe a termelőszövetkezetek szervezeti és gazdasági megerősítésében.

Kjuljovszki, H.: Az Egyesült Nemzetek Szervezetének 10 éve.

Panajotov, P. - Ruszev, P.: A megyei pártbizottságok instruktori csoportjai munkájának néhány kérdéséről.

Szemov, M.: Mao Ce-tung válogatott műveinek negyedik kötete.

8.sz.

Az új mezőgazdasági tervezési módszerek előnyének legteljesebb kihasználásáért.

Panova, E.: Engels Frigyes, a munkásosztály nagy tanítója és vezére.

Palamarova, D.: A népi tanácsok pártvezetésének magasabb színvonaláért.

Petkov, B.: Új siker a világ békéjének megerősítéséért vívott harcban.

Dajnov, N. - Zarev, K.: Bulgária nemzeti jövedelme és elosztása

A pártcsoportok a pártonkívüli szervezetekben.

A pártellenőrzés jogairól.

Russel, B.: A horogkereszt árnyékában. - Ism. N. Davidov.

9.sz.

A pártoktatás jelenlegi feladatai.

Gornenszki, N.: A Szovjet Hadsereg Győzelmeinek jelentősége a hitlerista megszállás és a monarcho-fasizmus elleni harc méreteinek kiterjedése szempontjából.

Hrisztov, Hr.: Észak- és Dél-Bulgária egyesülése /1885/

Ivanov, K.: A párt szociális és minőségi összetételének javítása a pártbizottságok és pártszervezetek állandó feladata.

Popov, N.: A népi demokratikus országok mezőgazdaságának szocialista átszervezése.

Vandov, Iv.: Bolgár könyvek a Szovjetunióról.

Ignatov, M.: A Csehszlovák Kommunista Párt elméleti folyóirata.

10.sz.

A választó taggyűlések és a falusi pártalapszervek feladatai.

Natan, Zs.: A marxista gazdasági gondolkodás Bulgáriában a második világháborúig.

Narszki, I.: A neopozitívizmus filozófiája és a tudomány.

Karapenev, P.: A végrehajtás ellenőrzése a párt- és kormányhatározatok megvalósítása biztosításának alapvető módszere.

Antonov, Szt.: Az instruktori csoport első lépései az Elin-Pelin-i gépállomás körzetében.

Davidov, N.: Partizán-émlékiratainkról.

D.N.: Engels Frigyes újonnan felfedezett levelei.

ISZTORICESZKI PREGLED

1955. 4.sz.

Kondarev, N.: Még egyszer Ljuben Karavelov tevékenységéről és ideológiájáról.

Velkov, V.: A falu és a város Thrákiában és Dákiában az i.e. V-IV.században

Concsev, P.T.: Levszki Kotelban és a koteli forradalmi bizottság létrehozása.

Sztancsev, Szt.: Egy preszlavi bojár sírfelirata a X. századból.

Petrova, Sz.: A Bolgár Kommunista Párt illegális felhívásai.

Pavlov, T.D.: Hozzászólás a "Bulgária története" II. kötete maketjének vitájához.

Koszev, D.: Zárszó a "Bulgária története" II. kötete maketjének vitáján.

Todorev, G.D.: "Bulgária története" II.kötete maketjének vitája.

EINHEIT

1955. 8.sz.

Genf - egy új szakasz kezdete.

Engels Frigyes - Marx Károly harcostársa a tudományos szocializmus megalapításában.

A Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézet

Marx Károly újonnan felfedezett cikke az 1849-es évből. /Az 1849.jun. 13-i eseményekről./

Engels, Frigyes: Az angol gabonatörvények története.

Urbanski, Adolf: Engels Frigyes, a történelmi materializmus teoretikusa.

Scheler, Hermann: Engels Frigyes, az atheista világ-szemlélet propagandistája.

Diehl, Ernst: Engels Frigyes - a nemzetközi munkásmozgalom vezére.

Knittel, Fritz: Engels Frigyes szerepe a német munkásmozgalomban Marx Károly halála után.

Gemkow, Heinrich - Winkler, Gerhard: Engels Frigyes - a nagy német hazafi.

Zirke, Gerhard: Engels Frigyes - a munkásosztály első katonai teoretikusa.

Kritika és könyvismertetés:

Cernu, Auguste: Marx Károly és Engels Frigyes élete és művei. Berlin, 1954.

9.sz.

Ulbricht, Walter: A demokratikus földreform - a német történelem dicsőséges lapja.

Plasek, Kurt: A szocialista gazdasági elvek érvényesítése az állami gazdaságban.

Dichl, Ernst - Dlubek, Rolf: A Német Demokratikus Köztársaság történeteszei előtt nagy feladatok állanak.

Gentzen, Felix - Heinrich: Történeti elmélkedés az Odera-Neisse-békehatárról.

Spengenberg, Max: A jobboldali szociáldemokratáknak a német militarizmussal kapcsolatban elfoglalt álláspontja összeegyeztethetetlen a munkásosztály érdekeivel.

Kahn, Siegbert: A nyugatnémet monopóliumok tőkeexportja.

Heym, Jürgen: A népgazdaság tervszerű /arányos/ fejlődésének törvénye a Német Demokratikus Köztársaságban.

Herber, Richard: Lenin tanítása a békés együttélésről.

Kritika és könyvismertetés:

Fogarasi Béla: Logika. Berlin 1955.

10.sz.

Szerződés a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjetunió közötti kapcsolatokról.

A Német Demokratikus Köztársaság testesíti meg Németország jövőjét. /A NDK alapításának 6. évfordulójára./

Neumann, Oskar: A Saar-vidéki statutum elvetése - csapás a párizsi szerződésekre, a szeptatizmusra és sovinizmusra.

Richter, Helmut: Az állami iparban alkalmazott árpolitika néhány kérdéséhez. /Az értéktörvény hatásának felhasználása az állami iparban, stb./

Schön, Otto: A szocialista munkaerkölcsre való nevelés és jelentősége az állami üzemekben folyó pártmunka szempontjából.

Schwarz, Kurt-Müller, Ernst: A pártszervezetek feladatai az általános iskoláknál a tanítók ideológiai-politikai nevelése terén.

Gemerski, Günter: A szocialista felhalmozás és jelentősége népgazdaságunk számára.

Kritika és könyvismertetés:

A.S. Jeruszalimszkij: A német imperializmus külpolitikája és diplomáciája - a XIX. század végén. Berlin 1954.

Kohlmei, Gunthor: A demokratikus világpiac. Berlin 1955.

Az olvasók levelei Fürnberg: "Milyen írókra van szükségünk" c. /az Einheit 7.sz.-ban megjelent/ cikkével kapcsolatban.

11.sz.

Pártunk Központi Bizottságának 25. plenáris ülése.

Franke, Heinz: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 38.évfordulójára.

Marx-Engels-Lenin-Sztálin Intézet

Engels Frigyes néhány kiadatlan levele /A néhány hónapja Párizsban felfedezett Engels-Lafargue -levelezés részlete./

Dengel, Alfonz: A bonni gazdasági miniszter demagógiája.

Reimann, Karl: A gazdaságtan tételeinek kidolgozása az egyes iparágak számára.

Kiefert, Hans: A párt munkája a megánvállalatokban.

Schlemm, Helmut: Az írásművészet feltételeiről. /A IV. Német Írókongresszus oddig lefolyt vitáiról./

Schreiner, Albert: Megjegyzések a Rómában tartott X. Nemzetközi Történetsszűkongresszushoz.

Az olvasók levelei a IV. Német Írókongresszushoz.

Weckwerth, Martin: Miből tevődik össze egy nép élet-színvonala?

Kritika és könyvismertetés:

Wilhelm Pieck: Haroban a munkásegységért és a német népfrontért 1936-1938. Berlin 1955.

ZEITSCHRIFT FÜR GESCHICHTSWISSENSCHAFT

1955. 4.sz.

A kutatás és tanítás megjavítása a Német Demokratikus Köztársaság történettudományában. /A Szocialista Egység Pártja Központi Bizottságának határozata/

Stern, Leo: Németország legújabbkori története a polgári és marxista történetírás tükrében. /Ulbricht, Walter: A legújabb kör történetéhez" c. munkájának tanulságairól és végkövetkeztetéseiről./

Graus, Frantisek: A feudalizmus első válsága.

Klein, Fritz: A politikai válság érlelődése Németországban az első világháború előestéjén.

Közlemények és megjegyzések:

Obermann, Karl: A német-csehszlovák történetbizottság első ülése.

Obermann, Karl: Csehszlovák konferencia a legújabbkori történetről.

Werner, Ernst: Egy szó bírálóimhoz. /A szerző válasza "A 11. századi kolostori reform társadalmi alapjairól" c. disszertációjával foglalkozó bírálatokra./

Gorski, Günter: A szovjet történészek új periodizációs vitája. /A szocialista társadalom történetének periodizációjáról./

Könyvismertetések:

Nichtweiss, Johannes: A parasztság földtől való megfosztása Mecklenburgban. Berlin 1954.

Gricwank, Karl: A bécsi kongresszus és az 1814/15-ös európai restauráció. 2.kiad. Leipzig 1954.

Kicnicowicz, Stefan: Parasztmozgalom Galiciában 1846-ban. Wrocław 1951.

WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT DER HUMBOLDT-UNIVERSITÄT
ZU BERLIN

1954/55. 2.sz.

Kuczynski, Jürgen: A feudalizmus válsága Németországban.

WIRTSCHAFTSWISSENSCHAFT

1955. 2.sz.

Selbmann, Fritz: Tíz évvel később. /A háború utáni német fejlődés két útja./

Vladigeroff, Theodor: A monopolkapitalizmus gazdasági alaptörvénye és az átlagprofitráta.

Agrioola, Rudolf: Az "ethikai szocializmus", a német imperializmus védelmének eszköze.

Bondi, Gerhard: A nemzeti piac kifejlődésének első szakasza Németországban.

Kuczynski, Jürgen: A kapitalizmus gazdasági alaptörvénye.

Könyvismertetések:

G. Rehbein: Marx tanítása a szállítás- és híradásügyről a társadalmi termelőfolyamatban.

K r ó n i k a:

Heiduschat, Franz: A szervezés és tervezés a tudományos munkában az egyetemen.

3.sz.

Az elméleti konferencia után. /A berlini Német Tudományos Akadémia Gazdaságtudományi Intézetének 1955. márc. 11-14 között tartott konferenciájáról./

Oelssner, Fred: A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet néhány gazdasági problémája a Német Demokratikus Köztársaságban.

Mader, Ernst: A prémiumbér a nyugatnémet iparban - a maximális profit biztosításának eszköze.

Reinhold, Otto: A munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének problémája a "Politikai Gazdaságtan" tankönyvben.

Lemnitz, Alfred: A kapitalizmus gazdasági alaptörvénye.

Behrens, Fritz - Kuczynski, Jürgen: A munkásosztály helyzete Angliában c. munkájának új, bővített kiadásáról, különös tekintettel a politikai gazdaságtan-történeti fejtegetéseire.

Montjoie, Pierre: Megakadályozhatja-e a fegyverkezési verseny a gazdasági válság kitörését?

Könyvismertetések:

Marx és Engels "Kisebb gazdasági írásai". Berlin 1955.

Maisenberg, L.: Az áralakulás kérdése a Szovjetunió népgazdaságában. Berlin 1954.

K r ó n i k a:

A gazdaságtudományok legközelebbi feladatai. /Közlemény a berlini Német Tudományos Akadémia gazdaságtudományi szekciójának második üléséről./

4.sz.

Kohlmeier, Günther: A varsói szerződés és az európai népek gazdasági együttműködése.

Elvert, Gerhard: Az állami gazdaságok jövedelmezőségének néhány problémája.

Schmidt, Johann-Lorenz: A Nyugat-Németországgal foglalkozó elméleti konferenciáról.

Brus, Wlodzimierz: Az értéktörvénynek a szocialista termelésre gyakorolt hatása néhány problémájáról.

Luok, Herbert: Johann Heinrich von Thünen - a kapitalista junkergazdaság teoretikusa.

Lendle, Ottmar: A pénz mennyiség-elméletének marxista cáfolata.

Kohlmei, Günther: A kapitalizmus gazdasági alaptörvényének absztrakt-általános és konkrét-történeti feltevélei.

Haustein, Heinz-Dieter: A kapitalizmus gazdasági alaptörvénye.

Hiller, Gerhard: Néhány megjegyzés Mader, Ernst "A prémium a nyugatnémet iparban - a maximális profit biztosításának eszköze" c. cikkére.

5.sz.

Mückenberger, Emil: Tíz éves a földreform.

Samuel, Frithjof: A paraszti piacok szerepe a Német Demokratikus Köztársaságban.

Rühle, Otto: List Frigyes, német közgazdász; jelentősége.

Reinhold, Otto: Néhány megjegyzés a kapitalizmus gazdasági alaptörvényéről folyó vitához.

Kritika és könyvszemle:

Kohlmei, G.: A demokratikus világpiac. Berlin 1955.

Ritter, Kurt: Agrárgazdaság és agrárpolitika a kapitalizmusban. Berlin 1955.

S z e m l e :

Kohlmei, Günther: A német marxista közgazdászok előtt álló feladatok a pénzelmélet terén.

Arnold, Hans: "A Német Demokratikus Köztársaság szocialista iparának gazdaságtana, szervezése és tervezése" tankönyv kidolgozásának jelen állásáról.

Nultsch, Gerhard: A politikai-gazdaságtan tanítás néhány kérdéséről.

SOZIAL- UND WIRTSCHAFTSGESCHICHTE

1955. 2.sz.

Blaschke, Karlheinz: A parasztok földtől való megfosztása Szászországban.

Mauro, Frédéric: A kereskedelmi kapitalizmus elméletéről.

Kisebb közlemények

Grabe, Paul: Lassalle Bismarckhoz. Egy ismeretlen levél Keudell hagyatékában.

Beutin, Ludwig: Egy mérnök emlékei. Hoover, H. Emlékiratainak német kiadása alkalmából. /ismertetés/ .
/I. A kalandok évei 1874-1920. II. A kabinett és az elnökség 1920-1933. III. A nagy gazdasági válság 1929-1941./ /Hoover emlékirata az amerikai történet adott szakaszának megismeréséhez fontos forrás./

Könyvismertetések

Schwidetzky, Ilse: A népek pusztulásának problémája. Történeti népesedésbiológiai tanulmány. Stuttgart 1954.

Stolz, Otto: A vámügy, forgalom és kereskedelem története Tirolban és Vorarlbergben. Innsbruck 1953.

Stolz, Otto: Források Tirol és Vorarlberg vámügye és kereskedelmi forgalma történetéhez a XVIII.században. Wiesbaden, 1955.

Koch, Max-Jürgen : A bányamunkás-mozgalom a Ruhr-vidéken II. Vilmos idején /1889-1914/. Düsseldorf 1954.

Schulte, Wilhelm: Nép és állam. Westfália az 1848 előtti időszakban és az 1848-49-es forradalomban. Münster 1954.

Hoffmann, Bernhard: Wilhelm von Finck 1848-1924. Egy német bankár élettörténete, München 1953.

Mittler, Max: Küldetés és politika. Vizsgálódások V.Károly gyarmati birodalmáról. Zürich 1951.

Hunold, Albert: Svájc ipari fejlődése. Zürich 1954.

Lenz, Wilhelm: Riga nagyvárossá fejlődése. Kitzingen am Main 1954.

Wober, Adolf: Harc a tőke és munka között. Szakszervezetek és munkaadószövetségek Németországban. Tübingen 1954.

F O L Y O I R A T S Z E M L E
E G Y É B O R S Z Á G O K B Ó L.

CAHIERS DU COMMUNISME

1955. 7-8. /jul.-aug./sz.

Thorez, Maurice: Ujabb adatok az elszegényedéshez.
Válasz Mendes-Francnak.

Moreau, Yves: A nemzetközi helyzet a genfi konferencia előestéjén.

Thevenin, Georges: Szövetségünk a Franciaországban élő algéri munkásokkal.

Viens, Gaston: Koncentráció a mezőgazdaságban és a dolgozó parasztság elszegényedése.

Cogniot, Georges: Henri Barbusse mindig velünk harcol.

Garaudy, Roger: Az értelmiségiek körében folyó ideológiai harcról.

9. /szept./ sz.

Helsinkitől Genfig. /A békeharc legújabb eseményei./

Micheli, Etienne: Az augusztusi események Észak-Afrikában.

Lanternier, Lucien: Az egységfront és a szocialista kongresszus.

Dubois, Juliette: Az Anyák Világkongresszusa, az asszonyok harcának fontos állomása a béke védelmében.

Chaintron, Jean: Spanyolország Kommunista Pártja a Franco-ellenes harc élén.

10. /okt./sz.

Servin, Marcel: A Párt és a politikai jogokért folyó küzdelem.

Guyot, Raymond: A lakáskrizisről.

Tavera, Louis: Franciaország érdeke Észak-Afrikában: tárgyalni!

Garaudy, Roger: A Párt ideológiai alapjai és az egység problémája. /A lap közli Henri Lefebvre levélét, amelyre Garaudy ebben a cikkben válaszol./

11. /nov./sz.

Maurice Thorez záróbeszéde a FKP Központi Bizottságának ülészekán. /Saint-Denis, 1955 október 19-20./

Garaudy, Roger: Két évforduló - Engels Frigycsé és az Októberi Forradalomé.

Mathcy, Lucien: A szociáldemokrácia és az állam kérdése.

Tnevenin, Georges: A gyarmati népek felszabadító harca.
Chareton, Paul: A kínai nép utja a szocializmus felé.

12./dec./sz.

Thorez, Maurice: A Központi Bizottság jelentése 1955.
november 4-én.

Genf után. /Külpolitikai összefoglaló./

Vermeersch, Jeanette: A szocialista párt és az egység-
front.

Chaintron, Jean: A radikális és a radikális-szocia-
lista párt.

Leduc, Victor: Az MRP, a köztársaság és Franciaország
elleni összeesküvés pártja.

Jourdain, Henri: Az amerikai munkások életszínvonala,

ECONOMIE ET POLITIQUE

11.sz. /1955. márc./

Az Engels-Lafargue levelezés hat kiadatlan levele.

Manzocchi, Bruzio: Az olasz gazdasági élet időszerű
kérdései.

Vanoli, André: A francia trösztök és az atomenergia.

12.sz. /1955 ápr.-máj./

Vanoli, André: A munka termelékenysége és intenzitása.

Krasucki, Henri: A munka intenzívebbé tétele Francia-
országban.

Osztovityianov, K.: A szocializmus gazdasági alaptör-
vényéről.

Guiart, René: Hogyan élnek az amerikai munkások?

13.sz. /1955.jun./

Villars, Jean: Nyugat-Németország a világpiacon.

Heissler, Yves: Megjegyzések a munkabérről.

Lavallée, Léon: A Kínai Kommunista Párt gazdaságpoli-
tikája.

Chastanier, Robert: A Saar-"határozat".

14.sz. /1955 jul.-aug./

Villars, Jean: A "Kis Európa" terv keresztülhajtása.

Henroit, Claude - Lavallée, Léon: A Szovjetunió eré-
lyes politikája.

Skorov, G.: Francia Nyugatafrika.

Escande, Georges: Adalékok az algériai társadalmi osz-
tályokról.

16.sz. /1955 okt./

Alphandery, Cl.: A nukleáris energia Hirosinától Genfig.

Martin, Pierre: Marokkó a tulzók uralma alatt.

Severac, André: A Saar-vidék.

Limbourg, Michel: A Vietnami Demokratikus Köztársaság gazdasági problémái.

17.sz. /1955 nov./

Barbe, Raymond: Az algiri földkérdés.

Villars, Jean: Saar után - "Kis Európa" csődje.

Baby, Jean: Az értéktöbblet és a profit.

A languedoci bortermelés.

CAHIERS INTERNATIONAUX

68.sz. /1955 jul.-aug./

Mury, Gilbert: A francia katolicizmus és a haladás.

Bourgin, Georges: Szovjetunióbeli élmények.

Bruhat, Jean: Tőkefelhalmozódás és gyermekmunka,
1830-1848.

Juarez, C.: Száz éve tört ki az első spanyolországi
általános sztrájk.

T.deL.: Jobbratolódás Argentínában?

Wiesflecker, Oscar: Lesz-e osztrák hadsereg?

Schaffer, Gordon: Amerikai cégek Nagybritanniában.

Lanoue, Henri: A vietnami általános választások szabotálása.

69.sz. /1955 szept.-okt./

Mury, Gilbert: A paraszti klerikalizmus kialakulása
Franciaországban.

Duret, Jean: A sztrájkok és a létfenntartási költségek.

Basso, Lélío: Az egyház és a demokratikus szabadság-
jogok.

Fargier, Roland: A francia közvélemény és az algériai
kérdés.

T.deL.: Politikai válság Latin-Amerikában.

70.sz. /1955 nov./

A munkásmozgalom és a gyermeti kérdés.

Duret, Jean: Európai zavarok és a választásokra való
készülődés.

Le Léop, Alain: A legutóbbi politikai harcok tanul-
ságai.

T.D.L.: Brazília az elnökválasztások után.

Grammos, V.: Ciprus, a görög sziget.

Scheffer, Gordon: A munkáspártiak margatei konferenciája.

Hincker, M.: A marokkói nemzeti mozgalom problémái.

Lentin, A.: A saarvidéki népszavazás jelentősége.

LA PENSÉE

62.sz. /1955 júl.-aug./

Jourdain, Francis: Husz éve halt meg Henri Barbusse.

Besse, Guy: Az oktatásügyi reform. A nemzeti érdek programja.

Leclercle, Jean-Louis: A latin és a görög nyelv oktatásának reformja.

Timosenko, V.E.: Demokritosz materializmusa.

Cornu, Auguste: A német utopikus szocializmus: az "igazi" szocializmus.

Mossé, Claude: A görög civilizáció.

63.sz. /1955 szept.-okt./

Hentges, Pierre: A négy államfő konferenciája és a béke megszilárdításának kérdése.

Cogniot, Georges: Pierre Gassendi, az epikureizmus restaurátora.

Soriano, Marc: Jegyzetek Bartók Béláról.

Bruhat, Jean: A munkásosztály elnyomódása. Megjegyzések Bouvier-Ajam tanulmányára.

WEG UND ZIEL

1955. 11.sz.

Semlegesség és külföldi tőke.

Marek, Franz: Az ideál. /Mi az oka annak, hogy a szocialista párt /jobboldali/ vezetőinek régi lendülete és harci lelkesedése alábbhagyott?/

West, Franz: A német kérdés perspektívái.

Kodicek, Egon: Bérharok a konjunktúrában.

Strobl, Franz: Az 1905-ös forradalom visszhangja Ausztriában.

9.sz.

Párt és nemzeti szövetségi politika.

Stein, Walter: Jobban élni, gazdagabb országban!

Kostmann, Jenő: A genfi konferencia.

Sacher, Karl: A szovjet gazdaság eredményei és problémái. /Az ötéves terv határidő előtti teljesítéséről./

Strobl, Franz: A jobboldali szocialista "manager-elmélet".

Spira, Leopold: A kőolajmonopóliumok és Ausztria.

Winterberg, Hans: A gréci nagynémet-klikk. /Ausztria Szocialista Pártja "Neue Zeit" c. lapjának államszerződés-ellenes megnyilatkozásairól./

Hornik, Leopold: A Zimmerwaldi Baloldal és Ausztria baloldali radikálisai. /Adalék az osztrák munkásmozgalom első világháború alatti történetéhez./

Könyvismertetések:

Zápotocky, Antonin: Vörös fények Kladno felett. Wien 1955.

A kommunisták harcban Ausztria függetlenségéért.

12.sz.

Koplenig, Johann: Ausztria az államszerződés után.

Spira, Leopold: A születések számának csökkenése és a bérek. /Az osztrák munkások életszínvonaláról./

Fischer, Ernst: A kommunisták és a kultúra.

Renner levele Sztálinhoz.

Danimann, Franz: A háborús gyűjtőkat megjutalmazták - a szabadságharcosokat megbüntetik.

Kalt, Hans: Radenthein - a külföldi tőke birtokában. /A radentheini magnezit-üzemről./

Sjui Di Sin: Az államkapitalizmus formái Kínában.

10.sz.

Egymásmellett élés és osztályharc. /Az államszerződésről./

Hexmann, Friedrich: A szakszervezeti kongresszus előtt.

West, Franz: Az Osztrák Munkások és Alkalmazottak Szövetségi politikája és ideológiája.

Marek, Franz: Az abszolút és relatív elnyomorodás kérdéséhez.

Prager, Theodor: Az osztrák gazdaság tíz éve.

Gellert, Peter: A peronizmus felemelkedése és hanyatlása.

Hollitscher, Walter: A marxizmus és a világegyetem fejlődése.

THE MARXIST QUARTERLY

1955. 3.sz.

Pollitt, Harry: A tory győzelem és a munkáspárt jövője.

Meek, Ronald L.: A közelmúlt gazdasági fejlődése a Szovjetunióban.

Adams, W.S.: Brit visszahatás az 1905-ös orosz forradalomra.

Campbell, J.R.: Az alkotó marxizmus és a vulgáris "marxizmus".

PAST AND PRESENT

8.sz./1955 nov./

Gluckman, Max: Béke a harcban. /Néhány, nemzeti társadalomban élő afrikai törzs primitív szokásainak vizsgálata./

Porsnyev, B.F.: A tizenhetedik század legendája a francia történelemben.

Rudé, George E.: A francia forradalom kitörése.

Leslie, R.F.: A politikai és gazdasági élet a kongresszusi Lengyelországban, 1815-1864.

Barcan, A.: Az ausztráliai középosztály kialakulása. A Római Történész Kongresszus.

LABOUR MONTHLY

1955. 7./jul./sz.

Pritt, D.N.: A nukleáris fegyverek törvényen kívülsége.

Haxell, Frank: Szakszervezeti problémák.

Sztaszova, Jelena: Visszaemlékezés Leninre.

Hogarth, Paul: Egy művész Koreában.

8/aug./sz.

Horner, A.L.: A sztrájkjog.

Montagu, Ivor: A béke megteremtésének új szakasza.

Engels Frigyes kiadatlan levelei.

Békét Malájföldön!

9. /szept./sz.

Quaestor: Előre Genfből!

Engels Frigyes kiadatlan levelei. II.

Gallacher, William: Hősi történet. /R. Page Arnot könyvéről, amely a skót bányászat történetével foglalkozik./

10./Okt./sz.

R.P.D.: A munkáspárt válsága.

Schaffer, Gordon: A béke fordulópontja. /Külpolitikai cikk./

Sancho Panza: Az amerikai diplomáciai kifejezések szótára. /Az "erőpolitika" és hasonló demagóg kifejezések bírálata./

Engels Frigyes kiadatlan levelei. III.

11. /nov./sz.

R.P.D.: A munkáspárt a margatei konferencia után.

Hannington, Wal: Az automata-rendszer és a szocializmus. /Az ipari termelés automatizálása és annak következményei./

Quaestor: A békeharc 1917-1955. /Rövid történeti áttekintés./

12. /dec./sz.

R.P.D.: Genf után.

Heinemann, Margot: A bankárok Anglia ellen.

Page Arnot, R.: A középkeleti kérdés.

Young, E.P.: A mai szovjet haditengerészet.

POLITICAL AFFAIRS

1955. 7./jul./sz.

Stone, Martha: A békeharc új szakasza.

Foster, William Z.: A szakszervezetek fejlődésének általános törvénye.

Aptheker, Herbert: A patriotizmus és a nemzet.

Williamson, John: Elvtársaimhoz. /Az Amerikai Kommunista Párt egyik vezetőjének levele deportálása alkalmából./

Sennett, William: A chicagói választások és 1956. /A chicagói előzetes választások és az 1956-os amerikai elnökválasztások perspektívái./

Thorez, Maurice: Misztifikáció és valóság: Franciaország gazdasági helyzete.

1955. 3./aug./sz.

Wilkerson, Doxey A.: Az Amerikai Kommunista Párt Nemzeti Bizottságának 46. évi összejövetele.

Lowitt, Julian: A fiatalság és a békéért és a demokráciáért folytatott küzdelem.

Foster, William Z.: A keynésizmus elleni harc. /A burzsoá közgazdasági elméletek elleni ideológiai harcról./

Aptheker, Herbert: Walter Lippman és a demokrácia. /Történeti-politikai vita./

Togliatti, Palmiro: Olaszország egységének építése.

1955. 9./szept./sz.

Genf jelentősége.

Foster, William Z.: Genf: a háttér és a perspektívák.

Lightfoot, Claude: A hidegháború itthoni megszüntetéséért folyó küzdelem.

Blum, Emanuel: Az acélipari megegyezés és egy előrepillantás. /Az amerikai ipari munkások bérharcáról./

21./nov./sz.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 38. évfordulójára.

Debs, Eugene V.: Az orosz forradalomról. /1917-ről./

Strack, Celeste: A gazdasági törvények és a "depresszió-ellenes" programok. /Közgazdasági vitacikk./

Garcia, Pablo M.: A puerto ricói nép a gyarmati rendszer és a maccarthyzmus ellen.

Brewster, Frank - Logan, Mark: Ki gazdagszik meg az automata-rendszeren? /Az ipar automatarendszerrel való felszerelése egyelőre a kapitalistákat gazdagítja./

Az argentinai katonai felkelés. /A Perón bukása utáni helyzetről./

ANNALES HISTORIQUES DE LA RÉVOLUTION FRANÇAISE

140.sz. /1955 jul.-szept./

Davies, A.: A francia forradalom és Wales.

Toujas, R.: A "fédération nationale" eszmájének keletkezése.

Suratteau, J.: A Franciaországi Választói Gyűlés munkálatai a IV. év brumaire 4.-étől 1795 október 27-ig.

Debien, G.: Rabszolgaság az Antillákon és a munkabér a XVIII.század végén.

THE ECONOMIC HISTORY REVIEW

1955. 1.sz.

Pelling, Henry: Az amerikai gazdasági élet és a Brit Munkaspárt alapítása. /Az 1890-es évek munkásmozgalmai.

Lord Beveridge: A westminsteri munkabérek a majorsági korszakban. /A XIII. és a XVI.század között./

Thompson, F.M.L.: A nagybirtok vége. /A XIX.század első fele./

Kent, H.S.K.: Az angol-norvég fakereskedelem a XVIII. században.

Flinn, M.W.: A brit acél és a spanyol nyersanyag. 1871-1914.

THE ENGLISH HISTORICAL REVIEW

1955. 275. /ápr./sz.

Sawyer, P.H.: A Domesday Book problémáiról.

Fryde, E.B.: Az angol korona költségei 1328-31.

Kerridge, Eric: Az elnéptelenedés vizsgálatának költségei. /Főleg XVI.század./

Sutherland, Lucy, S. - Binney, J.: Henry Fox, mint a hadsereg fizetőtisztje. /Hadügyi pénzügyek a XVIII.század második feléből./

Könyvek

Taylor, A.J.P.: The struggle for mastery in Europe, 1848-1918. Clarendon Press, Oxford 1954.

I documenti diplomatici italiani. Ötödik sorozat: 1914-1918, Szerk.: Torre, Augusto. /Az olasz, német, osztrák-magyar külpolitika okmányai./

Documents on German foreign policy 1918-1945. /Erős kelet-európai vonatkozásokkal./

276. /jul./sz.

Brown, Allen: A királyi kastélyépítések Angliában, 1154-1216.

Willan, T.S.: A Levantével való angol kereskedelem néhány szempontja a XVI.században.

Hart, Mrs. Jenifer: A városi rendőrség reformja, 1835-1856.

277. /okt./sz.

Moyn, H.R.: A gesithok és a thegnok az angolszász Angliában a VII.-tól a X.századig.

Grassi, J.L.: William Airmyrn és a norwichi püspökség. /XIV.század./

Norris, John M.: A brit kormány politikája a Nootka-válságban. /Angol-spanyol összecsütközés az amerikai gyarmatokon 1790-ben./

Wilkinson, B.: Jegyzetek a XIV.századbéli koronázási beszámolókról.

Malkiewicz, A.J.: Egy szemtanú az 1549 októberi államcsinyről. /Londonban./

Davies, G.C.: Warren Hastings és az ifjabb Pitt.
Könyvismertetések.

HISTORY

137.sz. /1954 okt./

Barracclough, G.: Az angolszász bír~~ó~~i idézés.

Elton, G.R.: A király vagy a miniszter? Aki Henrik reformációja mögött állt.

Pares, R.: Az angol-skót unió negyed évezrede.

Aydelotte, W.O.: Az Alsóház az 1840-es években.

Könyvismertetések: Robertson, Priscilla: Revolutions of 1848: a social history. Princeton 1952. /Az ismer-
tetés kiemeli a magyar társadalomról szóló részt,
mint különösen sikerültet és megemlíti, hogy az 1848-
as forradalom főszereplőinek életrajzai, így Kossuthé
és Görgeié is jól sikerült./

THE JOURNAL OF ECONOMIC HISTORY

1955. 2.sz.

Gould, J.D.: A korai 1620-as évek kereskedelmi válsága
és az angol közgazdasági eszmék.

Seastone, Don A.: A szavatolt munkabérek és az alkalmaz-
zás története.

Clements, Roger V.: A farmerek álláspontja az angol tő-
kének amerikai iparágakba való beruházásával szemben.

3.sz.

Campbell, R.H.: A skót nyersvaskereskedelem fejlődése,
1844-1848.

Sires, Roland V.: A munkásság "nyugtalanossága" Angliában
1910 és 1914 között. /Idézőjel a fordítótól./

Heaton, Herbert: A gazdaságtörténet periodizációjának
kritériumai.

Dowd, Douglas F.: Európa gazdasági stagnálása a két vi-
lágháború közötti korszakban.

Hunter, Holland: A szovjet ipar növekedése - a korai
tervkorszak.

MITTEILUNGEN DES INSTITUTS FÜR ÖSTERREICHISCHE GESCHICHTS- FORSCHUNG

LXIII. 1-2.f.

Zatschek, Heinz: Pécs város kézműipart szabályozó ren-
deletei az 1346-1430-as évekből.

Klos, Herbert: A Hilarius-papyrus-codex új töredékei.

Schmidinger, Heinrich: Ujkori akták feltárásának és kiadásának kérdéséhez.

Könyvismertetések:

Barraclough, G.: A modern Németország középkori alapjai.

Uhlirz, M.: Szt.István koronája.

Városi élet és polgárság a történelem erői.

Loehr, M.: Egy steyeri vasúti története a XIV.századtól a jelenkorig.

Grüll, G.: A robot Ausztriában.

Stöckl, G.: A kozákság létrejötte.

"A protestantizmus története Ausztriában" társaság évkönyve.

Brandis, C.: Ausztria és a nyugati országok a XIX.század fordulóján.

Winter, E.: Halle, a német Oroszország-kutatás kiindulópontja a XVIII.században.

Nada, N.: Ausztria és a forradalom 1830-1831.

Ludat, H.: Kelet-Európa nyugati és szovjet megvilágításban.

Ausztria sorsdöntő évei 1908-1919. Redlich J. politikai naplója.

3-4.f.

Ünnepi ajándék Hugo Hantsch 60. születésnapja alkalmából.

Hamann, Günther: Az "Amerika" nép keletkezésének és forrásainak áttekintése.

Plöchl, Willibald M.: A bécsi egyháztanács jogi történetéhez.

Dörrer, Fridolin: Római hangok a korai jozefinizmusról. /Vatikáni véleményekről az állam és egyház viszonyával kapcsolatban./

Maass, Ferdinand: Severoli bécsi nuncius és a késői jozefinizmus.

Lentze, Hans: Gróf Thun és a német jogtörténet.

Engel-Jánosi, Friedrich: Ausztria, az egyházi állam és az 1860-as európai válság.

Föllner, Fritz: Az 1861-es "februári pádens".

Novotny, Alexander: XIII. Leo pápa és a berlini kongresszus.

Wandruszka, Adam: Az amerikai szellemi történet alapproblémája.

NUOVA RIVISTA STORICA

1955. II.fasc.

Levillier, Roberto: Ismét Vespucci leveleinek és utazásainak kérdéséről.

di Nola, Carlo: Az európai helyzet és az olasz politika 1867-1870.

Pieri, Piero: Torino és Piemont 1943 szeptember 8-tól 1945 ápr. 27-ig.

Furlani, Silvio: Metternich tanulmányok 1925-től 1952-ig.

de Palma, Enrica: Garibaldi Sziciliában.

Galli, Carlo: San Giuliano minisztersége és az olasz külpolitika az első világháború elején.

Ausiello, Alessandro: A régi és az új fasizmus.

Könyvismertetések: Quarantotti, Giovanni: Trieste e l'Istria nell'età napoleonica. Firenze 1954. /A napoleoni és az osztrák politika ütközőpontjai./

REVUE D'HISTOIRE ÉCONOMIQUE ET SOCIALE

1955. 2.sz.

Rist, Charles: Proudhon gazdasági elméletei.

Dupuy, Aimé: A gyarmatos személyisége. /Az északafrikai francia gyarmatosokról./

Néré, J.: Egy franciaországi bér- és alkalmazási statisztika a XIX.század második feléből.

Könyvismertetések: Serbanesco, Gérard: Histoire de la Franc-Maçonnerie roumaine. Paris.é.n.

Zaleski, Eugene: Les courants commerciaux de l'Europe danubienne au cours de la première moitié du XX. siècle. Paris 1952. /Rengeteg osztrák-magyar vonatkozással./

REVUE HISTORIQUE

1955 jul.-szept.sz.

Monicat, Jacques: A közjegyzői levéltárak.

Guiral, Paul: A marseillesi közvélemény és az algériai vállalkozás kezdetei. /1830-1841/

Marinesco, Constantin: A török állam és társadalom II. Mohamed korában.

Raymond, A.: Angol kísérletek a Tuniszba való gazdasági behatolásra, 1856-1877.

Brunschwig, Henri: A gyarmatosítás története. /A legújabb irodalom áttekintése./

Könyvismertetések: Fejtő, François: Un Habsbourg révolutionnaire: Joseph II. Portrait d'un despote éclairé. Paris 1953.

Hantsch, Hugo: Die Nationalitätenfrage im alten Österreich. Das Problem der Konstruktiven Reichsgestaltung. Wien 1953.

Kiszling, Rudolf: Erzherzog Franz-Ferdinand von Österreich-Este. Graz-Köln 1953.

1955. okt.-dec.sz.

Dion, Roger: Beaune város borkereskedelme a középkorban.

Godard, J.: Granvelle biboros egy új életrajza.

Cobb, Richard - Rudé, George: A párizsi forradalom utolsó népmozgalmái: a III. év germinaljának és prairialjának napjai.

Perroy, Edouard: A középkori Anglia. /Bibliográfiai jegyzetek az 1952-1954-es könyvtermésből./

Könyvismertetések: Vaughan, Dorothy M.: Europe and the Turk, a pattern of alliances 1350-1700.

RIVISTA STORICA ITALIANA

1955. II.fasc.

Marini, Lino: René de Lucinge, Des Allymes ura. A lyoni szerződés 1601/.

Giglio, Carlo: A második Depretis-kormány és a balkáni válság. /1877 dec.-1878 márc./

Salvatorelli, Luigi: Újabb tanulmányok a vallástörténetről.

HISTORISCHE ZEITSCHRIFT

1955. 180.k. 1.f.

Ehrenberg, Victor: A Kr. előtti második évezred görög forrásai.

Hartung, Fritz: A felvilágosult abszolutizmus.

Dehio, Ludwig: A német militarizmus körül. Megjegyzések
Ritter, G. "Az államvezetés művészete és állameszme - a militarizmus problémája Németországban" /München 1954/ c. könyvéhez.

Glockner, Hermann: Straus, D. és Vischer F. Th. levelezése.

Könyvismertetések:

Valentin, Veit: Világtörténelem. Köln-Berlin 1939.

Brockmüller, Klemens: A kereszténység az atomkorszak hajnalán. Frankfurt a.M. 1954.

Joachimsen, Paul: A reformáció, mint a német történelem szakasza. München 1951.

Dorwart, Reinhold August: I. Frigyes Vilmos közigazgatási reformjai Poroszországban. Cambridge, Massachusetts 1953.

Hayes, Carlton J.H.: Modern Európa 1870-től.

Höltzle, Erwin: Oroszország és Amerika. Két világhatalom feltörése és találkozása. München 1953.

Jelentés a szovjet-orosz történettudományról az 1941-től 1952-ig terjedő években. Források és előadások az orosz történelemhez.

Fatta, Corrado: Saint-Simon szelleme. Paris 1954.

Kraft, Heinz: A württembergiek a napoleoni háborúkban. Stuttgart 1953.

Wittram, Reinhard: A nemzetiségi küzdelmek Európában és az európai államrendszer megingatása /1848-1917/.

Bismarck, Otto: Beszédei /1878 febr.-tól 1885 márc.-ig/.

Weilenmann, Alex: Rooseveltt és az Amerikai Egyesült Államok külpolitikája.

THE JOURNAL OF MODERN HISTORY

1955. 2./jun./sz.

Cherry, George L.: A III. Vilmos uralkodása alatt lezajlott választási visszaélések befolyása a választási politikára. /Angol belpolitika, főleg a XVII. század végén./

Pinkney, David H.: III. Napoleon párizsi városrendezése, a terv eredete és fejlődése.

Gasiorowski, Zygmunt J.: Akart-e Pilsudski 1933-ban preventív háborút kezdeni? /Franciaországgal szövetségben Hitler ellen. A cikkíró szerint nem./

Burks, R.V.: A görög kommunisták statisztikai profilja. /Az érdekes statisztikai táblázatok szerint a görög kommunisták zöme a parasztságból kerül ki./

Schmitt, Bernadotte E.: Az olasz diplomácia 1939-1941.

Könyvismertetések:

Kohn, Hans: Pan-Slavism: its history and ideology. Notre Dame, 1953.

Westarp, Kuno Graf von: Das Ende der Monarchie am 9. November 1918. Berlin 1952.

Kállay, Nicholas: Hungarian premier: a personal account of a nation's struggle in the Second World War. New York 1954. - Egyéb folyóiratokban közölt ismertetésektől eltérőleg, amelyeket rámutatnak Kállay nacionalizmusára és apologetikájának fogyatékosságára, az egyébként silány könyv kedvcszó megvilágításba kerül.

3./szept./sz.

Russel Major, J.: A francia nemzetgyűlések képviselőinek fizetése, 1484-1627.

Konirsh, Suzanne G.: A németek és csehek küzdelmének alkotmányos szempontjai az Osztrák-Magyar Monarchiában.

Manuel, Frank E.: A palesztinai kérdés az olasz diplomáciában, 1917-1920.

Vucinich, Wayne S.: A jugoszláv országok az ottomán korban: a hazai és a török intézmények háborútáni marxista értékelése.

Könyvismertetések: Bourquin, Maurice: Histoire de la Sainte Alliance. Genf 1954.

4./dec./sz.

Koenigsberger, H.G.: A forradalmi pártok szervezete Franciaországban és Németalföldön a XVI.század idején.

Cairns, John C.: Nagybritannia és Franciaország bukása. Tanulmány a szövetségesek közti egyenetlenségekről. /Franciaország bukása 1940-ben és az angol politika./

Gavrillovic, Stoyan: Új bizonyíték a sarajevói merényletről. /Dimitrijevic ezredes vallomása a szaloniki pörben./

THE AMERICAN HISTORICAL REVIEW

1955. jan.sz.

Costigan, G.: Sir Roger Casement árulása. /Ir hazafi, akit az angolok 1916-ban kivégeztek./

Rogow, A.A.: A Szövetségi Gyűlés - Madison és Yates. /Amerikai belpolitika 1787 körül./

Könyvismertetések:

Rössler, H. - Günther, F.: Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte, München 1953 c. könyvet ismertet E.N.Anderson. Kb. 2400 személy életrajzi adatai, a németeken kívül sok osztrák-magyar is.

Kállay, N./Miklós/: Hungarian premier: a personal account of a nation's struggle in the Second World War, New York 1954 c. könyvét E.C.Helmreich ismertet. A horthysta miniszterelnök 1946-47-ben minden forrás nélkül írta meg könyvét, az ismertető szerint Kállay élesen támadja az u.n. "utódállamokat", szlávellenes /de lengyelbarát/, azt igyekszik igazolni, hogy a magyar uralkodóosztály első sorban olaszbarát volt, és hogy a második világháborút Trianon indította el. Beszámol Horthy angol-amerikai orientációjáról a háború utolsó éveiben, valamint saját hírhedt hintapolitikájáról.

ápr.sz.

Harris, David: Az európai liberalizmus a XIX.században.

Bardolph, Richard: Kiváló négerrek Amerikában 1770-1936.

Pflanze, Otto: Bismarck és a német nacionalizmus.

HISTORISCHE ZEITSCHRIFT.

1955. 180.k. 2.f.

Müller-Seidel, Ilse: Julián apostata trónbitorlása
germán politikája fényében.

Bonjour, Edgar: Johannes von Müller, a német egyetemek
pártfogója. /XIX.sz./

Stadler, Peter: Politika és történetírás a francia
restauráció idején /1814-1830/

Könyvismertetések:

Mirgeler, Albert: Európa története. Freiburg 1953.

Conrad, Hermann: Német jogtörténet. I. Óskor és kö-
zépkor. Karlsruhe 1954.

Hinrichs, Carl: Luther és Müntzer. Berlin 1952.

Kamnitzer, Heinz: A német parasztháború előtörténe-
téhez. Berlin 1953.

Treue, Wilhelm: A krími háború és a modern flották
keletkezése. Göttingen 1954.

Buchheim, Karl: A keresztény pártok története Német-
országban. München 1953.

David, Claude: Hitler Németországa. Paris 1954.

Swettenham, John A.: A balti államok tragédiája.
London 1952.

Kohn, Hans: Német történelem. Néhány új német véle-
mény. London 1952. /Gyűjteményes kötet, főleg az
1800-tól 1918-ig terjedő időszakra tér ki./

Roskill, S.W.: A tengeri háború. /A második világ-
háború tengeri ütközeteiről./ London 1954.

Rémond, René: A jobboldal Franciaországban 1815-től
napjainkig, egy politikai hagyomány folytatólagos-
sága és különböző arculatai. Páris 1954.

Salvatorelli, Luigi-Mira, Giovanni: A fasiszmus tör-
ténete. Olaszország 1919-től 1945-ig. Róma 1952.

Beloff, Max: Szovjet politika a távolkeleten 1944-
1951. London 1953.

DEUTSCHES ARCHIV FÜR ERFORSCHUNG DES MITTELALTERS

1955. 2.f.

Verhein, Klaus: Tanulmányok a Karoling-kor királyi birtokainak forrásaihoz. II.

Plechl, Helmut: Tanulmányok a XII.századi tegernsee-i levélgyűjteményhez. II.

Schaller, Hans Martin: A stauf udvari kápolna a szicíliai királyságban.

Leuschner, Joachim: Az 1410.évi választó-politikához.
/Luxemburg Zsigmond német-római császárrá választásáról./

A M A G Y. T U D. A K A D É M I A
T Ö R T É N E T T U D O M Á N Y I I N T É Z E T É N E K
É R T E S I T Ó J E

1955. évi VI. évfolyamának betürendes tartalomjegyzéke.

	Szám	Oldal
I. <u>Cikkek, tanulmányok:</u>		
Bagrejev, A.D.: Lengyelország felszabadítása 1944-1945-ben a szovjet csapatok által	7-12	66
Bozsinov, V.: A népi demokratikus Bulgária részvétele a hitleri Németország elleni háboruban	7-12	128
Boltyin, J.A.: A szovjet fegyveres erők győzelme a Nagy Honvédő Háború zárószakaszában	7-12	47
Chepes, Gh.: A munkás-paraszt szövetség megszilárdításának néhány problémája hazánkban	7-12	101
Csagin, B.: A világ forradalmi mozgalma központjának áthelyeződése Oroszországba és az első orosz forradalom	1-6	41
Glezerman, G.: A néptömegek alkotó szerepe a szocialista társadalom fejlesztésében	1-6	1
German, L.K.: A bolsevikok harca a demokratikus értelmiségért 1905-ben	1-6	97
Kuznyecova, L.Sz.: A pétervári munkások sztrájkharca 1905 januárjában	1-6	59
Mendelszon, L.: Az imperializmus gazdasági alaptörvényének néhány oldala	1-6	118
Nyedorezov, A.I.: Csehszlovákia néptömegei a forradalmi átalakulásért folyó harcban /1945-1948/	7-12	83
Paulus, Günter: Tudományos kortörténet, avagy a német imperializmus apologiája	7-12	193
Pozgyejeva, L.V.: Angol-német gazdasági ellentétek a második világháború előestéjén /1933-1939/	7-12	9
Schaff, A.: A prezentizmus - a burzsoá történetírás reakciós módszere	7-12	172
Siskova, A.A.: A bolsevikok harca a munkás-paraszt szövetségért az első orosz forradalom éveiben	1-6	79

	Szám	Oldal
Szinyicin, A.M.: A szovjet állam rend- kívüli szervei a Nagy Honvédő Háboru éveiben	7-12	31
A Szovjetunió Nagy Honvédő Háboruja Tör- ténetének kidolgozásáról	7-12	1
Tyimofejev, V.A.: V.I.Lenin harca az OSzDMP III. kongresszusának összehívá- sáért	1-6	21
II. Közlemények:		
H. Balázs Éva: Beszámoló az egyetemi tan- könyvek vitáiról, II.	1-6	220
Cserkaszov, I.I.: Az ujkor történetének megvilágítása egy amerikai folyóirat hasábjain	7-12	217
Az "Egyetemes történet" első négy köteté- nek megvitatása	7-12	248
A főiskolai tankönyvek munkálatairól ...	7-12	231
G.N.: A feudális formáció két fejlődési stádiumáról	1-6	153
Niko Nikov beszámolója az MTA Történet- tudományi Intézetében a bolgár törté- netírás helyzetéről	7-12	260
Nyikityin, Sz.A. - Valcov, L.B.: A bolgár történészek vitája a szovjet törté- szek által írt "Bulgária története" c. kétkötetes munkáról	1-6	162
A nyugat-európai országok történészeinek konferenciája	1-6	168
Ránki György: Tájékoztatás a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudomá- nyi Intézetének munkájáról. /Össze- foglalás Pach Zsigmond Pál beszámolója alapján/	1-6	202
A reneszánsz és a humanizmus problémáinak megvitatása	1-6	163
Sebanov, A.F.: A történészképzés az egye- temeken	7-12	243
"A szovjet társadalom története" tan- könyvének maketjéről tartott vita ...	7-12	234
A szovjet társadalom történetének perio- dizációjához	1-6	140
A Szovjetunió népei kapitalizmuskori tör- ténetének esztályán	7-12	255
Tarle, Jevgenyij Viktorovics	1-6	172

	Szám	Oldal
A történettánár-képzés néhány kérdése ...	7-12	227
III. Intézetünkbe beérkezett szovjet történet- tudományi munkák	1-6 7-12	221 269
IV. <u>Szovjet folyóiratszemle:</u>		
Dokladi i szoobscsenyija Insztyituta Isztorii	1-6 7-12	245 287
Isztoricseszki Arhiv	1-6 7-12	247 289
Isztoricseszkije Zapiszki	1-6 7-12	252 294
Kommunyiszt	1-6 7-12	229 276
Kratkije Szoobscsenyija Insztyituta Szlav- janovegyenyija	1-6 7-12	254 298
Kratkije Szoobscsenyija Insztyituta Etno- grafii	1-6	254
Kratkije Szoobscsenyija Insztyituta Vosz- tokovegyenyija	1-6 7-12	254 300
Pravda	1-6 7-12	233 280
Szovjetszkaja Arheologia	1-6 7-12	254 299
Szovjetszkaja Etnografia	1-6 7-12	255 299
Szovjetszkoje Vosztokovegyenyije	1-6 7-12	255 300
Vesztnyik Akagyemii Nauk SzSzSzR	7-12	299
Vesztnyik Drevnyej Isztorii	1-6 7-12	247 291
Vesztnyik Mőszkovszkogo Unyiverszityeta	1-6 7-12	253 296
Veproszi Ekonomiki	1-6 7-12	250 292

	Szám	Oldal
Voproszi Filozszofti	1-6	249
	7-12	296
Voproszi Isztorii	1-6	235
	7-12	231

V. Folyóíratsszemle a népi demokráciák országából:

Bulgária

Isztoricseszki Pregled	1-6	271
	7-12	326
Novo Vreme	1-6	270
	7-12	325

Csehszlovákia

Archeologické Rozhledy	1-6	267
	7-12	317
Casopis Matice Moravské	7-12	315
Ceskoslovensky Casopis Historicky ...	1-6	266
	7-12	314
Ekonomický Casopis	7-12	318
Historie a vojenství	7-12	316
Nová Mysl	1-6	263
Sborník Historický	7-12	314
Slezský Sborník	1-6	267
	7-12	316

Kína

Narodnij Kitaj	1-6	256
	7-12	302

Lengyelország

Ekonomista	1-6	262
Kwartalnik Historii Kultury Materialnej	7-12	309
Kwartalnik Historyczny	1-6	259
	7-12	305
Kwartalnik Instytutu Polsko-Radziec- kiego	7-12	307
Mysl Filozoficzna	1-6	263
	7-12	311

	Szám	Oldal
Nowe Drogi	1-6	258
	7-12	304
Przegląd Historyczny	1-6	260
Sobótka	7-12	308
Sprawy Międzynarodowe	1-6	261
	7-12	312
Studia Wczesnosreńowieczne	1-6	266
Wiadomości Archeologiczne	7-12	310

Német Demokratikus Köztársaság

Einheit	1-6	272
	7-12	326
Sozial- und Wirtschaftsgeschichte ..	1-6	278
	7-12	332
Wirtschaftswissenschaft	1-6	277
	7-12	329
Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin ..	7-12	329
Zeitschrift für Geschichtswissen- schaft	1-6	275
	7-12	329

Románia

Lupta de clasa	1-6	268
	7-12	319
Probleme Economice	1-6	269
	7-12	323
Studii, Revista de istorie	7-12	320
Studii si Cercetari de istorie veche	7-12	322

VI. Folyóiratszemele egyéb országokból:

The American Historical Review	7-12	347
Cahiers du Communisme	1-6	279
	7-9	333
Cahiers Internationaux	1-6	281
	7-12	335

	Szám	Oldal
Economie et politique	7-12	334
Labour Monthly	1-6	286
	7-12	338
The Marxist Quarterly	1-6	286
	7-12	338
La Nouvelle Critique	1-6	280
La Pensée	1-6	282
	7-12	336
Past and Present	1-6	286
	7-12	338
Political Affairs	1-6	287
	7-12	339
Rinascita	1-6	283
Science and Society	1-6	289
Societa	1-6	284
Weg und Ziel	1-6	284
	7-12	336
Annales Historiques de la Révolution Française	1-6	289
	7-12	340
Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters	7-12	349
The Economic History Review	1-6	294
	7-12	340
The English Historical Review	7-12	341
Historische Zeitschrift	1-6	291
	7-12	345
		348
Historisches Jahrbuch	1-6	293
History	1-6	294
	7-12	342
The Journal of Economic History	1-6	294
	7-12	342
The Journal of Modern History	1-6	294
	7-12	346

	Szám	Oldal
Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung	7-12	342
Nuova Rivista Storica	1-6 7-12	291 344
Rassegna Storica del Risorgimento	1-6	290
Revue d'Histoire Economique et Sociale	1-6 7-12	290 344
Revue Historique	1-6 7-12	289 344
Rivista Storica Italiana	1-6 7-12	290 345

